

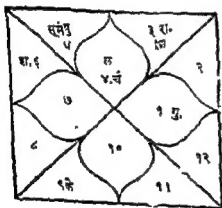
પરબ્રહ્મ પરમાત્મા ભગવાન શ્રીહરિકૃષ્ણની કુંડલી

શ્રીહરિકૃષ્ણાય નમોનમઃ

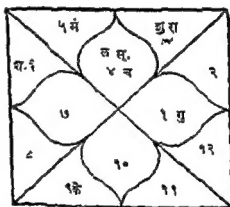
સ્થિતિ શ્રીચિક્રમાર્કરાજ્યસમપાતીત

સંવત ૧૮૮૯ આપાઠાદિ સંવત ૧૮૯૦ તમે વર્ષે ધીમહીમૃપતિશાલિવાહનકૃત શાકે ૧૭૫૫ તમે પ્રવર્તમાને દક્ષિણાયને વર્ષાઋતૌ શ્રાવણમાસે કૃષ્ણ પક્ષે ૧૪ ચતુર્દશી ઘ. ૩૭ પ. ૧૬ પર અમાવાસ્યાં જન્મતિથી સૌમ્યવાસરે પુષ્પ ઘ. ૩૨ પ. ૨૫ પર આશ્લેષાશ્વે જન્મમે ત્ર્યંતીપાત ઘ. ૩૨ પ. ૪૦ પર વરીયાન જન્મયોગે તાત્કાલિકે ચતુષ્પદ કરણે एवं પંચાંગશુદ્ધાવત્ર દિને શ્રીસૂર્યોદયાદ્ ગતઘટિકાઃ ૫૮ પલાનિ ૪૮ સમયે શ્રીચૂડા ગ્રામે ઔદિચ્યસહસ્રવિપ્રજ્ઞાતિ વિભૂષણ શ્રી. રાવઠ્ઠ માળજીભાઈ માર્યોંભયકુલશુદ્ધા સૌ.હરિવાકુલેઃ શ્રીહરિકૃષ્ણભગવતો જનિરમ્ભૃત્॥

અધેદં શ્રીમતાં જન્મલગ્નમ્

અધેદં માવલગ્નમ્

ભગવાનનો જન્મ-વિ. સં. ૧૮૮૯ શક ૧૭૭૫ ના દક્ષિણાયને વર્ષાઋતુમાં શ્રાવણ વદિ શોદશ અનાસને ગુપ્તવારે ચૂડા ગામમાં ઔદિચ્ય સહસ્ર જ્ઞાતિના શ્રી રાવઠ્ઠ માળજીભાઈનાં ધર્મપત્નીની કુલે ભગવાન શ્રીહરિકૃષ્ણ મહારાજ પ્રગટ થયા. સૂર્યોદયથી ઘ. ૫૮ પલ. ૪૮ સમયે થયો અને તે દિવસે ચતુર્દશી ઘ. ૩૭ પ. ૧૬ સુધી છે. તેથી જન્મ વચ્ચે ઘ. ૨૧ પલ ૩૨ અમાસ મોગવાદ્ ગદ છે તે વચ્ચે જન્મ થયો છે. અર્થાત તે ઘડી અમાસની જોડે સમ્યન્ધ રાસનારી છે.

श्री

स्वमिश्री बोटा दमा हा सु भस्माने सु भोपमा
 1. जोगवर्द्धिगमणा तत्त्ववर्द्धि सो न त्प्रावर्द्धि
 नदी तत्प्रावर्द्धि प्रानदी गति सरव हारी जिन
 वर्द्धि ओ नी चरण सं दी वी प्रणीत हा
 अने तान श्री सो दी ने श्री ध्वनि त गमा हास
 जहरी क ह्यनी के पावा च जो वी दुभा
 ई भवे ने स्ववर्द्धि को द वा मो क ला छ ने मे
 गा जो को ई आ वी स को तो प्रपु मा क त मास
 जीव दर सन वी ना प्रणो तणा तो ह स मो दे अ
 वा अ नौ आ व जो ने न अ वा य तो दी वा की
 धी उपर त स र न्ना न जा ने भवे र भो स मा
 चार न र वी प्रो क टा व जो वी सु भगत दु

हं उपर बोटा द नो धर मा हेतु धरा वा नी
 भला मण टा वी छे त ना ई भवे र ने ने ई
 ने आ व ने मो दे ने ने ते अ धा हो य न्ने आ
 प दु तो प्र व व दु हा त्मा भवे र ने आ प जो
 अ ने व दे भगत दु दो वी वी इ र वा वी मो
 क ल ने मो दे ते व ने ते क र जो भु क सो
 पा वी जु दो सी अ सु सो ने के हे वु के त
 मे धर नी दु सु पई ने धर मा ने धर पा के
 म व सी रो छो ते त मे के प रे हे वा य छ भ
 गा वं न जा णा प छ रे वु तो क ठा प डे मां
 आ ल स न का टी त प्रा वी ज्ञ ते सी यु ने
 अ ई ने सो दी ने आ व जो स न सं ग व र्द्ध
 य धा छ पा छो प न न र व जो रा ई
 नो नारा ज हरी क ल ने व व ई ३ ५५ च ई
 सो भ

નિવેદન

શ્રીહરિકૃષ્ણાય નમોનમ.

કર જોડી કરું વિનતી, કૃપાસિધુ હરિકૃષ્ણ, દાસ તમારો જાણીને, મુજ પર થાઓ પ્રસન્ન૧
મુજ ઉપર કૃપા કરો, હૃદય થાય પ્રકાશ, ગુણ તમારા ગાવવાને અંતરે ધાય ઉલ્લાસ૨
ધર્મ ધુરંધર ધર્મધર, અધર્મ-કર્મ વિનાશ, નિજ ઇચ્છાએ આવીયા, કાપવા માયા-પાશ૩
કલ્કિ મધ્યે કરુગા કરી, પધાર્યા પ્રાણ-આધાર, અનંત જીવ ઉદ્ધાર્યા, દ્વિજકુલ થયો અવતાર૪
બ્રહ્મરૂપ કરવા ભક્તને, આર્થ્ય આત્યંતિક જ્ઞાન, ધર્માનંદ કહે હરિકૃષ્ણજી, આપો નિર્ભય દાન૫

આ પુસ્તકનું નામ “શ્રીહરિકૃષ્ણ શ્રીમુખસિદ્ધાંત” છે. શ્રી કહેતાં અનંતકોટિ બ્રહ્માંડના દેવ, બ્રહ્માદિક ईશ્વર તથા અક્ષરાદિક સર્વે ધામ તેને શોભાના આપનારા છો. અને હરિ કહેતાં સર્વદુઃખના હરનારા છો. તે દુઃખ તે શું છે ? તો જન્મ, મરણ, ગર્ભવાસ અને ચોરાશી તેનાં અપાર દુઃખ છે. અને વહી જીવના અંતરશત્રુ જે કામ, ક્રોધ, લોભ, સ્વાદ, સ્નેહ અને માન એ જે છ શત્રુ તે જીવને અપાર દુઃખ આપે છે. તે દુઃખને તમે હરો છો, માટે જ હરિ એવું તમારું નામ છે. અને કૃષ્ણ કહેતાં પોતાને શરણે આવ્યા એવા જે દૈવી અને મુમુક્ષુ જીવ તેનાં ઇન્દ્રિયો, અંતઃકરણ અને જીવ તેને આકર્ષણ કરીને પોતાનો મૂર્તિને વિષે જોડાવીને બ્રહ્મ-સ્થિતિને પમાડો છો. માટે હે પ્રજા! તમારું નામ શ્રીહરિકૃષ્ણ તે યથાર્થ છે. અને એવા જે સર્વે અવતારના અવતારી પરબ્રહ્મ પુરુષોત્તમ ભગવાન તેમણે ગામોગામ અને દેશોદેશ કરીને વેદશાસ્ત્ર અને પુરાણના સાર રૂપ જે આત્યંતિક જ્ઞાન તેનાં શ્રીમુસે આપેલાં ભાષણો આ ગ્રંથમાં છે. માટે આ ગ્રંથનું નામ “શ્રીહરિકૃષ્ણ શ્રીમુખસિદ્ધાંત” રાખવામાં આવ્યું છે.

પરબ્રહ્મ પુરુષોત્તમ પ્રગટ ભગવાન શ્રીહરિકૃષ્ણ મહારાજના સર્વોપરિ આત્યંતિક જ્ઞાનનો લાભ માનવ-જગતને મળે તે સારુ પ્રગટ ભગવાન શ્રીહરિકૃષ્ણ મહારાજના એકાંતિક અક્ષરરૂપ સાધુ શ્રી ધર્માનંદ સ્વામી તથા શ્રી અક્ષરમુક્તાનંદ સ્વામી તેમણે લખી રાખેલા શ્રીમુખના ઉપ-દેશોમાંથી ભગવાનશ્રીના પ્રાગલ્ભ્ય દર્શનનામાં સંવત્ ૧૯૨૫ની સાલમાં અટથાવીસ સિદ્ધાંતોનું એક પુસ્તક પ્રગટ કરેલું. અને પછી સંવત્ ૧૯૩૪ની સાલમાં પ્રથમ વાર પ્રગટના એકાંતિક ભક્તો ભગવાનજીમાદ લક્ષ્મીરામ ઓજા રોહીશાઠ્યા અથવા ચુડાવાળા તથા સરચૈના ભક્ત દુદાભાઈ

જીવામાઈ તેમણે ચુડાના તથા સમસ્ત હરિભક્તોની મદદથી “શ્રીમુખસિદ્ધાંત” નામના ગ્રંથ ભાગના ગ્રંથરૂપે પોથી-પાનાથી શ્રીમુખના ઉપદેશો છપાવી પ્રસિદ્ધ કરેલા છે.

હાલમાં આ ગ્રંથની જૂઝ નકલો છૂટી છવાઈ ભક્તો પાસે છે અને તે પણ ઘણી જીર્ણ થઈ ગઈ હોવાથી શ્રીહરિકૃષ્ણ ભગવાનના ભક્તોએ તા. ૧-૨-૧૯૪૯ના રોજ “શ્રીમુખસિદ્ધાંત” ગ્રંથ તથા સંપ્રદાયનું બીજું સાહિત્ય છપાવવાનો ઠરાવ કર્યો અને તે કાર્યની વ્યવસ્થા કરવા સારુ પરબ્રહ્મ ભગવાન શ્રીહરિકૃષ્ણ મહારાજના જ્ઞાન પ્રચારક ભક્તમંડલની સ્થાપના કરી છે.

પ્રથમ આયુષ્કાંડમાં સિદ્ધાંતો તિથિ પ્રમાણે જોતાં આઠા અવઠા હોવાથી તેને ક્રમવાર તિથિ પ્રમાણે ગોઠવવામાં આવ્યા છે અને શ્રીમુખની દિવ્ય વાણોને મૂલ સ્વરૂપમાં સાચવીને સિદ્ધાંતવાર વિષય મૂક્યા છે. વઢી ગ્રંથ ભાગના ગ્રંથને બે ભાગમાં છપાવવાનું નક્કી કર્યું છે, તેમાંથી “શ્રીમુખસિદ્ધાંત ભા. ૧” માનવજગતની સન્મુલ મુક્તતાં અમને પરમ આનંદ થાય છે અને આ આત્મકલ્યાણી ગ્રંથ આધ્યાત્મિક જગતમાં સંપ્રદાયોના પરસ્પરના ભેદમાવને દૂર કરી સર્વેનો સમન્વય કરશે અને જગતમાં શાંતિ માટે જરૂર ઉપયોગી થશે.

વઢી આ “શ્રીમુખસિદ્ધાંત”ને વાંચશે અથવા સાંભળશે તેને આત્મા-પરમાત્માના સ્વરૂપનું સાક્ષાત્કાર જ્ઞાન થશે અને તેને પરમાત્માને વિષે ભક્તિ થશે અને તે ભક્તિએ ફરીને મોક્ષ થશે માટે સર્વે વેદ-શાસ્ત્રનો સાર એવી જે પરમાત્માની વાણી પડેલે આ શ્રીમુખસિદ્ધાંત તેનો જે નિત્ય પાઠ કરશે અથવા તેનું શ્રવણ કરશે તેને ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ એ ચારે ફલની પ્રાપ્તિ થશે એમાં જરાય સંશય નથી. વઢી આ સાથે પ્રગટ ભગવાનનો ટુંક પરિચય, પ્રસ્તાવના, સંતોના બોલ, અભિપ્રાય વગેરે મૂક્યા છે.

આ આત્મકલ્યાણી અને જગતકલ્યાણી સર્વોત્તમ કાર્યમાં જે જે સદ્ગૃહસ્થો તરફથી યથા-શક્તિ સેવા મળી છે તેમનું કલ્યાણ કરો એવી અમે શ્રીહરિકૃષ્ણ પરમાત્માને પ્રાર્થના કરીએ છીએ અને આ પુસ્તક વાંચનાર અધરવામના અધિકારી વાચકોને વિનંતી કરીએ છીએ કે અમોને ‘ભગવાન શ્રી હરિકૃષ્ણ મહારાજને વિષે અલંબ વૃત્તિ રહે’ એવો આશીર્વાદ આપજો. વઢી આ કાર્યમાં રૂ. ૧૦૦) અને તેથી વધુ રકમ મંડલને ભેટ આપનાર સદ્ગૃહસ્થોની નામાવલી મંડલના નિયમ પ્રમાણે પુસ્તકમાં મૂકવામાં આવી છે. અને હવે પછી ઉપર મુજબ ભેટ આપનાર સદ્ગૃહસ્થોનો નામાવલી આ પુસ્તકના બીજા ભાગમાં મૂકવામાં આવશે.

અમારા પ્રકાશનના કાર્યમાં ભક્ત શિરોમણિ પા. લક્ષ્મણદાસ વિઠ્ઠલદાસ ભાવનગરવાળાએ જે અમુલ્ય સેવા આપી છે તે માટે અમો તેમનો હાર્દિક ઉપકાર માનીએ છીએ.

આ પુસ્તકમાં ઘનતા પ્રયાસે કોઈ જાતનો દોષ રહી ન જાય તેને માટે પુરતી કાઠજી રાખવામાં આવી છે છતાં દૃષ્ટિદોષથી અથવા ચંત્રદોષથી કોઈ જમ્યાએ ભૂલ રહી ગઈ હોય તો તત્ત્વ-જિજ્ઞાસુ દૈવી અને સુશુદ્ધ વાચકો સુધારીને વાંચશે એવી આશા છે. વઢી આ પુસ્તક વાંચતો વચ્ચે શુદ્ધિ-પત્રકને ધ્યાનમાં લેવા વાચકોને વિનંતી કરીએ છીએ.

મંત્રીઓ

प्रगटना संतोना चोल

१

श्रीहरिकृष्ण स्वरूपस्तोत्र

प्रातर्नमामि हरिकृष्णमनंतरूपं सर्वास्पदं सकल देवमुनिद्रभूपम् ।
 यत्पादनौ स्थितिमतां भवनिरराशिर्यायाच्च धेनुपदतां सशिवंत नोतु ॥१॥
 प्रातर्भजामि हरिकृष्णमुखारविंदं भक्तामर भ्रमरगुञ्जितमुत्प्रफुल्लम् ।
 यत्पश्यतां नयनमानसदोषराशिर्दुरं प्रयाति दीननाथमिव प्रियाढ्यम् ॥२॥
 प्रातर्वदामि हरिकृष्णहरेः प्रसारं माधुर्यमोदितमहेश सुरेशशेषम् ।
 नामैवनामि गतपापतमः प्रणाशं यद्वायतां जनिमृतिज्वलनं जराहृत् ॥३॥
 स्वांतेस्मरे हि करुणार्णसाधि प्रपूर्ण वेदोक्तमौक्तिसुमालिकया सुमाल ।
 प्रातर्वरेण्य हरिकृष्णमहं स्ववाचा स्त्रियान् परम् परमहारपदं दिशन्तम् ॥४॥
 यन्नाभिपद्मकुहरेभुवनैकशिल्पि वेधाविशादमगमनपदं प्रपश्यन् ।
 सोयं हरिर्हि हरिकृष्णतयाप्रजातः प्रातः स्मरामि चरणौ शरणाववन्ध्याम् ॥५॥
 श्रीशंकरेण जनता-वृषतां प्रणीता हत्वाजनान् जिन्नमतानुष्टतानवन्ध्याम् ।
 काले पुनः कलियुगेनहते स्वधर्मेयोभुत् स्वयं हि हरिकृष्णमहं नमामि ॥६॥
 नष्टं वृषं समाधि गम्य पुनः प्रविष्टं यद्रोचिपी सुरगणो मुदितोदिनादौ ।
 प्रित्याहि नादनवनैः कुसुमैः सियेवे तस्मै नमो भगवते हरिकृष्णधाम्ने ॥७॥
 जयशंकरमुनिरचितं खचितं हरिकृष्ण किर्तिरत्नौ धैः ।
 प्रातः प्रित्या पठते स्तोत्रमिदं वै लभेत् सवृषामुक्तिम् ॥८॥
 अधिगतं भूवि विप्रकुले मले स्ववचनामततो जनताजनिम् ।
 अजनिमादधत्तं ददत्तं सुखं भजततां भजतां भजतां हरिम् ॥९॥

इति श्री रेयापारपान लण्पापमलयोपरात श्रेष्ठिय चातुर्विधति शातिय गोविंदसूत्रि
 धारणात्मक जयशंकर विदुष रचितं श्रीहरिकृष्णस्वरूपस्तोत्रं ॥

॥ धीरस्तु ॥

दस अवतारनी आस्ती

जय हरिकृष्ण हरि, जय हरिकृष्ण हरि,
 प्रगट थया पुरुषोत्तम द्विजकुल देह धरी.... जय
 मच्छ थया मनमोहन सत्यव्रतना सारु, प्रभु सत्यव्रतना सारु,
 कच्छ स्वरूपे काढ्या, चौद रत्न चारु.... जय
 वराहरूपे बहाला धरणी मुख धारी, प्रभु धरणी मुखधारी,
 हिरणाक्षने हणियो, युद्ध करी भारी.... जय
 प्रह्लादना प्रतिपाल नरसिंहरूप धर्यु, प्रभु नरसिंहरूप धर्यु,
 हिरण्यकशिपुने मार्यो भक्तनुं काम कर्यु.... जय
 वामनरूप धरी विश्वरूप कीधुं, प्रभु विश्वरूप कीधुं,
 बलिराजाने बांधी, सर्वस्व लीधुं.... जय
 परशुराम अवतार फरसी लइ फरिया, प्रभु फरसी लइ फरिया,
 क्षत्रि हणिया खोळी, कोइथी नव डरिया.... जय
 रावण रोळयो राम-पाग्य प्रभु कीधी, प्रभु पाग्य प्रभु कीधी,
 राज्य विभिषण आपी, सीता शुद्ध लीधी.... जय
 कृष्णरूपे कृपाल मामाने मार्यो, प्रभु मामाने मार्यो,
 गोपीने लाड लडाव्या, गोवर्धन धार्यो.... जय
 बुद्ध थइ बळवंत वेठा बहु नामी, प्रभु वेठा बहु नामी,
 दैत्यने मोह पमाळ्यो, छो अंतरजामी.... जय
 कलि मध्ये अवतार हरिकृष्णरूप धर्यु, प्रभु हरिकृष्णरूप धर्यु,
 कलियुगने काढीने, भक्तनुं काम कर्यु.... जय
 आरती आ अनुपम जे कोइ गाशे, प्रभु जे कोइ गाशे,
 धर्ममुनि कहे ते पर, प्रभु प्रसन्न थाशे.... जय

संध्यावर्णन

हरिकृष्ण महाराज जय जय हरिकृष्ण महाराज,
 करुणामृत सागर ॥ जय जय ॥ द्विजकुल नलिनी दिनेश ॥ जय जय ॥
 कोटि मनोज रुचे ॥ जय जय ॥ दीनदयाल प्रतिपाल ॥ जय जय ॥
 वेद प्रगीत कीर्ति ॥ जय जय ॥ साधुजन पालक ॥ जय जय ॥
 खलजन दर्प हरण ॥ जय जय ॥ लक्ष्मीनाथ प्रभु ॥ जय जय ॥
 पूर्ण ब्रह्म स्वरूप ॥ जय जय ॥ विविध रूप निधान ॥ जय जय ॥
 त्रिविधताप शमन ॥ जय जय ॥ पीतांबर धारिन् ॥ जय जय ॥
 अद्वैतात्म स्वरूप ॥ जय जय ॥ कर्पूरगौर शरीर ॥ जय जय ॥
 सर्वातिर्यामी ॥ जय जय ॥ अनंत शक्ति सहित ॥ जय जय ॥
 अक्षरधामाधीश ॥ जय जय ॥ युग युग प्रकटितरूप ॥ जय जय ॥
 धर्ममार्ग प्रेरक ॥ जय जय ॥ अगणित गुण निधान ॥ जय जय ॥
 जगदुदयादिकारण ॥ जय जय ॥ पंचविषय शमन ॥ जय जय ॥
 सत्यधुति संयम सुगम्य ॥ जय जय ॥ देवेन्द्रादिकनुत ॥ जय जय ॥
 दुष्टनिवारण देव ॥ जय जय ॥ सत्संगमकारक ॥ जय जय ॥
 स्वजन मनोहररूप ॥ जय जय ॥ मुनिजन मानसहंस ॥ जय जय ॥
 धर्ममार्गकारक ॥ जय जय ॥ अनंत लीलाकृत ॥ जय जय ॥
 यदुरामस्य प्रभु ॥ जय जय ॥ मोक्षफल दाता ॥ जय जय ॥
 ॥ जय जय हरिकृष्ण महाराज ॥

श्री संध्याष्टक

रमापतिं भक्तजनैः सुसेव्यं ब्रह्मेन्द्र रूद्रादिगृहीत कीर्तिम् ।
 सदा प्रसन्नास्यमनादिदेवं, प्रेम्णा हरिकृष्णमहं नमामि ॥ १ ॥
 उदारलीलं नवकंचनेत्रं सिंहासनस्थं बहुगौरवर्णम् ।
 अनेकजन्मार्जितपूण्यगम्यं, प्रेम्णा हरिकृष्णमहं नमामि ॥ २ ॥
 अधर्मेनाशाय कलौयुगेऽपि जातं सतां ज्ञानप्रकाशानार्थम् ।
 शुभं स्वरूपं दिविदेवगीतं, प्रेम्णा हरिकृष्णमहं नमामि ॥ ३ ॥
 प्रफुल्लहृद्पंकजकोशमध्ये स्थित्वा सतां नित्यविशुद्ध भावम् ।
 विभूषितं कांचनकुंडलादिभिः, प्रेम्णा हरिकृष्णमहं नमामि ॥ ४ ॥
 किरिटजुष्टं शुभपुष्पहारमाजानुवाहुं नवकंचमालम् ।
 सुनीलकेशाभिविरोचमानं, प्रेम्णा हरिकृष्णमहं नमामि ॥ ५ ॥
 सुनासिकं कोटिदिनेश कान्तिं पितांबरं साधुजनाभियुक्तं ।
 दिने दिने दिव्य स्वरूपमाद्यं, प्रेम्णा हरिकृष्णमहं नमामि ॥ ६ ॥
 स्वभक्त मोक्षैकफलस्यहेतुमद्वैतरूपं नटराजवेशम् ।
 अनेक शास्त्रार्थपुराणदक्षं, प्रेम्णा हरिकृष्णमहं नमामि ॥ ७ ॥
 अखंडमूर्तिं भवरोगवैद्यं राजाधिराजं यदुरामनाथम् ।
 अगाधबोधं भवमोचनाय, प्रेम्णा हरिकृष्णमहं नमामि ॥ ८ ॥
 कृतमुदैतत् यदुराम नाम्ना संध्याष्टकं श्रीहरिकृष्ण विष्णोः ।
 पठन्ति ये भूमितले सुभक्त्या संयान्ति तेऽतेहरिकृष्णलोकम् ॥

॥ समाप्त ॥

૫ શ્રીહરિકૃષ્ણાષ્ટક

પરિવ્રજ નંદન જગત વંદન ચરણરજ ભક્તો તર્યા,
 ચાર વેદ સ્વટ શાસ્ત્ર થકી હરિકૃષ્ણ નીરત્રો રંગ મર્યા. ૧
 અધુરલાલ ગુલાવી ગાલ નેણ જોડે નેણ ઠર્યા,
 પચરંગી પીઠી પાઘ જોડે હરિકૃષ્ણ નીરત્રો રંગ મર્યા. ૨
 પ્રમાણ પંડીત, પાલંડ સંઢીત, ત્રિવિધીનાં તાપો હર્યા,
 જ્ઞાન ગુણ મંડાર છે હરિકૃષ્ણ નીરત્રો રંગ મર્યા. ૩
 વાંસલ તટમાં વિશાલ મઠમાં મહારાજે યજ્ઞો કર્યા,
 અનંત કૃપિજન કરત હરહર હરિકૃષ્ણ નીરત્રો રંગ મર્યા. ૪
 જમત કૃપિજન હરત અતિ-મન, મોહને મનમાં ધર્યા,
 રક્ષીયામણાં શુભ છંદ તે આનંદમાં છગને કર્યા. ૫
 આ અષ્ટક પઠત નિશ્ચિન સ્વર્ગમાં વાસો વસે,
 જન્મોજન્મના દુઃખ જશે ઇવા હરિકૃષ્ણ હૃદયે વસે. ૬

૬ મંથનું માહામ્ત્ય

મથમ શ્રીહરિકૃષ્ણને પ્રીતે કરું પ્રણામ,
 શુક સનકાદિક શેષજી જેનું જપે નિરંતર નામ. ૧
 જેની ઇચ્છા થકી વિશ્વની ઉત્પત્તિ સ્થિતિ તે શાપ,
 ક્ષર અધરથી પર છે શ્રીહરિકૃષ્ણ રાય. ૨
 મન વાળી પૂજો નહીં જેનો મહિમા અપરંપાર,
 દિવ્ય સ્વરૂપે શોમે સદા અલિલ વિશ્વના આધાર. ૩
 મગટ શ્રીહરિકૃષ્ણને વંદુ નામી શીશ,
 કૃપા કરો હરિકૃષ્ણજી રાત્રો સેવામાં હૈશ. ૪
 તમારી લીલા ચરિત્ર સિંધુ સર્વે તીર્થનું ધામ,
 તેમાં નાહી નાય હું થાઉં પૂરણ કામ. ૫
 લીલાસિંધુ તીર્થમાં જે ન્હાયે, તેના દોષ તત્કાલ જાયે;
 એવું તીર્થ ત્રણ લોકમાં નથી, જોયા વેદ પુરાણ સર્વે કથી. ૬
 એનો મહિમા છે અપરંપાર: સર્વોપરિ સર્વેનો સાર,
 ધર્મ અર્થ કામ સહિત, મઝે મોક્ષ પ્રભુમાં થાય પ્રીત. ૭
 હરિના રસનું કરવું પાન, તેમાં થાવું સદા ગુલતાન;
 એ રસ યોગી મુનિને પ્યારો, રાત દિવસ કરે એનો ચારો. ૮

असुरने तो ए रस झेर, पापीने प्रभु साथे वेर;
 माटे दैवी होय ते पीजो, असुरी ए थकी घणां व्हीजो. ९
 धर्म ज्ञान वैरागनो भयो, परामक्तिनो रस मांही तयो;
 अंगे सहित भक्तितुं धाम, जाणी विवेकी थाय पूरणकाम. १०
 हरिकृष्णना स्वरूपनुं ध्यान, मांही भयुं छे मोक्षनुं दान;
 ब्रह्मरस भयो भरपुर, पीवे भव-रोग थाये दूर. ११
 मोह ममत्वाने करे छे दूर, उरमां प्रगटे छे ज्ञानरूपी शूर;
 जीव ईश्वर माया ने ब्रह्म, परब्रह्मनो देखे सर्व मर्म. १२
 आत्मा परमात्मामां प्रीति थाये, अंतरमांथी अज्ञान ते जाये;
 थाये प्रकाश देखाये हरि, सुख पामे आत्मा सर्वोपरि. १३
 काम लोभ स्वाद स्नेह नासे, उरमां प्रभुनुं स्वरूप प्रकाशे;
 साधुत्वाना गुण अपार, प्रगटे उरमां ब्रह्म विचार. १४
 सर्वे वरणने सुख आपे, आधि व्याधि अंतरनी कापे,
 थाये ब्रह्मरूप तत्काळ, देखाय आत्मामांही कृपाळ. १५
 सर्वातीत पधार्या प्रभु फर्या ते देशोदेश,
 ते लीला कळामां न आवे पार न पामे शेष. १६
 अधम उद्धारण अढळक ढळ्या करी लीला अपरंपार,
 अक्षरमुक्तानंदने वा'ले कर्मा जीवोना उद्धार. १७

७

प्रथम नमुं हरिकृष्णने जेनो महिमा कळो नव जाय,
 अक्षरपति हरि आप छो वेद पुराण एम गाय. १
 प्रगट थया परमात्मा सर्वकारण सुख धाम,
 निज इच्छाए आवीया करवा जननां काम. २
 मोक्ष देवा सह जीवोने आप्युं ज्ञान अपार,
 तेने जे कोह अनुभवे पामे भव-जळ पार. ३
 'श्रीमुखसिद्धांत' शिरोमणि सुणतां पामे सुख,
 अविद्या सरवे परहरे, मटे मरणनुं दुःख. ४
 वेद-शास्त्रनो सार छे, मोक्षनुं तत्त्वज्ञान,
 ग्रंथ छे चिंतामणि जेथी मळे भगवान. ५
 'श्रीमुखसिद्धांत' वांचतां, सुणतां छटे पाप,
 मनन करे सुख उपजे ब्रह्मरूप थाये आप. ६
 संशय छेदे सर्वना, जेना मनना जेह,
 शुभ गुण आपे अति घणां निजपद पामे तेह. ७

સર્વ ધર્મીને સુખ કરે, મહીં વિદ્યા બ્રહ્મ અનેક,
 સંપ્રદાય જે ચાર છે તેનો શુદ્ધ વિવેક. ૮
 શ્રીમુખ બોલ્યા શ્રીહરિ જે સમા મધ્યે સુખકંદ,
 તેને લક્ષી પ્રગટ કર્યું અક્ષરમુક્તાનંદ. ૯
 'શ્રીમુખસિદ્ધાંત' નામ છે, સુણતાં સંકટ જાય,
 કામાદિક શત્રુ ટલે, બ્રહ્મમાં સ્થિતિ થાય. ૧૦
 બ્રહ્મ-પરબ્રહ્મને દેશે પ્રગટ પ્રમાણ,
 ભક્તિ કરી હરિકૃષ્ણની પામે પદ નિર્વાણ. ૧૧
 સિદ્ધાંત સુણશે વાંચશે માવ કરી નિષ્કામ,
 'વેચર' કહે તે હરિ મજી, પામશે અક્ષરધામ. ૧૨

પ્રસ્તાવના

જગતના પ્રાણીમાત્રની કોઈ પણ ક્રિયા જ્ઞાન સિવાય થઈ શકતી નથી. જલતાડનાદિ નિષ્કલ ક્રિયાઓમાં પણ ભ્રમાત્મક જ્ઞાન રહેલું હોય છે. એ જ્ઞાનનો આત્માની સાથે નિત્ય સંબંધ છે, એમ કેટલાક શાસ્ત્રકારો માને છે. અને કેટલાક શાસ્ત્રકારો તો આત્માને જ્ઞાન રૂપ જ માને છે. એ પ્રમાણે જ્ઞાનની આવશ્યકતા દરેક પ્રાણીમાત્રને છે જ. જ્ઞાનમાં પણ સત્ અને અસત્ એવા બે વિભાગ પડે છે. અસત્ જ્ઞાન એ નિષિદ્ધાચરણ કરવાનું હેતુ ભૂત છે. અને સદ્જ્ઞાન પુણ્યકારક આચરણ કરીને પરમ પુરુષાર્થ હેતુ ભૂત છે. તેમાં અસત્ જ્ઞાનનો ત્યાગ કરવો જોઈએ અને સદ્જ્ઞાનને મેલ્લવવાને માટે પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. એ સદ્જ્ઞાન ગુરુરૂપા સિવાય મલી શકતું નથી. માટે સદ્ગુરુ પાસે નમ્રમાયથી પ્રશ્ન કરીને તેણે ઉત્તમ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. અને મનુષ્યોમાં પણ જેને પૂર્વ જન્મના શુભ સંસ્કાર હોય છે એવાઓને જ સદ્ગુરુનો સમાગમ થાય છે. અને સદ્જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી આત્મકલ્યાણ સાધી શકે છે.

જ્ઞાનદેવદિ કેવલ્યમ્ ॥

'જ્ઞાનથી જ મોક્ષ થાય છે.' એ વિષયમાં તમામ શાસ્ત્રકારોનો એક જ મત છે. તે જ્ઞાન અનાદિ અપૌરુષેય વેદનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત થવું જોઈએ, તો જ મનુષ્યનો પુરુષાર્થ સિદ્ધ થઈ શકે. પ્રાચીન કાલથી આર્યાવર્તના આર્યોં ઉપર પ્રમાણે જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને પોતાની અમીદ સિદ્ધિ મેલ્લવી શકતા હતા, પરંતુ કાલ્કયલ્કે કરીને સર્વનો દ્વાસ થતો ગયો તેમ મનુષ્યોની જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાની શક્તિનો પણ દ્વાસ થતો ગયો. તેમાં વિદેશી અને વિધર્મી મ્લેચ્છ, યવનોદિના આક્રમણો પણ કારણભૂત છે. આવી પરિસ્થિતિમાં તિતોમાવને પામેલા કેટલાક વૈદિક તાત્ત્વિક સિદ્ધાંતોનો સામાન્ય જ્ઞાન-શક્તિવાળી પ્રજામાં પણ પ્રચાર થાય અને લોકો સહેલાઈથી આત્મકલ્યાણ સાધી શકે એવા હેતુથી

આ કલ્પિકાઝમાં બ્રાહ્મણકુળમાં ભગવાનનો અવતાર થયો અને થોડા જ સમયમાં આવશ્યક જ્ઞાન માર્ગનો પ્રકાશ કરીને પોતે સ્વધામ ગમન કર્યું. અને આ પુસ્તકમાં ભગવાન શ્રીહરિકૃષ્ણ મહારાજના તે સિદ્ધાંતોનું પ્રકાશન કરવામાં આવ્યું છે, માટે તેનું નામ શ્રીહરિકૃષ્ણ શ્રીમુખ-સિદ્ધાંત રાખ્યું છે.

ગુજરાત તથા સૌરાષ્ટ્રના કેટલાક શહેરો તથા ગામડાઓમાં સંસ્કારી ભક્તોની સભામાં ઘણી જ સાદી ભાષામાં પ્રશ્નોત્તરરૂપે જે સિદ્ધાંતો વતાવવામાં આવ્યા છે તે સિદ્ધાંતો વેદ, ઉપનિષદો, ધર્મશાસ્ત્ર અને પુરાણો વગેરેના સારરૂપે વતાવવામાં આવ્યા છે.

આ ભારતવર્ષમાં શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનના સ્વધામ ગયા પછી અનેક ધર્માચાર્યો અને મતર્પથી ઉત્પન્ન થયા છે, જો કે આ સર્વેનું મોક્ષ પ્રાપ્ત કરવારૂપી ધ્યેય તો એક જ સરલું હોય છે છતાં સાંપ્રદાયિક મતભેદો ઘણા જ હોય છે. તેવી રીતે ભગવાન શ્રીહરિકૃષ્ણ મહારાજના સિદ્ધાંતોમાં સાંપ્રદાયિક મતભેદને સ્થાન જ નથી, પરંતુ દરેક મતભેદોનું નિરાકરણ કરી આત્મ-કલ્યાણ પ્રાપ્ત કરવાનું ઉત્તમ સાધન સહેલાઈથી વતાવવામાં આવ્યું છે. જીવ્રાસુ જનો શ્રીહરિકૃષ્ણ મહારાજના સિદ્ધાંતોનું જ્ઞાન મેળવીને મનન કરે તથા તે પ્રમાણે આચરણ કરે તો જરૂર પોતાનું આત્મકલ્યાણ સાધી શકે, એમાં જરાપણ સંદેહ નથી.

આ સિદ્ધાંતોનું જ્ઞાન કોઈ પણ સનાતન ધર્માવલંબી સાંપ્રદાયિક મતભેદવાળી જનતાને વિરોધ કરનારું નથી, છતાં અત્યાસુધી પ્રચારના અભાવને લીધે અપ્રકાશિત દશામાં રહેલું હતું. તેને પ્રકાશનમાં મૂકવાને માટે પરબ્રહ્મ ભગવાન શ્રીહરિકૃષ્ણ મહારાજના જ્ઞાન પ્રચારક ભક્ત-મંડલના મંત્રીઓએ યથાશક્તિ પ્રયત્ન શરૂ કર્યો છે; જો કે આવા ઉત્તમ જ્ઞાનના પ્રકાશનને માટે જેટલું જોઈએ તેટલું સાધન તેમની પાસે નથી છતાં પ્રશુ પ્રેરણાથી આ ગ્રંથ બહાર પાડવાનું સાહસ કર્યું છે. ભારતવર્ષની ધર્મપ્રિય પ્રજા આવા ઉત્તમ જ્ઞાનનો લાભ યેઝ્વવા સદ્ભાગ્યશાલી થશે એવી આશા છે.

આગળ ઉપર પ્રકાશનમાં આર્થિક સાધનની વિશેષ સહાયતા મળશે તો ભગવાન શ્રીહરિકૃષ્ણ મહારાજે શ્રીમુલે કહેલા તમામ જ્ઞાનને પ્રકાશિત કરવાનો તેઓનો વિચાર છે.

આ શ્રીમુખ સિદ્ધાંત ગ્રંથમાંથી પટેલ ત્રિશુવનદાસના પ્રેમથી અને આગ્રહથી કેટલાક સિદ્ધાંતો વાંચવાનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થયો જે ઉપરથી અવતાર સંબંધમાં નિશ્ચય થયો અને જેને શંકા હોય તેનું સમાધાન કરવાને સાહિત્ય પ્રાપ્ત થયું.

શાસ્ત્રી અનૂપરામ સદાશિવ

વેદશાસ્ત્ર સંપન્ન, વિદ્યાવાચસ્પતિ, દેવજ્ઞમામંડ, દર્શનકેસરી
મહાગુજરાત પण्डित सभाना अभ्यक्ष
अहमदाबाद.

“શ્રીમુખસિદ્ધાંત” શ્રેયાર્થીઓ માટે સારૂ સુવોધ માધામાં લેવાયેલ એક અલંબ્ય અને અપૂર્વ ગ્રંથ છે. અહીં જે તત્ત્વોનું નિરૂપણ કરવામાં આવ્યું છે, તે એવી સ્વૈચ્છી થયું છેકે વાચકને જાણે એમ જ લાગે કે મારી સન્મુલ્ય શ્રીહરિકૃષ્ણ મહારાજ ડાહ્યા છે અને મને વોધ આપતા રહેલા છે. વેદ અને દર્શનશાસ્ત્રોના પંડિતો માટે આ એક સુન્દર રસપ્રદ ગ્રંથ છે, સામાન્ય શુદ્ધ જીવન ગાઢનારા પ્રભુના પ્રેમીઓને માટે આ એક માર્ગદર્શકની ગરજ સારનાર અને આત્મદર્શનની પ્રેરણા આપનાર અમૂલ્ય ગ્રંથ છે.

‘મક્તિ મજસાગરની તરણી છે,’ આ સંપૂર્ણ ગ્રંથનો સારવોધ છે. અહીં ખ્રાંત જીવોને ભ્રમ દૂર કરી સત્યદર્શન મેલવવા પરમ પ્રેમરૂપ અને અમૃતસ્વરૂપ મક્તિનો આશ્રય લેવાને ઉદ્વોધન છે. મક્તિમાં અહીં સચિકલ્પ અને નિર્વિકલ્પ-બંને પ્રકારનું કથન છે. ‘સંસારમાં સરસો રહે પણ મન મારી પાસ’ જે કહ્યું છે, તે કેવી રીતે વને અને ગૃહસ્થ ત્યાગી કેમ રહી શકે તેનું સુરેલ્લ-દર્શન અહીં છે.

આ ગ્રંથની વિશેષતા તો એ છે કે શ્રોતા અને વાચકની સમક્ષ કેવલ સિદ્ધાંતોનો જ રસથાલ નથી પીરસ્યો કે જેને જોઈને જ માત્ર પ્રસન્ન થવાનું હોય, પણ અહીં તો આ રસથાલ તમે પણ વનાવી શકશો, તે નિર્દેશ સચોટ લોકગમ્ય હયાન્ત દ્વારા થયો છે. સાહિત્યની દૃષ્ટિ આ એક શુદ્ધ ગદ્યની કૃતિ છે. અહીંની માપા સ્વાભાવિક છે. ગ્રંથની માપાથી પરિચિત સર્વે માઈ વ્હેનોને આ ગ્રંથરૂપી ઘરેણું પોતાના જીવનને શોભાવવા માટે વસાવવાની મલામણ કરું છું.

ગ્રંથનું પ્રકાશન શિષ્ટ-સાહિત્યમાં ઉમેરો કરે છે તેથી આવકારદાયક છે. જે માઈ-વ્હેનોને પ્રથુલ ગ્રંથના પ્રકાશન માટે પ્રેરણા આપી છે તેઓને ધન્ય છે. ગ્રંથના સંકલન કર્તાના પરિશ્રમ માટે તો લેખકની જરૂર નથી. વાચકને પાને પાને તેની પ્રતીતિ થશે. પ્રથુ તેમનું કલ્યાણ કરે.”

પાડુરંગ વૈજનાથ આઠવલે.

ધોમલ્ ભગવદ્ ગીતા પાઠશાળાના શાસ્ત્રી
માધવવાગ મુંબઈ ૪. તા. ૨૭-૩-૧૯૫૬

ગુજરાતમાંથી કલ્યાણ કરવાને હરિકૃષ્ણ આવીયા;
ગામ જુડે પ્રથુલ દેહ ઘરી, જીત્યા સર્વેને જ્ઞાને કરીને;
શાસ્ત્રની ઘાતો કરે સ્વરી.....ગુજરાત
પોતે વિદ્યા મળવા નથી ગયા, પંચદેવ પ્રગટ હરિકૃષ્ણ થયા,
મરતલંકે ઉપર કરી દયા.....ગુજરાત
છુટિના કર્તા આવ્યા છે, સચરાચર એમની માયા છે,
એવા યુતિ પુરાણે ગાયા છે.....ગુજરાત
ધેરાટ સ્વરૂપે વાલો સહી, એમને અંગે સર્વે વ્રહ્માંડ રહી,
ગુરજ શરી તો નેત્ર મહ.....ગુજરાત
આપ અનેક રૂપ ને અનેક નામ, ઓઝલવાનું ઘડુ કઠણ કામ,
પુરુષોત્તમ પોતે ઠામો ઠામ.....ગુજરાત
હરિ મારા હૃદયમાં ફરજો યાસ, તમારા ચરણકમલની ઘણી આશ,
હઠીયો ઉઝમશી તમારો દાસ.....ગુજરાત

કલ્પિયુગમાં પરબ્રહ્મ પરમાત્મા ભગવાન શ્રીહરિકૃષ્ણ
 યદા યદા હિ ધર્મસ્ય ગ્લાનિર્ભવતિ ભારત ।
 અભ્યુત્થાનમધર્મસ્ય તદાત્માનં સૃજામ્યહમ્ ॥
 પરિત્રાણાય સાધૂનાં વિનાશાય ચ દુષ્કૃતામ્ ।
 ધર્મસંસ્થાપનાર્થાય સંભવામિ યુગે યુગે ॥

અર્થ:—“ જ્યારે જ્યારે એકાંતિક-ધર્મનો લોપ થાય છે અને અધર્મની વૃદ્ધિ થાય છે ત્યારે ત્યારે તે એકાંતિક-ધર્મના સ્થાપનને અર્થે અને ‘ પરિત્રાણાય ’ કહેતાં નિર્વાસનિક અને પંચવિપયના ત્યાગી એવા જે સાધુ તેની રક્ષાને અર્થે અને દુષ્ટોને દંડ દેવાને અર્થે, ” શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતામાં શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્મા કહે છે, “ હે અર્જુન ! હું પ્રગટ થાઉં છું. ”

પોતાના મિત્ર અને મક્ત અર્જુનને કહેલાં કથાદિક વચનને સત્ય કરી વતાવવાનો પ્રસંગ ઉપસ્થિત થતાં પરબ્રહ્મ પરમ.ત્મા શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન પોતાની સ્વચ્છાએ કરીને આજથી સો વર્ષ પૂર્વે એટલે સંવત ૧૮૧૦ ના શ્રાવણ વદિ ૧૪ ની રાત્રી પાછલી બે ઘડી બાકી હતી તે સમયને વિષે સૌરાષ્ટ્રની પવિત્ર ભૂમિમાં આવેલા જુહાપુર શહેરમાં ઉદીચ્ય સદસ્ય બ્રાહ્મણ જ્ઞાતિમાં સદ્મા-ગ્યશાલી કુલભૂષણ રાવલ ભાગજીભાઈ રૂપજીભાઈને ત્યાં શ્રીહારકૃષ્ણ નામ ધારણ કરી પ્રગટ થયા અને પોતાના પ્રગટથતું કારણ આપતાં ઉપરના ગીતાના શ્લોકતું પ્રતિપાદન કરીને સંવત ૧૯૨૫ના મહા સુદિ ૬ને દિવસ ગામ સોજીત્રામાં પોતાના મંદિરમાં સર્વ સમા પ્રત્યે ઘોલેલા છે જે “ અમને નિર્વાસનિક અને પંચવિપયના ત્યાગી એવા જે સાધુ તે અતિશય બહાલા છે, અને, આલોકમાં જે અમારું સ્વરૂપ દેખાય છે તે પણ આ ધર્માનંદસ્વામી અને અક્ષરમુક્તાનંદ સ્વામી તેના અર્થે દેખાય છે. કેમકે અમને પ્રસન્ન કરવાને અર્થે ઘણાંક યુગ સુધી તપ કરીને નિર્વાસનિક થયા છે અને આ જન્મને વિષે પણ અમારા દર્શન સારું અઢાર વર્ષ સુધી ફક્ત લોટ અને પાણી પીને મારું ધ્યાન કર્યા કરતા હતા. માટે આ બે સાધુને દર્શન દેવાને અર્થે અમારે આ લોકમાં આવવું થયું છે. અને વીજું કાર્ય જે આ સમાને વિષે જ્ઞાનમાં ગડબડાટ ઘણો થઈ ગયો હતો તેને કરીને ધર્મની હાની થઈ છે તો જ્ઞાન આપીને ધર્મને શુદ્ધ કરવાને અર્થે અમારું પ્રગટપણું છે. અને જ્યારે જ્યારે હું પ્રગટ થઈ છું ત્યારે ત્યારે એ વે કાર્ય કરવાને અર્થે જ પ્રગટ થઈ છું. ”

.વઢી શ્રીમદ્ ભાગવતના એકાદશસ્કંધને વિષે અધ્યાય પાંચ શ્લોક અડત્રીસ—

કૃતાદિષુ પ્રજા રાજન્ કલાવિચ્છન્તિ સંભવમ્ ।

કલૌં ચલુ ભવિષ્યન્તિ નારાયણપરાયણાઃ ॥

અર્થ:—‘ હે રાજન્ ! સત્યુગની આવે રહીને મોટા દેવ છે તે કલ્પિયુગને વિષે જન્મને રૂઝે છે. (શા માટે ?) તો જે કલ્પિયુગને વિષે ‘ ચલુ ’ કહેતાં નિશ્ચય ઘણાં જીવ નારાયણ પરાયણ

થશે.' તેમાં કહેલા ભાવાર્થને આગળ કરીને પોતાના પ્રાગટ્યું પ્રતિપાદન કરતાં સં. ૧૯૨૪ વૈશાખ સુદ ૫ ને દિવસે ગામ શ્રી ગાઢા મધ્યે પટેલ લલ્લુભાઈ દાજીભાઈને ત્યાં બોલેલા છે "અમો નાના વાર વસની ઉંમરના હતા ત્યારે ચુડાથી વઢવાણા જતાં રસ્તામાં વચ્ચે રહીને અમે એવો સંકલ્પ કર્યો હતો જે 'અમને પામવાને અર્થે સાધન કરીને જે મુક્ત મુમુક્ષુ અક્ષરધામ સિવાય વીજા જે જે લોક અગર ધામ તેમાં રહ્યા હોય તે સર્વે આ સોરઠ દેશ સો સો ગાડ ફરતા ફરતા જન્મ ઘસજો.' માટે તે વધાય મુક્ત, મુમુક્ષુ જન્મ ધર્યા છે, જેટલા મુક્ત, મુમુક્ષુ જન્મ ધર્યા છે તે સર્વેને અમારે વિપે સહેજમાં પ્રીતિ થાય છે અને અમારા સ્વરૂપનો નિશ્ચય થાય છે. અને જેટલાને સંસ્કાર ઓછો છે તેને અમારા સ્વરૂપ નિશ્ચય થવામાં વાર લાગે છે. માટે તમારે સર્વેને અમારે વિપે તરત પ્રીતિ થઈ અને અમ સ્વરૂપનો નિશ્ચય થયો તે અમે તમને જન્મ ધરાવ્યા છે અને તમોને દર્શન દેવા સારુ અને તમ અમારા સ્વરૂપનો નિશ્ચય કરાવીને અક્ષરધામને પમાડવાને અર્થે હું પળ મારી સ્વહૃદ્દાએ કા પ્રગટ થયો છું. અને અનંત જન્મ થયાં અમને પામવા સારુ જપ, તપ, સાધન કર્યા હતા તે સ કાલ તમને આજ પ્રાપ્ત થયું છે અને તમારા સર્વેના સાધન પૂરાં થઈ રહ્યાં છે, હવે તમારે કાંઈય રહ્યું નથી. માટે તમારે દેહ રહે ત્યાં સુધી અમે આપ્યા જે વર્તમાન તેને દ્રઢ રાખીને અમારું મ કર્યાં કરજો ઇટલે તમારો સાક્ષાત્કાર મોક્ષ થઈ રહ્યો છે."

અને વઢી કહેલું છે જે "દેવતાને પણ દુર્લભ સમો તે આજ તમને પ્રાપ્ત થયો છે, કાં અનંત પ્રતાપે મુક્ત જે ભગવાન તે જ તમને આજ પ્રત્યક્ષ મળ્યા છે એમ દૃઢ નિશ્ચય રાખ (પા. ૨૧૬) કેમકે સર્વે અવતારનો અવતારી એવો જે હું તે આજ મારો એવો સંકલ્પ છે જે મારા સંબંધને પામીને મારી સેવા, ભક્તિ ધર્મમાં રહીને કરશે તેને મારા ધામમાં લઈ જવા દે (પાનું ૬)

પરબ્રહ્મ પરમાત્મા ભગવાન શ્રી હરિકૃષ્ણ મહારાજ કોઈની પાસે મળવા ગયા ન હતા. જ્યારે જ્યારે પરબ્રહ્મ પુરુષોત્તમ અક્ષરતીર્થનો અવતાર થાય છે ત્યારે તેઓશ્રીની પાસે "શીલ્પ્યું સર્વ શાસ્ત્રું જ્ઞાનહોય અને તે ઉપરાંત પણ અપાર જ્ઞાન હોય જે જ્ઞાનને સાંમઝવે કા માંમઝનારાના સંશય માત્ર ટકી જાય અને પંચવિપય અને જગત પ્રત્યે અભાવ થઈ જાય આત્મા અને પરમાત્મા વિના વીજા કોઈ પદાર્થની વાસના રહે નહીં એવો વૈરાગ્ય પ્રગટે. જીવાત્મા બ્રહ્મરૂપ થાય અને પરમાત્માના ધ્યાનને વિપે દૃઢ સ્થિતિ થાય અને તેના આત્મ શાન્તિ થાય." આવી રીતનું જ્ઞાન આપનારા સત્પુરુષ પોતે જ પરમાત્મા છે, એમ વેદ પણ કહે છે 'અયમાત્મા બ્રહ્મ ઇતિ શ્રુતિઃ.' વઢી પ્રગટને ઓઝાવવા માટે કહેલું છે જે—

उत्पत्तिं च विनाशं च लोकानामगतिं गतिं च ।

वेत्ति विद्यामविद्यां च स वाच्यो भगवानिति ॥

અર્થ:—‘ જગતની ઉત્પત્તિ જેમ થઇ છે તેમ યથાર્થ જાણે તથા નિત્ય, નિમિત્ત, પ્રાકૃત અને આત્મતિક એ ચાર પ્રકારના પ્રલયને પણ જાણે તથા ગતિને અને અગતિને પણ યથાર્થ જાણે તથા વિદ્યાને અને અવિદ્યાને પણ જેમ છે તેમ જાણે. એ છુદ્ધ એશ્વર્યને યથાર્થ જેમ છે તેમ પ્રત્યક્ષ જાણે અને કહી દેખાડે તે ભગવાન કહેવાય છે. કહેતાં ભગવાન વિના વીજો કોઈ એ છુદ્ધ વાનાને જાણતો નથી.’

એમ પ્રગટ ભગવાન જ્ઞાનથી ઓઝસી શકાય છે એમ કહીને કહેલું છે કે “ ઉપરથી જોયામાં તો વીજા માણસ જેવા જળાતા હોય અને જેમ વીજા મનુષ્ય સ્વાય, પીએ, ઓઢે, પહેરે, તેમ સર્વે ક્રિયા માણસના જેવી જ કરે છે પણ ભગવાન પાસે જેવું જ્ઞાન હોય તેવું જ્ઞાન વીજા કોઈ પાસે હોય નહીં, માટે જ્ઞાને કરીને જેને અમારી પરીક્ષા લેવી હોય તે લ્યો. અમારી પાસે જે જ્ઞાન છે તે જ્ઞાન ચૌદ લોકની માંહેલી કોરે કોઈની પાસે નથી. માટે સ્વામીનારાયણ ધર્મના વધા સાધુ, વ્રહ્મચારી, શાસ્ત્રી, પુરાણી, આચાર્ય આવે અને મને જ્ઞાને કરીને તેની નજરમાં આવે તે પૂછે તો હું તેને મારા સ્વરૂપનો નિશ્ચય કરાવું અને તે વિના વીજા શંકરાચાર્યવાળા આવે, રામાનુજના આવે, વ્રહ્મભાષ્યના આવે, જૈન મતના આવે, મુસલમાન આવે તો તે સર્વેને જ્ઞાને કરીને મારા સ્વરૂપને વિષે ભગવાનપણાનો નિશ્ચય કરાવું, અને મોટા દેવ, વ્રહ્મા અને પ્રકૃતિપુરુષ સુધીના સર્વે મારી પાસે આવીને જ્ઞાન પૂછે તો હું તેને નિશ્ચય કરાવું અને તે પણ મારા આશ્રિત થઈને ભજન કરવા મઢિ, અને જ્ઞાન વિના વીજી રીતે મારી પાસે પરીક્ષા લઈને નિશ્ચય કરવા આવે તેને તો હું કોઈ દહાડો ઓઝલાતો નથી અને તેવું કલ્યાણ થતું નથી. ”

(સં. ૧૯૨૪ પોપ સુ. ૧૫. વોચાસણ)

“ તે સારું અમારી પરીક્ષા તો જ્ઞાને કરીને છે, અને જ્ઞાનને વિષે તો નવ નિધિ અને અષ્ટ મહાસિદ્ધિ રહી છે પણ નવનિધિ અને અષ્ટ મહાસિદ્ધિને વિષે જ્ઞાન નથી. માટે ચિંતામણિરૂપ જે આત્મન્ટિક જ્ઞાન તે એક અમારી પાસે છે પણ વીજા કોઈ પાસે આત્મન્ટિક જ્ઞાન નથી.”

(પા. ૩૭૪)

એવી રીતનું વેદ, શાસ્ત્ર અને પુરાણના સારરૂપ જે આત્મન્ટિક જ્ઞાન તેની વાતો બાલ્યાવસ્થામાંથી જ નાના વાલકના મૂંઝેથી સાંભળી ગામના લોકો આશ્ચર્ય પામવા લાગ્યા અને ધીમે ધીમે આજુબાજુના ગામોમાંથી લોકો તેમનું જ્ઞાન સાંભળવા આવવા લાગ્યા અને ભગવાનશ્રીને વિનંતી કરી તેમના ગામમાં પણ બોલાવતા હતા. આમ ગામોગામ જ્યારે તેમની વાતો થવા લાગી ત્યારે પંડિત, વિદ્વાન, સાધુઓ વગેરેનું ધ્યાન લેવાયું અને વસ્તવ સ્થિતિ તેઓ પણ ભગવાનશ્રીની સમાના શ્રોતા બની ગયા અને આશ્ચર્ય પામી પોતપોતાના ગામોમાં જઈને ભગવાનશ્રી સંવન્ધી વાતો કરતા.

વસ્તવ જતાં આજુબાજુના પ્રદેશમાં જ્યારે ‘ભગવાન પ્રગટ થયા છે’ એવી વાતો સુવ પ્રમાણમાં થવા લાગી ત્યારે સમય લઈને સ્વામીનારાયણ સંપ્રદાયના મુખ્ય મુખ્ય સાધુઓ અને

હરિભક્તો પણ ભગવાનશ્રી પાસે આવી ગયા અને ગુણાતીતાનંદ સ્વામી અને તેમનું મંડલ જ્યારે વદતાલથી પાછા જુનાગઢ જતા હતા ત્યારે ચોટાદમાં શ્રીહરિકૃષ્ણ મહારાજના પરબ્રહ્મ ભગવાનપણાંનો નિશ્ચય કરવા સંવત ૧૯૧૩ ચૈત્ર વદ અમાસના દિને મોટી સભા રાખી અને ભગવાનશ્રીને આમંત્રણ આપ્યું. માયાપરની આત્યન્તિક જ્ઞાનની વાણી સાંભળતાં આશી સભા દિગ્મૂઢ થઈ ગઈ અને તે સભામાં પોતાના ગુરુ ગુણાતીતાનંદ સ્વામી સાથે આવેલા અનંત જન્મના મુક્ત સાધુ ધર્માનંદ તથા અક્ષરમુક્તાનંદ તેઓ પોતાના ગુરુની રજા લઈને શ્રીહરિકૃષ્ણ મહાપ્રભુજીના અનન્ય દાસ બન્યા.

ચોટાદથી ચુડા પાછા આવતા ભગવાનશ્રી સાથે વે સાધુને જોડેને ગામના લોકોને અત્યંત આનંદ થયો અને લોકોને ભગવાનશ્રીના નિશ્ચયમાં દૃઢતા વંધાણી. પછી તો મહાપ્રભુજી આજુબાજુના પ્રદેશમાં સાધુઓ તથા ઘણાં મૃદસ્થ ભક્તો સાથે ફરવા લાગ્યા અને એવી રીતે ઉપદેશ આપતા થકા જ્યારે તેઓશ્રી ૨૪ વર્ષના થયા ત્યારે સંવત ૧૯૧૪ની સાલમાં વસંતપંચમી ઉપર ચુડા મધ્યે વે લાલ વ્રહ્મભોજનનો એક મોટો મહારુદ્ર યજ્ઞ કર્યો અને દેશ-વિદેશથી આવેલા હજારો પંડિત, પુરાણી, સાધુ, સન્યાસી વગેરેની મોટી સભામાં તેમણે ભગવાનપણાંનું પ્રતિપાદન કર્યું અને તેમના સાધુ ધર્માનંદ સ્વામીએ છઠ્ઠી પોકારી જે-“હરિકૃષ્ણ અક્ષરાતિત પ્રગટ પુરપોત્તમ ધર્મ પુરંધર મહારાજાધિરાજ શ્રીહરિકૃષ્ણ મહારાજને ઘણી સ્વમ્મા”ત્યારથી અગિયાર વરસ અને વાવન દિવસ અનંત જીવોનો ઉદ્ધાર કરવા દેશાટનમાં ફર્યા અને ચાર વેદ, છ શાસ્ત્ર, અઢાર પુરાણ અને ભારતાદિક ઇતિહાસના મર્મ ગામડાના ઘોઘા લોકો સહેલાઈથી સમજી શકે તે માટે ઘરગથ્થુ દાલબા આપીને રોજની ભાપામાં નર્મ-ગદ્યના ભાષણો આપીને એકાંતિક-ધર્મનું સ્થાપન કર્યું અને પંચવિપયરૂપી જીવના અનાદિ શત્રુને દંડ આપી અનંત જીવોનો ઉદ્ધાર કર્યો. અને વેદ, ગીતા અને ભાગવતના વચનોને સત્ય કરીને પાંચીસ વર્ષની ઉંમરે ગુજરાતમાં આવેલા સોજીત્રા ગામમાં સંવત ૧૯૨૫ના ફાગણ વદિ ૧૩ ના દિને પોતાની લીલાની સમાપ્તિ કરી.

ભગવાન શ્રીહરિકૃષ્ણ મહાપ્રભુજીએ સનાતન શાંચિન સંપ્રદાયના પરસ્પરના આંતરિક મેદભાવ દૂર થાય તેવી રીતે સંપ્રદાયના મૂલ-ભાવાર્થને વતાવી તેમનો સમન્વય કરી વતાવ્યો છે. અને તે તે દેશકાલ પરત્વે વેદોક્ત ધર્માનુસાર થયેલા અદ્વૈત, વિશિષ્ટાદ્વૈત, શુદ્ધાદ્વૈત અને દ્વૈતાદ્વૈત એ ચારે મતનો મૂલ સિદ્ધાંત એક કરી વતાવ્યો છે. અને ભગવાનશ્રીએ હિંદુ, મુસલમાન, આદિક સર્વે ધર્મનું પોતાના મુખે પ્રતિપાદન કર્યું છે અને સર્વેને મોક્ષનો એક જ સિદ્ધાંત વતાવ્યો છે. ઘઘી પ્રગટ ભગવાનની ભક્તિનું જ પ્રતિપાદન કર્યું છે અને પોતાનું જ ભજન કરાવ્યું છે અને મુખ્યપણે આત્યંતિક જ્ઞાન આપવાની પ્રવૃત્તિ કરી છે. અને તે સાથે વર્ણાશ્રમધર્મ-વ્યવસ્થાની આવશ્યકતા દેસાડીને પોતપોતાના વેદોક્ત ધર્મમાં જ જીવને મોક્ષનો માર્ગ વતાવ્યો છે. ઘઘી પંચવિપયની વાસનાનો ત્યાગ કરવા ઉપર સ્વ જ ભાર

મૂંઝ્યો છે અને ત્યાગીઓને તો અષ્ટ પ્રકારે સ્ત્રીનો અને દ્રવ્યનો તથા તમામ વૈષયિક સુખનો ત્યાગ કરવાનું કહેલું છે. તેમજ મોક્ષની ઇચ્છાવાળા દૈવી અને મુમુક્ષુ જીવોને પ્રગટ ભગવાન અને પ્રગટ ભગવાનના પંચવિપયના ત્યાગી નિર્વાસનિક ચોસઠ લક્ષણે યુક્ત સંત તેનો જ આશ્રય કરવાનું કહેલું છે, અને પ્રગટ ભગવાન પાસે જતાં જે કોઈ રોકે તે સર્વેનો ત્યાગ કરવાનું કહેલું છે, અને પંચદેયની અમેદભાવે ડાસના કરવાનું કહેલું છે.

પ્રમાણે તમામ સિદ્ધાંતોનું તારતમ્ય અને તે સમયે જ્ઞાનમાં થયેલો ગડબડાટ જોતાં એકાંતિક ધર્મના સ્થાપનને અર્થે અને વર્ગાશ્રમધર્મ મર્યાદાના સેતુઓનું રક્ષણ કરવાના હેતુથી અક્ષરાતિત પરમાત્માનો અવતાર થયો છે એમ દૃઢ નિશ્ચય થાય છે. વલી ભગવાનશ્રીના સ્વતઃસિદ્ધ અગાધ જ્ઞાનની પ્રતીતિથી તેઓ પોતાના પ્રાગટ્યમાં પણ પરબ્રહ્મ પરમાત્મા તરીકે પૂજાયેલા છે અને મૃગુલાંછન, શ્રીલાંછન આદિરૂ પરબ્રહ્મ ભગવાનના સોળે ચિન્હો હતા એટલે આ અવતાર પરબ્રહ્મ પુરુષોત્તમ અક્ષરાતિતનો જ છે.

યોગ્ય ઉમ્મરે ભગવાનશ્રીનું લગ્ન ચુડામાં જ સદ્મામ્યશાક્તી વ્યાસ લીલાધર વેંચરદાસના પુત્રી લક્ષ્મીજી (વનુવા) સાથે થયું હતું.

પરમ પૂજ્ય ધર્માનંદ સ્વામીનો જન્મ સૌરાષ્ટ્રમાં સાગર કિનારે પરબ્રહ્મ પરમાત્મા શ્રીકૃષ્ણચન્દ્રના પુનિત ચરણ કમલથી પવિત્ર થયેલી દ્વારકાપુરીમાં હુહાણા જ્ઞાતિમાં શ્રીમંત કુલમાં થયો હતો. પરમપૂજ્ય અક્ષરમુક્તાનંદ સ્વામીનો જન્મ ગઢડા પાસે આવેલા વિકરીયા ગામની પવિત્ર ભૂમિમાં બ્રાહ્મણ જ્ઞાતિમાં થયો હતો.

પરબ્રહ્મ પરમાત્મા ભગવાન શ્રીહરિકૃષ્ણ મહારાજના સૌરાષ્ટ્ર અને ગુજરાતમાં ચુડા, અમદાવાદ, સોજીત્રા, સંભાત, ધોઢકા, પીંપલી અને ગોલાણામાં મંદિર છે અને છૂટા છૂટા ઘણાં હરિભક્તો છે—

પ્રમુખ

ત્રિભુવનદાસ ત્રિકમલાલ પટેલ
શ્રીહરિકૃષ્ણ મહારાજનું મંદિર
અહમદવાદ.

अभिप्राय

श्रीहरिकृष्णाय नमोनमः

श्रीपतिम् श्रीहरिम् कृष्ण कमळा कृतिम्,
 सनक शेष धरत ध्यान शारद नारद करत गान,
 शीव च्छाय चरणपान कोटीकाम लजावते,
 पूरणत्रय प्रगट आप थया जीव हरण ताप,
 मुनि नित्यानंद हरिकृष्ण गुण गाय जे.

अमदावादना मंदिरना आद्यमंस्थापरु परम पूज्य गोविंदलाल बापुजीना कुटुंबमां जन्म मळनाथी नानपणथी ज भगवान श्रीहरिकृष्ण महाराज्जो अपतार अने तेमना ज्ञान संबंधी बातो सांभळना मळेली अने मे मारा हाइस्कुलना अभ्यास दरम्यान थोडा घणां सिद्धांतो अने भजनो सांभळेला अने वाचेला अने उत्सवोमां भाग लीवेलो पण हृदयस्पर्शी लाभ तो मे ज्यारे 'श्रीमुखसिद्धांत' ग्रंथनी प्रेमकोपी गुजरातीमां लखना मांडी त्यारे अनुभव्यो अने ज्यारे 'लीलासिंधु' ग्रंथ वांच्यो त्यारे मारा अंतरना सर्व संशय टळी गया. श्रुतातथी ज हुं वे त्रण फलारु सिद्धांत लखनामां अने झीणउटथी समजना माटे चर्चामां गाळतो अने भगवानश्रीना अनन्य मक्त वडिलश्री लक्ष्मणभाई वीठ्ठलदासे ज्यारे आध्यात्मिक ज्ञानना गहन विषयो सहेली रीते समजाव्या त्यारे पांच मात सिद्धांतो लखतां ज दुनिया तरफ वैराग्य उत्पन्न थना लाग्यो. यकी लखनामा अने चर्चामां वे त्रण फलारु जता ते उपरांत तेनुं मनन तो मारा मनमां सतत चाल्या रुतुं तेथी मारा वोलेंजना अभ्यास उपरथी वील उठ्या लाग्युं अने मने अर्थशास्त्रना, गज्यशास्त्रना अने गीजा पुस्तको तदन ग्वाटां लागरा मांड्या. पण शुं करुं जमानाने अने सज्जोगोने लीये मारं अभ्यास कर्या विना चाले तेम इतुं नही तेथी मे ज्ञानने परोक्ष रीते ज जाणगानुं नझी कर्युं. तेम छतां 'श्रीमुखसिद्धांत' ग्रंथमांयी पहेला भागनी प्रेमकोपी लखगानुं अने तेनी शुक्र तपासगानुं अने पुस्तक रंधाय त्यां सुवीनुं वधुं काम मारा इस्तक आवघायी आगुं पुस्तक दय्य उखत मारा वांचनामा आच्युं तेना प्रतापे जीवनमां सच्चाड, निश्चयात्मकपणुं निर्भयता अने दुनिया तरफ वैराग तेनां बीज मारा जीवनमां नंखाया.

आमा जनकल्याणी अने आत्मकल्याणी ग्रंथने वांचता पहेलां लोकोने थोडी मदद मळे ते माटे मे आमा ग्रंथना साररूप थोडारु दृष्टिविन्दुनी तारणी करीने अहीं आप्यां छे. आशा छे के आ दृष्टिविंदु वांचकोने जरु मद्दतरूप यज्ञ.

१ आध्यात्मिक मायापर ज्ञानना गहन प्रश्नो सामान्य मानसी समजी शके तेनी घरगध्यु पाणीमां वर्णव्या छे.

- ૨ વર્ણાશ્રમધર્મ પાઠ્યા ઉપર સ્વજ ભાર મૂક્યો છે અને સર્વેને પોતપોતાના વેદોક્ત-ધર્મમાં જ મોક્ષનો માર્ગ બતાવ્યો છે.
- ૩ પંચવિપયનો ત્યાગ કરવા સિદ્ધાંતે સિદ્ધાંતે ભાર દહને કહ્યું છે.
- ૪ સિદ્ધાંતે સિદ્ધાંતે આત્મા અને પરમાત્મા જુદા બતાવ્યા છે.
- ૫ સિદ્ધાંતો દર્પણ જેવા છે, કહેતાં 'મોક્ષના માર્ગમાં હું ક્યાં છું' એ સ્પષ્ટ બતાવે છે.
- ૬ સિદ્ધાંતે સિદ્ધાંતે 'પ્રત્યક્ષ સદ્ગુરુરૂપ પરમાત્માની ભક્તિ વિના આત્યંતિક મોક્ષ થતો નથી' એનું પ્રતિપાદન કર્યું છે અને ભગવાન શ્રીહરિકૃષ્ણ મહારાજે પોતાનું ભજન આરતી, ધૂન વગેરે કરાવ્યા છે.
- ૭ જેમ રામની સાથે સીતાજી અને કૃષ્ણની સાથે લક્ષ્મીજીને રાક્ષીને આરતી, પૂજન વગેરે થાય છે તેમ ભગવાન શ્રીહરિકૃષ્ણ મહારાજ સાથે લક્ષ્મીજીને રાક્ષીને તેમજ ભજન, આરતી, પૂજન વગેરે કરવામાં આવે છે.

પ્રવીણચન્દ્ર ત્રિભુવનદાસ-પટેલ ધો. ૫.

આરતી

જય અંતરજામી જય અંતરજામી
 હરિકૃષ્ણ સુખદાયક પ્રભુ સર્વેના સ્વામી,
 અક્ષરથી અવિનાશ આજ તમે આવ્યા, પ્રભુ આજ તમે આવ્યા,
 મુનિમંડલ મહારાજા, સંગે યુક્ત લાવ્યા જય
 દ્વિજકુલ ધર્યો અવતાર વિમ્બ વડા જાતિ, પ્રભુ વિમ્બ વડા જાતિ,
 કંકણપુર કરુણા કરી વહુ વિધ વહુ ભાતી જય
 અગણિત ગુણ મહિમા, વેદ વદે વાણી, પ્રભુ વેદ વદે વાણી,
 પ્રગટ થયા પુરુષોત્તમ જીવનજી જાણી જય
 માનવ મઝીયા નાથ, જે દરશન કરીયાં, પ્રભુ જે દરશન કરીયાં,
 પામ્યા હાર પ્રસાદી તે ભવજલ તરીયા જય
 પૂજા પુષ્પ સમર્પણ, સેવા સુખરાશી, પ્રભુ સેવા સુખરાશી,
 જેણે જીવન જમાડ્યા એ અક્ષરવાસી જય
 જે ઘેર વસીયા વાસ જે જલમાં નાહ્યા, પ્રભુ જે જલમાં નાહ્યા;
 પગ માંડ્યો જે પૃથ્વી, તરુ તીરથ છાયા જય.
 વાહન મહિપી ગાય પય પાયુ જેનું, પ્રભુ પય પાયું જેનું,
 જે આવ્યા ઉપયોગે, કામ કર્યું તેનું જય
 મુજ મંદિરીયે માવ મહેર કરી મઝીયા, પ્રભુ મહેર કરી મઝીયા;
 દાસ ભવાની મેઢ્યા જન્મ મરણ ટઢીયા....જય

હરશે હરિકૃષ્ણજીની આરતી કીજે, પ્રગટ પ્રમાણ મૂર્તિ ઉરમાં ધરીજે;
 સર્વોપરિ સર્વેના કારણ, અક્ષરાતિત પદાર્થા જગ તારણ. ... હરશે.
 પૂરણબ્રહ્મ પુરુષોત્તમ પદાર્થા, અનંત ત્રીવોના વહાલે કારજ સાર્થા હરશે.
 સર્વે ધામના મુક્ત સંગે લાવ્યા સર્વે તીરથ આજે ચરણે આવ્યા હરશે.
 મહિમા અપરિમિત પાર નહીં પામે ચાર વેદ નેતિ નેતિ કહી ગાવે હરશે,
 ધર્માનંદ કહે જે કોઈ આરતી ગાવે, સર્વે પાપ તેના દૂર થઈ જાવે....હરશે.

ભજન

ચીતડું ચોરે છે, ચીતડું ચોરે છે, ચીતડું ચોરે છે,
 હો હરિકૃષ્ણ તારી મૂર્તિ રે મારું ચીતડું ચોરે છે;
 મૂર્તિ મનોહર જોઈ ગર્વ કાઢી રવિ સગી છોરે છે,
 જે જન જુદા તેના તર્ત મનને હરે છે. હો હરિકૃષ્ણ
 પાતલીયા તારી મૂર્તિ પ્યારી વર્ણ ગોરે છે,
 મન બ્રહ્મા જોઈ ભૂલો પડે એવી વય કીશોર છે. . હો હરિકૃષ્ણ
 આંચ અળીયાલી ને મુલુંડું રૂડું મુંહ ફુટતે દોરે છે,
 કામળગારા કટાક્ષ તારા તે કાઠજું કોરે છે .. હો હરિકૃષ્ણ
 કંઠમાં પુષ્પના હાર શોમે તેની સુગંધી ફોરે છે,
 જગન્નાથ એવી મૂર્તિમાં મીતે ચિત્તને જોડે છે ..હો હરિકૃષ્ણ

અસદ્ગુરુ વિષે

જગતમાં ગુરુ વન્યા છે અપાર, જગતમાં ગુરુ વન્યા છે અપાર,
 મોક્ષની વાતમાં લેશ ન જાણે, ઉરમાં ત્રિપય વિકાર જગતમાં
 एहो પ્રશુના ચરણમાં મીતિ નહીં લેશ, પર ત્રિયાના જાર,
 આઠો પહોર અંતરમાં રાખે, દ્રવ્ય હરવાનો ત્રિચાર .જગતમાં
 एहो ઘી, સારુર, દુધ, દહીં, કરે મીઠા મીઠા આહાર,
 इन्द्रियो વિષયમાં આકુલ વ્યાકુલ, ઝૂંડું તાકે દગાદાર જગતમાં
 एहो एवा ગુરુનો જે સંગ કરે, તેને પુગાડે જમને દાર,
 ધર્માનંદ કહે જમના દૂત, મારે પાપોને માર....જગતમાં

रूपिया एकसो अने तेथी वधु रकम भेट आपनार सद्गृहस्थोनी नामावली

कुल रूपिया ६८८६

अमदावाद

- १५००) एक कडवा पाटीदार तरफथी गुप्तदान
५०१) शेठ दुर्गाप्रसाद शंभुप्रसाद लश्करी
२५१) अ. सौ. विजयागौरी डी. लश्करी
२५१) त्रिभुवनदास त्रिकमलाल पटेल
२५१) कृष्णकुमार कान्तीलाल पटेल
१२५) धनवंतराय माणेकलाल पटेल
१०१) लक्ष्मणदास वीठलदास पटेल
ह: ब्रजलाल भावनगरवाळा
१०१) कान्तीलाल जीवणलाल पटेल
१०१) शेठ एम. एम. खंभातवाळा
१०१) नटवरलाल चुनिलाल पटेल

चुडा

- १०१) ठाकोरसाहेब धर्मेन्द्रसिंहजी
१०१) मनहरलाल मोहनलाल व्यास

खंभात

- २५१) मफतलाल चुनिलाल रंगवाला
१०१) शांतीलाल आशाराम मोदी

सोजीत्रा

- १०१) वाचुभाई आशाभाई चीन
काशीभाई पटेल

- १०१) परपोचमदास तळशीभाई पटेल

सीतापुर

- १०१) कानजीभाई दलछाराम पटेल
१०१) हरगोवनदास वेचरदास ह. प्रहलादजी

सुंवरई

- २५१) शेठ गीरधरलाल नन्नेलाल
२५१) शेठ नरसी नागसी एन्ड कुं.
२५१) शेठ अरजण खीमजी एन्ड कुं.
१५१) शेठ मणिलाल पटेल एन्ड कुं.
अमदावादवाला
१०१) शेठ कीशनलाल सी. मारफतीया
१०१) शेठ हीरजी भारमल
१०१) शेठ मणिलाल एन्ड ब्रधर्स खंभातवाळा

गोलाणा

- १०१) मणिलाल त्रिभुवनदास शाह
१०१) उजमशीभाई परशुदास शाह

पींपळीवाळा

- १०१) स्व. खीमचंद लालजी धंधुका
ह: त्रिभुवनदास
१०१) घेलाभाई लालजी सोनी कोठ
१०१) मगन लालजी सोनी नडीयाद
१०१) नरसिंहभाई खीमचंद सोनी पच्छम
१०१) चुडासामा उदेसंग मेरुभाई पींपळी
१०१) जटाशंकर हरगोविंद पंढ्या वडोदरा
१२५) खजीभाई लालजीभाई पटेल पच्छम
१०१) तालुकदार मंगळसिंहजी जसवंतसिंहजी
मोटीबोर

- १०१) अंवालाल धरमदास पटेल वावला
१०१) गंगास्वरूप चांदावा चीतरवाडा
१०१) जटाशंकर जीवशेकर त्रिवेदी वीरमगाम
१०१) रतिलाल महासुखराम व्यास

परब्रह्म भगवान श्रीहरिकृष्ण महाराजना ज्ञान प्रचारक
भक्त मंडळनी कार्यवाहक कमिटी.

मंत्रीयो

- रा. रा. त्रिभुवनदास त्रिकमलाल अमदावाद
(धर्मभूषण)
,, मफतलाल चुनीलाल खंभात
,, त्रिभुवनदास खीमचंद, धंधुका
(पीपळीवाला,) ,,
,, वीठलदास जगजीवनदास, सोजीत्रा

संस्थो

- रा. रा. लक्ष्मणदास वीठलदास अमदावाद
(भावनगरवाळा)
,, शान्तीलाल अमृतलाल अमदावाद
,, नटवरलाल चुनीलाल ,,
,, चुनीलाल जेठालाल ,,
,, परसोत्तमदास भीखाभाई ,,
,, मणीलाल गांडोलाल खंभात

रा. रा. गीरधरभाई छगनलाल

- ,, शान्तीलाल आशाराम ,,
,, जटाशंकरभाई हरगोविंद वडोदरा
,, गोविंदभाई भलाभाई सोजीत्रा
,, बाधुभाई आशाभाई मुंवाई
(सोजीत्रावाळा)
,, परसोत्तमदास तळशीभाई सोजीत्रा
,, आशाभाई तळशीभाई तारापुर
,, चतुरभाई उमेदभाई गाडा
,, मनहरलाल मोहनलाल चुडा
,, गीरधरलाल चुनीलाल ,,
,, वेचरभाई रामजीभाई धोळका
,, जटाशंकर शिवशंकर विरमगाम
,, नटवरसंग बनाभाई पीपळी
,, तखतसींह गतसंगजी पीपळी
,, मणीलाल त्रिभुवनदास गोलाणा

ज्ञान प्रचारक भक्त मंडळनी ओफीस

श्रीहरिकृष्ण महाराजनुं मंदिर,

रायपुर मरेरीवाड,

अमदावाद.

અનુક્રમણિકા

નંબર	વિષય	પાત્રું
ચુડા	દેહોહંબુદ્ધિ ટાઢવા વિષે.	૧
૨	શુદ્ધ ઉપાસના થકી પુરુષોત્તમને પમાય છે.	૫
૩	રાગાત્મક સંકલ્પ ટાઢવાનો ઉપાય.	૧૫
૪	જન્મ-મૃત્યુ ટાઢવા વિષે.	૧૮
૫	જીવતું અપૂર્ણપણું ટાઢવાનો ઉપાય.	૨૩
૬	પરોક્ષ જેવું પ્રગટ ભગવાનનું માહાત્મ્ય સમજવા વિષે.	૨૯
૭	ઇન્દ્રિયો-અંતઃકરણને જીતવાની રીત.	૩૨
૮	ભગવાનને પામવાના માર્ગમાં આવતા અંતરાય.	૩૬
૯	ભગવાનના દર્શન કરવાની રીત.	૩૯
૧૦	જન્મ-મૃત્યુનું કારણ.	૪૦
૧૧	જીવના અનાદિ શત્રુને જીતવાની રીત.	૪૪
૧૨	બહારદષ્ટિ અને અંતરદષ્ટિ.	૪૯
૧૩	મોહનુંરૂપ ટાઢવાનો ઉપાય.	૫૩
૧૪	દૈવી અને આસુરી જીવના લક્ષણો.	૬૨
૧૫	મનુષ્યદેહ પામ્યાનું માહાત્મ્ય.	૬૫
૧૬	દર્શન કરવાની રીત.	૬૮
૧૭	આસુરી અને દૈવી જીવનો સ્વભાવ.	૭૦
૧૮	રાગરૂપી કાંટો ફાઢવાનો ઉપાય.	૭૪
૧૯	અજ્ઞાની જીવ વિષયની ઉપાસના કરે છે.	૭૬
૨૦	નિર્વીજસાંખ્ય-યોગ અને સર્વીજસાંખ્ય-યોગ.	૮૦
૨૧	एकांतिक ધર્મ પામવાની રીત.	૮૪
૨૨	મેઢા, સમૈયા અને તીર્થે જવાનો હેતુ.	૮૬
૨૩	જન્મ-મૃત્યુનું કારણ પંચવિષયમાં રાગ.	૮૯
૨૪	સત્સંગ કરવાની રીત.	૯૧
રતનપુર	સિદ્ધ-દશાયાઢાને પળ વિધિ-નિષેધ રાસવા.	૯૪
રોહીશાઢા	પરોક્ષના જેવી પ્રગટ ભગવાનમાં પ્રીતિ થાય તો જ મોક્ષ થાય.	૯૮
૨૭	તત્ત્વમસિ મહાવાક્યની સિદ્ધિ.	૧૦૧

રોહીશાઠા વિશ્વમાં ભગવાન અને ભગવાનમાં વિશ્વ.

૧૦૫

૨૯ જન્મ-મૃત્યુનું કારણ બુદ્ધિ.

૧૦૯

૩૦ પરોક્ષના જેવી પ્રત્યક્ષમાં પ્રતીતિ હોય તેનાં લક્ષણ.

૧૧૧

૩૧ નાશવંત અને અવિનાશી સુખ.

૧૧૫

૩૨ પામર જીવનો આત્યંતિક મોક્ષ કેવી રીતે થાય ?

૧૧૮

૩૩ જીવને ભગવાન સન્મુખ અને વિમુક્ત કરવાનું ફલ

૧૨૩

૩૪ મોક્ષની ઇચ્છા પોતાની મેઠે થતી નથી.

૧૨૫

૩૫ પ્રગટ ભગવાનનો સાચો સંગ.

૧૨૭

૩૬ ત્યાગી અને ગૃહસ્થના હારે કલ્યાણ વિષે.

૧૨૯

ઘોઘાદ જગતની ઉત્પત્તિ

૧૩૪

૩૮ કામરુદેશ વિષે.

૧૪૦

૩૯ જીવને સારું શું છે અને તે કેમ થાય ?

૧૪૩

૪૦ મુક્તનાં લક્ષણ અને શુદ્ધ વિચારની ઉત્પત્તિ.

૧૪૫

૪૧ ભગવાનના ધામમાં જવાનો ઉપાય.

૧૪૮

૪૨ ભગવાનના ધામનું સુખ અને પ્રગટ ભગવાનને ઓઢાવવાની રીત.

૧૫૩

૪૩ તત્ત્વે કરીને ભગવાનને જાણવા વિષે.

૧૬૦

૪૪ ભગવાનને પ્રગટ થવાનું કારણ.

૧૬૭

૪૫ મોક્ષનો સુલભ માર્ગ.

૧૭૩

૪૬ એકને ભગવાનપણાંનો નિશ્ચય થાય અને એકને ન થાય તેનું કારણ ?

૧૮૧

ઊગમેડી જેને ભગવાન પાસે રહેવું હોય તેને નિષ્કામભાવે સેવા કરવી. ઘાસના ટાઢવાનો ઉપાય.

૧૮૩

૪૮ જીવને કલ્યાણના દાતા મઢવા દુર્લભ છે.

૧૮૮

૪૯ ભગવાનના જેવી લીલા કરે તેને મહાપાપી જાણવો.

૧૯૦

૫૦ ઘાસના ટાઢવા વિષે. ત્યાગી અને ગૃહસ્થને નિર્વાસનિક થવા વિષે.

૧૯૩

૫૧ વિવેક અવિવેકનાં રૂપ.

૨૦૧

લોપાઠા ત્યાગી અને ગૃહસ્થનું હારે કલ્યાણ કેમ થાય ?

૨૦૩

માવનગર મનને વશ કરવાની રીત.

૨૦૬

૫૪ કૃતઘ્નીપણારૂપ દોષ ટાઢવાની રીત.

૨૧૧

૫૫ આત્યંતિક મલય અથવા જ્ઞાન મલય.

૨૧૬

૫૬ જન્મ-મૃત્યુ ટાઢીને શાન્તિ થવા વિષે.

૨૨૩

મોંવનગર	જગતની ઉત્પત્તિ અને ચોવીસ તત્ત્વનાં રૂપ.	૨૩૧
૫૮	અવિનાશી અને નાશવંત લાભ.	૨૩૬
મંડારીયા	સત્પુરુષને વિષે આત્મવૃદ્ધિ.	૨૪૦
૬૦	દેહના સુખ માટે દાઢાડા.	૨૪૪
૬૧	જગતની ઉત્પત્તિ અને પરમાત્માનું સ્થાન.	૨૪૮
૬૨	અર્ધમ અને ધર્મનો વિવેક.	૨૫૩
૬૩	પ્રત્યક્ષ સત્પુરુષ થકી જ મોક્ષ થાય	૨૫૫
૬૪	મનુષ્યને મનુષ્યનો અવતાર આવે કે વીજો ? આદિક પ્રશ્નો	૨૬૧
૬૫	વ્યાસજીના વચનનો મર્મ	૨૬૯
૬૬	આસુરીનું ધન અર્ધર્થમાં જાય	૨૭૩
ટાળા	વાસનિક જીવ નિર્વાસનિક ક્યારે થાય ?	૨૭૫
૬૮	ત્રણ ગુણમાં રહીને જીવ કર્મ કરે છે તેથી દુઃખ પામે છે	૨૭૮
૬૯	પ્રત્યક્ષના સંબંધથી પામર જીવનો પળ મોક્ષ થાય	૨૮૦
૭૦	જીવને અને ईશ્વરને માયાનું બંધન છે	૨૮૩
ઘરલ	પંચવિપયરૂપી રોગ ટાલવા વિષે	૨૮૭
૭૨	ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષના રૂપ વગેરે	૨૯૦
ટોંચા	જીવ, ईશ્વર, માયા, બ્રહ્મ અને પરબ્રહ્મનાં રૂપ	૨૯૨
૭૪	સોઠ પ્રશ્નના અર્થ	૩૯૩
લોપાઠા	સાંખ્યવિચાર	૨૯૬
૭૬	સત્સંગમાં સુખ અને કુસંગમાં દુઃખ	૨૯૮
૭૭	પ્રગટ સત્પુરુષના ચરણનો મહિમા	૩૦૦
૭૮	પંચવિપયમાં દુઃખ જ રહ્યું છે; સુખ નથી	૩૦૫
ચુડા	દોષ-અતિદોષ અને ગુણ-અતિગુણ	૩૦૨
સરવૈ	મનુષ્યદેહે જ ભગવાનને પમાય છે	૩૦૮
રોજીદ	ભગવાનના ભક્તે દેહમાં પ્રીતિ ન કરવી	૩૧૦
૮૨	સુખી થવાનો ઉપાય	૩૧૧
ઘરવાઠા	નિર્વિકલ્પ નિશ્ચય થવાની રીત	૩૧૩
૮૪	નિર્વીજમુક્તિ અને સર્વીજમુક્તિ	૩૧૬
લાલેખી	સૌથી અધિક શત્રુ	૩૧૯
૮૬	વિદ્યા અને અવિદ્યાનાં રૂપ	૩૨૨
૮૭	કોઈ ભગવાન મળે છે અને કોઈ નથી મળતા તેનું કારણ	૩૨૪
૮૮	પરમવિવેકનું રૂપ	૩૨૯
૮૯	અરિહંત ભગવાનને પામવાની રીત	૩૩૦

सरवै	प्रत्यक्ष भगवान मळे तो पण वहेवारमां प्रीति रहे छे तेनुं कारण	३३४
९१	निर्वीजसांख्य-योग अने सवीज सांख्य-योग	३३५
रत्नपुर	स्वार्थ, परमार्थ अने परमपरमार्थनां रूप	३३७
९३	अविवेकी अने विवेकीनां रूप	३३९
९४	वद्ध अने मुक्तनां लक्षण	३४१
रोहीशाळा	निष्कामव्रत दृढ थवाना छ उपाय	३४४
९६	अविनाशो पुन्य-पाप अने नाशवंत पुन्य-पाप	३४७
९७	मधुना शरणमां रहेवानी योग्यतानी प्राप्ति	३५०
शापुर	छ प्रकारना गुरुनां लक्षण	३५३
वळा	दुर्गति-सुगतिना चालनारा अने चलावनारानां लक्षण	३७१
१००	ठाकोर मेघराजजीए पूछ्युं 'मारी मुट्टीमां शी वस्तु छे ?'	३७२
१०१	प्रत्यक्ष भगवानना दर्शन करी गुण ले तेनुं कल्याण थाय	३७५
१०२	निर्वासनिक थवाना उपाय अने परमेश्वरनो महिमा	३७८
धुःकणिया	कल्याणरूप अने अकल्याणरूप वस्तु	३८२
१०४	बुद्धिमान अने मूर्खना लक्षण	३८३
पांपळी	माळा फेरववानी रीत	३८७
१०६	मोक्ष प्राप्तिमां विधि-निषेध	३९१
१०७	भगवानना आशरानुं रूप	३९९
१०८	कुशाग्र बुद्धिवाळनां लक्षण	४०१
१०९	महामोह, मोह, प्रमाद अने आळस तेने टाळवाना उपाय	४०४
११०	आने आ देहे आत्यंतिक मोक्ष	४०९
१११	परतंत्रतामां सुख अने स्वतंत्रतामां दुःख	४११
११२	यज्ञ करवाथी वासना टळे छे	४१३
११३	तेत्रीस करोड देवता, नव नाथ अने चौराशी सिद्ध विपे	४१५
११४	भगवानना मनुष्यचरित्र	४१७
११५	श्राद्धादिक कर्म सत्य छे	४२४
११६	देहनिर्वाह अने कल्याण माटे साचा मार्ग	४२७
पहम	धर्म, अर्थ अने कामनुं फळ अने आत्माने साक्षात्कार देखवामां आवरण	४२९
११८	भक्तावतार अने पूर्ण अवतार	४३२
११९	तमने भगवान जाणीने के ब्राह्मण जाणीने दर्शने आवे तेने शुं फळ मळे?	४३५
१२०	आत्मानुं स्वरूप अने आत्मा-परमात्मानो साक्षात्कार	४३७

कमळेज	प्रगट परमात्मा थकी ज माह टळे छे	४४७
१२२	चार प्रश्नोना उत्तरमां शास्त्रोक्त प्रगटनुं प्रतिपादन	४५०
१२३	तपनां प्रकार	४५६
१२४	भूत, प्रेत, डाकण वगेरे साचां के खोटां ?	४५९
१२५	वेद-वेदांत सिद्धांत सार	४६३
सरचै	सांख्यनिष्ठा अने योगनिष्ठा	५२१
१२७	वेद-वेदांतादिक सर्वे शास्त्रनो सिद्धांत एटले कळा-कौशल्य	५२५
पीपळी	सत्य-असत्य वेषधारीना भेद अने त्यागी, विधवा, सधवा अने गृहस्थना धर्म	५३४
१२९	सज्जन दुरिजनां लक्षण	५३८
१३०	मनुष्यदेहे ज धर्म नियम पळाय छे	५४०
१३१	सुबुद्धि-कुबुद्धिनी परीक्षा	५४३
१३२	वे प्रकारना सत्पुरुषनी समज	५४५
१३३	आवरूपी मोडुं बंधन टाळवानो उपाय	५४९
१३४	आत्माना महत्ता अने तेने पामवानो रीत	५५२
१३५	भगवानना कार्य अने कारण अवतार	५५७
१३६	निर्विकल्प निश्चय थवानी रीत अने मनमां सारा खोटा संकल्प कोण करावे छे	५६२
१३७	अहिंसाधर्मनुं साचुं रूप अने भक्तनी मुक्ति अने असुरनी मुक्तिमां भेद	५६६
१३८	सुखदुःखनुं कारण	५७४
१३९	प्रत्यक्ष भगवानने जाणवानी रीत	५७७
१४०	हरखेयुक्त अने शोकेयुक्त संस्कार	५८०
१४१	वे प्रकारनो कुसंग अने वे प्रकारनो सत्संग	५८२
१४२	भगवान अजन्मा अने अखंडमूर्ति केवी रीते ?	६८६
१४३	निर्विकल्प स्थितिवाळानां लक्षण अने अवतार अने अवतारी अवतारमां भेद	५८९
१४४	त्रेवीस प्रश्नोना उत्तर.	५९३
मडीयाद	दैवी अने आसुरी जीव केम थपा हशे ?	६०६
१४६	जीवात्मा निराकार के साकार ? अने देहमां जीव अने जीवमां परमात्मा	६०९
१४७	‘यद्वा न निवर्तन्ते तद् धाम परमं मम्’.	५१३
१४८	‘साहेब सचीका वाप है, वेदा किसीका नहीं’.	६१६
१४९	भगवाननी मूर्ति अखंड सांभर्या करे तेनो उपाय.	६२१
पीपळी	जगतनो फंद छूटवानो उपाय	६२२
१५१	देह ज घोर नरक छे	६२५
१५२	जन्म-मरणरूपी महारोग टाळवानी रीत	६२८
१५३	जीवनी महत्ता अने तेनुं रूप	६३५
१५४	सुखनो साचो उपाय	६३७

શુદ્ધિપત્રક

પાનું	લીટી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૨	૨	સ્વરૂપનું	સ્વ-સ્વરૂપનું
૫	૧૪	પરમાત્માનો	પરમાત્માને
૬	૨	કરનારાને	કરનારાને
૧૩	૨૪	તે પ ઠેકાણે	અને તે પ ઠેકાણે
૩૩	૧૮	તેનો	તે તો
૩૬	૨૦	લોભાદ્વને ગયા	લોભાદ્વને લેવા મંડી ગયા
૪૦	૧૦	તે તે	તેને
૪૧	૮	સર્વેને	સર્વે
૬૧	૭	પુરુષ ને	પુરુષને
૭૨	૨૨	મગધાનના દ્રોહના	મગધાનના મક્કના દ્રોહના
૭૬	૨	મગધાન અને મગધાનના સંત	મગધાન
૧૧૭	૧૬	હું જ પરમેશ્વરની	હું પરમેશ્વરની
૧૧૯	૧૯	વિપયો	વિપયી
૧૨૨	૧૮	હોય તે કોઈક	હોય અને કોઈક
૧૪૨	૨૨	માટે તે	માટે
૧૫૨	૨૪	જન્મનો	જન્મના
૧૬૨	૧૦	જેવા	જેવો
૧૮૦	૨૪	તો સર્વે	જો સર્વે
૧૮૭	૭	સંસારી માત્રને	સંસારી માત્ર
૧૮૯	૧૪	જગતની	જગતનાં
૧૯૧	૨	અક્ષતરડાહ્યા	અક્ષતરડાહ્યા
૧૯૧	૧૧	ધામને સુલે	ધામને લેશ સુલે
૧૯૭	૮	આપવાનું	આપવાનું
૧૯૮	૨૨	તપે કરીને	તપે અને ત્યાગે કરીને
૧૯૯	૧૫	તો	તે
૨૦૦	૨૦	સંબંધ અને	સંબંધ છે અને
૨૧૯	૧૪	સુજાતિપણું	સજાતિપણું
૨૩૦	૧૬	પવો	પવો
૨૩૫	૨	પિંડી કરવાપણું	પિંડીકરણ કરવાપણું
૨૪૯	૨૩	અનંતકોટિ માયા	અનંતકોટિ
૨૬૧	૧૪	તેમને	તેમાં જેને
૨૬૫	૧૬	કર્યા	કરવો
૨૬૬	૫	ધે તે	ધેને
૨૭૪	૧૪	મગધાન તેને	મગધાનને

૨૭૭	૨૪	ગ્રહાદિક અને	ગ્રહાદિકને
૨૮૬	૫	દાણ્ય તેને	દાણ્ય-વૃદ્ધિ તેને
૩૪૮	શ્લોક	પરં	પરમં
૩૪૯	૨૧	મગવાનના દ્રોહનું	મગવાનના ભક્તના દ્રોહનું
૩૯૦	૧૨	સંત હોય	સંત ન હોય
૪૦૨	૧૧	પરબ્રહ્મને	પરબ્રહ્મ તેને
૪૦૪	૧૨	માનતા	માનતો
૪૦૯	૧૦	આને દેહે	આને આ દેહે
૪૨૩	૧૦	થકી	થકા
૪૪૧	૨	દેસાહ્યાં છે	દેસાહ્યાં છે
૪૪૯	૨૦	ટીંવામાં શ્રી ડોશીયોને	શ્રી ટીંવામાં ડોશીયોને
૪૫૪	૧૯	ફરે છે	ફેર છે
૪૭૯	૧૧	સાંભલે	સાંભરે
૪૮૨	૧૬	નથી	પયા નથી
૪૯૦	૫	પટલા	પટલે
૫૪૩	૬	હતા	હતો
૫૪૮	શ્લોક	બુધ્યાન	બુધ્યાન
૫૭૪	૧	લેવા	લેવો
૫૯૦	૧	મનનાં	મનમાં
૫૯૧	૧		અને પયા ભક્તથી તો અમે ક્ષણ
૫૯૧	૨		અક્ષરધામમાં
૬૩૫	૧૮	ધરી તેટલું	ધરી રહે તેટલું

પંચીકરણ

૧ ચોવીસ તત્ત્વના નામ:-

પંચભૂત:-પૃથ્વી, જલ, તેજ, વાયુ, અને આકાશ.

પંચવિપય:-શબ્દ, સ્પર્શ, રૂપ, રસ અને ગંધ.

પંચ જ્ઞાનેન્દ્રિયો:-કાન, ચામડી, આંખ, જીભ અને નાક.

પંચ કર્મેન્દ્રિયો:-વાણી, હાથ, પગ, શીશુ અને ગુદા.

ચાર અંતઃકરણ:-બુદ્ધિ, મન, ચિત્ત, અને અહંકાર.

૨ ચૌદ દેવતા:-દિક્પાલ, વાયુ, સૂર્ય, વરુણ, અશ્વત્થામા, અગ્નિ, ઇન્દ્ર, વિષ્ણુ, પ્રજાપતિ, યમ, વહ્ના, ચંદ્ર, વાસુદેવ અને સુદ્ર.

૩ ચૌદ લોકનું એક બ્રહ્માંડ :- સાત નીચે :- અતલ, ચિતલ, સુતલ, તલાતલ, મહાતલ, રસાતલ, સાત ઉપર :- ભૂર, ભર, જન, સ્વર્ગ, મહર, તપ, અને બ્રહ્મલોક. [અને પાતાલ.

૪ નવધા ભક્તિ :- શ્રવણ, કીર્તન, સ્મરણ, અર્ચન, વંદન, પાદસેવન, દાસત્વ, સત્વા અને આત્મ-

૫ પટકર્મ :- સ્નાન, સંધ્યા, દેવ પૂજા, તર્પણ, હોમ, સ્વાધ્યાય. [નિવેદન.

૬ છ પ્રકારના બ્રહ્મના અવતાર :- પરબ્રહ્મ, બ્રહ્મ, સર્વલ્લભ, અવ્યાકૃતબ્રહ્મ, સુત્રાત્માબ્રહ્મ અને

૭ પટદર્શન :- ચૈતર્ક દર્શન :- ન્યાયશાસ્ત્ર અને વૈશેષિક શાસ્ત્ર. [વૈરાટબ્રહ્મ.

વે મીમાંસા :- પૂર્વ મીમાંસા-ધર્મશાસ્ત્ર અને ઉત્તર મીમાંસા-વેદાન્ત શાસ્ત્ર.

વે યોગદર્શન :- સાંખ્યશાસ્ત્ર અને યોગશાસ્ત્ર.

૮ છ દોષ :- કામ, લોભ, રાગ, સ્નેહ, માન અને ક્રોધ.

૯ પંચદેવ :- ગણપતિ, શક્તિ, સવિતા, વિષ્ણુ અને શીવ.

૧૦ પંચકોષાત્મક માયા :- અન્નમયકોષ, પ્રાણમયકોષ, મનોમયકોષ, વિજ્ઞાનમયકોષ અને

૧૧ ચાર વર્ણ :- બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય અને શુદ્ર [આનંદમયકોષ

૧૨ ચાર આશ્રમ :- બ્રહ્મચારી, ગૃહસ્થ, વાનપ્રસ્થ અને સંન્યાસી

૧૩ ચાર વેદ :- ઋગ્વેદ, યજુર્વેદ, સામવેદ અને અથર્વવેદ

૧૪ ચાર શાસ્ત્ર :- સાંય, યોગ, વેદાન્ત અને પાંચરાત્ર

૧૫ ચાર ટેહ :- સૂક્ષ્મ, સૂક્ષ્મ, કારણ અને મહાકારણ

૧૬ ચાર અવસ્થા :- જાગૃત, સ્વપ્ન, સુષુપ્તિ અને તુર્યા

૧૭ ચાર ગુણ :- તમસ, રજસ, સત્ત્વ અને શુદ્ધ સત્ત્વ

૧૮ તપના ચાર પ્રકાર :- ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય અને ભક્તિ

૧૯ ચાર પ્રકારના ભક્ત :- પામર, વિપયી, મુમુક્ષુ અને મુક્ત

૨૦ ચાર પ્રકારના પ્રલય :- નિત્ય, નિમિત્ત, પ્રાકૃત અને આત્મ્યંતિક

૨૧ ચાર પ્રકારના ફલ :- ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ

સર્વે અવતારના અવતારી અક્ષરાતીત પરબ્રહ્મ પરમાત્મા ભગવાન
શ્રી હરિકૃષ્ણ મહારાજ

જન્મ નંદણ ચુડા (ઝાવાવાડ) મૌનદ્રૂ મંનત ૧૮૯૦

થાયજ નહીં એવું, ને જન્મ મૃત્યુને ટાળે એવું, અને સત્યરૂપ એવું, અને પ્રકાશરૂપ એવું, જ્ઞાનરૂપ એવું અને અजर अमर એવું, જે અક્ષરબ્રહ્મસ્વરૂપ તે જે તે સર્વે સુખનો સિંધુ છે ને તે સુખ અપરિમિત છે, ને તે સુખ મન વાળીથી પર છે, એવું જે બ્રહ્મસ્વરૂપ તે જે તે મારું સ્વરૂપ છે અને હું અક્ષરબ્રહ્મ હું એવું પોતાના જીવાત્માને જાણીને ત્રણ દેહ થકી પૃથક્ સમજીને બ્રહ્મને વિષે એકત્વપણું કરીને કહેતાં ‘હું બ્રહ્મ છું’ એવું જે જ્ઞાન તે પ્રાપ્ત થયે છતે એ જીવાત્મા જે તે બ્રહ્મના ભાવને પામે છે. કહેતાં બ્રહ્મરૂપ થાય છે.”

જેમ સત્, ચિદ્ ને આનંદ એવું જે જીવાત્માનું સ્વરૂપ તેને મૂલીને જડરૂપ અને મિથ્યારૂપ એવો જે દેહ તેને વિષે અજ્ઞાને કરીને જોડાણો છે, તો તે આત્મા દેહના ભાવને પામી ગયો છે, કહેતાં આત્મા કોઈ કાળે મરે એવો નથી તોય પળ કહેશે જે હું મરી જાઉં છું અને મને કોઈ મારી નાખશે, इत्यादિક દેહના ભાવ આત્માના વિષે આવી ગયા છે. તેમ જો હવે જીવ જે તે મન દ્વારા બ્રહ્મનો સંગ કરે તો તે બ્રહ્મના ભાવને પામે છે. માટે એવું જ્ઞાન જાણીને સદાય શાન્તરૂપ થઈને ભગવાન પુરુષોત્તમની ડપાસના કરે તો તે સર્વોપરિ સુખને પામે છે.

હવે તે પુરુષોત્તમ ભગવાન કેવા છે? તો અક્ષરના આધાર છે. તે અક્ષર કેવું છે? તો જડ-પ્રકૃતિ જે સ્થાવર જંગમરૂપ સર્વ વિશ્વ એવા અનંત કોટી બ્રહ્માંડ તે અક્ષરના એક રોમને વિષે અણુની પેઠે ડહે છે. એવું અક્ષર તો એક છે, તે એવા એક અક્ષર જેવા અનંતકોટી અક્ષરના કરતાં પળ ભગવાન પુરુષોત્તમને વિષે અધિક વઢ, ગુણ, રૂપ ને સામર્થ્ય છે. એવા જે પુરુષોત્તમ ભગવાન અને પૂર્વે કહ્યું જે પોતાના આત્માનું મૂલ અનાદિ બ્રહ્મ સ્વરૂપ તેને પોતાનું સ્વરૂપ માનીને પછી પુરુષોત્તમ નારા-

તેમજ પૂર્વે કહ્યા જે મનુષ્ય તથા દેવ, બ્રહ્મા અને પુરુષાદિક સુધી સર્વેને પળ તે જે તે પેલા સામાન્ય ગૃહસ્થના વિષયનો સામાન્ય ગૃહસ્થને જેવો આનંદ છે તેવો જ તે સર્વેને પળ પોતપોતાના વિષયમાં આનંદ છે. પળ તેથી અધિક નહીં. કેમ કે તે સર્વે પળ અપૂર્ણપણે રહીને વીજા વિષયને ભજે છે અને દુર્વલ ગૃહસ્થ પળ તેમજ ભજે છે માટે આ વાત તપાસી જોતાં એમ માલુમ પડ્યું જે ઉત્તરોત્તર સારા વિષયનું સુખ મળે તથા ऐश्वर्य પ્રાપ્ત થાય તોય પળ અશાંતિ જ રહેછે. હવે જે અશાંતિ રહે છે તેનું કારણ એ છે કે એ વિષય જે છે તે સર્વેને વિષે સુખ જે તે લેશમાત્ર નથી. અને તે વિષયને વિષે જે સુખ જેવું જણાય છે તે તો સ્વસ્વરૂપ જે આત્મસ્વરૂપ તેનું સુખ છે. પળ તેને અવિદ્યાએ કરીને પોતાના આત્માને વિષે જે સુખ રહ્યું છે તેને જાણતો નથી. અને વિષયને વિષે સુખ માને છે.

તે કેની પેઠે? જેમ કસ્તુરીયો મૃગ છે તેને પોતાની નાભિને વિષે કસ્તુરી છે પળ તેને ન જાણતાં તે કસ્તુરીની વાસ લેવા સારુ મૃગજે તે તૃણને સુંઘે છે, અને તેને કરીને સુખ માને છે, તેમ પોતાના આત્માને વિષે કસ્તુરી રૂપ સુખ રહ્યું છે પળ તેને ભૂલીને તૃણરૂપ જે પંચ વિષય તેને ભોગવીને મૃગની પેઠે સુખ માને છે, પળ જેમ તૃણને વિષે કસ્તુરી જે તે લેશ માત્ર નથી ને કસ્તુરી તો મૃગની નાભિમાં છે તેમ પંચ વિષયમાં સુખ લેશ માત્ર નથી અને સર્વે સુખ તો પોતાના આત્માને વિષે રહ્યું છે.

કેમ કે જિહ્વા ઇન્દ્રિય છે તે પૃથ્વીનો ભાગ છે અને ચટ રસાદિક જે સર્વે ખાધાના પદાર્થ છે તે પળ પંચભૂતનો ભાગ છે. તે ખાધાના પદાર્થનો કોઢીયો કરીને જિહ્વા ઉપર મુક્યો ત્યારે તે જીભ ને કોઢીયો તે વે જડ છે, અને સુખ તો ચૈતન્ય જે આત્મા તેને આવ્યું. કેમ કે સુખ તો જ્ઞાનને વિષે રહ્યું છે. તે જ્ઞાન ચૈતન્યમાં છે. માટે “સુખ માત્રનું સ્થાનક ને મહા શાંતિ આપે એવું, અને જેને વિષે પ્રીતિ કરે તેને ફરીને વિષયમાં પ્રીતિ

થાયજ નહીં એવું, ને જન્મ મૃત્યુને ટાળે એવું, અને સત્યરૂપ એવું, અને પ્રકાશરૂપ એવું, જ્ઞાનરૂપ એવું અને અजर अमर એવું, જે અક્ષરબ્રહ્મસ્વરૂપ તે જે તે સર્વે સુખનો સિંધુ છે ને તે સુખ અપરિમિત છે, ને તે સુખ મન વાળીથી પર છે, એવું જે બ્રહ્મસ્વરૂપ તે જે તે મારું સ્વરૂપ છે અને હું અક્ષરબ્રહ્મ છું એવું પોતાના જીવાત્માને જાણીને ત્રણ દેહ થકી પૃથક્ સમજીને બ્રહ્મને વિષે એકત્વપણું કરીને કહેતાં ‘હું બ્રહ્મ છું’ એવું જે જ્ઞાન તે પ્રાપ્ત થયે હતે એ જીવાત્મા જે તે બ્રહ્મના ભાવને પામે છે. કહેતાં બ્રહ્મરૂપ થાય છે.”

જેમ સત્, ચિદ્ ને આનંદ એવું જે જીવાત્માનું સ્વરૂપ તેને મૂલીને જડરૂપ અને મિથ્યારૂપ એવો જે દેહ તેને વિષે અજ્ઞાને કરીને જોડાણો છે, તો તે આત્મા દેહના ભાવને પામી ગયો છે, કહેતાં આત્મા કોઈ કાળે મરે એવો નથી તોય પળ કહેશે જે હું મરી જાઉં છું અને મને કોઈ મારી નાખશે, इत्यादिक દેહના ભાવ આત્માના વિષે આવી ગયા છે. તેમ જો હવે જીવ જે તે મન દ્વારા બ્રહ્મનો સંગ કરે તો તે બ્રહ્મના ભાવને પામે છે. માટે એવું જ્ઞાન જાણીને સદાય શાન્તરૂપ થઈને ભગવાન પુરુષોત્તમની ઉપાસના કરે તો તે સર્વોપરિ સુખને પામે છે.

હવે તે પુરુષોત્તમ ભગવાન કેવા છે? તો અક્ષરના આધાર છે, તે અક્ષર કેવું છે ? તો જડ-પ્રકૃતિ જે સ્થાવર જંગમરૂપ સર્વ વિશ્વ એવા અનંત કોટી બ્રહ્માંડ તે અક્ષરના એક રોમને વિષે અણુની પેટે ઉડે છે. એવું અક્ષર તો એક છે, તે એવા એક અક્ષર જેવા અનંતકોટી અક્ષરના કરતાં પણ ભગવાન પુરુષોત્તમને વિષે અધિક વલ્લ, ગુણ, રૂપ ને સામર્થ્ય છે. એવા જે પુરુષોત્તમ ભગવાન અને પૂર્વે કહ્યું જે પોતાના આત્માનું મૂલ અનાદિ બ્રહ્મ સ્વરૂપ તેને પોતાનું સ્વરૂપ માનીને પછી પુરુષોત્તમ નારા-

યણનો યથાર્થ પૂર્વે કહ્યો એવો મહિમા જાણીને પરમાત્માને ભજે છે તે આત્મા પરમાત્માના સરસ્વા સુખને પામે છે. ત્યાં શ્રુતિ:—

નિરંજનઃ પરં શાંતિશ્ચૈતિ ।

અર્થ:—અંજન જે માયા ઇટલે અજ્ઞાન તેણે રહિત થયો તે ભગવાનના તુલ્યપણાને પામે છે. વઢી કહ્યું છે ‘મમ સાધર્મમાગતા:’ અર્થ:—પરમાત્માએ પોતે કહ્યું છે જે “મને જાણનારો મારા સાધર્મપણાને પામે છે.” કહેતાં પરમાત્મા જેમ કાઠ, કર્મ, માયાએ રહિત છે તેમ તે પરમાત્માને જાણનારો પરમાત્માનો ભક્ત તે પળ કાઠ, કર્મ, માયાએ રહિત થાય છે. વઢી કહ્યું છે ‘બ્રહ્મવિદ્ બ્રહ્મૈવ ભવતિ’ । અર્થ:—“બ્રહ્મ જે પરમાત્મા તેને જાણનારો બ્રહ્મરૂપ થાય છે.” એવી રીતે પરમાત્માને ભજનારો, જાણનારો, પામનારો તે પરમાત્માના સરસ્વા સુખને પામે છે. હવે તે પરમાત્માને ક્યારે પમાય છે ? તો તે પરમાત્મા અનેક જીવોના ઉદ્ધાર કરવા સારુ પૃથ્વી ઉપર રામકૃષ્ણાદિકરૂપે પ્રગટ થાય છે તે પ્રગટ પરમાત્મા ભગવાનનું મનુષ્યસ્વરૂપ તેનો આશ્રય જે જીવ કરે છે—તે પરમાત્માનો સાક્ષાત્કાર પામે છે. અને તેની આત્મ્યંતિક મુક્તિ થાય છે. માટે તે અતિશય દુર્લભ સમય તે આજ તમારે સર્વેને આવ્યો છે, તે તમારા ભાગ્યનો પાર નથી. કેમ કે પ્રગટ પુરુષોત્તમનો સંગ મળવો તે તો જેને અનેક જન્મનાં પુન્ય હોય તેને મળે છે, તે તમારે આજ યોગ વન્યો છે. માટે તમારાં વહુ મોટાં ભાગ્ય છે” એમ કહીને ઘોડીએ સ્વાર થઈને ગામમાં પોતાના ઉતારાની મેડીએ પધાર્યા. ॥ ઇતિ શ્રીમુખ સિદ્ધાંત ૧ સમાપ્ત ।

૨ વિષય :—શુદ્ધ ઉપાસના થકી પુરુષોત્તમને પમાય છે

શ્રીહરિકૃષ્ણાય નમો નમઃ ॥ સંવત્ ૧૯૧૪ ના મહા સુદી ૨ ને દિવસે સાંજને સમે મહારાજ શ્રીહરિકૃષ્ણભગવાન, ગામ શ્રીચૂડા મધ્યેથી ઘોડીએ સ્વાર

થઈને પોતાની યજ્ઞશાલાએ પધાર્યા હતા. ને ત્યાં આવીને યજ્ઞશાલામાં પાકના કરાનારાને દર્શન આપીને પછી ચોકમાં સુરશી ઉપર વિરાજમાન થયા. તેમણે સર્વે શ્વેત વસ્ત્રો ધારણ કર્યા હતાં. પુષ્પના હાર કંઠમાં ધારણ કર્યા હતા ને પુષ્પના વાજુવંધ, ગજરા, તોરા, ગુચ્છ શોભી રહ્યા હતા. લલાટને વિષે કેસરની અર્ચા અને કુંકુનો ચાંદલો કર્યો હતો, અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ હજારો વિદ્વાન બ્રાહ્મણો તથા દેશદેશના હરિ-ભક્તો તથા સાધુ, બ્રહ્મચારી, સન્યાસી તે સર્વેની મોટી સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

પ્રશ્ન :—પછી ભારદના બ્રાહ્મણ જોપી પુરુષોત્તમ નાથાએ મહારાજને પ્રશ્ન પૂછ્યું. જે “હે મહારાજ ! પુરુષોત્તમ ભગવાનને શે ઉપાયે કરીને પમાય છે ? અને શે સાધને કરીને સર્વોપરિ સુખ પ્રાપ્ત થાય છે ? તે કૃપા કરીને કહો ”.

પછી શ્રીહરિકૃષ્ણ ભગવાન બોલ્યા, જે “શુદ્ધ ઉપાસના થકી પુરુષોત્તમને પમાય છે. અને જ્યારે પુરુષોત્તમને પામે છે ત્યારેજ સર્વોપરિ સુખ-ને પામ્યો કહેવાય છે. માટે શુદ્ધ ઉપાસના રાખવી. કેમ કે જીવનું અપૂર્ણ-પણું છે તે અનંતકોટિ બ્રહ્માંડના વિષયના સુખને ભોગવે તોય પણ જીવનું જે અપૂર્ણપણું તે ટલે નહીં. એવું જે જીવનું અપૂર્ણપણું તેનું કારણ એ છે જે એ જીવે વિષય વાસનાએ કરીને ભોગવ્યું, જે સુખ તેથી લાગ્યું જે પાપ અને તે પાપે કરીનેજ જીવને અપૂર્ણપણું છે. અને સુજ્ઞે એટલા વિષય મળે તોય પણ જીવ પોતે તૃપ્ત થતો નથી.

હવે તે તૃપ્ત થવાતું નથી તેનું કારણ એ છે કે જે સર્વે વિષય મળે છે. તે સર્વે પુરુષ પ્રકૃતિ થકી થયેલા છે. માટે તે સર્વે વિષયનો જીવ દૃષ્ટા છે. એટલે પોતપોતાને જે જે વિષય મળ્યા હોય તેનું પરિમાણ કરે છે, માટે

તે સુખને ભોગવતો થકો વીજા સુખને ભજે છે અને જે સુખને ભજે છે તે સુખ જો પ્રાપ્ત થાય તોય પળ તે અપૂર્ણકામ જ રહે છે. શામાટે ? જે તેનો પળ પોતે દૃષ્ટા છે. વાસ્તે તે સુખનું પળ પરિમાણ કરે છે જે આ તે આવું જ સુખ છે ? એમ જાણીને વઢી તેથી વીજા અધિક વિષયસુખને ઇચ્છે છે; પળ સૂઝે છટલા વિષયને ભોગવે તોય પળ પોતાને ઇચ્છા રૂપી જે પાપ વઢગ્યું છે, તે થકી નિવૃત્તિને નથી પમાતું. ત્યાં દૃષ્ટાંત છે કે જેમ કોઈક ઠેકાણે લાય (આગ) લાગી હોય અને તેથી છેટે પતંગીયો હોય તે પતંગીયાને ત્યાં અજવાલું અને તાપ થોડો હોય અને જેમ જેમ તે પતંગીયો પ્રકાશનું સુખ લેવા સારુ લાયની સમીપે આવતો જાય છે ને અગ્નિની કોરે (તરફ) દોટ કરે છે; તેમ તેમ પોતાને તાપ ઘણો લાગતો જાય છે અને તે અજવાળાને સુખરૂપ જાણીને આગમાં પડીને પતંગીયો વઢી મરે છે. તેટલું દુઃખ પડતાં પળ તેને આગથી છેટે રહેવું ન ગમતાં પોતાના પ્રાણનો ઘાત કરે છે.

તે તો દૃષ્ટાંત છે ને એનું સિદ્ધાંત તો એ છે કે આગને ઠેકાણે તો પુરુષ પ્રકૃતિ થકી થયેલા જે પંચવિષય તે છે. અને પતંગીયાને ઠેકાણે વાસનિક જીવ છે. અને તે જેમ પતંગીયાને આગ સામું ચાલતાં વિશેષ તાપ લાગે છે, તેમ વાસનિક જીવ છે તેને જેમ જેમ મોટા મોટા વિષય મળતા જાય છે; તેમ તેમ વિશેષ તાપને પામે છે. કહેતાં વધુ દુઃખીયો થાય છે. પળ જ્ઞાન વિના કોઈને શાંતિ થતી જ નથી.

અને વઢી એક વીજું દૃષ્ટાંત છે. જેમ નિદ્રાને વિષે સૂતેલો જે પુરુષ તેણે જાગૃત અવસ્થાને વિષે ક્ષુધા તથા તૃષ્ણા કરીને કર્યા એવા જે પદાર્થના સંકલ્પ, તે સંકલ્પને લીધે પાળી તથા खाधानા પદાર્થ તે સ્વપ્નામાં દેખાઈ આવે છે. હવે તે પદાર્થ દેખાંણા તેનું કારણ શું છે ? કે કર્મફલપ્રદાતા એવા જે ईश्वर તે જે તે જીવને સંકલ્પરૂપી

કર્મનું ફળ આપે છે. અને જે વસ્તુ સ્વપ્નમાં પ્રાપ્ત થાય તેને ભોગવતો છતો અસંતુષ્ટ રહે છે. ત્યારે કોઈ એમ કહેશે જે ईश्वरे કર્મ-ફળ આપ્યું તેને ભોગવતે છતે અસંતુષ્ટ રહ્યો તેનું કારણ શું હશે ? તો એનું કારણ એ છે કે ભૂલ તરસ તો સ્થૂલદેહમાં લાગી છે. અને ईश्वરનું આપેલું ફળ તો સ્વપ્ન દેહે ભોગવ્યું. માટે સંતોષ નથી પામતો. અને તે સંતોષ-ને ક્યારે પામે ? તો એણે જે સ્વપ્નમાં ભોગ તથા ભોગનાં સ્થાનક તથા સ્વપ્નમાં દીઠું એવું જે જગત્, રાજા, રંક પર્યન્ત સર્વે તે સ્વપ્ન વચ્ચે સત્ય માસે છે. અને તેના ભોગ પળ તે વચ્ચે તો સત્ય મનાય છે. પણ તેમાં લેશમાત્ર સંશય રહેતો નથી. અને સૂઝે એવો ઢાહ્યો હોય અને તેણે જાગૃત અવસ્થામાં સ્વપ્નના પદાર્થ મિથ્યા છે-એવો નિશ્ચય કર્યો હોય તોય પણ તેની સ્વપ્નામાં સ્મૃતિ રહેતી નથી. એવું ईश्वરની માયા-એ કરીને વિપરીત જ્ઞાન થઈ જાય છે. તે વિપરીત જ્ઞાનને લીધે ઓટા વિષય છે, તેને અજ્ઞાને કરીને સૂઝે ઓટલા ભોગવે તોય પણ સ્થૂલ-દેહની ભૂલ તરસ મટે નહીં. અને શાંતિ પણ થાય નહીં. પછી અશાંતિને લીધે વઢી વધુ વધુ વિષયમાં તળાતો જાય અને તેણે કરીને વધુ વધુ તાપ (દુઃખ) ને પામતો જાય છે. અને મહાદુઃખીયો થાય છે. હવે એ દુઃખ થકી નિવૃત્તિ ને સુખની પ્રાપ્તિ ક્યારે થાય ? કે જ્યારે જાગૃત અવસ્થાને પામીને અન્ન ખાય તથા જલ પાઈ ત્યારે ક્ષુધાતૃષ્ણાના દુઃખ થકી નિવૃત્તિને પામે ને સુખીયો થાય. હવે એનું કારણ શું છે ? તો સ્વપ્ન અવસ્થાનું જે આનંદવત્ સ્વપ્નસ્વરૂપ તેનું અહંપણું જઈને સ્થૂલ-દેહ જે જાગૃત અવસ્થાનું જે પોતાનું સ્વરૂપ માન્યું છે તેને વિષે સ્થિતિ થાય અને સ્થૂલ દેહ સંબંધી જે વિષય તેના ભોગને પામે અને ભૂલ, તરસને નિવારણ કરે એવા જે જાગૃત અવસ્થાના વિષય તેને ભોગવે ત્યારે ભૂલ, તરસથી નિવૃત્તિને પામે છે. અને જ્યારે સ્વપ્ન અવસ્થાને પામ્યો

હતો ત્યારે જાગૃત અવસ્થાનો જે દેહ અને જાગૃત અવસ્થાનું માનેલું જે જગત્ એવી જે સ્મૃતિ તેનો નાશ થાય છે. અને સ્વપ્ન અવસ્થાનું જ સત્ય ભાસે છે. અને જ્યારે જાગૃત અવસ્થાને પામે છે. ત્યારે તે સ્વપ્ન અવસ્થાનું જે જગત્ દેખાણું હતું તે સર્વે મિથ્યા થઈ જાય છે. તોય પળ જેવું સ્વપ્નમાં જાગૃતના જગતની વિસ્મૃતિ થાય છે. તેવી વિસ્મૃતિ સ્વપ્ન અવસ્થાની જાગૃતમાં થતી નથી. કેમ કે સ્વપ્ન અવસ્થામાં તો જાગૃત લેશમાત્ર સાંભરતું નથી અને જાગૃતને પામ્યા પછી જે સ્વપ્નમાં દીઠું હોય તેવું કાંઈ દેખાય તો નહીં, ' જ દેખ્યું હોય તેવું કહેવાય સ્વપ્ન. તેનું કારણ એ છે જે જાગૃત અવસ્થાને વિષે સ્વપ્ન અવસ્થાના કરતાં વધુ જ્ઞાન હોય છે. વાસ્તે કરીને સ્વપ્નની સ્મૃતિ જાગૃતમાં રહે છે.

એ તો દૃષ્ટાન્ત. તેનું સિદ્ધાન્ત એ છે કે જેમ સ્વપ્ન અવસ્થા છે તેને ઠેકાણે તો આ જાગૃત અવસ્થાને જાણવી અને જેમ જાગૃત અવસ્થા છે તેને ઠેકાણે તુર્યા અવસ્થાથી પર નિર્ગુણ સ્વરૂપ છે. અને જેમ જાગૃતના વિષય છે, તેને જ્યારે ભોગવે છે, ત્યારે મૂલ્ય તરસ જાય છે. અને શાંતિને પામે છે. અને તે વિના સ્વપ્નાના સુષ્ણે ઘટલા ભોગ ભોગવે તોય પળ પોતાને શાંતિ થતી નથી. તે શા સારું ? કે તે વિષય ઓછો છે. ઘટલે સ્થૂલ શરીર જે પોતાનું જાગૃત અવસ્થાનું શરીર તેના દુઃખને નથી ટાળતા. જેમ પાડાની પીડા પલાલ ઢાંભે જાય નહીં. તેમ જ્યારે મોહ-રૂપી નિદ્રાને વિષે આ જાગૃત અવસ્થારૂપી પોતાને સ્વપ્ન ભાસ્યું છે તે જેમ સ્વપ્નને વિષે જે જે શહેર, વજાર, માળસ, પશુ, પક્ષિ, રાજા, દેવતા અને તે સર્વેના વિષય અને તેમાં જે સુખ અને દુઃખ, રાજીપો, કુરાજીપો, હું અને મારું, એ સર્વે જાગૃતને વિષે લેશ નથી રહેતું. અને તેનાં જે સુખ અને દુઃખ તે સર્વે જાગ્યો ત્યારે જેમ મિથ્યા થઈ જાય છે. તે જાણીએ જે કાંઈ જ નથી.

તેમ ગુણાતિતપ્નારૂપ જે અવસ્થા તેના આગલ આ જાગૃત અવસ્થા જે તે સ્વપ્ન જેવી છે. કહેતાં આ જાગૃત અવસ્થાના જે મનુષ્ય તથા દેવતા, વૈરાટાદિક, જે પ્રકૃતિ-પુરુષ તે સર્વે અસત્ય છે. કહેતાં જાગૃતના દુઃખને સ્વપ્નના વિષય જેમ નથી ટાલતા, તેમ પૂર્વે કહ્યાં જે મનુષ્યની આંધે લઇને ઇન્દ્ર તથા બ્રહ્માદિક દેવ તથા વૈરાટાદિક ईश्वर ए सर्वेના વિષયો જે તે જાગૃત અવસ્થાને વિષે ભાસે છે. પણ તે ગુણાતિતરૂપ જે પોતાનું આત્મસ્વરૂપ તેની શાંતિને અર્થે એવા અનંત કોટી બ્રહ્માંડનાં વિષયસુખ તે આત્માને શાંતિ કરવાના ઉપયોગમાં નથી આવતાં. અને સામા અશાંતિ જે અસંતોષ તે રૂપી મહાદુઃખને આપે છે. અને જ્યારે સ્વસ્વરૂપ પોતાનું પોતાને ભાસે છે, ત્યારે સ્વપ્નના સુખનો જેમ હરખ શોક રહેતો નથી, તેમ આત્મસ્વરૂપને પામે ત્યારે પુરુષ પ્રકૃતિ પર્યન્ત સર્વેના વિષયનું તુચ્છપણું થઈ જાય છે. અને અપરિમિત એવું જે પોતાનું બ્રહ્મસ્વરૂપ તેને જ્યારે પોતે પામે છે ત્યારે તે થકી અન્ય જે પુરુષ પ્રકૃતિ આદિકના જે વિષય તે સર્વેનો દૃષ્ટા પોતે છે. ઘટલે તે સર્વેના વિષયનું પ્રમાણ કરે છે. અને વિચારીને તે થકી પાછો વઢીને સર્વોપરિ સુખ જે બ્રહ્માનુભવ સુખ તેને પામે છે; અને જ્યારે બ્રહ્માનુભવ સુખને પામે છે ત્યારે તે પોતાની વૃત્તિ કેવી રાખે છે ? કે જેમ જાગૃત અવસ્થાને પામીને સ્વપ્ન અવસ્થાના વિષયની મિથ્યાભાવના થઈ જાય છે, તેમ માયિક વિષયને સ્વપ્નતુલ્ય જાણીને ત્યાગ કરે છે. અને એવું જે જ્ઞાનરૂપ બ્રહ્મસ્વરૂપ તેને પોતાનું રૂપ માનતો થકો, ભગવાન પુરુષોત્તમ એવા જે પ્રગટ હરિ પરમાત્મા તેને ઉપાસે છે. તે કેમ ઉપાસે છે ? કે જેમ જાગૃત અવસ્થામાં જેવા વિષય પામવાની ઇચ્છા હતી તેવા વિષય પ્રાપ્ત થયા અને તે વિષયસુખ છે તો પ્રાકૃત, પણ તેનો અંત આવતો નથી. કેમ કે જુઓ-ને ! એવો કોઈ નથી જે આથી મોટો નહીં હોય ! એવું એ સુખનું વહુપણું

લાગે છે. અને એવું જે માયિક સુખ તે જેને આત્માનો અનુભવ થાય છે ત્યારે તેને એમ માસે છે કે આત્માના સુખ આગળ એ માયિક સુખ કેવું છે કે જેમ દિવસ આગળ રાત્રી; એટલે કાંઈ જ નહીં. તેમ એ બ્રહ્મસ્વરૂપના સુખનો છાંટો એટલે લેશમાત્ર સુખ પંચવિપયમાં નથી, એવું જે બ્રહ્મસ્વરૂપ તે જ સર્વ સુખ થકી અધિક સુખરૂપ છે. અને અપરિમિત સુખ છે. જેને વિષે એવું જે બ્રહ્મ તેને પોતાનું સ્વરૂપ જાણીને તેનો વિષય જે પરબ્રહ્મસ્વરૂપ તેને પોતાના બ્રહ્મસ્વરૂપ કરતાં અતિ અધિક સુખરૂપ સમજીને તેને મજે છે. તે સર્વોપરિ સુખને પામે છે.

જેમ જાગૃત અવસ્થાવાળો જે પુરુષ તે પંચવિપયનું વહુપણું માનીને તે સુખની ઉપાસના કરે છે, તેમ તે જ્ઞાની જે બ્રહ્મસ્વરૂપ તે જે તે પોતાના બ્રહ્મરૂપનો મહિમા અનંત અપાર છે ને પરિમાણમાં નથી આવતો, એવો જે પોતાના બ્રહ્મસ્વરૂપનો મહિમા તેને ભોગવતો છતો એ સુખને નથી જાણી રહ્યો “જે મારે આટલું સુખ છે!” એમ છે તોય પળ એકાંતિક સંત થકી સાંભળ્યો જે ભગવાન પ્રત્યક્ષ પુરુષોત્તમનો અપરિમિત મહિમા, એવું જે સનાતન અનાદિ પરબ્રહ્મ સ્વરૂપ તેને વિષે મનની સ્થિતિ રાખીને બ્રહ્મરૂપ થયો થકો એ પરબ્રહ્મને ઉપાસે છે, તે ભક્ત પરબ્રહ્મના સાધર્મ્યપણાને પામે છે.

તે જેમ કોઈક પુરુષ હોય તે ભક્તિ કરતો થકો ઇન્દ્ર જેવા જો ભગવાનને જાણે તો તે ઇન્દ્ર જેવો થાય છે. અને બ્રહ્મા જેવા ભગવાનને જાણે તો તે બ્રહ્મા જેવો થાય છે. તેમજ જેમ જેમ દેહરૂપે ભક્તિ કરતો જાય તો તે દેહ સંવંધી પદાર્થે કરીને મોટપને પામે અને તે પદાર્થને વિષેથી મમત્વ મટે નહીં, એવી રીતે દેહરૂપ વર્તનારા પુરુષને પ્રકૃતિનું કાર્ય જે અગત્યી વહાર તેની દ્રષ્ટિ પહોંચે નહીં અને ભગવાનનાં મહિમા પળ તે થકી વધુ તે દેહરૂપવાળા ભક્તને સુઝે નહીં, કેમ કે તેને આઘો

અનુભવ નથી. માટે ભગવાનના ભક્ત હોય પળ દેહરૂપે વર્તતા હોય (સકામી હોય) તે પાપે કરીને પોતાને વિષયમાંથી વૃત્તિ ઉઠાડે નહીં અને ભગવાન પ્રગટ પુરુષોત્તમનો મહિમા પણ તેને જાણવો ઘણો કઠણ છે. એવું પરમેશ્વરની માયાએ કરીને વિપરીત જ્ઞાન થઈ જાય છે.

—અને વઢી જેવો જે મનુષ્ય, દેવ, બ્રહ્મા ને પ્રકૃતિ પુરુષાદિક ઈશ્વર એ જે સર્વે છે તેમાં કોઈ એકસરખો નથી, એટલે ન્યૂનાધિકપણું ઘણું છે. તેનું કારણ એ છે કે કોઈ જીવ ઈશ્વરની એક સરખી રુચિ નથી. વાસ્તે એમ થયું. માટે જેની જેવી રુચિ ને જે વિષયમાં જેણે જેવો માલ માન્યો એ ઠેકાણે તે તે જોડાણાં છે, તેમ હવે જે પુરુષ પ્રકૃતિ થકી પર એવું જે શુદ્ધ ચૈતન્ય બ્રહ્મસ્વરૂપ તે વિષે પણ અનંત કોટી મુક્ત જે તે અનંત પ્રકારના છે કેમ કે મુક્તિને તો એકસરખી કહી છે અને મુક્તમાં અનંતપણું કહેવાણું, તે તો ઉપાસનાને ભેદે કરીને છે.

જેમ દેહરૂપ થયો થકો ભગવાનને ભજતો હતો અને ભગવાનનો જેવો મહિમા જાણતો હતો તો તેવો તે થયો; તેમાં કેટલાકે તો ભગવાનને રાજા જેવા જાણ્યા તથા કેટલાકે તો ઇન્દ્ર જેવા જાણ્યા તથા કોઈકે તો બ્રહ્માદિકદેવ જેવા જાણ્યા તથા દેહરૂપવાળે ભક્તે ભગવાનને અતિશય જાણ્યા હોય તો પુરુષપ્રકૃતિ જેવા જાણે, ત્યારે તે જાણી રહ્યો કહેવાય કેમ જે દેહરૂપ ભક્તની શુદ્ધ ઉપાસના પુરુષપ્રકૃતિના સાધર્મ્યપણાને પમાડે છે. તેમ અનાદિ અવિનાશી એવું જે બ્રહ્મરૂપ જે ભગવત્ધામ તેને વિષે બ્રહ્મ જે આત્મા તે રૂપ થયે છતે બ્રહ્મ જે અક્ષર તેને વિષે સ્થિતિ પામીને ભગવાન પુરુષોત્તમને જેવા જાણે છે તેવા સાધર્મ્યપણાને પામે છે, અને દેહરૂપ ભક્તને જેમ પ્રકૃતિ પુરુષસુધી પ્રાપ્તિ થાય ત્યારે તે દેહરૂપવાળાને શુદ્ધ ઉપાસના કહેવાય છે અને મધ્યમ ઉપાસના વૈરાટાદિકની પ્રાપ્તિ કરાવે છે, અને કનિષ્ઠ ઉપાસના રાજા તથા ઇન્દ્રાદિકની પ્રાપ્તિ કરાવે છે, અને

ઉત્તમ મધ્યમ અને કનિષ્ઠ જે ઉપાસના કહી તે તો દેહરૂપવાળા ભક્તની છે અને એ ત્રણ પ્રકારનો સવિકલ્પ નિશ્ચય છે તે દેહરૂપવાળા ભક્તનો છે.

અને હવે આત્મારૂપપણે વર્તીને જે ઉપાસના કરે છે તેને સર્વોપરિ પ્રાપ્તિ એવી થાય છે કે પોતે પુરુષોત્તમને વિષે અત્યંત વિલક્ષણપણે રહીને સર્વોપરિ શુદ્ધ સ્વરૂપ ગુણ ऐश्वर्य, सामर्थ्य, बल आदिक अनंत प्रकारના જે મહાગુણ જેની ઉપમા કશી નહિ એવા ભગવાન પ્રત્યક્ષ પુરુષોત્તમને જાણીને તે પ્રગટ પુરુષોત્તમ થકી જ પોતે પુરુષોત્તમના ઉપાસક જે સર્વે અક્ષરાદિક સેવક તેમાં અક્ષર થકી વીજો કોઈ—પુરુષોત્તમ ભગવાન વિના સમર્થ નથી એવા જે મૂળ અનાદિ અક્ષર “તેજ અક્ષર હું હું” એમ સમજીને હું થકી પર તો એક પ્રગટ પુરુષોત્તમ વિના વીજો કોઈ મોટો નથી અને એ અક્ષરથી (માયા માંહેના) કોઈ મોટા થાવાને પણ સમર્થ નથી. એવું જે અક્ષર સ્વરૂપ તેને પોતાનું સ્વરૂપ માનીને પોતા થકી પર જે પ્રગટ પુરુષોત્તમ તેને ભજે છે ત્યારે તે નિર્ગુણ એવી શુદ્ધ ઉપાસનાને પામીને પુરુષોત્તમને વિષે પ્રવેશ કરે છે. કહેતાં પુરુષોત્તમના ધામને પામે છે. અને પુરુષોત્તમ જેવો સુખીયો તથા સ્વતંત્ર થાય છે. અને મહાઅદ્ભૂત આનંદને પામે છે. કેમ કે સુજ્ઞે એવો જીવ હોય તે પોતાને સર્વે કરતાં અધિક મોટું થવું અને સર્વના કરતાં અધિક સુખ લેવું એવો પોતાને અનાદિ કાલનો નિશ્ચય સર્વ જીવ પ્રાણિમાત્રને છે. તે પોતાની ઈચ્છા પૂરી કરવા સારુ વહુ જુગ ને અનંતકાલ થયાં અનંત ફેરા જન્મ મૃત્યુને પામ્યો, તોય પણ પોતાની ઈચ્છા જે ધારણા તેને જ્યાં સુધી પ્રાપ્ત નથી થતી ત્યાં સુધી એ જીવ જે તે પોતાના નિશ્ચયને છોડતો નથી. ત્યારે એવી પ્રાપ્તિ તો ઉપર કહી જે સર્વોપરિ શુદ્ધ ઉપાસના તથા અક્ષરસ્વરૂપ થવું, તે વિના એ જીવનો નિશ્ચય પૂરો પડતો નથી. તે એ ઠેકાણે આવે છે ત્યારે શાંતિને પામે છે. માટે તે ઉપરથી તપાસી

જોતાં એમ માલુમ પડે છે જે જાણી એ જીવ જે તે અનાદિનો અક્ષર હોય નહીં શું ? અને તેને અનાદિની પુરુષોત્તમની ઉપાસના પણ હોય નહીં શું ? એમ માસે છે.

તે શાસ્ત્રી ? તો જે અક્ષર ને અક્ષરાતીત-તે જે પ્રગટ પુરુષોત્તમ તેની પ્રાપ્તિ થઈ એટલે સર્વે વીજા સુખ પામવાના ઉપાય તેને મેલીને કેવળ પ્રત્યક્ષ પુરુષોત્તમને ભજે છે અને એવી પ્રાપ્તિ થયા વિના તો શાંતિને નથી પામતો, કેમ કે એને શાંતિ પામવાનો ઉપાય તો એજ છે જે આત્મા-પરમાત્માનું જ્ઞાન થવું. પણ તે જ્ઞાન વિના કેવળ અજ્ઞાને કરીને અવળો માર્ગ જે વિષયાસક્તિપણું તે થકી પોતાને પુરણ કામ થવાને ઇચ્છે છે પણ તે કોઈ કલ્પે કરીને પુરણકામ થાય નહીં. કેમ કે પુરણકામ થવાનો તો પૂર્વે કહ્યો એવો વિચાર રાખવો. અને તે વિચાર સિદ્ધ કરવાને અર્થે પાંચ પ્રકારની શુદ્ધિ કરવી જોઈએ.

તે શુદ્ધિને કહીએ છીએ. (૧) જે શુદ્ધ અક્ષર સ્વરૂપ ઉપદેષ્ટા તથા (૨) શુદ્ધ પુરુષપ્રકૃતિથી પર અને શુદ્ધ ચૈતન્ય એવો ઉપાસક થઈને (૩) સ્થાનકની શુદ્ધિ જાણીને (૪) અક્ષરના ઉપદેશો કરીને સિદ્ધ થયો જે અક્ષરમુક્ત તેની સોવત રૂપી સંગની શુદ્ધિ કરીને અને (૫) અક્ષરાતીત કહેતાં ગુણ, રૂપ, ઐશ્વર્યાદિકે કરીને અધિક અને અપરિમિત છે મહિમા તે જેનો; તે મહિમાને અક્ષર તથા પ્રગટ પુરુષોત્તમ પંડે (પોતે) પોતાના મહિમાને કહેવાને સમર્થ નથી એવું મહિમાએ સહિત પરબ્રહ્મ સ્વરૂપ જાણીને તે પ્રગટ પુરુષોત્તમ ભગવાનની શુદ્ધ ઉપાસના કરવી, અને એવા સ્વરૂપને જાણીને જે પ્રગટ મૂર્તિ ભગવાન તેને ભજે છે તેને કોઈ વાતની કસર રહેતી નથી.”

इति श्रीमुख सिद्धांत २ समाप्ति ।

૩ વિષય :—રાગાત્મક સંકલ્પ ટાઢવાનો ઉપાય

॥ શ્રીહરિકૃષ્ણાય નમોનમઃ ॥

સંવત્ ૧૯૧૪ ના મહાસુદી ૬ ને દિવસે મહારાજ શ્રીહરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી ચૂડા મધ્યે સાંજને સમે રાવઢ ભાઈ જીવરામ કસઢાને ઘેર, ડગમળે વાર મેડીની આગઢ, ચોક વચ્ચે પાટ, ડપર ગાદિ તકિયા વિછાવીને તે ડપર વિરાજમાન થયા હતા અને સર્વે જરીયાની વચ્ચ ધારણ કર્યા હતાં. કંઠને વિષે પુષ્પના હાર ધારણ કર્યા હતા ને વે હાથને વિષે ફુલના ગજરા અને વાજુવંધ ધારણ કર્યા હતા. પાઘને વિષે વે કોરે ફુલના તોરા લટકતા હતા, ને વે કાન ડપર ગુલાવના પુષ્પના ગુચ્છ ધારણ કર્યા હતા અને પોતાના મુખારવિંદની આગઢ સાધુ તથા દેશ-દેશના હરિભક્તોની સભા ભરાઈને વેઠી હતી.

પ્રશ્ન :—પછી મહારાજ કૃપા કરીને જ્ઞાન ડપદેશ દેતા થકા વોલ્યા જે “મૂઢ પુરુષ--જે પ્રકૃતિ પુરુષ તેને અનાદિનો રાગાત્મક સંકલ્પ છે. માટે તે સંકલ્પે કરીને વઢ્ઢ કહેવાય છે. અને તે રાગાત્મક સંકલ્પ ઢઢે ત્યારે તે મુક્ત થાય છે. હવે તે રાગાત્મક સંકલ્પને કહીંઈ છીંઈ જે તે પુરુષને વિષે રાગાત્મક સંકલ્પ છે અને તે સંકલ્પને વિષે પુરુષ છે, ંવી રીતે અન્યોઅન્ય ભાવ તેને શુદ્ધ વિચારે કરીને જાણવું તે સંકલ્પ ટાઢવાનું કારણ છે. હવે તે વિચારને કહીંઈ છીંઈ. કે જેમ કોઈ પુરુષને સ્વપ્ન લાધ્યું (આવ્યું) હોય, અને વઢી તે સ્વપ્નમાં વીજું સ્વપ્ન લાધ્યું. ંવી રીતે ઘણાંક સ્વપ્નો પરસ્પર વિચિત્ર ભાવે તારતમ્યતાપળે ઘળી તરેહથી અતિ ઘળી વિચિત્ર સ્ટાપ્ટિને પોતે ંકલો દેસે અને પોતે કોળ છે ંનું માન રહે નહીં, ંવી અવસ્થા થઈ જાય છે.

તેમ ં પ્રકૃતિપુરુષ છે. તે થકી આ વિચિત્ર સ્ટાપ્ટિ ડત્પન્ન કરનારો પુરુષનો રાગાત્મક સંકલ્પ છે. તેમાં હરખ ને શોક, સુખ ને દુઃખ;

માન ને અપમાન, એ છ મોટી દુઃખની નદીયો છે, તેમાં પુરુષના સંકલ્પે કરીને સૃષ્ટિમાં આવ્યા એવા જે અનંતકોટિ જીવ તે નદીયોમાં તળાઈ જાય છે. અને તે નદીયો જે તે અજ્ઞાન, મોહ ને દુઃખ તે રૂપ જે સાગર તેને વિષે મળે છે. અને જેમ સમુદ્રનું જલ અને સૂર્યનાં કિરણ એ વેના યોગ-વડે કરીને વરસાદ થાય છે. અને પૃથ્વી ઉપરની નદીયો ભરાઈ જાય છે. અને વરસાદના યોગવડે કરીને અનંત ઉત્પત્તિ થાય છે. તેમ પુરુષ પ્રકૃતિના યોગે કરીને વિષયભોગરૂપી વૃષ્ટિ થઈને અનંત ઉત્પત્તિ થાય છે અને પદ્મ ઝર્મિ રૂપી છ નદીયો ભરાઈ જાય છે. એ જ રીતે અનંત જીવ માયાને વિષે રહ્યા થકા અજ્ઞાન સૃષ્ટિ વડે કરીને અહં મમત્વ થકી મહાકળને પામે છે.

તે દુઃખ થકી મુક્ત થવાનો ઉપાય તો એ છે જે શુદ્ધ જ્ઞાનરૂપી જાગૃત અવસ્થાને પામવું, જેમ સ્વપ્નનું દુઃખ જાગવાથી ટલે છે, તેમ જીવ જે તે પ્રકૃતિ અને પુરુષ એ વેચને વિષે પ્રીતિ કરીને જોડાણો છે, તે રૂપી જીવને સ્વપ્ન છે. તે સ્વપ્ન થકી જાગવું કહેતાં પ્રકૃતિ અને પુરુષ તેનાં જે સુખ તેની વાસનાનો જે સંકલ્પ તેનો ત્યાગ કરવો. અને તે સંકલ્પને ટાલવાને અર્થે આત્મારૂપ પોતાને માનીને નિષ્કામ કર્મ જે ફલની ઇચ્છા રહિત કર્મ કરવું કહેતાં ફલના સંગને છોડીને પરમાત્માની નવધા ભક્તિ અતિશે શ્રદ્ધાએ કરીને કરવી. અને તે જ્ઞાન ભક્તિના વિરોધી એવા જે પંચ મહા દોષ જે કામ, લોભાદિક તેને પોતે આત્મા અનાત્માનો વિચાર પામીને જીતવા.

અને તે કામાદિકનો સંકલ્પનો વેગ તો રજ, તમ ને સત્ત્વ એવા જે ત્રણ ગુણ તેને લીધે થાય છે. તે એ ગુણમાં જો જીવ ભળી જાય તો જીવને પરાણે ક્રિયા કરાવે છે, ને અપાર દુઃખને પમાડે છે. અને જો તે ગુણનો પોતે દૃષ્ટા થાય અને તે સંકલ્પથી પોતે જુદો પડે તો તે સંકલ્પનો

વેગ એની મેલે દૂર થઈ જાય છે ને જીવત્મા પોતે નિર્વિઘ્નપણે રહે અને તે સંકલ્પ થવાનું કારણ પળ મન અને પંચ જ્ઞાનઇન્દ્રિયો તેજ છે. કેમ કે જીવને વિષે જો રજોગુણ વર્તતો હોય અને તે સમયમાં જો ઇન્દ્રિય-ગોચર કોઈ સારા વિષય પ્રાપ્ત થાય તો તે વિષયનો રાગ જીવમાં ચોંટી જાય અને તે વિષય તેને જીવમાંથી કાઢવો પળ ઘણો જ કઠણ પડે. અને જ્યારે જીવને વિષે તમોગુણ કે સત્ત્વગુણ વર્તતો હોય ને તે સમે સુદ્ધે એવા સારા વિષય ઇન્દ્રિયગોચર થાય તો પળ તેને વિષે જીવની ઘૃત્તિ ઘણી ચોંટે નહીં.

જેમ તીણી (તીણી) અળીવાલું વાળ હોય. તેનો ખીતમાં ધા કરે તો તેમાં ચોંટી જાય ને પાલું કાઢ્યું પળ નીસરે નહીં અને જો તે વાળના ફઢને કાઢી લઈને થોથાનો ઘા કર્યો હોય તો ડથકડીને (ખટકાઈને) પાલું પડે. તેમ ફઢે સહિત વાળની પેઠે તો રજોગુણના વેગનો સંકલ્પ છે, એમ જાણવું અને તમ અને સત્ત્વની ઘૃત્તિ તો થોથાની પેઠે પદાર્થમાં ઘણી ચોંટે નહીં. ત્યારે એમ જાણવું કે સત્ત્વગુણ કે તમોગુણનો વેગ વર્તે છે.

માટે સંકલ્પ ટાઢનારા પુરુષને રજ, તમ અને સત્ત્વ એવા જે ત્રણ ગુણ તેને ઓઢલવા અને તેને ઓઢલીને તે ગુણનું કારણ જે અવિદ્યા માયા તેનો ભોક્તા જે પુરુષ અને એ સર્વેથી પર એવું જે અક્ષરબ્રહ્મ તેને પોતાનું સ્વરૂપ માનીને ગુણ, માયા અને પુરુષ તે થકી થયો જે સંકલ્પ તેને દૃષ્ટાપણાના જ્ઞાને કરીને ટાઢવો. અને તે સંકલ્પ ટઢે એવો શુદ્ધ વિચાર પોતાને કરવો. અને તે સંકલ્પને ટાઢીને પછી તે વિચારને પોતાના આત્માને વિષે લય કરવો. કહેતાં જ્ઞાનરૂપ સ્થિતિએ યુક્ત થઈને આકાશ-ની પેઠે નિર્લેપ, નિરાવરણ એવી સ્થિતિએ યુક્ત જ્ઞાનરસ રૂપે રહીને તે જ્ઞાનરૂપ રસને મધ્યે અખંડ, પૂર્ણ, અને અદ્વૈત એવું જે પરમાત્માનું સ્વરૂપ તેને જ્ઞાન સ્થિતિમાં ધારણ કરવું. તેજ પરમ મોક્ષનો અચઢ સિદ્ધાંત છે.

તે એવું જ્ઞાન ક્યારે થાય છે? તો પરમાત્મા પોતે સાક્ષાત્કાર જીવને મળે અને કાં તેના એકાંતિક નિર્વાસનિક સંત તે જીવને મળે, ત્યારે તે એવું જ્ઞાન આપે છે ત્યારે એવું જ્ઞાન થાય છે. પળ તે વિના એવું જ્ઞાન શાસ્ત્રમાંથી સાંભળીને થાય નહીં. કેમ કે એવું જ્ઞાન જેની પાસે હોય તે થકી જ એવું જ્ઞાન થાય છે. માટે તે જ્ઞાન પામવાનો સમો આજ તમારે આવ્યો છે. તે સારુ સાવધાન થઈને પંચ વિષયના પદાર્થને ઝાંઝવારૂપ જાણીને પોતાના આત્માને ત્રણ દેહ જે સ્થૂઝ, સૂક્ષ્મ અને કારણ અને ત્રણ અવસ્થા જે જાગૃત, સ્વપ્ન અને સુષુપ્તિ તે થકી જુદો પોતાના આત્માને જાણીને તે આત્માને વિષે પરમાત્મા જે પોતાને પ્રત્યક્ષ મળ્યા છે તેને ધારવા અને તેની અઘંડ ભક્તિ કરવી.” ॥ ઇતિ શ્રીમુખ સિદ્ધાન્ત ૩ સમાપ્ત ।

૪ વિષય:-જન્મ મૃત્યુ ટાલવા વિષે

શ્રીહરિકૃષ્ણાય નમઃ ॥ સંવત ૧૯૧૪ ના મહા સુદી ૭ ને દિવસ મહારાજ શ્રીહરિકૃષ્ણ ભગવાન્ ગામ શ્રી ચૂડા મધ્યે રાવઝ ભાઈ જીવરામ કસલ્લાને ઘેર, ઉગમળે વાર, મેડીની આગઝ, ચોક વચ્ચે, પાટ ઉપર ગાદીતકીયા વિછાવીને તે ઉપર વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે જરીયાની વચ્ચે ધારણ કર્યા હતાં, કંઠમાં ગુલાબ અને મોગરાના પુષ્પના હાર પહેર્યા હતા. હાથને વિષે વાજુવંધ અને ગજરા ધારણ કર્યા હતા. પાંચમાં ફૂલના તોરા લટકતા હતા. બે કાન ઉપર પુષ્પના ગુચ્છ ધારણ કર્યા હતા. લલાટને વિષે કંકુનો ચાંદલો કર્યો હતો અને પોતાના મુખારવિંદની આગઝ સાધુ તથા ઘણાક હરિભક્તોની મોટી સભા ભરાઈને બેઠી હતી, અને સંતો કીર્તન ગાતા હતા.

પ્રશ્ન:-પછી મહારાજ બોલ્યા:-જે કીર્તન વંધ રાખો, એક વાર્તા કરવી છે, એમ કહીને કીર્તન વંધ રાખાવીને બોલ્યા, જે, ‘મરણે યા મતિ:

સા ગતિઃ ભવેત્' । એ શ્રુતિમાં એમ કહ્યું છે કે જે “મરણ વખતે જેવી જીવની મતિ હોય તેવી ગતિ થાય છે.” માટે જ્યાં સુધી જીવને પંચ-વિષયની વાસના છે ત્યાં સુધી જીવને જન્મ મૃત્યુ ટાળે નહીં. કેમ કે વાસના હોય ત્યાં સુધી વિષયમાં જરૂર મતિ રહ્યા વિના રહે જ નહીં, તે સારુ વિષયની વાસનારૂપ જે મહામાયા તેને ટાળવા વડે કરીને મૃત્યુ તરાય છે.

હવે તે મૃત્યુ તરવાનું કારણ એ છે કે પંચવિષયની વાસના છે તે જીવનું કારણ શરીર છે, અને ત્રીજું જીવને નવતત્ત્વનું સૂક્ષ્મ શરીર છે, અને ત્રીજું પંદર તત્ત્વનું સ્થૂળ શરીર છે. તે સ્થૂળ અને સૂક્ષ્મ તે કારણ ને આશ્રયે રહ્યા છે, અને કારણ જે છે તે રાગાત્મક રૂપ છે, તે જીવની માંહી રહેલું છે. જેમ તલમાં તેલ, ફુલમાં વાસ, તેમ જીવમાં વાસના રહી છે, અને જીવાત્મા જે તે કારણ શરીરે યુક્ત સ્થૂળ સૂક્ષ્મમાં રહ્યો છે, એવી રીતે જીવની માયાએ જીવને આવરી (ઘેરી) લીધો છે; જેમ કરોઢીયો જે તે પોતાની લાલમાં અવરાય છે તેમ જીવ જે તે માયાને વિષે અવરાયો છે, માટે તે માયા જીવને વિષેથી દૂર કરવાના ત્રણ ઉપાય છે. કેમ કે માયા પણ સ્થૂળ, સૂક્ષ્મ અને કારણ એ ત્રણરૂપે થઈ છે, માટે ત્રણ ઉપાયે માયા ટાળે છે.

તેમાં પ્રથમ સ્થૂળ દેહરૂપ માયાને જીતવાનો ઉપાય કહીએ છીએ, જે સ્થૂળ દેહ જે તે પાંચ ભૂત-પૃથ્વી, જલ, તૈજ, વાયુ ને આકાશ અને દશ ઇન્દ્રિયો (પાંચ જ્ઞાનઇન્દ્રિયો ને પાંચ કર્મેન્દ્રિયો) શ્રોત્ર, ત્વચા, ચક્ષુ, રસના, ઘ્રાણ, વાક્, પાણિ, પાદ, પાયુ અને ઉપસ્થ-એ પંદર તત્ત્વ રૂપે છે, તેને તપ, નિયમ અને ત્યાગે કરીને જીતાય છે, અને પછી સૂક્ષ્મ દેહ જે પાંચ વિષય શબ્દ, સ્પર્શ, રૂપ, રસ ને ગંધ અને ચાર અંતઃકરણ મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત ને અહંકાર એ નવતત્ત્વનો સૂક્ષ્મ દેહ છે, તેને આત્મવિચારે

કરીને જીતવો, અને ત્રીજું જે કારણ શરીર છે તેને આત્માને વિષે પરમાત્માને દેખવાવડે જીતાય છે.

હવે તે આત્માને વિષે પરમાત્માને દેખવાનો વિચાર કહીએ છીએ કે પોતાના કલ્યાણને ઇચ્છતો એવો જે મુમુક્ષુ તેને આત્મવિચારે કરીને પ્રથમ ચિત્તને સ્થિર કરવું અને દૃઢ આસનથી નિવૃત્તિ પર જગ્યામાં વેસવું અને પછી આકાશની પેઠે પોતાના આત્માને જ્ઞાનપ્રકાશરૂપ સ્થિર જોવો ને તે આત્માને મધ્યે અનાદિ ચૈતન્યમૂર્તિ ભગવાન રહ્યા છે એમ ધારવું અને તે પરમાત્માનું ધ્યાન કરતાં કરતાં મૂર્તિ ન દેખાય તોય પળ ધ્યાન કર્યા કરવું, અને તેમાં એક જ્ઞાનરૂપી વિચાર રાખવો તે શા સારું વિચાર રાખવો ? તો કોઈક માયિક પદાર્થનો સંકલ્પ થાય તેને દૂર કરવા સારું તે વિચાર રાખવો.

ત્યાં દૃષ્ટાંત છે:—જેમ દીવાને ઓલવનારા એવા જે ક્રીળી પાંચો-વાળા જંતુ તેને જેમ દીપકના પ્રકાશથી ગરોળી જે તે જંતુનો નાશ કરે છે, તેમ શુદ્ધ વિચારે કરીને સૂક્ષ્મ સંકલ્પને ટાઢવા અને તે વિચારે કરીને ટાઢ્યા ન ટળે ને ઘળાક સંકલ્પનો વેગ ડઠવાલાગે તો ધ્યાનને પડ્યું મુકીને એ વિચારને બે પ્રકારે કરવો.

તેમાં એક તો આત્માનો વિચાર કરવો. જે “હું આત્મા તે અવિનાશી છું, સુખરૂપ છું, સત્તારૂપ છું, ચૈતન્ય છું, સંકલ્પે રહિત આકાશની પેઠે સ્થિરાયમાન છું અને તે જે તે સ્ત્રી આદિકનો સંકલ્પ થાય છે તે સ્ત્રીનો દેહ તો મઠમૂત્રના કોથળારૂપ છે અને હાડ, માંસ, નાડીયો, ત્વચા, વીર્ય, રોમાદિક મહા અપવિત્ર વસ્તુરૂપ છે. માટે આત્માને અને માયિક પદાર્થને ઘળો વિરુદ્ધભાવ છે, માટે હે આત્મા ! એ તને ઘટે છે ? કે તું સિંહ સરખો થઈને લડ લાડશ ?”

एम वे प्रकारनो विचार करीने पोताना आत्माने भोंठो पाडवो. અને લજ્જાણ યુક્ત કરવો. તો તેને કરીને તે વિરોધી સંકલ્પ જે તે તત્કાલ નાશ થઈ જાય છે. અને આત્માને શાંતિ થાય છે. અને એવો વિવેક જો ન આવડે, તો ધ્યાન કરનારાને મોટી खोट પેદા થાય છે.

દૃષ્ટાંત:—જેમ કોઈક પુરુષ વલ્લરહિત હોય ને તે ઘણું દ્રવ્ય લઈને રણવગડામાં જાય તો તે દ્રવ્યને સહેજે જ ચોર છૂંટી જાય. અને જો વલ્લવાન વલ્લાવો ભેગો હોય તો તેની રક્ષા કરે છે. તેમ પૂર્વે કહ્યો જે વિચાર તે સાંખ્યરૂપ વલ્લાવો છે, અને અશક્ત કહેતાં સંકલ્પયુક્ત થઈને જો ધ્યાન કરેતો તેને શું વિઘ્ન આવે ?

તો જાગ્રત અવસ્થામાં યથાર્થ જ્ઞાન છે. અને સ્વપ્ન અવસ્થામાં અયથાર્થ જ્ઞાન રહ્યું છે. તો પણ યથાર્થ જ્ઞાનને વિષે શ્રવણ કરે અને અયથાર્થ જ્ઞાનરૂપ જે સૂક્ષ્મદેહ તેમાં મનન ન કરે તો યથાર્થ જ્ઞાન થાય નહિ. તેનું કારણ એ છે જે સૂક્ષ્મદેહના સમીપે વાતતું પ્રમાણનો કરનારો દ્રષ્ટા જે આત્મા, તે રહ્યો છે. માટે જીવમાં જે વાત દૃઢ થાય છે. તે વાત કાઢવી ઘણી કઠણ છે, તેમ ધ્યાનનો કરનારો એકાગ્ર વૃત્તિ કરીને પરમાત્માને સૂક્ષ્મ દેહરૂપ જે અંતઃકરણ તેમાં ધારવા હતા તે ધ્યાનને મૂલીને તે એકાગ્ર વૃત્તિ કરીને માયિક પંચવિષયના પદાર્થના સંકલ્પ કરે તો તેણે કરીને વિષયના પદાર્થ જીવમાં અતિ દૃઢ ચોંટી જાય છે.

માટે તે તો ઊલટું થયું; કેમ કે વિષયવાસના ટાળવા સારુ આત્માને વિષે પરમાત્માને દેખવા હતા. તે વાત ન વનતાં ધ્યાનયોગને વિષે મોટું વિઘ્ન થયું. માટે ધ્યાનના કરનારાને પૂર્વે કહ્યો જે વિચાર તે રાખવો. તે વિચારે કરીને સંકલ્પને સ્થિર કરીને એકાગ્ર વૃત્તિવડે આત્માને વિષે

પરમાત્માની પ્રત્યક્ષ મૂર્તિનું ધ્યાન કરવું અને એવી રીતે ધ્યાન કરે ત્યારે જ તેને પરમાત્માના ધ્યાનનું સુખ આવે.

જેમ રાજા રાજગાદીએ વેઠો હોય ને તેને શત્રુ નહતા હોય તો તેને રાજ્યનું સુખ યથાર્થ ભોગવાય નહીં અને શત્રુનો નાશ કર્યા પછી સુખેથી રાજ્યના વૈભવને ભોગવે છે. તેમ મુમુક્ષુને પણ રાજ્યસુખને ઠેકાણે મુક્ત સ્થિતિ છે તેને અખંડ સુખ લેવા સારુ પરમાત્માના ધ્યાનમાં વિરોધી એવા જે વિષયના સંકલ્પરૂપી શત્રુ તેને ટાળીને અખંડ પરમાત્માને જોવા, તો તેને પછી સહેજાનંદરૂપ એવું જે પોતાનું સ્વરૂપ અક્ષરબ્રહ્મ, એને વિષે પરમાત્મા પ્રગટ ભગવાન તેનું સ્વરૂપ તેના મહિમાએ સહિત યથાર્થ જણાય છે. અને તે પરમાત્માના દર્શનવડે કરીને કારણદેહ જે વિષય-વાસના તે સમૂઠી ડાલવા જાય છે. ત્યાં ભગવદ્ગીતાનો શ્લોક છે જે:-

વિષયાધિનિવર્તન્તે નિરાહારસ્ય દેહિનઃ ।

સસર્વર્થ રસોપ્યસ્ય પરં દ્રષ્ટ્વા નિવર્તતે ॥

એનો અર્થ પૂર્વે કહ્યો એજ છે. તે એવો અર્થ કોના થકી સિદ્ધ થાય છે? ને તે માયા કોના થકી તરાય છે? તો ક્ષર, અક્ષરને પાર રહ્યા એવા જે પ્રત્યક્ષ પરમાત્મા તેજ અર્થને સિદ્ધ કરાવે છે. અને માયાને પણ તેજ દૂર કરાવે છે ત્યાં ગીતાનો શ્લોક છે જે:-

દૈવી હોષા ગુણમયી મમ માયા દુસ્ત્યયા ।

મામેવ યે પ્રપદ્યન્તે માયામેતાં તરન્તિ તે ॥

આમાં પણ ભગવાને એમ કહ્યું છે જે “ત્રિગુણાત્મક એવી જે મારી માયા તે જીવને દુઃખે કરીને તરવી ઘણી કઠણ છે પણ જો હું મનુષ્ય-દેહને ધારણ કરું છું ત્યારે જે મારા શરણને પામે, કહેતાં મને માયાથી પર જાણીને મારો દૃઢ આશ્રય કરે તો તે માયાને તરીને પરમ મોક્ષને

પામે છે ” માટે માયા તરવાનો એ જ ઉપાય છે જે પ્રત્યક્ષ ભગવાન અને ભગવાનના નિર્વાસનિક સંતનો દૃઢ આશ્રય કરવો. અને તેના થકી જ જ્ઞાન પામવું એ જ માયાને તરીને મુક્ત થવાનો ઉપાય છે. પણ તે વિના માયાને તરવાનો ઘંજો કોઈ ઉપાય નથી. માટે તે માયાને તરવાનો સમય આજ તમારે આવ્યો છે. એ તમારાં મોટાં ભાગ્ય છે.”

॥ इति श्रीमुख सिद्धांत ४ समाप्त ॥

૬ વિષય :—જીવનું અપૂર્ણપણું ટાલવાનો ઉપાય

શ્રી હરિકૃષ્ણાય નમોનમઃ ॥ સંવત ૧૯૧૪ના મહાસુદી ૮ ને દિવસ મહારાજ શ્રી હરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી ચૂડા મધ્યે મદ્ર નારણજી ભગવાનજીને ઘેર ઉગમણે વાર, ઓરડાની ઓસરીમાં ઢોલિયા ઉપર ગાદી તકીયા નખાવીને, રાત્રીને સમયે વિરાજમાન થયા હતા, હીરકોરી શ્વેત ધોતીયું પહેર્યું હતું અને ગુલાબી છીંટનું અંગરખું ધારણ કર્યું હતું. કસુંબલ તારાઢો (તારવાઢો) ફેંટો મસ્તકે વાંધ્યો હતો. ગુલાબી કોરનો ખેસ ખભે ધારણ કર્યો હતો. અને પોતાના મુખારવિંદની આગલ સાધુઓ તથા ઘણાક હરિમત્કોની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

પ્રશ્ન:—પછી મહારાજ શ્રી હરિકૃષ્ણ ભગવાન વોલ્યા, જે “જીવને જે વાત અજાણી છે તે વાત તેને વહુ મોટી જણાય છે. અને તે વાત કરવી પણ તેને ઘણી મુશ્કેલ પડે છે. અને જે વાત જાણીતી છે. તે વાત તેને સુગમ લાગે છે ને તે કરવાને ચ્હાય છે. અને તે કામ કરવામાં ઘણું કષ્ટ પડે તોય પણ તે કામ કરવાને ઇચ્છે છે. તેમ જીવ પ્રાણીમાત્રને વિષે દેહ ને આત્મા વેવસ્તુ છે. તેમાં જે દેહ સંવંધી પંચ વિષય છે તેને અનાદિ કાલનો જીવ ભોગવતો આવે છે ને તે વાત પોતાની જાણીતી છે. માટે તે પંચવિષયને પામવા સારુ જીવ જે તે અનાદિનો ક્રિયા કરે છે અને તેમાં

ઘણું કષ્ટ પડે છે તો પળ તે કામ કર્યા કરે છે. તે પોતાને સુખીયો થવા કરે છે પણ તેમાંથી કોઈને તૃપ્તિ થતી નથી.

જેમ ફુટેલો કુલડો હોય તેમાં સૂઝે તેટલું પાણી રેડીએ તો પળ તે કુલડો ભરાય નહીં, તેમ દેહ જે તે ફુટેલા કુલડા રૂપ છે, તે દેહે કરીને સુઝે એટલા પંચ વિષયને ભોગવે તો પળ શાંતિ થાય નહીં. અને સામુ વધુ વધુ દુઃખને પામે છે. જેમ પતંગીયો તાપને સુખ રૂપ જાણીને તાપ સામો જાય છે, તો તે પતંગીયો તાપમાં પડીને વઢી મરે છે, ને મહાકષ્ટને પામે છે, તેમ જીવ જેને પંચવિષય પામવા સારુ જે જે ક્રિયા કરે છે તેમાંથી દુઃખ જ થાય છે, પળ સુખ જે તે લેશ માત્ર થતું નથી.

વઢી જેમ કોઈક પુરુષને સ્વપ્ન આવ્યું હોય ને તેને સ્વપ્નમાં રાજ મળ્યું; પળ જાગ્યા પછી મિથ્યા છે. ને લેશ માત્ર તે રાજનું સુખ રહેતું નથી. તેમ પંચવિષયનાં સુખ જીવ સુઝે તેટલાં ભોગવે પળ ખાલી ને ખાલી જ રહે છે. કેમ કે જીભે કરીને ઘળાંક ઘી, ગોઠ, ટાંડ, સાકર આદિક અનંત રસ લાધા હશે, તોય જીભ હજી કોરી ને કોરી. પળ લેશ માત્ર તૃપ્ત થઈ નથી. અને જો એક દિવસ ઉપવાસ કરે તો જાણે જે કોઈ દિવસ લાધું નથી. અને મોર (અગાડ) લાધું હોય તેનું સુખ જરાય રહે નહિ. તેમ જ નેત્રે કરીને ઘળાંક રૂપ જોયાં પળ આંખ તૃપ્ત થઈ નથી. કાને કરીને ઘળાંક શબ્દ સાંભળ્યા છે પણ કાનને તૃપ્તિ થઈ નથી. ત્વચાએ કરીને સારા સારા વસ્ત્રાદિક ઘરેણાંના સ્પર્શ ઘળાંક કર્યા પળ ત્વચા તૃપ્ત થઈ નથી. અને નાસિકાએ કરીને ઘળાંક ગંધ સુંઘ્યા, પળ નાક તૃપ્ત થયું નથી.

એવી રીતે જીવે અનંત રાજાના તથા દેવતાનાં દેહ ધરીને અનંત ફેરા પંચવિષય ભોગવ્યા છે પણ જીવને હજી લેશ માત્ર તૃપ્તિ થઈ નથી, અને હજી અનંત યુગ સુધી વિષય ભોગવીને તૃપ્તિ થશે પણ નહીં, માટે

વિષયનાં સુખ પામવાની આશાનો ત્યાગ કરીને પોતે આત્મા શુદ્ધરૂપ થઈને પરમાત્માને ભજે, ત્યારે સુખ શાંતિને પામે, અને “જે દેહ અર્થે અન્ન વસ્ત્ર અવશ્ય જોઈએ તે તો ભગવાન સદુને આપે છે,” એમ જાણીને ભગવાનનું અખંડ ભજન કરવું, અને જે ભગવાન છે, તે મહા ચતુર છે, માટે તે સર્વે જીવને સરખું જ સુખ આપે છે, પણ કોઈને અધિક ન્યૂન થાવા દેતા નથી.

—કેમ કે જેવું કુતરાને કુતરીમાં સુખ છે તેવું રાજાને રાણીમાં સુખ છે, અને તેવું જ ઇન્દ્રને ઇન્દ્રાણીમાં સુખ છે, પણ કોઈને લેશ માત્ર ઓછું વધતું નથી. કેમ કે કીટથી તે દેવ બ્રહ્મા પર્યંત સ્ત્રીપુરુષ સર્વના દેહ જે તે પંચભૂતનો વિકાર છે, ને વીર્ય—રુધિરમાંથી બનેલા છે. અને હાડ, માંસ, નાડી, ત્વચા, રોમ, મઠ્ઠ, મૂત્રાદિક નકારી વસ્તુના ભરેલા સ્ત્રી-પુરુષના દેહ સર્વેના સરખા છે, માટે સર્વે સ્ત્રી પુરુષ, રાજા રાંક, દેવતા, ईश्वर तथा पशु पक्षि आदि સર્વેને સરખું સુખ જ છે અને खाधाना पदार्थ પણ સર્વેને સરખા જ છે.

કેમ કે રાંક હોય તેને શેર અનાજ खावा જોઈએ અને રાજાને પણ શેર અન્ન જોઈએ; માટે સૌને ईश्वर આપે છે. રાંક હોય તેને દિવસમાં બે વખત ભૂખ લાગે છે ને રાજાને પણ બે વખત ભૂખ લાગે છે, પણ ભૂખ એમ નથી જાણતી જે આ રાજા છે તેને થોડી ભૂખ લાગું, ને રાંકને વધુ લાગું, માટે રાજા—રાંક વેચને સરખી ભૂખ લાગે છે, પણ તેમાં કાંઈ લેશ માત્ર ન્યૂનાધિક નથી.

અને વઢી સૂઝે એવું સારું खावानું હોય તો પણ જેને એક શેરનો આહાર હોય ને તે પાંચ શેર खाय તો તે મહાદુઃખને પામે; ને વધુ खाय તો મરી પણ જાય, અને સૂઝે એવું સારું खावानું હોય પણ ગળેથી હેટુ ઉત્તરતા વેંત નરક થઈ જાય છે, અને જીમને સારું નરસું લાગે છે તે

તો રસના ઇન્દ્રિયને અને મનને લાગે છે, પણ આત્માને લેશ માત્ર તેનું સુખ દુઃખ નથી. માટે ભગવાને સર્વેને સરખું જ સુખ આપ્યું છે, અને જે અધિક ન્યૂન જણાય છે, તે તો મિથ્યા ભ્રાન્તિ સ્વપ્નવત્ જણાય છે.

અને વઢી દેહ દુર્વલ થાય તેથી કરીને આત્મા દુવલો થતો નથી; દેહ જાડો થાય તેથી કરીને આત્મા જાડો થતો નથી; દેહને મરવે કરીને આત્મા મરતો નથી; દેહને જન્મ્યે કરીને આત્મા જન્મતો નથી; અગ્નિ કરીને આત્મા વલતો નથી; જલે કરીને આત્મા કોવરાતો (સડતો) નથી; વાયુ કરીને આત્મા સૂકાતો નથી; શસ્ત્રે કરીને આત્મા કપાતો નથી; કાલનો નાશ કર્યો આત્માનો નાશ થતો નથી; માયા પણ આત્માને પોતાને વિષે લીન કરી શકતી નથી ને કર્મ પણ આત્માને નાશ કરી શકતાં નથી. એવો મહા ચમત્કારી જે આત્મા તે પોતાનું સ્વરૂપ છે, અને એવો ચમત્કારી આત્મા તેને વિષે પરમાત્મા ભગવાન તે અલંકાર રહ્યા છે.

તે પરમાત્મા કેવા છે? તો આ પચાસ કરોડ યોજન જે પૃથ્વી, તે એક લોક કહેવાય; અને એવા ચૌદ લોકનું એક બ્રહ્માંડ કહેવાય છે, અને એવાં એવાં અનંતકોટી બ્રહ્માંડ છે—તેનો કર્તા એક મૂળ પુરુષ છે ને એવા એવા અનંતકોટી મૂળ પુરુષ છે તે પરમાત્મા પુરુષોત્તમનું ધામ જે અક્ષરબ્રહ્મ તેના કોઈ એક દેશને વિષે લીન થઈ જાય છે. અને એવું જે અક્ષરબ્રહ્મ તેના કારણ અને આધાર પરમાત્મા છે, અને પરમાત્મા એવા જે ભગવાન તે અનંત જીવોનો મોક્ષ કરવા સારુ પૃથ્વી ઉપર મનુષ્ય-દેહ ધારણ કરે છે. “તે ભગવાન આજ મને પ્રત્યક્ષ મળ્યા છે અને તે ભગવાન મારા આત્માને વિષે રહ્યા છે” એમ સમજીને પંચવિષયને મહા-પાપ રૂપ અને દુઃખ રૂપ જાણીને તેનો ત્યાગ કરીને ભગવાનનો દૃઢ આશ્રય કરવો, અને ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણના સુખને અર્થે વિષય પામવા સારુ અનંત જન્મ ધરીને અનંત પાપ કર્યાં છે, માટે હવે તે પાપ થકી મુક્ત

થવાને અર્થે પોતાના इन्द्रियो, અંતઃકરણને ભગવાનની સેવામાં જોડી દેવાં.

તે કેવી રીતે ? તો નેત્રે કરીને ભગવાનનાં દર્શન કરવાં અને તે પ્રગટ ભગવાન અને સંતનાં દર્શન કરીને નેત્રનાં પાપ સર્વે વઢીને ભસ્મ થઈ જાય છે. કાને કરીને ભગવાન અને ભગવાનના સંતના શબ્દ હેતે કરીને સાંભળવા, તેને કરીને કાનનાં પાપ નાશ થઈ જાય છે. ત્વચાણ કરીને ભગવાનના ચરણનો સ્પર્શ કરવો તેને કરીને ત્વચાનાં પાપ નાશ પામી જાય છે, મુખે કરીને ભગવાનના ગુણ ગાવા, તેને કરીને વાળીનાં પાપ વઢી જાય છે. પગે કરીને--ચાલીને ભગવાન અને ભગવાનના સંતને દર્શને જાતું તેથી પગનાં પાપ નાશ થઈ જાય છે, હાથે કરીને ભગવાન અને ભગવાનના સંતની સેવા કરવી. તેથી હાથનાં પાપ નાશ થઈ જાય છે, બુદ્ધિ કરીને ભગવાનના પ્રત્યક્ષ સ્વરૂપનો નિશ્ચય કરવો; ચિત્તે કરી ભગવાનની મૂર્તિનું ચિંત્વન કરવું; મને કરી ભગવાનના સંકલ્પ કરવા; અને અહંકારે કરીને ભગવાનના દાસત્વપણાનું અભિમાન ધરવું. “જે હું ભગવાનનો દાસ છું.” એવી રીતે इन्द्रियो અંતઃકરણને ભગવાન અને ભગવાનના સંતની સેવામાં જોડી દેવાં અને તે ભગવાન અને સંતની સેવા કરીને સર્વે પાપ જે તે નાશ થઈ જાય છે. ને જીવાત્મા જે તે બ્રહ્મરૂપ થાય છે. ને ભગવાનના અક્ષરધામને પામે છે અને અખંડ ભગવાનની સેવામાં રહે છે.

માટે પ્રત્યક્ષ ભગવાનના જે ભક્ત હોય તેને તો સંસારની જે દુઃખરૂપ ક્રિયા તેનો ત્યાગ કરીને ભગવાનનું અખંડ ભજન કરવું અને પોતાને મલ્યા જે પ્રત્યક્ષ ભગવાન અને ભગવાનના નિર્વાસનિક સંત તેની આજ્ઞામાં દૃઢ વર્તવું પણ તેમાં ફેર પાડવો નહિ. કેમ કે “મોટા બ્રહ્માદિક જેની આજ્ઞામાં તત્પર વર્તે છે.” એમ જાણીને પોતાના કલ્યાણને અર્થે તે ભગવાન અને સંતની આજ્ઞામાં વર્તવું. અને દેહ તથા દેહ સંબંધી પદાર્થ તેનું પ્રમાણ

કરવું (વિચાર કરવો) જે સો વર્ષ ઉપરના મનુષ્ય, પશુ, પક્ષી કોઈ નથી. કેમ કે સર્વેને કાલ મક્ષણ કરી ગયો. અને આજનાં પણ જે જે મનુષ્ય, પશુ ઘણાંક જણાય છે, તે પણ સો વર્ષ કેડે એકેય નહીં રહે.

અને જીવે અનંત દેહ ધારણ કરીને ઘણાક સંવંધી કર્યાં છે, અને આ જગતમાં જેટલી જાતની સ્ત્રીઓ (લક્ષ ચોરાસીમાં નારીજાતિ) છે તે સર્વેને પેટ જન્મ ધર્યાં છે અને જીવે સ્ત્રીના દેહ ધરી જેટલી જાતના પુરુષ (લક્ષ ચોરાસીમાં નરજાતિ) છે તે સર્વેને પોતાના ધર્મી કર્યાં છે માટે તે સર્વે સંવંધી નાશ થઈ ગયા છે. તેમ આજના સગાસંવંધી, ધન-માલ, તે પણ જરૂર નહીં જ રહે ! માટે સર્વે પદાર્થની વાસનાનો ત્યાગ કરીને પોતાના આત્માને બ્રહ્મરૂપ માનીને ભગવાનનું ભજન કરવું. અને જેમ પૂર્વના સંવંધી અજ્ઞાને કરીને નથી સાંભરતા, તેમ આજના સંવંધી-ઓને જ્ઞાને કરીને વિસારી દેવા.

—અને જે ઇમ નથી સમજતો ને કેવલ દેહ અને દેહના સંવંધીને અર્થે તત્પર થઈને મંડ્યો છે. અને આત્માના સુખને અર્થે ભગવાનને નથી ભજતો તેને તો મહામૂર્ખ જાણવો. ને તેને કૃતઘ્ન જાણવો. અને તેને અતિશે બુદ્ધિહીન જાણવો. અને તે મર (મરે) જગતમાં રાજા કહેવાતો હોય; કામદાર કહેવાતો હોય; મોટો શાહુકાર હોય; પંડિત-પુરાણી હોય; પણ તે જો પંચવિષયની વાસના ટાલીને ભગવાનને નથી ભજતો તો તેને ધિક્કાર છે. અને તેની મોટપ તો ક્ષણ માત્રમાં નાશ પામી જશે. અને તેને પછી યમપુરી, ચોરાશી ગર્ભવાસનાં મહાદુઃખ ભોગવવાં પડશે. અને ત્યાં કોઈ રાજ્ય, ધન, માલ, કુટુંબ પરિવાર, સહાય કરતા નથી.

માટે મનુષ્ય દેહ પામીને વિષયવાસનાનો ત્યાગ કરીને, ભગવાનનું ભજન કરવું. એ જ પોતાના આત્માનો મહા લાભ છે. અને એ લાભ છે છે, તે જ બુદ્ધિવાળા છે. કેમ કે મનુષ્યદેહે કરીને જેને પ્રત્યક્ષ ભગવાન

અને ભગવાનના નિર્વાસનિક સંત મળે છે તેનો જ મોક્ષ થાય છે. મારે તે સમો તમારે આજે આવ્યો છે. તે તમારાં વહુ મોટાં ભાગ્ય છે.”

॥ ઇતિ શ્રીમુખ સિદ્ધાંત ૫ સમાપ્ત ॥

૬ વિષય:—પરોક્ષ જેવું પ્રગટ ભગવાનનું માહાત્મ્ય સમજવા વિષે

શ્રીહરિકૃષ્ણાય નમોનમ:—સંવત્ ૧૯૧૪ના મહાસુદી ૧૧ ને દિવસ મહારાજ શ્રીહરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી ચૂડા મધ્યે મદ્દ નારાયણજી ભગવાનજીને ઘેર ઉગમણે વારના ઓરડાની ઓસરીમાં, પાટ ઉપર ગાદી તંકિયા વિછાવીને, વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે કસુંવલ વસ્ત્ર ધારણ કર્યાં હતાં. કંઠનેવિષે મોગરાના પુષ્પના તથા ગુલાવના પુષ્પના હાર ધારણ કર્યા હતા. હાથને વિષે પુષ્પના વાજુવંધ ગજરા પોંચીયો ધારણ કર્યાં હતાં. અને હાથની આંગળીઓમાં ફુલની ધોંટીયો પહેરી હતી. કાન ઉપર પુષ્પના ગુચ્છ ધારણ કર્યાં હતા, પાઘમાં બે કોરે પુષ્પના તોરા લટકતા હતા. લલાટને વિષે કેસરની આડ્ય ને કુંકુમનો ચાંદલો કર્યો હતો. અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ સાધુઓ તથા દેશદેશના હરિ-ભક્તોની મોટી સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

પ્રશ્ન:—પછી મહારાજ શ્રીહરિકૃષ્ણ ભગવાન કૃપા દ્રષ્ટિ કરીને બોલ્યા જે--“જીવના કલ્યાણને અર્થે જે સિદ્ધાંત છે તે કહીએ છીએ. જે અનંતકોટી બ્રહ્માંડની ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ અને પ્રલય, તેના કર્તા એક ભગવાન છે. ને સર્વના સ્વામી છે. સર્વના આધાર છે. એમ જે જીવ જાણતો હોય પણ તે ભગવાન વિના વીજા કોઈ કાલ, કર્મ અને માયાદિક તેને કર્તા જાણે નહીં અને “એવા જે ભગવાન તેજ આ પ્રત્યક્ષ છે” એમ જે સમજ્યો હોય અને જેવું પૂર્વે ભગવાનના અવતાર થઈ ગયાં તેનું માહાત્મ્ય સમજાય છે ને પૂર્વે થયા જે ભગવાનના સાધુ તેનું જેવું માહાત્મ્ય સમજાય છે.

તેવું જ જે પ્રગટ ભગવાનનું માહાત્મ્ય સમજે તથા તે ભગવાનના સાધુનું માહાત્મ્ય સમજે તો તે જીવનો સાક્ષાત્કાર મોક્ષ થાય છે. અને ઇટલો નિશ્ચય જેને થયો તેને કાંઈ કરવું વાકી રહ્યું નથી.

માટે આ વાત જે દહાડે તે દહાડે (ગમે ત્યારે) સમજે જ ટૂટકો છે. તે સુઝે તો આજ સમજો અને સુઝે તો કોટી યુગ કેડે સમજો, અને સુઝે તો એક શબ્દ કહે સમજો ને સુઝે તો અનંત શબ્દ કહે સમજો પણ એ વાત સમજે જ જીવનો મોક્ષ છે. અને એ વાત જાણ્યા વિના બીજાં અનંત સાધન કરે તોય પણ જીવનું કલ્યાણ થાય નહીં. માટે પ્રગટ ભગવાન અને જીવને મનુષ્યનો દેહ અને તે પ્રત્યક્ષ ભગવાનનો માહાત્મ્ય સહિત દૃઢ નિશ્ચય થાય તેજ અતિશે દુર્લભ છે. અને એવો સમો જેને પ્રાપ્ત થાય ત્યારે જ તે જીવનું કલ્યાણ થાય છે. અને પૂર્વે પણ જેનાં જેનાં કલ્યાણ થયાં છે તે પણ પ્રગટ ભગવાન થકી જ થયાં છે.

માટે મોટા પુરુષોએ પણ શાસ્ત્રમાં અનેક વાતો લખીને પ્રગટ ભગવાન અને પ્રગટ ભગવાનના સંત તેને જ કલ્યાણના કર્તા કહ્યા છે. અને જેવું પરોક્ષ ભગવાન અને પરોક્ષ સાધુનું માહાત્મ્ય છે તેવું જ પ્રગટ ભગવાન અને તેના સાધુ તેનું માહાત્મ્ય સમજવું. એમ જ મોટા પુરુષ કહી ગયા છે. માટે પ્રગટ ભગવાન તેજ એક આત્યંતિક કલ્યાણના દાતા છે. તે સારુ ઇટલો જેને નિશ્ચય થયો તેને કાંઈ કરવું રહ્યું નથી. અને કાંઈ સમજવું વાકી રહ્યું નથી એને તો સર્વોપરિ મોક્ષનો માર્ગ હાથ આવ્યો છે. અને તેનું તો કલ્યાણ થઈ જ રહ્યું છે. અને તે નિર્વિઘ્ન થકા ભગવાનના અક્ષરધામને પામે છે.

અને મ્હોરે (પૂર્વે) પણ જેને જેને પ્રગટ ભગવાન અને પ્રગટ ભગવાનના સંત મળ્યા છે તેનાં જ વગર દાઘડે (વગર મહેનતે) કલ્યાણ થયાં છે. અને પ્રગટ ભગવાન અને સંત મળ્યા વિના તો જપ, તપ,

साधन करी करीने मरी जाय तो पण जीवुं कल्याण थाय नहीं अने गोपी, गोवाळ, वांदरा एआदिक जेने जेने प्रगट भगवान मळ्या ने ते कांइ ए समजता न हता. तो पण तेने प्रगट भगवानने विषे दृढ हेत थयुं तो ते सर्वे साक्षात्कार परमपदने पामी गया अने तेना गुण मोटा ब्रह्मादिक गाय छे. माटे ते समो आज तमारे आव्यो छे तेने जतन करीने राखजो, तो तमारां कल्याण साक्षात्कार थई रखां छे. एसां कांइ संशय नथी."

प्रश्न :-पछी रावळ कसळा रूपजीए महाराज ने प्रश्न पूछ्युं जे "हे महाराज ! पूर्वे कृष्णावतारमां ऋषि महा डाह्या ने भणेलो हता ने शास्त्र-पुराण वांचता हता. अने आज केटलाक शास्त्र पुराणना भणेलो छे पण तेने प्रगट भगवाननुं स्वरूप ओळखातुं नथी तेनुं शुं कारण हशे ? ते कहो."

उत्तर :-पछी महाराज बोल्या जे " शास्त्र पुराण वांचे छे तो खरा पण तेने भगवाननो आशरो नथी. माटे काम, क्रोध, लोभादिके एना जीवने हरवी (थकवी) नाख्यो छे. अने कामादिक शत्रु एने माथुं उपाडवा देता नथी. पछी ते पंडित पण जे ते पोतानी पेठे ज भगवान अने भगवानना भक्तने समजे छे " जे जेम अमारा कामादिक शत्रु निवृत्ति नथी पामता तेम एमना कामादिक शत्रु निवृत्ति नहीं पामता होय." एम समजीने भगवान अने भगवानना भक्तने विषे दोष समजे छे. माटे ते पापे करीने भगवाननुं स्वरूप एने ओळखवामां आवतुं नथी. माटे शास्त्र पुराणने वांचे छे पण एने भगवान अने भगवानना भक्तनो जेम छे तेम (साचो) माहिमा समजातो नथी, तेने करीने प्रगट भगवानना स्वरूपनो निश्चय थतो नथी. ए तमारा प्रश्ननो उत्तर छे."

॥ इति श्री मुखसिद्धांत ६ समाप्त ॥

૭ વિષય:—ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણને જીતવાની રીત

શ્રી હરિકૃષ્ણાય નમોનમ:—સંવત્ ૧૯૧૪ના મહા સુદી ૧૨ના દિવસે મહારાજ શ્રી હરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી ચૂડા મધ્યે ભટ નારણજી ભગવાનજીને ઘેર ઉગમણા વારના ઓરડાની આગલ ચોક વચ્ચે પાટ ઉપર ગાદી તર્કીયા વિદ્યાવીને વિરાજમાન થયા હતા. રાતા કિનચાવનો સુરવાલ અને ડગલી ધારણ કર્યા હતાં. મસ્તક ઉપર પાઘ વાંધી હતી. સોનેરી કોરે છેડાલો (છેડાવાલો) ગૂઢો રેંટો ધારણ કર્યો હતો. કેઢે કસુંવલ સેલું વાંધ્યું હતું. એક સેલું સ્વમે ધારણ કર્યું હતું. કંઠને વિપે મોગરા, જાડ ને ગુલાવના હાર ધારણ કર્યા હતા. વે હાથને વિપે વાડુ-વંધ અને ગજરા ધારણ કર્યા હતા. પાઘમાં તોરા લટકતા હતા. કાન ઉપર ગુલાવના પુષ્પના ગુચ્છ ધારણ કર્યા હતા. લલાટને વિપે કંકુનો ચાંદલો કર્યો હતો. ઉગમણે મુખારવિંદે વિરાજમાન થયા હતા અને પોતાના મુખારવિંદની આગલ સાધુઓ તથા ઘણાક હરિભક્તોની મોટી સભા ભરાઈને વેઠી હતી અને દિવસના ચાર વાગે સભા થઈ હતી.

પ્રશ્ન:—પછી હરિકૃષ્ણ ભગવાન બોલ્યા જે—“ એકાદશી આદિકનું વ્રત કરવું તેનું શું કારણ છે ? ”

ઉત્તર:—તો આ જીવની જે ઘૃત્તિઓ છે તે પંચવિષયમાં પ્રવર્તી ગયેલી છે. તેને તે વિષય થકી પાછી વાલીને ભગવાનના સ્વરૂપમાં જોડી દેવી, એજ સર્વે વ્રત ઉપવાસ આદિકનું ફલ છે. અને તે ઇન્દ્રિયોની ઘૃત્તિઓ વિષયમાં પ્રવર્તે છે. તેને કરીને જીવને જન્મ મરણનાં દુઃખ ભોગવવાં પડે છે.

હવે તે કેવી રીતે વિષયમાં ઇન્દ્રિયો પ્રવેશે છે ? તો શ્રોત્રની ઘૃત્તિ છે તે શબ્દમાં વસી ગઈ છે; ત્વચાની ઘૃત્તિ છે તે સ્પર્શમાં વસી ગઈ છે, ને

नेत्रनी वृत्ति છે તે રૂપમાં વસી ગઈ છે; નાસિકાની વૃત્તિ છે તે ગંધમાં વસી ગઈ છે; એવી રીતે દસ ઇન્દ્રિયો અને ચાર અંતઃકરણની વૃત્તિ જે તે પોતપોતાના વિષયમાં એક રસરૂપ થઈ ગયેલી છે. અને તેને કરીને જીવ જન્મ મૃત્યુને પામે છે. તે ઉપર વેદની શ્રુતિ છે જે:-

“મરણે યા મતિઃ સા ગતિર્મયિત્વ” ।

માટે ભગવાનના ભક્ત હોય તેને તો એ ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણથી નોસ્ત્રો એવો જે શુદ્ધ ચૈતન્ય બ્રહ્મ-આત્મા તેને પોતાનું સ્વરૂપ માનવું, અને શબ્દ વિષયનું જે સુખ દુઃખ છે તે તો ક્ષોત્ર ઇન્દ્રિયને અને ઘના દેવ જે દિક્પાલ તેને અને મનને છે. પળ આત્માને તેનું સુખ દુઃખ લેશમાત્ર નથી. અને સ્પર્શનું જે સુખદુઃખ તે ત્વચા ઇન્દ્રિય, વાયુદેવતા અને મનને છે પણ મારે આત્માને નથી. ને હું તો સદાય અસંગી છું અને રૂપ કુરૂપનું જે સુખદુઃખ તે તો ચક્ષુ ઇન્દ્રિય, સૂર્યદેવ અને મનને છે અને “હું તો સદાય સુખરૂપ છું” અને સ્પર્શાધિકનું જે સુખ દુઃખ તે તો રસના ઇન્દ્રિય, વરુણદેવતા અને મનને છે. પણ મારે આત્માને નથી અને હું તો સદાય બ્રહ્માનંદરૂપ છું અને સુગંધ દુર્ગંધનું જે સુખદુઃખ તે તો ગ્રાણ ઇન્દ્રિય, અશ્વિનીકુમાર દેવતા અને મનને છે. અને હું તો અરૂપ એવો આત્મા છું અને સારા નરસા ચોલવાની વિગતિષ્ કરીને જે સુખ દુઃખ તેનો વાક્ ઇન્દ્રિય, અગ્નિદેવતા અને મનને છે. પણ મારે નથી. હું તો સદાય શાંતરૂપ ને સર્વેનો જાણનારો છું અને એ તો સર્વે માયાકૃત મિથ્યા છે અને ભ્રાંતિરૂપ છે ને હું તો સદાય અસંગી છું. ને હું જે આત્મા તે મારા સુખના ઉપયોગમાં માયિક પંચવિષય તે કાંઈ કામમાં આવતા નથી. અને માયિક વિષય તો દુઃખરૂપ છે. અને બ્રહ્મરૂપ એવો જે હું આત્મા તે મને જડ એવા જે પંચવિષય તે શું સુખ દેનારા છે ? તે નરક-રૂપ છે અને હું તો બ્રહ્માનંદ છું. એવો જે હું આત્મા તે મને તો પરમા-

તમાનું સુખ જ શાંતિ ઉપજાવે એમ છે. અને તેને કરીને જ હું સુખીયો થાઉં
 એવો છું. પણ માયિક સુખે કરીને હું સુખીયો થાઉં એવો નથી, અને હું
 તો પરમાત્મા વતે (થી) જ સુખીયો થાઉં એવો છું. માટે વ્રહ્મરૂપ પોતાના
 આત્માને માનીને પ્રગટ પ્રમાણ એવા જે ભગવાન તેનું ભજન કરવું.

(હવે) તે ભગવાન કેવા છે? તો મનુષ્ય જેવા દેખાય છે તોય
 પણ દિવ્યરૂપ છે. ને માયાથી પર છે, અને મનુષ્ય જેવા છે તો પણ જડ
 અને ચૈતન્ય વેના આધાર છે, અને “મારા આત્માને વિષે પણ અખંડ
 વિરાજમાન રહ્યા છે, અને જેવા પ્રગટ પ્રમાણ, પ્રત્યક્ષ દેખાય છે તેવા
 ને તેવા સાક્ષાત્, મૂર્તિમાન મારા આત્મામાં સદાય વિરાજમાન છે, માટે
 મારે હવે આવવું જવું નથી. ઇટલે જન્મવું મરવું નથી. હું તો વ્રહ્મરૂપ
 છું ને કૃતાર્થ છું.” એમ સમજતા હોય તે તો ભગવાનના ભક્ત, અંતર-
 દષ્ટિવાળા છે. અને એવા જે અંતરદષ્ટિવાળા ભગવાનના ભક્ત છે તે થકી
 તો ભગવાન અને ભગવાનનું ધામ તે અણુમાત્ર પણ છેટે નથી.

અને જે વહારદષ્ટિવાળા છે તે થકી તો ભગવાન ઘણાજ છેટે રહ્યા
 છે, ને તે તો તુચ્છ યુદ્ધિવાળા છે, અને તેને માયિક દષ્ટિવાળા જાણવા,
 ને તેને કોઈ કાળે શાંતિ થાય નહીં. કેમ કે શાંતિ તો અંતરદષ્ટિમાં છે,
 તે એ માર્ગ તો ભૂલી ગયો છે. તે ક્યાંથી શાંતિ થાય? જે કોઈક પુરુષને
 ઊગમણે ગામ જવું હોય અને ચાલવા માંડે આથમણું. તે જેમ જેમ ચાલે
 તેમ તેમ છેટું પડતું જાય—પણ તે ગામ આવે નહીં. તેમ વહાર દષ્ટિવાળા
 પુરુષ જેમ જેમ સાધન કરે તેમ તેમ તેને ભગવાનથી ઊલટું છેટું થતું
 જાય છે. કેમ કે એણે તો પરમેશ્વરની દિશા જ દીઠી નથી અને પરમેશ્વરની
 દિશા તો અંતરદષ્ટિમાં છે. ને એ તો વહાર દષ્ટિવાળા છે.

માટે જે ભગવાનના ભક્ત હોય તેને તો સદાય અંતરદષ્ટિ રાખીને

पोतानी दश इन्द्रियो अने अगीयारमुं मन तेने भगवानना स्वरूपमां जोडी देवां.

ते काने करीने भगवाननी कथा कीर्तन सांभळवा ने तेने करीने पोताने पूर्णकाम थावुं, त्वचाए करीने भगवानना चरणनो स्पर्श करीने ज आनंद पामवुं. नेत्रे करीने भगवान अने भगवानना संतनां दर्शन करीने ज तृप्त थावुं, रसना ए करीने भगवानना गुण गावा, तेणे करीने परम आनंद मानवो; नासिकाए करीने भगवानने चड्यां जे चंदन पुष्प तेनी सुगंधिए करीने ज सुख मानवुं, ने हाथे करीने प्रत्यक्ष भगवान अने भगवानना संतनी सेवा करीने ज सुख पामवुं. एवी रीते दश इन्द्रियो अने चार अंतःकरण तेणे करीने भगवाननी मूर्तिमां जोडावुं. अने तेमां अतिशय आनंद पामवुं. पण मायिक पंच-विषयनां सुख तेणे करीने सुख न मानवुं अने ते मायिक विषयने देखीने तो ग्लानि पामवुं.

जेम विष्टाने देखीने ग्लानि पमाय छे. तेम मायिक विषयने देखीने ग्लानि पामवुं. अने ते मायिक विषय थकी तो दूर ज भागी जावुं. जेम सर्पथी भागीए छीए. तथा हडकाया कूतराथी भागीए छीए तेम मायिक पंचविषय थकी भगवानना भक्ते पाछा भागवुं, केम के विषयनां सुख ते अतिशय दुःखरूप छे. माटे अतिशय पापरूप जाणीने, तेनो त्याग करीने, पोताने ब्रह्मरूप मानीने, अंतरदृष्टि करीने आत्माने विषे शांति पामवुं. अने पोताने मळ्या जे भगवान तेने सुखरूप जाणीने तेनुं भजन करवुं अने एम समजणवाळा जे भगवानना भक्त-वाई अथवा भाई, त्यागी अथवा गृहस्थ-ते सर्वेनी वासना टळी जाय छे ने ते छते देहे ब्रह्मरूप छे. ने एने कांइ करवुं रहेतुं नथी."

॥ इति श्री मुखसिद्धांत ७ समाप्त ॥

૮ વિષય :-ભગવાને પામવાના માર્ગમાં આવનારા અંતરાય

શ્રી હરિકૃષ્ણાય નમોનમ:-સંવત્ ૧૯૧૪ના મહાસુદી ૧૩ને દિવસ મહારાજ શ્રીહરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રીચૂડા મધ્યે મટ નારણજી ભગવાનજીને ઘેરં ડગમળે વાર, ઓરડાની આગલ, ચોક વચ્ચે, પાટ ઉપર ગાદી તકીયા વિછાવીને તે ઉપર વિરાજમાન થયા હતા. કિનસ્વાવંનો સુરવાલ અને ડગલી પહેર્યા હતાં. કસુંવલ પાઘ ધારણ કરી હતી. કેડે (કમ્મરે) ગુઢો રેંટો પહેરીને સોનેરી કસુંવલ સેલું બાંધ્યું હતું. અને એક સેલું સ્વભા ઉપર ધારણ કર્યું હતું. અને સર્વે અંગને વિષે સુગંધી પુષ્પનાં આમૃષ્ણો શોભી રહ્યાં હતાં. અને લલાટને વિષે કુંકુનો ચાંદલો કર્યો હતો અને પોતાના મુખારવિંદની આગલ સાધુ તથા દેશદેશના હરિભક્તોની સભા ભરાઈને વેઠી હતી.

પ્રશ્ન:-પછી મહારાજ બોલ્યા જે “જીવને ભગવાન મજ્યામાં અનંત અંતરાય છે. તે અંતરાયમાં મુમુક્ષુ અને મુક્તવંધાય નહીં, અને જે અંતરાયના રોક્યા રોકાય છે તે તો પામર અને વિપયી છે, ને તુચ્છ બુદ્ધિવાળા છે. અને જે માયિક પદાર્થના રોક્યા રોકાય છે તે ભગવાનના મહાપદને નથી પામતા.

જેમ રામચંદ્રજી ભગવાન વનમાંથી આવતા હતા તે સમે અયોધ્યાના મનુષ્ય દર્શન કરવા સર્વે સામા દોડ્યા. પછી રામચંદ્રજી એ સ્વરા સ્વોટા (મક્ત) નાં પારલાં લેવા સારુ માયા રવી. તે ગામ બહાર આવ્યા ત્યાં તો પૈસા ના ઢગલા જણાયા. પછી તેમાં કેટલાક લોભાઈને ગયા અને તેમાં કેટલાક ન લોભાળા તે આઘેરા ચાલ્યા. ત્યાં સોનામહોરના ઢગલા દેસાળા ત્યારે તેમાં લોભાઈને રહી ગયા. અને ત્યાંથી કેટલાક આઘા ચાલ્યા ત્યાં પારસમળીયોના ઢગલા દેસાળા. તેમાં કેટલાક લોભાઈને રોકાઈ ગયા. તેમાં જે સ્વસ્વરા રામચંદ્રજીના નિર્વાસનિક મક્ત

હતા તે ભગવાનની પાસે પહોંચ્યા. અને તેમને ભગવાને અભયપદ આપ્યું અને તેમના ઉપર ભગવાન ઘણા પ્રસન્ન થયા.

તેમ જે આજ પળ ભગવાન ભજતા હોય તેને આ લોકનાં સ્ત્રી, છોકરાં, ધન, માલ, ગામ, ગરાસ, લોકની લાજ, મતપંથાદિક આ લોકનાં પંચવિપય સંબંધી સર્વે સુખ તે પૈસાને ઠેકાણે છે. અને જે દેવલોકનાં સુખ છે તે તો રૂપીયાને ઠેકાણે છે અને બ્રહ્માના લોકનાં સુખ છે તે સોના મહોરને ઠેકાણે છે અને જે વૈરાટનું સુખ છે તે તો મોતી હીરાને ઠેકાણે છે. અને પ્રધાન પુરુષના લોકનું સુખ છે તે તો રત્નોને ઠેકાણે છે અને પ્રકૃતિ પુરુષના લોકનું જે સુખ છે તે તો મણિને ઠેકાણે છે. અને અક્ષરબ્રહ્મનું જે સુખ છે તે તો પારસમણિને ઠેકાણે છે. અને એ જે સર્વે સુખ કહ્યાં તેમાં જે ન લોભાય તેજ ભગવાનના ચરણારવિંદને વિષે જઈને અભય સુખને પામે છે. અને મહાસુખીયો થાય છે. તે માટે જે ભગવાનના ચરેચરા એકાંતિક ભક્ત હોય તેણે તો માયિક સુખને નાશવંત ને દુઃખરૂપ ને પાપરૂપ જાણીને તેનો ત્યાગ કરી દેવો. કેમ કે એ સુખ તો ભગવાનના માર્ગમાં વિઘ્ન કરનારાં છે. અને વહીં એમાં સુખ જેવું જણાય છે, પણ તેમાં સુખ જે તે લેશમાત્ર નથી. પણ તેમાં જે સુખમાને છે તે તો માયિકદૃષ્ટિવાળા છે. પણ જે જ્ઞાની છે તે તો એ માયિક સુખને મહાદુઃખરૂપ અને નાશવંત જાણે છે. માટે માયિકદૃષ્ટિવાળા જીવ જે તે ભગવાનના ભક્તની નિંદા કરે તેને કરીને ભગવાનના ભક્તની મોટપ ઘટતી નથી. ને તે કદાપિ વચ્ચાળ કરે તેને કરીને કાંઈ ભગવાનના ભક્તની મોટપ વધતી નથી. કેમ કે ભગવાનના ભક્તની મોટપ છે તે તો અવિનાશી છે. તે તો કોઈ કાળે વધે ઘટે એવી નથી.

જેમ પ્રહ્લાદની નિંદા હિરણ્યકશિપુએ ઘણીક કરી પણ તેણે કરીને પ્રહ્લાદની મોટપ રંચ માત્ર ઓછી થઈ નહીં. અને તે હિરણ્યકશિપુનો નાશ

થયો. અને નરસિંહ મહેતાની નાગરે તથા મંડળીકે નિંદા કરી, તેણે કરીને પણ મહેતાજીની મોટપ ઘટી નથી. એવી રીતે પૂર્વે ઘણાક ભક્તોની વિમુખ જીવોએ નિંદા કરી છે. તો પણ ભગવાનના ભક્તનો જ જય થયો છે. અને નિંદાના કરનારાઓનું મૂઠું થયું છે; ત્યાં એક સાચી છે જે:-

સંત સંતાપે જાત હૈ ધર્મ, રાજ, અરુ વંશ ।

देख्या न होय तो देख लो रावण कौरव अने कंस ॥

માટે વિમુખ જીવના શબ્દ સાંભળીને ભક્તને હરખ શોક પામવું નહીં. અને સદાય આનંદમાં રહેવું. અને પ્રત્યક્ષ ભગવાન અને ભગવાનના નારદ, સનકાદિક જેવા નિર્વાસનિક પ્રત્યક્ષના સંત તેના વચનનો વિશ્વાસ રાખીને જેમ ભગવાનની આજ્ઞા હોય તેમાં મન, કર્મ વચને સાવધાન વર્તવું, પણ લોચા પોચા ન રહેવું. અને ધર્મ સંબંધી લાજ તથા ભગવાનની ભક્તિની જે લાજ તેને તો દૃઢ કરીને રાખવી. કેમ કે વર્તમાન (નિયમ) ચૂકીએ તો સત્સંગમાં લાજ જાય અને ભગવાનના ભક્તપણામાં છોટ આવે. અને ભગવાન કુરાજી થાય. તે સારુ એ લાજ તો શિર સાટે રાખવી, કેમ કે એ લાજ તો પોતાના આત્માના કલ્યાણને અર્થે છે. અને જે લૌકિક લાજ છે તે તો આત્માનું મૂંઢુ કરે એવી છે. માટે ભગવાનના ભક્ત હોય તેણે જગતના લોકની લાજનો ત્યાગ કરીને ભગવાનના સુખનો લોભ રાખવો.

તે ભગવાનનું સુખ કેવું છે ? તો અપરિમિત છે. અને ભગવાનનાં એક દર્શન કરે તો તેમાં પંચવિપયનું સુખ ભેળું આવે છે ને તે જીવ પૂર્ણકામ થાય છે. અને માયિક પંચવિપય તો સુઝે એટલા ભોગવે તો પણ તૃષ્ણા મટે નહીં. માટે ભગવાનના ભક્ત હોય તેણે તો સ્થૂલ, સૂક્ષ્મ અને કારણ એ જે ત્રણ શરીર તે થકી પોતાના આત્માને જુદો અને શુદ્ધ ચૈતન્યબ્રહ્મ માનીને પ્રગટ પ્રમાણ જે ભગવાન તેનો દૃઢ આશ્રય કરીને તેના વચનમાં વર્તીને, તેનું ભજન કરીને, ભગવાનના અણંડસુખને પામવું. એજ

मनुष्य देहे अवश्य जरूर करवानुं छे. अने प्रगट भगवान अने पोताने मनुष्यनो देह ए समो अतिशय दुर्लभ छे. माटे ते समो वृथा जवा देवो नहीं. अने भगवानने भजी लेवा”.

॥ इति श्रीमुख सिद्धांत ८ समाप्त ॥

९ विषय :—भगवाननां दर्शन करवानी रीत

श्रीहरिकृष्णाय नमो नमः—संवत् १९१४ ना महासुदी १४ ने दिवस संध्या आरती थया पछी महाराज श्रीहरिकृष्ण भगवान गाम श्री चूडा मध्ये भट्ट नाराणजी भगवानजीने घेर उगमणे चार ओरखानी आगळ चोक-वच्चे पाट उपर गादी तकीया विछावीने ते उपर विराजमान थया हता सर्वे अंगने विपे जरीयानी वस्त्र धारण कर्यां हतां. कंठने विपे गुलाबना हार पहैया हता. हाथने विपे पुष्पना वाजुबंध अने गजरा धारण कर्यां हता. पुष्पना तोरा अने गुच्छ शोभी रह्या हता. ललाटने विपे केसरनी अर्चा अने ककुंनो चांदलो कर्यो हतो. अने पोताना मुखारविंदनी आगळ साधुओ तथा घणाक हरिभक्तोनी मोटी सभा भराइने वेठी हती.

प्रश्न :—पछी महाराज बोल्या जे सांभलो, सर्वेने एक वात करवी छे—जे “भगवानने दर्शन आवबुं ए तो पोताना आत्मकल्याणने अर्थे आवबुं; पण जगत्मां जेम भवाया तथा वैश्याओ जोवा जाय छे तेम भगवाननां दर्शन न करवां. अने भगवाननां दर्शन तो सर्वे इन्द्रियोने नियममां राखीने, एकाग्रवृत्ति करीने करवां. पण फाटेली दृष्टि भगवाननां दर्शन न करवां, केम के भगवान पासे जईने तो पापनो त्याग करवो पण त्यां आवीने स्त्रीआदिकनां कुदृष्टि करीने रूप जुए तो तेने उलटुं महापाप लागेछे. ते पाप कोई काले छूटे नहीं. ते कह्युं छे जे—

अन्यक्षेत्रे कृतं पापं तीर्थक्षेत्रे विनश्यति ।

तीर्थक्षेत्रे कृतं पापं वज्रछेपो भविष्यति ॥

ए श्लोकमां एम कह्युं छे जे “बीजे ठेकाणे पाप कर्था होय ते पाप भगवान अने भगवानना संतने दर्शने करीने नाश पामे छे. अने भगवान अने संत पासे जईने, भगवाननी मूर्तिनां दर्शन मूकीने आडी अवळी कुदृष्टि करीने जोवाय तो ते पाप वज्रलेप थाय छे. कहेतां कोई काले ते पाप टले नहीं.”

केम के भगवानने दर्शने जे जे आवे छे ते तो मोटा देव जेवा छे. ने वाईओ हरिभक्त छे ते तो राधिका, लक्ष्मी, पार्वती, द्रौपदी, जानकी गोपीओ, मीरावाई ए जेवां छे अने पुरुष छे ते तो उद्धवजी; सुदामा, ब्रंदावनना गोप, नारद सनकादिक, अर्जुन, प्रह्लाद ए जेवा छे. एम जाणीने इन्द्रियो अंतःकरणनी जे वृत्तिओ छे ते ते नियममां राखीने भगवानना स्वरूपमां जोडी देवी.

—ते काननी वृत्तिने भगवानना शब्द सांभळवामां जोडी देवी; त्वचानी वृत्तिने भगवानना चरणना स्पर्शमां जोडी देवी, नेत्रनी वृत्तिने भगवान-
नुं स्वरूप जोवामां जोडी देवी. एवी रीते दश इन्द्रियो अने चार अंतः-
करणनी जे वृत्तिओ तेने प्रत्यक्ष भगवानना स्वरूपमां जोडी देवी. एम जे प्रत्यक्ष भगवानमां जोडाय छे तेनां सर्वे पाप वळी जाय छे. अने ते भक्त ब्रह्मरूप थाय छे. एवो प्रत्यक्ष भगवान अने संतनो प्रताप छे. माटे अमारी पासे आवीने एक अमारां ज दर्शन करवां पण चपळदृष्टि राखवी नहीं. तो तमारा सर्वेनां कल्याण थशे, एमां कोई वातनो संशय नहीं.”

॥ इति श्री मुखसिद्धांत ९ समाप्त ॥

૧૦ વિષય :—જન્મ મૃત્યુનું કારણ

શ્રી હરિકૃષ્ણાય નમો નમઃ—સંવત્ ૧૯૧૪ના મહાવદી ૧ ને દિવસ મહારાજ શ્રી હરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી ચૂડા મધ્યે શાલા ભાવસિંગજી માઈ

હુંગરજી भाईना दरवारमां उगमणे वार औरदानी ओसरीमां ढोलीया उपर गादी तकिया बिछावीने ते उपर विराजमान थया हता. सोनेरी सुरवाल ने डगली धारण कर्यां हतां. गुठो रेंटो ने सोनेरी शेलुं केडे धारण कर्युं हतुं ने एक शेलुं खभे नाख्युं हतुं. कंठने विपे गुलाब अने जाई पुष्पना हार धारण कर्यां हता. हाथने विपे वाजुबंध अने गजरा धारण कर्यां हता. कान उपर फुलना गुच्छ शोभी रह्या हता. पाचमां पुष्पना तोरा लटकता हता. अने पोताना मुखारविंदनी आगळ साधुओ तथा घणाक हरिभक्तोनी मोटी सभा भराइने बैठी हती.

प्रश्न :-पछी श्रीहरिकृष्ण महाराज बोल्या जे “ आ जीवने वारंवार जन्ममरण थाय छे तेनुं कारण शुं छे ?

तो ए जीवने पोताना मननो अतिशय विश्वास छे. ते मन जे ते जीवने विषयमां प्रीति करावीने जन्ममरणने पमाडे छे. जेम राजा-ने पोताना प्रधान नो विश्वास होय अने शाहुकारने जेम वाणोतरनो विश्वास होय, पछी ते प्रधान तथा वाणोतर दगो करीने राजाने तथा शाहुकारने मरावी नखावे अने तेना राज्य अने धनना धणी थाय छे. तेम जे मन छे ते तो सदाय दगादार छे. ते जीवना महाशत्रु जे पंच-विषय तेनी ज सदाय कल्पना कर्यां करे छे अने ते विषयथकी कोई काले तृप्त थतुं ज नथी. अने भगवानने मार्गे तो मन जे ते चालतुं ज नथी. अने भगवाननो मार्ग तो एने अतिशय अगम्य छे. अने पंचविषयमां चालवुं ते तो मननो अनादिनो ढाळ छे. केम के मन छे ते मायाथकी थयुं छे अने पंचविषय छे ते पण मायामांथी थया छे, माटे ते मनने विषय सन्मुख चालतां अनंत दुःख पडतां होय तो पण ते थकी मन जे ते पालुं वळतुं नथी. अने तेमांथी मन कायर थतुं नथी. अने जीवने अने मनने तो घणुं ज विलक्षणपणुं छे, तो पण जीव मनने वश थईने पोते आनंदरूप छे तो पण महादुःखने भोगवे छे.

જેમ ચૂલા ઉપર ચોલા રાંધવા મૂક્યા હોય ત્યારે પ્રથમ ચૂલાને તાપ લાગે છે, પછી તપેલીને તાપ લાગે છે, પછી તેમાં પાણી ઉત્તું થાય છે અને પછી ચોલાને તાપ લાગે છે, તે ચોલા અગ્નિ થકી ઘણા જુદા છે તો પણ તે અગ્નિને સંગે કરીને તાપને પામે છે, તેમ આત્મા જે તે પૃથ્વી, જલ, તેજ, વાયુ, આકાશ, અહંકાર, મહત્ત્વ, અને પ્રધાનપુરુષ એ જે અઘ્રાવરણ તે થકી પર છે, અને ચૈતન્ય, નિરાકાર, વ્યાપક છે. તો પણ પંચવિપયની આસક્તિ કરીને મનનો સંગ કર્યો છે. તે પાપે કરીને અતિશય ક્લેશને પામે છે, પણ આત્મા વિપયભોગે કરીને સુખીયો થાય એવો નથી, અને આત્મા તો સર્વ થકી વિલક્ષણ છે, અને અસંગી છે, ને સુખરૂપ છે. તો પણ અજ્ઞાન થકી મનને સંગે કરીને દુઃખ પામે છે.

જેમ ઘરમાં રહેનારો પુરુષ ઘરથી નોંઘો છે તો પણ તેઘરના ઉપર કોઈક મોટો પથરો નાંખે તો તે પુરુષ ઘરની આસક્તિ કરીને મહા દુઃખને પામે, તેમ આત્મા જે તે દેહ રૂપ ઘરથી જુદો છે. તો પણ તે દેહની આસક્તિ કરીને અતિશય દુઃખને પામે છે, અને દેહને જન્મે કરીને જન્મ માને છે, અને દેહને મરવે કરીને પોતાનું મૃત્યુ માને છે. એ સર્વે મનને સંગે કરીને આત્માને વિપરીત જ્ઞાન થઈ ગયું છે, માટે સત્પુરુષનો આશ્રય કરીને શુદ્ધ જ્ઞાનને પામવું, અને દેહને તો દુઃખરૂપ અને નાશવંત જાણીને મનના સંગને છોડીને કહેતાં વિપયની વાસનાનો ત્યાગ કરીને ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણને પોતાના સ્વાર્ધનમાં લાવીને એ સર્વેને ભગવાનની નવધા ભક્તિમાં જોડી દેવાં.

જેમ રાજા જે તે રાજ્યનીતિને મળીને સર્વે વસ્તીને વશ કરે છે, તેમ ભગવાનના ભક્તને પણ રાજ્યનીતિ રૂપ જ્ઞાન સિદ્ધ કરવું, કહેતાં સ્થૂલ, સૂક્ષ્મ અને કારણ એવા જે ત્રણ દેહ તે થકી પોતાના આત્માને નોંઘો સમજીને તે આત્માને પિપે પરમાત્મા સદાય અલંકાર રહ્યા છે. “તે જ

પરમાત્મા આ પ્રત્યક્ષ છે.” એમ જાણીને અંતરદ્વાષ્ટિ કરીને નિરંતર પ્રત્યક્ષ-મૂર્તિ ભગવાનનું ધ્યાન કરવું અને ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણથી સદાય અસંગી રહેવું, અને એમ સમજવું જે “ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણ તો જડ છે અને હું આત્મા તો ચૈતન્ય છું ને શુદ્ધ છું અને ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણનો હું પ્રકાશક છું.”

જેમ ગરવામાં દીવો મુક્યો હોય ત્યારે તે ગરવો પ્રકાશમાન થાય છે, તેમ દેહ રૂપ ગરવો છે. તેમાં આત્મારૂપી દીવો છે, તે આત્મા જે તે દેહ ઇન્દ્રિયો, અંતઃકરણરૂપ ગરવાને પ્રકાશે છે, અને આત્મા પોતે જ સુખરૂપ છે. જેમ કસ્તૂરીયા મૃગની નાભિમાં કસ્તૂરી રહી છે તેને મૂલીને મૃગ કસ્તૂરીની વાસ લેવા સારુ તૃણને સુંઘે છે પણ તૃણને વિષે લેશ માત્ર કસ્તૂરી નથી, તેમ સુખ તો પોતાના આત્માને વિષે રંછું છે. તેને મૂલીને તૃણરૂપ જે પંચવિષય તેમાં સુખ માને છે, પણ વિષયને વિષે સુખ જે તે લેશ માત્ર નથી.

કેમ કે વિષયના પદાર્થ તો જડ છે. તે જડ વસ્તુ ચૈતન્યને શું સુખ કરે ? એ તો આત્માને અનાદિકાલનું અજ્ઞાન છે અને તે અજ્ઞાને કરીને વિષયમાં સુખ માને છે. માટે ભગવાનના ભક્તને તો ચૌદ લોકનાં જે વિષયનાં સુખ છે તેને કાગવિષ્ટા તુલ્ય જાણવાં જોઈએ, અને પોતાને સુખરૂપ જાણીને તે આત્માના આત્મા એવા જે પરમાત્મા પ્રત્યક્ષ ભગવાન તેનું અલંકાર ભજન સ્મરણ કર્યાં કરવું, અને પોતાને જે પ્રત્યક્ષ ભગવાનની પ્રાપ્તિ થઈ છે તે પોતાનાં અતિશય મોટાં ભાગ્ય માનવાં. કેમ કે મોટા મોટા યોગીઓ તપ કરી કરીને જેના સારુ મરી જાય છે તો પણ તેને સ્વપ્નામાં દર્શન થતાં નથી.

માટે જેને અનંત જન્મના શુભ સંસ્કાર હોય ત્યારે તેને પ્રગટ ભગવાનનાં દર્શન થાય છે, માટે એવા જે અતિશય દુર્લભ ભગવાન તેને ભજતાં દેહને કદાપિ સુખ દુઃખ આવે તો તેમાં હરખ શોક પામવું નહીં

અને જીવ છે તેને અનંત કૂતરા, ગધેડાના અવતાર ધારણ કર્યા છે અને ત્યાં અનંત પ્રકારનાં દુઃખ પામ્યો છે માટે ભગવાનના ભક્તને ભગવાન ભજવામાં કાંઈ થોડું ઘણું દુઃખ આવે તો તે દુઃખને ગણવું નહીં, અને ભગવાનના ભક્તે તો નિત્ય નવો રંગ (ઉત્સાહ) રાખવો કેમ કે “સર્વે દુઃખ માત્ર થકી છૂટવાનો સમો આવ્યો છે” એમ જાણીને પોતાને મળ્યા જે પ્રત્યક્ષ ભગવાન અને ભગવાનના સંત તેને પોતાનું મન અર્પણ કરવું, અને એવી રીતે જે ભગવાનના ભક્ત સમજીને પ્રત્યક્ષમૂર્તિ ભગવાન અને ભગવાનના એકાંતિક સંત તેના ચરણમાં મનને અર્પણ કરે છે, તે ભક્ત તત્કાલ બ્રહ્મરૂપ થાય છે, અને ભગવાનના અક્ષરધામને પામે છે.”

॥ ઇતિ શ્રીમુખ સિદ્ધાંત ૧૦ સમાપ્ત ॥

(૧૧) વિષય :—જીવના અનાદિ શત્રુને જીતવાની રીત

શ્રીહરિકૃષ્ણાય નમો નમઃ—સંવત્ ૧૯૧૪ ના મહાવદી ૨ ને દિવસ મહારાજ શ્રી હરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી ચૂડા મધ્યે જ્ઞાલા ભાવસિંગભાઈ હુંગરજીભાઈના દરવારમાં ડગમળે વાર ઓરડાની ઓસરીમાં ઢોલીયા ઉપર ગાદી તાકિયાવિછાવીને તે ઉપર વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે સોનેરી વસ્ત્રો ધારણ કર્યા હતાં. કંઠને વિપે ગુલાબ અને ચમેલીના હાર શોભી રહ્યા હતા. પુષ્પના ગજરા અને વાજુવંધ ધારણકયા હતા. પાઘમાં બે કોરે તોરા લટકતા હતા બે કાન ઉપર ગુચ્છ ધારણ કર્યા હતા. જમણા હસ્ત કમલને વિપે ફુલનો દડો ફેરવતા હતા. અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ સાધુઓ તથા ઘણા હરિભક્તોની સભા ભરાઈને બેઠી હતી. તે સમે ભાવસિંગભાઈએ પોડશોપચાર વડે મહારાજની પૂજા કરી.

પ્રશ્ન:—પછી મહારાજ શ્રીહરિકૃષ્ણ ભગવાન કૃપાદ્રષ્ટિ કરીને સર્વે સભા પ્રત્યે વોલ્યા જે “આ જીવ છે તે દેહને વિષે એકરસરૂપ થઈ

રહ્યો છે. અને દેહને સંવંધે કરીને પાપકર્મને કરે છે. તે પાપ કર્મ કયા ?

—તો ચોરી, છીનાઢી (વ્યભિચાર) જીવહિંસા, મુંડું વોલવું, મિથ્યા અપવાદ નાચવો, સાધુ—બ્રાહ્મણનો દ્રોહ કરવો, પરમેશ્વરને નિરાકાર કહેવા, ઇત્યાદિક જે પાપકર્મ તે દેહોઽહંબુદ્ધિ કરીને થાય છે. અને તે દુષ્ટ કર્મ કરીને અંત સમે અતિશય ક્લેશને જીવ પામે છે. કેમ કે જીવને જ્યારે અંત સમો આવે છે ત્યારે જેવાં જેવાં કર્મ કર્યાં હોય તેવાં તેવાં તે જીવને ફલ ઈશ્વર પમાડે છે.

તેમાં જે પરસ્ત્રીના સંગના કરનારા છે તેને યમના દૂત લોઢાની સ્ત્રી લાલચોલ વલવલતી કરીને વારંવાર વાથ ભરાવે છે. અને જેને ચોરી કરી છે તેને યમના દૂત મુદ્ગર લઈને વારંવાર મારે છે. અને જેને જીવની હિંસા કરી છે તેને તો પરુ, પાચ, લોહીની નદીઓમાં ઢૂવકીયો ચવરાવે છે. અને જે ભગવાનને નિરાકારના કહેનારા છે તેના શરીરને યમના દૂત કુહાડે કરીને કાપે છે. અને કાઢી ચીવાસુ નચાવે છે. ઇત્યાદિક જે અધર્મથી તેને ઈશ્વર જે તે અંત સમે અનંત પ્રકારનાં દુઃખ ઉત્પન્ન કરે છે. અને પછી જેવાં જેવાં કર્મ કર્યાં હોય તેવા તેવા દેહ ચોરાશીમાં ધરાવે છે.

તેમાં જે અતિશય કામી હોય તેને ગધેડાના, કૂતરાના, પાડાના, વોકડાના, અવતાર ધરાવે છે. અને જેને જીવને માર્યાં હોય અને માંસ ચાધું હોય તેને તો ગરજું, સમડાંઓ, કાગડા, કૂતરા, આદિકના જન્મ ધરાવે છે. અને તે અવતારમાં જીવ મહાકષ્ટને પામે છે. અને તે કષ્ટનો પાર આવતો નથી. તેવી રીતે અધર્મી અને ભગવાનથી વિમુક્ષ જીવ છે તેને ઈશ્વર જે તે જેવાં જેવાં જીવે કર્મકર્યાં હોય તેવાં તેવાં દુઃખ પમાડે છે.

અને જેને ભગવાનનો આશ્રય કર્યો છે—તેણે તો અધર્મ, અનીતિનો ત્યાગ કરવો. અને ચોરી, છીનાઢી, દારૂ, માટી, વટલવું, વટલાવવું તેનો

ત્યાગ કરવો. તથા જીવહિંસા ન કરવી. કોઈને માથે સિથ્યા આઢ ન નાખવું અને જુટું ન વોલવું. એ આદિક અધર્મનો ત્યાગ કરવો, અને ભગવાનની નવધા ભક્તિ કરવી. અને તે ભક્તિના વિરોધી એવા જેકામ, લોભ, સ્વાદ, સ્નેહ અને માન તેને જીતવાં.

તેમાં જ્યારે પોતાને કામનો સંકલ્પ થાય ત્યારે તે કામનું મૂલ તપાસવું જે “કામ જે તે સ્ત્રીને વિષે રહ્યો છે. અને સ્ત્રી હોય તેનો કામ પુરુષને વિષે રહ્યો છે.” માટે તે સ્ત્રી પુરુષ વેચના દેહનો વિચાર કરવો જે “તે દેહને વિષે મારે કામનો સંકલ્પ થાય છે પણ દેહમાં શી વસ્તુ રહી છે ? તો હાડ, માંસ, નાડીઓ, લોહી, પરુ, પાચ, વિષ્ટા, મૂત્રઆદિક નકારી વસ્તુનો ભરેલો દેહ છે. અને તે દેહ ઉપરથી રૂપવાન જણાતો હોય કે કરૂપવાન જણાતો હોય તો પણ વેચ મલમૂત્રના કોથળા છે- પણ તેમાં કાંઈ સાર વસ્તુ નથી.” એવી રીતે તપાસ કરીને જુએ તો કામનાં મૂલ ઉઘડી જાય. અને દૃઢ નિષ્કામી થાય.

અને પોતાને લોભનો સ્વભાવ હોય તો તે લોભનો ત્યાગ કરવો, કે જેને કરીને પોતાના આત્માનું મુંઝું થાય તેવા ઠેકાણે લોભ ન અને ગૃહસ્થ હોય તેને દ્રવ્ય હોય તે જ્યાં ત્યાં વેશ્યાઓ, ભવાયા-વવલે માર્ગે નાહી ન દેવું. અને અળ હકે કરીને કોઈનું દ્રવ્ય અને હક મહેનતથી તૃષ્ણા રહિત પોતાના પ્રારબ્ધ પ્રમાણે

સારા હોય પળ તે સર્વે પૃથ્વી જલાદિક પંચભૂતનો વિકાર છે. અને
 લાધા પછી પળ નરક થઈ જાય છે. માટે તે લાધાના પદાર્થમાં સુખ
 લેશમાત્ર નથી. અને એ તો જીવે મૂર્ખાઈએ કરીને સુખ માની લીધું છે.
 પળ પદાર્થ આત્માને સુખ પમાડે એમ નથી. અને લાધાના પદાર્થ છે
 તે તો અગ્નિ ને પ્રાણવાયુનો આહાર છે. પળ આત્માનો આહાર નથી.
 અને તેણે કરીને આત્માને સુખદુઃખ લેશમાત્ર નથી. અને આત્મા તો
 પોતે જ સુખરૂપ છે અને અવિનાશી છે, માટે લાધાના પદાર્થ ન મળે
 તેણે કરીને આત્મા નાશ પામે એવો નથી. અને એ તો મન અને રસના
 ઇન્દ્રિયને ભ્રાન્તિએ કરીને સુખ જેવું જણાય છે. અને તે પદાર્થ લાધા
 મ્હોર સૂઝે એવા સારા સારા પાસે પડ્યા હોય પળ તેનું સુખ જરાય
 આવે નહીં. અને તે પદાર્થ લાઈ રહ્યા પછી પળ કાંઈ સારા નરસાનો
 ભેદ રહેતો નથી. અને કંઠથી હેઠે ઉતર્યા પછી પળ નકારું થઈ જાય છે.
 અને ઘડીક જીભ ઉપર રહે ત્યાં સુધી, ભ્રાંતિમાત્ર સુખ જેવું જણાય છે.
 તે પળ આત્મા વતે જણાય છે. તે અજ્ઞાને કરીને સારા સારા લાધાના
 પદાર્થને વિષે આસક્તિ રાખે છે. પછી તેને અગ્નિને વિષે કીડો થવું પડે
 છે.” એમ સમજીને સ્વાદને જીતવો અને જેવે તેવે લાવે કરીને ભગ-
 વાનના ભક્તને દેહનિર્વાહ કરવો. કહેતાં સારા સારા લાવાને વિષે
 પ્રીતિ ન રાખવી.

અને સ્નેહને એમ જીવતો જે “આ વિશ્વમાં જેટલી જાતના જીવ
 છે તે સર્વે જાતમાં જીવે અનંત ફેરા જન્મ ધર્યા છે. અને વળી આ
 વિશ્વમાં જેટલી જાતની સ્ત્રીઓ છે તેને જીવે અનંત અનંત ફેરા પોતાની
 માતાઓ કરી છે અને સ્ત્રીઓ પળ કરી છે. અને સ્ત્રીનો દેહ ધરીને
 જગતમાં જેટલી જાતના પુરુષ છે તે સર્વેને પોતાના ધર્મી કર્યા” છે. એવી
 રીતે જોઈએ, તો કોણ કોનું સગું નથી ? સર્વે સગાં જ છે. માટે જેમ તે

ત્યાગ કરવો. તથા જીવહિંસા ન કરવી. કોઈને માથે મિથ્યા આઠ ન નાખવું અને જુટું ન ચોલવું. એ આદિક અધર્મનો ત્યાગ કરવો, અને ભગવાનની નવધા ભક્તિ કરવી. અને તે ભક્તિના વિરોધી એવા જેકામ, લોભ, સ્વાદ, સ્નેહ અને માન તેને જીતવાં.

તેમાં જ્યારે પોતાને કામનો સંકલ્પ થાય ત્યારે તે કામનું મૂલ તપાસવું જે “કામ” જે તે સ્ત્રીને વિપે રહ્યો છે. અને સ્ત્રી હોય તેનો કામ પુરુષને વિપે રહ્યો છે.” માટે તે સ્ત્રી પુરુષ વેચના દેહનો વિચાર કરવો જે “તે દેહને વિપે મારે કામનો સંકલ્પ થાય છે પણ દેહમાં શી વસ્તુ રહી છે ? તો હાડ, માંસ, નાડીઓ, લોહી, પરુ, પાચ, વિઘ્ન, મૂત્ર આદિક નકારી વસ્તુનો ભરેલો દેહ છે. અને તે દેહ ઉપરથી રૂપવાન જણાતો હોય કે કરૂપવાન જણાતો હોય તો પણ વેચ મલમૂત્રના કોથળા છે—પણ તેમાં કાંઈ સાર વસ્તુ નથી.” એવી રીતે તપાસ કરીને જુએ તો કામનાં મૂલ ઉઘડી જાય. અને દૃઢ નિષ્કામી થાય.

અને પોતાને લોભનો સ્વભાવ હોય તો તે લોભનો ત્યાગ કરવો, કેમ કે જેને કરીને પોતાના આત્માનું મુંડું થાય તેવા ઠેકાણે લોભ ન રાખવો, અને ગૃહસ્થ હોય તેને દ્રવ્ય હોય તે જ્યાં ત્યાં વેશ્યાઓ, ભવાયા-
~~અને અન્ય પ્રાણી નાથી ન દેવ.~~ અને અણ દ્રવ્યે કરીને કોઈનું દ્રવ્ય

સારુ આઘો કહેતાં ક્યાંકથી સ્ત્રીને પરણે ત્યારે તે જીવને કામરૂપી સાવજ ખાઈ જાય છે, કહેતાં કામભોગે કરીને તૃપ્તિ થતી નથી અને ઉલટો મહાદુઃખને પામે છે અને વઢી દેહને પોતાનું રૂપ માને છે ત્યારે તે જીવ જે તે દ્રવ્યની વાસનારૂપી લાયમાં વઢવા માંડે છે, પછે તે લાયને ઓલવવા સારુ કાંઈક મહેનત કરી હેરાન થઈને પૈસા કમાય છે, ત્યારે તે જીવને લોભરૂપી દીપડા, સર્પ, તથા ગાંડા હાથી તે મારી નાખે છે. એવી રીતે દેહને પોતાનું રૂપ માનીને પંચ વિષયને પામવા સારુ જે જે ઉપાય કરે છે તેમાંથી જીવ જે તે મહાદુઃખને પામે છે. તે સર્વે જીવની બહારદ્રષ્ટિ છે, અને તે બહારદ્રષ્ટિમાં જીવને કોઈ કાળે સુખ થાય નહીં એ સિદ્ધાંતવાર્તા છે.

માટે બહારદ્રષ્ટિનો ત્યાગ કરીને કહેતાં દેહને પોતાના આત્માથી નોંઘો જાણીને દેહનાં સુખ પામવાની આશા મુકીને અંતરદ્રષ્ટિ કરવી. કહેતાં આત્માને પોતાનું સ્વરૂપ જાણીને તેને વિષે દૃઢસ્થિતિ પામવું, અને તે આત્માને વિષે પરમાત્મા ભગવાન અલંબ રહ્યા છે તેને વિષે પ્રીતિ કરવી. તે આત્મા અને પરમાત્મા ત્રિના પિંડ, બ્રહ્માંડ આદિક માયામાંથી ઉત્પન્ન થયા જે આકારમાત્ર તેને નાશવંત; દુઃખરૂપ અને પાપરૂપ જાણી તેનો સર્વે પ્રકારે ત્યાગ કરીને પોતાને મળ્યા જે પ્રત્યક્ષ ભગવાન તેને આત્માને વિષે ધારીને નવધા ભક્તિ (શ્રવણ, કીર્તન, સ્મરણ, અર્ચન, વંદન, પાદસેવન, દાસત્વ, સખા, આત્મનિવેદન અનુક્રમે) કરવી. અને “તે ભગવાન પ્રત્યક્ષ છે, સર્વે સુખના સિંધુ છે, અને કૃપાના સાગર છે” એમ ભગવાનને સુખના ધામ જાણીને તેની જે જે આજ્ઞા હોય તે પ્રમાણે દૃઢ પળે વર્તવું, અને તે ભગવાનનું ભજન, સ્મરણ, કથા, કીર્તન આદિક જે નવધા ભક્તિ તે કરવી તે સર્વે અંતરદ્રષ્ટિ છે, અને તે અંતરદ્રષ્ટિવાળા પુરુષ જે તે મહા અલૌકિક સુખને પામે છે.

માટે જેને પરમ સુખીયા થવું હોય તેણે પૂર્વે કહી એવી જે વહાર-દૃષ્ટિ તેનો ત્યાગ કરીને પોતાના આત્માને વિષે પ્રત્યક્ષ ભગવાનની મૂર્તિને ધારીને અલંકાર ધ્યાન કરવું. અને એમ સમજવું જે માયિક પંચવિપય (શબ્દ, સ્પર્શ, રૂપ, રસ અને ગંધ) માં સુખ જે તે લેશમાત્ર નથી, અને સુખ તો પોતાના આત્માને વિષે રહ્યું છે. તે આત્મા કેવો છે? તો અચ્છેદ, અભેદ, સુખરૂપ, ચૈતન્ય, જ્ઞાનરૂપ છે. તે જ્ઞાન કેવું છે? તો જેમ મહાસમુદ્રને વિષે મગરમચ્છ રહેતો હોય તેને કોઈક મચ્છીમાર મારવા આવે તો તે મગરમચ્છ સમુદ્રમાં ડૂબકી મારી જાય એટલે તેને કોઈ મારી શકે નહીં. તેમ જ્ઞાનરૂપી મહાસમુદ્ર છે તેમાં અંદરદૃષ્ટિ કરીને ડૂબકી મારી જાય તેને કાલ, કર્મ માયારૂપ જે મચ્છીમાર તે મારવાને સમર્થ થાય નહીં અને તે અદ્ભુત આનંદમાં વર્ત્યા કરે.

માટે જે ભગવાનના ભક્ત હોય તેને તો નિરંતર અંતરદૃષ્ટિ જ રાખવી અને જે અંતરદૃષ્ટિએ યુક્ત વર્તે છે તેને પ્રત્યક્ષ ભગવાન અને ભગવાનના સંતનો મહિમા પણ અપાર ને અપાર જણાતો જાય છે. અને તેને પંચવિપયનું અતિશય તુચ્છપણું થઈ જાય છે. અને દેહને વિષે તેને અતિશય વૈરાગ્ય થાય છે. અને અજ્ઞાનરૂપી અંધકાર ટળીને જ્ઞાનરૂપી પ્રકાશ થાય છે. જેમ દિવસ ઊગે ને સહેજે જ રાત્રીનો અંધકાર ટળી જાય છે તેમ જ્ઞાનરૂપી સૂર્ય પ્રગટે છે ત્યારે દેહને વિષે જે અહંબુદ્ધિ અને દેહ સંબંધી પદાર્થને વિષે મમત્વબુદ્ધિ તે રૂપ જે મહામાયાનો અંધકાર તેનો નાશ થઈ જાય છે. અને જ્યારે જ્ઞાનરૂપી પ્રકાશ થાય છે ત્યારે તેને એમ જણાય છે જે “મારે વિષે માયા કોઈ કાલે હતી જ નહીં” એમ તેને જણાય છે, અને એવા જે જ્ઞાની તે અલંકાર પોતાના આત્માને દેખે છે અને આત્માના પ્રકાશક એવા જે પરમાત્મા પ્રત્યક્ષમૂર્તિ જ્ઞાનદાતા ભગવાન તેને પોતાના આત્મામધ્યે દેખે છે.

તે પરમાત્મા કેવા છે ? તો સર્વેના કારણ છે. સર્વેના આધાર છે અને અનંતકોટિ મુક્તે વિંટાળા થકા સદાય અક્ષરધામમાં વિરાજમાન છે. અને તે ભગવાન પ્રત્યક્ષ “મને આજ સાક્ષાત્કાર મળ્યા છે ને તે મારા આત્માને વિષે અલ્પ રહ્યા છે. અને તે ભગવાન મનુષ્યસ્વરૂપ ધારણ કરીને અનંત જીવોનો ઉદ્ધાર કરવા સારૂ સર્વેને દર્શન આપે છે.” એમ જાણીને પ્રત્યક્ષ ભગવાનની મૂર્તિને અંતરમાં ધારીને હાલતાં ચાલતાં, ચાતાં, પીતાં ઉઠતાં, બેસતાં, સર્વ ક્રિયાના વિષે અલ્પ ધ્યાન કરે છે અને એવી રીતના ધ્યાનયોગવાળા ભક્ત છે તેને બ્રહ્મમય તનુ વંધાય છે. અને તે ભગવાનના સાધર્મ્યપણાને પામે છે. કહેતાં ભગવાન જેવા સુખીયા છે, તેવો જ તે મુક્ત પણ સુખીયો થાય છે. માટે પરમસુખનું કારણ અંતરદ્વિષ્ટિ છે અને અપાર દુઃખનું કારણ બહારદ્વિષ્ટિ છે.”

॥ इति श्रीमुख सिद्धांत १२ समाप्त ॥

૧૩ વિષય:—મોહનું રૂપ ટાઢવાનો ઉપાય

શ્રી હરિકૃષ્ણાય નમોનમ:—સંવત ૧૯૧૪ના મહા વદી ૫ ને દિવસ મહારાજ શ્રી હરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી ચૂડા મધ્યે જ્ઞાલા જસાભાઈ હુંગરજીભાઈના દરવારમાં દક્ષિણાદે વાર મેડીની ઓસરીમાં ઢોલિયાપર ગાદી તક્કીયા બિછાવીને વિરાજમાન થયા હતા. હીરકોરી શ્વેત ધોતીયું પહેર્યું હતું ને ગુલાવી રંગનું અંગરૂઠું ધારણ કર્યું હતું. કસુંબલ ફેંટો મસ્તકે ધારણ કર્યો હતો. ગુલાવી કોરાલો (કોરવાલો) લેસ લખા ઉપર નાખ્યો હતો, ને કંઠને વિષે ગુણ્પના હાર ધારણ કર્યા હતા. ને પોતાના મુખારવિંદની આગળ સાધુઓ તથા ઘણાક હરિભક્તોની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

પ્રશ્ન:-પછી મહારાજ શ્રી હરિકૃષ્ણ ભગવાન કૃપાદષ્ટિ કરીને સર્વે સાધુ હરિભક્તો પ્રત્યે બોલ્યા-જે "આજ તો અમે મોહનું રૂપ વિચાર્યું છે, જે મોહ તે શું છે?"

તો ભગવાનના સ્વરૂપને યથાર્થ ન જાણવાપણું એ જ મોહ છે અને તે ભગવાનના સ્વરૂપનું સાક્ષાત્કાર જ્ઞાન થાય એ જ મોહ ટાળવાનો ઉપાય છે અને તે જ્ઞાન પામવામાં અંતરાય છે એ જ મોહ છે, તે મોહ પંચવિપયની વાસના કરીને ચૌદ લોક (સાત લોક ઉપર:-ભૂલોક, ભુવલોક, સ્વર્ગલોક, મહાલોક, જનલોક, તપલોક, અને સત્યલોક તથા સાત લોક નીચેના:- અતલ, વિતલ, સુતલ, તલાતલ, મહાતલ, રસાતલ અને પાતાલ) નું એક બ્રહ્માંડ એવાં અનંતકોટિ બ્રહ્માંડને વિષે છે. જેમ વડનું વૃક્ષ જે તે વડવાઈના મૂળે કરીને પૃથ્વીમાં છવરાઈ રહે છે તેમ, જીવ જે તે વાસના-રૂપી વડવાઈને મૂળે કરીને પિંડ અને બ્રહ્માંડને વિષે છવરાઈ રહ્યો છે અને પોતાના આત્મસ્વરૂપને ભૂલી ગયો છે. અને મોહ કરીને અનંતકોટિ બ્રહ્માંડને વિષે જોડાણો છે.

તે કેવી રીતે જોડાણો છે ? તો નેત્રની વૃત્તિ કરીને જીવ જે તે સૂર્યના લોક સુધી જોડાઈ ગયો છે; શ્રોત્રની વૃત્તિ કરીને દિક્પાલના લોક સુધી જોડાઈ ગયો છે; ત્વચાની વૃત્તિ કરીને વાયુના લોક સુધી જોડાઈ ગયો છે; રસનાની વૃત્તિ કરી વરુણના લોક સુધી જોડાઈ ગયો છે; નાસિકાની વૃત્તિ કરીને અશ્વિનીકુમારના લોક સુધી જોડાઈ ગયો છે; વાણીની વૃત્તિ કરીને અગ્નિના લોક સુધી જોડાઈ ગયો છે, હાથની વૃત્તિ કરીને ઇન્દ્રના લોક સુધી જોડાઈ ગયો છે; પગની વૃત્તિ કરીને વિષ્ણુના લોક સુધી જોડાઈ ગયો છે; ને શિષ્ણની વૃત્તિ કરીને પ્રજા-પતિના લોક સુધી જોડાઈ ગયો છે અને ગુદાની વૃત્તિ કરીને યમના લોક સુધી જોડાઈ ગયો છે.

અને દેહમાં હાડકાદિક જે પૃથ્વી છે તેની વૃત્તિ કરીને જીવ જે તે ગંધમાં જોડાઈ ગયો છે; જલની વૃત્તિ કરીને જીવ જે તે રસમાં જોડાઈ ગયો છે, અગ્નિની વૃત્તિ કરીને રૂપમાં જોડાઈ ગયો છે; વાયુની વૃત્તિ કરીને સ્પર્શમાં જોડાઈ ગયો છે; અને આકાશની વૃત્તિ કરીને શબ્દમાં જોડાઈ ગયો છે.

—અને અહંકારની વૃત્તિ કરીને જીવ જે તે રુદ્રના લોકમાં જોડાઈ ગયો છે; ચિત્તની વૃત્તિ કરીને વાસુદેવના લોક સુધી જોડાઈ ગયો છે; મનની વૃત્તિ કરીને ચંદ્રના લોક સુધી જોડાઈ ગયો છે અને બુદ્ધિની વૃત્તિ કરીને જીવ જે તે બ્રહ્માના લોક સુધી જોડાઈ ગયો છે.

—અને અહંકારે કરીને જીવ વૈરાટમાં જોડાઈ ગયો છે; ચિત્તે કરી જીવ મહત્તત્ત્વમાં જોડાઈ ગયો છે; મને કરી પ્રધાનપુરુષમાં જોડાઈ ગયો છે; અને બુદ્ધિ કરી જીવ પ્રકૃતિપુરુષમાં જોડાઈ ગયો છે.

एवी રીતે જીવ જે તે વાસના રૂપી વડવાઈને મૂળે કરીને પિંડ બ્રહ્માંડમાં એકરસ થઈ રહ્યો છે, અને એ જીવને વાસનારૂપી વડવાઈનો આધાર છે. અને તેને કરીને જીવ જે તે ચાલે હાલે છે, એવી રીતે જીવને મોહ છે, અને તે મોહે કરીને જીવ સ્વર્ગ, મૃત્યુ અને પાતાલને વિષે જાય છે, અને જન્મમરણ અને ગર્ભવાસનાં મહાદુઃખ તેને વારંવાર ભોગવે છે.

हवे તે જીવને વાસનારૂપી મોહ ક્યારે ટલે ? તો જેને વિષે કોઈ કાલે મોહ હતો જ નહીં એવા જે સદાય નિર્મોહી જે પરમાત્મા ભગવાન તે ભગવાનના સ્વરૂપનો ઉત્તમ નિર્વિકલ્પ નિશ્ચય થાય ત્યારે જીવ નિર્મોહી થાય, કહેતાં મોહ ટલ્લી જાય.

हवे તે પરમાત્માના સ્વરૂપનો નિર્વિકલ્પ નિશ્ચય કેમ થાય ? તો ‘કર્तुमकर्तुमन्यथाकर्तुम् समथ’ એવા જે પરમાત્મા ભગવાન તે જે તે અનંત

જીવોને નિર્મોહી કરી ને પોતાના અક્ષરધામને પમાડવાસારુ મનુષ્ય સ્વરૂપનું ધારણ કરીને પૃથ્વી ઉપર આવે છે અને તે પ્રત્યક્ષ ભગવાન જ્યારે કૃપા કરીને પોતાના સ્વરૂપનો નિશ્ચય કરાવે છે, ત્યારે જીવને ભગવાનના સ્વરૂપનો નિશ્ચય થાય છે, અને તે નિશ્ચય જ્ઞાને કરીને કરાવે છે, અને જીવને જ્યારે જ્ઞાને કરીને ભગવાનના સ્વરૂપનો નિશ્ચય થાય છે ત્યારે જીવની જે કુબુદ્ધિ હતી તે ટૂંકીને સુબુદ્ધિ થાય છે, અને જીવને જે મોહ હતો તેનાં મૂઝા ઉઘડી જાય છે, અને બ્રહ્મરૂપ થઈને પરબ્રહ્મને સાક્ષાત્કાર પ્રત્યક્ષ દેખે છે.

હવે એવું જ્ઞાન કેવી રીતે કરાવે છે ? તો તેની રીત કહીએ છીએ:-

- (૧) જે પ્રથમતો જીવ ને સાંખ્યશાસ્ત્રને જ્ઞાને કરીને આત્મા ને પરમાત્મા વિના સર્વે માયિક આકાર માત્ર તેને મિથ્યા કરી દેલાડે છે અને પછી
- (૨) યોગશાસ્ત્રને જ્ઞાને કરીને પોતાના આત્માને બ્રહ્મને વિષે એકત્વપણું કરાવીને તે બ્રહ્મને વિષે પરબ્રહ્મની સ્થિતિ (સાક્ષાત્કાર) કરાવે છે. (૩) ત્યાર પછી વેદાન્ત શાસ્ત્રના જ્ઞાને કરીને તે પરમાત્માનો અપરિમિત મહિમા ત્હી દેલાડે છે. જે તે પરમાત્મા કેવા છે ? તો સર્વે કર્તા છે. સર્વના પ્રાધાર છે; સર્વવ્યાપક છે, નિર્ગુણ છે; અંતરજામી છે, અદ્વૈત છે; પૂર્ણ-ગ્રહ છે; સર્વસાક્ષી છે, કર્તા થકા અકર્તા છે, નિર્લેપ, અસંગી અને ‘કર્તુમક-પ્રપ્ત્યથા કર્તુસમર્થ’ એવા પરમાત્મા છે. અને પછી (૪) પંચરાત્રશાસ્ત્રને જ્ઞાને કરીને વેદાન્તમાં કહ્યા એવા મહિમાયુક્ત જે પરમાત્મા ભગવાન જ ભગવાન મનુષ્ય સ્વરૂપનું ધારણ કરીને જીવોના કલ્યાણ કરવાને ર્થે ત્રવધા પદ્ધતિનું ગ્રહણ કરે છે.

જેવું જળાવે છે; પોતાને વિષે ત્રિકાઢમાં ક્રોધ નથી તો પળ જીવોના કલ્યાણને અર્થે ક્રોધ જળાવે છે; તે મળવાનને વિષે પોતાનું પારકું નથી તો પળ પોતાનું પારકું જળાવે છે, અને પોતાને વિષે લોભ નથી તો પળ લોભ જેવું જળાવે છે.

ઁવી રીતે મળવાન પોતે તો અલંડાનંદ, પૂર્ણકામ છે તો પળ જીવોને પોતાને વિષે હેત થાય તેને અર્થે અને જીવોં વિષયની વાસનાં કરીને તે વિષયને મોગવવા સારુ અનંત પાપ કર્યા છે તે પાપને પોતાની સેવા કરાવીને વાલંવાને અર્થે સેવાનું ગ્રહણ કરે છે. અને ઁવી રીતે જીવોના કલ્યાણને અર્થે પ્રત્યક્ષ મળવાન પોતે પોતાને વિષે કામ, ક્રોધ, લોભ, સ્વાદ, સ્નેહ, માન, પારકું, પોતાનું, પક્ષપાત, ઁ સર્વે ગુણ દેલાડે છે. તે સર્વે મળવાનના દિવ્ય ગુણ છે. અને જીવોના કલ્યાણને અર્થે જળાવે છે અને તે ગુણોં કરીને અનંત જીવોનો મોક્ષ થાય છે. તે સારુ મળવાન જો તે ઁ ગુણોનું ધારણ કરે છે.

અને વઢી મળવાન તો ઁ સર્વેથી અસંગી છે ને ગુણાતીત છે. પળ મળવાન જ્યારે જીવોનાં કલ્યાણ કરવાને અર્થે મનુષ્યદેહનું ધારણ કરે છે ત્યારે મનુષ્યના જેવી જ ચેષ્ટા કરે છે. તે પૂર્વે પળ મળવાનના અવતાર થઈ ગયા તેળે ચરિત્ર કર્યા છે. જે રામાવતારમાં જાનકીજીને રાવળ હરી ગયો ત્યારે રામચંદ્રજી ઢાડ ઢાડ પ્રત્યે રોતા (રડતા) ફર્યા અને મનુષ્ય પળ કોઈ મેળાં ચાલ્યાં નહીં. પછી વાંદરા મેળા કર્યા અને સમુદ્રને કાંઠે જડને ત્રણ દિવસ સુધી મૂલ્યા રહ્યા. અને લક્ષ્મણજીને મૂર્છા થઈ, ત્યારે રામચંદ્રજી રોયા અને વઢી રામ લક્ષ્મણ વેયને અહિરાવળ પાતાઢમાં હરી ગયો ત્યારે ત્યાંથી હનુમાનજી મુકાવી લાવ્યા. અને રામચંદ્રજીને ઇન્દ્રજિતે નાગપાશથી વાંધ્યા ત્યારે તે થકી ગરુડજીં મૂકાવ્યા. અને અયોધ્યામાં ધોવીં નિંદા કરી કે “હું દશરથના રામ જેવો નથી જે

કોઈક લઈ ગયેલી સ્ત્રી પાછી રાખું.” એવું સાંભળીને રામચંદ્રજીએ સીતાજીનો ત્યાગ કર્યો ત્યારે વાલ્મીકિ ઋષિ પાસે વનમાં જઈને સીતાજી રહ્યાં. ત્યાં સીતાજીને બે પુત્ર થયા. તેમણે રામચંદ્રજી સામે લડાઈ કરી. इत्यादि રામચંદ્રજીનાં મનુષ્યચરિત્ર છે.

અને શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન જે તે જન્મ ધારણ કરીને મથુરામાંથી ગોકુલમાં ગયા, અને ત્યાં છાના (છૂપા) રહ્યા. અને પોતાનાં માવાપ જે વસુદેવ અને દેવકી તે વંધીલાને રહ્યાં અને પોતે નંદજીનાં ઘરે ચાર્યાં. ગોવાલીયાનું ઉચ્છીષ્ટ જમ્યા. અને દહીં દુધની ચોરીયો કરી, ગોપીયો સાથે વિહાર કર્યો. ગોપીયોનાં વસ્ત્ર હર્યાં અને જરાસંઘ આગલ હાર્યાં તે ભાગીને સમુદ્રના વેટ (દ્વારકા) માં વસ્યા, इत्यादિક શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનનાં મનુષ્યચરિત્ર છે.

અને ભગવાનનાં દિવ્યચરિત્ર તો અનંત છે. તે દિવ્યચરિત્રને તો ભગવાનનાં એકાંતિક ભક્ત હોય તે જ જાણે છે. અને જે માયિક વહાર-દષ્ટિવાળા છે તેમને ભગવાનનાં દિવ્યચરિત્ર જાણ્યામાં નથી આવતાં અને ભગવાનનાં મનુષ્યચરિત્ર તો સૌના જાણ્યામાં આવે છે, માટે તેને કરીને અજ્ઞાની જીવોને મોહ (શંકા) થાય છે. તે કૃષ્ણાવતારમાં ભગવાનનાં મનુષ્યચરિત્ર જોઈને ઋષિઓને મોહ થયો. માટે તેમનાં ઓઢ-ચ્યામાં ભગવાન આવ્યા નહીં અને યાદવોનાં ઓઢચ્યામાં પણ ભગવાન ન આવ્યા અને રામાવતારમાં પણ કોઈ જ્ઞાણ (ઘણા) મનુષ્યોએ ન ઓઢચ્યા.

—માટે પ્રત્યક્ષ ભગવાનને ઓઢચ્યા તે તો વહુ જ કઠળ કામ છે. કેમ કે જેને વેદ નેતિ નેતિ કહે છે, ને મોટા યોગી તે પણ તપ અને ધ્યાન કરી કરીને સૂકાઈ જાય છે તો પણ જેનાં સ્વપ્નામાં દર્શન થતાં

નથી એવા મહાદુર્લભ જે ભગવાન તે મનુષ્ય જેવા થઈને મનુષ્યના જેવી ક્રિયા કરતા હોય તે ભગવાન જીવોના ઓઠાણામાં કેમ આવે ? ન જ આવે.

—માટે તે ભગવાન ઓઠાણાનો એક ઉપાય છે. જે તે ભગવાન પૃથ્વી ઉપર પ્રગટ થયા હોય અને તે ભગવાનની પાસે રહેનારા ભગવાનના ઇકાંતિક સંત તેનો જેને વિશ્વાસ હોય અને તેમનો સમાગમ કરે તો તે ભગવાનના સ્વરૂપનું જ્ઞાન આપે; ત્યારે તે જીવને પ્રત્યક્ષ ભગવાન ઓઠાણા છે, પણ તે વિના પ્રગટ ભગવાનને ઓઠાણાનો વીજો ઉપાય નથી. માટે પ્રગટ ભગવાનના સંતથી જ પ્રગટ ભગવાન ઓઠાણા છે.

પછી જેને પ્રગટ ભગવાન ઓઠાણા; તેના ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણ આદિક ચોવીસતત્ત્વની વૃત્તિઓ છે તે પોતપોતાના વિષયનું પ્રમાણ કરીને તે થકી પાછી વળીને પ્રત્યક્ષ ભગવાનની મૂર્તિમાં જોડાય છે. હવે તે કેવીરીતે જોડાય છે ? તો શ્રોત્રજે કાન તેની વૃત્તિ છે તે શબ્દનું પ્રમાણ કરે છે જે—“કોટિ યુગ થયાં શબ્દ સાંભળ્યા છે પણ હજી કાન તૃપ્ત થયા નથી” એમ જાણીને પોતે જીવ તેનો દૃષ્ટા થઈને તે શબ્દને દિક્પાલ દેવમાં લય કરીને તે કાનની વૃત્તિ જે તે પ્રત્યક્ષ ભગવાનના શબ્દમાં જોડાય છે; ત્વચા ઇન્દ્રિયની વૃત્તિ છે તે સ્પર્શનું પ્રમાણ કરે છે. કહેતાં “અનંતકાલ થયા સારા સારા સ્પર્શ કર્યા છે તોય પણ ત્વચા ઇન્દ્રિયની તૃપ્તિ થઈ નથી” એમ જાણીને તે સ્પર્શનું પ્રમાણ કરીને જીવ પોતે તેનો દૃષ્ટા થઈને તે સ્પર્શનો વાયુમાં લય કરીને તે વૃત્તિ જે તે ભગવાન પ્રત્યક્ષ તેના ચરણના સ્પર્શમાં જોડાય છે; નેત્રની વૃત્તિ છે, તે પણ ઉપર કહ્યું તે પ્રમાણે રૂપવિષયનું પ્રમાણ કરીને પોતે આત્મા તેનો દૃષ્ટા થઈને તે રૂપ વિષયને સૂર્યદેવને વિષે લય કરીને તે નેત્રની વૃત્તિ જે તે પ્રત્યક્ષ ભગવાનના સ્વરૂપમાં જોડાય છે. રસનાની વૃત્તિ છે તે રસવિષયનું પ્રમાણ

કરીને પોતે તેનો દૃષ્ટા થઈ તે રસને વરુણદેવમાં લય કરીને તે વૃત્તિ જે તે ભગવાનના ગુણ ગાવામાં જોડાય છે અને નાસિકાની વૃત્તિ છે તે ગંધ વિષયનું પ્રમાણ કરી પોતાને દૃષ્ટા માનીને ગંધને અશ્વિનીકુમાર દેવમાં લય કરીને તે વૃત્તિ જે તે પ્રત્યક્ષ ભગવાનને ચઢ્યાં જે પુષ્પ ચંદનાદિક તેના સુગંધમાં જોડાય છે; વાક્ इन्द्रियની વૃત્તિ છે તે વાણીનું પ્રમાણ કરીને પોતે દૃષ્ટારૂપ થઈને તે વાણીને અગ્નિદેવતાને વિષે લય કરીને ભગવાનને વિષે જોડાય છે. એવી રીતે પાંચ જ્ઞાનइन्द्रियो અને પાંચ કર્મइन्द्रियोની જે વૃત્તિઓ છે તે જે તે પોતપોતાના વિષયનું પ્રમાણ કરીને તેનો પોતે દૃષ્ટા થઈને તે વિષય જેમાંથી જે ઉપજ્યા હતા તેમાં તે વિષયને લય કરીને તે વૃત્તિઓ પ્રત્યક્ષ ભગવાનમાં જોડાય છે.

—અને જે દેહમાં અસ્થિ (હાડકાં) આદિક પૃથ્વીની વૃત્તિ છે તે પૃથ્વીનું પ્રમાણ કરીને પોતે તેનો દૃષ્ટા થઈને તે પૃથ્વીને જલમાં લય કરીને તે વૃત્તિ ભગવાનમાં જોડાય છે. અને દેહમાં જે લોહી આદિક જે જલની વૃત્તિ છે તે જલનું પ્રમાણ કરીને તેનો પોતે દૃષ્ટા થઈને જલને અગ્નિમાં લય કરીને તે વૃત્તિ ભગવાનમાં જોડાય છે. અને દેહમાં જઠરાદિક અગ્નિનો ભાગ છે તે અગ્નિનું પ્રમાણ કરીને પોતે તેનો દૃષ્ટા થઈને તેને વાયુમાં લય કરીને તે વૃત્તિ જે તે ભગવાનમાં જોડાય છે. અને દેહમાં જે આકાશની વૃત્તિ છે તે આકાશનું પ્રમાણ કરીને પોતે તેનો દૃષ્ટા થઈને તે આકાશને અહંકારમાં લય કરીને તે વૃત્તિ જે તે ભગવાનમાં જોડાય છે અને તે અહંકારની વૃત્તિ છે તે અહંકારનું પ્રમાણ કરીને કહેતાં “અનંતકાલ થઈ કું કરું છું, પણ તેમાંથી કાંડ તુલિ થઈ નહીં.” એમ જાણીને પોતે તેના દૃષ્ટા થઈને અહંકારની વૃત્તિને મહત્ત્વમાં લય કરીને પોતે જે તે પ્રત્યક્ષ ભગવાનની મૂર્તિમાં જોડાય છે. અને જે ચિત્ત છે તે જે તે ચિત્ત્વનાદિક મહત્ત્વનું પ્રમાણ કરીને આત્મા પોતે તેનો દૃષ્ટા

થઈને તે મહત્ત્વને પ્રધાનપુરુષને વિષે લય કરીને પોતે આત્મા જે તે ભગવાનમાં જોડાય છે અને જે મન છે તે સંકલ્પ વિકલ્પાદિક પ્રધાન-પુરુષનું પ્રમાણ કરીને પોતે તેનો દૃષ્ટા થઈને તે મને સહિત પ્રધાનપુરુષનો પ્રકૃતિ પુરુષને વિષે લય કરીને પોતે આત્મા જે તે પ્રત્યક્ષ ભગવાનની મૂર્તિમાં જોડાય છે, અને જે બુદ્ધિ છે તે સંશય નિશ્ચયસહિત પ્રકૃતિપુરુષનું પ્રમાણ કરીને પોતે આત્મા તેનો દૃષ્ટા થઈને તે બુદ્ધિ સહિત પ્રકૃતિ-પુરુષ ને અક્ષરબ્રહ્મ જે ભગવાનના અંગનો પ્રકાશ કહેતાં આત્મ્યંતિક જ્ઞાન તેને વિષે લય કરીને પોતે આત્મા શુદ્ધ ચૈતન્ય, બ્રહ્મ, નિરાકાર વ્યાપક થયો થકો ભગવાન પુરુષોત્તમને વિષે જોડાઈ જાય છે. પછે તેની દૃષ્ટિમાં ભગવાનની મૂર્તિ વિના પિંડ બ્રહ્માંડ આદિક માયિક આકાર માત્ર આવતો નથી.

૧૧વી રીતે પ્રત્યક્ષ ભગવાન ને ભગવાનના સંતજીવને જ્ઞાન આપે છે. ત્યારે જીવની જે દશ ઇન્દ્રિયોની વૃત્તિઓ તથા ચાર અંતઃકરણની વૃત્તિઓ તથા પાંચ ભૂતની વૃત્તિઓ તથા પંચતન્માત્રાની વૃત્તિઓ તે જે તે પોતપોતાના વિષયનું પ્રમાણ કરીને, તે સર્વેનો પોતે આત્મા દૃષ્ટારૂપ થઈને તે તે તત્ત્વો જેમાંથી ઉપજ્યાં હતાં તેમાં તેને લય કરીને પોતે આત્મા જે તે શુદ્ધ થઈને પછી ભગવાન પ્રત્યક્ષ મૂર્તિ તેને વિષે અંતરદૃષ્ટિ કરીને તથા પ્રતિલોમપણાનું શુદ્ધ એવું જે તત્ત્વજ્ઞાન તેને કરીને ભગવાનની મૂર્તિને વિષે સ્થિતિ પામે છે. અને એવું જ્ઞાન જેને થાય છે તેને પ્રત્યક્ષમૂર્તિ ભગવાનને વિષે સર્વોપરિ પુરુષોત્તમ પણાનો ઉત્તમ નિર્વિકલ્પ નિશ્ચય થાય છે. અને એવો ઉત્ત્ત્વ નિર્વિકલ્પ નિશ્ચય જેને થયો તેને સર્વે જગત-ને વિષેથી વૃત્તિઓ ઉપજી જાય છે અને તે પ્રત્યક્ષ ભગવાનની મૂર્તિને વિષેથી સર્વ પ્રકારે મોહ ટાલી જાય છે. કહેતાં ગમે તેવાં ચરિત્ર ભગવાન કરે પણ તે ચરિત્રમાં તેને લેશમાત્ર સંશય થાય નહીં. અને તેને

નવે ચરિત્ર દિવ્ય જણાય અને તેને પ્રત્યક્ષ ભગવાનનું સ્વરૂપ અનંત
 શ્રેષ્ઠ્યે સહિત ભાસે છે અને તેને જ સર્વોપરિ કેવલપદપ્રાપ્તિ કહે છે;
 અને એવો જે જ્ઞાની છે તેજ નિર્મોહી છે અને તેજ સાક્ષાત્કાર સિદ્ધ-
 દશાને પામી રહ્યો છે અને તેને જ તત્ત્વદર્શી જાણવો.”

॥ इति श्रीमुखसिद्धान्त १३ समाप्त ॥

૧૪ વિષય :—દૈવી અને આસુરી જીવનાં લક્ષણો

શ્રી હરિકૃષ્ણાય નમો નમઃ—સંવત ૧૯૧૪ ના મહા વદી ૬ ને દિવસ
 મહારાજ શ્રીહરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી ચૂડા મધ્યે વ્યાસ મહાશંકર લીલા-
 ધરને ઘેર, આથમણા વાર, ઓરડાની ઓસરીમાં ગાદી તકીયે યુક્ત ઢોલિયા
 ઉપર વિરાજમાન થયા હતા કિનચાવનો સુરવાળ અને ઢગલી ધારણ
 કર્યા હતાં. ગુઢો રેંટો પહેરીને કસુંવલ શેલું કેડે વાધ્યું હતું. એક શેલું
 રાખે ધારણ કર્યું હતું. મસ્તકે સોનેરી કસુંવલ પાઘ વાંધી હતી. સર્વે
 અંગને વિપે ગુલાબ, જાઈ, ચમેલી પુષ્પનાં આમૂષણ ધારણ કર્યાં હતાં
 લલાટને વિપે કેસરની અર્ચા અને કંકુનો ચાંદલો કર્યો હતો. અને
 પોતાના મુખારવિંદની આગળ સાધુઓ તથા દેશદેશના હરિભક્તોની
 સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

પ્રશ્ન:—પછી શ્રીહરિકૃષ્ણ ભગવાનની આરતી ધૂન કરીને સર્વે ભક્તજનો
 મહારાજની સ્તુતિ દંડવત્ પ્રણામ કરીને બેઠા. કાંઈ ભગવાન બોલ્યા જે
 “સર્વે સાંભળો, એક વાત કરીએ છીએ. જે અત્તિગતને વિપે દૈવી અને
 આસુરી બે પ્રકારની માયા છે, તેમાં આસુરી માયા ૧ જે જીવ છે તેને તો
 પોતાને પણ ભગવાન ભજવા નહીં અને કોઈક જો ભગવાન ભજતો હોય

તો તેની નિંદા કરે છે. અને તે અસુરીમાયાના જીવ હોય તે જે તે ચોરી, છીનાઢી, દારૂ, માટી, જીવહિંસા, ચાઢીચૂગલી, તેમાં મરપૂર હોય અને ઇવા જીવને જો હુકમ હાથ હોય તો જેને શિક્ષા ન કરવી ઘટે તેને શિક્ષા કરે અને જેને શિક્ષા કરવી ઘટે તેને ન કરે. ઇવાં જેનાં લક્ષણ હોય તેને અસુરી માયાના જીવ જાણવા. અને અસુરી માયાના જે જીવ છે તે જે તે દેહને જ પોતાનું રૂપ માને છે અને તે દેહને પોતાનું રૂપ માનીને પંચવિષયને વિષે લોલુપ્ત વર્તે છે. અને વઢી વિષયને વિષે લોલુપ્ત વર્તતા થકા પળ અતિશય મહા અજ્ઞાને કરીને “અહં બ્રહ્માસમિ” ઇવો મિથ્યા વકવાદ કરે છે. ઇવા મિથ્યા, બ્રહ્મકોદાઢ હોય તેને પળ આસુરી માયાના જીવ જાણવા. અને વઢી પ્રત્યક્ષ મગવાનના દ્રોહના કરનારા તથા સત્શાસ્ત્ર-ને ઁવોટા કહેનારા તથા સત્ધર્મને મિથ્યા માનનારા અને તે ઉપરથી તો ધર્મવાઢા જેવા જળાતા હોય તો પળ તે સર્વે અસુરીમાયાના જીવ છે ઇમ જાણવું.

અને હવે જે દૈવી સંપત્તિના જીવ છે તેને તો આસ્તિક મતિ હોય માટે તે જીવ ઇમ જાળે જે—“જો મગવાનનું મજન કરીશું અને મગવાનની આજ્ઞા પાઢીશું તો જ આપળા આત્માનો ઉદ્ધાર થશે. અને જો મગવાનની આજ્ઞા પ્રમાળે નહીં વર્તાય તો આપળા આત્માનું અતિશય મંદુ થશે. અને જમપુરીમાં જડને જમના માર ઁવા પડશે. તથા ચોરા-શીમાં જડને કૂતરા, ગધેઢાદિક અવતાર ધરીને મહાદુઃખને મોગવવાં પડશે. અને તે દુઃખ કહ્યાં જાય ઇવાં નથી, માટે જો મગવાનને નહીં મજીઈ તો ઇ કહ્યાં જે સર્વે દુઃખ તે જરૂર મોગવવાં પડશે” ઇમ પોતાના મનમાં સમજીને જે દૈવીમાયાના જીવ છે તે મગવાનનો દઢ આશ્રય કરીને જેમ મગવાનની આજ્ઞા હોય તેમ મન, ક્રમ વચને વર્તે છે.

—તે મગવાનની શી આજ્ઞા છે ? તો ચોરી, છીનાઢી, દારૂ, માટી,

વટલવું, વટલાવું, જીવહિંસા, અસત્યભાષણ, ચાડી ચૂગલી, દંભ, કપ-
ટાદિક જે અધર્મનો સર્ગ તેનો ત્યાગ કરવો, અને ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય,
અને માહાત્મ્યે સહિત ભગવાનની ભક્તિ, તેને દૃઢ કરવી, અને તેને
પ્રત્યક્ષ ભગવાન મળવાની ઇચ્છા વર્ત્યા કરે અને સત્યધર્મ, સત્યશાસ્ત્ર
અને સત્પુરુષનો દૃઢ વિશ્વાસ હોય એવે લક્ષણે યુક્ત હોય તેને દૈવી
માયાના જીવ જાણવા, અને એવા જીવ હોય તેને પ્રત્યક્ષ ભગવાન મળે
છે, પછી એવા દૈવી જીવ હોય તે પ્રત્યક્ષનો આશરો કરીને તે ભગવાન તથા
પ્રત્યક્ષ ભગવાનના ભક્ત સંત તે જેમ કહે તેમ કરવાને વિષે તત્કાલ
શ્રદ્ધાપૂર્વક સહિત સત્ય માનીને તેનાં વચન પ્રમાણે જ વર્તવા માંડે છે. એવાં
જેનાં લક્ષણ હોય તેને દૈવીજીવ જાણવા, અને એવા જે દૈવી જીવ હોય
તેને જ પ્રત્યક્ષ ભગવાન અને ભગવાનના સંતનો અખંડ સંબંધ રહે છે,
અને તેને ભગવાનના સ્વરૂપનો ઉત્તમ નિર્વિકલ્પ નિશ્ચય પણ તત્કાલ
થાય છે, અને તે જન્મ મરણના દુઃખ થકી મુકાડને પરમપદને પામે છે.

અને જે આસુરી જીવ છે તેને તો જો કદાપિ પ્રત્યક્ષ ભગવાનનો
જોગ થયો હોય તો પણ તેને ભગવાનના સ્વરૂપનો નિશ્ચય થાય નહીં.
કેમ કે શીંગડીયો વછનાગ હોય તેને ભગવાનના થાલમાં મૂકીપણ તોય
શીંગડીયો વછનાગ તે ફેરી જ રહે, પણ તે પોતાના ગુણનો ત્યાગ કરે
નહીં. તેમજ જે આસુરી જીવ છે તે પણ ભગવાનના સંબંધમાં આવ્યો
હોય, તો પણ પોતાના આસુરી સંપ્રદાયના જે ગુણ તેનો ત્યાગ કરતા
નથી, અને આસુરીજીવ છે તે તો નરક ચોરાશીમાં જ જાય છે, અને
જન્મમૃત્યુ અને ગર્ભવાસના મહાદુઃખને પામે છે, અને તે આસુરી માયાના
જીવનું કોઈ કાલે કલ્યાણ થતું જ નથી.

માટે જે મુમુક્ષુ જીવ હોય તેણે દૈવી અને આસુરી એ બે પ્રકારના
જીવ તેને ઉપર કહ્યા એવા લક્ષણે કરીને-ઓઢાંચીને આસુરી જીવ થકી

અતિશય દૂર રહેવું અને તેનો સંગ કરવો નહીં. અને જે આસુરી જીવનો સંગ કરે તેના જન્મને સ્વરાવ કરીને પાપને માર્ગે ચલાવીને પાપની મૂર્તિ બનાવી મૂકે છે, અને મહા દુઃખને પમાડે છે, માટે એવું સમજીને જે મુમુક્ષુ કહેતાં કલ્યાણના સ્વપવાળા હોય તેણે આસુરીના સંગને પાપરૂપ જાણીને તેનો ત્યાગ કરવો અને ભગવાન અને ભગવાનના સંત વિષયના ત્યાગી તેને વિષે મન ક્રમ-વચને સંગ સોવતે કરીને જોડાઈ જવું, અને તે સાથે લેશમાત્ર અંતરાય રાખવો નહીં, અને તેને વિષે દૃઢ આત્મબુદ્ધિ કરવી, અને તે ભગવાન અને ભગવાનના સંતના વચનને વિષે વિશ્વાસ રાખીને ભગવાનનું ભજન સ્મરણ કરે છે, એવો જે મુમુક્ષુ, તે તો નેત્ર મીંચીને ચાલ્યો જાય તોય પળ તે કલ્યાણના માર્ગ થકી પડે નહીં, અને આશ્વડે પળ નહીં, અને એવો હોય તે તો જરૂર ભગવાનના અક્ષરધામને જ પામે છે.”

॥ ઇતિ શ્રીમુખ સિદ્ધાંત ૧૪ સમાપ્ત ॥

૧૫ વિષય:—મનુષ્યદેહ પામ્યાનું માહાત્મ્ય.

શ્રી હરિકૃષ્ણાય નમોનમ:—સંવત ૧૯૧૪ ના સહા વદી ૭ ને દિવસ મહારાજ શ્રી હરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી ચૂડા મધ્યે વ્યાસ મહાશંકર લીલાધરને ઘેર આથમણે વાર ઓરડાની ઓસરીમાં ઢોલીયા ઉપર ગાદી તકીયા વિછાવીને તે ઉપર ચિરાજમાન થયા હતા. કિનસ્વાવનો સુરવાલ અને જામો ધારણ કર્યા હતાં. સોનેરી પાઘ મસ્તકે વાંધી હતી. ગુઠો રેંટો અને કસુંબલ શેલું કેડે ધારણ કર્યા હતાં. એક શેલું સ્વંમે ધારણ કર્યું હતું. કંઠને વિષે પુષ્પના હાર ધારણ કર્યા હતા, અને પુષ્પના વાજુવંધ, ગજરા, તોરા, ગુચ્છ, અને પહોંચીયો, તે સર્વે અંગમાં ધારણ કર્યા હતાં. લલાટને વિષે કંકુનો ચાંદલો કર્યો હતો, અને પોતાના સુખારવિંદની આગળ સાધુઓ તથા ઘણા હરિભક્તોની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

પ્રશ્ન:-પછે મહારાજ સર્વે ભક્તજનો પ્રત્યે વોલ્યા જે:-

દુર્લભો માનુષાં દેહો, દેહિનાં ક્ષણમંગુરઃ ।

તત્રાપિ દુર્લભં મન્યે, વૈકુણ્ઠમિયદર્શનમ્ ॥

ए श्लोकमां एम कह्युं छे जे-मनुष्यनो देह महा दुर्लभ छे, पण ते देह क्षणमात्रमां नाश थइ जाय एवो छे, तो पण जो ते देहे करीने प्रत्यक्ष भगवान मळे अने कां भगवानना एकान्तिक संत मळे ने तेमनुं दर्शन थाय ते अति दुर्लभ छे, पण ते भगवान अने भगवानना संत मळ्या विना एकलो मनुष्यनो देह ते कांइ दुर्लभ नथी. केम के देह तो मूत्रनो विकार छे, माटे देहमां कांइ सार वस्तु नथी, अने ते देहनो पळ मात्रनो निर्धार पण नथी.

जेम पाणीमां परपोटो थाय छे अने नाश पामी जाय छे, तेम देह पण पाणीना परपोटा रूप छे, माटे जेने कल्याणनो खप होय अने पोताना आत्माने जन्म मरणना दुःख थकी मुकाववो होय तेणे देहनो पळ मात्रनो निर्धार न राखवो अने देह सारो होय तेवामां सावधान थइने प्रत्यक्ष भगवान तथा भगवानना संत तेनो समागम करीने धर्म, ज्ञान, वैराग्य, अने माहात्म्ये सहित भगवाननी भक्ति सिद्ध करीने पोताना आत्माने अनादिकाळनुं-मायानुं बंधन छे ते थकी मुकावीने निर्वास्त-निक थइने परम मोक्षने पामवुं. ते पण मनुष्य देहे करीने ज मोक्षने पमाय छे, ते सारु मनुष्यदेहने शास्त्रमां दुर्लभ कह्यो छे.

पण ते मनुष्यदेह पामीने जे विषय भोगवे छे अने सत्पुरुषनो समागम नथी करता ते तो महापापी छे. केम के स्त्रीआदिक विषय भोग तो कूतरा गधेडाने पण छे, माटे विषय भोगववा सारु मनुष्यनो देह नथी, अने मनुष्यदेहने तो देवता पण इच्छे छे, ते पण कांइ विषय भोगववा सारु नथी इच्छता. केम के मनुष्यना करतां तो देवताने

કોટિ ગણા વિષય ઉત્તમ છે, અને દેવતાના વિષય આગળતો મનુષ્યના વિષયને નરક જેવા કહ્યા છે. જેમ મનુષ્યનું નરક છે તેકૂતરા કાગડાનું ઘાણું છે. તેમ મનુષ્યના વિષય છે તે દેવતાનું નરક છે.

માટે વિષય ભોગવવા સારુ દેવ જે તે મનુષ્યનો દેહ નથી ઇચ્છતા; મનુષ્યનો દેહ તો ઇટલા સારુ ઇચ્છે છે જે તે દેહે કરીને પ્રત્યક્ષ ભગવાન કે ભગવાનના સંત પોતાને મળે અને તેનો સમાગમ કરીને જ્ઞાન પામવું અને તે જ્ઞાને કરીને પંચ વિષયની વાસનાનો ત્યાગ કરીને, ભગવાન ભજીને જન્મ મરણના દુઃખ થકી મુકાઈને ભગવાનના ધામને પામવું, ઇટલા સારુ દેવતા જે તે મનુષ્ય દેહને ઇચ્છે છે, અને મનુષ્યદેહ પામ્યા વિના દેવતાના લોકમાં જીવનો મોક્ષ થતો નથી, તથા પશુ પક્ષિ આદિકના દેહે કરીને પણ ભગવાન ભજાતા નથી, અને જીવનો મોક્ષ પણ થતો નથી, ઇટલા સારુ મનુષ્યનો દેહ દુર્લભ કહ્યો છે; માટે પોતાને મનુષ્યનો દેહ હોય અને પ્રત્યક્ષ ભગવાન તથા તે ભગવાનના સંત પંચ વિષયના ત્યાગી તેનો સમાગમ પોતાને મળે ત્યારે જીવનો મોક્ષ થાય છે, પણ તે વિના ઇટલા મનુષ્યને દેહે કરીને જીવનો મોક્ષ થતો નથી. કેમ કે જીવને ચોરાશી ફરતાં ફરતાં અનંતવાર મનુષ્યના દેહ આવી ગયા છે તો પણ તે મનુષ્યને દેહે કરીને જીવનો મોક્ષ થયો નથી. કેમ કે જો મોક્ષ થયો હોત તો ચોરાશીમાં જન્મમૃત્યુનાં દુઃખ શું કરવા પામે ? માટે મનુષ્યનો દેહ અને કલ્યાણકારીનો સંબંધ તેનેજ અતિશય દુર્લભ કહ્યો છે.

તે દુર્લભ સમો આજ તમારે પ્રાપ્ત થયો છે. માટે સાવધાન થઈને પોતાના આત્માનું કામ સત્સંગ કરીને સુધારી લેવું. અને સ્ત્રી છોકરાંને અર્થે રાત દહાડો મહેનત કરવી તેનું તો કાંઈ ફલ નથી. અને એ તો સર્વે કોઈ કોઈનું નથી. અને જીવને ઉલટા બંધનના કરનારા છે. અને જે ભગવાન અને ભગવાનના સંતને પ્રસન્ન કરવાને અર્થે સેવા ભક્તિ કરે છે તેનું તો

કલ્યાણ થાય છે. અને અંતસમે ભગવાન તેને મોટા ભય થકી રક્ષા કરીને પોતાના ધામને પમાડે છે. તે પૂર્વે પણ જેને જેને ભગવાન અને ભગવાનના સંતને પ્રસન્ન કરવાને અર્થે ભક્તિ સેવા કરી છે તો તે પણ પરમ પદને પામી ગયા છે. અને તેમનાં નામ શાસ્ત્રમાં લખાણાં છે.

—માટે આ સમે પણ જે જે અમને પ્રસન્ન કરવાને અર્થે અમારી આજ્ઞા પ્રમાણે અમારી સેવા ભક્તિ કરશે, તેના ભાગ્યનો પાર નથી. અને તે સેવાભક્તિના કરનારા દેહ છતે જ બ્રહ્મરૂપ થઈ જશે. અને તેને જન્મ મૃત્યુનો ભય દેહ છતે જ ટળી જશે અને તેને દેહનું નિમિત્ત આવી રહેશે ત્યારે જેમ કોઈક વસ્ત્ર શરીર ઉપરથી ઉતારીને કોરે મુકે, તેમ વસ્ત્રરૂપ દેહ તેનો ત્યાગ કરીને દિવ્ય ઇવો જે બ્રહ્મમય તનુ, તેનું ધારણ કરીને અક્ષરધામમાં ભગવાનની સમીપે અઘંડ નિવાસ કરીને રહેશે.

—કેમ કે સર્વે અવતારનો અવતારી ઇવો જે હું તે આજ મારો ઇવો સંકલ્પ છે. “જે જે મારા સંબંધને પામીને મારી સેવાભક્તિ ધર્મમાં રહીને કરશે તેને મારા ધામમાં લઈ જવા છે.” માટે આજ જેને મનુષ્યનો દેહ આવ્યો છે અને તે ધર્મમાં રહીને અમારી સેવા ભક્તિ કરે છે તેનાં વધુ જ મોટાં ભાગ્ય છે.”

॥ इति श्री मुखसिद्धांत १५ समाप्त ॥

૧૬ વિષય :—દર્શન કરવાની રીત

શ્રી હરિકૃષ્ણાય નમો નમઃ—સંવત્ ૧૯૧૪ ના મહાવદી ૮ ને દિવસ મહારાજ શ્રી હરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી ચૂડા મધ્યે મટ હરિભાઈ જીવ-રામને ઘેર ઉગમણા ત્રાર ઓરડાની ઓસરીમાં ઢોલિયા ઉપર ગાદી તકીયા વિછાવીને તે ઉપર વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે જરીયાની વસ્ત્રો ધારણ કર્યા હતાં. પુષ્પના ગુંથેલા હાર, તોરા ગજરા, વાજુબંધ, પોંચીયો, વીંટીઓ, છોગલાં

તે ધારણ કર્યા હતાં લલાટને વિષે કેસરની અર્ચા અને કકુંનો ચાંદલો કર્યો હતો. અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ સાધુ તથા દેશદેશના હરિ-ભક્તોની સભા ભરાઈને ઘેઠી હતી.

પ્રશ્ન :—પછી ભગવાન બોલ્યા જે “સર્વે સાંભલો—તમારા હિતની એક વાત કરું છું. જે ભગવાનને દર્શને આવવું અથવા ભગવાનના સંતને દર્શને જવું—ત્યારે દર્શન અને પ્રશ્ન વે કરવાં. ત્યારે તેને દર્શન પૂરું કર્યું કહેવાય. તેમાં દર્શન તે શું ?

—તો ભગવાન અને ભગવાનના સંતના સ્વરૂપને અંગો-અંગ નિરખીને અંતરમાં ઉતારવું તેનું નામ દર્શન કર્યું કહેવાય. અને હવે પ્રશ્ન તે શું ? તો જીવ જે તે પોતાના આત્મસ્વરૂપને નથી જાણતો તથા પરમાત્માને નથી જાણતો અને તેને કરીને દેહ મિથ્યા છે તેને સત્ય માનીને શ્રાંશ્વરૂપ એવા જે પંચ-વિષય તેને પામવાની વાસના કરીને વારંવાર જન્મ મૃત્યુને જીવ પામે છે. તે રૂપી જીવને મોટો સંશય છે. તે સંશયને ટાલવા સારુ સત્પુરુષને પ્રશ્ન પૂછવું પછી તે સત્પુરુષ જીવને જન્મ મૃત્યુરૂપી સંશય ટાળે તેને અર્થે જે જે વાર્તા કરે તે વાર્તાને એકાગ્રચિત્ત કરીને પોતાને સાંભલવી. અને તે વાર્તા સાંભળીને પોતાના અંતરમાં ધારી રાખવી અને તે વાર્તાનું મનમાં મનન કરવું. અને તે વાર્તાને નિત્ય નવી ને નવી રાખવી. અને તે સત્પુરુષે જેવી રીતે વર્તવાનું કહ્યું હોય તેવી રીતે વર્તવા માંડવું. અને એવી રીતે જે દર્શન પ્રશ્ન કરીને વર્તવા માંડે છે તેને જન્મ મૃત્યુ રૂપી મહારોગ તે ટાળી જાય છે. અને તેને આત્મા પરમાત્માનું સાક્ષાત્કાર જ્ઞાન થાય છે. અને તે જીવનો મોક્ષ થાય છે.

માટે એવી રીતે સમજીને સત્પુરુષનાં દર્શન કરવાં એ જ મનુષ્ય દેહનો લાભ છે. અને તેને જ દર્શનનું મહાફલ થાય છે. અને તેને જન્મ મૃત્યુનો સંશય ટાળે છે. અને જન્મ મૃત્યુને ટાળે એવા જે સત્પુરુષ તેનું

જે દર્શન તે પળ અતિશય દુર્લભ છે. અને એવા સંતપુરુષનું દર્શન થાય ત્યારે પોતાનું મોટું ભાગ્ય માનવું. અને વઢી જેને મહાસુખીયા થવું હોય તેણે એમ સમજવું જે “માયિક પંચવિષય છે તે તો સ્વપ્નના સુખડા જેવા છે. જેમ સ્વપ્નામાં સૂઝે તેટલા પદાર્થ ભોગવીએ પણ તે જગ્યા પછી મિથ્યા થઈ જાય છે. તેમ પંચવિષયને સૂઝે તેટલા ભોગવે, પણ અંત સમો આવે છે ત્યારે તે એમ જાણે જે કોઈ દહાડે વિષય ભોગવ્યા જ નથી. અને તે અંત સમો તે સર્વને એક દિવસ જરૂર આવનારો છે. અને જ્યારે અંતસમો આવશે ત્યારે પહેલાં સૂઝે એટલા વિષય ભોગવ્યા હશે તેનું સુખ જે તે લેશમાત્ર રહેશે નહીં.” એમ જાણીને વિષયની વાસનાનો ત્યાગ કરીને પોતાને મળ્યા જે પ્રત્યક્ષ ભગવાન તેને સુખે કરીને સુખ માનવું. અને તેનો પોતાને કેફ રાખવો, “જે અનંતકોટી બ્રહ્માંડના પતિ અને સર્વેના કારણ જે પરમાત્મા ભગવાન જેની આજ્ઞામાં સૂર્ય, ચંદ્ર, રાત્ર દહાડો ફરે છે. અને કાલ, કર્મ અને માયા તે જેની આજ્ઞા થકી ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ, અને પ્રલય કરે છે અને જેને અર્થે મોટા મોટા રાજા રાજ્યનો ત્યાગ કરીને વનમાં તપ કરે છે એવા જે ભગવાન તે મને આજ પ્રગટ મળ્યા છે માટે મારા ભાગ્યનો પાર નથી” એમ મહા અલમસ્ત થઈને વિષયના સુખને તુચ્છ જાણીને તેનો ત્યાગ કરવો અને એક ભગવાન અને ભગવાનના સંતના સમાગમના સુખે કરીને જ મહા આનંદમાં રહેવું.”

॥ ઇતિ શ્રીમુખ સિદ્ધાન્ત ૧૬ સમાપ્ત ॥

૧૭ વિષય:—આસુરી અને દૈવી જીવનો સ્વભાવ

શ્રી હરિકૃષ્ણાય નમોનમ:—સંવત્ ૧૯૧૪ ના મહાવદી ૯ ને દિવસ મહારાજ શ્રીહરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી ચૂડા મધ્યે વ્યાસ વેળીરામ લીલાધરને ઘેર આથમળા વાર ઓરડાની ઓસરીમાં ઢોલિયા ઉપર ગાદી

તકિયા વિછાવીને વિરાજમાન થયા હતા. શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં. મસ્તક ઉપર કસુંવલ ફેંટો વાંધ્યો હતો સર્વે અંગને વિષે પુષ્પનાં આભૂષણો ધારણ કર્યાં હતાં. અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ સાધુઓ તથા દેશદેશના હરિભક્તોની સભા ભરાઈને બેઠી હતી, અને તે સમે સર્વે હરિ-ભક્તોએ ભેટ સામગ્રી જે વસ્ત્રાભૂષણ, દ્રવ્ય, ફળ, પુષ્પ, ધૂપાદિકે કરીને ભગવાનની પૂજા કરી અને પછે સર્વે બેઠા.

પ્રશ્ન:—પછે ભગવાન સર્વે હરિભક્તો પ્રત્યે બોલ્યા--જે “આ જગતને વિષે વે પ્રકારના જીવ છે. તેમાં એક દૈવી જીવ છે અને એક આસુરી જીવ છે.

તેમાં જે આસુરી જીવ છે તે તો પોતે અધર્મને માર્ગે ચાલે છે. અને પોતાનાં સ્ત્રી-છોકરા કુટુંબી હોય તેને પણ અધર્મને માર્ગે ચલાવે છે. અને તેમને મૂંઢી મૂંઢી ક્રિયાઓ શીખવે છે. અને પોતે પણ નરસી જ ક્રિયા કરે છે. અને એવા જે અધર્મી હોય તેને સત્પુરુષનો સમાગમ કરવો ગમે જ નહીં. કેમ કે અધર્મને કરીને એની બુદ્ધિ ભ્રષ્ટ થઈ ગઈ છે માટે તેનાથી ધર્મને માર્ગે ચલાય જ નહીં.

જેમ અફીણનો વંધાણી હોય તેને એમ કહીએ જે તને સાકરના લાડવા આપીએ, જો અફીણ મુકી દે તો. ત્યારે તે વંધાણી અફીણનો ત્યાગ કરીને લાડવા લેવાનો સંકલ્પ કરે જ નહીં. અને તે અફીણે કરીને હેરાન થતો હોય તો પણ તે અફીણ વિના લાડવાને મહાદુઃખ-રૂપ જાણે. તેમ અધર્મી જીવને સત્પુરુષનો સંગ કરવો ગમતો નથી.

—અને હવે જે દૈવી જીવ છે તે તો પોતે પણ ધર્મને માર્ગે જ ચાલે અને પોતાનાં સ્ત્રી, છોકરાં, સગા, સંબંધી, તેમને પણ ધર્મને માર્ગે ચલાવે અને એવા જે દૈવી જીવ હોય તે જ સત્પુરુષનો સમાગમ કરે છે. અને પોતાનાં સ્ત્રી, છોકરાં, સગા, કુટુંબી હોય તેને પણ સત્પુરુષનો સમાગમ કરાવે છે અને પોતાનાં સ્ત્રી છોકરાં જેમ જેમ સત્પુરુષનો વધુ વધુ સમાગમ કરે તેમ તેમ જે દૈવી જીવ હોય તે વધુ વધુ રાજી થાય પણ તેમાં

સરખા છે.) કેમ કે રાજાને એક શેર અન્ન खावा जोड़ए અને રાંકને પળ શેર અન્ન जोड़ए. અને વધુ હોય તે તો પડથું રહેવાનું છે. અને તેને મોહે કરીને દેખીને રાજી થાય છે. કેમ કે સો મળ સુખહું હોય તોપણ તેમાંથી એક શેર સુખહું खवाय, પણ વધુ खवाय नहीं. અને જોરસનાની આસક્તિ કરીને, રસના इन्द्रियने वश થइने વધુ खाय तो उलटुं महादुःख થાય. માટે દેહનિર્વાહને અર્થે અવશ્ય जोड़ए તેટલું તો રાજા રાંક સર્વે ને સરખું મળે છે. અને વાકી તો મોહે કરીને પંચવિષયના પદાર્થને દેખીને दुःखने विषे सुख मनाय છે. પણ વિષયમાં સુખ જે તે લેશમાત્ર નથી.

—માટે ભગવાનના ભક્ત હોય તેણે તો સ્થૂઠ, સૂક્ષ્મ અને કારણ ણ ત્રણ દેહ અને જાગ્રત, સ્વપ્ન, અને સુષુતિ ણ ત્રણ અવસ્થા અને રજ, તમ અને સત્ત્વ ણ ત્રણ ગુણ, તે થકી પર ણવું જે ગુણાતીત અક્ષરબ્રહ્મ તેને પોતાનું સ્વરૂપ જાણવું અને પંચવિષયની જે અશુભ વાસના તેનો ત્યાગ કરીને ભગવાન અને ભગવાનના સંતને વિષે પ્રીતિ કરવી. અને જે એવી રીતે સમજીને ભગવાન અને ભગવાનના સંતને વિષે પ્રીતિ કરે છે; તે તો દેહ છતે બ્રહ્મરૂપ થાય છે અને તેને પંચવિષય ભોગવ્યાની આસક્તિ રહેતી નથી. કેમ કે ણે તો સર્વેનું પ્રમાણ કરી રાખ્યું છે. માટે તે કોઈ વિષયમાં મોહ પામે નહીં અને એવી સમજણવાળા ભગવાનના ભક્ત છે તે તો વીજા ઘણાક જીવોનો ઉદ્ધાર કરે છે.”

॥ इति श्री मुखसिद्धान्त १७ समाप्त ॥

૧૮ વિષય :—રાગરૂપી કાંદો કાઢવાનો ઉપાય

શ્રી હરિકૃષ્ણાય નમોનમઃ—સંવત્ ૧૯૧૪ ના મહાવદી ૧૦ ને દિવસ મહારાજ શ્રી હરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી ચૂડા મધ્યે વ્યાસ વેળીરામ લીલાધરને ઘેર આથમણા વારના ઓરડાની ઓસરીમાં ઢોલિયા ઉપર

ગાદી તકડિયા નસાવીને વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે કસુંબલ વસ્ત્રો ધારણ કર્યા હતાં. સર્વે અંગને વિષે પુષ્પનાં આભૂષણો શોભી રહ્યાં હતાં. કકુંતો ચાંદલો કર્યો હતો. અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ સાધુ તથા દેશદેશના ઘણા હરિભક્તોની સભા ભરાઈને વેઠી હતી.

પ્રશ્ન :—પછે મહારાજ બોલ્યા જે આ જીવે રજોગુણી કર્મે કરીને કેટલાક વિષય ભોગવ્યા છે. અને તમોગુણી કર્મે કરીને કેટલાક વિષય ભોગવ્યા છે અને સત્ત્વગુણી કર્મે કરીને કેટલાક વિષય ભોગવ્યા છે. એવી રીતે જીવે ચોરાશીમાં વિષયવાસનાઈ કરીને અનંત ભોગ ભોગવ્યા છે. તે વિષયના રાગરૂપી જીવમાં કાંટો વાગ્યો છે. અને તે વિષયના રાગરૂપી કાંટાની પીડાઈ કરીને જીવ જે તે જન્મ મૃત્યુ રૂપી મહાકપ્ટને પામે છે. અને તે રાગરૂપી કાંટો કોઈ દેવ બ્રહ્માદિક કાઢવાને સમર્થ નથી. કેમ કે જીવ જે તે અતિશય સૂક્ષ્મ છે અને તે જીવમાં વિષયના રાગરૂપી કાંટો વાગ્યો છે. માટે તે કાંટાને કાઢવાને કોઈ સમર્થ નથી. કેમ કે જીવ તો સર્વેનો દૃષ્ટા છે. તે દૃશ્ય-દૃષ્ટાની પીડાને કેમ ટાળી શકે ? ન જ ટાળી શકે. અને દૃષ્ટા હોય તે દૃશ્યની પીડાને ટાળે છે. તેમ પિંડ બ્રહ્માંડ આદિક તથા દેવ બ્રહ્માદિક તથા વૈરાટ, પ્રધાનપુરુષ અને મૂળ પ્રકૃતિપુરુષ સુધીના સર્વે આકાર માત્ર તે સર્વે આત્માના દૃશ્ય પદાર્થ છે. અને આત્મા તેનો દૃષ્ટા છે. માટે દેવ, બ્રહ્મા અને પ્રકૃતિ પુરુષના લોક માંહેનો કોઈ પુરુષ તે જે તે આત્માને રાગરૂપી જે કાંટો તેને કાઢવાને સમર્થ નથી. માટે તે જીવને જે રાગરૂપી કાંટો છે તેને કાઢવાને તો તે જીવના દૃષ્ટા એવા જે પરમાત્મા ભગવાન તથા ભગવાનના સાધર્મ્યપણાને પામ્યા એવા જે નિર્વાસનિક સંત, બ્રહ્મરૂપ મુક્ત તે કાઢવાને સમર્થ છે. કેમ કે ભગવાન તે તો જીવના જીવન છે, અને આત્માના આત્મા છે, અને અક્ષરના આધાર છે, સર્વે આત્માના અંતર-

જામી છે, અને સર્વેના આત્માના પ્રકાશક છે. તેવા જે ભગવાન અને ભગવાનના સંત તે જે તે જીવોની ઉપર દયા કરીને મનુષ્ય સ્વરૂપનું ધારણ કરીને પૃથ્વી ઉપર પધારે છે અને જીવને વિપયના રાગરૂપી કાંટો ચૈતન્યમાં વાગ્યો છે તેને જ્ઞાનરૂપી શસ્ત્રે કરીને કાઢે છે. અને જ્યારે વાસનારૂપી કાંટો જીવના ચૈતન્યમાંથી નિસરી જાય છે ત્યારે જીવ જે તે મહાશાન્તિને પામે છે. અને જન્મ-મૃત્યુરૂપી જે મહા પીડા તે ઢલી જાય છે.

તે જ્ઞાનરૂપી શસ્ત્ર કેવું છે? તો અતિશય સૂક્ષ્મથી પળ સૂક્ષ્મ છે. અને શુદ્ધ છે, અને પ્રકાશવાન છે. અને તે જ્ઞાનના આધાર અને પ્રકાશક પળ પ્રત્યક્ષ ભગવાન અને ભગવાનના સંત છે. પળ તે પ્રત્યક્ષ ભગવાન અને ભગવાનના સંત વિના વીજા કોઈ પાસે યવું જ્ઞાન નથી. માટે આ સમે જેને મનુષ્યનો દેહ આવ્યો છે. અને જેને આ સત્સંગનો જોગ મળ્યો છે તેનાં વધુ મોટાં ભાગ્ય છે. કેમ કે પોતાને મનુષ્યનો દેહ અને પ્રગટ ભગવાન અને ભગવાનના સંતની પ્રાપ્તિ થઈ એજ અતિશય દુર્લભ લાભ છે. માટે આ લાભને અતિ જતન કરીને રાખજો. પળ અળસમજળે કરીને ગાફલાઈ (વેદરકારી) ન રાખવી. અને સત્સંગનો જોગ અઘંડ રાખવો, એ જ સર્વે જીવની હિતવાર્તા છે.” એમ કહીને ભગવાન ઉઠ્યા અને પોતાને ઉતારે પધાર્યા.

॥ इति श्री मुखसिद्धान्त १८ समाप्त ॥

૧૯ વિપય :—અજ્ઞાની જીવ વિપયની ઉપાસના કરે છે

શ્રી હરિકૃષ્ણાય નમોનમ:—સંવત્ ૧૯૧૪ના મહાવદી ૧૧ ને દિવસ મહારાજ શ્રીહરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી ચૂડા મધ્યે ળ્યાસ દયાળજી લીલાધરને ઘેર આથમળે વારના ઓરઢાની ઓસરીમાં ગાદી તકીયા યુક્ત

ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે જરીયાની વસ્ત્રો ધારણ કર્યા હતાં. પુષ્પનાં આમૂષણો સર્વે અંગમાં શોભી રહ્યાં હતાં. લલાટને વિષે કેસરની અર્ચા અને કકુંનો ચાંદલો કર્યો હતો. અને પોતાના મુખારવિંદની આગલ સાધુ તથા દેશદેશના હરિમક્તોની સભા ભરાઈને વેઠી હતી.

પ્રશ્ન :—પછી ભગવાન શ્રી વોલ્યા જે સર્વે સાંભળજો, એક વાર્તા કરીએ છીએ—“જે આ સર્વે જીવ છે તેને પંચવિષયની વાસના અનાદિની છે. તે વાસનાએ કરીને જીવ આત્મા પરમાત્માના સ્વરૂપને મૂલીને તે વિષયને પામવા સારુ વિષયની ઉપાસના કરે છે.” જેમ ભગવાનનો ભક્ત ભગવાનને પામવા સારુ ભગવાનની ઉપાસના કરે છે તેમ વાસનાવાળા જીવ વિષયને પામવા સારુ વિષયની ઉપાસના કરે છે.

તે કેવી રીતે ઉપાસના કરે છે ? તો કામભોગને પામવા સારુ વેશ્યાઓ અને મવાયા અને સારાં સારાં વસ્ત્ર ઘરેણાં પહેરીને જે નાના પ્રકારનાં ગાન તાન કરે છે. અને તેને જે જુણ છે તે કામને ઉપજાવવા સારુ જુણ છે. અને જે વિવાહમાં સારાં વસ્ત્ર ઘરેણાં પહેરે છે તથા સારા રસ જમે છે તથા ફટાળાં, ગાળાં સ્ત્રીઓ ગાય છે અને તેને પુરુષો સાંભળે છે તે સર્વે કામને ઉપજાવવા સારુ સાંભળે છે. અને જે સોની નાના પ્રકારનાં ઘરેણાં ઘડે છે તે પણ કામને ઉપજાવવા સારુ ઘડે છે. અને જેટલા ચીંચોડા બોલે છે તથા કોસનાં પૈડાં ફરે છે તે સર્વે કામની જ ઉપાસના છે. અને ઢોલ, નગારાં, શરણાઈ આદિક વાજિંત્રો વાગે છે તે પણ કામને જ ઉપજાવવા સારુ વાગે છે. અને લીલા પીઠાદિક ચિત્ર વિચિત્ર ભાત ભાતના રંગ વનાવ્યા છે તે પણ કામને ઉપજાવવા સારુ જ વનાવ્યા છે. અને ઝાટા, ઝારા, તીઝા તમતમા, ગલ્લ્યા, ચીકળાદિક રસ વનાવ્યા છે તે પણ કામની જ ઉત્પત્તિનાં કારણ છે. અને અત્તર, ચંદનાદિક સુગંધ તે સર્વે કામની જ ઉત્પત્તિ સારુ છે. અને નાના પ્રકારની સજ્જાઓ

(પથારીઓ) ઢોલિયાઓ, હીંડોલાઝાટો, મેડીયો, ધંગલા, ઇ આદિક સર્વે પદાર્થ તે પળ કામની ઉત્પત્તિ કરવા સારુ છે, અને ઘોડા, હાથી, પાલખીઓ મ્હેના, વ્હેલો (રથ) આદિક સર્વે કામને ઉપજાવવા સારુ છે. એવી રીતે આ વિશ્વમાં પંચવિપયની કામનારૂપી ફાંસીઓ રચી છે. અને તે. ફાંસીઓમાં અજ્ઞાની જીવ પડે છે અને તેમાં વિપયી જીવ રચી પચી રહે છે.

જેમ વોકડો કસાઈના ઘેર લીલી ધરો ઝાઈને રચી પચી રહે છે તેમ જીવ જે તે કાઠરૂપી કસાઈને ઘેર લીલી ધરો રૂપી પંચવિપયના પદાર્થને ભોગવીને રચી-પચી રહ્યો છે. પણ જેમ વોકડાને કસાઈ હલાલ કરનારો છે તેની વોકડાને ધર નથી. તેમ કસાઈરૂપી જે કાઠ જીવને હલાલ કરશે, કહેતાં કાઠ અચાનક ઉપાડી જશે પણ તેની વોકડા જેવા અજ્ઞાની જીવ તેને ધર નથી.

અને પંચવિપયને ભોગવે કરીને જીવની વિપરીત ભાવના થઈ ગઈ છે. અને તે વિપરીત ભાવનાઈ કરીને આત્મા પરમાત્માને મૂલીને વિપય-રૂપી ફાંસીમાં જડાઈ રહ્યો છે. અને તે જીવ જે તે વિપયને જ જીવન-રૂપ માને છે. અને જે ભગવાન અને ભગવાનના ઇકાંતિક સંત પ્રગટ થાય છે. તે તો જીવને વિપય થકી મુકાવીને માયાપર કરવા સારુ પ્રગટ થાય છે. એમ ભગવાન અને ભગવાનના સંત જ્યારે પંચવિપયનું ધ્વંસ કરીને તે થકી મુકાવ્યાનું કરે છે ત્યારે જે દૈવી અને મુમુક્ષુ જીવ હોય તે તો ધના સુખી થાય છે અને તે જીવ જે તે ભગવાનની આજ્ઞાઈ કરીને અધર્મ, અનીતિ, ફેલ-ફીતુરાદિકનો ત્યાગ કરીને ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય, ભક્તિ, શીલ સંતોષાદિક જે રૂઢા ગુણ તેને દૃઢ કરીને રાખે છે. અને પોતાનાં ઇન્દ્રિયો, અંતઃકરણને વશ કરીને પરમેશ્વર જે પ્રત્યક્ષ મૂર્તિ તેને વિપે જોડી દે છે. અને તેનો મોક્ષ થાય છે.

અને જે આસુરી જીવિ હોય તેને તો જ્યારે ભગવાન પ્રગટ થાય ત્યારે ઉલટું દુઃખ થાય છે અને તે તો એમ જાણે જે અમારો કાલ પ્રગટ થયો છે. તે કૃષ્ણાવતારમાં કંસને પણ એમ જણાવું હતું. “જે કૃષ્ણ તો મારો કાલ પ્રગટ થયો છે” એમ જાણતો. અને ભગવાન પણ આસુરીના તો કાલ છે. અને આસુરી જીવિ કોઈ દહાડે પરમેશ્વરનો ભક્ત થાય જ નહીં. જેમ અફીણ તે સાકર થાય જ નહીં તેમ આસુરી તે ભગવાનને ભજે જ નહીં. અને તે આસુરીજીવિ તો નરક-ચોરાશીમાં જઈને જન્મ મૃત્યુના દુઃખને ભોગવે.

માટે જ્યારે જ્યારે ભગવાનના અવતાર થાય છે ત્યારે આસુરી જીવિ તો મહાદુઃખને જ પામે છે. કેમ કે પરમેશ્વર વિના વીજો કોઈ એવા દુષ્ટોને દંડ દેવાને સમર્થ નથી. માટે પરમેશ્વર જ તેને પ્રગટ થઈને દંડ આપે છે. અને જે દૈવી મુમુક્ષુ જીવિ છે તેને તો પરમેશ્વર પ્રગટ થઈને અતિશય સુખ આપે છે. અને એવા અસુરીના ભય થકી રક્ષા કરે છે. તે ગીતામાં કહ્યું છે:—

પત્તિણાય સાધનાં વિનાશાય ચ દુષ્ટતામ્ ।

ધર્મ સંસ્થાયનાર્થાય સંમગમિ યુગે યુગે ॥

માટે આજ તમારે સર્વને સુખીયા થવાનો સમો આવ્યો છે, તે તમારા માન્યનો પાર નથી. માટે અધર્મ, અનીતિનો ત્યાગ કરીને હરિકૃષ્ણ, હરિકૃષ્ણ, ભજન કરજો, એજ અતિશય તમારા હિતની વાર્તા છે. અને તમારે આજ સમો આવ્યો છે તે સમો ચૂકવો નહીં, કેમ કે “જે મળે ટાળે તે પછે ન મળે સ્વરચે નાળે.” માટે આ દેહનો પલ્લમાત્રનો નિર્ધાર નથી તે સારુ તત્કાલ પોતાનું કામ કરી લેવું.

—અને પૂર્વે ભગવાનને પામવા સારુ ભગવાનના ભક્ત કેવા કેવા દાસદાસ (પ્રયત્ન) કરતા? અને તપ કરવાને વેસતા ત્યારે માથે રાફડા ચઢી જતા તથા કાનમાં સુગરીયો માઢા ઘાલતી, તથા વનમાં આસન બાઢીને

વેસતા ત્યારે સાથઢમાં દર્ભની સઢીયો સોંસરી નીસરી જાય તો પળ શરીરને ચોરતા નહીં. ઁવો પરમેશ્વર ભજવાનો આગ્રહ રાખતા અને ધ્રુવ, પ્રહ્લાદ, હરિશ્ચંદ્ર, ગોપીચંદ, અને મોરધ્વજ આદિક મોટા મોટા રાજાઓ તેણે પળ ભગવાન ભજવા સારુ કેવાં કેવાં કષ્ટ સહન કર્યા છે? ત્યારે ભગવાન તેના ઉપર પ્રસન્ન થયા છે.

અને આજ તો ઁવડો દાખડો કરવો પડે ઁમ નથી. કેમ કે આજ તો અમારો ઁવો સંકલ્પ છે જે અધર્મ અનીતિનો ત્યાગ કરીને, જગતના માન-મોટપ થકી નિવૃત્તિ પામીને, અમારો અને અમારા સંતનો સમાગમ કરે તો તેને અમે જ્ઞાન આપીને, નિર્વાસનિક કરીને, બ્રહ્મને વિષે સ્થિતિ કરાવીને, આત્યન્તિક મુક્તિ આપીઁ છીઁ. માટે વિષય ભોગરૂપી કામનાની ઉપાસનાનો ત્યાગ કરીને સત્સંગ કરવો, તો તેનો સાક્ષાત્કાર મોક્ષ થશે."

॥ ઇતિ શ્રી મુખસિદ્ધાન્ત ૧૧ સમાપ્ત ॥

૨૦ વિષય :—નિર્વીજસાંખ્ય-યોગ અને સર્વીજસાંખ્ય-યોગ

શ્રી હરિકૃષ્ણાય નમોનમ:—સંવત્ ૧૧૧૪ ના મહાવદી ૧૨ ને દિવસ મહારાજ શ્રીહરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી ચૂડામધ્યે વ્યાસ દયાઢજી લીલાધરને ઘેર આધમળે વાર ઓરડાની ઓસરીમાં પાટ ઉપર ગાદી તકીયા નચાવીને વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે કસુંવલ વસ્ત્રો ધારણ કર્યા હતાં. પુષ્પના દાર પાંડમાં ધારણ કર્યા હતા. પુષ્પના વાજુવંધ. ગજરા, તોરા અને મૃગા શાંખી રખા હતા. કકુંનો ચાંદલો કર્યો હતો. પોતાના મુખાર-મિંદની આગઢ સાધુ તથા દેશદેશના હરિભક્તોની સમા ભરાઈને મંડી હતી.

મથા ૧—પાદ્રી મહારાજ શ્રી હરિકૃષ્ણ ભગવાન વોલ્યા જે "જીવની મુક્તિ ધર્મી તે જ્ઞાન વિના થાય નહીં.

તે વેદમાં કહ્યું છે-‘ઋતે જ્ઞાનાન્ન મુક્તિઃ’ । એ શ્રુતિમાં પણ એમ કહ્યું છે જે “ભગવાનના સ્વરૂપના જ્ઞાન વિના મુક્તિ થાય નહીં.” હવે તે ભગવાનના સ્વરૂપનું જ્ઞાન કેમ થાય ? કેવી રીતે થાય ?

તો ભગવાનના સ્વરૂપનું જ્ઞાન ભગવાન અને ભગવાનના સંત થકી જ થાય છે. તે જ્ઞાનને કહીએ છીએ. જે જેમ આ પચાસ કરોડ યોજન પૃથ્વી છે તેનું જ્ઞાન કરાવવું હોય ત્યારે તે પૃથ્વી, વન, પર્વત, નદીયો, સમુદ્રો, દ્વીપ, ઝંડ, શહેર, પરગણાં સહિત પૃથ્વીની આકૃતિ કાગળમાં લખીને (ચીતરીને) દેખાડી હોય તો પૃથ્વીનું જ્ઞાન થાય. તેમ ભગવાનના સ્વરૂપનું જ્ઞાન સિદ્ધ કરાવવા સારુ ચાર શાસ્ત્રમાં ભગવાનના સ્વરૂપની આકૃતિ લખી છે. તે એ ચાર શાસ્ત્રના જ્ઞાનને પ્રત્યક્ષ મહાત્માપુરુષ પાસેથી સિદ્ધ કરે તો ભગવાનના સ્વરૂપનું જ્ઞાન સાક્ષાત્કાર થાય છે.

તે ચાર શાસ્ત્ર કયાં-તો (૧) નિર્વીજ સાંખ્ય (૨) નિર્વીજ યોગ (૩) સર્વજ્ઞ સાંખ્ય અને (૪) સર્વજ્ઞ યોગ. એ ચાર પ્રકારના સાંખ્યયોગે કરીને ભગવાનના સ્વરૂપનું યથાર્થ જ્ઞાન થાય છે. અને તે ચારે પ્રકારના જ્ઞાનને સત્પુરુષ પાસેથી સિદ્ધ કરે તો નિર્વાધપણે સર્વજ્ઞ જ્ઞાન સમજાય. પણ જો અસત્ પુરુષ પાસેથી સાંભળે તો તેને ભગવાનના સ્વરૂપનું જ્ઞાન મુદ્દલ થાય જ નહીં. અને અસત્ પુરુષના ઉપદેશે કરીને રંચ માત્ર વાસના ટળે નહીં. અને વાસના ટળ્યા વિના જ્ઞાન થાય નહીં. માટે પંચવિષયનો રોગ ક્યારે ટળે ? તો સત્પુરુષ થકી શુદ્ધ સંપ્રદાયનું જ્ઞાન લેવું. તે જ્ઞાન શું ?

-તો પ્રથમ મુમુક્ષુને ઘટલું તો પોતાની મેળે સમજવું જોઈએ જે જગતને વિષે ઉપદેષ્ટા કહેવાતા હોય તેની પરીક્ષા કરવી. તે શી પરીક્ષા કરવી ? તો પ્રથમ તો જે પંચવિષયનો મૂળમાંથી દેહે કરીને ત્યાગ કરતા હોય. અને વીજા કેટલાક મુમુક્ષુને પંચવિષયનો ત્યાગ કરાવતા હોય અને દેહ આત્માનો વિવેક કરીને “આત્માને પોતાનું રૂપ મનાવતા હોય.

અને આત્માથી જુદા અને આત્માના પ્રકાશક અને સર્વે જગતના કર્તા હતાં એવા પરમાત્મા છે. તે આત્મા અનંત છે અને પરમાત્મા એક છે એમ સમજીને તે પરમાત્માની ઉપાસના કરતા કરાવતા હોય, અને તેને ધર્મ પાઠવા પઠાવવાનો મમત્વ હોય, પણ જગતના પદાર્થનો મમત્વ હોય નહીં.” એવા લક્ષણ જેને વિષે જણાય, તેનો સમાગમ કરવો અને તે થકી જ્ઞાન પામવું.

અમાં પ્રથમ તો ધર્મે કરીને ઇન્દ્રિયોના જે રમણિક સારા સારા વિષય તેનો ત્યાગ કરવો અને જ્યારે ઇન્દ્રિયો વિષયનો ત્યાગ ઉપરથી (દેહેથી) નિયમે કરીને દૃઢપણે કરે છે ત્યારે અંતઃકરણમાંથી પણ વિષય પામવાના સંકલ્પ વંધ થઈ જાય છે. અને અંતઃકરણની વૃત્તિ નિવૃત્તિપર થાય છે. પછી તેને મહાત્મા પુરુષનું જ્ઞાન જીવમાં ઉતરે છે પણ જ્યાંસુધી ઇન્દ્રિયોના વિષયનો ત્યાગ કરે નહીં ત્યાં સુધી તેને જ્ઞાન કોઈ કાઢે થાય નહીં. અને જ્ઞાન વિના આત્યંતિક મુક્તિ જે અક્ષરધામ તેને ન પમાય. માટે જ્ઞાન પામવાને અર્થે ઉપરથી તો વિષયનો ત્યાગ કરવો. અને પછે તેને મહાત્મા પુરુષ જે તે ઇન્દ્રિયોનો નિયમ કરાવીને નિર્વીજ સાંખ્યનું જ્ઞાન આપે છે.

(૧) તે નિર્વીજ સાંખ્યનું જ્ઞાન એમ છે. જે માયાના ચોવીસ તત્ત્વાત્મક જે પિંડ અને બ્રહ્માંડ, તેના આકારમાત્ર તેથી આત્મા નોંઘો છે અને ચૈતન્ય છે અને નિરાકાર છે. અને વ્યાપક છે. અને તે આત્મા પોતાનું સ્વરૂપ છે. અને પિંડ બ્રહ્માંડ તે જડ છે. અને મિથ્યા છે. અને દુઃસ્વરૂપ છે એમ જાણીને આત્માને વિષે સ્થિતિ પામવી તેનું નામ નિર્વીજ સાંખ્યનું જ્ઞાન છે.

(૨) અને પછે નિર્વીજ યોગને જ્ઞાને કરીને પિંડ બ્રહ્માંડાદિકને ચાર પ્રકારના પ્રલયવડે કરીને નાશ પમાડીને પછે પોતાના આત્માને અક્ષરને વિષે એકત્વપણું કરવું. કહેતાં “હું અક્ષરબ્રહ્મ છું” એમ સમજીને

બ્રહ્મને વિષે સ્થિતિ પામવી અને જ્યારે અક્ષરબ્રહ્મને વિષે સ્થિતિ થાય છે ત્યારે પિંડ બ્રહ્માંડાદિક માયિક આકારમાત્ર તેની દૃષ્ટિમાં રહેતા નથી તેનું નામ નિર્વીજયોગનું જ્ઞાન છે.

(૩) અને પછી સર્વોજ સાંખ્યનું જ્ઞાન કરાવે છે. તે સર્વોજ સાંખ્યનું જ્ઞાન એમ છે જે નિર્વીજ સાંખ્ય અને નિર્વીજયોગે કરીને અક્ષર-બ્રહ્મની સ્થિતિને પામ્યા એવા અનંતકોટિ મુક્ત છે તે એ સર્વે મુક્તના આધાર અને પ્રકાશક અને તેને ભજવા-ઉપાસના કરવા યોગ્ય એવા પરબ્રહ્મ પરમાત્મા છે અને તે પરમાત્મા અક્ષરધામને વિષે દિવ્ય સાકારમૂર્તિ અલંકાર વિરાજમાન રહ્યા છે. એમ સમજવું, એનું નામ સર્વોજ સાંખ્યનું જ્ઞાન છે.

(૪) અને હવે સર્વોજ યોગનું જ્ઞાન એમ છે જે ‘સર્વોજ સાંખ્યમાં કહ્યા એવા જે પરમાત્મા ભગવાન દિવ્યમૂર્તિ તે જે તે જીવોને જ્ઞાન આપવા સારૂ પૃથ્વી ઉપર મનુષ્યાકૃતિનું ધારણ કરીને પોતાના આશ્રિતોને જ્ઞાન આપે છે.’ એમ જાણીને પ્રત્યક્ષમૂર્તિ ભગવાન તેને વિષે નવધા ભક્તિ કરીને જોડાઈ જવું. અને તે પ્રત્યક્ષ ભગવાનની મૂર્તિ વિના ક્યાંય સત્ય દેખવું નહીં, તેનું નામ સર્વોજ યોગનું જ્ઞાન છે.

અને એવી રીતે જેને પ્રત્યક્ષ ભગવાનના સ્વરૂપનું જ્ઞાન થાય છે તેને કારણ વાસના જે મૂળ અજ્ઞાન તે નાશ પામી જાય છે. ને ભગવાનના સાધર્મ્યપણાને પામે છે. ને કોઈને એવી રીતે સાંખ્યયોગનું જ્ઞાન તો થયું ન હોય પણ જો તેને એવા જ્ઞાનના આપનારા પ્રગટ ભગવાન અને એવા જ્ઞાનને પામીને સિદ્ધ થયા એવા જે ભગવાનના નિર્વાસનિક પંચવિષયના ત્યાગી સંત તેનો સંગ મળ્યો છે ને તે દેહે કરીને પંચવિષયનો ત્યાગ રાખે છે તો તેને પણ તેવું જ્ઞાન જરૂર થશે, અને તેને કદાપિ જાડી બુદ્ધિ હોય અને દેહ પર્યન્ત એવું જ્ઞાન ન થયું તો તેને અંતસમયે એવું જ્ઞાન ભગવાન જે તે જરૂર કરાવે છે ને પોતાના અક્ષરધામને પમાડે

છે. માટે જેને પ્રત્યક્ષ ભગવાન અને ભગવાનના સંત મળ્યા છે અને જેને ભગવાન ને ભગવાનના સંતને વિષે પ્રીતિ થઈ છે. ને તે ભગવાનની આજ્ઞા કરીને પંચવિષયનો ત્યાગ કરીને ભગવાન અને ભગવાનના સંતની સેવા કરે છે અને અર્ધ સમાગમમાં પડ્યો રહે છે તેને પણ તે જ્ઞાનીના વરો-વર પ્રાપ્તિ થાય છે.”

॥ ઇતિ શ્રી મુખસિદ્ધાન્ત ૨૦ સમાપ્ત ॥

(૧૧) વિષય :—૧૧૧૪ના મહાવદી રીત

શ્રી હરિકૃષ્ણાય નમો નમઃ—સંવત્ ૧૯૧૪ના મહાવદી ૧૩ ને દિવસ મહારાજ શ્રી હરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી ચૂડા મધ્યે દેવે મોનજી નથુ-રામને ઘેર આથમળે ઘાર ઓરડાની ઓસરીમાં ઢોલીયા ઉપર ગાદી તકિયા નખાવીને વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે જરીયાની વસ્ત્રો ધારણ કર્યા હતાં. સર્વે અંગને વિષે પુષ્પનાં આભૂષણો શોભી રહ્યાં હતાં અને પોતાના મુખાર-વિંદની આગળ સાધુ તથા ઘણાક હરિભક્તોની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

પ્રશ્ન:—પછે ધર્માનંદસ્વામીએ પ્રશ્ન પૂછ્યું જે—“ હે મહારાજ એકાન્તિક ધર્મ કેમ પમાય ? ”

પછે ભગવાન બોલ્યા જે—“ એકાન્તિક ધર્મના પમાડનારા એવા જે માયાથી પર પરમાત્મા ભગવાન તે જીવને પ્રત્યક્ષ મળે અને તે ભગવાનનો મન કર્મ વચને દૃઢ આશરો કરે, ને તેની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તે અને તેને એકાન્તિક ધર્મ પામવાને વિષે ઉત્તમ શ્રદ્ધા થાય તો તેને પ્રત્યક્ષ ભગવાન એકાન્તિક ધર્મ પમાડે છે.

તે કેવી રીતે એકાન્તિક ધર્મ પમાડે છે? તો પ્રથમ તો જીવને ચોરાશીમાં અનંત પ્રકારનાં વિષયવાસના કરીને દુઃખ ભોગવવાં પડે છે તેનું ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણમાં અનુભવે કરીને સાક્ષાત્કાર જ્ઞાન કરાવે છે, પછે તેને પંચ-વિષયને વિષે દુઃખ દેખીને વેરાગ થાય છે. ત્યારે પછે જ્ઞાનદાતા તેને

સુધર્મનું આચરણ કરાવીને ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણને નિયમમાં રखाવીને ધર્મને વિષે સ્થિતિ કરાવે છે. જે તે કોઈ રીતે દેશ કાઢે કરીને પણ ધર્મ-થકી તે પડે નહીં. પછે તેને જડ ચૈતન્યનો વિવેક કરાવે છે અને માયા-માંથી થયાં જે ચોવીસ તત્ત્વ તે થકી આત્માને નોલો પાડે છે.

તે આત્મા કેવો છે ? તો અચ્છેદ છે, અમેદ છે, અવિનાશી છે, સુખરૂપ છે, જ્ઞાનરૂપ છે, ચૈતન્ય છે, વ્યાપક છે. અને ચોવીસ તત્ત્વનો જે દેહ છે તે દેહ જે તે જડ છે, દુઃખરૂપ છે, નાશવંત છે, વિકારવાન છે. ઈવી રીતે જડ ચૈતન્યનો વિવેક કરાવીને દેહને વિષે વૈરાગ્ય પમાડીને આત્માને વિષે દૃઢ સ્થિતિ કરાવે છે. પછે તેને ભગવાનના સ્વરૂપનો મહાત્મ્યે સહિત ઉત્તમ નિર્વિકલ્પ નિશ્ચય કરાવે છે. પછે ભગવાનની શ્રવણ કીર્તન, સેવાદિક નવ પ્રકારની ભક્તિ કરાવીને જીવને શુદ્ધ કરે છે. તે ભક્તિ કેવી છે ? તો જીવને પાપના સમૂહ છે તેને નાશ કરીને જીવને તત્કાલ બ્રહ્મરૂપ કરે ઈવી છે.

ઈવી રીતે વૈરાગ્ય, ધર્મ, જ્ઞાન અને ભક્તિ એ ચાર સાધનની અડગ સ્થિતિ કરાવીને ઇન્દ્રિયો, અંતઃકરણની વૃત્તિઓને પ્રતિલોભ કહેતાં વિષય-થકી પાછી વઢાવીને આત્માને વિષે પોતાપણની દૃઢતા કરાવીને તે આત્મામાં પરમાત્માની સ્થિતિ કરાવે છે. અને અલંબ, સ્નેહસમાધિમાં લક્ષ વંધાવે છે. અને પ્રત્યક્ષ ભગવાનની જે મૂર્તિ તેનું જે ધ્યાન કરાવે છે. પછે એ ધ્યાનના કરનારાને માયાનું આવરણ ટાલી જાય છે. ને તેને મહા બ્રહ્માનંદ સુખ પ્રાપ્ત થાય છે. અને તે મુક્ત થઈને અક્ષરના સાધ-ર્મ્યપણાને પામે છે અને તેને એકાન્તિક ધર્મને વિષે સ્થિતિ થાય છે અને તે ભગવાનના અક્ષરધામમાં અલંબ રહે છે. માટે પ્રગટ ભગવાન અને તેમના એકાન્તિક સંત તે થકીજ એકાન્તિક ધર્મ પમાય છે. પણ પ્રગટ ભગવાન અને

જે જે સાધન કરે છે તેમ તેમ ભગવાનથી ઊલટું છેટું પડતું જાય છે. અને મહાવત્સરુપ જે જન્મ, મરણ, ગર્ભવાસ, ચોરાશી ને ચમપુરી, તેને વિષે મહાદુઃખને ભોગવે છે.

—માટે જેને મનુષ્યનો દેહ આવ્યો છે તેણે તો એ દુઃખ થકી છૂટવાનો ઉપાય કરવો. અને તે દુઃખ થકી છૂટવાનો શો ઉપાય છે? તો માયાથી પર ઇવા જે સત્પુરુષ, તેનો સમાગમ કરીને, તે થકી જ્ઞાન પામીને તેમાં જીવને જોડી દીધું તો તે જીવ જન્મ-મૃત્યુ આદિક દુઃખ થકી મુકાઈને પરમ સુખને પામે.

જેમ માથા ફરેલા પુરુષને કોઈક વગર માથા ફરેલ પુરુષ મળે અને તે પુરુષને વઢગી પડે તો તે પુરુષ તેને ઠેકાણે પુગાડે. અને સુખીયો કરે છે. તેમ જીવ જે તે માયામાં ભટકે છે તેને માયાથી પર ઇવા જે પરમાત્મા ભગવાન તથા ભગવાનના સંત તે જીવને મળે અને તેમને વિષે જીવ જે તે ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણે કરીને જોડાઈ જાય તો તે જીવ જે તે માયાને તરીને પરમપદને પામે.

માટે જેને મહાસુખીયા થવું હોય તેણે પ્રત્યક્ષ સત્પુરુષને વિષે જોડાઈ જવું. તે કેવી રીતે જોડાવું? તો શ્રોત્રની ઘૃત્તિ કરીને પ્રત્યક્ષ મહાત્મા-પુરુષના શબ્દમાં જોડાઈ જવું, કહેતાં સત્પુરુષ જે જે વચન કહે તે વચનને અંતરમાં ધારીને તે પ્રમાણે દૃઢપણે સમજીને વર્તવા માંડવું. અને તેવી રીતે પ્રત્યક્ષ ભગવાન અને તેના સંતના શબ્દને વિષે જોડાય છે તેને આત્મા ને પરમાત્માના જ્ઞાનરૂપી તથા ભગવાનના માહાત્મ્યરૂપી ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણમાં ટાંકી ચડી જાય છે. અને તેને પછે દેહને પોતાનું રૂપ માનીને ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણરૂપ દાઢે કરીને વિષયરૂપી ચળા ચલાતા નથી.

જેમ સુઝે એવો વઢવાન પુરુષ હોય ને તે દાંતે આંખી સોપારી ભાંગી નાખતો હોય, તેને આંવાની કેરીનાં ટાંકાં ભડકાં (કાંચી કેરીનાં છોડાં) ચઢાડ્યાં હોય તો તે પુરુષથી પછે સેકેલા ચણા પળ ચવાય નહીં. અને રાંધેલા ચોખા પળ માંડ માંડ ખાઈ શકે. તેમ જેને આત્મા અને પરમાત્માના જ્ઞાનરૂપી માહાત્મ્યરૂપી ટાંકાં ચડે તેને પંચવિપયનાં સુખ તે દુઃખરૂપ થઈ જાય છે અને તે વિપય ભોગવવાને સમર્થ થાય જ નહીં. માટે એવી રીતે જે ભગવાનના સ્વરૂપમાં જોડાય છે, તેને કાંઈ કરવું રહેતું નથી. અને તેના ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણ સર્વે દિવ્યભાવને પામી જાય છે અને એવા ભક્તના દર્શને કરીને ઘીજા અનંત જીવોનાં કલ્યાણ થાય છે.”

॥ इति श्री मुखसिद्धांत २३ समाप्त ॥

૨૪ વિપય :—સત્સંગ કરવાની રીત

શ્રી હરિકૃષ્ણાય નમોનમઃ—સંવત ૧૯૧૪ના ફાગણસુદી ૧ને દિવસ મહારાજ શ્રી હરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી ચૂડા મધ્યે ઠાકોર શ્રી મહારાણા વેચરસંગજી રાયસંગજીના દરવારમાં ઉગમણેવારની મેડીઓની ઓસરીમાં ગાદી તક્કીયા નચાવીને ઢોલીયા ઉપર વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે કસુંવલ વસ્ત્રો ધારણ કર્યા હતાં. કકુંનો ચાંદલો કર્યો હતો અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ સાધુ તથા દેશદેશના હરિભક્તોની સમાભરાઈને બેઠી હતી.

પ્રશ્ન :—પછે ભગવાન કૃપા કરીને બોલ્યા જે—“જેને સત્સંગ કરવો તેને પોતાના આત્મા કલ્યાણને અર્થે કરવો. પણ નાશવંત પદાર્થ જે સ્ત્રી, છોકરાં, ધન, માલ, ગામ, ગરાસ इत्यादिक જે માયિક પદાર્થ મને મળે એવી ઇચ્છા રાખીને સત્સંગ ન કરવો. અને સત્સંગ તો પોતાના આત્માને

અવિનાશી સુખ પ્રાપ્ત થાય તે સારુ કરવો. પણ જે પદાર્થને કાલ નાશ કરે, એવા પદાર્થ સારુ સત્સંગ ન કરવો.

કેમ કે આ જીવ છે તેણે અનંત ફેરા દેવતા થઈને દેવલોકનાં સુખ ભોગવ્યાં છે. તથા મૃત્યુલોકમાં પણ કેટલાક ફેરા ચક્રવર્તિ રાજાનાં દેહને ધરીને અનંત રાણીઓ ભોગવી છે. તથા વીજા खान-પાનાદિક પણ અનંત ભોગ ભોગવ્યા છે. તથા તે ને તે જીવે અનંત ફેરા સ્ત્રીનાં દેહ ધરીને રાજા દેવાદિક અનંત પુરુષ કર્યા છે. એવી રીતે આ જીવે સ્વર્ગ, મૃત્યુ અને પાતાલ એ ત્રણે લોકમાં જઈને અનંત વાર વિષયના ભોગ ભોગવ્યા છે. તો પણ તે જીવને વિષય થકી જરા પણ તૃપ્તિ થઈ નથી. કેમ કે વિષયથકી કોઈ કાલે કોઈને તૃપ્તિ થતી જ નથી.

તે રાજા, દેવતા, ઇન્દ્ર, વ્રહ્માદિક સુધી કોઈને વિષયથકી તૃપ્તિ થઈ નથી અને જેમ જેમ જ્ઞાણા વિષયને ભોગવે છે તેમ તેમ જ્ઞાણા સંતાપને પામે છે. એવી રીતે ચૌદલોકમાં વિષયની તૃણારૂપી અગ્નિમાં જીવ, પ્રાણી માત્ર વળ્યા કરે છે. પણ કોઈ જીવને પ્રકૃતિના કાર્યમાં શાંતિ નથી. તો હવે આ મનુષ્યદેહની અલ્પ આયુષ્ય તેમાં વરસ કે વે વરસ કે પાંચ વરસ કે દશ વરસ જીવતું તેમાં વિષય ભોગવીને તૃપ્ત થવાય નહીં. કેમ કે વિષયમાં સુખ જે તે લેશમાત્ર નથી. અને વિષય ભોગવ્યા થકી જીવને શાંતિ થાય એમ પણ નથી.

કેમ કે કોઈ પુરુષ તરસ્યો થયો હોય અને તેને ભારે ભારે વસ્ત્ર પહેરાવીએ તથા સોના, રૂપા, હીરા, મોતીનાં ઘરેણાં પહેરાવીએ તથા જમવાના થાલ ભરીને મોઢા આગળ મૂકીએ તો પણ તેને જલ્લ વિના કોઈ પદાર્થ શાંતિ કરે નહીં. અને તેને તો એકલુ જલ્લ મળે તો શાન્તિને પામે. તેમ જીવને આત્મા અને પરમાત્માને પામવા રૂપ તૃપ્ત છે. તેને ભૂલીને વીજા

सुखी थवाना अनंत उपाय करे. पण आत्मा परमात्माना ज्ञान विना कोइ काळे जीवने सुख थवानुं नथी. माटे जीवने प्रत्यक्ष परमात्मा अने तेना संत मळे अने तेनो आशरो करीने ते थकी ज्ञान पामे त्यारे जीवने परम शांति थाय. पण ते विना जीवने विषयभोगे करीने शांति थाय नहीं.

—माटे आज तमारे शांति थवानो समो आव्यो छे. ते नाशवंत ने दुःखरूप एवा जे मायिक पदार्थ तेने भोगववानी वासनानो त्याग करीने अमारो सत्संग करवो अने अमारो जे सत्संग करवो ते तो एक पोताना आत्मानो मोक्ष थाय अने पंचविषयनी वासना टळी जाय तेने अर्थे अमारो सत्संग करवो अने एवी रीते समजीने जे अमारो सत्संग करे छे तेने अलौकिक सुख प्राप्त थाय छे. अने तेनो पायो सत्संगमां अचळ थाय छे, ने एवा निष्कामभाववाळाने ज अमारे विषे दृढ स्नेह थाय छे अने एवी समजणवाळाने कल्याणना मार्गमां कोइ विघ्न आवे ज नहीं. माटे निष्कामभावे भक्ति करवी.

केम के पंचविषयना सुखनी वासनानो त्याग करशे त्यारे ज अक्षरधामने पामशे. माटे जे भगवाननना भक्त होय तेने आ लोकना सगा, कुटुंबी, धन माल तेमांथी वासना तोडीने एक भगवान ने भगवानना संतने विषे प्रीति करवी, पण भगवानना भक्तने मायिक पदार्थमां वासना राखवी नहीं. अने जे प्रत्यक्ष भगवान अने भगवानना संतने विषे प्रीति करे छे तेने ज जगतनी वासना तूटे छे अने ते परम शान्तिने पामे छे.”

॥ इति श्री मुखसिद्धांत २४ समाप्त ॥

૨૬ વિષય :—સિદ્ધ દશાવાલ્કાને પળ વિધિ નિષેધ રાગ્નવા

શ્રી હરિકૃષ્ણાય નમોનમઃ—સંવત્ ૧૯૧૬ ના કારતક સુદી ૧૧ ને દિવસ મહારાજ શ્રી હરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી રતનપુર મધ્યે રજપુત માનસિંગને ઘેર ઉગમણે વાર ઓરડાની આગલ ફઠ્ઠીયામાં ઢોલીયા ઉપર વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે જરીયાની વસ્ત્રો ધારણ કર્યા હતાં. પાઘ-માં તોરા લટકતા હતા. કંઠમાં પુષ્પના હાર ધારણ કર્યા હતા અને પોતાના મુખારવિંદની આગલ સાધુ તથા ઘણા હરિભક્તોની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

પ્રશ્ન :—પછી મહારાજશ્રીએ સાધુને પ્રશ્ન પૂછ્યું જે “જ્ઞાનને પામીને અર્ધી અવસ્થાએ સિદ્ધ દશાને પામ્યો હોય અને પોતાના આત્મસ્વરૂપને સાક્ષાત્કાર દેખતો હોય અને ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણના ભાવ પોતાને વિષે ન માનતો હોય એવો જે પ્રત્યક્ષ ભગવાનનો ભક્ત તેને વિધિ-નિષેધ રાખવો કે ન રાખવો ?”

પછી ધર્માનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે “વિધિ નિષેધ તો રાખવો.”

પ્રશ્ન :—પછી મહારાજ બોલ્યા જે “તે સિદ્ધ દશાને પામ્યો જે મુક્ત તે વિધિ નિષેધ ન રાખે તો શું પાપ લાગે ?”

ઉત્તર :—પછી ધર્માનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે “જેમ નાનો વાલક અણ-સમજુ હોય ત્યારે તો નરક ચુંથતો હોય. પછી તેના માઝીતર તેને ના પાડે અને નરક ચુંથવા ન દે. પછી તે વાલક મોટો અને સમજુ થાય ત્યારે તો પોતાની મેલેજ નરકને અડે નહીં ને કોઈક કહે જે “તું નરકને ચુંથ.” તો પણ તેનું કહ્યું માને નહીં અને નરકને કોઈ કાલે ચુંથે નહીં. તેમ વાલક અવસ્થા જે અજ્ઞાનપણું હોય ત્યાં સુધી તો વાલકની પેટે નરકરૂપ જે પંચવિષય તેને ભોગવે. પછી તેને જ્યારે જ્ઞાન થાય અને

વાલ્લપણું જે અજ્ઞાને કરીને વિષય ભોગવવા તે તો જ્ઞાને કરીને બ્રહ્મદશાને પામ્યો તે તો માયિક પંચવિષયને देखીને વિષ્ટાની પેઠે ગ્લાનિ પામે. એવી રીતે જ્ઞાની જે તે વિષયને નથી ભોગવતો. ને વઢી જ્ઞાની છે તે વિષયને વિષે દોષને देखે છે. કેમ કે વિષય ભોગવવામાં અનંત ક્લેશ રહ્યા છે ને વઢી જ્ઞાની એમ જાણે છે જે “મોટા પુરુષ જો વિષયને ભોગવે તો તેની કેહે વીજા પણ જે મોક્ષને અર્થે વિષયનો ત્યાગ કરતા હોય તે પણ સત્પુરુષનાં આચરણ જોડેને જો અવલે માર્ગે ચાલે તો તેનું પાપ પણ તે સત્પુરુષને લાગે છે.” એમ જાણીને જ્ઞાની વિષયને નથી ભોગવતા.

પ્રશ્ન:—પછી મહારાજ બોલ્યા જે “એ તો જ્ઞાનના પારને પામ્યો છે તેને વિષય શું વંધન કરે ?”

ઉત્તર:—પછી ધર્માનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે “જો જ્ઞાનના પારને પામ્યો હોય તો વિષયને ભોગવે જ નહીં ને વિષયને ભોગવે છે તો તે જ્ઞાનના પારને પામ્યો જ નથી.”

પછી મહારાજ બોલ્યા જે “ઠીક ઉત્તર કર્યો” એમ કહીને બોલ્યા જે “સિદ્ધદશાને પામીને જો વિધિ-નિપેધને ઓટા માનીને વિષયને ભોગવે છે તેને તો ભ્રષ્ટ થયો જાણવો અને સિદ્ધદશાથી પડ્યો જાણવો. અને તે વિષય ભોગવનારો પુરુષ દિવસે દિવસે જેમ જેમ વિષયને ભોગવે છે તેમ તેમ તેનું પરાક્રમ ઘટતું જાય છે ને પરમેશ્વરનો પણ તેના ઉપર ક્રોધ થાય છે. કેમ કે પરમેશ્વરનો અનાદિ કાયદો જે ઇન્દ્રિયોના નિયમ-રૂપી ધર્મને પાલવો” તે ધર્મને તેણે લોપ્યો. ને વઢી પરમેશ્વરનો એ જ સંકલ્પ છે જે “જીવને પંચવિષય થકી મૂકાવવા. ને જે પંચવિષયને મૂકે તેનું જ કલ્યાણ થાય.” માટે એણે પરમેશ્વરનો કાયદો જે “વિધિનિપેધ” તે રાખવો ને પંચવિષયનો ત્યાગ કરવો. એણે વિધિ નિપેધનો ત્યાગ કરીને

વિષય ભોગવ્યા માટે એણે પરમેશ્વરનો કાયદો લોપ્યો, તે સારૂ પરમેશ્વર એને દંડ કરે છે. કેમ કે પરમેશ્વર તો સર્વોપરિ રાજાધિરાજ છે ને ન્યાયક છે માટે વિધિનિપેધનો ત્યાગ કરીને વિષયને ભોગવે છે તેને તો પરમેશ્વર અતિશય દંડ આપે છે. તે શો દંડ આપે છે? તો એને વિષયમાં કોઈ કાળે શાન્તિ થતી નથી.

—માટે જે સિદ્ધ દશાને પામ્યો હોય અને તે જો વિષયને માર્ગે ચાલે તો તે દિવસે દિવસે ઘટતો જાય છે. ને અન્તે વિષ્ટાના કીડા જેવો થઈ જાય છે. ને જો વિષયનો ત્યાગ કરીને પરમેશ્વરને ભજે છે તો તે દિવસે દિવસે વધતો વધતો અક્ષરના ભાવને પામે છે, માટે જે જ્ઞાની હોય તે તો વિષયનો સંબંધ પણ ન રાખે ને જે વિષયનો સંબંધ રાખે છે તે તો જ્ઞાની જ નથી અને તે તો લબાડ છે. ને તેનું જ્ઞાન કહેણી માત્ર છે.

કેમ કે પૂર્વે પણ નારદે જો ત્યાગીનો ધર્મ ચૂકીને રાજાની દિકરીનો હાથ જોયો તો માંકડા જેવું મોઢું થયું. સીતાજીએ જો પતિવ્રતાનો ધર્મ ચૂકીને સાધુરૂપે આવ્યો જે રાવણ તેને હાથોહાથ ભિક્ષા આપી તો મહા સંતાપને પામ્યા. બ્રહ્માને કલંક લાગ્યું. શિવજીને મોહિનીરૂપ જોઈ વીર્યપાત થયો. એકલશૃંગી રસનાને વશ થઈને યોગમાર્ગ થકી પડ્યા. ભરતજીએ મૃગલામાં સ્નેહ રાખ્યો તો મૃગ થયા. માને કરીને દુર્વાસા ઘણાંક દુઃખને પામ્યા. લોભે કરીને વશિષ્ઠ દુઃખને પામ્યા. એવા મોટા મોટાને કલંક લાગ્યાં છે, માટે વિષયનો સંબંધ કરીને તો પરમેશ્વર વિના વીજા કોઈ ડગરવાને સમર્થ નથી. અને સિદ્ધ દશાનું જ એવાં છે જે પંચવિષયનું ત્યાગપણું. અને જે વિધિ નિપધને તોડીને વિષયને ભોગવે છે તો તેને પરમેશ્વરનો અનાદિ જે “સિદ્ધાંત સર્વોપરિ મોક્ષનો છે” તે સમજાણો જ નથી.

કેમ કે અનાદિપણામાં અનંત ભેદ છે. પતંગીયાદિક ફીણા જીવ છે તેની આગળ મનુષ્ય અનાદિ કહેવાય છે. કેમ કે મનુષ્યની આયુષ્ય-માં પતંગીયાના દેહ અનંત નાશ પામે છે. અને મનુષ્યથી દેવતા અનાદિ છે. કેમ કે દેવતાની આયુષ્યમાં મનુષ્ય અનંત નાશ પામી જાય છે. અને દેવતાથી બ્રહ્મા અનાદિ છે. કેમ કે બ્રહ્માના આયુષ્યમાં ઘણાક દેવતા નાશ પામે છે. અને બ્રહ્માથી વૈરાટ અનાદિ છે. અને વૈરાટથી પ્રધાન પુરુષ અનાદિ છે. અને પ્રધાન પુરુષથી પ્રકૃતિ પુરુષ અનાદિ છે. અને પ્રકૃતિપુરુષથી અક્ષરબ્રહ્મ અનાદિ છે. અને એ અક્ષરબ્રહ્મના આધાર એવા જે પુરુષોત્તમ ભગવાન તે સર્વના અનાદિ છે અને તે પુરુષોત્તમનો એક અક્ષરબ્રહ્મને જ અલંકાર સંબંધ છે. અને જે જે અક્ષરના સાધર્મ્યપણાને પામે છે તેને જ પુરુષોત્તમનું સર્વોપરિ અનાદિપણું સમજવામાં આવે છે. અને તેનો જ આત્યંતિક મોક્ષ થાય છે પણ તે વિના આત્યંતિક મોક્ષ થતો નથી. અને ઘીજા મોક્ષ તો કહેવામાત્ર છે. અને આત્યંતિક મોક્ષ તો ક્યારે થાય? કે જ્યારે માયાપર એવા જે સદ્ગુરુ તે પ્રત્યક્ષ મળે અને તેનો ઉપદેશ ગ્રહણ કરીને તે થકી ધર્મે કરીને સર્વે ઇન્દ્રિયોને નિયમમાં કરે અને આત્મજ્ઞાને કરીને દેહના અહંકારનો ત્યાગ કરે. તથા વર્ણનો તથા આશ્રમનો તથા નાત જાતનો ઇત્યાદિક સર્વે અહંકારનો ત્યાગ કરીને પોતાને બ્રહ્મરૂપ માને અને સત્પુરુષ થકી ત્રણ પ્રકારના પ્રલયનો વિચાર કરીને વૈરાગ્યને પામીને પ્રકૃતિના કાર્ય થકી નિર્વાસનિક થાય. અને એકાંતિક પ્રેમલક્ષણા ભક્તિ કરીને ભગવાનના સ્વરૂપમાં જોડાય ત્યારે જ તેનો આત્યંતિક મોક્ષ થાય છે અને તે જ કોઈ કાળે પાછો જન્મને ધરતો નથી.”

॥ ઇતિ શ્રી મુખસિદ્ધાંત ૨૫ સમાપ્ત ॥

૨૬ વિષય :—પરોક્ષના જેવી પ્રગટ ભગવાનમાં પ્રીતિ થાય તો જ મોક્ષ થાય

શ્રી હરિકૃષ્ણાય નમોનમઃ—સંવત્ ૧૯૧૬ના કારતક સુદ ૧૨ ને દિવસ મહારાજ શ્રી હરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામશ્રી રોહીશાલા મધ્યે ભગવાનજી લક્ષ્મીરામને ઘેર દક્ષિણાદે વારઓરડાની ઓસરીમાં વિરાજમાન થયા હતા, સર્વે જરીયાની વસ્ત્રો ધારણ કર્યાં હતાં. પુષ્પનાં આભૂષણો સર્વે અંગમાં ધારણ કર્યાં હતાં ને પોતાના મુખારવિંદની આગળ સાધુ તથા દેશદેશના હરિભક્તોની સમા ભરાઈને વેઠી હતી.

પ્રશ્નઃ—પછી મહારાજ કૃપા કરીને બોલ્યા જે “જેવી જીવને પરોક્ષ ભગવાન ને ભગવાનના સંતને વિષે પ્રતીતિ છે તેવી જો પ્રગટ ભગવાન ને ભગવાનના સંતને વિષે પ્રતીતિ આવે તો તે જીવનું સાક્ષાત્કાર કલ્યાણ થઈ જાય, પણ તે વાર્તા જાણવી ઘણી અટપટી છે.

કેમ કે સંસ્કાર વિના તે વાત સમજાતી નથી. એ તો જ્યારે અનેક જન્મના શુભસંસ્કાર હોય ત્યારે જ તે વાત જાણ્યામાં આવે છે. તે શુભસંસ્કાર તે શું ? તો પૂર્વજન્મને વિષે ભગવાન તથા ભગવાનના ઇકાંતિક પંચવિષયના ત્યાગી સંત, તેના સંવંધે કરીને જે કાંઈ સેવા, સ્મરણ, નિયમ, ધર્મ, તથા તે થકી જ્ઞાન પામ્યા હોય તેને જ શુભસંસ્કાર કહે છે. પણ શુભસંસ્કાર વિના પામર કે વિષયી જીવને પ્રત્યક્ષ ભગવાન અને ભગવાનના સંતનાં વચન સમજવામાં આવતાં નથી. કેમ કે એ તો માયાપર શબ્દ છે, તે એને કોઈ કાળે સાંભળ્યા જ નથી.

જેમ કોઈક મનુષ્ય પરદેશથી આવે અને તેના દેશની વોલી બોલે તો તે વોલીને તેના દેશના હોય તે સમજે, પણ જેને કોઈ દહાડે તે વોલી સાંભળી ન હોય તેને કાંઈ સમજાય નહીં. તેમ અનંત જન્મના શુભસંસ્કારી મુમુક્ષુ હોય તેને જ પ્રત્યક્ષ ભગવાન અને તેના સંતનાં

વચન સમજાય છે અને તેને જ તેની પ્રતીતિ આવે છે અને એવા મુમુક્ષુને જ્યારે પ્રતીતિ આવે છે ત્યારે તેના અંતરમાં અતિશય આનંદ પ્રગટે છે. અને જ્ઞાનરૂપી પ્રકાશ તેને થાય છે અને તેને માયાનો અંધકાર ટળી જાય છે. પછી તેને ભગવાનની આજ્ઞામાં કોડરીતે ફેર પડતો નથી. અને એવા ભક્તને આઠે પહોર ભગવાનની સૂરતિ અખંડ અંતરમાં સ્ફુર્યા કરે છે, કહેતાં પ્રત્યક્ષ ભગવાનને અખંડ સંભારે છે. અને તે ભક્તને અંત સમો થાય છે ત્યારે તેને જેવા પ્રગટ ભગવાન અને ભગવાનના સંત મળ્યા છે તેવાને તેવા જ સાક્ષાત્કાર આવીને ઉભા રહે છે. ને પોતાના સ્વરૂપમાં જોડાવીને ભાગવતી તત્તુ ધરાવીને અક્ષરધામને પમાડે છે.

માટે પ્રત્યક્ષ ભગવાનનો નિશ્ચય રાખીને તેના વચનમાં જે જે વર્તે છે. તેનો જ મોક્ષ થાય છે. અને પૂર્વે રામાવતારમાં વાંદરાઓ તથા ગુહ-રાજા મિલ્લ તથા કૃષ્ણાવતારમાં ગોપી, ગોવાલ, પાંડવ, ઉદ્ધવ આદિક ભક્તો જો ભગવાનની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્ત્યા તો તે સર્વે મોક્ષને પામી ગયા, માટે પ્રત્યક્ષ ભગવાનની જે આજ્ઞા પાલવી તે જ મોક્ષ પામવાનું મોટું સાધન છે. તે શ્રી કૃષ્ણ ભગવાને અર્જુનને કહ્યું છે જે—

સર્વધર્માન્ પરિત્યજ્ય મામેકં શરણં વ્રજ ।

અહં ત્વા સર્પપાપેભ્યો મોક્ષયિષ્યામિ મા શુચ ॥

ए श्लोकનો एम अर्थ છે જે “સર્વ અવિદ્યામય ધર્મનો ત્યાગ કરીને મારું શરણ જે તેને પામ અને હું જે તે તને સર્વ પાપ થકી સુકાવીશ. તું શોક કરીશ નહીં.” માટે પ્રત્યક્ષ ભગવાનના વચનમાં વર્તેલું એ જ મોક્ષનો અચલ સિદ્ધાંત છે.

અને જેને પ્રત્યક્ષ ભગવાનનો આશરો નથી ને તે પ્રત્યક્ષના વચનમાં પ્રતીતિ જેને નથી અને તેનો જે ઊલટો દ્રોહ કરે છે અને પરોક્ષ ભગવાનને

અર્થે શાસ્ત્ર પ્રમાણે ધર્મ પાળે છે તથા જપ, તપ, વ્રત, દાનાદિક અનંત સાધન કરે છે તો પણ તે સાધને કરીને પ્રત્યક્ષ ભગવાન અને ભગવાનના સંત વિના કલ્યાણ કોઈ કાળે થતું નથી. કેમ કે પરોક્ષપણે જે જે સાધન કરે છે તે સાધનના માને કરીને પ્રત્યક્ષ ભગવાન અને ભગવાનના સંત ન ઓઠાયાય તો ઊલટી મલીન મતિ થઈ જાય છે. તેને કરીને પ્રગટ ભગવાન અને સંતનો દ્રોહ કરે છે તેને કરીને જપ, તપ, વ્રતાદિક સાધનનું ફલ તત્કાલ નાશ પામી જાય છે.

જેમ દુધ અને સાકર ઘણું સારું છે પણ તેમાં જો સર્પની લાલ પડે તો તે સર્વે વિચરૂપ થઈ જાય તેમ સાધન તો સર્વે સુચરૂપ છે પણ તેનાં માને કરીને પ્રગટ ભગવાન અને સંત ન ઓઠાયાય અને તેનો દ્રોહ થાય, તે રૂપ સર્પની લાલ, તેને કરીને ઊલટું મુંડું થાય છે. અને જો સાધને કરીને કલ્યાણ થતું હોય તો પૂર્વે ઋષિ ઘણાય પરોક્ષ ભગવાન સારુ યજ્ઞ કરતા હતા પણ પ્રત્યક્ષ શ્રી કૃષ્ણને ન ઓઠાયા તો તે દુર્માગીયા કહેવાયા. અને ઋષિપત્નીઓ કાંઈ સમજતી ન હતી પણ તેને જો પ્રગટ શ્રી કૃષ્ણને ઓઠાયા તો તેના સાક્ષાત્કાર મોક્ષ થયા અને પરમપદને પામી ગઈ ને તેના કુલની સ્ત્રીઓની સેવા ઋષિ હજી સુધી કરે છે.

—માટે પ્રગટ ભગવાન અને ભગવાનના નિર્વાસનિક સંત મળ્યા વિના કોઈ કાળે કલ્યાણ થાય નહીં એ સિદ્ધાન્તવાર્તા છે. તે સારુ જપ, તપ, આદિક સાધન કરવાં, પણ પ્રગટ ભગવાન અને ભગવાનના સંત કાને સંભળાય તો તત્કાલ તેની પાસે જવું ને તેનો સમાગમ કરીને તેનો આશ્રય કરવો પણ પછી પરોક્ષને વાણી રહેવું નહીં.

અને જે પરોક્ષ ભક્તિ કરે છે તે ભગવાન તો ઇના એ જ છે પણ પ્રગટ

વિના જ્ઞાન કોણ આપે ? અને જ્ઞાન વિના મોક્ષ થાય નહીં. માટે પ્રગટ થકી જ મોક્ષ થાય છે. તે સારુ આજ તમારા ભાગ્યનો પાર નથી.” ઇટલી વાર્તા કરીને મહારાજ ઉતારાના ઓરડામાં પધાર્યા.

॥ ઇતિ શ્રી મુક્તસિદ્ધાંત ૨૬ સમાપ્ત ॥

૨૭ વિષય:—તત્ત્વમસિ મહાવાક્યની સિદ્ધિ.

શ્રી હરિકૃષ્ણાય નમોનમ:—સંવત ૧૯૧૬ ના કારતક સુદ ૧૩ ને દિવસ મહારાજ શ્રી હરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી રોહીશાલા મધ્યે ઓજા ભગવાનજી લક્ષ્મીરામને ઘેર દક્ષિણાદે વાર ઓરડાની ઓસરીમાં ઢોલીયા ઉપર ગાદી તકીયા નખાવીને વિરાજમાન થયા હતા. ધોલું અંગરણું ને સુરવાલ પહેર્યો હતો મસ્તકે કસુંબલ ફેંટો વાંધ્યો હતો. સર્વે અંગમાં પુષ્પનાં આમૂષણ ધારણ કર્યાં હતાં. અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ સાધુ તથા ઘણા હરિભક્તોની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

પ્રશ્ન:—પછી મહાપ્રભુજી સાધુ પ્રત્યે વોલ્યાજે—“સાંભળો, એક વાર્તા કરવી છે. અને તે વાત સમજાય તો અંતરમાં પ્રકાશ થાય એવી વાર્તા છે, તેને સુરત દેશને સાંભળજો. જે મહામાયાને વિષે ઉત્પન્ન થયા એવા જે જીવ, ईश्वर ए माયાને વિષે તારતમ્ય ગતિએ કરીને રહ્યા છે તે અધોગતિ કહેવાય છે અને તેને વદ્ધ કહે છે.

તે વદ્ધનું શું રૂપ છે ? તો જે રાગાત્મક વિષયની ક્રિયા તેને કરે છે અને તે ક્રિયાથકી વંધાણા છે એવા જે વદ્ધ પુરુષ; તે પુરુષને જે મોક્ષને માર્ગે ચાલવું તે ઊર્ધ્વગતિને માર્ગે ચાલ્યો કહેવાય છે. તે ઊર્ધ્વગતિ તે શું ? તો ધર્મ, જ્ઞાન વૈરાગ્ય અને માહાત્મ્યે સહિત ભગવાનની ભક્તિ, એ ચારે સાધનને પૂરાં કરે અને તે ચારે થકી જે તત્ત્વ નીકળે અને તે તત્ત્વનું અતિ દૃઢ સાક્ષાત્કાર જ્ઞાન પોતાને થવું તે જ મોક્ષ છે.

તેને ટાઢીને નિષ્કામ, નિર્લોભ, નિઃસ્વાદ નિઃસ્નેહ ને નિર્માન, તે ગુણને દૃઢ કરીને પછી જગતનું કારણ જે પુરુષ, પ્રકૃતિ, કાલ ને મહત્ત્વાદિક ચોવીસ તત્ત્વ તેના સ્વરૂપને સાક્ષાત્કાર જાણવા, જેને કરીને ચોવીસ તત્ત્વના વંધન થકી મૂકાય અને તત્ત્વ થકી મુકાય ત્યારે તે અન્વય અક્ષરરૂપ થયો કહેવાય અને તેને “ત્વં” પદનો અર્થ પૂરો થયો જાણવો. અને “અસિ” ઇટલે ક્રિયા છે. તે ક્રિયાનું શું રૂપ છે ? તો જગતની કારણઉત્પત્તિ કારણસ્થિતિ ને કારણપ્રલય. તેને જાણીને માયાને શુદ્ધ અક્ષરને વિષે લય કરીને માયાનું દૃષ્ટાપણું ટાઢીને જે સર્વાત્મા, જે વ્યાપક થકું વ્યતિરેક બ્રહ્મ જે અનાદિ કારણ ચૈતન્ય, તેને અવિનાશી અને સત્ય, એમ માનીને જગતને નાશવંત અને મિથ્યા એમ માને છે અને તેને વિષે વૈરાગ્યને પામીને સત્ય એવું જે પોતાનું કારણરૂપ અનાદિ મૂળ અક્ષર સ્વરૂપ તેને પામવું, એ “અસિ” પદનો અર્થ છે અને એવી રીતે ઉપર કહ્યા પ્રમાણે પોતાના આત્માને નિર્દોષ કરીને કહેતાં શુદ્ધ બ્રહ્મરૂપ થઈને અર્ધંડ પરમાત્મા એવા જે પ્રત્યક્ષ ભગવાન, તેને બાહ્યા-ભ્યન્તર ભેદે રહિત સર્વવ્યાપક, સર્વ શક્તિમાન પરમાત્મા પરબ્રહ્મ, તેને કારણપણે ભજે છે તેને સર્વ સિદ્ધાંત એવું જે વેદનું પૂર્ણજ્ઞાન, તે સિદ્ધ થયું જાણવું અને તે જ્ઞાનને જે પુરુષ પામ્યો તે પૂર્ણજ્ઞાનને પામ્યો છે. અને જો એકલો આત્મારૂપ થઈને વેસી રહે અને જગતના આધાર અને અક્ષરતાંતિ એવા જે પરમાત્મા તેનું જ્ઞાન જે આત્મતિક જ્ઞાન તથા તેની આજ્ઞા જે એકાન્તિક ધર્મ, તેને જે આત્મનિષ્ઠ પુરુષ નથી જાણતો તથા નથી પાઢતો તે ઘણો જ અધૂરો છે એમ જાણવું.”

॥ ઇતિ શ્રી મુખસિદ્ધાન્ત ૨૭ સમાપ્ત ॥

૨૮ વિષય:-વિશ્વમાં ભગવાન અને ભગવાનમાં વિશ્વ

શ્રી હરિકૃષ્ણાય નમોનમ:-સંવત ૧૯૧૬ ના કારતક સુદ ૧૪ ને દિવસ મહારાજ શ્રી હરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી રોહીશાલા મધ્યે ભક્ત ઓઝા ભગવાનજી લક્ષ્મીરામને ઘેર દક્ષિણાદે વાર ઓરડાની ઓસરીમાં ગાદી તકીયે યુક્ત ઢોલીયા ઉપર વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે જરીયાની વસ્ત્રો ધારણ કર્યા હતાં. પુષ્પના હાર કંઠમાં શોભી રહ્યા હતા. માલમાં કેસરની અર્ચા કરી હતી અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ સાધુ તથા ઘણાક હરિભક્તોની સભા ભરાઈને વેઠી હતી.

પ્રશ્ન:-પછી ધર્માનંદ સ્વામીએ મહારાજને હાથ જોડીને એક પ્રશ્ન પૂછ્યું જે “ પ્રગટ ભગવાન મનુષ્ય જેવા જણાતા હોય અને મનુષ્યના જેવી ક્રિયા કરતા હોય તે કેમ ઓઠલાય જે આ ભગવાન છે? તે કહો.”

પછી મહાપ્રભુજી વોલ્યા જે “જેને પૂર્વજન્મને વિષે અથવા આ જન્મને વિષે સત્પુરુષનો સંગ પ્રાપ્ત થયો હોય અને તે થકી અનંત શુભ સંસ્કાર જેને લાગ્યા હોય તેને જ પ્રગટ ભગવાનનું સ્વરૂપ ઓઠલાય છે, કેમ કે આ લોકમાં પણ માયિક પદાર્થ જે દ્રવ્ય, હીરા, મણિઓ, મોતી, તેના પારખુ, કોઈક વિરલા-થોડા છે. તો માયાપર એવા જે પરમાત્મા દિવ્ય-મૂર્તિ ભગવાન તે પોતાનું ऐश्वर्य છૂપાવીને અનંત જીવોના કલ્યાણને અર્થે મનુષ્ય જેવા થાય છે, તેને અજ્ઞાની જીવ કેમ ઓઠાવી શકે? માટે જેનું શુભસંસ્કારે કરીને અંતઃકરણ શુદ્ધ થયું છે તેને જ પ્રગટ સ્વરૂપ ઓઠલાય છે.

હવે તેને ઓઠાવવાની રીત કહીએ છીએ, જે તે કેવી રીતે ઓઠલાય છે? તો આત્યંતિક જ્ઞાન જેની પાસે હોય તે જ્ઞાનને સાંભળીને સાક્ષાત્કાર દ્રહ્મરૂપ થઈ જવાય કહેતાં અક્ષરના સાધર્મ્યપણને પામી જવાય

તે જ્ઞાનને સાંભળીને શુભ સંસ્કારવાળા, એવા જે મુમુક્ષુ, તેને આ મનુષ્યાકૃતિને વિષે સર્વોપરિ પુરુષોત્તમપણાનો નિશ્ચય થાય છે, કેમ કે એવું જ્ઞાન ભગવાન વિના વીજા કોઈ મનુષ્ય પાસે હોય જ નહીં !

હવે તે જ્ઞાનને કહીએ છીએ કે તે ભગવાનના સ્વરૂપનું જ્ઞાન બે પ્રકારનું છે તેમાં એક કારણજ્ઞાન છે અને વીજું કાર્યજ્ઞાન છે. તેમાં જે કાર્યસ્વરૂપ છે તે તો અખંડ અને પૂર્ણ અદ્વૈત છે અને સદાય માયાપર છે અને તે જે ભગવાન છે તેના સ્વરૂપના જ્ઞાનને જે પામે છે તો તે પામનારો જે જ્ઞાની તે માયાપર થાય છે અને માયાપર એવો જે મુક્ત તે ભગવાનને વિષે સર્વે વિશ્વને જુએ છે અને સર્વે વિશ્વને વિષે ભગવાનને જુએ છે તે કેવી રીતે જુએ છે ? તો ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ અને પ્રલય, તે પ્રણાલિકાએ જાણે છે.

હવે તે જ્ઞાન કહીએ છીએ જે સૌના કારણ અને પરાત્પર જે ભગવાન તે જે તે ઉત્પત્તિ સમે અક્ષરમાં પ્રવેશ કરે છે ત્યારે અક્ષરરૂપ ભગવાન દેખાય છે, અને પોતે નથી દેખાતા, અને અક્ષરરૂપ ભગવાન જ્યારે પુરુષમાં પ્રવેશ કરે છે ત્યારેપુરુષ રૂપ ભગવાન દેખાય છે અને ત્યારે અક્ષર અને પુરુષોત્તમ ભગવાન નથી દેખાતા. પણ એકલો પુરુષ જ દેખાય છે, અને તે પુરુષ જે તે પ્રધાનપુરુષને વિષે પ્રવેશ કરે છે ત્યારે એકલો પ્રધાનપુરુષ દેખાય છે અને પુરુષાદિક ભગવાનનાં સ્વરૂપ દેખાતાં નથી. અને પ્રધાનપુરુષરૂપ ભગવાન જે તે જ્યારે મહત્ત્વને વિષે પ્રવેશ કરે છે ત્યારે મહત્ત્વરૂપ ભગવાન દેખાય છે અને પ્રધાનપુરુષાદિક નથી દેખાતા, અને મહત્ત્વ અહંકારને વિષે પ્રવેશ કરે છે અને અહંકાર આકાશને વિષે પ્રવેશ કરે છે, ત્યારે અહંકારાદિક કોઈ દેખાતા નથી. અને આકાશ એકલું દેખાય છે, અને આકાશ વાયુમાં પ્રવેશ કરે છે, ત્યારે

વાયુ એકલો દેખાય છે અને આકાશાદિક નથી દેખાતા; અને વાયુ-થકી અગ્નિ થાય છે; અને અગ્નિથકી જલ થાય છે; અને જલ થકી પૃથ્વી થાય છે; અને પૃથ્વી થકી અનંત પ્રકારની ઔપધિઓ થાય છે; અને તે ઔપધિઓ થકી અનંત કોટિ પિંડ અને વ્રહ્માંડ થાય છે, એવી રીતે ઉત્પત્તિની સમાપ્તિ છે.

એવી રીતે સર્વના કારણ અને આધારપણે ભગવાન વિશ્વમાં રહ્યા છે, અને તે વિશ્વમાં રહ્યા થકા સર્વે વિશ્વનો લય પોતાને વિષે કરે છે ત્યારે ભગવાનને વિષે વિશ્વ કારણ પણે રહે છે. જેમ માલ્લાના મળકાને વિષે દોરો રહ્યો છે અને દોરાને વિષે મળકા રહ્યા છે તેમ અન્યોન્ય ભાવે કરીને વિશ્વમાં અંતર્યામીપણે ભગવાન રહ્યા છે અને ભગવાનમાં વિશ્વ કાર્યપણે રહ્યું છે, એવી રીતનું જે જ્ઞાન તે કાર્યસ્વરૂપ ભગવાનનું છે, અને તેનું જ્ઞાન જેને સિદ્ધ થાય તે જે તે પુરુષના સાધર્મ્યપણાને પામે છે, અને તે પુરુષ કેવો છે ? તો અક્ષરરૂપ ભગવાનનું કાર્યસ્વરૂપ છે અને જગતનું કારણરૂપ છે.

અને સર્વે કારણના કારણ અને અક્ષરાતીત એવા જે માયાપર પરમાત્મા તેના સ્વરૂપનું જ્ઞાન સાક્ષાત્કાર થાય ત્યારે નિર્ગુણ અક્ષરના ભાવને પામીને સર્વોપરિ કારણરૂપ એવા જે પ્રત્યક્ષ પુરુષોત્તમ ભગવાન તેજ એક તેને દેખાય છે, પણ તે વિના જગતનું કાર્યકારણ કાંઈ દેખાતું નથી, જેમ સૂર્યવડે ઝાંઝવાં દેખાય છે, તે ઝાંઝવાં મિથ્યા છે અને સૂર્ય સત્ય છે. તેમ આત્યંતિક પ્રલયનું જે જ્ઞાન, તેને જે જાણે છે તેને જગત મિથ્યા થઈ જાય છે. અને પરમેશ્વર સત્ય દેખાય છે અને એવી રીતના જ્ઞાનને પામીને પરમ સુખશાન્તિને પામે છે.

હવે તેનું જ્ઞાન કોણ કરાવે છે, અને તે જ્ઞાન કેવું છે ? તો જેમ હીરે કરીને હીરો વિંધાય છે તેમ ભગવાનના સ્વરૂપનું જ્ઞાન ભગવાન

વતે જ થાય છે. હવે તે જ્ઞાન કેમ કરાવે છે ? તો સર્વેના કારણ એવા જે ભગવાન તે જે તે પ્રથમ મુમુક્ષુને પૃથ્વીની દૃષ્ટિ કરાવીને સર્વ પદાર્થને પૃથ્વીરૂપ દેખાડે છે; જે પૃથ્વી છે તે જલના એક અંશ થકી થઈ છે. માટે તે પૃથ્વી તે જલને વિષે લય કરીને સર્વ પદાર્થને જલમય દેખવું; જલ અગ્નિના એક અંશમાંથી ઉપજ્યું છે. તે જલને અગ્નિને વિષે લય કરીને અગ્નિની દૃષ્ટિને પામીને સર્વ પદાર્થને અગ્નિરૂપ દેખવું; અને અગ્નિ વાયુના એક અંશમાંથી ઉપજ્યો છે તેને વાયુમાં લય કરીને વાયુની દૃષ્ટિને પામીને સર્વ પદાર્થને વાયુરૂપ દેખવું; અને વાયુ આકાશ થકી ઉપજ્યો છે તેને આકાશમાં લય કરીને આકાશની દૃષ્ટિને પામીને સર્વ પદાર્થને આકાશરૂપ દેખવું; અને આકાશ અહંકાર થકી થયું છે, તેને અહંકારમાં લય કરીને સર્વ પદાર્થને અહંકારમય દેખવા; અને અહંકાર મહત્ત્વ થકી થયેલો છે માટે તેને મહત્ત્વને વિષે લય કરીને સર્વ પદાર્થને મહત્ત્વ મય દેખવું. અને મહત્ત્વ પ્રધાન-પુરુષ થકી થયેલું છે તેને પ્રધાન પુરુષને વિષે લય કરીને સર્વ પદાર્થને પ્રધાન પુરુષરૂપ દેખવું; અને પ્રધાનપુરુષ મૂળ પ્રકૃતિપુરુષ થકી થયેલો છે માટે તેને પ્રકૃતિપુરુષમાં લય કરીને સર્વ પદાર્થને પ્રકૃતિપુરુષમય દેખવું; અને પ્રકૃતિપુરુષ છે તે જગતના કારણ છે. તે કારણરૂપ એવા જે પ્રકૃતિપુરુષ તે જે તે ચિદાકાશ, ચૈતન્યમય એવું જે અક્ષર બ્રહ્મરૂપ ભગવાનનું ધામ તે એવા અનંત પુરુષનું કારણ છે. તે પુરુષને અક્ષરને વિષે લય કરીને તે પુરુષને અક્ષરરૂપ દેખવો; અને એવું જે અક્ષરબ્રહ્મ તેને પોતાનું સ્વરૂપ જાણીને પોતાને મળ્યા એવા જે પ્રત્યક્ષ પરમાત્મા દિવ્ય-મૂર્તિ તેના સ્વરૂપનું પ્રતિલોમદૃષ્ટિ કરીને નિરંતર ધ્યાન કરવું. પછી તે ધ્યાન કરતાં કરતાં તેના દોષનાં વીજ વઢી જાય છે અને તે દિવ્ય અવયવને પામે છે.

તે દિવ્ય અવયવનું શું લક્ષણ છે ? તો વાહ્ય તથા અભ્યંતર અને અન્વય તથા વ્યતિરેક ભેદ રહિત જે દૃષ્ટિ તે જ દિવ્ય અવયવની દૃષ્ટિ જાણવી અને તેવી સિદ્ધ દૃષ્ટિને જે પુરુષ, જેના ઉપદેશે કરીને, પામ્યો છે એવા જે ઉપદેશદાતા પુરુષ તે તો સ્વયં પરમાત્મા છે એમ સિદ્ધ દૃષ્ટિ-વાળા પુરુષ દેખે છે. એવી રીતે પરમ ભક્તિ અથવા પરમ જ્ઞાન અથવા પરમ ધર્મ તે જેને પૂરા થયા છે તે જ મનુષ્ય મુક્તિને ઘિપે સર્વોપરિ પુરુષોત્તમપણાનો નિશ્ચય કરે છે અને વીજા જે છે તેને તો જેને જેટલી જેટલી બુદ્ધિ અને જેટલા જેટલા ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય સિદ્ધ થાય છે તેટલા ભગવાનને જાણે, અને તેને સાધન દશાવાળો જાણવો.

અને પ્રથમ કહ્યો તેને સિદ્ધ દશાવાળો જાણવો. એ પ્રત્યક્ષ ભગવાન અને ભગવાનના સંતનો નિશ્ચય થવાની રીત છે અને એવો નિશ્ચય જેને થાય છે તેને પંચવિપયની વાસના ટળી જાય છે. અને એ અમારો રહસ્ય છે. અને એ વાત જે જાણે છે. તેને જાણવું કાંઈ વાકી રહેતું નથી એ સિદ્ધાંત છે. અને એમાં કાંઈ શંકા નથી.”

इति श्रीमुख सिद्धांत २८ समाप्त ।

૨૯ વિષય :—જન્મ મરણનું કારણ બુદ્ધિ

શ્રી હરિકૃષ્ણાય નમો નમઃ--સંવત્ ૧૯૧૬ ના કારતકસુદ ૧૫ ને દિવસ મહારાજ શ્રી હરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી રોહીશાલા મધ્યે ઓઝા ભગવાનજી લક્ષ્મીરામને ઘેર દક્ષિણાદે ચાર ઓરડાની ઓસરીમાં ગાદી તકીયા નખાવીને ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે જરીયાની વસ્ત્રો ધારણ કર્યા હતાં. પુષ્પના હાર કંઠમાં ધારણ કર્યા હતા. અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ સાધુ તથા ઘણા હરિભક્તોની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

પ્રશ્ન :-પછી મહાપ્રભુજી વોલ્યા જે “મૂલ માયા છે તે જીવની બુદ્ધિ-રૂપે થઈ છે. તે જીવ બુદ્ધિ દ્વારાજે કરીને ઇન્દ્રિયો, અંતઃકરણે કરીને આ વિશ્વના વિષયને ભોગવે છે. તે વિષયવાસનાજે કરીને જન્મ-મરણના દુઃખને પામે છે. અને એવી રીતે દેવતા પણ બુદ્ધિને વિષે જોડાણા થકા પંચવિષયની વાસનાજે કરીને જન્મ-મૃત્યુને પામે છે. અને બ્રહ્મા પણ બુદ્ધિને વિષે જોડાણો થકો જન્મ-મરણને પામે. અને વિરાટપુરુષ પણ બુદ્ધિને વિષે જોડાણો થકો પ્રાકૃત પ્રલયને વિષે નાશ પામે છે. અને એવી રીતે સહસ્ત્રવાદિક ચોવિસતત્ત્વ તથા પ્રધાનપુરુષ એ સર્વે બુદ્ધિને વિષે જોડાણા થકા, સર્વે પ્રાકૃત પ્રલયમાં નાશ પામે છે. અને પ્રકૃતિપુરુષ પણ જ્યાં સુધી બુદ્ધિને વિષે જોડાણો છે ત્યાં સુધી સંતાપને પામે છે અને જ્યારે બુદ્ધિ થકી પ્રતિલોભ દ્રષ્ટિ કરીને પોતાનું સ્વરૂપ જે આત્મા તે રૂપ થઈને પરમાત્માને વિષે જોડાય છે ત્યારે જન્મ-મરણના દુઃખ થકી મુકાય છે.

તે પરમાત્મા આત્માના પ્રકાશક છે. તેજ પોતે પરમાત્મા કૃપા કરીને મનુષ્યરૂપે થઈને પોતાને મળે તથા પ્રગટ ભગવાનના એકાંતિક પંચવિષયના ત્યાગીસંત, તેમલે અને તે જ્યારે જ્ઞાન આપીને બુદ્ધિને નિર્ગુણ ભાવને પમાડે છે અને બુદ્ધિ જ્યારે નિર્ગુણભાવને પામે છે ત્યારે ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણમાં પ્રકાશ થાય છે. અને માયિક જે પંચવિષયની વાસના તે ટળી જાય છે. અને શુદ્ધ સ્વરૂપ જે પોતાનું અલંકાર, બ્રહ્માનંદ, એવું જે અક્ષરબ્રહ્મ તે પોતાનું પોતાને દેખાય છે અને તેના પ્રકાશક એવા જે પરમાત્મા તે પોતાને જે સાક્ષાત્કાર મળીને જ્ઞાન આપ્યું તે જ આત્માને વિષે દિવ્યરૂપ મૂર્તિમાન થકા દેખાય છે, ત્યારે જ જીવનો મોક્ષ થાય છે ને જન્મ મરણને પામતો નથી.”

इति श्रीमुख सिद्धांत २९ समाप्त ।

૩૦ વિષય :—પરોક્ષના જેવી પ્રત્યક્ષમાં પ્રતીતિ હોય તેનાં લક્ષણ

શ્રી હરિકૃષ્ણાય નમોનમઃ—સંવત્ ૧૯૧૬ ના કારતક વદ ૧ ને દિવસ મહારાજ શ્રી હરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી રોહીશાલા મધ્યે ઓજા ભગવાન-જી લક્ષ્મીરામને ઘેર દક્ષિણાદે વાર ઓરડાની ઓસરીમાં ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે સોનેરી વસ્ત્રો ધારણ કર્યા હતાં. પુષ્પનાં આભૂષણો શોભી રહ્યાં હતાં. અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ સાધુ તથા ઘણા હરિભક્તોની સભા ભરાઈને ઘેઠી હતી.

પ્રશ્ન :—પછી અક્ષર મુક્તાનંદ સ્વામીએ પ્રશ્ન પૂછ્યું જે “હે મહારાજ આ જીવને જેવી પરોક્ષ ભગવાનને વિષે પ્રતીતિ છે તેવી પ્રત્યક્ષ ભગવાનને વિષે પ્રતીતિ હોય તેનાં શાં લક્ષણો હોય? તે કૃપા કરીને કહો.”

પછી મહાપ્રભુજી બોલ્યા જે—“જેને પરોક્ષના જેવી પ્રતીતિ પ્રત્યક્ષને વિષે હોય તેને પંચવિષયની વાસના નિર્મૂલ થઈ જાય છે. અને અંતરમાં સદાય તેને શાંતિ વર્તે અને તેને પ્રત્યક્ષ ભગવાનનાં જે મનુષ્ય ચરિત્ર તેને વિષે કોઈ કાલે સંશય થાય નહીં. કેમ કે ભગવાનનાં ચરિત્ર સર્વે શાસ્ત્રમાં લખ્યાં છે, તે ગમે તેવાં ભગવાન ચરિત્ર કરે તે સર્વે તેને કલ્યાણ-કારી જ માને, અને તે મનુષ્યચરિત્રને અલૌકિક જાણે. અને એમ સમજે જે આ ભગવાન તો સદાય અસંગી છે અને માયાપર છે. પણ તે તો કૃપા કરીને જીવોના કલ્યાણને અર્થે ભગવાન મનુષ્યના જેવાં ચરિત્રો કરે છે, એવી રીતે ભગવાનનો અતિશય મહિમા સમજે.

જેમ ઉદ્ધવજીને પરોક્ષના જેવી શ્રીકૃષ્ણને વિષે પ્રતીતિ હતી તો ભગવાન જ્યારે કુવજાને ઘેર ગયા ત્યારે ઉદ્ધવજીને ભેગા તેડી ગયા અને ઉદ્ધવજીને વહાર વેસાડ્યા અને પોતે કુવજાના ઘરમાં ત્રણ દિવસ સુધી રહ્યા પણ ઉદ્ધવજીને લેશમાત્ર સંશય થયો નહીં. અને કુવજાનો અતિશય મહિમા

જાણ્યો જે “અહો ! એનાં મોટાં ભાગ્ય જે ભગવાન તેને વશ થઈને તેને અલૌકિક સુખ આપ્યું” અને જ્યાં જ્યાં શ્રીકૃષ્ણ જતા ત્યાં ઉદ્ધવજીને ભેગા તેડી જતા. અને ઉદ્ધવજીને જ્યારે ગોકુલ મોકલ્યા ત્યારે ગોપીઓ સંગાથે ભગવાને જે જે લીલા કરી હતી તે ગોપીઓના મુખ થકી સાંભળીને ઉદ્ધવજી ગદ્ગદ્ કંઠે થઈ ગયા. અને ગોપીઓનો અતિશય મહિમા સમજ્યા. અને ભગવાનનો પળ ગોપીઓનાં વચન સાંભળીને મહિમા ઘણો સમજાણો. અને પોતે ગોપીઓના ચરણની રજને માથે ચઢાવી. પણ ઉદ્ધવજીને ભગવાનનાં મનુષ્યચરિત્ર જોઈને કોઈ દિવસ સંશય થયો નહીં. અને પંચવિપયના લીધા પણ ઉદ્ધવજી લેવાતા નહીં. અને શ્રીકૃષ્ણ જરાસંધથી નાઠા અને સમુદ્રના વેટમાં જઈને રહ્યા અને દ્વારકામાં પણ અનંત પ્રકારની લીલા કરતા તે કોઈની દિકરીઓ હરણ કરી લાવતા તથા કોઈની સ્ત્રીઓને લઈ આવતા, તેવી રીતે ઘણાક પ્રકારની ક્રિયાઓ લોકના દીઠામાં અયોગ્ય જેવી કરતા તો પણ ઉદ્ધવજીને લેશમાત્ર સંશય થયો નહીં અને દિવસે દિવસે શ્રીકૃષ્ણને વિષે અલૌકિક મહિમા સમજતા ગયા. અને જ્યારે યાદવાસ્થળી કરી અને શ્રીકૃષ્ણ સ્વધામ જવાના થયા ત્યારે પણ જે પોતાનું રહસ્ય જ્ઞાન હતું તે (શ્રીકૃષ્ણે) ઉદ્ધવજીને આપ્યું અને શ્રીકૃષ્ણે એમ કહ્યું જે “ઉદ્ધવજી છે તે અમારા અનન્ય ભક્ત છે કેમ કે મારા ચરિત્રને વિષે કોઈ દિવસ સંશય થયો નહીં.” અને વઢી રામાવતારમાં રામચંદ્રજીને વિષે શિવજીને પરોક્ષના જેવી પ્રતીતિ હતી તો જ્યારે સીતાજીનું હરણ થયું ત્યારે રઘુનાથજીને વનમાં રોતા દીઠા તો પણ શિવજીને સંશય થયો નહીં અને અલૌકિક મહિમા જાણીને “જય સત્ત્વિદાનંદ” કહીને શિવજીએ દંડવત્ કર્યા. અને સતીને જો નિશ્ચય ન હતો તો સંશય થયો અને પારખું લેવા સારુ આગલ જઈને વેઠાં કે તે જો વીજા જીવ જેવા હશે તો “હુમાં”

મોહ પામશે. પળ એ તો મહા બ્રહ્મચારીના પળ બ્રહ્મચારી છે તે મોહ પામ્યા નહીં અને એમ પૂછ્યું જે “ હે માતાજી ! બ્હેન ! તમે એકલાં કયાંથી ? ” પછી તો સતી લાજ પામીને શિવજી પાસે આવ્યાં, ત્યારે શિવજી એ તેનો ત્યાગ કર્યો. પછી સતી અતિશય સંતાપને પામ્યાં. અને વળી હનુમાનજીને જો પરોક્ષના જેવી પ્રતીતિ રઘુનાથજીને વિષે હતી તો જ્યારે પોતે હનુમાનજી લંકામાં ગયા ત્યારે સીતાજીને ઓળખા સારૂ અનંત પ્રકારની સ્ત્રીઓ જોઈ પળ કોઈ રીતે તે સ્ત્રીઓમાં મોહ પામ્યા નહીં અને જ્યારે લક્ષ્મણજીને મૂર્છા આવી ત્યારે રઘુનાથજી મનુષ્યની પેઠે રોયા. પછી તે ભેગી સર્વે સેના રોવા લાગી ત્યારે પળ હનુમાનજી ન રોયા અને હુંગરમાં જઈને ઔષધિ લાવીને મૂર્છા ઉતારી તથા અડધી રાતે અહિરાવળ આવી ને રામ-લક્ષ્મણ વેચને હરી ગયો ત્યારે પળ સર્વ સેના વલોપાત કરવા લાગી અને ભયભીત થઈ ગઈ પળ હનુમાનજી ભયભીત થયા નહીં. અને વિભીષણને પૂછ્યું ત્યારે તેને કીધું જે એવો તો અહિરાવળ ગુફામાં રહે છે, તે લઈ ગયો હશે.

પછી હનુમાનજી શોધતા શોધતા ગુફામાં ગયા અને તેની સાથે યુદ્ધ કરીને રામ લક્ષ્મણ વેચને મુકાવ્યા. એવી રીતના રઘુનાથજીનાં અનંત મનુષ્યચરિત્ર દીઠાં પળ હનુમાનજીને સંશય થયો નહીં. અને સર્વે ચરિત્ર દિવ્ય જાણ્યાં અને એમ સમજતા જે “રઘુનાથજી તો સદાય અસંગી છે, અને માયાપર છે, અને કર્તા હર્તા છે, અને એનું જ કર્યું સર્વે થાય છે તો પળ પોતાના દિવ્યભાવને છુપાવીને કૃપા કરીને અનંત જીવોનાં કલ્યાણ કરવાને અર્થે મનુષ્યની પેઠે વર્તે છે,” એમ જાણીને હનુમાનજી સેવા કરતા હતા. અને રઘુનાથજી પળ હનુમાનજી ઉપર અતિશય પ્રસન્ન થયા. અને વળી જેને જેને પરોક્ષના જેવી પ્રત્યક્ષને વિષે પ્રતીતિ હોય તો તેનું વચન કોઈ રીતે લેશમાત્ર લોપાય નહીં અને તન, મન, ધન,

સર્વે ભગવાન પરાયણ કરી રાखે અને ભગવાનના જે જે આશ્રિત હોય તેનો મહિમા વધુ સમજે અને તેનો દાસ થઈને વર્તે. તે પણ તુલસીદાસે કહ્યું છે:—

તુલસી જાકે મુલસે, મૂલસે નિકસે રામ ।
તાકે પગકી પેનીયાં, મેરે તનકી ચામ ॥

एवी રીતનાં લક્ષણયુક્ત જે હોય તેને પરોક્ષના જેવી પ્રત્યક્ષને વિષે પ્રતીતિ વાળો જાણવો. અને एवी રીતે જેને પરોક્ષના જેવી પ્રત્યક્ષને વિષે પ્રતીતિ આવી તે સર્વે સાધનના અંતને પામી રહ્યો છે. અને તેના સંગ થકી અનંત જીવના ઉદ્ધાર થાય છે.”

॥ इति श्री मुखसिद्धांत ३० समाप्त ॥

૩૧ વિષય :—નાશવંત અને અવિનાશી સુખ

શ્રી હરિકૃષ્ણાય નમોનમ:—સંવત્ ૧૯૧૬ના કારતક વદ ૨ ને દિવસ મહારાજ શ્રીહરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી રોહીશાલામધ્યે ઓઝા ભગવાનજી લક્ષ્મીરામને ઘેર દક્ષિણાદે વાર ઓરડાની ઓસરીમાં ઢોલીયા ઉપર વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે સોનેરી વસ્ત્રો ધારણ કર્યા હતાં. કંઠમાં પુષ્પના હાર શોભી રહ્યા હતા અને મુખારવિંદની આગળ સાધુ તથા દેશદેશના હરિભક્તોની સભા ભરાડને બેઠી હતી.

પ્રશ્ન:—પછી મહાપ્રભુજી સર્વે હરિભક્ત પ્રત્યે બોલ્યા જે "વેપ્રકારનું સુખ છે તેમાં એક અવિનાશી સુખ છે અને વીજું નાશવંત સુખ છે.

હવે અવિનાશી સુખ તે કયું? તો આત્મા અને પરમાત્મા સંબંધી જે સુખ છે તે અવિનાશી સુખ છે અને તે સુખ કેવું છે? તો અસ્વંદાનંદ, બ્રહ્માનંદ, ઇવું અદ્ભુત અલૌકિક સુખ છે. અને જે માયિક સુખ છે તે તો નાશવંત સુખ

નથી જણાતો ને વિદ્યા ભળવામાં ઘણું કઠળ પડતું હતું. તેમ મુમુક્ષુને જ્યાં સુધી પોતાને ભાગવતધર્મનું સુખ નથી આવ્યું ત્યાં સુધી તેને કઠળ જેવું જણાય છે પણ તે જ્યારે સત્પુરુષનો સમાગમ કરશે ત્યારે તેને દિવસે દિવસે વિષયની વાસના ઘટતી જશે અને ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય અને ભક્તિ વૃદ્ધિ પામતાં જશે.

एवी રીતે પંચ વિષયના મૂળને સદ્ગુરુ રૂપ પ્રગટ ભગવાન કે ભગવાનના સંત છે તે ઉઠાડીને વ્રહ્મ રૂપ કરે છે. જેમ અફીણના બંધાણીને અફીણ મૂકાવ્યાનું કહીએ જે અફીણ રહેવા દે, અને ઘી, ગોઠ, ઝાંડ, સાકર આપીશું ! પણ તેને અફીણ મુકવું ઘણું કઠળ લાગે છે કેમ કે તેણે અફીણમાં જ સુખ માન્યું છે. પણ જે બુદ્ધિવાળા છે તે અફીણને મહા દુઃખરૂપ જાણે છે, પછી તે બંધાણીને ધીરે ધીરે અફીણ મુકાવે છે. તેમ વિષયી જીવને સત્પુરુષ સુખની સ્થિતિએ સત્સંગમાં રહેવાથી અતિશય કઠળ એવો જે મોક્ષ તે સહેજમાં પ્રાપ્ત કરાવે છે અને તે મહા અદ્ભુત આનંદને પામે છે, અને તેથી તે સ્થિતિને પામ્યો એવો જે મહા-મુક્ત તે પોતાના સુખની અને પોતાની સ્થિતિને જાણીને એમ માને છે જે “હુંજ પરમેશ્વરની અને મોટા સંતની કૃપા વડે કરીને મહા સુખીયો થયો છું અને અવિનાશી એવું જે અલૌકિક સુખ તેને મેલીને અસત્ય એવું જે લૌકિક સુખ તેને મારે કોઈ કાળે ઇચ્છવું નથી.” એમ જે જ્ઞાનની સ્થિતિને પામ્યો એવો જે જ્ઞાની તે પંચ વિષયના સુખને ઇચ્છતો નથી અને વિષયને દેખીને શ્લાનિ પામે છે.

જેમ રણવગડામાં રહેનારો એવો કોઈ ભિલ્લ કે વાઘરી હોય તે કોઠાં વોરાં ધાતો હોય તથા ફાટેલાં છુગડાં અને જ્યાં ત્યાં પડી રહેવું, એવા મુંડા હેવાલે રહેતો હોય, અને તેને કોઈક રાજા મોજમાં આવીને રાજ્ય

આપે, પછી તે રાજ્યના વૈભવને ભોગવે અને રાજ્યને વિષે મહાસુખ પામીને આનંદ માને, પછી તેને કોઠાં વોરાં આદિક મ્હોરનાં સુખ તે દુઃખરૂપ લાગે અને તેને સંભારે પણ નહીં, અને ક્યારેક સાંભરી જાય અથવા કોઈક સંભારીદે તો અતિશય ગ્લાનિ પામી જાય, તેમ જે જે મુમુક્ષુ હોય તે કોઠાંવોરાં રૂપ જે માયિક પંચ વિષય તેને સંભારેજ નહીં, અને તેને કોઈક વિષયનો સંવંધ થાય તો તેને દેખીને ગ્લાનિ પામીને અતિ ઉદાસ થઈ જાય, અને આત્મારૂપ થઈને પોતાને મળ્યા જે પ્રત્યક્ષ પરમાત્મા ભગવાન અને સંત તેના સુખમાંજ મહાગુલતાન રહે અને પોતાને અલૌકિક અને અવિનાશી સુખને પમાડ્યા એવા જે સદ્ગુરુ તેનો મહા મોટો ઉપકાર માને, જે મને મહાદુઃખરૂપ જે પંચ વિષય તે થકી મુકાવીને અભય સુખ આપ્યું, માટે મારા પરમ હિતકારી છે, એમ જાણીને અલંકાર કરે છે, અને તેજ સત્ય સુખ છે, અને તે વિનાનાં જે માયિક સુખ છે તે તો અતિશય દુઃખરૂપ છે.”

इति श्रीमुख सिद्धांत ३१ समाप्त ।

૩૨ વિષય:—પામર જીવનો આત્યંતિક મોક્ષ કેવી રીતે થાય ?

શ્રી હરિકૃષ્ણાય નમોનમઃ—સંવત્ ૧૯૧૬ ના કારતક વદ ૬ ને દિવસ મહારાજ શ્રી હરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી રોહીશાલા મધ્યે ભક્ત કાંઠારી વનમાલી આણંદજીને ઘેર ઉત્તરાદે વારના ઓરહાની ઓસરીમાં ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે જરીયાની વસ્ત્રો ધારણ કર્યા હતાં. પુષ્પનાં આભૂષણો સર્વે અંગમાં શોભી રહ્યાં હતાં. અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ સાધુ તથા ઘણા હરિભક્તોની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

પ્રશ્ન:—પછી અલંકારનંદ સ્વામીએ પ્રશ્ન પૂછ્યું જે “હે મહારાજ ! પામર જીવ હોય તે આત્યંતિક મોક્ષને કેમ પામે ?”

પછી મહાપ્રભુજી વોલ્યા—“જે પામર જીવ હોય પળ તેને પ્રત્યક્ષ ભગવાન કે ભગવાનના એકાન્તિક પંચવિષયના ત્યાગી સંત તેનો સંવંધ થાય અને તેમાં તેનો જીવ અતિ દૃઢ હેતે કરીને જોડાઈ જાય તો તે પામર જીવનો આને આ દેહે કરીને આત્મતિક મોક્ષ થાય, અને તે હેત પળ કેવું થાય? તો જેમ સંસારમાં દેહ અને દેહના સંવંધીમાં જીવને જેવું હેત છે અને તેમાં જેવી આત્મવુદ્ધિ છે તેવી આત્મવુદ્ધિ ભગવાન અને ભગવાનના સાધુને વિષે થાય તો તે જીવ પામર મટીને મુક્ત થાય, અને આત્મતિક મોક્ષને પામે, અને એવું હેત અને આત્મવુદ્ધિ ન થઈ હોય, તેનું તો જન્માન્તરે કલ્યાણ થાય છે.”

પ્રશ્ન:—પછી અક્ષરમુક્તાનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે—“હે મહારાજ! શાસ્ત્રમાં તો એમ કહ્યું છે જે “જ્ઞાન વિના મોક્ષ થાય નહીં.” અને તમે તો કહ્યું જે “હેતે કરીને મોક્ષ થાય,” તે કઈ રીતે થાય? તે કહો.”

પછી મહારાજ વોલ્યા જે—“પામરને પ્રથમ તો જ્ઞાન થાય એમ નથી, અને પામરને તો આહાર, મૈથુન, નિદ્રા અને ભય, એ ચાર વાનાનું જ જ્ઞાન હોય, પળ તેને સત્પુરુષને વિષે આત્મવુદ્ધિ થાય અને તે આત્મવુદ્ધિ કરીને સત્પુરુષની સેવા કરે, પછી તેની સેવા કરીને એનું અંતઃકરણ શુદ્ધ થાય અને શુદ્ધ અંતઃકરણ કરીને સદ્ગુરુની સેવા કરે છે તેને કરીને એનો જીવ વૃદ્ધિને પામતો જાય છે. પછી એને ભગવાનના સુખ સંવંધી લોભ દેખાડીને પામરમાંથી વિષયો કરે છે, અને વિષયોને આત્મજ્ઞાન આપીને ભગવાનનો મહિમા દેખાડીને ઇન્દ્રિયોને નિયમમાં કરાવીને મુમુક્ષુ કરે છે, અને મુમુક્ષુને ભગવાનનો અલૌકિક મહિમા દેખાડીને પછી તેને ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય અને માહાત્મ્ય સહિત ભક્તિ સિદ્ધ કરાવીને આત્મતિક જ્ઞાનને પમાડીને મોક્ષ કરે છે. તે કેની પેટે કે—જેમ વાલકને ચિંતામણિ આપી હોય તો તે વાલક ચિંતામણિનો મહિમા

જે એક જીવને ભગવાન સન્મુખ કર્યો હોય તો કોટિ બ્રહ્માંડના જીવ મરી જતા હોય અને તેને જીવતા રાખીએ અને તેનું જેટલું પુન્ય થાય તેટલું પુન્ય એક જીવને ભગવાનના સન્મુખ કર્યાનું થાય છે અને એક જીવને ભગવાનના માર્ગમાંથી પાછો પાડ્યો હોય તો તે પાડનારાને કોટિ બ્રહ્માંડના જીવને મારી નાખે અને પાપ લાગે તેટલું પાપ લાગે છે. કેમ કે તે જીવને કોટિ બ્રહ્માંડને વિષે જન્મવું અને મરવું પડશે અને લખચોરા-સીમાં મહાકપ્ટને પામશે. તે પાપ સર્વે તે ભગવાનના માર્ગથી પાડનારાને લાગે છે અને ભગવાનને માર્ગે ચડાવ્યો તે જીવને લખચોરાશીમાં કોટિ બ્રહ્માંડને વિષે જન્મવું અને મરવું પડત તે દુઃખ સર્વે મટી ગયાં તે પુન્ય તેને થાય છે. માટે એક જીવને ભગવાન સન્મુખ કરવામાં કોટિ બ્રહ્માંડના જીવ ઉગાર્યાનું પુન્ય થાય છે અને એક જીવને ભગવાનના માર્ગથી પાડનારાને કોટિ બ્રહ્માંડના જીવ વધાયને મારી નાખે એટલું પાપ લાગે.

પ્રશ્ન:—હવે ભગવાનના માર્ગે ચડાવ્યો તે શું? અને ભગવાનના માર્ગથી પાડ્યો તે શું?

—તો તેનો ઉત્તર એમ છે જે જીવને સંસાર ભોગવવાનો ને માયિક પંચવિષય ભોગવવાનો ઉપદેશ કરીને વિષયને ભોગવાવે છે અને સંસાર કરાવે છે, તેને ભગવાનના માર્ગથી પાડ્યો જાણવો અને એવા ઉપદેશના કરનારાને મહાપાપ લાગે છે અને જે જીવને સંસારનો અને પંચવિષયનો ત્યાગ કરાવીને ભગવાન ને ભગવાનના સંત વિષયના ત્યાગી તેને વિષે હેત કરાવે છે તેને ભગવાન સન્મુખ કર્યો જાણવો. અને એવા ઉપદેશ કરીને વિષયથી ને સંસારથી એક જીવને મૂકાવે છે તેને મહા મોટું પુન્ય થાય છે.

પ્રશ્ન:—પછી મહારાજે પ્રશ્ન સાધુને પૂછ્યું જે. “કોઈ ગૃહસ્થ હોય

ને તેને અમારા સ્વરૂપનો નિશ્ચય હોય ને અમારું ભજન કરતો હોય ને તેનો ભાઈ કે દિકરો તે ત્યાગી થાય ત્યારે તેને ઘેર લઈ જવા સારુ દાખડો કરે તો પળતે તો વૈરાગ્યને પામ્યો હોય તે પાછો ઘેર જાય નહીં કેમ કે જેને સંસારની ઉલટી થઈ તેનાથી તે ઓકેલું પાતું ધવાતું નથી. માટે તે તો ઘેર જાય નહીં. પછી તે સારુ અમારો તેને (ગૃહસ્થને) અવગુણ આવે તથા કોઈક પદાર્થને લીધા દીધા સારુ ભગવાનના ભક્તનો અવગુણ આવે તથા પંચવિપયનો એને રાગ હોય અને તેને ભગવાન કે ભગવાનના સંત કહે તોય ટલે નહીં ત્યારે તેનું કલ્યાણ થાય કે ન થાય ? તે કહો.”

—પછી ધર્માનંદ સ્વામી તથા અક્ષર મુક્તાનંદસ્વામીએ કહ્યું જે “તેનું તો કલ્યાણ થાય નહીં.”

પ્રશ્ન:—પછી મહાપ્રભુજી વોલ્યા જે “અમારા સ્વરૂપનો નિશ્ચય છે ને અમારું ભજન કરે છે એના કલ્યાણની તમે કેમ ના પાડો છો ?”

—પછી ધર્માનંદસ્વામીએ કહ્યું જે “ભગવાન ને ભગવાનના ભક્તના અવગુણનું તેને પાપ લાગે છે અને તે પાપે કરીને તેની કુબુદ્ધિ થાય છે માટે કુબુદ્ધિવાલાનું કલ્યાણ થાય નહીં.”

પ્રશ્ન:—પછી વઢી મહારાજ વોલ્યા જે “એનું કોઈ રીતે કલ્યાણ થાય કે ન થાય ?”

—પછી ધર્માનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે “એને કોઈક ભગવાનના ભક્તનો વિશ્વાસ હોય ને તેને સંગે કરીને જે અવગુણ આવ્યો હોય તે ટલ્લી જાય તો તેનું કલ્યાણ થાય.”

પ્રશ્ન:—પછી મહારાજ વોલ્યા જે “એ ઉત્તર તો ધરો પણ વીંછી રીતે એનો મોક્ષ થાય તે કઈ રીતે થાય ?

—તો એને અમારા સ્વરૂપનો નિશ્ચય હોય અને તેને વિપયની વાસના.

કરીને અવગુણ આવ્યા કરે છે, અને અંતરમાં નિશ્ચય હોય તેને કરીને પરિતાપ પળ થાય છે અને નિશ્ચયને પ્રતાપે કરીને પરિતાપ થતા થતા એની અવગુણ વૃદ્ધિ ટલી જાય છે, પછી નિર્માની થઈને સંગમાં આવીને જ્ઞાનને પામીને મોક્ષને પામે છે. એવી રીતે નિશ્ચયને પ્રતાપે એનું કલ્યાણ થાય છે. માટે નિશ્ચય દૃઢ રાખીને ભક્તિ કરશે તેનું કલ્યાણ થશે ને નિશ્ચય વિના ભક્તિ સૂઝે પટલી કરશે પણ તેનું કલ્યાણ થશે નહીં.

અને “નિશ્ચયનું શું લક્ષણ છે ?”

“તો જેને નિશ્ચય હોય તે અમારી આજ્ઞારૂપી જે ધર્મ તે વરાવર પાઠતો હોય તેને એમ જાણવું જે નિશ્ચય છે અને જેને નિશ્ચય ન હોય તેને અમારી આજ્ઞારૂપી ધર્મ તે વરાવર પઠાતો નથી ત્યારે તેને એમ જાણવું જે એને નિશ્ચયમાં કસર છે.”

॥ ઇતિ શ્રી મુખ્યસિદ્ધાંત ૩૩ સમાપ્ત ॥

૩૪ વિષય:—મોક્ષની ઇચ્છા પોતાની મેલે થતી નથી

શ્રી હરિકૃષ્ણાય નમોનમઃ—સંવત્ ૧૯૧૬ના કારતક વદ ૯ ને દિવસ મહારાજ શ્રી હરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી રોહીશાલા મધ્યે ભક્ત કોઠારી વનમાલી આણંદજીને ઘેર ઉત્તરાદે વારનાઓરડાની ઓસરીમાં ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન થયા હતા. અને સર્વે સોનેરી વસ્ત્રો ધારણ કર્યા હતાં. અને પુષ્પનાં આમૃષ્ણો ધારણ કર્યા હતાં અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ સાધુ તથા હરિભક્તોની સમા ભરાઈને વેઠી હતી.

પ્રશ્ન:—પછી ધર્માનંદસ્વામીએ પ્રશ્ન પૂછ્યું જે “હે મહારાજ ! જીવને પોતાની મેલે મોક્ષની ઇચ્છા થાય કે ન થાય ?”

પછી શ્રી મહારાજ વોલ્યા જે “જીવને તો પોતાની મેલે તો કોઈ કાલે મોક્ષની ઇચ્છા થાય જ નહીં. કેમ કે જીવને તો અનાદિની પંચ-

વિષયની જ ઇચ્છા છે. અને કોઈ દિવસ ભગવાનને તો જાણ્યા જ નથી માટે જે વાત જાણી ન હોય તેની ઇચ્છા કેમ થાય ? અને જીવને તો પંચવિષયની વાસનાઈ કરીને જન્મ-મૃત્યુનાં અપાર દુઃખ થયા કરે છે. માટે જીવને તો સત્પુરુષ કૃપા કરીને મોક્ષની ઇચ્છા ઉત્પન્ન કરાવે છે, ત્યારે ઇચ્છા થાય છે. અને ભરતજીની પેઠે જેને પોતાની મેળે મોક્ષની ઇચ્છા થાય તે પણ પૂર્વે સત્પુરુષે જ કરાવેલી છે.

તે કેવી રીતે સત્પુરુષ મોક્ષની ઇચ્છા કરાવે છે તો પ્રથમ જીવને ચોવીસ તત્ત્વના જુદા જુદા વિભાગ કરીને દેહને નાશવંત અને દુઃખરૂપ કહી દેખાડે છે. અને તે દેહ સંબંધી પદાર્થ અને દેહના જે સગા સંબંધી તે સર્વેને જ્ઞાને કરીને ઘોટા કરી દેખાડે છે. અને ચોવીસ તત્ત્વથી જુદો ઘણો જે જીવાત્મા તેના સ્વરૂપનું સાક્ષાત્કાર જ્ઞાન કરાવે છે. અને તે આત્માને વિષે પરમાત્મા રહ્યા છે તેના સ્વરૂપનું જ્ઞાન કરાવે છે ત્યારે જ જીવને મોક્ષની ઇચ્છા ઉત્પન્ન થાય છે.

અને જીવને તો જેમ કોઈક માંદો પડ્યો હોય તે પોતાની મેળે ઔપથ કરીને સાજો થવાને સમર્થ નથી માટે તેને તો કોઈક વૈદ ઔપથ આપીને તેનો રોગ મટાડે ત્યારે તેને અન્ન ઉપર રુચિ થાય છે. અને પછી તો અન્ન ખાતાં પણ ધરાય નહીં અને પ્રથમ માંદો હોય ત્યારે તો અન્ન નજરે દીઠું પણ ગમતું ન હોય ! તેમ જીવને પંચવિષયની વાસના-રૂપી રોગ છે તેને કરીને મોક્ષની ઇચ્છા થતી નથી. અને તેને તો વૈદ-રૂપી સત્પુરુષ મળે અને તે જીવને ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય અને ભક્તિરૂપી ઔપથ આપીને પંચવિષયની વાસનારૂપી રોગને ટલાવે છે. પછી તેને ભગવાન ભજવાને વિષે અતિશય રુચિ થાય છે અને પછી કોઈનો રોક્યો રોકાતો નથી.

જેમ માંદો નીરોગ થાય અને પરાળો શ્વાધાનું માગી લે કેમ કે

દેહનું જીવન અન્ન છે તેમ નિર્વાસનિક થયો એવો જે જીવાત્મા તેના તો જીવન પરમાત્મા છે અને તે પરમાત્મા વિના ક્ષણ માત્ર પણ તેને રહેવાય નહીં અને એવો જે શ્રદ્ધાવાળો થયો તે તો અક્ષરરૂપ થઈને ભગવાનની સેવામાં અલ્પ રહે છે. માટે પ્રગટ ભગવાન અને ભગવાનના ઇકાંતિક પંચવિપયના ત્યાગી સંત તેના સમાગમ થકી જ જીવને મોક્ષની ઇચ્છા થાય છે અને તે જીવનો મોક્ષ થાય છે.”

॥ ઇતિ શ્રી મુખસિદ્ધાંત ૩૪ સમાપ્ત ॥

૩૫ વિષય:—પ્રગટ ભગવાનનો સાચો સંગ

શ્રી હરિકૃષ્ણાય નમોનમ:—સંવત્ ૧૯૧૬ ના કારતક વદ ૧૦ ને દિવસ મહારાજ શ્રી હરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી રોહીશાલા મધ્યે ભક્ત કોઠારી વનમાઝી આળંદર્જીને ઘેર ઉત્તરાદે વાર ઓરડાની ઓસરીમાં સુરશી ઉપર વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે શ્વેત વસ્ત્રો ધારણ કર્યા હતાં. પોતાના મુખારવિંદની આગલ સાધુ તથા હરિભક્તોની સભા ભરાઈને વેઠી હતી.

પ્રશ્ન:—પછી ત્રવાડી શંભુરામે પ્રશ્ન પૂછ્યું જે—“હે મહારાજ-જીવને પ્રગટ ભગવાન મળ્યા હોય અને તેનો સંગ થયો હોય તો પણ ભગવાન ભજવામાં શ્રદ્ધા થતી નથી અને મોહું અને મોહું રહેવાય છે તેનું શું કારણ હશે?

પછી મહારાજ વોલ્યા જે—“જેને મન, કર્મ, વચને ભગવાનનો સંગ નથી કર્યો અને ફક્તો ઇન્દ્રિયોષ કરીને સંગ કર્યો છે, પણ તે વિષયને રાગે કરીને અંતઃકરણમાં અસુરભાવ રહ્યો છે માટે તે વિષયને જ્યારે સત્પુરુષ મુક્તિ છે ત્યારે તેને અસુરભાવ આવી જાય છે. જેમ ભાલદેશનો કૂવો હોય તેમાં ઉપર પાણી મીઠું હોય અને જો ડુંડું સોદે તો સ્વાદ

પાળી આવી જાય. તેમ જેને ઇન્દ્રિયોમાં ભગવાનનો સંગ થયો હોય તેને સત્પુરુષ જો વિષયને મુકાવે તો અંતરના અસુરભાવે કરીને ઇન્દ્રિયોમાં સંગ થયો હોય તેને પણ ટાઢી નાખે છે. માટે ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણ અને અનુભવ ન વ્રણે કરીને જે સંગ થાય તે જલ્પેજલ્પે સંગ કર્યો કહેવાય છે.

પ્રશ્ન :—અને તેમાં ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણ અને અનુભવ અને સાક્ષાત્કાર ધર્મો કેને કહેવાય ?

૩૬ વિષય :—ત્યાગી અને ગૃહસ્થનાં હારે કલ્યાણ વિષે

શ્રી હરિકૃષ્ણાય નમોનમઃ—સંવત્ ૧૯૧૬ ના કારતક વદ ૧૧ ને દિવસ મહારાજ શ્રી હરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી રોહીશાલા મધ્યે ભક્ત વનમાલી આણંદજીને ઘેર ઉત્તરાદે વાર ઓરડાની ઓસરીમાં ઢોલીયા ઉપર વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં. પાઘમાં તોરા લટકતા હતા. એક ફૂલનો ગુચ્છ હસ્તકમઝમાં ધારણ કર્યો હતો અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ સાધુ તથા હરિભક્તોની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

પ્રશ્ન:—પછી ગામ વલદાણાના શાહ મૂઝજી ભક્તે મહારાજને પ્રશ્ન પૂછ્યું જે “હે મહારાજ! એક ગૃહસ્થ હરિભક્ત છે તેને ભગવાનના સ્વરૂપનો નિશ્ચય તો અડગ છે, અને ભગવાનની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તે છે અને તે ત્યાગીની ઘરોવર આત્યંતિક કલ્યાણ માને છે તે એનું ત્યાગીની ઘરોવર કલ્યાણ થશે કે નહીં થાય? તે કહો.”

પછી મહારાજ બોલ્યા જે—“એ ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહ્યો છે તે એને કોઈક વિષયમાં રાગ છે તેને કરીને રહ્યો છે કેમ કે રાગ વિના તો પ્રગટ ભગવાનનો સંબંધ મેલીને છેટે ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહેવાય નહીં અને તે રાગ તો આત્યંતિક જ્ઞાન પામ્યા વિના ટલે નહીં, માટે ગૃહસ્થને પણ સંતનો સમાગમ કરીને જ્ઞાન જરૂર પામવું જોઈએ અને પંચવિષયની વાસના ટંઢી ગઈ હોય તે કોઈક પ્રારબ્ધકર્મને જોગે કરીને ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહ્યો હોય તે તો સ્ત્રીઆદિક પંચ વિષયનો ત્યાગ કરીને ઉદાસ થકો રહે પણ સંસારમાં લોપાય નહીં, અને તે તો જેમ પૂંછલેલું (અશક્ત) ઢોર હોય તેને શીંગડે પૂંછડે ફાલીને ઝુમું કરે ત્યારે થાય અને પાછું વેસે ત્યારે પોતાની મેઢે ડાઢે નહીં. તેમ જે નિર્વાસનિક હોય તે તો પૂંછલેલા ઢોરની પેઢે સત્સંગમાંથી પોતાની મેઢે તો સંસારમાં જવાનો સંકલ્પ

પણ કરે જ નહીં, અને કોઈક દેશકાલને જોગે કરીને પરમેશ્વર અથવા મોટા સંત તે સંસારમાં મોકલે તો તે જાય પણ તેને સંસારમાં રહેવાય નહીં.

અને જેને કોઈક વિષયની વાસના હોય તેને તે વિષયની વાસના ટાળવા સારું સંતનો સમાગમ કરીને તે વિષયના દોષ જોવા, તેમાં સ્ત્રીનો રાગ જેને હોય તેણે એમ વિચાર કરવો જે “તે સ્ત્રી છે તે ક્યાંથી વની છે? અને તેના અંગમાં શું મર્યું છે? તો હાડ, માંસ, નાડીયો, ત્વચા, રોમ, મલ્લ, મૂત્ર, પરસેવો, લાલ, લોહી, આદિક નકારી વસ્તુ ભરી છે, અને વળી સ્ત્રીનો દેહ કેવો છે? તો જેમ લઘુશંકા કરવાની ટાળ હોય અને તેમાં હજારો મનુષ્ય લઘુ કરતા હોય અને તે ટાળ અતિશય ગંધાતી હોય અને તેમાં લઘુ કરવાની ઇચ્છા થાય અને કરવી પડે તો મોઢા આડું છુગડું દડને અભાવે યુક્ત કરે, તેમ જેને સ્ત્રીનો રાગ હોય તેને શમાવવા સારું અતિશય પાપરૂપ અને અનંત દોષે યુક્ત અને નરકમાં લઈ જવાની વારી રૂપ જાળીને અભાવે સહિત ઋતુ સમે સ્ત્રીનો સંગ કરે અને અંતે દેહ મુક્યા મ્હોર સ્ત્રીનો ત્યાગ કરવો.

અને તેવીજ રીતે દ્રવ્યાદિક પદાર્થ તેમાં પણ અનંત દોષને દેખે. જે એક પૈસો ભેગો કરે તેમાં પણ પંદર અનર્થ થાય છે, ત્યારે એક પૈસો થાય છે, અને તે દ્રવ્યને સાચવવું પડે તેમાં પણ કેટલા ભય અને કલેશ ઉત્પન્ન થાય છે? અને પોતાને તો એક શેર અન્ન દેહરક્ષણને અર્થે જોડી દીધા માટે “મને ધિક્કાર છે જે પ્રગટ ભગવાનનો જોગ મેલીને દ્રવ્યાદિક પદાર્થમાં વંધાઈ રહ્યો છું! અને જો તે દ્રવ્યમાં મારે વાસના રહી જશે તો સર્પાદિકનો મારે દેહ ધરવો પડશે, અને મારા આત્માનું અતિશય મુંડું થશે,” એમ સમજીને દ્રવ્યની વાસનાનો ત્યાગ કરે.

—અને તેમજ સારું સારું જે જાણવું તેમાં પણ અનંત દોષને દેખે

જે “ આ જીભને ગળપણ લાગે છે તથા ચારું, ચાટું, મીઠું, મોઢું, લાગે છે તે જીભ તો માંસનો લોચો છે અને ગલ્યા, ચીકણા, ચાટા, ચારા, તેના પ્રમાણના કરનારા અને તેના ભોક્તા તો વરુણ દેવ છે, અને જે હું આત્મા છું તે તો સદાય અસંગી છું તે સારું સારું ચાવે કરીને સુખીયો થાઉં છવ્વો નથી, અને જેવું તેવું ચાવે કરીને દુઃખીયો થાઉં છવ્વો નથી. અને દેહમાં જે પ્રાણવાયુ છે તેને તો જેવું તેવું આહાર માત્ર જોડીપ છીપ માટે સારું સારું ચાવા સારુ વૃથા મારી આયુષ્ય શા સારુ ચોડું ? અને કોટિ વર્ષ સુધી ગલ્યા, ચીકણા, ચાટું તો પણ જીહ્વા ઇન્દ્રિય તૃપ્ત થાય છવ્વો નથી, અને જો મારે સારું સારું ચાવામાં વાસના રહેશે તો વિષામાં કીડો થવું પડશે.” છવ્વી રીતે વિચાર કરીને સારું સારું ચાધાની વાસનાનો ત્યાગ કરે છે.

અને તેમજ સ્નેહમાં પણ વંધન રૂપી કોટાનકોટિ દોષને દેખે જે “ સ્ત્રી છોકરાં, સગાં સંવંધી, તેમાં હું સ્નેહે કરીને પ્રત્યક્ષ ભગવાનનો સંવંધ મૂકીને વંધાઈ રહ્યો છું માટે મને ધિક્કાર છે ! કેમ કે પ્રત્યક્ષ ભગવાનનો સંવંધ છે તે તો અનંત જન્મનાં સુકૃત હોય ત્યારે જ થાય છે, તે મને આજ પ્રાપ્ત થયો છે માટે મારા જેવો કોઈ અણસમજુ નહીં જે આ જગતનાં સ્ત્રી, છોકરાં, સગાં, સંવંધી, તે કોઈ ભેગું આવ્યું નથી અને કોઈ ભેગું જતું નથી. છ તો સૌસૌને સ્વાર્થે ભેગાં થયાં છે અને સૌસૌનો સ્વાર્થ સરી રહે છે ત્યારે કોઈના રાખ્યાં પણ રહેતાં નથી, અને આજ પણ મારામાંથી સ્વાર્થ મટે તો મારું પણ વાંકું ઘોલે અને તિરસ્કાર કરે, માટે મને અજ્ઞાને કરીને તેમાં સ્નેહ રહી જશે તો મારે તેના ભેગો ચોરાશીમાં જન્મ ધરવો પડશે. તે કૂતરા થશે તો મારે પણ કૂતરાનો અવતાર આવશે, છ ગધેડા થશે તો મારે પણ ગધેડાનો અવતાર આવશે અને તે વાંદરા થશે તો મારે પણ વાંદરાનો અવતાર આવશે, છવ્વી રીતે તેના ભેગાં

લોકની તુચ્છ જેવી અને અનંત દુઃખે યુક્ત એવી જે મોટપ તે વ્યાં રહેવાની છે ? તે તો નાશવંત છે અને મિથ્યા શ્રાન્તિ, મોહ અને રાગ તેને કરીને મોટપ, લાજ, આવરૂ માની છે, માટે મિથ્યા માને કરીને મગવાનના સંબંધથી છેટે રહીને મારો દેહ પડશે તો તેને કરીને ભૂતપ્રેતનો અવતાર ધરવો પડશે અને હેરાન થઈશ, અને અતિ દુઃખ પામીશ.”

એવી રીતે પંચવિધયને દોષેયુક્ત વિચાર કરીને તે વિષયને પાપરૂપ જાણીને તથા અનાદિના જીવના શત્રુ જાણીને તેનો સર્વ પ્રકારે ત્યાગ કરવો. અને નિર્વાસનિક થવું એ સિદ્ધાંતવાર્તા છે. કેમ કે નિર્વાસનિક થયા વિના આત્યંતિક મોક્ષ થાય નહીં; માટે જરૂર નિર્વાસનિક થવું.

—તે સારૂ ભગવાનના ભક્તે જગત થકી સદાય ઉદાસ રહેવું. અને એવી રીતનો જે સત્સંગી છે તેની સર્વે વાસના નિર્મૂલ થાય છે અને જો જોઈ જાતની વાસના રહે અને દેહ મુકે તો તેને જરૂર જન્મ ધરવો પડશે. તે પૂર્વજન્મની પરમેશ્વરની ભક્તિનો જે નિશ્ચય છે તે ટળતો નથી અને કરીને પાછો સાવધાન થાય છે. અને ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય અને માહારમ્યે ભક્તિ તેને સિદ્ધ કરે છે. અને તે યોગ ભ્રષ્ટ કહેવાય છે. અને એવા જીવનો જે સ્થેએ એવા દેશકાળ રૂઢામાં જન્મ હોય છે જ્યાં દેહ અને દેહના સંવં-ને આ પ્રીતિ હોય જ નહીં ને સત્સાધુને વિષે તેને સ્થેએ પ્રીતિ થયા કરે. એવી જગતના જે હોય તેને યોગભ્રષ્ટ જાણવા. અને તે સંસારનો ત્યાગ કરીને ભગવા-ના સંવંધમાં અલંકાર રહે છે, પણ એવા યોગભ્રષ્ટ સંસારમાં દેહ અને દેહના સંવંધીના જોડાવ્યા જોડાતા નથી. અને તેને ઉપદેશના કરનારા સાધુ તે સંસારમાં જોડાવે તો પણ એવા યોગભ્રષ્ટ સંસારમાં જોડાય નહીં. અને ભગવાન પોતે એમ આજ્ઞા કરે જે “તું સંસારમાં રહે અને તારું કલ્યાણ કરીશું.” તો પણ એવા યોગભ્રષ્ટ સંસ્કારી નિર્વાસનિક હોય તેને સંસારમાં રહેવાય નહીં. કેમ કે જે જે જ્ઞાને કરીને નિષેધ કર્યો તેનું પાછું ગ્રહણ

ભક્તિનું, રાજ્યનું, દ્રવ્યનું, વિદ્યાનું इत्यादिનું માન જેને હશે તેને પ્રગટ ભગવાન નહીં ઓઢાયાય. અને જે દૈવી જીવ હશે તેને ભગવાન ઓઢાયાશે. અને દૈવી જીવ હોય તેને જ પ્રગટ ભગવાનનો જ્ઞાન પ્રકાશરૂપી અલૌકિક પ્રતાપ જાણ્યામાં આવે છે.

—તે કેવી રીતે જાણે છે ? તો પ્રગટ ભગવાન પાસે સર્વોપરિ જ્ઞાન હોય તથા સર્વદેશી જ્ઞાન હોય અને તે સર્વેના મતના સિદ્ધાંતને જાણતા હોય અને જેની પાસે સર્વે શાસ્ત્રનું સંપૂર્ણ જ્ઞાન હોય અને વઢી અપાર જ્ઞાન હોય અને તે જ્ઞાનને જે જે મન, કર્મ અને વચને સાંભળે તો તે સાંભળનારાના અંતરના સંશય માત્ર ટઢી જાય અને તેના અંતરમાં પરમ-શાન્તિ થાય અને તેને પંચવિપય પામવાની જે તૃષ્ણા તે ટઢી જાય છે. તેને કરીને જે દેવી અને મુમુક્ષુ જીવ હોય તેને પ્રગટ ભગવાનના સ્વરૂપનો નિશ્ચય થાય છે અને જ્યારે ભગવાન પ્રગટ થાય છે ત્યારે કેટલાક મુક્ત દેહ ધરે છે. તે મુક્ત જે તે કામલોભાદિક અંતરશત્રુનો ત્યાગ કરીને પ્રગટ ભગવાનને શરણે આવીને ભગવાન થકી આત્મતિક જ્ઞાન સિદ્ધ કરીને અક્ષર—બ્રહ્મરૂપ થઈને ભગવાનની સેવામાં અઁઁડ રહે છે અને ંવા બ્રહ્મરૂપ મુક્ત તો જ્યાં પ્રગટ ભગવાન હોય ત્યાં જ હોય છે. પણ ભગવાન વિના વીજે ઢેકાળે ંવા પંચવિપયના ત્યાગી અને આત્મતિક જ્ઞાનને પામીને સિદ્ધદશાને પામેલા સંત તે પ્રગટ ભગવાન વિના હોય નહીં.

જેમ માનસરોવર હોય ત્યાં હંસ હોય અને જ્યાં હંસ હોય ત્યાં જંઁર માનસરોવર હોય. તેમ જ્યાં પ્રગટ ભગવાન હોય ત્યાં જ ંવા હંસરૂપ પંચવિપયના ત્યાગી અને બ્રહ્મરૂપ સાધુ હોય. અને જ્યાં ંવા સાધુ હોય ત્યાં જંઁર ભગવાન હોય.

એવી રીતે જ્ઞાને કરીને પ્રગટ ભગવાન ઓઠાણાય છે. અને તે જ્ઞાન-વિષે અનંત પ્રતાપ અને અનંત ऐश्वर्य અને અનંત શક્તિઓ અને અનંત સિદ્ધિઓ રહી છે. અને પૂર્વે જે જે ભગવાનના અવતાર થઈ ગયા તેણે પણ પોતાના ભક્તોને જ્ઞાન જ આપ્યું છે. તે શ્રીકૃષ્ણે ઉદ્ધવજીને તથા અર્જુનને જ્ઞાન આપ્યું છે. ને જ્ઞાને કરીને પોતાના સ્વરૂપનો નિશ્ચય કરાવ્યો છે. અને કપિલદેવ ભગવાને દેવહૂતિને પણ જ્ઞાને કરીને નિશ્ચય કરાવ્યો છે. અને રામચંદ્રજી ભગવાને પણ લક્ષ્મણને તથા ભરતજીને જ્ઞાન આપીને પોતાના સ્વરૂપનો નિશ્ચય કરાવ્યો છે. અને ઋષભદેવ ભગવાને પણ પોતાના પુત્રોને જ્ઞાન આપ્યું છે. અને વેદમાં પણ ભગવાનના સ્વરૂપને જાણવાને અર્થે જ્ઞાન જ કહ્યું છે. અને શાસ્ત્રમાં પણ પરમાત્માને જાણવાને અર્થે જ્ઞાન જ કહ્યું છે. માટે જ્ઞાને કરીને જ પ્રગટ ભગવાન ઓઠાણાય છે.

અને જેણે જ્ઞાને કરીને ભગવાનને ઓઠાણ્યા તેણે જ નક્કી ઓઠાણ્યા છે, અને તેની જ મુક્તિ થાય છે. તે વેદમાં પણ કહ્યું છે જે “ઋતે જ્ઞાનાન્ન મુક્તિઃ” એ શ્રુતિનો એમ અર્થ છે જે “પરમાત્માના સ્વરૂપના જ્ઞાન વિના મુક્તિ થાય નહીં.” માટે જ્ઞાને કરીને ભગવાનને જાણવા એજ સર્વે શાસ્ત્રનો તથા ચાર વેદનો સિદ્ધાંત છે, અને તે જ્ઞાન વિના જે પરચા માગે છે તે તો મુરખ છે અને જ્ઞાનહીન છે. કેમ કે પરચા છે તે તો માયાનો ચોટો પ્રપંચ છે, તે ઢોંગી જગતને ધૂતનારા હોય છે તે કરે છે, પણ ચરા સત્-પુરુષ એવા ઢોંગ કરે નહીં, અને પૂર્વે જે જે સત્પુરુષ થઈ ગયા છે તેણે જ્ઞાન સિવાય વીજો પરચા આપવાનો ઢોંગ કયો જ નથી. માટે જ્ઞાને કરીને જ પ્રગટ ભગવાન ઓઠાણાય છે, પણ વીજે કોઈ પ્રકારે ભગવાન ઓઠાણાતા નથી.

ત્યારે તેમાં કોઈને એમ શંકા થાય જે ભગવાન વિના વીજા કોઈ

પંથ સાચો અને વીજાનો ધર્મ ઓછો” એમ સમજશે તેને કોઈ કાળે ભગવાન ઓળખાશે નહીં. માટે જે જે અમારા આશ્રિત હોય તેને અમારા પછી એવો ઓછો મમત્વ રાખવો નહીં અને કોઈ શુદ્ધ જ્ઞાનદાતા પ્રગટ થાય તો તેની પાસે સુખેથી જાઓ અને તે યશસ્વી જ્ઞાનદાતા જણાય તો તેનો શીર સાટે આશ્રય કરજો, અને તેનો આશ્રય કરશો એજ અમારો આશ્રય છે કેમકે સત્પુરુષ તો તેના તે છે, માટે જીવોને જ્ઞાન આપવા સારુ વારંવાર પ્રગટ થાય છે, એવી રીતે સમજે છે તેને કોઈક દહાડે પ્રગટ ભગવાન ઓળખાશે, અને તેનું કલ્યાણ થશે.”

इति श्रीमुख सिद्धांत ४२ समाप्त ।

૪૨ વિષય:—તત્ત્વે કરીને ભગવાનને જાણવા વિષે

શ્રી હરિકૃષ્ણાય નમોનમઃ—સંવત્ ૧૯૧૬ ના માગસર સુદ ૩ ને દિવસ મહારાજ શ્રી હરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી વોટાદ મધ્યે ભક્ત ચેતાજીની સ્ત્રી વા જામવાને ઘેર ઉગમણે વાર ઓરડાની ઓસરમાં ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન થયા હતા, સર્વે શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતા. મસ્તક ઉપર શુભાવી રંગનો ફેંટો બાંધ્યો હતો, સર્વે અંગને વિષે પુષ્પના આભુષણ ધારણ કર્યા હતા અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ સાધુ તથા ઘણાંક હરિભક્તની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

પ્રશ્ન:—પછી મહારાજે સાધુને પ્રશ્ન પૂછ્યું જે “તત્ત્વે કરીને ભગવાનને જાણે તેને પછી કાંઈ જાણવું રહેતું નથી. તો તત્ત્વે કરીને કેમ જાણવા તે કહો ?”

પછી અક્ષર મુક્તાનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે ક્ષર, અક્ષર અને અક્ષરાતીત, એ ત્રણને જાણે ત્યારે તે જાણી રહ્યો કહેવાય. પછી મહારાજ બોલ્યો જે

“એ પળ ઉત્તરે જશે” એમ કહીને રહ્યા. ત્યાં મશાલ થઈ, પછી મહારાજની આરતી ધુન્ય કરીને સર્વે સમા વેઠી.

પ્રશ્ન:—પછી પરમ સિદ્ધાંત સ્વામીએ પ્રશ્ન પુછ્યું કે “હે મહારાજ! જીવ, ઇશ્વર, માયા અને પરમેશ્વર તેના સ્વરૂપને જાણે ત્યારે જાણી રહ્યો કહેવાય કે તેને કાંઈ જાણવું વાકી રહે છે?”

પછી મહારાજ બોલ્યા કે “જીવ, ઇશ્વર, માયા અને પરમેશ્વર તેના સ્વરૂપને તત્ત્વે કરીને યથાર્થ, જેમ છે તેમ સાક્ષાત્કાર, પ્રત્યક્ષ જાણે ત્યારે તે જાણી રહ્યો કહેવાય, પણ તત્ત્વે કરીને ન જાણ્યું હોય અને અમથુ જાણ્યું હોય ત્યાં સુધી યથાર્થ ન જણાયું કહેવાય.

તે તત્ત્વ તે શું? તો જેમ છાશ કરે તેમાંથી માંખણ નીસરે તે તત્ત્વ કહેવાય પણ અમથી ઢલોળીને છાશ કરે અને માંખણ ન નીસરે તેને છાશ તો કહેવાય પણ તત્ત્વ ન નીસર્યું! તેમ ભગવાનના સ્વરૂપને તત્ત્વે કરીને જાણવું. તેને જાણવાની રીત કહીએ છીએ. જે પરાત્પર અને સર્વેના કારણ અને સર્વેના આધાર અને અક્ષરાતીત અને દિવ્ય મૂર્તિ પરબ્રહ્મ પુરુષોત્તમ ભગવાન તે અનંત ऐश्वर्य અને અનંત શક્તિઓ અને અનંત પાર્પદ તેણે વિંટાળ્યા થકા સદાય અક્ષરધામમાં વિરાજમાન છે, અને એવા જે ભગવાન તે જે તે અક્ષરધામમાં રહ્યા થકા આ સર્વ વિશ્વરૂપે થાય છે. જેમ સૂર્ય પોતાના મંડળમાં રહ્યો થકો વ્રહ્માંડમાં વ્યાપ્યો છે, તેમ ભગવાન અક્ષરમાં રહ્યા થકા વિશ્વમાં વ્યાપ્યા છે. તે કેવી રીતે વિશ્વરૂપે થાય છે? તો એવા જે પરાત્પર ભગવાન તે જે તે ઉત્પત્તિ સમે અક્ષરમાં પ્રવેશ કરીને અક્ષરરૂપ ભગવાન થાય છે, અને પછી અક્ષરરૂપ ભગવાન પ્રકૃતિપુરુષમાં પ્રવેશ કરીને પ્રકૃતિપુરુષરૂપ ભગવાન થાય છે, અને પ્રકૃતિપુરુષરૂપ ભગવાન પ્રધાનપુરુષમાં પ્રવેશ કરીને પ્રધાનપુરુષરૂપ

રહ્યા છે તે વિશ્વ દેખાય છે પળ વિશ્વમાં રહ્યા એવા જે ભગવાન તે નથી દેખાતા. અને જેમ આકાશ ચારભૂતમાં આવ્યો છે તો પળ અસંગી છે અને નોખો છે અને ચારભૂત નાશ પામે તો પળ આકાશ નાશ નથી પામતો. તેમ ભગવાન વિશ્વમાં રહ્યા થકા અસંગી અને ન્યારા છે અને વિશ્વનો નાશ થાય પળ ભગવાનનો નાશ નથી થતો. એવી રીતે ભગવાન અનંત કોટિ બ્રહ્માંડમાં રહ્યા છે, એ ભગવાનને સાક્ષાત્કાર જાણવા.

તે કેમ જાણવા ? તો સર્વ વ્યાપક, સર્વાધાર, સર્વકારણ, સર્વનિયંતા, એવા જે અક્ષરાતીત પરબ્રહ્મ પુરુષોત્તમ પરત્તમામા દિવ્યમૂર્તિ સદાય સિદ્ધ-સ્વરૂપ જેની એક લેશ સત્તાએ કરીને અનંતકોટિ વિશ્વને ધરી રહ્યા છે એવા જે ભગવાન તે જે તે કૃપા કરીને પોતાનું સ્વરૂપ જણાવવા સારુ મનુષ્યને જાણ્યામાં આવે એવા મનુષ્ય જેવા થઈને પોતાના સ્વરૂપનું જ્ઞાન કરાવે ત્યારે જ જીવ ભગવાનને જાણી શકે, પળ તે વિના કોઈ કાળે જીવ પોતાની મેળે ભગવાનને જાણવાને સમર્થ નથી. માટે તે ભગવાન મનુષ્ય જેવા થઈને જીવને પોતાનું સ્વરૂપ તત્ત્વે કરીને જણાવે છે.

તે તત્ત્વ તે શું ? તો જેવી રીતે વિશ્વમાં ભગવાન જે તે અક્ષરરૂપે કરીને રહ્યા છે. તેવી રીતે પિંડમાં ભગવાન રહ્યા છે. તે પિંડ દેખાય છે પળ તેમાં રહ્યા એવા જે ભગવાન તે નથી દેખાતા. તે કેવી રીતે રહ્યા છે ? તો જેમ ભેંસની નાની પાઠી હોય તેમાં ઘી રહ્યું છે. તે ઘી જોડતું હોય અને પાઠીમાંથી કાઢવા જઈએ તો એક ટીપું ઘી નીસરે નહીં અને પેટ ચીરીને માંહીલી કોરે (અંદર) જોવા જાય તો પળ ઘી હાથ ન આવે અને ડલટી પાઠી મરી જાય તે પાઠું કોઈ દિવસ ઘી પામીએ જ નહીં. તેમ પિંડ અને બ્રહ્માંડમાં ભગવાન રહ્યા છે અને તે અજ્ઞાને કરીને શાસ્ત્રના શબ્દના મર્મને જાણ્યા વિના અને અસમર્થ અને દેહને જ પોતાનું રૂપ માને છે, અને અજ્ઞાને કરીને મતિ અવઝાઈ ગઈ છે જેની એવા જે મિથ્યા

બ્રહ્મજ્ઞાની તે જે તે એમ જાણે જે સર્વમાં ભગવાન રહ્યા છે એમ જાણીને પોતાને પણ ભગવાન માને જે “હું પણ ભગવાન છું તે મારે હવે કાંઈ કરવું નથી.” એમ જે સમજે છે તેને તો કોઈ કાળે ભગવાન મળતા નથી અને તેનું કલ્યાણ પણ કોઈ કાળે થાય નહીં અને તેના તો જીવનો નાશ થઈ જાય છે. જેમ પાડીમાંથી ચીરીને ઘી કાઢતાં પાડી મરી ગઈ તેમ સર્વમાં ભગવાન છે એમ જાણીને પોતાને ભગવાન માને તો તેના જીવનો નાશ થઈ જાય છે કહેતાં કોઈ કાળે તેને ફરીને મનુષ્યનો દેહ ન આવે અને સદાય પર્યંતાદિક સ્થાવરમાં પડ્યો રહે, પણ તેને જંગમ જાતમાં જન્મ ન આવે.

માટે જે રીતે અક્ષરરૂપે કરીને સર્વમાં ભગવાન રહ્યા છે તેને સાક્ષાત્કાર જાણવા તેને કહીએ છીએ જેમ પાડીમાં ઘી રહ્યું છે તેને બુદ્ધિએ કરીને કાઢવું તો પ્રથમ તે પાડીને ચાકરી કરીને મોટી કરવી, પછી તે પાડી વિચાલ. તેને દોહીને દૂધ કાઢીને તેમાં ઘટે તેટલું મેલવળ નાખીને તેને ચાર પહોર રાખીને તે દહીં થયું તેને ગોઠીમાં નાખીને રવૈયાથી બ-લોવીને તેમાંથી માલખ કાઢીને તેને તારીને ઘી કરવું. તે ઘીને કુડલામાં ભરવું ત્યારે તે ઘી તરત જમાવ યવું થયું. એ દૃષ્ટાંતનું સિદ્ધાંત એ છે જે પાડીને ઠેકાણે તો પિંડ અને બ્રહ્માંડ છે અને ઘીને ઠેકાણે ભગવાન છે. તે ભગવાનને સાક્ષાત્કાર પામવા સારુ પ્રથમ તો ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણાદિક ચોવીસ તત્ત્વની જે વૃત્તિઓ તેને પંચવિષય થકી પાછી વાળીને નિયમમાં કરવી. પછી આત્મવિચાર કરવો જે જીવ છે તે ચોવીસ તત્ત્વે કરીને સર્વે ક્રિયા કરે છે. તે તત્ત્વ જણાય છે અને જીવ જણાતો નથી પણ જીવ વિના તત્ત્વ તો જડ છે, તે કાંઈ કરવાને સમર્થ નથી.

જેમ સોની હથોડીએ કરીને ઘાટ ઘડે છે પણ તે હથોડી સોની વિના ઘાટ ઘડવાને સમર્થ નથી તેમ તત્ત્વ તો જડ છે, તેમાં જીવે પ્રવેશ કર્યો

છે. તેને કરીને ક્રિયા કરવાને સમર્થ છે. તે જીવ જ સર્વ ક્રિયા કરે છે. જેમ ગરવામાં દીવો મુક્યો હોય તે ગરવાના ફકોરામાં પ્રકાશ નીસરે છે તે દીવાનો જ પ્રકાશ નીસરે છે. પણ તે દીવો દેખાતો નથી અને ગરવો દેખાય છે. તેમ તત્ત્વ જે તે દેહરૂપ ગરવાના ફકોરાં છે. તે ગરવારૂપ દેહ દેખાય છે, પણ જીવ દેખાતો નથી. તે જેમ દીવાને ગરવાનું આવરણ છે ત્યાં સુધી દીવો સાક્ષાત્કાર દેખાતો નથી. અને ગરવાનું આવરણ ટૂંકી જાય તો દીવો સાક્ષાત્કાર દેખાય. તેમ આત્માને દેહાભિમાનને વિષે આસક્તિરૂપ આવરણ છે ત્યાં સુધી આત્મા સાક્ષાત્કાર દેખાતો નથી અને દેહાભિમાનનો નાશ થાય તો આત્મા સાક્ષાત્કાર બ્રહ્મરૂપ થાય છે. માટે જેમ પિંડ અને બ્રહ્માંડની ઉત્પત્તિ છે તેમ પ્રલય કરીને પોતાના આત્માને વિષે દૃઢ સ્થિતિ પામવું.

તે આત્મા કેવો છે? તો અખંડ છે, અવિનાશી છે, સુખરૂપ છે, ચૈતન્ય છે, પ્રકાશવાન છે, આનંદરૂપ છે, સત્યરૂપ છે, અચ્છેદ અભેદ છે અને પોતાને સુખે કરીને જ સુખીયો થાય એવા છે. પણ નાશવંત એવા જે પંચ-વિષય સંબંધી માયિક પદાર્થ તેણે કરીને સુખીયો થાય એવો આત્મા નથી. અને તે માયિક પદાર્થને ભોગવવે કરીને તો પોતે સુખરૂપ છે તો પણ જન્મ મૃત્યુને પામીને, મહાકષ્ટને પામે છે. માટે તે પિંડ બ્રહ્માંડ આદિક સર્વેને ચાર પ્રકારના પ્રલયે કરીને પોતાના આત્માને વિષે દૃઢ સ્થિતિ પામવી કહેતાં અક્ષરબ્રહ્મને વિષે પોતાના આત્માને એકત્વપણું કરવું જે “અક્ષર તે હું છું.” એમ સમજવું, તે અક્ષર કેવું છે? તો અનંતકોટિ બ્રહ્માંડની ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ અને પ્રલય, તે જેની લેશ સત્તાણ કરીને અક્ષરના કોઈક દેશને વિષે થાય છે, એવું જે અક્ષરબ્રહ્મ તેને પોતાનું સ્વરૂપ જાણીને તે અક્ષરના આધાર એવા જે અક્ષરાતીત પરબ્રહ્મ પુરુષોત્તમ ભગવાન તે અક્ષરને વિષે સદાય અખંડ

વિરાજમાન છે. “તેજ ભગવાન આ પ્રગટ છે” એમ જાણીને તે ભગવાનને વિષે ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણાદિકની વૃત્તિઓને નવથા ભક્તિ કરીને જોડી દેવા તો તેનાં ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણ ભગવાનને વિષે જોડાવે કરીને ભગવાનરૂપ થઈ જાય છે. ત્યારે તો તે ભક્ત એક ભગવાનને જ દેખે છે. પછી તે ભક્ત ભગવાનના સાધર્મ્યપણાને પામે છે. કહેતાં જેમ ભગવાન કાલ, કર્મ, માયા, અરહિત છે તેમ તે ભક્ત માયિક પંચવિપયનો ત્યાગ કરીને પ્રગટ ભગવાન અને ભગવાનના એકાન્તિક સંતતા સમાગમમાં રહીને અલંદ બ્રહ્મસ્થિતિમાં વર્તે છે. અને એવા મુક્તદેહમાં હોય તો પણ બ્રહ્મની જ મૂર્તિ છે, જેમ કુડલામાં ઘી ભર્યું હોય તે સાક્ષાત્કાર ઘી કહેવાય તેમ જેણે પંચવિપયની વાસના ટાલીને તત્ત્વે કરીને ભગવાનને જાણ્યા છે તેને વિષે તો સાક્ષાત્કાર ભગવાન રહ્યા છે અને વીજા જીવને વિષે જે ભગવાન રહ્યા છે તે તો જેમ પાડીમાં ઘી રહ્યું છે તેમ સર્વને વિષે ભગવાન રહ્યા છે. માટે આવી રીતે તત્ત્વે કરીને જે ભગવાનના સ્વરૂપને જાણે તે જ માયાને તરીને મહામુક્ત થાય છે. અને આ વાર્તા સર્વ શાસ્ત્રનું રહસ્ય છે.”

॥ ઇતિ શ્રી મુખસિદ્ધાંત ૪૩ સમાપ્ત ॥

૪૪ વિષય :—ભગવાનને પ્રગટ થવાનું કારણ

શ્રી હરિકૃષ્ણાય નમોનમઃ—સંવત્ ૧૯૧૬ ના માગશર સુદ ૪ ને દિવસ મહારાજ શ્રી હરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી ઘોટાદ મધ્યે ભક્ત ચેતાજીની સ્ત્રી વા જામવાને ઘેર ઉત્તરાદે વાર ઓરડાની ઓસરીમાં ગાદી તકીયા નચાવીને ઢોલીયા ઉપર વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે કસુંબલ વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં. ગુલાબના પુષ્પના હાર ધારણ કર્યા હતા. લલાટને વિષે કંકુનો ચાંદલો કર્યો હતો અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ સાધુ તથા ઘણાક હરિભક્તોની સમા ભરાઈને વેઠી હતી.

ભક્ત અતિશય શાન્તિને પામે છે. તે સારુ તેનાં તપ, શ્રદ્ધા, ભક્તિ અને પ્રેમ જોડેને તેની ઉપર કૃપા કરીને તેને સુખ આપવા સારુ ભગવાન અક્ષરધામમાંથી પધારે છે. અને પોતાના એકાંતિક ભક્તને સુખ આપે છે. અને ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય અને માહાત્મ્યે સહિત ભક્તિ તેને સિદ્ધ કરાવે છે. અને તેને આત્યંતિક મોક્ષ પમાડે છે. અને તેના ભેગું અનંત જીવોનું કલ્યાણ કરે છે. માટે નિષ્કામભાવે પોતાના જીવના કલ્યાણને-અર્થે પંચવિપયનો ત્યાગ કરીને ભગવાનની નવધા ભક્તિ કરે છે તેને ભગવાનને વિષે વિરહરૂપી પ્રેમલક્ષણાભક્તિ પ્રગટ થાય છે.”

પ્રશ્ન :-પછી જીવરામ માફે પ્રશ્ન પૂછ્યું જે-“ હે મહારાજ ! ગૃહસ્થ-ને પ્રત્યક્ષ ભગવાનનો આશરો થયો હોય તેનો ભગવાનની કૃપા કરીને કેટલો મોક્ષ થાય છે અને તેને સાધન શાં શાં કરવા પડે છે અને તે ગૃહસ્થ કઈ રીતે નિર્વાસનિક થઈને આત્યંતિક મોક્ષ પામે છે ? ”

પછી મહારાજ વોલ્યા જે-“ જીવને અનંત જન્મનાં પાપ છે, તે પાપ થકી મુકાવીને ભગવાને પોતાનો આશરો કરાવ્યો અને અધર્મનો માર્ગ મુકાવીને ધર્મના માર્ગે ચલાવ્યો તે સર્વે ભગવાનની કૃપા છે, તથા અંતરના જે તાપ તેને જ્ઞાને કરીને શાન્ત પમાડે તે ભગવાનની કૃપા જાણવી. જેમ કોઈક ગુનેગારને કાઢી ટેકરીએ મુકતા હોય અને તેને કોઈક પાછો વાળે અને એમ કહે “તને પૂછ્યું છે અને તું હમણાં તારે ઘેર જા.” ત્યારે તે ગુનેગાર એમ જાણે જે “મારું તો મોત આવ્યું હતું પણ હમણાં તો ઉગર્યો.” તેમ જીવને તો જો પ્રગટ ભગવાન અને ભગવાનના નિર્વાસનિક સંતનો આશ્રય ન થાય તો કાઢી ટેકરીરૂપ નરક ચોરાશીમાં જાય અને જમના માર ખાતા ખાતા પાર આવત નહીં. માટે જેને પ્રગટ ભગવાન મળ્યા છે અને તે ભગવાનનો આશરો જેને કર્યો અને મોક્ષની ઇચ્છા થઈ એજ ભગવાનની કૃપા જાણવી, અને ભગવાને કૃપા કરીને જે જે આજ્ઞા આપી

હોય તે આજ્ઞાને ભગવાનની કૃપા જાણીને અતિશય દૃઢ કરીને પાઠવી અને તે આજ્ઞામાં લેશ માત્ર પળ ફેર પડવા દેવો નહીં, તે ક્રિયા સાધન કહેવાય છે. અને નિર્વાસનિક થવું તે તો પંચવિષયનો ત્યાગ કરે ત્યારે જ નિર્વાસનિક થાય, પણ વિષયનો ત્યાગ કર્યા વિના કોઈ કાળે નિર્વાસનિક થાય નહીં. તે બ્રાહ્મણ હોય તે પણ પંચ વિષયનો ત્યાગ કરે ત્યારે નિર્વાસનિક થાય. તથા ક્ષત્રિય હોય, વૈશ્ય હોય કે શૂદ્ર હોય તથા ત્યાગી કહેવાતો હોય કે ભેખ લીધો હોય અથવા ગમે તે આશ્રમી કહેવાતો હોય પણ તે સર્વે જ્ઞાન પામીને પંચવિષયનો ત્યાગ કરશે ત્યારે જ તે નિર્વાસનિક થશે. અને જે આત્યંતિક મોક્ષને પામવું તે પણ નિર્વાસનિક થયા વિના કોઈ કાળે પમાય નહીં. માટે વાસના તો સર્વેને જરૂર ટાઢવી જોઈશે. અને ગૃહસ્થ ને ત્યાગી તે તો શ્રદ્ધાના ભેદ છે. માટે જેને વહેલી શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન થાય તે તત્કાલ વિષયનો ત્યાગ કરીને ત્યાગી થાય અને જેને મંદ શ્રદ્ધા છે તે ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહ્યા છે. તે ગૃહસ્થાશ્રમવાળા જે સ્ત્રી-પુરુષ તે સર્વને પણ પંચવિષયની જે વાસના તેનો ત્યાગ કર્યે છૂટકો છે.

જેમ તીર્થે જાય છે તે વધારે ચાલનારા હોય તે વહેલા પુગે છે અને જે થોડું થોડું ચાલનારા હોય તે ઝાણે દિવસે પુગે છે. પણ સૌને તીર્થે પુગે છૂટકો છે. અને સર્વને સરખો જ પંથ પડશે. તેમ જે શ્રદ્ધાવાળા છે તે તો વહેલા પંચવિષયનો ત્યાગ કરીને નિર્વાસનિક થઈને ભગવાનના અલૌકિક સુખને પામે છે. અને જેને થોડી શ્રદ્ધા છે તેને ઝાણે દહાડે વાસના ટાઢશે અને વાસના ટાઢશે ત્યારે ભગવાનના અલૌકિક સુખને પામશે. અને જ્યાં સુધી કામ, લોભ, સ્વાદ, સ્નેહ અને માન એ જે પાંચ શત્રુ તે જેને વિષે અતિશય હોય તેને અંતરમાં સુખ આવવા દે નહીં અને તેને દુઃખ આપે છે.

કેમ કે જેને જે જે વિષયમાં આસક્તિ હોય અને તે વિષયનું કોઈ
 ઁંડન કરે ત્યારે તેનાથી તેને જરૂર ક્રોધ થાય છે. અને જ્યારે ક્રોધ થાય છે ત્યારે
 તેમાંથી મોહ થાય છે. અને મોહ થકી બુદ્ધિનો નાશ થાય છે. અને જ્યારે બુદ્ધિ-
 નો નાશ થાય છે ત્યારે કરવા ન કરવાનો તેને વિવેક રહેતો નથી અને
 તે ષથુપણના ભાવને પામી જાય છે. માટે પંચવિષયની જે વાસના તેને
 ઁટકો રાહીને જરૂર ટાલવી. અને પંચવિષયની વાસના જે જે મુકે છે
 તેને જ અમારા સ્વરૂપનો નિશ્ચય થાય છે. અને જેને પંચવિષયના રાગ
 છે તેને તો અમારો પળ જરૂર અવગુણ આવે છે. જે “મહારાજ ને આ
 હરિભક્ત ઉપર વધારે હેત છે અને મારા ઉપર થોડું હેત રાખે છે.” ઁવી
 રીતે વિષયની વાસનાવાલા અમારો પળ અવગુણ લે છે. અને અમારે
 તો વાઙ, ભાઙ, ગ્રહસ્થ, ત્યાગી, સર્વે ઉપર સમદ્રષ્ટિ છે. તેને અમારા
 નિર્વાસનિક ભક્ત-સંત છે તે જાણે છે જે “મહારાજને કોઈના ઉપર
 પક્ષપાત નથી. અને જેને જેને મહારાજ કાંઈક કહે છે તે તો તેના ઉપર
 કૃપા કરીને કહે છે.” ઁવી રીતે નિર્વાસનિક ભક્ત સમજે છે. અને
 અમારી જે કૃપા તે પળ નિર્વાસનિક ભક્ત ઉપર જ થાય છે માટે ભગ-
 વાનના ભક્તે તો સ્થૂલ, સૂક્ષ્મ અને કારણ તે જે ત્રણ દેહ તે થકી નોંઁવો
 ઁવો જે આત્મા તેને પોતાનું સ્વરૂપ માનવું અને ઁમ સમજવું જે “હું
 બ્રહ્મરૂપ છું, સુઁરૂપ છું, અચ્છેદ, અભેદ, અવિનાશી, ચેતન્ય અને જાણ-
 નારો અમર, અંડ, આત્મા છું, માટે દુઁઁરૂપ અને નાશવંત અને તુચ્છ
 અને જડ ઁવા જે માથિક પંચવિષય તે મને શું સુઁ કરે ? ઁ તો દુઁઁ-
 રૂપ છે. ઁ તો મને ઁંતિ ઁ કરીને અજ્ઞાન થકી સારપ મનાતી હતી
 પળ હવે મારે સાક્ષાત્કાર જ્ઞાન થયું માટે મારે હવે પાપરૂપ ઁવા જે પંચ
 વિષય તેને શત્રુ જાણીને ત્યાગ કરવો છે.” અને જેની ઁવી સમજણ છે
 જે “હું ગ્રહસ્થ છું અને આ ત્યાગી છે અને ત્યાગી હોય તે વિષયનો

ત્યાગ કરે અને ગૃહસ્થને તો ત્યાગ થાય નહીં” એમ જે સમજે તેની વાસના કોઈ કાળે ટળે નહીં. અને જે આત્મા છે તે ગૃહસ્થ નથી અને ત્યાગી પણ નથી, અને આત્મા તો અવિનાશી છે, અને બ્રહ્મ છે અને અક્ષર છે. માટે ભગવાનના ભક્તે તો વર્ણાશ્રમની જે મિથ્યા ભાવના તેનો ત્યાગ કરીને, નિર્માની થઈને, સત્સંગ કરીને, ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય, અને માહાત્મ્યે સહિત ભક્તિ સિદ્ધ કરીને, પંચવિપયની જે વાસના તેનાં મૂળ ઉખેડીને નિર્વાસનિક થવું. અને આત્મારૂપ થઈને પ્રત્યક્ષ એવા જે પરમાત્મા ભગવાન તેના સ્વરૂપમાં જોડાવું. અને જ્યારે ભગવાનના સ્વરૂપમાં જીવ જોડાય છે ત્યારે તેની વાસના સર્વે વળી જાય છે. અને તેને બ્રહ્મમય એવો દિવ્ય દેહ બંધાય છે. અને તે આત્યંતિક મોક્ષને પામે છે. અને અલંકાર ભગવાનની હજુરમાં રહે છે.”

इति श्रीमुख सिद्धांत ४४ समाप्त ।

૪૫, વિષય :—મોક્ષનો સુલભ માર્ગ

શ્રીહરિકૃષ્ણાય નમોનમ:—સંવત ૧૯૧૬ ના માગસર સુદ ૫ ને દિવસ મહારાજ શ્રીહરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રીવોટાદમધ્યે ભક્ત છેતાજી ની સ્ત્રી વા જામવાને ઘેર ઉગમળે વારઓરડાની ઓસરીમાં ઢોલીયા ઉપર ગાદી તક્કીયા નચાવીને વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે કસુંવલ વસ્ત્રો ધારણ કર્યા હતાં. કંકુનો ચાંદલો કર્યો હતો, અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ સાધુ તથા ઘળાક હરિભક્તોની સભા ભરાઈને વેઠી હતી.

પ્રશ્ન :—પછી ધર્માનંદ સ્વામીએ પ્રશ્ન પૂછ્યું જે—“હે મહારાજ ! મોક્ષને અર્થે શાસ્ત્રમાં અનંત સાધન કહ્યાં છે પણ એમાં એવું કયું એક સુલભ સાધન છે જેને કરીને તત્કાલ થોડેક દાખડે જીવનો મોક્ષ થાય ?”

પછી મહારજ વોલ્યા જે “જીવનો મોક્ષ થવો તે અતિશય કઠણ છે. અને જીવને મોક્ષને માર્ગે ચાલવું તે પળ ઘણું કઠણ છે. અને અગ્નિમાં વઢી મરવું તેથી પળ જીવને મોક્ષને માર્ગે ચાલવું તે કઠણ છે. કેમ કે જગતમાં કેટલીક સ્ત્રીને પુરુષમાં હેત હોય તો તે પુરુષ મરે ત્યારે તેની વાંસે સ્ત્રી અગ્નિમાં વઢી મરે છે. પળ તેને મોક્ષને માર્ગે નથી ચલાતું. અને કૂવામાં પડવું તેથી પળ મોક્ષને માર્ગે ચાલવું તે અતિ કઠણ છે. કેમ કે કૂવામાં પળ ઘળાંય વૂઢી મરે છે. અને માથું કપાવીને મરવું તેથી પળ મોક્ષને માર્ગે ચાલવું તે કઠણ છે. કેમ કે પૈસાને લોભે કરીને ઘળાંય માથાં કપાવે છે. માટે સર્વે કરતાં મોક્ષને માર્ગે ચાલવું એ ઘણું કઠણ છે. અને તીર્થત્રત, ગુત્તદાન, પુન્ય ઇત્યાદિક સાધન કરીને મોક્ષ થવો ઘણો કઠણ છે કેમ કે મોક્ષ તો પંચવિપયની વાસનાનો ત્યાગ કરે ત્યારે જ જીવનો મોક્ષ થાય. એ વાસના ટલ્લી ઘળી કઠણ છે. કેમ કે વાસના તો જીવને અનાદિ કાલની છે. અને ત્રણ દેહમાં જીવ એકરસ થઈ રહ્યો છે. માટે જીવ તે દેહ તેને સંગે કરીને જન્મ મૃત્યુના દુઃખને વારંવાર પામ્યા કરે છે. માટે જે પંચવિપયની વાસના ટાલે છે તેનો જ મોક્ષ થાય છે.

—અને તે વાસના ક્યારે ટલે છે ? તો પરમાત્માના સ્વરૂપને સાક્ષાત્કાર પામે છે ત્યારે વાસના ટલે છે. તે ગીતામાં કહ્યું છે :—

વિષયાવિનિવર્તન્તે નિગ્રહાસ્પ દેહિનઃ ।

સ્તવર્જે રસોપ્યસ્ય પરં દૃષ્ટ્વા નિવર્તતે ॥

અર્થ:—જે પરમાત્માને દેખે ત્યારે વાસના ટલે અને તે પરમાત્મા તો માયા પર છે, અને જીવ માત્ર માયામાં છે. માટે તેનાં ઇન્દ્રિયો, અંતઃકરણ પળ માયિક છે. તે માયિક ઇન્દ્રિયો, અંતઃકરણે કરીને માયા પર એવા જે પરમાત્મા ભગવાન તે એના જાણ્યામાં આવતા નથી તે પળ કહ્યું છે જે ‘યત્તો વાચો નિવર્તન્તે અપ્રાપ્ય મનસાસહ’ ।

અર્થ:—“જીવના ઇન્દ્રિયો, અંતઃકરણના જાણ્યામાં પરમાત્મા નથી આવતા.” અને તે ભગવાનને જાણ્યા વિના જીવનો મોક્ષ થાય નહીં. તે પણ વેદમાં કહ્યું છે જે—‘ઋતે જ્ઞાનાન્ન મુક્તિઃ’ ।

અર્થ:—“ભગવાનના સ્વરૂપના જ્ઞાન વિના જીવની મુક્તિ થતી નથી.” માટે ભગવાનના સ્વરૂપનું સાક્ષાત્કાર જ્ઞાન થાય ત્યારે જ જીવનો મોક્ષ થાય.

હવે તે ભગવાનને જીવ કેમ પામે? તો માયા પર એવા જે ભગવાન તે કૃપા કરીને જીવના ઇન્દ્રિયો, અંતઃકરણના જાણ્યામાં આવે એવા મનુષ્યરૂપે જીવોના કલ્યાણને અર્થે આ પૃથ્વી ઉપર પધારે ત્યારે જીવને કાને કરીને તે ભગવાનના શબ્દ સાંભળ્યામાં આવે છે, ત્વચાણ કરીને ભગવાનનો સ્પર્શ કર્યામાં આવે છે; નેત્રે કરીને જીવને ભગવાનનું રૂપ જોવામાં આવે છે; રસનાણ કરીને ભગવાનનો પ્રસાદ જમાય છે. તથા ભગવાનની લીલા ગવાય છે અને નાસિકાણ કરીને ભગવાનના હાર, ચંદનાદિકના સુગંધ લેવાય છે અને હાથે કરીને ભગવાનની સેવા કર્યામાં આવે છે.

એવી રીતે ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણે કરીને જાણ્યામાં આવે એવા મનુષ્ય-સ્વરૂપે ભગવાન જ્યારે પૃથ્વી ઉપર પ્રગટ વિરાજતા હોય અને તે ભગવાનને વિષે જેને આત્મબુદ્ધિ થાય તેને આત્મબુદ્ધિ કરીને અતિશય હેત થઈ જાય, જેમ વાપને દિકરા ઉપર હેત થાય છે તો તે દિકરાનો એકે અવગુણ નજરે આવતો નથી તેમ જેને ભગવાનને વિષે આત્મબુદ્ધિ થાય તેને પ્રગટ ભગવાનના મનુષ્યચરિત્રને વિષે દોષ ભાસે જ નહીં. અને તેને તો ભગવાન જે જે ચરિત્ર કરે તે અલૌકિક અને દિવ્ય જાણે અને કલ્યાણકારી જાણે. અને જેને જેને વિષે આત્મબુદ્ધિ થાય તેના ગુણતેમાં

આવે છે માટે જેને ભગવાનને વિષે આત્મબુદ્ધિ થાય છે ત્યારે ભગવાનને વિષે રહ્યા જે કલ્યાણકારી દિવ્યગુણ તે સર્વે ભગવાનના ભક્તને વિષે આવે છે અને તે ભગવાનના ગુણભક્તમાં આવે છે ત્યારે જ તેની વાસના ટળે છે.

જેમ સૂર્ય ઊગે છે ત્યારે નેત્રને સૂર્યનો સંવંધ થાય છે તે સંવંધે કરીને સૂર્યનો ગુણ જે પ્રકાશ તે નેત્રમાં આવે છે. અને રાત્રીનો જે અંધકાર તે નેત્રમાંથી નાશ પામી જાય છે, તેમ જેને પ્રગટ ભગવાનને વિષે આત્મ-બુદ્ધિ કરીને સંવંધ થયો તેને વિષે ભગવાનના ગુણ આવે છે ત્યારે મહા-અંધકારરૂપ જે પંચવિપયની વાસના તે ટળી જાય છે અને તે જીવાત્મા બ્રહ્મરૂપ થાય છે અને પરમ મોક્ષને પામે છે.

માટે સર્વ સાધનમાં એક સાધન મોક્ષનું સુગમ એ જ છે જે પ્રત્યક્ષ ભગવાન આ જીવને મળે અથવા પ્રગટ ભગવાનના એકાન્તિક પંચવિ-પયના ત્યાગી સંત મળે અને તેને વિષે આત્મબુદ્ધિ થાય એ જ સર્વથી મોક્ષનો માર્ગ સુલભ છે.

જેમ વહાણમાં વેલીને સમુદ્ર તરવો તેમાં કાંઈએ દાઘડો પડે નહીં અને વેઠાં વેઠાં અને સૂતાં સૂતાં સમુદ્ર તરી જવાય તેમ પ્રત્યક્ષ ભગવાન અને ભગવાનના સંતને વિષે આત્મબુદ્ધિ કરીને વગર દાઘડે કરીને સુગમ રીતે મોક્ષ થાય છે. અને જે સાધને કરીને મોક્ષને પામવું એ તો જેમ તુંવડાં વાંધીને સમુદ્ર તરવો તેવું કઠણ છે, અને મિથ્યાજ્ઞાનની ઓથ લટ્ટને ધર્મે રહિત અને પ્રત્યક્ષ ભગવાન અને ભગવાનના સંત મળ્યા વિના અમથી ભક્તિ કરીને મોક્ષ માને છે તે તો જેમ કંઠમાં પથરો વાંધીને સમુદ્ર તરવા જાય એવા જાણવા; માટે પ્રત્યક્ષ ભગવાન અને ભગવાનના સંત તેને સંવંધે કરીને જ જીવનો મોક્ષ થાય છે, એ સર્વે શાસ્ત્રનો અને સર્વે સત્પુરુષનો સિદ્ધાંત છે.”

प्रश्नः—पछी खेतेभाइए प्रश्नपूछुं जे “हे महाराज ! सर्वना कारण तो तमे एक ज भगवान छो. अने जीवुं कल्याण पण तमने ओळखे त्यारे ज थाय पण तमे प्रगट मळ्या विना कल्याण थाय नहीं अने एम सर्वे शास्त्र कहे छे भगवान अने भगवानना निर्वासनिक संत मळ्या विना मोक्ष थाय नहीं अने बीजा जे सर्वे मत—पंथ छे तेमां सौ सौना मतमां सर्वे एम कहे छे जे “अमारा गुरु छे ते इश्वर छे अने ते थकी कल्याण माने छे, तेनुं केम समजबुं ?”

पछी महाराज बोल्या जे “सर्वे मोढेथी एम कहेता हशे जे अमारुं कल्याण थयुं अने अमारा गुरु इश्वर छे पण एना अंतरमां खरेखरो निश्चय कल्याणनो नथी अने गुरुने पण यथार्थ इश्वर मानता नथी. अने बळी सौ सौना मतना जे गुरु छे ते पणपोत पोताना मतमां राखवा सारु अने पोतानी सेवा कराववा सारु खोदुं खोदुं वहेम वतावीने राजी राखे छे.

जेम कोइक राजाना दीकराने अने ऋषिना दिकराने मित्राइ थइ हती. पछी राजाना दीकरे ऋषिना दिकराने पूछुं जे “तमे शुंजम्या ? त्यारे ऋषिए कहुं के “जवनी रोटली अने भाजी जम्या, पण तमे शुंजम्या ?” पछी राजाना दीकराए कहुं के “अमे तो दूध, साकर अने चोखा जम्या.” पछी ऋषिना दीकराए घेर जइने एनी माने कहुं के “मारो भाइबंध राजानो दीकरो दूध, साकर अने चोखा जमे छे. ते मने पण दूध, साकर अने चोखा आप तो जमीश. नकर (नहींतर) नहीं जमुं !” पछी तेनी माए तेनो सनो भांगवा सारु जवनां मीज काढीने वाफ्यां अने जवना लोटनुं धोछुं पाणी कर्तुं ने वडागरा मीठाने वाटीने साकर जेवुं कर्तुं. पछी ते छोकराने समजाव्यो जे जवना मीज हता तेने

कहुं के चोखा छे, धोळा पाणीने कहुं के दूध छे अने मीठाने कहुं के साकर छे. पछी ते तो दूध, साकर चोखाने ओळखतो नथी ते जमीने राजी थइने राजना दीकरा पासे गयो त्यारे राजाना दीकरे पूछुं के “आज शुं जम्या?” त्यारे तेणे कहुं के “दूध साकर अने चोखा जम्या,” एवी रीते पांच सात दिवस सुधी पूछुं तो पण ऋषिने दीकरे तेनुं ते ज कहुं. त्यारे राजाना दीकरे विचार्युं जे एने तो दूध, साकर अने चोखा कोइ काले मळे एम नथी अने कहे छे जे “दहाडी दूध, साकर अने चोखा जमुं छुं.” ए बात मनाती नथी. पछी तेनी परीक्षा लेवा सारु राजाना दीकरे ब्राह्मण पासे रसोइ करावीने तेने जमवा तेडी गयो. पछी तेने दूध, साकर अने चोखा पीरस्या. ते जमवा मांड्युं त्यां तो ऋषिनो दीकरो अतिशय ग्लानि पामीने तेनी मा उपर कोपायमान थइ गयो अने तेनी माने कहुं जे “मने खोटुं खोटुं कहीने जे ते खवरावती ‘ती के!’” पछी तेनी माए कहुं जे “दूध साकर अने चोखा तो आपणने मळे नहीं अने एम तारो सनो न भांशुं तो तुं मारी चाकरी करे नहीं ते सारु एम कर्युं.”

तेम ए तो दृष्टांत अने एनुं सिद्धांत तो ए छे जे ज्यांसुधी माया-पर एवा जे परमात्मा भगवान अने भगवानना संत ते प्रत्यक्ष मळ्या नथी अने तेना मुखारविंद थकी ज्ञान सांभळ्युं नथी त्यां सुधी जे भगवान नथी तेने विपे भगवानपणुं मानीने मोक्षनी इच्छा राखे छे. पण ज्यारे मायापर एवा जे साच्चा भगवान अने भगवानना संत जीवने मळे अने तेनी पासेथी ज्ञान सांभळीने अंतरमां उतारे त्यारे तेने ऋषिना दीकरानी पेठे ग्लानि पामीने तेने अतिशय परिताप थाय जे “अमे तो अज्ञाने करीने सौं सौना गुरुने विपे इश्वरभाव ठेराव्यो हतो पण जो

સાક્ષાત્કાર ભગવાન અને ભગવાનના સંતની પ્રાપ્તિ થઈ ન હોત તો જરૂર ચમપુરીમાં જાત અને ચમનો માર ખાત.” એવી રીતે જ્ઞાન થાય ત્યારે સર્વે મતનો અને સર્વે ગુરુનો ત્યાગ કરીને પ્રત્યક્ષ ભગવાન અને ભગવાનના સંત તેને વિષે દૃઢ પ્રીતિ કરે છે. માટે અજ્ઞાને કરીને જીવ જે તે મત પંથમાં વંધાઈને રહ્યા છે અને તેમાં મોક્ષ નથી તો પણ મોક્ષની આશા રાખી બેઠા છે. કેમ કે જીવને જ્યાં સુધી અજ્ઞાન છે ત્યાં સુધી જીવ જે તે ત્યાં વંધાઈ રહે છે. એવો જીવનો ઢાલ છે માટે મતપંથમાં, નાત જાતમાં, દેશ ગામમાં, સગા સંવંધી, સ્ત્રી છોકરામાં, જ્યાં જ્યાં સ્નેહ થાય છે ત્યાં વંધાઈ રહે છે. અને જેને વિષે જીવ વંધાય છે તેના દોષ તેને સુઝતા નથી. માટે અજ્ઞાને કરીને જીવ મત પંથમાં વંધાઈને રહે છે અને કોઈના અંતરમાં યોગ્ય નથી જે “અમારું કલ્યાણ થયું.” અને જે યોગ્ય સત્યસ્વરૂપ ભગવાન અને ભગવાનના સંત છે તેના સ્વરૂપનો જેને જ્ઞાને કરીને નિશ્ચય છે તેને તો પંચવિષયની વાસનાનાં મૂળ ઉઠાડી જાય છે અને તે ધર્મમાં પણ અતિશય દૃઢપણે રહે છે અને દેહને પોતાનું રૂપ માનતા નથી. અને દેહ થકી નોંધો અને વ્રહ્મરૂપ પોતાના આત્માને માને છે, અને જગતમાંથી વાસના તેને ટાળી જાય છે. અને તેને તો કામકાજ કરતાં પણ ભગવાનની મૂર્તિ અલંકાર સાંભર્યા કરે છે અને વળી પ્રત્યક્ષ ભગવાનના સ્વરૂપના નિશ્ચયવાળા જે ભગવાનના ભક્ત છે તે એમ સમજે છે જે “મારા અંતરમાં સદાય ભગવાન રહ્યા છે તે ભગવાન વિના મનમાં વીજો મૂંઢો સંકલ્પ થશે તો મારા ઉપર ભગવાનનો અતિશય કુરાજીપો થઈ જશે અને ભગવાન વિના વીજા અશુભ પદાર્થનો વૃદ્ધિમાં નિશ્ચય થઈ જશે તો મારા ઉપર ભગવાનની પ્રસન્નતા રહેશે નહીં. અને ચિત્તે કરીને જો ભગવાન વિના વીજા પદાર્થનું ચિંતન કરીશ તો મારા ઉપર ભગવાનનો કુરાજીપો થશે એવી રીતે દશ ઇન્દ્રિયો

અને ચાર અંતઃકરણની વૃત્તિઓ તે જો ભગવાન વિના માયિક પદાર્થમાં જશે તો મારા આત્માનું મૂંઢું થશે.” એવી રીતે જેને પ્રત્યક્ષ ભગવાનના સ્વરૂપનો ઉત્તમ નિર્વિકલ્પ નિશ્ચય છે તેને માયિક પંચવિપયની વાસના ટળી જાય છે. એજ પ્રત્યક્ષ ભગવાન અને ભગવાનના સંત મહ્યાનું પારખું છે. અને જે અજ્ઞાને કરીને મત પંથમાં વંધાઈ રહ્યા છે. તેને તો વિપયની વાસના ટળતી નથી અને તેની ઇન્દ્રિયો પણ વશ થતી નથી અને તેણે કલ્યાણ માન્યું હોય તે પણ મિથ્યા છે અને જે જગતમાં દેહાભિમાની જીવ છે તેને કોઈ વર્તમાન પાલવાની પણ શ્રદ્ધા નથી તથા ધર્મ પાલવાની પણ શ્રદ્ધા નથી. અને દેહાભિમાનીને તો કેવલ શિષ્ણ અને ઉદર પરાયણ વૃત્તિ હોય અને શિષ્ણ ઉદર પરાયણ વર્તતા એવા જે પામર અને વિપયી જીવ તે જે તે દંભે કરીને એમ કહે છે જે “સર્વે ભગવાન છે ભગવાન વિના વીજું કાંઈ નથી.” એમ કહે છે તેને તો અતિશય નીચ અને પાપી અને ચંડાલ જાણવા. કેમ કે જો સર્વે ભગવાન હોય તો કૂતરાં, ગધેડાં. તથા મા, વહેન છી, છોકરાં, તથા વઢદ, ઘોડી, ઘોડો, એ સર્વે ભગવાન ઠર્યાં. ત્યારે વઢદને હાંકવો પડે તથા ઘોડી, ઘોડા ઉપર ચડવું પડે માટે તેનું મહા-પાપ લાગે, અને વેદ, શાસ્ત્ર, પુરાણ, તથા તીર્થ વ્રતાદિક સર્વે ઓટાં થાય અને કલ્યાણકારી જે ભગવાન તેના અવતાર રામ કૃષ્ણાદિક તે પણ એવા દુષ્ટને મતે ઓટા થઈ જાય માટે એવા જે પેટભરા પામર જીવ છે તે મોઢેથી એમ કહેતા હોય જે “સર્વે ભગવાન છે ” તો તેને નારકી અને પામર અને યમપુરીના અધિકારી જાણવા. અને રામકૃષ્ણાદિક ભગવાનના અવતાર થાય છે તેના સંવંધે કરીને તો જીવ માયાના વંધન થકી મુકા-ઈને પરમપદને પામે છે તે શાસ્ત્રમાં પણ લખ્યા છે. અને ભગવાનના અવતાર વિના વીજા સર્વ જીવને સંવંધે કરીને જીવ લલ્લચોરાશીમાં જાય છે, તે તો સર્વે ભગવાન હોય તો એમ શું કરવા થાય ? માટે વીજા જીવમાં અને

भगवानना रामकृष्णादिक अवतारमां तो घणो भेद छे. केम के प्रत्यक्ष भगवानने आश्रये करीने जीवनी वासना टळी जाय छे अने वासना टळे छे त्यारे जीवनो मोक्ष थाय छे.”

इति श्रीमुख सिद्धांत ४५ समाप्त ।

४६ विषयः—एकने भगवानपणानो निश्चय थाय अने एकने न थाय तेनुं कारण शुं ?

श्रीहरिकृष्णाय नमोनमः—संवत् १९१६ ना मागसर सुद ६ ने दिवस महाराज श्रीहरिकृष्ण भगवान गाम श्री चोटाद मध्ये भक्त खेताजीनी स्त्री वा जामवाने घेर उगमणे चार ओरडानी ओसरीमां सांजने समे गादी तकीया विछावीने ढोलीया उपर विराजमान थया हता. सर्वे श्वेत वस्त्र धारण कर्या हता. मस्तके कसुंवल फेंटो वांध्यो हतो. कंठमां गुलावना पुष्पना हार धारण कर्या हतां. कंकुनो चांदलो कयों हतो अने पोताना मुखारविंदनी आगळ साधु तथा घणाक हरिभक्तोनी सभा भराइने वेठी हती.

प्रश्नः—पछी धर्मानंद स्वामीए प्रश्न पूछ्युं जे “हे महाराज ! वेजणा तमारे दर्शने आव्या होय तेमां एक जणाने वातो सांभळीने तमारा स्वरूपनो निश्चय थाय अने एक जणाने नथी थतो, तेनुं शुं कारण हशे ?”

पछी महाराज बोल्या जे “जेने भगवानपणानो निश्चय थाय छे तेने पूर्वजन्मना शुभसंस्कार छे अने जेने निश्चय नथी थतो तेनुं अंतःकरण विषयने योगे करीने ढोळाइ गयेलुं छे, माटे तेणे करीने तेने निश्चय नथी थतो. अने जो ऐने खरेखरो खप होय अने दैवी जीव होय तो सत्संगे करीने तेने निश्चय थाय. अने जो जीव आसुरी होय तथा कोइ सत्पुरुषनो एणे द्रोह कयों होय तो ते पापे करीने तेनी दोषित बुद्धि थइ गइ होय, अने ते भगवानने संगे रह्यो होय अने नित्य ज्ञान वार्ता सांभळतो होय तो पण तेने निश्चय थाय नहीं. जेम सूर्यने राहु आवे

વોલે તો તેને હઠવે રહીને છાનું રાખવું. અને અમારા દર્શન થતાં હોય કે કથા વાર્તા થતી હોય ત્યારે અમારા હોય તેણે સંગડીએ તાપવું નહીં અને વગર પ્રયોજને અમારાં અને સંતનાં દર્શન મુકીને આહું અવહું જોવું નહીં તથા જ્યાં ત્યાં ફરવું નહીં અને પરસ્પર ભેગા રહીને સેવા કરવાનો સ્વભાવ રાખવો પણ ભગવાનના ભક્ત પાસે સેવા કરાવીને રાજી ન થવું અને ભગવાનના ભક્ત પાસે દેહની સેવા કરાવીને જે રાજી થાય છે તેને તો મોટું પાપ લાગે છે. માટે દેહની ક્રિયા તથા સેવા તો પોતાને હાથે જ કરવી.

જેમ કોઈક તીર્થ કરવા જાય ત્યારે તેને રસોડ કરવી પડે, ત્યારે કોઈક સીધું લાવે, કોઈક વઢતણ છાળાં લાવે, કોઈક પાણી ભરી આવે, કોઈક રસોડ કરે, કોઈક વાસણ ઉટકે, इत्यादिक પરસ્પર ભેગા થઈને દેહનિર્વાહ થવાની ક્રિયા કરે છે. તેમાં કોઈ કોઈને પાડ નથી ચડાવતા. તેમ સર્વેને खावा જોડીએ છીએ. તો પરસ્પર हाथो-हाथની ક્રિયા કરવી પણ આઠસુ થઈને વેસી રહેવું નહીં. કેમ કે આવા બ્રહ્મદેવતા સાધુ, બ્રહ્મચારી કે હરિભક્ત તેની પાસે રસોડ કરાવીને खाशો અને દેહાભિમાને કરીને વસી રહેશે તો ઉલટી બુદ્ધિ ભ્રષ્ટ થઈ જશે. માટે સર્વેને એ આજ્ઞા છે જે રસોડ આદિક જે જે સેવા ભક્તિ હોય તેને પોતાનું મોટું ભાગ્ય માનીને દેહે કરીને ક્રિયા કરવી. પણ વેસી ન રહેવું. અને મોટેરા સાધુ હોય તેને નિત્ય હાથ જોડીને કહેવું જે “મને જે જે સેવા ભક્તિ હોય તે કહેજો.” અને પરસ્પર एक-બીજાને કામ વતાવે તે તત્કાલ શ્રદ્ધાએ સહિત કરવું અને તેની વાત ન લગાડવી અને તેની ના પણ પાડવી નહીં. એવી રીતે ભગવાનના ભક્તનો મહિમા સમજવો, કેમ જે આ લોકમાં કોઈક રાજા હોય તો તેના માળસ તે જેમ રાજા કહે તેમ હાજર ઉભા રહે છે અને તે રાજા તો નાશવંત પદાર્થ આપે એવો છે.

અને તે પદાર્થ દેહને સુખ કરે, તે દેહ તો પડ્યો રહેવાનો છે અને મરીને તો જમપુરીમાં લઈ જાય એવો છે. તો પણ તે રાજાની હજુરમાં ઉભા રહે છે. તો આં તો જીવના અતિશય સાચા હિતકારી એવા જે ભગવાનના ભક્ત તેનું વચન કેમ લોપાય ! એમ જાણીને અતિશય નિર્માની થઈને ભગવાનના ભક્ત જે જે આજ્ઞા કરે તેને રાજી થઈને કરવું, અને પોતે ઘેર રાજ મુકીને આવ્યો હોય અથવા બ્રાહ્મણ આદિક ઉચ્ચ કુળના હોય તથા શાસ્ત્રના મળેલા હોય તો પણ ભગવાનના ભક્ત ગરીબ હોય અને જાતિષ કરીને ઉત્તરતા હોય અને કાંઈ મળેલા પણ ન હોય તો પણ જો તેને અમારા સ્વરૂપનો નિશ્ચય હોય અને અમારી આજ્ઞા દૃઢપણે પાઠતા હોય તો તેનો મહિમા સમજીને તેની આગળ નિર્માની થઈને તેની સેવા કરવી. પણ ભગવાનના ભક્ત આગળ રંચ માત્ર માન રાખવું નહીં અને “આ જીવે ચોરાશીમાં પ્રારબ્ધવશ થઈને ઘડદના અવતાર આવ્યા હશે ત્યારે સેહુતની આજ્ઞા પાઠી હશે, અને ગધેડાના અવતારમાં કુંભારની આજ્ઞા પાઠી હશે. એવી રીતે અનંત જન્મ ધરીને નિર્માની થઈને અનંત જીવની સેવા કરી છે” એમ જાણીને કોઈ જાતનું માન ભગવાનના ભક્ત આગળ રાખવું નહીં અને કર્મવશ થઈને અનંતની સેવા કરી છે તો આ તો આવા બ્રહ્મવેત્તા પ્રગટ ભગવાનના ભક્ત, સંત, તેની સેવા તો જેને અનંત જન્મના પુન્ય હોય તેને મળે છે. પણ થોડા પુન્યવાળાને પ્રગટ ભગવાન અને ભગવાનના સંતની સેવા મળતી નથી. કેમ કે એની સેવા કરીને પામર જીવ હોય તે બ્રહ્મરૂપ મુક્ત થઈ જાય છે. અને પ્રગટ ભગવાનના ભક્તનો મહિમા જો બ્રહ્માણ જાણ્યો તો ગોપી, ગોવાળ, જે પ્રગટના ભક્ત તેના ચરણની રજ માથે ચડાવી. માટે પ્રગટ ભગવાનના ભક્તની સેવા તો અતિશય હેતે કરીને કરવી અને એમ સમજવું જે—“ અહો ! મારાં મોટાં ભાગ્ય જે મને પ્રત્યક્ષ

“ભગવાન અને તેના ભક્તની સેવા મઠ્ઠી છે.” એમ સમજીને અમારી પાસે રહેનારા અમારા ભક્ત તેને દેહે કરીને જીવન્ત પર્યન્ત ભગવાનના ભક્તની સેવા કર્યા કરવી, એવી રીતે સમજીને જે સેવા કરશે તો તેનો જીવ અતિશય વૃદ્ધિને પામશે. અને જેવા સાધુના સ્વભાવ છે તેવા સ્વભાવ સર્વેને શીખવા; કેમ કે “જેના ભેગું રહેવું હોય ત્યારે તેના જેવા ગુણ હોય ત્યારે જ તેના ભેગું બને છે પણ તે વિના ભેગું રહેવાય નહીં.” જેમ શાહુકાર ભેગા રહેવું હોય ત્યારે શાહુકારના ગુણ શીખે ત્યારે જ તે ભેગું રહેવાય. તેમ ભગવાન અને ભગવાનના સાધુ ભેગું રહેવું હોય તેણે તેના જેવા નિષ્કામી, નિર્લોભી, નિઃસ્વાદી, નિઃસ્નેહી, નિર્માની એવા ગુણ શીખવા. અને એવા ગુણ શીખે ત્યારે જ તેને નિર્વિઘ્નપણે સત્સંગમાં રહેવાશે અને તે અતિશય મોટી પદવીને પામશે.”

પ્રશ્ન:—પછી ગામ ચૂડાના દવે મોનજીએ પ્રશ્ન પૂછ્યું જે “હે મહારાજ ! ભગવાનને ભગવાન જાણતા હોય અને તેમાં તો કોઈ જાતનો સંશય ન હોય, તો પણ સંસારની વાસના અંતરમાંથી ટલતી નથી તેનું શું કારણ હશે ? ”

પછી મહારાજ બોલ્યા જે—“સંસારનો જીવને અનાદિનો સંબંધ છે તે જ્યાં જ્યાં જીવ જન્મ ધરે છે ત્યારથી જ તેને સંસારના શબ્દ સાંભળવાને, તેનાં રૂપ જોવાને, તેનો સ્પર્શ કરવો, એવી રીતે સંસારને ભેઠી સારે કરીને જીવ જે તે સંસારમાં એકરસ થઈ ગયો છે. તે એ સંસારમાંથી જીવને છૂટવું તે તો અતિશય કઠણ છે. કેમ કે તે સંસારનો જીવમાં અતિશય પાસ લાગી રહ્યો છે. માટે સંસારની વાસના ટાલવી તે ઘણી કઠણ છે.

તો પણ તે વાસના ટાલવાનો એક ઉપાય છે. તે શો ઉપાય છે ? તો પ્રત્યક્ષ એવા જે આત્યંતિક જ્ઞાનના આપનારા પરબ્રહ્મ પરમાત્મા ભગ-

વાન અને તેના ઇકાંતિક નિર્વાસનિક સંત તેના સ્વરૂપનો માહાત્મ્ય જ્ઞાને સહિત ઉત્તમ નિર્વિકલ્પ નિશ્ચય થાય ત્યારે સંસારની વાસનાનાં મૂલ્ક ઉઘડી જાય. માટે પ્રત્યક્ષ ભગવાન અને તેના સંતના સ્વરૂપનો નિશ્ચય થાય તો તેને સંસારની વાસના ટળી જાય. કેમ કે ભગવાન અને સંતથી જીવનું કોણ સગું વધારે છે ! અને કયું પદાર્થ જીવની ભેગું આવે એવું છે ? સર્વે પદાર્થ પડ્યા રહેવાના છે અને સંસાર પણ સર્વે સ્વાર્થીઓ છે. કેમ કે સંસારી માત્રને જ્યાં સુધી પોતપોતાનો સ્વાર્થ સરે ત્યાં સુધી હેત રાખે ને સ્વાર્થ ન સરે તો કોઈ કોઈને આંગણે પગ ઊભો રહેવા દે નહીં અને જીવ તે મૂર્ખ છે અને અજ્ઞાની છે, તે સંસારમાં હેત રાખે છે. અને જે ભગવાન અને ભગવાનના સંત છે તે તો જીવના સાચા હિતકારી છે અને જીવને અનાદિની રક્ષા ભગવાન જ કરે છે. અને સર્વે સુખના ધામ તે તો એક ભગવાન જ છે અને જીવ છે તે તો સ્વાર્થીયા છે અને એક વીજાને દુઃખના આપનારા છે. અને ભગવાન અને સંત છે તે તો મહાપરમાર્થી છે અને અનંતકોટિ બ્રહ્માંડના પતિ છે. અને જેના સુખઉપર અનંત કોટિ બ્રહ્માંડનાં જે વિષયનાં સુખ તે વાળીને ફેરીને નાખી દેઈ.

—અને એવા અપરિમિત સુખના આપનારા જે ભગવાન તે ભગવાનનો મહિમા જ્યારે ભરત રાજાને જણાયો તો તેણે સર્વે રાજ્યવૈભવ સંબંધી સુખનો ત્યાગ કરીને વનમાં જઈને ભગવાનનું ભજન કર્યું અને ગોપીચંદ્ર રાજાને જ્યારે ભગવાનનો મહિમા જણાયો ત્યારે સર્વે સંસારનો ત્યાગ કરીને ભગવાન ભજ્યા. માટે ભગવાન અને સંતના સ્વરૂપનો માહાત્મ્ય સહિત ઉત્તમ નિર્વિકલ્પ નિશ્ચય થાય તો તેને સંસારની વાસના ટળી જાય અને સંસારની ગળત્રી પણ રહે નહીં. અને જેમ પૂર્વે જન્મ ધર્યા હતા અને તેના સગા સંબંધી, ધન માલ, તે સર્વેની વાસના આજ ટળી ગઈ છે અને તે કોઈ દિવસે પૂર્વેનો સંસાર સાંભરતો નથી તેમ જો ભગવાન

અને ભગવાનના સંતને મહાત્મ્યે જ્ઞાને સહિત સાચા સગા જાણે તો તેને જેમ પૂર્વેના સંસારની વાસના ટળી ગઈ છે તેમ તેને આજના સંસારની વાસના પણ ટળી જાય માટે ભગવાનના સ્વરૂપના નિશ્ચયમાં કસર છે ત્યાં સુધી સંસારની વાસના રહે છે. અને જો દૃઢ નિશ્ચય થાય તો વાસના ટળી જાય. તે સારુ સંતનો સમાગમ કરીને નિશ્ચય કરી લેવો. અને નિશ્ચય થવાનો ઉપાય એ છે જે ભગવાનના સંતનો મહિમા સમજીને તેની નિષ્કામભાવે સેવા કરવી અને તેમાં પોતાના જીવને જોડી દેવો તો તેને સંસારની વાસનાનાં મૂળ ઉઘડી જાય અને પામર જેવો જીવ હોય તે મહા-ભક્ત થઈ જાય અને તેને અમારા સ્વરૂપનો નિશ્ચય પણ થાય. એ તમારા પ્રશ્નનો ઉત્તર છે.”

इति श्री मुखसिद्धांत ४७ समाप्त ॥

૪૮ વિષય :—જીવને કલ્યાણના દાતા મલ્લવા દુર્લભ છે

શ્રી હરિકૃષ્ણાય નમો નમઃ--સંવત્ ૧૯૧૬ના પોષસુદ ૧૦ ને દિવસ મહારાજ શ્રી હરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી ઉગામેડી મધ્યે ભક્ત શાહ પુંજાને ઘેર ગાદી તક્કીયે યુક્ત ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે શ્વેત વસ્ત્રધારણ કર્યા હતાં. ગુલાબી રંગનો ફેંટો મસ્તકે વાંધ્યો હતો. જમણા હાથમાં રુમાલ ધારણ કર્યો હતો અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ સાધુ તથા ઘણાક હરિભક્તોની સમાભરાઈને વેઠી હતી.

પછી મહારાજ બોલ્યા જે “જીવને કલ્યાણના દાતા મલ્લવા તે અતિશય દુર્લભ છે.

અને જ્યારે કલ્યાણદાતા પોતાને મળે ત્યારે તો પોતાનું અતિ મોટું ભાગ્ય માનીને તેનો દૃઢ આશરો કરવો. કેમ કે કોઈ દિવસ જીવને

કલ્યાણના દાતા પ્રગટ ભગવાન અને ભગવાનના સંત, મળ્યા નથી અને જો મળ્યા હોય તો જીવ ચોરાશીમાં શું કરવા મટકે ! અને વીજાં સ્ત્રી છોકરાં, સગા સંવંધી, નાત-જાત, ધન-માલ ગામ-ગરાસ, રાજપાટ આદિક અનંત ફેરા ચોરાશીમાં જીવને મળ્યા છે અને તે સર્વે નાશ પામી ગયા છે. અને આજના જે છે તે પણ સર્વે નાશ થઈ જશે. અને જીવના સાચા સગા અને અવિનાશી સુખના આપનારા એવા જે કલ્યાણના દાતા ભગવાન અને સંત તે આજ તમને પ્રગટ મળ્યા છે, માટે સાવધાન થઈને પ્રત્યક્ષ ભગવાન અને સંતનો દૃઢ આશરો કરીને તેની આજ્ઞા જે ધર્મ તેમાં રહીને તે ભગવાન અને ભગવાનના ઇકાંતિક નિર્વાસનિક સાધુ તે થકી જ્ઞાન પામીને પોતાના આત્માનું કામ કરી લેવું. અને અધર્મ અનીતિના ચાલનારા એવા જે અસત્પુરુષ તેના સંગથી છેટે રહેવું. અને પ્રત્યક્ષ ભગવાનના આશરાવાળા એવા અને નિષ્કામી, નિર્લોભી, નિઃસ્વાદી, નિઃસ્નેહી અને નિર્માની, એવા જે સાધુ તેનો સમાગમ કરવો અને તેના વચનમાં દૃઢપણે વર્તવું. અને જગતની મિથ્યા મોટપ માનમાં લેવાવું નહીં. અને જગતના અધર્મી જીવ વચાળે તેણે કરીને પોતાને મોટપ ન માનવી અને તે જગતના જીવ નીંદા કરે તેને કરીને પોતાને નાનપ ન માનવી અને જગતની જે નાનપ મોટપ છે તે તો મિથ્યા અને નાશવંત છે. માટે પ્રત્યક્ષ ભગવાન અને સંત મળ્યા છે તેજ અવિનાશી સુખના આપનારા છે. અને સર્વોપરિ મોટપના આપનારા છે. અને અંત સમાના વેલી અને રક્ષાના કરનારા તે પણ ભગવાન છે. માટે અતિશય દુર્લભ જે ભગવાન અને ભગવાનના સંત તે પ્રત્યક્ષ મળ્યા છે તે ભગવાન અને સંતનો દૃઢ આશરો કરીને ભગવાનના ભક્તને મહા અલમસ્ત રહેવું અને દેહથી નોખો પોતાના જીવાત્માને માનીને તે આત્માને વિષે પરમાત્મા અલંકાર રહ્યા છે, તેજ પરમાત્મા ભગવાન અને સંત પ્રત્યક્ષ

જે મૂર્તિ આ લોકમાં દેખાય છે તે પળ જીવોના મોક્ષ સારુ દેખાય છે પળ અમારે આ લોકમાં વીજું પ્રયોજન નથી. અને અમારા જે એકાંતિક સંત છે તે તો અમને સદાય અક્ષરધામને વિષે દેખે છે. અને જેને જેને અમારો સંવંધ થાય છે તેનો મહીમા પળ અમારા સાધુ જાણે છે પળ તમારો મહિમા તમે જાણવાને સમર્થ નથી.

જેમ બાલકને ચિંતામણિ હાથ આવી હોય તો પળ તે ચિંતામણિ નો મહિમા બાલકને જણાય નહીં અને તેનો પોતાને આનંદ પળ આવે નહીં, અને ચિંતામણિના પારખુ છે એ જાણે જે તે બાલકને બહુ લાભ મળ્યો છે અને તે બાલકને પળ જ્યારે સમજળ આવશે ત્યારે ઘણો આનંદ આપશે. તેમ બાલકની પેઠે ચિંતામણિરૂપ જે અમારી મૂર્તિ મઠી છે તે જ્યાં સુધી જીવને સ્વરેખરું જ્ઞાન થયું ન હોય ત્યાં સુધી તેને અમારો મહિમા જાણ્યામાં આવતો નથી. અને અમારા મહિમાના જાણનારા એવા જે સાધુ તેનો સમાગમ કરીને તે થકી જેમ જેમ જ્ઞાન થતું આવશે તેમ તેમ અમારો મહિમા અલૌકિક જણાતો જશે અને અતિશય આનંદને પામશે. અને તેને ચૌદલોકનાં જે પંચવિપયનાં જે સુખ છે તે સર્વે કાગ-વિષ્ટા તુલ્ય થઈ જશે.

માટે અમારો મહિમા સમજાય તે સારુ સાધુનો સમાગમ કરવો ને જ્યારે મહિમા સમજાશે ત્યારે અંતરમાં પ્રકાશ થશે અને તેના ડરમાં અમે નિવાસ કરીને રહીશું અને તેને માયાનું આવરણ ટલ્લી જશે અને તે ભક્ત દેહ છતાં બ્રહ્મરૂપ થશે. અને વીજો કોઈ જીવ હોય અને તે અમારો વાદ લડીને રંગે રમશે કે સારાં સારાં વસ્ત્ર ધરેનાં પહેરશે તથા સારાં સારાં ભોજનના થાલ જમશે અને અમારા જેવું આચરણ કરશે તો તે ઘોર નરકમાં પડશે અને તેનો જે જે સંગ કરશે તેનું પળ અતિશય મુંઝું થશે.”

इति श्रीमुख सिद्धांत ४९ समाप्त ॥

૫૦ વિષય:—વાસના ટાઢવા વિષે; ત્યાગી અને ગૃહસ્થને નિર્વાસનિક થવા વિષે

શ્રી હરિકૃષ્ણાય નમોનમ:—સંવત્ ૧૯૧૬ના પોષ સુદ ૧૫ ને દિવસ મહારાજ શ્રીહરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી ઉગામેડી મધ્યે રાવઢ ભાણજી વેચરને ઘેર ઉત્તરાદે વાર ઓરડાની ઓસરીમાં ગાદી તકિયા નઢાવીને ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે જરીયાની વઢ્ઢ ધારણ કર્યા હતાં. કંઠમાં પુષ્પના હાર પહેર્યા હતા. વે કાન ઉપર ગુચ્છ ધારણ કર્યા હતા. પાઘમાં તોરા લટકતા હતા. કંકુનો ચાંદલો કર્યો હતો અને પોતાના મુઢારવિંદની આગઢ સાધુ તથા ઘણાક હરિભક્તોની સભા ભરાઈને વેઢી હતી.

પછી મહારાજ કૃપા કરીને વોલ્યા જે—“જેને ભગવાનને પ્રસન્ન કરવા હોય તેણે તો પંચવિષયની વાસનાનો ત્યાગ કરવો અને પંચવિષયની વાસનાનો ત્યાગ કરે છે તેના ઉપરજ ભગવાન અત્યંત રાજી થાય છે.

કેમ કે પંચવિષયની જાઢમાં આલો વિશ્વ વંધાળો છે. અને અધર્મ, અનીતિ આદિક જે જે પાપ થાય છે તે પળ પંચવિષયની વાસનાનું કરીને થાય છે. અને તેને કરીને જીવ જે તે જન્મ-મૃત્યુ અને ચોરાશીનાં મહા-દુઃખ ભોગવે છે. માટે ં દુઃખ થકી જીવને મુકાવીને પોતાના અક્ષર-ધામમાં લઈ જવા સારુ ભગવાન કૃપા કરીને પ્રગટ થાય છે. તે ભગવાનનો જે જીવ આશરો કરીને પંચવિષયની વાસના મુકે છે તે જન્મમરણના દુઃખ થકી મુકાય છે. અને તેના ઉપર ભગવાન અત્યંત પ્રસન્ન થાય છે. માટે જેને ભગવાનને પ્રસન્ન કરવા હોય તેને પંચવિષયની વાસના જહ્ન મુકવી, ં સર્વે શાઢનો સિઢ્ઢાંત છે.

હવે તે વાસના શું ? તો કામ, લોભ, સ્વાદ, સ્નેહ અને માન તેમાં જે જીવ પ્રીતિનું કરીને વંધાળો છે. ં જ વાસના છે. અને ં પંચવિષયથી પ્રીતિ જેને ઢઢે છે તે જીવ મુક્ત થાય છે. અને તેનેજ ભગવાનને વિષે

અચળ પ્રીતિ થાય છે. અને સત્પુરુષે શાસ્ત્રમાં જે જે જપ, તપ, વ્રત, સાધન કહ્યાં છે તે પળે પળે પાંચ દોષને ટાળીને નિર્વાસનિક થઈને ભગવાનમાં પ્રીતિ થાય તે સારુ કહ્યાં છે.

માટે આજ અમારી આજ્ઞા કરીને પાંચ વર્તમાન દૃઢ રાખીને જે ગૃહસ્થ હોય તેને કામ, લોભ અને સ્નેહ એ ત્રણને જતન કરીને જીતવા અને ત્રણને જીતે તે ગૃહસ્થ પળે નિર્વાસનિક થાય અને અક્ષરધામને પામે અને જે ત્યાગી હોય તેને ત્યાગીના ધર્મમાં દૃઢ રહીને સ્વાદ અને માનનો એવેને જતન કરીને જીતે તો તે ત્યાગી નિર્વાસનિક થાય, કેમ કે ત્યાગીને કામ, લોભ અને સ્નેહ તેનો સંબંધ થોડો છે અને સ્વાદ અને માનનો સંબંધ ઘણો છે. અને ગૃહસ્થને કામ, લોભ અને સ્નેહનો સંબંધ ઘણો છે અને સ્વાદ અને માનનો સંબંધ ગૃહસ્થને વધુ નથી અને જે જે વિષયનો વહારથી સંબંધ થાય છે તે તે વિષયની અંતઃકરણમાં વધારે વાસના બંધાય છે. અને જે જે વિષયનો વહારથી ત્યાગ થાય છે તે તે વિષયની અંતઃકરણમાંથી વાસના ટળી જાય છે. માટે ગૃહસ્થને સ્વાદ અને માનનો સંબંધ થોડો છે તો તે તેને ઘડવાન નથી જણાતા.

તે કેમ થોડો સંબંધ છે? તો કામે કરીને ગૃહસ્થ સંસારમાં રહ્યો છે તે ગમે તેવો ગૃહસ્થ મોટો હોય તોય પળે તે ત્યાગીને નમે અને નિર્માની રહે અને લોભે કરીને સ્વાદરૂપી વિષય નથી ભોગવતો. કેમ કે ગૃહસ્થને તો શ્રાવણની પળે નિવૃત્તિ (નવરાશ) આવતી નથી, એવો વ્યવહારનો ફાંસલો છે. માટે છેલ્લું છે તે રાત્રી દહાડો મહેનત કર્યા કરે છે તો પળે તેને રોટલો હોય તો શાક ન હોય અને શાક હોય તો છાશ ન હોય ને છાશ હોય તો અથાણું ન હોય એવી રીતે ઓછામાં રોટલા નાખીને છુલ્લા પાચાયા છે. અને મહેનત કર્યા કરે છે. પળે તેને સ્વાદનું ભાન રહેતું

નથી. અને વઢી શાહુકાર છે તેને પળ વહેપાર વળજમાં સાંજ પઢી જાય તો પળ સ્વાધાની નવરાઈ આવતી નથી અને ટાઢા ઉનાનો પળ મેઢ રહેતો નથી. અને લોભે કરીને ઘી, ગોઢ, સ્વાંડ, સાકર, તે પળ જ્ઞાણું સ્વાય નહીં. માટે ગૃહસ્થને વે વિષય સહેજે થોઢા છે, અને અજ્ઞાને કરીને કામ, લોભ, અને સ્નેહમાં ગૃહસ્થ વંધાળો છે. માટે તેને જ્ઞાન થાય ત્યારે તે વંધન થકી મુકાય છે અને તે જ્ઞાન પળ સત્પુરુષ થકી જ થાય છે. માટે જેને પોતાના આત્માનો મોક્ષ કરવાની ઇચ્છા હોય અને જન્મ મરણના દુઃસ થકી મુકાવતું હોય તેને તો પ્રત્યક્ષ ભગવાન તથા તેના નિર્વાસનિક ઇવા જે સાધુ તેનો સમાગમ કરીને તેનો દૃઢ આશરો કરવો તો તે થકી વિષયનો અતિશય કઠળ ફાંસલો છે, પળ તે સહેજે કપાઈ જાય છે.

તે સત્પુરુષ કેવી રીતે વિષય થકી મુકાવે છે ? તો ઇમ જ્ઞાન આપે છે જે--“તું આત્મા છે, તે તો ચોવીસ તત્ત્વનો જે જડ દેહ તે થકી નોસો છે.” અને આત્મા છે તે તો અવિનાશી છે પળ જડ ઇવો જે માયિક દેહ તે આત્માનું સ્વરૂપ નથી. અને તે દેહને સુસે કરીને આત્માને સુસ નથી અને દેહને દુઃસે કરીને આત્માને દુઃસ નથી. અને સુસ-દુઃસ જળાય છે તે તો મોહરૂપી નિંદ્રાને વિષે અજ્ઞાનરૂપી સ્વપ્નમાં ધ્રાંતિ ઇ કરીને જળાય છે.

જેમ કોઈક પુરુષ નિંદ્રામાં સૂતો હોય અને તેને સ્વપ્ન આવે અને સ્વપ્નામાં ઘણું દુઃસ થાય અથવા ઘણું સુસ થાય અને અતિશય આનંદ પામે પળ તે પુરુષ જાગે ત્યારે તે સ્વપ્નાનું સુસ દુઃસ સર્વે મિથ્યા થઈ જાય છે. અને સ્વપ્નમાં પળ સુસ-દુઃસ લેશમાત્ર ન હતું અને ધ્રાંતિ ઇ કરીને જળાતું હતું. તેમ જે જ્ઞાનરૂપી જાગૃત અવસ્થાને પામે અને મોહરૂપી નિંદ્રા ટઢે ત્યારે અજ્ઞાનરૂપી સ્વપ્નામાં જે સુસ-દુઃસ પામતો હતો તે સર્વે ટઢી જાય છે. જેમ જાગૃત અવસ્થાને પામ્યો તેને સ્વપ્નનું

સુખદુઃખ ઓટું થઈ જાય છે અને તે સ્વપ્નના સુખદુઃખનો હર્ષ શોક લેશમાત્ર રહેતો નથી—તેમ જ્ઞાનરૂપી જાગૃત અવસ્થાને જે પામે છે તેને અજ્ઞાનરૂપી સ્વપ્નના જે પંચવિષય સંવંધી દેહનું સુખદુઃખ તે મિથ્યા થઈ જાય છે.

જેમ જનકરાજા જ્ઞાનરૂપી જાગૃત અવસ્થાને પામ્યા હતા અને પ્રારબ્ધે કરીને રાજ્યમાં રહ્યા તો પણ રાજ્ય સંવંધી જે પંચવિષયનાં સુખ તેને ભોગવ્યા નહીં અને સત્પુરુષનો સમાગમ અને ભગવાનની કથા-વાર્તા, કીર્તન, ભજન, સ્મરણ તેનો અતિશય અભ્યાસ નિરંતર રાખતા અને સંસાર થકી ઉદ્દાસ રહેતા, અને પોતે કથા સાંભળવા બેઠા હતા તે સમે પોતાની મિથિલાપુરી વઢવા લાગી ત્યારે જનકરાજા એમ બોલ્યા જે “મારું કાંઈ વઢતું નથી.” એવી રીતે જ્ઞાનરૂપી જાગૃત અવસ્થાને પામ્યા હતા ત્યારે રાજા જનક વિદેહી કહેવાળા.

તેમ જ્ઞાની એવા જે ગૃહસ્થાશ્રમી ભગવાનના ભક્ત તેને વિચારીને જોયું જે “હાડ-માંસનો લોચો, જે દેહ, તે મારું સ્વરૂપ નથી. અને એમ સમજવું જે “મને તો પ્રત્યક્ષ ભગવાન અને ભગવાનના સંત મળ્યા છે, માટે હવે તો હું બ્રહ્મરૂપ થયો છું, તે સારુ નરકમાંથી વળી એવી જે નરકની પુતળી સ્ત્રી તેમાં હું લોભાહ્વિત નથી ! એમાં તો શ્વાન અને સુકર જેવા જે પામર જીવ તે લોભાય છે.” અને વાઙ્મોહરિભક્ત હોય તેને પણ પોતાને આત્મારૂપ માનવું અને વીર્ય અને રુધિર થકી વન્યો એવો જે પુરુષનો દેહ તેમાં મોહ પામવું નહીં. અને પોતાને મળ્યા જે પ્રત્યક્ષ ભગવાન અને ભગવાનના સંત તેના ચરણારવિંદમાં દૃઢ પ્રીતિ કરવી. અને સ્ત્રી પુરુષ વેચને કામરૂપી વાસનાનો દિવસે દિવસે, એવી રીતે સમજીને ત્યાગ કરવો, અને પૂર્વે પણ જેને પ્રત્યક્ષ ભગવાન અને સંતનો સંવંધ થયો છે તેને સંસાર-

માંથી પ્રીતિ ટઢી ગઢ છે. તે ગોપિઓને શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનનો સંવંધ થયો અને સંસારમાં રહી તો પળ સંસાર સંવંધી સુખ ભોગવ્યાં નહીં અને તેને ગમે તેવો રૂપાઢો પુરુષ દેસાય તો પળ તેને હાઢ, માંસ અને નરક-તુલ્ય જાળતી.

તેમ ઇવી રીતે વિચારીને અમારા આશ્રિત ઇવા જે ગૃહસ્થ હરિભક્ત ઘાઢ-ભાઢ સર્વેને કામની વાસનાનો ત્યાગ કરવો.

--અને દ્રવ્યાદિક પદાર્થનો જે લોભ તેનો ઇમ વિચાર કરવો જે “હું આવ્યો ત્યારે શું લાવ્યો હતો અને જઢશ ત્યારે શું ભેગું આપવાનું છે! સર્વે પઢયું રહેશે. અને દ્રવ્યાદિક પદાર્થ પળ મિથ્યા નાશવંત છે.” ઇમ સમજી ને લોભનો ત્યાગ કરીને અધર્મ, અનીતિ, કુઢકપટ, ચોરી, આદિકથી દૂર રહીને પોતાનો જે ધર્મ તેને દઢ રાસીને જે જે હક મહેનતથી કમાવું તેમાંથી પળ પોતાના આત્માનું રૂઢું થાય તેને અર્થે ભગવાનનો ભાગ કાઢવો અને ઇમ સમજવું જે “મારે તો ઇક શેર અન્ન દેહરક્ષણને અર્થે જોઢૂ ઢી ઇ તથા જાઢું મોટું વઢ્ઢ જોઢૂ તે પળ ભગવાન આપનારા છે.” ઇમ સમજીને લોભનો ત્યાગ કરીને ગૃહસ્થને પળ સંસારમાંથી દિવસે દિવસે ડદાસ થવું.

અને સ્નેહને ટાઢવાનો ઇમ વિચાર કરવો જે “મારે આત્માને નાત-જાત નથી. અને દેહ અને દેહના સંવંધી છે, તે તો સર્વે સ્વાર્થીઆ છે, માટે સ્વાર્થે ભેગા થયા છે.” જેમ રાત્રે ઝાઢવે પંચી ભેગાં થાય છે અને સવારે પાછાં ડઢી જાય છે તેમ સર્વે દેહના સંવંધી સ્વાર્થે ભેગા થયા છે, અને પાછા સૌ સૌને માર્ગે વયા જાય છે. પળ કોઢ કોઢની ભેગું આવ્યું નથી અને કોઢ કોઢની ભેગું જતું નથી. અને જીવે ચોરાશીમાં અનંત સગા સંવંધી કર્યા છે તે સર્વે નાશ પામી ગયા છે તેમ આજના સગા સંવંધી પળ જરૂર નાશ પામી જશે. અને જો તેમાં સ્નેહ રહેશે તો તેને વિપે જન્મ ધરવો

પડશે અને મહા હેરાન થઈશ !” એમ વિચારીને દેહના સગા સંવંધીમાંથી સ્નેહ જે પ્રીતિ તેનો ત્યાગ કરીને જીવના સાચા સગા જે ભગવાન તેમાં દૃઢ પ્રીતિ કરવી તથા તે પ્રત્યક્ષ ભગવાનના પંચવિષયના ત્યાગી સંત તેને વિષે પ્રીતિ કરવી. એવી રીતે ગૃહસ્થ સમજે તો નિર્વાસનિક થઈને અક્ષરધામને પામે.

--અને જેણે સંસારનો ત્યાગ કર્યો હોય તેને સ્વાદ અને માન એ બે વિષય વલ્લવાન રહે છે. અને કામ, લોભ અને સ્નેહ એ ત્રણ વિષય ગૌણપણે રહે છે. કેમ કે ત્યાગીને કામનો અષ્ટ પ્રકારે સ્ત્રી સંવંધી નિયમ હોય જે ત્યાગીએ આઠ પ્રકારે સ્ત્રીનો ત્યાગ કરવો. અને દ્રવ્યનો પણ ત્યાગીએ સંગ્રહ ન કરવો. અને દ્રવ્યને અડધું પણ નહીં. એવી રીતે અષ્ટ પ્રકારે દ્રવ્યના ત્યાગ સંવંધી નિયમ હોય તે જ ત્યાગી કહેવાય અને દેહના સંવંધીને ઘેર ત્યાગીને ન જવું અને તેનો સંગ પણ ન કરવો. એવી રીતે ત્યાગીને નીયમ હોય માટે ત્રણ વિષય ત્યાગીને નથી. અને સ્વાદ અને માનનો ત્યાગીને વધુ સંવંધ થાય છે.

કેમકે જે ત્યાગી થયો તે તો ગૃહસ્થને પૂજવા યોગ્ય થયો માટે તેનું માહાત્મ્ય જાણીને તેને ઘી, ગોળ, ખાંડ, સાકર, દૂધ, દહીં આદિક અનંત પ્રકારના રસ તે ત્યાગીને આપે તે જો ત્યાગી રસનાનો સ્વાદીયો હોય તો રસનાને વશ થઈને જરૂર ધર્મમાંથી ભ્રષ્ટ થાય. કેમકે રસના ઇન્દ્રિય છે તે સર્વે ઇન્દ્રિયનું મૂળ છે.

જેમ જ્ઞાડ સુકાઈ જતું હોય અને તેના મૂળમાં પાણી રેડીએ તો તે જ્ઞાડ પાછું લીછું છમ થાય અને ઢાંઢાંલે ઢાંઢાંલે પાલવે. તેમ ત્યાગી જે તપે કરીને જ્ઞાડની પેઠે સુકાઈ ગયો હોય અને ઇન્દ્રિયો સર્વે નિયમમાં કરી હોય તો પણ જો રસનાને વશ થઈને રસ ખાય તો જેમ જ્ઞાડ ઢાંઢાંલે

ઢાઢલ્લે કોંટા મુકે છે તેમ ત્યાગીને પળ કામ, લોભ, સ્વાદ, સ્નેહ અને માન, રૂપી કોંટા ફૂટીને ઇન્દ્રિયો સર્વે વિકાર પામીને ધર્મમાંથી ઢ્રષ્ટ થઈ જાય છે. અને કોઈ ઇમ કહે જે--“પાળીમાં મિલાવીને રસ જમે તો વિકાર ન કરે,” ઇ વાત ઁોટી છે કેમકે વહાર પાળીમાં મેઢાવે તેમ સર્વે મનુષ્ય મોઢામાં મેગું કરીને ઢાઢે ઁાવીને ઇક રસ કરીને ગઢા હેતું ઉતારે છે અને પેટમાં ગયા કેઢે પળ કાંઈ નોંખું રહેતું નથી તો પળ જે વસ્તુનો જેવો ગુળ હોય તે જળાયા વિના રહે નહીં. માટે પાળીમાં મેઢાવીને સારા સારા રસ જમે તો રસના ઇન્દ્રિયનો સ્વાદ કાંઈક ઓછો થાય ઁરો પળ વીજી ઇન્દ્રિયો સર્વે વિકાર પામીને ઢ્રષ્ટ થઈ જાય ઇ સિઢ્ઢાંત વાર્તા છે.

માટે જેળે સંસારનો ત્યાગ કર્યો હોય તેળે તો ઁદૂરસનો ત્યાગ જ કરવો, તે જ ત્યાગીનો ધર્મ છે. કેમ કે જે ગૃહસ્થ રસ ઁાય તેને તો સ્ત્રી હોય માટે તેનો ધર્મ રહે છે. પળ ત્યાગી થઈને રસ ઁાય તો તેને વીર્યપાત થયા વિના રહેશે જ નહીં. કેમકે રસનાને અગે શીળ્ળને ઇકતા છે. તો રસના ઇ રસ ઁાય તો શીળ્ળ ઇન્દ્રિયમાં જળાયા વિના રહે જ નહીં, ઇ સિઢ્ઢાંતવાર્તા છે અને ગૃહસ્થને તો સ્ત્રી હોય તેને કરીને તેનો ધર્મ રહે છે. પળ ત્યાગી રસ ઁાય તો તેને બ્રહ્મચર્યવ્રત ન રહે અને કામ પળ જીતાય નહીં અને તેનો સનાતન ત્યાગીનો ધર્મ પળ રહે નહીં તે સારુ ત્યાગીને રસ વિષયનો વિશેષ ત્યાગ કરવો.

અને ત્યાગીને માનનો ઘળો સંવંધ થાય છે માટે માનનો પળ વિશેષે ત્યાગ કરવો. કેમકે જે ત્યાગી થયો તે તો સર્વેને નમવા યોગ્ય અને પૂજવા યોગ્ય થયો. માટે જો માનને વશ થાય તો મગવાનના માર્ગ થકી જરૂર પઢી જાય અને તેના જપ, તપ, આઢિક સાધન પળ સર્વે વિકારરૂપ થઈ જાય છે. જેમ ઢૂધ અને સાકરમાં સર્પની લાઢ પઢે તો તે ઢેર થઈ

જાય અને તેને જે પાપ તેના પ્રાણ જાય. તેમ જપ, તપ આદિક સર્વ સાધન તો દૂધ સાકર જેવા છે. તેમાં સર્પની લાલરૂપ માન મળે તો તે સાધન અકલ્યાણકારી થઈ જાય છે. અને તે માનીનો જે જે સંગ કરે તેના જીવનું પળ મૂંઢું કરે.

કેમ કે જે માની હોય તેને કોઈ મહાત્માપુરુષ કલ્યાણકારી પ્રગટ થયા હોય તે ઓઠલાય નહીં. તે કૃષ્ણાવતારમાં માને કરીને ઋષિને ભગવાન ઓઠલાયા નહીં. એ આદિક જે જે માની હતા તેને પ્રગટ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન ઓઠલાયા નહીં. અને જે માની અને સ્વાદીઓ હોય તેને પ્રત્યક્ષ ભગવાનનો સંબંધ થાય જ નહીં. માટે ત્યાગીને સ્વાદ અને માનનો વધારે સંબંધ છે, તે સારુ એ વેને જતન કરીને વિશેષે જીતવા.

કેમ કે ત્યાગીને તો ત્રણ વિષયનો સંબંધ નથી. અને સ્વાદ અને માનનો સમજીને ત્યાગ કરે તો નિર્વાસનિક થાય છે. અને અમને પણ નિર્વાસનિક ભક્ત વહાલા છે. માટે ગૃહસ્થને કામ, લોભ અને સ્નેહમાં પ્રીતિ છે, તેને સાધુનો સમાગમ કરીને પ્રીતિ ટાળી નાખવી અને ભગવાન અને ભગવાનના એકાંતિક નિર્વાસનિક સાધુ તેમાં પ્રીતિ કરવી. અને એવી રીતે સમજીને જ્ઞાનને પામે તો તે ગૃહસ્થ પણ નિર્વાસનિક થઈને અમારા અક્ષરધામને પામે. અને તે મહાસુખીયા થાય. અને જો ગૃહસ્થને કામ લોભ અને સ્નેહનું વંધન છે અને વઢી સ્વાદ અને માન જે અતિશય રાખશે તે તો અસુર કહેવાય. અને તે સાથે અમારે વને જ નહીં અને જો ત્યાગી થયો હોય તેને સ્વાદ અને માનનો સંબંધ અને વઢી કામની વાસના રાખે તથા દ્રવ્યાદિક પદાર્થમાં પ્રીતિ કરે અથવા દેહના સંબંધીમાં હેતુ રાખે તો તે ત્યાગીને પણ અસુર જાણવો. અને તેનું કલ્યાણ પણ કોઈ કાળે થાય નહીં. અને જે જે તેનો સંગ કરે તેને પણ ભ્રષ્ટ કરે.

અને જે પાંચે વિષયનો ત્યાગ કરીને અમારી ભક્તિ કરશે તેજ અમારા ચરા ત્યાગીભક્ત છે, અને તેનેજ અમારો અલંકાર સંબંધ રહેશે. અને તેને જ આત્મતિક જ્ઞાન થશે. અને અમારા અક્ષરધામને પામશે.”

इति श्रीमुखसिद्धांत ५० समाप्त ॥

૫૧ વિષય : વિવેક અવિવેકનાં રૂપ

શ્રી હરિકૃષ્ણાય નમોનમઃ—સંવત્ ૧૯૧૬ ના પોષ વદ ૨ ને દિવસ મહારાજ શ્રી હરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી ડગમેડી મધ્યે પટેલ વેચર નથુને ઘેર ઓરડાની ઓસરીમાં ગાદી તકીયે યુક્ત ઢોલીયા ઉપર વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે જરીયાની વસ્ત્રધારણ કર્યાં હતાં. અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ સાધુ તથા ઘણાક હરિભક્તોની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

પછી મહારાજ બોલ્યા જે—“જેને પોતાના આત્માનો મોક્ષ કરવાની ઇચ્છા હોય અને અતિશય સુખીયા થવું હોય તેને તો અતિશય વિવેક રાખવો પણ અવિવેકી ન થવું.

કેમ કે અવિવેકી છે તેને સત્પુરુષનો સંગ સારો લાગતો નથી અને ભગવાનનું સ્વરૂપ પણ તેને નથી ઓળખાતું, અને જે વિવેકી છે તેને સત્પુરુષનો સમાગમ ગમે છે અને તેને જ અમારું સ્વરૂપ ઓળખ્યામાં આવે છે. અને જે અવિવેકી છે તેને તો કોઈક ફુલાવે અને વચાળ કરે તો તેને વશ થઈ જાય છે. અને પોતાના દ્રવ્યાદિક વદાર્થ પણ તેને આપી દે છે. અને પોતે હેરાન થાય છે. અને તે સંત અસંતને ઓળખી શકે નહીં. અને પોતે મત પંથમાં જ્યાં જ્યાં વંધાણો હોય તેને મુકી શકે નહીં. માટે અવિવેકીનું કલ્યાણ કોઈ કાળે થાય નહીં.

અને જે વિવેકી હોય તેને તો જેવી રીતે પોતાના આત્માનું રૂઢું થાય તેમજ કરતાં આવડે અને તે સંત અસંતને પણ ઓઢાવે. તેમાં જે સંત હોય તેનો સંગ કરે ને અસંત હોય તેનો ત્યાગ કરે. અને જગતના જીવ વચ્ચાણે તેને કરીને પોતાની મોટપ ન માને અને જગતના જીવ નિંદા કરે તેને કરીને પોતાની નાનપ ન માને. કેમ કે જે વિવેકી છે, તે એમ સમજે છે જે “એ તો સર્વે માયાના જીવ છે, અને જમપુરીના અધિકારી છે. અને મને તો ભગવાન ને ભગવાનના સંત મળ્યા છે. માટે હું તો બ્રહ્મરૂપ થયો છું, તે મારે અજ્ઞાની જીવની પેટે માયાના પુરમાં નથી વહેવું.” અને તે સત્પુરુષના આપેલા જે નિયમ તેમાં કોઈ કાળે ફેર પડે નહિ. અને સાધુનો સમાગમ કરીને સંસારની વાસનાને દિવસે દિવસે ઘટાડતો જાય અને ભગવાન ને ભગવાનના જે એકાંતિક સાધુ તેમાં પ્રીતિ કરે. એવી રીતે જેની સમજણ હોય તેને વિવેકી જાણવો.

અને વળી જેને પ્રત્યક્ષ ભગવાન મળ્યા હોય અને તે ભગવાનનો આશરો કર્યો હોય તેને તો અવિનાશી એવું જે ભગવાનનું ધામ એની પ્રાપ્તિ થઈ રહી છે. અને જેને એવું અલંકારનંદ સુખ મેલીને માયિક અને નાશવંત એવા જે સંસારનાં સુખ તેની ઇચ્છા રહે છે કે તેમાં પ્રીતિ રાખે છે તેને પણ અવિવેકી જાણવો.

માટે અમારા જે જે આશ્રિત હોય તેને તો સંતનો સમાગમ કરીને નાશવંત અને અનંત દુઃખે યુક્ત એવાં જે માયિક સુખ તેની ઇચ્છાનો ત્યાગ કરીને પોતાને ત્રણ દેહ અને ત્રણ અવસ્થા થકી નોંખો અચ્છેદ, અમેદ, અમર, અજર, અવિનાશી એવો જે આત્મા તે રૂપ માનવું અને ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય અને માહાત્મ્યે સહીત ભક્તિ તેને સિદ્ધ કરીને, બ્રહ્મરૂપ થઈને ભગવાનના સ્વરૂપમાં જોડાવું. અને એવી રીતે સમજીને ભગવાન અને

મગવાનના સંત તેમાં પ્રીતિ કરે છે તેને વિવેકી જાણવો અને તે વિના વીજા સર્વે અવિવેકી છે, અને મુરખ છે, અને તે અતિશય દુઃખને પામે છે. અને જે વિવેકી છે તે મહાસુખીયા થાય છે. અને તે મગવાનના ધામને પામશે. માટે વિવેક રાખવો અને અવિવેકનો ત્યાગ કરીને આત્મરૂપ થઈને મગવાનનું ભજન કરવું.”

इति श्रीमुख सिद्धांत ५१ समाप्त ।

૫૨ વિષય :—ત્યાગી અને ગૃહસ્થીનું હારે કલ્યાણ કેમ થાય ?

શ્રી હરિકૃષ્ણાય નમોનમઃ—સંવત્ ૧૯૧૬ ના પોપ વદ ૮ ને દિવસ મહારાજ શ્રી હરિકૃષ્ણ મગવાન ગામ શ્રી લોપાળા મધ્યે પટેલ ધરમશી કૈશવને ઘેર ઓસરીમાં ગાદી તકીયે યુક્ત ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન થયા હતા અને સર્વે જરીયાની વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં. ગુલાવના પુષ્પના હાર કંઠમાં ધારણ કર્યા હતા અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ સાધુ તથા ઘણાક હરિભક્તની સભા મરાઈને બેઠી હતી.

પ્રશ્નઃ—પછી મહારાજ કૃપા કરીને બોલ્યા જે—“આજ તો પ્રશ્ન પૂછો તો વાર્તા કરીયે.” પછી ધર્માનંદ સ્વામીયે પ્રશ્ન પૂછ્યો જે “ત્યાગીનું અને ગૃહસ્થીનું હારે કલ્યાણ કેમ થાય ?”

પછી મહારાજ બોલ્યા જે—“આત્મા છે તે તો ત્યાગીય નથી અને ગૃહસ્થય નથી. અને આત્મા તો ચૈતન્યબ્રહ્મ છે. અને આકાશની પેઠે નિર્લેપ છે. અને ગૃહસ્થ અને ત્યાગીય તો સર્વે દેહનો વહેવાર છે. અને જે આત્મા દેહમાં ભાસે છે તે તો મિથ્યા ઝાંતિયે કરીને, પોતાના સ્વરૂપને ભૂલીને પંચવિપયની વાસનાયે કરીને જન્મમૃત્યુના દુઃખને પામ્યા કરે છે. અને જો પોતાના સ્વરૂપને વિચારીને જુએ તો લેશ માત્ર દુઃખ રહે નહીં. અને પરમ શાંતિને પામે.

જેમ સ્વપ્નમાં એમ જાણે જે કોઈએ તલવારના ઘા માર્યા અને તેની પીડા વધુ થતી હોય પણ તે સ્વપ્નમાંથી જાગે તો લેશમાત્ર પીડા રહે નહીં. તેમ જીવને મોહરૂપી નિદ્રાને વિષે પંચવિપયમાં આસક્તિરૂપી ઘા વાગ્યો છે, તેને કરીને અનંત પ્રકારના ક્લેશને પામે છે. પણ જો જીવ જ્ઞાનરૂપી જાગૃત અવસ્થાને પામે તો પંચવિપયમાં આસક્તિરૂપી ઘા વાગ્યા હોય તેની પીડા ટળી જાય છે. અને પરમ શાંતિને પામે, અને બ્રહ્માનંદ અવિનાશી સુખને ભોગવે.

પણ એવું જ્ઞાન ક્યાં થાય ? તો એવા જ્ઞાનના આપનારા એવા જે પરમાત્મા ભગવાન તે કૃપા કરીને પોતાનો દિવ્ય ભાવ છુપાવીને મનુષ્ય જેવા સુજાતી થઈને જીવને મળે અને જ્ઞાન આપે ત્યારે જીવ મોહરૂપી નિદ્રામાંથી જાગે છે.

તે ભગવાન કેવી રીતે જ્ઞાન આપે છે ? તો જીવને વિષે અનાદિ કાળની માયાબળગી છે. તે માયા જે તે ત્રણ દેહ અને ત્રણ અવસ્થારૂપે થઈ છે. તેમાં સ્થૂળ, સૂક્ષ્મ અને કારણ એ ત્રણ દેહ અને જાગૃત, સ્વપ્ન અને સુપૃત્તિ, એ ત્રણ અવસ્થા; તે એ ત્રણ દેહ અને ત્રણ અવસ્થાથી જીવને જ્ઞાને કરીને નોંખો પાડે છે. તે જ્ઞાનને કહીએ છીએ જે “આ દેહ છે તે જડ છે. અને તું તો આત્મા છો તે તો ચૈતન્ય છો અને બ્રહ્મ છો, અને દેહ તો નાશવંત છે અને દુઃખરૂપ છે. અને તું આત્મા તો અવિનાશી છો અને આનંદરૂપ છો. અને આ દેહ અને દેહના સગાસંબંધી તથા દેહ સંબંધી પંચવિપયના ભોગના પદાર્થ તે તો સર્વે મિથ્યા છે, અને ભુચ્છ છે. અને (તે તો) જીવને અજ્ઞાને કરીને સાચા જેવા જણાય છે. પણ સર્વે ભ્રાંતિ માત્ર છે, અને અસત્ય છે; પણ કોઈ કાળે સત્ય નથી. અને આ જીવને મોહે કરીને ઊલટા દુઃખના દેનારા છે, માટે તે સર્વેનું પ્રમાણ કરીને

દેહાદિક માયાના પ્રપંચ થકી અસંગીપણે રહે અને તારું જે તે માનેલું તન, મન, ધન, તે ભગવાનને અર્પણ કર. અને ભગવાનની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તે.” એવી રીતની સમજણને પ્રત્યક્ષ ભગવાન આપે તેને ગ્રહણ કરીને તે ત્યાગી થાય તોય તે બ્રહ્મરૂપ છે અને એવી સમજણને પામીને ભગવાનની આજ્ઞા અથવા પ્રારબ્ધે કરીને ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહ્યો હોય તો પણ તેને બ્રહ્મરૂપ જાણવો.

કેમ કે પૂર્વે પણ જનકાદિક રાજા કેટલાક એવી રીતની સમજણને પામીને ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહ્યા હતા. અને વ્રજની ગોપીયો પણ એવી રીતની સમજણને પામીને સંસાર વ્યવહારમાં રહી પણ તેને લેશ માત્ર સંસાર વ્યવહાર અડ્યો નહીં. માટે જેને પ્રત્યક્ષ ભગવાન મળ્યા હોય અને તે પ્રત્યક્ષ ભગવાનના સ્વરૂપનો જ્ઞાને સહિત ઉત્તમ નિર્વિકલ્પ નિશ્ચય થાય છે તેના અનંત જન્મના પાપના સમૂહ તે સર્વે વઢીને ભસ્મ થઈ જાય છે પછી તે ભક્ત ભગવાનની ઇચ્છા કરીને ત્યાગી થાય અથવા ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહે પણ તે વેનો મોક્ષ વરાવર છે.

ત્યારે તમે કહેશો જે ત્યાગી થયો તેણે શું છોટાં ખાધી, જે કામ, લોભ, સ્વાદ, સ્નેહ અને માન એ જે પાંચ વિષય તેનો ત્યાગી કરીને અતિશય અસંગીપણે વર્તે છે અને કોઈ પ્રકારની વાસના રાખતા નથી અને દેહ ઇન્દ્રિયોને દમ્યા કરે છે? અને ગૃહસ્થ તો કાંઈ એવો દાઢાંડો કરતા નથી તે વેનો મોક્ષ વરાવર કેમ થાય? એમ કહેશો તો ત્યાં કહીએ છીએ જે ત્યાગી છે તે તો અમારી પ્રસન્નતાને અર્થે અનંત જીવોના કલ્યાણ કરવા સારુ એવી રીતે વર્તે છે, પણ એને કોઈ જાતનો સંશય રહ્યો નથી. અને એવા નિર્વાસનિક સાધુ છે તે તો દેહ છતાં બ્રહ્મની મૂર્તિઓ છે અને તેના સંબંધે કરીને અનંત જીવોનો મોક્ષ થાય છે.

અને ગૃહસ્થ છે તેને એના મોક્ષમાં તો સંશય નથી. પણ એનાથકી ઘળા જીવનો મોક્ષ થતો નથી.”

॥ ઇતિ શ્રી મુખસિદ્ધાન્ત ૫૨ સમાપ્ત ॥

૫૩ વિષય :—મનને વશ કરવાની રીત

શ્રી હરિકૃષ્ણાય નમોનમઃ—સંવત્ ૧૯૧૬ ના શ્રાવણ સુદ ૩ ને દિવસ સાંજને સમે હરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી ભાવનગર મધ્યે મહેતા તેજ-પાઠની મેડીયોના ચોકવચ્ચે પાટ ઢાઢાવીને તે ઉપર ગાદી તકીયા નલાવીને વિરાજમાન થયા હતા. શ્વેત સુરવાલ પહેયોં હતો ને ગુલાલી છીંટનું અંગરુઠું ધારણ કર્યું હતું. મસ્તક ઉપર સોનેરી ગુઢા રંગની પાઘ વાંધી હતી અને કેઢે કસુંવલ સોનેરી શેઠું ધારણ કર્યું હતું. ઁક કસું-વલ શેઠું ળંભે નાણું હતું. કંઠને વિપે પુષ્પના હાર ધારણ કર્યા હતા. લે હાથને વિપે પુષ્પના વાજુવંધ અને ગજરા ધારણ કર્યા હતા. કાન ઉપર પુષ્પના ગુચ્છ શોભી રહ્યા હતા. ઁક ગુચ્છ હસ્તકમલમાં ધારણ કર્યોં હતો. પાઘને વિપે લે કોરે (વાજુઁ) પુષ્પના તોરા લટકતા હતા. ઉગમણે મુલારવિંદે વિરાજમાન થયા હતા. અને પોતાના મુલારવિંદની આગલ સાધુ તથા ઘળાક હરિભક્તોની સભા ભરાઈને લેઠી હતી. અને સર્વે હરિ-ભક્તો ચકોરની પેઠે ભગવાનના મુલારવિંદની સામે જોઈ રહ્યા હતા.

પછે શ્રીહરિકૃષ્ણ ભગવાન કૃપા કરીને સર્વે હરિભક્તો પ્રત્યે લોલ્યા લે—“જિતં જગલ્કેન મનો હિ યેન” । ઁ શ્લોકમાં ઁમ કહ્યું છે લે—“લેણે પોતાનું મન જીત્યું તેણે સર્વ જગત જીત્યું.” માટે ભગવાનના ભક્ત હોય તેણે પોતાનું મન જલ્લર વશ કરવું. અને તે મન વશ કર્યાથી સંસારને વિપે સુલ્લદુઃલ, માન, અપમાન, હરલ, શોક, હાનિ, વૃદ્ધિ, તે સર્વે સમ (સરલા) થઈ જાય છે.

હવે મન શા ઉપાયે કરીને જીતાય છે? તો જ્ઞાને કરીને મન જીતાય છે. તે જ્ઞાન કેવું છે? તો આત્મા પરમાત્માના સ્વરૂપને યથાર્થ જાણવું. તેમાં પ્રથમ આત્મનિષ્ઠા દૃઢ કરવી. તે આત્મા કેવો છે? તો આકાશની પેઠે વ્યાપક છે. અને નિર્લેપ છે. તે જેમ આકાશના ચાર ભેદ છે. (૧) ઘટાકાશ (૨) મઠાકાશ (૩) મહદાકાશ અને (૪) ચિદાકાશ. અને તે ચિદાકાશ થકી ત્રણ પ્રકારનો આકાશ થયો છે. અને પાછા એ ત્રણે આકાશ ચિદાકાશમાં લય પામે છે. અને તેમાં પ્રથમ ચિદાકાશ થકી મહદાકાશ થાય છે, અને મહદાકાશ થકી મઠાકાશ થાય છે, અને મઠાકાશ થકી ઘટાકાશ થાય છે. અને જ્યારે ઘડો નાશ થાય છે ત્યારે ઘડારૂપ ઉપાધિનો નાશ થયો અને ઘડામાં હતો જે આકાશ તે મઠાકાશમાં લય પામે છે. કહેતાં ઘડાનો નાશ થયો ત્યારે તે આકાશ ઘરમાં મઠી જાય છે. પણ ઘડાને નાશ કરીને આકાશનો નાશ થતો નથી. એવી રીતે ઘટાકાશ, મઠાકાશ, મહદાકાશ એ ત્રણે આવરણ નાશ થાય ત્યારે એક ચિદાકાશ રહે છે. અને ત્રણે આવરણ હોય ત્યાં સુધી તે ઘટાકાશ આદિક ત્રણે આકાશ તે ચિદાકાશમાં ભળે નહીં.

તેમ જે આત્મા છે તે તો વસ્તુગતે શુદ્ધ ચૈતન્ય બ્રહ્મ છે. પણ તે આત્માને વિષે સ્થૂળ, સૂક્ષ્મ અને કારણ એ ત્રણ દેહરૂપી ઉપાધિ વળગી છે. ત્યાં સુધી તે આત્મા જન્મ-મરણ, સુખદુઃખ, માન, અપમાન, હાનિ વૃદ્ધિ, હરખ શોકાદિક જે દ્વંદ્વ તેને પામે છે. તેમાં ઘટાકાશને ઠેકાણે પંદર તત્ત્વનું સ્થૂળ શરીર છે. તે પંદર તત્ત્વ કયાં છે? તો પંચમૂત-પૃથ્વી, જલ, તેજ, વાયુ અને આકાશ; અને પાંચ જ્ઞાનેન્દ્રિયો-શ્રોત્ર, ત્વચા, ચક્ષુ, રસના અને ગ્રાણ; અને પાંચ કર્મેન્દ્રિયો-વાક્, પાણિ, પાદ, પાયુ, ઉપસ્થ. એ પંદર તત્ત્વનું સ્થૂળ શરીર છે તે ઘટાકાશને ઠેકાણે છે. અને મઠાકાશને ઠેકાણે નવ તત્ત્વનું સૂક્ષ્મ શરીર છે. તે નવ તત્ત્વ કયા? તો

પાંચ વિષય—શબ્દ, સ્પર્શ, રૂપ, રસ અને ગંધ. અને ચાર અંતઃકરણ—મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત અને અહંકાર. એ નવ તત્ત્વનું સૂક્ષ્મ શરીર તે મઠાકાશને ઠેકાણે છે. અને મહદાકાશને ઠેકાણે વાસના કહેતાં અજ્ઞાનરૂપ કારણશરીર તે છે. અને ચિદાકાશને ઠેકાણે શુદ્ધ ચૈતન્ય જીવાત્મા છે અને જેમ ચિદાકાશ છે તે મહદાકાશ, મઠાકાશ અને ઘટાકાશને વિષે ઉપાધિ કરીને રહ્યો છે તો પણ નિર્લેપ છે. કેમ કે ઘડો નાશ પામે તેણે કરીને તેમાં રહ્યો જે આકાશ તે નાશ પામતો નથી. અને જ્યાં સુધી ઘડો નાશ ન પામે ત્યાં સુધી તે આકાશને આવરણ રહે છે અને જ્યારે ત્રણે આવરણ ટળે ત્યારે તે આકાશ ચિદાકાશમાં મળે છે. તેમ જીવાત્માને સ્થૂળ, સૂક્ષ્મ અને કારણ, એ ત્રણ દેહરૂપ જે આવરણ છે. તે આવરણને અજ્ઞાને કરીને પોતાનું રૂપ માને છે ત્યાં સુધી જીવાત્મા જે તે દીનતાના ભાવને પામતો થકો જન્મ-મૃત્યુને પામે છે. જેમ કોઈ સિંહ વનને વિષે અજાના (વકરાંના) સમૂહને પામીને તેને સંગે કરીને પોતાની જાતિનું સ્વરૂપ ભૂલી ગયો. અને પછે અજાના સંગાતે તૃણ खावा लाग्यो. અને અજાની પેટે સિંહાદિક થકી ભય પામીને પલાયન કરતો હતો. પછે કેટલાક દિવસે તેને કોઈક વીજો સિંહ મળ્યો, તેણે કહ્યું જે ‘અજા તો તારો ભક્ષ પદાર્થ છે.’ પછી તેને વિશ્વાસને અર્થે નદીના તટ ઉપર ઉભો રાખીને તેનું સ્વરૂપ દેખાડ્યું. ત્યારે તેણે કરીને તેણે એમ જાણ્યું તે “હું તો સમર્થ છું” એમ જાણીને સિંહનાદ કર્યો ત્યારે વકરાં ભાગી ગયાં. અને પોતે મહાવનને વિષે નિર્ભય થકો (થઈને) ફરવા લાગ્યો.

તેમ એ તો દૃષ્ટાંત, અને એનું સિદ્ધાંત એ છે જે સિંહની પેટે જીવાત્મા તો મહાસમર્થ છે. અને ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણ તો જડ છે. તે વકરાંરૂપ ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણને સંગે કરીને આત્મા તે (ઇન્દ્રિય અંતઃકરણ) રૂપ થઈ ગયો છે. પણ જીવાત્મા તો ચૈતન્ય છે. અને ભગવાનના અંગનો પ્રકાશ

છે, અને નિર્લેપ છે, અને આનંદરૂપ છે, અને શુદ્ધ છે, અવિનાશી છે. અને દેહાદિક જે પિંડ બ્રહ્માંડ છે, તે તો નાશવંત છે, દુઃખરૂપ અને જડ છે, અને નરકરૂપ છે. માટે એવો મહાપાપરૂપ જે દેહ તે થકી પોતાના આત્માને જુદો સમજીને અક્ષરબ્રહ્મને વિષે એકત્વપણું કરવું. કહેતાં મહાવાક્યને વિચારે કરીને સમજવું જે અક્ષરબ્રહ્મ તે જ હું છું. ત્યાં વેદનું વાક્ય છે:—જે ‘તત્ત્વમસિ’। અર્થ:—તે જે બ્રહ્મ તે તું છે એવી રીતે પોતાને અક્ષરબ્રહ્મરૂપ થવું.

તે અક્ષરબ્રહ્મ કેવું છે ? તો અનંતકોટી બ્રહ્માંડની ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ અને નાશ તે અક્ષરની લેશ (થોડી જ) સત્તાએ કરીને થાય છે. અને તે અક્ષરના સુખનો લેશ જરા પ્રકૃતિ પુરુષમાં આવ્યો છે તો તેને કરીને પ્રકૃતિપુરુષ અનંતકોટી બ્રહ્માંડ સર્જવાની શક્તિને પામ્યો છે. અને વળી તે અક્ષરના લેશ સુખે કરીને અનંતકોટી પ્રધાનપુરુષ, અનંતકોટી વૈરાટાદિક ईશ્વર તથા અનંતકોટી બ્રહ્માદિક, તથા અનંતકોટી ઇન્દ્રાદિક દેવ, ઋષિ, પ્રજાપતિ, ગાંધર્વ, અપસરાઓ તથા રાજા, પ્રજા, પશુ, પક્ષી, તે સર્વે અક્ષરના સુખનો જે લેશ તેણે કરીને સર્વે સુખીયા થયા છે. અને એવું જે અક્ષરબ્રહ્મ તેને વિષે ભગવાન પુરુષોત્તમ સદાય અખંડ રહ્યા છે.

તે ભગવાન કેવા છે ? તો પિંડ બ્રહ્માંડાદિક ક્ષર અને તેથી પર એવું જે અક્ષર એ વેના આધાર છે. અને અનંતકોટી બ્રહ્માંડના પતિ છે. અને રાધિકા અને લક્ષ્મી આદિક કોટી શક્તિઓના સ્વામી છે. અને એ ભગવાનના સુખ આગલ અનંતકોટી બ્રહ્માંડનાં જે વિષયનાં સુખ તે તો નરક જેવા છે. અને અનંતકોટી બ્રહ્માંડનાં વિષયસુખ મેળાં કરીએ તો પણ ભગવાનના રોમ સુખના કોટીમા ભાગની વરાવર થાય પણ નહીં. અને “એ ભગવાનના સુખ ઉપર તો અનંતકોટી બ્રહ્માંડનાં જે વિષયનાં સુખ

તે વારી ફેરીને નાચી દૃષ્ટિ એવા જે ભગવાન તે મારા આત્માને વિષે અખંડ રહ્યા છે. અને વહાર પળ કૃપાકરીને અનંતકોટી જીવોના કલ્યાણ કરવાને અર્થે મનુષ્ય જેવા થઈને દર્શન આપે છે. અને તેજ ભગવાન મારા જીવાત્મામાં રહ્યા છે. અને તે જ સર્વના કર્તા, હર્તા અને પાલક છે. અને તે ભગવાન મને પ્રત્યક્ષ આજ મળ્યા છે તે મારે હવે કાંઈ કરવું રહ્યું નથી. કેમ કે સર્વે સુખના ધામ, સર્વેના આધાર, તેજ મને આજ પ્રત્યક્ષ મળ્યા છે. માટે એવા જે ભગવાન તેને મુકીને મહાદુઃખરૂપ જે સંસારના તુચ્છ એવા વિષયના સુખ તેમાં હું શું પ્રીતિ રાખું ? અને સંસારનાં સુખ તો અનંત દુઃખે યુક્ત અને અનંત ક્લેશે યુક્ત અને અનંત પાપે યુક્ત છે. અને વઢી સંસારના સુખની કેડે (પાછળ) યમપુરી, ચોરાશી, ગર્ભવાદ, સાદિક અનંત દુઃખ રહ્યાં છે.”

૧
 એમ સમજીને સંસારનાં સુખની વાસનાનો સર્વ પ્રકારે ત્યાગ કરાવો. અને પોતાને મળ્યા એવા જે પ્રત્યક્ષ ભગવાન તેનો દૃઢ આશ્રય કરીને તેની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તવું. અને એવી રીતે સમજીને જે ભગવાનને ભજે છે, તેની વાસના ટળી જાય છે. અને તેને આત્મા પરમાત્માને વિષે પ્રીતિ થાય છે. અને તે ભક્તને અખંડ ભગવાનની મૂર્તિનું ચિંત્વન થયા કરે છે. અને તેનું જ મન વશ થાય છે. માટે જેને પોતાનું મન વશ કરીને કલ્યાણને ઇચ્છવું હોય તેણે તો પ્રત્યક્ષ ભગવાનનો દૃઢ આશ્રય કરીને તેની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તવું તો તે થકી એનું કલ્યાણ સાક્ષાત્કાર થાય છે.

માટે પ્રથમ કહ્યું જે આત્મા પરમાત્માનું જ્ઞાન તેને કરીને જેણે પોતાનું મન વશ કર્યું કહેતાં પ્રગટ ભગવાનનો દૃઢ આશ્રય જેણે કર્યો તેનું કલ્યાણ સાક્ષાત્કાર થઈ રહ્યું છે. માટે તેનો દેહ સૂઝે તો આજ પડે અને સૂઝે તો સો વર્ષ કેડે (પછી) પડે; અને સૂઝે તો ચોલતાં ચાલતાં દેહ પડે અને સૂઝે તો ઘણીક પીઢા થઈને પડે, અને સૂઝે તો તીર્થાદિક

सारे ठेकाणे देह पडे अने सूझे तो गमे ते ठेकाणे देह पडे पण जेने ज्ञाने सहित प्रत्यक्ष भगवाननो दृढ आश्रय थयो छे, तेनो जीवात्मा तो भगवानना धामने ज पामे छे, पण तेने कोइ जातनो संशय रह्यो नथी. एम जाणीने आनंदमां रहीने अखंड भगवाननुं भजन कर्या करवुं.” एम कहीने श्री हरिकृष्ण भगवाने वार्तानी समाप्ति करी. पछी संत कीर्तन गावा लाग्या.

इति श्रीमुख सिद्धांत ५३ समाप्त ।

५४ विषय :—कृतघ्नीपणारूप दोष टाळवानी रीत

श्रीहरिकृष्णाय नमोनमः—संवत् १९१६ ना श्रावण सुद ४ ने दिवस महाराज श्रीहरिकृष्ण भगवान गाम श्री भावनगर मध्ये महेता तेजपाळ-नी मेडीयोना चोक वच्चे पाट ढळावीने ते उपर गादी तकीया नखा-वीने ते उपर विराजमान थया हता. गूढा रंगना किनखावनो सुरवाल पहेर्यो हतो. अने लीला किनखावनी डगली धारण करी हती अने कसुंबल सोनेरी पाघ बांधी हती. गूढो सोनेरी कोर (कीनार) बाळो रेंटो पहेर्यो हतो. केडे (कम्मरे) कसुंबल शेल्लं बांध्युं हतुं अने एक शेल्लं कसुंबल तारवाळुं खंभे नाख्युं हतुं. कंठने विषे पुष्पना हार धारण कर्या हता. हाथने विषे पुष्पना वाजुबंध अने गजरा धारण कर्या हता. पाघने विषे वे कोरे (वाजु) तोरा लटकता हता. कान उपर पुष्पना गुच्छ धारण कर्या हता. हस्तकमळने विषे लींबुनुं एक फळ धारण कर्युं हतुं. एक मोगराना पुष्पनो गुच्छ लइने सुंघता हता. एवी शोभाने धारण करता थका, ने पोताना भक्तोजनोने आनंद उपजावता थका विराजमान थया हता. अने पोताना मुखारविंदनी आगळ परमहंस तथा हजारो हरिभ-क्तोनी सभा भराइने वेठी हती.

પ્રશ્ન :— પછે મહારાજ શ્રી હરિકૃષ્ણ ભગવાન કૃપા કરીને વોલ્યા જે—સાંમલો સર્વેને એક પ્રશ્ન પુછીએ છીએ “જે એક દોષ છે તેમાં સર્વે દોષ રહ્યા છે અને તે દોષનો ત્યાગ કરીએ તો સર્વે દોષ ટલી જાય, તેવો દોષ તે કયો છે ?”

તેનો ઉત્તર કોઈ થકી થયો નહીં. પછે ભગવાન વોલ્યા જે “એક કૃતઘ્ની-પણારૂપ જે દોષ છે તેમાં સર્વે દોષ રહ્યા છે. અને કૃતઘ્નીપણારૂપ એક દોષનો ત્યાગ કરે તો સર્વે દોષ ટલી જાય છે. હવે કૃતઘ્નીપણું તે શું ? તો કર્યા ગુણને ન જાણવું, તેનું નામ કૃતઘ્નીપણું છે. માટે ભગવાન જે તે જીવને અનાદિકાલ થયા મહા ઉપકાર કરે છે. તે ઉપકારને મૂલીને જીવ જે તે પોતાના મનની खुशी પ્રમાણે ચાલે છે. અને ભગવાનને નથી ભજતો. માટે તે પાપે કરીને જીવની બુદ્ધિ ભ્રષ્ટ થઈ ગઈ છે. પછે તે ભ્રષ્ટ બુદ્ધિ કરીને પ્રગટ પ્રમાણ જે ભગવાનનું સ્વરૂપ તે એને ઓળ-ખાતું નથી. અને તે ભગવાનને વિષે હેતુ પણ તેને થતું નથી.

જેમ સૂર્ય અને ચંદ્રમાનું ગ્રહણ થાય ત્યારે તેનો પ્રકાશ ઢંકાઈ જાય છે. તેમ કૃતઘ્નીપણારૂપ દોષે કરીને જીવને કલ્યાણનો માર્ગ સૂઝતો નથી. અને તે કલ્યાણનો માર્ગ ન સૂઝવે કરીને ઉલટો પ્રત્યક્ષ ભગવાનનો જીવ જે તે દ્રોહ કરે છે અને પછે મહાદુઃખરૂપ જે યમપુરી, ચોરાશી અને ગર્ભ-વાસાદિક દુઃખ તેને વારંવાર ભોગવે છે. અને હેરાન થાય છે. તે માટે જેને પોતાના આત્માનું કલ્યાણ કરવાની ઇચ્છા હોય તેણે તો ભગવાનનો મોટો ઉપકાર જાણી તે ભગવાનનું ભજન કરવું.

હવે તે ભગવાનના કયા ઉપકાર છે ? તો શ્રીમદ્ ભાગવતપુરાણમાં કહ્યું છે. તે ૮૨મા અધ્યાયમાં દશમસ્કંધને વિષે શ્લોક વીજો :—

બુદ્ધીન્દ્રિય મનઃ પ્રાણાન્ જનાનામસૃજન્ પ્રથુઃ ।

માત્રાર્થં ચ ભવાર્થં ચ આત્મને કલ્પનાય ચ ॥

એવી રીતે ભગવાન જે તે જીવોના મોક્ષને અર્થે ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણ જીવને સર્જી આપે છે. અને ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણે કરીને જીવ જે તે સર્વ ક્રિયા કરે છે. અને સર્વે પદાર્થનું જ્ઞાન થાય છે. અને સંતસમાગમે કરીને નિર્ગુણ ભાવને પામે તો એ જ ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણે કરીને ભગવાનનું જ્ઞાન પળ થાય છે. તે ભગવાનનું જ્ઞાન ભગવાન વતે (થકી) જ થાય છે.

જેમ સૂર્યવતે સર્વ પદાર્થ દેખાય છે. અને સૂર્ય પળ સૂર્યે કરીને જ દેખાય છે. કેમ કે સૂર્ય વિના સૂર્ય દેખાય નહીં. તેમ ભગવાનના સ્વરૂપનું જ્ઞાન તો ભગવાન પ્રગટ થઈને કરાવે છે ત્યારે જ થાય છે. પળ તે વિના ભગવાનના સ્વરૂપનું જ્ઞાન થાય જ નહીં. અને વઢી અન્ન વસ્ત્ર પળ સર્વને ભગવાન જ આપે છે. કેમ કે ભગવાન મેઘ વરસાવે છે ત્યારે અન્ન વસ્ત્ર નિપજે છે. અને ત્યારે જ સર્વ જીવોનો નિભાવ થાય છે.

તે જેમ કોઈક કાલ પડે અને અન્ન ખાવા ક્યાંય ન મળતું હોય અને તે કાલમાં કોઈ અન્ન આપીને કાલમાં જીવતો રાખે તો તેનો કેટલો પાડ (ઉપકાર) માને ? તેનો તો ગુલામ થઈને રહે. અને જીવન-પર્યન્ત તેનો ગુણ ભૂલે નહીં. તેમ ભગવાને તો જીવોને અનંતકાલ ઉતાર્યા છે. કેમ કે વરસાદ ન વરસે તો સદાય કાલ જ છે. માટે ભગવાન કૃપા કરીને વરસાદ વરસાવે છે. ત્યારે સર્વે વિશ્વના જીવો જીવે છે.

જેમ કોઈક છેડુ ડનાળે છેતરમાં સાંતી હાંકતો હોય તેને ગામ-માંથી ભાત આવે તો ધાય. નીકર (નહીંતર) ભૂલે મરે. તેમ આ લોક તો ડનાળાના છેતર જેવું છે. તે ભગવાન વરસાદ ન વરસાવે તો સર્વે વિશ્વનો નાશ થઈ જાય. માટે દયા કરીને વરસાદ વરસાવે છે. અને સર્વે વિશ્વના જીવોને ભગવાન નિભાવે છે. એમ જાણીને ભગવાનનો મોટો ઉપકાર માનીને એ ભગવાનનું અલંકાર ભજન કર્યા કરવું.

તે શા સારુ ભગવાનનું ભજન કરવું ? તો પોતાના આત્માના સુખ-ને અર્થે કરવું. તે સુખ ક્યારે થાય ? તો સર્વોપરિ સુખને પામે ત્યારે થાય. તે સર્વોપરિ સુખ તો ભગવાનપાસે છે. તે ભગવાનના સુખને ક્યારે પમાય ? તો પ્રત્યક્ષ ભગવાનના શરણને પામીને માયિક સુખનો ત્યાગ કરે ત્યારે સર્વોપરિ સુખને જીવ પામે. અને તે માયિક સુખનો ક્યારે ત્યાગ થાય છે ? તો સર્વે વસ્તુનું પ્રમાણ કરે, પછી જે વસ્તુ સત્ય હોય તેનું ગ્રહણ થાય છે. અને જે વસ્તુ અસત્ય હોય તેનો ત્યાગ થાય છે.

માટે દેહ, આત્માનો વિવેક (વિચાર) કરવો. તેમાં જે દેહ છે તે તો નાશ થઈ જાય એવો છે. અને તે દેહ સંબંધી જે પદાર્થ છે તે પળ નાશ-વંત છે. અને તે પદાર્થમાં જે સુખ જેવું જણાય છે તે તો આત્માવતે જ જણાય છે. અને જો દેહમાંથી આત્મા નિસરી જાય તો સર્વ પદાર્થ નકારા થઈ જાય છે. તે મોટો પૃથ્વીપતિ રાજા હોય અને તેને હજારો ચાકર હોય, તથા હજારો રાણીઓ હોય, તથા લાખો ગામ, ગરાસ, ધન, માલ, હાથી, ઘોડા, પાલખીઓ આદિક સર્વે પદાર્થ હોય પણ ક્યારે તેના દેહ-માંથી આત્મા નિસરી જાય ત્યારે તેને પછે કોઈ પદાર્થ લેશમાત્ર કામ આવે નહીં. તે સર્વે પદાર્થ નકારા થઈ જાય છે. માટે પોતે આત્મા જ સુખ-રૂપ છે. અને પ્રકૃતિનું કાર્ય જે પિંડ અને બ્રહ્માંડ તે સર્વે નાશવંત છે. અને દુઃખરૂપ છે અને જડ છે. અને અંતે અપાર દુઃખનું કારણ છે.

જેમ સોમલલ્હાર નાહી ઝાંડના મોતીયા લાડવા કર્યા હોય તે લાડવા ખાતાં તો ગભ્યા લાગે પણ પછી પ્રાણને કાઢે એવા છે. તેમ વિષય-નાં સુખ ભોગવતી વ્યક્તિ તો સારા જેવા જણાય છે સ્વરા પણ અંતે અપાર દુઃખનું કારણ છે. અને તે વિષયમાં જીવને પ્રીતિ હોય તેને કરીને જન્મ મૃત્યુ થાય છે એમ માયિક પદાર્થને પાપરૂપ જાણીને તે પિંડ બ્રહ્માંડ આદિક સર્વે પદાર્થનો ત્યાગ કરીને સદાય સત્યરૂપ એવો જે પોતાનો

આત્મા તેનું ગ્રહણ કરીને કહેતાં આત્માને પોતાનું સ્વરૂપ જાણીને તે આત્માના સાચા હિતકારી એવા જે પરમાત્મા ભગવાન તે જ સર્વે સુખના સિંધુ છે. અને કૃપાના સાગર છે. એમ જાણીને તે ભગવાનનો મહા મોટો ઉપકાર માનીને તે ભગવાનનું અર્ચન ભજન કરવું, અને આજે વિચાર કહ્યો તેને જે સમજે તેને કૃતઘ્નીપનારૂપ દોષ ટાલી જાય છે. અને તેની બુદ્ધિમાં પ્રકાશ થાય છે. અને તેને જ પ્રગટ ભગવાનનું સ્વરૂપ ઓળખાય છે. અને તેને પ્રત્યક્ષ ભગવાનને વિષે દૃઢ હેત થાય છે. અને જેને પ્રગટ ભગવાનને વિષે હેત થયું, તેનું સાક્ષાત્કાર કલ્યાણ થાય છે. અને તે આત્મા પરમપદને પામે છે. તે પરમપદ તે શું ? તો પ્રત્યક્ષ ભગવાનની પ્રાપ્તિ જીવને થાય તે જ પરમપદ છે. એવી પ્રાપ્તિ તો જેને અનેક જન્મના શુભસંસ્કાર હોય તેને જ થાય છે.

માટે આજ જેને મનુષ્યનો દેહ આવ્યો છે તેના ભાગ્યનો પાર નથી. કેમ કે આજ ભગવાનનું પ્રગટપણું, પોતાને મનુષ્યનો દેહ અને તે ભગવાનને વિષે દૃઢ હેતે સહિત તેનું દર્શન, તે જ અતિશય દુર્લભ છે. તે શ્રીમદ્ ભાગવતમાં દશમ સ્કંધને વિષે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને ચલ્લદેવજી પ્રત્યે કહ્યું છે. શ્લોક :—

અહો અમી દેવવ્રામરાર્ચિત, પદાંબુજં તેષુ મનઃફલાર્હણમ્,
નર્મત્યુપાદાય શિલામિરાત્મનસ્તમોપહત્યૈ તરુજન્મ યત્ કૃતમ્ ॥

અર્થ :—જે હે માઈ ! આ ઘંટાવનને વિષે મૃગલાં તથા ગાયો તથા જાડવાંતલે આપણે વેસીએ છીએ તે સર્વે મોટાં ભાગ્યવાળા છે. એવી રીતે પોતાને મનુષ્યદેહ અને કલ્યાણકારીનું દર્શન એવો સમો જીવને આવવો ઘણો જ દુર્લભ છે. અને પૂર્વે જેને પ્રગટ ભગવાન મળ્યા છે તેનાં જ સાક્ષાત્કાર કલ્યાણ થયાં છે. અને તેના ગુણ મોટા ગ્રંથાદિક

ખભે નાચું હતું, કંઠને વિષે ગુલાવ અને મોગરાના ગુંથેલા હાર ધારણ કર્યા હતા. હાથને વિષે ફૂલના ગજરા, વાજુવંધ, પોંચીયો, વીંટીયો, ધારણ કર્યા હતાં. કાન ઉપર પુષ્પના ગુચ્છ ધારણ કર્યા હતા. પાઘમાં તોરા લટકતા હતા. પોતાના મુખારવિંદની આગળ સાધુ તથા ઘણાક હરિ-ભક્તોની મોટી સભા ભરાઈને વેઠી હતી.

પછે ભગવાન બોલ્યા જે—“જીવનો મોક્ષ ક્યારે થાય છે ?

—તો સાક્ષાત્કાર પ્રત્યક્ષ ભગવાન જીવને મળે અને તે ભગવાનના સ્વરૂપનો ઉત્તમ નિર્વિકલ્પ નિશ્ચય થાય ત્યારે મોક્ષ થાય. અને માયાને તરીને ભગવાનના ધામને પામે, તે સર્વે શાસ્ત્રનો સિદ્ધાંત છે.”

પ્રશ્ન:—પછે મહેતા ત્રિભોવન ધનજીઈ ભગવાનને હાથ જોડીને પ્રશ્ન પૂછ્યું જે “હે મહારાજ ! પ્રત્યક્ષ ભગવાનના સ્વરૂપનો ઉત્તમ નિર્વિકલ્પ નિશ્ચય થવાનો શો ઉપાય છે ? તે કૃપા કરીને કહો.”

પછે ભગવાન બોલ્યા જે—“ભગવાનના સ્વરૂપનો નિશ્ચય તો ભગવાન થકી જ થાય છે. તે ભગવાન પૃથ્વી ઉપર પ્રગટ થાય છે ત્યારે તે ભગવાનને શરણે આવ્યો જે જીવ તેને આત્યંતિક પ્રલયનું જ્ઞાન આપીને પોતાના સ્વરૂપનો નિશ્ચય કરાવે છે. ત્યારે નિશ્ચય થાય છે, પછે જેને આત્યંતિક પ્રલયનું જ્ઞાન સિદ્ધ થાય છે તે ભક્ત જે તે પ્રત્યક્ષમૂર્તિ જ્ઞાનદાતા ભગવાન તેને વિષે સર્વોપરિ પુરુષોત્તમપણાનો નિશ્ચય કરે છે.

હવે તે જ્ઞાનને કહીંઈ છીંઈ જે તે ભગવાન કેવા છે ? તો માયા-પર એવું જે અક્ષરધામ તેને વિષે સદાય વિરાજમાન છે. અને તે ભગવાન દિવ્યસ્વરૂપે છે. અને સાકાર, દ્વિભુજમૂર્તિ છે, અને અતિશય પ્રકાશવાન છે, મનોહર છે અને અનંત ऐश्वर્યે યુક્ત અને અનંત શક્તિયો અને અનંત પાર્ષદે વિંટાળા થકા વિરાજમાન છે. એવા જે ભગવાન પુરુષોત્તમ

તે કૃપા કરીને જીવોના મોક્ષને અર્થે આત્યંતિક પ્રલયમાં હતા જે જીવો તેને ઉત્પન્ન કરવાસારુ સૃષ્ટિ કરવાને સમે અક્ષર સામી દ્રષ્ટિ કરે છે.

—તે અક્ષર કેવું છે ? તો સર્વાધાર છે અને એ અક્ષરના એકદેશને વિષે અનંત એવા સવલ્લબ્ધ પુરુષ રહ્યા છે તેમાંથી એક પુરુષને અક્ષર જે તે પ્રકાશે છે. તે પુરુષકેવો છે ? તો પ્રકૃતિનો નિયંત્ર છે, અને અલંકાર છે, અને અનાદિ છે અને એને સવલબ્ધ કહે છે, અને તે કૂટસ્થ છે એવો જે પુરુષ તેના અંગને વિષે પ્રકૃતિ રહી છે, તેને પુરુષ જે તે અક્ષરના પ્રકાશવડે કરીને જાગૃત કરે છે. તે પુરુષ પ્રકૃતિના સંજોગે કરીને અનંત-કોટિ પ્રધાન પુરુષ ઉત્પન્ન થાય છે. અને તે પ્રધાનપુરુષથી મહત્ત્વ થાય છે અને મહત્ત્વ થકી ત્રણ પ્રકારનો અહંકાર થાય છે. તેમાં સત્-ગુણ થકી ચાર અંતઃકરણ થાય છે અને ચૌદ ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણના દેવતા થાય છે. અને રજોગુણ થકી દશ ઇન્દ્રિયો થાય છે. અને તમો-ગુણ થકી પાંચભૂત અને પાંચવિષય થાય છે. એવી રીતે ચોવીસ તત્ત્વ ઉત્પન્ન થયાં, પછી તે તત્ત્વે કરીને ईश्वर અને જીવના દેહ જે પિંડ બ્રહ્માંડ સર્જાયા.

એવી રીતે ભગવાન જે તે અક્ષરરૂપે સર્વેમાં પ્રવેશ કરીને અંતરજા-મીપણે રહ્યા છે પણ ભગવાન વિના એક અણુ ખાલી નથી, ત્યાં શ્રુતિ:— ‘સર્વં ક્ષલ્લુવિદં બ્રહ્મ’ અને વળી તે ભગવાન સર્વમાં રહ્યા થકા પણ જુદા રહ્યા છે. તે ભગવાન જેવા અક્ષરમાં છે તેવા ભગવાન પુરુષમાં નથી કેમ કે ભગવાન તો અક્ષરમાં છે અને અક્ષરદ્વારા પુરુષમાં પ્રવેશ કર્યો છે, માટે અક્ષર-રૂપી પિંડ આડું આવ્યું અને જેવા પ્રકૃતિપુરુષમાં ભગવાન છે તેવા પ્રધાન-પુરુષમાં નથી, અને જેવા પ્રધાનપુરુષમાં છે એવા મહત્ત્વમાં નથી અને મહત્ત્વમાં જેવા ભગવાન છે તેવા ત્રણ પ્રકારના અહંકારમાં નથી. અને જેવા

અહંકારમાં છે તેવા ચોવીસ તત્ત્વમાં નથી. અને તત્ત્વમાં જેવા ભગવાન છે તેવા વૈરાટમાં નથી. અને વૈરાટમાં જેવા ભગવાન છે તેવા વ્રહ્માદિક દેવમાં નથી અને વ્રહ્માદિક દેવમાં જેવા ભગવાન છે તેવા મનુષ્યમાં નથી અને મનુષ્યમાં જેવા ભગવાન છે તેવા પશુપક્ષિ-આદિકમાં નથી. એવી રીતે પાત્રની તારતમ્યતાએ અન્વયપણે સર્વમાં ભગવાન રહ્યા છે. અને વ્યતિરેકપણે તો સર્વેથી જુદા રહ્યા છે.

જેમ સૂર્ય છે તે પોતાના મંડળને વિષે મૂર્તિમાન રહ્યો છે અને પોતાના પ્રકાશે કરીને સર્વના નેત્રમાં રહ્યો છે. તેમ ભગવાન જે તે મૂર્તિમાન તો પોતાના અક્ષરધામને વિષે રહ્યા છે. અને પોતાના અંગનો પ્રકાશરૂપ જે અક્ષરવ્રહ્મરૂપ જ્ઞાન તે રૂપે કરીને સર્વે વિશ્વમાં રહ્યા છે, તે કેવી રીતે ભગવાન સર્વમાં રહ્યા છે ? તો જેમ સૂર્ય જે તે નેત્રમાં રહ્યો છે. તે નેત્રના ચાર ભેદ છે, તે કયા ? તો (૧) મોટી આંખ છે. (૨) તે આંખમાં રત્ન છે. (૩) તે રત્નમાં મળશીયો છે અને (૪) મળશીયામાં પ્રકાશ છે, તે પ્રકાશને અને સૂર્યના પ્રકાશને સુજાતિપણું છે. માટે તે નેત્રના પ્રકાશમાં સૂર્યનો પ્રકાશ આવ્યો ત્યારે દેખાય છે, અને સૂર્યનો પ્રકાશ ન હોય અને આંખ પોતાની પાસે હોય તો પળ કાંઈ દેખાય નહીં, અને સૂર્યનો પ્રકાશ હોય તો પળજો પોતાની આંખમાં પ્રકાશ ન હોય તો દેખાય નહીં.

(૧) તેમ મોટી આંખને ઠેકાણે તો જીવનું સ્થૂળ શરીર છે, (૨) રત્નને ઠેકાણે સૂક્ષ્મ શરીર છે, (૩) મળશીયાને ઠેકાણે જીવનું કારણ-શરીર છે. અને (૪) તેમાં જે પ્રકાશ તેને ઠેકાણે તો પોતે જીવાત્મા છે. અને સૂર્યના પ્રકાશને ઠેકાણે ભગવાનના અંગના તેજરૂપ જે અક્ષરવ્રહ્મ તે છે. અને સૂર્યને ઠેકાણે પરમાત્મા ભગવાન પોતે છે. તે સૂર્ય જેમ એક છે તેમ ભગવાન પણ એક જ છે. અને તેના અંગનો પ્રકાશ જે અક્ષરવ્રહ્મ

તે પળ એક છે. અને જીવ અનંત છે. તે જેમ સૂર્યવડે આંખ સર્વે પદાર્થને દેખે છે અને સૂર્યને પળ સૂર્યવડે દેખે છે. તેમ ભગવાનનું જ્ઞાન પળ ભગવાન વડે જ થાય છે, જેમ હીરાથી હીરો વિંધાય છે, અને મળીથી મળી વિંધાય છે. તેમ ભગવાનનો નિશ્ચય ભગવાનવતેજ થાય છે.

અને વળી જેમ દેહના દુઃખને જીવ જાણે છે પળ જીવના દુઃખને દેહ જાણી શકે નહીં. તેમ ભગવાન જે તે જીવોને જાણે છે પળ જીવ ભગવાનને જાણવાને સમર્થ નથી, માટે એ તો જ્યારે ભગવાન કૃપા કરીને રામકૃષ્ણાદિકરૂપે મનુષ્ય જેવા થઈને પોતાના સ્વરૂપનું જ્ઞાન કરાવે છે ત્યારે જીવને ભગવાનના સ્વરૂપનો નિશ્ચય થાય છે. અને જીવ જે તે પંચવિપય થકી મુકાઈને માયાપર થાય છે, અને બ્રહ્મરૂપ થઈને અક્ષરધામને પામે છે.

—હવે તે ભગવાનના સ્વરૂપનું જ્ઞાન જે તે પોતે એમ કરાવે છે તે જેમ ઉત્પત્તિ છે તેમ જ પ્રલય થાય છે, (૧) તે પ્રથમ જેમ આકાશમાંથી (૨) વાયુ થાય છે, (૩) વાયુ થકી અગ્નિ થાય છે (૪) અગ્નિ થકી જલ થાય છે અને (૫) જલ થકી પૃથ્વી થાય છે એવી રીતે જેમ ઉત્પત્તિ થાય છે તેમ પ્રલય સમે પૃથ્વી જલમાં લય થાય છે, જલ અગ્નિમાં લય થાય છે, અગ્નિ વાયુમાં લય થાય છે, અને વાયુ આકાશમાં લય થાય છે. એવી રીતે ઉત્પત્તિ અને પ્રલય થાય છે. તેમાં જીવ જે તે વારંવાર જન્મમૃત્યુના દુઃખને પામે છે. માટે એ જીવ જ્યારે આલંબિક પ્રલયના જ્ઞાનને પામે ત્યારે તે જીવ જે તે જન્મમૃત્યુના દુઃખ થકી મુકાઈને બ્રહ્મરૂપ થાય છે.

—હવે તે જ્ઞાનપ્રલયની રીતને કહું છું. તે જેમ આ મનુષ્યનો દેહ છે, તેમ ચૌદ લોકનું બ્રહ્માંડ તે વૈરાજનામે ઇશ્વર તેનો દેહ છે. તે જેમ મનુષ્યના દેહમાં ચાવીસ તત્ત્વ છે તેમ વૈરાજના દેહમાં ચોવીસ તત્ત્વ છે

તે વૈરાજના દેહમાં મહદ્ છે. અને જીવના દેહમાં અલ્પ છે અને જીવને સ્થૂળ, સૂક્ષ્મ અને કારણ એ ત્રણ દેહ છે અને વૈરાજ ને વૈરાટ્, સૂત્રાત્મા અને અવ્યાકૃત એ ત્રણ દેહ છે. અને એ થકી જીવ તથા ईશ્વરનો આત્મા જુદો છે. હવે તે આત્મા જુદો છે તેને સમજવાની રીત કહીએ છીએ જે જીવના દેહમાં અસ્થિ જે હાડકાદિક પૃથ્વીનો ભાગ છે તેને મહદ્ પૃથ્વીમાં લય કરીને પોતાના આત્માને જુદો પાડવો. અને મહદ્ પૃથ્વી છે તે મહદ્ જલના એક અંશમાંથી ઉપજી છે. માટે તે પૃથ્વીને જલમાં લય કરીને વૈરાજના આત્માને જુદો સમજવો. અને જલની દૃષ્ટિએ જોઈએ તો એકલું જલ દેખાય પણ પૃથ્વી દેખાય નહીં. અને જીવના દેહમાં લોહી આદિક જે જલનો ભાગ છે તે મહદ્ જલમાંથી થયો છે તેને મહદ્ જલમાં લય કરી જલ થકી પોતાના આત્માને જુદો પાડવો અને જલ છે તે અગ્નિના એકદેશમાંથી ઉપજ્યું છે. તો તેને અગ્નિમાં લય કરીને તે મહદ્ અગ્નિ થકી વૈરાજના આત્માને જુદો સમજવો અને જ્યારે અગ્નિની દૃષ્ટિએ જોઈએ તો જલ પૃથ્વી કાંઈએ નથી દેખાતું. એકલો અગ્નિ દેખાય છે અને જીવના દેહમાં જઠરાગ્નિ છે તે મહદ્ અગ્નિમાંથી ઉપજ્યો છે. માટે તેને મહદ્ અગ્નિમાં લય કરીને પોતાના આત્માને જુદો પાડવો અને મહદ્ અગ્નિ છે તે વાયુના એકદેશમાંથી ઉપજ્યો છે, તેને તે વાયુમાં લય કરીને તે ईશ્વરના આત્માને જુદો સમજવો ને જીવના દેહમાં પ્રાણવાયુ છે તે મહદ્ વાયુમાંથી ઉપજ્યો છે. તેને તેમાં લય કરીને પોતાના આત્માને જુદો પાડવો અને જે મહદ્ વાયુ છે તે મહદ્ આકાશના એકદેશમાંથી ઉપજ્યો છે. માટે તેને મહદ્ આકાશમાં લય કરીને વૈરાજના આત્માને જુદો સમજવો અને જ્યારે આકાશની દૃષ્ટિએ જોઈએ ત્યારે તો પૃથ્વી જલાદિક ચારે ભૂત નથી દેખાતાં. એકલો આકાશ જ દેખાય છે. અને જીવના દેહને વિષે પ્રાણાદિકની ભુંગળીયોનો અવકાશ છે તે મહદ્ આકાશમાં-

થી ઉપજ્યો છે. તેને તેમાં લય કરીને તેથી પોતાના આત્માને જુદો પાડવો. અને મહદ્ આકાશ છે તે અહંકારમાંથી ઉપજ્યો છે. તેને અહંકારમાં લય કરીને ईश्वरના આત્માને જુદો સમજવો. અને જીવના દેહમાં જે અહંકાર છે તે મહદ્ અહંકાર થકી ઉપજ્યો છે. માટે તેને તેમાં લય કરીને પોતાના આત્માને જુદો પાડવો. અને અહંકાર છે તે મહત્ત્વમાંથી ઉપજ્યો છે. તેને તેમાં લય કરીને મહદ્ અહંકાર થકી વૈરાજના આત્માને જુદો સમજવો. અને જીવનું ચિત્ત છે તે મહત્ત્વમાંથી ઉપજ્યું છે. તેને તેમાં લય કરીને તેથી પોતાના આત્માને જુદો પાડવો. અને જે મહત્ત્વ છે તે પ્રધાનપુરુષમાંથી ઉપજ્યું છે. તેને તેમાં લય કરીને તે ईश्वરના આત્માને જુદો સમજવો. અને જીવનું મન છે તે પ્રધાનપુરુષમાંથી ઉત્પન્ન થયું છે તેને પ્રધાનપુરુષમાં લય કરીને પોતાના આત્માને તે થકી જુદો સમજવો. અને જે પ્રધાનપુરુષ છે તે પ્રકૃતિપુરુષ થકી ઉપજ્યું છે. તેને તેમાં લય કરીને ईश्वરના આત્માને જુદો સમજવો. અને જીવની બુદ્ધિ છે તે મૂળ માયામાંથી ઉત્પન્ન થઈ છે તે બુદ્ધિને મૂળ માયામાં લય કરીને પોતાના આત્માને તેથી જુદો સમજવો. અને જે મૂળમાયા છે તે સવલ્લબ્ધના એકદેશમાંથી ઉત્પન્ન થઈ છે તે માયાને સવલ્લને વિષે લય કરીને તે ईश्वરના આત્માને જુદો સમજવો. અને એવી રીતે જ્ઞાનપ્રલય કરીને પછે પોતાના આત્માને અને વૈરાજનામે ईश्वરના આત્માને અઘ્રાવરણરૂપ માયાથી જુદા પાડીને, તે માયાનું દૃષ્ટાપણું ટાળીને શુદ્ધ ચેતન્યરૂપ થઈને, અક્ષરબ્રહ્મને વિષે એકત્વપણું કરવું. કહેતાં પોતાના આત્માને અક્ષરબ્રહ્મ માનવો. અને તે અક્ષરના આધાર અક્ષરાતીત પરમાત્મા ભગવાન છે.

—એવી રીતે જેમ ઉત્પત્તિ, તેમ પ્રલય કરીને પોતાના આત્માને શુદ્ધરૂપ એવું જે અક્ષરબ્રહ્મ તેને પોતાનું સ્વરૂપ માનીને પ્રતિલોભ દૃષ્ટિ કરીને

પ્રત્યક્ષ એવા જે જ્ઞાનદાતા ભગવાન તેનું આત્માને વિષે ધ્યાન કરવું. એવી રીતે સમજીને ધ્યાન કરે છે તેને સાક્ષાત્કાર દિવ્યમૂર્તિ ભગવાન દેખાય છે અને તેને પ્રત્યક્ષમૂર્તિ ભગવાન તેના સ્વરૂપનો ઉત્તમ નિર્વિકલ્પ નિશ્ચય થાય છે.

જેમ સૂર્યનો પ્રકાશ નિરાકાર છે પણ તેમાં દર્પણ રાખીએ તો તેમાં મૂર્તિમાન સૂર્ય દેખાય છે. તેમ પોતાના આત્માને અષ્ટાવરણથી પર શુદ્ધ ચૈતન્ય બ્રહ્મરૂપ માનીને તેને વિષે પોતાને મળ્યા જે પ્રત્યક્ષમૂર્તિ ભગવાન તેનું ધ્યાન કરવું. અને એવી રીતે જે ધ્યાન કરે તો તેને પોતાના આત્માને વિષે અનંત ऐश्वर्य, અનંત પાર્પદ અને અનંત પ્રતાપે યુક્ત જે ભગવાન તે મૂર્તિમાન પ્રત્યક્ષ દેખાય છે. અને એવી રીતે ધ્યાન કરતે કરતે ભગવાનના ભક્તની દિવ્યમૂર્તિ બંધાય છે. અને તેને ભાગવતીતનું કહે છે અને તે ભક્ત જે તે ભગવાનના સરખા આકારને પામે છે. અને અપાર અદ્ભુત સુખને પામે છે. અને તે ભક્ત અલંકાર ભગવાનની સેવામાં રહે છે. અને તેને કોઈ કાળે પાછો જન્મ ધરવો પડતો નથી.” એમ કહીને ભગવાન બોલ્યા, “હવે કીર્તન બોલો” પછે સાધુ કીર્તન ગાવા લાગ્યા.

इति श्री मुखसिद्धांत ५५ समाप्त ॥

૬૬ વિષય :—જન્મ મૃત્યુ ટાળીને શાન્તિ થવા વિધે

શ્રી હરિકૃષ્ણાય નમોનમઃ—સંવત્ ૧૯૧૬ ના શ્રાવણ વદિ ૩ને દિવસ મહારાજ શ્રી હરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી ભાવનગર મધ્યે મહેતા તેજપાળને ઘેર મેહીયોના ચોક વચ્ચે પાટ ઉપર ગાદી તકીયા વિલાવીને તે ઉપર વિરાજમાન થયાહતા. અને સર્વે જરીયાની વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં. કંઠને વિષે પુષ્પના હાર ધારણ કર્યા હતા. કર્ણ ઉપર ગુચ્છ શોભી રહ્યા હતા. પાદમાં પુષ્પના તોરા અને છોગલાં ધારણ કર્યા હતાં. અને મસ્તક ઉપર

ઝંચે ફૂલનું મોટું છત્ર વાંધ્યું હતું. લલાટને વિપે કેસરની આડ (અર્ચા). અને કંકુનો ચાંદલો કર્યો હતો અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ સાધુ તથા ઘણાક હરિભક્તની મોટી સભા ભરાઈને બેઠી હતી. અને સાધુભાગ-વત ધર્મની કથા કરતા હતા.

પછે કથાની સમાપ્તિ થઈ રહી ત્યારે મહારાજ શ્રીહરિકૃષ્ણ ભગવાન બોલ્યા જે “જીવને અશાંતિ છે એ જ જન્મ-મૃત્યુનું કારણ છે. અને જે શાંતિ છે તે જ મોક્ષનો હેતુ છે.

હવે તે અશાંતિ તે શું છે? તો જીવ જે તે દેહને વિપે પોતાપણું માનીને પંચવિપયને ભોગવવાની ઇચ્છા રાખે છે. અને તે વિષય સૂઝે એટલા ભોગવે તો પણ તૃપ્ત થવાતું નથી. એ જ અશાન્તિનું કારણ છે. અને તે વિષયમાં પ્રીતિ હોય તે દેહ મુકે તો તે પ્રીતિ કરીને પાછો દેહ ધરવો પડે છે. એવી રીતે વારંવાર જન્મ-મૃત્યુને પામે છે.

—હવે શાન્તિ તે શું છે? તો પંચવિપયની વાસના મૂકીને પોતે શુદ્ધ આત્મારૂપ થઈને પરમાત્મા પ્રત્યક્ષને સાક્ષાત્કાર પામે ત્યારે જીવ જે તે પરમ શાન્તિને પામે છે. પણ તે વિના ચૌદલોકનાં વિષયસુખ ભોગવે તોય લેશમાત્ર શાન્તિ થાય નહીં

—અને પંચવિપયનાં સુખ તો કેવાં છે? તો જેમ તપતી લોઢી ઉપર પાણીનું ટીપું નાખે તે “છપ્” થઈને પાણું તપવા લાગે. તેમ મૂર્ખો હોય અને અન્ન ચાવ ત્યારે ઘડીક શાન્તિ રહે. અને વઢી પાછો મૂર્ખો થાય. અને તૃપ્તા લાગી હોય અને પાણી પીળ ત્યારે ઘડીક શાન્તિ રહે અને પછી વઢી તરસ લાગે. એવી રીતે દેહમાં અનંત વ્યાધિઓ રહી છે. માટે પંચવિપય, તેને કરીને કોઈ કાળે શાન્તિ થાય નહીં.

હવે શાન્તિ ક્યારે થાય? તો મૃત્યુ દલે ત્યારે શાન્તિ થાય. તે મૃત્યુ

તો શું છે ? તો અજ્ઞાને કરીને મિથ્યા ભ્રાન્તિ છે તેજ મૃત્યુ છે. કેમ કે દેહ અને આત્મા બે વસ્તુ છે, તેમાં આત્મા છે તે તો અવિનાશી છે અને દેહ તો જડ છે, અને મિથ્યા છે. માટે આત્મા અવિનાશી છે તે તો કોઈ કાળે મરતો નથી. અને દેહ તો જડ છે. તે જડ વસ્તુને તો મૃત્યુ હોય નહીં. કેમ કે જડ એવો જે થાંભલો તથા પાણાની શલ્યા તે મરી જાશે એમ કહેવાય નહીં. તેમ દેહ તો થાંભલાવત્ જડ છે અને જે દેહ હાલે ચાલે છે તે તો આત્માએ માંહી પ્રવેશ કર્યો છે, તેને કરીને ચાલે હાલે છે જેમ ઉપાનહ પગમાં પહેર્યા હોય અને તે પુરુષ વીસ ગાડ ચાલે તો તે ભેગાં પગરખાં પણ વીસ ગાડ ચાલે છે. પણ પુરુષ વિના પગરખાં કાંઈ ચાલવાને સમર્થ નથી. તે પગરખાંરૂપ જે દેહ તે તો આત્માની સત્તાએ કરીને સચેતન થાય છે. અને જો તેમાંથી આત્મા નીસરી જાય તો દેહ થાંભલાવત્ જડ થઈ જાય છે. અને આત્મા દેહમાં છે તો પણ દેહ જડ છે, માટે જડ એવો જે દેહ તે તો સદાય મરેલો છે. અને કાંઈ મરવું (મૃત્યુ) નથી, અને જે આત્મા છે તે તો કોઈ કાળે મરતો નથી. અને જે જડ હોય તેમૂવું (મરેલું) કહેવાય નહીં માટે “મૃત્યુ મૃત્યુ” કહે છે તે મૃત્યુ તે શું છે ? તેનો તપાસ કરીને જોઈએ.

—તો ત્રણેકાળમાં મૃત્યુ જ નથી. અને એ તો મિથ્યા ભ્રાન્તિ માત્ર છે. માટે એવી રીતે મૃત્યુનો વિચાર કરે તો મૃત્યુ ટાળી જાય છે. ત્યારે તમે કહેશો જે મૃત્યુ કોને છે ? તો આત્મા છે તે પોતાના સ્વરૂપને મૂલી અને માયાના ચોવીસ તત્ત્વરૂપ જે દેહ તેના ભાવને પામી ગયો છે, તે પૃથ્વીમાં પૃથ્વીરૂપ થઈ ગયો છે, અને જલમાં જલરૂપ થઈ ગયો છે, અને અગ્નિમાં અગ્નિરૂપ થઈ ગયો છે. અને વાયુમાં વાયુરૂપ થઈ ગયો છે, અને આકાશમાં આકાશરૂપ થઈ ગયો છે, અને અહંકારમાં અહંકારરૂપ થઈ ગયો છે. અને ચિત્તમાં ચિત્તરૂપ થઈ ગયો છે. મનમાં મનરૂપ થઈ ગયો છે, અને

વુદ્ધિમાં વુદ્ધિરૂપ આત્મા થઈ ગયો છે. એવીરીતે જીવાત્મા જે તે માયાનાં, ચોવીસ તત્ત્વોમાં લુપ્ત થઈ ગયો છે, અને જીવને વિષે માનીતા ભાવવડે કરીને માયા રહી છે, તે માયાને મહાકારણ કહે છે, તે માયાએ કરીને પ્રકૃતિના કાર્યમાં ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ અને પ્રલયવડે કરીને જીવાત્મા જે તે જન્મમૃત્યુને પામે છે, માટે તત્ત્વોને નાશ કરીને પોતાને મૃત્યુ માને છે. અને તત્ત્વને ઉપજવે કરીને જન્મ માને છે. માટે જીવને જ્યાં સુધી અજ્ઞાન છે ત્યાં સુધી શ્રાંતિરૂપ જન્મમૃત્યુ ટલતું નથી.

જેમ સ્વપ્નમાં વાધે ગ્રહ્યો હોય તે જ્યાં સુધી સ્વપ્નમાંથી મૂકાય નહીં ત્યાં સુધી શ્રાંતિ રહે છે. પણ જ્યારે જાગે ત્યારે જાણે વાધજ મુદ્દલ નથી ! તેમ અજ્ઞાન છે ત્યાં સુધી જીવને જન્મમૃત્યુરૂપ શ્રાન્તિ ટલતી નથી અને જ્યારે જ્ઞાનરૂપી જાગૃત અવસ્થાને પામે છે ત્યારે જાણે જે મુદ્દલ જન્મ મૃત્યુ હતું જ નહીં, અને એમ જાણે જે ‘એ તો મને અમથી ઠાલી શ્રાન્તિ હતી,’ માટે જ્ઞાન જરૂર પામવું.

હવે તે જ્ઞાન થવાની રીત કહું છું, જે જડ અને ચૈતન્ય એ બેના અધારે એવા જે પરમાત્મા તે જીવને પ્રત્યક્ષ મળે અને તે પરમાત્મા જે તે પોતાના સ્પરૂપનું જ્ઞાન કરાવે અને જીવને તેના આત્માનું જ્ઞાન કરાવીને પંચવિષયના રાગને ટલાવે, અને સ્થૂળ, સૂક્ષ્મ અને કારણ એ ત્રણ દેહથી જુદો પાડે ત્યારે જીવને જન્મ મૃત્યુ ટલે અને તેનો મોક્ષ થાય. પણ તે વિના માયા તરાય નહીં.

જેમ સો હાથનો ડંડો કૂવો હોય અને તેમાંથી નીકળવાનો ક્યાંય ઉપાય ન હોય અને તે કૂવામાં હજાર પુરુષપટ્ટ્યા હોય અને તે સૂઝે એવા વલ્લવાન હોય તો પણ તેમાંથી એની મેલે એકે જણો નીકળી શકે નહીં અને જો કોઈ એક જણો કૂવાની વહાર હોય તો તે પુરુષ હજારો જણને

ઉપરથી દોરડું મેલીને કાઢે તો નીસરે (નીસરી શકે) પળ તે વિના નીસરે નહીં તેમ માયારૂપી સો હાથનો ડંડો કૂવો છે. તે કૂવામાં મનુષ્ય દેવ, વ્રહ્માદિક સર્વે જીવ પ્રાણિમાત્ર પડ્યા છે. તે દેવ વ્રહ્માદિક અને પ્રકૃતિપુરુષ સુધી કોઈ પોતાની મેળે નીસરવાને સમર્થ નથી. માટે માયારૂપી કૂવાથી વહાર કહેતાં માયાપર એવા જે પરમાત્મા તે પ્રગટ થઈને જ્ઞાનરૂપી દોરડે કરીને કાઢે ત્યારે માયારૂપી કૂવામાંથી જીવ નીસરે. કહેતાં માયાને તરીને જીવ જે તે વ્રહ્મારૂપ થાય. પળ તે વિના જીવને માયા તરવાનો વીજો કોઈ ઉપાય નથી.

હવે તે માયાથી પર થવાની રીત કહીએ છીએ. જે આ જીવ જે તે પોતાના સ્વરૂપના અજ્ઞાને કરીને પૃથ્વીમાં પૃથ્વીરૂપ થઈ ગયો છે કહેતાં હાડ, માંસાદિકનો જે સ્થૂલ દેહ તે હું હું એમ માને છે પછી તે જીવને દેહથી જુદો પાડવાને અર્થે સત્પુરુષ જે તે જલનું જ્ઞાન કરાવે છે. જે પૃથ્વી તો જલ થકી થઈ છે અને પાછી જલમાં લય પામશે. ત્યારે જીવ જે તે પૃથ્વીનો ત્યાગ કરીને જલમાં પ્રવેશ કરે છે. અને જલને પોતાનું રૂપ માને છે. અને પૃથ્વીનો જલને વિષે લય કરીને જલાકાર દૃષ્ટિને પામે છે. પછી તેને અગ્નિનું જ્ઞાન કરાવે છે. ત્યારે જલ જે તે અગ્નિમાં લય પામે છે. પછી જીવ જે તે જલના અભિમાનને મુકીને અગ્નિમાં પ્રવેશ કરે છે અને અગ્નિને પોતાનું રૂપ માને છે. પછી તેને વાયુનું જ્ઞાન થાય છે ત્યારે અગ્નિ જે તે વાયુ-થકી થયો હતો તે પાછો વાયુમાં લય પામે છે. ત્યારે જીવ જે તે અગ્નિનો ત્યાગ કરી અને વાયુમાં પ્રવેશ કરે છે, અને વાયુને પોતાનું રૂપ માને છે. અને પછી તેને આકાશનું જ્ઞાન થાય છે જે વાયુ પળ આકાશમાં લય પામી જાય છે, અને જીવ જે તે આકાશની દૃષ્ટિને પામે છે ત્યારે તેને પૃથ્વી આદિક ચાર ભૂત દૃષ્ટિમાં આવતા નથી અને તેની દૃષ્ટિમાં એકલો આકાશ જ આવે છે. અને તે આકાશને પોતાનું રૂપ માને છે.

પછી તેને અહંકારનું જ્ઞાન થાય છે ત્યારે આકાશ જે તે અહંકાર થકી થયો હતો તે તેમાં લય પામે છે. કેમ કે જેમાંથી જે ઉપજ્યું હોય તેમાં તેનો પાછો લય થાય છે. માટે જીવ જે તે આકાશનો ત્યાગ કરીને અહંકારમાં પ્રવેશ કરે છે, અને તે અહંકારને પોતાનું રૂપ માને છે. પછી તેને મહત્ત્વનું જ્ઞાન થાય છે ત્યારે અહંકાર જે તે મહત્ત્વમાં લય થઈ જાય છે. ત્યારે જાણપણારૂપ જે જીવાત્મા તે મહત્ત્વમાં પ્રવેશ કરે છે અને મહત્ત્વને પોતાનું રૂપ માને છે અને પછી તેને પ્રધાનપુરુષનું જ્ઞાન થાય છે ત્યારે મહત્ત્વ જે તે પ્રધાનપુરુષને વિષે લય પામે છે, અને જીવાત્મા જે તે પ્રધાનપુરુષમાં પ્રવેશ કરીને તેને પોતાનું રૂપ માને છે. અને પછી તેને પ્રકૃતિપુરુષનું જ્ઞાન સત્પુરુષ જે તે કરાવે છે ત્યારે પ્રધાનપુરુષ જે તે પ્રકૃતિપુરુષને વિષે લય પામે છે અને જાણપણારૂપ આત્મા જે તે પ્રકૃતિપુરુષમાં પ્રવેશ કરીને તેને પોતાનું સ્વરૂપ માને છે. અને તેને પછી અશરીરરૂપ એવું જે અક્ષરબ્રહ્મ તેનું જ્ઞાન થાય છે ત્યારે અષ્ટાવરણ જે પ્રકૃતિનું કાર્ય પિંડ, બ્રહ્માંડ તે સર્વે લય થઈ જાય છે. અને એકલી ચૈતન્ય, નિરાકાર વ્યાપક દૃષ્ટિ રહે છે, અને તે અક્ષરને પોતાનું રૂપ માનીને અખંડ સ્થિતિને પામે છે. અને જન્મ-મરણથી રહિત થાય છે. અને એને “સર્વં સંસ્થિતં બ્રહ્મ નેહ નાનાસ્તિકિંચન” ॥ ૧ શ્રુતિનો અર્થ તથા તત્ત્વમસ્યાદિક મહાવાક્યનો અર્થ પણ પૂરો થઈ રહ્યો છે. અને તેને નિર્વીજ સાંખ્ય અને નિર્વીજ યોગનું જ્ઞાન સિદ્ધ થયું જાણવું.

હવે સચીજ સાંખ્ય અને સચીજ યોગનું જ્ઞાન કહીએ છીએ. જે નિર્વીજ સાંખ્ય અને નિર્વીજ યોગે કરીને પિંડ બ્રહ્માંડાદિકના આકાર તથા જીવ, ईશ્વર અને પુરુષાદિકના જે આકાર તે સર્વેનું નિરાકરણપણું કરીને પોતાના આત્માને શુદ્ધ, ચૈતન્ય, નિરાકાર, વ્યાપક, જાણીને અ-

ક્ષરબ્રહ્મને વિષે એકત્વપણું કરીને તેમાં દૃઢ સ્થિતિ પામીને પછી તે અક્ષર-
બ્રહ્મ નિરાકાર, એકરસ, ચૈતન્ય, તેના આધાર એવા જે પરબ્રહ્મ પરમાત્મા
દિવ્યમૂર્તિ ભગવાન તેને જાણીને તે મૂર્તિનું અક્ષરને વિષે ધ્યાન કરવું.
તેં ધ્યાન શા સારું કરવું? તો સાકાર મૂર્તિના આધાર વિના ચૈતન્ય,
બ્રહ્મ, નિરાકાર પળે અક્ષર પદ્ધતિ રહેવાતું નથી. અને અનાદિ મૂળ અક્ષર-
બ્રહ્મ છે તે પળ દિવ્યમૂર્તિ એવા જે પરબ્રહ્મ પરમાત્મા તેના અંગનો પ્રકાશ
છે. અને જીવમાત્રનું વ્યતિરેક મૂળસ્વરૂપ અક્ષરબ્રહ્મ છે. પળ તે જીવને
અનાદિનું અજ્ઞાને કરીને માયાનું આવરણ છે. તેને કરીને અક્ષરથી જીવ જુદા
રહ્યા છે. અને જ્યારે જ્ઞાને કરીને માયાનું આવરણ ટલે છે ત્યારે અક્ષર
બ્રહ્મરૂપ થઈને અક્ષરાતીત પરબ્રહ્મ પરમાત્મા દિવ્યમૂર્તિને સાક્ષાત્કાર
દેખે છે. પછી તેને તો દિવ્યમૂર્તિ વિના વીજું કાંઈ ભાસતું જ નથી. માટે
તે મૂર્તિનું અલંકાર ધ્યાન કર્યા કરે છે. કેમ કે તેની દૃષ્ટિમાં ભગવાનની
મૂર્તિ વિના પિંડ બ્રહ્માંડ આદિક કોઈ આકાર રહેતો નથી. અને એક
ભગવાનને જ દેખે છે. અને એવા જ્ઞાનને પામીને સિદ્ધ થયો એવો જે
મુક્ત તે દેહનો ત્યાગ કરીને અક્ષરધામને પામે છે. અને તે પાછો કોઈ
કાલે જન્મને ધરતો નથી.

તે એવું જ્ઞાન જ્યારે થાય છે? તો એ અક્ષરના આધાર એવા જે
અક્ષરાતીત પરમાત્મા ભગવાન તે વૃષ્ટિ કરીને અનંત જીવોને મહા સુખીયા
કરવા સારું પોતાના સત્ય સંકલ્પે કરીને આ પૃથ્વીઉપર મનુષ્યદેહ
ધારણ કરીને જીવને જ્ઞાન આપે છે ત્યારે પૂર્વે કહ્યું એવું જ્ઞાન થાય છે.
પળ તે વિના વીજા કોઈ દેવ, બ્રહ્મા અને પ્રકૃતિપુરુષાદિક થકી તથા
પોતાની મેળે એવું જ્ઞાન થાય નહીં. કેમ કે દેવ બ્રહ્માદિક તો સર્વે માયાના
પડદામાં રહ્યા છે અને બ્રહ્મ અને પરબ્રહ્મ તો માયાથી પર છે. માટે

છે. એ પાંચ જ્ઞાન ઇન્દ્રિયોનાં લક્ષ્ય કહ્યાં. હવે કર્મેન્દ્રિયનાં લક્ષ્ય કહું છું. વાળીએ કરીને વોલવારૂપ કર્મ થાય છે. હાથે કરીને લેવાદેવારૂપ કર્મ થાય છે, પગે કરીને જવા આવવારૂપ કર્મ થાય છે, શીષ્ણ (ઉપસ્થ) એ કરીને વીર્ય, મૂત્રાદિક ત્યાગ કરવારૂપ કર્મ થાય છે અને ગુદા (પાયુ) ઇન્દ્રિયે કરીને મળાદિક ત્યાગ કરવારૂપ કર્મ થાય છે; એ પાંચ કર્મેન્દ્રિયોના લક્ષણ કહ્યાં. (૯) હવે પાંચ તન્માત્રાનાં (વિષયનાં) લક્ષણ કહું છું. શબ્દ જે તે અર્થ માત્રનો આશ્રય છે અને વ્યવહાર માત્રનો કારણ છે અને વોલનારાની જાતિ અને સ્વરૂપ તેનો જણાવનારો છે અને શબ્દને આકાશને વિષે રહેવાપણું છે અને આકાશની તન્માત્રા છે. અને શ્રોત્ર ઇન્દ્રિયે કરીને ગ્રહણ કરવામાં આવે છે; હવે સ્પર્શનું લક્ષણ કહું છું. સ્પર્શ જે તે વાયુની તન્માત્રા છે અને તેને વિષે કોમલપણું, કઠણપણું, શીતલપણું, ઉષ્ણપણું અને ત્વચાએ કરીને ગ્રહણ કરવાપણું, એ સ્પર્શનું લક્ષણ છે. હવે રૂપનું લક્ષણ કહું છું. રૂપ જે તે પદાર્થ માત્રના આકારને જણાવી દેવાપણું અને તે પદાર્થને વિષે ગૌણપણે રહેવાપણું અને પદાર્થની રચના કરીને પરિણામપણું અને “તેજ” તત્ત્વનું તન્માત્રાપણું અને ચક્ષુ-ઇન્દ્રિયે કરીને ગ્રહણ કરવાપણું, એ રૂપનાં લક્ષણ છે, હવે રસનું લક્ષણ કહું છું—રસ જે તે મધુરપણું, તીક્ષ્ણપણું, સ્વાદપણું, કટુપણું, કસાયેલાપણું, (કોવાઈ ગયાપણું) ગળ્યા અને ચીકણાપણું, અને જલનું તન્માત્રાપણું, અને જિહ્વા ઇન્દ્રિયે કરીને ગ્રહણ કરવાપણું, એ રસનાં લક્ષણ છે, હવે ગંધનું લક્ષણ કહું છું—ગંધ જે તે સુગંધપણું, દુર્ગંધપણું, પૃથ્વીનું તન્માત્રાપણું, અને નાસિકા ઇન્દ્રિયે કરીને ગ્રહણ કરવાપણું, એ ગંધનાં લક્ષણ કહ્યાં. (૧૦) હવે પાંચ ભૂતનાં લક્ષણ કહું છું—પૃથ્વી જે તે જીવમાત્રને ધારણ કરવાપણું લોકરૂપે કરીને સ્થાનપણું, અને આકાશ આદિક ચાર ભૂતનું વિભાગ કરવાપણું, અને સમગ્ર ભૂત પ્રાણી માત્રના શરીરનું

પ્રગટ કરવાપણું, એ પૃથ્વીનાં લક્ષણ કહ્યાં, હવે જલ તે પૃથ્વી આદિક દ્રવ્યનું પિંડી કરવાપણું, પદાર્થનું કોમલ કરવાપણું, ભીનું કરવાપણું તૃપ્ત કરવાપણું, પ્રાણી માત્રને જીવાડવાપણું, તાપને ટાલવાપણું, અને તૃષાની નિવૃત્તિ પમાડવાપણું, અને વહુપણું, એ જલનાં લક્ષણ છે. હવે તેજ જે તે પ્રકાશપણું, અન્નાદિકને પચાવવાપણું, કાષ્ટ અને હુત (અગ્નિ) દ્રવ્યાદિકનું ગ્રહણ કરવાપણું, ટાઢને હરવાપણું, શોષણ કરવાપણું, ક્ષુધા અને તૃષા, એ તેજના લક્ષણ છે. હવે વાયુ જે તે વૃક્ષાદિકને કંપાવવાપણું, તૃણાદિકને ભેગા કરવાપણું, પાંચ વિષય (શબ્દ, સ્પર્શ, રૂપ, રસ અને ગંધ) તેને શ્રોત્રાદિક પાંચ જ્ઞાનેન્દ્રિયો પ્રત્યે પમાડા દેવાપણું, સર્વેન્દ્રિયોનું આત્માપણું એ વાયુનાં લક્ષણ છે, હવે આકાશ જે તે સમગ્ર જીવ માત્રને આકાશ દેવાપણું, ભૂત પ્રાણી માત્રના દેહના માંહે (અંદર) અને વહારના વહેવારનું કારણપણું, પ્રાણ, ઇન્દ્રિયો, અંતઃકરણ અને જીવ એ સર્વેનું સ્થાનપણું, એ આકાશનાં લક્ષણ છે.

એવી રીતે ચોવીસ તત્ત્વ, પ્રકૃતિ, પુરુષ અને કાલ, તેમના સ્વરૂપને જાણવા. પછે તે તત્ત્વો જે તે પરમેશ્વરની ઇચ્છાએ પહેર્યાં થકાં પોત-પોતાના અંશે કરીને ઈશ્વર અને જીવના દેહને સર્જતા હવા. તેમાં ઈશ્વરના દેહ જે વૈરાટ, સૂત્રાત્મા, અને અવ્યાકૃત; અને જીવના દેહ જે સ્થુલ, સૂક્ષ્મ અને કારણ છે અને વૈરાટ નામ જે ઈશ્વર તેના દેહની દ્વિપરાર્થ કાલની આયુષ્ય છે. અને તે વૈરાટપુરુષના એક દિવસમાં ચૌદ મન્વન્તર થાય છે. તે જેવડો એનો દિવસ છે તેવડી જ એની રાત્રી છે. અને જ્યાં સુધી એનો દિવસ હોય ત્યાં સુધી ત્રિલોકની સ્થિતિ રહે છે. અને જ્યારે એની રાત્રી પડે છે ત્યારે ત્રણ લોકનો નાશ થાય છે. તેને નિમિત્તપ્રલય કહે છે. અને જ્યારે વૈરાટ પુરુષનો દ્વિપરાર્થ કાલ પૂરો થાય છે ત્યારે વૈરાટ દેહનો સત્યાદિક લોકે સહિત નાશ થાય છે અને મહત્ આદિક

જે ચોવીસ તત્ત્વ અને પ્રધાનપુરુષ તે સર્વે પ્રકૃતિને વિષે લય થાય છે. તેને પ્રાકૃત પ્રલય કહે છે. અને જે પ્રકૃતિ છે તે પુરુષના એકદેશને વિષે લય થઈ જાય અને તે પુરુષ જે તે જ્ઞાન પામીને પ્રકૃતિનો ત્યાગ કરીને અક્ષર બ્રહ્મરૂપ થઈને પુરુષોત્તમ ભગવાનની સેવામાં રહે તેને આત્મન્ટિક પ્રલય કહે છે અને તેને જ્ઞાનપ્રલય કહેવાય છે. અને દેવ, દૈત્ય અને મનુષ્યાદિકના દેહનો જે ક્ષણ ક્ષણ પ્રત્યે નાશ થાય છે તેને નિત્યપ્રલય કહેવાય છે. એવી રીતે વિશ્વની ઉત્પત્તિ અને પ્રલય થાય છે. તેને જે જીવ જાણે તો તેને સંસારને વિષે વૈરાગ થાય છે. અને માયાનાં બંધન થકી મુકાઈને ભગવાનને વિષે તેને ભક્તિ થાય છે અને તેનો મોક્ષ થાય છે.

હવે એવું જ્ઞાન ક્યારે થાય છે ? તો જ્યારે પ્રગટ ભગવાન પોતે પોતાના શ્રીમુખે જ્ઞાન આપે તથા પ્રગટ ભગવાન થકી નિર્વાસનિક થયા હોય એવા જે એકાન્તિક તત્ત્વવેત્તા, પંચવિષયના ત્યાગી સંત તેના થકી એવું જ્ઞાન થાય છે. પણ તે વિના વિષયની વાસના વાળા થકી તથા એકલા શાસ્ત્રને વાંચવે સાંભળવે કરીને એવું જ્ઞાન નથી થતું. અને એવી રીતના જ્ઞાન વિના જીવનો મોક્ષ પણ થાય નહીં. એ સિદ્ધાંતવાર્તા છે.”

इति श्रीमुख सिद्धांत ५७ समाप्त ।

૫૮ વિષય:— અવિનાશી અને નાશવંત લાભ

શ્રીહરિકૃષ્ણાય નમોનમ:—સંવત ૧૯૧૬ના શ્રાવણ વદિ ૫ને દિવસ મહારાજ શ્રીહરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી ભાવનગર મધ્યે જોપી ધનજી જાદવજીને ઘેર આથમણા વારની મેડી ઉપર ગાદી તકિયા નલાવીને ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે જરીયાની વસ્ત્ર ધારણ કર્યાં હતાં પુષ્પના આમૃષ્ણો સર્વે અંગમાં શોભી રહ્યાં હતાં. કેસરની આઢ્ય.

(અર્ચા) અને કંકુનો ચાંદલો કર્યા હતા. અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ સાધુ તથા દેશદેશના હરિભક્તોની સમાભરાઈને બેઠી હતી. પછે તે ધનજીની માતૃશ્રી માળેકવાણ મગવાનની પૂજા કરીને પોતે વર્તમાન લીધા અને મગવાનનો દૃઢ આશરો કર્યો.

પ્રશ્ન:—પછે મહારાજ બોલ્યા જે—“સર્વે સાંભળો એક વાર્તા કરીએ છીએ જે આ જગતને વિષે મનુષ્યને વે પ્રકારનો લાભ છે. તેમાં એક અવિનાશી લાભ છે અને એક નાશ થઈ જાય એવો લાભ છે તેમાં અવિનાશી લાભ તે કયો ? તો પોતાને સત્પુરુષનો સમાગમ થાય અને તે સમાગમે કરીને પોતાને આત્મા પરમાત્માના સ્વરૂપનું જ્ઞાન થાય તથા પોતાને મહાદુઃખની દેનારી, જન્મ-મૃત્યુ, ગર્ભવાસ અને ચોરાશીમાં રખડાવનારી જે પંચ-વિષયની વાસના તે થકી નિવૃત્તિ પમાય કહેતાં જગતની વાસના ટળી જાય. તથા ઇન્દ્રિયો પોતાને સ્વાધીન થાય. તથા મન વશ થાય તથા નિર્વાસનિકપણે રહીને પ્રત્યક્ષ મગવાનનું ભજન, સ્મરણ, તથા કીર્તન, સેવા કરવી તથા પ્રત્યક્ષ મગવાન અને તે મગવાનના સંત તેનું દર્શન થાય, તે સર્વે અવિનાશી લાભ છે. અને અલૌકિક દુર્લભ લાભ છે.

અને હવે અસત્ય લાભ તે કયો ? તો આ જીવને માયિક પદાર્થજે ધન, માલ, ગામ, ગરાસ, સ્ત્રી, છોકરાં, સગા, કુટુંબી, ઘણાંક મળે તે સર્વે મિથ્યા લાભ છે. અને તે પદાર્થને મળવે કરીને થયો જે જીવને હરખ તે પળમિથ્યા હરખ છે. અને નાશવંત લાભ છે. અને તે હરખ પળ નાશવંત છે. કેમ કે તે પદાર્થ અંતે એક દહાડે જરૂર નાશ થઈ જશે. અને કદાપિ તે પદાર્થ પાંચ દહાડા રહ્યા તોપણ પોતાને તો એક દિવસ દેહમુક્તિને જરૂર જવું પડશે ત્યારે પણ કોઈપદાર્થ ભેગાં નહીં આવે. માટે આ લોકમાં માયિક પદાર્થનો જેટલો જેટલો લાભ છે તે સર્વે નાશવંત લાભ છે, અને વળી તે માયિક પદાર્થના લાભની કેડે (પાછળ) અપાર દુઃખ

રહ્યાં છે. કેમકે તે પદાર્થ પ્રાપ્ત થાયત્યારે જીવ રાજી થાય છે, અને તે પદાર્થને તો નાશ થવાનો ધર્મ છે, તે પાછું નાશ થાય ત્યારે તે જીવને તેનું દુઃખ થાય છે. તેવી રીતે અનંત પદાર્થનાં અનંત દુઃખ થયા કરે છે, અને તે એવી રીતે માયિક પદાર્થ જીવને ઘણાક ફેરા (ઘણી વખત) પ્રાપ્ત થયા છે અને પાછા નાશ પામી ગયા છે. કેમ કે જીવે જ્યાં જ્યાં ચોરાશીમાં જન્મ ધર્યા છે, ત્યાં ત્યાં સ્ત્રી, છોકરાં, કુટુંબ પરિવાર, પ્રાપ્ત થયા છે અને પાછા નાશ પામી ગયા છે અને વઢી મનુષ્યદેહ પામીને પ્રભુની ભક્તિ નહીં કરે તો તે ચોરાશીમાં જે જે યોનિમાં જાશે ત્યાં ત્યાં સહેજે જ વગર મહેનતે સ્ત્રી છોકરાં મળશે. કેમકે કૂતરાનો અવતાર આવશે ત્યારે જેટલી કૂતરીયો તે સર્વે તેની જ સ્ત્રીઓ છે, અને જો કુતરીનો અવતાર આવશે તો જેટલા કુતરા છે તેટલા તેના ધણી થશે એવી રીતે હાથી, ઘોડા, ગધેડા, ઝંટ, પાડા વોકડા (વકરા) આદિક સર્વે જાતને વિષે અનંત સ્ત્રીપુરુષ તે તે જાતમાં રૂપવાન, જોવનવાન, પરસ્પર જીવને અનંત મળ્યા છે અને વઢી મળશે, પણ તેને કરીને જીવને લેશ માત્ર તૃપ્તિ થઈ નથી અને તૃપ્તિ થશે પણ નહીં. માટે જેને કાઠ ટાઈ જાય તેવો જે લાભ તે સર્વે મિથ્યા લાભ છે.

એમ સમજીને મનુષ્યદેહને પામ્યો એવો જે જીવ તેણે તો મિથ્યા લાભની આશાને મૂકીને અવિનાશી એવો જે પોતાના આત્માના મોક્ષનો લાભ તેને સાવધાન થઈને લેવો, અને નાશવંત લાભને વિષેથી તૃપ્તિઓને પાછી વાઢીને ભગવાનના સ્વરૂપને વિષે જોડી દેવી. કહેતાં કાને કરીને ભગવાનની કથા સાંભળવી, આંખે કરીને ભગવાનનું રૂપ જોવું, રસનાદ કરીને ભગવાનના ગુણ ગાવા. એવી રીતે ઇન્દ્રિયો, અંતઃકરણને ભગવાનના સંવંધને પમાડીને, પોતાને દૃઢ પણે ધર્મવિષે રહીને પરમેશ્વરની નિષ્કામ ભક્તિ કરવી, અને તે નિષ્કામ ભક્તિ કરીને જીવનો મોક્ષ

થાય છે. માટે દુર્લભ એવો જે મનુષ્યનો દેહ તે પરમેશ્વરે કૃપા કરીને ભગવાન ભજવાસારુ આપ્યો છે તે મનુષ્યદેહને નાશવંત અને અસત્ય એવા જે આ જગતનાં સુખ તેમાં વૃથા खोवा नहीं, અને મનુષ્યદેહે કરીને તો પરમેશ્વર ભજીને પોતાના આત્માને જન્મ મરણના દુઃખ થકી મૂકાવીને ભગવાનના અક્ષરધામને પામવું અને એવી રીતે જે પોતાના આત્માને માયાના વંધન થકી મુકાવે છે તેને જ મનુષ્યદેહ આવ્યો પ્રમાણ છે, અને જે એવી રીતે પોતાના આત્માનું સારું નથી કરતો અને કેવલ પંચવિષયમાં લોલુપ્ત થઈ રહે છે, તેને તો પામર જાણવો અને તે તો કેવલ પશુતુલ્ય છે, માટે પશુપણાંનો ત્યાગ કરીને મનુષ્યદેહે તો ભગવાનનું ભજન કરવું, અને વળી આ સમે તો પોતાને મનુષ્યનો દેહ અને કલ્યાણકારીનો સમાગમ પ્રાપ્ત થયો છે તે તો અતિશય દુર્લભ લાભ છે.

માટે સાવધાન થઈને કલ્યાણના લપવાળાને એવો ઠરાવ કરવો જે “ આ દેહે કરીને તો એક ભગવાનને જે ભજવા પળ નાશવંત અને દુઃખરૂપ અને જન્મ મૃત્યુને પમાડનારા એવા જે માયિક પંચવિષય તેને નથી ભોગવવા, અને નિર્વાસનિકપણે રહીને જેવા તેવા અન્નવસ્ત્રાદિકે કરીને દેહ નિર્વાહ કરવો છે, પણ સારા વિષયને તો ભોગવવા જ નથી. અને ભગવાન ભજીને ભગવાનના ધામમાં જવું છે.” એવો ઠરાવ કલ્યાણના લપવાળા કરવો—અને વળી એમ વિચાર કરવો જે “ માયિક પંચવિષયના પદાર્થને ભોગવવે કરીને હું જે આત્મા તે સુખી થાઉં એવો નથી. કેમ કે વિષયના પદાર્થ તો નાશવંત છે અને હું આત્મા તો અવિનાશી છું. માટે નાશવંત પદાર્થ અવિનાશીને શું સુખ કરે ? જેમ રાંક હોય તે રાજાને શું સુખ કરે ? તેમ માયિક પદાર્થ તે આત્માને શું સુખ કરે ? કેમ કે આત્મા તો પોતે જે સુખરૂપ છે, અલંકાર નથી અને તે આત્માજ પોતાનું સ્વરૂપ છે.

એમ સમજીને આત્મા રૂપ થઇને પછે અપરમીત છે મહિમા જેનો
 એવા જે પ્રત્યક્ષ પરમાત્મા ભગવાન તેને અખંડ પોતાના આત્માને વિષે
 જાણપણાંમાં મૂર્તિ જેવી વસ્ત્ર આભૂષણાદિકે સહિત દેખાય છે તેવીને
 તેવી તે મૂર્તિને ધારીને તે ભગવાનની અખંડ સ્મૃતિએ સહિત ભજન
 સ્મરણ કર્યા કરવું. એ જ મનુષ્યદેહનો પરમ લાભ છે. અને તે વિનાના
 વીજા માયિક પદાર્થના લાભ છે તે તો કેવલ મિથ્યા લાભ છે અને
 જીવનું ઊલટું મૂંઝુ કરે એવા અને વંધન કરે એવા માયિકલાભ છે. માટે
 તેને તો ઊલટ્યા (ઊલટીના) અન્નની પેટે ત્યાગ કરીને એક ભગવાનનું
 ભજન કરવું, અને ભગવાનનો મહિમા સમજીને ભગવાનના ચરણારવિંદને
 વિષે પોતાના મનને દૃઢ કરીને રાખવું, જેમ વજ્રની પૃથ્વીમાં વજ્રની
 છીલી ચોડી હોય તે કોઈ રીતે ઊઘડે નહીં. તેમ પોતાના મનની વૃત્તિને
 ભગવાનના ચરણારવિંદમાં ચોંટાડી દેવી, અને એવી સમજણને પામ્યો
 જે ભક્ત તે તો સર્વે સુખને પામી રહ્યો છે. અને તેને કોઈ લાભ પામવો
 વાકી રહ્યો નથી. માટે તે લાભને લેવા સારુસંતનો સમાગમ અખંડ રાખવો.”

इति श्री मुखसिद्धांत ५८ समाप्त ॥

૫૯ વિષય :—સત્પુરુષને વિષે આત્મવુદ્ધિ

શ્રીહરિકૃષ્ણાય નમોનમઃ—સંવત્ ૧૯૧૬ ના ભાદરવા સુદિ ૧૦ ને
 દિવસ મહારાજ શ્રીહરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી મંડારીયા મધ્યે ભક્ત
 શાહ હીરા વોધાને ઘેર આથમણે ધાર ઓરડાની ઓસરીમાં સાંજને સમે
 ગાદી તક્કીયા વિછાવેલા ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે
 જરિયાની વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં. પુષ્પનાં આભૂષણો સર્વે અંગમાં ધારણ
 કર્યા હતા. અને કકુંનો ચાંદલો કયોં હતો. પોતાના મુસ્તારવિંદની આગલ
 સાધુ તથા દેશદેશના હરિભક્તની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

પછે મહારાજ શ્રીહરિકૃષ્ણ ભગવાન વોલ્યા જે—“જીવને અતિશય દુર્લભ લાભ તે અતિશય સુલભ કેમ થાય ?

તો જીવને પ્રત્યક્ષ ભગવાન અને ભગવાનના સંત મળે અને તે ભગવાન અને પ્રત્યક્ષ ભગવાનના સંત તેને વિપે જીવને આત્મબુદ્ધિ થાય, તો તે જીવને અતિ દુર્લભ જે મોક્ષનો લાંભ તે અતિશય સુલભ થાય છે. અને તે આત્મબુદ્ધિ કેવી કરવી ? તો જેવી દેહને વિપે અને દેહના સંવંધીમાં જીવને આત્મબુદ્ધિ થઈ છે તેવી ભગવાન અને ભગવાનના સંત ને વિપે આત્મ બુદ્ધિ કરવી, તો તેને મોક્ષના માર્ગમાં કોઈ વિઘ્ન આવે જ નહીં. કેમ કે જીવને જો દેહ અને દેહના સંવંધીમાં આત્મબુદ્ધિ થઈ છે તો તે દેહને અનંત રોગ થાય તથા દેહ પોતાનો કાઠો, છુલો, વહેરો વાડો હોય તો પળ તે દેહનો લગારે પળ અવગુણ આવે નહીં અને વીજાનો દેહ સારો હોય પળ તેના કરતાં પોતાનો દેહ પોતાને વહાલો લાગે છે. તે શાને કરીને વહાલો લાગે છે ?

—તો પોતાના દેહને વિપે જીવને આત્મબુદ્ધિ થઈ છે માટે વહાલો લાગે છે. અને વહી દેહના સંવંધીને વિપે જીવને જો આત્મબુદ્ધિ થઈ છે તો તેનો પળ જીવને અવગુણ નથી આવતો. કેમ કે પોતાનો દિકરો હોય અને તે મુરખ હોય તથા કુફેલી હોય તો પળ પોતાનું ગામ, ગરાસ, ધન માલ, ઘર, खोरडां, ઘરેણાં, વસ્ત્રાદિક સર્વ પદાર્થ તેને આપે છે. તથા પોતાનો દિકરો કાંઈ જારકર્મ કરી આવ્યો હોય તો તેના છાના દંડ ભરે છે અને તેની ફજેતી થવા દેતા નથી. અને તેના અવગુણ પળ લે નહીં. કેમ કે તેને દિકરાને વિપે આત્મબુદ્ધિ છે.

તેમ કલ્યાણના સ્વપવાળાને ભગવાન અને ભગવાનના સંતને વિપે આત્મબુદ્ધિ કરવી. અને જેને ભગવાન અને ભગવાનના સંતને વિપે

આત્મવુદ્ધિ થઈ તેને અતિદુર્લભ જે મોક્ષનો લાભ તે અતિશય સુલભ પ્રમાણે પ્રાપ્ત થાય છે. જેમ સમુદ્ર તરવો તે અતિ કઠણ છે પણ જો વહાણમાં બેસી જાય તો સહેજમાં સમુદ્ર તરી જાય તેમ મોક્ષ થવો તે તો જપ, તપ આદિક અનંત સાધન કરે તો પણ મોક્ષ થાય નહીં. એવો મોક્ષ મહા દુર્લભ છે. પણ જો વહાણરૂપ એવા જે પ્રત્યક્ષ ભગવાન અને ભગવાનના નિર્વાસનિક સંત તેને વિષે જીવને આત્મવુદ્ધિ થાય તો તે જીવનો સહેજમાં મોક્ષ થાય છે.

હવે તે આત્મવુદ્ધિ થવાનો શો ઉપાય છે? તો જેમ દેહ અને દેહના સંબંધીમાં આત્મવુદ્ધિ થઈ છે તે તો તેના ભેગા અખંડ રહેવાને સંબંધે કરીને તેને વિષે આત્મવુદ્ધિ થઈ છે તેમજ ભગવાન અને ભગવાનના સંતનો અખંડ સંબંધ રાખે તો તેને ભગવાન અને ભગવાનના સંતને વિષે આત્મવુદ્ધિ થાય છે.

—અને તે ભગવાન અને ભગવાનના સંતનો સંબંધ કેવી રીતે રાખવો? તો કાને કરીને ભગવાન અને ભગવાનના સંતના શબ્દ હેતે કરીને સાંભળવા, આંખે કરીને ભગવાન અને ભગવાનના સંતના હેતે સહિત દર્શન કરવા, જીભે કરીને ભગવાન અને ભગવાનના સંતના ગુણ ગાવા, તથા ભગવાનને ધરાવેલો પ્રસાદ જમવો, હાથે કરીને ભગવાન અને ભગવાનના સંતની સેવા કરવી તથા બે હાથ જોડીને માથું નમાવીને, ભગવાન અને ભગવાનના સંતને, પગે ભાવે સહિત લાગવું, પગે કરીને ભગવાન અને ભગવાનના સંત પાસે ચાલીને દર્શન કરવા જવું, મને કરીને (મનથી) ભગવાન અને ભગવાનના સંતને પ્રસન્ન કરવાના સંકલ્પ કરવા, ચિત્તે કરીને હાલતા ચાલતા ભગવાન અને ભગવાનના સંતનું ચિન્તન કરવું, વુદ્ધિ કરીને પ્રત્યક્ષ ભગવાન અને ભગવાનના સંતના સ્વરૂપનો દૃઢ પગે નિશ્ચય કરવો અને અહંકારે કરીને ભગવાન અને ભગવાનના સંતના

દાસપણાનું અભિમાન ધરવું, જે “હું ભગવાન અને ભગવાનના સંતનો દાસ છું.” એવી રીતે इन्द्रियो અંતઃકરણે કરીને ભગવાન અને ભગવાનના સંતનો અલંકાર સંવંધ રાખે તો તેને ભગવાન અને ભગવાનના સંતને વિષે દૃઢ પળે આત્મવૃદ્ધિ થાય છે. અને જેને ભગવાન અને ભગવાનના સાધુને વિષે આત્મવૃદ્ધિ થઈ તે જીવનો સાક્ષાત્કાર મોક્ષ થાય છે. અને તેને પછી મોક્ષના માર્ગમાં કોઈ વિઘ્ન આવતું નથી. તે ભાગવતમાં કહ્યું છે:—“મહત્ સેવાં દ્વારમાહુર્વિમુક્તે, તમો દ્વારંયોપિતાંસંગિ સંગમ્” ॥ અર્થ:—“જેને ભગવાન અને ભગવાનના સાધુને વિષે આત્મવૃદ્ધિ કરીને સેવા પ્રાપ્ત થઈ તે જીવનો મોક્ષ થાય છે અને સ્ત્રીના સંગીનો જે સંગ તે નરકનો માર્ગ છે.” માટે ભગવાન અને સાધુને વિષે જે આત્મવૃદ્ધિ કરવી એવો કોઈ વીજો જીવને લાભ નથી. કેમ કે જેને જેની સાથે આત્મવૃદ્ધિ થાય છે તેના ગુણ તેમાં આવે છે. તેમ ભગવાન અને ભગવાનના સંતને વિષે જેને આત્મવૃદ્ધિ થાય છે તે જીવ તો બ્રહ્મરૂપ થાય છે. માટે ભગવાનના ભક્ત જેને થવું હોય અને પોતાના આત્માને જન્મ-મૃત્યુના દુઃખ થકી મુક્તિ હોય તેને તો સર્વે માયિક એવા જે પંચવિષયોનાં સુખ તેની આશાને મુક્તિને એક (ફક્ત) ભગવાન અને ભગવાનના સંતને વિષે દૃઢપણે સર્વ પ્રકારે પ્રીતિ કરવી પણ કોઈ લોક-લાજમાં તથા મિથ્યા સુખમાં લોભાવું નહીં. કેમ કે લોકની લાજ અને સંસારનાં સુખ તો કેવળ મિથ્યા છે અને નાશવંત છે. માટે તેમાં લોભાવું નહીં. અને અલૌકિક લાભ જે ભગવાન અને ભગવાનના સંતનો સંવંધ તેને અતિશય જતન કરીને રાખવો. અને જગતના સુખ થકી નિર્વાસનિક થવું અને પ્રત્યક્ષ ભગવાન અને ભગવાનના એકાન્તિક સાધુ, જે સર્વ પ્રકારે પંચવિષયના ત્યાગી તેને વિષે કલ્યાણના સ્વપદાલાપ મન, કર્મ, વચને જોડાઈ જવું. અને જગતના સુખથી અતિશય વૈરાગ્ય પામીને

પોતાના ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણની વૃત્તિઓને ભગવાનની મૂર્તિને વિષે જોડી દેવી અને જગતના સુખને તો ઉલ્ટીના અન્ન જેવા જાણવા. એમ સમજીને જે ભગવાનનું ભજન કરે છે તેના ભાગ્યનો પાર નથી. અને એવા ભક્તને અને ભગવાનને કાંઈ અંતરાય રહેતો નથી. અને એવા ભક્તના ગુણ તો મોટા બ્રહ્માદિક પણ ગાય છે.”

इति श्रीमुख सिद्धांत ५९ समाप्त ।

૬૦ વિષય :—દેહના સુખ માટે ટાંચડા

શ્રી હરિકૃષ્ણાય નમો નમઃ—સંવત્ ૧૯૧૬ ના ભાદરવા સુદિ ૧૧ ને દિવસ મહારાજ શ્રી હરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી મંડારીયા મધ્યે મહેતા ગાંડા વજાને ઘેર ઉત્તરાદે વાર ઓરડાની ઓસરી આગળ ફળીમાં ઢોલીયા ઉપર ગાદી તક્કીયા નચાવીને તે ઉપર વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં. મસ્તકે સોનેરી મોટી પાંચ વાંધી હતી. ગુલાબ, મોગરો અને જાડ પુષ્પનાં આમૂષણો ધારણ કર્યા હતાં. લલાટને વિષે કેસરની અર્ચા અને કકુંનો ચાંદલો કર્યા હતાં. અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ સાધુ તથા દેશદેશના હરિભક્તોની સભા ભરાઈને બેઠી હતી. અને સાધુ કીર્તન ગાતા હતા.

પછે ભગવાન બોલ્યા જે—“કીર્તન રહેવા દો, અમે વાર્તા કરીએ છીએ. જે આ વિશ્વમાં જીવ છે તે અવશ્ય પોતાનું કામ—જે ભગવાન ભજવા તેને મૂલીને જીવ જે તે શું કામ કરે છે ?

—તો પોતાનું સ્વરૂપ જે આત્મા તેને મૂલીને પોતાનું રૂપ નથી એવો જે પંચમૂતનો દેહ તેને હું હું એમ માનીને તે દેહને પાછવો અને તેના જ ઉપાયમાં સર્વે જીવ પ્રાણીમાત્ર રાત દહાડો તત્પર થઈને મંડ્યા છે. અને તે મિથ્યા દેહના રક્ષણ સારુ કેવાં કેવાં ઘરવાર વનાવે છે ? અને

તેમાં કેવા કેવા દાઢડા (પ્રયત્નો) કરવા પડે છે ? અને તે દેહના રક્ષણ સારુ અન્ન જોડે તે સારુ પળ કેવા કેવા ઉપાય જીવ કરે છે ? તથા દેહના રક્ષણને અર્થે વસ્ત્ર જોડે તેના સારુ પળ કેટલીક યુક્તિઓ કરે છે ? તથા રસના ઇન્દ્રિયના સ્વાદ સારુ ગાય, ભેંસને રાખે છે અને તેની રક્ષા કરવા સારુ કેટલા કલેશ કરવા પડે છે ? અને ગોઠ, ઘી, ઝાંડ, સાકર, આદિક અનંત પ્રકારનો રસ, તેના સારુ પળ જીવ કોટાન-કોટિ દાઢડા કરે છે. અને ત્વચાના સ્પર્શ સારુ જીવ જે તે સ્ત્રીનો ગુલામ થાય છે. અને સ્ત્રી છે તે ત્વચાના સ્પર્શ સારુ પુરુષની દાસી થાય છે. તથા નેત્ર ઇન્દ્રિયના રૂપ સારુ અનેક પ્રકારના ચિત્ર વિચિત્ર, ભાત-ભાતના પદાર્થના રંગ બનાવે છે. અને તેમાં પળ જીવ કેવા કેવા દાઢડા કરે છે ? ઈવી રીતે જીવ જે તે ઓટા દેહના સુખને પામવા સારુ કોટિ કોટિ ઉપાય કરે છે અને તેને કરીને જીવ મહા કષ્ટને પામે છે. તો પળ તેમાં જીવ પ્રાણીમાત્ર મંડ્યા છે. પળ તેમાંથી કોઈ જીવ કાયર થતો નથી. તે કીડીથી તે બ્રહ્મા પર્યન્ત દેહના રક્ષણ (સુખ) સારુ જ મંડ્યા છે. અને અનંત પ્રકારની યુક્તિઓ કરીને પૃથ્વીમાંથી વિષયના પદાર્થ રૂપી ધૂળ ઉત્પન્ન કરીને જીવ જે તે દેહરૂપી રાફડા ઉપર નાખે છે. અને તેને કરીને દેહરૂપી રાફડો વૃદ્ધિ પામે છે. અને વઢી દેહરૂપી ઉકરડો છે. તેમાં વિષયના પદાર્થ-ઝાન પાનાદિક રૂપ પુંજો (કચરો) નાખ્યા કરે છે તેને કરીને દેહરૂપી ઉકરડો વૃદ્ધિ પામે છે. અને વઢી જીવમાત્ર છે તે શું કામ (કાર્ય) કરે છે ? તે ધૂળમાંથી ધાન ઉપજાવે છે. અને પાણું ધાનને ઝાડને ધૂળ કરે છે.

તેવી રીતે ઝાંઝવાના જલરૂપ જે સર્વે જગત તેને વિષે જીવ પ્રાણી માત્ર જે તે મહાદુઃખને ભોગવે છે. પળ પલ્લમાત્ર કોઈ જીવ અંતરમાં શાન્તિ પામતા નથી. કેમ કે જીવ જે તે પોતાનું સ્વરૂપ જે સુખરૂપ

તેને ભૂલીને મિથ્યા દેહના સુખ સારુ પ્રકૃતિના કાર્યમાં મોહ પામીને મહાદુઃખને ભોગવે છે. પળ તેમાં કોઈ કાળે જીવને સુખ થતું નથી. અને ઘણું કરીને જીવ જે તે તૃષ્ણા કરીને મહાદુઃખ ભોગવે છે અને દેહનું જ ફક્ત રક્ષણ કરવું હોય તેને તો દેહને જેવું તેવું અન્નમાત્ર જોડે અને જાહું વસ્ત્ર જોડે, તેને કરીને (પળ) દેહ રહે છે. પળ જે खाटा खारा गळ्या, चीकणा आदिक रस ते देहने नथी जोड़ता અને દેહને તો આહાર માત્ર જોડે છીએ. અને खट रसे करीने आत्मा છે તે પળ સુખી થાય એવો નથી. તથા વીજા હરેક માયિક પંચવિપયના પદાર્થ-એને કરીને પળ આત્મા સુખી થાય એવો નથી. અને આત્મા તો પોતે જ સુખરૂપ છે. અને અવિનાશી છે. પળ આત્મા જે તે પોતાનું સ્વરૂપ, અજ્ઞાને કરીને, ભૂલીને પોતાનું રૂપ નથી એવો જે પંચમૂતનો દેહ તેને “હુંપણું” માનીને જ્ઞાંજ્ઞવાના જલ જેવા શબ્દાદિક પંચવિપયનાં સુખ તેને ભોગવવા જાય છે. પળ તેને કરીને તૃપ્તિ થતી નથી. કેમ કે પંચવિપયને વિષે તો સુખ જે તે લેશમાત્ર નથી. જેમ જ્ઞાંજ્ઞવાને વિષે જલ એક ટીપું પળ નથી. તેમ વિપયમાં સુખનો છાંટો પળ નથી. અને તે વિપયના સુખને પામવાના ઉપાય કરે છે. તેમાંથી તો ઊલટો મહાદુઃખને જ પામે છે.

જેમ સ્વપ્નમાં કોઈક સોનામહોરનું ભર્યું દેઘડું દેખાણું. પછી તે દેઘડાને ઉપાડવા સારુ खाटलानું પાંતર જાલીને વહુ વઢ કયું તે વઢે કરીને જાહે ફરી જવાણું અને આંખ પળ ઉઘડી ગઈ. પછી જાગીને જોવે ત્યાં તો દેઘડું ન મળે અને જાહે ફરાણું અને છુગડું વગડી ગયું તે તો સાચું થયું. તેમ સ્વપ્નરૂપ એવો જે સંસાર તેને વિષે દેઘડારૂપ પંચવિપયનાં સુખ, તે સુખને જીવ પામવાની ઇચ્છા કરે છે અને તેને પામવાના અનંત ઉપાય કરે છે પળ તેમાં સુખ તો રંચ માત્ર પળ મળતું નથી. પળ તે વિપય વાસના કરીને કર્યાં જે પાપ તે જીવને સાચાં થઈને

વલ્લગે છે. અને તે પાપે કરીને જન્મ-મૃત્યુ, ચોરાશી અને યમપુરીનાં મહા દુઃખ ભોગવવાં પડે છે. અને તે દુઃખમાંથી પાછો છૂટકો થતો નથી. એવી રીતે જીવ જે તે પોતાના આત્મસ્વરૂપને મૂલીને વહાર દૃષ્ટિ કરીને દેહના સુખ સારુ ત્રિવિધિના તાપમાં સંતાપને પામ્યા કરે છે.

માટે જેને પ્રત્યક્ષ ભગવાન અને ભગવાનના સંતનો સંવંધ થયો છે તેને અજ્ઞાની જીવની પેટે વિષયના સુખસારુ કલેશને પામવું નહીં અને ભગવાનના ભક્તને તો વિષય થકી નિવૃત્તિ પામવું. અને પોતાના આત્માના કલ્યાણને અર્થે તત્પર થવું. અને સત્સમાગમ કરીને ધર્મ, જ્ઞાન, અને વૈરાગ્ય ને પામીને પ્રત્યક્ષ ભગવાનની માહાત્મ્યે સહીત ભક્તિ, સેવા, સ્મરણ, અલંકાર કર્યા કરવું. અને મનુષ્ય દેહ પામીને ભગવાનની ભક્તિ નિષ્કામ ભાવે કરવી. એજ મનુષ્યદેહનો ઉત્તમ લાભ છે. અને જે ભગવાનની ભક્તિ કરે છે તેને જ મનુષ્યનો અવતાર આવ્યો જાણવો. પણ ઇન્દ્રિયોને આધીન થઈને વિષય ભોગવવા તે મનુષ્યદેહનો લાભ નથી. અને વિષય ભોગવીને જે સુખ માને છે તે તો પામર અને પશુ જેવા જીવ છે. પણ જે ભગવાનના ભક્ત હોય તે તો વિષયને તુચ્છ અને નરક જેવા જાણે તે ભગવાનનો ધર્મ ભક્ત છે.

કેમ કે ભગવાનનો ભક્ત હોય તે તો એમ જાણે જે—“મને સાક્ષાત્કાર ભગવાન અને ભગવાનના સંત મળ્યા છે. તે ભગવાન અને સંત સર્વ સુખના ધામ છે. અને પોતાના ભક્તને (માટે) સર્વ સુખના દાતા છે. અનંતકોટિ બ્રહ્માંડના પતિ છે. અને ગૌલોક, વૈકુંઠ, શ્વેતદ્વીપ, બ્રહ્મપુર તે સર્વે ધામના અધિપતિ છે. અને જેના સુખ આગળ દેવાદિક લોકના સુખને નરકતુલ્ય મોક્ષધર્મને વિષે કહ્યા છે. માટે એવા જે ભગવાન અને ભગવાનના સંત તેને પામીને આ લોકનાં જે દુઃખરૂપ, નરકરૂપ અને નાશવંત એવાં જે વિષયનાં સુખ તેમાં હું શું પ્રીતિ રાખું?”

એમ જાણીને તે જગતના સુખની વાસનાનો ત્યાગ કરીને પોતાના આત્મા-
ને દેહથી પૃથક્ (જુદો) જાણીને પોતાના આત્માના સાચા સગા એવા
જે પરમાત્મા ભગવાન અને ભગવાનના સંત પોતાને મળ્યા તેને વિષે
નિષ્કામ ભાવ રાખીને તેની ભક્તિ કરવી અને અવિનાશી એવું જે ભગ-
વાનના ધામનું સુખ તેને પામવું. એજ મનુષ્ય દેહ પામ્યાનો, ઉત્તમ
લાભ છે.”

इति श्रीमुख सिद्धांत ६० समाप्त ॥

૬૧ વિષય : જગતની ઉત્પત્તિ અને પરમાત્માનું સ્થાન

શ્રી હરિકૃષ્ણાય નમોનમઃ—સંવત્ ૧૯૧૬ના ભાદરવા સુદી ૧૨ ને
દિવસ મહારાજ શ્રી હરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી મંડારીયા મધ્યે દવે.
શામજી નરસિંહરામને ઘેર ઉગમણે વાર ઓરડાની ઓસરીમાં ઢોલિયા
ઉપર વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં. મસ્તક
ઉપર કસુંબલ ફેંટો વાંધ્યો હતો અને કંઠને વિષે પુષ્પના હાર ધારણ કર્યા
હતા. લલાટને વિષે કંકુનો ચાંદલો કર્યો હતો અને પોતાના મુખારવિંદની
આગળ સાધુ તથા દેશદેશના હરિભક્તની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

પ્રશ્નઃ—પછે મહારાજ વોલ્યા જે—“આ જગતના કર્તા તે કોણ હશે?”

પછી તે ગામના દરવાર અભેસંગજીએ કહ્યું જે—“હે મહારાજ ! તમે
આ સર્વે જગતના કર્તા છો, એમ અમે તો જાણીએ છીએ.” પછી મહારાજ
વોલ્યા જે—“જગતના કર્તા તો માયાથી પર એવા જે પરમાત્મા તે છે અને
અમે તો માણસ જેવા છીએ.” પછી વઢી અભેસંગજીએ કહ્યું જે “જે
માયાથી પર પરમાત્મા છે તેજ તમે અનંત જીવોને જ્ઞાન આપીને માયા-
પર કરવા સારુ તમારી ઇચ્છા કરીને મનુષ્યના જેવા દેખાઓ છો પણ
તમે તો સદાય માયાપર દિવ્ય મૂર્તિ છો. માટે તમેજ જગતકર્તા છો.”

પ્રશ્ન:—પછે મહારાજ વોલ્યા જે તે “ આ જગત કેવી રીતે થાય છે? તે કહો.”

પછી તેનો ઉત્તર કોઈથી થયો નહીં ત્યારે પોતે મહારાજ વોલ્યા જે—
“હો અમે કહીએ જે ભગવાન છે તેને અનંતશક્તિઓછે. તે શક્તિઓદ્વારા-
એ પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે જગતની ઉત્પત્તિ કરાવે છે. તે ઉત્પત્તિને
કહીએ છીએ:—

જેમ છેડુ છેતરમાં દાળા વાવે છે અને તે થોડાક દાળા વાળ્યા
હોય તેમાંથી ઘળાક દાળા થાય છે. તે દાળા છેડુ નીપજાવતો જણાય
છે, પણ તેનો કર્તા સૂર્ય છે, કેમકે સૂર્યના પ્રકાશે કરીને છેડુ છેડ કરે
છે. સૂર્યના પ્રકાશે કરી છેડુ વીજ વાવે છે, સૂર્યના કિરણે કરીને આ-
કાશમાં જલ્લચડેછે, અને સૂર્યવડે કરી વરસાદ થાય છે, અને છઠ્ઠતુના
ભેદ પણ સૂર્ય વતે (વડે) થાય છે. અને વીજ ઊગવું, વૃદ્ધિ પામવું અને
તેને ફળ પાકવું તે સર્વે સૂર્ય વતે થાય છે અને તેમજ અનંત ઔષધિયો
પણ સૂર્ય વતે પાકે છે અને તેમાંથી મનુષ્ય અન્નરૂપી ઔષધિ ખાય છે
અને તે સૂર્યની અગ્નિએ કરીને પેટમાં પચે છે અને તેમાંથી વીર્ય થાય છે
તે વીર્ય જે તે સૂર્યે કરીને સ્ત્રીના ઉદરમાં પરિપક્વતાને પામીને વાળક
થઈને જન્મે છે. એવી રીતે સર્વ સૃષ્ટિના કર્તા સૂર્ય જણાય છે તો પણ સૂર્ય
કાંઈ કરતો નથી. કેમ કે સૂર્ય તો પોતાના મંડળને વિષે સદાય રહ્યો છે.

તેમ અક્ષરાતીત એવા જે માયાથી પર પરમાત્મા પુરુષોત્તમભગવાન
તે તો પોતાના અક્ષરધામને વિષે દિવ્યમૂર્તિ થકા અનંત અક્ષરરૂપ મુક્તે
વીંટાળા થકા અસ્ખંડ વિરાજમાન છે. તે ભગવાનને જ્યારે સૃષ્ટિ કરવાની
ઇચ્છા થાય છે ત્યારે અક્ષર સામી દ્રષ્ટિ કરે છે. કહેતાં પોતાનો જ્ઞાનરૂપી પ્રકાશ
કરે છે. પછી તે જ્ઞાનરૂપી પ્રકાશના કોઈક દેશને વિષે અનંતકોટિ માયા

સવલ્લ બ્રહ્મ કહેતાં રાગાત્મક સંકલ્પેયુક્ત એવા જે પુરુષ ઘણાક લીન હતા પછી અક્ષર બ્રહ્મરૂપ જે જ્ઞાન તેના પ્રકાશવતે કરીને પુરુષ જે તે જાગ્રતને પામે છે અને પછી તે પુરુષની ઇચ્છા કરીને પ્રકૃતિ જાગે છે. અને તે પુરુષપ્રકૃતિના સંબંધ થકી અનન્તકોટિ પ્રધાનપુરુષ થાય છે, અને તે પ્રધાન પુરુષથકી મહત્ત્વ થાય છે અને મહત્ત્વ થકી ત્રણ પ્રકારનો અહંકાર થાય છે. અને તે અહંકાર થકી ચોવિસ તત્ત્વ થાય છે. તેમાં તામસાહંકાર થકી પાંચ ભૂત અને પાંચ વિષય થાય છે અને રાજસાહંકાર થકી દશ ઇન્દ્રિયો થાય છે. અને સાત્ત્વિક અહંકાર થકી ચાર અંતઃકરણ અને ચૌદ દેવતા થાય છે. અને તે ચોવીસ તત્ત્વથકી વૈરાટ થાય છે. અને તે વૈરાટ થકી બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને શિવ થાય છે. અને બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, શિવ થકી મરિચ્યાદિક દેવ થાય છે અને મરિચ્યાદિકથકી કણ્ડપાદિક થાય છે અને કણ્ડપાદિક થકી દેવ, દૈત્ય, મનુષ્ય, પશુ, પક્ષી, જાડ, પહાડ, વન, અને વેલી આદિક સર્વે થાય છે, તે સર્વેના કર્તા એક પરમેશ્વર કહેવાય છે.

તે કેવી રીતે કર્તા કહેવાય છે ? તો જેમ અંગ્રેજ સાહેવ છે તે વિલાયતમાં રહ્યો થકો કોઈક ચાકર રાખીને આજ્ઞા કરે છે. પછે તે ચાકર જે તે સાહેવની આજ્ઞા લઈને કલકત્તામાં આવે છે પછી તે પળ કલકત્તાનો સાહેવ કહેવાય છે અને તે કલકત્તાવાળા સાહેવની આજ્ઞા કરીને તેનો ચાકર મુંબઈમાં આવે છે, અને તે પળ સાહેવ કહેવાય છે અને મુંબઈવાળાની આજ્ઞા કરીને તેનો ચાકર અમદાવાદ આવે છે, તે પળ સાહેવ કહેવાય છે અને ત્યાંથી રાજકોટ આવે તે પળ સાહેવ કહેવાય છે અને તે સર્વે પોતપોતાના અલ્પત્યારમાં હુકમ ચલાવે છે.

તેમ પુરુષોત્તમ ભગવાન તો સદાય અક્ષરધામમાં રહ્યા છે. તે તો જેમ પ્રથમ કહ્યો જે વિલાયતનો સાહેવ તેને ઠેકાણે છે અને તેમની પાસે અલ્ખંડ રહેનારા જે અક્ષર બ્રહ્મરૂપ મુક્ત તે ઢોલીયાના ચાકરને ઠેકાણે

છે. તે અક્ષર બ્રહ્મરૂપ મુક્તદ્વારા પરમાત્મા જે તે પુરુષને પ્રેરણા કરે છે તે પુરુષ જે તે કલકત્તાના સાહેબને ઠેકાણે છે, તે જેમ વિલાયતના સાહેબની આજ્ઞા વિના વીજો કોઈ સાહેબ કહેવાય નહીં. અને કોઈનો હુકમ રંચ માત્ર ચાલે નહિ. તેમ પુરુષપ્રકૃતિ જે તે અનંતકોટિ બ્રહ્માંડની ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ અને પ્રલય કરે છે તે અક્ષરબ્રહ્માના પ્રકાશવડે કરીને કરે છે પણ અક્ષરના પ્રકાશ વિના પુરુષપ્રકૃતિ જે તે કાંઈ કરવાને સમર્થ નથી. જેમ સૂર્યનો પ્રકાશ થાય છે ત્યારે રાત્રીમાં સૂતા હોય તે સર્વે મનુષ્ય જાગીને પોતપોતાનો ઉચ્ચમ કરવા મંડે છે. પણ સૂર્યના પ્રકાશ વિના કોઈ ઉચ્ચમ કરી શકતું નથી. તેમ અક્ષરના પ્રકાશે કરીને અનંતકોટિ બ્રહ્માંડની ઉત્પત્તિ એકલો પુરુષ જે તે કરે છે. જેમ એક છેલ્લુંત હોય તે અનંત કળ-સલાને ઉપજાવે છે. તેમ એક પુરુષ પણ અનંતકોટિ બ્રહ્માંડને ઉપજાવે છે.

તે જેમ છેલ્લું સૂર્યના અજવાળે કળસલા ઉપજાવે છે પણ સૂર્યના પ્રકાશ વિના છેલ્લું કાંઈ કરવાને સમર્થ નથી. તેમ પુરુષ પણ અક્ષરના પ્રકાશ વિના કાંઈ કરવાને સમર્થ નથી. અને તે અક્ષરબ્રહ્માના પ્રકાશક અને આધાર તે પ્રત્યક્ષ પરમાત્મા છે. માટે સર્વે કરતા અને સર્વે કારણ એક પરમેશ્વર છે. અને વહી કર્તા થકા પોતે તો કાંઈ નથી કરતા અને પોતે તો પોતાનું અક્ષર-બ્રહ્મરૂપ ધામ તેને વિષે અલંદરહ્યા છે. અને પુરુષદ્વારા ઉત્પત્તિ કરાવે છે. માટે ભગવાન અકર્તા છે અને એવા જે પરમાત્મા પુરુષોત્તમ ભગવાન તે જીવોના કલ્યાણને અર્થે અને જગતની ઉત્પત્તિને અર્થે અને એકાંતિક ધર્મના સ્થાપનને અર્થે અને અધર્મનો નાશ કરવાને અર્થે બ્રહ્માંડ બ્રહ્માંડ પ્રત્યે અને યુગ યુગને વિષે પોતાની ઇચ્છા માત્રે કરીને મનુષ્યદેહને દેખા-ડતા થકા અક્ષરમાં રહ્યા થકા પૃથ્વીમાં હંમેશ વિચરે છે. અને અનંત જીવોને આત્યાન્તિક જ્ઞાન આપીને માયાપર કરે છે. અને પોતાના અક્ષર-ધામમાં સ્થિતિ કરાવે છે એવા જે મહા ઉપકાર્ય (ઉપકાર માનવા) રૂપ

પ્રત્યક્ષ ભગવાન અને તેના સંત તેનો જેને સંબંધ થયો છે અને જેના જીવમાં પ્રત્યક્ષ ભગવાન અને ભગવાનના સંતના સ્વરૂપનો નિશ્ચય થયો છે તે તો સર્વાધાર અને સર્વવ્યાપક એવું જે અક્ષરબ્રહ્મ ભગવાનનું ધામ તે રૂપ થઈ રહ્યો છે. કેમ કે અક્ષરમાં ભગવાન રહ્યા છે માટે જેને પંચ-વિષયનો ત્યાગ કરીને પોતે દેહથી જુદો આત્મા તેને પોતાનું રૂપ જાણીને પ્રત્યક્ષ ભગવાનનો દૃઢ નિશ્ચય કર્યો છે તેના ડરમાં પણ ભગવાન નિવાસ કરીને રહે છે. કેમ કે તે તો અક્ષરરૂપ છે. માટે તેને વિષે ભગવાન અ-ખંડ રહ્યા છે. માટે એવા નિશ્ચયવાળા ભગવાનના ભક્ત થવું હોય તેણે માયિક સુખનો સર્વ પ્રકારે ત્યાગ કરીને અલૌકિક એવું જે પોતાના આત્માનું સુખ તથા પરમાત્માના સ્વરૂપનું જે સુખ, તેનું અતિશય જતન કરવું અને તે સુખ પામવાની ઇચ્છા રાખવી અને એ આત્મા પરમાત્માના સુખને પામવું હોય તેણે માયિક સુખને ડલટીના અંદ્ર અને વિષ્ટા જેવાં જાણવાં જોઈએ. કેમ કે જેને પ્રત્યક્ષ ભગવાન અને ભગવાનના સંતનો સંબંધ થયો છે તેને તો ભગવાનના સુખ વિના વીજે ક્યાંય સારપ મનાય જ નહીં. અને જેને વીજે સારપ મનાય છે તો તે અતિશય ઓટ કહેવાય. માટે જેને ભગવાનના સ્વરૂપ ભક્ત થવું હાયે તેણે તો ભગવાન અને ભગવાનના સંત વિના સર્વ માયિક પદાર્થને વળતાર અગ્નિરૂપ દેખવું અને પ્રથમ કહ્યો જે ભગવાન અને સંતનો અપરિમિત મહિમા તથા પોતાના આત્મસ્વરૂપનો મહિમા તેને જાણીને આત્મરૂપ થઈને પ્રત્યક્ષ એવા જે પરમાત્મા ભગવાન અને તેના સંતને વિષે દૃઢ પ્રીતિ કરવી અને જેને પ્રત્યક્ષ ભગવાન અને ભગવાનના નિર્વાસનિક પંચવિષયના ત્યાગી સંત તેને વિષે પ્રીતિ થઈ છે તેનાં તો સર્વ સાધન પુરાં થઈ રહ્યાં છે.”

इति श्री मुखसिद्धांत ६१ समाप्त ॥

૬૨ વિષય :—અધર્મ અને ધર્મનો વિવેક

શ્રી હરિકૃષ્ણાય નમોનમઃ—સંવત્ ૧૯૧૬ ના ભાદરવા સુદિ ૧૩ ને દિવસ મહારાજ શ્રી હરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી મંડારીયા મધ્યે મટ અંવાશંકર વીરેશ્વરને ઘેર ઉગમણે વાર ઓરડાની ઓસરીમાં ઢોલિયા ઉપર ગાદી તકીયા વિછાવીને વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે કસુંબલ વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં. મોગરાનાં પુષ્પના હાર કંઠમાં ધારણ કર્યા હતા. ગુલાવનાં પુષ્પના વાજુ, ગજરા તોરા અને ગુચ્છ ધારણ કર્યા હતા. કકુંનો ચાંદલો કર્યો હતો અને પોતાના મુસ્તારવિંદની આગળ સાધુ તથા દેશદેશના હરિભક્તોની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

પછે મહારાજ કૃપા કરીને સર્વે હરિજન પ્રત્યે બોલ્યા જે—“જે ભગવાનના ભક્ત હોય તેને તો ધર્મ અને અધર્મનો તપાસ કરવો.

તેમાં અધર્મનો એમ તપાસ કરવો જે જે અધર્મ કરે છે તેને આ લોકમાં પણ મહા દુઃખ ભોગવવાં પડે છે. કેમ કે જે વ્યભિચારનું અધર્મકર્મ કરે છે તેને વ્યવહારમાં પણ ઘર ખાલી થાય છે. અને તેની જગતમાં અપકીર્તિ વધુ થાય છે. અને તેને દંડ ભરવા પડે છે. અને તે પરસ્ત્રીનો ધણી ભાળે તો નાક કાન કાપી લે છે તથા માર્થું પણ કાપી નાખે છે. અને તે વ્યભિચારી પુરુષ તથા વ્યભિચારિણી સ્ત્રી હોય તેને કોઈ સારા માણસ આંગળે આવવા દે નહીં અને જાણે અજાણે આવે તો કોઈ રાજી થાય નહીં. અને તેના અંતરમાં પણ ઘડી એક શાંતિ રહે નહીં. અને તે રઘવાયા કૂતરાની પેટે ફરતા ફરે છે. અને તેનો વ્યવહારમાં પણ કોઈ ફતવાર કરે નહીં અને તે મહાદુઃખને જીવતાં પણ પામે છે અને મરીને પણ ધોર નરકમાં પડે છે. અને જે ચોરકર્મના કરનારા છે તે પણ મહા સંતાપને પામે છે. અને તેનું અંતરીયાળ મોત થાય છે. અને મરીને જમના

મારે ખાય છે. અને જે દારુના પીનારા છે તેની બુદ્ધિ પણ કેફે કરીને મલીન થઈ જાય છે અને મરીને તે રૌરવ નરકમાં પડે છે. અને જે માંસના ખાનારા છે તેની બુદ્ધિ પણ ભ્રષ્ટ થઈ જાય અને તે પાપે કરીને આ લોકમાં પણ મહાદુઃખને પામે છે અને મરીને યમપુરીના કણ્ટને ભોગવે છે. અને તે અધર્મના કરનારા જીવ જે તે ગર્ભવાસ અને ચોરાશીના મહાદુઃખને પામે છે. અને તે અધર્મના કરનારાનું કલ્યાણ કોઈ કાળે થતું નથી.

અને જે ધર્મ વાળા છે તે તો આ લોકમાં પણ સુખને પામે છે અને દેહને મુકીને ભગવાનના ધામને પામે છે. અને જે ધર્મવાળા મનુષ્ય હોય તેની ઉપર જ ભગવાનની પણ કૃપા થાય છે અને એવા ધર્મવાળા હોય તેની વ્યવહારમાં પણ ભગવાન જ રક્ષા કરે છે. અને તેને અવશ્ય દેહરક્ષણ-સારુ અન્ન વસ્ત્ર જોડે તે પણ ભગવાન તેને આપે છે. માટે જે ભગવાનના ભક્ત હોય તેને તો જ્યારથી પોતાને સત્સંગ થયો હોય ત્યારથી તપાસ કરવો જે દિવસે દિવસે ભગવાન ભજવામાં તથા ધર્મ પાઠવામાં વૃદ્ધિ પમાય છે કે કાંઈ આલસ રહે છે ? એમ તપાસ કરીને જોવું, પછી જો આલસ રહેતી હોય તો તેનો ત્યાગ કરવો. અને ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય, ભક્તિ તેને અતિશય દૃઢ કરવાં. અને એવી સમજણ વાળા પ્રત્યક્ષ ભગવાનના ભક્ત છે તે તો ભગવાનની આજ્ઞા કરીને વ્યવહારમાં રહીને વ્યવહારનું કામ કરે છે તો પણ તેને વ્યવહારમાં વંધન થતું નથી.

—કેમકે જેમ નોઢીયો હોય તે સર્પ સાથે લડે છે અને તે નોઢીયાને સર્પ કરડે છે ત્યારે નોઢીયો પોતાના દરમાં નોઢવેલ હોય તેને સુંઘે છે એટલે તેને સર્પનું ક્ષેર ચડતું નથી. તેમ ભગવાનના ભક્ત છે તે તો નોઢીયારૂપ છે. અને સંસારનો વ્યવહાર છે તે કાઢા સર્પ જેવો છે. તે

સંસારમાં ભગવાનની આજ્ઞા પ્રમાણે જેટલો દેહનિર્વાહને અર્થે વ્યવહાર જરૂર કરવો ઘટે તેટલો વ્યવહાર કરીને પછી નોઢીયાની પેટે નોઢવેલ-રૂપ જે પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનદાતા સત્પુરુષ તેનો સમાગમ કરે છે, તથા ભગવાનની માનસિક પૂજા તથા નિયમની માઠા ફેરવવી તથા ભગવાનની મૂર્તિનું ધ્યાન કરવું, એ રૂપ જે નોઢવેલ તેને કરીને ભગવાનના ભક્તને સંસાર વ્યવહારનું ક્ષેર ચડયું હોય તે ઉતરી જાય છે અને અંતઃકરણ શુદ્ધ થાય છે.

અને ઈવી રીતે સમજીને જેણે પ્રત્યક્ષ ભગવાનનો આશરો કર્યો છે તો તેની વાસના સર્વે ટઢી જાય છે અને તેને દેહ રાખ્યા સારું અવશ્ય જોડીએ તેટલાં અન્ન વસ્ત્રાદિક ગ્રહણ કરે પણ તેણે કરીને તેને જન્મ ધરવો પડતો નથી. જેમ શેકેલા ચણા હોય તે સ્વાય તે ભૂલ જાય પણ વાવે તો ઉગે નહીં. તેમ ભગવાનના ભક્તને જન્મ ધરાવે ઈવી વાસના રહેતી નથી. અને દેહ નિર્વાહને અર્થે ઘટે તેટલો વ્યવહાર કરે છે પણ દેહને મુકે ત્યારે ભગવાનના ભક્તને ભગવાનના ધ્યાને કરીને બ્રહ્મમય તનુ વંધાઈને ભગવાનના ધામને પામે છે અને તે ભક્ત અલંકારસુખને પામે છે."

इति श्री मुखसिद्धांत ६२ समाप्त ॥

૬૩ વિષયઃ—પ્રત્યક્ષ સત્પુરુષ થકીજ મોક્ષ થાય

શ્રી હરિકૃષ્ણાય નમોનમઃ—સંવત્ ૧૯૧૬ના ભાદરવા સુદ ૧૫ ને દિવસ મહારાજ શ્રીહરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી મંડારીયા મધ્યે ઠાકોર અમેસંગજી કસઠાભાઈના દરવારમાં ઉગમણા વાર ઓરડાની ઓસરીએ ઢોલિયા ઉપર ગાદી તકીયા વિછાવીને વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે જરી-

યાની વસ્ત્ર ધારણ કર્યાં હતાં. પુષ્પના આમૂષણો સર્વે અંગને વિષે શોધી રહ્યાં હતાં અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ સાધુ તથા દેશદશના હરિભક્તોની મોટી સભા ભરાઈને વેઠી હતી. પછે અભેસંગજીએ મહારાજની પૂજા કરીને આરતી ઉતારી.

પછી મહારાજ બોલ્યા જે “જીવનો મોક્ષ થવો અને જન્મ-મરણ ટલવું તે અતિશય કઠણ છે.

કેમ કે જ્યાં સુધી જીવને ભગવાન અદૃશ્ય છે ત્યાં સુધી મોક્ષ થાય નહીં અને પ્રત્યક્ષ ભગવાન અને ભગવાનના સંતનો જીવને સાક્ષાત્કાર સંબંધ થાય ત્યારે જ મોક્ષ થાય છે. જેમ સમુદ્ર તરવો હોય ત્યારે નાવ મળે અને તેમાં વેસે ત્યારે સમુદ્રને તરાય છે, પણ નાવ વિના સમુદ્ર તરાય નહિ. તેમ પ્રત્યક્ષ ભગવાન અને ભગવાનના સંતનો જીવને સંબંધ થાય અને તેમનો દૃઢ આશરો કરે ત્યારે જ જીવ માયાને પાર થાય અને તેનો મોક્ષ થાય પણ પ્રગટ ભગવાન અને ભગવાનના સંતના સંબંધ વિના વીજો જીવને માયા તરવાનો ઉપાય નથી.

—કેમ કે માયાનાં આઠ આવરણ છે અને તેથી પર ભગવાનનું ધામ છે. માટે આઠ આવરણને ઓઢંગાય ત્યારે ભગવાનના ધામમાં જવાય છે. તે આઠ આવરણ કયાં ? તો (૧) પૃથ્વીનું આવરણ :—તે પૃથ્વી જે તે પચાસ કરોડ યોજન પહોળી છે અને તેથી દશગણું (૨) જલનું આવરણ છે, (૩) જલ થકી દશગણું અગ્નિનું આવરણ છે (૪) અગ્નિ થકી દશ ગણું વાયુનું આવરણ છે (૫) વાયુ થકી દશ ગણું આકાશનું આવરણ છે (૬) આકાશ થકી દશગણું અહંકારનું આવરણ છે. (૭) અહંકાર થકી દશગણું મહત્ત્વનું આવરણ છે અને (૮) મહત્ત્વથી દશગણું પ્રધાન પુરુષનું આવરણ છે અને (૯) પ્રધાનપુરુષથી અનંતગણું પ્રકૃતિપુરુષનું

આવરણ છે અને તે થકી પર થવાય ત્યારે ભગવાનના ધામમાં જવાય છે, માટે ત્યાં તો કોઈ દેવ બ્રહ્માદિકની પળ ગતિ પુગે (પહોંચે) તેમ નથી. તો મનુષ્યની તો ગતિ પુગે જ કયાંથી ! ન જ પુગે.

માટે તે આવરણથી પર થવાનો તો એજ ઉપાય છે જે તે આવરણ થકી પર એવા જે પરમાત્મા ભગવાન તે જે તે જીવોની ઉપર કૃપા કરીને જીવોને આવરણ પર કરાવવાને અર્થે પોતાના દિવ્ય ભાવને છૂપાવીને પૃથ્વી ઉપર મનુષ્યાકૃતિનું ધારણ કરે છે ત્યારે તે ભગવાનનો જે જીવને સંબંધ થાય તે જીવનો મોક્ષ થાય છે. કેમ કે માયાથી પર હોય તે જ માયાથી પર કરે છે. માટે માયાથી પર તો એક પરમાત્મા જ છે. માટે પોતાની સ્વેચ્છાએ કરીને જીવોને મોક્ષ આપવાસારુ મનુષ્ય દેહનું ધારણ કરે છે. પછે પ્રત્યક્ષ ભગવાનને શરણે જે જીવ આવે છે તે સર્વેનો મોક્ષ થાય છે.

તે પૂર્વે રામાવતારમાં પળ વાંદરા તથા ગુહરાજા મીલ તેને જો રામ-ચંદ્રજીનો સંબંધ થયો તો તેના સાક્ષાત્કાર મોક્ષ થયા છે. અને કૃષ્ણાવતારમાં પળ ગાયોના ચારનારા ગોવાલીયા તથા છાશની વેચનારી ગોપીયો તેને જો શ્રીકૃષ્ણનો સંબંધ થયો તો તે પળ માયાપર જે ભગવાનનું ધામ તેને પામી ગયા છે. તથા ધ્રુવ, પ્રહ્લાદ આદિક જે જે ભક્તોને ભગવાન મળ્યા છે તે સર્વેનો મોક્ષ થયો છે. માટે પ્રત્યક્ષ ભગવાન જીવને મળે અને તેની ભક્તિ કરે ત્યારે જ જીવ માયાપર થાય છે.

પળ પ્રગટ ભગવાન અને પ્રગટ ભગવાનના સંત મળ્યા વિના જીવ માયા પર થાય નહીં અને પ્રત્યક્ષ ભગવાન અને ભગવાનના નિર્વાસનિક સંત પૃથ્વી ઉપર ન હોય ત્યારે તે ભગવાન અને સંત સાક્ષાત્કાર મળવાની ઇચ્છા રાખીને પોતપોતાના ધર્મમાં રહીને નિષ્કામ ભાવ રાખીને

તે ભગવાનની શ્રવણ, કીર્તન આદિક ભક્તિ કરે તેને એક જન્મે પણ પ્રત્યક્ષ ભગવાન અને ભગવાનના સંત મળે છે. અને જ્યારે પ્રત્યક્ષ ભગવાન અને સંત મળે છે ત્યારે જીવ માયાને તરીને જન્મ-મરણ રહિત થાય છે.

તે પ્રગટ ભગવાન અને ભગવાનના સંત મળ્યા પણ કેને કહેવાય છે ? તો જે માયા પર દિવ્ય સાકાર મૂર્તિ ભગવાન તે જ ભગવાન આ પ્રત્યક્ષ છે એવું જે જીવ જાણતો હોય અને એમ જાણીને પંચવિપયનો ત્યાગ કરે તેને જ પ્રત્યક્ષ ભગવાન અને સંત મળ્યા છે. અને તેનાં જન્મ મરણ ટળી જાય છે. અને તે જીવ બ્રહ્મરૂપ થઈને અક્ષરધામને પામે છે અને જેને એવો નિશ્ચય થયો ન હોય અને તે પ્રત્યક્ષના સંબંધમાં તો આવ્યો છે તો તેને જન્મ-મરણ રહે છે તો સ્વરૂં; પણ તે જીવ નરક ચોરા-શીમાં તો જાય નહીં અને તેને એક વે જન્મે એવો નિશ્ચય થાય છે અને પછે તે જીવ મોક્ષને પામે છે. એવો પ્રત્યક્ષ ભગવાન અને ભગવાનના સંતના સંબંધને પામ્યાનો પ્રતાપ છે. માટે આ સમે જેને મનુષ્યનો દેહ આવ્યો છે અને જેને અમારો સંબંધ થાય છે તેના ભાગ્યનો પાર નથી. કેમ કે તમે સર્વે અમને ભગવાન જાણો છો અને અમારે વચને કરીને અધર્મ થકી દૂર રહીને અમારું ભજન કરો છો. માટે તમારે તો મહા અલૌકિક લાભ પ્રાપ્ત થયો છે અને તમારા ગુણ તો મોટા શિવ સનકાદિક અને બ્રહ્માદિક પણ ગણે. માટે આજે અલૌકિક લાભ મળ્યો છે તેને અતિશય જતન કરીને રાખજો પણ કોઈ રીતના દેશ કાઢે કરીને તથા ગાફલાઈફ કરીને તે લાભને વિસારશો નહીં.

કેમ કે જેમ વાલકના હાથમાં ચિંતામણિ આપી હોય તે વાલક ચિંતામણિનો મહિમા ન જાણે છટકે જ્યાં ત્યાં નાચી દે અને જેણે ચિંતામણિનો મહિમા જાણ્યો હોય અને તેને ચિંતામણિ આપી હોય તો તે અતિશય જતન કરીને ચિંતામણિને રાખે છે. તેમ જેને માહાત્મ્યે સહિત

પ્રત્યક્ષ ભગવાન અને ભગવાનના સંતના સ્વરૂપનો નિશ્ચય થયો હોય તે તો ભગવાનની મૂર્તિને શિર સાટે જતન કરીને રાખે છે. અને તેને પ્રત્યક્ષ ભગવાનના ભજનમાં કોઈ અંતરાય કરવા આવે તો તેને શત્રુ જાણીને તેનો ત્યાગ કરી દે છે.

જેમ કોઈક રાજાએ બ્રાહ્મણને એમ કહ્યું કે કાલે સવારમાં મારી પાસે આવજે અને મારે તને એક પરગણું અને લાખ સોનામહોરો તે કૃષ્ણાર્પણ આપવું છે અને જો સવારમાં દિવસ ઊગ્યા મહોર (પહેલાં) નહીં આવે તો પછી વીજા બ્રાહ્મણને આપી દેશ. પછી તે બ્રાહ્મણ સવારમાં રાજાના દરવારમાં જવાને તૈયાર થયો ત્યારે તેને કોઈ એક જજમાન હશે તેણે કહ્યું “ જે ગોર મારે ઘેર ચાલો. મારે તમને પાંચ રૂપીયા આપવા છે અને સાકરનું ચુરમું જમાડીશ અને જો અત્યારમાં મારે ઘેર નહીં આવો તો તમને અમે ગોર નહીં રાખીએ. અને વીજા બ્રાહ્મણને ગોર કરીશું.” ત્યારે તે બ્રાહ્મણને તે જજમાન શત્રુ જેવો લાગ્યો અને તેને એમ કહ્યું જે—“ તારા પાંચ રૂપીયા અને સાકરનું ચુરમું નથી જોડતું.” એમ કહીને તેનો તત્કાલ ત્યાગ કરીને ચાલી નીકળ્યો. અને રાજાના દરવારમાં દિવસ ઊગ્યા મહોર (પહેલાં) જઈ પુગ્યો. પણ તે બ્રાહ્મણનું મન તેમાં (પાંચ રૂપીયામાં અને ચુરમામાં) લોભાણું નહીં અને તેને તો તે જજમાન ઊલટો શત્રુ જેવો લાગ્યો કેમકે એ બ્રાહ્મણે એમ જાણ્યું છે જે પાંચ રૂપીયા અને સાકરના ચુરમા કરતા લક્ષ સોનામહોર અને એક પરગણાનું રાજ્ય તે તો ઘણો જ અધિક લાભ છે.

તેમ જેને ભગવાનનો સંબંધ થયો છે તેને તો લક્ષ સોનામહોર અને પરગણાનું રાજ્ય તો શું પણ કોટિ બ્રહ્માંડનાં સુખ પણ એ ભગવાનના સુખ આગલ કશી (કાંઈ પણ) ગણત્રીમાં નથી. એવું જે મહા અદ્ભુત સુખ તેની

આગળ આ લોકનાં સુખ તથા દેવલોકનાં સુખ, તે તો નરક જેવાં છે માટે જેને પ્રત્યક્ષ ભગવાન અને તેમના સંત મહાત્મા છે તેને તો આ લોકના તુચ્છ જેવા અને નાશવંત અને અંતે અપાર દુઃખનું કારણ અને ભગવાનના ભજનમાં અંતરાયના કરનારા એવાં જે પંચવિપયનાં સુખ તેને તો મહા પાપરૂપ અને જીવના શત્રુ જાણીને ત્યાગ કરવો. અને પોતાને મહાત્મા જે પ્રત્યક્ષ ભગવાન તેમની મૂર્તિને વિષે પોતાના મનની વૃત્તિને અલંકાર રાખવી અને તે મૂર્તિને શ્રાવણ, પીઠા, હાલતાં ચાલતાં, ઉઠતાં બેસતાં, ન્હાતાં, ધોતાં, સર્વે ક્રિયામાં અલંકાર સંભાર્યા કરવી.

જેમ કોઈક અતિશય લોભીયો હોય અને તેને પોતાનું દ્રવ્ય હોય તેને ઘરમાં દાટ્યું હોય પછી તે લોભીયો પુરુષ કામે કાજે, ગામ ગામતરે જાય પણ તેનું મન દ્રવ્યમાં અલંકાર રહ્યા કરે છે પણ તેને ઘડી એક તે દ્રવ્ય વિસરે નહીં, તેમ જે ભક્તને ભગવાનને વિષે અલંકાર વૃત્તિ રહેતી હોય તેનો તો સાક્ષાત્કાર મોક્ષ થઈ રહ્યો છે. અને એને કાંઈ કરવું બાકી રહ્યું નથી. અને એવા ભક્તને તો માયાનાં સર્વે આવરણ ટાલી ગયાં છે અને તે ભક્તના દેહમાં માયાનાં આવરણ દેખાય ચરાં પણ તે નિર્જીવપણે દેખાય છે. કહેતાં તે વાસનાય રહિત દેખાય છે. જેમ સીંદરી આગમાં બળી ગઈ હોય તો પણ તે સીંદરીના વળ દેખાય ચરાં પણ તે (વળેલી) સીંદરી કરીને સાવરણી બંધાય નહીં. તેમ પ્રત્યક્ષ ભગવાનના સ્વરૂપના નિશ્ચયવાળા ભક્તના દેહમાં માયાનાં અષ્ટ આવરણ દેખાય છે પણ તેને કરીને પાછો ફરીને દેહ ધરવો પડતો નથી. અને તે ભગવાનના ભક્તના દેહમાં જે નિર્જીવ આવરણ જણાય છે તે ભક્તનો દેહ મુકવા સમે દેહમાં જે પૃથ્વીનું આવરણ છે તે મહત્ પૃથ્વીમાં લય થઈ જાય છે અને મહત્ પૃથ્વી છે તે મહત્ જલમાં લય થઈ જાય છે. એવી રીતે જેમાંથી જે ઉપજ્યાં હતાં તેમાં તે લય પામી જાય છે અને ભગવાનના ભક્તની ભગવાનની મૂર્તિને

ધ્યાને કરીને, બ્રહ્મમય તનુ વંધાય છે. અને તે ભગવાનના અક્ષરધામને પામે છે. અને તે ભક્ત અઘ્વંડ ભગવાનની હજુરમાં રહે છે.”

इति श्री मुखसिद्धांत ६३ समाप्त ॥

૬૪ વિષય :—મનુષ્યને મનુષ્યનો અવતાર આવે કે બીજો ?

શ્રી હરિકૃષ્ણાય નમોનમ:—સંવત્ ૧૯૧૬ના ભાદરવા વાદિ ૧ ને દિવસ મહારાજ શ્રી હરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી મંડારીયા મધ્યે જોશી હતુ વીરેશ્વરને ઘેર ડુગમળે ચાર ઓરડાની ઓસરીમાં ગાદી તકીયા નખાવીને ઢોલીયા ઉપર વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે સોનેરી વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં. પુષ્પના હાર, તોરા, ગજરા અને ગુચ્છ સર્વે અંગમાં ધારણ કર્યા હતાં. કેસરની અર્ચા અને કંકુનો ચાંદલો કર્યો હતો. પોતાના મુખારવિંદની આગળ સાધુ તથા ઘળાક હરિભક્તોની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

પછે મહારાજ કૃપા કરીને સર્વે સભાપ્રત્યે વોલ્યા જે—“આ જીવ છે તે જે તે ચાર પ્રકારે ભગવાનની કૃપા માને છે.

(૧) તેમાંને ધર્મને વિષેજ એક આસ્થા હોય તેને તો વર્ણાશ્રમનો ધર્મ પાલવો તથા ન્હાવું, ધોવું, ચોકા, પાટલા, અવોટીયાં इत्यादिक દેહે કરીને વર્તાય તેણે કરીને ભગવાનની કૃપા માને છે (૨) અને જે કામભોગની આસક્તિવાળા છે તેને તો સ્ત્રીઓ ભોગવવી, ખાવા પીવા, વસ્ત્ર, ઘરેણાં પહેરવાં, ઘોડા પાલખીએ વેસવું, इत्यादिक સારા સારા ભોગ ભોગવવા તેને કરીને ભગવાનની કૃપા માને છે. (૩) અને કેટલાકને તો આ લોકમાં દ્રવ્યાદિક પદાર્થપ્રાપ્ત થાય તેણે કરીને ભગવાનની કૃપા માને છે. એવી રીતે જેને જેવી વાસના હોય તેવી રીતે ધર્મ, અર્થ અને કામ તેણે કરીને ભગવાનની કૃપા માને છે. પણ એ ભગવાનની ચરેચરી

વિષે પોતાપણું માનીને તેને વિષે પ્રીતિ કરવી, કહેતાં “હું આત્મા છું.” એમ સમજીને આત્માનું જેમ રૂઢું થાય એમ વર્તવું. અને માયિક પંચવિવેચના સુખમાં તથા માન અપમાનમાં લેવાનું નહીં, કહેતાં માન અપમાને કરીને તથા હાણ વૃદ્ધિ કરીને હરખ શોકને પામવું નહીં. એવી રીતે સમજીને વર્તે તેને આત્માનો સંગ થયો જાણવો કહેતાં તેને આત્મ-નિષ્ઠા દૃઢ થઈ જાણવી.

—અને ઘોજો પરમાત્માનો સંગ થયો કેમ જાણવો? તો જે પરમાત્મા છે તે સદાય માયાથી પર છે. અને અષ્ટ પ્રકારની જે જડ પ્રકૃતિ અને તે જડ પ્રકૃતિને ધરી રહી (ધારણ કરી) એવી જે ચૈતન્ય પ્રકૃતિ એ વેના આધાર છે અને એ વેના પ્રકાશના કરનારા છે અને સર્વે જગતના કારણ છે અને સર્વે જગતના કર્તા છે અને કર્તા થકા અકર્તા છે અને દિવ્યમૂર્તિ છે. અને અનંત અક્ષરરૂપ પાર્ષદે વિંટાળા થકા સદાય અક્ષરધામને વિષે રહ્યા છે અને એવા જે પરમાત્મા ભગવાન તે જે કૃપા કરીને અનંત જીવોના કલ્યાણ કરવાને અર્થે આ પૃથ્વીને વિષે પ્રગટ થાય છે. તે પરમાત્મા આજ મને પ્રત્યક્ષ મળ્યા છે. એવી રીતે માહાત્મ્યે સહિત પ્રત્યક્ષ ભગવાનના સ્વરૂપનો જેને નિશ્ચય થાય તેને પરમાત્માનો સંગ થયો જાણવો.

અને ઘોજો સાધુનો (સંતનો) સંગ થયો કેમ જાણવો? તો જેને ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય અને માહાત્મ્યે સહિત પરમાત્માની ભક્તિ, એ ચાર વાનાં જેમાં સંપૂર્ણ હોય તથા સાધુના ચોસઠ લક્ષણ જેમાં સંપૂર્ણ હોય એવા જે સાધુ તેના વચનમાં મન, કર્મ—ક્રવને વર્તવું અને તે સાધુને ન ગમે એવા જે કામ લોભાદિક દોષ તેનો સર્વ પ્રકારે ત્યાગ કરવો, અને શ્રદ્ધા એ સહિત એવા સાધુની સેવા કરવી. અને જેવી દેહ અને દેહના સંબંધીને વિષે જીવને આત્મવૃદ્ધિ અને દૃઢ પ્રીતિ છે તેવી તે સાધુને વિષે આત્મવૃદ્ધિ

કૃપા નથી. કેમ કે એ તો સર્વે મિથ્યા સુખ વતે કરીને કૃપા માને છે. (૪) માટે જેના ઉપર ભગવાનની યેઠી કૃપા થાય છે. તે તો અવિનાશી સુખને પામે છે અને તે જીવિકાલ, કર્મ અને માયાથી રહિત થઈને અભયપદને પામે છે. અને તેને પંચવિપયની વાસના ટળી જાય છે અને ધર્મ, અર્થ અને કામ તેનો ત્યાગ કરીને એક ભગવાનને વિષે દૃઢ પ્રીતિ થાય તેજ ભગવાનની કૃપા છે.”

પ્રશ્ન:—પછે અલંકારાનંદ સ્વામીએ પ્રશ્ન પુછ્યું:—જે “એવી ભગવાનની કૃપા કેમ (કેવી રીતે) થાય ?”

પછે મહારાજ બોલ્યા જે “એવી કૃપા તો સત્સંગે કરીને થાય છે. તે સત્સંગ તે શું? તો સત્યનો સંગ કરવો એનું નામ સત્સંગ છે. હવે સત્ય તે શું છે ? તો સત્ય એક તો આત્મા છે અને વીજા પરમાત્મા સત્ય છે. અને ત્રીજા ભગવાન પ્રત્યક્ષના એકાન્તિક સંત તે સત્ય છે અને ચોથા ભગવાનના શ્રીમુખનાં વચન જે શાસ્ત્રમાં હોય તે શાસ્ત્ર સત્ય છે. અને તે આત્મા, પરમાત્મા, સંત અને શાસ્ત્ર, એ ચાર મળીને સત્ય કહેવાય. અને તેનો મન, કર્મ, વચને સંગ કરવો તેનું નામ સત્સંગ છે. અને તે સત્સંગે કરીને જીવની ઉપર ભગવાનની યેઠી કૃપા થાય છે અને તેની મુક્તિ જે અક્ષરધામ તેને પામે છે.

હવે તે ચારનો સંગ કેવી રીતે કરવો ? તો પ્રથમ આત્માનો સંગ એમ કરવો જે આત્મા છે તે જે તે સ્થૂલ, સૂક્ષ્મ અને કારણ એવા જે માયાના ત્રણ દેહ તે થકી નોંધો છે. અને એ ત્રણ દેહનો પ્રકાશક છે. અને અચ્છેદ, અભેદ અને અમર છે. અને આત્મા અવિનાશી છે અને સુખરૂપ છે. અને દેહ છે તે નાશવંત છે, જડ છે, દુઃખનું મૂલ છે. અને નરકરૂપ છે. એમ જાણીને તે દેહમાંથી પ્રીતિનો ત્યાગ કરીને પોતાના આત્માને

વિપે પોતાપણું માનીને તેને વિપે પ્રીતિ કરવી, કહેતાં “હું આત્મા છું.” એમ સમજીને આત્માનું જેમ રહું થાય એમ વર્તવું. અને માયિક પંચવિપયના સુખમાં તથા માન અપમાનમાં લેવાવું નહીં, કહેતાં માન અપમાને કરીને તથા હાણ વૃદ્ધિ કરીને હરખ શોકને પામવું નહીં. એવી રીતે સમજીને વર્તે તેને આત્માનો સંગ થયો જાણવો કહેતાં તેને આત્મ-નિષ્ટા દૃઢ થઈ જાણવી.

-અને ઘીજો પરમાત્માનો સંગ થયો કેમ જાણવો? તો જે પરમાત્મા છે તે સદાય માયાથી પર છે. અને અષ્ટ પ્રકારની જે જડ પ્રકૃતિ અને તે જડ પ્રકૃતિને ધરી રહી (ધારણ કરી) એવી જે ચૈતન્ય પ્રકૃતિ એ વેના આધાર છે અને એ વેના પ્રકાશજ્ઞા કરનારા છે અને સર્વે જગતના કારણ છે અને સર્વે જગતના કર્તા છે અને કર્તા થવા અકર્તા છે અને દિવ્યમૂર્તિ છે. અને અનંત અક્ષરરૂપ પાર્ષદે વિંટાળા થકી સદાય અક્ષરધામને વિપે રહ્યા છે અને એવા જે પરમાત્મા ભગવાન તે જે કૃપા કરીને અનંત જીવોના કલ્યાણ કરવાને અર્થે આ પૃથ્વીને વિપે પ્રગટ થાય છે. તે પરમાત્મા આજ મને પ્રત્યક્ષ મળ્યા છે. એવી રીતે માનવો સંગ થયો જાણવો. જેને નિશ્ચય થાય તેને પરમાત્મા

(નો) સંગ થયો કેમ જાણવો? તો જેને અને ઘીજો સાધુનો (સંતો) સહિત પરમાત્માની ભક્તિ, એ ચાર ગાનાં ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય અને માહાત્મ્યો સહિત પરમાત્માની ભક્તિ, એ ચાર ગાનાં જેમાં સંપૂર્ણ હોય તથા સાધુનાં જોસઠ લક્ષણ જેમાં સંપૂર્ણ હોય એવા જે સાધુ તેના વચનમાં મન, કર્મ-વર્તવું અને તે સાધુને ન ગમે એવા જે કામ લોભાદિક દોષ તેનો સર્વ પ્રકારે ત્યાગ કરવો, અને શ્રદ્ધા એ સહિત એવા સાધુની સેવા કરવી. ~~અને~~ જેવી દેહ અને દેહના સંવંધીને વિપે જીવને આત્મવૃદ્ધિ અને દૃઢ પ્રીતિ છે તેવી તે સાધુને વિપે આત્મવૃદ્ધિ

અને ત્યાગી હોય તે પળ ત્યાગીના ધર્મ પ્રમાણે નિષ્કામ, નિર્લોભ નિઃસ્વાદ, નિર્માન, નિઃસ્નેહ તેને દૃઢ કરે તથા આત્મનિષ્ઠા અને વૈરાગ્ય તે પળ શુદ્ધ દૃઢ કરીને પ્રત્યક્ષ ભગવાનની માહાત્મ્યે સહિત દૃઢ ભક્તિ કરે તો તે ત્યાગી પળ નિર્વાસનિક થાય. અને અક્ષરધામને પામે. માટે આ વાર્તા કરી તે પ્રમાણે ત્યાગી અને ગૃહસ્થ બે તે પોતપોતાના ધર્મ કહ્યા તેને અંતરમાં ઉતારીને તેવી રીતે વર્તે તો ગૃહસ્થ પળ આ જ ભગવાનને પ્રતાપે કરીને નિર્વાસનિક થાય. અને ત્યાગીના ધર્મ પ્રમાણે ત્યાગી વર્તે તો તે ત્યાગી પળ આ જ પ્રત્યક્ષ ભગવાનના પ્રતાપે કરીને નિર્વાસનિક થાય. પળ પ્રત્યક્ષ ભગવાન અને ભગવાનના સંત મહ્યા વિના ત્યાગી કે ગૃહસ્થ કોઈ નિર્વાસનિક થાય નહીં.

જેમ રાંક હોય અને ધોરી જારની ધાટી રાવ ધાતો હોય પછી તેને એમ કહીએ જે ધાટી રાવ તો સારી નથી. માટે નાહી દે ? ત્યારે તે રાંક એમ કહે જે “મારે તો તે ધાટી રાવ અમૃત જેવી છે કેમ કે તે રાવને ધાડું નહીં તો મરી ધાડું માટે મારાથી તો રાવને નાહી દેવાય નહીં.” પળ તે રાંકને જો મોતીયા લાડવાનો ધાળ ભરીને મોઢા આગળ મૂક્યો હોય તો તે રાંક જે તે ધાટી રાવને વગર કહે નાહી દે અને કાંઈક ધવાળી હોય તેનો પળ ધરધરો કરે “જે એવી નકામી રાવ ધ્યાંથી ધવાળી ?”

તેમ રાંક જેવા ધાસના ધાળા જીવ તે ધાટી રાવરૂપ જે પંચવિધ્ય તેને ભોગવે છે. તેને સૂઝે ઇટલી વિષયના ધંડનની ધાર્તા કરીએ પળ તે વિષયને તો જીવનપ્રાણ માન્યા હોય તે કોઈ રીતે મુકી શકે જ નહીં. પળ જો તેને મોતીયા લાડવારૂપ પ્રત્યક્ષ ભગવાન અને તેના સંતનો માહાત્મ્યે સહિત નિશ્ચય ધાય તો તત્કાળ પંચવિષયનો ધ્યાગ કરી દે.

અને નિર્વાસનિક થઈને પ્રત્યક્ષ ભગવાનમાં જીવ જોડાઈ જાય છે. જેમ રાંક રાવનો ત્યાગ કરીને લાડવા જમવા મંડી પડે છે તેમ જીવ જે તે પંચવિપયનો ત્યાગ કરીને પ્રત્યક્ષ ભગવાન અને ભગવાનના સંતને વિષે દૃઢ પ્રીતિ કરે છે. અને તે નિર્વાસનિક થઈને અક્ષરધામને પામે છે.

માટે આ સમે જેને નિર્વાસનિક થવું હોય તેને આ કહ્યું તે પ્રમાણે સમજીને વર્તશે તો તે તત્કાલ નિર્વાસનિક થશે. માટે આ વાર્તા છે તે સર્વે શાસ્ત્રનો સાર છે.”

પ્રશ્ન :—પછે વઢી પટેલ પોલા આંવાણ પ્રશ્ન પૂછ્યું “હે ભગવાન ! આ માણસ મરી જાય છે તેને પાછો માણસનો અને માણસનો અવતાર આવતો હશે કે વીજો અવતાર આવતો હશે ? કે અવતાર ફરીને આવતો જ નહીં હોય ? તે અમને જેમ હોય તેમ કહો.”

પછે ભગવાન વોલ્યા જે—“ સારું પ્રશ્ન પૂછ્યું માટે સાંભલો ઇનો ઉત્તર કરીયે. જે આ જીવ છે તે તો અવિનાશી છે અને તે જીવને માયાના ત્રણ દેહ છે. તે કયા ત્રણ દેહ ? તો સ્થૂલ, સૂક્ષ્મ અને કારણ ઇ ત્રણ દેહ છે. તેમાં જે સ્થૂલ દેહ છે તેને મુકે છે અને સૂક્ષ્મ અને કારણ તો જીવની ભેગા ને ભેગા રહે છે. પછે સ્થૂલ દેહ મુકવા સમે જીવને જેવી વાસના હોય તેવો પાછો દેહ ધરે છે.

જેમ આંવલીનો આંવલીયો હોય તેને વિષે આંવલી રહી છે. તે જો આંવલીયાને વાવે તો મોટું જાડ થાય. તે મોટું જાડ થયું તે આંવલીયાનો સ્થૂલ દેહ છે અને આંવલીયો સૂક્ષ્મ દેહને ઠેકાણે છે અને તે આંવલીયા ઉપર જે ફોતરું છે તે કારણ દેહને ઠેકાણે છે. તેમાં જ્યાં સુધી આંવલીયા ઉપર ફોતરું હોય ત્યાં સુધી તેમાંથી જાડ થાય છે. અને જો તે આંવલીયાને અગ્નિમાં શેકીને ફોતરું ઉતારી નાખે તો તે આંવલીયા-

માંથી પાછું ફાડ થાય નહીં. તેમ જીવને આંવલીયાના ફોતરાં રૂપ કારણદેહમાં વાસના હોય ત્યાં સુધી જન્મ મરણ ટલતું નથી અને જ્યારે ફોતરાંરૂપ જે વાસના તેને જ્ઞાનરૂપી અગ્નિ કરીને વાઢી નાખે તેને જન્મ મૃત્યુ ટલી જાય છે. અને તે જીવ ભગવાનના ધામને પામે છે. પણ તે વિના જન્મ મૃત્યુ ટલતું નથી. અને જીવ છે તે સૂક્ષ્મ અને કારણ દેહમાં રહ્યો થકો જ્યાં જ્યાં વાસના હોય ત્યાં ત્યાં સ્થૂલ દેહનું વારેવારે ધારણ કરે છે.

જેમ ભરતજીને દેહ મુકવા સમે મૃગલાના વચ્ચામાં દયાઈ કરીને વાસના રહી હતી તો તે ભરતજીને મૃગનો દેહ ધરવો પડ્યો હતો. તે ઇવા મોટાને ઇમ થયું અને માણસમાંથી મૃગ થયા તો વજિા જીવ જેને અનંત વાસના હોય તેને તો ક્યાંથી પાછો ફરીને મનુષ્યનો અવતાર આવે ? ન જ આવે. અને તે વાસનાવાઢા જીવને તો સ્થૂલ દેહનો ત્યાગ કરીને પ્રથમ તો યમપુરીમાં જડને કેટલાક યુગ સુધી તો છ લાખ અને ચોરાશી હજાર નરકના કુંડ છે તેમાં મહા કષ્ટને ભોગવવું પડે છે. અને પછી લખ ચોરાશીમાં જાય છે અને તેમાં કુતરા, ગધેડાદિકના અનંત જન્મ ધરવા પડે છે.

અને જે મનુષ્ય દેહમાં પુરુષ હોય અને તેને દેહ મુકવા સમે સ્ત્રીમાં વહુ હેત હોય તો તે પુરુષ સ્ત્રી થઈ જાય છે. અને સ્ત્રીને પુરુષમાં પ્રીતિ વહુ હોય તો તે સ્ત્રીનો પુરુષ થાય છે. અને જે મનુષ્યને પ્રત્યક્ષ ભગવાન અને સંતનો સંવંધ થાય છે અને જે પ્રત્યક્ષ ભગવાનના ભક્ત થાય છે અને તેને કાંઈક વાસના રહી ગઈ હોય તો તેને પાછો ફરીને માણસનો અવતાર આવે છે. પણ તે નરક ચોરાશીમાં જાય જ નહીં. અને તે પ્રત્યક્ષ ભગવાનના ભક્તને થોડી ઘણી વાસના રહી ગઈ હોય તેને તો ભગવાન

દેવતામાં અને મનુષ્યમાં જન્મ ધરાવે છે અને જ્યારે જ્ઞાન આપીએ કરીને વાસનારૂપ કારણ દેહને વાળી નાખે છે ત્યારે જીવ જે તે વ્રહ્મરૂપ થઈને ભગવાનના અક્ષરધામને પામે છે. એ તમારા પ્રશ્નનો ઉત્તર છે.”

इति श्री मुखसिद्धांत ६४ समाप्त ॥

૬૫ વિષય :—વ્યાસજીના વચનોનો મર્મ

શ્રી હરિકૃષ્ણાય નમોનમઃ—સંવત્ ૧૯૧૬ ના ભાદરવા વાદિ ૨ ને દિવસ મહારાજ શ્રી હરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી મંડારીયા મધ્યે મટ ગલા ગોવિંદજીને ઘેર ઉત્તરાદે વાર ઓરડાની ઓસરીમાં ઢોલિયા ઉપર ગાદી તકીયા નચાવીને વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં. મસ્તક ઉપર ગુઢા રંગની પાઘ વાંધી હતી. પુષ્પના હાર કંઠમાં ધારણ કર્યા હતા. કકુંનો ચાંદલો કર્યો હતો. પોતાના મુખારવિંદની આગળ સાધુ તથા દેશદેશના હરિભક્તની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

પ્રશ્ન :—પછે દેવે શામજીએ પ્રશ્ન પૂછ્યું જે “મહારાજ ! શ્રી ભાગવતમાં વસુદેવે કંસ પ્રત્યે કહ્યું છે જે “તારી વહેનને તું મારીશ જીવે, પણ જીવ મરતો નથી, અને આ દેહને મુકવાનો સમો થાય છે ત્યારે (જીવ) વીજા દેહમાં પ્રવેશ કરીને આ દેહનો ત્યાગ કરે છે જેમ જાડમાંકડી આગલા તરણાં ઉપર વે પગ માંડીને પછી પાછલા પગ ઉપાડે છે. તેમ જીવ જે તે આગલા દેહમાં પ્રવેશ કરીને આ દેહને મુકે છે.” અને વાળી ગરુડ પુરાણમાં એમ કહ્યું છે જે “જીવ જ્યારે દેહ મુકે છે ત્યારે પ્રથમ યમના દૂત જીવને ચાર ઘડીમાં ધર્મરાજા પાસે લઈ જાય છે. અને તે જીવના પાપ પુણ્ય જોઈને પાછો મોકલે છે અને તે જીવ વાર દિવસ સુધી ત્યાં રહીને પછે પાછો યમપુરીમાં લઈ જાય છે. અને તે યમપુરીમાં કેટલાક યુગ સુધી રહીને તે જીવના પાપનું નિવારણ થાય છે, ત્યાર પછી આકાશ-

માં જાય છે. અને પછી મેઘ મેઢો વરસીને અન્ન-ખડમાં આવીને તે અન્ન
ખડને મનુષ્ય પશુ ખાય તે મેગો પુરુષના પેટમાં જડને પછી વીર્યમાં
આવીને સ્ત્રીના ઉદરમાં આવીને દેહ ધરે છે. એવી રીતે ઘણા કાળે દેહ
ધરે છે. અને આ વેય વ્યાસજીનાં—એક ધનીનાં વચન તે પરસ્પર વિરુદ્ધ
આવે છે. તે એક વચન સાચું કરીએ તો બીજું યોટું થાય છે. માટે તેનું
કેમ હશે? તે કૃપા કરીને કહો. ”

પછે મહારાજ બોલ્યા—“જે લો એનો ઉત્તર કરીએ. જે એ વે પ્રકારનાં
વચનને સાંભળીને કેટલાક જીવને શાસ્ત્રને વિષે નાસ્તિક ભાવ આવી
જાય છે. માટે તેનો ઉત્તર એમ છે જે જીવને ત્રણ દેહ છે; સ્થૂલ, સૂક્ષ્મ
અને કારણ તેમાં કારણ અને સૂક્ષ્મ તો અનાદિના છે. અને તે વે દેહ
વાસનામય છે. તે જે પદાર્થની વાસના હોય તે ઠેકાણે સ્થૂલ દેહનું
ધારણ કરીને તે પદાર્થને ભોગવે છે. અને પદાર્થને ભોગવે છે ત્યારે જીવ
જે તે સ્થૂલ દેહમાં મુખ્યપણે વર્તે છે. અને તે સ્થૂલ દેહની આવરદા
આવી રહે ત્યારે વાસનાલિંગ એવો જે નવતત્ત્વનો સૂક્ષ્મ દેહ તેમાં જીવ
પ્રવેશ કરીને સ્થૂલ દેહને મુકીને યમપુરી પ્રત્યે જાય છે. અને નિત્ય
નિમિત્ત પ્રલયમાં સ્થૂલ દેહનો નાશ થાય છે. પણ સૂક્ષ્મ અને કારણ
વે દેહનો નાશ થતો નથી. અને જ્યારે પ્રાકૃત પ્રલય થાય છે ત્યારે સ્થૂલ
અને સૂક્ષ્મ એ વે દેહનો નાશ થાય છે અને કારણદેહ એક રહે છે. અને
તે કારણદેહનો નાશ કોઈ કાળે થતો નથી. અને પ્રાકૃત પ્રલયને અંતે
પાછી સૃષ્ટિ સૃજાય છે ત્યારે સ્થૂલ અને સૂક્ષ્મ વે દેહ ઉત્પન્ન થાય છે
અને જીવને જેવી વાસના હોય તેવા દેહનું ધારણ કરીને સ્થૂલદેહના
ભોગને ભોગવે છે. અને પાપ પુન્ય કરે છે. અને વળી સ્થૂલ દેહની આ-
વરદા આવી રહે છે ત્યારે સૂક્ષ્મ દેહમાં પ્રવેશ કરીને પાપ પુન્યનું ફળ
ભોગવે છે. પણ દેહ વિના જીવ રહેતો નથી. ત્યાં દૃષ્ટાંત છે :—

—જે જેમ દિવો ઘરની મધ્યે મુકયો હોય તે ઘર વધામાં તેનો પ્રકાશ વ્યાપી રહે છે. તે ઘરમાં પ્રકાશ વ્યાપ્યો તે દિવાનું સ્થૂઠ શરીર કહેવાય અને દિવેટને વિષે વલ્લગીને રહ્યો છે તે દિવાનું સૂક્ષ્મ શરીર છે. અને દીવેલ છે તે દિવાની આવરદા છે. અને જ્યારે દીવેલ આવી રહે ત્યારે ઘરમાં જે પ્રકાશ હોય તે સંકોચ પામીને કોડીયામાં આવે કહેતાં સ્થૂઠ દેહ રૂપી ઘરનો ત્યાગ કરીને સૂક્ષ્મ દેહરૂપી જ્યોતિને વિષે પ્રવેશ કરે છે. અને જ્યારે દિવો ઓલવાઈ જાય છે ત્યારે કારણ દેહરૂપ-વાયુરૂપ ધુમાડો તેમાં પ્રવેશ કરે છે.

તેમ જીવને વ્રણ દેહ છે. તે દેહ વિના જીવ રહી શકતો જ નથી. તેમાં જે સ્થૂઠ દેહની દૃષ્ટિવાળા છે તેના દેહનો નાશ થાય ત્યારે કહે જે “મરી ગયો.” અને વસુદેવે તો જ્ઞાનદૃષ્ટિ કંસને કહ્યું જે—“જીવ મરતો નથી અને સ્થૂઠ અને સૂક્ષ્મ એ બે દેહમાં રહીને જન્મ-મૃત્યુ, યમપુરી અને ચોરાશી ગર્ભવાસ તેને ભોગવે છે. માટે જીવ મરતો નથી. તે પણ સત્ય છે અને લલકમાંકડીની પેટે સૂક્ષ્મ દેહમાં પ્રવેશ કરીને સ્થૂઠ દેહનો ત્યાગ કરીને યમપુરીના દુઃખને ભોગવે છે તે પણ સત્ય છે. એ તમારા પ્રશ્નનો ઉત્તર છે. અને નિત્ય નિમિત્ત પ્રલયમાં સ્થૂઠ દેહનો નાશ થાય છે અને વળી ઉત્પત્તિ સમે ઉપજે છે. અને જ્યારે પ્રાકૃતપ્રલય થાય છે ત્યારે સૂક્ષ્મ અને સ્થૂઠ એ બે દેહનો નાશ થાય છે અને ઉત્પત્તિ સમે પાછા ઉપજે છે. અને ત્રીજો કારણદેહ છે. તે તો અનાદિનો છે. અને તેનો નાશ થતો નથી.

અને તેનો નાશ ક્યારે થાય છે? તો જ્યારે જ્ઞાન પ્રલય થાય છે ત્યારે કારણદેહનો નાશ થાય છે. તે જ્ઞાનપ્રલય ક્યારે થાય છે? તો જ્યારે જીવને મનુષ્યનો દેહ હોય અને માયાપર એવા જે બ્રહ્મના આધાર પર-બ્રહ્મ દિવ્યમૂર્તિ ભગવાન એ પોતાની સ્વચ્છાએ જીવોનો મોક્ષ

કરવા સારુ પૃથ્વીને વિષે ભાસમાન. રામકૃષ્ણ, ઋષભ, કપિલાદિક રૂપે થયા હોય તથા એના સંત તે પ્રગટ થયા હોય પછી તે ભગવાન અને સંત તેને શરણે જીવ આવે અને તેની આજ્ઞા પ્રમાણે મન કર્મ વચને વર્તે અને તેને વિષે સર્વે અંતરાયનો ત્યાગ કરીને દૃઢ પ્રીતિ કરે તો તેને આત્મ-તિક પ્રલયનું જ્ઞાન થાય છે. કહેતાં તે જીવને જ્ઞાનપ્રલય થાય છે. અને તે આત્મતિક મોક્ષને પામે છે. ત્યારે તેને કારણદેહનો નાશ થાય છે અં જીવનું જીવણું મટી ને બ્રહ્મરૂપ થાય છે અને અક્ષરધામને પામે છે પણ ભગવાન અને ભગવાનના દૃઢ પંચવિષયના ત્યાગી નિર્વાસનિક સંત મળ્યા વિના કોટિ સાધન કરે તો પણ તેને કારણ શરીરરૂપ જે મહા માયા તે ટલતી નથી. ત્યાં ભગવત્ગીતાનો શ્લોક:-

દૈવી ઇયા ગુણમયી મમ માયા દુરત્યયા ।

મામેવ ચ પ્રપદંતે માયામેતાંતરંતિ તે ॥

અર્થ:-શ્રીકૃષ્ણ કહે છે જે “દૈવી અને ગુણમયી ઇવી જે મારી માયા તે દુઃખે કરીને તરવી કઠણ છે, પણ મારા ચરણને જીવ પામે તો સુખે કરીને તે માયાને તરી જાય.”

માટે આ સમે જેને મનુષ્યનો દેહ આવ્યો છે અને આ સત્સંગનો જોગ જેને થયો છે તેના ભાગ્યનો પાર નથી. કેમ કે આજ દેશકાળ વધુ સારો છે. સારા દેશકાળમાં સુખે પ્રભુ ભજાય છે, અને પૂર્વે રામકૃષ્ણાદિક ભગવાનના અવતાર થયા હતા ત્યારે ઉપાધિ ઘણી થતી હતી. તે ભક્ત-જનને પ્રભુ ભજવામાં વધુ મૂંઝા દેશકાળ હતા, અને આજ તો સર્વ પ્રકારે રૂઢા દેશકાળ વર્તે છે. માટે જેને પોતાના આત્માના કલ્યાણને ઇચ્છું હોય તેને તો દૃઢ મન કરીને ભગવાન અને ભગવાનના નિર્વાસનિક પંચવિષયના ત્યાગી એવા જે સંત તેનો આશરો કરવો, અને પોતાના આત્માનો મોક્ષ

કરી લેવો. પણ મનુષ્યદેહ પામ્યાનો પરમ લાભ છે, અને આવો સમો આવ્યો છે અને જે સત્સંગ નથી કરતા તે તો મહામૂર્ખ છે અને આત્મઘાતી છે.”

इति श्रीमुख सिद्धांत ६५ समाप्त ।

૬૬ વિષય:—આસુરીનું ઘન અધર્મમાં જાય

શ્રી હરિકૃષ્ણાય નમોનમ:—સંવત્ ૧૯૧૬ના માદરવા વદિ ૩ને દિવસ મહારાજ શ્રીહરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી મંડારીયા મધ્યે પટેલ પોલા આંવાને ઘેર ઉગમણે ચાર ઓરડાની ઓસરીમાં ઢોલિયા ઉપર ગાદિ તકીયા નલાવીને બિરાજમાન થયા હતા. સર્વે શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં. મસ્તક ઉપર કંસુબલ ફેંટો વાંધ્યો હતો. સર્વે અંગમાં પુષ્પનાં આમૂષ્ણો શોભી રહ્યાં હતાં. અને પોતાના મુખારવિંદની આગલ સાધુ તથા દેશ દેશના હરિભક્તોની સભા ભરાઈને વેઠી હતી.

પછે મહારાજ કૃપા કરીને હરિજન પ્રત્યે વોલ્યા જે—“આસુરી જીવ હોય અને તેને દ્રવ્ય મળ્યું હોય તો તે દ્રવ્ય તેને દુઃખ જ દે છે. અને તે દ્રવ્યને અધર્મને માર્ગે વાવે છે. તે કેવી રીતે વાવે છે? તો વેશ્યાઓને લવડાવે, તથા ભવૈયા રમાડે, દારૂ—માંસ ખાય, ઇ આદિક ઘણા પ્રકારના ફેલને માર્ગે દ્રવ્યને વાવે, અને તે પાપે કરીને પછી તે મહા દુઃખને પામે છે, પણ એવા અધર્મી પાસે દ્રવ્ય હોય તે સુપાત્ર ઠેકાણે વચરાય નહીં, અને એવા અસુરી જીવ હોય તે ધર્મવાળા મનુષ્યને દેહીને વઢી મરે છે, અને સાધુ, અષ્ટ પ્રકારે સ્ત્રીનો ત્યાગ કરાવતા હોય તથા સર્વ પ્રકારે દ્રવ્યનો અને રસાસ્વાદનો ત્યાગ રાખતા હોય તેને દેહીને આસુરી જીવ દાણે વઢે છે, પણ તેનો આસુરી જીવને મહિમા ન સમજાય.

અને એમ ન સમજે જે આવા માયાપર અને પંચ વિષયના ત્યાગી સાધુ તેનાં તો દર્શન ઘણાં દુર્લભ છે ! અને એવા સાધુના દર્શને કરીને અનંત જીવનું કલ્યાણ થાય છે, એમ આસુરી જીવને સમજ્યામાં આવે નહીં, અને આસુરી જીવ તો પંચ વિષયના રાગી અને વેશધારી એવા જે અધર્મી તેને દેખીને રાજી થાય છે, પણ વિષયના ત્યાગી અને ધર્મવાળા સાધુ, તેને દેખીને રાજી થાય નહીં, અને ઝલટા દુઃખ પામે. કેમ કે જે ધર્મવાળા હોય તે અધર્મને સ્વોદે અને વિષયનું સંહન કરે, માટે અધર્મી અવગુણ લે છે, પણ એમ ગુણ ન લેય જે એને ધન્ય છે જે સ્ત્રી, દ્રવ્ય, રસાદિક પંચવિષયનો ત્યાગ કરીને વર્તે છે. એવો અધર્મીને ગુણ ન આવે, અને અધર્મીને તો ચોર, કપટી, ફેલી, વ્યસની, એવા મૂંઢા સ્વભાવવાળા ગમે છે. અને એવા અધર્મીના અંતઃકરણમાં પણ મહા ક્લેશ વર્ત્યા કરે છે. કહેતાં તેને શાન્તિ થાય નહીં. અને દેહને મુકીને મહાકષ્ટને પામે છે. માટે જેને પોતાના આત્માનું રૂઢું કરવું હોય તેને તો એવા અધર્મીના સંગનો ત્યાગ કરવો. અને ધર્મવાળા અને વિષયના ત્યાગી એવા જે ભગવાન, તેને વિષે દૃઢ સ્નેહવાળા જે સાધુ તેનો મન, કર્મ, વચને સંગ કરવો. અને તેમની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તવું અને એવી રીતે સમજીને સત્ય સાધુની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તે છે તેનાં અનંત જન્મનાં પાપ સર્વે વળીને ભસ્મ થઈ જાય છે અને તે આને આ દેહે માયાપર થઈને ભગવાનના ધામને પામે. માટે અધર્મીના સંગને તો હૃદકાયા શ્વાન અને સર્પરૂપ જાણીને ત્યાગ કરવો પણ કોઈ રીતે ગાફલાઈ કરીને અધર્મીનો સંગ ન કરવો. અને જો ગાફલાઈ રાખીને કહેતાં ‘મને તે શું કરશે?’ એમ જાણીને અધર્મીનો સંગ રાખે તો તેનું કોઈ રીતે કલ્યાણ થાય નહીં. અને તે ગાફલને આવો અતિશય દુર્લભ મનુષ્યનો દેહ તે પશુના પાડમાં જાય અને જે સાવધાન છે તે તો પોતાને ભગવાને કૃપા કરીને આપ્યો જે મનુષ્યનો દેહ, તે દેહે કરીને અધર્મીનો

તથા અધર્મનો ત્યાગ કરીને ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ અને માહાત્મ્યે સહિત ભગવાનની ભક્તિ દૃઢ કરીને પંચવિષયના ત્યાગી સંત તેનો સમાગમ કરીને વિષયની વાસનાને મુક્તીને ભગવાનના ધામને પામવું એજ મનુષ્ય-દેહનો લાભ છે. અને તે વિના તો પશુના પાડમાં મનુષ્યનો દેહ જાય છે.”
 इति श्रीमुख सिद्धांत ६६ समाप्त ।

૬૭ વિષય :—વાસનિક જીવ નિર્વાસનિક ક્યારે થાય ?

શ્રી હરિકૃષ્ણાય નમોનમઃ—સંવત્ ૧૯૧૬ ના ભાદરવા વદિ ૪ને દિવસ મહારાજ શ્રી હરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી ટાળા મધ્યે મદ્ય યદુરામ જગજીવનને ઘેર ઊગમણે વાર મેડીની ઓસરીમાં ઢોલીયા ઉપર ચિરાજમાન થયા હતા. અને સર્વે શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં. અને કસુંબલ ફેંટો મસ્તકે વાંધ્યો હતો. ગુલાબના પુષ્પના હાર ધારણ કર્યા હતાં. અને પુષ્પના વાજુ, ગજરા, તોરા અને ગુચ્છ શોભી રહ્યા હતા. કકુંનો ચાંદલો કર્યો હતો અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ સાધુ તથા દેશદેશના હરિભક્તોની સભા મરાઈને બેઠી હતી.

પછે મહારાજ શ્રી હરિકૃષ્ણ ભગવાન કૃપા કરીને બોલ્યા જે “જીવ કેવો છે ?”

કે જેવો પાણીનો ડંડો ધરો હોય તથા મધનો ઘડો હોય તથા હર-
 પીયો પારો હોય તે જેવો જીવ છે. તે જીવ દેહમાં હૃદયને વિષે રહ્યો
 થકો અનંત પ્રકારની પ્રવૃત્તિઓ દ્વારા કરીને આ વિશ્વના વિષયને ભોગવે
 છે. જેમ કાનઘડો પોતાના સર્વે પગને એક સાથે ચલાવે છે તેમ જીવ
 પણ હૃદયમાં રહ્યો થકો કાન ઇન્દ્રિયની વૃત્તિ દ્વારા કરીને અનંત
 પ્રકારના શબ્દના વિષયને ભોગવે છે; નેત્ર ઇન્દ્રિયની વૃત્તિ કરીને અનંત

પ્રકારના રૂપવિષયને ભોગવે છે; રસના ઇન્દ્રિયની વૃત્તિ કરીને અનંત પ્રકારના રસ વિષયને ભોગવે છે; અને નાસિકા ઇન્દ્રિયની વૃત્તિ કરીને અનંત પ્રકારના ગંધવિષયને ભોગવે છે. એવી રીતે જીવ જે તે હૃદયને વિષે એક ટેકાળે રહ્યો થકો દશ ઇન્દ્રિયો અને ચાર અંતઃકરણ અને ચૌદ દેવતા એ સર્વેને પ્રકાશે છે. અને પોતે જીવ જે તે વિષયની ભોક્તા બુદ્ધિ કરીને ભોગને ભોગવે છે અને તે વિષયભોગની ભોક્તા વૃત્તિ દ્વારા અકેકી વૃત્તિમાં અપારને અપાર દુઃખને પામે છે. એવી રીતે જીવ જે તે પોતાના આત્મસ્વરૂપને ભૂલીને તથા આત્માને સુખના આપનારા એવા જે પરમાત્મા અને તેના સંત તેના સ્વરૂપને ભૂલીને મહાદુઃસ્વરૂપ જે પંચવિષય તેમાં સુખ માનીને વિષયને ભોગવે છે અને મહાદુઃસ્વરૂપને પામે છે અને વિષયની વાસના કરીને જન્મ-મૃત્યુને વારંવાર પામે છે. એવી રીતે જીવ જે તે અનાદિ કાળનો અજ્ઞાને કરીને અપાર કષ્ટને ભોગવે છે. અને તે દુઃખ થકી પોતાની મેળે કોઈ જીવ છૂટવાને સમર્થ નથી. અને જીવને પોતાની મેળે કલ્યાણનો માર્ગ પણ કોઈને જડતો નથી, અને વિષયની વાસના પણ કોઈ પોતાની મેળે ટાળવાને સમર્થ નથી. માટે તે વાસના કેમ ટાળે ? અને કલ્યાણનો માર્ગ કયારે સૂઝે ?

—તો સદાય, અનાદિ, માયાથી પર એવા જે પરમાત્મા ભગવાન તે જ જીવોની ઉપર કૃપા કરીને મનુષ્યસ્વરૂપનું ધારણ કરીને પોતાનો સંબંધ કરાવીને પોતાના સ્વરૂપનું જ્ઞાન કરાવે છે ત્યારે જીવ જે તે પંચવિષય થકી મુકાય છે. અને આત્મા પરમાત્માના સ્વરૂપને સાક્ષાત્કાર જાણે છે. અને જન્મ-મરણના દુઃસ્વથકી મુકાઈને અવિનાશી સુખને પામે છે. હવે તે પરમાત્મા અને તેમના સંત તે જીવને કેવી રીતે જ્ઞાન આપે છે ?

તો પોતાના જ્ઞાનરૂપી પ્રકાશે કરીને નિત્ય, નિમિત્ત, પ્રાકૃત અને

આત્મિક પ્રલયનું રૂપ દેખાડીને જીવને બ્રહ્મસંગાતે એકતાભાવ કરાવીને બ્રહ્મના પ્રકાશક એવા જે પરબ્રહ્મ તેના સ્વરૂપનો પ્રત્યક્ષ નિશ્ચય કરાવે છે ત્યારે તેના શ્રોત્રની વૃત્તિ છે તેનો માયિકભાવ ટળીને દિવ્ય ભાવને પામે છે. અને તેવી જ રીતે તે નેત્ર ઇન્દ્રિયમાંથી માયિક આકાર માત્રનો પ્રલય કરાવીને પોતાનું પ્રત્યક્ષ દર્શન આપીને દિવ્ય ભાવને પમાડે છે. રસના ઇન્દ્રિયની વૃત્તિ છે તેને માયિક રસમાત્રનો પ્રલય કરાવીને પછે પોતાની પ્રસાદી જમાડીને તથા પોતાનાં ચરિત્ર ગવડાવીને દિવ્યભાવને પમાડે છે અને પોતાને ચંદ્ર્યાં ચંદન, પુષ્પ, આદિક તેની સુગંધીય કરીને નાસિકા ઇન્દ્રિયની વૃત્તિને દિવ્યભાવને પમાડે છે. એવી રીતે દશ ઇન્દ્રિયો અને ચાર અંતઃકરણ તેને ભગવાન અને ભગવાનના સંત જે તે પોતાનો સંબંધ કરાવીને તેને જ્ઞાન આપીને ઇન્દ્રિયોના માયિક વિષયનો પ્રલય કરાવીને પોતાના સ્વરૂપમાં જોડાવીને દિવ્ય ભાવને પમાડે છે. પછી તે જીવને ભગવાન અને સંતના સ્વરૂપનો નિશ્ચય થાય છે. જેમ હીરે કરીને હીરો વિંધાય છે અને મણિય કરીને મણિ વિંધાય છે તેમ ભગવાન અને ભગવાનના સંતના સ્વરૂપનો નિશ્ચય તે ભગવાન અને ભગવાનના સંત વતે જ થાય છે. પણ માયિક ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણની સમજણે કરીને ભગવાન અને સંતનું સ્વરૂપ ઓઠાહ્યામાં આવતું નથી.

તે માટે દશ ઇન્દ્રિયો અને ચાર અંતઃકરણ તેની જે વૃત્તિઓ તેને ભગવાન અને ભગવાનના સંતના સ્વરૂપમાં જોડી દેવી. અને અશુભ પંચવિષય તેનો ત્યાગ કરવો. અને એવી રીતે ભગવાન અને સંતના સંબંધને જીવ પામે છે તેના અંતરમાં પ્રકાશ થાય છે. અને તે પ્રકાશના મધ્યે ભગવાન અને સંતનું સ્વરૂપ અનંત પ્રતાપે શુક્ત દેખાય છે. અને તે જીવાત્મા મહાચળને પામે છે. કહેતાં મોટા બ્રહ્માદિક અને કામાદિક

દોષ લથડીયાં લેવડાવે છે તે કામાદિકની ગણતરી ભગવાનના ભક્તને રહેતી નથી. અને તેને તો તુચ્છ કરી જાણે છે. અને બ્રહ્માનંદ સુખને પામે છે. અને સ્વતંત્ર થાય છે કહેતાં માયાનું આવરણ અનાદિનું હતું તે ટૂંકી જાય છે. અને માયાનું આવરણ ટૂંક્યું ત્યારે તો તે આત્મા અક્ષર બ્રહ્મરૂપ થાય છે અને તે અક્ષરમાં તો ભગવાન અલંકાર રહ્યા છે. માટે એવા અદ્ભુત સુખને પામે છે અને તે આત્મા પોતાના સુખના પારને પામતો નથી. અને પોતાથકી પર એક પરમાત્મા તે અધિક રહે છે. અને તે પરમાત્માના સુખે કરીને જ પરમાનંદ પામે છે. તે પરમાત્મા અને તેના સંતનો આજ તમારે સાક્ષાત્કાર સંબંધ થયો છે અને જેને ભગવાન અને ભગવાનના સંતના સ્વરૂપનો નિશ્ચય થાય છે તે આત્મા તો અક્ષર-બ્રહ્મના ભાવને પામે છે.”

इति श्रीमुख सिद्धांत ६७ समाप्त ।

૬૮ વિષય:—ત્રણ ગુણમાં રહીને જીવ કર્મ કરે છે તેથી દુઃખ પામે છે.

શ્રી હરિકૃષ્ણાય નમોનમઃ—સંવત્ ૧૯૧૬ના માદરવા વાદિ ૫ ને દિવસ મહારાજ શ્રી હરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી ટાળા મધ્યે મદ્ય પ્રમુ-
રામને ઘેર ડગમળે વાર ઓરડાની ઓસરીમાં ઢોલિયા ઉપર ગાદી તકીયા નલાવીને તે ઉપર વિરાજમાન થયા હતા. શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યાં હતાં. મસ્તક ઉપર ગુલા રંગની પાઘ વાંધી હતી. કંઠમાં પુષ્પના હાર ધારણ કર્યાં હતા. પાઘમાં તોરા લટકતા હતા. અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ સાધુ તથા ઘણા હરિભક્તની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

પછે સંધ્યા આરતી થયા પછી મહારાજ બોલ્યા જે—“સર્વે સાં-
મળો એક વાર્તા કરવી છે જે આ જીવ સર્વે છે તે ત્રણ ગુણમાં મળીને

માયિક એવા જે પંચવિષયના ભોગ ભોગવે છે અને તેના કર્મના ફળે કરીને સુખ દુઃખને પામે છે. તેમાં રજોગુણની દશ ઇન્દ્રિયો છે, તમોગુણના પાંચભૂત અને પાંચ વિષય છે. સત્ત્વગુણનાં ચાર અંતઃકરણ અને ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણના દેવતા છે. અને તે ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણે કરીને જીવ જે તે ત્રિગુણાત્મક કર્મ કરે છે. અને તે કર્માનુસાર કર્મનું ફળ આકાશ, પાતાલ અને મૃત્યુલોકને વિષે રહીને ભોગવે છે. અને તે ફળ ધર્મ, અર્થ અને કામરૂપ છે. તેમાં સત્ત્વગુણી કર્મનું ફળ સ્વર્ગાદિક છે, રજોગુણનું ફળ મધ્યલોક છે અને તમોગુણી કર્મનું ફળ પાતાલ લોક છે. એવી રીતે વિશ્વની ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ અને પ્રલય તેને વિષે જીવ જે તે પરમેશ્વર ને ન જાણવારૂપ માયાએ કરીને મોહને પામતો થકો સુખદુઃખને ભોગવે છે. અને સર્વે જીવ જે તે ધર્મ, અથ અને કામપર વર્તે છે. પણ મોક્ષને માર્ગે ચાલું ઘણું કઠણ છે અને મોક્ષના દાતા જીવને મળવા અતિશય દુર્લભ છે. અને મોક્ષના દાતા ભગવાન કે ભગવાનના એકાંતિક પંચવિષયના ત્યાગી સંત તેનો સંબંધ અને તેની આજ્ઞા પાઠવી, તેને કરીને જીવ કૃતાર્થ થાય છે.

—અને જેને ભગવાન અને ભગવાનના સંતનો સંબંધ થાય અને તે તમોગુણી જીવ હોય તો પણ તે જીવનું કલ્યાણ થાય છે. અને તેનાં જે તમોગુણી કર્મ અને તેનું ફળ જે નરકમાં જાવું, તે સર્વે ભગવાન અને સંતના સંબંધે કરીને ઘઠીને મસ્મ થઈ જાય છે. અને સત્ત્વગુણી કર્મે કરીને સ્વર્ગમાં જવાનો હોય અને તેને જો કલ્યાણકારી એવા જે ભગવાન કે ભગવાનના સંતનો અવગુણ આવે તો તેને મોટું પાપ લાગે છે. અને તેને સત્ત્વગુણનું ફળ જે સ્વર્ગાદિકમાં જવું તેનો નાશ થઈ જાય છે. અને તે મહા અધોગતિને પામે છે.

માટે પોતાના આત્માના મોક્ષને ઇચ્છતા હોય તેને તો અતિ-નિ-

માની, નિષ્કામાદિક ગુણ રાખીને પોતાનું મનનું ગમતું મુકીને પ્રત્યક્ષ ભગવાન અને ભગવાનના સંતના દાસાનુદાસ થઈને તેનો સમાગમ કરવો. અને એમ સમજે છે તેને જ મનુષ્યના દેહનો પરમ લાભ થાય છે. અને તેથી ડોહડું ચાલવું અને પ્રત્યક્ષ પરમાત્મા અને તેના સંતનો અવગુણ લેવો અને દ્રોહ કરવો એ જ મોટું પાપ છે. કેમ કે:-

અન્યક્ષેત્રે કૃતંપાપં તીર્થક્ષેત્રે વિનश्यति ।

તીર્થક્ષેત્રે કૃતંપાપં વજ્રલેપો મન્વિष્યति ॥

એ શ્લોકનો અર્થ છે જે-“વીજે ઠેકાણે પાપ કર્યાં હોય અને તે જો તીર્થરૂપ જે પ્રત્યક્ષ ભગવાન અને ભગવાનના સંત, તેમનો ગુણ લઈને તેમને શરણે જાય તો તેનાં પાપ સર્વે નાશ થઈ જાય છે અને તેનો જો દ્રોહ કરે તો તે પાપ કોઈ કાલે છૂટે નહીં.” માટે તીર્થરૂપ જે મહાત્માપુરુષ તેમનો સદાય ગુણ લેવો-અને અવગુણ તો ક્યારેય લેવો નહીં. અને પોતાના દોષ જોવા અને તે દોષનો ત્યાગ કરવો. તેવી રીતે સમજે તેનું જ કલ્યાણ થાય છે. અને તે જ સાચો ભગવાનનો ભક્ત છે.”

इति श्री मुखसिद्धांत ६८ समाप्त ॥

૬૯ વિષય:-પ્રત્યક્ષના સંબંધથી પામર જીવનો પણ મોક્ષ થાય.

શ્રી હરિકૃષ્ણાય નમોનમ:-સંવત્ ૧૯૧૬ના ભાદરવા વદિ ૬ ને દિવસ મહારાજ શ્રી હરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી ટાળા મધ્યે મદ્દ ચદુરામ જગ-જીવનને ઘેર ડગમળે ચાર ઓરડાની ઓસરમાં ઢોલીયા-ઉપર ગાદી તકીયા નલાવીને વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે કસુંબલ વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં. પુષ્પના હાર ધારણ કર્યા હતા. વે હાથને ત્રિપે વાજુવંધ અને ગજરા ધારણ કર્યા હતા. વે કાન ઉપર ગુચ્છ શોભી રહ્યા હતા. પાઘમાં તોરા

લટકતા હતા અને હાથમાં રૂમાલ ધારણ કર્યો હતો. અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ સાધુ તથા ઘણાક હરિભક્તોની સમામરાઈને વેઠી હતી.

પછે મહારાજ કૃપા કરીને વોલ્યા જે—“આ સર્વે મનુષ્યમાત્ર છે તે પોતાના દેહના રક્ષણને અર્થે જ દાણા ભેગા કરી રાखે છે. તે જ્યારે દુકાળ પડે ત્યારે તે દાણાને સુખેથી खાય છે. અને તેને દુઃખ થતું નથી.

—તેમ પોતાના જીવના મોક્ષને અર્થે જતન કરવું. કેમ કે અંતસમો છે તે અતિશય કઠણ છે. તે શેઠ શાહુકાર, રાજા, રંક, હિન્દુ, મુસલમાન આદિક જીવ પ્રાણીમાત્રને કાળનો ભય છે. કેમ કે દેહ છે તે તો જરૂર નાશ પામશે અને જ્યારે દેહ નાશ પામશે ત્યારે દુઃખ પણ થયા વિના રહેશે જ નહીં. માટે તે દુઃખ થકી ઉગરવાનો ઉપાય હમણાં તત્કાલ કરવો. કેમ કે દેહનો એક પળનો પણ નિર્ધાર નથી. માટે હમણાં તત્કાલ એવો ઉપાય કરવો જે અંત સમે કામ આવે અને દુઃખ ન થાય. અને આત્મા અવિનાશી સુખને પામે.

ત્યારે કોઈ એમ કહેશે જે અંતસમો આવશે ત્યારે ઉપાય કરીશું ? તો તે વચ્ચે ઉપાય થતો નથી. જેમ ઘરમાં લાહ્ય લાગે અને તે લાહ્ય ને ઓલવવાસાર કૂવો ગાલવા માંડે તે કૂવાને પાણીય કરીને ઘર ઓલાય નહીં. અને જે કૂવો, ઘર સઢગ્યા મ્હોર ગાલી મુકયો હોય તેને પાણીય કરી લાહ્ય ઓલાય છે. તેમ અંતસમો આવ્યા અગાઉ હમણાં તત્કાલ ભગવાન કે ભગવાનના ઇકાન્તિક પંચવિષયના ત્યાગી સંત તેને યોલી કાઢીને તેનો આશરો કરવો. અને તેની પાસેથી જ્ઞાન પામીને નિર્વાસનિક થઈને દેહ છૂટે પોતાના આત્માના મોક્ષનો નિશ્ચય કરી લેવો. પણ તે વાતમાં ગાફલાઈ રાखે નહીં એ જ બુદ્ધિવાલો છે. અને તેને અંતસમો આવશે ત્યારે દેહને મુકીને ભાગવતી તનુએ કરીને ભગવાનના ધામને પામશે.

एवी रीते निर्वीज योगने ज्ञाने करीने आत्माने ब्रह्मना भावने पमाडे छे. अने जेने प्रत्यक्ष भगवान के भगवानना निर्वासनिक संत, तेना मुखथकी निर्वीज सांख्य अने निर्वीज योगनुं ज्ञान सिद्ध थयुं होय ते आत्मा जे ते पंचविषयनो त्याग करीने निर्वासनिक थाय अने अखंड ब्रह्मस्थितिमां वतें. कहेतां तेने सुख दुःख, मान अपमान हाण्य तेने विषे समभाव थइ जाय पण सुख दुःखादिके करीने हरख शोकने पामे नहीं.

—अने एवो ब्रह्मभावने पाम्यो जे आत्मा तेने पछी सवीज एवुं जे सांख्य तेनुं ज्ञान करावे कहेतां ब्रह्मना प्रकाशक अने दिव्यमूर्ति अने ब्रह्मने विषे अखंड रह्या छे एवा जे परब्रह्म परमात्मा कर्तुमकर्तुम् अने अन्यथा कर्तुम् समर्थ भगवान तेने प्रत्यक्ष देखाडे अने ते प्रत्यक्ष भगवानना स्वरूपनो उत्तम निर्विकल्प निश्चय करावे अने पछी तेने सवीज योगने ज्ञाने करीने प्रत्यक्ष परमात्मानી मूर्तिने विषे नवधा भक्तिए करीने जोडावे.

एवी रीते जीवने प्रत्यक्ष भगवान के भगवानना निर्वासनिक संत मळे अने तेनो जीव निर्माणी थइने आशरो करे अने तेनी आज्ञामां वतें पछी भगवान अने भगवानना संत तेना उपर कृपा करीने निर्वीज सांख्य अने निर्वीज योग तथा सवीज सांख्य अने सवीज योग ए चार प्रकारनुं ज्ञान करावे त्यारे ते जीवने त्रण शरीररूप जे अविद्या, मायानो पास अनादि काळनो छे ते टळी जाय छे अने तेने ब्रह्ममय तनु बंधाय छे. पछी ते मुक्तने एम भासे छे जे मारे विषे कोइ काळे माया हती ज नहीं एवा अखंड अद्भूत आनंदने पामे छे. अने भगवानना साध-संपणाने पामीने स्वतंत्र थाय छे, कहेतां भगवान जेम काळ, कर्म ने मायाए रहित छे तेम ते भक्त पण काळ, कर्म अने मायाए रहित थाय छे.

—माटे एवो जे भगवान अने भगवानना संतना संबंधनो मोटो लाभ तेने जाणीने तेनी आगळ निर्मानीपणे दीन आधीन रहीने सेवा अने समागम करवो, तो तेने एवा अलौकिक सुखनी प्राप्ति थाय छे पण मान तथा कोइ प्रकारनुं अभिमान राखीने सत्संग करे तेने ते सुखनी प्राप्ति थती नथी.”

इति श्री मुखसिद्धांत ७० समाप्त ॥

७१ विषयः—पंचविपरूपी रोग टाळवा विषे

श्री हरिकृष्णाय नमोनमः—संवत् १९१६ ना भाद्रवा वदि ८ ने दिवस महाराज श्री हरिकृष्ण भगवान गाम श्री वरल मध्ये भट्ट परजारां लालजीने घेर उत्तरादे वार ओरडानी ओसरीमां गादी तकीया नखावीने ढोलिया उपर विराजमान थया हता. सर्वे श्वत वस्त्र धारण कर्यां हतां. मस्तके सोनेरी कसुंवल पाच बांधी हती. सर्वे अंगने विषे पुष्पनां आभूषणो धारण कर्यां हतां. अने पोताना मुखारविंदनी आगळ साधु तथा घणा हरिभक्तनी सभा भराइने वेठी हती.

पछी महाराज हरिकृष्ण भगवान बोल्या जे “सर्वे सरत दइने सांभळो; एक वार्ता करीए छीए. जेम कोइने महारोग थयो होय अने ते कोइ रीते टळतो न होय पछी तेने कोइ भारे वैद मळे अने ते वैद औषध खवडावे अने तेनी चरी पाळवानी कहे ते प्रमाणे चरी पाळे तेने रोग मटी जाय अने ते महासुखियो थाय अने औषध खाय पण वैदना कद्या प्रमाणे चरी पाळे नहीं तो तेनो रोग मटे नहीं अने उलटो विकार थाय ते निश्चय मरे. केम के एक तो रोग हतो अने वीजुं चरी न पाळी ते विषफूटक थाय. माटे औषध खाय अने तेनी चरी न पाळे तेनो रोग मटे नहीं.

તેમ સર્વે જીવને પંચવિપયની વાસનાએ કરીને જન્મ મૃત્યુરૂપી મહારોગ થયો છે. તે રોગ કોઈ રીતે ટાળે એમ નથી. અને કોઈ દેવ બ્રહ્માદિક પ્રકૃતિના કાર્ય માંહેનો એ રોગને ટાળવાને સમર્થ નથી. અને એ રોગને ટાળવાસારુ જે જે વૈદરૂપી ગુરુ મળે છે તે સર્વે ધનધુતા તથા કામી, લોભી, સ્વાદિયા મળે છે, તે કોઈ એ રોગ ટાળવાને સમર્થ નથી. કેમ કે જેને પોતાનો રોગ ટાળ્યો નથી તે વીજાનો રોગ કેમ કાઢી શકે ! અને એવા રોગીયા વૈદને ઔષધરૂપ ઉપદેશો કરીને તો ડાહ્યો રોગ વૃદ્ધિ પામે છે. કેમ કે પંચવિપયની વાસનારૂપી રોગ છે તે જે જે આ લોકમાં ગુરુ મળે છે તેને પોતાની વાસના ટાળી ન હોય તે વીજાની વાસના શું ટાળે ? માટે તે થકી તો વાસના ડાહ્યો વૃદ્ધિ પામે છે. તે માટે એ રોગને ટાળવાને તો માયાથી પર એવા જે પરમાત્મા તે જ એક સમર્થ છે. કાં તે પરમાત્માના જ્ઞાનને પામીને પંચવિપયનો ત્યાગ કરીને નિર્વાસનિક થયા હોય એવા જે પરમાત્માના સંત તે એ રોગ ટાળવાને સમર્થ છે. પણ જે સ્ત્રી, ધનનાં લાલચુ હોય તથા સારા સારા રસ, ઘી, ગોળ, દૂધ, દહીં, શાંડ, સાકર, તેને ખાવાના લાલચુ હોય એવા ગુરુ થકી પંચવિપયની વાસનારૂપી રોગ કોઈ કાળે ટાળે નહીં અને સત્-ગુરુ એવા જે પ્રગટ ભગવાન કે ભગવાનના સંત તે એ રોગ ટાળવાને સમર્થ છે.

તે કેવી રીતે રોગ ટાળે છે ? તો જેમ વૈદ ઔષધ આપીને ચરી પલાવે છે અને તે વૈદના કહ્યા પ્રમાણે ચરી પાળે તો તેને મહારોગ ટાળે છે. અને તે જીવ સુખને પામે છે. તેમ પ્રત્યક્ષ ભગવાન કાં તે ભગવાનના નિર્વાસનિક સંત તે મળે અને તેનો આશરો કરીને તે ભગવાન અને સંત જે જે આજ્ઞા વતાવે તે પ્રમાણે વર્તવું તે રૂપી ચરી પાળે અને ભગવાનની નવ પ્રકારની ભક્તિરૂપી ઔષધિ ખાય કહેતાં ઇન્દ્રિયોને નિયમમાં

રાખીને પંચવિષયનો ત્યાગ કરીને ભગવાનની નવ પ્રકારની ભક્તિ કરે તો તેનો જન્મ-મૃત્યુરૂપી મહારોગ તે ટાળી જાય છે અને તે જીવ બ્રહ્મ રૂપ થઈને ભગવાનના અક્ષરધામને પામે છે. અને ભગવાનની ભક્તિરૂપી ઔષધિ खाय પળ વિષયના ત્યાગરૂપી ચરી ન પાળે તથા ચોરી, છીનાઢી, દારુ, માટી, ગાંજો તમાકુ, આદિક જે અધર્મકર્મ તેનો ત્યાગ ન કરે તો તેનો જન્મ-મૃત્યુ રૂપી રોગ કોઈ કાળે ઢલે નહીં. અને સામું રોગ વૃદ્ધિ પામે છે. જેમ રોગીયો ઔષધ खાય અને ચરી ન પાળે તેનો રોગ વૃદ્ધિ પામે છે તેમ ભગવાનની ભક્તિ ધર્મે રહિત કરે તેને જન્મ મૃત્યુ રૂપી રોગ વૃદ્ધિ પામે છે. અને જે ધર્મે સહિત ભગવાનની ભક્તિ કરે તેનો જન્મ મૃત્યુ રૂપી રોગ ઢલે છે.

માટે જેને જન્મ મૃત્યુ રૂપી રોગને ઢાળીને મહાસુખીયા થવું હોય તેને પ્રત્યક્ષ અમારો કાં અમારા નિર્વાસનિક સંત તેનો દૃઢ આશરો કરીને, સર્વે પ્રકારે અધર્મનો ત્યાગ કરીને, મન-કર્મ વચને આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તવું. અને જ્યારે અધર્મનો ત્યાગ કરીને ધર્મને માર્ગે ચાલે છે ત્યારે તે આત્માની સદ્વાસના વૃદ્ધિ પામે છે અને અસદ્વાસના જે પંચવિષયના રોગ તે ઢાળી જાય છે. અને તેને અમારે વિષે અને અમારા નિર્વાસનિક સંત તેને વિષે અતિશય પ્રીતિ થાય છે અને મારા વિના અને મારા સંત વિના વીજા માયિક પંચવિષયના પદાર્થમાં વૈરાગ થાય છે. માટે જેને જન્મ-મૃત્યુરૂપી રોગ ઢાળીને મહાસુખીયા થવું હોય તેને ધર્મે સહિત મારી ભક્તિ કરવી. અને મારા નિર્વાસનિક સંતની સેવા અને સમાગમ કરવો અને ધર્મે સહિત ભક્તિ, સેવા અને સમાગમ કરે છે તેના માગ્યનો પાર નથી અને તે તો દેહને મુકીને ભગવાનના ધામને પામશે. અને જેને ધર્મ પાળવામાં કસર હશે કે અમારા અથવા અમારા નિર્વાસનિક સાધુના વચનમાં વિશ્વાસ જેને નહીં હોય તો તેને ઘણી ડોટ જશે.”

इति श्री मुखसिद्धांत ७१ समाप्त ॥

તેમ સર્વે જીવને પંચવિપયની વાસનાએ કરીને જન્મ મૃત્યુરૂપી મહારોગ થયો છે. તે રોગ કોઈ રીતે ટળે એમ નથી. અને કોઈ દેવ બ્રહ્માદિક પ્રકૃતિના કાર્ય માંહેનો એ રોગને ટાળવાને સમર્થ નથી. અને એ રોગને ટાળવાસારુ જે જે વૈદરૂપી ગુરુ મળે છે તે સર્વે ધનધુતા તથા કામી, લોભી, સ્વાદિયા મળે છે, તે કોઈ એ રોગ ટાળવાને સમર્થ નથી. કેમ કે જેને પોતાનો રોગ ટળ્યો નથી તે બીજાનો રોગ કેમ કાઢી શકે ! અને એવા રોગીયા વૈદને ઔષ્ધરૂપ ઉપદેશો કરીને તો ઝલટો રોગ વૃદ્ધિ પામે છે. કેમ કે પંચવિપયની વાસનારૂપી રોગ છે તે જે જે આ લોકમાં ગુરુ મળે છે તેને પોતાની વાસના ટળી ન હોય તે બીજાની વાસના શું ટાળે ? માટે તે થકી તો વાસના ઝલટી વૃદ્ધિ પામે છે. તે માટે એ રોગને ટાળવાને તો માયાથી પર એવા જે પરમાત્મા તે જ એક સમર્થ છે. કાં તે પરમાત્માના જ્ઞાનને પામીને પંચવિપયનો ત્યાગ કરીને નિર્વાસનિક થયા હોય એવા જે પરમાત્માના સંત તે એ રોગ ટાળવાને સમર્થ છે. પણ જે સ્ત્રી, ધનનાં લાલચુ હોય તથા સારા સારા રસ, ઘી, ગોઠ, દૂધ, દહીં, ખાંડ, સાકર, તેને ખાવાના લાલચુ હોય એવા ગુરુ થકી પંચવિપયની વાસનારૂપી રોગ કોઈ કાળે ટળે નહીં અને સત્-ગુરુ એવા જે પ્રગટ ભગવાન કે ભગવાનના સંત તે એ રોગ ટાળવાને સમર્થ છે.

તે કેવી રીતે રોગ ટાળે છે ? તો જેમ વૈદ ઔષ્ધ આપીને ચરી પઢાવે છે અને તે વૈદના કહ્યા પ્રમાણે ચરી પાળે તો તેને મહારોગ ટળે છે, અને તે જીવ સુખને પામે છે. તેમ પ્રત્યક્ષ ભગવાન કાં તે ભગવાનના નિર્વાસનિક સંત તે મળે અને તેનો આશરો કરીને તે ભગવાન અને સંત જે જે આજ્ઞા વતાવે તે પ્રમાણે વર્તવું તે રૂપી ચરી પાળે અને ભગવાનની નવ પ્રકારની ભક્તિરૂપી ઔષધિ ખાય કહેતાં ઇન્દ્રિયોને નિયમમાં

રાखीને પંચવિષયનો ત્યાગ કરીને ભગવાનની નવ પ્રકારની ભક્તિ કરે તો તેનો જન્મ-મૃત્યુરૂપી મહારોગ તે ટાળી જાય છે અને તે જીવ વ્રહ્મ રૂપ થઈને ભગવાનના અક્ષરધામને પામે છે. અને ભગવાનની ભક્તિરૂપી ઔષધિ खाय પળ વિષયના ત્યાગરૂપી ચરી ન પાળે તથા ચોરી, છીનાઢી, દારુ, માટી, ગાંજો તમાકુ, આદિક જે અધર્મકર્મ તેનો ત્યાગ ન કરે તો તેનો જન્મ-મૃત્યુ રૂપી રોગ કોઈ કાળે ઢળે નહીં. અને સામું રોગ વૃદ્ધિ પામે છે. જેમ રોગીયો ઔષધ खાય અને ચરી ન પાળે તેનો રોગ વૃદ્ધિ પામે છે તેમ ભગવાનની ભક્તિ ધર્મે રહિત કરે તેને જન્મ મૃત્યુ રૂપી રોગ વૃદ્ધિ પામે છે. અને જે ધર્મે સહિત ભગવાનની ભક્તિ કરે તેનો જન્મ મૃત્યુ રૂપી રોગ ઢળે છે.

માટે જેને જન્મ મૃત્યુ રૂપી રોગને ઢાળીને મહાસુખીયા થવું હોય તેને પ્રત્યક્ષ અમારો કાં અમારા નિર્વાસનિક સંત તેનો દૃઢ આશરો કરીને, સર્વે પ્રકારે અધર્મનો ત્યાગ કરીને, મન-કર્મ વચને આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તવું. અને જ્યારે અધર્મનો ત્યાગ કરીને ધર્મને માર્ગે ચાલે છે ત્યારે તે આત્માની સદ્વાસના વૃદ્ધિ પામે છે અને અસદ્વાસના જે પંચવિષયના રોગ તે ઢાળી જાય છે. અને તેને અમારે વિષે અને અમારા નિર્વાસનિક સંત તેને વિષે અતિશય પ્રીતિ થાય છે અને મારા વિના અને મારા સંગ વિના વીજા માયિક પંચવિષયના પદાર્થમાં વૈરાગ થાય છે. માટે જેને જન્મ-મૃત્યુરૂપી રોગ ઢાળીને મહાસુખીયા થવું હોય તેને ધર્મે સહિત મારી ભક્તિ કરવી. અને મારા નિર્વાસનિક સંતની સેવા અને સમાગમ કરવો અને ધર્મે સહિત ભક્તિ, સેવા અને સમાગમ કરે છે તેના ભાગ્યનો પાર નથી અને તે તો દેહને મુકીને ભગવાનના ધામને પામશે. અને જેને ધર્મ પા માર હશે કે અમારા અથવા અમારા નિર્વાસનિક સાધુના વૃ માર જેને નહીં તોગ તો તેને ઘણી ટોટ જશે.”

૭૨ વિષય:—જીવ, ईश्वर, માયા, બ્રહ્મ અને પરબ્રહ્મનાં રૂપ.

શ્રીહરિકૃષ્ણાય નમો નમઃ—સંવત ૧૯૧૭ ના ચૈત્ર વદ ૧૧ ને દિવસ મહારાજ શ્રીહરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામશ્રી ટીંબા મધ્યે પોતાના મંદિરમાં હીંડોઢાઢાટ ઉપર વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં. ગુલાબ અને મોગરાના પુષ્પના હાર ધારણ કર્યા હતા. વેકાનઉપર ગુચ્છ શોભી રહ્યા હતા. મસ્તકે ગુલાબી રંગના પેંડામાં તોરા લટકતા હતા. લલાટને વિષે કેસરની આડ અને કંકુનો ચાંદલો કર્યા હતાં, અને પોતાના મુખારવિંદની આગલ સાધુ તથા ઘણાક હરિભક્તોની સમા ભરાઈને વેઠી હતી.

પ્રશ્ન:—પછી ગામ અંકેવાઢીયાના રાણા દેવીસિંગ અમરસિંગે પ્રશ્ન પૂછ્યું જે—“જીવનું શું રૂપ છે? ईश्वરનું શું રૂપ છે? માયાનું શું રૂપ છે? બ્રહ્મનું શું રૂપ છે? અને પરબ્રહ્મનું શું રૂપ છે? તેહે મહારાજ કૃપા કરીને કહો.”

પછી મહારાજ વોલ્યા જે—“સારા પ્રશ્ન પૂછ્યા. સાંભઢો ણનો ઉત્તર કરીય જે—જીવનું રૂપ તો ણું છે જે સ્થૂઢ, સૂક્ષ્મ અને કારણ, ણ ત્રણ શરીર; અને જાગ્રત, સ્વપ્ન અને સુપુત્તિ, ણ ત્રણ અવસ્થા, તેને વિષે અહંવૃત્તિય કરીને રહ્યો અને તેના સુખ—દુઃખનો ભોક્તા, તેને જીવ કહીય.

—અને ईश्वર કેવો છે? તો માયાનો નિયંતા છે. અને માયા થકી વિજાતિ અને અનાદિ, સત્ય, સ્વયંજ્યોતિ, સર્વજ્ઞ, દિવ્યવિગ્રહ અને સમગ્ર આકારમાત્રની પ્રવૃત્તિના કારણ અને ક્ષેત્રજ્ઞ ણનો ईश्वર છે, અને વઢી વેરાટ્ટ, સૂત્રાત્મા અને અવ્યાકૃત, ણ ત્રણ શરીર અને ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ અને પ્રલય, ણ ત્રણ અવસ્થાને વિષે અહંભાવનો ધરનારો તેનો ભોક્તા, તેને ણ ઈશ્વર કહીય.

—અને માયા જે તે ત્રિગુણાત્મક છે, જઢ ચિદાત્મક છે, અને નિત્ય

છે, અને નિર્વિશેષ છે, અને મહદાદિક સમય તત્ત્વ અને જીવમાત્ર તેનું ક્ષેત્ર છે, અને ભગવાનની અનાદિ શક્તિ છે, તેને માયા કહીય.

—અને બ્રહ્મ જે તે માયાથકી પર છે, અને અખંડ છે, સર્વવ્યાપક છે, અને સર્વાધાર છે, અને સર્વના આત્મા છે. અને સર્વમાં અન્વય થકા વ્યતિરેક છે, અને પરબ્રહ્મના અંગનો પ્રકાશ છે, અને પરબ્રહ્મને રહ્યાનું ટેકાણું છે, તેને બ્રહ્મ કહીય.

અને પરબ્રહ્મ જે તે કેવા છે? તો તેજોમય એવું જે દિવ્ય સિંહાસન તેના ઉપર સદાય દિવ્યમૂર્તિમાન થકા વિરાજમાન્ એવા, અને અનંત ऐश्वर्य, અનંત શક્તિઓ અને અનંત પાર્પદે વિંટાળા થકા સદાય પોતાના એકાન્તિક ભક્તને અલૌકિક અને અખંડ સુખ આપે છે. અને વેદ જેને નેતિ નેતિ કહે છે. અને કતુમર્કર્તુમ્ અને અન્યથાકર્તુમ્ સમર્થ છે, એવા જે પરબ્રહ્મ તે જે તે પુરુષ, પ્રકૃતિ અને કાલ, એવી જે પોતાની શક્તિઓ તેના વડે કરીને અનંતકોટિ બ્રહ્માંડની ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ અને પ્રલય તેને કરાવે છે. અને પોતે તો પોતાના અક્ષરધામને વિષે સદાય વિરાજમાન છે, તેને પરબ્રહ્મ કહીય. એવી રીતે જીવ, ईश्वर, માયા, બ્રહ્મ અને પર-બ્રહ્મના સ્વરૂપ છે.”

इति श्रीमुख सिद्धांत ७३ समाप्त ।

૭૪ વિષય :—સોઢ પ્રશ્નના અર્થ

શ્રી હરિકૃષ્ણાય નમોનમઃ—સંવત્ ૧૯૧૭ના ચૈત્રવદ ૧૨ ને દિવસ મહારાજ શ્રી હરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામશ્રી ટીંવા મધ્યે પોતાના મંદિરમાં હિંડોલાલાટ ઉપર વિરાજમાન હતા. સર્વે જરીયાની વસ્ત્ર ધારણ કર્યાં હતાં પુષ્પના આભૂષણો સર્વે અંગમાં શોભી રહ્યાં હતાં. કંકુનો ચાંદલો

કર્યો હતો અને પોતાના મુખ્યારવિંદની આગળ સાધુ તથા ઘણાક હરિ-
ભક્તોની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

પ્રશ્ન:-પછી રાણા દેવીસિંગે સોઠ પ્રશ્ન લખીને પોતાના ઉત્તારેથી તેના
ગોર કાનજીને તથા સ્વાસ વસરામને મહારાજ પાસે મોકલ્યા. તે તેણે
આવીને હાથ જોડીને મહારાજને કહ્યું જે-“આ સોઠ પ્રશ્નનો સ્વરૂપો
લખીને દરવારે આપ્યો છે તેના ઉત્તર કૃપા કરીને કરો.”

પછી મહારાજે તે પ્રશ્ન વાંચ્યા તેના નામ જે-(૧) “પરમ શક્તિ તે કેને
કહીએ? (૨) શક્તિ કેને કહીએ? (૩) વિદ્યા કેને કહીએ? (૪) અવિદ્યા કેને
કહીએ? (૫) બ્રહ્મ કેને કહીએ? (૬) પુરુષોત્તમ કેને કહીએ? (૭) ધર્મ કેને
કહીએ? (૮) અધર્મ કેને કહીએ? (૯) શુદ્ધ કેને કહીએ? (૧૦) ત્યાગી કેને
કહીએ? (૧૧) મુક્ત કેને કહીએ? (૧૨) વદ્ધ કેને કહીએ? (૧૩) પરમાર્થ કેને
કહીએ? (૧૪) સ્વાર્થ કેને કહીએ? (૧૫) ક્ષત્રિય કેને કહીએ? (૧૬) બ્રાહ્મણ
કેને કહીએ?

એવી રીતે વિનંતિ મહારાજાધિરાજ મહારાજ શ્રી ૭ હરિકૃષ્ણજી મહા-
પ્રભુ તમે કૃપા કરીને આ સોઠ પ્રશ્નનો ઉત્તર કરશો, તેથી સંશય મટશે
અને આપ તો દયાલુ છો તે મારા ઉપર કૃપા રાખજો.”

પછી મહારાજ કાગળ વાંચીને હસતા થકા બોલ્યા જે-“બહુ સારા
પ્રશ્ન લખ્યા છે, તે લો, એના ઉત્તર કરીએ તે સર્વે સાંભળો. (૧) જે પરમ
શક્તિ તેને કહીએ જે પરમેશ્વરનું કર્તુમકર્તુમ અને અન્યથા કર્તારૂપ જે
પ્રેશ્વર્ય તે પરમ શક્તિ છે. (૨) અને શક્તિ તો એ જે મૂળમાયા, કહેતાં
ત્રિગુણાત્મક છે, અને જડ ચિદાત્મક છે, અને નિત્ય છે, અને નિર્વિશેષ છે,
તેને શક્તિ કહીએ. (૩) અને વિદ્યા તો તેને કહીએ જે જેને કરીને આત્મા
-પરમાત્માનું જ્ઞાન થાય. તેમાં વિદ્યાઓ અઢાર છે, તેમાં કેટલીક
વ્યવહારસાધક છે અને કેટલીક મોક્ષસાધક છે. તેમાં આ લોકમાં
ફળ મળે તે વ્યવહારસાધક અને પરલોકમાં ફળ મળે તે મોક્ષ-

સાધક છે. તે મોક્ષસાધકમાં પણ એક કર્મવિદ્યા છે અને એક બ્રહ્મવિદ્યા છે. તે કર્મવિદ્યા પાપનો ક્ષય કરે છે અને બ્રહ્મવિદ્યા મોક્ષ આપે છે. તેને વિદ્યા કહીએ. (૪) અને અવિદ્યા તો એને કહીએ જે પંચ-વિપયની પ્રવૃત્તિની જે જે કથા વાર્તા તે અવિદ્યા કહેતાં આત્મા પરમાત્માના જ્ઞાનમાં વિરોધી તેને અવિદ્યા કહીએ. (૫) અને બ્રહ્મ તો તેને કહીએ જે પરબ્રહ્મ પુરુષોત્તમના અંગનો પ્રકાશ તથા જ્ઞાનને પામીને નિર્વાસનિક થયા એવા જે મુક્ત તે પણ બ્રહ્મ છે. (૬) અને પુરુષોત્તમ તો તેને કહીએ જે અક્ષરાતીત એવા અને જે અક્ષરરૂપ પુરુષ તે મધ્યે ઉત્તમ એવા જે પરમાત્મા તેને પુરુષોત્તમ કહીએ (૭) અને ધર્મ તો તેને કહીએ જે ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણનો નિયંત્ર કરવો તથા શ્રુતિ, સ્મૃતિ, પ્રતિષ્ઠાદન કર્યો એ ધર્મ છે. (૮) અને અધર્મ તો એ જે સત્સાક્ષના વચનથી વિરુદ્ધ વર્તવું તેને અધર્મ કહીએ. (૯) અને યદ્યસ્થ તો એ જે પંચવિપયને ભોગવતો છતો છી-છોકરાંવાળો અને વેદના ધર્મને પાળતો તેને યદ્યસ્થ કહીએ. (૧૦) અને ત્યાગી તો તેને કહીએ જે પંચવિપયનો ત્યાગ કરીને તથા છી છોકરાંનો ત્યાગ કરીને આત્મા રૂપ થઈને પરમાત્માને ભજે તેને ત્યાગી કહીએ (૧૧) અને મુક્ત તો તેને કહીએ જે પંચવિપયની વાસના થકી મુકાઈને બ્રહ્મરૂપ થઈને પરબ્રહ્મને સાક્ષાત્કાર પામ્યા તેને મુક્ત કહીએ. (૧૨) અને વદ્ધ તો એ જે પંચવિપયને વિષે આસક્ત કહેતાં વિપયને ભોગવનારા તેને વદ્ધ કહીએ. (૧૩) અને પરમાર્થ તો તે જે પરને ઉપકાર કરવો, તથા પોતાના આત્માને માયાના બંધન થકી મૂકાવવા સારુ સત્પુરુષનો સમાગમ કરવો તથા જે જે શુભ કર્મરૂપ સાધન કરવાં તે સર્વે પરમાર્થ છે. (૧૪) અને સ્વાર્થ તો એ જે દેહ અને દેહના સંબંધીના પોષણના અર્થે જે જે ઉપાય કરવો તેને સ્વાર્થ કહીએ. (૧૫) અને ક્ષત્રિય તો એ જે બ્રાહ્મણ, સાધુ અને ગાય તેની રક્ષા કરવી. અને શૂરવીરપણું રાખવું, ધીરજ રાખવી, ઉદારપણું

રાખવું, પ્રજાનું પાલન કરવું, તેને ક્ષત્રિય કહીએ. (૧૬) અને બ્રાહ્મણ તો એ જે શમ, દમ, સંતોષાદિક દશ લક્ષણે યુક્ત તથા બ્રહ્મરૂપ થઈને પર-બ્રહ્મને જાણે તેને બ્રાહ્મણ કહીએ.

પણી રીતે ઉત્તર કરીને પછે અક્ષરમુક્તાનંદ સ્વામીને આજ્ઞા કરી કે તમે એ સોઠ પ્રશ્નનો ઉત્તર લખી આપો.” પછી અક્ષરમુક્તાનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે “વહુ સારું મહારાજ ! હું લખી આપીશ.”

इति श्री मुखसिद्धांत ७४ समाप्त ॥

૭૧ વિષય:—સાંખ્યવિચાર

શ્રીહરિકૃષ્ણાય નમો નમઃ:—સંવત્ ૧૯૧૮ ના પોષ વદ ૯ ને દિવસ મહારાજ શ્રીહરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી खोपाळा मध्ये पटेल धरमशी भक्तने घेर उगमणे वार ओरडानी ओशरीमां डोलिया उपर विराजमान थया हता. सर्वे श्वेत वस्त्र धारण कर्यां हतां. मस्तके कसुंवल फेंटो बांध्यो हतो અને પોતાના મુઝારત્તિંદની આગળ સાધુ તથા ઘણાક હરિજનની સમા ભરાઈને બેઠી હતી.

પછી મહારાજ વોલ્યા જે—“ભગવાનના ભક્ત હોય તેને એમ વિચાર કરવો જે ‘પરમેશ્વરે આ જગત બનાવ્યું છે તે શા સારુ કર્યું હશે? અને તેમાં હું તે કોણ છું? અને ક્યાંથી આવ્યો છું? અને પાછો ક્યાં જઈશ?’ તેનો પોતાને તપાસ કરવો. અને વળી ‘આ મનુષ્યનો દેહ તે પરમેશ્વરે શા સારુ આપ્યો છે? અને તેને કરીને શું લાભ લેવાય છે? તથા સર્વે ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણે કરીને શું લાભ લેવાય છે? અને દેહ ઇન્દ્રિયો આદિકનો કોણ પ્રકાશક છે? કેમ કે ઇન્દ્રિયો, અંતઃકરણ તો જડ છે અને એ તો ગોલક માત્ર છે.’ એમ અંતરદષ્ટિ કરીને જોઈએ તો પોતાને સ્વચર પડે જે ‘એ દેહ, ઇન્દ્રિયો, આદિકનો પ્રકાશક તો હું જીવાત્મા છું. અને મારા

પ્રકાશક પરમાત્મા ભગવાન છે, પણ હું સ્વતંત્ર પ્રકાશક નથી. કેમ કે ઇન્દ્રિયો, અંતઃકરણ ભગવાન સર્જી આપે છે અને તે ઇન્દ્રિયો, અંતઃકરણને દેવરૂપે કરીને પ્રકાશે છે તેણે કરીને હું જીવાત્મા પ્રકાશમાન થયો છું. અને ઇન્દ્રિયો, અંતઃકરણે કરીને જે જે કરવું હોય તે થાય એમ છે.’

—માટે ‘એવો જે ભગવાનનો ઉપકાર તે ભગવાનના ભક્તને વિચારવો અને પોતાને ભગવાન પરાયણ થવું, પણ કૃતઘ્ની ન થવું. અને જે ભગવાનના ઉપકારને નથી વિચારતો તે જીવને તો અતિશય મોટું પાપ લાગે છે. અને તે જીવ ચોરાશીમાં જન્મમરણનાં વારંવાર દુઃખ પામે છે. માટે જેને સુખિયા થવું હોય તેને અધર્મ—અનીતિનો ત્યાગ કરીને, ધર્મ કરીને ઇન્દ્રિયોને નિયમમાં કરીને, કાને કરીને ભગવાનના ગુણ સાંભળવા, નેત્રે કરીને ભગવાન અને ભગવાનના જનના દર્શન કરવાં, વાળીએ કરીને ભગવાનના ગુણ ગાવા; એવી રીતે દશ ઇન્દ્રિયો અને ચાર અંતઃકરણની વૃત્તિઓ તેને ભગવાનના સ્વરૂપમાં જોડી દે તો જીવને અનંત જન્મનાં જે પાપ વળગ્યાં છે તે સર્વ નાશ પામી જાય છે અને તેને અંતરમાં જ્ઞાનરૂપી પ્રકાશ થાય છે. અને આ વિશ્વના કર્તા જે પરમાત્મા તેના સ્વરૂપનો ઉત્તમ નિર્વિકલ્પ નિશ્ચય થાય છે. અને તે જીવ બ્રહ્મરૂપ થઈને ભગવાનના અક્ષરધામને પામે છે.

માટે ‘આ જે વિશ્વ પરમેશ્વરે કર્યું છે તે જીવોના કલ્યાણને અર્થે કર્યું છે,’ એ મર્મને જીવ સમજે તો તેને પંચવિષયની જે વાસના તે સહેજે ટૂંલી જાય છે અને ભગવાનના સ્વરૂપમાં અતિશય સ્નેહ થાય છે, અને તે ભક્ત દેહને મૂકે ત્યારે ભગવાનના ધામને પામે. અને એવો ભક્ત હોય તેને માયાનું પદાર્થ કોઈ વંધન કરવાને સમર્થ નથી.”

इति श्री मुखसिद्धांत ७५ समाप्त ।

૭૬ વિષય :- સત્સંગમાં સુખ અને કુસંગમાં દુઃખ

શ્રીહરિકૃષ્ણાય નમોનમ:- સંવત્ ૧૯૧૮ ના પોષ વદ ૧૦ ને દિવસ મહારાજ શ્રીહરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી ખોપાળા મધ્યે પટેલ સવજી ભક્તને ઘેર ડગમળે વાર ઓરડાની ઓસરીમાં ગાદી તકિયા નખાવીને ઢોલિયાઉપર વિરાજમાન થયા હતા. શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં અને મસ્તકે કસુંબલ ફેંટો વાંધ્યો હતો. અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ સાધુ તથા ઘણાક હરિભક્તની સમા ભરાઈને વેઠી હતી.

પછી મહારાજ બોલ્યા જે-“ જીવમાત્ર સુખને ઇચ્છે છે અને દુઃખને કોઈ ઇચ્છતું નથી. તે મનુષ્ય, પશુ, પંક્ષી, કીડી, મકોડી, આદિક સર્વે પ્રાણીમાત્ર સુખને ઠ્ઠાય છે અને દુઃખને કોઈ ચાહતું નથી, તો પણ પૂર્વને પ્રારબ્ધે કરીને સુખ અને દુઃખ વેચ આવે છે. તે સુખદુઃખ આવે છે તેનું કારણ શું છે ?

-તો જે જે સુખ આવે છે તે સત્સંગે કરીને આવે છે અને જે જે દુઃખ થાય છે તે કુસંગે કરીને થાય છે. માટે પૂર્વે જેણે સત્પુરુષનો સમાગમ તથા સેવા કરી હશે અને તેની આજ્ઞા જેણે પાળી હશે તેને સુખ પ્રાપ્ત થયું છે. અને પૂર્વે જેણે અસત્પુરુષનો સંગ કર્યો હશે તેને દુઃખ પ્રાપ્ત થયું છે. અને આજ પણ જે જે સત્પુરુષનો સંગ કરશે અને જે તેની સેવા કરશે અને આજ્ઞા પાલશે તેને મહાસુખ પ્રાપ્ત થશે. અને જે કુસંગ કરતા હશે તેને મહાદુઃખ જરૂર પ્રાપ્ત થશે. માટે જેને મહાસુખિયા થવું હોય તેને સત્પુરુષનો સમાગમ કરવો અને સત્પુરુષની સેવા કરવી અને તેની આજ્ઞા પાલવી. અને કુસંગનો સંગ કરવો નહીં અને તે કુસંગીની સેવા પણ ન કરવી અને તેની આજ્ઞા યે પાલવી નહીં. કેમ કે જે ભગવાનની આજ્ઞા પાલતા નથી તેનું નામ કુસંગ છે.

-તે ભગવાનની શી આજ્ઞા છે? તો માયિક ઇવા જે પંચવિષય તેનો

ત્યાગ કરવો અને નિર્વાસનિક થવું એજ ભગવાનની અનાદિની અચળ આજ્ઞા છે. તે જે જે પંચવિપયનો ત્યાગ કરતા હોય અને ત્યાગ કરાવતા હોય અને આત્મારૂપ પોતાને જાણીને પરમાત્માની ઉપાસના કરતા હોય તે પુરુષનો જે સમાગમ કરવો, તેનું નામ સત્સંગ કહેવાય. અને જે પુરુષ પંચવિપયને વિષે આસક્ત હોય અને પોતાનો જે સંગ કરે તેને પંચવિપય ભોગવાવતા હોય અને ત્યાગી થઈને સ્ત્રીઓને ઉપદેશ કરતા હોય, દ્રવ્યનો સંગ્રહ કરતા હોય, સારાં સારાં ભોજન કરાવીને ખાતા હોય અને આત્મારૂપ થઈને પરમાત્માની ઉપાસના ન કરતા હોય તે સર્વેને કુસંગી જાણવા. અને તેનો જે સંગ કરે તેને આ લોક-પરલોકમાં મહા દુઃખ થાય છે. અને જે સત્સંગ કરે છે તેને આ લોક-પરલોકમાં મહા સુખ થાય છે અને સત્સંગે કરીને બુદ્ધિમાં પ્રકાશ થાય છે. અને તે બુદ્ધિને પ્રકાશે કરીને આત્માને સુખ થાય એવી ક્રિયા કરાય છે. અને કુસંગે કરીને બુદ્ધિમાં અંધકાર થાય છે. અને તે અંધકારે કરીને જીવને દુઃખ થાય એવી ક્રિયા કરાય છે.

જેમ આંધળો ચાલવા જાય તો તે જ્યાં ત્યાં ટાકામાં અને કાંટામાં પડીને દુઃખ પામે, તેમ કુસંગે કરીને જે જે કામ કરે તેમાં દુઃખ જ થાય છે. અને જેમ દેખતો પુરુષ ચાલે છે તે દુઃખને નથી પામતો, તેમ સત્સંગે કરીને જે જે કામ કરે છે તેને મહાસુખ થાય છે. કેમ કે બુદ્ધિના પ્રકાશે કરીને આ લોક-પરલોકમાં સુખ થાય છે અને બુદ્ધિના અંધકારે કરીને આ લોક પરલોકમાં દુઃખ થાય છે.

—કેમ કે આ લોકમાં પણ જે જે બુદ્ધિના પ્રકાશવાળા છે તે ટાકે છાંયે વેઠા વેઠા કોઈક સો રૂપિયાનો મહિનો ખાય છે, કોઈક પાંચસો રૂપિયાનો મહિનો ખાય છે. અને કોઈક હજાર રૂપિયાનો મહિનો ખાય છે અને જે બુદ્ધિહીન છે તે તો દિવસ આખો સરે તડકે કોદાળી લઈને

૭૬ વિષય :-સત્સંગમાં સુખ અને કુસંગમાં દુઃખ

શ્રીહરિકૃષ્ણાય નમોનમ:-સંવત્ ૧૯૧૮ ના પોષ વદ ૧૦ ને દિવસ મહારાજ શ્રીહરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી લોપાલા મધ્યે પટેલ સવજી ભક્તને ઘેર ઉગમણે વાર ઓરડાની ઓસરીમાં ગાદી તકિયા નલાવીને ઢોલિયાઉપર વિરાજમાન થયા હતા. શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં અને મસ્તકે કસુંબલ પેટો ઘાંધ્યો હતો. અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ, સાધુ તથા ઘણાક હરિભક્તની સમા ભરાઈને બેઠી હતી.

પછી મહારાજ બોલ્યા જે-“ જીવમાત્ર સુખને ઇચ્છે છે અને દુઃખને કોઈ ઇચ્છતું નથી. તે મનુષ્ય, પશુ, પંખી, કીડી, મકોડી, આદિક સર્વે પ્રાણીમાત્ર સુખને ઇચ્છે છે અને દુઃખને કોઈ ઇચ્છતું નથી, તો પણ પૂર્વેને પ્રારબ્ધે કરીને સુખ અને દુઃખ વેય આવે છે. તે સુખદુઃખ આવે છે તેનું કારણ શું છે ?

-તો જે જે સુખ આવે છે તે સત્સંગે કરીને આવે છે અને જે જે દુઃખ થાય છે તે કુસંગે કરીને થાય છે. માટે પૂર્વે જેણે સત્પુરુષનો સમાગમ તથા સેવા કરી હશે અને તેની આજ્ઞા જેણે પાળી હશે તેને સુખ પ્રાપ્ત થયું છે. અને પૂર્વે જેણે અસત્પુરુષનો સંગ કર્યો હશે તેને દુઃખ પ્રાપ્ત થયું છે. અને આજ પણ જે જે સત્પુરુષનો સંગ કરશે અને જે તેની સેવા કરશે અને આજ્ઞા પાલશે તેને મહાસુખ પ્રાપ્ત થશે. અને જે કુસંગ કરતા હશે તેને મહાદુઃખ જરૂર પ્રાપ્ત થશે. માટે જેને મહાસુખિયા થવું હોય તેને સત્પુરુષનો સમાગમ કરવો અને સત્પુરુષની સેવા કરવી અને તેની આજ્ઞા પાળવી. અને કુસંગનો સંગ કરવો નહીં અને તે કુસંગીની સેવા પણ ન કરવી અને તેની આજ્ઞા યે પાળવી નહીં. કેમ કે જે ભગવાનની આજ્ઞા પાળતા નથી તેનું નામ કુસંગ છે.

-તે ભગવાનની શી આજ્ઞા છે ? તો માયિક ઇવા જે પંચવિષય તેનો

પઠ્ઠીયામાં ગાદી તકિયા નલાવીને ઢોલિયા ઉપર ઉગમણે મુલારવિંદે વિરાજમાન થયા હતા. શ્વેત ધોતિયું હરિકોરી પહેર્યું હતું. મસ્તકે ગુલાવી રંગનો ફેંટો ધારણ કર્યો હતો અને બુઢાદાર રેશમી અંગરખું પહેર્યું હતું ગુલાવી રંગની શાલ ઓઢી હતી અને સર્વે અંગમાં પુષ્પનાં આમૂપણો ધારણ કર્યા હતાં. કંકુનો ચાંદલો કર્યો હતો અને પોતાના મુલારવિંદની આગલ સાધુ તથા દેશદેશના હરિભક્તની સમા ભરાઈને વેઠી હતી.

પ્રશ્ન:-પઠ્ઠી મહારાજ વોલ્યા જે-“સર્વે સાધુને તથા હરિભક્તોને અમે પ્રશ્ન પૂછીએ છીએ જે સર્વે દોષમાં મોટો દોષ તે કયો છે ? અને તે દોષથી અતિદોષ તે કયો ? અને સર્વે ગુણ છે તેમાં મોટો ગુણ કયો છે ? અને તે ગુણથી પણ અતિગુણ તે કયો હશે ? તે કહો.”

પઠ્ઠી ધર્માનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે-“ભગવાનનો દ્રોહ કરે એવો કોઈ દોષ નથી અને ભગવાનની સેવા કરવી એવો કોઈ ગુણ નથી.”

પઠ્ઠી મહારાજશ્રી વોલ્યા જે-“અમે પૂછ્યું તે પ્રમાણે ઉત્તર ન થયો.” પઠ્ઠી અક્ષરમુક્તાનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે-“કામ, લોભ, સ્વાદ અને સ્નેહ અને માન એ તો મોટા દોષ છે. અને પ્રત્યક્ષ ભગવાનનો દ્રોહ કરવો તે અતિદોષ છે, અને ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય અને ભક્તિ તે તો મોટા ગુણ છે. અને પ્રત્યક્ષ ભગવાનને વિષે માહાત્મ્ય જ્ઞાને સહિત જે અતિશય પ્રીતિ કરવી તે અતિગુણ છે.”

પઠ્ઠી મહારાજશ્રી વોલ્યા જે-“એ ઉત્તર તો સ્વરો; પણ હવે હું એ ઉત્તરની પુષ્ટિ કરું છું. જે આ સર્વેદેહ દેહપ્રલેઆત્મા રહ્યો છે તે આત્મા દેહથી નોંખો છે, તે આત્મા પોતાનું સ્વરૂપ છે. તે પોતાના સ્વરૂપને મૂલીને ‘આ દેહ તે જ હું છું’ એમ જે માને છે અને તે દેહને સુખે સુખ અને દેહને દુઃખે દુઃખ માને છે. અને દેહને પુષ્ટ કરે એવા જે પંચાવિપય તેને ભોગવીને આનંદ પામે છે. અને તે વિષયના પદાર્થ નાશ પામે તે

ભેગો પોતે પળ મહાદુઃખીયો થાય છે, અને વર્ણાશ્રમ, નાત જાત તેનો જ અહંકાર હોય પણ દેહથી નોંઘો જે આત્મા તેને પોતાનું સ્વરૂપ નથી જાણતો તે જ સર્વેમાં મોટો દોષ છે.

—અને જે એમ સમજે જે ‘સ્ત્રીનું રુધિર અને પુરુષનું વીર્ય તે થકી વન્યો જે દેહ તે મારું સ્વરૂપ નથી અને હું તો દેહનો પ્રકાશક એવો અને અલંબ, અવિનાશી અને ચૈતન્યબ્રહ્મ તે છું. અને દેહ તો જડ અને પંચ-ભૂતાત્મક છે. અને તે દેહ તો પંચભૂતના પોષણથકી રહે છે. અને પંચ-ભૂતમાંથી એક ભૂત જો વંધ થાય તો તે દેહ નાશ પામી જાય, કેમ કે અન્ન જલાદિકે કરીને દેહનું પોષણ થાય છે, એવો જે દેહ તેથી આત્મા જુદો છે. એ આત્મા કેવો છે ? તો ચૈતન્ય છે, જાણનારો છે, વ્યાપક છે, નિરાકાર છે અને દેહ, ઇન્દ્રિયો અને અંતઃકરણ તેનો પ્રકાશક છે અને અજ્ઞાને કરીને દશ ઇન્દ્રિયો અને ચાર અંતઃકરણ તેના જે વિષય તેને ભોગવનારો છે, પણ તે માયિક એવા જે પંચવિપ્ય તેણે કરીને આત્માને સુખ થાય એમ નથી. અને આત્મા તો પોતે જ સુખરૂપ છે અને અવિનાશી છે.’ એવી રીતે દેહ થકી નોંઘો અને અસંગી એવો જે ચૈતન્યબ્રહ્મ જ્ઞાનરૂપ આત્મા તેને પોતાનું સ્વરૂપ માનવું તેને ગુણ કહીએ.

—અને સર્વના કારણ અને સર્વના આધાર એવા જે દિવ્ય સ્વરૂપ ભગવાન તે પોતાના અક્ષરધામને વિપેક્ષદાયક વિરાજમાન છે તે ભગવાન ઉત્પત્તિ સમે જીવોના કલ્યાણને અર્થે ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણ સર્જી આપે છે ત્યાં શ્લોક જે:—

‘બુદ્ધીન્દ્રિય મનઃ શ્રાણાન્ જનાનામસૃજત્ પશુઃ ।

માત્રાર્યં ચ માત્રાર્યં ચ આત્મને કલ્પનાય ચ ॥

... એ શ્લોકમાં કહ્યો એવો જે ભગવાનનો ઉપકાર તેને જીવ નથી જાણતો અને આજ પણ સર્વ જીવોને ભગવાન જીવાડે છે; કેમ કે ભગવાન વરસાદ વરસાવે છે ત્યારે સર્વ જીવ જીવે છે અને પાંચ વર્ષ મેઘ ન

વરસે તો રાજા, રંક કોઈ જીવે નહીં. અને જ્ઞાણ વરસ વરસાદ ન થાય તો વિશ્વનો પળ નાશ થઈ જાય. માટે સર્વે જીવની નિરંતર ભગવાન જ રક્ષા કરે છે, એવી જે ભગવાનનો ઉપકાર તેને જીવ નથી જાણતો તે અતિદોષ છે.

અને કર્તુમકર્તુમ્ અને અન્યથા કર્તુમ્ એવા જે ભગવાન તેની જે અનાદિ આજ્ઞા જે વર્ણાશ્રમધર્મ તેમાં દૃઢપણે રહીને, પરોપકારી એવા જે પ્રત્યક્ષ ભગવાન તે થકી ધર્મ જે ઇન્દ્રિયોનું નિયમન કરવું, અને જ્ઞાન જે દેહથી નોંઘી એવો જે આત્મા તેને પોતાનું સ્વરૂપ માનવું, અને વૈરાગ્ય જે પ્રકૃતિના કાર્યને વિષે અસુચિ, અને ભક્તિ જે ભગવાનનું સાકારપણું અને નિરાકારપણું, સગુણપણું અને નિર્ગુણપણું. કર્તાપણું અને અકર્તાપણું, દિવ્યભાવ અને મનુષ્યભાવ, એ આદિક જે ભગવાનના અનંત ઐશ્વર્ય તેને જ્ઞાને કરીને જાણીને ભગવાનના સ્વરૂપના ઉત્તમ નિર્વિકલ્પ નિશ્ચયને પામવું. પછી એ ભક્તને અને ભગવાનને કાંઈ અંતરાય રહેતો નથી. અને ભગવાનના સ્વરૂપમાં અતિશય હેતે કરીને જોડાઈ જાય અને એ ભક્ત ભગવાનના સાધર્મ્યપણાને પામે તેનું નામ અતિગુણ છે. અને આ કહ્યો જે અતિગુણ તે તો પ્રત્યક્ષ ભગવાન હોય ત્યારેજ આ જીવને પ્રાપ્ત થાય છે. પણ તે વિના એ ગુણ યમાય નહીં.”

इति श्रीमुख सिद्धांत ७८ समाप्त ।

૭૦. વિષય :—પંચવિપયમાં દુઃખ જ રહ્યું છે, સુખ નથી

શ્રી હરિકૃષ્ણાય નમોનમઃ—સંવત્ ૧૯૧૮ ના મહાસુદ ૧૦ ને દિવસ મહારાજ શ્રી હરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી ચૂડા મધ્યે મહા નારણજી ભક્તને ઘેર ફઠીયામાં ગાદી તર્કાયેયુક્ત ઢોલિયા ઉપર ઉત્તરાદે મુક્તાર-

વિંદે વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે જરીયાની વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં. પુષ્પના આમૃષ્ણો સર્વે અંગમાં શોભી રહ્યાં હતાં અને પોતાના મુખાર-વિંદની આગલ સાધુ તથા ઘણાક હરિભક્તની સભા મરાઈને વેઠી હતી.

પ્રશ્ન :-પછી મહારાજની આરતી ધૂન કરીને સર્વે હરિભક્ત પગે લાગીને વેઠા. પછી મહારાજે સાધુને પ્રશ્ન પૂછ્યું જે “ સર્વ સુખના ધામ અને કૃપાના સિંધુ એવા જે ભગવાન તેને જીવ નથી ભજતો અને અપાર દુઃખનાં મૂલ એવા જે પંચવિષય તેમાં જીવ રચિપચિ રહ્યો છે તેનું શું કારણ હશે ? તે કહો. ”

પછી ધર્માનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે “જીવે ભગવાનનો માર્ગ કોઈ કાલે દીઠો નથી માટે એને ભગવાન ભજવા કઠણ પડે છે. ”

પ્રશ્ન :-પછી મહારાજ બોલ્યા જે “પંચવિષયમાં સુખ છે કે દુઃખ છે?”

પછી ધર્માનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે “ પંચવિષયમાં સુખ તો છે પણ દુઃખે સહિત છે. ” પછી મહારાજ બોલ્યા જે “ પંચવિષયમાં તો લેશમાત્ર સુખ નથી અને જે સુખ જેવું જણાય છે તે તો અજ્ઞાને કરીને ભ્રાંતિમાત્ર જણાય છે. અને સુખરૂપ તો પોતે આત્મા જ છે, તે આત્મા પોતાના સ્વરૂપનું સુખ ભૂલીને વિષયમાં સુખ માને છે. જેમ કસ્તૂરિયા મૃગની નાભિમાં કસ્તૂરિ છે, તે કસ્તૂરિને ભૂલીને તરણને સૂંઘીને સુખ માને છે યથા તરણ ને વિષે કસ્તૂરિ લેશમાત્ર નથી. તેમ કસ્તૂરિની પેઠે સર્વે સુખના ધામ એવા જે પરમાત્મા તે આત્માને વિષે રહ્યા છે તેને જીવ નથી જાણતો. પછી તે પરમાત્માનું જે સુખ છે તે ઇન્દ્રિયો, અંતઃકરણ દ્વારા ચૂંટી જાય છે તેને ભોગવીને જીવ સુખ માને છે, પણ તે વિષયમાં તો સુખ જ નથી. કેમ કે વિષય તો જડ છે તે ચૈતન્ય એવો જે આત્મા તેને શું સુખ ઉપ-જાવે ? અને સુખ તો જ્ઞાનને વિષે રહ્યું છે. અને એવું જ્ઞાન તો પરમાત્મા

પાસે છે, પણ તે વિના વીજા કોઈ જીવની પાસે એવું માયા પર જ્ઞાન નથી. અને જીવને વિષે પરમાત્મા રહ્યા છે પણ જીવ પોતાની મેળે પરમાત્માને જાણવાને સમર્થ થતો નથી.

—માટે એ તો પરમાત્મા પોતે કૃપા કરીને જીવને ઇન્દ્રિયો, અંતઃકરણ અને અનુભવે કરીને જાણ્યામાં આવે એવા મનુષ્યરૂપે થઈને પોતાનું સ્વરૂપ જણાવે છે ત્યારે જીવ જાણી શકે છે. પછી પરમાત્માનું જે સુખ ઇન્દ્રિયો, અંતઃકરણ દ્વારા પૃથક પૃથક પંચવિપયમાં રહ્યું છે અને તેને વિષે ભોક્તાબુદ્ધિ માની છે તેને ટાઢવા સારુ વિષયનું પ્રમાણ જ્ઞાને કરીને કરાવે છે. અને જ્યારે જીવને વિષયનું પ્રમાણ જેમ છે તેમ ઇન્દ્રિયો, અંતઃકરણ અને અનુભવે કરીને થાય છે ત્યારે અનંત દુઃખ, દોષ, કલેશ તેને દેખે છે પણ તે વિષયમાં લેશમાત્ર સુખ નથી દેખતો. પછી તે વિષયમાંથી જીવ વૈરાગ્યને પામે છે અને ઇન્દ્રિયો, અંતઃકરણની જે શુષ્કિઓ છે તે ભગવાનના સ્વરૂપમાં જોડાય છે. પછી તેને ભગવાનનું અલૌકિક સુખ અને અપરમીત મહિમા તે અધિક અધિક જણાતા જાય છે. અને ભગવાનના જે દિવ્ય-ગુણ રહ્યા છે તે જેમ જેમ મહિમા સમજતો જાય તેમ તેમ તે ગુણ જીવને વિષે આવતા જાય છે.

—માટે જેણે મહા સુખિયા થવું હોય તેણે પંચવિપયની વાસનાનો ત્યાગ કરવો અને ભગવાન અને ભગવાનના નિર્વાસનિક સંત તેમાં જોડાવું. એવી રીતે સમજીને જે ભગવાનમાં જોડાય છે તે જ સર્વ સુખના પારને પામે છે અને તે જીવ બ્રહ્મદશાને પામે છે.”

इति श्री मुखसिद्धांत ७९ समाप्त ।

૮૦ વિષય:—મનુષ્યદેહે જ ભગવાનને પમાય છે.

શ્રી હરિકૃષ્ણાય નમોનમ:—સંવત્ ૧૯૧૮ ના મહા વદ ૧૧ ને દિવસ મહારાજ શ્રીહરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી સરવૈ મધ્યે પટેલ દુદા ભક્તને ઘેર ઉત્તરાદે વાર ઓરડાની ઓશરીમાં ગાદિ તકીયા વિછાવીને ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે જરીયાની વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં. અને જાઈ પુષ્પના હાર ધારણ કર્યા હતા. કાન ઉપર ગુચ્છ ખોસ્યા હતાં અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ સાધુ તથા હરિભક્તોની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

પછી મહારાજની આરતી ધૂન કરીને સર્વે સભા બેઠી. પછી મહારાજ બોલ્યા જે “મૂળ કારણમાયા છે તેને વિષે અપરિમીત જીવ રહ્યા છે. જેમ પૃથ્વીમાં વીજ રહ્યાં છે તે વરસાદને જોગે કરીને ઝગી નીસરે છે, તેમ માયામાં જીવ છે તે મૂળપુરુષને સંબંધે કરીને માયામાંથી જન્મ ધરે છે. તે ચાર પ્રકારની યોનિમાં જન્મ થાય છે. તે ચાર પ્રકારની યોનિ કઈ ? તો અંડજ, ઉદ્ભિજ્જ, શ્વેદજ અને જરાયુજ. એ ચાર જાણને વિષે જીવ જે તે મહા કષ્ટને પામે છે. અને એ કષ્ટ થકી જીવ પોતાની મેલે કોઈ કાળે છૂટવાને સમર્થ નથી. અને એ દુઃખ થકી જીવ ક્યારે છૂટે ? તો પરમેશ્વર કૃપા કરીને જીવને મનુષ્યનો જન્મ આપે અને તે મનુષ્ય-દેહે કરીને પ્રગટ કલ્યાણકારી એવા જે સત્પુરુષ તેનો સમાગમ જીવ કરે તો તે સત્પુરુષ એને જ્ઞાન આપીને જન્મ-મરણના કષ્ટ થકી મુકાવે છે. અને જો મનુષ્યદેહ પામીને અધર્મી પુરુષનો સંગ કરે તો તે અતિ અમુલ્ય એવો જે મનુષ્યદેહ તે खराब થઈ જાય છે. માટે અધર્મીનો સંગ કરવો નહીં.

અને મનુષ્યદેહે કરીને જે જે કરે તે થાય એમ છે. કેમ કે મનુષ્યદેહના ઇન્દ્રિયો, અંતઃકરણ છે તેને કરીને ભગવાનના સ્વરૂપનું જ્ઞાન થાય પણ

પશુ પંક્ષીના અવતારે જ્ઞાન થાય નહીં. તે મનુષ્યના કાન છે તેને કરીને ભગવાનના ગુણની કથા સંભળાય છે, નેત્રે કરીને ભગવાન અને ભગવાનના સંતના દર્શન થાય છે, હાથે કરીને ભગવાનની સેવા થાય છે, એવી રીતે મનુષ્યના દશ ઇન્દ્રિયો અને ચાર અંતઃકરણ તે ભગવાનની ભક્તિના ઉપયોગમાં આવે છે. અને ભક્તિ કરીને જીવનો મોક્ષ થાય છે. અને તે જ ઇન્દ્રિયો, અંતઃકરણે કરીને અધર્મીનો સંગ કરે તો તે પાપે કરીને જીવ જે તે જન્મ-મૃત્યુને પામે છે અને મહા દુઃખને ભોગવે છે. અને અમૂલ્ય એવો જે મનુષ્યનો દેહ તે વૃથા સ્તરાવ થઈ જાય છે.

—માટે ‘આ મનુષ્યનો દેહ છે તે પંચવિપય ભોગવવા સારુ પરમેશ્વરે નથી આપ્યો. અને પંચવિપય તો કૃતરાં, ગધેડાંના અવતારમાં પળ મળે છે. તે સારુ મનુષ્યદેહે કરીને તો સત્પુરુષનો સમાગમ કરીને પંચવિપયનો ત્યાગ કરવો અને ભગવાનની ભક્તિ કરવી. અને સત્સંગ કરીને જ્ઞાન પામીને નિર્વાસનિક થવું અને પછી દેહ મૂકવો,’ એવો આજથી જ મનુષ્ય માત્રને-વાઈ, ભાઈ સર્વેને-ઠરાવ કરવો. અને એમ વાસના ટાલતાં ટાલતાં અંત સમે વાસના ટક્કી જાય તો, તે જીવ આત્મ્યંતિક મોક્ષને પામે છે. અને જો થોડિક વાસના રહી જાય અને દેહ મૂકે તો તેને જન્મ ધરવો પડે.

—માટે સાવધાન થઈને સત્સંગ કરીને જ્ઞાન પામીને નિર્વાસનિક થવું અને પોતાના આત્માને બ્રહ્મરૂપ જાણીને પરબ્રહ્મ જે પ્રત્યક્ષ ભગવાન તેની એકાંતિક ભક્તિ સિદ્ધ કરીને દેહ મૂકવો એજ મનુષ્યદેહનો લાભ છે.”

इति श्री मुखसिद्धांत ८० समाप्त ॥

૮૧ વિષય :—ભગવાનના ભક્તે દેહમાં પ્રીતિ ન રાગવી

શ્રી હરિકૃષ્ણાય નમોનમઃ—સંવત્ ૧૯૧૮ ના ફાગણ સુદિ ૮ ને દિવસ મહારાજ શ્રી હરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી રોજદિ મધ્યે પટેલજીવા ભક્તને ઘેર ઉત્તરાદે વાર ઓરડાની ઓસરીમાં ઢોલીયા ઉપર વિરાજમાન થયા હતા. શ્વેત ધોતિયું હીરકોરી પહેર્યું હતું અને ધોલું અંગરચું ધારણ કર્યું હતું. મસ્તકે ગુલાવી રંગનો ફેંટો ધારણ કર્યો હતો અને ગુલાવી કોરવાળો શ્વેત રેસલેસ ખભે નાણ્યો હતો. અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ સાધુ તથા ઘણાક હરિભક્તોની સભા ભરાઈને બેઠી હતી. અને રાત્રી છ ઘડી ગઈ હતી.

પછી મહારાજ બોલ્યાં જે “જે ભગવાનના ભક્ત હોય તેણે હાડમાં સનો દેહ તેને પોતાનું સ્વરૂપ માનવું નહીં અને તે દેહ થકી નોંખો અને ચૈતન્ય-બ્રહ્મ અવિનાશી એવો જે આત્મા તેને પોતાનું સ્વરૂપ માનવું અને જે દેહને પોતાનું રૂપ માને છે તે તો અતિશય અજ્ઞાની છે. અને તેને નીચ જાણવો અને જે દેહને પોતાનું રૂપ માને તેને જન્મમરણનાં દુઃખ કોઈ કાળે ટલતાં નથી. કેમ કે આત્મા અવિનાશી છે અને દેહ નાશવંત છે. તે દેહને સંગે કરીને આત્મા મૃત્યુને પામે છે, અને આત્મા અવિનાશી છે તે પાછો જન્મને પામે છે, કેમ કે આત્માની ઘણી આવરદા છે. પણ દેહને સંગે કરીને મરી ગયો કહેવાય છે અને દેહને સંગે કરીને જીવતો કહેવાય છે એવી રીતે દેહને સંબંધે કરીને કકડે કકડે આયુષ્યને ભોગવે છે અને જીવ અપાર ક્લેશને પામે છે.

—માટે ભગવાનના ભક્તે સત્પુરુષનો આશરો કરીને સ્વધર્મમાં રહીને જ્ઞાન પામીને દિવસે દિવસે દેહમાંથી પ્રીતિ ટાળીને આત્મારૂપ થવું અને તે આત્માના સાચા હિતકારી એવા જે ભગવાન અને ભગવાનના એકાં-

તિક પંચવિષયના ત્યાગી નિર્વાસનિક સાધુ તેની સંગાતે પોતાના આત્માને પ્રીતિ કરીને જોડી દેવો. અને તેના વચનમાં મનકર્મવચને કરીને વર્તવું અને તે ભગવાન અને ભગવાનના સાધુ થકી જ્ઞાન પામીને પંચ-વિષયની વાસના ટાળીને દેહ થકી નોંખો એવો જે પોતાનો આત્મા તેને સાક્ષાત્કાર પામીને તે આત્માને વિષે રહ્યા એવા જે પરમાત્મા ભગવાન તેના પ્રત્યક્ષ સ્વરૂપમાં અખંડ સ્થિતિ પામવી એજ મનુષ્યદેહનો લાભ છે. અને તેને જન્મમરણનાં દુઃખ ટળી જાય છે. અને તેજ અવિનાશી એવું જે ભગવાનનું અક્ષરધામ તેને પામે છે.”

इति श्री मुखसिद्धांत ८१ समाप्त ॥

૮૧ વિષય :—સુખી થવાનો ઉપાય

શ્રી હરિકૃષ્ણાય નમોનમઃ—સંવત્ ૧૯૧૮ના ફાગણ સુદિ ૧ને દિવસ મહારાજ શ્રી હરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી રોજીદ મધ્યે પટેલ કાઠા ભક્તને ઘેર ઉત્તરાદે વાર ઓરડાની ઓસરીમાં ઢોલિયા ઉપર ગાદી તક્કીયા નચાવીને વિરાજમાન થયા હતા. કિનચાવનો સુરવાલ અને ડગલી પહેર્યા હતાં. મસ્તક ઉપર કસુંવલ સોનેરી પાઘ બાંધી હતી. અને ગુઢો રેટો પહેરીને કેડે સોનેરી કોરવાળું કસુંવલ શેલું ધારણ કર્યું હતું અને એક કસુંવલ શેલું ખભે નાચ્યું હતું. કેસરની અર્ચા કરીને કકુંનો ચાંદલો કયોં હતો. અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ સાધુ તથા દેશદેશના હરિભક્તની સભા ભરાઈને વેઠી હતી.

પછી સંધ્યા આરતી થયા પછી મહારાજ વોલ્યા જે “જેને અતિશય સુખિયા થવું હોય તેને પરમેશ્વરની આજ્ઞા લેશમાત્ર લોપવી નહીં. અને જે પરમેશ્વરની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તશે તે આલોકમાં અને પરલોકમાં અપાર

સુખને પામશે. અને જે પરમેશ્વરની આજ્ઞા લોપે છે તે તો આલોકમાં પળ મહા કષ્ટને પામે છે અને મરીને ચમપુરીમાં જડને અપાર દુઃખને પામશે. જેમ આલોકમાં રાજાનો કાયદો લોપે છે તેને રાજા દંડ આપે છે અને તે મહા હેરાન થાય છે, તેમ સર્વ કારણ અને સર્વ આધાર એવા જે ભગવાન તેની જે આજ્ઞા લોપે છે એ જીવ કોટી કોટી કષ્ટને પામે છે. માટે પરમેશ્વરની આજ્ઞા જે વર્ણાશ્રમધર્મ તેમાં અતિશય દૃઢપણે વર્તવું.

—અને ભગવાનનો અતિશય ઉપકાર માનવો જે ‘જલના વિંદુમાંથી મહા મનોહર દેહ તે મને સર્જી આપ્યો.’ તે જે દેહે કરીને પોતાનો જીવ અતિશય વૃદ્ધિને પામે છે અને માયાના વંધન થકી છૂટીને મુક્ત થાય છે. અને માયાના દોષ જે કામ, લોભ, સ્નેહ, સ્વાદ, માન, દંભ, કપટાદિક જે અધર્મનો સર્ગ તે સર્વ નાશ પામી જાય છે અને ભગવાનની તે જીવની ઉપર કૃપા થાય છે અને ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય, શીલ, સંતોષાદિક જે રૂઢાં ગુણ તેના ઊરમાં નિવાસ કરે છે. માટે ભગવાનને ગમે તે પ્રમાણે વર્તતા હોય અને વર્તાવતા હોય એવા જે સત્પુરુષ તેનો મન કર્મ વચને સમાગમ કરવો અને તેથી જ્ઞાન પામવું, અને ભગવાનના માર્ગ થકી પાડે એવા જે અધર્મો તેના સંગથી છેટે રહેવું.

—અને વઢી જગતમાં કેટલાક ઈર્ષાવાળા જીવ છે તે પોતાને પ્રભુ ભજવા નહીં અને કોઈક પ્રભુ ભજતા હોય તેની ઉપર ઈર્ષા કરીને તેને ભગવાનના માર્ગ થકી પાડવાના અનંત ઉપાય કરે છે. માટે એવા પાપીના શબ્દ ભગવાનના ભક્તે સાંભળવા નહીં. અને અમારે તો કોઈના ઉપર વેર નથી અને પક્ષપાત પણ નથી. અને જે જે અધર્મ અનીતિનો ત્યાગ કરીને અમારે શરણે આવે છે તેને જ્ઞાન આપીને માયાના વંધન થકી મુકાવીને તેનો મોક્ષ કરીએ છીએ. અને તે જીવ મહા સુખિયો થાય છે.

अने एवा धर्मवाळा होय ते अमने भावे करीने तेने घेर तेडी जाय तो त्यां जइए छीए. पछी जेने तेना उपर इर्पा होय ते एम कहे जे 'एने घेर महाराज उतर्या छे ते अमे महाराज पासे नहीं जइए.' एम जाणीने जे अमारी पासे नथी आवता तेने तो बहु ज खोट जशे. अने जे एम समजे तेने तो महा पापी जाणवो. अने ते जीवुं कोइ काळे कल्याण थाय नहीं. केम के जेना समागमे करीने जीवुं कल्याण थाय तेनी ज पासे न जवुं त्यारे वीजे कल्याणनुं ठेकाणुं क्यां मळशे ! जेम तरस लागी होय अने ते पाणी साथे रुसणुं राखे तो तेनी तरस मटे नहीं, तेम जीवुं कल्याण करे एवा जे सत्पुरुष तेनी पासे जवुं नहीं अने उल्टो तेनो द्रोह करे तेनुं तो बहु ज भुंडुं थाय छे.

—माटे पोताना जीवना कल्याण सारु एवी इर्पानो त्याग करीने जेने घेर महात्मा पुरुष आव्या होय तेने घेर निर्माणी थइने जवुं. अने इर्पा करवी तो एवी करवी जे जेना उपर इर्पा होय तेना जेवां रूडां गुण शीखवा अने जेम तेणे सत्पुरुषने तेडी आवीने एक दिवस राख्या होय तो पोते पोताने घेर तेडी आवीने वे दिवस राखीए. केम के ते थकी पोताना आत्मानुं कल्याण थाय. पण उलटुं भुंडुं थाय एवी इर्पा ना करवी."

इति श्रीमुख सिद्धांत ८२ समाप्त ॥

८३ विषयः—निर्विकल्पनिश्चय ध्वानी रीत

श्री हरिकृष्णाय नमोनमः—संवत् १९१८ना फागण सुदि १५ ने दिवस महाराज श्री हरिकृष्ण भगवान गाम श्री वरवाळा मध्ये विप्र वजेराम महेताने घेर उगमणे वार ओरडानी आगळ पाट उपर गादी तकीया

નલાવીને વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે સોનેરી વસ્ત્ર ધારણ કરી કંઠમાં હજારી ગોટાના પુષ્પના હાર ધારણ કર્યા હતા. કંકુર કર્યો હતો અને પોતાના મુસ્તારવિંદની આગળ સાધુ તથા હરિભક્તની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

પ્રશ્ન:-પછી સંઘ્યા આરતી થયા પછી વજેરામ મહેતાએ પ્રશ્ન જે "હે મહારાજ ! પ્રગટ ભગવાનના સ્વરૂપમાં જીવને સંશય તે સંશય મટીને નિર્વિકલ્પનિશ્ચય કેમ થાય ? તે કહો." પછી બોલ્યા જે "સત્ શાસ્ત્રને સમજવે કરીને પ્રગટ ભગવાનના નિર્વિકલ્પનિશ્ચય થાય છે. તે કહ્યું છે જે:-

यथा यथा हि पुरुषः शास्त्रं संबंधी गच्छति ।

तथा तथा विज्ञानाति विज्ञानं चासरोक्षते ॥

‘એ શ્લોકમાં એમ કહ્યું છે જે ‘જે પુરુષ શાસ્ત્રનો અભ્યાસ જેમ કરે છે તેમ તેમ તેને જ્ઞાન જ રૂચે છે અને જ્ઞાને કરીને અંતરમાં પ્રકાશ થાય છે. અને તે પછી તેને પ્રગટ ભગવાનના સ્વરૂપનો નિર્વિકલ્પનિશ્ચય થાય છે.’

-અને જેને શાસ્ત્રનું જ્ઞાન નથી તેની મતિમાં સંશય થાય છે. કેમ કે શાસ્ત્રમાં ભગવાનને ક્યાંક ‘કર્તા’ કહ્યા હોય અને ક્યાંક ‘અકર્તા’ કહ્યા હોય, ક્યાંક ‘સાકાર’ કહ્યા હોય અને ક્યાંક ‘નિરાકાર’ કહ્યા હોય, ક્યાંક ‘સગુણ’ કહ્યા હોય અને ક્યાંક ‘નિર્ગુણ’ કહ્યા હોય, તે જેને સર્વે શાસ્ત્રમાં દ્રષ્ટિ પહોંચતી હોય એ તો એમ જાણે જે ‘કર્તા, અકર્તા, સાકાર નિરાકાર, સગુણ, નિર્ગુણ’ એ આદિક ઇવા અનંત ગુણ એ સર્વે પ્રત્યક્ષ ભગવાનને જ કહ્યા છે. કેમ કે ભગવાનની ઇચ્છા વિના કાંઈ જ થતું નથી, માટે ભગવાન ‘કર્તા છે.’ અને પ્રકૃતિપુરુષ દ્વારા અનંત કોટી

વ્રહ્માંડની ઉત્પત્તિ; સ્થિતિ અને પ્રલય કરાવે છે અને પોતે તો અઘંડ અ-
શ્રરધામને વિષે પોતાના એકાંતિક ભક્તને સુખ આપે છે પણ પોતે કાંઈ કર્તા
નથી; માટે ‘અકર્તા છે.’ અને દિવ્ય અવયવે કરીને ભગવાન મૂર્તિમાન છે.
માટે ‘સાકાર’ છે અને સર્વે જીવોને જેમ માયાના આકાર વંધાણાં છે
તેમ ભગવાનને વિષે માયાનો આકાર નથી, માટે ભગવાનને ‘નિરાકાર’
કહ્યા છે. અને ભગવાનને વિષે માયાના ગુણ જે રજ, તમ અને સત્ત્વ તે
નથી, માટે ભગવાનને ‘નિર્ગુણ’ કહ્યા છે અને ભગવાનને વિષે અનંત
કલ્યાણકારી ગુણ રહ્યા છે, માટે ભગવાન ‘સગુણ છે.’

એવી રીતે જે મુમુક્ષુ અને દૈવી જીવ હોય અને જેણે અનંત જન્મ
થયા ભગવાન મેઢવવા સારુ જપ, તપ, વ્રતાદિક સાધન નિષ્કામભાવે
કર્યાં હોય તેને જ શાસ્ત્રના અર્થ સમજાય છે અને તે જ પ્રગટ ભગવાનના
સ્વરૂપનો નિશ્ચય કરે છે. પણ જેની મતિ કામ, લોભાદિક દોષે કરીને
અવઢાઈ ગઈ હોય એવા જે ભ્રષ્ટ મતિવાળા હોય અને તે ચાર વેદના
ભણેલા હોય અને ઘટ શાસ્ત્રના પાઠ કરતા હોય તો પણ તેને શાસ્ત્રના
મર્મ જેમ છે તેમ સમજાતા નથી અને ડલટા ભરમાઈ જાય છે. તે પૂર્વે
પણ મોટા મોટાને ભ્રમ થયા છે અને જે દૈવી અને મુમુક્ષુ હોય તેને જ
પ્રગટ ભગવાન ઓઢલ્યામાં આવ્યા છે.

—અને આજ પણ જે દૈવી અને મુમુક્ષુ હશે તેને જ અમારા સ્વરૂપનો
નિશ્ચય થશે. પણ મતવાદિ તથા ભ્રષ્ટ મતિવાળા હોય તેને અમારું સ્વરૂપ
નહીં ઓઢલાય. અને જે સકામી હોય અને તે અમારા સમીપ સંવંધમાં
રહ્યો હોય તો પણ તેને અમારા સ્વરૂપનો નિશ્ચય થાય નહીં.”

इति श्री मुखसिद्धांत ८३ समाप्त ॥

૮૪ વિષય :—નિર્વીજમુક્તિ અને સર્વીજમુક્તિ

શ્રીહરિકૃષ્ણાય નમોનમઃ—સંવત્ ૧૯૧૮ ના ફાગણ વદ ૩ ને દિવસ મહારાજ શ્રી હરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી વરવાળા મધ્યે મહેતા વજેરામ-ને ઘેર ડગમળે વાર ઓરડાની ઓસરીમાં ઢોલીયા ઉપર ગાદી તકીયા નખાવીને વિરાજમાન થયા હતા. ધોળો સુરવાલ અને રાતી ડગલી પહેર્યા હતાં અને મસ્તકે મલમલનો તારવાળો ફેંટો બાંધ્યો હતો. ગુઢા રંગનો રેટો પહેરીને ઉપર કેંડે કસુંબલ શેલું ધારણ કર્યું હતું. ધોળી શાલ ખમ્બે નાખી હતી અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ સાધુ તથા દેશ દેશના હરિભક્તની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

પ્રશ્ન :—પછી આરતી ધૂન થયા પછી મહારાજ પોતાની મેઢે વોલ્યા જે “એક પ્રશ્ન પૂછીએ છીએ જે “એક નિર્વીજમુક્તિ છે અને એક સર્વીજ-મુક્તિ છે. તે મુક્તિપક્ષે તો અભેદ છે પણ નિર્વીજ અને સર્વીજપક્ષે તો ભેદ છે. માટે તેનાં રૂપ કહો ? અને તેના ઉપદેશ કોણ છે ? અને તેનાં શા લક્ષણ છે ? તે કહો.”

પછી ધર્માનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે “નિર્વીજમુક્તિ તો નિર્વીજસાંખ્ય અને નિર્વીજયોગ તેને કરીને થાય છે, અને તેના આચાર્ય શંકરાચાર્ય છે. અને નિર્વીજસાંખ્ય અને નિર્વીજયોગ સિદ્ધ કરીને પછી સર્વીજસાંખ્ય અને સર્વીજયોગને સિદ્ધ કરે ત્યારે જ સર્વીજમુક્તિને પામે, અને તેના આચાર્ય તમે છો.” પછી મહારાજ વોલ્યા જે “એ વ્રાતમાં કાંઈ આશ્ચર્ય જેવું જણાયું નહીં. હવે નિર્વીજમુક્તિ કે પ્રકારે પમાય છે, તેમાં એક તો કર્મ-માર્ગે કરીને પમાય છે અને એક નિર્વીજસાંખ્ય અને નિર્વીજયોગ તેને કરીને પમાય છે, પણ એ સર્વે આત્માની શુદ્ધિ કહી છે. અને દેવાદિક લોકને પામવું તેની આગળ તો નિર્વીજમુક્તિ ઉત્તમ છે.

જેમ કોડી, વદામ અને પૈસો તેની આગલ રૂપિયો ઉત્તમ છે પણ ચિંતામણી આગલ તો રૂપિયો અતિ તુચ્છ છે. તેમ કોડી, વદામ અને પૈસાને ઠેકાણે તો દેવાદિકના લોક છે અને રૂપિયાને ઠેકાણે નિર્વીજમુક્તિ છે. અને સર્વજનમુક્તિ છે તે તો ચિંતામણીને ઠેકાણે છે. અને કપીલદેવ, શંકરાચાર્ય અને ગૌતમ તેણે જે નિર્વીજમુક્તિનો વોધ આપ્યો છે તે તો ઉપાસકની શુદ્ધિ સારુ આપ્યો છે, પણ તે વોધે કરીને તેમાં આશ્ચર્ય માનીને સંતોષ પામે છે તેને તો ઘણી જ खोट रहे છે. કેમ કે તે કાંઈ ગૌતમ અને શંકરાચાર્યનો અંતરનો અભિપ્રાય નથી.

—પણ એમનો અભિપ્રાય તો એમ હતો જે “નિર્વીજસાંખ્ય અને નિર્વીજયોગ તેને જ્ઞાને કરીને જીવ જે તે બ્રહ્મરૂપ થાય છે. અને જે બ્રહ્મરૂપ થયો તેને પછી સર્વજસાંખ્ય અને સર્વજયોગ સિદ્ધ કરીને પરબ્રહ્મ એવા જે પ્રત્યક્ષ ભગવાન તેને સાક્ષાત્કાર પામવું. અને બ્રહ્મરૂપ થયો હોય તે જ પરબ્રહ્મને પામે છે, અને તે જ સર્વોપરિ સુખને ભોગવે છે. અને તે દિવ્યમૂર્તિમાન થયો થકો અનાદિ દિવ્યમૂર્તિ એવા જે પરમાત્મા પરબ્રહ્મ તેની સેવા અક્ષરધામને વિષે અખંડ કરે છે.

—અને નિર્વીજમુક્તિને પામીને જે વેસી રહે છે એવા જે શુષ્ક વેદાંતિ તથા જે કર્મને જ ‘કર્તા’ કહે છે એવા જે જૈનમતના સિદ્ધાંતને ન જાણનારા અને અતિશય આલસુ અને પ્રમાદી તેને મોટી खोट जाय છે. જેમ મહેતાજી પાસે મળવા વેઠો હોય તે અડધી વિદ્યા મળીને આલસી વેસે તે મૂર્ખ કહેવાય. કેમ કે અડધી વિદ્યા કાંઈ ઉપયોગમાં આવતી નથી અને તે હેરાન થાય છે. તેમ જે નિર્વીજસાંખ્ય અને નિર્વીજયોગ તેને કરીને આત્મરૂપ થઈને પરમાત્મા એવા જે દિવ્યમૂર્તિ ભગવાન તેને આત્માના આધાર જાણીને નથી મજતો તે તો બ્રહ્મ-સુષુપ્તિને વિષે લીન

થાય છે અને ઉલટો મહા કલેશને પામે છે. પણ તેને પરમાત્મા પરબ્રહ્મનું અલૌકિક સુખ તે આવતું નથી.

—અને જે રામકૃષ્ણાદિક ભગવાનના અવતાર તેને ભજી ભજીને મોક્ષને પામ્યા એવા જે પ્રહ્લાદ, નારદ, નવયોગેશ્વર, અંબરિશ, અર્જુનાદિક તે તો એમ સમજતા જે ‘સર્વના કારણ અને સર્વના આધાર એવા જે પરમાત્મા ભગવાન તે જે તે દિવ્યમૂર્તિમાન છે. અને તેની ઇચ્છાએ કરીને અનંતકોટી બ્રહ્માંડની ઉત્પત્તિ થાય છે. અને જેની શક્તિ કાઢ છે, માયા છે, પુરુષ છે અને અક્ષર છે. એવી અનંત શક્તિએ યુક્ત એવા જે પરમાત્મા ભગવાન તે જ આ પૃથ્વી ઉપર કૃપા કરીને મનુષ્યાકૃતિનું ધારણ કરે છે અને તે ભગવાનનો જે જે જીવ આશરો કરીને તેની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્ત્યા છે તે જ સર્વજ એવી જે આત્મ્યંતિકમુક્તિ તેને પામ્યા છે.’ માટે સર્વજ-મુક્તિને પામે ત્યારે જ જીવ ઠરીને વેસે, પણ તે વિના જીવને ઠરવાનું ઠેકાણું વીજે ક્યાંય નથી. તે સારુ જેને સુખિયા થવું હોય તેને સર્વજ-મુક્તિને જરૂર પામવું.

—તે સર્વજમુક્તિ કેમ પમાય છે? તો સર્વજમુક્તિના પમાડનારા એવા જે પ્રત્યક્ષ સદ્ગુરુરૂપ હરિ તેને શરણે જઈને તે થકી નિર્વીજ-સર્વજ સાંખ્ય-યોગને સિદ્ધ કરવા. તેમાં નિર્વીજસાંખ્યને વિચારે કરીને દેહ થકી આત્માને નોખો દેસાડીને પછી નિર્વીજયોગે કરીને આત્માને વિષે સ્થિતિ-ને પમાડે છે. અને જ્યારે આત્માને વિષે સ્થિતિને પામે છે ત્યારે જીવનું જીવિપણું મટી જાય છે અને તેને પંચવિષયની પીડા ટળી જાય છે અને તે જીવ શાંતિને પામે છે. અને પરમાત્માને ભજવાનો અધિકારી થાય છે. પછી તેને સર્વજસાંખ્યે કરીને પ્રત્યક્ષ ભગવાનના સ્વરૂપનો માહાત્મ્ય જ્ઞાને સહિત ઉત્તમ નિર્વિકલ્પનિશ્ચય કરાવે છે. અને પછી સર્વજયોગે

કરીને આત્માની જે દિવ્યવૃત્તિઓ છે તેને પરમાત્માના સ્વરૂપમાં જોડાવે છે. અને એ પરમાત્માને વિષે જોડાવે કરીને મુક્ત જે તે અક્ષરાતીતના સાધર્મ્યપણાને પામે છે અને પોતાથી પર એવા જે પરમાત્મા તેને સાક્ષાત્કાર દેખે છે. અને તેનું સુખ મનવાણીના કહ્યામાં આવે એમ નથી. અને તે સુખ અલૌકિક છે અને અવિનાશી છે. અને તેને સર્વાંજમુક્તિ કહે છે. અને તેને આત્યંતિક જ્ઞાન પણ કહે છે.”

इति श्री मुखसिद्धांत ८४ समाप्त ॥

૮૫ વિષય :—સૌથી અધિક શત્રુ

શ્રીહરિકૃષ્ણાય નમોનમઃ—સંવત્ ૧૯૧૮ ના ફાગણ વદ ૪ને દિવસ મહારાજ શ્રીહરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી લાંચેની મધ્યે વિપ્ર આશારામ-ને ઘેર ઉત્તરાદે વારાઓરડાની ઓશરીમાં ગાદી તકિયા નાંચાવીને ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં અને પોતાનાં મુખારવિંદની આગળ સાધુ તથા ઘણાંક હરિભક્તની સભા ભરાઈને વેઠી હતી.

પછી મહારાજ બોલ્યા જે “જીવને ભગવાન ભજવામાં જે જે અંતરાય કરે તે જેવો કોઈ શત્રુ નથી. તે કોઈક પોતાનું ધન-માલ લઈ જાય તથા ગામ ગરાસ લઈ જાય તથા પોતાનું માંથું વાઢી નાંચે તે સર્વે કરતાં પણ ભગવાન ભજવામાં અંતરાય કરે તે વધુ શત્રુ છે. કેમ કે શરીરાદિક અને વીજાં પદાર્થ તો જ્ઞાશબંત છે. તે નાશવંતને કોઈક નાશ કરે અથવા લઈ જાય તેનો તો કોઈ જ ચિંતિત નહીં. પણ અવિનાશી એવું જે ભગવાન ભજ્યાનું સુખ તેમાં જે અંતરાય કરે તે તો જીવનો મોટો શત્રુ છે. માટે જેને પોતાના આત્માના મોક્ષનો ચિંતિત હોય તેણે તો ભગવાન

મજ્યામાં જે જે અંતરાય કરે તેને મહા મોટો શત્રુ જાણીને તત્કાલ ત્યાગ કરવો. તે માવાપ અંતરાય કરે તો તેનો ત્યાગ કરવો, તથા સગાં સંવંધી, નાતજાત, સ્ત્રી, છોકરાં, ધન-માલ, ગામ-ગરાસ આદિક જે જે પદાર્થ ભગવાન મજવામાં અંતરાય કરે તેનો ત્યાગ કરવો.

-અને પૂર્વે પણ ભગવાનના ભક્તે ભગવાન મજવામાં જેણે જેણે અંતરાય કર્યા છે તેના ત્યાગ કરી દીધા છે. તે પ્રહ્લાદજીને તેના વાપરે અંતરાય કર્યો તો તેનો ત્યાગ કરી દીધો. તથા ભરતજીએ પોતાની માતાનો ત્યાગ કર્યો. તથા વિભિષણે ભાઈનો ત્યાગ કર્યો. ઋષિપત્નીઓ એ પોતાના પતિનો ત્યાગ કર્યો અને નારદ, સનકાદિક, શુકદેવ આદિક ધર્મજ્ઞાન ભગવાન મજ્યામાં અંતરાય કરે તે સારું સર્વ સંસારનો ત્યાગ કરીને અભયપદને પામ્યા છે. માટે જેને જેને પોતાના આત્માનું રૂઢું કરવાની ઇચ્છા હોય તેને તો સંસારના જે સુખ તેમાં લોભાવું નહીં. અને મનુષ્ય-દેહે કરીને તો અવિનાશી એવું જે ભગવાનના ધામનું સુખ તેને પામવું.

--અને જે પંચવિષય સંવંધી સુખ છે તે તો નાશવંત છે અને દુઃખ-રૂપ છે. કેમ કે આ જીવ છે તેણે રાજાના જન્મ પામીને ઘણાક ફેરા ભારે ભારે અનંત ભોગ ભોગવ્યા છે. અને દેવલોકમાં જઈને દેવતાના ભોગ પણ જીવે ઘણાક ભોગવ્યા છે. તથા બ્રહ્મા થઈને બ્રહ્માના લોકના ભોગ જીવે ઘણાક ભોગવ્યા છે. તો પણ હજી જીવને તૃપ્તિ થઈ નથી, તો હવે આ મનુષ્યદેહની જે અલ્પ આવરદા તેણે કરીને ક્યાં તૃપ્તિ થવાની છે. અને વળી જો જીવ મનુષ્યદેહ પામીને ભગવાન નહીં મજે તો અતિશય મૂંડા મૂંડા અવતાર-ગધેડા, કૂતરા, વોકડા, પાડા, વાંદરાના આવશે અને તે તે અવતારમાં સગાં સંવંધી, સ્ત્રી, છોકરાં, ઘણાં થશે પણ તેને કરીને આત્માને શાન્તિ થાય એમ નથી. અને શાન્તિ તો સત્પુરુષનો

આશરો કરીને કામ, લોભ, સ્વાદ, સ્નેહ અને માન એ પાંચ અંતર-શત્રુ તેનો ત્યાગ કરે ત્યારે થાય, પણ તે વિના વિષયના પદાર્થે કરીને આત્માને શાન્તિ કોઈ કાળે થાય નહીં.

—અને વઢી એમ સમજવું જે “માવાપ, સગાં-સંવંધી, એ સર્વ દેહના સંવંધી છે પણ આત્માના સગાં કોઈ નથી. અને આત્માના સગા તો એક ભગવાન છે. કેમ કે જીવને ગર્ભવાસમાં અતિશય પીડા થાય છે ત્યારે પણ ભગવાન જ રક્ષા કરે છે. અને આજ પણ ભગવાન જીવને જીવાડે છે ત્યારે જીવે છે પણ જો ભગવાન રક્ષા ન કરે તો એક પલ્લવાર પણ જીવને સુખ રહે નહીં. અને જો એક લઘુશંકા વંધ થાય તો દેહ ન રહે. અને જ્યારે અંત સમો થશે ત્યારે પણ જો ભગવાન નહીં ભજ્યા હોય તો એક એક રૂવાટે કોટાન કોટી વાંછીની વેદના થશે ત્યારે પણ તે સમે કોઈ માવાપ, સગાં-સંવંધી સહાય નહીં કરે અને કોઈનું ત્યાં વળ પણ ચાલે એમ નથી. અને એ ટાંળે તો એક ભગવાન સહાય કરે ત્યારે એ દુઃખ મટે પણ વીજો કોઈ ઉપાય નથી.” માટે જીવના સાચા હિત-કારી અને સાચા સગા તો એક ભગવાન છે. તે શાસ્ત્રમાં પણ કહ્યું છે જે—

ત્વમેવ માતા ચ પિતા ત્વમેવ, ત્વમેવ વંધુ ચ સખા ત્વમેવ
ત્વમેવ વિદ્યા ચ દ્રવિણં ત્વમેવ, ત્વમેવ સર્વં મમ દેવ દેવ ॥

માટે જે જન્મ-મૃત્યુના દુઃખ થકી મુકાવે એજ આત્માના અતિશય હિતકારી છે. અને તે જ માતા, પિતા, વંધુ, સખા, વિદ્યા, દ્રવ્ય અને સર્વ દેવ છે. માટે આત્માનું રૂઢું કરે તેને જ હિતકારી જાણવા અને તે વિનાના સર્વ જીવના શત્રુ છે.”

इति श्री मुखसिद्धांत ८५ समाप्त ॥

૮૬ વિષય:—વિદ્યા અને અવિદ્યાનીને તત્કાલ ત્યાગ

શ્રીહરિકૃષ્ણાય નમોનમઃ—સંવત્ ૧૯૧૮ ના ફાતથા સર્ગાં સંવ-
મહારાજ શ્રી હરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી લાલેણી મધ્ય જે જે પદાર્થ
ઘેર ઉગમણે ઘાર ઓરહાની આગલ ફઢીમાંઢોલિયા ઉપર ગા
નલાવીને વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે જરિયાની વસ્ત્ર ધારણ કર્યા
અને કંઠમાં પુષ્પના હાર ધારણ કર્યા હતા. કંકુનો ચાંદલો કર્યો હો
પાઘમાં તોરા અને કાન ઉપર ગુચ્છ ધારણ કર્યા હતા. અને પોતાના
મુલારવિંદની આગલ સાધુ તથા ઘણાંક હરિભક્તની સમા ભરાઈ
વેઢી હતી.

પઢી સંધ્યા આરતી થયા પઢી મહારાજ કૃપા કરીને સર્વે હરિભક્ત
પ્રત્યે વોલ્યા જે “પરમેશ્વરે જે દિવસથી સ્ઠિટિ કરી છે તે દિવસથી વિ-
દ્યાને અને અવિદ્યાને લઢાઈ થયા જ કરે છે. તે શા સારુ લઢાઈ થાય
છે ? તો અવિદ્યા માયાએ જીવોને અનાદિના આવરી લીધા છે અને
તેમાં જીવ જન્મમરણનાં દુઃલને પામ્યા કરે છે. તે દુઃલને દેલ્ખીને સત્પુરુ-
કૃપા કરીને એ દુઃલ થકી જીવોને મુકાવ્યાનું કરે છે ત્યારે અવિદ્યા
માયા સંતાપને પામે છે. કેમ કે જ્યારે સત્પુરુષનો આશરો કરે ત્યારે જીવ
અવિદ્યા-માયાના વંધન થકી વહાર થાય છે અને અવિદ્યામાયાનો જીવ
ટલ્લી જાય છે. અને તે જીવ બ્રહ્મરૂપ થઈને ભગવાનના ધામને પામે છે
અને તે જીવ પાછો કોઈ કાલે અવિદ્યામાયાના વંધનમાં આવતો નથી, તે
સારુ અવિદ્યાને ઢાણ થાય છે. માટે વિદ્યાને અને અવિદ્યાને લઢાઈ થાય છે
કેમ કે વિદ્યા-અવિદ્યાને ભેગું કોઈ કાલે વને જ નહીં. જેમ ત્રિવિધ
ભેગું વને નહીં અને જેમ ચોર-શાહુકારને ભેગું તેમ.
વને નહીં.

તે વિદ્યાનું શું રૂપ છે ?

ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે જરિયાની વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં અને સર્વે અંગમાં પુષ્પના આમૂષણ શોભીરહ્યાં હતાં. કંકુનો ચાંદલો કર્યો હતો અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ સાધુ તથા ઘળાંક હરિમ-ક્તની સમા ભરાઈને બેઠી હતી.

પ્રશ્ન:-પછી મહારાજની આંરતી ધૂન થયા પછી ગામ શિહોરના ભક્ત ભીમભાઈ મહારાજને પ્રશ્ન પૂછ્યું જે “પરમેશ્વર ભજવાનું તો જીવ-પ્રાણી માત્રને મનમાં છે પણ તેમાં કેટલાક પ્રભુ ભજે છે અને કેટલાક તો મુદ્દલ પ્રભુ ભજતા નથી, તેમાં કોઈ ભજે છે અને કોઈ નથી ભજતા તેનું શું કારણ હશે? અને વળી જીવ ભગવાન ભજીને મુક્ત થાય તેનું મુખ્ય સાધન શું છે? તે કૃપા કરીને કહો.”

પછી મહારાજ બોલ્યા જે “જીવમાત્રને ભગવાન ભજ્યાનું તો મ્હાન જ નથી, અને જીવને તો અનાદિનું પંચવિષયનું જ જ્ઞાન છે. તે કાને કરીને સ્ત્રી, આદિકના શબ્દમાં જીવ આસક્ત થઈ રહ્યો છે, નેત્રે કરીને સ્ત્રી, આદિકના રૂપમાં જીવ જોડાઈ રહ્યો છે અને રસનાય કરીને સારું સારું લાવાને વિષે જીવ આસક્ત થઈ રહ્યો છે, માટે તેને કરીને જીવ ભગવાનને નથી ભજતા, અને ભગવાન પણ તેથી વેગળા રહે છે.

ત્યાં શ્લોક-

પરામુખાનાં ગોવિંદો વિષયાસક્તચેતસાં ।

તેષાં તત્ પરમં વદ્ય દુરાત્ દુસ્ત સ્થિતં ॥

અમાં અમ કહ્યું છે જે ‘પરમેશ્વરથી વિમુક્ત થઈને વિષયને વિષે આસક્ત થાય છે તે થકી પરમેશ્વર ઘળાંજ વેગળા રહે છે.’ અને જેનાથી પરમેશ્વર વેગળા રહે છે તેને મોક્ષનું સાધન કોઈ હાથ આવતું નથી, અને તે જીવ સદાય જન્મમૃત્યુને પામ્યા કરે છે.

અને એવા અસાધુ હોય તેનો વિશ્વાસ ન કરવો. અને બ્રાહ્મણમાં એવો આસુરી સ્વભાવ હોય તો તેને બ્રાહ્મણ ન જાણવો. તથા પંડિત હોય, પુરાણી હોય, તપસ્વી હોય, ત્યાગી હોય, સંન્યાસી હોય, બ્રહ્મચારી હોય, તો પણ પૂર્વે કહ્યો જે અધર્મનો સર્ગ તે જેમાં હોય તેનો સંગ કરવો નહીં.

—અને જે અષ્ટ પ્રકારે સ્ત્રીનો ત્યાગ રાખતા હોય અને સર્વ પ્રકારે દ્રવ્યનો પણ ત્યાગ કરતા હોય, તથા સ્વટ રસનો સર્વ પ્રકારે ત્યાગ કરતા હોય, તથા દેહને પોતાનું રૂપ માનતા ન હોય, અને કોઈ જાતનું માન હોય નહીં, એવા જે પંચવિપયના ત્યાગી સાધુ તેનો મન, કર્મ, વચ્ચને સંગ કરવો. તથા ભગવાન જીવો ઉપર કૃપા કરીને પોતે પૃથ્વી ઉપર પધાર્યા હોય તો તેનો સંગ કરવો. કેમ કે જે નિર્વાસનિક હોય તે જ નિર્વાસનિક કરે છે પણ રાગીને સંગે નિર્વાસનિક થવાય નહીં એ સિદ્ધાંત વાર્તા છે. કેમ કે જેવા ગુણ ગુરુમાં હોય તેવા ગુણ શીષ્યમાં આવે છે.

માટે કલ્યાણકારી ગુણવાન એવા જે સત્પુરુષ તેનો સંગ કરવો અને અકલ્યાણકારી-ગુણે યુક્ત એવા જે અસત્પુરુષ તેનો સંગ ન કરવો. અને પૂર્વે પણ જેનાં જેનાં મોક્ષ થયા છે તે પણ સત્પુરુષને સંગે કરીને જ થયા છે. તે ચાર વેદ, છ શાસ્ત્ર અને જે જે મોટા પુરુષ થઈ ગયા તે સર્વનો એ સિદ્ધાંત છે.”

इति श्री मुखसिद्धांत ८६ समाप्त ।

૮૭ વિષય:—કોઈ ભગવાન બંધે છે અને કોઈ નથી બંધના તેનું કારણ.

શ્રી હરિકૃષ્ણાય નમોનમઃ—સંવત્ ૧૯૧૮ ના ફાગણ વદ ૮ ને દિવસ મહારાજ શ્રી હરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી લાલેખી મધ્યે વિપ્ર જેઠા રાવલને ઘેર ઉગમણે ચાર ઓરડાની ઓસરીમાં ગાદી તકિયે યુક્ત

ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે જરિયાની વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં અને સર્વે અંગમાં પુષ્પના આભૂષણ શોભીરહ્યાં હતાં. કંકુનો ચાંદલો કર્યો હતો અને પોતાના મુખારવિંદની આગલ સાધુ તથા ઘણાંક હરિભક્તની સભા ભરાઈને વેઠી હતી.

પ્રશ્ન:-પછી મહારાજની આંરતી ધૂન થયા પછી ગામ શિહોરના ભક્ત भीमभाईए મહારાજને પ્રશ્ન પૂછ્યું જે “પરમેશ્વર ભજવાનું તો જીવ-પ્રાણી માત્રને મનમાં છે પણ તેમાં કેટલાક પ્રભુ ભજે છે અને કેટલાક તો મુદ્દલ પ્રભુ ભજતા નથી, તેમાં કોઈ ભજે છે અને કોઈ નથી ભજતા તેનું શું કારણ હશે? અને વળી જીવ ભગવાન ભજીને મુક્ત થાય તેનું મુખ્ય સાધન શું છે? તે કૃપા કરીને કહો.”

પછી મહારાજ વોલ્યા જે “જીવમાત્રને ભગવાન ભજ્યાનું તો ભાન જ નથી, અને જીવને તો અનાદિનું પંચવિષયનું જ જ્ઞાન છે. તે કાને કરીને સ્ત્રી, આદિકના શબ્દમાં જીવ આસક્ત થઈ રહ્યો છે, નેત્રે કરીને સ્ત્રી, આદિકના રૂપમાં જીવ જોડાઈ રહ્યો છે અને રસનાય કરીને સારું સારું ખાવાને વિષે જીવ આસક્ત થઈ રહ્યો છે, માટે તેને કરીને જીવ ભગવાનને નથી ભજતા, અને ભગવાન પણ તેથી વેગળા રહે છે.

ત્યાં શ્લોક-

परामुखानां गोविंदो विषयासक्तचेतसां ।

तेषां तत् परमं बह्म दुरात् दूरात् स्थितं ॥

અમાં અમ કહ્યું છે જે ‘પરમેશ્વરથી વિમુક્ત થઈને વિષયને વિષે આસક્ત થાય છે તે થકી પરમેશ્વર ઘણાંજ વેગળા રહે છે.’ અને જેનાથી પરમેશ્વર વેગળા રહે છે તેને મોક્ષનું સાધન કોઈ હાથ આવતું નથી, અને તે જીવ સદાય જન્મમૃત્યુને પામ્યા કરે છે.

—અને જે દૈવી અને સંસ્કારી એવા જે ભગવાનના ભક્ત છે તે તો ચિત્તમાંથી વિષયનો ત્યાગ કરીને પરમેશ્વરને વિષે જોડાઈ જાય છે. અને તેના સમીપે પરમેશ્વર થાય છે. ત્યાં શ્લોક છે જે—‘તન્મયત્વેન ગોવિન્દો તે નરા....!’ એમાં ઉપર કહ્યો એ ભાવ છે. માટે એવી રીતે વિષયનો ત્યાગ કરીને પરમેશ્વરને ભજતા એવા જે સંસ્કારી ભગવાનના ભક્ત તેની સમીપે થવા સારુ પરમેશ્વર મનુષ્યાકૃતિનું ધારણ કરે છે. પછી તે સંસ્કારી એવા જે ભક્તજન છે તે તો પરમેશ્વરને ઓઢાલીને અઘંડ સેવા—સંવંધમાં રહે છે અને તે પ્રત્યક્ષ પરમેશ્વર થકી જ્ઞાન પામીને બ્રહ્મરૂપ થઈને અક્ષર-ધામને પામે છે. અને તે મુક્તની વાંસે વીજા પૂર્વે કહ્યા જે વિષયને વિષે આસક્તિવાળા જીવ તે પળ પરમેશ્વરને માર્ગે ચાલે છે. જેમ ગોપીયોને અર્થે શ્રીકૃષ્ણ પ્રગટ થયા હતા તો તે ગોપીયોને સંગે કરીને ઋષિપત્ની-યોનું પળ કલ્યાણ થઈ ગયું, અને રામાવતારમાં લક્ષ્મણ, જાનકી અને હનુમાનજી, આદિક સંસ્કારી ભક્ત સારુ રામચંદ્રજી પ્રગટ થયા હતા તો તેની કેડે ઘણાંક વાંદરાદિક જીવોનું કલ્યાણ થયું.

એવી રીતે સંસ્કારી ભક્ત જે જે દેશમાં અથવા જે જે ગામમાં રહેતા હોય તે તે દેશના તથા તે તે ગામના વીજા જીવ તેને પળ તેની વાત-ચીતે કરીને ભગવાનનો મહિમા કહી દેખાડીને પ્રત્યક્ષ ભગવાનનો સંવંધ કરાવે છે. પછી તે પ્રત્યક્ષ ભગવાનને સંવંધે કરીને તે જીવની મલિનતા ટૂંકી જાય છે. અને જીવે વિષયની આસક્તિ કરીને જે છી, આદિકના રૂપ જોયા હોય તેને કરીને જે પાપ લાગ્યાં હોય તે જીવ જ્યારે પ્રત્યક્ષ ભગવાન અને તે ભગવાનના ઇકાંતિક પંચવિષયના ત્યાગી—નિર્વાસનિક સાધુ તેના દર્શન કરે તેણે કરીને તેના નેત્રનાં પાપ નાશ પામે છે, ભગવાન અને સાધુના શબ્દ સાંભળવે કરીને કાનનાં પાપ નાશ પામે છે, ભગવાન અને સંતની પાસે ચાલીને જાય તેણે કરીને પગનાં પાપ

વઠી જાય છે; ઈવી રીતે પ્રત્યક્ષ મગવાનને સંવધે કરીને પાપ નાશ પામે છે. તે શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે જે—

અન્યક્ષેત્રે કૃતં પાપં, તીર્થક્ષેત્રે વિનશ્યતિ ।

તીર્થક્ષેત્રે કૃતં પાપં, વજ્રલેપો મવિપ્સ્યતિ ॥

તે શ્લોકમાં એમ કહ્યું જે ‘મગવાન અને મગવાનના મક્ત વિના વીજે ઠેકાણે જે જે પાપ કર્યા હોય તે જો પ્રત્યક્ષ મગવાન અને મગવાનના સંત તેની પાસે જઈને તેનો ગુણ ગ્રહણ કરે તો તે જીવના આગલનાં પાપ નાશ પામી જાય છે. અને જો મગવાન અને સંતની પાસે જઈને તેનો અવગુણ લે તો તેનું ઇચું પાપ લાગે તે કોઈ કાલે નાશ પામતું નથી.’

—અને આ જગતને વિષે વે પ્રકારના જીવ છે, તેમાં એક આસુરી જીવ છે અને એક દૈવી જીવ છે. તે જે દૈવી જીવ છે તે તો મહાત્મા પુરુષ પાસે જઈને ગુણ લે છે. અને એમ જાણે છે જે ‘મહાત્મા પુરુષ તો કૃપા કરીને આપણને સુખિયા કરવા સારુ દર્શન આપે છે અને કૃપા કરીને જ્ઞાનની વાતો કરે છે. અને આપણાં કલ્યાણને અર્થે સેવા અંગી-કાર કરે છે અને મહાત્મા પુરુષ તો સદાય પૂરણકામ છે.’ એમ સમજીને દૈવી જીવ છે તે મહાત્મા પુરુષની સેવા કરે છે. અને જે આસુરી જીવ હોય તે તો એમ જાણે છે જે ‘અમારે જેમ વિપયની આસક્તિ છે તેમ મોટા પુરુષ-ને પણ આસક્તિ હશે અને તે આસક્તિ કરીને સારાં વસ્ત્ર પહેરતા હશે અને ફૂલના હાર પહેરતા હશે. અને ગાદીતકિયે વેસતા હશે તે મોટા પ જણાવવા સારુ વેસતા હશે. અને સારાં સારાં મોજન કરાવીને જમે છે તે પણ તેમાં પ્રીતિ હશે ત્યારે જ જમતાં હશે. અને મુલકમાં ખરે છે તે કમાવા સારુ જ ખરતા હશે.’ ઈવી રીતે આસુરી જીવ છે તે મહાત્મા પુરુષનો અવગુણ લે છે અને પોતાના આત્માનું મૂંઢુ કરે છે.

અને અમારે તો ચૌદ લોકનાં જે પંચવિષયના સુખ છે. તે કાગ-

વિષ્ટા તુલ્ય છે, અને જે સારાં વસ્ત્ર છે તે તો અમને વળતા અગ્નિ જેવા લાગે છે, અને પુષ્પના હાર તે તો સર્પ જેવા લાગે છે, અને સારાં સારાં ભોજન તે તો ફેર જેવા લાગે છે, અને દ્રવ્યને તો અમે વિષ્ટા તુલ્ય જાણીએ છીએ. ત્યારે કોઈ એમ આશંકા કરે જે ‘જો ગમતું ન હોય તો એનું ગ્રહણ શું કરવા કરતા હશે?’ તો એનું એમ છે જે અમારું પ્રગટ-પણું છે તે જીવોના કલ્યાણને અર્થે છે, પણ અમારા સ્વાર્થને અર્થે નથી. અને અમારા સ્વાર્થને અર્થે જણાય તો તેનો વિષ્ટાની પેઠે ત્યાગ કરી દઈએ અને કોઈ આસુરી જીવ હોય અને તે એમ જાણે જે ‘મહારાજને કાંઈક જોડતું હશે,’ એમ જાણીને કાંઈક પદાર્થ લાવે અને અમને આપે તો તે અમને ગમે નહીં. અને જે એમ જાણે જે ‘મહારાજને તો કાંઈ નથી જોડતું પણ મારા આત્માના કલ્યાણને અર્થે મહારાજ કૃપા કરીને સેવા અંગીકાર કરે છે.’ એમ સમજે તેની સેવા ગમે છે. તે કૃષ્ણાવતારમાં દુર્યોધને લોક લાજે કરીને શ્રી કૃષ્ણને જમવાનું નોતરું આપ્યું હતું તો તેનો ત્યાગ કરીને ભાવિક એવા જે વિદુરજી તેની માજી જમ્યા.

—માટે દૈવી જીવ હોય તેનો જ ભગવાનના ભક્તને સંગે કરીને મોક્ષ થાય, પણ ભગવાનના ભક્તના સંગ વિના જીવનું કલ્યાણ થાય નહીં. અને ભગવાનના ભક્તને વિષે જે જે જીવને હેત હોય તે સર્વે જીવનું કલ્યાણ થાય છે. કેમ કે ભગવાનના ભક્ત સાથે જેને હેત હોય તો તેને ભગવાન સાથે હેત કરાવે છે. જેમ આ વજેરામ મહતાને વિષે જો કરસન પટેલને હેત હતું તો તે વજેરામે કરસન પટેલને અમારે વિષે હેત કરાવ્યું અને તેનું કલ્યાણ થયું. માટે ભગવાનના ભક્તને વિષે જીવને હેત થાય એજ કલ્યાણનું મુખ્ય સાધન છે. અને જેને ભગવાનના ભક્તમાં હેત ન હોય તેનું કલ્યાણ કોઈ કાઢે થાય નહીં.”

इति श्री मुखसिद्धान्त ८७ समाप्त ॥

૮૮ વિષય:—પરમ વિવેકનું રૂપ

શ્રી હરિકૃષ્ણાય નમોનમ:—સંવત્ ૧૯૧૮ ના ફાગણ વદ ૯ ને દિવસ મહારાજ શ્રીહરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી લાલેખી મધ્યે પટેલ નથુને ઘેર રાતની પાછલી ઘડી ચાર હતી તે સમે જાગીને દાતળ કરીને સ્નાન કરીને શરીરમાં ગરમી જેવું હતું તે તાઢક કરવા સારુ સાકર, દહીં અને ભાત જમ્યા. પછી ડગમળે વાર ઓરડાની ઓસરીમાં ઢોલિયો વિછાવીને તે ઉપર વિરાજમાન થયા હતા. શ્વેત લેસ પહેરીને ઢોલું અંગરહું ધારણ કર્યું હતું અને ગુલાબી રંગનો ફેટો મસ્તકે વાંધ્યો હતો. શ્વેત ચાદર ઓઢી હતી અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ સાધુ તથા હરિભક્તોની સમા મરાડને વેઠી હતી.

પ્રશ્ન:—પછી મહારાજ વોલ્યા જે “આજ તો મીમમક્તને ઇક પ્રશ્ન પૂછીઐ છીઐ જે પરમ વિવેકનું શું રૂપ છે ? તેને શાસ્ત્ર પ્રમાણે કહો.”

પછી મીમ મક્તે કહ્યું જે “ત્રણ પ્રકારનો વિવેક છે. (૧) તેમાં ઇક તો વિવેક ઇ જે વર્ણાશ્રમને વિષે અવિરુદ્ધપણે નિર્વાધ વર્તવું તેનું નામ વિવેક છે. (૨) અને વીજો વિવેક સત્શાસ્ત્ર પ્રમાણે, મારગવતધર્મ પ્રમાણે વર્તવું અને પોતાના આત્માની શુદ્ધિ સરલ સ્વભાવે કરી હોય તો પળ તેને વિષે તત્પર રહેવું પળ તેમાં તૃપ્તિ પામવી નહીં અને નિત્ય નવી શ્રદ્ધા રાખવી. કેમ કે ‘તે તો હજુ સર્વે સાધન છે’ ઇમ સમજવું તેનું નામ વીજો વિવેક છે. (૩) અને ત્રીજો વિવેક જે પ્રત્યક્ષ મગવાનને ઓઢ-લ્હીને તેનો આશરો કરવો અને તેનાં વચન પ્રમાણે વર્તવું, અને તે પ્રગટ મગવાન જેમ કહે તેમ મન, કર્મ, વચને કરવું પળ તેમાં કોઈ રીતે લેશ-માત્ર સંશય થાય નહીં, કેમ કે સત્ય-સંકલ્પી અને જીવના પરમ હેતુ અને આત્યંતિક મોક્ષના દાતા તો પ્રત્યક્ષ મગવાન છે, માટે તેના વચ-

નમાં મન, પ્રાણને આરોપ કરવા અને પોતાના મન ગમતાને અને માન, મમતાને મૂકી દેવા.' એવી રીતે સમજવું તેનું નામ પરમ વિવેક છે."

પછી મહારાજ વોલ્યા જે "એ પળ ઉત્તર સ્વરો. અને એનો ઉત્તર અમે કરીએ છીએ જે પરમ વિવેક તે શું? તો ભગવાનનો દિવ્યભાવ અને મનુષ્યભાવ તેને જેમ છે તેમ નિર્વાધપણે અવિરુદ્ધ યથાર્થ જાણવા અને કોઈ દહાડે ભગવાનના મનુષ્યચરિત્ર જોઈને ભ્રમમાત્ર સંશય થાય નહીં તે પરમ વિવેકનું રૂપ છે."

પ્રશ્ન :—પછી વળી મહારાજે વીજું પ્રશ્ન પૂછ્યું જે "ભગવાન શબ્દનો શો અર્થ છે? પછી તેનો ઉત્તર પોતે જ કર્યો જે "પદ-ભગ જેને વિષે હોય તેને ભગવાન કહીએ. તે પદ-ભગ તે શું? તો ત્યાં શ્લોક છે જે—

ઉત્પત્તિ ચ વિનાશં ચ લોકનામાગતિં ગતિં ।

વેતિ વિદ્યામવિદ્યાં ચ સ શાચ્યો ભગવાન્ ઇતિ ॥

અમાં એમ કહ્યું છે જે 'જગતની ઉત્પત્તિ જેમ થઈ છે તેમ યથાર્થ જાણે, તથા નિત્ય, નિમિત્ત, પ્રાકૃત અને આત્મ્યંતિક એ ચાર પ્રકારના પ્રલયને પણ જાણે તથા, ગતિને અને અગતિને પણ યથાર્થ જાણે, તથા વિદ્યાને અને અવિદ્યાને પણ જેમ છે તેમ જાણે; એ છ વાનાને યથાર્થ જેમ છે તેમ પ્રત્યક્ષ જાણે અને કહી દેખાડે તેને ભગવાન કહીએ.' અને એ છ વાના યથાર્થ જાણવાને અને કહેવાને પણ ભગવાન જ સમર્થ છે."

इति श्री मुखसिद्धांत ८८ समाप्त ॥

૮૯ વિષય:—અરિહંત ભગવાનને પામવાની રીત

શ્રીહરિકૃષ્ણાય નમો નમઃ—સંવત્ ૧૯૧૮ ના ફાગણ વદ ૧૦ ને દિવસ મહારાજ શ્રીહરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી લાલ્લેની મધ્યે ફુલા

भक्तने घेर जमवा पधर्या हता. सर्वे जरीयानी वल्ल धारण कर्या हता. पुष्पना हार तथा वाजु, गजरा, तोरा अने गुच्छ धारण कर्या हता. अने धर्मशाळांमां कूई उपर ढोलियो विछावीने ते उपर विराजमान थया हता. ललाटने विषे कंकुनो चांदलो कर्यो हतो अने पोताना मुखारविंदनी आगळ साधु तथा घणाक हरिभक्तनी सभा भराइने वेठी हती.

पछी संख्या आरती थया पछी महाराज वोल्या जे “आ संसार छे ते भूळ जेवो छे अने भगवान छे ते चिंतामणीरूप छे. अने जेम भूळ-मांथी धान निपजे छे तेम संसारमांथी मुमुक्षु जीव थाय छे अने ते मुमुक्षु होय अने तेने चिंतामणीरूप एवा जे अरिहंत परमात्मा ते प्रत्यक्ष मळे तो ते मुक्त थाय छे. केम के संसार न होय तो आ धर्मानंदस्वामी तथा अक्षरमुक्तानंद स्वामी जेवा महामुक्त क्यांथी थाय ?

अने जे भूळमांथी धान थाय छे ते धान घणुंक आपे त्यारे एक रूपियो आवे, अने घणांक रूपिया आपे त्यारे एक सोना महोर आवे, अने घणीक सोना महोरो आपे त्यारे एक मोती आवे, अने घणांक मोती आपे तो पण एक पारसमणि मळवी घणी कठण छे, अने घणीक पारसमणियो आपीए तो पण एक चिंतमणि मळे नहीं. ते तो दृष्टांत. एनुं सिद्धांत ए छे जे आ लोकनां जे पंचविषयनां सुख छे ते भूळने ठेकाणे छे, अने देवलोकनां सुख ते दाणा तथा रूपियाने ठेकाणे छे, अने ब्रह्मादिकनां सुख सोना महोरने ठेकाणे छे, अने वैराटनां सुख मोती-ने ठेकाणे छे, अने अक्षररूप जे केवळी तेनुं सुख पारसमणिने ठेकाणे छे अने भगवान पुरुषोत्तमनुं जे सुख छे ते तो चिंतामणि तुल्य छे.

एवी रीते प्रमाण करीने जगतनो आदि जे प्रकृतिपुरुष छे तेनी वासनानो अंते त्याग करीने तेथी पर एवुं जे अक्षरब्रह्म तेने पोतानुं

સ્વરૂપ જાણીને તેવા જ્ઞાનના આપનારા એવા જે અરિહંત પરમાત્મા ભગવાન તેનું અલંકાર ધ્યાન કરવું. તે કહ્યું છે જે—‘ૐ નમો અરિહંતાણું, ૐ નમો સિદ્ધાણું, ૐ નમો આરિયાણું ।’ એમાં એમ કહ્યું છે જે ‘ૐ કહેતાં પરમાત્મા અને અરિ કહેતાં જીવના અંતરશત્રુ જે કામ, લોભ, સ્વાદ, સ્નેહ અને માન તેના નાશના કરનારા એવા જે અરિહંત ભગવાન તેને નમસ્કાર કરવો. અને જેના અરિ જે શત્રુ નાશ પામ્યા હોય એવા જે સિદ્ધપુરુષ જે કેવલી તેને નમસ્કાર કરવો. અને આલોકને વિષે અથવા પરલોકને વિષે જે જે કેવલી હોય તે સર્વેને નમસ્કાર કરવો.’ અને એવા જે મહાત્મા પુરુષ તેનો સત્સંગ કરવો, તો તે થકી જીવ જે તે કેવલપદને પામે છે.

હવે તે કેવલપદને સત્પુરુષ કેવી રીતે પમાડે છે? તો જીવને પંચ-વિષયની વાસના રૂપી મહા કર્મ અનાદિનું વલગ્યું છે અને તે થકી જીવ જે તે જન્મ-મૃત્યુરૂપી કષ્ટને પામ્યા કરે છે. તે કષ્ટને ટાલવા સારુ ભગવાને જીવને ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણ સર્જી આપ્યાં છે. તે ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણે કરીને ભગવાનના સ્વરૂપને જાણે તો તે જીવ મુક્ત થાય અને મહાસુખને પામે. જેમ મનુષ્ય ઘર કરે તે થકી ડાહ્યાના તાપનું દુઃખ ટળે છે અને ચોમાસામાં વરસાદનું દુઃખ ટળે છે. અને શિયાળાની તાહનું દુઃખ પણ ટળે છે, અને સુખને પામે છે. તેમ દેહરૂપી ઘર છે તેને કરીને ત્રિવિધિના તાપરૂપી જે દુઃખ તે ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણને ભગવાન સન્મુખ ચલાવે તો ટલી જાય અને જો ભગવાનનો માર્ગ વંધ કરીને દેહમાં આસક્ત થાય તો તે જીવ મહા દુઃખને પામે છે.

જેમ ઘર વાંધીને તેનું વારણું વંધ કરે તો તેને દુઃખ ટળે નહીં તેમ જીવ જે તે દેહરૂપી ઘરમાં રહીને સ્ત્રી, આદિકના શબ્દ સાંભળે છે તે પાપે કરીને શ્રવણ ઇન્દ્રિયનું વારણું ભગવાનની કોરે વંધ થઈ જાય છે, નેત્રે

કરીને સ્ત્રી, આદિકના મૂંડા મૂંડા રૂપ જુવે છે તે પાપે કરીને ભગવાન નીરખવારૂપી વારણું વંધ થઈ જાય છે, ત્વચાએ કરીને સ્ત્રી, આદિકના મૂંડા મૂંડા સ્પર્શ કરે છે તે પાપે કરીને ભગવાનના ચરણનો સ્પર્શ કરવા રૂપ વારણું વંધ થઈ જાય છે. અને દારૂ, માટી, ગાંજાદિક મૂંડા મૂંડા અશુભ રસ જમે છે તે પાપે કરીને ભગવાનના ગુણ, ચરિત્ર, ગાવાની કોરું વારણું વંધ થઈ જાય છે. એવી રીતે અધર્મને માર્ગે ચાલવે કરીને ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણાદિક ચોવીસ તત્ત્વરૂપી વારણાં ભગવાનની કોરે વંધ થઈ જાય છે.

પછી તે જીવને સત્પુરુષનો સંવંધ થાય તો તેને પ્રથમ સત્પુરુષ જે તે નિયમરૂપી તપે કરીને ઇન્દ્રિયરૂપ વારણાંમાંથી પાપરૂપી કચરાને કઢાવી નાખે છે, અને જ્ઞાનરૂપી દયાએ કરીને અંતઃકરણરૂપ વારણાંમાંથી પાપરૂપી કાદવને કઢાવી નાખે છે. અને વૈરાગ્યરૂપી શીલે કરીને કારણરૂપી વારણાંમાંથી પાપરૂપી કાદવને કઢાવી નાખે છે. ત્યારે એ જીવ શુદ્ધ થાય છે અને ભગવાનને ભજવાનો અધિકારી થાય છે. પછી એવા જે જ્ઞાનના આપનારા અરિહંત ભગવાન તેનું ભાવે કરીને ધ્યાન કરવું.

—તે ધ્યાન કરવાની રીત કહીએ છીએ જે પ્રથમ કહ્યું તેવી રીતે સદ્ગુરુને શરણે જઈને તે થકી તપ, દયા, શીલ અને ભાવ તેને સિદ્ધ કરીને પછી એકાંત જગ્યા હોય ત્યાં જઈને પૃથ્વી ઉપર ધાવળીનું આસન નાખીને તે ઉપર બેસીને સ્થિરાયમાન થઈને ધ્યાનમાં બેસવું. અને ધ્યાનમાં બેસીને પ્રથમ તો ચોવીસ તત્ત્વની જે વૃત્તિયો છે તેને પિંડ, બ્રહ્માંડાદિક સર્વે પદાર્થમાંથી પાછી વાળીને તે સર્વેનો પોતે દૃષ્ટારૂપ થઈને તે વૃત્તિયોને આત્માને વિષે લય કરીને તે ગુરુરૂપ અરિહંતનું ધ્યાન કરે છે તે કેવલપદને પામે છે. અને તેને સાતમીનો સિદ્ધાંત કહે છે. માટે આજ પળ જેને કેવલપદને પામવું હોય તેને સુગમ રીતે સત્સંગમાં રહેવા થકી પમાડીએ છીએ.”

इति श्री मुखसिद्धांत ८९ समाप्त ।

૧૦ વિષય:—પ્રત્યક્ષ ભગવાન મઠે તો પણ વહેવારમાં પ્રીતિ રહે છે તેનું કારણ

શ્રી હરિકૃષ્ણાય નમોનમ:—સંવત્ ૧૯૧૮ના ફાગણ વદ ૧૧ને દિવસ મહારાજ શ્રીહરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી સરવૈમધ્યે પટેલ કાઢા ગીગાને ઘેર ઉત્તરાદે ધારના ઓરડાની ઓસરીમાં સાંજને સમે ગાદી તકિયા વિછાવીને વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે સોનેરી વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં અને કંઠને વિષે ઘળાંક પુષ્પના હાર ધારણ કર્યા હતા. પાઘને વિષે તોરા અને કાન ઉપર ગુચ્છ શોભી રહ્યા હતા. કંકુનો ચાંદલો કર્યો હતો અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ સાધુ તથા ઘળાંક હરિમત્કોની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

પ્રશ્ન:—પછી ગામ વઢાના વિપ્ર લક્ષ્મીરામે મહારાજને પ્રશ્ન પૂછ્યું જે “હે મહારાજ ! તમારા સ્વરૂપમાં તો સંશય નથી તો પણ તમને મૂકીને વહેવારમાં વૃત્તિયો જાય છે તેનું શું કારણ હશે ? અને તે સંસાર—વ્યવહારમાંથી વૃત્તિયો ઉઠાડીને તમારી સેવામાં અલ્પ રહે તેનો શો ઉપાય છે ? તે કૃપા કરીને કહો.”

પછી મહારાજ બોલ્યા જે “માયાનું સ્વરૂપ જણવું છે, તે સત્પુરુષનો સમાગમ મૂકીને વહેવારમાં જોડાય તો તેમાં જીવની વૃત્તિયો જરૂર ચોંટી જાય. જેમ જે દારૂ પીએ તો તે જ્ઞાની હોય કે અજ્ઞાની હોય તે બેય ગાંઠા થઈ જાય છે, તેમ જે વહેવારરૂપી માયામાં વસે તો તેમાં ચોંટ્યા વિના રહે જ નહીં. માટે વહેવારના સંગનો સર્વ પ્રકારે ત્યાગ કરીને નિર્વાસનિક એવા જે ભગવાનના એકાંતિક સાધુ તેના સંગમાં અલ્પ રહેવું. અને જેવી દેહ અને દેહના સંવંધીમાં જીવને આત્મવુદ્ધિ અને દૃઢ પ્રીતિ છે તેવી ભગવાન અને ભગવાનના સાધુ તેને વિષે આત્મવુદ્ધિ અને દૃઢ પ્રીતિ કરવી. અને એવી રીતે કરે તો તેને થોડાક કાલમાં જગતની વાસના ટળી જાય છે અને તે જ ભગવાનની અલ્પ સેવાનો અધિકારી છે.

—અને મુક્ત, મુમુક્ષુ, વિષયી અને પામર એ ચાર પ્રકારના જીવ હોય તેને ભગવાનના એકાંતિક સાધુમાં દૃઢ પ્રીતિ થાય તો તે નિર્વાસનિક થઈને મહા મુક્ત થાય. અને મુક્ત અને મુમુક્ષુ હોય પણ તેને પ્રત્યક્ષ ભગવાન અને ભગવાનના સંત તેમાં પ્રીતિ ન થાય તો તે આત્યંતિક મોક્ષને ન પામે. અને વિષયી અને પામર જીવ હોય તો પણ જો તેને ભગવાન અને ભગવાનના સંત તેને વિષે દૃઢ પ્રીતિ થાય તો તે મહા મુક્ત થાય છે અને આત્યંતિક મોક્ષને પામે છે. માટે તમે પણ સર્વ ઉપાધિનો ત્યાગ કરીને ધર્માનંદ સ્વામી તથા અક્ષરમુક્તાનંદ સ્વામીના મંડલમાં રહો તો કોઈ વાતની કસર રહેશે નહીં. એ તમારા પ્રશ્નનો ઉત્તર છે.”

પછી લક્ષ્મીરામે કહ્યું જે “હે મહારાજ ! મારે પણ એમ જ કરવું છે અને સ્વામીપંથમાંથી મારું મન ઉદાસ થયું છે, માટે કૃપા કરીને તમારી સેવામાં મને અલ્પ રાખો, એજ વિનંતી કરું છું.”

इति श्री मुखसिद्धांत ९० समाप्त ॥

૧૧ વિષય:—નિર્વિજસાંખ્ય-યોગ અને સર્વજસાંખ્ય-યોગ

શ્રીહરિકૃષ્ણાય નમો નમઃ:—સંવત્ ૧૯૧૮ ના ફાગણ વદ ૧૨ ને દિવસ મહારાજ શ્રીહરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામશ્રી સરવૈ મધ્યે પટેલ વસ્તા દેવજીને ઘેર ઉત્તરાદે ઘાર ઓરડાની ઓશરીમાં ગાદિ તર્કીયે યુક્ત ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે જરીયાની વચ્ચ તથા પુષ્પના ઘળાંક હાર ધારણ કર્યા હતાં. કહુંનો ચાંદલો કર્યો હતો અને પોતાના મુખાર-વિંદની આગળ સાધુ તથા ઘળાંક હરિમંત્રોની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

પ્રશ્ન:—પછી મહારાજ બોલ્યા જે “આજ તો ભવાનીશંકરને પ્રશ્ન

પૂછીએ છીએ જે નિર્વીજસાંખ્ય અને નિર્વીજયોગ, અને સર્વીજસાંખ્ય અને સર્વીજયોગ તેનાં શા લક્ષણ છે ? તે કહો.”

પછી ભવાનીશંકર માઈ વોલ્યા જે “ચોવિસ તત્ત્વનાં રૂપ યથાર્થ જાણીને તે થકી નોંખો અને અખંડ અને અવિનાશી એવો જે પોતાનો આત્મા તેના સ્વરૂપને સાક્ષાત્કાર જાણવું તે નિર્વીજસાંખ્ય કહેવાય. અને એવો જે આત્મા તેને અક્ષરબ્રહ્મ સાથે અભેદપણે સમજીને તે અક્ષરને પોતાનું સ્વરૂપ માનીને તેનું નિરંતર મનન કરવું અને જે પોતાના આત્માનો સાક્ષાત્કાર થાય તેને નિર્વીજયોગ કહીએ. અને એ અક્ષર થકી પર અને અક્ષરના આધાર અને સર્વના કારણ કર્તુમકર્તુમ્ અને અન્યથા કર્તુમ્ એવા જે પરમાત્મા ભગવાન તેનું સ્વરૂપ જેમ છે તેમ જાણવું તેને સર્વીજસાંખ્ય કહીએ. અને સર્વીજયોગ એને કહીએ કે એવા જે પરમાત્મા તેના અનંત ऐश्वर्य અને અનંત દિવ્યગુણ છે, એવી રીતે ભગવાનનો અપરિમિત અલૌકિક મહિમા જાણીને અક્ષરબ્રહ્મ એવું જે પોતાનું સ્વરૂપ તેને વિષે ધ્યાને કરીને નિર્વિકલ્પ સ્થિતિ પામવી તેને સર્વીજયોગ કહીએ.”

પ્રશ્ન :-પછી મહારાજ વોલ્યા “એ ઉત્તર સ્વરો. હવે તમે અમને પ્રશ્ન પૂછો.” પછી ભવાનીશંકર માઈએ પ્રશ્ન પૂછ્યું જે “આત્યંતિક મોક્ષ કેમ થાય તે કહો ?” પછી મહારાજ વોલ્યા જે “તમે કહ્યાં જે નિર્વીજસાંખ્ય—યોગ અને સર્વીજસાંખ્ય—યોગ તેને યથાર્થ જેમ છે તેમ પ્રત્યક્ષ એવા જે પરમાત્મા ભગવાન તે થકી સિદ્ધ કરવા અને તેમાં કોઈ રીતનો અંતરાય ન રહે અને જાગૃત, સ્વપ્ન અને સુષુપ્તિ એ ત્રણે અવસ્થાને વિષે સાક્ષાત્કાર પરમાત્માનું સ્વરૂપ દેખાયા કરે તેને આત્યંતિક મોક્ષ કહીએ.”

इति श्रीमुख सिद्धांत ११ समाप्त ।

૧૨ વિષય :—સ્વાર્થ, પરમાર્થ અને પરમ પરમાર્થના રૂપ

શ્રીહરિકૃષ્ણાય નમોનમઃ—સંવત્ ૧૯૧૮ના ફાગણ વદ ૧૩ને દિવસ મહારાજ શ્રીહરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી રતનપુર મધ્યે ત્રવાડિ રૂપજી-ને ઘેર દક્ષિણે ઘાર ઓરડાની ઓસરીમાં ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન થયા હતા. શ્વેત સોનેરી વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં અને પુષ્પના હાર, તોરા અને ગુચ્છ ધારણ કર્યા હતા. કકુંનો ચાંદલો કર્યો હતો. અને પોતાના મુખાર-વિંદની આગળ સાધુ તથા ઘળાક હરિભક્તની સમા ભરાડને બેઠી હતી.

પછી મહારાજ બોલ્યા જે—“ પરમાર્થ તે કેને કહીય ? અને સ્વાર્થ તે કેને કહીય ? એ પ્રશ્ન સર્વેને પૂછીય છીય.” પછી તેનો ઉત્તર પોતે જ કર્યો જે પરમાર્થ તે શું ? તો પોતાના આત્માના મોક્ષને અર્થે જે જે નિષ્કામભાવે દાન, પુન્ય, સેવા, સ્મરણ, તપ, તીર્થ, વ્રત કરવાં તથા સત્પુરુષનો સમાગમ કરવો તથા ભગવાનની નવધા ભક્તિ કરવી એ સર્વે પરમાર્થ છે. અને દેહને સારુ જે જે કરવું તે સર્વે સ્વાર્થ છે.

ત્યારે કોઈ એમ આશંકા કરે જે પોતાના આત્માનું સારું કરે તેમાં શું પરમાર્થ છે ? તો એનું એમ છે જે જે પોતાના આત્માનું સારું કરે છે તે તો આત્મા વિશ્વનું સારું કરે છે. કેમ કે જે પોતાના આત્માને શુદ્ધ કરીને ભગવાનને સાક્ષાત્કાર પામ્યો એવો જે મુક્ત તેની સેવા એ કરીને તથા એવા મુક્તને દર્શને કરીને તથા સમાગમે કરીને અનંત જીવોનું સારું થાય છે. કેમ કે પૂર્વે પણ પ્રહલાદ, નારદ, અંબરીશ આદિક ઘણાં ભગવાનના ભક્તે પોતાના આત્માનું રૂઢું કર્યું છે તો તેને સમાગમે કરીને પણ ઘણાં જીવોનું સારું થયું છે અને આજ પણ તેનાં વચન સાંભળીને કેટલાક જીવ મોક્ષને માર્ગે ચાલે છે.

—માટે મોક્ષને અર્થે નિષ્કામભાવ રાખીને સત્પુરુષનો આશરો કરીને

તે થકી આત્મા-પરનાત્માનું શુદ્ધ એવું જે આત્યંતિક જ્ઞાન તેને સિદ્ધ કરવું અને તેને વિષે દૃઢ સ્થિતિ પામવું તેનું નામ પરમાર્થ છે. અને એવું જ્ઞાન સિદ્ધ કરીને પછી વીજા જીવોને એ જ્ઞાન સિદ્ધ કરાવવું તેનું નામ પરમ પરમાર્થ છે. અને દેહને પોતાનું સ્વરૂપ માનીને જે જે દાન, પુન્ય, તપ, તીર્થ, વ્રતાદિક કરવાં તે સર્વે સ્વાર્થ છે. માટે સ્વાર્થીયો તો સર્વે સંસાર છે અને સ્વાર્થીયા સંસારમાંથી પરમાર્થી થાય છે. જેમ ધૂળમાંથી ધાન નીપજે છે તેમ સંસારમાંથી મુક્ત થાય છે. અને જે સ્વાર્થીયા હોય તેનું કલ્યાણ કોઈ કાળે થાય નહીં અને તેને આસુરી સંપ્રદાયના જીવ જાણવા.

—અને અમે તો અનાદિ પરમાર્થી છીએ અને પરમ પરમાર્થને અર્થે અમારું શરીર અર્પણ કરી રાખ્યું છે. અને આ ધર્માનંદસ્વામી પણ પરમાર્થ સિદ્ધ કરીને પરમ પરમાર્થને અર્થે સાવધાન થઈને મંડ્યા છે. અને અક્ષરમુક્તાનંદ સ્વામી પણ પરમાર્થરૂપ તો થયા છે પણ પરમ પરમાર્થમાં કસર રાખે છે, માટે એમને ઇટલી खोट છે, તો એ खोट રાખવી ઘટે નહીં. કેમ કે પરમ પરમાર્થ કરવો એજ અમારી खरेखरी सेवा છે. અને એ પરમ પરમાર્થ કરે તો થાય એમ છે.”

પછી અક્ષરમુક્તાનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે “હે મહારાજ ! ઇટલી હુંમાં खोट છે, તે હવે જેમ મહારાજની મરજી હોય તેમ કરવું છે.”

પછી મહારાજ બોલ્યા જે “પરમ પરમાર્થ કરવો એજ આપણું કામ છે, પણ એ કામ વીજા કોઈથી થાય એમ નથી.”

इति श्री मुक्तिसिद्धान्त ९२ समाप्त ।

૧૨ વિષય:—અવિવેકી અને વિવેકીના રૂપ

શ્રી હરિકૃષ્ણાય નમોનમ:—સંવત્ ૧૯૧૮ ના ચૈત્ર સુદ ૧ ને દિવસ મહારાજ શ્રી હરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી રતનપુર મધ્યે ત્રવાડિ ભવાનીશંકર કુવેરજીને ઘેર ઉગમણે વાર ઓરડાની ઓશરીમાં ઢોલિયા ઉપર ગાદી તકિયા નાંખાવીને વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે જરિયાની વદ્ધ ધારણ કર્યાં હતાં અને સર્વે અંગને વિષે પુષ્પના આભૂષણો શોભી રહ્યાં હતાં. લલાટને વિષે કેસરની અર્ચા અને કંકુનો ચાંદલો કર્યાં હતાં અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ સાધુ તથા ઘણાંક હરિભક્તની સમા મરાઈને બેઠી હતી.

પછી મહારાજ બોલ્યા જે “અવિવેકી મનુષ્ય છે તે સુખ પામવાના ઉપાય કરે છે પણ તેમાંથી ઊલટું દુઃખ જ થાય છે. તે કેવી રીતે સુખના ઉપાય કરે છે? તો દેહને પોતાનું રૂપ માનીને ઇન્દ્રિયોને પ્રિય લાગે એવા જે પંચવિષય તેને ભોગવીને સુખ માને છે. તો પણ તે વિષયભોગે કરીને તૃપ્તિ થતી નથી. અને વઢી જ વિષયનું સુખ છે તે આત્માને અપાર સુખ જે બ્રહ્મસુખ તેને નાશ કરનારું છે. જેમ સોમલચ્છર નાચીને સાકરના લાડવા કર્યાં હોય તે લાડવા ખાતાં તો ગળ્યા લાગે પણ જે લાય તેના પ્રાણ જાય, તેમ માયિક પંચવિષયનાં સુખ ભોગવતી વચ્ચે તો સારા જેવું લાગે છે પણ તેની કેડે જન્મમૃત્યુ, ગર્ભવાસ, ચોરાશી અને યમપુરીનાં અપાર દુઃખ ભગવવાં પડે છે. અને તે અવિવેકી જીવ મહા હેરાન થાય છે. અને જે વિવેકી છે તે માયિક પંચવિષયનાં સુખની ઇચ્છા નથી રાખતા અને અવિનાશી એવું જે ભગવાનના ધામ સંબંધી સુખ તેનું જતન કરે છે, તો તેને દુઃખ માત્ર ટળી જાય છે અને અપાર સુખને પામે છે.

માટે જેને અવિનાશી સુખ પામવું હોય તેને તો અવિવેક અને અસ-

તુરુષ તેના સંગનો ત્યાગ કરવો. અને સત્પુરુષ એવા જે પ્રત્યક્ષ ભગવાન તથા પંચવિપયના ત્યાગી એવા જે નિર્વાસનિક પ્રગટ ભગવાનના સાધુ તેનો સમાગમ કરવો અને તે પાસેથી જ્ઞાન પામીને ઇન્દ્રિયોને પંચવિપય થકી પાછી વાઢીને અંતઃકરણને વશ કરવું. અને દેહ અને દેહના જે સંવંધી તેમાંથી પ્રીતિને ટાઢીને તે દેહ થકી નોંખો એવો જે આત્મા તેને પોતાનું સ્વરૂપ જાણીને પોતે સુખરૂપ થઈને માયિક એવા જે જગતના પંચવિપયનાં મીથ્યા સુખ તેની વાસનાનો ત્યાગ કરીને નિર્વાસનિક થવું. અને પછી જેણે કરીને ભગવાન પ્રસન્ન થાય એવા જે શીલ, સંતોષ, દયા, ક્ષમા, શ્રદ્ધા, સત્ય, શૌચાદિક જે શુભ ગુણ તેનું ગ્રહણ કરવું. તથા તપ જે શાસ્ત્રવિહિત ભોગનો સંકોચ તથા વ્રત જે એકાદશી, રામનવમી, જન્માષ્ટમી, જન્મચતુરદશી આદિક ઉપવાસ આસ્તિકભાવ રાખીને આત્માના મોક્ષને અર્થે નિષ્કામભાવે કરવા.

જેમ છેદૂત પરમેશ્વરનો વિશ્વાસ રાખીને ચેતરમાં અન્ન વાવી આવે છે તો તે એક દાણામાંથી સહસ્ર દાણા થાય છે, તેમ ભગવાનનો દૃઢ વિશ્વાસ રાખીને પોતાના જીવના કલ્યાણને અર્થે જે જે જપ, તપ, વ્રત, દાન, પુણ્ય, આદિક દેહને કષ્ટ દઈને કરે છે તેને અપાર એવું જે અવિનાશી સુખ તે પ્રાપ્ત થાય છે. તે ઉપર એક સાચી છે જે—

ઘર વાઢે ઘર ડગરે, ઘર રાખે ઘર જાય;

એક અંચો મેં સુણ્યો, મઢા કાઢકુ ચાય.

આમાં આમ કહ્યું છે જે ‘દેહ રૂપી ઘર છે તેને તપ અને જ્ઞાનરૂપી અગ્નિ કરીને વાઢે છે તેને આત્મારૂપી ઘર ડગરે છે અને તે અભયપદને પામે છે. અને દેહરૂપી ઘરને જો પ્રીતિ કરીને રાખે છે અને ઇન્દ્રિયોને સુશી પડે આમ ચાલે છે તેને આત્માના મોક્ષ રૂપી ઘર, જાય

છે, કહેતાં તે આત્મા ક્યાંય ઠરીને વેસતો નથી. અને મહારૂપ કહેતાં વાસનાઈ રહિત આત્મારૂપ થાય છે તે તો કાઢના પળ કાઢ છે.' માટે અવિવેક, અનાચરણ અને અસત્પુરુષ તેનો ત્યાગ કરીને સુવિવેક અને સદા-ચરણ રાખીને સત્પુરુષનો સંગ કરીને પરમેશ્વરનું ભજન કરે છે તે મહા-સુખને પામે છે. "

इति श्री मुखसिद्धांत ९३ समाप्त ।

૯૪ વિષય:—બદ્ધ અને મુક્તનાં લક્ષણ

શ્રી હરિકૃષ્ણાય નમોનમઃ—સંવત્ ૧૯૧૮ ના ચૈત્ર સુદિ ૨ ને દિવસ મહારાજ શ્રી હરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી રતનપુરમધ્યે ત્રવાડી ભવાની-શંકર કુવેરજીને ઘેર ઉગમણે ઘાર ઓરડાની ઓસરીમાં ગાદી તકિયા વિછાવીને ઢોલીયા ઉપર વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે જરિયાની વસ્ત્ર ધારણ કર્યાં હતાં અને પુષ્પના આભૂષણ સર્વે અંગમાં શોભી રહ્યાં હતાં લલાટને વિષે કેસરની આડ કરીને કંકુનો ચાંદલો કર્યો હતો અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ સાધુ તથા ઘળાક હરિભક્તોની સમાભરાઈને બેઠી હતી.

પછી મહારાજ શ્રી હરિકૃષ્ણ ભગવાન કૃપા કરીને પોતાના ભક્તજન પ્રત્યે બોલ્યા જે—

को वा हि बद्धो विषयाभिरागी ।

को वा हि मुक्तो विषये विरक्तः ॥

ए श्लोकમાં एम કહ્યું છે જે 'વિષયને વિષે આસક્તિવાળો જીવ તે બદ્ધ છે અને વિષયને વિષે જેને પ્રીતિ નહીં તેમુક્ત છે.' પણ તેમાં સર્વેને ઇટલું પૂછીએ છીએ જે બદ્ધ અને મુક્ત વેચ વિષયને તો ઇન્દ્રિયોદ્વારે સરખા

ભોગવે છે. કેમ કે વદ્ધ હોય તે કાને કરીને શબ્દ સાંભળે છે તેમ જ મુક્ત હોય તે પણ કાને કરીને શબ્દ સાંભળે છે. એવી રીતે આંખે રૂપ, ત્વચાએ સ્પર્શ, રસનાએ રસ, નાસિકાએ ગંધ, તે વદ્ધ અને મુક્ત વેય સરસા ગ્રહણ કરે છે પણ તેમાં કાંઈ ભેદ છે કે નહીં ? તે કહો.”

પછી તેનો ઉત્તર પોતે જ કયોં જે “વદ્ધ અને મુક્ત વેય ઇન્દ્રિયો દ્વારે વિષયને તો ભોગવે છે પણ તેમાં ભેદ ઘણો છે. કેમ કે જે વદ્ધ છે તે અવિવેકે કરીને વિષયને ભોગવે છે-અને જે મુક્ત છે તે વિવેક વડે કરીને વિષયને ભોગવે છે. કેમ કે મુક્ત હોય તેને પણ દેહ નિર્વાહ સારુ વિષય ભોગવ્યા વિના દેહ રહે નહીં. પણ તેમાં વદ્ધ જે અજ્ઞાની જીવ છે તે જે તે કાને કરીને વેશ્યાઓના અને ભવાયાના શબ્દ સાંભળવામાં આસક્ત થાય છે તેને કરીને આત્માને વિષે પાપકાદવ ભરાય છે અને ત્વચાએ કરીને સ્ત્રી, આદિકનો સ્પર્શ કરવામાં આસક્ત થાય છે તેને કરીને પણ આત્માને વિષે પાપકાદવ ભરાય છે. એવી રીતે અજ્ઞાની અને વદ્ધ જીવ જે તે દશ ઇન્દ્રિયો અને ચાર અંતઃકરણ તેને વિષયને વિષે આસક્તિએ કરીને આત્માને વિષે પાપકાદવ ભરે છે, તે ‘આત્મા’ શબ્દે કરીને આ ઠેકાણે ‘અંતઃકરણ’ને જાણવું. તે માયિક અશુભ વિષયને ભોગવે કરીને અંતઃકરણ ભ્રષ્ટ થઈ જાય છે, અને અંતઃકરણ ભ્રષ્ટે કરીને ભગવાનની અત્યંત વિસ્મૃતિ થાય છે અને તે જીવનું કલ્યાણ થાય નહીં.

—અને જે મુક્ત અને જ્ઞાની એવા જે ભગવાનના ભક્ત છે તે તો એમ જાણે છે જે ‘ભગવાનના સ્વરૂપ વિના મારી ઇન્દ્રિયોની વૃત્તિયો વીજે જશે તો મારું અંતઃકરણ ભ્રષ્ટ થઈ જશે અને કલ્યાણના માર્ગથી પડી જઈશ.’ એમ જાણીને કાને કરીને માયિક સ્ત્રી, આદિકના શબ્દનો ત્યાગ કરીને ભગવાનની કથા વાર્તા સાંભળીને આનંદ પામે છે, અને ત્વચાએ

કરીને ભગવાનનો સ્પર્શ કરીને આનંદ પામે છે, અને નેત્રે કરીને ભગવાન અને ભગવાનના ઇકાંતિક નિર્વાસનિક સાધુ તેના ભાવે સહિત દર્શન કરીને પરમ આનંદને પામે છે, અને રસનાળ કરીને ભગવાનની પ્રસાદી જમીને આનંદ પામે છે. એવી રીતે ભગવાન સંવંધી પંચવિષયને ભોગવીને દેહ નિર્વાહ કરે છે, પળ પાપી અને અસત્પુરુષના સંવંધને પામેલા એવા જે પંચવિષય તેને નથી ભોગવતા.

--અને કોઈ જાતિએ કરીને ઉત્તમ હોય પળ તે વિષયને વિષે આસક્ત હોય તો તેનું ઇદ્રું ભગવાનના ભક્તે ઝાલું નહીં, કેમ કે પાપીનું ઇદ્રું જમવે કરીને અંતઃકરણ ભ્રષ્ટ થઈ જાય છે. તે સારુ આહાર શુદ્ધ કરવો. અને આહારની શુદ્ધિ કરીને અંતઃકરણ શુદ્ધ થાય છે. અને અંતઃકરણની શુદ્ધિ કરીને ભગવાનની અલંકાર સ્મૃતિ રહે છે અને તેને કલ્યાણના માર્ગમાં કોઈ વિઘ્ન આવે નહીં. માટે શુદ્ધ આહાર કરવો અને જો કુસંગનો સંગ કરીને વિષયને ભોગવે તો તે ગમે તેવો મોટો કહેવાતો હોય તો પળ તે વિષયમાં વંધાણા વિના રહેજ નહીં માટે કુસંગથી છોટે રહીને માયિક વિષયનો ત્યાગ કરે તે જ મુક્ત થાય છે.

--અને અમે તો કુસંગમાં જઈએ તો તેનું કુસંગીપણું ટઢી જાય છે અને વિષયમાં રહીને નિર્લેપ રહેવાને તો એક હું જ સમર્થ છું અને અમારી જે સર્વે ક્રિયા છે તે ભક્તજનના કલ્યાણને અર્થે છે અને અમને માયિક પદાર્થ મોહ ઉપજાવે એમ નથી. અને અમે તો સદાય માયા પર છીએ. અને આ જે જરિયાની વસ્ત્ર પહેરીએ છીએ કે થાઢ કરાવીને જમીએ છીએ તથા ગાદીતકિયે વેસીએ છીએ તે પળ ભગવાનના ભક્તને નિર્વાસનિક કરવા સારુ ગ્રહણ કરીએ છીએ પળ અમારા સુખ સારુ નથી ગ્રહણ કરતા. અને અમારે તો સારાં વસ્ત્ર તથા ફાટયાં તૂટયાં ચીંથરાં, તથા ભારે ભારે પકવાન તથા ટાઢા ડુકડા,

गादी तकिये वेसबुं तथा भोंय सूइ रहेबुं, भारे भारे हवेलीयो तथा तरणनी झुपडी, ए सर्वे अमारे सम वर्ते छे. माटे अमने कोइ पदार्थ बंधन करे एम नथी. अने कोइ अमारी क्रिया जोइने ते प्रमाणे करवा जशे तो ते मोटो मुक्त हशे तो पण ते भ्रष्ट थया विना रहे ज नहीं ए सिद्धांत वार्ता छे.

ते सारु जेने पोताना आत्माना मोक्षनो खप होय तेने अमारी आज्ञा प्रमाणे वर्तबुं अने जे आज्ञा प्रमाणे वर्तशे ते जेवो तेवो जीव हशे तो पण तेने कोइ पदार्थ बंधन करवाने समर्थ नथी. अने तेने भगवाननी अखंड स्मृति रहेशे. माटे भगवानना भक्त होय तेणे अध-मीना संगनो त्याग करीने साचा साधुनो समागम करवो. अने संतना समागम थकी आहार शुद्ध थाय छे, अने आहारनी शुद्धि थकी ज आत्मानो आत्यंतिक मोक्ष छे.”

इति श्री मुखसिद्धांत ९४ समाप्त ।

९५, विषयः—निष्काम व्रत दृढ थवाना छ उपाय.

श्री हरिकृष्णाय नमोनमः—संवत् १९१८ ना चैत्र सुद ४ ने दिवस महाराज श्रीहरिकृष्ण भगवान गाम श्री रोहीशाळा मध्ये ओझा भगवानजी लक्ष्मीरामने घेर सांजने समे उगमणे बार ओरडानी आगळ फळीमां ढोलिया उपर विराजमान थया हता. सर्वे जरियानी वस्त्र धारण कयां हतां, अने सर्वे अंगमां पुष्पनाआभूषणोशोभी रखां हता. ललाटने विपे कंकुनो चांदलो कयां हतो अने पोताना मुखारविंदनी आगळ साधु तथा घणांक हरिभक्तनी सभा भराइने वेठी हती.

प्रश्नः—पछी महाराजे साधुने प्रश्न पूछ्युं जे “निष्काम व्रत केस दृढ थाय ? ते कहो.” पछी धर्मानंद स्वामीए कहुं के “निष्कामी एवा

જે સાધુ તેનો સમાગમ અને તેના આપેલા જે નિયમ તેને દૃઢપણે પાઠવા તેને કરીને નિષ્કામવ્રત દૃઢ થાય છે.”

પછી મહારાજ વોલ્યા જે “નિષ્કામવ્રત દૃઢ થવાના છ ઉપાય છે. તેમાં એક તો પ્રત્યક્ષ ભગવાનની દૃઢ ઉપાસના કરવી અને પ્રત્યક્ષ ભગવાનની ઉપાસનાવાળા એવા જે સાધુ તેનો સંગ રાખવો. અને પોતાના ગુરુજ જે જે નિયમ ધરાવ્યા હોય તેને દૃઢ કરીને પાઠવા, અને સ્ત્રીના દેહનો તથા પુરુષના દેહનો વસ્તુ વિચાર કરવો જે ‘સ્ત્રીપુરુષનો દેહ છે તે વીર્ય અને રુધિર થકી ચન્ધો છે અને હાડ, માંસ, નાડીયો, ત્વચા, રોમ, મઠ્ઠ, મૂત્ર તેનો ભરેલો સ્ત્રીપુરુષ વેચનો દેહ છે. માટે એવી નકારી વસ્તુમાં ઠુંથું મોહ પામું? અને એવી વસ્તુમાં તો અતિશય નીચ અને ચંડાળ હોય તે મોહ પામે અને તેમાં સુખ માને, તથા શ્વાન અને સૂકર હોય તે મઠ્ઠ, મૂત્ર, પરુ, પાચ તેમાં લોભાય પણ મનુષ્ય તેમાં લોભાય નહીં. તેમ મઠ્ઠ, મૂત્ર, પરુ, પાચ રૂપ જે સ્ત્રીપુરુષનો દેહ તેમાં ભગવાનના ભક્ત હોય તે મોહ પામે નહીં અને શ્વાન સૂકર જેવા જે આસુરી જીવ હોય તે મોહ પામે છે.’ એમ દૃઢ વિચાર કરીને સ્ત્રીપુરુષના દેહની અરુચિ કરવી.

—અને આત્મા—અનાત્માનો દૃઢ વિવેક કરવો કહેતાં ‘અનાત્મા જે દેહ તે થકી આત્મા જે ચૈતન્ય તે નોંખો છે, તે આત્મા પોતાનું સ્વરૂપ છે પણ દેહ પોતાનું સ્વરૂપ નથી.’ એમ સમજીને દેહના સુખનો ત્યાગ કરવો અને આત્માને સુખે કરીને સુખ માનવું. તે આત્મા કેવો છે? તો અખંડ છે, વ્રહ્મ છે, સુખરૂપ છે, પણ જડ એવો જે દેહ તથા જડ એવા જે માયિક પદાર્થ એને કરીને આત્મા સુખિયો થાય એવો નથી. અને એ તો ભગવાનને સુખે કરીને જ મહા સુખિયો થાય એવો છે. એમ દૃઢ સમજવું.

—અને આસુરી એવા જે કામી પુરુષ તથા કામી સ્ત્રીયો તેના સંગનો સર્વ પ્રકારે ત્યાગ કરવો. તથા કામને ઉપજાવે એવાં જે શાસ્ત્ર તથા કામને

ઉપજાવે એવાં કીર્તન તથા એવી વાર્તાઓ તેનો પળ સર્વે પ્રકારે ત્યાગ કરવો, તથા કામને ઉપજાવે એવા જે રસ તેનો પળ ત્યાગ કરવો. એવી રીતે આ કહ્યા જે છ ઉપાય તેને દૃઢ કરે તો તે દૃઢ નિષ્કામી થાય છે.

—અને તેમાં બે પ્રકાર છે; તે એક વર્ણ અને એક આશ્રમ તેનાં ધર્મ નોંખાં નોંખાં છે. તેમાં જે ત્યાગી થયા હોય તેને તો અષ્ટ પ્રકારે સ્ત્રીનો ત્યાગ કરવો. ત્યાં શ્લોક છે—

શ્રવણં કીર્તનં કેલિઃ પેક્ષણં શુદ્ધમાપણં
સંકલ્પોધ્યવસાયથ ક્રિયા નિર્વૃત્તિરેવ ચ ।
અત્નમૈથુનમશ્વાસં પ્રવદન્તિમનીષિણઃ
વિપરિતં બ્રહ્મચર્યમેતતેવાદ્ય લક્ષણમ્ ॥

એવી રીતે આઠ પ્રકારે સ્ત્રીનો ત્યાગ કરે તે ત્યાગીનું બ્રહ્મચર્યવ્રત કહેવાય છે.

—અને અંતરમાં વાસના છે જેને એવા જે ગૃહસ્થાશ્રમી સ્ત્રીપુરુષ તેમને પળ બ્રહ્મચર્ય કહ્યું છે. તે જે સધવા સ્ત્રી હોય તેણે પોતાના પતિ વિના વીજા પુરુષ માત્રને માફ, વાપ અને દીકરા જેવા જાણવા, અને જેને સ્ત્રી હોય એવા જે પુરુષ તેણે પોતાની પરણેલી સ્ત્રી હોય ‘તે સ્ત્રી’ અને તે વિના વીજી સ્ત્રીયો માત્ર તેને મા, વહેન અને દીકરી તુલ્ય જાણવી, તો તે ગૃહસ્થનું બ્રહ્મચર્યવ્રત કહ્યું છે. અને તેને જ ભગવાનનો સંબંધ થાય છે. ત્યાં સાક્ષી છે—

પર ધન પથ્થર કરી જાણે, પર સ્ત્રી માત્ર સમાન;
એ તો પાઠે હરિ ના મઠે તો તેના તુલસીદાસ જમાન.

માટે જેણે ભગવાનને પામવું હોય તેણે એવી રીતે બ્રહ્મચર્યવ્રત દૃઢ રાખવું. અને જે વિધવા સ્ત્રી હોય તેણે અષ્ટ પ્રકારે પુરુષ માત્રનો ત્યાગ કરવો.

—અને વઢી જીવની શ્રદ્ધાના પળ ત્રણ ભેદ છે; ઉત્તમ, મધ્યમ અને કનિષ્ઠ. તેમાં જેને ઉત્તમ શ્રદ્ધા હોય તેણે તો વાસના ટાલવા સારુ સ્ત્રીના

કામનું પ્રમાણ કરીને એક કે વે પુત્ર-પુત્રી થાય ત્યાર પછી સ્ત્રીનો ત્યાગ કરી દેવો, અને જે મધ્યમ શ્રદ્ધાવાળા હોય તેણે અડધી અવસ્થા થાય ત્યારે સ્ત્રીનો ત્યાગ જરૂર કરવો, અને જે કનિષ્ઠ શ્રદ્ધાવાળા હોય તેણે પણ દેહ મુક્યા મોર સ્ત્રીનો ત્યાગ કરીને નિર્વાસનિક થવું.

માટે આવી સમજણવાળા જે ભગવાનના ભક્ત ગૃહસ્થાશ્રમી હોય તેને નિષ્કામવ્રત દૃઢ થાય છે, અને તે દેહને મૂકીને અક્ષરધામને પામે છે. અને જેને બ્રહ્મચર્યવ્રત દૃઢ ન હોય ત્યાં સુધી તે ત્યાગી કહેવાતો હોય અથવા ગૃહસ્થ હોય તથા વૈરાગ્યવાન જણાતો હોય, પંડિત હોય, તપસી હોય તો પણ તેનો આત્મતિક મોક્ષ થાય નહીં એ સિદ્ધાંત વાર્તા છે.”

इति श्री मुखसिद्धांत १५ समाप्त ।

૧૬ વિષય :—અવિનાશી પુન્ય-પાપ અને નાશવંત પુન્ય-પાપ

શ્રી હરિકૃષ્ણાય નમોનમઃ—સંવત્ ૧૯૧૮ના ચૈત્ર સુદિ ૫ને દિવસ મહારાજશ્રી હરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી રોહીશાલા મધ્યે ઓઝા ભગવાનજી લક્ષ્મીરામને ઘેર ઉગમણે ઘાર ઓરડાની ઓસરીમાં ગાદી તકીયા નજાવીને ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે જરિયાની વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં અને પુષ્પના આભૂષણો સર્વે અંગમાં શોભી રહ્યાં હતાં. કંકુનો ચાંદલો કર્યો હતો. અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ સાધુ તથા ઘણાંક હરિભક્તની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

પછી મહારાજ બોલ્યા જે “એક અવિનાશી પુન્ય છે અને એક નાશવંત પુન્ય છે, અને વળી એક અવિનાશી પાપ છે અને એક નાશવંત પાપ છે. તેમાં નાશવંત પુન્ય તે કયું ? તો ધર્મ, અર્થ, કામ સંબંધી જે જે સકામ પુન્ય છે તે નાશવંત છે. કેમકે સકામ પુન્યનું ફળ દેહે કરીને

નહીં, તેમ જીવને ભગવાનનો આધાર હોય ત્યાં સુધી જીવ જીવે છે અને જો ભગવાન પોતાની સત્તાને હરી લે તો તે જીવનો નાશ થઈ જાય છે. તે વીજાં કોઈ પાપે કરીને જીવનો નાશ થતો નથી પણ પ્રત્યક્ષ ભગવાન અને ભગવાનના ભક્ત તેના દ્રોહે કરીને જીવનો નાશ થાય છે ?

-તે કેવી રીતે જીવનો નાશ થાય છે ? તો જેમ દેહમાં સર્વે અવયવો હોય પણ તેના દેવ ઉઠી જાય તો પછી તે અવયવો કાંઈ ઉપયોગમાં આવે નહીં, તેમ પ્રત્યક્ષ ભગવાન અને તેના ભક્તના દ્રોહે કરીને આત્માને સુકૃત થવાના ઉપકરણ સર્વે નાશ પામી જાય છે. અને તે જીવ માયાને વિષે સદાય લીન થઈ રહે છે.

માટે જેને પોતાના આત્માનું રૂઢું કરવાની ઇચ્છા હોય તેણે તો પ્રત્યક્ષ ભગવાન અને તેના ભક્ત તેનો કોઈ કાળે કોઈ રીતે દ્રોહ કરવો જ નહીં. કેમ કે તેના દ્રોહનું પાપ તે વીજાં કોટિ ઉપાય કરે તો પણ નાશ પામતું નથી. માટે એ પાપથી અતિશય વીકું અને દ્રોહ ન કરવો."

इति श्री मुखसिद्धांत ९६ समाप्त ।

૧૭ ચિપચ :—પ્રભુના ધારણમાં રહેવાની યોગ્યતાની પ્રાપ્તિ

શ્રી હરિકૃષ્ણાય નમોનમઃ—સંવત્ ૧૯૧૮ ના ચૈત્ર સુદ ૬ ને દિવસ મહારાજ શ્રી હરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી રોહીશાલા મધ્યે ઓઝા ભગવાન/જી લક્ષ્મીરામને ઘેર ઉગમણે વાર ઓરડાની આગલ ફાળીમાં ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે જરીયાની વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં. અને પુષ્પનાં હાર કંઠમાં ધારણ કર્યા હતાં. કંકુનો ચાંદલો કર્યો હતો અને પોતાના મુખારવિંદની આગલ મુનિમંડલ તથા હરિભક્તની સભા ભરાઈને વેઠી હતી.

પછી ગામ રતનપુરના ભરવાડ રામો તથા રજપુત સંઘભાઈ તેણે મહારાજને હાથ જોડીને કહ્યું જે “હે મહારાજ ! અમને તમારા શરણમાં રાખજો.” પછી મહારાજ વોલ્યા જે “અમે તો શરણમાં રાખીશું, પણ તમે શરણમાં રહો એવા ગુણ શીખજો. કેમ કે જેના ભેગું રહેવું હોય તેને ગમે એવા ગુણ શીખીએ ત્યારે તે ભેગું રહેવાય. જેમ શાહુકાર ભેગું રહેવું હોય ત્યારે તેને ગમે તેવા ગુણ શીખવા જોઈએ તો તે શાહુકાર ભેગું રહેવાય, તેમ અમને ગમે એવા ગુણ શીખે ત્યારે અમારે શરણે રહેવાય.

—તે અમને કેવા ગુણ ગમે છે ? તો અમને ધર્મ ગમે છે. તે ધર્મ તે શું ? તો અમારી આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તવું તેનું નામ ધર્મ છે. જેમ રાજાનો કાયદો હોય તે પ્રમાણે વર્તે તે એને ગમે છે અને તે કાયદાને લોપે તેને રાજા દંડ આપે છે, તેમ ભગવાનનો કાયદો વેદ છે. તે વેદ પ્રમાણે વર્તે તે અમને ગમે છે અને જે વેદને લોપે છે તેને અમારા ભેગું રહેવાય નહીં અને તે અમને ગમે પણ નહીં.

હવે તે વેદમાં શું કહ્યું છે ? તો ચાર વર્ણ અને ચાર આશ્રમ તેના જે મનુષ્ય તેને વર્તવાની રીત કહી છે. તે ચાર વર્ણ કયા ? તો બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય અને શુદ્ર એ ચાર વર્ણ. અને બ્રહ્મચારી, ગૃહસ્થ, વાનપ્રસ્થ અને સંન્યાસી એ ચાર આશ્રમ તેના મનુષ્ય પોતપોતાના ધર્મ પ્રમાણે વર્તે તે અમને ગમે છે. અને તે ઉતરતી જાતિનો હોય કે ઉત્તમ જાતિનો હોય અને રાજા હોય કે રાંક હોય પણ જે ધર્મમાં વર્તે અને તે અમારા ભેગો રહેતો હોય અથવા અમારી આજ્ઞા કરીને છેટે રહેતો હોય તો પણ તે અમારે શરણે છે. અને અમારી ભેગો રહેતો હોય અને જો તેને ધર્મમાં દૃઢતા ન હોય તો તે અમારે શરણે નથી. માટે તમે પણ ધર્મમાં દૃઢ રહેજો.

તે ધર્મ કે પ્રકારનો છે, એક ત્યાગીનો ધર્મ છે અને એક ગૃહસ્થનો

ધર્મ છે. તેમાં જે ત્યાગી છે તેને તો નિષ્કામીપણું, નિર્લોભીપણું, નિઃસ્વાદીપણું, નિઃસ્નેહીપણું અને નિર્માનીપણું એ પાંચ વર્તમાનને દૃઢપણે રાખવા તે ત્યાગીનો ધર્મ કહેવાય. અને ગૃહસ્થાશ્રમી હોય તે વેદની શાખે કરીને પરણીને સ્ત્રી રાખે અને તે વિનાની વીજી સ્ત્રીમાત્ર તેને મા, વહેન અને દીકરી જેવી જાણવી. અને સ્ત્રી હોય તેણે વેદની શાખે કરીને પોતાના માવાપે પરણાવ્યો જે પુરુષ એ પાતે અને તે વિના વીજા પુરુષ-માત્રને ભાઈ, વાપ અને દીકરા જેવા જાણવા. અને ગૃહસ્થને હવે મહેનતે કરીને જે દ્રવ્ય પ્રાપ્ત થાય તેને કરીને દેહ નિર્વાહ કરવો તથા તેને કરીને દાન, પુણ્ય કરવું પણ ચોરી ન કરવી, થાપણ ન ઓઢવી, લાંચ ન લેવી, કૂડ, કપટ, વિશ્વાસઘાત ન કરવા.

—અને રસનાથ કરીને દારૂ, માટી, ગાંજો, ભાંગ, મફર, માજમ અપ્પીનાદિક જેને કરીને વૃદ્ધિ ભ્રષ્ટ થઈ જાય તેને ખાવું નહીં. અને દેહ અને દેહના સંબંધીમાં અતિશય પ્રીતિ રાખવી નહીં, કેમ કે દેહ અને દેહના સંબંધી થકી આત્મા નોંખો છે. તે આત્મા અવિનાશી છે અને દેહ અને દેહના સંબંધી નાશવંત છે. માટે નાશવંત પદાર્થમાં પ્રીતિ ન રાખવી. અને વર્ણનું, આશ્રમનું, નાત-જાતનું, દ્રવ્યનું, રાજ્યનું, કુળનું, જોગનનું, વિદ્યાનું, વગેરે કોઈ જાતનું માન ન રાખવું. અને એ સર્વે થકી પોતાના આત્માને નોંખો જાણીને એ આત્માના આધાર એવા જે પરમાત્મા ભગવાન તેને વિષે પ્રીતિ કરવી. એવી રીતે સમજીને જે અમારે શરણે આવે છે તેને અમે અશ્રય ચરણમાં રાખીએ છીએ. અને એવી રીતે સમજીને નિર્વાસનિક થઈને હવે પ્રરૂપ થાય તે જ અમારા અક્ષરધામને પામે છે, પણ તે વિના અક્ષરધામને પામે નહીં.”

इति श्री मुखसिद्धांत ९७ समाप्त ॥

૧૮ વિષય:—છ પ્રકારના ગુરુનાં લક્ષણ

શ્રીહરિકૃષ્ણાય નમોનમ:--સંવત્ ૧૯૧૮ ના ચૈત્ર સુદ ૭ ને દિવસ મહારાજ શ્રીહરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી શાહપુર મધ્યે પટેલ સવજી વાઘાણીને ઘેર ગામ નવા ગામના સંઘવી રાઘવજીએ મહારાજને રસોડા આપી હતી તે મહારાજ થાલ જમીને સાંજને સમે ફલ્લિયામાં સભા કરીને ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે જરિયાની વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં અને પુષ્પના આભૂષણો સર્વે અંગમાં શોભી રહ્યાં હતાં. અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ સાધુનું મંડલ તથા ઘણાંક હરિભક્તની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

પ્રશ્ન:—પછી ગામ ભારદના જોપી પુરુષોત્તમભાઈએ પ્રશ્ન પૂછ્યું જે “હે મહારાજ ! કેટલાક એમ કહે છે જે ‘રામચંદ્રજીએ શિકાર કર્યો હતો, તે ક્ષત્રિયએ પણ શિકાર કરવો’ એમ કહે છે, તેનું કેમ હશે ?”

પછી મહારાજ બોલ્યા જે “ભગવાનની ક્રિયા જોઈને તે પ્રમાણે કરવાનું વીજા જીવને કહે છે તેને તો મહા પાપી જાણવા. અને ભગવાનનો વાદ લઈને જે તે પ્રમાણે કરે છે તેના આત્માનું અતિશય મુંઝુ થાય છે. અને એ તો આ જગતમાં છ પ્રકારના ગુરુ છે; તેમાં પાંચ પ્રકારના અસદ્ગુરુ છે અને એક પ્રકારના સદ્ગુરુ છે. તેમાં જે અસદ્ગુરુ છે તે અસત્માર્ગના પ્રવર્તાવનારા છે, અને તે અસદ્ગુરુની કોઈ નાતજાત, વર્ણ-શ્રમ નથી, એ તો ત્યાગીમાં પણ અસદ્ગુરુ હોય અને ગૃહસ્થમાં પણ હોય. અને તે અસદ્ગુરુ મહા ઢોંગી અને કપટી હોય. અને તે ઉપરથી તો નાહવું, ધોવું, તિલક, માળા, ઠાકોરજીની પૂજાઓ કરવી તથા શાસ્ત્રના પાઠ રૂપાદિક કરે અને ઉપરથી ભક્તિનો આટાટોપ કરીને જગતના મોઢા લોકોને ધૂતે છે.

હવે એ પાંચ પ્રકારના અસદ્ગુરુ કયા? તો એક કામી, વીજો લોભી, ત્રીજો સ્વાદી, ચોથો સ્નેહી અને પાંચમો માની. તેમાં જે કામી ગુરુ છે તે સ્ત્રીયોના કામ ભોગવે છે, અને લોભી ગુરુ છે તે ધન ધૂતે છે, અને જે સ્વાદીયા ગુરુ છે તે નાના પ્રકારના રસ ભોગવે છે, અને જેને દેહને વિષે સ્નેહ હોય તે દેહની ચાકરી કરાવે છે અને જે માની ગુરુ હોય તે ઢોંગ કરીને પોતાની કીર્તિ વધારે છે તથા મોટપ જણાવે છે.

(૧) હવે કામીગુરુ છે તે કેવી રીતે કામ ભોગવે છે? તો જેને સત્-શાસ્ત્રનું જ્ઞાન ન હોય એવા જે મોઢા અને પામર લોક તેને ભક્તિનો ભાવ જણાવીને તેને એમ કહે જે 'તમે ભગવાનને જાણો છો'? ત્યારે મોઢા લોક કહે જે 'અમે તો ભગવાનને નથી જાનતા, માટે કૃપા કરીને જણાવો.' ત્યારે તે ઢોંગી ગુરુ કહે જે 'એ વાત એકાંતમાં કહેવાય માટે રાત્રે આવજો.' પછી તે રાતે પોતે ઢોંગ કરી દિગંબર થઈને બેઠો હોય ત્યાં મોઢા મનુષ્ય હોય તે આવે અને તેને પગે લાગીને કહે જે 'મહારાજ! મને ભગવાનના દર્શન કરાવો.' પછી તે અસદ્ગુરુ કહે જે 'સાંભળો ભાઈ, આ ઘટઘટમાં બોલે છે તે જ ભગવાન છે, પણ વીજો કોઈ નથી, અને વર્ણાશ્રમ, નાતજાત કાંઈ નથી; સર્વેમાં ભગવાન સમર ભર્યા છે. અને પાપ, પુણ્ય પણ કાંઈ છે નહીં. અને જેને પાપ પુણ્યની શ્રાંતિ ટલી ગઈ છે અને નિઃશંક થઈને વિષયને ભોગવે છે તેનું કલ્યાણ થઈ રહ્યું છે.'

પછી તે મોઢા લોકને પણ સંશય થાય તે હાથ જોડીને કહે જે 'શાસ્ત્રમાં તો વર્ણાશ્રમના ધર્મ કહ્યા છે અને જે તે ધર્મને પાઠે છે તેનું કલ્યાણ થાય છે અને તે ભગવાનના ધામમાં જાય. અને જે અધર્મને માર્ગે ચાલે તેના આત્માનું મુંઝુ થાય અને તે જીવ નરકમાં જાય એમ સર્વે શાસ્ત્રમાં સંમળાય છે, તેનું કેમ સમજવું?' પછી અસદ્ગુરુ કહે જે 'મેં તમને તત્ત્વ કહ્યું તે તો વેદ, શાસ્ત્ર અને પુરાણથી વહાર છે, પણ એ તત્ત્વની

વેદ, શાસ્ત્રને ગમ નથી. અને વેદ, શાસ્ત્ર તો વ્યાસે બ્રાહ્મણોને પેટ ભરા-
 ઇની કમાણી સારુ કરી આપ્યાં છે. માટે એ વાતનો સંશય રાખશો નહીં
 અને મારા વચનનો વિશ્વાસ રાખો.’ પછી અસદ્ગુરુનો શિષ્ય કહે જે ‘હે
 મહારાજ! તમે તો મારા ઉપર કૃપા કરી અને સર્વે સંશય ટાલ્યા, અને
 મને તો તમે ન્યાલ કર્યો. હું તો આટલા દહાડા પાપથી વ્હી વ્હીને મરી
 જતો. માટે હવે હું નિઃશંક થયો.’ ત્યારે અસદ્ગુરુ વોલ્યો જે ‘હવે હું તારા
 ઉપર રાજી થયો, માટે હવે તને પરમેશ્વરનું સ્વરૂપ સાક્ષાત્કાર દેશાહું.
 પળ એક યોગમાયા જોશે, માટે તારી મા, વહેન, દીકરી, વહુ જે હોય
 તેને તેહી આવ.’ પછી તે મૂર્ખ શિષ્ય તેહી આવે ત્યારે તેને અસદ્ગુરુ
 ઉપદેશ કરે જે ‘વાહભાઈ સાંભલો જે જે પેદા કરે તેનું નામ ભગવાન
 છે, માટે સ્ત્રીપુરુષના સંગ થકી થયું જે વીર્ય તે થકી સર્વે પેદા થાય છે;
 માટે તે જ ભગવાન છે.’ એવી રીતના અવળા ઉપદેશ આપીને તે સ્ત્રીયોના
 સંગ કરીને પુરુષની ઇન્દ્રિય અને સ્ત્રીની યોનિઓ ધોઈ તેનું ચરણામૃત
 કરીને પાય છે અને સર્વેને ઐષ્ટ કરે છે.

—અને વઢી કામી ગુરુ કેવી રીતે સ્ત્રીઓ ભોગવે છે? તો એમ ઉપદેશ
 આપે છે જે ‘પરમાર્થ તે શું? તો સ્ત્રીયોનું દાન કરવું તે જ પરમાર્થ છે.
 અને સ્ત્રીનો સંગ કરીને તેનું ચરણામૃત લેવું તે મોટું પુણ્ય છે.’ એવી રીતે
 મહા પાપી એવા જે કામીગુરુ તે વિપયને ભોગવે છે. અને એ કામીગુરુ
 અને તેના શિષ્ય નરકમાં પડે છે અને મહા દુઃખને ભોગવે છે.

(૨) અને હવે જે લોભીયા ગુરુ છે તે મહા લોભી એવા જે પામર
 મનુષ્ય તેને ઘેર ઉતારા કરે. પછી તેને ધીરવચ્ચા સારુ એક સોનામહોર
 શોલીમાંથી કાઢીને આપે. પછી તે લોભી શિષ્ય ઘણો ગદ્ગદ થઈ જાય
 અને તેની સેવા કરવા માંડે. પછી વઢી તેને સારી પેટે પોતાનો વિશ્વાસ
 અળાવવા સારુ એક સોનાની ઇંટ કાઢીને દેશાહે, અને પોતે શાસ્ત્રનાં

પાનાં છોટાં છોટાં ફેરવે અને મોઢા શિષ્યને કહે જે ‘આજ તો હું તારા ઉપર વહુ રાજી થયો છું માટે રૂપું લાવ તો તેનું સોનું કરી આપું અને સોનું લાવ તો તેનું સોઢ ઘણું કરી આપું.’ પછી તે લોમી શિષ્ય પોતાના ઘરમાં જેટલું સોનું-રૂપું હોય તે ધુતારા ગુરુને આપે. તથા આ-ડોશીપાડોશીના ઘરમાં સોનું-રૂપું હોય તે પણ તેને આપી આપે. પછી તે ઢોંગી ગુરુ જે તે શિષ્ય પાસે માઠી ખડકાવે અને છોટી છોટી ઘુટ્ટી ખંડાવીને તે સોના-રૂપાને ચોપડાવે. એવી રીતે અનંત પ્રકારે કપટ કરીને તેનું દ્રવ્ય હાથ કરીને તે મોઢા શિષ્યને કહે જે ‘ચાર દહાડે માઠી પાકશે. એમ વતાવીને રાતમાં સર્વ દ્રવ્યનો ગોટો વાઢીને સવારે કહે જે ‘હું વગડામાં એક ઘુટ્ટી લેવા જાઉં છું.’ એમ કહીને સટકાવી મૂકે.

પછી તે લોમી શિષ્ય સાંજ સુધી તેની વાટ જુષ પણ આવે નહીં ત્યારે તેને વગડામાં શોધવા જાય તે માટકી માટકીને મરે પણ હાથ આવે નહીં. પછી ઘેર આવીને માઠી સંભાળે ત્યારે તેમાંથી તો રાખ નીસરે પણ સોનું-રૂપું કાંઈ નીસરે નહીં ત્યારે તે લોમીયો એમ કહે જે ‘હાય હાય ! મારું ઘર ગયું અને મને વાવો કર્યો.’ એમ કહીને માથું કૂટીને ઘણો પ્રસ્તાવો કરે છે. માટે કીમિયો છોટો છે.

—અને વઢી લોમી ગુરુ જે તે જેને દીકરાનો લોભ હોય તેને કહે જે ‘હું તને દીકરો આપું અને તારા સારુદેવની આરાધના કરું છું માટે તે દેવની પૂજા જોડશે.’ પછી પૂજાનું નામ લઈને કેટલાક રૂપિયાનું સ્વર્ચ કરાવીને તેનો લોટો લઈને રાતમાં ડઠીને નાશી જાય છે, અને દીકરો તો થનારો હોય તો થાય અને ન થનારો હોય તો કોઈનો કર્યો થતો નથી માટે જેને પરમેશ્વરનો વિશ્વાસ નથી તે ચાઢા ચૂંથે છે.

--અને વઢી જેને પારકા રાજ્યનો લોભ હોય એવા જે લોમી રાજા તેને લોમી એવા જે અસત્પુરુષ તે એમ કહે જે ‘મારે તો સર્વે દેવ આધિન

છે માટે તને રાજ્ય અપાવું.' પછી જેને રાજ્યનો અતિશય લોભ હોય તેને એવા પાંચડીનો વિશ્વાસ આવે છે તે જેમ કહે તેમ કરે છે. પછી તે પાંચડી એમ કહે જે 'તારા સારુ મંત્ર કરું છું માટે તારો શત્રુ રાજા નાશ પામશે અને તારે રાજ્ય આવશે. પળ દેવની પૂજા સારુ અને મંત્ર જપવામાં વે-ચાર હજાર રૂપિયાનું ધર્મ થશે.' પછી તેની પાસેથી દ્રવ્ય લઈને જેને મારવો હોય તેના ઢોલિયાના ચાકર હોય તેને કેટલુંક દ્રવ્ય આપીને તેને છૂટવીને તેને કહે જે 'તું દરવારને જમવામાં છાનું ફેર આપજે અને તે કામ થશે તો તારા ભવની ભાવટ કાઢીશું.' એમ કહીને તેનો વંદોઘસ્ત કરીને જેને રાજ્યનો લોભ હોય તેને એમ કહે જે 'હું તારા (માટે) મંત્ર જપું છું તે તારા શત્રુને નાશ પમાડીશ.' પછી પોતે દંભી ગુરુ ઓટા ઓટા મંત્ર જપે અને ઓલ્યા રાજાનો ચાકર લાગ પડે ત્યારે છાનું ફેર આપીને રાજાને મારી નાખે. પછી દંભી ગુરુ કહે જે 'એ તો મેં મંત્ર જપ્યા તેથી તે મરી ગયો.' એમ યુક્તિ કરીને મારે છે. પણ એ મંત્ર જપે મરે નહીં.

—અને જો મંત્ર જપે મરતા હોય તો મોટા મોટા રાજા લાખો રૂપિયાના ધર્મ કરીને લઢાઈ શું કરવા કરે? અને પૂર્વે પણ રામચંદ્રજીએ રાવળને માર્યો તે પણ હથિયારે કરીને માર્યો છે. અને પાંડવોએ કૌરવોને માર્યા તે પણ શસ્ત્રે કરીને માર્યા છે. પણ મંત્રે કરીને માર્યા નથી. અને મંત્ર જપે મરે પણ નહીં એ સિદ્ધાંત વાર્તા છે. માટે મંત્ર, મૂઠ અને વીર તે સર્વે ઓટાં છે અને વેદના મંત્ર છે તે જ સાચા છે. તે એ મંત્રે કરીને આત્માનું કલ્યાણ થાય પણ જીવતાને મારવું કે મૂઆને જીવતું કરવું તે તો એક ભગવાનના હાથમાં છે પણ વીજા કોઈ મનુષ્યના હાથમાં નથી. માટે લોભી એવા જે અસત્પુરુષ એવા ઢોંગ કરીને ધન ધૂતે છે.

--અને વહી દ્રવ્યના લોભ સારુ કેટલાક સમાધિઓ ઓટી ઓટી કરીને સાકર કાઢે છે અને એલચી, લવીંગ, સોપારીઓ, નાઝિયેર યુક્તિઓ કરીને

કાઢે છે તે સર્વે પડપંચ છે, પળ સત્ય નથી. અને કેટલાક કહેશે જે ‘અમારે તો અગ્નિદેવ વશ છે તે વગર દેવતાએ અગ્નિ પ્રગટ કરીએ છીએ.’ પળ એ સર્વે પડપંચ છે. કેમ કે એ તો અંગ્રેજ સરકાર છે તે એવો અર્ક કાઢે છે તે અર્કને તપેલીને તઢીયે ચોપડીને તેમાં खीचडी અને પાળી નાखीને અગ્નિ વગરના ચૂલા ઉપર તપેલીને મૂકે તો તત્કાલ खीचडी चडी जाय. એવી રીતે પાળી છાંટીને અગ્નિ કરે છે તે પળ યુક્તિ છે. અને જે એવા પડપંચને માને છે તેને મહાત્મા પુરુષ કોઈ કાલે ઓઢલાતા નથી અને તેનું કલ્યાણ પળ થાય નહીં.

(૩) અને જે સ્વાદીયા ગુરુ છે તે સારું સારું લાવા સારુ તથા રસના ઇન્દ્રિયને વશ થઈને અનંત યુક્તિઓ કરીને દારૂ, માટી, ગાંજો, ભાંગ આદિક કેમ કરે છે. અને પોતે ભ્રષ્ટ થાય છે અને વીજા અનંતને ભ્રષ્ટ કરે છે. તે કેવી રીતે ભ્રષ્ટ કરે છે ? તો પોતે દારૂ પીતો હોય તથા માંસ લાતો હોય તો વીજા ભોળા લોકોને ભ્રષ્ટ કરવા સારુ ધર્મની ઓથ લઈને દંભે કરીને તે ભોળા લોકોને ધીરવા સારુ ભક્તિનો ભાવ વધુ જણાવે. પછી તેનો ઘળાંક મનુષ્ય વિશ્વાસ કરે છે. પછી તે દંભી ગુરુ જે તે ભોળા મનુષ્યને ઉપદેશ કરે જે ‘તમે કર્તાને જાણો છો ? કર્તા તો જોગમાયા આદ્યશક્તિ છે. માટે તેને પ્રસન્ન કરવા દારૂ અને માટી જોડો.’ પછી તેમાં કોઈ સંશય કરે જે ‘તેમાં તો પાપ લાગે.’ ત્યારે કપટી સ્વાદીયો કહે જે ‘સાંભળો ભાઈ ! એ તો આદ્યશક્તિનો પ્રતાપ છે તે દારૂનું દૂધ થઈ જાય છે અને માંસના પકવાન થાય છે. માટે પાપ લાગે નહીં.’

પછી તેના પારલાં લેવા સારુ દારૂ અને માંસ લાવે ત્યારે તે કપટી પુરુષ જે તે પ્રથમથી જે એવા ઢોંગ કરવા સારુ એક ઝીંણા વસ્ત્રનું ગરણું દૂધ-સાકરમાં પલાળીને સૂકવી રાખ્યું હોય (તે લઈને) પછી તે દારૂ, માટી લાવનારને કહે જે ‘જુઓ, આ દારૂ કેવો છે ? અને પછી આદ્ય-

शक्तिने नैवेद धर्या पछी केवो थशें, माटे एक लगारेक चाखी जुओ.' पछी ते चाखी जुए त्यारे तो वीजी जातनो होय. पछी स्वादीयो गुरु जे ते पडदो बंधावीने मांहेनी तरफ पोता जेवी स्त्री होय तेने वेसाडे. पछी दारू अने माटी मांहेनी तरफ लइ जइने दूध-साकरवाळुं गरणुं होय तेने दारूमां वोळीने मांहेनी तरफ निचोवे एटले तेमां दूध-साकर-नो पास लागी जाय. अने माटीमां पण धोएली साकर नाखे. अने पछी असद्गुरु अने व्यभिचारणी स्त्री ते वेय जणां दारू अने माटीनुं भक्षण करे अने ते व्यभिचार पण करे. पछी ते (बधेला) दारू माटी लइने बहार आवीने कहे जे 'जुओ जोगमायानो प्रताप ! दारूनुं दूध थयुं अने मांसना पकवान थयां.' पछी भोळा लोक तेने जुए त्यारे आगळ करतां वान पण धोळो जणाय. पछी वाटको भरीने पाय त्यारे पण आगळना करतां गळ्यो लागे. त्यारे तो राजी थाय अने कहे जे 'आ तो साक्षात्कार पडछो देखाड्यो.' पछी दारू पीवे करीने मति भ्रष्ट थइ माटे मांस पण खेवरावे ते खाय.

पछी असद्गुरु कहे जे 'जोगमायाना दर्शन करवां छे ?' त्यारे ते तो याट जोइ रह्यो होय. पछी असद्गुरु एम जाणे जे दारू पीयो छे अने माटी खाधी छे ते स्त्रीने देखीने रही नहीं शके. पछी ते भोळा शिष्यने कहे जे 'भाई आव ! तने एक मंत्र आपु. ते मंत्र कहीश त्यारे जोगमायाना दर्शन थशे. ते मंत्र—

‘चडतां पुरुष उतरतां भाई पडदा खोलो सतिमाई.’

पछी ते भ्रष्ट मतिवाळो जे ते एवी रीते कहे त्यारे त्यां तो दारू, माटी भक्षण करीने तैयार थइ रही होय एवी जे व्यभिचारिणी स्त्री तेनी पासे मांहेनी तरफ जइने भ्रष्ट थाय छे, अने एवी रीते स्वादीया जे

અસત્પુરુષ તે કેટલાકને શ્રષ્ટ કરે છે. અને પછી નાકવઢાના પંથની ઘોડે ચાલે છે.

જેમ એક નાકવઢો હતો તેને એમ જાણ્યું જે ‘મારું ! હું એક જ નાકવઢો છું. માટે ઘણાંકને નાકવઢા કરું.’ પછી પોતાનો મુલક મૂકીને વીજા મુલકમાં જઈને ભક્ત વર્તીને વેશે. પછી મોઢા લોક હોય તેને કહે ‘હું તો સાક્ષાત્કાર ભગવાનને देखું છું.’ પછી તે લોક કહે જે ‘અમને ભગવાનના દર્શન કરાવશો ?’ ત્યારે તે નાકવઢો કહે જે ‘હું કહું એમ કરો તો દર્શન થાય, પણ કામ કઠળ છે.’ પછી તે મોઢા મનુષ્ય હોય તે કહે જે ‘હે મહારાજ ! તમે જેમ કહેશો તેમ કરી શું, જો ભગવાનના દર્શન થાય તો.’ પછી તે કપટી એમ કહે જે ‘ભગવાનના દર્શન તો થાય પણ જરાક નાક આહું આવે છે. અને મારે પણ નાક આહું આવતું હતું તે સારુ વઢાવ્યું છે.’ પછી મોઢા અને વિશ્વાસી હોય તે નાક વઢાવે અને જુએ તો પણ ભગવાનના દર્શન થાય નહીં, પછી તે કપટીને કહે જે ‘ભગવાનના દર્શન તો નથી થતાં.’ ત્યારે તે કપટી કહે જે ‘વોલીશ મા ! નહીંતર તારી ટેકડી કરશે.’ પછી તે પણ તેમ જ કહે જે ‘અહો ! સાક્ષાત્કાર ભગવાનના દર્શન થાય છે.’ પછી તો કેટલાક નાક વઢાવીને તે પંથમાં ભલ્યા અને નાકવઢાનો પંથ ચાલ્યો.

તેમ એવી રીતે જગતમાં એકે દારૂ પીધો અને માટી खाધી, વીજાએ દારૂ પીધો અને માટી खाધી એમ પંથ ચાલ્યો છે. ત્યારે કોઈક એમ આશંકા કરે જે ‘કેટલાક બુદ્ધિવાળા છે તે કેમ દારૂ-માટી खाતા-પીતા હશે ?’ તો પ્રથમ બુદ્ધિવાળા હોય પણ તેને એવા દારૂ-માટીના સ્વાદી-યાનો સંગ થાય પછી તે દારૂ-માટીના ગુણ અને મહિમા કહી દેખાડીને જરાક દારૂ-માટી ચલાવે. પછી ચાલતાં વેંત બુદ્ધિવાળાની પણ બુદ્ધિ

ઘ્રષ્ટ થઈ જાય છે. અને જ્યારે બુદ્ધિ ઘ્રષ્ટ થાય ત્યારે કરવા ન કરવાનો વિવેક રહે નહીં.

ત્યાં એક વાર્તા છે જે એક બ્રાહ્મણ કાશીથી મળીને ચાલ્યો આવે તેને એવો નિયમ જે ‘જ્યાં શીવનું સ્થાનક હોય ત્યાં શીવની પૂજા કરીને અન્ન જમવું.’ પછી માર્ગમાં ઉજાડ આવી તે ત્રણ દિવસ સુધી શીવનું સ્થાનક આવ્યું નહીં. પછી ચોથે દિવસે એક ચાર વારણાવાળી શીવની દેરી આવી, ત્યારે તે બ્રાહ્મણ ચોથે ઉપવાસે સ્નાન કરીને શીવની પૂજા કરવા ગયો ત્યાં તો એક કસાઈ માંસ લઈને બેઠો હતો તેણે કહ્યું જે ‘આ માંસ खાય તેને આ ચારીય ચાલવા દઈએ છીએ.’ પછી તે બ્રાહ્મણ બોલ્યો જે ‘હાય હાય ! માંસ તે खવાતું હશે ?’ એમ કહીને વીજી વારીય ગયો ત્યારે ત્યાં એક સ્ત્રી બેઠી હતી તેણે કહ્યું જે ‘મારો સંગ કરે તેને જવા દઉં છું.’ પછી બ્રાહ્મણ બોલ્યો જે ‘અરર ! તે વાતનું તો શાસ્ત્રમાં ઘણું પાપ કહ્યું છે.’ એમ કહીને ત્રીજી વારીય ગયો ત્યાં એક બ્રાહ્મણ બેઠો હતો તેણે કહ્યું જે ‘મને મારી નાખે તેને જવા દેવામાં આવે છે.’ પછી તે બ્રાહ્મણ બોલ્યો જે ‘એ તો બ્રહ્મહત્યા લાગે, એ કેમ થાય ?’ એમ કહીને ચોથી વારીય ગયો ત્યાં એક કલારૂ દારૂનો પ્યાલો ભરીને બેઠો હતો તેણે કહ્યું જે ‘દારૂ પીએ તેને જવા દેવાનો હુકમ છે.’ પછી તે બ્રાહ્મણ બોલ્યો જે ‘દારૂ પીધાનું તો બહુ પાપ છે માટે તે તો પીવો નહીં.’ એમ કહીને ચાલી નીસર્યો.

પણ ચાર ઉપવાસ થયા તે મનમાં વિચાર થયો જે ‘મૃત્યુ આવ્યું હોય અને આફતકાળે થોડુંક પાપ થયે જીવતું રહેવાનું હોય તો ઠીક છે. માટે દારૂ પીવું.’ પછી દારૂ પીને શીવની પૂજા કરવા બેઠો ત્યાં તો ક્ષુધા વ્યાપી, અને દારૂ પીવે કરીને મતિ પણ ઘ્રષ્ટ થઈ ગઈ, પછી માંસ

ખાધું. પછી દારૂ અને માંસનો કેફ ચઢ્યો ત્યારે કામ વ્યાપ્યો. પછી સ્ત્રીનો સંગ કરવા ગયો ત્યારે બ્રાહ્મણ આડો આવ્યો. તેને મારી નાંખીને સ્ત્રીનો સંગ કર્યો. એવી રીતે બ્રાહ્મણ મહા ભળેલો, બુદ્ધિવાળો અને ધર્મવાળો હતો પણ જો એક દારૂ પીધો તો મતિ ભ્રષ્ટ થઈ ગઈ અને ચારે પાપ કર્યાં.

માટે જગતમાં બુદ્ધિવાળા હોય પણ એવી રીતે પ્રથમ થોડુંક પાપ કરે તેથી મતિ ભ્રષ્ટ થાય. અને પછી તે કોઈ પાપથી ધીર નહીં. પછી એવા સ્વાદીયા ગુરુ થઈને પોતે પણ દારૂ, માટી, ગાંજો, લીલાગર ખાય-પીએ અને તેના સંગીને પણ દારૂ, માટી, ગાંજાદિક સ્વદાવે અને પીવડાવે. માટે દારૂ, માટી અને ગાંજાનાં ખાનારા, પીનારા એવા જે સ્વાદીયા ગુરુ તે જે સ્વોદા સ્વોદા શાસ્ત્રના અર્થ કરીને તથા સ્વોદા સ્વોદા શ્લોક વનાવીને કેટલાક મનુષ્યને ભ્રષ્ટ કરે છે. અને તે પાપે કરીને એવા ગુરુ અને તેના શિષ્ય વેય રૌરવ નરકમાં પડે છે. અને તે સ્વાદીયા ગુરુ જે તે મોટા મોટા રાજાઓને અને મોટા મોટા આચાર્યોને માંસાદિક અને કેફાદિકે કરીને ભ્રષ્ટ કરે છે.

તે કેવી રીતે ભ્રષ્ટ કરે છે ? તો કહેશે જે મૃગયા કરીને માંસ ખાવું એ ક્ષત્રિયોનો ધર્મ છે. તથા યજ્ઞ કરીને માંસ ખાવું તે પણ રાજાનો ધર્મ છે. એવી રીતે જે અતિ નીચ અને પાપી એવા જે રસનાના સ્વાદીયા બ્રાહ્મણ તથા વાવા તે કહે છે. અને એવા ઉપદેશને પણ જે આસુરી અને ભ્રષ્ટ મતિવાળા જીવ છે તે માને છે, પણ દૈવી જીવ અને શુદ્ધ ક્ષત્રિય છે તે એવા ઉપદેશને નથી માનતા. અને માંસ તો ચંડાલ અને પાપીનું ખાણું છે, તથા ઢેહ, જાંપડા, વાઘરી, થોરી તથા સાવજ, દીપડા, નાર, જીરવ, તથા ફૂતરા, કાગડા આદિક નીચ જાતિ હોય તેને માંસનો આહાર છે. પણ માંસ ખાવું તે શુદ્ધ ક્ષત્રિયનો ધર્મ નથી. અને જે ભ્રષ્ટ મતિવાળા

एवा जे पंडित पुराणी एम कहे छे जे 'रामचंद्रजी' मृगया करता ते क्षत्रियने पण मृगया करवी. 'एम जे कहे छे ते तो रसनाना स्वादीया अने महा पापी छे ते कहे छे.

केम के रामचंद्र तो भगवान छे अने सर्वेना कर्ता हर्ता छे. ते कोटि ब्रह्मांडना जीवने उपजावे छे अने सर्वेनो नाश करे छे. ते उपजावे छे तेनुं ते भगवानने पुन्य नथी अने नाश करे तेनुं पाप नथी. अने भगवाननुं स्वरूप छे ते तो अविरुद्ध छे. माटे धर्मी कहीए तो 'पापी' साथे विरुद्ध आवे अने 'पापी' कहीए तो 'धर्मी' साथे विरुद्ध आवे. अने 'कर्ता' कहीए तो 'अकर्ता' साथे विरुद्ध आवे अने 'अकर्ता' कहीए तो 'कर्ता' साथे विरुद्ध आवे. अने 'सगुण' कहीए तो 'निर्गुण' साथे विरुद्ध आवे अने 'निर्गुण' कहीए तो 'सगुण' साथे विरुद्ध आवे. अने 'साकार' कहीए तो 'निराकार' साथे विरुद्ध आवे अने 'निराकार' कहीए तो 'साकार' साथे विरुद्ध आवे. माटे भगवान तो 'पापी' ए नथी अने 'पुन्यशाली' ए नथी, 'कर्ता' नथी अने 'अकर्ता' नथी, अने 'कर्ता' पण छे अने 'अकर्ता' पण छे. भगवान 'निर्गुण' नथी अने 'सगुण' नथी, अने 'निर्गुण' पण छे अने 'सगुण' पण छे. अने 'साकार' नथी अने 'निराकार' नथी. अने 'साकार' पण छे अने 'निराकार' पण छे. एवी रीते भगवान जेवा तो एक भगवान ज छे. पण धीजो कोइ ते जेवो धवाने समर्थ नथी.

अने ते भगवाननी क्रिया जोइने ते प्रमाणे जे क्रिया करे छे ते तो महा पापी छे अने असुर छे. अने जे भगवाननी आज्ञा प्रमाणे वर्ते छे ते तो दैवी अने भगवानना भक्त छे. माटे रामचंद्रजीनो वाद लइने जे सांस खाय छे ते तो असुर अने पापी छे. अने लोकमां पण प्रसिद्ध छे

જે પાપી જીવ હોય તે જ દારૂ-માટીનું ભક્ષણ કરે છે. અને એવો પાપી હોય અને તેને કોઈ સત્પુરુષનો જો સંગ થાય અને ભગવાનનો ભક્ત થાય તો તે તરત દારૂ-માટીનો ત્યાગ કરે છે. માટે જો રામચંદ્રજીને એ વાત ગમતી હોય તો તેના ભક્ત જેટલા જગતમાં છે તે સર્વે દારૂ-માટીનો ત્યાગ કરે છે તે ત્યાગ શું કરવા કરે? અને જો ત્યાગ કરે છે તો એ વાત જરૂર ભગવાનને નહીં જ ગમતી હોય.

ત્યાં કોઈ એમ શંકા કરે જે 'ભગવાનને એ વાત ગમતી નથી ત્યારે પોતે શા સારુ એવું આચરણ કર્યું હશે?' તો તેનું એમ છે જે સર્વે જીવ-માત્ર દોષવાન છે, માટે તેના દોષને ટાલવા સારુ પોતાને વિષે દોષ જણાવીને તે જીવોના દોષના મૂળ ઉઘાડી નાખવા સારુ એવું આચરણ કરે છે. જેમ કોઈકના પગમાં કાંટો વાગ્યો હોય ત્યારે તે કાંટાને કાઢવા સારુ વીજો પુરુષ-જેને કાંટો નથી વાગ્યો તે-કાંટાનું ગ્રહણ કરીને તેના કાંટાને કાઢીને પછી એય કાંટાનો ત્યાગ કરે છે. તેમ ભગવાન પણ કામી જીવનો કામ કાઢવા સારુ કામનું ગ્રહણ કરે છે, અને લોભીનો લોભ કાઢવા સારુ લોભનું ધારણ કરે છે. તે વલ્લિ રાજાનો લોભ કાઢવા સારુ પોતે ભગવાને-અતિથિએ-લોભ કરીને તેનું સર્વસ્વ લઈ લીધું. અને ગોપીયોનો કામ મટાડવા સારુ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને કામનું ગ્રહણ કરીને તેને નિષ્કામી કરી મૂકી અને પોતે ભગવાન પણ વલ્લી વ્રહ્મચારી કહેવાયા. એવી રીતે પોતાના ભક્તને નિર્દોષ કરવા સારુ પોતાને વિષે ભગવાન દોષ જણાવે છે, પણ ભગવાનને વિષે તો કોઈ દોષમાત્ર નથી.

જેમ દર્પણ છે તેને વિષે તો કોઈ વિકાર-મેશ કચરો-નથી પણ તે દર્પણમાં જોનારાના મોઢાને વિષે જે જે વિકાર-મેશ કચરો-વલ્લગ્યો હોય તેને દેખાડવા સારુ દર્પણમાં વિકાર જણાય છે, તેને જે વાલક અણસમજુ

હોય તે તો એમ જાણે જે ‘દર્પણમાં મેશ-કચરો વળગ્યો છે.’ અને જે સમજુ હોય તે તો દર્પણમાં જોડને તે વિકારને પોતાના મોઢા ઉપર સમજીને જલ્લે કરીને ધોડને ટાઢી નાખીને પછી દર્પણમાં જુણ તો કાંઈ વિકાર જણાય નહીં. તેમ ભગવાનને વિષે તો કોઈ દોષ નથી પણ વીજા જીવને વિષે જ્યાં સુધી દોષ છે ત્યાં સુધી તે જીવ ભગવાનને વિષે દોષને દેખે છે. પણ તેમાં જે દૈવી જીવ છે તે તો એમ સમજે છે જે ‘ભગવાનને વિષે જે કામ, લોભ, સ્વાદ, સ્નેહ, માન આદિક જણાય છે તે તો અમારા કલ્યાણને અર્થે જણાય છે. પણ ભગવાનને વિષે કાંઈ દોષ નથી. અને ભગવાન તો અનાદિ સિદ્ધ સ્વરૂપ છે અને અલંકારાન્દ છે અને પૂરણકામ છે.’ એમ જાણીને ભગવાનની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તીને પોતાના દોષને ટાઢીને ભગવાનના સ્વરૂપને જુણ છે તેને ભગવાનનું સ્વરૂપ અતિ શુદ્ધ અને નિર્દોષ અને અવિરુદ્ધ જણાય છે.

—અને જે વાઢક જેવા આસુરી અને પાપી જીવ છે તે ભગવાનને વિષે દોષને દેખે છે અને તેમાં મોહ પામે છે અને પોતાના દોષને ટાઢતા નથી. અને વઢી ભગવાનનું આચરણ જોડને તેવું આચરણ કરે છે તે તો કોટિ રૌરવ નરકમાં પડે છે. માટે આસુરી જીવને ભગવાનના દિવ્યગુણ જાણવામાં આવતા નથી. કેમ કે આસુરી જીવની મતિ અશુભ આહારે કરીને ભ્રષ્ટ થઈ ગઈ છે. અને જે જે અશુભ આહાર કરે છે તેને પ્રગટ ભગવાન ઓઢાતા નથી. માટે દારુ, માટી ગાંજાદિકની પ્રવૃત્તિ થઈ છે તે તો સ્વાદીયા એવા જે ભ્રષ્ટ પાપી ગુરુ તથા ભ્રષ્ટ એવા જે પંડિત પુરાણી તેની કરેલી છે. પણ સત્સાધ અને સત્પુરુષની કરેલી એવી દારુ, માટી, ગાંજાદિકની પ્રવૃત્તિ નથી.

(૪) અને જેને દેહને વિષે પ્રીતિ હોય તે એવા ઉપદેશ કરે છે જે

‘સર્વમાં ભગવાન બોલે છે. અને સ્ત્રી-પુરુષની જોડ છે તે તો રાધા-માધવની જોડ છે.’ એવી રીતે મીથ્યા ઉપદેશ આપીને વિધિ-નિષેધને તોડીને નિઃશંક થઈને પોતે વિષયને ભોગવે છે અને ભોળા મનુષ્યને શ્રષ્ટ કરે છે અને દેહની સેવા કરાવે છે. અને એવા શ્રષ્ટ ગુરુ છે તે પોતાના શિષ્યને એમ સમજાવે જે ‘ગુરુને ભગવાન રૂપ જાણવા. કામી ગુરુ હોય તેને કૃષ્ણ જેવા જાણવા, અને લોભી ગુરુ હોય તેને વામન જેવા જાણવા, અને ક્રોધી ગુરુ હોય તેને નૃસિંહ જેવા જાણવા. પણ ગુરુનો કોઈ પ્રકારે દોષ ન લેવો.’ એવી રીતના અવઢા ઉપદેશ આપીને દેહની સેવામાં તત્પર રચાવે છે. અને દેહની સેવામાં ફેર પડે તો તે દેહાભિમાની ગુરુ જે તે અતિશય કલેશને પામે છે અને મહા દુઃખિયા થાય છે. એવી જાતના જે ગુરુ તથા પંડિત પુરાણી તેને દેહાભિમાની ગુરુ જાણવા. અને એવા દેહાભિમાની ગુરુ અને તેના સંગી વેય ઘોર નરકમાં પડે છે.

(૫) અને જે માની ગુરુ છે તે પોતાનું માન વધારવા સારુ ઓટા ઓટા પડછા દેખાડીને ઢોંગ કરીને જગતમાં પૂજાય છે, અને ભોળા લોકોને શ્રષ્ટ કરે છે. તે કેવી રીતે ઢોંગ કરે છે? તો પ્રથમ ભક્તિની ઓથ લઈને ભક્ત વનીને સદાવ્રત આપવાનો મસ લઈને તથા ઠાકોરજીનું મંદિર કરવાનું નામ તેને કરીને ભોળા વાણિયાનું નામું કરે. પછી વે એક દહાડા તેને ઉધરાણી સારુ આંટા ચલવડાવે. પછી એક દિવસ પોતા જેવો ઢોંગી શિષ્ય હોય તેને ભેગો લઈને રાતે વાણિયાને ઘેર જઈને તેને રૂપિયા આપીને નામું વઢાવી આવે. પછી વીજે દિવસ દશ-વીશ માણસ ભેગા લઈને તે વાણિયાને હાટે જઈને કહે જે ‘શેઠ તમારું નામું જુઓ. કેટલા રૂપિયા માગો છો? તે જે માગતા હોય તે લો.’ ત્યારે તે વાણિયો કહે જે ‘ભગત તમે અને તમારા સેવક વેય જણાં કાલે આવીને

रूपिया आपीने नामुं वळावी गया छो ने शुं ?' त्यारे मानी एवो जे ढोंगी ते कहे जे 'अमे तो ए वातमां जाणता नथी. अने अमारा सेवक ने पूछो जो आव्या होइए तो.' पछी ते सेवक पण ढोंगीनो ढोंगी होय ते कहे जे 'अमे तो ए वातमां जाणता नथी.' पछी ते वाणियो कहे जे 'अमारा तो रूपिया पहुँची गया छे.' त्यारे ढोंगी अने महामानी गुरु ते पोतानुं मान वधारवा सारु कहे जे 'ए तो मारो वहालो भक्त-नी भीड टाळवा सारु भगवान आपी गया, वीजो कोइ नहीं.' त्यारे तो जगतना भोळा लोक आश्चर्य पामीने तेना पगमां पड़े अने एम जाणे जे 'ओहो ! आ भगतने तो भगवाने पडछो आप्यो.' एवा ढोंग करीने मानी गुरु जे ते जगतमां पूजाय छे.

—अने वळी मानी गुरु जे ते मान वधारवा सारु कहे जे 'फलाणां शहेरमां एक पाटीदारनो दीकरो मरी गयो हतो तेने जीवतो कयों.' एम सो वसो गाउ दूरना गामनुं नाम खोटुं खोटुं लइने भोळा लोकने पडछो मनावे छे. पण ए वात कोइथी वने ज नहीं. केम के श्रीकृष्ण भगवाने पण ना पाडी छे जे 'मुआने जीवतुं तो हुं पण नथी करतो.' ते क्यारे कह्युं छे ? तो पोते श्रीकृष्ण द्वारकामांथी हस्तिनापुर गयाहता. अने वांसेथी सतभामानो वाप मरी गयो त्यारे सतभामाए कह्युं जे 'मारो स्वामी भगवान छे, ते आवशे त्यारे मारा वापने जीवतो करशे.' पछी तेने तेलनी कोठीमां राखी मूकयो, पछी श्रीकृष्ण भगवान घेर आव्या त्यारे दरवाजेथी रोता रोता आव्या ते छाना रहे ज नहीं. त्यारे सतभामाए कह्युं जे 'तमे रोवो मा ! मारा वापने तो राखी मूक्या छे, ते जीवता करो.' पछी भगवान बोल्या जे 'झटपट तेने बाळीदो नहीं तो सडी जशे अने मुआने जीवतुं करवानीरीत नथी. केम के अनादिनी

જે રીત વાંધી છે તેને હું ફેરવતો નથી.’ તો વીજાથી ફરે કેમ ? માટે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને પણ મુઆને જીવતું કર્યું નથી.

—અને વીજા જીવ કહે જે ‘મેં મુઆને જીવતું કર્યું.’ તેને તો મહા માની અને ઢોંગી જાણવા, અને મુઝં જીવતું કોઈ કાળે થાય નહીં. અને એ વાતને માને છે તે પણ મૂર્ખ છે અને પાપી છે, અને એવા મૂર્ખને સાચા સત્પુરુષ કોઈ દહાડે ઓઝાયાય નહીં અને તેનું કલ્યાણ પણ થાય નહીં. કેમ કે તેને તો માની અને ઢોંગી પુરુષની પ્રતીતિ આવી, માટે તે માની તો નરકમાં જશે તે ભેગા તેના શિષ્ય પણ જરૂર નરકમાં જશે.

—અને વઢી માની ગુરુ હોય તે કેવા ઢોંગ કરે છે ? તો જગતમાં મનાવા સારુ રાતમાં છાની છાપો કરાવીને પોતાને હાથે આપીને પછી સવારે કહે જે ‘મને તો આજ ભગવાને દર્શનદીધાં અને મને છાપો આપી ગયા.’ પછી જે ભોઢા લોક હોય તે કહે જે ‘ઓહો ! ભગતને ભગવાને પડછો આપ્યો.’ એવા એવા ઘણાક ઢોંગ માની ગુરુ જે તે કરે છે અને જગતમાં પૂજાય છે, અને ભોઢા લોકોને ભ્રષ્ટ કરે છે.

(૧) વિસ્તારના ભયથી ઢ્રાણા ઢોંગ કહેતો નથી પણ જે કામી ગુરુ છે તે અનંત પ્રકારના ઢોંગ કરીને સ્ત્રીયો ભોગવે છે, અને (૨) જે લોભી ગુરુ છે તે પૂર્વે કહ્યા એ પ્રકારના અનંત ઢોંગ કરીને દ્રવ્યને હરે છે. અને (૩) જે સ્વાદીયા ગુરુ છે તે અનંત પ્રકારના ઢોંગ અને યુક્તિઓ કરીને અનંત પ્રકારના રસ જે દારૂ, માટી, ગાંજો, માંગ, મપર, માજમ આદિક રસના ઇન્દ્રિયને વશ થઈને રાયા છે, અને તેના સેવકોને પણ સ્વદાવે છે, અને એવા ભ્રષ્ટ મતિવાઢા ગુરુ છે તે એમ કહે છે જે ‘ક્ષત્રિયને તો દારૂ—માટી રાવાં.’ અને જે ધર્મવાઢા એવા જે સત્પુરુષ તે નથી કહેતા જે ‘ક્ષત્રિયને દારૂ—માટી રાવાં.’ અને સત્પુરુષ અને સત્શાસ્ત્ર તો એમ કહે છે જે ‘બ્રાહ્મણ,

ક્ષત્રિય અને વૈશ્ય એ ત્રણ વર્ણને તો દારૂ, માટી, ગાંજો, મપર, માજમ આદિક ખાવાં-પીવાંજ નહીં. અને જો બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય અને વૈશ્ય દારૂ-માટીનું એકજ વાર ભક્ષણ કરે તો તેનો જીવ દશહજાર વર્ષ સુધી રૌરવ નામે નરકમાં પડે છે. માટે જેને પોતાના આત્માનું કલ્યાણ ઇચ્છવું હોય તેને એવા સ્વાદીયા ગુરુનો સંગ કોઈ કાળે કરવો નહીં. (૪) અને જે દેહાભિમાની ગુરુ છે તે અનંત પ્રકારના અધર્મ કરીને દેહની સેવા કરાવે છે. (૫) અને જે માની ગુરુ છે તે અનંત પ્રકારના ઢોંગ કરીને પોતાની મોટપ વધારવા સારું અનંત પ્રકારના પાપકર્મ કરે છે.

એવા પાંચ પ્રકારના ગુરુ જે તે ભગવાનના માર્ગ થકી વિરુદ્ધ છે અને જીવને ભગવાન થકી વિમુક્ત કરનારા છે. કેમકે કામ, લોભ, સ્વાદ, સ્નેહ અને માન તેનો ત્યાગ કરવો એજ ભગવાનને પામવાનો માર્ગ છે, એ સિદ્ધાંતવાર્તા છે.

(૬) હવે છઠ્ઠા જે સાચા સદ્ગુરુ છે તે તો નિષ્કામી છે, નિર્લોભી છે, નિઃસ્વાદી છે, નિઃસ્નેહી છે અને નિર્માની છે. અને જે સદ્ગુરુ છે તેનું તો સત્ય-સ્વરૂપ છે. માટે તેને તો સત્ય એવો જે સુધર્મ તે અતિશય ગમે પણ જે અસત્ય માર્ગ તે તેને નથી ગમતા. તે સત્ય કેને કહીએ? અને અસત્ય કેને કહીએ? તો ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય અને માહાત્મ્યે સહિત પરમેશ્વરની ભક્તિ કરવી તે સત્ય માર્ગ છે. અને તેને વેદ, શાસ્ત્ર અને મોટા પુરુષ સત્સંગ કહે છે. અને તેને કરીને જીવનો મોક્ષ થાય છે, અને કામ, લોભ, સ્વાદ, સ્નેહ અને માન એ જે પાંચ દોષ તે અસત્ય માર્ગ છે. અને તે માર્ગે કરીને જીવ જે તે અધોગતિને પામે છે.

—અને જે સદ્ગુરુ છે તે એ પાંચ દોષનો નાશ કરવા સારું પ્રગટ થાય છે. અને એ પાંચ દોષના ઉપાસક એવા જે કામી, લોભી, સ્વાદી,

સ્નેહી અને માની તે ઇવા સદ્ગુરુને દેખીને વઢી ઉઠે છે. જેમ મેઘને વરસાવે કરીને જવાસો સૂકાઈ જાય છે, તેમ સદ્ગુરુના ઉપદેશ રૂપી મેઘ તે જ્ઞાનરૂપી જઠ વરસાવે છે ત્યારે જવાસા રૂપ જે અસદ્ગુરુ તે નાશ પામે છે. કેમ કે સદ્ગુરુ ઇની આર્જીવિકા જે પંચવિપય તેનો ત્યાગ કરાવે છે. માટે જેની આર્જીવિકા જાય તે સહેજે નાશ પામે છે, અને જે મુમુક્ષુ જીવ હોય તે તો સદ્ગુરુને દેખીને રાજી થાય છે.

તે સદ્ગુરુ શા લક્ષણે કરીને ઓઢાયા છે? તો પાંચ દોષે રહીત રૂપ, તે જે પોતાને વિષે ધર્મ દૃઢ હોય, અહિંસાને વિષે દૃઢ વર્તતા હોય, કહેતાં કોઈ જીવને પીડા થાય ઇમ કરે જ નહીં. અને જ્ઞાન જે દેહથી નોખો શુદ્ધરૂપ, અલંબ, અવિનાશી અને આનંદરૂપ જે આત્મા તેને પોતાનું સ્વરૂપ માનીને નિર્વાસનિકર્ષણે વર્તે. અને ચૈરાગ જે ભગવાનની મૂર્તિ વિના અનંત કોટિ બ્રહ્માંડના જે વિષયના સુખ તેને કાગ-વિષ્ટા તુલ્ય જાણે, કહેતાં ભગવાન વિના સર્વે પદાર્થને વિષે વેરભાવ વર્તે. અને માહાત્મ્યે સહિત ભક્તિ જે પોતે બ્રહ્મરૂપ થઈને, કહેતાં ‘અનંતકોટિ બ્રહ્માંડ રહ્યાં છે જેના ઇક રોમના છિદ્રને વિષે ઇવું જે અક્ષરબ્રહ્મ તે હું હું.’ ઇમ જાણીને, ઇવા જે અનંતકોટિ અક્ષરરૂપ મુક્ત તેના સ્વામી ઇવા જે અક્ષરાતીત પરબ્રહ્મ પુરુષોત્તમ ભગવાન જે પ્રત્યક્ષ મૂર્તિ તેની પોતાને અત્યંત પ્રીતિ સહિત અલંબ સ્મૃતિ રહે તેને માહાત્મ્યે સહિત ભક્તિ કહીય. અને આ કહ્યાં જે લક્ષણ તે જેને વિષે હોય તેજ સદ્ગુરુ કહેવાય, અને તેનો સમાગમ કરે તેનું જ કલ્યાણ થાય.”

इति श्री मुखसिद्धांत ९८ समाप्त ॥

૧૧ વિષય:—દુર્ગતિ સુગતિના ચાલનારા અને ચલાવનારાનાં લક્ષણ.

શ્રી હરિકૃષ્ણાય નમોનમ:—સંવત્ ૧૯૧૮ ના ચૈત્ર વદ ૧૦ ને દિવસ મહારાજ શ્રીહરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી વઢા મધ્યેઠાકોરમેઘરાજજીના દરવારમાં ઉત્તરાદે વાર મેઢી ઉપર ગાદી તકિયા નલાવીને તે ઉપર વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે જરિયાની વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં. અને સર્વે અંગમાં પુષ્પના આમૂષણો ધારણ કર્યા હતાં. લલાટને વિષે કેસરની આઢ અને કંકુનો ચાંદલો કર્યા હતાં. અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ સાધુ તથા ઘણાંક હરિભક્તની સમા મરાઈને બેઠી હતી.

પછી સંધ્યા આરતી થયા પછી મહારાજ વોલ્યા જે—

“ બીન વિવેક સંસાર સર્વ મર મટકત મતિમંદ,
સાર અસાર વિવેક જેહી, સોહી સાધુ જગવંદ.

અમાં અમ કહ્યું છે જે ‘વિના વિવેકે કરીને સંસાર જે તે લલ્લ ચોરા-શીને વિષે મટકે છે, કહેતાં અગતિને પામે છે. અને જે સાર-અસારને જાણે છે તે સુગતિને પામે છે, કહેતાં પરમપદને પામે છે.’ હવે તે દુર્ગતિ અને સુગતિના ચાલનારા અને ચલાવનારાનાં લક્ષણ કહીએ છીએ જે જે પુરુષ મનને વશ વર્તે છે તે દુર્ગતિને માર્ગે ચાલ્યો કહેવાય છે. અને જે મનને પોતાને વશ કરીને વર્તે છે તે સુગતિને માર્ગે ચાલ્યો કહેવાય છે.

તેમાં પ્રથમ દુર્ગતિને માર્ગે ચલાવનારાના લક્ષણ કહીએ છીએ જે અક તો ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણને વશ વર્તતા હોય અને દેહને પોતાનું રૂપ માનતા હોય અને પંચવિષયમાં અતિશે મલિન વાસના વર્તતી હોય અને તે મલિન વાસનાએ કરીને શાસ્ત્રની પળમરજાદા રાલ્લે નહીં, અવા લક્ષણ જેમાં હોય તેને દુર્ગતિના ચલાવનારા જાણવા. અને આ વિશ્વના કર્તા અવા જે પરમેશ્વર તેનું જ્ઞાન જેને નથી અવા અને વેદશાસ્ત્રની જે મરજાદા

પરમેશ્વરે વાંધી છે તેની પળ સ્વર જોને નથી એવા જો પાસર જીવ તે અસદ્ગુરુને શરણે જાય છે. તથા જોને ધર્મ-અધર્મ, પાપ-પુણ્ય, સાર-અસારની પળ સ્વર નથી અને આહાર, મૈથુન, નિદ્રા અને ભય પરાયણ વર્તતા એવા જો પશુ તુલ્ય મનુષ્ય તેજ અસદ્ગુરુને શરણે જાય છે, અને તે જીવ દુર્ગતિને પામે છે.

અને સુગતિના ચાલનારા એવા જો મુમુક્ષુ જીવ તે તો સુગતિના ચલાવનારા એવા જો ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય અને ભક્તિ તેને યુક્ત એવા જો સદ્ગુરુ તેને શરણે જાય છે અને તે જીવનું કલ્યાણ થાય છે. માટે જોને મનુષ્યનો દેહ પ્રાપ્ત થયો હોય તેને તો વિવેક રાખીને પોતાના આત્માના કલ્યાણને અર્થે જરૂર અસ્તપુરુષના સંગનો ત્યાગ કરીને સત્પુરુષનો સમાગમ કરવો.”

इति श्री मुखसिद्धांत १९ समाप्त ॥

૧૦૦ વિષય:—ઠાકોર મેઘરાજજીએ વૃષ્ટિ ‘ મારી મુઢીમાં શી વસ્તુ છે ? ’

શ્રી હરિકૃષ્ણાય નમોનમ:—સંવત્ ૧૯૧૮ ના ચૈત્ર વદ ૧૨ ને દિવસ મહારાજ શ્રી હરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી વઢા મધ્યે ઠાકોર મેઘરાજજી પથુમાના દરવારમાં ઉત્તરાદે વારની મેઢી ઉપર માંહેની કોરે ગાદીતકિયા ઉપર વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે સોનેરી વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં ગુલાબ અને પંવેલીના પુષ્પના આમૂષણ સર્વે અંગમાં શોભી રહ્યા હતા. લલાટને વિષે કેસરની અર્ચા અને કંકુનો ચાંદલો કર્યા હતા અને પોતાના મુસ્યારવિંદની આગળ સંતમંડલ તથા ગૃહસ્થ હરિભક્તની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

પ્રશ્ન:—પછી ઠાકોર મેઘરાજજીએ કંઢક વસ્તુ મુઢીમાં રાખીને મહારાજને હાથ જોડીને કહ્યું જે “ મારી મુઢીમાં શી વસ્તુ છે ? તે કહો.”

પછી મહારાજ વોલ્યાજે “તે તો હું કહીશ તેમાં કાંઈ આશ્ચર્ય નથી, પળ એમ કહ્યાનો મારો ધર્મ નથી. કેમ કે એ તો જગતમાં કેટલાક ઢોંગી છે તે પળ કહે છે તેને કરીને તેની કાંઈ પ્રમુતાઈ કહેવાતી નથી. અને તે કામ તો ગોડીયા, નટડા, પાલંડી તેનાં છે, પળ કોઈ જ્ઞાનદાતાનું એ કામ નથી. અને એવું તો હું તમને શીખવું તો તમે પળ ત્રણ કાળનું જાણો એવા થાઓ અને ભૂત, ભવિષ્ય અને વર્તમાનનું કહી દેલાડો. પળ તેમાં શું પાક્યું ? કાંઈ તેને કરીને આત્માનો મોક્ષ થાય નહીં. અને એ તો સર્વે તંત્રલ્યાલ છે, પળ સાચું નથી. માટે તે મારો કહેવાનો જ ધર્મ નથી. અને એમાં તો ઉલટી અમારી અતિ હલકાઈ કહેવાય. માટે એવું કામ અમે કરતા નથી. અને એવી અનંત કલાઓને જાણીએ છીએ પળ કહી દેલાડવા યોગ્ય નથી.

જેમ કોઈક શાહુકારના ઘરમાં કરોડ રૂપિયાની સમૃદ્ધિ હોય અને ચિંતામણિ પળ તેનાં ઘરમાં હોય. તેને કોઈક એમ કહે જે ‘તમારા ઘરમાં સમૃદ્ધિ હોય તો અમને દશ-વીસ ફુટેલાં હાંડલાં દેલાડો તો જાણીએ જે શાહુકાર તમે ખરા ? ત્યારે તે શાહુકાર જો તેને ફુટેલાં હાંડલાં દેલાડો તો તેને કરીને તે શાહુકારની સમૃદ્ધિની પરીક્ષા થાય નહીં અને ઉલટો તે મૂર્ખ કહેવાય, કેમ કે ફુટેલાં હાંડલાં તો ઢેડ, જાંપડાનાં ઘરમાં પળ હોય. માટે એમાં કાંઈ આશ્ચર્ય નહીં. તેમ ભગવાન તો આ બ્રહ્માંડમાં જેટલી કલાઓ છે તે સર્વેને જાણે છે અને તેથી પર પળ અનંત કલાઓને ભગવાન જાણે છે. તેમાં આ લોકની જેટલી કલાઓ છે તે તો ફુટેલાં હાંડલાં જેવી છે અને દેવલોકની કલાઓ છે તે કોડીઓને ઠેકાણે છે. અને બ્રહ્માદિકની કલાઓ છે તે બદામ જેવી છે. અને વૈરાજપુરુષની કલાઓ છે તે પૈસા જેવા છે. અને પ્રધાનપુરુષની કલાઓ છે તે રૂપિયા જેવી છે. અને પ્રકૃતિપુરુષની કલાઓ છે તે સોનામહોર જેવી છે. અને અક્ષરની

કલાઓ છે, તે પારસમણિ જેવી છે. અને ભગવાન પુરુષોત્તમની કલાઓ છે, તે તો ચિંતામણિ જેવી છે.

—માટે ચિંતામણિરૂપ જે આત્યંતિક જ્ઞાન તે એક અમારી પાસે છે પણ વીજા, કોઈ પાસે આત્યંતિક જ્ઞાન નથી. તે સારુ અમારી પરીક્ષા તો જ્ઞાને કરીને છે. અને જ્ઞાનને વિષે તો નવનિધિ અને અષ્ટ મહાસિદ્ધિ રહી છે, પણ નવનિધિ અને અષ્ટ મહાસિદ્ધિને વિષે જ્ઞાન નથી. માટે અમારી મોટપ તો જ્ઞાને કરીને છે. તે જ્ઞાન કેવું છે ? તો, જેને પામીને કાંઈ વાકી પામવું રહે નહીં, અને સર્વે શાસ્ત્રનો સાર અને સર્વે મહાત્મા, પુરુષ જે જ્ઞાનને સાંભળીને ‘હા પાડે’ અને વઢી, અવિરુદ્ધ અને વેદનું તત્ત્વસાર. એવું-જે જ્ઞાન, તે એક અમારી પાસે, જ છે. માટે જ્ઞાને કરીને અમારી પરીક્ષા જેને લેવી હોય તે સુખેથી લો.

—અને જ્ઞાને કરીને જે નિશ્ચય થાય તે નિશ્ચય ધરો છે. અને જ્ઞાને કરીને જે નિશ્ચય થાય તે નિશ્ચય કોઈનો ટાલ્યો ટાલે નહીં અને જ્ઞાન વિના વીજા-કોઈ વાતે કરીને નિશ્ચય કયોં હોય તો તેનો નિશ્ચય રહેવાનો નથી. તે સારુ ભગવાનના સ્વરૂપનો નિશ્ચય જ્ઞાને કરીને કરવો અને જીવનું કલ્યાણ પણ જ્ઞાને કરીને જ થાય છે. તે વેદમાં કહ્યું છે. જે- ‘ઋતે જ્ઞાનાન્ન મુક્તિઃ’ એ શ્રુતિમાં એમ કહ્યું છે. જે ‘ભગવાનના સ્વરૂપના જ્ઞાન વિના મુક્તિ થાય નહીં.’ તે સારુ મહાત્મા પુરુષ પાસે જઈને જ્ઞાન પામવું અને જ્ઞાન વિના જે પડછાપડછી માગે છે તે તો મૂરખ છે. અને તેનું કલ્યાણ કોઈ કાલે થતું નથી. અને જે આસુરી જીવ હોય તે જ પડછો માગે છે. તે પણ સહજાનંદસ્વામીના સાધુ મુક્તાનંદ સ્વામી તેણે કીર્તનમાં કહ્યું છે. જે- ‘પડછો ઇચ્છે તેને પામર જાણવો.....’ માટે દૈવી જીવ હોય તે પડછો માગે નહીં.

અને પૂર્વે ભગવાનના અવતાર થઈ ગયા તેને પણ કોઈને પડછો

આપ્યો નથી. અને શાસ્ત્રમાં રાવણાદિક માર્યા તથા ગોવર્ધન તોલ્યો, સંમુદ્રમાં પાંઠાં વાંધી, એમ લખ્યું છે તે પળજ્ઞાન જ લખ્યું છે. અને દેહની ક્રિયા તો વીજા મનુષ્યના જેટલી જ ભગવાન પેળ કરે અને વીજા મનુષ્યને જેમ મૂલ, તરસ, ટાઢ તંડેકો લાગે તેમ ભગવાનને પેળ મનુષ્યાકૃતિ ધારણ કરી હોય તેને મૂલ, તરસ, ટાઢ, તંડેકો લાગે પેળ એમને વિષે જ્ઞાન છે તે જ્ઞાન વીજા કોઈ મનુષ્ય તથા દેવ, વ્રહ્માદિક પાસે નથી. માટે અમારી પરીક્ષા તે જ્ઞાને કરીને જ છે.”

इति श्री मुखसिद्धांत १०० संमाप्त ॥

૧૦૧ વિપયં :—પ્રત્યક્ષ ભગવાનના દર્શન કરી ગુણ છે તેનું કલ્યાણ થાય.

શ્રી હરિકૃષ્ણાય નમો નમઃ.—સંવત્ ૧૯૧૮ ના ચૈત્ર વદ ૧૪ ને દિવસ મહારાજ શ્રી હરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી વઢા મધ્યે દેવે લક્ષ્મીરામને ઘેર ઉગમણે વાર ઓરડાની આગલ ફાળીમાં ઢોલિયા ઉપર ગાદી તકિયા નલાવીને વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે સોનેરી કસુંવલ વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં અને પુષ્પના હાર કંઠમાં ધારણ કર્યા હતા. હાથને વિષે વાજુવંધ અને ગજરા ધારણ કર્યા હતાં. કેસરની અર્ચા અને કંકુનો ચાંદલો કર્યા હતા. અને પોતાના મુખારવિંદની આગલ મુનિમંડલ તથા ઘણાં હરિ-ભક્તની સંભા ભરાઈને વેઠી હતી.

પ્રશ્ન :—પછી મહારાજની સંધ્યા આરતી, ધૂન, દંડર્વત કરીને પછી દેવે લક્ષ્મીરામે હોથ જોડીને એક પ્રશ્ન પૂછ્યું જે “હે મહારાજ ! આ સર્વે મનુષ્ય ઘણાંક પ્રકારના આવ્યા છે તેમાં કેટલાક તો તમને ભગવાન જાણીને દર્શન કરવા આવ્યા છે, કેટલાક મોટા પુરુષ જાણીને આવ્યા છે, કેટલાક તો યજ્ઞી-પુરુષ જાણીને દર્શન આવ્યા હશે, કેટલાક તો

જેમ ચોમાસું આવે ત્યારે સર્વે વનસ્પતિ નવપલ્લવ થાય છે, પળ એક જવાસો સુકાઈ જાય છે. તેમ ભગવાન પ્રત્યક્ષ થાય છે ત્યારે દૈવી એવા જે પામર, વિપયી, મુમુક્ષુ અને મુક્ત તેનું તો ભગવાનને સંવંધે કરીને કલ્યાણ થાય છે, પળ એક આસુરીનું કલ્યાણ થતું નથી. અને તે આસુરી તો ભગવાન પ્રગટ થાય ત્યારે ડુલટા દુઃખિયા થાય છે. માટે જે જે ભાવે અમારી પાસે આવે અને ગુણ લઈને દર્શન કરે છે તે સર્વેનું કલ્યાણ થશે.”

इति श्री मुखसिद्धांत १०१ समाप्त ।

૧૦૨ વિપય:—નિર્વાસનિક થવાના ઉપાય અને પરમેશ્વરનો મહિમા

શ્રીહરિકૃષ્ણાય નમોનમ:—સંવત્ ૧૯૧૮ ના ચૈત્ર વદ ૩૦ ને દિવસ મહારાજ શ્રી હરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી વઢા મધ્યે ઠાકોર મેઘરાજજીના દરવારમાં ઉત્તરાદે વારના વંગલમાં ઉપલે માલે ગાદી તકીયા ઉપર વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે જરિયાની કસુંબલ વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં અને પુષ્પના હાર કંઠમાં ધારણ કર્યા હતા. પાદમાં ફૂલના તોરા લટકતા હતા અને કુમકુમનો ચાંદલો કર્યો હતો. અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ સંતમંડલ તથા હરિભક્તની સમા ભરાઈને બેઠી હતી.

પ્રશ્ન:—પછી મહારાજે તે હરિભક્તોને ઘણી જ્ઞાન-વાર્તા કહી તેમાં એ સિદ્ધાંત આવ્યો જે ‘નિર્વાસનિક થાય ત્યારે જીવનો આત્યંતિક મોક્ષ થાય પણ તે વિના અક્ષરધામને ન પામે.’ પછી ગામ સેરાલીના પ્રતાપસંગ-જીએ મહારાજને પ્રશ્ન પૂછ્યું જે “હે મહારાજ ! નિર્વાસનિક થવાનો શો ઉપાય હશે તે કહો ?”

પછી મહારાજ વોલ્યા જે “જેમ કોઈ નાનો વાલક હોય તેને

અંધારી કોટડીમાં પૂરી રાખે અને ત્યાં કોઈ મનુષ્યનો પ્રવેશ થવા દે નહીં. અને છેટેથી અન્ન-જલ આપે. એવી રીતે વીસ વરસનો વાલક થાય તેને પછી વહાર કાઢે ત્યારે તેને મનુષ્યના વ્યવહારની યાચર કાંઈ જ પળ પડે નહીં અને લુગડાં પહેરતા પળ આવડે નહીં. તેમ જગતના જીવને ભગવાનના માર્ગની યાચર જ નથી. અને જેમ વીજાં વાલકોને જેને જેવો સંગ થાય તેવા ગુણ તેમાં આવે છે.

—તે બ્રાહ્મણનો વાલક હોય તે નાવા-ધોવા, વિદ્યાભ્યાસ કરવો, સંધ્યા-ગાયત્રી કરવાં, ઇત્યાદિક ગુણ તેમાં આવે છે. અને વેપારીનો વાલક હોય તે વેપાર કરવા શીખે છે. યેદૂતનો વાલક હોય તે યેદ કરવા શીખે છે. સુતારનો વાલક હોય તે લાકડાં ઘડવા શીખે છે. સોનીનો વાલક સોનું—રૂપું ઘડવા શીખે છે. અને તે સર્વે એક ગામમાં રહેતા હોય તો પળ બ્રાહ્મણના છોકરાની ઘોલચાલ નોંખી હોય, ગરાસીયાની ઘોલચાલ નોંખી હોય, કોળીના છોકરાની ઘોળી નોંખી હોય, ચારણના છોકરાની ઘોલચાલ વીજી જાતની હોય. મુસલમાનના છોકરાની ઘોળી નોંખી હોય અને ઢેઢના છોકરાની ઘોળી વીજી રીતની છે.

તેમાં જેમ પ્રથમ કહ્યું જે અંધારી કોટડીમાં પુરેલા વાલકને જેમ જગતના કોઈ વ્યવહારની યાચર નથી, તેમ જગતના જીવોને ભગવાનના માર્ગની યાચર નથી માટે તેને યાચર કરવા સારુ ભગવાન પોતે તેના જેવા સજાતિ થઈને પૃથ્વી ઉપર મનુષ્યાકૃતિનું ધારણ કરે છે ત્યારે તે ભગવાનની ભેગા કેટલાક સંસ્કારી જીવ છે તે પળ જન્મ ધરે છે. તે સંસ્કારી જીવને ભગવાનનો સંબંધ થાય તે તે જીવ નિર્વાસનિક થાય છે. પછી જેને નિર્વાસનિક થવાની ઇચ્છા હોય તેણે તે નિર્વાસનિક પુરુષનો સંગ કરવો, તો તે નિર્વાસનિકને સંગે કરીને નિર્વાસનિક થવાય છે માટે

નિર્વાસનિક પુરુષનો સમાગમદ્વંદ કરીને કરવો એ જ નિર્વાસનિક થવાનો ઉપાય છે. પણ તે વિના વીજો ઉપાય નથી.”

એમ ઉત્તર કરીને મહારાજ ત્યાંથી ઉઠ્યા તે ટાકોર મેઘરાજજીનો હાથ ઝાલીને વંગલેથી હેઠા ઉતરીને લિંઘડાના વૃક્ષ હેઠે એક શીવનો ઓટો હતો ત્યાં જઈને ઘડિક ઉભા રહીને પછી મહારાજ ઘોડીએ ચઢીને તે જ ગામમાં નાનજી રાજગરને ઘેર પધાર્યા. અને આથમણાં વારની મેડીની ઓશરીમાં ગાદી તકિયા વિછાવીને ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન થયા હતા. અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

પછી સંધ્યા આરતી થયા પછી મહારાજ વોલ્યા જે “પરમેશ્વર છે તે અપાર મહિમાવાળા છે. જેમ આ લોકમાં એક ગામનો ધર્ણા હોય તેથી પાંચ ગામના ધર્ણાનો મહિમા વધારે કહેવાય છે. અને પાંચ ગામનાથી પચીસ ગામના ધર્ણાનો વધારે મહિમા કહેવાય છે. અને પચીસ ગામવાળાના કરતાં સો ગામવાળાનો વધારે મહિમા કહેવાય છે. અને સો ગામવાળાના કરતાં હજાર ગામના ધર્ણાનો વધારે મહિમા કહેવાય છે. અને હજાર ગામવાળાના કરતાં લાખ ગામના ધર્ણાનો મહિમા વધારે કહેવાય છે. અને લાખ ગામવાળાના કરતાં કરોડ ગામવાળાનો મહિમા વધારે કહેવાય છે. અને કરોડ ગામવાળાના કરતાં ચક્રવર્તી રાજાનો મહિમા વધારે છે અને તે ચક્રવર્તી રાજાનો એક લોક કહેવાય. અને એવા ચૌદ લોકનું એક બ્રહ્માંડ કહેવાય છે, અને એવા જે અનંત કોટિ બ્રહ્માંડ તેના કરતાં એક પ્રકૃતિપુરુષ છે. અને એવા અનંત કોટિ પુરુષ તે અક્ષરના એક રોમના ટાંકાને વિષે અણુંની પેઠે દેખાય છે. અને એવા જે અક્ષરબ્રહ્મ તેના સાધર્મ્યપણાંને પામ્યા એવા અનંત કોટી મુક્ત અક્ષરધાસમાં રહ્યા થકા પરમેશ્વરની દ્વંદ ઉપાસના કરે છે.

તે પરમેશ્વર કેવા છે? તો અનંત કોટી અક્ષરરૂપ મુક્ત તેના

સ્વામી છે, તેના આધાર છે અને તે મુક્તોને અલંકાર સુખના આપનારા છે. માટે એવા જે પરમેશ્વર તેના મહિમાનો અંત આવે એમ નથી. અને જે ભક્ત જેટલો એ પરમેશ્વરનો મહિમા જાણે છે, તેવો તે ભક્ત પોતે થાય છે. અને પરમેશ્વર તો તેથી પર અને અપાર મહિમા એ યુક્ત રહે છે.

એવા અપાર મહિમાવાળા એવા જે પરમેશ્વર તેનું જે અક્ષરધામ તેને પામવાના બે માર્ગ છે. તેમાં એક સદાચરણ અને બીજું જ્ઞાન, એ બેય માર્ગે કરીને અક્ષરધામમાં જવાય છે. તેમાં સદાચરણ તે શું? તો ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય અને માહાત્મ્યે સહિત ભક્તિ તેને વિષે જેમ કહ્યું હોય તે પ્રમાણે મનકર્મવચને દૃઢપણે વર્તવું, અને તેમાં કોઈ દિવસ ફેર પાડવો નહીં, તેનું નામ સદાચરણ છે. અને તે ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય અને માહાત્મ્યે સહિત પ્રત્યક્ષ ભગવાનની ભક્તિ તેનાં સ્વરૂપને યથાર્થ જેમ છે તેમ સત્પુરુષ થકી જાણવું અને તેમાં કોઈ દિવસ સંશય થાય નહીં, તેનું નામ જ્ઞાન છે.

હવે તેમાં ધર્મ શું? તો ઇન્દ્રિયોની ઘૃત્તિયોને માધિક પંચવિષય થકી પાછી વાળીને ભગવાનની ભક્તિમાં જોડી દેવી તેનું નામ ધર્મ છે, અને જ્ઞાનનું રૂપ એ છે જે ‘દેહથી નોંખો જે આત્મા તેને પોતાનું રૂપ જાણીને ભગવાનની ઉપાસના કરવી.’ અને વૈરાગ્ય જે ‘પ્રકૃતિના કાર્યને કાગ-વિષ્ટા તુલ્ય જાણીને ભગવાનને વિષે અચળ પ્રીતિ કરવી.’ અને માહાત્મ્યે સહિત ભક્તિનું એ રૂપ છે જે ‘સર્વ જગતના કર્તાહર્તા, પાલક અને સર્વના આધાર એવા જે પરમાત્મા ભગવાન તે પ્રત્યક્ષ મને મળ્યા છે એમ જાણીને તે ભગવાનની શ્રવણ, કીર્તન આદિક નવધા ભક્તિ સહિત પ્રત્યક્ષ ભગવાનની મૂર્તિને વિષે અનંત પ્રીતિ સહિત જોડાઈ જવું.’ તેને માહાત્મ્યે સહિત ભક્તિ કહેવાય. એવી રીતે સમજીને ભગવાનની ભક્તિ કરે તે ભગવાનના અક્ષરધામને પામે છે.”

इति श्री मुखसिद्धांत १०२ समाप्त ।

૧૦૩ વિષય:—કલ્યાણ રૂપ અને અકલ્યાણરૂપ વસ્તુ.

શ્રીહરિકૃષ્ણાય નમો નમઃ—સંવત્ ૧૯૧૮ ના શ્રાવણ સુદ ૬ ને દિવસ મહારાજ શ્રીહરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી ધ્રુવળીયા મધ્યે પટેલ રાણા ભક્તને ઘેરં ઉગમણે વાર ઓરડાની ઓશરીમાં ગાદિતકીયે યુક્ત ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે જરિયાની વસ્ત્ર ધારણ કર્યાં હતાં. અને પુષ્પના આભૂષણો સર્વે અંગમાં શોભી રહ્યાં હતાં. અને પોતાના મુખારવિંદની આગલ સાધુ તથા ઘણાંક હરિભક્તોની સભા ભરાઈને વેઠી હતી.

પછી શ્રી હરિકૃષ્ણ ભગવાન કૃપા કરીને વોલ્યા જે “સાંભળો એક વાર્તા કરીએ છીએ જે આ જગતમાં વે વસ્તુ છે, એક કલ્યાણરૂપ છે અને એક અકલ્યાણરૂપ વસ્તુ છે. તેમાં જ્ઞાનાદિક વસ્તુ છે તે કલ્યાણ રૂપ છે અને અજ્ઞાનાદિક છે તે અકલ્યાણ રૂપ છે. અને જ્ઞાનાદિકને વિષે અપાર સુખ રહ્યું છે અને અજ્ઞાનાદિકમાં અપાર દુઃખ રહ્યું છે. માટે એવું સુખ-દાયક જે જ્ઞાન તેનું ગ્રહણ કરવું.

—તે એવું જ્ઞાન ક્યાં છે ? તો માયાપર એવા જે પરમાત્મા ભગવાન તેની પાસે એવું જ્ઞાન છે. તે ભગવાન જીવની ઉપર કૃપા કરીને મનુષ્યા-કૃતિનું ધારણ કરીને જીવને મળે અને તે ભગવાનનો જીવ આશરો કરીને એમની પાસેથી જ્ઞાન સિદ્ધ કરે ત્યારે જીવને વિષે જે અનાદિ અજ્ઞાન રહ્યું છે તે ટળી જાય છે અને તે જીવનું કલ્યાણ થાય છે, પણ તે વિના ઘીજા અનંત ઉપાય કરે તો પણ જીવનું કલ્યાણ થાય નહીં અને અજ્ઞાન ટળે નહીં. અને પ્રત્યક્ષ ભગવાન મળ્યા વિના જ્ઞાન પણ થાય નહીં. માટે જેને કલ્યાણનો સ્વપ્ન હોય તેને માયા પર એવા જે કલ્યાણકારી સદ્ગુરુ તે જરૂર ઓળખવા પડશે. તે પણ મનુષ્યદેહે કરીને જ સત્પુરુષ ઓળખાય એમ છે. અને મનુષ્યદેહે કરીને જ આત્માનું કલ્યાણ થાય છે.

માટે તે સમો આજ તમારે સર્વેને આવ્યો છે. અને પોતાને મનુષ્યનો દેહ અને માયા પર ઈવા જે પ્રગટ સદ્ગુરુ જ્ઞાનદાતા તેનો સંબંધ તે તો અતિશય દુર્લભ છે. માટે તે દુર્લભ વસ્તુ પ્રાપ્ત થઈ છે તેનું અતિશય જતન કરીને તેનો આશરો રાખીને પોતાના આત્માનું કામ સુધારી લેવું અને સાવધાન થઈને મનકર્મવચ્ચને સત્સંગ કરવો. અને તે સત્સંગ થકી જ અજ્ઞાન ટળે છે અને આત્માનો મોક્ષ થાય છે. માટે જે જે મુમુક્ષુ હોય તેણે પોતાના આત્માનું રૂઢું થાય તે સારુ અધર્મ-અનીતિનો ત્યાગ કરીને ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય અને ભક્તિ આદિક જે રૂઢા ગુણ તેને સત્સંગ કરીને શીખવા, પળ આઠસ અને પ્રમાદ ન રાખવો. અને મનુષ્યદેહની આવરદા વૃથા જવા દેવી નહીં. અને મનુષ્યદેહે કરીને જ્ઞાન પામીને અજ્ઞાનને ટાળીને પોતાના આત્માનું કલ્યાણ કરે છે એજ બુદ્ધિવાળા છે. અને એનેજ મોટા મોટા સંત અને શાસ્ત્ર વચ્ચાણે છે.”

इति श्री मुखसिद्धांत १०३ समाप्त ।

૧૦૪ વિષય:—બુદ્ધિમાન અને મૂર્ખનાં લક્ષણ

શ્રી હરિકૃષ્ણાય નમોનમ:—સંવત્ ૧૯૧૮ ના શ્રાવણ સુદ ૭ને દિવસ મહારાજ શ્રી હરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી ધ્રુવળીયા મધ્યે શાહ ગોપાલજી-ને ઘેર ગાદીતકિયે યુક્ત ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે કસુંબલ સોનેરી વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં. અને કંઠમાં પુષ્પનાં હાર શોભી રહ્યા હતા. લલાટને વિપે કંકુનો ચાંદલો કર્યો હતો અને પોતાના મુખારવિંદ-ની આગળ સાધુ તથા ઘણાક હરિભક્તની મોટી સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

પછી મહારાજ કૃપા કરીને બોલ્યા જે “જેને મનુષ્યદેહ પરમેશ્વરે આપ્યો છે તે મનુષ્યદેહે કરીને ભગવાનનું ભજન, સ્મરણ, સેવા કરે છે

તેના ઉપર ભગવાન પ્રસન્ન થાય છે અને તેનું કલ્યાણ થાય છે. અને તે બુદ્ધિમાન કહેવાય છે. અને જે મૂર્ખ છે તે તો મનુષ્યદેહ પામીને પોતાના આત્માનું રૂઢું થાય તેને અર્થે કાંઈ સુકૃત નથી કરતો અને તેના ઉપર ભગવાનનો ક્રોધ થાય છે. અને તે જીવને પછી જન્મ-મૃત્યુ, ગર્ભવાસ અને ચોરાશીનાં મહાદુઃખ ભોગવવાં પડે છે.

જેમ રાજા છે તે પોતાની જમીન खेडૂતને આપે છે. તે જે બુદ્ધિ-વાળા खेडૂત છે તે खवरदार થઈને खेतर खेडीને ઘણાં દાળા નીપજાવે છે અને રાજાને વજે-વેરો આપે છે. અને તે રાજા તેના ઉપર ઘણાં રાજી થાય છે અને તેને ગામની પટલાઈ આપે છે. અને પછી પોતાની પાસે રાखે છે. અને જે खेडૂત બુદ્ધિહીન અને આલસુ છે તે તો खेतर खेडતો નથી. અને खेड्या વિના માંહે વીજ વાવે છે તેને નીપજ આવતી નથી. અને રાજાનો માળસ વજે-વેરો લેવા આવે છે ત્યારે ઘણો પસ્તાવો થાય છે અને વજે-વેરો આપી શકતો નથી. પછી તે રાજા તેના ઉપર ક્રોધાચ-માન થઈને તેનું ઘર છૂટી લે છે અને તે મહાદુઃખને પામે છે.

તેમ ઇ તો દૃષ્ટાંત અને તેનું સિદ્ધાંત તો ઇ છે જે રાજાને ઠેકાણે તો ભગવાન છે અને खेडૂતને ઠેકાણે જીવાત્મા છે, તેને ભગવાને કૃપા કરીને પોતાની જમીનરૂપ જે માયા તેમાંથી खेतरરૂપ મનુષ્યદેહ આપ્યો છે. તે દેહ આપ્યાનું શું પ્રયોજન છે ? તો તે મનુષ્યદેહરૂપ જે खेतर તેને ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્યાદિક જે સાંતી તેને કરીને खेडीને દેહરૂપ खेतरને શુદ્ધ કરે, કહેતાં નિર્વાસનિક થઈને તેમાં ભગવાનની ભક્તિરૂપી અન્ન નીપજાવવું. અને પોતાના આત્માને માયાના વંધનરૂપી કરજ થકી મુકા-વીને ભગવાનની સેવારૂપી વજે-વેરો તે અખંડ આપવો, કહેતાં ભગવાનની સેવામાં અખંડ રહેવું તે જ સારુ ભગવાને મનુષ્યનો દેહ સર્જી આપ્યો છે. તે ભાગવતમાં કહ્યું છે જે—

બુદ્ધીન્દ્રિય મનઃ પ્રાણાન્ જનાનામમૃજત્ પ્રથુઃ ।

માત્રાર્થ ચ મતાર્થ ચ આત્મને કલ્પનાય ચ ॥

‘એ શ્લોકમાં એમ કહ્યું છે જે ‘બુદ્ધિ, ઇન્દ્રિય, મન, પ્રાણાદિક દેહ જીવને ભગવાને સર્જી આપ્યો છે, તે વિષયભોગાદિક દેહરક્ષણ કરીને જ્ઞાન પામીને અંતે મોક્ષ પામવું તે સારુ મનુષ્યદેહ ભગવાને સર્જી આવ્યો છે.’

માટે એવો પરમેશ્વરનો ઉપકાર તેને મૂલીને અજ્ઞાને કરીને બુદ્ધિ, ઇન્દ્રિયો તેને કેવળ વિષયને માર્ગે પ્રવર્તાવે છે અને ભગવાનને પામવા સારુ ધર્મ, જ્ઞાનાદિકમાં નથી પ્રવર્તાવતો તો તેના ઉપર ભગવાનનો અતિશે ક્રોધ થાય છે અને તે જીવ મહાકષ્ટને પામે છે. અને તેને મનુષ્ય-દેહ ગયા પછી ક્યાંય ઠરવાનું ઠેકાણું નહીં રહે. અને જ્યાં જ્યાં જન્મ ધરશે ત્યાં ત્યાં અપાર દુઃખને પામશે. કેમ કે પરમેશ્વર છે તે તો સર્વ-કારણ, સર્વાધાર અને સર્વોપરિ રાજાધિરાજ છે. અને એનું જ સર્વેં કર્યું થાય છે. તે એવા કૃતઙ્ગી જીવને ક્યાંય સુખ આવવા દેતા નથી. અને જે મુમુક્ષુ અને દૈવી એવા જે બુદ્ધિવાળા જીવ છે તે તો બુદ્ધિવાળા લેહૂત-ની પેઠે જે જ્ઞાની સાધુ તથા ગૃહસ્થ છે તે જે તે પોતાના આત્માનો મોક્ષ થાય તે સારુ ઇન્દ્રિયો-અંતઃકરણને પંચવિષય થકી પાછા વાળીને ધર્મ-માં દૃઢ રાખે છે અને ભગવાનની ભક્તિને વિષે પ્રવર્તાવે છે તેના ઉપર પરમેશ્વર અતિશય પ્રસન્ન થાય છે. અને તેને અપાર સુખ આપે છે. અને તે જીવ અતિશય મોટપને પામે છે.

—માટે જેણે અમારો આશરો કર્યો હોય તેણેપણ સત્સંગ કરીને જ્ઞાન પામીને દુરાચરણનો ત્યાગ કરીને દેહ છતાં દેહથી નોંખો એવો જે જીવાત્મા તેને પોતાનું સ્વરૂપ જાણીને દેહ, ઇન્દ્રિયો અને અંતઃકરણને ભગવાન સન્મુખ કરવા. તે કેવી રીતે ભગવાન સન્મુખ કરવા ? તો કાને કરીને ભગવાનની કથા, વાર્તા, કીર્તન સાંભળવાનો નિયમ રાખવો; હાથે

બુદ્ધીન્દ્રિય મનઃ પ્રાણાન્ જનાનામસૃજત્ પ્રથુઃ।

માત્રાર્થ ચ ભવાર્થ ચ આત્મને કલ્પનાય ચ ॥

ए श्लोकमां एम कह्युं छे जे 'बुद्धि, इन्द्रिय, मन, प्राणादिक देह जीवने भगवाने सर्जी आप्यो छे, ते विषयभोगादिक देहरक्षण करीने ज्ञान पामीने अंते मोक्ष पामवुं ते सारु मनुष्यदेह भगवाने सर्जी आव्यो छे.'

માટે એવો પરમેશ્વરનો ઉપકાર તેને મૂલીને અજ્ઞાને કરીને બુદ્ધિ, ઇન્દ્રિયો તેને કેવલ વિષયને માર્ગે પ્રવર્તાવે છે અને ભગવાનને પામવા સારુ ધર્મ, જ્ઞાનાદિકમાં નથી પ્રવર્તાવતો તો તેના ઉપર ભગવાનનો અતિશે ક્રોધ થાય છે અને તે જીવ મહાકપ્ટને પામે છે. અને તેને મનુષ્ય-દેહ ગયા પછી ક્યાંય ઠરવાનું ઠેકાણું નહીં રહે. અને જ્યાં જ્યાં જન્મ-ધરશે ત્યાં ત્યાં અપાર દુઃખને પામશે. કેમ કે પરમેશ્વર છે તે તો સર્વ-કારણ, સર્વાધાર અને સર્વોપરિ રાજાધિરાજ છે. અને એનું જ સર્વેં કર્યું થાય છે. તે એવા કૃતગ્રી જીવને ક્યાંય સુખ આવવા દેતા નથી. અને જે મુમુક્ષુ અને દૈવી એવા જે બુદ્ધિવાળા જીવ છે તે તે બુદ્ધિવાળા લેહૃત-ની પેઠે જે જ્ઞાની સાધુ તથા ગૃહસ્થ છે તે જે તે પોતાના આત્માનો મોક્ષ થાય તે સારુ ઇન્દ્રિયો-અંતઃકરણને પંચવિષય થકી વાલીને ધર્મ-માં દૃઢ રાખે છે અને ભગવાનની ભક્તિને વિષે છે તેના ઉપર પરમેશ્વર અતિશય પ્રસન્ન થાય છે. અને તેને અપાર આપે છે. અને

તેના ઉપર ભગવાન પ્રસન્ન થાય છે અને તેનું કલ્યાણ થાય છે. અને તે બુદ્ધિમાન કહેવાય છે. અને જે મૂર્ખ છે તે તો મનુષ્યદેહ પામીને પોતાના આત્માનું રૂઢું થાય તેને અર્થે કાંઈ સુકૃત નથી કરતો અને તેના ઉપર ભગવાનનો ક્રોધ થાય છે. અને તે જીવને પછી જન્મ-મૃત્યુ, ગર્ભવાસ અને ચોરાશીનાં મહાદુઃખ ભોગવવાં પડે છે.

જેમ રાજા છે તે પોતાની જમીન खेદૂતને આપે છે. તે જે બુદ્ધિ-વાળા खेદૂત છે તે खवरदार થઈને खेतर खेडीને ઘણાં ઢાળા નીપજાવે છે અને રાજાને વજે-વેરો આપે છે. અને તે રાજા તેના ઉપર ઘણાં રાજી થાય છે અને તેને ગામની પટલાઈ આપે છે. અને પછી પોતાની પાસે રાખે છે. અને જે खेદૂત બુદ્ધિહીન અને આઠસુ છે તે તો खेतर खेडતો નથી. અને खेड्या વિના માંહે ધીજ વાવે છે તેને નીપજ આવતી નથી. અને રાજાનો માણસ વજે-વેરો લેવા આવે છે ત્યારે ઘણો પસ્તાવો થાય છે અને વજે-વેરો આપી શકતો નથી. પછી તે રાજા તેના ઉપર ક્રોધાચ-માન થઈને તેનું ઘર ઢૂટી લે છે અને તે મહાદુઃખને પામે છે.

તેમ ઇ તો દૃષ્ટાન્ત અને તેનું સિદ્ધાન્ત તો ઇ છે જે રાજાને ઠેકાણે તો ભગવાન છે અને खेદૂતને ઠેકાણે જીવાત્મા છે, તેને ભગવાને કૃપા કરીને પોતાની જમીનરૂપ જે માયા તેમાંથી खेतरરૂપ મનુષ્યદેહ આપ્યો છે. તે દેહ આપ્યાનું શું પ્રયોજન છે ? તો તે મનુષ્યદેહરૂપ જે खेतर તેને ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્યાદિક જે સાંતી તેને કરીને खेडीને દેહરૂપ खેतरને શુદ્ધ કરે, કહેતાં નિર્વાસનિક થઈને તેમાં ભગવાનની ભક્તિરૂપી અન્ન નીપજાવવું. અને પોતાના આત્માને માયાના વંધનરૂપી કરજ થકી મુક્તિ વીને ભગવાનની સેવારૂપી વજે-વેરો તે અખંડ આપવો, કહેતાં ભગવાનની સેવામાં અખંડ રહેવું તે જ સારુ મનુષ્યનો દેહ સર્જી આપ્યો છે. તે ભાગવતમાં કહ્યું છે જે—

બુદ્ધિન્દ્રિય મનઃ પ્રાણાન્ જનાનામસૃજત્ પ્રમુઃ ।

માત્રાર્થે ચ ભવાર્થે ચ આત્મને કલ્પનાય ચ ॥

‘એ શ્લોકમાં એમ કહ્યું છે જે ‘બુદ્ધિ, ઇન્દ્રિય, મન, પ્રાણાદિક દેહ જીવને ભગવાને સર્જી આપ્યો છે, તે વિષયભોગાદિક દેહરક્ષણ કરીને જ્ઞાન પામીને અંતે મોક્ષ પામવું તે સારુ મનુષ્યદેહ ભગવાને સર્જી આપ્યો છે.’

માટે એવો પરમેશ્વરનો ઉપકાર તેને મૂલીને અજ્ઞાને કરીને બુદ્ધિ, ઇન્દ્રિયો તેને કેવળ વિષયને માર્ગે પ્રવર્તાવે છે અને ભગવાનને પામવા સારુ ધર્મ, જ્ઞાનાદિકમાં નથી પ્રવર્તાવતો તો તેના ઉપર ભગવાનનો અતિશે ક્રોધ થાય છે અને તે જીવ મહાકષ્ટને પામે છે. અને તેને મનુષ્ય-દેહ ગયા પછી ક્યાંય ઠરવાનું ઠેકાણું નહીં રહે. અને જ્યાં જ્યાં જન્મ ધરશે ત્યાં ત્યાં અપાર દુઃખને પામશે. કેમ કે પરમેશ્વર છે તે તો સર્વ-કારણ, સર્વાધાર અને સર્વોપરિ રાજાધિરાજ છે. અને એનું જ સર્વેં કયું થાય છે. તે એવા કૃતઘ્ની જીવને ક્યાંય સુખ આપવા દેતા નથી. અને જે મુમુક્ષુ અને દૈવી એવા જે બુદ્ધિવાળા જીવ છે તે તો બુદ્ધિવાળા છેડત-ની પેટે જે જ્ઞાની સાધુ તથા ગૃહસ્થ છે તે જે તે પોતાના આત્માનો મોક્ષ થાય તે સારુ ઇન્દ્રિયો-અંતઃકરણને પંચવિષય થકી પાછાં વાળીને ધર્મ-માં દબા રાખે છે અને ભગવાનની ભક્તિને વિષે પ્રવર્તાવે છે તેના ઉપર પરમેશ્વર અતિશય પ્રસન્ન થાય છે. અને તેને અપાર સુખ આપે છે. અને તે જીવ અતિશય મોટપને પામે છે.

—માટે જેણે અમારો આશરો કર્યો હોય તેણે પળે પળે સંસાર કરીને જ્ઞાન પામીને દુરાચરણનો ત્યાગ કરીને દેહ છતાં દેહથી નોખાય એવો જે જીવાત્મા તેને પોતાનું સ્વરૂપ જાણીને દેહ, ઇન્દ્રિયો અને અંતઃકરણને ભગવાન સન્મુખ કરવા. તે કેવી રીતે ભગવાન સન્મુખ કરવા ? તો કાને કરીને ભગવાનની કથા, વાર્તા, સંમિલનની નિત્ય નિયમ રાખવો; હાથે

કરીને ભગવાન અને ભગવાનના સંત તેની સેવા તથા માઠા ફેરવવાનો નિયમ રાખવો; નેત્રે કરીને ભગવાન અને ભગવાનના સંતના દર્શનનો નિત્ય નિયમ રાખવો; મોઢે કરીને ભગવાનના કીર્તન તથા નામ રટણ તેનું પળ નિત્ય નિયમ પ્રમાણે કરવું. એવી રીતે દશ ઇન્દ્રિયો અને ચાર અંતઃકરણ તેની યુત્તિયોને ભગવાનના સ્વરૂપમાં જોડી દે તો એ જીવને અનંત જન્મના પાપ વઢગ્યાં છે તે સર્વે નાશ પામી જાય છે. અને તેને અંતરમાં પ્રકાશ થાય. અને તેને ભગવાનના સ્વરૂપનો ઉત્તમ નિર્વિકલ્પ નિશ્ચય થાય. અને તે જીવ બ્રહ્મરૂપ થઈને ભગવાનના સાધર્મ્યપણાને પામે છે.

જેમ આ લોકમાં બુદ્ધિવાળો છેદૂત હોય તેને રાજા પ્રસન્ન થઈને ગામની પટલાઈ સોંપે છે, અને તેથી વધારે બુદ્ધિવાળો જણાય તો પરગણાંનો પટેલ કરે છે, અને તેથી પણ વધારે બુદ્ધિવાળો જણાય તો તેને પોતાના રાજ્યનું સર્વે કામ સોંપી દે છે. તેમ ભગવાનનો ભક્ત છે તેને વિષે જેમ જેમ ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય અને ભક્તિ આદિક રૂઢા ગુણ સત્સંગે કરીને આવતા જાય છે અને પંચવિપયની વાસના ટલ્લી જાય છે તેમ તેમ ભગવાન એ ભક્તને મોટા પમાડતા જાય છે.

—તે જે ભક્ત ઇન્દ્રિયોના વિષયનો ત્યાગ કરે છે ત્યારે તેને વૈરાટના સાધર્મ્યપણાને પમાડે છે. અને અંતઃકરણના વિષયનો ત્યાગ કરે છે ત્યારે તેને મૂળપ્રકૃતિપુરુષના સાધર્મ્યપણાને પમાડે છે. અને ડ્યારે કારણમાયા જે વાસના તેનો ત્યાગ કરે છે ત્યારે અક્ષરબ્રહ્મ જે ભગવાનના અનન્યદાસ તેના ઠર, કહેતાંને પમાડે છે. અને ભગવાન અઘંડ પોતાની સેવામાં રાખે છે. એવું. અને અનંત એશ્વર્ય અને અનંત શક્તિઓ એ તે સર્વે એ ભક્તને ભગવાનની સેવા છે. અને પોતાના જેવો સુખિયો અને સ્વતંત્ર કરે છે.”

હ રહેવું તે શ્રી મુખસિદ્ધાન્ત ૧૦૪ સમાપ્ત ।

માં કહ્યું છે જે—

૧૦૬ વિષય :—માઝા ફેરવવાની રીત

શ્રી હરિકૃષ્ણાય નમોનમઃ—સંવત્ ૧૯૧૯ના કારતક સુદ ૫ને દિવસ મહારાજ શ્રી હરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી પીંપળી મધ્યે શાહ લલ્લુ વ્રજ-પાલને ઘેર ઉત્તરાદે ચારના ઓરડાની ઓસરીમાં ગાદી તકીયે યુક્ત દોલિયા ઉપર વિરાજમાન થયાહતા. સર્વે કસુંબલ વચ્ચે ધારણ કર્યા હતાં અને કંકુનો ચાંદલો કર્યો હતો અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ સાધુ તથા ઘણાંક હરિભક્તની સમા ભરાઈને બેઠી હતી.

પ્રશ્ન :—પછી મુલુભાઈએ હાથ જોડીને મહારાજને પ્રશ્ન પૂછ્યું જે “હે મહારાજ ! કેટલાક જીવ છે તે ભગવાનના નામની માઝાઓ ફેરવ્યા કરે છે તો પણ તેની વાસના રંચ માત્ર ટલ્લતી નથી અને તૃષ્ણા તો દિવસે દિવસે વધતી જાય છે માટે તેનું અંત સમે કલ્યાણ પણ નહીં જ થતું હોય. કેમ કે તૃષ્ણા ટલ્લ્યા વિના કલ્યાણ થાય નહીં. માટે ભગવાનના નામની માઝા ફેરવે છે તો પણ કલ્યાણ થતું નથી તેનું શું કારણ હશે? તે કહો.”

પછી મહારાજ બોલ્યા જે “તે માઝા તો ફેરવે છે પણ ભગવાનના આશરા વિના વહાર દાટિયે કરીને લોકમાં ભક્ત જળાવવા સારુ માઝા ફેરવે છે; તેણે કરીને તેનું કલ્યાણ થતું નથી. જેમ સિપાઈ રજપૂત હોય તે ધણી પાસે લેખ મંડાવ્યા વિના તે ગામની ચોકી પહેરો કર્યા કરે પણ તેને મહિનો પૂરો થયે લેખ વિના રૂપિયા મળે નહીં અને જો સાચી નીતિયે કરીને ચોકી કરે તો તેના સર્વે લોકવચ્ચાણ કરે સ્વરાં. પછી એવી રીતે ઘણાક દિવસ સુધી સાચે દિલે ચોકી પહેરો કર્યા કરે તો તેને ગામનો ધણી હોય તે મહેરવાની કરીને લેખ કરી આપે ત્યારે તેને મહિનો પૂરો થયે રૂપિયા મળે અને જો મનને ધારે ચોકી કરતો કરતો લાગ પડે

ત્યારે કોઈકના ઘરમાં ચાતર પાડે તો તે ગામના ધણીને હાથ આવે ત્યારે તેને પાંચ મોડીયા વાંધીને હેડમાં નાંખે અને તેનું ઉલટું ઘરવાર છૂંટી લે.

તેમ એ તો દૃષ્ટાંત અને એનું સિદ્ધાંત તો એ છે જે ભગવાન તથા ભગવાનના એકાંતિક નિર્વાસનિક સંત તેના આશરા વિના અને તેની આજ્ઞા વિના સૂઝે એટલી માઠા ફેરવ્યા કરે તો પણ તેનું કલ્યાણ થાય નહીં. જેમ લેખ મંડાવ્યા વિના રૂપિયા મળે નહીં તેમ મહાત્મા પુરુષની આજ્ઞા વિના અને તેના આશરા વિના માઠા ફેરવે, જપ, તપ, કરે પણ તેનું કલ્યાણ થાય નહીં. અને તેના તો જગતમાં વચ્ચાણ થાય જે ફલાણો ભક્ત માઠાઓ વધુ ફેરવે છે. તથા જપ, તપ, વ્રત, વધુ કરે છે. એવી રીતે વચ્ચાણ થાય પણ કલ્યાણ થાય નહીં.

અને વઢી માઠા ફેરવતો હોય પણ જો અધર્મને માર્ગે ચાલે તો તે માઠા ફેરવતો થકો પણ નરકમાં જાય. જેમ ચોક્કી કરનારો ચોરી કરે તો હેડમાં પડે તેમ ભક્ત કહેવાઈને અધર્મ કરે તે નરકમાં જાય છે. અને જો અધર્મનો ત્યાગ કરીને પોતાના જીવના કલ્યાણને અર્થે માઠા ફેરવતો હોય તો તેને કોઈક દિવસ પ્રગટ ભગવાન મળે છે અને તે માઠાનો ફેરવનારો તે ભગવાનનો આશરો કરીને તેની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તીને ઇન્દ્રિયો નિયમમાં કરીને ભગવાનની મૂર્તિ જે પોતાને મળી હોય તેને ઊરમાં ધારીને જે ભક્ત એવી રીતે સમજીને એક વે કે પાંચ માઠા ફેરવે છે તો તેની પરમેશ્વર ઘણીક માઠા માની લે છે. અને તેનું કલ્યાણ થાય છે. અને ઇન્દ્રિયોને નિયમમાં કર્યા વિના અને પરમેશ્વરની મૂર્તિને ઊરમાં ધાર્યા વિના ઘણીક માઠા ફેરવે તો પણ પરમેશ્વર તેની એકે માઠા માનતા નથી. અને એવી રીતે ભગવાનના આશરા વિના અને ઇન્દ્રિયોને નિયમમાં કર્યા વિના જપ, તપ, દાન, પુન્યાદિક જે જે સાધન કરે છે તે સર્વે સાધન

તેના યોટાં થઈ જાય છે. માટે જગતમાં કેટલાક માઢા ફેરવે છે તથા જપ, તપ, તીર્થ, વ્રત કરે છે પણ કોઈની ઇન્દ્રિયો નિયમમાં નથી તેને કરીને કોઈનું કલ્યાણ થતું નથી. અને જેને પ્રત્યક્ષ ભગવાન અને ભગવાનના સંત મઢે છે તેની ઇન્દ્રિયો નિયમમાં થાય છે અને તેનું જ કલ્યાણ થાય છે. તે પૂર્વે પણ જેને જેને પ્રગટ ભગવાન અને ભગવાનના સંત મઢ્યા છે તેના કલ્યાણ શાસ્ત્રમાં લખાણાં છે.

કેમ કે નામીષ સહિત નામ લે તો જ કામ થાય પણ નામી વિના ઇકલે નામ લીધે રંચ માત્ર અર્થ સરે નહીં. જેમ અન્ન વિના અન્નનું નામ લીધા કરે તો પણ ખૂં જાય નહીં. અને સૂર્ય આથમ્યા પછી સૂર્યનું નામ લીધા કરે પણ રાત્રીનું અંધારું ટલે નહીં. તેમ સર્વે નામના નામી ઇવા જે પ્રત્યક્ષ ભગવાન તેના સ્વરૂપને સાક્ષાત્કાર જાણ્યા વિના અને તેના ચરણની સેવા વિના ઇકલું નામ લીધા કરે અને માઢા ફેરવ્યા કરે તો પણ તેનું કલ્યાણ થાય નહીં. માટે નામીષ સહિત નામ લઈને માઢા ફેરવે તેનું જ કલ્યાણ થાય છે. પણ નામી વિના નામ સૂઢે ઇટલાં લીધાં કરે તો પણ કલ્યાણ થાય નહીં. તે સારૂ નામીષ સહિત નામ લેવું.”

પ્રશ્ન:—પછી વઢી મુઢુભાઈષ પ્રશ્ન પૂછ્યું જે “હે મહારાજ ! આજ તો સર્વે નામના નામી તમે પ્રગટ ભગવાન છો માટે આ સમે તો જેને ભજન કરવું હોય તેને ઠીક છે અને તેનું કલ્યાણ પણ થાય. પણ ક્યારેક તમે પૃથ્વી ઉપર પ્રગટ ન હો ત્યારે મનુષ્યને ભજન શી રીતે કરવું તે કહો ?”

પછી મહારાજ વોલ્યા જે “ભગવાન પ્રગટ ન હોય ત્યારે પ્રગટ ભગવાનના ઇકાંતિક નિર્વાસનિક પંચવિષયના ત્યાગી સંત તેનો આશ્રય કરીને તેની આજ્ઞામાં રહીને અમારું ભજન કરે તો તેનું કલ્યાણ થાય છે અને તેવા સંત પણ ન હોય ત્યારે તો તે પ્રગટ ભગવાન અને ભગવાનના સંત પોતાને મઢે ઇચ્છા રાખીને પૂર્વે ભગવાનના અવતાર થઈ ગયા

હોય તેની આજ્ઞા શાસ્ત્રમાં લખી ગયા હોય તે આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તવું અને તે ભગવાન અને સંત પોતાને મળે એવા સાધન કરતા જવું અને તેનું નામ લીધા કરવું. એવી રીતે ભજન કરે તેને પ્રગટ ભગવાન કે ભગવાનના સંત મળે છે. અને ત્યારે તેનું કલ્યાણ થાય છે.

જેમ પોતાના ઘરમાં અન્ન ન હોય અને મૂંઝવણ લાગી હોય ત્યારે તે અન્ન પોતાને મળે એવી ઇચ્છા રાખીને અન્નનું નામ લેતા થકા તે અન્ન જે રીતે પોતાને પ્રાપ્ત થાય તેવા ઉપાય કરવા, તે ઘરમાં પૈસા હોય તો અન્ન વેચાતું લેવું, અને પૈસા ન હોય તો કોઈકનો કરજ કટારો કરવો અને તેમ પળ ન મળે એમ હોય તો કોઈકની ચાકરી કરીને પૈસા કમાઈને તેનું અન્ન લાવીને જમવું ત્યારે મૂંઝવણ જાય અને સુખ થાય. પણ ઉપાય ન કરે અને અમથું અન્નનું નામ લીધા કરે તો મૂંઝવણ જાય નહીં, અને સુખ થાય નહીં. તેમ જ્યારે પ્રગટ ભગવાન અને સંત હોય ત્યારે તો તે ભગવાન અને ભગવાનના સંતને પામવા સારું તેના ઉપાય કરવા.

તે શો ઉપાય છે ? તો જેને પૂર્વ જન્મના ઘણાક શુભ સંસ્કાર હોય તેને તો પંચવિપયનો ત્યાગ કરીને જપ, તપ અને વ્રત તેને સ્વચરદાર થઈને દૃઢપણે કરવા, તો તેના સારુ ભગવાન તત્કાલ પ્રગટ થાય છે અને તેને દર્શન આપીને તેનું કલ્યાણ કરે છે. અને જેને પૂર્વ જન્મના સંસ્કાર ન હોય તેણે પંચવિપયનો ત્યાગ તો થાય નહીં પણ એવા પંચ-વિપયના ત્યાગી ભગવાનના ભક્ત હોય તેની સેવા, મન, કર્મ, વચને કરવી, તો તે જીવના સંસ્કાર ઘણા વૃદ્ધિ પામીને જીવ મહા વલ્લને પામે છે. પછી તેને પણ ભગવાન અને ભગવાનના સંત પ્રગટ મળે છે અને તેનું કલ્યાણ થાય છે.

અને એવા સંસ્કારી ભક્ત પૃથ્વી ઉપર ન હોય ત્યારે તો ભગવાનના અવતારની મૂર્તિનો આશરો કરીને પોત પોતાના (વર્ણાશ્રમના) ધર્મમાં

રહીને અધર્મ-અનીતિનો ત્યાગ કરીને પોતાના મનમાં પ્રગટ ભગવાન અને ભગવાનના સંત મલવાની ઇચ્છા રાખીને ભગવાનનું ભજન કર્યા કરવું તો તેને પણ કોઈક દિવસ પ્રગટ ભગવાન અને સંત મળે છે. કેમકે ભગવાન તો અંતરજામી છે, તે જેની જેવી ઇચ્છા હોયતે ઇચ્છાને પૂરી કરે છે, પણ જેમ ભગવાને કહ્યું હોય તેમ કરે તો જ તેની ઇચ્છા પૂરી કરે છે. માટે ઘणांक જીવોની ઇચ્છા ભેગી થાય છે ત્યારે ભગવાન અને ભગવાનના સંત પ્રગટ થાય છે. અને સર્વેની ઇચ્છા પૂરી કરે છે અને તે જીવોના કલ્યાણ થાય છે, માટે તે સમો આજ તમારે સર્વેને આવ્યો છે તે તમારા ભાગ્યનો પાર નથી.”

इति श्रीमुख सिद्धांत १०५ समाप्त ।

૧૦૬ વિષય:—મોક્ષ પ્રાપ્તિમાં વિધી-નિષેધ.

શ્રી હરિકૃષ્ણાય નમોનમ:—સંવત્ ૧૯૧૯ ના કારતક સુદ ૬ ને દિવસ મહારાજ શ્રી હરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી પીંપલી મધ્યે ઘુડાસામા મુલુભાઈ બેચરજીના દરવારમાં ડગમણાં ધારના ઓરડાની ઓસરીમાં ગાદી તકિયે યુક્ત ઢોલીયા ઉપર વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે જરિયાની વસ્ત્ર ધારણ કર્યાં હતાં અને પુષ્પના આભૂષણો સર્વે અંગમાં શોભી રહ્યાં હતાં. કંકુનો ચાંદલો કયોં હતો અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ સાધુ તથા ઘणांक હરિભક્તની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

પછી સર્વે સભા પ્રત્યે કૃપા કરીને મહારાજ બોલ્યાજે “માયાને વિષે જીવ મહા દુઃખને પામે છે અને સદાય મરેલા જેવા પડ્યા છે, તેને જીવતા કરવા સારુ અને સુખિયા કરવા સારુ પરમેશ્વર જે તે આ જગતની ઉત્પત્તિ કરે છે. તે પરમેશ્વર કેવા છે ? તો સદાય માયા પર છે. અને

સર્વેને સુખના દાતા છે, સર્વેના આધાર છે અને સર્વના નિયંત્રા છે. અને પરમેશ્વર જેવા તો એક પરમેશ્વર જ છે. અને જીવ અસંખ્ય છે, અને તે જીવ પરમેશ્વરથી ઘણાં જુદા છે.

હવે તે જીવને સુખિયા કરવા સારુ અને જીવ પરમેશ્વરને જાણતા નથી તેને પોતાનું સ્વરૂપ જણાવવા સારુ અને પોતાનો જે અલૌકિક પ્રતાપ તેને પ્રગટ કરવા સારુ પોતે જગતને ઉપજાવીને તેને વિષે નીતિ કરી છે. તે નીતિને જે પાલે છે તે ભગવાનના સ્વરૂપને પામે છે, અને તેને ભગવાનનો અલૌકિક મહિમા સમજાય છે. અને તે જીવ બ્રહ્મરૂપ થઈને ભગવાનના અર્ચન સુખને પામે છે.

હવે તે નીતિ તે શું છે? તો વર્ણ અને આશ્રમ તેના ધર્મ જેને જેમ કહ્યા હોય તે પ્રમાણે સહુ સહુને દૃઢપણે વર્તવું તેનું નામ નીતિ છે. અને તે પ્રમાણે વર્તે તેની ઉપર ભગવાન પ્રસન્ન થાય છે. જેમ સ્ત્રી હોય તેને પોતાના પુરુષની આજ્ઞામાં વર્તવું. અને વસ્તી હોય તેને પોતાના ગામનો ધર્મી હોય તેની આજ્ઞામાં વર્તવું. એવી રીતે એક વીજાની આજ્ઞા પાલવી. અને જે આજ્ઞા પાલે છે તે સુખિયા થાય છે અને જે આજ્ઞા લોપે છે તે દુઃખિયા થાય છે. એવી રીતનો વિધિ-નિયેધનો માર્ગ કરેલો છે. અને તેમાં વર્તનારા જે જીવ તેને સુખ થાય છે, અને તે વિધિ પ્રમાણે જે નથી વર્તતા તે જીવને દુઃખ થાય છે.

તે ઉપરથી સાફ જણાય છે જે વિધિ તે પરમેશ્વરની જ આજ્ઞા છે અને એવો જે વિધિ તેને પરમેશ્વર પરોક્ષપણે રહીને ઘણાંક કાલ સુધી જીવને પલાવે છે. અને તે વિધિ કરીને સિદ્ધ થયો એવો જે પુરુષ તે સિદ્ધિને પામે છે, કહેતાં પરમાત્માને જાણવાનો અધિકારી થાય છે. અને જે પરમાત્માને પામવાનું અધિકારપણું થાય છે તે પણ પરમાત્માને જાણનારો એવો કોઈક પુરુષ મળે ત્યારે તેના સંગ થકી જ થાય છે, પણ તે

વિના પોતાની મેળે કોઈ જીવ પરમાત્માને પામવાનો અધિકારી થતો જ નથી. જેમ કોઈક ઘરઘોડીયા ગરાસિયાની દીકરી હોય તેનું મોટા રાજાને ત્યાં સગવળ કર્યું હોય, પછી તે રાજા રીફે એવા ગુણ શીખવા સારું રાજાના ગુણને જાણનારી એવી જે તે રાજાની દાસી તેને સંગે રહીને તે ગુણને શીખે ત્યારે તેમાં રાજા રીફે એવા ગુણ આવે છે. પણ તે વિના પોતાની મેળે રાજા રીફે એવા ગુણ આવે નહીં. તેમ પરમાત્માના સ્વરૂપને જાણનારા એવા જે એના એકાંતિક સંત હોય તેને સંગે કરીને જ પરમાત્માનું સ્વરૂપ જણાય છે.

હવે તે પરમાત્માને જાણવાની રીત કહીએ છીએ જે જેમ પતિવ્રતા સ્ત્રી પોતાના સ્વામી વિના સર્વે પુરુષનો ત્યાગ કરે છે, અને જેમ વસ્તી છે તે પોતાના રાજાના જ હુકમમાં વર્તે છે તેમ ભગવાનના ભક્તને ભગવાનની મૂર્તિ વિના માયામાંથી ઉપજ્યા જે માયાના આકાર માત્ર તેનો ત્યાગ કરવો. કેમકે ભગવાનની મૂર્તિ છે તેજ એક સત્ય સ્વરૂપ અને સુખના ધામ છે અને સર્વે જીવોના સાચા સ્વામી છે. અને ભગવાનની મૂર્તિ વિના વીજા જે દેવ, બ્રહ્મા અને પ્રકૃતિપુરુષ સુધીના આકાર માત્ર છે તે ચાર પ્રકારના પ્રલયમાં નાશ પામી જાય છે. અને ભગવાનનું જે સ્વરૂપ છે તે તો અખંડ અને અવિનાશી છે; અને સર્વેના આદિ કર્તા છે.

માટે તે પરમાત્માને પામવા સારું વિધિ વતાવી છે, અને તે વિધિ પ્રમાણે ઘણાં કાલ સુધી જીવ વર્તે છે તેને સર્વે કારણના કારણ એવા જે પરબ્રહ્મ પરમાત્મા ભગવાન તે પ્રત્યક્ષ દર્શન આપે છે, પછી જેને પ્રત્યક્ષ ભગવાનના દર્શન થયા તેને વિધિ સર્વે પૂરો થઈ રહ્યો છે. અને તેને પછી સર્વે મતપંથ તથા નાતજાત તથા વર્ણ-આશ્રમ તથા લોકની લાજ, આદિક જે આવરણ તેનો ત્યાગ કરીને પ્રત્યક્ષ મનુષ્યાકૃતિ જે ભગવાન તેને વિષે સર્વે ભાવે જોડાઈ જવું. પણ પ્રત્યક્ષ ભગવાનની મૂર્તિને વિષે

કોઈ જાતનો અંતરાય તથા વિધિ-નિપેધ તે રાખવો નહીં.

જેમ પતિવ્રતા સ્ત્રી હોય તે પોતાના પતિ વિના વીજા સર્વે પુરુષને વિષે લાજમરજાદા રાખે છે. તે શા સારુ લાજમરજાદા રાખે છે? તો પોતાના પુરુષને રાજી કરવા સારુ લાજમરજાદા રાખે છે, અને કોઈ પુરુષ સાથે હસે-વોલે નહીં, અને પોતાનો પુરુષ ગામ ગયો હોય તો પોતે સારાં વસ્ત્ર ઘરેણાં પહેરે નહીં અને સારા ભોગ જે ખાવા-પીવા તેને ભોગવે નહીં અને તે સર્વેનો ત્યાગ કરે. પછી પતિવ્રતા સ્ત્રી ઉપર તેનો પુરુષ રાજી થાય છે અને તે પુરુષને વિષે પતિવ્રતા સ્ત્રી જે તે લાજમરજાદાનો ત્યાગ કરીને જોડાઈ જાય છે, પણ પોતાના પુરુષને વિષે લાજમરજાદા રાખતી નથી, અને જો જેમ વીજા પુરુષને વિષે લાજમરજાદા રાખીને છેટે રહે છે તેમ પોતાના પતિને વિષે લાજમરજાદા રાખીને છેટે રહે તો તે ઉપર તેનો પુરુષ રાજી થાય નહીં અને તેને પુત્રરૂપ ફલ પણ પ્રાપ્ત થાય નહીં, અને તેનું પતિવ્રતાપણું પણ ખોટું થઈ જાય છે.

તેમ ભગવાનને પ્રસન્ન કરવા સારુ વિધિ-નિપેધને પાલવો, અને જે વિધિ-નિપેધને પાલે છે તેની ઉપર ભગવાન પ્રસન્ન થાય છે, અને જ્યારે ભગવાન પ્રસન્ન થઈને પોતાને પ્રગટ મળે ત્યારે તેને વિષે લાજમરજાદાનો તથા વિધિ-નિપેધનો ત્યાગ કરીને ભગવાનની મૂર્તિને વિષે જોડાઈ જવું, અને પ્રગટ ભગવાનને વિષે જોડાવવા સારુ તો પૂર્વેના કવિઓએ ભગવાનના રાસ પંચાધ્યાયાદિક રસિક શાસ્ત્ર કર્યાં છે. તથા પ્રગટ ભગવાનના રસિક કીર્તન કર્યાં છે, તે શુકદેવજી જેવા મહાત્યાગી હોય તેણે પણ તે રસિક ચરિત્રમાં ભગવાન ગાયા છે, અને વહી ગીતામાં પણ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને અર્જુનને કહ્યું છે જે—

સર્વધર્માન્ પતિવ્રત્ય મામેકં શરણં વ્રજ ।

અર્હ ત્વા સર્વ પાપેભ્યો મોક્ષયિષ્યામિ મા શુચ ॥

अर्थ:—“जे विधि-निषेधनो जे धर्म तेनो त्याग करीने मारे शरणे आव अने हुं जेम कहुं तेम कर, तो हुं तने सर्व पाप थकी मूकावीश.” एवी रीते श्रीकृष्ण भगवाने कहुं तयारे अर्जुने वचन मानीने विधि-निषेधनो त्याग करीने गुरु, गोर अने कुलनो नाश कर्यो, तो पण ते भगवानना एकांतिक भक्त कहेवाया. अने ऋषिपत्नीयोए लाजमरजादाने मूकीने श्रीकृष्ण भगवानने थाळ जमाडवा गइ तो ते भगवानना धामने पामी गइ, अने ऋषियोए जो लाज-मरजादा अने वीधि-निषेध राख्यो जे ‘यज्ञनो हवन पूरो थया अगाड वीजा मनुष्यने अन्न अपाय नहीं’ तेम भगवानने पण अन्न आप्युं नहीं. तो ते ऋषि दुर्भागी कहेवाया, अने गंधारीए पतिव्रतानो धर्म पाळवा सारु आंखे सात पाटा बांध्या हता, तो पण जो तेने प्रगट श्रीकृष्ण साथे अंतराय रह्यो तो ते दुर्भागणी कहेवाणी छे. अने द्रौपदीए पांच पति कर्या, तथा माता कुंताजीए पण पांच देव थकी पांच पुत्र उपजाव्या हता. तो पण जो तेणे प्रगट श्रीकृष्ण भगवानने लाजमरजादा मेलीने भज्या अने भगवाननी सेवा करी तो ते महा सतियो कहेवाणी. अने भगवानना धामने पामी गइ. अने गोपीयोए कुलनो धर्म अने लाजमरजादानो त्याग करीने प्रगट श्रीकृष्णसां जोडाणी तो ते गोपीयो वेदनी श्रुतियो कहेवाणी. अने जरासंध हतो ते वेद-धर्म प्रमाणे वर्ततो हतो अने विधि-निषेध यथार्थ पाळतो हतो. अने परोक्ष भगवाननी भक्ति पण करतो हतो अने महा सत्वादी पण हतो अने पोताना राज्यने विषे गामोगाम सदाव्रत बांध्या हता अने साधु के ब्राह्मण आंगणे आवीने जे मोढेथी मागे ते आपतो, तो पण जो तेणे श्रीकृष्ण साथे अंतराय राख्यो तो ते महा असुर कहेवायो छे. केसके जेना सारु विधि-निषेध अने जप, तपादिक साधन करवां अने तेज भगवान प्रगट मळ्या अने ते साथे ज अंतरायं

રાખ્યો તો તેના સાધન સર્વે છોટાં થઈ જાય છે.

જેમ પતિવ્રતા સ્ત્રી વીજા પુરુષનો ત્યાગ કરે છે તેમ પોતાના પુરુષનો પળ જો ત્યાગ કરે તો તે સ્ત્રી અભાગણી કહેવાય અને તેને પુત્રરૂપ ફળ થાય નહીં. તેમ જ ભગવાનના ભક્ત હોય તેને ભગવાનને સાક્ષાત્કાર પામવા સારુ પંચવિષયનો ત્યાગ કરવો અને એવી રીતે સાધન કરતાં કરતાં ભગવાન પ્રસન્ન થાય અને પોતાને પ્રગટ થઈને મળે પછી તે પ્રગટ ભગવાન સાથે પળ લોકલાજે કરીને તથા વિધિ-નિષેધે કરીને તથા મત-પંથની આડે કરીને અંતરાય રાખે તો તેના સાધન સર્વે છોટાં થઈ જાય છે. અને તે જીવ દુર્ભાગીયો કહેવાય અને તે તો મહા પાપી કહેવાય. કેમકે જેને પામવા સારુ પરોક્ષ ભગવાનની ભક્તિ કરતા હતા, તથા વર્ણશ્રમનો ધર્મ પાલતા હતા અને તે જ ભગવાન તેના સાધનના ફળને આપવા સારુ પ્રગટ થાય અને કૃપા કરીને દર્શન આપે ત્યારે તે ન જાણતા એવા જે અજ્ઞાની મનુષ્ય તે કહેશે જે ‘અમે તો વૈષ્ણવ ધર્મમાં છીએ તે વીજા ગમે તે મોટા પુરુષ હોય તો પળ તેને માનીએ નહીં.’ તથા વળી કહેશે, જે ‘અમે તો સ્વામીપંથમાં છીએ, તથા જૈનધર્મમાં છીએ, તથા માર્ગી છીએ.’ તથા કહેશે જે ‘અમે તો શીવપંથી છીએ.’ તથા કહેશે કે ‘અમારે તો ઓઝલ છે. માટે અમે તો અમારો ધર્મ અને કુળની રીત મૂકીને વીજા કોઈ પાસે જઈએ નહીં અને વીજાને માનીએ નહીં.’ એમ જે સમજીને પ્રગટ ભગવાનના સંવંધથી અને તેના આશરાથી છેટે રહે છે અને પ્રગટ ભગવાન સાથે અંતરાય રાખે છે તથા વીજાને અંતરાય રાખાવે છે તે, જેવો તો કોઈ પાપી અને અધર્મી નહીં. અને તેના અનંત સાધનનું ફળ સર્વે, નાશ થઈ જશે અને તે તો મરીને જરૂર યમપુરીમાં જશે. કેમ કે સર્વે જગતના કર્તા હતાં અને સર્વે મત-પંથવાળા જેનું ભજન કરે છે એવા જે ભગવાન તે એક જ છે, પણ ભગવાન કોઈના જુદા નથી. માટે તે

ભગવાન જીવો ઉપર કૃપા કરીને પ્રગટ થાય અને તે ભગવાનને ન માને અને તે પ્રગટ ભગવાનથી છેટે રહે તે જોવો તો કોઈ દુર્ભાગીયો નથી.

માટે જેને પોતાના આત્માનું રૂઢું કરવું હોય તેને જ્યાં સુધી પ્રગટ ભગવાન મળ્યા ન હોય ત્યાં સુધી વર્ણાશ્રમના ધર્મ તે જેને જેમ કહ્યા હોય તે પ્રમાણે વર્તવું અને જ્યારે ભગવાન પ્રગટ થયા એમ સંભળાય તો તત્કાલ સર્વે અંતરાયનો ત્યાગ કરીને પ્રગટ ભગવાનને શરણે જવું પણ ભગવાન પ્રગટ થયા પછી મતપંથમાં તથા લોકલાજમાં કોઈ ઠેકાણે વંધાઈ રહેવું નહીં અને પ્રગટ ભગવાન જેમ કહે તે પ્રમાણે વર્તવું, અને તે પ્રગટ ભગવાનની મૂર્તિને વિષે લાજમરજાદનો ત્યાગ કરીને અતિશય હેતે કરીને જોડાઈ જવું. અને તે પ્રગટ ભગવાનની જ એક સેવા કરવી. અને પ્રગટ ભગવાનની સેવામાં જે અંતરાય કરે તેનો તત્કાલ ત્યાગ કરી દેવો.

જેમ ઋષિની સ્ત્રીયોષ્ શ્રીકૃષ્ણની સેવામાં અંતરાયના કરનારા પોતાના પુરુષ તથા લોકની લાજ તેનો ત્યાગ કરીને પ્રગટ ભગવાનને ભાત લઈને જમાડવા ગઈ પણ કોઈની રોકી રોકાણી નહીં. અને વઢીરાજાને પોતાના ગુરુ શુક્રાચાર્યે વામનજીને પૃથ્વી આપવાની ના પાડી તો પણ તેના વચનનો ત્યાગ કરીને પ્રગટ વામનજીને પૃથ્વી અર્પણ કરી અને પછી પોતાનું તન, મન, ધન સર્વસ્વ અર્પણ કર્યું, તો તે વઢીરાજા ઉપર વામનજી ભગવાન ઘણાં પ્રસન્ન થયા. અને ઋષિપત્નીયો ઉપર શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન પણ ઘણાં પ્રસન્ન થયા. અને વઢીરાજા તથા ઋષિપત્નીયો તે ભગવાનના એકાંતિક ભક્ત કહેવાળાં અને જે લોકલાજમાં તથા મતપંથમાં વંધાઈને પ્રગટ ભગવાનથી છેટે રહ્યા છે તે સર્વે દુર્ભાગી કહેવાયા છે.

માટે ચાર વેદ અને છ શાસ્ત્ર અને અઢાર પુરાણ અને ભારતાદિક ઇતિહાસ એ સર્વેનો એ જ સાર છે જે ‘પ્રગટ ભગવાન મળ્યા ન હોય ત્યાં સુધી. અનંત સાધન કરવા. અને તે સાધન કરતાં કરતાં પ્રગટ ભગવાન મળે

ત્યારે તે પ્રગટને વિષે જોડાઈ જવું.' એટલો સર્વે શાસ્ત્રનો સાર છે. અને અમારો પળ એજ સિદ્ધાન્ત છે. જે પ્રગટ ભગવાનની ભક્તિમાં અને તેની સેવામાં અને તેનો સમાગમ કરવામાં જે જે અંતરાય કરે કહેતાં પ્રગટ ભગવાન પાસે જતાં રોકે તેને ચંડાલ જેવો જાણીને તેનો ત્યાગ કરી દેવો. પણ કોઈના રોક્યા રોકાવું નહીં. અને પ્રગટ ભગવાનને શરણે જવું, તથા પરોક્ષ મતપંથના પોતાના ગુરુ હોય અથવા આચાર્ય હોય અને તે લોભે કરીને પ્રગટ ભગવાનને શરણે જતાં રોકે અને કહે જે 'ત્યાં જશો તો ગુરુદ્રોહી છો અને વચનદ્રોહી છો.' એમ સેવકને લોભે કરીને કહે તો પણ તેનું વચન ન માનવું. અને તેને તો પાપી અને આસુરી જાણીને તેનો ત્યાગ કરવો.

ત્યારે તમે કહેશો જે મા, વાપ, ગુરુ, આચાર્ય તેનું વચન લોપીએ તો પાપ લાગે નહીં ? તો તેનું પાપ ન લાગે. કેમકે વઢીરાજાએ ગુરુ અને આચાર્ય જે શુક્રાચાર્ય તેના વચનનો ત્યાગ કર્યો તો પણ પાપ લાગ્યું નહીં અને સામું ભગવાન પ્રસન્ન થઈને વઢીરાજાને વશ થયા અને ઋષિ-પત્નીઓએ પોતાના પુરુષોનો ત્યાગ કર્યો તો પણ તેને પાપ ન લાગ્યું અને તેનું કલ્યાણ થયું. એવી રીતે ઘણાંક ભક્તોએ પરોક્ષ મતપંથના ગુરુ-આચાર્યનો ત્યાગ કર્યો છે. તથા માવાપ આદિક દેહના સંબંધીનો ત્યાગ કર્યો છે તો પણ તે સર્વે ઉપર ભગવાને પ્રસન્ન થઈને તેને અભયપદ આપ્યાં છે, પણ કોઈને પાપ લાગ્યું નથી.

માટે પ્રગટ ભગવાન પાસે જતાં જે જે ના પાડે તેનો ત્યાગ કરવો અને ત્યાગ થાય એમ ન હોય અને સંસારમાં ભેગાં રહેવું પડે તો તેનું વચન માનવું નહીં. અને તે કોઈક ભગવાનના ભક્તને નિંદાના વચન કહે જે 'તમારી લાજ જશે અને ફજેતી થશે,' એમ કહે તો તે ભગવાનના ભક્તને હૈયે ધરવું નહીં. અને પૂર્વે જે પ્રગટ ભગવાનને શરણે

ગયા છે તેની આસુરી જીવે નિંદા કરી છે, તો પણ ભગવાનના ભક્તની કોઈની લાજ ગઈ નથી અને ફજેતી પણ થઈ નથી. માટે એવા આસુરી જીવના સંગનો અને તેના વચનનો ત્યાગ કરવો. અને જે પ્રગટ ભગવાનને વિષે જોડાવે તેનો સમાગમ કરવો. અને એવી રીતે સમજીને સર્વ અંતરાયનો ત્યાગ કરીને પ્રગટ ભગવાનને વિષે જોડાય છે તેના સર્વ સાધન પૂરાં થઈ રહ્યા છે.

અને જીવને પ્રગટ ભગવાનને વિષે જોડાવવા સારુ ધર્માનંદ સ્વામીએ પ્રગટ ભગવાનના રસિક કીર્તન કર્યાં છે જે “હરિકૃષ્ણ રંગીલે મારું ચીત ચોરું રે.....” એવા કીર્તન ગાવા થકી દૈવી જીવને ભગવાનને વિષે પ્રીતિ થાય છે. અને જ્યારે પ્રગટ ભગવાનને વિષે જેને પ્રીતિ થઈ તેને ભગવાનને વિષે કોઈ જાતનો અંતરાય રહેતો નથી. જેમ પતિવ્રતા સ્ત્રી પોતાના પુરુષ સાથે અંતરાય રાખતી નથી તે સર્વ સુખને પામે છે. તેમ જે પ્રગટ ભગવાનને વિષે જોડાઈ જાય છે તે ભક્ત-વાઈ અથવા ભાઈ જે તે અક્ષરધામરૂપ ફળને પામે છે. અને તે ભક્ત જે તે બ્રહ્મરૂપ થઈને મહાસુખને ભોગવે છે. અને પ્રગટ ભગવાનને મૂકીને પરોક્ષમાં બંધાઈ રહે છે અને એમ જાણે છે જે ‘અમે ભક્તિ કરીએ છીએ,’ તે તો સર્વ કુશકા ખાંડે છે.”

इति श्री मुखसिद्धांत १०६ समाप्त ।

૧૦૭ વિષય :—ભગવાનના આશરાનું રૂપ

શ્રી હરિકૃષ્ણાય નમોનમઃ—સંવત્ ૧૯૧૯ ના કારતક સુદ ૭ ને દિવસ મહારાજ શ્રીહરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી પીંપળી મધ્યે ચુડાસામા મુલુભાઈ વેચરજીના દરવારમાં ઉગમણે વાર ઓરડાની ઓસરીમાં ગાદી તકિયા નેલાવીને ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે જરિયાની

વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં અને પુષ્પના હાર કંઠમાં ધારણ કર્યા હતા. લલાટને વિપે કકુંનો ચાંદલો કર્યો હતો અને પોતાના મુખારવિંદની આગલ સાધુ તથા ઘળાંક હરિભક્તોની સમા ભરાઈને વેઠી હતી.

પ્રશ્ન :-પછી અક્ષરમુક્તાનંદ સ્વામીએ પ્રશ્ન પૂછ્યું જે “હે મહારાજ! આશરાનું શું રૂપ છે?” પછી મહારાજ બોલ્યા જે “આશરો તે શું? તો આધારનું નામ આશરો છે. તે જેને ભગવાનનો આશરો થાય છે તેને ભગવાન વિના વીજે ક્યાંય પ્રીતિ રહેતી નથી અને તેને ભગવાનના માર્ગમાં કોઈ રોકવાને સમર્થ નથી. જેમ નદીઓને સમુદ્રનો આશરો છે. તો તે નદીઓ કોઈની રોકી રોકાતી નથી અને સમુદ્રમાં ગયે જ રહે છે. તેમ જેને ભગવાનનો દૃઢ આશરો હોય તે પણ ભગવાનના માર્ગમાં અંતરાય રૂપ જે કામ, લોભાદિક દોષ તથા શબ્દાદિક પંચવિષય તથા દેહાભિમાન તથા દેહના સગાં-સંવંધી આદિક માયા તેનો કોઈનો રોક્યો રોકાય નહીં. અને જેને ભગવાનનો એવો દૃઢ આશરો હોય તેને કાલ, કર્મ અને માયાનો પણ ભય મટી જાય છે. અને જેને ભગવાનનો એવો દૃઢ આશરો ન હોય તે તો કાલ, કર્મ અને માયાને વશ થઈને જન્મ-મૃત્યુને પામે છે. અને મહાદુઃખને ભોગવે છે.

જેમ ઘંટીને વિપે દાળા દલાય છે. તેમાં જે દાળા ઘંટીના સ્પર્શથી ડાનો આશરો કરીને સ્થિત રહે છે તે દાળાને ઘંટી દબાવી શકતી નથી. અને જે તે સ્પર્શથી ડાનો આશરો મૂકીને છોટે જાય છે તેને ઘંટી દબાવીને લોટ કરી નાખે છે. તે જેમ ઘંટીને સ્પર્શથી ડાનો આધાર છે તેને કરીને ઘંટી ફરે છે. તેમ આ જગતરૂપ ઘંટી છે. અને તેના આધાર પરમાત્મા ભગવાન છે. તેમ ભગવાનના આધારે કરીને ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ અને પ્રલય રૂપ ફેરાને વિપે અનંત જીવ જે તે જન્મ-મૃત્યુરૂપી મહાકષ્ટમાં પીલાયા કરે છે. અને જે જીવ જગતના આધાર એવા જે ભગવાન તેને આશરે રહે છે

અને ભગવાન વિના વીજે ક્યાંય લોભાતા નથી તે જીવ જે તે કાલ-કર્મરૂપ ઘંટીના પાસમાં આવતા નથી. અને તે ભક્તો નિર્ભય થઈ રહ્યા છે. અને જે જીવ ભગવાનનો આશરો મેલીને પંચવિપયમાં લોભાય છે તે જીવ જગતરૂપી ઘંટીમાં દલાય છે; કહેતાં જન્મ-મૃત્યુને ભોગવે છે.

માટે ભગવાન વિના વીજે ક્યાંય પ્રીતિ ન રહે અને એક ભગવાન-ને વિષે દૃઢ પ્રીતિ રહે એજ આશરાનું રૂપ છે. માટે જેને મહાસુખિયા થવું હોય તેણે સર્વે માયાના પડપંચનો ત્યાગ કરીને એક પ્રત્યક્ષ ભગવાનનો આશરો રાખવો. એજ જીવની અતિહીત વાર્તા છે.”

इति श्री मुखसिद्धांत १०७ समाप्त ॥

૧૦૮ વિષય :—કુશાગ્ર-બુદ્ધિવાળાનાં લક્ષણ

શ્રીહરિકૃષ્ણાય નમોનમઃ--સંવત્ ૧૯૧૯ ના કારતક સુદ ૮ને દિવસ મહારાજ શ્રીહરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી પીંપળી મધ્યે ચુડાસામા મોતી-ભાઈ વેચરભાઈના દરવારમાં ઉગમણે વાર ઓરડાની ઓશરીમાં ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે જરિયાની વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં અને પુષ્પના આભૂષણ સર્વે અંગમાં શોભી રહ્યાં હતાં. અને પોતાના મુખાર-વિંદની આગળ સાધુ તથા ઘણાંક હરિભક્તની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

પ્રશ્ન :—પછી પરમસિદ્ધાનંદ સ્વામીએ પ્રશ્ન પૂછ્યું જે “હે મહારાજ! શાસ્ત્રમાં એમ કહ્યું છે જે ‘જેની કુશાગ્ર બુદ્ધિ હોય તેને વ્રહ્મની પ્રાપ્તિ થાય છે.’ તે કુશાગ્ર બુદ્ધિ તે ત્યાગી થયો હોય તેની કહેવાય કે ગૃહસ્થા-શ્રમમાં વહુ ઢાહ્યો હોય તેની કુશાગ્ર બુદ્ધિ કહેવાય ? અને તે કુશાગ્ર બુદ્ધિ કેમ થાય ? તે કહો.”

પછી મહારાજ ચોલ્યા જે “બુદ્ધિ બે પ્રકારની છે, તેમાં એક તો

ધર્મ, અર્થ અને કામ પર બુદ્ધિ છે. અને તેમાં જેની બુદ્ધિ વધુ જણાતી હોય અને બુદ્ધિ કરીને આજ્ઞા વિશ્વનું કારણનું ચલાવે એવો હોય, તથા દેવતાના જેવી બુદ્ધિ હોય, તથા વૈરાજપુરુષના જેવી બુદ્ધિ હોય, તથા અનંત કોટી બ્રહ્માંડ ઉપજાવે એવો જે મુલ પ્રકૃતિપુરુષ તેના જેવી બુદ્ધિ હોય તો પણ તે સ્થૂલ બુદ્ધિવાળા છે. કેમ કે એ સર્વે સકામભાવે કરીને વહાર દૃષ્ટિયે વર્તે છે. તે વહાર દૃષ્ટિવાળાને બ્રહ્મની પ્રાપ્તિ થતી નથી. કેમ કે વહાર દૃષ્ટિવાળા જેમ જેમ મોટપને પામતા જાય છે તેમ તેમ તેને બ્રહ્મ અને પરમાત્માથી છેદું પડતું જાય છે.

જેમ કોઈને જવું હોય ઉગમણું અને ચાલવા માંડે આથમણો, તે જેમ જેમ ચાલતો જાય તેમ તેમ વધારે વધારે છેદું પડતું જાય તેમ અંતર્યક્તિ જે આત્મા તેને વિષે રહ્યા જે પરમાત્મા પરબ્રહ્મને ભૂલીને 'દેહ હું છું.' એમ માનીને વહાર દૃષ્ટિયે કરીને જે જે સાધન જપ, તપ, વ્રત, દાન, પુન્યાદિક કરે છે તો પણ તે સર્વે સ્થૂલ બુદ્ધિવાળા છે. અને તે ચાર વેદ અને ચૈત્ર શાસ્ત્રના અર્થ મોઢે કરીને કહી જતાં હોય તથા સંસારનો ત્યાગ કરીને ભેલ લીધો હોય અને પોતા પાસે ધાતુ પણ કાંઈ ન રાખતો હોય. તથા એકાંત પકડીને બેઠો હોય તો પણ જ્યાં સુધી પંચવિષયની વાસનાએ કરીને વહાર દૃષ્ટિયે વર્તે છે તો તે સર્વે જાડી બુદ્ધિવાળા છે. અને જ્યાં સુધી પંચવિષયની વાસનાએ કરીને દેહના સુખ સારુ ક્રિયા કરે છે ત્યાં સુધી તેને બ્રહ્મની પ્રાપ્તિ કોઈ કાળે થતી નથી.

અને જે પોતાના આત્માના મોક્ષને અર્થે નિષ્કામભાવે કરીને સત્પુરુષનો સમાગમ કરે છે અને તે સત્પુરુષનો સમાગમ કરીને એમ સમજતો હોય જે 'સ્થૂલ, સૂક્ષ્મ અને કારણ એ ત્રણ દેહ તથા જાગૃત, સ્વપ્ન ને સુષુપ્તિ એ ત્રણ અવસ્થા તથા રજ, તમ અને સત્ત્વ એ ત્રણ ગુણ, તે સર્વે થકી વિલક્ષણ કહેતાં એથી નોંચો એવો જે આત્મા તેને પોતાનું સ્વરૂપ

જાણીને પંચવિષયનો ત્યાગ કરીને તે આત્માને વિપેરહ્યા એવા જે પરમાત્મા ભગવાન તેને પામવા સારુ જપ, તપ, વ્રત, દાન, પુન્યાદિક જે જે સાધન કરે છે તેને બ્રહ્મની પ્રાપ્તિ થાય છે. અને તે શાસ્ત્રનો ભળેલો હોય અથવા વગર ભળેલો હોય, અને તેની ઝાણી બુદ્ધિ જણાતી હોય અથવા થોડી બુદ્ધિ જણાતી હોય, અને તે ત્યાગી હોય અથવા સંતારમાં રહ્યો હોય પણ જો તે નિષ્કામભાવે આત્માના મોક્ષને અર્થે પ્રવર્તે છે તે સર્વે કુશાગ્ર બુદ્ધિવાલા છે. અને તે વિનાના સૂણે એવા મોટા કહેવાતા હોય તો પણ તે જાડી બુદ્ધિવાલા છે.

જેમ કોઝક અતિ ઊંચો મોટો પહાડ હોય અને તેના ઉપર દીપડાકે સાવજ ચઢ્યા હોય તો પણ તે ભૂચર કહેવાય; કહેતાં પૃથ્વી ઉપર રહેનારા છે. અને માંઘ અથવા મચ્છર તે પૃથ્વી થકી હાથ ઊંચે ઉડે તો પણ તે સ્થેચર કહેવાય કહેતાં આકાશમાં રહેવાવાલાં છે. તેમ જે સકામભાવે કરીને દેહના સુખ સારુ ક્રિયા કરે છે તેની ઘણીક બુદ્ધિ જણાતી હોય તો પણ તેની જાડી બુદ્ધિ જાણવી અને જે નિષ્કામભાવે આત્માના મોક્ષને અર્થે જતન કરે છે, તેની થોડી બુદ્ધિ જણાતી હોય તો પણ તેની કુશાગ્ર બુદ્ધિ જાણવી. અને તેને જ બ્રહ્મની પ્રાપ્તિ થાય છે.

અને તે કુશાગ્ર બુદ્ધિ થવાનો પણ એ જ ઉપાય છે જે જેની કુશાગ્ર બુદ્ધિ છે એવા જે પ્રત્યક્ષ ભગવાન અથવા તે ભગવાનના ઉપદેશે કરીને કુશાગ્ર બુદ્ધિને પામ્યા એવા જે ભગવાનના ધાર્મિક સંત તેની સેવા અને તેને સમાગમે કરીને કુશાગ્ર બુદ્ધિ થાય છે અને તેને બ્રહ્મની પ્રાપ્તિ થાય છે. એ તમારા પ્રશ્નનો ઉત્તર છે.”

इति श्री मुखसिद्धांत १०८ समाप्त ॥

૧૦૯ વિષય:—મહામોહ, મોહ, પ્રમાદ અને આલસ તેને ટાલવાના ઉપાય

શ્રી હરિકૃષ્ણાય નમોનમ:—સંવત્ ૧૯૧૯ ના કારતક સુદ ૯ ને દિવસ મહારાજ શ્રીહરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી પીંપળી મધ્યેસોની જેચંદ મન-જીને ઘેર ઉત્તરાદે વારનાઓરડાની ઓસરીમાં ગાદી તકિયે યુક્ત ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે જરિયાની વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં. અને કંઠમાં ગુલાવના પુષ્પના હાર, તોરા અને ગુચ્છ ધારણ કર્યા હતા. લલાટને વિષે કંકુનો ચાંદલો કર્યો હતો અને પોતાના મુખારવિંદની આગલ સાધુ તથા ઘણાક હરિભક્તની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

પ્રશ્ન:—પછી ગામ પીંપળીના વ્યાસ શીવલાલે મહારાજને હાથ જોડીને એક પ્રશ્ન પૂછ્યું જે “હે મહારાજ ! જેને પ્રગટ ભગવાનના સ્વ-રૂપનો અડગ નિશ્ચય હોય અને તેનું ભજન કરતો હોય અને પોતાને આત્મારૂપ માનતા હોય અને પંચવિષયની વાસના ટલી ગઈ હોય તેને ફરીને જન્મ ધરવો પડે કે ન ધરવો પડે ? તે કહો.”

પછી મહારાજ બોલ્યા જે “તેને તો જન્મ ધરવો પડે નહીં. જેમ વીજને અગ્નિમાં શેક્યું હોય તે વીજ પાછું ઊગે નહીં, તેમ વીજરૂપ જે વાસના તેને આત્મા અને પ્રત્યક્ષ પરમાત્માના સ્વરૂપના જ્ઞાન રૂપી અગ્નિ આગ્રીને જેની વાસના શેકાઈ ગઈ હોય, કહેતાં જેને જ્ઞાને કરીને વાસના ટલી ગઈ હોય તેને પાછો ફરીને જન્મ ધરવો પડે નહીં, અને જેને વાસના હોય તેને જન્મ ધરવો પડે છે. એ તમારા પ્રશ્નનો ઉત્તર છે.”

પછી વળી મહારાજ બોલ્યા જે “જેને પ્રત્યક્ષ ભગવાન મળ્યા હોય અને તે ભગવાનને ભગવાન જાણતો હોય અને તેનું જ્ઞાન સાંભળીને એમ સમજતો હોય જે ‘દેહ તથા દેહ સંવંધી પદાર્થ તે પણ સર્વે મિથ્યા છે. અને દેહ થકી નોંચો એવો જે આત્મા અને આત્માને વિષે રહ્યા એવા જે

પરમાત્મા તે સત્ય છે, અને તેમાં જે આત્મા છે તે મારું સ્વરૂપ છે, અને આત્માના સાચા હિતકારી એવા જે પરમાત્મા તે મને પ્રત્યક્ષ મળ્યા છે.' એમ સમજતો હોય તો પણ તેને પ્રમાદ રહી જાય છે.

હવે પ્રમાદ તે શું ? તો કરવાનું ન કરવું અને ન કરવાનું કરવું, તેનું નામ પ્રમાદ કહેવાય છે. તે કરવાનું શું છે ? અને ન કરવાનું શું છે ? તો ભગવાન અને ભગવાનના સંતની મન, કર્મ, વચને દેહે કરીને અલ્પ સેવા કરવી એ મનુષ્યદેહે કરીને અવશ્ય જરૂર કરવાનું છે, અને ભગવાન અને ભગવાનના સંતની સેવા વિના વીજી જે જે ક્રિયા થાય છે, તે સર્વે ન કરવાનું છે.

માટે કેટલાક હરિભક્ત છે તે એમ જાણે છે જે આત્મા અને પરમાત્મા તે સત્ય છે. અને દેહ અને દેહના સંબંધી જે પદાર્થ છે તે મિથ્યા છે. તો પણ તેને પ્રમાદ રૂપી દોષે કરીને અસત્યનો ત્યાગ કરીને સત્ય એવા જે આત્મા અને પરમાત્મા તેમાં જોડાવાનું નથી, અને રાત દહાડો સંસારમાં અને સંસારમાં કુટાણા કરે છે. અને વેઠે વેલું દબા કરે છે. કેમકે કોટાન કોટી યુગ થયા જીવ માત્ર જે તે સંસાર કરતા આવે છે, અને તેને વિષે ગર્ભવાસ, જન્મ અને મૃત્યુના મહા કષ્ટને ભોગવતા આવે છે, તો પણ તેનો પાર આવ્યો નથી, અને તેમાંથી સુખ પણ કોઈ જીવને થયું નથી. અને કોઈ દહાડે સંસાર ભોગવ્યાથી સુખ થાય એમ પણ નથી. અને પ્રત્યક્ષ પણ એમ દેખાય છે જે રાજા, રંક, શેઠ, શાહુકાર સર્વે ઠાલા આવ્યા છે અને મૂલા ચાલ્યા જાય છે. પણ કોઈ કાંઈ મેળું લાવ્યા નથી. અને કોઈ કાંઈ મેળું લઈ જતાં નથી, તો પણ તે સંસારનો ત્યાગ કરીને ભગવાનની સેવામાં રહેવાનું નથી, તેનું નામ પ્રમાદ છે. એવો મહા પાપરૂપ જે પ્રમાદ તેને ટાલવો તે વધુ કઠણ છે. એ તો ક્યારે ટલે ? તો જેને ઘણાક જન્મના સુકૃત હોય તેને સંસારનો ત્યાગ કરીને પ્રત્યક્ષ ભગવાન

અને ભગવાનના સંતની સેવામાં રહેવાય છે. અને જ્યારે પ્રત્યક્ષ ભગવાન અને સંતની સેવામાં અલ્પ રહે છે. ત્યારે તેને પ્રમાદરૂપી દોષ ટળી જાય છે.

અને પ્રમાદરૂપી દોષનો ત્યાગ કરીને વૈરાગ્યને પામીને સંસારનો ત્યાગ કરીને પ્રત્યક્ષ ભગવાનના સંબંધમાં રહ્યો હોય તો પણ જ્યાં સુધી આત્યંતિક જ્ઞાન થયું ન હોય ત્યાં સુધી તેને આલસરૂપી દોષ રહી જાય છે. કહેતાં જેમ પ્રમાદ કરીને ન કરવાની ક્રિયા રાત દહાડો કરતો હતો તેનો ત્યાગ કરીને તેવી જ રીતે કરવા યોગ્ય જે પ્રત્યક્ષ ભગવાનની નવધાભક્તિરૂપી ક્રિયા તેને ત્યાગપણાને માને કરીને શિથિલપણું વર્તે તેનું નામ આલસરૂપી મહા મોટો દોષ કહેવાય, અને જેમાં આલસરૂપી દોષ હોય તેના ઉપર ભગવાન પ્રસન્ન થતા નથી. માટે જે ત્યાગી થયો હોય તેને આલસરૂપી દોષ રહી જાય છે. અને જ્યાં સુધી આલસરૂપી દોષ હોય ત્યાં સુધી તે આત્યંતિક મોક્ષ જે અક્ષરધામ તેને પામે નહીં.

અને જીવ માત્રને વિષે ચાર દોષ રહ્યા છે. તે ચાર દોષ જેને ટળે તે અક્ષરધામને પામે છે. તે ચાર દોષ કયા ? (૧) તો એક મોહ, મોહ ઇટલે સત્યને અસત્ય માનવું અને અસત્યને સત્ય માનવું. (૨) અને વીજો દોષ મહામોહ છે. મહામોહ ઇટલે સત્ય-અસત્ય કોઈ વાતની જેને ખબર નથી. (૩) અને ત્રીજો દોષ પ્રમાદ, પ્રમાદ ઇટલે કરવાનું ન કરવું અને ન કરવાનું કરવું. (૪) અને ચોથો દોષ આલસ છે. આલસ ઇટલે ન કરવાનું તેનો ત્યાગ કર્યો હોય તો પણ જે કરવાનું છે તે નથી થતું તેને આલસ જાણવી.

અને જેને વિષે એ ચાર દોષ વર્તતા હોય તે પામર જીવ કહેવાય. અને જેને પાપની કે પુન્યની ખબર નથી તેનું નામ મહામોહ કહીએ. અને

તે મહામોહને ટાલ્યાનો એ ઉપાય છે જે કોઈ મહાત્મા પુરુષનો સમાગમ કરીને કર્મકાંડના આસ્તિક ગ્રંથ સાંભળવા. તે કર્મકાંડમાં શું કહ્યું છે? તો વિધિ-નિપેધ કહ્યો છે, તથા સ્વર્ગ અને નરક કહ્યું છે, તથા પાપ અને પુન્ય કહ્યું છે. તેમાંજે નિપેધ-કર્મ કરે છે, કહેતાં ન કરવાનું કરે છે તેને મહાપાપ લાગે છે. અને તે જીવ નરકમાં જાય છે, અને તેને મહા દુઃખ ભોગવવા પડે છે. અને જે વિધિ પ્રમાણે વર્તે છે, તેને મહા પુન્ય થાય છે. અને તે જીવ સ્વર્ગમાં જાય છે અને મહા સુખને પામે છે. પછી જીવ માત્રને સુખ તો સારું લાગે છે અને દુઃખ મુંઝું લાગે છે. માટે નિપેધ-કર્મનો ત્યાગ કરીને સ્વર્ગાદિકના લોભ સારુવિધિ પ્રમાણે પુન્ય-કર્મને કરવા માંડે, પછી તેને ધર્મને વિષે આસ્થા વેસે છે, અને તે જીવને મહામોહ ટલે છે.

અને મહામોહ ટલ્યો હોય તો પળ તેને મોહ રહે છે. અને તે જીવ પામર મટીને વિપયી થાય છે. અને જે વિપયી જીવ હોય તેને પંચવિપયના સુખ અસત્ય છે પણ તેને વિપેક્ષત્યતા રહે છે અને આત્મા અને પરમાત્માને વિષે અસત્યભાવ રહે છે. અને વિપયી જીવ હોય તે દેહને જ પોતાનું રૂપ માને છે, તેનું નામ મોહ જાણવો. અને તે મોહને ટાલવાનો એ ઉપાય છે જે પ્રત્યક્ષ ભગવાન તથા ભગવાનના એકાંતિક પંચવિપયના ત્યાગી સંત તેના મુખ થકી જ્ઞાનકાંડનું શ્રવણ કરવું, કહેતાં સાંખ્યશાસ્ત્રને જ્ઞાને કરીને દેહ આત્માનો વિવેક જાણીને પીંડ, વ્રહ્માંડ આદિક પ્રકૃતિનું કાર્ય સર્વે મિથ્યા જાણીને તે સર્વેનો ધારણ કરનારો જે આત્મા તે સત્ય છે એમ સમજીને આત્મારૂપે વર્તે કહેતાં નિર્વાસનિકપણે વર્તે તેને મોહ ટલે છે. અને જ્યારે મોહ ટલે છે ત્યારે તે જીવ વિપયી મટીને મુમુક્ષુ થાય છે.

અને મુમુક્ષુ થયો હોય તો પળ તેને પ્રમાદ રહે છે. અને તે પ્રમાદને ટાલવાનો એ ઉપાય છે જે પ્રત્યક્ષ ભગવાન અને ભગવાનના સંત તેને

શરણે જઈને તેના મુખ થકી ચાર પ્રકારના પ્રલયનો વિચાર સાંભળીને પીંડ, વ્રહ્માંડાદિકને અસત્ય અને દુઃસ્વરૂપ અને પાપરૂપ જાણીને તે થકી વૈરાગ્યને પામીને તેનો ત્યાગ કરે ત્યારે તેને પ્રમાદરૂપી દોષ ટળી જાય છે અને જેને પ્રમાદ ટળે છે તે મુમુક્ષુ મટીને મુક્ત થાય છે.

અને જે જીવ મુક્ત થયો તે જે તે દેહના સુખ સંવંધી સર્વે ક્રિયા થકી ઉદાસ થાય છે. પણ તે જેમ પોતાના દેહના સુખ સંવંધી ક્રિયામાં ઉદાસ થયો તેમ તેને ભગવાન અને ભગવાનના સંતની સેવાને વિષે પણ ઉદાસપણું રહે છે. તે ઉદાસપણું શાને કરીને રહે છે? તો આલસરૂપી દોષે કરીને રહે છે. તે આલસરૂપી જે મહાદોષ તે ક્યારે ટળે? તો જેને આત્યંતિક જ્ઞાને કરીને આલસ ટળી ગઈ હોય એવા જે એકાંતિક સંત તેનો સમાગમ કરીને તે થકી ભગવાન અને ભગવાનના સંતની સેવાનો અલૌકિક મહિમા અને તેનો જે અપરિમિત લાભ તેને સમજે અને આત્યંતિક જ્ઞાન પામીને પોતાના આત્માને અક્ષરબ્રહ્મ જાણીને એ અક્ષરના આધાર એવા જે પરબ્રહ્મ પુરુષોત્તમ ભગવાન ‘તે મને પ્રત્યક્ષ મળ્યા છે’ એમ સમજીને તેના સ્વરૂપનો ઉત્તમ નિર્વિકલ્પ નિશ્ચય થાય ત્યારે તેને આલસરૂપી દોષ ટળે છે. અને તેની ઉપર ભગવાન અત્યંત પ્રસન્ન થાય છે, અને તે આત્યંતિક મોક્ષને પામે છે.

હવે એવા જે ચાર દોષ તે ક્યારે ટળે છે? તો આત્યંતિક મોક્ષના દાતા એવા જે સર્વે અવતારના અવતારી પરબ્રહ્મ પુરુષોત્તમ ભગવાન તે પ્રત્યક્ષ મળે તથા ભગવાનના સંત મળે અને તે ભગવાન અને સંતનો દૃઢ આશરો કરે તો તેના દોષ સર્વે ટળી જાય છે. માટે તે સર્વે દોષ ટાળવાનો સમો આજ તમારે સર્વેને આવ્યો છે તે તમારા મોટા ભાગ્ય છે.”

इति श्री मुखसिद्धांत १०९ समाप्त ॥

૧૧૦ વિષય :—આને આ દેહે આત્યંતિક મોક્ષ

શ્રી હરિકૃષ્ણાય નમોનમઃ—સંવત્ ૧૯૧૯ ના કારતક સુદ ૧૦ ને દિવસ મહારાજ શ્રી હરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી પીંપળી મધ્યે સોની લાલા મનજીને ઘેર ઉત્તરાદે ચારના ઓરડાની ઓશરીમાં ગાદી તકિયે ચુકત ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે જરિયાની વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં અને પુષ્પના આભૂષણ સર્વે અંગમાં શોભી રહ્યા હતા. અને કંકુનો ચાંદલો કર્યો હતો અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ સાધુ તથા ઘણાંક હરિભક્તની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

પછી મહારાજ કૃપા કરીને પોતાના આશ્રિત જે સર્વે ભક્તજન તે પ્રત્યે બોલ્યા જે “જેને આને દેહે કરીને આત્યંતિક મોક્ષ પામવો હોય તેને અમારો દૃઢ આશરો કરીને પંચવિષયનો ત્યાગ કરવો. અને તે વિષય ત્યાગ કરવામાં કઠણ પડે તો પણ સહનશક્તિ રાખીને પ્રથમ તો વઢા-ત્કારે દેહે કરીને પંચવિષય ભોગવવા જ નહીં. અને એવી રીતે સહનશક્તિ રાખીને જે વિષયનો ત્યાગ કરે છે તેની ઉપર ભગવાનની કૃપા થાય છે. અને પછી તેને ભગવાનની કૃપા કરીને પંચવિષયનો અંતરમાંથી અતિ-શય અભાવ થઈ જાય છે. અને તેને પછી વિષય ગ્રહણ કરવા પણ ઘણાં કઠણ પડે છે. જેમ અફીણનું વંધાણ કરે ત્યારે પ્રથમ તો કઠણ પડે. અને પછી તો અફીણ વિના ઘડીક પણ ચાલે નહીં. તેમ પ્રથમ તો વિષયનો ત્યાગ કરે ત્યારે કઠણ જેવું જણાય પણ પછી તો વિષયનો ત્યાગ કરવો એજ તેને પરમ સુખ જણાય અને વિષયને ભોગવવા એજ તેને મહા દુઃખ જણાય છે.

જેમ વઢીયારા ગોધલાને પ્રથમ એના ટોઢામાંથી નોંખો પાડે ત્યારે તેને વધુ વસમુ લાગે છે અને તેના ટોઢાના ગોધલા વિના વાંધરડા

નાશ્યા કરે અને લીલીચાર, ગોઠ અને કપાસીયા સ્વરાત્રે પળ તેને મોઢા-
માં ઘાલે નહીં. અને તેનો ધળી હોય તેને પળ ગાંઠે નહીં અને મઢક્યા
કરે. પછી તે સહન કરીને થોડા દિવસ રહે તો તેને ગોઠી જાય અને
જીવ ધરફે અને પછી સ્વડ, સ્વાળ પળ સ્વાવા માંડે. અને તેના ધળીથી
પ્રથમ તો મઢકીને નાશી જતો હતો પળ પછી તો તેને વાંસે ફરતો ફરે.
અને આગળના પોતાના ટોળાના વાછરડાને સંભારે પળ નહીં. અને તેના
સંગને તો પછી મહાદુઃસ્વરૂપ જાળે. તેમ જીવને પ્રથમ તો પંચવિષયનો
ત્યાગ કરીને સંતના સમાગમમાં રહેતું પઢે તે કઠળ જેવું જળાય છે, પળ
જો તે સહનશક્તિ રાસીને સમાગમમાં પડ્યો રહે તો તેને દિવસે દિવસે
અંતરમાં આનંદ ઉપજતો જાય. અને તેને વિષયને વિષે દુઃસ્વ, દોષ,
દેસાતાં જાય. અને પછી જ્યારે તેમાં દુઃસ્વ અને દોષ જળાયા ત્યારે તો
તેને પંચવિષય દીઠા પળ ગમે નહીં. અને એને તો પંચવિષયનો ત્યાગ
કરીને સંતના સમાગમમાં રહેતું તેને જ પરમ આનંદ માને છે.

માટે વિષયનો ત્યાગ કરતો તેમાં પ્રથમ તો કઠળ જેવું જળાય સ્વરૂં,
પળ પછી તેને મહાસ્વ અને શાંતિ થાય છે અને અદ્ભુત આનંદને પામે
છે. પળ જો પ્રથમ સહનશક્તિ રાસીને વળાત્કારે વિષયનો ત્યાગ કરે
ત્યારે સ્વ પામે. જેમ આલોકમાં કોઈને સ્વ પામવું હોય તો તે પળ
પ્રથમ દાસડો કરે છે ત્યારે તેને તે સ્વ મળે છે. પળ દાસડો કર્યા વિના
તો માયિક સ્વ પળ મળતું નથી તો અલૌકિક અને અવિનાશી એવું
જે માયા પર સ્વ તે દાસડા વિના ક્યાં મળે એમ છે ?

અને પૂર્વે પળ જેને જેને દેહના સ્વનો ત્યાગ કરીને મગવાનને
પાસવા સારું મહા તપ કર્યા છે અને દેહના દમન કર્યા છે તેની ઉપર જ
મગવાન પ્રસન્ન થયા છે. પળ તે વિના વગર દાસડે કોઈની ઉપર મગ-
વાન પ્રસન્ન થયા નથી. તે પળ નિષ્કુલાનંદ સ્વામીના કીર્તનમાં કહ્યું છે

જે—‘તન સુખ ઘ્વાય રામ રીજાય, એ તો વાત હૈ દૂર, વંદે કયું પાયે ઘર દૂર.’ માટે દેહના સુખનો ત્યાગ કરે ત્યારે જ તેના ઉપર ભગવાન રાજી થાય છે. પણ પંચવિપયની કામનારૂપી વાસના તેનો ત્યાગ કર્યા વિના ભગવાન રાજી થાય નહીં. તે પણ તુલસીદાસે કહ્યું છે જે—

કામ ત્યાં રામ નહીં, રામ ત્યાં નહીં કામ;

તુલસી રવિ રત્નની, દોહું નહીં એક ઠામ.

માટે એવી રીતે પંચવિપયનો ત્યાગ કર્યા વિના ભગવાનના પદને પમાતું નથી. તે સારુ સહનશક્તિ રાખીને પંચવિપયનો ત્યાગ કરીને સંત-સમાગસમાં અલ્પ રહેવું. અને તે સંતને સમાગમે કરીને જીવને જ્ઞાન થાય છે. અને જ્ઞાને કરીને ભગવાનના ધામને પમાય છે.”

इति श्रीमुखसिद्धांत ११० समाप्त ॥

૧૧૧ વિષય :—પરતંત્રતામાં સુખ અને સ્વતંત્રતામાં દુઃખ

શ્રીહરિકૃષ્ણાય નમો નમઃ—સંવત્ ૧૯૧૯ ના કારતક સુદ ૧૧ ને દિવસ મહારાજ શ્રીહરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી પીંપલી મધ્યે વ્યાસ ચતુર હીરજીને ઘેર ઉગમણાં વારના ઓરડાની આગળ ફાળીમાં ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે સોનેરી વસ્ત્ર ધારણ કર્યાં હતાં. અને સર્વે અંગમાં પુષ્પના આભૂષણ શોભી રહ્યાં હતાં. અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ સાધુ તથા ઘણાંક હરિમત્કોની સભા ભરાઈને વેઠી હતી.

પછી મહારાજ વોલ્યા જે “જીવને સ્વતંત્રપણું છે અને એક પરતંત્રપણું છે. તેમાં જીવ પરતંત્ર કહેતાં આજ્ઞામાં વર્તે છે તે સુખી થાય છે, કહેતાં પોતાના મનનું ગમતું મૂકીને સત્શાસ્ત્ર અને સદ્ગુરુનાં વચન પ્રમાણે વર્તે છે અને ધર્મમાં દૃઢપણે રહે છે તે મહા-સુખને પામે છે. અને જે સત્શાસ્ત્ર અને સદ્ગુરુનાં વચનનો ત્યાગ કરીને પોતાના મનની ખુશી પ્રમાણે સ્વતંત્ર વર્તે છે તે તો આલોકમાં અને પરલોકમાં મહાદુઃખને પામે છે.

જેમ ધનીયાતું ઢોર હોય તે સુખી થાય છે અને નધનીયાતું ઢોર હોય તે દુઃખી થાય છે. કેમ કે નધનીયા ઢોરને શિયાળે, ઉનાળે અને ચોમાસે ટાઢ, તડકો, વરસાદ તેનું દુઃખ ભોગવવું પડે છે, અને કોઈના ચેતરમાં પડે તો તે ધનીના ધોકા ચાય છે. તેમ જે મનની ખુશી પ્રમાણે સ્વતંત્ર વર્તે છે તે જીવ જે તે જન્મમૃત્યુ, ગર્ભવાસ અને ચોરાશીના મહા-કષ્ટને ભોગવે છે. અને જ્યાં સુધી જીવ પોતાના મનની ખુશી પ્રમાણે સ્વતંત્ર વર્તે છે ત્યાં સુધી તે જીવનું કલ્યાણ કોઈ કાળે થતું નથી. અને જે જીવ પોતાના મનનું ગમતું મૂકીને નિર્માની થઈને પ્રગટ ભગવાન કે તે ભગવાનના ઇકાંતિક પંચવિપયના ત્યાગી એવા જે સાધુ તેની પાસેથી વર્તમાન લઈને તેની આજ્ઞામાં વર્તે છે કહેતાં ભગવાન અને ભગવાનના સંત તેને આધિન વર્તે છે, તેનું જ કલ્યાણ થાય છે. અને તે મહા-સુખને પામે છે.

અને કોઈ એમ કહે જે ‘અમારાથી તો વર્તમાન પળે નહીં.’ તો તેને મહા-પાપી જાણવો. કેમ કે પ્રારબ્ધવશ થઈને ચલ્લદનો અવતાર આવશે ત્યારે કેમ વર્તમાન પાલવા પડશે? તથા ગધેડાના અવતારમાં તથા ઝંટિયાના અવતારમાં કુંભારાદિક ધનીની આજ્ઞા પાલવી પડશે અને મહા-હેરાન થવું પડશે અને કર્મવશ થઈને પરાધિનપણે જેમ ધની કહેશે તેમ વર્તવું પડશે, તો પણ જીવનું કલ્યાણ નહીં થાય. માટે જેને મનુષ્યનો દેહ આવ્યો છે અને તે એમ કહેશે જે ‘અમારાથી તો વર્તમાન પળે નહીં.’ તેને મહાપાપી જાણવો. અને તેને તો આસુરી જાણવો. અને જે દૈવી જીવ હોય તે તો વર્તમાનની ના પાડે જ નહીં અને વળી જે દૈવી જીવ હોય તે ધર્મ તો પાલતા જ હોય તો પણ તે મહાત્મા પુરુષ પાસેથી રાજી થઈને વર્તમાન લે છે, અને તે જીવનું કલ્યાણ થાય છે.

—અને જે મહાત્મા પુરુષ વર્તમાન લેવાયે છે તેમાં કાંઈ તેમને સ્વાર્થ નથી. અને એ તો કેવલ પરોપકાર માટે ઉપદેશ આપે છે, કેમકે ચોરી, છિનાઝી, દારૂ, માટી, વટલવું, વટલાવવું તેનો ત્યાગ કરાવે છે તેમાં મહાત્મા—પુરુષને શો સ્વાર્થ છે ? એ તો કેવલ પરમાર્થ માટે દાખડા કરીને અધર્મ થકી મુકાવે છે. માટે જેને પોતાના આત્માનું રૂઢું કરવાની ઇચ્છા હોય તેને તો સત્પુરુષનો ઉપકાર માનીને પોતાના મનનું ગમતું મૂકીને સત્પુરુષની આજ્ઞામાં મન, કર્મ, વચને વર્તવું. એજ જીવની અતિશય હિતવાર્તા છે.”

इति श्री मुखसिद्धांत १११ समाप्त ।

૧૧૨ વિષય:—યજ્ઞ કરવાથી વાસના ટલે છે

શ્રીહરિકૃષ્ણાય નમોનમ:—સંવત્ ૧૯૧૯ના કારતક સુદ ૧૨ને દિવસ મહારાજ શ્રી હરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી પીંપળીમાં વ્યાસ પુરુષોત્તમ બોધાના ઘેર ઓરડાની ઓશરીમાં ગાદી તકીયા નખાવીને ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે જરિયાની વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં અને સર્વે અંગને વિષે પુષ્પના આમૂષણ શોભી રહ્યા હતા. લલાટને વિષે કુંકનો ચાંદલો કર્યો હતો અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ સાધુ તથા ઘણાંક હરિભક્તની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

પ્રશ્ન :—પછી ગામ પીંપળીના વ્યાસ દેવકરશન વૈદે મહારાજને પ્રશ્ન પૂછ્યું જે “હે મહારાજ ! પંચવિષયની વાસના ટાલ્યાનો શો ઉપાય છે ? તે કહો.” પછી મહારાજ વોલ્યા જે “વાસના ટાલવાનો મુખ્ય ઉપાય તો એ છે જે પ્રથમ તો આત્માના કલ્યાણને અર્થે નિષ્કામભાવે કરીને ભગવાન અને ભગવાનના સંતનો દૃઢ આશરો કરવો અને જેને વાસના ટળી ગઈ હોય એવા જે ભગવાનના આકાંક્ષિક સંત તેનો મન, કર્મ, વચને

સમાગમ કરવો. અને સંતના સમાગમમાં રહીને યજ્ઞ કરવા. અને યજ્ઞને વિષે વાસનારૂપી વીજને હોમી દેવું. એવી રીતે યજ્ઞ કરવા થકી વાસના ટળી જાય છે.

જેમ જ્ઞાડના વીજને અગ્નિમાં શેકીને વાવે તો તે વીજ ઊગે નહીં, તેમ યજ્ઞરૂપી અગ્નિને વિષે વાસનારૂપી વીજને ઘાળી નાખે તો તેને વાસનારૂપી વીજમાંથી ઉપન્યું જે પિંડ-બ્રહ્માંડ તેની સત્યતારૂપી જ્ઞાડનો નાશ થઈ જાય છે. માટે વાસના ટાળવી હોય તેને યજ્ઞ જરૂર કરવા. તેમાં યજ્ઞ બે પ્રકારના છે, એક વહાર-યજ્ઞ છે અને વીજો આભ્યંતર-યજ્ઞ છે. તેમાં દેહે કરીને અધર્મ-અનીતિનો ત્યાગ કરીને ભગવાન અને ભગવાનના નિર્વાસનિક સંત તેની સેવા કરવી, તેને જમાડવા, તથા વસ્ત્ર ઓઢાડવાં, જલ પાવું અને પત્ર, ફલ, ફૂલ આદિક જે જે પદાર્થ અર્પણ કરવું તે સર્વે વહાર-યજ્ઞ છે. અને ઇન્દ્રિયો-અંતઃકરણની વૃત્તિયોને પંચ-વિષયના પદાર્થમાંથી પાછી ઘાળીને ભગવાનના સ્વરૂપમાં જોડી દેવી, તથા સાંખ્ય-વિચારે કરીને દેહ-આત્માનો વિવેક કરવો, તથા ભગવાનની કથા, કીર્તન, ભજન, સ્મરણ, ધ્યાન, પૂજન, જપ, તપ, વ્રતાદિક જે જે કરવું તે આભ્યંતર-યજ્ઞ છે.

—અને એવી રીતે નિષ્કામભાવે યજ્ઞ કરતા કરતા પોતાનું સ્વરૂપ જે આત્મા તે સાક્ષાત્કાર દેખાય છે. અને આત્માને વિષે રહ્યા એવા જે પરમાત્મા ભગવાન પ્રગટ થઈને સાક્ષાત્કાર દર્શન આપે છે. અને તેને ભગવાનના સ્વરૂપનો ઉત્તમ નિર્વિકલ્પ નિશ્ચય થાય છે. ત્યારે તેની વાસનાના વીજ ઘાળી જાય છે. માટે આ કહ્યા એવા જે યજ્ઞ તે કર્યા થકી વાસના ટળી જાય છે. તે સારુ જેને વાસના ટાળવી હોય તેને યજ્ઞ જરૂર કરવા. અને યજ્ઞ કર્યા વિના વાસના ટળે નહીં અને વાસના ટળ્યા વિના જીવનું કલ્યાણ

થાય નહીં. તે સારુ ભગવાન અને ભગવાનના સંતનો દૃઢ આશરો કરીને યજ્ઞ કરવા. એજ વાસના ટાલવાનો ઉપાય છે.”

इति श्रीमुख सिद्धांत ११२ समाप्त ।

૧૧૬ વિષય :—તેત્રીસ કરોડ દેવતા, નવ નાથ અને ચોરાશી સિદ્ધ વિષે

શ્રી હરિકૃષ્ણાય નમોનમઃ—સંવત્ ૧૯૧૯ ના કારતક વદ ૨ ને દિવસ મહારાજશ્રી હરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી પીંપળી મધ્યે શાહ દેવશી મેરાજને ઘેર ઉગમણે વાર ઓરડાની ઓસરીમાં ગાદી તકિયે યુક્ત ઢોલીયા ઉપર વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે જરિયાની વસ્ત્ર ધારણ કર્યાં હતાં અને પુષ્પના હાર કંઠમાં શોભી રહ્યાં હતાં. અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ સાધુ તથા ઘણાક હરિભક્તની સભા મરાઈને બેઠી હતી.

પ્રશ્ન :—પછી વિરજી ભક્તે મહારાજને પ્રશ્ન પૂછ્યું જે “હે મહારાજ ! આ તેત્રીસ કરોડ દેવતા થયા છે તે શું પુન્યે કરીને થયા હશે ? અને નવ નાથ અને ચોરાશી સિદ્ધ થયા છે તે શું સાધને કરીને થયા હશે ? અને તમારી ભક્તિ કરે છે તેને શું પ્રાપ્ત થશે ? તે કહો.”

પછી મહારાજ બોલ્યા જે “સાંભળો એનો ઉત્તર કરીએ છીએ જે તેત્રીસ કરોડ દેવતા થયા છે તે તો સકામભાવ રાખીને ધર્મ, અર્થ અને કામરૂપ ફળને પામવા સારુ અધર્મ—અનીતિનો ત્યાગ કરીને ભગવાનની ઉપાસના કરી છે, તેને કરીને તેત્રીસ કરોડ દેવતા થયા છે. અને નવ-નાથ અને ચોરાશી સિદ્ધ થયા છે તે તો નિષ્કામભાવ રાખીને ધર્મ, અર્થ, કામરૂપ ફળ તેનો ત્યાગ કરીને પ્રત્યક્ષ એવા જે ઋપભદેવ ભગવાન તેની ભક્તિ અને ઉપાસના કરી છે, તેને કરીને નવ નાથ અને ચોરાશી સિદ્ધ થયા છે. અને અમારી ભક્તિ કરે છે તેને એવી પ્રાપ્તિ થાય છે જે અમારો

આશરો કરીને જે અમારું મજન કરે છે તેને વેદ વેદાંતાદિક સર્વ શાસ્ત્રનો સાર એવું જે આત્યંતિક જ્ઞાન તેને આપીને વ્રહ્મરૂપ કરીને અક્ષરધાનને પમાડીએ છીએ.

તે આત્યંતિક જ્ઞાનનું શું રૂપ છે ? તો ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ અને માહાત્મ્યે સહિત પ્રત્યક્ષ ભગવાનની ભક્તિ સિદ્ધ થાય તેનું નામ આત્યંતિક જ્ઞાન છે. તેમાં ધર્મ તે શું ? તો શ્રુતિ-સ્મૃતિમાં કહ્યા જે વર્ણાશ્રમના ધર્મ તે પ્રમાણે દૃઢપણે વર્તવું અને ઇન્દ્રિયો-અંતઃકરણની વૃત્તિયોને વિષય થકી પાછી વાળીને ભગવાનની નવધાભક્તિને વિષે જોડી દેવી, તેનું નામ ધર્મ કહેવાય. અને જ્ઞાનનું શું રૂપ છે ? તો જે જડ-ચૈતન્ય તેનો વિવેક કરવો, કહેતાં જડ એવી જે માયા તે થકી થયો જે ચોવિસ તત્ત્વનો દેહ તેને મિથ્યા જાણીને તે દેહને વિષે રહ્યો એવો જે ચૈતન્ય આત્મા તેને પોતાનું સ્વરૂપ જાણવું. અને આત્મારૂપ થઈને સુખદુઃખ, માનઅપમાન હાણવૃદ્ધિ આદિક જે દેહના ભાવ તેને અસત્ય જાણીને અલંક-અવિનાશી એવો જે વ્રહ્મરૂપ આત્મા તેને વિષે દૃઢ સ્થિતિ પામવું, તેનું નામ જ્ઞાન કહીએ.

અને વૈરાગનું રૂપ એ છે જે પ્રકૃતિપુરુષ થકી ઉત્પન્ન થયું જે પિંડ-વ્રહ્માંડાદિક સર્વે પદાર્થ તેને નિત્ય, નિમિત્ત, પ્રાકૃત અને આત્યંતિક એ ચાર પ્રકારના પ્રલયે કરીને નાશ પમાડીને તેને દુઃખરૂપ અને પાપ-રૂપ જાણીને તેની અંતરમાં અત્યંત અરુચિ કરીને પોતે કેવળ આત્મારૂપ થઈને ભગવાનને વિષે અત્યંત પ્રીતિ કરવી. તેને વૈરાગ જાણવો.

અને ભક્તિનું રૂપ એ છે જે ચૌદ લોકનું એક વ્રહ્માંડ છે, એવાં એવાં અનંત કોટી વ્રહ્માંડ તેની ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ અને પ્રલય તે થાય છે જે થકી એવો એક પ્રકૃતિપુરુષ છે અને એવા અનંત કોટી પ્રકૃતિપુરુષ તે અક્ષરવ્રહ્માના એક રોમના ટીકાને વિષે લીન થઈ જાય છે. અને એવું

જે અક્ષરબ્રહ્મ તેના સાધર્મ્યપણાંને પામ્યા એવા જે અનંત કાટી અક્ષરરૂપ મુક્ત છે, તે સર્વે મુક્તના સ્વામી અને આધાર અને સર્વે મુક્તને સુખના આપનારા એવા જે પરબ્રહ્મ પુરુષોત્તમ ભગવાન દિવ્યમૂર્તિ તે કૃપા કરીને જીવોના કલ્યાણ કરવાને અર્થે પૃથ્વી ઉપર પધારે છે અને મનુષ્યાકૃતિનું ધારણ કરે છે,—‘તે ભગવાન આજ મને પ્રત્યક્ષ મળ્યા છે,’ એમ જાણીને તેને વિષે અત્યંત સ્નેહે કરીને જોડાઈ જબું, તેનું નામ માહાત્મ્યે સહિત ભક્તિ છે. અને તેને આત્યંતિક જ્ઞાન પણ કહેવાય છે.

અને એવી રીતના જ્ઞાનની પ્રવૃત્તિ છે તે પ્રમાણે સમજીને જે અમારી ભક્તિ કરે છે તેને અક્ષરધામની પ્રાપ્તિ થાય છે. અને જે સકામભાવ રાખીને ધર્મમાં રહીને જે અમારી ભક્તિ કરતા હશે તે દેવાદિક લોકને પામશે. અને દેવમાંથી પાછા મનુષ્ય થઈને જ્ઞાનને પામીને નિર્વાસનિક થઈને પણ અંતે તો અક્ષરધામને પામશે. અને જે અમારી પાસે આવીને તાઢીયો પાડતા હશે પણ જો તે ધર્મ થકી ભ્રષ્ટ હશે તો તે યમપુરીમાં જશે. અને ધર્મમાં રહીને જે અમારી ભક્તિ કરે છે તેને અક્ષરધામની પ્રાપ્તિ થશે.”

इति श्री मुखसिद्धांत ११३ समाप्त ॥

૧૧૪ વિષય:—ભગવાનનાં મનુષ્યચરિત્ર

શ્રી હરિકૃષ્ણાય નમોનમ:—સંવત્ ૧૯૧૯ના કારતક વદ ૬ ને દિવસ મહારાજ શ્રી હરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી પીંપઢી મધ્યે શાહ દેવજી મુઢ-જીને ઘેર ઉગમર્ણે ચાર ઓરઢાની ઓસરીમાં ગાદીતકિયા નઢાવીને ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે જરિયાની વઢ્ઢ ધારણ કર્યા હતાં. અને સર્વે અંગને વિષે પુષ્પના આભૂષણ શોભી રહ્યા હતા. લલાટને

વિષે કંકુનો ચાંદલો કર્યો હતો અને પોતાનાં મુખારવિંદની આગળ સાધુ તથા ઘણાક હરિભક્તની સભા ભરાઈને વેઠી હતી.

પ્રશ્ન:-પછી મહારાજે સાધુને એક પ્રશ્ન પૂછ્યું જે “ભગવાન છે તે તો પૂરણકામ છે, અલંકારાનંદ છે અને સર્વેને સુખનાદાતા છે, પણ ભગવાનને બીજો કોઈ સુખ આપે એમ નથી, ભગવાન તો પોતે પોતાને સુખે કરીને જ મહાસુખિયા છે અને બીજા અનંતને પોતે સુખિયા કરે છે. અને ભગવાનને કોઈ વસ્તુ જોડતી નથી, એવા ભગવાન છે. તો પણ સર્વે શાસ્ત્ર તથા સર્વે જે જે મહાત્મા-પુરુષ છે તે એમ કહે છે જે ‘ભગવાનને તન, મન, ધન અર્પણ કરો તો તમારું સારું થાય.’ અને વળી જે જે આપે છે તેનું ભગવાન લીધે પણ છે. અને પોતે ભગવાન પણ એમ કહે છે જે ‘તમારું સર્વસ્વ જે જે હોય તે મને અર્પણ કરો.’ અને શાસ્ત્રમાં પણ એમ કહ્યું છે જે ‘દાન, પુન્ય, વ્રત, તપ, યજ્ઞ જે જે કરવું તે સર્વે કૃષ્ણાર્પણ કરવું.’ અને બ્રાહ્મણ તથા સાધુ તે પણ સર્વેને એમ ઉપદેશ આપે છે જે ‘ભગવાનને અર્થે આપો તો તમારું સારું થાય.’ એવી રીતે સર્વેનું ભગવાન ગ્રહણ કરે છે. ત્યારે તો એમ જોતાં ભગવાન મૂલ્યાઠર્યા, અને સૌ કરતાં તૃષ્ણાવાળા ભગવાન કહેવાય. માટે તેનું કેમ હશે? તે કહો.”

પછી ધર્માનંદ સ્વામી તથા અક્ષરમુક્તાનંદ સ્વામીએ ઉત્તર કરવા માંડ્યો પણ થયો નહીં એટલે મહારાજ વોલ્યા જે “સાંભળો અમે એનો ઉત્તર કરીએ જે ભગવાન તો મૂલ્યા નથી અને તૃષ્ણાવાળા પણ નથી; ભગવાન તો પૂરણ કામ છે. અને જે જીવ છે તે અપૂર્ણ છે. માટે એ અપૂર્ણ એવા જીવોને પૂરણ કરવા સારું પૂરણકામ એવા જે પ્રત્યક્ષ ભગવાન તે જીવોની પેઠે અપૂર્ણ જેવા સજાતિ થઈને તે જીવોની સેવાને ગ્રહણ કરે છે. અને તે પ્રત્યક્ષ ભગવાનની સેવા કરીને અપૂર્ણ એવા જે જીવો તે પૂરણકામ થાય છે. કેમકે ભગવાન છે; તે જીવ માત્રના આદિકારણ છે.

અને ભગવાન સર્વે જીવના જીવન છે. માટે ભગવાનને જે જે આપે છે તે આપનારો પોતે જ પામે છે.

જેમ વૃક્ષના મૂળમાં પાણી રહે તો તે પાણી વૃક્ષની ઢાળે ઢાળે અને પાંદડે પાંદડે ચડી જાય છે અને તે વૃક્ષવૃદ્ધિને પામે છે. તેમ વૃક્ષ રૂપ જે જીવો તેના મૂળરૂપ ભગવાન છે. તે ભગવાનને જીવ જે તે ભાવે કરીને જે જે અર્પણ કરે છે તે અર્પણનો કરનારો જીવ પોતે જ તે સુખને પામે છે અને તે જીવ મહા સુખિયો થાય છે. વઢી જેમ છેદૂત છેતરમાં વીજ વાવે છે. તે વાવનારો છેદૂત જે તે એક દાણાના હજારગણા દાણા પામે છે અને તેમાં છેતરને કાંઈ લેવું દેવું નથી. અને જે જે સ્ત્રી મહેનતથી છેતરમાં વાવે છે તેને નીપજ આવે છે. તેમ શુદ્ધભાવે કરીને જે જે જીવ ભગવાન અને સંતની સેવા કરે છે, તથા જે જે અર્પણ કરે છે તે જે તે અર્પણનો કરનારો અને સેવાનો કરનારો પોતે જ સુખને પામે છે, અને ભગવાનને તો તેમાં લેવા દેવા નથી. અને ભગવાન જે જે ગ્રહણ કરે છે તે તો કેવલ દયાણ કરીને ગ્રહણ કરે છે.

જેમ મોટો ચક્રવર્તી રાજા હોય તેને કોઈક ગરીબ શુદ્ધભાવે કરીને જમવાનું નોતરું આપે ત્યારે તેને ઘેર મહેર કરીને રાજા જમવા જાય, અને તે રાંકને ઘેર તો જારના ઢોકલાં કર્યા હોય તેને જમે. તે શું રાજા કાંઈ જારના ઢોકલાંનો મૂલ્યો હતો તે જમવા ગયો ? તે તો પોતાને ઘેર ભારે ભારે મેવા હતા તેને મેલીને રાંકને ઘેર ગયો, માટે રાજા મૂલ્યો તો ન હતો. પણ તે રાંક ઉપર મહેરવાની કરીને તે રાંકને ઘેર રાજા જમવા જાય છે. અને તે રાજાને જારના ઢોકલાં ભાવે એમ તો નથી તો પણ તે રાંકનો ભાવ જોડીને તેને મોજ આપવા સારુ અને તેને સુખિયો કરવા સારુ રાંકના ઢોકલાં જમે છે.

તેમ ભગવાન તો અનંત કોટી બ્રહ્માંડના રાજાધિરાજ છે, અને લક્ષ્મીના સ્વામી છે અને સુખના તો સાગર છે, એવા જે ભગવાન તેને પોતાના સુખમાંથી એક સઠી ભરીને સુખ પ્રકૃતિપુરુષને આપ્યું છે. તે સુખે કરીને પ્રકૃતિપુરુષ જે તે અનંત કોટી બ્રહ્માંડ ઉપજાવવાની શક્તિને પામ્યો છે. અને તે બ્રહ્માંડ બ્રહ્માંડ પ્રત્યે પ્રધાનપુરુષ, મહત્ત્વ, વૈરાજ-પુરુષ, તથા બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને શીવ, તથા ઇન્દ્રાદિક દેવ, ઋષિ, ગાંધર્વ, રાજા, રાંક, પશુ, પક્ષી, આદિક સર્વે ભગવાનના સુખમાંથી જે તે એક સઠી ભરીને ટીંપુ નાણું તેને કરીને સુખિયા થયા છે. અને તે સુખ પળ અપાર જેવું જણાય છે, તો ભગવાનના સુખનો તો પાર કેમ આવે? અને ભગવાનના ધામનું જે સુખ છે તેની આગલ દેવાદિકના સુખને તો નરક જેવું કહ્યું છે. માટે દેવાદિકના સુખને નરક જેવું કહ્યું ત્યારે મનુષ્યના સુખની તો ગણતરી જ શી? એતો ભગવાનના સુખ આગલ કાંઈ જ નહીં.

એવા જે ભગવાન તે તો કેવલ જીવોના ઉપર દયા કરીને સેવાનું ગ્રહણ કરે છે. તથા જે જે અર્પણ કરે છે તેને દયા કરીને ગ્રહણ કરે છે અને તે જીવને જે જે ઇચ્છા હોય તે તે સુખને પમાડે છે. તેમાં જે નિષ્કા-મભાવે સેવા-ભક્તિ કરે છે તેને તો ભગવાન જે તે પોતાના અક્ષરધામને પમાડે છે. અને જે સકામી છે તેને જે જે ઇચ્છા હોય તે તે આપે છે. અને એવા જે ભગવાન તે જે તે સર્વેની સેવાને ગ્રહણ કરતા થકા પળ કોઈમાં વંધાતા નથી. અને નિર્લેપ રહે છે. જેમ રાજા જે તે રાંકના જારના ઢોક-લામાં સુખ માનીને વંધાય નહીં અને એ તો રાંક ઉપર દયા કરીને જમવા જાય છે, તેમ ભગવાન જે તે રાજા, દેવ, બ્રહ્મા અને પ્રકૃતિપુરુષના સુખ તેને જારના ઢોકલાં તુલ્ય દેશે છે. માટે કેવલ દયા આપીને જીવોની સેવાનું ગ્રહણ કરે છે. અને તે જીવોની સેવાને ગ્રહણ કરીને તેને જ સુખિયા કરે છે. તે સારુ જેને મહાસુખિયા થવું હોય તેને શુદ્ધભાવે કરીને અતિ

दीन थइने तन, मन, धनथी भगवाननी सेवा करवी तो ते जीव महासुखने पामशे. अने पूर्वे पण जेणे जेणे भगवाननी सेवा करी छे ते ज महासुखने पाम्या छे. माटे भगवानने जे जे अर्पण करशे ते ज सुखिया थशे अने जे भगवानने अर्पण नहीं करे ते कोई काळे सुखिया थवाना नथी.

जेम शरीरमां हाथ, पगादिक इन्द्रियो छे ते जे कामकाज करीने रळीने पेटने खवडावे छे, अने पेट तो कांइ कामकाजकरे नहीं अने वेतुं वेतुं खाय. त्यारे हाथ, पग आदिके विचार कयों जे 'पेट तो कांइ कामकाज करे नहीं अने वेतुं वेतुं खाय छे. माटे आज आपणे पेटने खावा आपवुं नहीं.' पछी पेटने खावा न आप्युं. अने ज्यां वपोर थया त्यारे तो हाथ-पग ढीला पडवा लाग्या, अने सांजपडी त्यारे हाथ-पगमांथी चेतन जतुं रहुं. त्यारे हाथ-पगे कह्युं जे 'पेटभाइ अमने ते शुं थयुं?' त्यारे पेदे कह्युं जे 'शुं थयुं ते शुं? मने तमे खावा आप्युं नहीं तेणे करीने तमने दुःख थयुं छे. माटे मने जे तमे खावा आपो छो ते तो तमारा सुख सारु आपो छो. केमकेमने जे जे खावा आपो छो तेनो रस सर्वे हाथ-पगादिक इन्द्रियोमां नोखो नोखो चडी जाय छे तेने करीने तमे ज सुखिया थाओ छो, तेमां मारे लेवुं देवुं नथी.'

तेम ए तो दृष्टांत अने एनुं सिद्धांत ए छे जे भगवानने जीव जे जे अर्पण करे छे ते अर्पणनो करनारो पोते ज सुखने पामे छे. तेमां जेटलुं जे जीव भगवानने अर्पण करे छे ते टलुं ते सुखपामे छे. अने जेटलुं जीव लोभे करीने पोते राखे छे ते टलुं तेने दुःख रहे छे. केमके जे जे आपे छे ते दुःख ज आपे छे अने दुःखने साटे भगवान तेने सुख आपे छे. अने जेटलुं जे राखे छे ते टलुं तेने दुःख रहे छे.

त्यारे कोई कहेशे जे दुःख शुं करवा राखता हशे? तो ज्यां सुधी

જીવને અજ્ઞાન છે ત્યાં સુધી જીવ દુઃખને રાખે છે. જેમ વાઝક હોય તે સોમલશ્વરને મોઢામાં નાખે ત્યારે તેના માવતર તેને કહેજે ‘મોઢામાંથી તેને કાઢી નાખ, નહીંતર મરી જઈશ.’ એમ કહે તો પણ તે સોમલશ્વરને મોઢામાંથી કાઢી નાખે નહીં. કેમ કે તેને મૂઆની શ્વર નથી. પછી તેની મા હોય તે તેને ફોસલાવીને એમ કહે જ ‘સોમલશ્વર તું મને આપ તો હું તને દૂધ અને સાકર શ્વરડાવું.’ પછી તે વાઝક વધાય સોમલશ્વરને મોઢામાંથી કાઢીને તેની માને આપી દે તો તે જીવતો રહે અને દૂધ અને સાકર શ્વર અને સુખને પામે. અને જો અણસમજણે કરીને જેટલો સોમલશ્વર પોતાના મોઢામાં રાખે તો તેટલું તેને દુઃખ થાય છે.

તેમ સોમલશ્વરરૂપ જગતના પંચવિષય છે, તે જગતના વિષયને વાઝક જેવા જે અજ્ઞાની જીવ છે તે વાસનાઈ કરીને પંચવિષયને ભોગવે છે. અને તે વિષયને ભોગવે કરીને જન્મ-મૃત્યુ, ગર્ભવાસ અને ચોરાસીમાં મહાદુઃખને ભોગવે છે. તે દુઃખને ભગવાન જાણે છે. પણ જીવ જાણતો નથી. જેમ સોમલશ્વરમાં દુઃખ છે તેને વાઝક જાણે નહીં અને સુખ જાણીને શ્વર, તેમ અજ્ઞાની જીવ પંચવિષયમાં દુઃખ છે તેને જાણતા નથી અને સુખ જાણીને વિષયને ભોગવે છે. તે પંચવિષયને માવતરરૂપ ભગવાન અને ભગવાનના સંત તે મુકાવે છે, તો પણ તેને વાઝક જેવો જે અજ્ઞાની જીવ છે તે હલાહલ વિષરૂપ પંચવિષય તેનો ત્યાગ કરતા નથી.

—પછી તે અજ્ઞાની જીવોને દેવાદિકના સુખનો લોભ દેખાડીને વિષયનો ત્યાગ કરાવે છે. તે જીવોઈ પંચવિષયના પદાર્થમાં માલ માન્યો છે માટે જ્યાં ત્યાં તો નાચી દીઈ નહીં. તે સારુ તેને ભગવાન અને સંત જે તે એમ લોભ દેખાડે છે જે ‘જો તું ભગવાનને અર્પણ કરે તો તેમાંથી તને ભગવાન મહાસુખ આપશે.’ પછી જેટલું ભગવાનને અર્પણ કરે છે તેટલું તેને સુખ થાય છે. અને જેટલું જે અજ્ઞાને કરીને પાસે રાખે છે તેટલું તેને

દુઃખ રહે છે. અને જે પોતાનું સર્વસ્વ તન, મન, ધન ભગવાનને અર્પણ કરે છે તે જીવે જે તે નિર્વાસનિક થઈને વ્રહ્મરૂપ થઈને ભગવાનના અક્ષર-ધામને પામે છે અને જેટલી જેને વાસના રહે છે તેટલું તેને જન્મમૃત્યુ રૂપી મેઘાંદુઃખ રહે છે. માટે ભગવાન અને ભગવાનના નિર્વાસનિક સંત તેને જે જે અર્પણ કરે છે તે પોતાના સુખ સારુ કરે છે, પણ ભગવાન અને ભગવાનના સંતને તેમાં રંચ માત્ર સ્વાર્થ નથી.

અને એ તો જેમ વાલક પાસેથી એની માસોમલખાર માગી લે તેમ ભગવાન જે તે કેવલ દયાળુ કરીને સર્વે જીવોની સેવાનું ગ્રહણ કરે છે. અને ગ્રહણ કરતા થકા પણ તેમાં ભગવાન વંધાતા નથી અને નિર્લેપ થકી વર્તે છે. જેમ કમલનું પાન છે તે જલમાં રહ્યું થકું જલમાં લોપાતું નથી, તેમ ભગવાન છે તે પણ મનુષ્યાકૃતિનું ધારણ કરીને સર્વે મનુષ્યની સેવાનું ગ્રહણ કરતા થકા પણ નિર્લેપ રહે છે. અને દેવમાં ભગવાન દેહનું ધારણ કરે છે ત્યારે સર્વે દેવની સેવાને ગ્રહણ કરતા થકા પણ તેની પર વર્તે છે.

—અને બીજા જીવો જો ભગવાનનો વાદ લઈને સેવા કરાવે અથવા કોઈનું કાંઈક પદાર્થ ગ્રહણ કરે તો તે સેવાનો કરાવનારો અથવા પદાર્થનું ગ્રહણ કરનારો પુરુષ જે તે તેમાં લોભાઈને ઐષ્ટ થઈ જાય છે. તે ભલે સુદ્ધે એવો મોટો દેવ, વ્રહ્માદિક જેવા હોય તો પણ તે પંચવિપયનું ગ્રહણ કરીને ઊગરવાને કોઈ સમર્થ નથી. જેમ વાલકના મોઢામાંથી સોમલ-ખાર કાઢી લઈને વીજો ચાવા જાય તો તેના પ્રાણ જાય, તેમ જ્યાં સુધી જેને પંચવિપયની વાસના છે ત્યાં સુધી તે પંચવિપયની વાસનાનું ગ્રહણ કરવા જશે તો તે જરૂર ઐષ્ટ થયા વિના રહેશે નહીં.

માટે સેવા કરવા યોગ્ય અને સર્વે જીવ માત્રને સર્વસ્વ અર્પણ કરવા

યોગ્ય એવા તો એક ભગવાન જ છે. કેમ કે એક ભગવાન જ કોઈ વિષ-યમાં લોભાય એવા નથી. જેમ વાઝકની મા છે તે વાઝકના મોઢામાંથી સોમલખારને લઈને પોતે તેને નાચીંદે છે, પણ તેને ખાતી નથી, કેમ કે તેની મા એ સોમલખારમાં મૃત્યુ જાણું છે. તેમ સોમલખારરૂપ જે પંચવિષયના પદાર્થ તેને વાલકરૂપ એવા જે અજ્ઞાની વાસનાવાળા જીવ તેની પાસેથી લઈને ભગવાન જે તે જીવને નિર્વાસનિક કરીને મહાસુખને પમાડે છે. અને ભગવાન પોતે માયા પર નિર્લેપ થકા અસંગી વર્તે છે. પણ પોતે તેમાં કાંઈ લોભાતા નથી. માટે ભગવાન તો જીવો ઉપર કૃપા કરીને મનુષ્ય જેવા સજાતિ થઈને સર્વે જીવોની સેવાનું ગ્રહણ કરે છે. અને જે જે જીવ સેવા કરે છે અને જે પોતાનું સર્વસ્વ અર્પણ કરે છે, તે જીવ મહાસુખિયો થાય છે માટે ભગવાન તો પૂરણકામ અને અખંડાનંદ છે. અને પોતે પોતાને સુખે કરીને જ સુખિયા છે, પણ વીજા જીવોને પોતાનું સુખ પમાડવા સારુ સર્વે જીવોનું સર્વસ્વ ગ્રહણ કરે છે માટે જેને મહા સુખિયા થવું હોય તેને પોતાનું તન, મન, ધન આદિક સર્વસ્વ ભગવાનને અર્પણ કરવું.”

इति श्री मुखसिद्धांत ११४ समाप्त ।

૧૧૫ વિષય :—શ્રાદ્ધાદિક કર્મ સત્ય છે.

શ્રી હરિકૃષ્ણાય નમોનમઃ—સંવત્ ૧૯૧૯ના કારતક વદ ૮ ને દિવસ મહારાજ શ્રી હરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી પીંપળી મધ્યે શાહત્રિકમ ક્ષેત્રે રને ઘેર આથમળે ચાર ઓરડાની ઓસરીમાં ગાદીતકીયે યુક્ત ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતા અને મસ્તકે ગુલાબી રંગનો ફેંટો વાંધ્યો હતો અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ સાધુ તથા ઘણાંક હરિભક્તની સભા ભરાઈને વેઠી હતી.

પ્રશ્ન:—પછી શાહ દેવશી મેરાજે મહારાજને પ્રશ્ન પૂછ્યું જે “હે મહારાજ ! આ જગતમાં મનુષ્ય મરી જાય છે તેની વાંસે કેટલાક શ્રાધાદિક ક્રિયા કરે છે અને કેટલાક નથી કરતા, માટે તે શ્રાધાદિક ક્રિયા કરે છે તે ઇ મરનારાનો જીવ પામતો હશે કે નહીં પામતો હોય તે કહો ?” પછી મહારાજ બોલ્યા જે “શ્રાધાદિક ક્રિયા કરવી તે સત્ય છે, અને તે મરનારાનો જીવ પણ સર્વે પામે છે તે પણ સત્ય છે. કેમકે ઇ શ્રાધાદિક કર્મ સર્વે વેદમાં કહેલું છે અને જે વેદ છે તે ભગવાનના મુખની વાણી છે. માટે જે જે જીવની વાંસે વેદ-વિધિ પ્રમાણે કરે છે તેના ફલને ભગવાન પહોંચાડે છે.

કેમકે ભગવાન છે તે સર્વે જીવોના કર્મ-ફલના આપનારા છે. તે જે જીવના જેવા કર્મ હોય તેને તેનું ફલ પમાડે છે. કેમકે જો ઇમ ફલ આપતા ન હોય તો દાન, પુન્ય, જપ, તપ, વ્રતાદિક સાધન શું કરવા કરે ? માટે દાન, પુન્યાદિક જે જે કરે છે તેનું ફલ મૂઆ કેડે ઘીજે જન્મે જરૂર ભગવાન પમાડે છે. તે જો ન પમાડતા હોય તો શું કરવા કરે ? માટે જે જે કરે છે તે તે જીવ જરૂર પામે છે. તે સારુ સર્વેના ધર્મમાં જપ, તપ, આદિક સાધન કહ્યાં છે. અને તે કહ્યા પ્રમાણે જે જે કરે છે તેનું જરૂર કલ્યાણ થાય છે. માટે મૂઆની વાંસે પણ જે જે શ્રાધાદિક કરે છે તેના ફલને પણ ભગવાન પહોંચાડવાને સમર્થ છે.

જેમ અંગ્રેજ સરકારે તાર વાંધ્યો છે તે હજારો ગાઉની વાત તે જેની જે પ્રમાણે હોય તેની તે પ્રમાણે ઇક પલવારમાં તારમાં પહોંચાડે છે. તેમ ભગવાન સર્વેના અંતર્યામી છે, તે જે જીવ જેવાં કર્મ કરે છે તેને તેનું ફલ આપે છે. માટે જે જીવ મરે છે તેની વાસના જ્યાંથી મૂઓ હોય ત્યાં રહે છે અને તે મરનારાનો પણ તે ઘરને વિષે તથા ધનમાલ ગામ-

ગરાસને વિષે ભાગ છે. તથા સર્ગા—કુટુમ્બીને વિષે પણ તેની વાસના છે. તે સારુ તેને વાંસે જે જે કરે છે તે તે મરનારો જરૂર પામે છે.

અને જે કોઈક શાસ્ત્રમાં શ્રાધાદિકની ના પાડી હશે તે તો એમ ના પાડી હશે જે કોઈક ભગવાનનો ભક્ત હોય તેણે ભગવાનને શરણે જઈને ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય અને સાહાત્મ્યે સહિત ભગવાનની ભક્તિ સિદ્ધ કરીને પિંડ, વ્રહ્માંડાદિક સર્વે પદાર્થને વિષેથી વાસના ટાળીને પોતે વ્રહ્મરૂપ થઈને સિદ્ધદશાને પામ્યો હોય અને તેનો દેહ પડે ત્યારે તેનો આત્મા તો મહા મુક્ત છે માટે તે તો ભગવાનના અક્ષરધામને પામે છે, અને તેને કાંઈ પામવું વાકી રહેતું નથી. માટે તેને અર્થે શ્રાધાદિકની ના પાડી છે, જે એવા મુક્ત થયા હોય તેને કાંઈ પામવું રહ્યું નથી. કેમકે વાસના-વાળા જીવને પામવાની લાલચ હોય પણ જે નિર્વાસનિક થયો હોય તેને આલોકના સુખ પામવાની ઇચ્છા હોય નહીં. અને એવો જે મુક્ત હોય તેને વાંસે કોઈ શ્રાધાદિક કર્મ કરે એમ પણ હોય નહીં. કેમકે એ તો વૈરાગ્યને પામીને સર્વે સંબંધીનો અને સર્વે ધન-માલનો ત્યાગ કરીને ભેલ લઈને વીજા જીવોના કલ્યાણને અર્થે પૃથ્વીને વિષે ફરતા હોય, તેને કોણ શ્રાધાદિક કરે ? અને તેને કરાવવાનું પણ કાંઈ વાકી રહ્યું નથી. માટે એવા મુક્તની વાંસે શ્રાધાદિક કરવાની ના પાડી છે.

અને જેને વાસના હોય તેને વાંસે તો શ્રાધાદિક જરૂર કરવું. અને એ જીવ પામે છે તે વાત પણ સ્વરી છે. અને જે ભગવાન ભજીને નિર્વાસનિક થયો હોય તેને કાંઈ કરવું રહ્યું નથી. માટે શાસ્ત્રના મર્મને જાણ્યા વિના એક કહેશે જે શ્રાધાદિક કરવું અને એક કહેશે જે ન કરવું, તે સમજ્યા વિના વાદવિવાદ કરે છે. પણ શ્રાધાદિક કરવું તે જ સત્ય છે. અને એવી રીતે જે જે વિધિ-નિયેધને પાળે છે તેનું જ કોઈક દહાડે કલ્યાણ થાય છે. અને જે વિધિ-નિયેધને ઓટા કહીને તેને પાળતા

નથી તે તો મહા પાપી છે અને નાસ્તિક છે. અને તેનું કલ્યાણ પળ કોઈ કાળે થતું નથી.”

इति श्री मुखसिद्धांत ११५ समाप्त ।

૧૧૬ વિષય:—દેહ નિર્વાહ અને કલ્યાણ માટે સાચા માર્ગ

શ્રીહરિકૃષ્ણાય નમોનમ:—સંવત્ ૧૯૧૯ના કારતક વદ ૧૨ને દિવસ મહારાજ શ્રીહરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી પીંપલી મધ્યે વ્યાસ ભગવાન વાલજીને ઘેર ઉગમણે વાર ઓરડાની ઓસરીમાં હિંડોલાલાટ ઉપર વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે જરિયાની વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં અને પુષ્પના આમૂષણ સર્વે અંગને વિષે શોભી રહ્યા હતા. લલાટને વિષે કકુંનો ચાંદલો કર્યો હતો અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ સંતમંડલ તથા ઘર્ણાંક હરિભક્તની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

પછી મહારાજ બોલ્યા જે ‘જીવમાત્રને વે વાતનો સ્વપ છે; એક તો દેહ નિર્વાહને અર્થે દ્રવ્ય જોડે તે દ્રવ્યનો મનુષ્યમાત્રને સ્વપ છે. અને વીજું આત્માને જન્મ-મૃત્યુ અને ગર્ભવાસ રૂપી મહાકષ્ટ છે તેને ટાળવાને અર્થે અને આત્માના કલ્યાણને અર્થે જીવને ભગવાનનો સ્વપ છે. અને તે દ્રવ્યને અર્થે અને ભગવાનને મલવાને અર્થે ઉદ્યમ પણ જીવ સર્વે કરે છે. પણ તેમાં જે રીતે દ્રવ્ય મલવાનો ઉપાય છે તે રીતે ઉદ્યમ કરે તો તેને દ્રવ્ય મળે છે. અને તે ઉપાયને મૂકીને વીજી રીતે દ્રવ્યની ઇચ્છા કરે છે તેને કોઈ કાળે દ્રવ્ય મળતું નથી.

હવે તે દ્રવ્યને મેલવવાનો શો ઉપાય છે? તો પોતાના કુળને ઘટિત કહેતાં વાણિયાને વેપાર કરવો, સેદૂતને સેદ કરવી, ગ્રાહ્યને વિચ્યા મળી-ને યજ્ઞાદિક કરાવતું, ક્ષત્રિયને પોતાના ગામ-ગરાસ હોય તેમાંથી અથવા

પણ વે ત્રણ પેઢી થયાં લાજ, આવરૂ અને વહેવારમાં સારું અને સારું છે. અને તમે સાક્ષાત્કાર મળ્યા તેથી પરલોકમાં પણ સારું થયું. એમ જોતાં તો જણાય છે જે સારે સારું જ થાય છે, પણ હવે તમે કહો તે સારું?"

પછી મહારાજ બોલ્યા જે "તે વાત તો સ્વચ્છ છે. કેમ કે પ્રથમ જીવ જ્યારે મોક્ષને માર્ગે ચાલે છે ત્યારે તેને પહેલો ધર્મ દૃઢ થાય છે અને તે ધર્મે કરીને અર્થ પ્રાપ્ત થાય છે. અને અર્થે કરીને કામ ભોગવે છે કહેતાં આલોકમાં દેહ-નિર્વાહનો વ્યવહાર તે સુખેથી તેને ચાલતો હોય છે અને તેને જ મોક્ષના દાતા તે પ્રત્યક્ષ મળે છે. માટે ધર્મ, અર્થ અને કામે કરીને આલોકમાં પણ લાજ આવરૂ અને વ્યવહારમાં સારું હોય અને તેને પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનદાતા મળે તેણે કરીને પરલોકમાં પણ સારું થાય છે.

અને વઢી ભગવાન છે તે જે રીતે જીવનું સારું થાય તેમ કરે એવા છે માટે કેટલાકને આલોકનાં સારામાં નરસું હોય અને કેટલાકને આલોકનાં નરસામાં સારું હોય. તે સારુ કોઈ જીવ મુમુક્ષુ હોય અને તેને ધન, સ્ત્રી-યાદિક પદાર્થ વંધન કરે એમ હોય તો તે પદાર્થનો નાશ કરે છે. ત્યારે આલોકમાં તો તેનું મુંડું કહેવાય પણ તેના આત્માનું અતિશય સારું છે. માટે એવી રીતે મુંડું તે પણ સારું છે."

પ્રશ્ન:-પછી વઢી મુલુ પટેલે વીજું પ્રશ્ન પૂછ્યું જે 'આત્માને સાક્ષાત્કાર દેખવો તેમાં શું આડું આવે છે?'

પછી મહારાજ બોલ્યા જે "આત્માને દેખવો તેમાં પ્રથમ તો દેહાભિમાન આડું આવે છે અને દેહાભિમાને કરીને પંચવિપયનું આવરણ છે. અને વિપયની આસક્તિયે કરીને કામ, લોભ, સ્વાદ, સ્નેહ અને માન તેને વિપે જીવ અટવાઈ ગયો છે અને તેને કરીને અતિશય વહારદાષ્ટિને

પામીને સ્થૂળભાવને પામી ગયો છે. માટે આત્માને દેખવો તેમાં દેહા-
ભિમાને કરીને પંચવિષયમાં આસક્તિ તથા કામાદિક દોષ તે આડા
આવે છે.

જેમ કોઈક તઢાવમાં અતિશય ઝીળી વસ્તુ પડી હોય, અને તે
તઢાવને મેંસો તથા પાડાઈ માંહી પડીને ઢોળી નાંચ્યું હોય તો તે વસ્તુ
દેખાય નહીં. તેમ અંતઃકરણરૂપ તઢાવ છે, તેમાં અતિ સૂક્ષ્મથી પણ સૂક્ષ્મ
એવો જે આત્મા તે અનાદિ કાલનો પડ્યો છે. તે અંતઃકરણરૂપ તઢાવને
પંચવિષય રૂપી મેંસો તથા કામ, લોભાદિક દોષ રૂપી પાડા તેણે ઢોળી
નાંચ્યું છે. માટે તે ઢોળે કરીને આત્મા દેખાતો નથી.

હવે તે અંતઃકરણનો ઢોળ મટી જાય અને અંતઃકરણ નિર્મલ થાય
ત્યારે આત્મા સાક્ષાત્ દેખાય. જેમ તઢાવમાંથી મેંસો તથા પાડાને કાઢી
મૂકે તો તઢાવ નિર્મલ થાય અને ત્યારે તેમાં જે વસ્તુ હોય તે દેખાય.
તેમ પંચવિષયમાં આસક્તિરૂપ મેંસો તથા કામ, લોભાદિક દોષ રૂપ
પાડા તેનો ત્યાગ કરે ત્યારે અંતઃકરણ શુદ્ધ-નિર્મલ થાય. અને જ્યારે
અંતઃકરણ શુદ્ધ-નિર્મલ થાય છે ત્યારે તેને પોતાનો આત્મા સાક્ષાત્કાર
દેખાય છે અને આત્માને વિષે રહ્યા એવા જે પરમાત્મા ભગવાન તે પણ
દેખાય છે. માટે આત્માને દેખવામાં દેહાભિમાને કરીને પંચવિષયની
વાસના આડી આવે છે. માટે વાસના ટળે તો આત્મા દેખાય, તે તમારા
પ્રશ્નનો ઉત્તર છે.”

इति श्री मुखसिद्धांत ११७ समाप्त ।

૧૧૮ વિષય :—મક્તાવતાર અને પૂર્ણ અવતાર

શ્રી હરિકૃષ્ણાય નમોનમ :—સંવત્ ૧૯૧૯ ના પોષ સુદ ૨ ને દિવસ મહારાજ શ્રીહરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી પછમ મધ્યે કોલીસવજી મક્ત-ને ઘેર આથમણાં વારના ઓરડાની ઓસરીમાં ચિરાજમાન થયા હતા. સર્વે જરિયાની વસ્ત્ર ધારણ કર્યાં હતાં અને પુષ્પના આમૂષણ સર્વે અંગમાં શોભી રહ્યા હતા. અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ સાધુ તથા ઘણાંક હરિમક્તની સમા ભરાઈને બેઠી હતી.

પ્રશ્ન :—પછી મહારાજની આરતી ધૂન થયા કેડે મુલ્લ પટેલે મહારાજને પ્રશ્ન પૂછ્યું જે “હે મહારાજ ! અમને એમ જણાય છે જે પૂર્વે ભગવાનના અવતાર થઈ ગયા છે તેનું જ્ઞાન શાસ્ત્ર દ્વારાય સાંભળ્યું છે. અને આજ પણ તમારું જ્ઞાન સાંભળીએ છીએ. તે આવું માયા પર શુદ્ધ આત્મ્યંતિક જ્ઞાન વહુધા કોઈએ આપ્યું જણાતું નથી. કેમ કે વીજા અવતારમાં તો જ્ઞાન વિના વીજાં કાર્ય કર્યાં છે અને જ્ઞાન તો કોઈ અવતારમાં એક મક્તને આપ્યું છે, અને કોઈ અવતારમાં બે મક્તને જ્ઞાન આપ્યું છે, અને કોઈ અવતારમાં દશ જણાંને જ્ઞાન આપ્યું છે. અને આજ તો કેવળ માયા પર શુદ્ધ-જ્ઞાનની વહુ પ્રવૃત્તિ છે, તેનું કેમ હશે ? તે કહો.”

પછી મહારાજ બોલ્યા જે “ભગવાનના અવતાર જે જે થાય છે તે જીવોને મુક્તિ આપવા સારુ થાય છે. તે મુક્તિ આપવામાં જીવને ચોવિસ તત્ત્વ આઢાં આવરણ કરે છે. તે ચોવિસ તત્ત્વના આવરણને ટાલવા સારુ ભગવાનના ચોવિસ અવતાર થયા છે. તેમાં જેને ચોવિસે તત્ત્વનું આવરણ હોય તેને પહેલું પૃથ્વીનું આવરણ ટલાવવા સારુ પૃથ્વીનું રૂપ દેલાડીને પૃથ્વીનું આવરણ ટલાવે છે; અને તે સમે તેવા જ્ઞાનની પ્રવૃત્તિ હોય છે. તે પછી જલનું આવરણ ટલાવવા સારુ જલનું રૂપ દેલાડીને તેનું આવરણ ટલાવે છે; અને તે સમે તેવા જ્ઞાનની પ્રવૃત્તિ હોય છે. તે કેડે

અગ્નિનું આવરણ ટલાવવા સારુ અગ્નિનું રૂપ દેખાડીને અગ્નિનું આવરણ ટલાવે છે; અને તે સમે તેવા જ્ઞાનની પ્રવૃત્તિ હોય છે. એવી રીતે ચોવિસ તત્ત્વના આવરણને ટલાવવા સારુ ચોવિસ તત્ત્વે કરીને જ્ઞાન આપે છે, અને જેને ચોવિસ તત્ત્વનું આવરણ ટલી ગયું હોય તેને આત્માનું સ્વરૂપ દેખાડીને આત્મા કરીને આત્યંતિક જ્ઞાન આપે છે. ત્યારે તે સમે આત્યંતિક જ્ઞાનની જ પ્રવૃત્તિ વધુ હોય છે.

તેમાં જેને એક આવરણ ટલ્યું હોય તે પળ મુક્ત કહેવાય છે. અને જેને બે આવરણ ટલ્યાં હોય તે પળ મુક્ત કહેવાય છે. અને જેને ત્રણે તત્ત્વનું આવરણ ટલ્યું હોય તે પળ મુક્ત કહેવાય છે. પળ જેને સર્વે આવરણ ટલીને આત્યંતિક જ્ઞાનને પામીને અક્ષરબ્રહ્મરૂપ થઈને પરબ્રહ્મને યામ્યા તે સ્વરા મુક્ત છે. અને તેને જન્મ-મરણ ટલી જાય છે. અને વીજા મુક્ત કહ્યા તે તો જેટલો જીવ જે તત્ત્વથી મુકાયો હોય તેટલો તે મુક્ત કહેવાય પણ વીજાં વાકી જે આવરણ રહ્યાં હોય તેને કરીને જન્મ ધરવો પડે છે. અને તે મુક્ત દેહ ધરે ત્યારે તેના દેહમાં ચોવિસે તત્ત્વ તો દેસાય સ્વરા પળ જેને જે આવરણ ટલ્યું હોય તેની વાસના તેને હોય નહીં. અને એવી રીતે જેને ચોવિસે તત્ત્વનું આવરણ ટલી ગયું હોય તો પળ જ્યાં સુધી આત્યંતિક જ્ઞાન ન થયું હોય ત્યાં સુધી તે જન્મ ધરે છે. અને તેને વિષે ચોવિસે તત્ત્વ દેસાય સ્વરાં પળ તેને તેની વાસના હોય નહીં, અને તે તો આત્મરૂપે વર્તે છે. અને તેમ જ ભગવાન પ્રગટ થયા હોય તેને વિષે પળ ચોવિસે તત્ત્વ દેસાય છે, તો પળ તે તો કૈવલ્યમૂર્તિ છે. અને તે પ્રગટ ભગવાનની પાસે તો આત્યંતિક જ્ઞાન છે. પણ જે સમે જેવા મુક્તનો સમુદાય ઘણો હોય તે સમે તેવા જ્ઞાનની પ્રવૃત્તિ હોય છે.

અને ત્રીજી જેને એક તત્ત્વનું આવરણ ટલ્યું હોય તેને બે તત્ત્વ જેને ટલ્યા હોય તે જ્ઞાન આપે છે. અને જેને બે તત્ત્વનું આવરણ ટલ્યું હોય

તેને ત્રણ તત્ત્વનું આવરણ જેને ટાળ્યું હોય તે જ્ઞાન આપે છે અને તે તેનો ગુરુ કહેવાય છે. અને જેને ચોવિસે તત્ત્વના આવરણ ટાળી ગયાં હોય તે તો સર્વેને જ્ઞાન આપે છે અને તે સર્વેનો ગુરુ કહેવાય છે.

માટે ક્યારેક ભગવાન પોતે અવતાર ધારણ કરીને જ્ઞાન આપે છે અને ક્યારેક ભગવાનની આજ્ઞા કરીને જેને ચોવિસે તત્ત્વનું આવરણ ટાળી ગયું હોય તેને અવતાર ધરાવીને જ્ઞાન અપાવે છે, પણ તે ભગવાનનો ભક્તાવતાર કહેવાય છે. અને જ્યારે ચોવિસે તત્ત્વનું આવરણ ટાળી ગયેલા એવા જે ઘણાંક મુક્ત તે પૃથ્વી ઉપર જન્મ ધરીને આવ્યા હોય તે સમે સર્વે અવતારના અવતારી એવા જે અક્ષરાતિત પરબ્રહ્મ પુરુષોત્તમ ભગવાન તે પ્રગટ થાય છે, અને કેવલ આત્યંતિક જ્ઞાનનો જ વોધ આપે છે.

માટે વીજા અવતાર થઈ ગયા છે તેણે તત્ત્વનાં આવરણ ટાળ્યાની પ્રવૃત્તિ વહુધા કરી છે. અને આજ તો કેવલ આત્યંતિક જ્ઞાનની જ પ્રવૃત્તિ છે. અને આત્યંતિક જ્ઞાનને વિષે તત્ત્વનાં આવરણ ટાળવાનો વોધ આવી જાય છે પણ તત્ત્વના આવરણ ટાળ્યાનો વોધ હોય તેમાં આત્યંતિક જ્ઞાન આવતું નથી. જેમ ચિંતામણિમાં સર્વે દ્રવ્ય રહ્યું છે પણ વીજા દ્રવ્યને વિષે ચિંતામણિ નથી રહી. તેમ આત્યંતિક જ્ઞાનને વિષે ચોવિસ તત્ત્વનું જ્ઞાન રહ્યું છે પણ ચોવિસ તત્ત્વના જ્ઞાનને વિષે આત્યંતિક જ્ઞાન નથી રહ્યું.

અને વઢી જેમ મહેતાજી છોકરાઓને મળાવે છે ત્યારે પ્રથમ તો સર્વે છોકરાઓને પોતે જ મળાવે છે અને પછી જેમ જેમ છોકરા મળતા જાય છે અને વઢી વીજા નવાં છોકરા મળવા વેસે છે તેમ તેમ પોતે પહેલા (ઉપલા) વર્ગને મળાવે છે અને પહેલા (ઉપલા) વર્ગના છોકરા વીજા (નીચલા) વર્ગવાળાને મળાવે છે. અને જેને જે મળાવે છે તે તેનો મહેતાજી કહેવાય છે. અને જ્યારે સર્વે છોકરા પરિપૂર્ણ મળી રહે છે ત્યારે તો જે સર્વોપરિ મહેતાજી છે તે પરીક્ષા લે છે. અને ત્યારે તેમની

વિદ્યાનું પ્રમાણ થશે. તેમ પ્રથમ તો આત્યંતિક પ્રલયને અંતે જીવોને ચોવિસ તત્ત્વનું જ્ઞાન પોતે ભગવાન આપે છે અને આત્યંતિક જ્ઞાન પણ પોતે જ આપે છે. અને પછી તો પોતા થકી જ્ઞાનને પામ્યા એવા જે મુક્ત સાધુ તે દ્વારે ચોવિસ તત્ત્વનું જ્ઞાન કરાવે છે. અને તે પણ ભગવાનના ભક્તાવતાર ભગવાન કહેવાય છે. અને જ્યારે આત્યંતિક જ્ઞાન આપવું હોય અને આત્યંતિક જ્ઞાનના અધિકારી ઘળાંક મુક્ત જન્મ્યા હોય ત્યારે તો તે સમે પંડે ભગવાન જ્ઞાન આપે છે. અને મુખ્યપણે આત્યંતિક જ્ઞાનની પ્રવૃત્તિ કરે છે.” માટે આ સમે આત્યંતિક જ્ઞાનની પ્રવૃત્તિ કરવા સારુ ભગવાનનો સર્વોપરિપૂર્ણ અવતાર થયો છે.

इति श्री मुखसिद्धांत ११८ समाप्त ।

૧૧૯ વિષય :—તમને ભગવાન જાણીને કે વ્રાહ્મણ જાણીને દર્શને આવે તેને શું ફલ મળે

શ્રી હરિકૃષ્ણાય નમોનમઃ—સંવત્ ૧૯૧૯ તા પોષ સુદ ૩ ને દિવસ મહારાજ શ્રીહરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી પછમ મધ્યે શુકલ કરશનજીને ઘેર ઉત્તરાદે વાર ઓરડાની ઓસરીમાં ગાદીતકિયે યુક્ત ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે જરિયાની વસ્ત્ર ધારણ કર્યાં હતાં. અને પુષ્પના હાર કંઠમાં પહેર્યા હતા. લલાટને ત્રિપે કંકુનો ચાંદલો કર્યો હતો અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ સાધુ તથા ઘળાંક હરિભક્તની સભા મરાઈને બેઠી હતી.

પ્રશ્ન :—પછી મહારાજની આરતી ધૂન કરીને ભક્તજન હાથ જોડીને બેઠા હતા. પછી અલ્પ ગદ્ગદ મહારાજને પ્રશ્ન પૂછ્યું જે “હે મહારાજ! કેટલાક માણસ તો તમને ભગવાન જાણીને દર્શને આવે છે અને કેટલાક

વિષે અને સર્વે દિશાઓને વિષે જાણપણું રહ્યું છે. અને જાણપણાંને વિષે આત્મા રહ્યો છે. માટે તેણે કરીને આત્માનું વ્યાપક સ્વરૂપ સાક્ષાત્કાર દેખાય છે. તે છેટે-હુકડા પદાર્થ મિથ્યા છે અને જાણપણારૂપ આત્મા છે તે સત્ય છે.

અને ત્રીજું આત્માનું ચૈતન્ય સ્વરૂપ છે તેને જણાવવા સારુ પરમેશ્વરે હાલતાં, ચાલતાં શરીર આદિક પદાર્થ કર્યાં છે, તે પદાર્થ ઉપજે છે અને વૃદ્ધિ પામે છે તે આત્મા વડે હાલે, ચાલે અને વૃદ્ધિ પામે છે. અને આત્મા તેમાંથી નીસરી જાય તો તે પદાર્થ હાલે, ચાલે અને વૃદ્ધિ પામે નહીં. માટે હાલવું, ચાલવું અને વૃદ્ધિ પામવું તેણે કરીને આત્માનું ચૈતન્ય સ્વરૂપ સાક્ષાત્કાર દેખાય છે. તે હાલતાં, ચાલતાં પદાર્થ મિથ્યા છે અને તેમાં જાણપણું અને ચૈતન્યતા જે આત્મા તે સત્ય છે.

અને ચોથો આત્માનો નિરાકાર ગુણ છે. તેને જણાવવા સારુ પદાર્થના આકાર પરમેશ્વરે ઘનાવ્યા છે. તેને કરીને જાણપણું, વ્યાપકપણું તથા ચૈતન્યપણું તે સાક્ષાત્કાર દેખાય છે. જેમ વાયુ નિરાકાર છે તેને જાણવા સારુ સાકાર એવા જે વૃક્ષાદિક તેને જોડીને વાયુનું સ્વરૂપ સાક્ષાત્કાર દેખાય છે. કેમ કે જાડવાના ઢાંચડા હાલે છે તે વાયુપ કરીને હાલે છે પણ વાયુ વિના હાલે નહીં. એવી રીતે નેત્રે કરીને વાયુ દેખાતો નથી તો પણ વાયુના સ્વરૂપનું સાક્ષાત્કાર જ્ઞાન થાય છે. પણ તેમાં લેશમાત્ર સંશય રહેતો નથી. તેમ આત્મા નિરાકાર અને માયા પર છે. તે માયિક એવા જે ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણ તેણે કરીને દેખાય એવો નથી. તો પણ ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણે કરીને વૃક્ષાદિકરૂપ જણાયા જે પદાર્થ તેને વિષે જાણપણું, વ્યાપકપણું અને ચૈતન્યતા જણાય છે તે આત્મા વડે જ જણાયા છે. એવી રીતે અનુભવે કરીને આત્માનું સ્વરૂપ સાક્ષાત્કાર દેખાય છે.

અને તે આત્માને વિષે જાણપણાંદિક અનંત ગુણ રહ્યા છે તેને જણાવવા સારુ પરમેશ્વરે અનંત ગુણે યુક્ત અનંત પદાર્થ દેખડ્યાં છે.

જેમ પોતાના મુખની શોભા જોવા સારુ દર્પણ કર્યું છે. તે દર્પણમાં જુવે ત્યારે મુખની શોભા તથા કુરૂપ તથા કાંઈ વિકાર, મશ્ય, કચરો વળગ્યાં હોય તે દર્પણમાં સામાં દેખાય છે. તે સામું તો કાંઈ નથી પણ દર્પણમાં એવો ગુણ રહ્યો છે જે જેવું પદાર્થ દર્પણ આગલ રાખીએ તેવું ને તેવું સાક્ષાત્કાર સામું પદાર્થ દેખાય છે પછી જે સમજુ મનુષ્ય હોય તે દર્પણમાં જોઈને એમ જાણે જે 'સામું પદાર્થ જણાય છે તે તો મારા મુખ ઉપર જે જે છે તે દેખાય છે, પણ આગલ દર્પણમાં કાંઈ નથી.' એમ જાણીને પોતાના મુખ ઉપર જે મશ્ય, કચરાદિ વિકાર હોય તેનો ત્યાગ કરે છે. અને જે શોભા હોય તેને રાખે છે. અને જે અણસમજુ વાલક હોય તે તો દર્પણમાં જોઈને એમ જાણે જે 'દર્પણ વાંસે કોઈક છે.' એમ જાણીને તેને લેવા સારુ તે લાંબા હાથ કરીને મુઠ્ઠી ભરવા જાય છે. પણ કાંઈ હાથમાં આવતું નથી તો પણ આવડાં માર્યા કરે છે.

તેમ જીવને વિષે પંચવિપયની વાસનારૂપી વિકાર ભર્યો છે. તે વિકારે કરીને જીવ જે તે જન્મ-મૃત્યુને પામે છે. તે વિકારને દેખાડવા સારુ પરમેશ્વરે જીવને દર્પણરૂપ ઇન્દ્રિયો, અંતઃકરણ સર્જી આપ્યાં છે. તે ઇન્દ્રિયો, અંતઃકરણરૂપ દર્પણને વિષે અનંતકોટી બ્રહ્માંડની રચના જે જીવમાં રહી છે તે વહાર દેખાય છે. પણ વહાર કાંઈ વસ્તુ નથી અને એ તો સર્વે આત્માને વિષે દેખાય છે. તેને જે જ્ઞાની છે તે જે તે ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ અને માહાત્મ્યે સહિત પરમેશ્વરની ભક્તિ તેને કરીને અનંતકોટી બ્રહ્માંડની વાસનારૂપ પોતાને વિષે વિકાર હોય તેને ટાળી નાખે છે. ત્યારે તે પછી જ્ઞાની પુરુષ જે તે એક શુદ્ધ આત્માને જ દેખે છે. પણ તે

ત્રિના તેની દૃષ્ટિમાં વીજું પિંડ, વ્રહ્માંડાદિક કાંઈ આવતું નથી. અને દેખે છે તો પળ જેમ જ્ઞાંજ્ઞવા દેખાય છે તેમ દેખે છે. તે જ્ઞાંજ્ઞવાને જાણતો ઇવો જે પુરુષ તે જલ્લની ઇચ્છા રાખીને જલ્લ ભરવા જતો નથી. અને જ્ઞાંજ્ઞવાને જાણતો નહોય તે જલ્લની ઇચ્છા રાખીને જલ્લ ભરવા જાય છે, તો પળ તેને જલ્લ મલતું નથી.

તેમ જે જ્ઞાની પુરુષ છે તે જે તે પંચવિષયના પદાર્થને જ્ઞાંજ્ઞવારૂપ જાણીને તે પદાર્થ ભોગવવાની ઇચ્છા નથી રાખતા. અને તે તો એક આત્માને જ સાક્ષાત્કાર દેખે છે. અને જે બાલક જેવા અજ્ઞાની જીવ છે તે તો પોતાના આત્માને વિષે પંચવિષયની વાસનારૂપી વિકાર ભર્યો છે તે વિકાર દર્પણરૂપ ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણે કરીને વહાર દેખાય છે તેને સત્ય જાણીને તેને પામવા સારુ બાલકની પેઠે આવળા મારે છે. તો પળ કાંઈ હાથમાં આવતું નથી. અને તેમાં તૃપ્તિ પળ તેને થતી નથી. કેમકે વહાર પદાર્થ વસ્તુ ગતે છે જ નહીં, અને ઇ તો આત્માને વિષે પંચવિષયની વાસના છે તેનો આભાસ વહાર જણાયો છે. તે વાસનાનો ત્યાગ કરે ત્યારે આત્મા સાક્ષાત્કાર દેખાય છે.

તે કેવી રીતે આત્મા દેખાય છે ? તો પ્રથમ તો જીવ જે તે નાના બાલકની પેઠે કાંઈ સમજતો નથી. જેમ નાના બાલકને ઇન્દ્રિયો, અંતઃકરણ હોય તો પળ કોઈ મનુષ્યને કે કોઈ પદાર્થને ઓળખે નહીં. તેમ જીવ જે તે કોઈ આત્માના સ્વરૂપને જાણતો નથી. તે જેમ બાલકને તેના માવતર સર્વે વહાર પદાર્થનું જ્ઞાન કરાવે છે ત્યારે તે બાલક સર્વે પદાર્થને ઓળખે છે. તેમ અજ્ઞાની જીવ જે તે વહાર પદાર્થને દેખે છે પળ આત્માને દેખતો નથી. હવે તેને સદ્ગુરુરૂપ હરિ છે તે જ્ઞાને કરીને આત્માને સાક્ષાત્કાર દેખાડે છે. તે આત્મા કેવો છે ? તો જાણપણારૂપ છે. માટે

જેટલામાં જાણપણું છે તેટલામાં આત્મા રહ્યો છે. તે જાણપણું તો સર્વે ઠેકાણે અનંતકોટી બ્રહ્માંડને વિષે રહ્યું છે અને તેથી પર પળ અપાર જાણપણું રહ્યું છે. તે જાણપણાંને જીવ જાણતો નથી એજ જીવનું જીવ-પણું છે. અને તે જાણપણારૂપ જે આત્માનું સ્વરૂપ તેને જીવ જાણે તો તે જીવનું જીવપણું મટીને અક્ષરબ્રહ્મારૂપ થાય છે.

હવે જાણપણારૂપ જે આત્માનું સ્વરૂપ તેને જણાવું છું. જે આ દેહને વિષે નરખથી તે શીખ સુધી રોમ રોમ પ્રત્યે જે જાણપણું રહ્યું છે તે આત્માનું સ્વરૂપ છે, અને દેહ તો જડ છે. અને પંચભૂતનો વિકાર છે. પળ તે જીવને જ્યાં સુધી અજ્ઞાન છે ત્યાં સુધી જીવ જે તે દેહને પોતાનું રૂપ માને છે, પળ દેહ આત્માનું સ્વરૂપ નથી. કેમ કે દેહમાંથી જાણપણું એક ઊઠી જાય છે ત્યારે તે મરી ગયો કહેવાય છે. તે જો દેહ આત્માનું સ્વરૂપ હોય તો તે દેહ તો નરખ શીખ પહોંચી રહે છે અને જાણપણું એક જાય છે ત્યારે તે મરી ગયો કહેવાય છે. માટે દેહ જો આત્માનું સ્વરૂપ હોય તો મરી ગયો એમ કહેવાય નહીં. તે ઉપરથી પ્રત્યક્ષ એમ દેખાય છે જે જાણપણું છે તે જ આત્માનું સ્વરૂપ છે.

તે આત્માનું જાણપણું જેમ દેહને વિષે રહ્યું છે તેમ દેહથી પાંચ હાથ છેડે કોઈક પદાર્થ દેખાય તેને વિષે પળ જાણપણું રહ્યું છે. અને તેમ એક ગામને વિષે પળ જાણપણું રહ્યું છે. તે ગામ અને પદાર્થ તે આત્માનું જે જાણપણું તેને વિષે દેખાય છે. કેમ કે એક ઠેકાણે ઘેઠા થકા પળ એમ સાક્ષાત્કાર દેખાય જે ‘આ ગામમાં બ્રાહ્મણના ઘર આટલાં છે. અને વાણિયાના ઘર આટલાં છે અને કળવીના ઘર આટલાં છે. અને આનું ઘર આ ઠેકાણે છે અને આનું ઘર આ વાહર છે. અને આટલાં ઘરસ અગાડ એક ગામમાં બ્રાહ્મણ કે કળવી કે વાણિયો હતો તેના

આવા ગુણ હતા. અને તે પુરુષ નાશ પામી ગયો તો પણ તેને વિષે જે આત્માનું જાણપણું હતું તે નાશ પામ્યું નહીં. માટે આત્માનું સ્વરૂપ સાક્ષાત્કાર દેખાડવા સારુ પરમેશ્વરે પદાર્થ જણાવ્યા છે. તે પદાર્થ મિથ્યા છે અને તે પદાર્થને વિષે રહ્યું જે જાણપણું તે સત્ય છે. અને તે જાણપણું આત્માનું સ્વરૂપ છે.

—અને જેમ એક ગામને વિષે જાણપણું રહ્યું છે. તેમ હજાર ગાડને છેડે ફરતા ફરતા ચારે કોરે જે જે ગામ, શહેર અને મુલક તેને વિષે પણ જાણપણું રહ્યું છે. તે ગામ શહેર અને મુલક તે મિથ્યા છે. અને જાણપણારૂપ જે આત્મા તે સત્ય છે. અને તે જેમ હજાર હજાર ગાડ ઉપર જાણપણું રહ્યું છે તેમ જ ચાર લાખ ગાડ ઉંચો સૂર્ય છે તેને વિષે પણ જાણપણું રહ્યું છે. તે સૂર્ય સુધી જે જાણપણું જણાયું તે સૂર્યરૂપ પદાર્થ તેને કરીને સિદ્ધ થયું. તેમ જ તેટલું અડલે પડલે અને હેઠે પણ જાણપણારૂપ આત્મા રહ્યો છે. અને તે સૂર્ય સુધી જાણપણું જણાયું તે ઇન્દ્રિયો એ કરીને જણાયું છે. અને તેમ જ અંતઃકરણે કરીને સદ્ગુરુ અને સત્શાસ્ત્રના શ્રવણ થકી સાંભળી જે એક બ્રહ્માંડની રચના એવાં એવાં અનંત કોટી બ્રહ્માંડ તેને વિષે જે જાણપણું રહ્યું છે તે અંતઃકરણે કરીને રહ્યું છે. અને વળી તેથી વીજાં અનંત કોટી બ્રહ્માંડ તેને વિષે પણ જાણપણારૂપ આત્મા રહ્યો છે. અને એવાં એવાં કોટાનકોટી બ્રહ્માંડ તે તો જાણપણારૂપ આત્માના કોઈક દેશને વિષે જણાય છે અને તેથી પણ આત્માનું જાણપણું અપાર અને અપાર છે, કહેતાં જાણપણાંનો પાર નથી.

—અને તે જાણપણાંને કોઈ આવરણ નથી. કેમ કે કોટાનકોટી બ્રહ્માંડ તે એક નિમિષ-માત્રમાં જાણપણાંને વિષે દેખાડે જાય છે. જેમ અહીંથી સો ગાડ ઉપર હજાર ગાડાં કેરીયોનો ઢગલો પડ્યો હોય તેમાંથી

એક કેરી કોઢક લાવીને દેખાડે અને એમ કહે જે 'આ એક કેરી જેવી હજાર ગાડાં કેરીયોનો ઢગલો સો ગાડાં ઉપર પડ્યો છે.' તો તે સાંભળતા વેંત હજારે ગાડાં કેરીયોનો ઢગલો તે જાણપણાંને વિષે સાક્ષાત્કાર દેખાડે જાય છે. તેમ અનંત કોટી બ્રહ્માંડ જ્ઞાને કરીને જાણપણારૂપ આત્માને વિષે સાક્ષાત્કાર દેખાડે જાય છે.

જેમ હથેલીમાં જલનું ટીંપુ દેખાય તેમ જાણપણારૂપ આત્માને વિષે કોટાનકોટી બ્રહ્માંડ દેખાય છે. અને એવી રીતે અનંત કોટી બ્રહ્માંડ-ને વિષે જે જાણપણું રહ્યું છે, તથા તેથી પર પણ અપાર અપાર કહેતાં જાણપણાંનો પાર નહીં એવું જાણપણું તે આત્માનું અન્વય સ્વરૂપ છે. અને એવી રીતે જે અન્વય સ્વરૂપના જ્ઞાનને સિદ્ધ કરે તેનો આત્મા અતિશય મહત્તાને પામે છે; કહેતાં તેને પંચવિપયનું તુચ્છપણું થઈ જાય છે.

જેમ ચિંતામાળિ જેને મળે છે ત્યારે તેને વીજા દ્રવ્યમાત્ર સર્વે તુચ્છ થઈ જાય છે, તેમ જાણપણારૂપ જે આત્માનું અન્વય સ્વરૂપ તેને સમજવે કરીને રાજા, દેવ, બ્રહ્મા અને પ્રકૃતિપુરુષ સુધીના જે જે સુખ તે સર્વે તુચ્છમાત્ર થઈ જાય છે. અને અનંત કોટી બ્રહ્માંડને વિષે રહ્યું જે જાણપણું તેનો ત્યાગ કરીને કહેતાં એ બ્રહ્માંડને ચાર પ્રકારના પ્રલયે કરીને નાશ પમાડીને પ્રતિલોભ વૃત્તિ કરીને પછી એવા જ્ઞાનના આપનારા એવા જે પ્રત્યક્ષ ભગવાન તેની મૂર્તિનું આત્માને વિષે ધ્યાન કર્યું તેનું નામ આત્માનું વ્યતિરેક સ્વરૂપ કહેવાય છે. અને એવી રીતે જ્ઞાન-દૃષ્ટિને જે પામ્યો હોય તે તો પોતાના આત્માને સાક્ષાત્કાર દેખે છે અને તે આત્માને વિષે પરમાત્માને પણ સાક્ષાત્કાર દેખે છે.

અને એવી રીતે તે આત્મા અને પરમાત્માના સ્વરૂપને દેખવું તે પણ પ્રત્યક્ષ પરમાત્મા જીવને મળે છે અને તે થકી જ્ઞાનને પામે છે ત્યારે

આત્મા અને પરમાત્મા દેખાય છે. પળ તે પરમાત્મા પ્રત્યક્ષ મળ્યા વિના આત્મા દેખાય નહીં અને પરમાત્મા પળ દેખાય નહીં. માટે આવી રીતના વિચારને પંચવિષયનો ત્યાગ કરીને સિદ્ધ કરે ત્યારે તેને પોતાનો આત્મા પળ સાક્ષાત્કાર દેખાય છે. અને આત્માને વિષે અમારું સ્વરૂપ પળ તેને સાક્ષાત્કાર દેખાય છે. પળ પંચવિષયનો ત્યાગ કર્યા વિના અને પ્રત્યક્ષ ભગવાન મળ્યા વિના તો આત્મા દેખાય નહીં અને આત્માને વિષે રહ્યા એવા જે પરમાત્મા તે પળ દેખાય નહીં.

જેમ સૂર્ય ઊગ્યા વિના રૂપ પદાર્થ પળ દેખાતું નથી અને સૂર્ય વિના સૂર્ય પળ દેખાતો નથી. અને એ તો સૂર્ય ઉદય પામીને પ્રકાશ કરે અને પોતાની આંખો ઉપર છુગડાં કે ગોદડાં ઓઢ્યા હોય તેને કોરે (દૂર) કરીને આંખ ઉઘાડીને જુવે ત્યારે તે વીજાં પદાર્થને દેખે અને સૂર્યને પળ ત્યારે દેખે. અને સૂર્ય ઊગ્યો હોય પળ આંખો ન ઉઘાડે તો પળ કાંઈ મળે નહીં. અને આંખો ઉઘાડીને જુવે તો પળ જો સૂર્ય ઊગ્યો ન હોય તો પળ કાંઈ મળાય નહીં. તેમ જે આત્માને દેખવો તે પળ આત્માના આત્મા એવા જે પરમાત્મા ભગવાન તે પ્રગટ થઈને જ્ઞાનરૂપી પ્રકાશ કરે અને જીવ પળ આંખો આડાં ગોદડારૂપ જે પંચવિષય તેનો ત્યાગ કરીને સમાગમ કરે ત્યારે પોતાના આત્માને દેખે છે અને આત્માને વિષે રહ્યા એવા જે પરમાત્મા તેને પળ સાક્ષાત્કાર દેખે છે. અને ભગવાન પ્રગટ થઈને જ્ઞાન પ્રકાશ કરતા હોય તો પળ જો જીવ આંખો આડાં ગોદડાંની પેઠે પંચવિષયમાં આસક્ત થઈ રહ્યો હોય તો તેને પોતાનો આત્મા પળ દેખાય નહીં. અને પંચવિષયનો ત્યાગ કર્યો હોય તો પળ જો પ્રત્યક્ષ ભગવાનનો જ્ઞાનરૂપી પ્રકાશ થયો ન હોય ત્યાં સુધી આત્મા કે પરમાત્મા દેખાય નહીં.

—માટે પંચવિષયનો ત્યાગ કરીને પ્રત્યક્ષ ભગવાનના મુખ થકી

અથવા પ્રત્યક્ષ ભગવાનને પામીને સિદ્ધ થયા એવા જે એકાંતિક પંચવિ-
પયના ત્યાગી ભગવાનના સંત તેના મુખ થકી પૂર્વે કહ્યો એવો જે વિચાર
તેને જે સિદ્ધ કરે તો તે પોતાના આત્માને સાક્ષાત્કાર દેશે છે અને
આત્માને વિષે પરમાત્માને પણ સાક્ષાત્કાર દેશે છે.”

इति श्री मुखसिद्धांत १२० समाप्त ।

૧૨૧ વિષય :—પ્રગટ પરમાત્મા થકી જ મોહ ટલે છે.

શ્રીહરિકૃષ્ણાય નમોનમ:—સંવત્ ૧૯૧૯ ના અષાઢ સુદ ૨ને દિવસ
મહારાજ શ્રી હરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી કમલેજ મધ્યે જોશી જેઠાને
ઘેર ડગમળે વાર ઓરડાની ઓશીમાં હિંડોળાલાટ ઉપર ગાદી તકીયા
વિજાવીને વિરાજમાન થયા હતા. શ્વેત શ્વેત પહેર્યો હતો અને મધરાશીયાનું
અંગરણું ધારણ કર્યું હતું. ગુલાબી રંગનો ફેટો મસ્તકે બાંધ્યો હતો અને
કસુંબલ પટકો શ્વેત નાખ્યો હતો. પુષ્પના હાર, તોરા અને ગુચ્છ ધારણ
કર્યા હતા અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ સાધુ તથા ઘણાંક હરિ-
ભક્તની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

પ્રશ્ન:—પછી ધર્માનંદ સ્વામીએ પ્રશ્ન પૂછ્યું જે “હે મહારાજ ! પૂર્વે
રામકૃષ્ણાદિક ભગવાન તથા નારદ સનકાદિક સંત તથા જે જે મહાત્મા
પુરુષો થઈ ગયા તેમણે એમ કહ્યું છે જે ‘દેહ છોટો છે અને દેહ સંબંધી
પદાર્થ તે પણ નાશવંત છે. અને પંચવિષય છે તે હલાહલ વિષ છે અને
તેને ભોગવવે કરીને જીવને જન્મ-મૃત્યુ, ચોરાશી અને ગર્ભવાસ આદિક-
ના અપાર કષ્ટ ભોગવવાં પડે છે.’ અને સર્વે પ્રત્યક્ષ પણ દેશે છે જે દેહ
પણ સર્વેના નાશ થઈ જાય છે. અને પદાર્થ પણ નાશ પામી જાય છે. તો
પણ જીવને દેહમાંથી પ્રીતિ ટલતી નથી અને પંચવિષયનો ત્યાગ થતો

નથી. અને દેહને કાંઈક રોગ થયો હોય અથવા કોઈ એમ કહે જે ‘તારો દેહ પાંચ દિવસમાં પડી જશે,’ ‘તો તેની ઘણી ચિંતા થાય અને તેનાં અનંત ઉપાય કરવા મંડી પડે. પણ આત્માને પંચવિષયની વાસનારૂપી મહા રોગ થયો છે તેને ટાળવાનો ઉપાય જીવ કરતો નથી, તેનું શું કારણ હશે ? તે કહો. ”

પછી મહારાજ બોલ્યા જે “ એ જીવને અનાદિ કાળથી વિપરીત ભાવના થઈ છે તેને સત્પુરુષ મોહ કહે છે. અને માયા કહે છે. તે મોહ અને માયા તેને જીવ પોતાની મેળે કોઈ કાળે ટાળવાને સમર્થ નથી. માટે એ મોહ અને માયા ટાળવાનો તો એક જ ઉપાય છે જે માયા પર એવા જે પરમાત્મા તે પૃથ્વી ઉપર પ્રગટ થયા હોય અને તે પરમાત્માને શરણે જે જે જીવ આવે તેને પરમાત્મા પોતે પોતાને શ્રીમુખે કરીને જીવને દેહના મિથ્યા-પણાનું જ્ઞાન કરાવે, તથા પંચવિષયનાં દુઃસ્વરૂપપણાનું જ્ઞાન કરાવે, તથા આત્માના સ્વરૂપનું જ્ઞાન કરાવે તથા પરમાત્મા પોતાના સ્વરૂપનું જ્ઞાન કરાવે ત્યારે જ જીવને સાક્ષાત્કાર જ્ઞાન થાય છે. પણ તે વિના એકલાં શાસ્ત્રને સાંભળવે કરીને તથા વાંચવે કરીને જ્ઞાન થાય નહીં. તથા પંચ-વિષયના રાગી એવા જે અસત્પુરુષ તેને સંગે કરીને હાથ પટલાં શાસ્ત્ર સાંભળે, જ્ઞાન સાંભળે, સાધન કરે પણ જ્ઞાન થાય નહીં.

—અને એમ વીજા કોઈ થકી જ્ઞાન થતું હોય તો ભગવાનને વારં-વાર પ્રગટ થવાનું શું કામ પડે ? અને સત્પુરુષનો સમાગમ પણ શાસ્ત્રમાં અતિશય દુર્લભ કહ્યો છે. અને પૂર્વે પણ જેને જેને પ્રગટ પરમાત્મા મળ્યા છે તેનાં જ કલ્યાણ થયાં છે, માટે એવા માયાપર સ્થિતિવાળા એવા જે મહાત્મા—પુરુષ તેનો સમાગમ કરીને જ્ઞાન પામે ત્યારે એ જીવને મોહ અને માયા ટળે અને દેહાદિક સર્વે પદાર્થમાં વૈરાગ થાય અને જીવને ભગવાનમાં પ્રીતિ થાય ત્યારે તે જીવનો મોક્ષ થાય.

હવે પ્રગટ એવા જે પરમાત્મા તે કેવી રીતે જીવને જ્ઞાન કરાવે છે? તો પ્રથમ માયાનો ભાગ જે ચોવીસ તત્ત્વ તેનો વિવેક કરાવીને તે થકી આત્માને નોંખો પાડીને દેહરૂપી માયા ટલાવે છે. અને જ્યારે દેહરૂપી માયા ટલે છે ત્યારે જ જીવ પોતાના સ્વરૂપને જાણવાને સમર્થ થાય છે અને પરમાત્માને પામવાનો અધિકારી પણ ત્યારે જ થાય છે અને તે પરમાત્માનું જ્ઞાન જ્યારે ઇન્દ્રિયોમાં થાય છે ત્યારે સ્થૂળ શરીરના ત્રિપય સર્વે નિવૃત્તિ પામે છે અને તેને ધર્મ પણ દૃઢ થાય છે. અને જ્યારે અંતઃકરણમાં પરમાત્માના સ્વરૂપનું જ્ઞાન થાય છે ત્યારે સૂક્ષ્મ શરીરમાંથી પંચવિપયની વાસનારૂપી માયા ટલે છે. અને અનુભવી જે આત્મા તેને વિષે પરમાત્માના સ્વરૂપનું જ્ઞાન થાય છે ત્યારે કારણ શરીરની વાસનારૂપ જે મહા-માયા તે નાશ પામે છે. એવી રીતે ઇન્દ્રિયો, અંતઃકરણ અને અનુભવમાં પરમાત્માના સ્વરૂપનું જ્ઞાન સાક્ષાત્કાર થાય છે ત્યારે જ તેને યથાર્થ જેમ છે તેમ પોતાના સ્વરૂપનું જ્ઞાન થાય છે અને પંચવિપયનારાગ પણ નિવૃત્તિ પામી જાય છે. અને પ્રત્યક્ષ એવા જે પરમાત્મા તેનાં સ્વરૂપનો ઉત્તમ નિર્વિકલ્પ નિશ્ચય થાય છે.

—તે એવો નિશ્ચય આત્માનંદ સ્વામીને હતો તથા મામુને પણ એવો નિશ્ચય હતો તો જ્યારે અમારી ઇચ્છાએ કરીને મુંડો દેશકાલ (ટીંવાના જંગલનો પ્રસંગ) આવ્યો તો પણ તેનો રંગ એવો ને એવો રહ્યો, પણ તેનો લેશ માત્ર મનમાં શોક ન થયો અને અદ્ભુત આનંદમાં અલંકાર રહ્યાં. અને ટીંવામાં શ્રી હોશીયોને એવો અડગ નિશ્ચય હતો તો તેને જ્યારે શરીર વાળ રહી ગયું અને શરીરમાં પીડા થવા લાગી ત્યારે અમે કહ્યું જે “પીડા કેવીક થાય છે?” ત્યારે તેમણે કહ્યું જે “એ તો દેહને પીડા થાય છે, પણ હું જે આત્મા તે મારે રંચ માત્ર પીડા નથી. કેમ કે દેહનું તો પ્રમાણ કર્યું છે જે ‘દેહ તો જડ, દુઃસ્વરૂપ અને નાશ-

વંત છે.’ અને સમજણમાં કોઈ રીતની કસર હોય તેનો ચરચરો થાય પણ તે તો તમે કૃપા કરીને સર્વે કસર કાઢી નાખી છે. માટે દેહમાં રંચ મોંઝિ સ્વાર્થ નથી. તે સારુ દેહ તો ગમે ત્યારે પડે તેનો હરખ-શોક નથી.”

—અને પૂર્વે પણ ભગવાનના જે જે ભક્ત થઈ ગયા તેણે જેટલો જેને નિશ્ચય તેટલો તેને દેહનો અનાદર અને તેટલી તેને પંચવિષયની વાસના ઠલી છે, તે સિદ્ધાંત વાર્તા છે. અને જેને જેવી સ્થિતિ તે પ્રમાણે તેનાં વચન પણ શાસ્ત્રમાં લખાણાં છે, તે જે બુદ્ધિવાળા હોય તેને જાણ્યામાં આવે છે.” ઘટલી વાર્તા કરી પછી સંત કીર્તન ગાવા લાગ્યા.

इति श्री मुखसिद्धांत १२१ समाप्त ।

૧૨૨ વિષય:—ચાર પ્રશ્નોના ઉત્તરમાં શાસ્ત્રોક્ત પ્રગટનું પ્રતિપાદન

શ્રી હરિકૃષ્ણાય નમોનમ:—સંવત્ ૧૯૧૯ ના અષાઢ સુદ ૧૧ ને દિવસ મહારાજ શ્રી હરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી કમલેજ મધ્યે જોશી જેઠાને ઘેર ડગમણે વાર ઓરઢાની ઓશરીમાં હિંડોળાલાટ ઉપર વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે જરિયાની વસ્ત્ર ધારણ કર્યાં હતાં અને સર્વે અંગને વિપે મોગરાના અને જાફના પુષ્પના આભૂષણ શોભી રહ્યા હતા. લલાટને વિપે કેસર-ચંદનની અર્ચા અને કુમકુમનો ચાંદલો કર્યો હતો અને પોતાના મુખારવિંદની આગલ મુનિમંડલ તથા ઘળાંક હરિભક્તની સમા ભરાઈને બેઠી હતી.

પ્રશ્ન:—પછી મહારાજની સંધ્યા આરતી થયા પછી ભાવનગરના હરિભક્ત જોશી અમૃતલાલે હાથ જોડીને કહ્યું જે “હે મહારાજ! એક વ્રાહ્મણે ચાર પ્રશ્ન પુછાવ્યા છે, તેના ઉત્તર કૃપા કરીને કરો. તે ચાર

પ્રશ્નનાં નામ જે (૧) એક તો એમ પૂછ્યું છે જે ‘ભગવાનનો અવતાર ધર્મ—સ્થાપન કરવા વાસ્તે થાય છે, તથા સાધુના રક્ષણને અર્થે તથા દુષ્ટને દંડ આપવાને અર્થે થાય છે.’ એમ ગીતામાં કહ્યું છે. તે હજુ સુધી ધર્મ—સ્થાપન તથા સાધુ-પીડાની નિવૃત્તિ કેમ થઈ નથી, તેનું શું કારણ? એક તો એ પ્રશ્ન (૨) અને વળી ‘ભગવાનનો અવતાર ગંગા—યમુનાદિક મહા નદીને તીરે થશે’ એવું ભાગવતના દ્વાદશ—સ્કંધમાં કહ્યું છે. અને તે સ્થલ વિના (વીજે ઠેકાણે) અવતાર થયો તેનું શું કારણ? એ વીજો પ્રશ્ન (૩) અને ‘ભગવાનની મૂર્તિ જેટલા અવતાર ધારણ કરે છે ત્યારે સંસ્કૃતવાણીએ ચાર વેદનો અર્થ પ્રકાશ કરે છે.’ અને આ અવતારમાં પ્રા-કૃતવાણીથી વ્યાખ્યાન કરો છો, તેનું શું કારણ? એ ત્રીજું પ્રશ્ન (૪) અને ‘ભગવાનનો અવતાર થાય છે ત્યારે અતિ માનસિક પરાક્રમ પ્રકાશ કરે છે.’ તે હજુ સુધી તમે કયું નહીં, તેનું કારણ શું? એ ચોથું પ્રશ્ન છે.’

(૧) એ પ્રશ્નો સાંભળીને મહારાજ વોલ્યાજે “સાંભલો, એનો ઉત્તર કરીએ જે ‘ધર્મ સ્થાપવા અવતાર થાય છે.’ તે ધર્મ કયો? તો એકાંતિક એવો જે ભાગવત-ધર્મ તેને સ્થાપવા અવતાર થાય છે. તે ભાગવત-ધર્મનું શું રૂપ છે? તો ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય અને માહાત્મ્યે સહિત ભક્તિ એ ભાગ-વત-ધર્મનું રૂપ છે. હવે તેમાં ધર્મ તે શું? તો શ્રુતિ—સ્મૃતિમાં કહ્યા જે વર્ણાશ્રમના ધર્મ તેમાં દૃઢપણે રહીને પંચવિપય થકી ઇન્દ્રિયોને પાછી વાળીને ભગવાનની સેવામાં રાખવી, તેનું નામ ધર્મ કહેવાય. અને જ્ઞાનનું રૂપ એ છે જે ચાવીસ તત્ત્વરૂપ જે માયાનું ટોલું તેનાં રૂપ જેમ છે તેમ યથાર્થ જાણીને તે થકી નોંધો, શુદ્ધરૂપ, પ્રકાશમાન અને જાણપણે યુક્ત, અમર, અજર, સુખરૂપ અને સત્તારૂપ એવો જે આત્મા તેને વિષે દૃઢ-સ્થિતિ પામીને માયાના ટોળાને ક્ષોભ પમાડે એવા જે માયિક-પંચવિપય-સંવંધી સુખદુઃખ તેમાં સમભાવ અલંબ રહે, કહેતાં માયિક સુખદુઃખે કરીને, તથા

ગાયો ચારી છે ? ત્યારે તેનો એમ અર્થ છે જે વરસાદ, આદિકે કરીને પળ ભગવાન રક્ષા કરે છે. અને વઢી ગૌ કહેતાં પોતાના શરણે આવ્યા જે દૈવી-મુમુક્ષુ જીવ તેની કામાદિક શત્રુ થકી રક્ષા કરે છે.

અને (૨) વીજા પ્રશ્નનો ઉત્તર જે ‘ગંગા-જમના તીરે અવતાર થશે’ તે તો જ્યાં ભગવાન પ્રગટ થયા હોય ત્યાં જ સર્વે તીર્થ આવીને નિવાસ કરે છે, એમ જાણીને વ્યાસજીએ લખ્યું છે. અને શાસ્ત્રના સર્મને પળ જાણી શકાય એમ નથી. તે પળ ભાગવતમાં વ્યાસજીએ કહ્યું છે જે—

અહં વેદિ શુકો વેતિ સંજયો વેતિ વા ન વા ।

મત્યા ભાગવતં શાસ્ત્રં ન સાં બુદ્ધિર્ન ચ ટિક્યા ॥

માટે જે જે અવતાર થાય છે તેને ઇંધાળ રાખીને કોઈએ ઓઢાવ્યા નથી. કેમકે સર્વેને ભગવાન-ઓઢાવવાનો તો લખ છે. તે પળ કૃષ્ણાવતારમાં ઋષિ યજ્ઞ કરતા હતા અને શાસ્ત્રના પળ મળેલા હતા. માટે તેમણે શું ઇંધાળ નહીં રાખ્યા હોય જે શ્રીકૃષ્ણ અન્ન લેવા ગયા અને ન આપ્યું ? માટે સો વાતની એક વાત જે પ્રગટ ભગવાન સમાગમ કર્યાથી ઓઢાવ્યા છે. તે પળ જે દૈવી અને સંસ્કારી હોય તે જ્ઞાને કરીને ઓઢાવે છે.

(૩) હવે ત્રીજા પ્રશ્નનો ઉત્તર જે ‘ભગવાનના અવતાર જે જે થયા તેણે ચાર વેદનો અર્થ સંસ્કૃતવાળીએ પ્રકાશ કર્યો છે અને આ અવતારમાં પ્રાકૃતવાળીએ વ્યાખ્યાન કરીએ છીએ’ તે તો સમજ્યા પડે છે. કેમકે પ્રથમ તો ‘પ્રાકૃત’ અને ‘સંસ્કૃત’ એ શબ્દને જાણવા જોઈએ. તે જે પ્રકૃતિના કાર્યમાં મોહ પામીને ચાર વેદ કંઠથી મુલપાઠે કહી જાય તો પળ તે પ્રાકૃતવાળી છે. અને જે પુરુષ માયા પર સ્થિતિમાં રહ્યા થકા જીવોના કલ્યાણને અર્થે જ્ઞાનવોધ આપતા હોય તો તે સંસ્કૃત વાળીએ

વોધ આપે અથવા ગુજરાતી વાળીએ આપે અથવા ગમે તો હિંદુસ્તાની-વાળીએ વોધ આપે અથવા આરવી, મુસલમાની, અંગ્રેજી, કાઠીયાવાડી, બાલાકી વગેરે ગમે તે વાળી વોલીને જ્ઞાન-ઉપદેશ આપે, પણ જો માયા પર સ્થિતિએ રહીને માયા પર જ્ઞાન આપે છે તો તે સર્વે સંસ્કૃતવાળી છે. અને વેદનું જ વ્યાખ્યાન કરે છે. અને તે વિના જે વોલે છે તે સર્વે પ્રાકૃતવાળી છે.

—માટે તે પણ ‘વોત કરે સત્સંગા, તવ હોય સંશય કા ભંગા.’ અને શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને અર્જુનને તથા ઉદ્ધવજીને વાત કરીને જ જ્ઞાન આપ્યું છે. અને રામચંદ્રજીએ પણ પોતાના ભક્તોને વાત કરીને જ જ્ઞાન આપ્યું છે. તથા શૂરપદ્મદેવે તથા કપિલદેવે પોતે પોતાના ભક્તોને વાતો કરીને જ જ્ઞાન આપ્યું છે. અને શ્લોક વાંધીને શાસ્ત્ર તો પછી વ્યાસજીએ કર્યા છે. એ વીજા પ્રશ્નનો ઉત્તર છે.

(૪) હવે ચોથા પ્રશ્નનો ઉત્તર એ છે જે ‘ભગવાન અવતાર ધારણ કરીને અતિ માનસિક પરાક્રમ કરે છે’ તે તો જે એ ભગવાનના ભક્તો હોય તે જાણે છે, પણ વીજાને પ્રગટ ભગવાનનાં અદ્ભૂત પરાક્રમ જાણ્યામાં આવતા નથી. અને ભગવાનનું અતિ મોટું પરાક્રમ કયું છે ? તો જીવને જ્ઞાન આપીને પંચવિષયની વાસના મુકાવીને બ્રહ્મરૂપ કરીને પોતાના ધામને પમાડવો, એ કામ એકલા ભગવાન વિના વીજા કોઈથી થાય એમ નથી. અને તે વિના જે શ્રીકૃષ્ણે દૈત્ય માર્યા તથા ગોવર્ધન તોલ્યો એવાં કામ કરવાં તે ભગવાનનું કામ નથી. કેમકે એવાં કામ તો વીજા મનુષ્ય પણ કરે છે. તે રામાવતારમાં હનુમાનજી ડુંગર લાવતા હતા તેમાંથી કટકો પડી ગયો તેનું નામ ગોવર્ધન, તેને ઝંચો કર્યો તેને કરીને શું ભગવાન કહેવાય ? અને તેને કરીને જો ભગવાન કહેવાતા

હોય તો હનુમાનજી પણ ભગવાન કહેવાય. માટે ભગવાનનાં પરાક્રમને તો ભગવાનના એકાંતિક સંત છે તે જ જાણે છે.

—વિસ્તારના ભયથી ઢાઢું કહ્યું નથી, માટે કલ્યાણનો સ્વપ્ન હોય તો સમાગમ કરવા આવશો તો તમારા મનનાં સંશયમાત્ર ટાળીને નિઃસંશય કરીશું.”

इति श्री मुखसिद्धांत १२२ समाप्त ।

૧૨૨ વિષય:—તપનાં પ્રકારના

શ્રી હરિકૃષ્ણાય નમોનમ:—સંવત્ ૧૯૧૯ ના શ્રાવણ સુદ ૧૩ ને દિવસ મહારાજ શ્રીહરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી કમલેજ મધ્યે જોશી જેઠાને ઘેર ડગમળે વાર ઓરડાની ઓસરીમાં હિંડોળાલાટ ઉપર વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે શ્રેષ્ઠ વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં અને મસ્તક ઉપર કસુંબલ ફેંટો વાંધ્યો હતો. કકુંનો ચાંદલો કર્યો હતો અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ સંત તથા ઘણાંક હરિભક્તની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

પ્રશ્ન:—પછી મહારાજની આરતી ધૂન કરીને સર્વ સભા બેઠી પછી મહારાજ બોલ્યા જે “સર્વેને એક પ્રશ્ન પૂછીએ છીએ જે તપ કરવું તે દેહાભિમાની હોય તેને તપ કરવું કે દેહાભિમાને રહિત હોય તેને તપ કરવું તે કહો?” પછી ધર્માનંદસ્વામીએ કહ્યું જે “જેને કલ્યાણનો સ્વપ્ન હોય અને જેને દેહાભિમાનો ત્યાગ કરવો હોય તેણે તપ કરવું.” પછી મહારાજ બોલ્યા જે “તે તપમાં કાંઈ ભેદ છે કે નથી?” પછી ધર્માનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે “તપમાં ત્રણ ભેદ છે. તે ભેદ કયા? તો ઉત્તમ, મધ્યમ અને કનિષ્ઠ એવા શ્રદ્ધાના ત્રણ ભેદ છે.”

પછી મહારાજ બોલ્યા જે “હવે તે ભેદને કહીએ છીએ જે પ્રથમ

જીવ સત્પુરુષ પાસે આવે છે ત્યારે તેને અધર્મના ત્યાગ રૂપી તપ કરાવે છે. પછી તે નિયમરૂપી તપ જેમ જેમ કરે છે તેમ તેમ તે જીવ વળને પામતો જાય છે અને દેહાભિમાન પણ તેને ઓછું થતું જાય છે. પણ તપ કર્યા વિના દેહાભિમાન ટલતું નથી. માટે જેને ભગવાનને પ્રસન્ન કરવા હોય અને પોતાના આત્માને અવિનાશ સુખ પમાડવું હોય તેણે તો દેહને દુઃખ થાય તો પણ તપ જરૂર કરવું. અને જે જે સદ્ગુરુની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તે છે તેનું તપ ધર્મે કરીને જાણવું.

—અને જ્ઞાની છે તેણે તો દેહ થકી પોતાના આત્માને નોંઘ્યો છે અને દેહને દુઃખરૂપ જાણે છે. અને તે દેહને તપે કરીને સદાય દંડ દીધા કરે છે. કેમકે દેહનું તો ણે પ્રમાણ કર્યું છે જે ‘દેહની અંતે ક્રમી, વિદ્યા અને ભસ્મ ઇત્રણ સંજ્ઞા થનારી છે, પણ દેહમાંથી કાંઈ સાર વસ્તુ નીસરવાની નથી.’ અને વળી જ્ઞાની ઇમ જાણે છે જે ‘દેહને જો પુષ્ટ કરીશું તો તેમાંથી કામ, ક્રોધાદિક અંતરશત્રુ જાગશે.’ ઇમ જાણીને જ્ઞાની જે તે સાવધાન થકો તપ, વ્રતાદિકે કરીને દેહ ઇન્દ્રિયોને દમ્યા કરે છે. અને જો જ્ઞાનને માને કરીને ભોળપ રાખીને તપ ન કરે અને પંચવિષયમાંથી એક વિષયનો પણ સંબંધ રાખે તો તે બ્રહ્મસ્થિતિમાંથી જરૂર પડી જાય તે સિદ્ધાંતવાર્તા છે. માટે ઇમ જાણીને જ્ઞાની છે તે ભોળપ રાખીને વિષયનો સંબંધ રાખે જ નહીં અને તપ, વ્રતાદિક નિયમને દૃઢકરીને રાખે, અને તે તપને વિષે જ અઘડ સ્થિતિ રહે. અને તે તપમાં જ આનંદ પામે, તે તપ જ્ઞાને કરીને જાણવું. અને એવી રીતે જ્ઞાનીનું તપ ધર્મવાળાના કરતાં ઘણું જ શ્રેષ્ઠ છે.

—અને ત્રીજું તપ જે તે વૈરાગે કરીને છે. અને તે તપ જ્ઞાનીના કરતાં પણ અતિ ઉત્તમ છે. કેમકે જે વૈરાગે કરીને પિંડ, બ્રહ્માંડનો ચાર

ચાંદલોકર્યા હતા અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ સાધુ તથા દેશ-દેશના હરિભક્તની સભા ભરાઈને વેઠી હતી.

પ્રશ્ન-પછી મહારાજની આરતી, ધૂન કરીને સર્વે હરિભક્તજન વેઠા પછી ભક્ત જેઠાણ પ્રશ્ન પૂછ્યું જે “હે મહારાજ ! કેટલાક જીવ મૃત, પ્રેત આદિક તથા ઢાકળ, વીર આદિકનું નામ લઈને ધૂળે છે અને જીવ હિંસા તથા દારૂ માટી આદિકનું ભક્ષણ કરે છે અને પાપની પ્રવૃત્તિ જેવું જણાય છે, માટે તે સાચું હશે કે ખોટું હશે ? તે કહો.”

પછી મહારાજ બોલ્યા જે “એ તો આ વિશ્વમાં બે પ્રકારના જીવ છે. તેમાં એક દૈવી જીવ છે અને એક આસુરી જીવ છે. તે જે આસુરી જીવ છે તે તો અસદ્ગુરુને શરણે જાય છે. તે અસદ્ગુરુ કેવા છે ? તો કામી, ક્રોધી, લોભી, સ્વાદી અને માની છે. અને તે અસદ્ગુરુના મતે ‘વિશ્વના કર્તા ભગવાન જ નથી અને કાલ, કર્મ, સ્વભાવ તેને કરીને વિશ્વ એની મેલે થાય છે.’ એમ અસદ્ગુરુ સમજે છે. અને વઢી પાછંડી એવા જે અસદ્ગુરુ તે જે તે ભોળા લોકોને ધૂતવા સારુ અને પોતાને દારૂ-માટીનું ભક્ષણ કરવું હોય તે સારુ શુદ્ધ એવા જે દેવ તેને વિષે ભોળા અને વિશ્વાસીને આસ્તા વંધાવે છે.

તે શુદ્ધદેવ કેવા છે ? તો કેવલ વહેમ માત્ર છે, સત્ય નથી. જેમ નાના વાલકને કહે જે ‘ઘરમાં વાઘડ છે’ એમ કહીને વીવડાવે છે, અને તે વાલક પળ ભયને પામે છે, પળવાઘડ વસ્તુગતે જ નથી. તેમ પાછંડી એવા જે અસદ્ગુરુ તેણે ટેરબ્યા એવા જે મેલડી, શિકોતર, મૃત, પ્રેત, ઢાકળ, હેળ, વીર અને ચુડેલ આદિક તે સર્વે મિથ્યા છે, પળ વાલક જેવા ભોળા, મૂર્ખ અને અજ્ઞાની તેને ધૂતવા સારુ ખોટાં ખોટાં વહેમ નાખ્યા છે, પળ એ સત્ય નથી. તો પળ પાછંડી એવા જે અસદ્ગુરુ તે જે તે ભોળા લોકોને તેની આસ્તા વંધાવે છે અને તેની ઉપાસના કરાવે છે.

ત્યારે કોઈ એમ કહેશે જે " એવા પાપરૂપ પંથ જગતમાં કેમ ચાલતા હશે ? તો કામી એવા જે આસુરી ગુરુ તે કામ ભોગવવા સારુ એવાં છોટાં વહેમનાં નામ લઈને એવી જે પાપળી સ્ત્રીયો જેને એક પુરુષ થકી ધરપત થતી ન હોય તે એવા ફેલ કરીને આસુરી પુરુષના સંગ કરે છે. અને વઢી અતિ લોભી એવા જે અસદ્ગુરુ તે ધન ધૂતવા સારુ વિશ્વાસી અને મોઢા લોકોની આગલ અસત્ દેવોના નામ લઈને પાપને માર્ગે ચઢાવે છે. તે કેવી રીતે પાપ કરે છે ? તો પાલંડ-માર્ગને વિષે પ્રીતિવાળા એવા જે અજ્ઞાની જીવ તેને પૂર્વના પાપે કરીને કાંઈક રોગ થાય ત્યારે તે આસુરી એવા જે અસદ્ગુરુ તેની પાસે જાય, ત્યારે તે લોભી ગુરુ એમ કહે જે ' એને તો વઢગાડ વઢાવ્યો છે, તે માતાની માનતા કરો અને મૂવા પાસે દાળા જોવડાવો.' પછી મૂવો દાળા છોટા છોટા જોઈને કહે જે ' ઢાકલાં મંડાવવા જોઈશે અને તેની આવરદા તો આવી રહી છે, પણ માતા એમ કહે છે જે " મારા નૈવેદ્ય કરો અને એના જીવની સાટે એક જીવ આપો. અને મારા પોઠીયાને એક ઉતાર આપો તો તેને સારું થાય.' પછી તે પાપીના પાપ ભેગાં થયા હોય તેણે કરીને અસત્પુરુષની પ્રતીતિ આવે છે. અને એવાં પાપકર્મ કરે છે. અને અસદ્ગુરુ તેનું દ્રવ્ય સર્વે ભેગા થઈને ધૂતી જાય છે.

—અને વઢી કેટલીક પાપળી સ્ત્રીયો હોય તે ચાર પ્રકારે વઢગાડનું તથા લોતર, વીર, ઢાકળ, ચુડેલ આદિકનું નામ લઈને કેવલ ઢોંગ કરે છે, તેમાં એક તો સ્ત્રી મોઢી હોય અને તેને કાંઈ રોગ થાય ત્યારે તે એમ કહે જે ' મને કાંઈક વઢાવ્યું છે,' એમ મોઢપણે કરીને માનીલે છે. અને વીજી જે સ્ત્રી આઠસુ હોય તે કામ કર્યાની આઠસે કરીને કહે જે ' મને તો વઢગાડ વઢાવ્યો છે તે મારા જીવને સુવાળ રહેવા દેતું નથી' એમ પડપંચ કરીને વેસી રહે. અને કોઈ ઘરના માણસ કામ કરવાનું

કહે તો ઢોંગ કરીને પડી જાય અને વોલે-ચાલે નહીં. અને વઢી વ્યારેક
 ખોટું ખોટું ધૂળે અને ઘરના માણસ સર્વેને વીવરાવે, એવી રીતે કપટ
 કરીને વેઠી વેઠી યાય. અને ત્રીજી સ્ત્રી છે તે શોખે કરીને ધૂળે છે અને
 ચોટલા વધારીને વીજા પુરુષોને દેખાડે છે. અને કેટલાંક દેવદેવીયોનાં
 ખોટાં ખોટાં નામ લઈને જગતમાં મૂવી કહેવાય છે અને પૂજાય છે, તે
 એવો શોખ કરે છે. અને જે ચોથી સ્ત્રી જે તેને કાં તો પોતાનો પુરુષ
 હોય તે ગમતો ન હોય અને કાં નાનો હોય અને પોતે મસ્તાની હોય અને
 પોતાને વ્યભિચાર કરવો હોય તેથી વઢગાડનું તથા લોતરનું નામ
 લઈને વ્યભિચારીયા એવા જે અસદ્ગુરુ અને તેના સંગી તેની સાથે
 વ્યભિચાર કરે છે.

—અને તે વ્યભિચારીયા પુરુષને જો દારૂ પીવો હોય કે માંસ ખાવું
 હોય તો પોતે ખોટું ખોટું ધૂળીને કહે જે ‘માતાને દારૂ—માટીનો ભોગ
 આપો નહીંતર કોઈક માણસનો ઘાત થશે.’ એમ વીક દેખાડીને દારૂ—
 માટીના ભોગ ધરાવીને તે અસત્પુરુષને ભક્ષણ કરાવે છે. અને જો તેને
 લોભ હોય તો પોતે એમ કહે જે ‘આટલો ઉતાર જોઈશે તે આપો’ એમ
 કહીને તેના ઘરના માણસોને હેરાન કરે છે અને પોતે વ્યભિચાર કરે. અને
 જે વ્યભિચારિણી સ્ત્રી હોય તેને પોતાના ઘરની સેવના હોય નહીં. માટે
 એવી ચાર પ્રકારની સ્ત્રીઓ અને આસુરી એવા જે કામી, લોભી, સ્વાદી
 અને માની ગુરુ અને તેના શિષ્ય તે ભેગા થઈને એવા મૂત, પ્રેતાદિકના
 નામ લઈને અર્ધમ—કર્મ કરે છે.

માટે એવા કર્મના કરનારા અને ખોટા મૂત, પ્રેતાદિકને માનનારા
 તે આલોકમાં પળ મહાદુઃખને પામે છે અને મરીને ઘોર નરકમાં પડે છે
 અને તેને જમના દૂત માથામાં મુગદળના માર મારે છે અને તેનો કોઈ

काळे छूटको थतो नथी. केमके अधर्म-कर्म करवा सारु केवळ जे वस्तु भूत प्रेतादिक त्रण काळमां सत्य नथी तेनुं नाम लइने जगतमां केटलाक भोळा लोकने हेरान करे छे ते पापे करीने जमना दूत तेने नरकमांथी पाछा काढता नथी.

—माटे जेने पोताना आत्मानुं रूडुं करवानी इच्छा होय तेने एवा अधर्मी पुरुषनो संग करवो नहीं अने दैवी एवा जे धर्म, ज्ञान, बैराग अने भगवाननी भक्ति ए युक्त जे संत तेनो समागम मनकर्मवचने करवो अने तेनी आज्ञा प्रमाणे वर्तवुं. ते एवा सद्गुरुनी शी आज्ञा छे? तो वेदमां कह्या जे वर्णाश्रमना धर्म ते प्रमाणे दृढपणें वर्तवुं अने अधर्म जे चोरी, छिनाळी, दारू, माटी, वटलवुं, वटलाववुं तेनो त्याग करवो. अने देहथी नोखो एवो जे आत्मा तेने पोतानुं स्वरूप मानवुं अने मायिक एवा जे पंचविषय तेनी वासनानो त्याग करीने प्रत्यक्ष भगवाननी नवधा भक्ति करवी, एज जीवने कल्याण थवानो उपाय छे.”

इति श्री मुखसिद्धांत १२४ समाप्त ॥

१२५ विषयः—वेद-वेदांत सिद्धांत सार

श्री हरिकृष्णाय नमोनमः—संवत् १९१९ ना श्रावण वद २ ने दिवस महाराज श्री हरिकृष्ण परमात्मा गाम श्री कमळेजमध्ये त्रवाडी गगलवा नथुरामने घेर उत्तरद्वार ओरडानी रवेशमां गादीतकिया विछावीने ढोलिया उपर विराजमान थया हता. सर्वे जरियानी वस्त्र धारण कयौं हतां. अने पुष्पना आभूषण सर्वे अंगमां शोभी रह्या हता. कंकुनो चांदलो कयौं हतो अने पोताना मुखारविंदनी आगळ साधु तथा हजारो हरिभक्तनी सभा भराइने वेठी हती.

પછી મહારાજ બોલ્યા જે “આજ અમે એક વાર્તા કરીશું તે ચાર વેદ અને સર્વે શાસ્ત્રનો સાર કહેવાશે, માટે તેને જે સમજશે તેને પરમાત્માના સ્વરૂપનું જ્ઞાન યથાર્થ થશે અને તેને મોક્ષનો માર્ગ શુદ્ધ સમજાશે. માટે તે વાત કહીએ તેને સર્વે ચિત્ત દઈને સાંભળજો. જે આ જગતને વિષે કેટલાક મનુષ્ય છે તે પરમાત્માને ‘નિરાકાર’ કહે છે અને કેટલાક ‘સાકાર’ જાણીને મજે છે. અને કેટલાક ‘અકર્તા’ કહે છે અને કેટલાક ‘કર્તા’ કહે છે. એવી રીતે એક ભગવાનને જુદા જુદા સમજે છે.

—અને ચાર વેદ, છ શાસ્ત્ર, અઢાર પુરાણ અને ભારતાદિક ઇતિહાસ તેને વિષે તો એક ભગવાનનું જ પ્રતિપાદન કર્યું છે, તથા જે જે ભગવાનના અવતાર રામકૃષ્ણાદિક થઈ ગયા તથા નારદાદિક સંત તથા વ્યાસ વાલ્મીકાદિક ઋષિયો તેણે પણ એક જ પરમાત્માનું પ્રતિપાદન કર્યું છે. તો-પણ જે અતિશય અજ્ઞાની છે તે પરમાત્માને જુદા જુદા જાણે છે અને એક વીજા વાદ વિવાદ કરે છે. જેમ આંધળા પુરુષો હાથીને જોઈને પછી એક વીજા પરસ્પર લડાઈ કરે, તેમ જે અજ્ઞાની છે તે પરમાત્માના સ્વરૂપને યથાર્થ જાણ્યા વિના પરમાત્માને જુદા જુદા કહે છે. અને જે જ્ઞાની છે તે તો એમ સમજે છે જે ‘સાકાર, નિરાકાર, કર્તા, અકર્તા,’ આદિક અનંત ગુણ કહ્યા છે તે સર્વે ગુણ એક મનુષ્યાકૃતિને ધારણ કર્તા એવા જે રામકૃષ્ણાદિક પ્રત્યક્ષ ભગવાન તેના જ ગુણ કહ્યા છે. પણ રામકૃષ્ણાદિક પ્રત્યક્ષ ભગવાનની મૂર્તિ વિના વીજો કોઈ ભગવાન નથી. અને સાકાર, નિરાકારાદિક જે અનંતગુણ તે તો પ્રત્યક્ષ ભગવાનના ऐश्वर्य છે. અને તે પ્રત્યક્ષ ભગવાન છે તે તો ऐश्वर્યવાન છે.

જેમ એક રાજા છે અને તે રાજાનું રાજ્ય હોય, તેમ રાજાને ઠેકાણે તો રામકૃષ્ણાદિક પ્રત્યક્ષ ભગવાન છે, અને જેમ રાજાનું રાજ્ય જે શહેર, ગામડાં,

देश, मुलक, परगणां, पटेल, कामदार, दिवान, हाथी, घोडा आदिक राजानुं राज्य छे, तेम परमात्मानुं राज्य जे 'सगुण, निर्गुण, कर्ता, अकर्ता, एकदेशी, सर्वदेशी, साकार, निराकार' आदिक अनंत शक्तियो छे ते सर्वे प्रत्यक्ष भगवानना ऐश्वर्य छे. एम जाणीने जे ज्ञानी छे ते प्रत्यक्ष भगवाननी ज दृढ उपासना करे छे अने जे वेदादिक शास्त्र छे ते पण सर्वे प्रत्यक्ष भगवाननी मूर्तिनुं ज वर्णन करे छे. ते जेम राज्ये करीने राजानुं नाम पडे छे जे जेम गोहेलवाडनो राजा ते गोहेल कहेवाय छे, झालावाडनो राजा ते झालो कहेवाय छे, काठियावाडनो राजा ते काठी कहेवाय छे अने मारवाडनो राजा ते मारू कहेवाय छे. तेम भगवाननी जड, चैतन्यादिक शक्तियो छे. ते शक्तियोए करीने भगवानना घणाक जुदा जुदा नाम पडथा छे, तेणे करीने अज्ञानी जीव भरमाय छे.

जेम एक पुरुषना वे नाम होय; ते एक नाम होय गोविंद अने वीजुं नाम होय गीगो. ते वे नामने न जाणता एवा पुरुषने ते गोविंदने सगे कहुं के 'गोविंदने घेर जइ आ एक पदार्थ तेने आपजे.' त्यारे ते पुरुष गोविंदनुं घर पूछतो पूछतो तेने घेर जइने पूछयुं के 'गोविंद घेर छे?' त्यारे ते गोविंद पोते ज मळ्यो अने तेणे कहुं के 'मारुं नाम गोविंद छे,' एम कहीने तेने आसन वेसवा आप्युं. ते वेठो तेदलामां कोइ बीजो पुरुष आव्यो. तेणे कहुं के 'गीगा मारा घर सुधी चालने घडीकनुं तारुं काम छे,' पछी ते त्यां गयो. त्यारे पेला पुरुषने संशय थयो जे 'आ पुरुषनुं नाम तो गोविंद नहीं अने आनुं नाम तो गीगो छे, माटे चालो आपणे घेर नहींतर आपणने छेतरिने आ पदार्थ लइ लेशे.' एम समजीने ते तो चालतो थयो.

तेम भगवानना अनंत नाम अने अनंत गुण छे, तेमांथी एक नाम—साकार के निराकारादिक—समजाइ गयुं होय तेने पकडी राखे.

પછી વીજું નામ કે વીજો ગુણ કોઈ કહે તો તેમાં તેને શ્રમ થાય અને તે સાથે લડાઈ કરે. અને જે ભગવાનના સ્વરૂપને યથાર્થ જાણનારા છે તે તો એમ જાણે છે કે 'રામકૃષ્ણાદિક પ્રત્યક્ષ ભગવાન છે તે જ સર્વે નામના નામી છે અને સર્વે ગુણના ગુણી છે. તે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને ગોવર્ધન તોલ્યો તેણે કરીને ભગવાનનું નામ 'ગિરધારી' પડ્યું છે. અને મુર નામનો દૈત્ય ભગવાને માયોં તેણે કરીને 'મુરારિ' પડ્યું છે.

વળી તેમ ભગવાનની જડ, ચૈતન્ય એવી બે પ્રકારની શક્તિયો છે. તેમાં જડ શક્તિ જે માયા તે સાકાર, સગુણાદિક છે. અને ચૈતન્ય શક્તિ જે આત્મા તે નિર્ગુણ, નિરાકાર છે. તે એ બે શક્તિયોએ કરીને ભગવાનને સગુણ, નિર્ગુણ, સાકાર, નિરાકાર આદિક અનંતરૂપે વેદમાં કહ્યા છે. જેમ રાજાના વચ્ચાણ રાજ્યે કરીને કરાય છે. તેમ ભગવાનનો મહિમા પોતાની જીવ, ईश्वर રૂપ ચૈતન્ય શક્તિ તથા પિંડ, બ્રહ્માંડાદિક જડ શક્તિ તેની ઉપમા દઈને પ્રત્યક્ષ ભગવાનને 'સાકાર, નિરાકાર, સગુણ, નિર્ગુણ, કર્તા, અકર્તા આદિક અનંતરૂપે' વેદ ગાય છે. જેમ રાજ્ય-સ્મૃદ્ધિએ કરીને રાજાના વચ્ચાણ ચારણ, ભાટ કરે છે, તેમ ભગવાનનો મહિમા પણ ભગવાનની જડ, ચૈતન્યાદિક શક્તિયોએ કરીને કહેવાય છે. માટે વેદમાં પરમાત્માનો મહિમા સંપૂર્ણ કહ્યો છે અને તે વેદ અનાદિના છે. ઇટલે પરમાત્માના સ્વરૂપનું જે જ્ઞાન તેનું નામ વેદ છે. માટે તે વેદ પરમાત્મા પાસે છે. કેમકે પરમાત્મા પોતે પોતાને અનાદિના જાણે છે. માટે વેદ અનાદિના છે.

તે વેદ આ પૃથ્વી ઉપર ક્યારે પ્રગટ થયા છે? અને કોણે પ્રગટ કર્યા છે? તો આત્યંતિક પ્રલયને અંતે પરમાત્માએ પોતે જગતની ઉત્પત્તિ કરીને જીવોને પોતાના સ્વરૂપનું જ્ઞાન આપવા સારુ પ્રથમ પોતે લક્ષ્મી-નારાયણનામે અવતાર ધારણ કરીને વેદરૂપ પોતાના સ્વરૂપનું જ્ઞાન તે

જીવોને આપવા સારુ પ્રથમ બ્રહ્માના હૃદયને વિષે પરમાત્માએ વેદ પ્રેર્યા; ઇટલે જ્ઞાન આપ્યું. પછી તે જ્ઞાન બ્રહ્માએ મરીચ્યાદિક ઋષિયોને આપ્યું. એવી રીતે વેદરૂપ જે પરમાત્માના સ્વરૂપનું જ્ઞાન તે જગતમાં પ્રવર્ત્યું છે. માટે વેદમાં પરમાત્માનો મહિમા સંપૂર્ણ કહ્યો છે. કેમકે પોતાના સ્વરૂપના જ્ઞાનને યથાર્થ કહેવાને તો પોતે પરમાત્મા જ સમર્થ છે; પણ વીજો કોઈ દેવ, બ્રહ્માદિક પણ પરમાત્માના મહિમાને કહેવાને સમર્થ નથી તો મનુષ્યની શી ગણતરી? તે પણ ભગવદ્ ગીતાના અધ્યાય ૧૫માં શ્લોક ૧૫—

વેદૌ સર્વૈરહમેવ વેદો, વેદાંતકૃત્ વેદવિદેવ ચાઠ્ઠ !

અર્થ:—શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન કહે છે “સર્વે વેદે કરીને જાણવા યોગ્ય તે હું. અને વેદનો કર્તા અને વેદનો ‘વેત્તા’ ઇટલે વેદનો જાણનારો તે હું જ છું.” એવી રીતે પરમાત્મા પોતે પોતાના જાણનારા અને વેદના કર્તા છે. અને પોતે પરમાત્મા કૃપા કરીને પોતાનું સ્વરૂપ જણાવે છે ત્યારે એના એકાંતિક ભક્ત તે જાણી શકે છે. તે આ વાર્તા પણ એમ જ છે; પણ એમાં કાંઈ સંશય નથી. કેમકે જેની વાત જેમ હોય તેની વાત તે જ જાણે છે. માટે વેદ પણ વેદના કર્તા થકી જ સવળા સમજાય છે.

તે સારુ વેદમાં જેવી રીતનું નિર્વાધપણે શુદ્ધ જ્ઞાન કહ્યું છે. તેને હું કહું છું. શા માટે? તો જ્યારે જ્યારે વેદના જ્ઞાનરૂપ જે એકાંતિકધર્મ તેનો લોપ થાય છે ત્યારે તે વેદધર્મના સ્થાપનને અર્થે પરમાત્મા જે તે પૃથ્વી ઉપર પ્રગટ થાય છે. તે પણ ભગવદ્ ગીતાના અધ્યાય ચોથાના શ્લોક સાત આઠમાં કહ્યું છે—

યદા યદા હિ ધર્મસ્ય ગ્લાનિર્ભવતિ ભારત ।

અમ્યુત્થાનમધર્મસ્ય તદાત્માનં સૃજામ્યહમ્ ॥૭॥

પશ્ચિણાય સાધૂનાં વિનાશાય ચ દુષ્કૃતાય ।

ધર્મસંસ્થાપનાર્થાય સંભવામિ યુગે યુગે ॥૮॥

અર્થ :—“જે જે સમયને વિષે ધર્મની ગ્લાની થાય છે અને અધર્મનું પ્રાવલ્ય થાય છે તે સમયને વિષે” શ્રીકૃષ્ણ કહે છે “હું આ જગતમાં પ્રગટ થાઉં છું. એવો હું યુગને યુગને વિષે ઇટલે વારેવારે સાધુના રક્ષણને અર્થે અને ‘દુષ્કૃત’ ઇટલે મારા અવતાર અને મારા વાંધેલા ધર્મ તેને ન માનનારા એવા જે અસુર તેના મતનો નાશ કરવાને અર્થે અને ધર્મના સ્થાપનને અર્થે અવતારને ધરું છું.” એવી રીતે પરમાત્મા પોતે વેદના જ્ઞાનને આપવાને અર્થે પ્રગટ થઈને જ્ઞાન આપે છે ત્યારે જીવોને જ્ઞાન થાય છે.

માટે તે વેદના જ્ઞાનને યથાર્થ હું કહું છું. જે પરમાત્માનું અનાદિ સ્વતઃસિદ્ધ સ્વરૂપ કેવું છે ? તો દ્વિભુજ છે અને મનુષ્યાકારે છે, મનોહર છે, પુરુષાકાર છે અને દિવ્યમૂર્તિ છે. અને તે પરમાત્મા સત્ય-સંકલ્પી છે; તે જે જે સંકલ્પ ધારે છે તેમ જ તત્કાલ થાય છે. તે પરમાત્મા પ્રથમ પોતે એકલા જ હતા; વીજો કોઈ આકાર ન હતો. અને પોતાના અંગનો પ્રકાશ ઇટલે પોતાનું જ્ઞાન જેને બ્રહ્મ કહે છે, તે પ્રકાશ ચિદાકાશરૂપ જે આકાશ તેને વિષે સર્વે ઠેકાણે વ્યાપી રહ્યો હતો. અને તે પરમાત્માને કોઈ જાણતું ન હતું. ત્યાં શ્લોક :—‘સ વેત્તિ વેદ્યં ન ચ તસ્ય વેત્તા ।’ અર્થ :—“પરમાત્મા સર્વને જાણે છે પણ પરમાત્માને કોઈ જાણતું નથી.”

તેનો સારાંશ જેમ અન્નાદિક વૃક્ષાદિકમાં અનેક જીવો છે, તે સર્વે જીવોને મનુષ્ય જાણે છે. પણ મનુષ્યને વૃક્ષાદિકના આત્મા તે કોઈ જાણતા નથી. તેમ ચિદાકાશરૂપ જે આકાશ તેને વિષે ચાર ભૂતના પરમાણુઓ રહ્યા છે. તે પરમાણુઓમાં અનેક જીવ રહ્યા છે, તે જીવ અનાદિના રહ્યા છે; તે સર્વે જીવને પરમાત્મા જાણે છે, પણ તે જીવ કોઈ પરમાત્માને જાણતા નથી. એવી રીતે પરમાત્મા સર્વને અગમ્ય અને અગોચર છે.

—एवा जे परमात्मा तेणे ते जीवो उपर दया करीने तेने पोताना स्वरूपनुं ज्ञान आपीने पोताना जेवा सुखिया करवाने अर्थे पोते प्रथम संकल्प कयों के 'एकोऽहं बहु स्याम् इति श्रुतिः ।'

अर्थः—परमात्मा कहे छे 'एक हुं छुं, ते मारा साधर्म्यपणांने पामे एवा बहु थाओ.' पछी पोताना सत्य संकल्पे करीने तत्काळ जगतनी उत्पत्ति थइ. त्यां श्रुति—'स ऐक्षत इमान् लोकान् सृजेति ।'

अर्थः—'स ऐक्षत एटले परमात्मा जे ते जोता हवा कहेतां परमात्माए इच्छारूप दृष्टि करी एटले जगतनी उत्पत्ति थती हवी.'

ते उत्पत्ति शी रीते करी ? तो चिदाकाशने विपे चार भूतना परमाणुओए सहित अनेक आत्मा अनादि काळना अज्ञानरूप रद्या हता, ते आत्माओने परमात्माए पंचभूतना देह सर्जी आप्या. ते शा सारु देह सर्जी आप्या ? तो ते देहे करीने धर्म, अर्थ, काम अने मोक्ष ए चार पुरुषार्थनी सिद्धिने पामवाने अर्थे परमात्माए जीवोने देह सर्जी आप्या छे. त्यां श्रीमद्-भागवतना दशम स्कंधना ८७ मा अध्यायमां कहुं छे जे श्लोक—

बुद्धीन्द्रियमनः प्राणान् जनानामसृजत् प्रभुः ।

मायार्थं च भावार्थं च आत्मने कल्पनाय च ॥ २ ॥

अर्थः—“प्रभु जे हरि ते जे ते जन जे जीव तेमनां बुद्धि, इन्द्रियो मन अने प्राण तेमने सृजता हवा.

शा माटे ? के विषयादिकना भोग भोगववाने अर्थे अने वारेवारे जन्म लेवाने अर्थे अने जन्म लइने कर्म करवाने अर्थे अने परलोकने विपे जवाने अर्थे, एटले परलोकमां जइने भोग करवाने अर्थे. वीजुंअंते जे पोताना मननी कल्पना तेनो नाश थवाने अर्थे एटले मोक्षने काजे परमात्मा सजें छे.”

—एवी रीते जीवोना अज्ञानने टाळीने मोक्ष करवाने अर्थे परमात्माए जगत सज्युं छे. माटे आत्माने अनादिनुं अज्ञान छे ए जगत उपजवानुं कारण छे. ते पण वेदमां कह्युं छे. श्रुति 'आत्माज्ञानात् जगत भाति ।'

अर्थ:—‘आत्मा जे ते पोताना अज्ञाने करीने जगतरूप शोभे छे.’
कहेतां जन्ममरणने पामे छे. वळी—

तस्मादात्मन आकाश संभूत, आकाशाद् वायु, वायोरग्नि,
अग्नेराप, अदभ्यः पृथिवी, पृथिव्या औपधय,
औपधिभ्योऽन्नमन्नात् पुरुषः ।

अर्थ:—“परमात्માની ઇચ્છાએ કરીને ચૈતન્યરૂપ આત્મા થકી આકાશરૂપી અંતઃકરણની કલ્પના થઈ છે. અંતઃકરણરૂપ આકાશ થકી વાયુ ઉત્પન્ન થતો હવો, વાયુ થકી અગ્નિ થતો હવો, અગ્નિ થકી જલ થતું હવું, જલ થકી પૃથ્વી થઈ, પૃથ્વી થકી ઔપધિઓ થતી હવી. ઔપધિયો થકી અન્ન થયું છે અને અન્ન થકી દેહ થયા છે.”

एवी रीते परमात्माए पोतानी जड, चैतन्यादिक शक्ति बडे करीने जगतनी उत्पत्ति करी छे. ते ए वे शक्तियोना आधार, प्रेरक, कारण अने प्रकाशक परमात्मा छे. अने जगत परमात्मानुं कार्य छे. माटे कार्यने नामे नाम कारणनुं पडे छे. जेम घोडे चढ्यो होय ते ‘अश्वार’ कहेवाय छे, जे वंभूक वांधे ते ‘वंभूकीयो’ कहेवाय छे अने जे तरवार वांधे ते ‘तरवारीयो’ कहेवाय छे. तेम परमात्मा जे ते जड, चैतन्यादिक शक्तियोना कारण छे. माटे तेनी उपमा दइने वेदमां परमात्माने गाया छे. पण ते शक्तियो विना परमात्मा कहेवा-जाणवामां आवता नथी. ते पण वेदमां कह्युं छे—

યતો વાચો નિવર્તન્તે અપ્રાપ્ય મનસા સહ ઇતિ શ્રુતિઃ । ’

અર્થ:—“મન સંગાથે વાળી જે તે પરમાત્માના સ્વરૂપનું પ્રતિપાદન કરતાં સ્વરૂપને પામ્યા વિના પાછી વળે છે,” એટલે મન, આદિક ઇન્દ્રિય અંતઃકરણથી પરમાત્મા પર છે. કહેતાં જડ, ચૈતન્યાદિક શક્તિ-યોનું વર્ણન થાય છે. પણ પરમાત્મા વર્ણન કર્યામાં આવતા નથી, પરમાત્માનો મહિમા તો અનંત અપાર છે, પણ તે કોઈના કહ્યામાં આવતો નથી. માટે વેદ પણ પરમાત્માનો મહિમા કહેતાં કહેતાં પછી ‘નેતિ નેતિ’ કહે છે.

એટલે જે જે મન, વાળી આદિક ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણે કરીને વર્ણન કરવામાં આવે તે પરમાત્મા નહીં. કહેતાં વેદે પ્રથમ પરમાત્માનું વિશ્વ-રૂપે વર્ણન કર્યું કે ‘વિશ્વરૂપ પરમાત્મા છે.’ પછી વળી કહ્યું કે નેતિ. એટલે વિશ્વ પરમાત્મા નહીં; પરમાત્મા તો વિશ્વના આધાર છે, કારણ છે અને વિશ્વથી પર છે. પછી જીવ, ईश्वर, આદિકના ચૈતન્ય રૂપે પરમાત્માનું વર્ણન કર્યું કે ‘જીવ, ईश्वરના આત્મા તે પરમાત્મા છે.’ પછી વળી કહ્યું કે નેતિ. એટલે જીવ, ईश्वરના આત્મા તે પરમાત્મા નહીં; પરમાત્મા તો જીવ, ईश्वરના પ્રકાશક છે અને જીવ, ईશ્વરથી પર છે. પછી બ્રહ્મ રૂપે પરમાત્માનું વર્ણન કર્યું કે ‘બ્રહ્મ પરમાત્મા છે.’ પછી વળી કહ્યું કે નેતિ. એટલે બ્રહ્મ પરમાત્મા નહીં; પરમાત્મા તો બ્રહ્મના પ્રકાશક છે અને બ્રહ્મથી પર છે. એવા સર્વના કારણ, સર્વના આધાર, સર્વના પ્રકાશક અને સર્વથી પર દિવ્યમૂર્તિ પરમાત્મા છે. તે પરમાત્મા કોઈના કહ્યામાં આવતા નથી. માટે વેદ ‘નેતિ નેતિ’ કહે છે.

જેમ ચિંતામણિને હીરા, મોતી આદિક દ્રવ્યની ઉપમા આપીને

ચિંતામણિનો મહિમા કહીએ પણ ચિંતામણિમાં જે દ્રવ્ય રહેલું છે તેના કરોડમાં ભાગનું દ્રવ્ય પણ કહેવાય નહીં. કેમકે ચિંતામણિમાંથી તો જેટલું જેટલું દ્રવ્ય ચિંતવીએ તેટલું દ્રવ્ય તો એક ફેરે પ્રગટ થાય. તે એવું અનેક વાર ચિંતવીએ તો અનેક વાર પ્રગટ થાય તો પણ ચિંતામણિમાંથી દ્રવ્ય સૂટે નહીં. એવી અપાર દ્રવ્યરૂપ ચિંતામણિ છે. તે દ્રવ્યનું પ્રમાણ થાય નહીં જે ‘ચિંતામણિમાં આટલું દ્રવ્ય છે.’ તેમ પરમાત્માનો મહિમા પણ અનંત અપાર છે. તે પોતાની ઇચ્છા માત્રે કરીને પરમાત્મા જે તે અનંત કોટી વિશ્વને એક ક્ષણ માત્રમાં પ્રગટ કરે છે. અને એવાં અનેક વિશ્વને અનેક વાર उत्पन्न કરે તો પણ જેના સામર્થ્યનો પાર આવે નહીં એવા અપાર મહિમાવાળા પરમાત્મા છે, તે જેનો મહિમા કહ્યામાં આવતો નથી. માટે પરમાત્માને વેદ ‘નેતિ નેતિ’ કહે છે.

—તો પણ જીવોને પરમાત્માના સ્વરૂપનું જ્ઞાન કરાવવા સારુ પરમાત્માને જડ ચૈતન્યાદિક શક્તિયોની ઉપમા દર્શાવે પરમાત્માનું વર્ણન કરે છે. પણ પરમાત્મા તો એ સર્વથી પર છે, પણ તે કહ્યામાં આવતા નથી. માટે જેમ ચિંતામણિનું જ્ઞાન કરાવવા તેને હીરા, મોતીની ઉપમા આપે છે તેમ ચિંતામણિરૂપ એવા જે પરમાત્મા તે જીવોને પોતાનું સ્વરૂપ જણાવવા સારુ રામકૃષ્ણાદિક પંચદેવરૂપે પૃથ્વી ઉપર પ્રગટ થાય છે. તે પરમાત્મા ઉપરથી વાહ્યદષ્ટિએ જોવામાં તો બીજા મનુષ્ય. જેવા જણાતા હોય, માટે તેનો મહિમા દેખાડવા સારુ તે પ્રત્યક્ષ પરમાત્માને જડ, ચૈતન્યાદિક શક્તિયોની ઉપમા વેદ-શાસ્ત્ર આપે છે. તેણે કરીને પ્રત્યક્ષ પરમાત્માને વિષે જીવોને પ્રીતિ થાય છે અને પ્રત્યક્ષ રામકૃષ્ણાદિકને વિષે જે જીવને પ્રીતિ થઈ તે જીવ પરમાત્માના ધામને પામે છે. તે પણ વેદમાં કહ્યું છે:—

મણે યો મતિઃ સા મતિર્ભવેત્ इति श्रुतिः॥

અર્થ:—‘જેની મતિ જેને વિષે હોય ત્યાં તેની ગતિ થાય છે;’ એટલે

તે ત્યાં જાય છે. તે જીવને જ્યાં સુધી પિંડ, બ્રહ્માંડાદિક માયાના પદાર્થમાં મતિ હોય, કહેતાં માયિક પદાર્થમાં વાસના હોય ત્યાં સુધી તેને માયામાં ગતિ થાય છે; કહેતાં જગતમાં જન્મ, મરણ, ગર્ભવાસ અને ચોરાશીમાં જાય છે. અને જેને માયિક પદાર્થમાંથી પ્રીતિ ટળીને માયાથી પર એવા જે પ્રત્યક્ષ રામકૃષ્ણાદિક જ્ઞાનદાતા મનુષ્ય સ્વરૂપ પરમાત્મા તેને વિષે મતિ કહેતા પ્રીતિ થઈ તે આત્મા પરમાત્માના ધામને પામે છે અને તેની મુક્તિ થાય છે. કેમકે આત્મા જે તે પરમાત્માના સ્વસ્વરૂપના અજ્ઞાને કરીને જન્મ-મરણને પામતો હતો, તે પરમાત્માને જાણીને તેને વિષે પ્રીતિ કરી એટલે તેની મુક્તિ થાય છે.

—માટે ચાર વેદ અને સર્વ શાસ્ત્રના જ્ઞાને કરીને તે જ્ઞાનના આપનારા એવા જે સદ્ગુરુરૂપ રામકૃષ્ણાદિક પરમાત્મા, જે પોતાને મળ્યા હોય, તેના સ્વરૂપનો નિશ્ચય કરીને તેને વિષે પ્રીતિ કરવી, એટલો જ સર્વ શાસ્ત્રનો સાર છે. માટે વેદ—શાસ્ત્રનું જ્ઞાન સદ્ગુરુ પાસેથી પામવું. હવે તે વેદ શાસ્ત્રમાં જેવી રીતે પરમાત્માના સ્વરૂપને જાણવા સારું જ્ઞાન કહ્યું છે તેને કહું છું:—‘સત્યં જ્ઞાનમનન્તં બ્રહ્મ ઇતિ શ્રુતિઃ.’^૧ અર્થ:—પરમાત્મા કેવા છે ? તો સત્ય છે; એટલે અસત્ય જે પિંડ, બ્રહ્માંડાદિક માયા તેથી પર છે; જ્ઞાનરૂપ છે એટલે દ્રષ્ટા—દૃશ્ય ભેદે રહિત છે. અને અનંતરૂપ એટલે જીવ, ईશ્વર, માયા, બ્રહ્મ, એ સર્વેના પ્રકાશક, આધાર, કારણ, પ્રેરક અને એ સર્વેથી પર અને જેના મહિમાનો અંત નથી એવા બ્રહ્મ એટલે પરમાત્મા છે.

તેમાં કોઈને શંકા થાય જે ‘બ્રહ્મના પ્રકાશક પરમાત્મા છે,’ પહેલું એમ કહ્યું અને બીજી કહ્યું કે ‘બ્રહ્મ એટલે પરમાત્મા,’ તેનું કેમ સમજવું ? તો એનું એમ સમજવું જે ‘પરમાત્મા તો નામ રૂપથી પર છે. પણ તેના જે નામ પડ્યાં છે તે પોતાની જાડ, ચૈતન્યાદિક શક્તિયો છે. તે શક્તિયોના

કારણ પરમાત્મા છે. માટે કાર્યને નામે નામ કારણનું કહેવાય છે. તે બ્રહ્મના કારણ પરમાત્મા છે; માટે બ્રહ્મને નામે કરીને પરમાત્માને બ્રહ્મ કહ્યા છે,' એમ સમજવું. પણ પરમાત્મા તો બ્રહ્મના આધાર અને બ્રહ્મથી પર છે.

તે પરમાત્મા પ્રત્યક્ષ છે એમ વેદે પ્રથમ પ્રતિજ્ઞા કરી છે. તે વેદનું મહાવાક્ય 'ૐ સોઽહમ્ !' અર્થ:-પ્રત્યક્ષ પરમાત્મા જ્ઞાનદાતા કહે છે 'ૐ' એટલે દેહચતુષ્ટયાતીત કહેતાં જીવ, ईશ્વર, માયા, બ્રહ્મથી પર એવા પરમાત્મા તે 'સોઽહમ્' એટલે 'તે હું છું,' એવી રીતે પ્રત્યક્ષ પરમાત્માએ કહ્યું. પછી તે વાતની સિદ્ધિ કરી આપવાને અર્થે 'સત્યં જ્ઞાનમનન્તં બ્રહ્મ' તેના અર્થને પ્રકાશ કરે છે જે સત્ય, જ્ઞાન, અનંત અને બ્રહ્મ એવા ચાર પદે કરીને પરમાત્માને કહ્યા. પણ તેણે કરીને પરમાત્માના સ્વરૂપનું જ્ઞાન યથાર્થ થયું નહીં. પછી તે ચાર પદના ચાર ભાગ જુદા જુદા કરીને તેના ચાર વેદ કર્યા; એટલે ચાર પ્રકારે પરમાત્માના સ્વરૂપનું જ્ઞાન કંહ્યું છે. તે ચાર વેદમાં ચાર પ્રકારે પરમાત્માને કહ્યા છે. તે ચાર વેદના નામ-ઋગ્વેદ, યજુર્વેદ, સામવેદ અને અથર્વવેદ.

—એ ચાર વેદનું પોતે પરમાત્માએ લક્ષ્મીનારાયણ નામે અવતાર ધારણ કરીને પ્રથમ બ્રહ્માને જ્ઞાન આપ્યું છે. પછી બ્રહ્માએ તે પ્રત્યક્ષ પરમાત્માના સ્વરૂપનો જ્ઞાને કરીને નિશ્ચય કરીને તે પ્રત્યક્ષ મૂર્તિને પોતાના આત્માને વિષે ધ્યાનમાં રાખીને તે ચાર વેદનું જ્ઞાન બ્રહ્માએ મરિચ્યાદિક ઋષિયોને આપ્યું. પછી ઋષિયોએ પણ એવી રીતે પ્રત્યક્ષ પરમાત્માના સ્વરૂપનો નિશ્ચય કરીને તેની ભક્તિએ સહિત થઈને તે પ્રત્યક્ષ પરમાત્માના સ્વરૂપનું જ્ઞાન સર્વેને સહેલી રીતે થાય તેને અર્થે ચાર વેદની સિદ્ધિ કરી આપવા સારુ છ શાસ્ત્ર કર્યા છે. તે ઉપર શાસ્ત્ર પ્રકારનો શ્લોક:-

ઢ્રી તર્કોં ચૈવ મીમાંસાં ઢ્રી યોગાવિતિ પદ્ બુધઃ ।

વેદાર્થદર્શકત્વેન દર્શનાનિ પ્રપચ્યતે ॥

અર્થઃ—“વે તર્ક દર્શન, એક ન્યાયશાસ્ત્ર અને વીજું વૈશેષિક શાસ્ત્ર અને વે મીમાંસા; એક પૂર્વમીમાંસા અને વીજું ઉત્તરમીમાંસાં; પૂર્વમીમાંસાં એટલે ધર્મશાસ્ત્ર અને ઉત્તરમીમાંસાં એટલે વેદાંતશાસ્ત્ર. અને વે યોગ, એક સાંખ્યશાસ્ત્ર અને વીજું યાતાંજલિશાસ્ત્ર. એ છ શાસ્ત્ર વેદના અર્થને દેલાડે છે માટે તેને પંડિત એટલે જ્ઞાની પુરુષ પદ્દર્શન કહે છે.” અને એ છ શાસ્ત્રે કરીને વેદનું જ્ઞાન સાક્ષાત્કાર થાય છે; કહેતાં પ્રત્યક્ષ પરમાના સ્વરૂપનો નિશ્ચય થાય છે.

—અને એ છ શાસ્ત્રમાંથી સાર કાઢીને તેના કપિલ, નારદાદિક મુનિયોએ પરમાત્માના સ્વરૂપનું જ્ઞાન સહેલી રીતે સર્વેને થાય તેને અર્થે વીજાં ચાર વેદ ઉપર ચાર શાસ્ત્ર કર્યાં છે. તે શાસ્ત્રનાં નામ—સાંખ્યશાસ્ત્ર, યોગશાસ્ત્ર, વેદાંતશાસ્ત્ર અને પાંચરાત્રશાસ્ત્ર એ ચાર શાસ્ત્રે કરીને ચાર વેદની સિદ્ધિ કરી આપી છે. તેમાં સાંખ્યે ઋગ્વેદની સિદ્ધિ કરી આપી છે, યોગે યજુર્વેદની સિદ્ધિ કરી આપી છે; વેદાંતે સામવેદની સિદ્ધિ કરી આપી છે અને પાંચરાત્રે અથર્વવેદની સિદ્ધિ કરી આપી છે. એવી રીતે ચાર વેદની સિદ્ધિ કરી આપી છે.

—માટે ચાર શાસ્ત્રને જાણવે કરીને ચાર વેદનું જ્ઞાન થાય છે, કહેતાં પરમાત્માના સ્વરૂપમાં જીવ જોડાય છે. અને એ ચાર શાસ્ત્રે કરીને ચાર વેદના જ્ઞાનને સિદ્ધ કરીને તે જ્ઞાન એકને વિષે સમજવું તેનું નામ આત્મિક જ્ઞાન કહેવાય છે. કહેતાં ચારવેદ અને ચાર શાસ્ત્રે કરીને પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનદાતા રામકૃષ્ણાદિકનું સ્વરૂપ તેને વિષે પરમાત્માપણાંનો નિશ્ચય કરવો તેનું નામ આત્મિક જ્ઞાન છે, અને તેને એકાંતિકભક્તિ કહે છે.

તથા તેને ભાગવતધર્મ પળ કહે છે. અને તે આત્યંતિક જ્ઞાને કરીને જીવની આત્યંતિક મુક્તિ થાય છે. પળ પ્રત્યક્ષ પરમાત્મા મળ્યા વિના અને ચાર વેદે કરીને તેના સ્વરૂપનો નિશ્ચય કર્યા વિના આત્યંતિક મુક્તિ થતી નથી.

કેમ કે ચાર વેદે કરીને જાણવા યોગ્ય એવા જે પરમાત્મા તેને જીવ ભૂલે છે તેને કરીને જીવને મહાદાકાશરૂપ અંતઃકરણ તે ઉત્પન્ન થયું છે અને ઋગ્વેદે કરીને જાણવા યોગ્ય એવું જે આત્માનું વ્યતિરેક સ્વરૂપ—બ્રહ્મ તેને જીવ ભૂલ્યો છે તેથી જીવને મન ઉત્પન્ન થયું છે અને યજુર્વેદે કરીને જાણવા યોગ્ય એવું જે પરમાત્માનું અન્વય સ્વરૂપ જે જીવ, ईश्वर માયારૂપ જડ, ચૈતન્યાદિક શક્તિયોષ કરીને કોટિ બ્રહ્માંડની ઉત્પત્તિ સ્થિતિ કરીને સર્વના આધાર, કારણ, પ્રકાશક, પ્રેરક અને કર્મફલ પ્રદાતા એવા જે વૈરાટરૂપ ईश्वર જે પરમાત્મા તેને જીવ ભૂલ્યો છે, કહેતાં નથી જાણતો તેથી જીવને ચિત્ત ઉત્પન્ન થયું છે અને સામવેદે કરીને જાણવા યોગ્ય એવા જે દૃષ્ટાદૃશ્ય ભેદે રહિત બ્રહ્મના પ્રકાશક દિવ્ય-મૂર્તિ પરમાત્મા તેને જીવ ભૂલ્યો છે. કહેતાં નથી જાણતો તેથી જીવને બુદ્ધિ ઉત્પન્ન થઈ છે. અને અથર્વવેદે કરીને જાણવા યોગ્ય એવા જે જ્ઞાન-દાતા પ્રત્યક્ષ ભગવાન પરમાત્મા તેને જીવ ભૂલ્યો છે, કહેતાં પ્રત્યક્ષ ભગવાન જીવને નથી મળ્યા તેથી જીવને અહંકાર ઉત્પન્ન થયો છે. એવી રીતે પરમાત્માના સ્વરૂપના અજ્ઞાને કરીને જીવને અંતઃકરણ, મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત, અહંકાર તે રૂપ માયા ઉત્પન્ન થઈ છે.

—માટે હવે ચાર વેદના જ્ઞાનને સિદ્ધ કરે તો તે માયા ટળી જાય છે. તેમાં પ્રથમ ઋગ્વેદ અને સાંખ્યને જ્ઞાને કરીને મનની માયા ટળે છે; યજુર્વેદ અને યોગને જ્ઞાને કરીને ચિત્તની માયા ટળે છે. સામવેદ અને

વેદાંતને જ્ઞાને કરીને બુદ્ધિની માયા ટળે છે, અથર્વવેદ અને પાંચરાત્રને જાણવે કરીને અહંકારની માયા ટળે છે. અને ચાર વેદનું એકપણું એવું જે આત્યંતિક જ્ઞાન કહેતાં પ્રત્યક્ષ ભગવાન પોતાને મળે અને તેના સ્વરૂપનો ઉત્તમ નિર્વિકલ્પ નિશ્ચય થાય ત્યારે પાંચમું અંતઃકરણરૂપ જે મૂળ અજ્ઞાન જે મહદાકાશરૂપ વાસના તે નાશ પામે છે અને જીવાત્મા બ્રહ્મરૂપ થઈને પરમપદને સાક્ષાત્કાર પામે છે.

હવે તે પરમપદને પામવું અને ચાર વેદનું જ્ઞાન સિદ્ધ કરવું તેને અર્થે ચાર સાધન સિદ્ધ કરવાં જોઈએ છીએ, તે ચાર સાધન કયા ? તો એક ધર્મ એટલે ઇન્દ્રિયોનો નિયમ રાખવો કહેતાં વર્ણાશ્રમના ધર્મ જેને જેમ વેદમાં કહ્યા હોય તેમાં દૃઢપણે રહેવું અને દેહ-નિર્વાહથી અધિક એવા જે ઇન્દ્રિયોને પ્રિય રમણિક વિષયભોગ તે થકી ઇન્દ્રિયોને પાછી વાળવી, કહેતાં ઉત્તમ વિષયનો ત્યાગ કરવો, તેનું નામ ધર્મ કહેવાય છે અને ત્રીજું સાધન જ્ઞાન. તે જ્ઞાન એટલે શું ? તો સ્થૂળ, સૂક્ષ્મ અને કારણ એ જે ત્રણ દેહ તે થકી પોતાના આત્માને જુદો જાણવો, અને ‘ત્રણ દેહ અને ત્રણ દેહના વિષયભોગ તે મારા નથી’ એમ સમજીને તે વિષયભોગનો ત્યાગ કરવો, અને સુખ-દુઃખ, માનઅપમાન, હાણ્યવૃદ્ધિ તેને કરીને હરખશોકને પામવું નહીં, તેનું નામ જ્ઞાન છે.

હવે ત્રીજું સાધન વૈરાગ્ય. તે વૈરાગ્ય એટલે શું ? તો ચાર પ્રકારના પ્રલયનો વિચાર કરીને પિંડ, બ્રહ્માંડ આદિક અનંતકોટીવિશ્વ તેને ના-શવંત દુઃખરૂપ અને સ્વપ્નવત્ જાણીને તેનો તે લોક, ભોગાદિકનો અભાવ કરવો, તેનું નામ વૈરાગ્ય છે. અને ચોથું સાધન ભક્તિ, ભક્તિ એટલે ધર્મ જ્ઞાન, વૈરાગ્યાદિક શુભ ગુણ આપીને વિષયની વાસના તજાવીને બ્રહ્મ-સ્થિતિને પમાડનારા એવા જે પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનદાતા મહાત્મા પુરુષ સદ્ગુરુરૂપ પરમાત્મા તેની પ્રેમ પૂર્વક નવ પ્રકારે સેવા કરવી અને તેની આજ્ઞા પાલવી તેનું નામ ભક્તિ છે.

एवी रीते धर्म, ज्ञान, वैराग्य अने भक्ति ए चार साधन सद्गुरुरूप प्रत्यक्ष परमात्मा थकी सिद्ध करे छे तेने धर्म, अर्थ, काम अने मोक्ष ए चार फलनी प्राप्ति थाय छे. त्यां वेदनी श्रुति:—

यस्य देवे परा भक्तिः यथा देवे तथा गुरौ ।

तस्यैते कथिता ह्यर्थाः प्रकाशन्ते महात्मनः ॥

अर्थ:—‘जे देवनी उत्तम प्रकारे भक्ति करता हैये तेवी ज रीते सद्गुरुने विषे भक्ति राखे छे तेने गुरु जे ते वेदमां कहेला धर्म, अर्थ, काम अने मोक्ष ते रूपी सर्व अर्थ तेने प्रकाश करे छे एटले आपे छे.’ माटे एवा जे पूरण ज्ञानदाता सद्गुरु ते थकी चार साधने सहित चार वेदने सिद्ध करवा.

—अने चार वेदे करी चार साधन सिद्ध थाय छे. तेमां ऋग्वेद अने सांख्ये करीने ज्ञान सिद्ध थाय छे, कहेतां पिंड, ब्रह्मांडादिक माया थकी पोतानो आत्मा जुदो जणाय छे. ते आत्मा सत्य छे अने अविनाशी छे. अने पिंड, ब्रह्मांडादिक माया ते असत्य छे अने नाशवंत छे. एवुं ज्ञान ऋग्वेद अने सांख्यशास्त्र थकी थाय छे. अने यजुर्वेद अने योगशास्त्र थकी धर्म सिद्ध थाय छे, कहेतां यजुर्वेद अने योगशास्त्रे आत्मारूप थइने परमात्मानી मूर्तिनुं ध्यान करवानुं कह्युं छे. माटे ध्यान करतां जे जे पदार्थ आडा आवे तेनो त्याग करीने ते थकी इन्द्रियोने पाछां वाळे त्यारे तेने परमात्मानुं अखंड ध्यान थाय छे, पण विषयनो त्याग कर्या विना ध्यान थलुं नथी. माटे ध्यानना करनाराने धर्म जरूर राखवो जोड़ए छीए. माटे यजुर्वेद अने योगशास्त्र थकी धर्म सिद्ध थाय छे.

—अने सामवेद अने वेदांतशास्त्रे करीने वैराग्यरूपी साधन सिद्ध थाय छे, कहेतां सामवेद अने वेदांतशास्त्रमां एम कह्युं छे जे—

‘સર્વં खल्विदं ब्रह्म, नेह नानास्ति किंचन, इति श्रुतिः’ ।

અર્થ:—‘સર્વં खल्विदं ब्रह्म’ એટલે પ્રત્યક્ષ પરમાત્માની મૂર્તિ છે તે સર્વ બ્રહ્મ છે, કહેતાં પ્રત્યક્ષ સદ્ગુરુની મૂર્તિ સાકરના નાઠિયેરની પેટે પરમાત્મા છે. અને તે પરમાત્માની મૂર્તિ વિના વીજું નાના પ્રકારનું કાંઈ નથી; કહેતાં પિંડ, બ્રહ્માંડાદિક માયાના આકાર માત્ર તે નાશવંત, એટલે જેમ જ્ઞાંજ્ઞવાનું જલ તથા સ્વપ્નની સૃષ્ટિ છે, તેમ મિથ્યા છે.’ એમ જાણીને પિંડ, બ્રહ્માંડાદિક આકાર માત્રના આત્યંતાભાવે કરીને, તે થકી વૃત્તિયોને પ્રતિલોભ કહેતાં પાછી વાઢીને પોતે આત્મા શુદ્ધ બ્રહ્મરૂપ થઈને પ્રત્યક્ષ પરમાત્માની મૂર્તિને વિષે જોડાઈ જાય, કહેતાં નેત્ર, શ્રોત્રાદિક ઇન્દ્રિયો, અંતઃકરણમાં એક પ્રત્યક્ષ ભગવાનની મૂર્તિનું ધ્યાન અચૂંડ થયા કરે પણ તે વિના વીજું કાંઈ સાંભળે જ નહીં એવી રીતે જેને વર્તે, તેને સામવેદ અને વેદાંતશાસ્ત્રમાં કહ્યા પ્રમાણે ‘સર્વં खल्विदं ब्रह्म, नेह नानास्ति किंचन’ એ શ્રુતિનો અર્થ સિદ્ધ થયો જાણવો. માટે સામવેદ અને વેદાંત-શાસ્ત્રનું જ્ઞાન પામવા થકી વૈરાગ્ય રૂપી સાધન સિદ્ધ થાય છે.

—અને અથર્વવેદ અને પાંચરાત્ર શાસ્ત્રે કરીને ભક્તિ સિદ્ધ થાય છે. તે ભક્તિ એટલે શું? તો બ્રહ્મરૂપ થઈને પ્રત્યક્ષ ભગવાનને વિષે પ્રીતિ કરવી, કહેતાં ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય તેને કરીને બ્રહ્મરૂપ થઈને પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનદાતા સદ્ગુરુરૂપ પરમાત્મા તેની પ્રેમે સહિત નવધા પ્રકારે સેવા કરવી, તેનું નામ ભક્તિ છે. અને એવી ભક્તિ તો જેને અનેક જન્મના શુભ સંસ્કાર હોય તેને પ્રાપ્ત થાય છે. તે પણ ભગવદ્ગીતામાં અધ્યાય ૧૮.માં શ્લોક ૫૪ માં કહ્યું છે:—

ब्रह्मभूतः पसन्नात्मा न शोचति न कांक्षति ।

समः सर्वेषु भूतेषु मद्भक्तिं लभते पराम् ॥

અર્થ:—શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્મા કહે છે કે ‘બ્રહ્મ રૂપને પ્રસન્ન છે આત્મા કહેતાં મનાદિક અંતઃકરણ તે જેનું, અને હરખ અને શોક તે ગયા છે જેના, અને ભૂત પ્રાણી માત્રને વિષે સમાન છે દૃષ્ટિ તે જેની, તે ઉત્કૃષ્ટ એવી જે મારી ભક્તિ તેને પામે છે; ઇટલે તેને જ મારા સ્વરૂપનો નિશ્ચય યથાર્થ થાય છે અને મારે વિષે પ્રીતિ થાય છે.’ માટે એવી જે ભક્તિ તે અથર્વવેદ અને પાંચરાત્ર શાસ્ત્ર થકી સિદ્ધ થાય છે.

અને ચાર વેદ અને સર્વે શાસ્ત્રનો સાર ઇટલો જ છે કે ‘ક્ષર, અક્ષરથી પર એવા જે પરમાત્મા તે રામકૃષ્ણાદિક રૂપે પ્રગટ થાય છે, તેની મૂર્તિનું પ્રેમે સહિત ધ્યાન કરવું.’ એ સર્વે શાસ્ત્રનો સાર છે. તેના ઉપર અથર્વવેદના ઉપનિષદમાં ભક્તિ પ્રકરણનો શ્લોક:—

આલોક્ય સર્વં શાસ્ત્રાણિ વિચાર્યં ચ પુનઃ પુનઃ ।

इदमेकं मुनिष्यन्तं ध्येयो नारायणः सदा ॥

અર્થ—‘સર્વે શાસ્ત્ર જોડેને તથા વારે વારે વિચાર કરીને આ એક જ સિદ્ધાંત નીકળ્યો છે કે પ્રત્યક્ષ સદ્ગુરુરૂપ પરમાત્માની મૂર્તિનું ભક્તિય સહિત ધ્યાન કરવું.’ એવી રીતે અથર્વવેદ અને પાંચરાત્રશાસ્ત્રે પ્રત્યક્ષ ભગવાનની ભક્તિ રૂપી સાધન સિદ્ધ કરી આપ્યું છે. અને ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય સહિત પ્રત્યક્ષ પરમાત્માની ભક્તિ જેને સિદ્ધ થઈ તે આત્માનો આત્મ્યંતિક મોક્ષ થાય છે. અને ચારે સાધને સહિત ચાર વેદ જાણવાનાં કાંઈ પણ અધુરું હોય ત્યાં સુધી તેનો આત્મ્યંતિક મોક્ષ થતો નથી; કહેતાં જન્મમરણ ટલતું નથી.

—અને ચાર સાધને સહિત ચાર વેદને જાણવા તે જીવે પોતાની મેઢે કોઈ દહાડો જાણી શકાતું નથી. જેમ અમળ છોકરાઓ મહેતાજી વિના પોતાની મેઢે ચોપડીઓ મળી શકતા નથી, તેમ જીવ પ્રત્યક્ષ માયા

પર સદ્ગુરુના આશ્રય વિના પોતાની મેળે પરમાત્માના જ્ઞાનરૂપ જે વેદ-શાસ્ત્રનાં પુસ્તક તેને વાંચવે-સાંભળવે કરીને જ્ઞાન થતું નથી. માટે મહે-તાજીરૂપ ઇવા જે પરમાત્મા કર્તુમકર્તુમ્ અને અન્યથા કર્તુમ્ સમર્થ તે જીવોને પોતાના સ્વરૂપનું જ્ઞાન આપવા સારુ પ્રગટ થઈને જ્ઞાન આપે છે ત્યારે જીવોને જ્ઞાન થાય છે, અને તેનો મોક્ષ થાય છે. પણ તે વિના પોતાની મેળે આપોઆપ કોઈ દહાડે મોક્ષ થતો જ નથી. માટે મોક્ષના લપવાલાને પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનદાતા પાસે જઈને જ્ઞાન સાંભળવું.

—પણ તેમાં પ્રથમ જ્ઞાનદાતાની પરીક્ષા કરવી જે ‘તે જ્ઞાનનો આપનારો તે પોતાના શિષ્યોને ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ અને પરમેશ્વરની ભક્તિ સહિત જ્ઞાન આપે છે કે ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ અને ભક્તિ વિના વિષય-ભોગની છૂટ મૂકીને જ્ઞાન આપે છે ?’ ઇટલો વિચાર જીવે પોતાની મેળે કરવો. પછી જે ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ અને ભક્તિ સહિત વિષય-ભોગનો ત્યાગ કરાવીને જ્ઞાન આપતા હોય તો દૃઢ વિશ્વાસ આણીને તેનો સમાગમ કરવો. અને ધર્મ, જ્ઞાનાદિક સાધન કરાવ્યા વિના વિષય-ભોગની મોક-લપ મૂકીને જ્ઞાન આપતા હોય, અને તે સર્વ શાસ્ત્રના ભણેલા હોય અને લોકમાં મોટા કહેવાતા હોય, તો પણ તેનું જ્ઞાન સાંભળવું નહીં. ઈવી રીતનો વિવેક જાણીને જે ઠેકાણે ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ અને ભક્તિ સહિત ઇન્દ્રિયોને વિષય-ભોગ થકી પાછાં વળાવીને જ્ઞાન આપતા હોય તે ઠેકાણે જઈને તેનું જ્ઞાન શ્રદ્ધા સહિત સાંભળવું.

—અને ઈવી રીતના શુદ્ધ-જ્ઞાનના આપનારા તો આ જગતમાં મળવા ઘણાં જ દુર્લભ છે, એ તો જેને ઘણાંક જન્મનાં સુકૃત હોય તેને મળે છે અને તેને જ તેનો વિશ્વાસ આવે છે. ઈવી રીતે તપાસ કરીને જ્યાં શુદ્ધ જ્ઞાનદાતા જણાય તેની પાસે જઈને વેદાદિક શાસ્ત્રનું જ્ઞાન સાંભળવું તો

તેને પરમાત્માના સ્વરૂપનું જ્ઞાન સાક્ષાત્કાર થાય છે અને તે આત્મા મોક્ષને પામે છે.

હવે તે વેદનું જે શુદ્ધ જ્ઞાન તેને કહું છું. તેમાં પ્રથમ ઋગ્વેદ અને સાંખ્યશાસ્ત્રનું જ્ઞાન કહેવાશે જે ઋગ્વેદમાં પરમાત્માને માયા પર કહ્યા છે. તેની શ્રુતિ :—

‘યતો વાચો નિર્વર્તન્તે અપ્રાપ્ય મનસા સહ ।’

અર્થ :—‘મન સંઘાતે વાણી તે જેના સ્વરૂપનું પ્રતિપાદન કરતાં સ્વરૂપને પામ્યા વિના પાછી વળે છે, ઇટલે મન, આદિક ઇન્દ્રિયો, અંતઃકરણના ગ્રહણ કર્યામાં આવે એવા પરમાત્મા નથી’ એવી રીતે ઋગ્વેદમાં આઠ શાખાએ કરીને પરમાત્માનું વર્ણન કર્યું છે.

જે પરમાત્મા કેવા છે ? તો કાનના સાંભળ્યામાં આવે એવા નથી, સ્પર્શના સ્પર્શમાં આવે એવા નથી, નેત્રના જોવામાં આવે એવા નથી, રસનાના વર્ણનમાં આવે એવા નથી, નાસિકાના સુંઘવામાં આવે એવા નથી, મનના સંકલ્પમાં આવે એવા નથી, ચિત્તના ચિંત્વનમાં આવે એવા નથી, બુદ્ધિના નિશ્ચયમાં આવે એવા નથી અને અહંકારના અભિમાનમાં આવે નથી. એવી રીતે ઋગ્વેદમાં ‘સત્ય’ પદે કરીને માયા પર પરમાત્માનું વર્ણન કર્યું છે.

—તેમાં ઋગ્વેદ અને સાંખ્યશાસ્ત્રનો સાર ઇટલો જ છે કે ‘જ્યાં સુધી જીવને ઇન્દ્રિયો, અંતઃકરણરૂપ માયાનું આવરણ હોય ત્યાં સુધી તેને પ્રત્યક્ષ પરમાત્માના સ્વરૂપનો નિશ્ચય થતો નથી, કહેતાં ઇન્દ્રિયો, અંતઃકરણમાં માયિક પંચવિપય ભોગવવાની વાસના હોય ત્યાં સુધી તેને પ્રત્યક્ષ ભગવાનનું સ્વરૂપ ઓછાવાતું નથી.’ અને જ્યારે ઋગ્વેદ અને સાંખ્યશાસ્ત્રને જ્ઞાને કરીને પિંડ, વદ્ધાંડાદિક માયાનું નિરાકરણ કરીને,

કહેતાં નિત્ય, નિમિત્ત, પ્રાકૃત અને આત્યંતિક પ્રલયે કરીને, પિંડ, બ્રહ્માંડને નાશવંત જાળીને, તેની વાસનાનો ત્યાગ કરીને, પોતે આત્મા શુદ્ધ બ્રહ્મરૂપ થાય છે તેને પ્રત્યક્ષ પરમાત્માના સ્વરૂપનો નિશ્ચય થાય છે.

કેમકે માયા પર ઇંદુ જે નિર્ગુણ-બ્રહ્મ તેને વિષે પરમાત્મા અલંકાર રહ્યા થકા પોતાના સંકલ્પ માત્રે કરીને મનુષ્ય સ્વરૂપે પ્રગટ થાય છે. માટે બાહ્યદૃષ્ટિવાલાને પરમાત્મા પ્રગટ તે મનુષ્ય જેવા જણાય છે. અને જે જ્ઞાને કરીને માયિક ભાવ મિથ્યા કરીને નિરાવરણરૂપ બ્રહ્મદૃષ્ટિને પામે છે તેને પ્રત્યક્ષ પરમાત્મા દિવ્યરૂપે દેખાય છે. કેમકે 'જેના જ્ઞાને' કરીને પોતાની જીવદશા ટળીને બ્રહ્મદશા પ્રાપ્ત થઈ તો તે જ્ઞાનદાતા મનુષ્ય કેમ હોય ? એ તો મારા બ્રહ્મસ્વરૂપના પ્રકાશક પરબ્રહ્મ છે.' એમ તેને જ્ઞાનદાતાને વિષે પરબ્રહ્મપરમાત્માના સ્વરૂપનો નિશ્ચય થાય છે. પણ તે વિના પ્રત્યક્ષ પરમાત્માના સ્વરૂપનો નિર્વિકલ્પ નિશ્ચય થતો નથી.

—અને એવો નિશ્ચય થયો નથી અને તે પ્રત્યક્ષ ભગવાનનો સમાગમ કરવા આવે છે તેને તો પ્રથમ એમ વિશ્વાસ હોય જે 'કોઈક મોટા પુરુષ તો છે સ્વરા' એમ જાણીને તેનું જ્ઞાન સાંભળે છે અને તેની આજ્ઞારૂપી ધર્મ પાળે છે તો ધર્મે કરીને તેનું અંતઃકરણ શુદ્ધ થાય છે. અને અંતઃકરણ શુદ્ધ થાય છે ત્યારે તેને જ્ઞાન સમજાય છે. પછી જેટલું તેને જ્ઞાન થાય છે તેટલો તે જ્ઞાનદાતાને જાણે છે. તે પ્રથમ પોતે જીવદશામાં વર્તતો હોય ત્યારે તે સદ્ગુરુને દેવ જેવા જાણે છે. અને પોતે જ્યારે તેના જ્ઞાને કરીને દેવના જેવી સ્થિતિને પામે છે. ત્યારે સદ્ગુરુને બ્રહ્મ જેવા જાણે છે. અને પોતે જ્યારે બ્રહ્મરૂપ થાય છે ત્યારે તેને સદ્ગુરુ પરબ્રહ્મ જણાય છે. તેના ઉપર શંકરસ્વામીનું વચન—

ગુરુર્બ્રહ્મા ગુરુર્વિષ્ણુઃ ગુરુર્દેવો મહેશ્વરઃ ।

ગુરુર્લોકં પરબ્રહ્મ તસ્મૈ શ્રીગુરુવે નમઃ ॥

અર્થ:—‘પ્રથમ જીવ દેહરૂપ વર્તતો હોય ત્યારે તે સદ્ગુરુને બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, શિવ જેવા જાણીને તેની ઉપાસના, ભક્તિ, સેવા, સમાગમ કરે છે અને જ્યારે તે સદ્ગુરુનો સમાગમ કરીને જ્ઞાન સાંભળતાં સાંભળતાં પોતે આત્મા બ્રહ્મરૂપ થાય છે, ત્યારે તેને પ્રત્યક્ષ સદ્ગુરુને વિષે પર-બ્રહ્મપણાનો નિશ્ચય થાય છે.’

—માટે પ્રથમ જીવને બ્રહ્મરૂપ કરવા સારુ ઋગ્વેદ અને સાંખ્યશાસ્ત્ર પરમાત્માનું બ્રહ્મરૂપે વર્ણન કરે છે. કેમ કે પરમાત્માને જેવા જાણે છે તેવો તે જાણનારો થાય છે. તે વેદમાં કહ્યું છે. શ્રુતિ:—‘બ્રહ્મવિદ્ બ્રહ્મૈવ ભવતિ !’ અર્થ:—‘બ્રહ્મને જાણનારો બ્રહ્મરૂપ થાય છે.’ અને બ્રહ્મરૂપ થાય છે તેને પરબ્રહ્મના સ્વરૂપનો સાક્ષાત્કાર અનુભવે સહિત નિશ્ચય થાય છે. માટે જીવને બ્રહ્મરૂપ કરવા સારુ ઋગ્વેદ અને સાંખ્યશાસ્ત્રમાં પરમાત્માનું બ્રહ્મરૂપે વર્ણન કર્યું છે. તેનો પ્રત્યક્ષ અનુભવ કહું છું:—જે બ્રહ્મ ઇટલે જ્ઞાન; જ્ઞાન વિના બ્રહ્મનો વીજો અર્થ નથી માટે જ્ઞાન જેને થાય તેને જ્ઞાનદાતા ઓઢાયાય. તે સારુ પ્રથમ જ્ઞાનદાતાના વચ્ચાણ ન કરવા, પ્રથમ તો તે સદ્ગુરુના જ્ઞાનનો મહિમા કહેવો. કેમકે જ્ઞાનનું માહાત્મ્ય જાણીને જ્ઞાન સાંભળશે અને જ્ઞાનને સમજશે તો પછી તે સદ્ગુરુ જેવા છે તેવા તેને વગર કહે જણાશે.

માટે પરમાત્માએ બ્રહ્માને પ્રથમ કહ્યું કે ‘ૐ સોઽહમ્’। કહેતાં ‘હું બ્રહ્મરૂપ છું,’ ત્યારે બ્રહ્માને સંશય થયો કે ‘હું કેમ જાણું જે તમે બ્રહ્મરૂપે છો ?’ ત્યારે પરમાત્માએ કહ્યું કે ‘તું મારું જ્ઞાન સાંભળ; ઇટલે જ્ઞાને કરીને મારું સ્વરૂપ તને સાક્ષાત્કાર જણાશે.’ પછી બ્રહ્માને પરમાત્માએ જ્ઞાન આપ્યું. તેમાં પ્રથમ બ્રહ્મરૂપે પરમાત્માનું વર્ણન ઋગ્વેદમાં કહ્યું છે. તે બ્રહ્મ કેવું છે ? તો સત્ય છે, માયા પર છે અને નિર્ગુણ છે, ઇટલે

રજ, તમ અને સત્ત્વ એ ત્રણ ગુણ જેમાં નથી; નિરાકાર છે, એટલે માયાનો આકાર નથી; અકર્તા છે, એટલે પોતે જગત કર્યું છે અને એમને કોઈએ કર્યા નથી; અને સર્વ વ્યાપક છે, એટલે પોતાના પ્રકાશે કરીને સર્વ ઠેકાણે રહ્યા છે; એવા બ્રહ્મા છે. તે બ્રહ્મની ઉપમાદર્શને પરમાત્માને નિર્ગુણ કહે છે, નિરાકાર કહે છે, સર્વ વ્યાપક કહે છે, અકર્તા કહે છે, એમ ઋગ્વેદ અને સાંખ્યશાસ્ત્ર પરમાત્માને બ્રહ્મરૂપે કહે છે. પણ પરમાત્મા તો બ્રહ્મથી પર છે, બ્રહ્મના આધાર છે અને બ્રહ્મના પ્રકાશક છે.

જેમ અગ્નિ છે તે અગ્નિ પ્રકાશનો આધાર છે. તે અગ્નિનાં વચ્ચાણ કરવાં હોય ત્યારે તેના પ્રકાશના વચ્ચાણ કરાય છે જે ‘અગ્નિનો પ્રકાશ વધુ સારો છે જે ઘરના અંધારાને દૂર કર્યું,’ એવો પ્રકાશ છે. તે પ્રકાશ તે જ અગ્નિ છે એમ કહેવાય. કેમકે અગ્નિ અને અગ્નિનો પ્રકાશ એ કાંઈ બે નથી; એક જ છે. કેમકે અગ્નિ વિના પ્રકાશ એકલો હોય નહીં. માટે અગ્નિ તે પ્રકાશ અને પ્રકાશ તે અગ્નિ એમ કહેવાય સ્વરૂં; તો પણ અંતે અગ્નિ પ્રકાશનો આધાર છે. તેમ પરમાત્માના અંગનો પ્રકાશ જે બ્રહ્મ કહેતાં જ્ઞાન; તે જ્ઞાન જીવોના અંતઃકરણરૂપી ઘરમાંથી અજ્ઞાનરૂપી અંધારાનો નાશ કરે છે; એવો પ્રત્યક્ષ પરમાત્માનો બ્રહ્મરૂપી જ્ઞાનપ્રકાશ છે. તે બ્રહ્મની ઉપમા પરમાત્માને ઋગ્વેદ તથા સાંખ્યશાસ્ત્ર આપે છે. પણ પરમાત્મા તો બ્રહ્મના આધાર છે અને મૂર્તિમાન છે.

—તે મૂર્તિ માયિક નથી; દિવ્યમૂર્તિ પરમાત્મા છે. તે પરમાત્મા એકદેશી થકા પોતાના બ્રહ્મરૂપી જ્ઞાનપ્રકાશે કરીને સર્વ દેશમાં પ્રકાશ કરે છે. કહેતાં કોટી બ્રહ્માંડને વિષે જીવ, ईશ્વર, દેવ, બ્રહ્માદિક સર્વેને પ્રકાશ કરે છે. માટે પોતાના બ્રહ્મરૂપી જ્ઞાનપ્રકાશે કરીને પરમાત્મા સર્વદેશી કહેવાય છે અને તેથી જ પરમાત્માને નિર્ગુણ, નિરાકાર, વ્યાપક કહ્યા છે. માટે ઋગ્વેદ અને સાંખ્યશાસ્ત્રમાં એકલા બ્રહ્મરૂપી જ્ઞાનપ્રકાશ-

રૂપે પરમાત્માને કહ્યા છે, પણ દિવ્યમૂર્તિમાન પરમાત્મા છે તે મૂર્તિ ઋગ્વેદમાં કહી નથી.

કેમકે જીવને માયિક આકારને વિષે વાસના છે. તે વાસના તજાવવા સારુ આકાર માત્રનો નિષેધ કરીને જીવને બ્રહ્મરૂપ કરવો છે. માટે બ્રહ્મરૂપની સ્થિતિ પામ્યા મોર (પહેલાં) જો જીવને ‘મૂર્તિમાન પરમાત્મા છે’ એમ કહે તો તે જીવને માયિક આકારમાંથી વાસના ટલે નહીં. અને વાસના ટલ્યા વિના બ્રહ્મરૂપ થાય નહીં. અને બ્રહ્મરૂપ થયા વિના પરમાત્માની મૂર્તિનો નિશ્ચય પણ થતો નથી. અને પ્રત્યક્ષ પરમાત્માનો નિશ્ચય થયા વિના પરમાત્માને પમાતું નથી. કેમકે પરમાત્મા તો બ્રહ્મથી પર છે. માટે બ્રહ્મરૂપ થાય છે તે જ પરબ્રહ્મને પામે છે. તે સારુ જીવને બ્રહ્મરૂપ કરવાને અર્થે ઋગ્વેદ અને સાંખ્યશાસ્ત્રને વિષે બ્રહ્મરૂપે પરમાત્માને નિર્ગુણ, નિરાકાર કહ્યા છે. પણ પરમાત્મા તો બ્રહ્મના આધાર છે અને દિવ્ય મૂર્તિમાન છે, અને કર્તુમકર્તુમ્ અને અન્યથાકર્તુમ્ સમર્થ છે.

હવે એ બ્રહ્મના આધાર એવા જે પરબ્રહ્મ પરમાત્મા તે જીવોને પોતાના સ્વરૂપનું જ્ઞાન આપવા સારુ પોતે પ્રગટ થઈને ચાર વેદનું જ્ઞાન આપે છે તેને ચારે વેદ સવળા સમજાય છે અને તે જીવ પરમાત્માના સ્વરૂપને પામે છે. અને જે પ્રગટ પરમાત્માના સત્સંગ વિના અથવા તે પ્રગટ થકી જ્ઞાન પામીને બ્રહ્મરૂપ થયા એવા જે સંત, તેના સત્સંગ વિના પોતાની મેળે વ્યાકરણ ભણીને પછી એકલાં ઋગ્વેદ અને સાંખ્યશાસ્ત્રના પુસ્તકો વાંચે અથવા સાંભળે તો તેને પરમાત્માનું સ્વરૂપ ઉલ્લટું અવલું સમજાય છે અને નાસ્તિક થઈ જાય છે.

—તે કેવી રીતે અવલું સમજે છે ? તો તેને પરમાત્માનું સ્વરૂપ એકલું નિર્ગુણ-નિરાકાર સમજાય છે અને તેને કોઈ એમ કહે જે

‘પરમાત્મા તો મૂર્તિમાન છે,’ તો તેને માને નહીં. અને તે એમ કહે જે ‘ચાર વેદમાં પહેલો ઋગ્વેદ થયો છે અને તે ઋગ્વેદમાં પરમાત્માને નિર્ગુણ-નિરાકાર કહ્યા છે, માટે તે વાત ખરી છે. અને યજુર્વેદ, સામવેદ અને અથર્વવેદ તો પછી થયા છે માટે તેમાં મૂર્તિમાન પરમાત્મા કહ્યા હશે, પણ તેનું પ્રમાણ નહીં અને ઋગ્વેદમાં કહ્યું તે સ્વરૂપ છે.’ એમ સમજીને આંધળા પુરુષના હાથની પેઠે એક વાત નિર્ગુણ-નિરાકાર પકડી રાખે છે.

—તે આ સમયે એવા નિર્ગુણ-નિરાકાર કહેનારા વધુ થયા છે. શા માટે ? તો નિર્ગુણ-નિરાકાર કહેવામાં ઠીક પડે છે. કેમ કે ‘જેમ પરમાત્મા નિર્ગુણ-નિરાકાર છે તેમ આત્મા પણ નિર્ગુણ-નિરાકાર છે; માટે આત્મા પણ પરમાત્મા છે. પણ જીવ પોતાને એમ નિર્ગુણ-નિરાકાર જાણતો નથી; માટે જીવ કહેવાય છે. અને જો જીવને એવું જ્ઞાન થાય તો તે જીવ જ પરમાત્મા છે.’ એમ અવલું સમજીને મિથ્યા બ્રહ્મવાદી થઈને પોતાને પરમાત્મા છોટું છોટું માનીને પછી વેદમાં કહ્યા જે વર્ણ-શ્રમના ધર્મ જે વિધિ અને નિષેધ તેનો ત્યાગ કરીને નિઃશંક થઈને કામાદિક વિષયને ભોગવે છે અને અષ્ટ થાય છે. એવી રીતે સત્પુરુષના સમાગમ વિના ઋગ્વેદ અને સાંખ્યશાસ્ત્ર અવલું સમજીને પાપને માર્ગે ચાલે છે.

અને વળી ઋગ્વેદમાંથી કેટલાક એમ સમજ્યા છે જે ‘હજી આપણે એવું જ્ઞાન થયું નથી ત્યાં સુધી તો આપણે ધર્મ, નિયમ, અહિંસા, બ્રહ્મચર્યાદિક સાધન કરવાં સ્વરાં, અને સાધન કરતાં કરતાં એવું જ્ઞાન પ્રગટ થશે ત્યારે આપણે પણ પરમેશ્વર થઈશું. પછી ધર્મ-નિયમ પાલવાની અને વિધિ-નિષેધ રાખવાની કાંઈ જરૂર નથી.’ એમ સમજીને ધર્મ-નિયમ ઉપરથી પાલે છે. પણ અંતરમાં એમ સમજનારા નાસ્તિક છે અને ભૂલા પડ્યા છે. અને તેની મુક્તિ કોઈ કાલે થવાની નથી.

કેમ કે પરમેશ્વરને નિરાકાર સમજે છે પણ તે ઇટલો વિચાર નથી કરતા જે ‘નિરાકાર એકલું સાકારના આધાર વિના શી રીતે અદ્ધર રહી શકે ?’ ન જ રહી શકે. જેમ નિરાકાર જીવાત્મા છે, તો તે જીવ જે તે સ્થૂળ, સૂક્ષ્મ અને કારણ ઇત્રણ દેહરૂપી આકાર વિના અદ્ધર રહી શકતો નથી. વળી જેમ સૂર્યનો પ્રકાશ નિરાકાર છે તો તે પ્રકાશ સૂર્ય-ગોળાના આધાર વિના એક ક્ષણ માત્ર પણ અદ્ધર રહેતો નથી. વળી દીવા-મશાલનો પ્રકાશ નિરાકાર છે, તો તે દીવા-મશાલરૂપી મૂર્તિને આધાર રહે છે, પણ તે વિના એક ક્ષણ માત્ર અદ્ધર રહેતો નથી. માટે નિરાકાર આકારના આધાર વિના અદ્ધરપદ્ધર હોય નહીં એ સિદ્ધાન્તવાર્તા છે. તે માટે નિર્ગુણ, નિરાકાર, વ્યાપક એવું જે બ્રહ્મ તે પરમાત્માની મૂર્તિનો પ્રકાશ છે. પણ મૂર્તિ વિના નિર્ગુણ, નિરાકાર અદ્ધરપદ્ધર હોય નહીં. માટે પરમાત્મા દિવ્ય મૂર્તિમાન છે અને તેના અંગનો પ્રકાશ જે જ્ઞાન તે નિરાકાર છે, તેનું નામ બ્રહ્મ છે. તે બ્રહ્મ સર્વ વ્યાપક છે.

—માટે તે બ્રહ્મનું જ્ઞાન જીવોને આપવા સારુ દિવ્યમૂર્તિ એવા જે પરમાત્મા તે રામકૃષ્ણાદિક પંચદેવરૂપે પ્રગટ થાય છે અને જીવોને જ્ઞાન આપે છે, ત્યારે જીવ પરમાત્માના જ્ઞાને કરીને જ્ઞાનરૂપે થાય છે; કહેતાં બ્રહ્મરૂપ થાય છે. અને બ્રહ્મરૂપ થઈને પ્રત્યક્ષ પરમાત્માની મૂર્તિને વિષે જોડાય છે ત્યારે તે આત્માની આત્યંતિક મુક્તિ થાય છે. અને તે મુક્તની પરમાત્માની મૂર્તિના ધ્યાને કરીને, દિવ્યમૂર્તિ બંધાય છે. તે મૂર્તિને ભાગવતી-તનૂ કહે છે. અને જ્યારે ભાગવતી-તનૂ બંધાય છે ત્યારે તે જીવ માયાના ત્રણ દેહરૂપી આધાર તેનો ત્યાગ કરે છે, પણ દિવ્યમૂર્તિ બંધાયા વિના જીવને માયિક આકાર ટલતો નથી.

—માટે પ્રથમ ઋગ્વેદ અને સાંખ્યને જ્ઞાને કરીને માયાનો નિષેધ

કરીને જીવને નિર્વાસનિક કરીને બ્રહ્મરૂપે કરવા સારુ પરમાત્માનું બ્રહ્મ-રૂપે જ્ઞાન આપ્યું છે. પણ ‘પરમાત્મા દિવ્યમૂર્તિમાન છે’ એમ સમજે તેને ઋગ્વેદ અને સાંખ્યશાસ્ત્ર સવલું સમજાયું જાણવું. અને તે પ્રત્યક્ષ પરમાત્માના મુખ થકી જ સવલું સમજાય છે, પણ તે વિના તો અવલું સમજાય છે.

—તે જૈનમતવાળા શ્રાવક લોકો એકલા ઋગ્વેદના જ્ઞાનમાંથી પોતાની મેળે અવલું સમજ્યા છે, તે શું અવલું સમજ્યા છે? તો ઋગ્વેદમાં જીવની માયા ટાલવાને અર્થે આકારનો નિષેધ કરીને પરમાત્માને બ્રહ્મરૂપે તિર્ણુણ, નિરાકાર, અકર્તા કહ્યા છે. તે વાતને સમજ્યા વિના જૈનમતવાળાએ તેને પકડી રાખ્યું ‘પરમાત્મા તો તિર્ણુણ, નિરાકાર, અકર્તા છે; માટે કાંઈ કરતા નથી. અને આ જગત તો કર્મે અને માયાએ કરીને એની મેળે થાય છે. પણ એનો કર્તા પરમેશ્વર નથી. માટે સાધન કરીને કર્મ ક્ષયાવસું ત્યારે આપણે પરમેશ્વર થાશું.’ એવી રીતે જૈનમતવાળા અનેક પરમેશ્વર માને છે. પણ તેની સમજણમાં કોઈ અનાદિ જગતકર્તા પરમેશ્વર નથી. અને કર્મે કરીને મોક્ષને માને છે. પણ એકલે કર્મે કરીને મોક્ષ થતો નથી. માટે તેના શાસ્ત્રમાં એમ લખ્યું છે જે ‘મોક્ષનું વારું તો હમણાં બંધ છે, માટે મોક્ષ થતો નથી.’

એવી રીતે દિવ્યમૂર્તિ એવા જે રામકૃષ્ણાદિક જગતકર્તા પરમેશ્વર તેના આશ્રયને ભૂલ્યા છે માટે ઋગ્વેદ તેને અવલો સમજાણો છે. અને પોતાની મેળે એમ સમજ્યા છે જે ‘ચાર વેદમાં પહેલો ઋગ્વેદ ગણાય છે, માટે તે ઋગ્વેદ અનાદિનો છે. અને વીજા ત્રણ વેદ તો પછી વાંસેથી માણસે કર્યા હશે. માટે તેનું પ્રમાણ નહીં. અને એક ઋગ્વેદમાં કહ્યું છે તે સ્વરૂપ છે.’ એમ જાણીને એક વાત પકડી રાખે છે, પણ તેમાં તો ઘણી ઓટ છે. કેમકે ચાર વેદ એક વાંસે જ પરમેશ્વરે પોતે જ કર્યા છે. કેમ-

કે પરમેશ્વરે પોતે પ્રથમ બ્રહ્માને પોતાના સ્વરૂપનું જ્ઞાન આપ્યું ત્યારે બ્રહ્માને કહ્યું કે—

‘સત્યં જ્ઞાનમનન્તં બ્રહ્મ ઇતિ શ્રતિઃ ।’

પરમાત્મા પરમેશ્વર કેવા છે? તો સત્ય છે; ઇટલે માયા પર છે. અને જ્ઞાનરૂપ છે; ઇટલા દૃષ્ટા-દૃશ્ય ભેદ જે જીવ, ईश्वर, માયા, તેથી પર દિવ્ય-મૂર્તિ છે. અને અનંત ઇટલે જીવ, ईश्वर, માયાના કારણ, આધાર અને પ્રકાશક છે અને જેના ગુણ, મહિમા અને સામર્થ્યનો અંત નથી, એવા જે પરમેશ્વર છે. એવી રીતે ચાર વેદનું વીજ એક શ્રુતિમાં કહ્યું છે. અને તેનો વિસ્તાર કર્યો ત્યારે સત્ય-પદનો ઋગ્વેદ થયો, જ્ઞાન-પદનો સામવેદ થયો, અનંત-પદનો યજુર્વેદ થયો અને બ્રહ્મ-પદનો અથર્વવેદ થયો.

—એવી રીતે એક શ્રુતિના ચાર ભાગ કર્યા તેનું નામ ચાર વેદ કહેવાય છે. પણ ચારે વેદ એક જ છે અને તે એક હારે જ થયા છે, કોઈ મોર કે વાંસે થયા નથી. અને એ તો એક વેદના ચાર અંગ છે, તેનું નામ ચાર વેદ કહેવાય છે; તે ચારે અંગને જાણે ત્યારે પૂરો વેદ જાણ્યો કહેવાય. અને એકને જાણે તો પા વેદ જાણ્યો કહેવા, અને બેને જાણે ત્યારે અડધો વેદ જાણ્યો કહેવાય છે. અને ત્રણને જાણે ત્યારે પોંણો વેદ જાણ્યો કહેવાય. અને ચાર વેદને સત્પુરુષ થકી જાણે ત્યારે પૂરો વેદ જાણ્યો કહેવાય છે. અને ચાર વેદે કરીને સત્પુરુષ થકી પરમાત્માનું સ્વરૂપ જાણે છે ત્યારે તેનો મોક્ષ થાય છે. પણ એક વેદને જાણે મોક્ષ થતો નથી.

માટે જૈન મતવાળાએ સ્વરૂપ કહ્યું છે જે ‘અમારે મોક્ષનું ચારું વંધ છે. કેમકે અમારે એક ઋગ્વેદના જ જ્ઞાનની થોડી ઘણી ગમ છે, અને વીજા ત્રણ વેદના જ્ઞાનને તો અમે જાણતા નથી, અને અમારા પૂર્વજો

કોઈ કહી ગયા નથી; માટે વીજા ત્રણ વેદનું જ્ઞાન અમારામાં નથી. માટે અમારે મોક્ષનું દારું વંધ છે.' એમ જૈનમતવાળાએ કહ્યું છે તે સ્વરૂં કહ્યું છે. પણ તેમાં તપાસ કરીને કોઈ જોતા નથી અને ગાઢરિયા પ્રવાહની પેટે ચાલ્યા જાય છે.

—અને એક વેદનું જ્ઞાન કેવું છે? તો જેમ ઢોલિયો કરાવવો હોય ત્યારે તેને અર્થે ઢોલિયાનો એક પાયો ક્યાંકથી લાવે તો તે એક પાયે ઢોલિયો થાય નહીં. અને કદાપિ ચારે પાયા અને ચારે ઉપડાં લાવ્યો હોય પણ જો તે સુતાર પાસે લઈ જઈને તેની મેઢવળી કરાવી ન હોય ત્યાં સુધી પણ તે ઢોલિયો કાંઈ કામમાં આવે નહીં. તેમ આત્મ્યંતિક જ્ઞાનરૂપી ઢોલિયો છે, અને ચાર વેદ તે જ્ઞાનનાં ચાર પાયા છે, અને ચાર શાસ્ત્ર છે તે જ્ઞાનનાં ચાર ઉપડાં છે, અને સદ્ગુરુ તેના કારીગર—સુતાર છે. માટે તે સદ્ગુરુ પાસે જઈને ચાર વેદ અને ચાર શાસ્ત્ર તેની મેઢવળી કરાવીને આત્મ્યંતિક જ્ઞાનને પામ્યો ન હોય ત્યાં સુધી તે આત્માની મુક્તિ થતી નથી. જેમ ઢોલિયાનો એક પાયો કાંઈ કામમાં આવતો નથી, તેમ એક વેદે કરીને આત્મ્યંતિક જ્ઞાન થતું નથી.

—અને તેમ જ ચારે વેદ અને ચારે શાસ્ત્રને જાણ્યાં હોય પણ જો તેની સિદ્ધિના કરાવનારા એવા જે સદ્ગુરુ પરમાત્મા તે મળ્યા ન હોય ત્યાં સુધી પણ સર્વે જાણ્યું તે વૃથા છે. અને પ્રત્યક્ષ રામકૃષ્ણાદિક જ્ઞાન-દાતા પરમાત્મા તેનો આશ્રય કરીને તેના શ્રીમુખ થકી જે વેદાદિક શાસ્ત્રના જ્ઞાનને સિદ્ધ કરે છે તેને સર્વે વાતની સિદ્ધિ થાય છે. પણ પ્રત્યક્ષ પરમાત્માના ચરણના આશ્રય વિના વેદાદિક શાસ્ત્રને ભળે, સાંભળે તથા જપ, તપાદિક સાધન કરે, પણ તે સર્વે સાધન તેના વૃથા છે. તે પણ શંકર—સ્વામીએ ગુરુ—અષ્ટકમાં કહ્યું છે; શ્લોક—

પડંગાદિવેદો મુખે શાસ્ત્રવિદ્યા
 કવિત્વાદિ ગદ્યં મુપદ્યં કરોતિ ।
 ગુરોરંધ્રિપત્રે મનથેન્ન લગ્નં
 તતઃ કિં તતઃ કિં તતઃ કિં તતઃ કિં ॥

અર્થઃ—‘છ અંગે સહિત વેદ-શાસ્ત્રની વિદ્યા મુખપાઠ કરી જાણતો હોય, તથા કવિત્વાદિક ગુણે કરીને રૂઢાં ગદ્ય અને પદ્યે યુક્ત શ્લોક વાંધી જાણતા હોય, પણ તેને જો સદ્ગુરુરૂપ પરમાત્માના ચરણને વિષે મન અર્પણ ન કર્યું હોય તો તેણે વેદ જાણ્યા તોય શું? અને શાસ્ત્ર જાણ્યાં તોય શું? અને કવિ થઈને ગદ્ય, પદ્યાદિકે કરીને રૂઢાં ગ્રંથ વાંધતાં આવડ્યાં તોય શું? તેણે કરીને તેના આત્માનું કાંઈ શ્રેય થતું નથી.’

માટે વેદ-શાસ્ત્રને ભળવા, સાંભળવા, વિચારવા અને તેમાં કંઈ હોય તે પ્રમાણે જપ, તપ, સાધન કરવા અને તેણે કરીને આત્માની શુદ્ધિ કરવી, કહેતાં વિષય થકી નિવૃત્તિ પામવું. પણ તેને કરીને પ્રત્યક્ષ પરમાત્મા મળ્યા વિના એકલે સાધને કરીને પૂર્ણપણું ન માનવું; અને પ્રત્યક્ષ પરમાત્મા મળ્યા વિના પૂર્ણ થવાતું પણ નથી. કેમ કે આત્યંતિક જ્ઞાન પામ્યા વિના પૂર્ણ થવાય નહીં અને પ્રત્યક્ષ પરમાત્મા વિના વીજા કોઈની પાસે આત્યંતિક જ્ઞાન પણ નથી. માટે પ્રથમ વેદ-શાસ્ત્રના જ્ઞાને કરીને જે શુદ્ધ નિર્વાસનિક થાય છે તેને પંછી પરમાત્મા પ્રંગટ થઈને જરૂર દર્શન આપે છે. જેમ પૂર્વે ધ્રુવને તથા પ્રહ્લાદને દર્શન આપ્યાં હતાં તેમ દર્શન આપે છે. માટે પ્રથમ વેદશાસ્ત્રના જ્ઞાને કરીને નિર્વાસનિક થવા સારું વેદ-શાસ્ત્રને ભળવાં, સાંભળવા અને પ્રત્યક્ષ પરમાત્મા પોતાને મળવાની મનમાં ઘણી ઇચ્છા રાખવી. એમ સમજીને જે વેદશાસ્ત્રને સમજશે તેને જેટલો વેદ સમજાયો હશે તેટલો તેને ઉપયોગમાં આવશે. અને જે એમ નહીં સમજે તેને વેદશાસ્ત્ર નિષ્ફલ છે.

જેમ ખેડુ યત્નરૂપે શુદ્ધ કરે પણ જો તેમાં વીજ ન આવે તો તેને

नीपज थाय नहीं, तेम वेदशास्त्रने ज्ञाने करीने मायाना आकारनुं निराकरण करीने चैतन्यदृष्टिने पामे, तथा अहिंसा अने ब्रह्मचर्यादिक धर्मे करीने इन्द्रियो नियममां करे तथा श्रवण, मननादिक साधने करीने ब्रह्मना स्वरूपनो लक्ष करे पण जो तेणे पोताना आत्माने विषे प्रत्यक्ष परमात्मा रामकृष्णादिक तेना स्वरूपनो निश्चय न कर्यो होय तो तेनां साधन सर्वे वृथा छे. अने प्रत्यक्ष भगवानना स्वरूपनो निश्चय पण ब्रह्मरूप थया विना थतो नथी. जेम खेतरने शुद्ध कर्या विना तेमां बीज वावे तो ते बीज पण फळे नहीं, तेम सांख्य-विचारादिक साधने करीने शुद्ध थया विना प्रत्यक्ष भगवानने ओळखवा जाय तो पण तेने प्रत्यक्षनो निश्चय थतो नथी.

—माटे वे साधन सिद्ध करे तेने सर्व वातनी सिद्धि थाय छे; एक आत्मानी शुद्धि करवी, अने बीजुं प्रत्यक्ष परमात्माना स्वरूपनो निश्चय करवो. ए वे साधन पूरां थाय छे त्यारे ज आत्मानी मुक्ति थाय छे. अने ए वे साधनमां एकेय अधुरं होय त्यां सुधी जीवने जन्म-मरण टळतुं नथी. माटे मोक्षना खपवाळाने ए वे साधन जरूर सिद्ध करवा अने ए साधन पण जीवने पोतानी मेळे सिद्ध थतां नथी जेम एकरात्रिनुं अंधारुं टाळवुं होय अने बीजुं सूर्यनुं दर्शन करवुं होय तो ए वेय काम एक सूर्यना दर्शन थकी थाय छे, पण सूर्यना दर्शन थया विना आंख पोतानी मेळे अंधाराने टाळवाने समर्थ नथी, अने सूर्य विना सूर्यने पण देखवाने समर्थ नथी. माटे सूर्य उदय थइने प्रकाश करे त्यारे अंधारुं पण नाश थइ जाय छे अने सूर्यनुं दर्शन पण त्यारे ज थाय छे. तेम आत्माने दुःखनी देनारी एवी अंधकाररूप वासना छे. तेने टाळीने शुद्ध थवुं अने परमात्माना स्वरूपनो निश्चय करवो ते परमात्मा पोते प्रगट थइने सूर्यनी पेठे ज्ञान प्रकाश करे त्यारे अज्ञानरूपी अंधकारनो पण नाश थइने आत्मा शुद्ध थाय

છે. અને તેને પછી જ્ઞાનદાતા પ્રત્યક્ષ પરમાત્માના સ્વરૂપનો નિશ્ચય પળ થાય છે. માટે પ્રત્યક્ષ પરમાત્માના આશ્રય વિના જીવનો મોક્ષ થતો નથી.

—તે સારુ ચાર વેદને વિષે ત્રણ ત્રણ કાંડ કહ્યા છે, એક કર્મકાંડ બીજો ઉપાસના કાંડ અને ત્રીજો જ્ઞાનકાંડ એ ત્રણ કાંડ ચાર વેદને વિષે કહ્યા છે; માટે વેદત્રયી કહેવાય છે. હવે કર્મકાંડ ઇટલે શું? તો આત્માની શુદ્ધિને અર્થે પ્રત્યક્ષ સદ્ગુરુ પરમાત્મા જે તે ઇન્દ્રિયોને વશ કરાવવા સારુ અહિંસા અને બ્રહ્મચર્યાદિક જે જે ધર્મ પાલવાનું વતાવે તે પ્રમાણે તેની આજ્ઞા પાલવી, તેનું નામ કર્મકાંડ છે. અને ઉપાસના ઇટલે ધર્મ પાલવીને આત્માને શુદ્ધ કરનારા જે સદ્ગુરુ તેની પ્રેમે સહિત સેવા કરવી તેનું નામ ઉપાસના છે. અને જ્ઞાન ઇટલે સદ્ગુરુ જેવી રીતે આત્મા-પરમાત્માનું સ્વરૂપ વતાવે તેવી રીતે સમજીને તેના સ્વરૂપનો નિશ્ચય કરવો તેનું નામ જ્ઞાનકાંડ છે.

એવી રીતે ચાર વેદને વિષે કર્મ, ઉપાસના અને જ્ઞાન એ ત્રણ સાધન કહ્યાં છે. તે ત્રણ સાધન એક પ્રત્યક્ષ સદ્ગુરુરૂપ પરમાત્મા તે થકી સિદ્ધ થાય છે. માટે ત્રણે સાધને સહિત વેદનું જ્ઞાન સાંભળે છે તેને જ શુદ્ધ જ્ઞાન થાય છે પણ એ ત્રણ સાધનમાં એકે સાધન અધુરું હોય ત્યાં સુધી તેને વેદનાં પુસ્તકો ભળે, સાંભળે પરિપૂર્ણ જ્ઞાન થતું નથી. અને એ ત્રણે સાધન ક્યારે પૂરાં થાય છે? તો ઉપાસના કરવા યોગ્ય એવા જે પરમાત્મા તે જ સદ્ગુરુરૂપે પૃથ્વી પર પ્રગટ થયા હોય ત્યારે તેની પાસે ત્રણે સાધન સંપૂર્ણ વર્તતા હોય છે; માટે તેના આશ્રય થકી જ ત્રણે સાધન સિદ્ધ થાય છે.

માટે આ સમયને વિષે ત્રણે સાધને સહિત ચારે વેદનું આત્યંતિક જ્ઞાન તે પ્રગટ વર્તે છે, તે સારુ ચારે વેદનું જ્ઞાન સર્વેને સહેલી રીતે થાય

કહેતાં સર્વને સમજવામાં આવે તેને અર્થે નર્મગદ્યનું ભાષણ કરીને સર્વને સમજાવીએ છીએ.

તેમાં ઋગ્વેદ અને સાંખ્યશાસ્ત્રનો ઇટલો જ સાર સમજવાનો છે જે 'સાંખ્યવિચારે કરીને માયાનો નિષેધ કરીને આત્માને બ્રહ્મ સંઘાતે એક કરવાને અર્થે ઋગ્વેદમાં અને સાંખ્યમાં માયાનું નિરાકરણ કર્યું છે. અને બ્રહ્મને અને પરમાત્મા પરબ્રહ્મને એક કહ્યા છે. માટે જીવને પ્રથમ શુદ્ધ કરવાને અર્થે બ્રહ્મનું જ્ઞાન આપ્યું છે; તે બ્રહ્મનું જ્ઞાન સિદ્ધ થાય ત્યાર પછી પર-બ્રહ્મનું જ્ઞાન થાય છે.

—તે પરબ્રહ્મનું જ્ઞાન કરાવવા સારુ વીજો યજુર્વેદ છે; તે પહેલાં વેદથી વીજા વેદમાં જ્ઞાન વધારે સમજવાનું છે, વીજા વેદથી ત્રીજા વેદમાં જ્ઞાન વધારે સમજવાનું છે અને ત્રીજા વેદથી ચોથા વેદમાં જ્ઞાન વધારે સમજવાનું છે. જેમ સરકારી નિશાલોમાં સાત ચોપડીઓ ભળવાની છે; તેમાં પહેલી ચોપડી કરતાં વીજી ચોપડીમાં વધારે સમજણ છે, વીજીના કરતાં ત્રીજી ચોપડીમાં સમજણ વધુ હોય છે, ત્રીજીના કરતાં ચોથીમાં વધારે સમજણ હોય છે અને સાતમી ચોપડીમાં તો સર્વેથી વધારે સમ-જણ હોય છે. પણ પહેલી, વીજી, ત્રીજી, એમ છૂંદ ચોપડીઓ પ્રથમ ભળે છે ત્યાર પછી તેને સાતમી ચોપડીનું જ્ઞાન થાય છે, પણ પહેલી, વીજી, ત્રીજા ચોપડી ભળ્યા વિના સાતમી ચોપડીનું જ્ઞાન થાય નહીં. અને પહેલી, વીજી, ત્રીજી એમ છૂંદ ચોપડીઓ ભળ્યો હોય પણ સાતમી ચોપ-ડીને જોડે ન હોય તો તે પૂરી વિદ્યા ભળ્યો કહેવાય નહીં. તેમ સાત ચોપડીઓને ઠેકાણે ચાર વેદ છે. તેમાં પહેલી ચોપડીને ઠેકાણે ઋગ્વેદનું જ્ઞાન છે, વીજી ચોપડીને ઠેકાણે યજુર્વેદનું જ્ઞાન છે, ત્રીજી, ચોથી ચોપ-ડીને ઠેકાણે સામવેદનું જ્ઞાન છે અને પાંચમી, છઠ્ઠી અને સાતમી એ ત્રણ

ચોપડીઓને ઠેકાણે અથર્વવેદનું જ્ઞાન છે. માટે અથર્વવેદ તો ત્રણ વેદનો સાર છે. કેમકે અથર્વવેદમાં પ્રત્યક્ષ પરમાત્માને દેખાડીને તેને વિષે ભક્તિ કરીને આત્માને સાક્ષાત્કાર હેલ્લી સ્થિતિ પમાડી છે. માટે અથર્વવેદ તો સર્વનો સાર છે.

પણ જેમ પહેલી ચોપડી ભણ્યા વિના સાતમી ચોપડી ભણતાં આવડતી નથી, તેમ ઋગ્વેદાદિક ત્રણ વેદને જાણ્યા વિના અથર્વવેદે કરીને જાણવા યોગ્ય એવા જે પ્રત્યક્ષ પરમાત્મા તેના સ્વરૂપનો નિશ્ચય થતો નથી. અને પ્રત્યક્ષ પરમાત્માના સ્વરૂપનો નિશ્ચય થયા વિના આત્માની મુક્તિ થતી નથી. માટે સદ્ગુરુનો આશ્રય કરીને તે થકી ચારે વેદને સિદ્ધ કરે છે તેનો મોક્ષ થાય છે.

માટે સદ્ગુરુ જે તે પ્રથમ ઋગ્વેદનું જ્ઞાન આપીને આત્માને શુદ્ધ કરીને પછી પરમાત્માના સ્વરૂપનું જ્ઞાન કરાવવા સારુ વીજો યજુર્વેદ અને યોગ શાસ્ત્ર તેનું જ્ઞાન કરાવે છે. તે યજુર્વેદમાં શું કહ્યું છે? તો પરમાત્મા જે તે જીવ, ईश्वर, માયા અને બ્રહ્મ એ સર્વેના પ્રકાશક છે, સર્વેના આધાર છે, સર્વેના પ્રેરક છે અને મૂર્તિમાન છે, સર્વેના કર્તા છે, સર્વેના અંતર્યામી છે, સર્વેને કર્મફલદાતા છે અને સર્વેને ધ્યાન કરવા યોગ્ય છે; એવા પરબ્રહ્મ પરમાત્મા છે. શ્લોક—

દ્વૌ સુપૃઠૌ સયુજૌ, સઘાયૌ સમાને વૃક્ષે ચ તિપ્તૌ ।

અર્થ:—‘દેહરૂપી વૃક્ષ છે, તેને વિષે વેપક્ષી છે; ઇટલે એક જીવ અને વીજો ईश्वर એ વેય રહ્યા છે. એ વેય ‘સયુજૌ’ ઇટલે અનાદિ છે અને ‘સઘાયૌ’ ઇટલે મિત્ર છે. તેમાં જીવ કર્મ કરીને તેના ફલને ઇચ્છે છે અને ईश्वર કર્મ કરતા નથી અને જીવને ફલ આપે છે.’

એવી રીતે દેહરૂપી વૃક્ષને વિષે વે પક્ષીરૂપ જીવ અને ईश्वર રહ્યા છે.

તેમાં જીવ દેહને વિષે અહંવૃત્તિ કરીને રહ્યો છે; કહેતાં ‘દેહ હું છું’ એમ માને છે. અને ईશ્વર અંતર્યામીપણે રહ્યા છે. તે જીવ દેહ દેહ પ્રત્યે જુદા જુદા અનેક છે અને ईશ્વર સર્વેના અંતર્યામી એક છે. જેમ જીવની આંખો સર્વેની જુદી જુદી અનેક છે અને ईશ્વરની આંખ-સૂર્ય તે એક છે, તે સર્વે જીવોની આંખોને પ્રકાશ કરે છે. તેમ જીવ દેહ દેહ પ્રત્યે અનેક છે અને ईશ્વર સર્વેના પ્રકાશક એવા વૈરાટ રૂપે એક છે; તે એક થકો અનંતને પ્રકાશે છે. એવી રીતે પરમાત્મા એક થકા વહુ રૂપે છે. ત્યાં શ્રુતિ-‘एकोऽहं बहु स्याम्’ । અર્થ-ईશ્વર કહે છે ‘હું એક છું, તે વહુ રૂપે થયો છું; વહુ રૂપે એટલે સર્વેના કારણ, આધાર, પ્રકાશક, પરમાત્મા છે.’ એમ પરમાત્માને જોશે તેને પરમાત્માના સ્વરૂપનું જ્ઞાન થશે.

એવી રીતે યજુર્વેદમાં પરમાત્મા ईશ્વરને વહુ રૂપે કહ્યા છે. પણ વહુ રૂપે કહ્યા તે ‘સર્વ જીવ પરમાત્મા છે’ એમ ન સમજવું. સર્વે રૂપે ईશ્વર છે એમ કહ્યું ત્યાં એમ સમજવું જે ‘ईશ્વર સર્વેના પ્રકાશક છે સર્વેને ધ્યાન કરવા યોગ્ય છે, સર્વેથી પર છે અને મૂર્તિમાન છે.’ તે પરમાત્મા જે તે પોતાનું અનવય સ્વરૂપ જે સર્વલઘ્ન, એટલે પોતાને જગત કરવાની ઇચ્છા રૂપ જે સર્વલપ્ત, તે ઇચ્છા કરીને જીવ, ईશ્વર, માયા ‘સર્વે પ્રકાશમાન થયાં છે. માટે પરમાત્માને અનંત રૂપે કહ્યાં છે, એમ સમજવું. એવી રીતે અજુર્વેદમાં છયાશી શાખા કરીને પરમાત્માનું વર્ણન કર્યું છે.

જે પરમાત્મા કેવા છે ? તો સર્વને કર્ણ ઇન્દ્રિયે કરીને શબ્દ સંભળાવે છે, સર્વને ત્વચા કરીને સ્પર્શ કરાવે છે, સર્વને નેત્ર ઇન્દ્રિયે કરીને રૂપ જોવરાવે છે, સર્વને જીહ્વા ઇન્દ્રિયે કરીને રસ ચખાડે છે, સર્વને નાસિકા ઇન્દ્રિયે કરીને ગંધ લેવરાવે છે, મન અને ચંદ્રદેવે કરીને સર્વને સંકલ્પ કરાવે છે, સર્વને બુદ્ધિ અને વ્રહ્માદેવ વડે કરીને નિશ્ચય કરાવે છે, સર્વને ચિત્ત અને વાસુદેવ દેવ વડે કરીને ચિંત્વન કરાવે છે અને

સર્વને અહંકાર અને રુદ્રદેવ વડે કરીને અભિમાન ધરાવે છે. એવી રીતે પરમાત્મા જે તે ईश्वर રૂપે ઇટલે વૈરાટ રૂપે કરીને વ્યપ્તિ-સમપ્તિ રૂપ સર્વ જગતને પ્રકાશે છે. માટે યજુર્વેદ અને યોગશાસ્ત્ર જે તે પરમાત્માને અનંત રૂપે ગાય છે; તથા સાકાર કહે છે, સગુણ કહે છે, કર્તા કહે છે, ઇકદેશી કહે છે, ઇત્યાદિક ઉપમા આપે છે. પણ પરમાત્મા તો જીવ, ईश्वर, માયાથી પર છે.

જેમ દિવાના પ્રકાશે કરીને ઘરના પદાર્થ પ્રકાશમાન થાય, તેને દિવારૂપ કહેવાય. કેમકે દિવાના પ્રકાશ વિના રાત્રિમાં એકે પદાર્થ દેખાતો નથી અને દિવાને પ્રકાશે પ્રકાશમાન થયા, માટે દિવારૂપ કહેવાય; પણ દિવો તે પદાર્થ થકી નોંખો છે. તેમ પરમાત્મા જીવ, ईश्वर, માયા, આદિક વ્યપ્તિ-સમપ્તિ રૂપ સર્વે જગતના પ્રકાશક છે, માટે તેને પરમાત્મા રૂપ કહે છે; પણ પરમાત્મા તો જીવ, ईश्वર, માયાથી પર છે અને જુદા છે. એવી રીતે યજુર્વેદ અને યોગશાસ્ત્રને વિષે પરમાત્માને સર્વરૂપ, સર્વના પ્રકાશ, સર્વના કર્તા, આધાર, પ્રેરક, કર્મફલના આપનારા, મૂર્તિમાન, અંતર્યામી, સર્વના સાક્ષી અને સર્વને ધ્યાન કરવા યોગ્ય એવા કહ્યા છે.

હવે ઋગ્વેદમાં નિર્ણય, નિરાકાર, વ્યાપક રૂપે પરમાત્માને ગાયા અને યજુર્વેદમાં સગુણ, સાકાર, કર્તા, કહીને પરમાત્માને ગાયા; પણ તેણે કરીને પરમાત્માના સ્વરૂપનું જ્ઞાન સાક્ષાત્કાર થયું નહીં. પણ તે વેદે કરીને ઇટલું જ્ઞાન થયું જે ‘પરમાત્મા જગત કર્તા, સર્વના આધાર, કર્મફલના આપનાર, જેની અનંત શક્તિયો છે એવા સમર્થ પરમાત્મા છે સ્વરા,’ ઇટલો નિશ્ચય થાય છે. પણ તે પરમાત્મા કેવે રૂપે છે? અને ક્યાં છે? એમ નિશ્ચય થયો નહીં. કેમકે એક વેદમાં સગુણ-સાકાર કહ્યા

અને એક વેદમાં નિર્ગુણ-નિરાકાર કહ્યા, માટે પરમાત્મા સગુણ-સાકાર છે કે નિર્ગુણ-નિરાકાર છે એમ કાંઈ નિશ્ચય થયો નહીં.

તેમાં આ જગતમાં જે ઋગ્વેદ અને યજુર્વેદ એ વેદો જ જાણનારા છે તે તો એમ કહે છે કે 'પરમાત્મા સાકાર છે કે નિરાકાર છે, એમ તો એક વાતનો નિશ્ચય થતો નથી પણ પરમાત્મા જગત કર્તા છે સ્વરા અને તે જગતથી પર છે; એટલો નિશ્ચય છે.' એમ કહે છે. અને જે એક ઋગ્વેદને જાણનારા છે તે એમ કહે છે કે 'પરમાત્મા તો નિર્ગુણ, નિરાકાર, અકર્તા છે' એટલે એ તો કાંઈ કરતા નથી, માટે જગત પરમાત્માએ નથી કર્યું અને પરમાત્મા તો જગતથી પર છે.' અને જે એક યજુર્વેદને જાણનારા છે તે પરમાત્માને 'સાકાર, સગુણ, કર્તા, એકદેશી,' કહે છે. માટે પછી એક વીજા જ્ઞાન સમસ્યા વિના વાદ વિવાદ કરે છે, પણ એ વાદ વિવાદ અણસમજણનો છે. માટે બુદ્ધિમાને પૂરું જ્ઞાન શીખવા સારું મહાત્મા પુરુષનો સત્સંગ કરવો.

—તે મહાત્મા પુરુષ પ્રથમ વે વેદનું જ્ઞાન સિદ્ધ કરાવીને પછી વીજા સામવેદનું જ્ઞાન કરાવે છે. તે સામવેદ અને વેદાંતશાસ્ત્રમાં પરમાત્માને કેવા કહ્યા છે ? તો

‘ સર્વં ક્ષત્રિવદં બ્રહ્મ ઇતિ શ્રુતિઃ । ’

અર્થ:—‘ સર્વં બ્રહ્મ ’ એટલે ઋગ્વેદમાં પરમાત્માને નિર્ગુણ, નિરાકાર કહ્યા અને યજુર્વેદમાં સગુણ-સાકાર કહ્યા; એ વે પ્રકારના જ્ઞાનની સિદ્ધિ કરાવીને જીવને બ્રહ્મરૂપ કરનારા એવા જે પ્રત્યક્ષ સદ્ગુરુ તે બ્રહ્મ છે, એટલે સાક્ષાત્ પરમાત્મા છે, અલંકાર મૂર્તિ છે, દિવ્યમૂર્તિ છે.

અને તે મૂર્તિને ઋગ્વેદમાં નિર્ગુણ કહી છે; કેમકે તેને વિષે માયાના રજ, તમ અને સત્ત્વ એવા જે ત્રણ ગુણ તે નથી, માટે તે મૂર્તિ નિર્ગુણ

છે. તેનું પ્રમાણ શું ? તો પોતાના આશ્રિત છે તેને વિષે ત્રણ ગુણરૂપ જે જગત છે તેનો નિષેધ કરાવીને નિર્ગુણ બ્રહ્મરૂપ^૫ નિર્વાસનિક કરે છે, તો પોતે નિર્ગુણ હોય એમાં શું કહેવું ? અને તેને વિષે કલ્યાણકારી-જીવને બ્રહ્મરૂપ કરવાને અર્થે બ્રહ્મવિદ્યાના-અનંત ગુણ રહ્યા છે. અને તે મૂર્તિને વિષે પંચમૂતાત્મક માયિક-આકાર નથી, માટે નિરાકાર કહ્યા છે. અને યજુર્વેદમાં સાકાર કહ્યા છે, તે દિવ્યમૂર્તિ છે માટે સાકાર કહ્યા છે અને વઢી નિર્ગુણ બ્રહ્મરૂપ જે આત્યંતિક જ્ઞાન તે જેની શક્તિ છે અને સગુણ શક્તિ જે જગત સર્જવારૂપ અન્વય સ્વરૂપ જે પ્રકૃતિપુરુષાદિક સર્વબ્રહ્મ તે પ્રણ જેની શક્તિ છે, એવા જે શક્તીશ્વર પરમાત્મા સદ્ગુરુ તે દિવ્યમૂર્તિ છે.

અને તે મૂર્તિને વિષે અન્વય-વ્યતિરેક ભેદ નથી; કહેતાં 'પ્રત્યક્ષ પરમાત્માની મૂર્તિને વિષે દેહ-દેહી એવો ભેદ નથી. માટે પરમાત્માની મૂર્તિ એક છે, તે બ્રહ્મ છે અને પ્રત્યક્ષ સદ્ગુરુની મૂર્તિ વિના વીજા આકારમાત્ર જે દેવ, બ્રહ્મા અને પ્રકૃતિપુરુષ સુધીના આકાર સર્વે મિથ્યા છે, ઇટલે માયા છે; કહેતાં પરમાત્માને ન જાણવારૂપ અજ્ઞાન છે, માટે મિથ્યા છે. અને એક પ્રત્યક્ષ પરમાત્મા જ્ઞાનદાતાની મૂર્તિ તે સર્વ બ્રહ્મ છે, ઇટલે સત્ય છે.

તે પરમાત્માનું સામવેદને વિષે એક સહસ્ર શાખા કરીને વર્ણન કર્યું છે જે પરમાત્મા કેવા છે ? તો સર્વ શબ્દરૂપ છે, સર્વ સ્પર્શરૂપ છે, સર્વ રૂપ રૂપ છે, સર્વ રસરૂપ છે, સર્વ ગંધરૂપ છે, સર્વ મનરૂપ છે, સર્વ બુદ્ધિરૂપ છે, સર્વ ચિત્તરૂપ છે અને સર્વ અહંકારરૂપ છે. એવી રીતે અન્વય વ્યતિરેક ભેદે રહિત અને અન્વય-વ્યતિરેકના કારણ, આધાર, પ્રેરક, પ્રકાશક, સર્વ શક્તિમાન, સર્વત્રપૂર્ણ, અદ્વૈત ઇટલે એ જેવો વીજો કોઈ નથી, અને અલંડ અનાદિ એવા દિવ્યમૂર્તિમાન પરમાત્મા છે.

જેમ આકાશ થકી ચાર ભૂત ઉપજે છે અને પાછાં ચાર ભૂત આકાશમાં લીન થાય છે. તેમ પરમાત્માની ઇચ્છા કરીને વ્યષ્ટિ-સમાષ્ટિ, આદિક અનંત કોટી બ્રહ્માંડ ઉત્પન્ન થાય છે અને વઢી પાછા પરમાત્માની ઇચ્છા કરીને સર્વેનો લય થઈ જાય છે. તે જેમ આકાશની દૃષ્ટિ જોઈએ તો ચાર ભૂત દૃષ્ટિમાં આવતા નથી અને એકલું આકાશ જ દેખાય છે. તેમ પરમાત્માની દૃષ્ટિ જોઈએ તો વ્યષ્ટિ-સમાષ્ટિ આદિક કાંઈ દેખાતું નથી અને એક પરમાત્મા જ દેખાય છે.

કેમકે પરમાત્માની સગુણ, નિર્ગુણ, આદિક શક્તિ છે તેને કરીને પરમાત્મા સગુણ, નિર્ગુણ કહેવાય છે; પણ પરમાત્માની મૂર્તિને વિષે સગુણ નિર્ગુણપણું કાંઈ નથી. કેમકે સાકાર-સગુણ તો પિંડ, બ્રહ્માંડ આદિક માયા છે; તે માયા પરમાત્માની મૂર્તિને વિષે નથી. અને નિર્ગુણ-નિરાકાર તો આત્મા છે; તે આત્માથી પણ પરમાત્મા પર છે. માટે પરમાત્માની મૂર્તિને વિષેથી માયાનો નિપેધ કરવાને અર્થે વેદમાં કહ્યું છે કે ‘પરમાત્મા સાકાર નથી, સગુણ નથી, કર્તા નથી.’ તે પરમાત્મા સાકાર, સગુણ નથી ત્યારે, આત્મા જેવા નિર્ગુણ, નિરાકાર, સમજાય; તે માટે આત્મા જેવા નિર્ગુણ, નિરાકાર, પણ નથી. માટે પરમાત્માની મૂર્તિને વિષેથી નિર્ગુણ, નિરાકાર, આદિક ભાવ નિપેધ કરવાને અર્થે ‘પરમાત્મા નિર્ગુણ નથી, નિરાકાર નથી,’ इत्यादिक વેદમાં કહ્યું છે.

પણ પરમાત્માની મૂર્તિને વિષે પિંડ, બ્રહ્માંડ આદિક માયા તથા જીવ, ईश्वरના ચૈતન્યરૂપ નિર્ગુણ, નિરાકાર બ્રહ્મ તે એકેય નથી. અને પરમાત્મા તો એ વેયના આધાર છે, તેના પ્રકાશક છે, એ વેયથી જુદા છે, दिव्यमूर्तिमान છે અને कतुमकर्तुम् અને अन्यथाकतुम् સમર્થ છે. માટે પરમાત્માની દૃષ્ટિ જોઈએ તો પરમાત્માની મૂર્તિ વિના વીજું પિંડ, બ્રહ્માંડ તથા જીવ, ईश्वर કાંઈ નથી; એક પરમાત્મા જ છે, એમ કહેવાય. પણ

પરમાત્મા તો જીવ, ईश्वर તથા પિંડ, બ્રહ્માંડ તેથી જુદા છે અને ‘પરમાત્મા જેવા તો એક પરમાત્મા જ છે;’ પણ પરમાત્મા જેવો તો કોઈ થતો જ નથી.

માટે પરમાત્માની મૂર્તિને વિષેથી પિંડ, બ્રહ્માંડાદિક માયાનો ભાવ ટાલીને તથા જીવ, ईश्वરાદિક આત્માનો ભાવ નિષેધ કરીને પછી સામ-વેદ અને વેદાંતશાસ્ત્ર જે તે પરમાત્મા પ્રત્યક્ષની મૂર્તિને સગુણ કહે છે; ઇંદ્રિય કલ્યાણકારી ગુણયુક્ત પરમાત્મા છે અને નિર્ગુણ કહે છે; ઇંદ્રિય માયાના જે રજ, તમ અને સત્ત્વ એવા જે ત્રણ ગુણ તે પરમાત્માની મૂર્તિ-ને વિષે નથી. અને સાકાર કહે છે; ઇંદ્રિય દિવ્યમૂર્તિ પરમાત્મા છે. અને નિરાકાર કહે છે; ઇંદ્રિય પરમાત્માની મૂર્તિને વિષે માયાનો આકાર નથી. અને કર્તા કહે છે; ઇંદ્રિય પરમાત્માની ઇચ્છા કરીને અનંતકોટી બ્રહ્માંડની ઉત્પત્તિ થાય છે. અને અકર્તા કહે છે ઇંદ્રિય ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ અને પ્રલય તે પ્રકૃતિપુરુષ, કાલ, માયાદિક પાસે કરાવે છે, પણ પોતે કાંઈ નથી કરતા. એવી રીતે સામવેદ અને વેદાંતશાસ્ત્રને વિષે પરમાત્માની દિવ્ય-મૂર્તિ સિદ્ધ કરી આપી છે.

હવે ત્રણ વેદ કરીને મહિમા આપે સહિત દિવ્યમૂર્તિમાન પરમાત્માને સિદ્ધ કર્યા અને પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનદાતા જ પરમાત્મા છે એમ નિશ્ચય થયો; પણ તે તો જગતમાં કેટલાક ગુરુ કહેવાય છે અને જ્ઞાન આપે છે, માટે તેમાંથી કેને પરમાત્મા કહેવા અને કેને ન કહેવા ? એમ કાંઈ નિશ્ચય થયો નહીં. પછી તે પ્રત્યક્ષ પરમાત્માના સ્વરૂપનું સાક્ષાત્કાર જ્ઞાન કરાવવા સારુ ચોથો અથર્વવેદ અને પાંચરાત્રશાસ્ત્ર છે. તે અથર્વવેદ અને પાંચ-રાત્રશાસ્ત્રને વિષે પરમાત્મા પ્રત્યક્ષને ઓઢાવવા સારુ કહ્યું છે કે:-
‘અયમાત્મા બ્રહ્મ ઇતિ શ્રુતિઃ ।’

અર્થ:—‘ આ જ્ઞાનદાતા પ્રત્યક્ષ પરમાત્મા છે; કહેતાં સત્, ચિત અને આનંદ તેની પૂર્ણતા જેને વિષે છે, ઇટલે આત્યંતિક જ્ઞાન સિદ્ધતારૂપ ગુણ સાક્ષાત્કાર જેને વિષે છે એવા જે જ્ઞાનદાતા તે પરમાત્મા છે, જે જેના મુખ થકી જ્ઞાનને મન કર્મ વચને સાંભળે તો તે સાંભળનારાની અપૂર્ણતા ટલ્લીને બ્રહ્મરૂપ થઈ જાય છે. માટે એવું જ્ઞાન જેના થકી થાય તે પરમાત્મા છે. અને તે વિના વીજા સર્વે જીવ છે. ’ એમ પ્રત્યક્ષ પરમાત્માને ઓઢાવવા.

હવે એવા જે પ્રત્યક્ષ પરમાત્મા તેનું અર્થર્થવેદને વિષે નવ શાખાઈ કરીને વર્ણન કર્યું છે, જે પરમાત્મા કેવા છે ? તો જેનો પૂર્ણ શબ્દ છે, ઇટલે જેના શબ્દને સાંભળવે કરીને સાંભળનારો જીવાત્મા તે પૂર્ણકામ થઈ જાય છે; જેનો પૂર્ણ સ્પર્શ છે, ઇટલે જેના ચરણને સ્પર્શે કરીને અપૂર્ણ જીવ તે પૂર્ણકામ થઈ જાય છે; એવી રીતે જેનું પૂર્ણરૂપ છે, ઇટલે જેનાં દર્શન કરવાથી પૂર્ણકામ થાય છે; જેનો પૂર્ણ રસ છે; જેનો પૂર્ણ ગંધ છે; જેનો પૂર્ણ અહંકાર છે, જેનું પૂર્ણ મન છે, જેનું પૂર્ણ ચિત્ત છે અને જેની પૂર્ણ બુદ્ધિ છે, કહેતાં પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનદાતા પરમાત્માના અંગ અવયવો સર્વે સાકરના નાલિયેરની પેઠે પરમાત્મારૂપ છે.

જેમ સાકરનું નાલિયેર હોય, તેનાં કાચલી, ચોટલી અને ગોઢો સર્વે સાકરનું છે પણ તેમાંથી કાંઈ ત્યાગ કરવા જેવું નથી. તેમ પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનદાતા પરમાત્મા તેની મૂર્તિને વિષે ત્યાગ ભાગ કરવા યોગ્ય નથી; પરમાત્માની મૂર્તિ તો પરમાત્મા જ છે. અને તેના સંબંધને જે જે જીવ પામે તે જીવ બ્રહ્મરૂપ થાય છે, એવા રામકૃષ્ણાદિક પ્રત્યક્ષ પરમાત્મા છે. માટે તેના સંબંધે કરીને બ્રહ્મરૂપ થયા એવા જે નારદ, સનકાદિક અને શુકજી જેવા મહામુક્ત તેને પોતાના દેહ અને દેહ સંબંધી પદાર્થ

તેનો નિષેધ કરીને પ્રત્યક્ષ પરમાત્મા રામકૃષ્ણાદિક જ્ઞાનદાતા તેની મૂર્તિનું ગાન કર્યું છે અને તે મૂર્તિનું ધ્યાન કર્યું છે. અને તેનાં લીલા-ચરિત્ર જે ઘોલવું, વેસવું, રમવું, હારવું, જીતવું, શુભ-ક્રિયા, અશુભ-ક્રિયા આદિક સર્વને પરમાત્મારૂપ જાણીને ગાન કર્યું છે. અને તેના ચરિત્રને ગાને કરીને અધર્મી જીવ હોય તેનો ઉદ્ધાર થાય છે; એવા આત્યંતિક જ્ઞાનના આપનારા તે પરમાત્મા છે. એવી રીતે ચાર વેદે કરીને પરમાત્માનું સ્વરૂપ ઇન્દ્રિયો, અંતઃકરણ અને અનુભવમાં સાક્ષાત્કાર કરાવ્યું છે. અને તેણે કરીને આત્માની મુક્તિ થાય છે.

અને એ ચારે વેદ અને ચારે શાસ્ત્રને જો નોંખાં પાડીને સાંભળશે તો તે ચારેમાં એક એક ગુણ છે અને એક એક દોષ છે. તે એક એક ગુણ સમજાશે અને એક એક દોષ સમજાશે. માટે તે ગુણ-દોષને જાણ્યા વિના જો અસત્પુરુષ એવા જે નાસ્તિક, ઘટલે પરમાત્માના અવતારને ન માનનારા જે પાછંડી, તેની પાસેથી સાંભળશે તો તે ચાર વેદમાં જે ચાર દોષ છે તે દોષે કરીને ચાર ગુણ છે તેને દોષરૂપ કરીને પરમાત્માના સ્વરૂપને વિષે નાસ્તિકભાવ કરાવીને ભ્રષ્ટ કરશે. તે આ સમામાં જગતમાં કેટલાક એક એક વેદ અને એક એક શાસ્ત્રને અસત્પુરુષ પાસેથી સાંભળીને નાસ્તિક થઈ ગયા છે માટે વેદશાસ્ત્રને સત્પુરુષ પાસેથી સાંભળીને સિદ્ધ કરે છે તો તે આત્મા બ્રહ્મારૂપ થઈને પ્રત્યક્ષ પરમાત્માને સાક્ષાત્કાર પામે છે.

હવે તેમાં જે ગુણ-દોષ છે તેને સમજવાની રીત કહું છું, તેમાં પ્રથમ ઋગ્વેદ અને સાંખ્યમાં જે ગુણદોષ છે તેને કહું છું, જે તે ઋગ્વેદ અને સાંખ્યે કરીને પિંડ, બ્રહ્માંડાદિક માયાનું નિરાકરણ કરીને પોતાના આત્માને તેથી નોંઘો પાડીને તેને ચૈતન્ય, નિરાકાર, વ્યાપક, જ્ઞાનરૂપ

જાણવો, અને તે આત્માએ કરીને આત્મામાં પરમાત્માને જોવા; કહેતાં ધ્યાન કરવું. એ તો ઋગ્વેદ અને સાંખ્યમાં ગુણ છે. પણ પિંડ, બ્રહ્માંડ આદિક માયાના આકાર તેનું નિરાકરણ કરવું, કહેતાં મિથ્યા જાણવા તેમ માયા પર એવા જે જ્ઞાનદાતા સદ્ગુરુરૂપ પરમાત્મા દિવ્યમૂર્તિ રામ-કૃષ્ણાદિક પ્રત્યક્ષ ભગવાન, તેની મૂર્તિનું નિરાકરણપણું સમજાય; કહેતાં ‘મારો દેહ જેમ મિથ્યા છે તેમ તેનો દેહ પણ મિથ્યા છે’ એમ સમજાય એ ઋગ્વેદ અને સાંખ્યમાં મોટો દોષ છે. હવે તેમાં જે ગુણ છે તેનું ગ્રહણ કરીને; કહેતાં પિંડ બ્રહ્માંડ આદિક આકારનો નિપેદ્યકરીને પોતે આત્મા શુદ્ધ થઈને એટલે પંચવિપયની વાસનાનો ત્યાગ કરીને, પછી તે ઋગ્વેદમાં અને સાંખ્યમાં જે દોષ આવે છે તે દોષને ટાળવાને અર્થે યજુર્વેદ અને યોગ-શાસ્ત્રમાં જે ગુણ છે તે ગુણને ઋગ્વેદ અને સાંખ્યમાં મેળવીને તેમાં દોષ છે તેને ટાળી નાખવો.

હવે યજુર્વેદ અને યોગશાસ્ત્રમાં ગુણ કયો છે? તો યજુર્વેદ અને યોગશાસ્ત્રમાં છઠ્ઠીસ તત્ત્વ કહ્યાં છે; તેમાં ચોવીસ તત્ત્વ માયાના છે તે કહ્યાં છે. તે ચોવીસ તત્ત્વના નામ:-પંચભૂત-પૃથ્વી, જલ, અગ્નિ, વાયુ અને આકાશ; પાંચ જ્ઞાનેન્દ્રિયો-કાન, ચામડી, આંખ, જીભ અને નાસિકા; પાંચ કર્મેન્દ્રિયો-વાણી, હાથ, પગ, શિષ્નુ અને ગુદા; પાંચ વિષય-શબ્દ સ્પર્શ, રૂપ, રસ અને ગંધ અને ચાર અંતઃકરણ-મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત અને અહંકાર. એ ચોવીસ તત્ત્વ માયાના છે. અને પંચવીસમો આત્મા છે. અને છઠ્ઠીસમા પરમાત્મા છે. તે જે આત્મા છે તે માયાના તત્ત્વનો ત્યાગ કરીને શુદ્ધ નિર્ગુણ નિરાકાર થઈને છઠ્ઠીસમા પરમાત્મા દિવ્યમૂર્તિને પામે છે; એમ યોગશાસ્ત્ર અને યજુર્વેદમાં કહ્યું છે તે ગુણ છે. તે ગુણને સાંખ્યમાં સમજવો એટલે સાંખ્યમાં જે દોષ છે તે ટાળી જાય છે.

—પણ સદાય માયા પર અને દિવ્યમૂર્તિ એવા પરમાત્મા પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનદાતા રામકૃષ્ણાદિક ભગવાનના અવતારની મૂર્તિ તેનું નિરાકરણ ન કરવું. અને તે મૂર્તિને તો માયાનો નિપેધ કરીને પોતે આત્મા શુદ્ધ બ્રહ્મરૂપ થઈને તેને વિષે પરમાત્માની મૂર્તિને ધારીને તેનું ધ્યાન કરવું. અને જો માયાનો નિપેધ કરીને કેવલ આત્મા રૂપે પોતાને માનશે પણ તેમાં પ્રત્યક્ષ પરમાત્મા રામકૃષ્ણાદિકની મૂર્તિનું ધ્યાન નહીં કરે તો તેને માયા કોઈ કાલે છૂટતી નથી. તે પણ ગીતાના અધ્યાય ૨ નો શ્લોક ૫૧ માં કહ્યું છે—

વિષયા વિનિવર્તન્તે નિરાહારસ્ય દેહિનઃ ।

સ્થર્જં સ્તોઽપ્યસ્ય પરં દૃષ્ટ્વા નિવર્તતે ॥

અર્થ:—‘કેવલ વિષયનો ત્યાગ કરવા થકી ઇન્દ્રિયો વિષય થકી નિવૃત્તિ પામે છે, પણ રાગ જે વાસના તે નથી નિવૃત્તિ પામતી. તે ક્યારે નિવૃત્તિ પામે ? તો તે પ્રત્યક્ષ પરમાત્માના સ્વરૂપને देखે; કહેતા પ્રત્યક્ષ પરમાત્મા રામકૃષ્ણાદિક તેના સ્વરૂપનો નિશ્ચય થાય ત્યારે તે મૂલ-વાસના જે જન્મમૃત્યુનું વીજ તે નાશ પામે છે.’

અને જો માયાને તજીને કેવલ આત્મારૂપે માનીને પ્રત્યક્ષ પરમાત્માની મૂર્તિનું ધ્યાન કરશે નહીં તો તે શુદ્ધ-જ્ઞાની છે, કહેતાં તેને મિથ્યા જ્ઞાની જાણવો. અને મિથ્યા જ્ઞાને કરીને જન્મ-મરણ ટલતું નથી. કેમકે પરમાત્માની મૂર્તિના આધાર વિના નિરાકારપણે આકાશમાં અધ્ધર રહેવાતું નથી. માટે પ્રત્યક્ષ ભગવાનની મૂર્તિના આધાર વિના પિંડ, બ્રહ્માંડનું આધારપણું અને તેને વિષે વાસના તે કોઈને ટલતી જ નથી.

માટે સાંચ્યે કરીને પિંડ, બ્રહ્માંડનું નિરાકરણ કરવું. પણ તેમાં એક સદ્ગુરુ જ્ઞાનદાતા પ્રત્યક્ષ પરમાત્મા રામકૃષ્ણાદિક ભગવાનની મૂર્તિ તેનું નિરાકરણ ન કરવું અને તે મૂર્તિને તો દિવ્યરૂપ જાણીને તેનું પોતાના

આત્મામાં ધ્યાન કરવું. એમ સમજે તેને ઋગ્વેદ અને સાંખ્યશાસ્ત્ર શુદ્ધ સમજાણું જાણવું. અને એમ સમજીને જે પ્રત્યક્ષ ભગવાનની ભક્તિ કરે છે તેનો જ મોક્ષ થાય છે. અને ઋગ્વેદ અને સાંખ્યની મૂઝ મતલબ પણ એ જ છે જે ‘ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણના ગ્રહણ કર્યામાં આવે તેને સિથ્યા જાણીને તેનો ત્યાગ કરવો. અને એ માયાનો ત્યાગ કરાવીને અનુભવ-જ્ઞાનના આપનારા અનુભવી સદ્ગુરુ તેનું ધ્યાન કરવું.

માટે જીવને જ્યાં સુધી માયિક ઇન્દ્રિયોની સમજણ હોય, કહેતાં માયિક પંચવિપયમાં ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણને વાસના હોય ત્યાં સુધી તેને માયા પર એવા જે સદ્ગુરુ પરમાત્મા પ્રત્યક્ષ ભગવાન તેના સ્વરૂપનો નિશ્ચય થતો નથી. અને જ્યારે અનુભવરૂપ કહેતાં નિર્વાસનિક આત્મા થાય છે તેને પ્રત્યક્ષ રામકૃષ્ણાદિક ભગવાનના સ્વરૂપનો નિશ્ચય થાય છે. તે ઉપર ગીતાનું અઠારમાં અધ્યાયમાં વચન—

શ્લોક :—ब्रह्मभूतः प्रसन्नात्मा न शोचति न कांक्षति ।

समः सर्वेषु भूतेषु मद्भक्तिं लभते पराम् ॥ ૪ ॥

અર્થ :—શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્મા કહે છે ‘બ્રહ્મરૂપ ને પ્રસન્ન છે આત્મા કહેતાં મન તે જેનું, અને હરખ ને શોક તે ગયા છે જેના, અને સર્વે ભૂતને વિષે સમાન છે દૃષ્ટિ તે જેની, એવા જે આત્મા તે મારી ભક્તિને પામે છે; કહેતાં તેને મારા સ્વરૂપનો નિશ્ચય થાય છે.’ એવી રીતે બ્રહ્મરૂપ થઈને પ્રત્યક્ષ પરમાત્માની મૂર્તિનું ધ્યાન કરવું, એમ ઋગ્વેદ અને સાંખ્યનો અંતર ભેદ ગલિતાર્થ છે.

હવે યોગશાસ્ત્રમાં જે ગુણ દોષ છે તેને સમજવાની રીત કહીએ છીએ જે ‘યોગમાં પરમાત્માને સગુણ કહ્યાં છે, સાકાર કહ્યા છે, કર્તા કહ્યા છે, એકદેશી કહ્યા છે; એવી રીતે દિવ્યમૂર્તિ પરમાત્મા છે અને તે મૂર્તિ

ધ્યાન કરવા યોગ્ય છે. અને સર્વેના અંતર્યામી છે; સર્વેના પ્રકાશક છે; જીવ, ईश्वरથી પર છે; સર્વેને કર્મફળના આપનારા છે અને જીવ-ईश्वરને ધ્યાન કરવા યોગ્ય છે. અને તે પરમાત્મા પ્રત્યક્ષ છે.’ એમ કહ્યું તે તો યોગમાં ગુણ છે. પળ જો માયિક આકારનો નિપેધ કરીને આત્મા શુદ્ધ થયા વિના ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણે સહિત પ્રત્યક્ષ પરમાત્માનું ધ્યાન કરે તો તેને ભગવાનની મૂર્તિને વિષે પ્રકૃતિપુરુષાદિકનો ભાવ રહે છે, તથા ભગવાનને વિષે એકદેશીપણું સમજાય છે, એ યોગમાં દોષ છે.

તે દોષને ટાળવાને અર્થે યોગમાં સાંખ્યનો ગુણ લૂઝને યોગને નિ-
દોષ કરવું. માટે સાંખ્યમાં જેવી રીતે પિંડ, બ્રહ્માંડાદિકનું નિરાકરણ
કરવાનું કહ્યું છે, તેવી રીતે નિરાકરણ કરવું; ઇટલે મિથ્યા જાણીને પોતાના
આત્માને શુદ્ધ, નિર્ગુણ, અસ્થંડ, અવિનાશી, બ્રહ્મરૂપ જાણીને તેમાં સ્થિતિ
પામવું. પછી યોગમાં કહ્યા જે સાકાર, સગુણ, કર્તા, એવા પ્રત્યક્ષ રામ-
કૃષ્ણાદિક ભગવાનની મૂર્તિ તેને બ્રહ્મના આધાર અને બ્રહ્મના પ્રકાશક
જાણીને તેનું ધ્યાન કરવું. ત્યાં શ્રુતિ—

‘ઘટવત્ સ્વર્ગાદિ વિનश्यति ।૧। સર્વં ચત્વિદં બ્રહ્મ ’ ।૨।

અર્થ:—“ઘટવત્ ઇટલે ઘડો જેમ નાશ થાય છે તેમ પિંડથી તે
સ્વર્ગાદિક અનંત કોટિ બ્રહ્માંડ તે સર્વેનો નાશ છે.” એમ સાંખ્યમાં
કહ્યા પ્રમાણે સમજીને પછી યોગમાં કહ્યા પ્રમાણે પ્રત્યક્ષ ભગવાનની
મૂર્તિને ‘સર્વં ચત્વિદં બ્રહ્મ ઇટલે પ્રત્યક્ષ પરમાત્માની મૂર્તિ બ્રહ્મ છે,
કહેતાં પરમાત્મા છે;’ એમ જાણીને તેમૂર્તિનું પોતાના આત્મામાં ધ્યાન
કરવું. પળ જેમ જીવ, ईश्वરનો આત્મા છે અને પિંડ, બ્રહ્માંડરૂપ તેનો દેહ
છે, અને એ વે જુદા જુદા છે, અને આત્મા સત્ય છે અને તેના દેહ મિથ્યા
છે; તેમ પ્રત્યક્ષ ભગવાન રામકૃષ્ણાદિકની મૂર્તિને વિષે ત્યાગ-ભાગ કરવા

યોગ્ય નથી, કહેતાં તેને વિષે દેહ-જીવ એવો ભેદ નથી; પરમાત્માની મૂર્તિ તો એ વેયથી નોંધી છે અને એ વેયને પ્રકાશની કરનારી છે. માટે ‘પરમાત્માની મૂર્તિ જ એક પરમાત્મા છે,’ એમ સમજીને પોતાના આત્માને નિર્ગુણ, બ્રહ્મરૂપ જાણીને પરબ્રહ્મ એવા જે જ્ઞાનદાતા પ્રત્યક્ષ ભગવાનની મૂર્તિ તેનું ધ્યાન કરવું. એમ સમજવું તે યોગનો સિદ્ધાંત શુદ્ધ છે. અને એમ સમજે તેનો જ મોક્ષ થાય છે, એટલે જન્મ-મરણનાં દુઃખ નિવૃત્તિ પામે છે.

હવે સામવેદ અને વેદાંતશાસ્ત્રમાં જે ગુણ દોષ છે તેને સમજવાની રીત કહીએ છીએ જે સામવેદ અને વેદાંતશાસ્ત્ર એમ કહે છે જે ‘પરમાત્મા સગુણ છે, નિર્ગુણ છે, સાકાર છે, નિરાકાર છે, કર્તા છે, અકર્તા છે, એક-દેશી છે, સર્વદેશી છે; અને સર્વકારણ, સર્વકર્તા, સર્વના આધાર, સર્વ-વ્યાપક, સર્વરૂપ, સંપૂર્ણ, નિર્લેપ, અસંગી, સર્વથી પર, એવા પરમાત્મા પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનદાતા રામકૃષ્ણાદિક છે.’ એમ કહ્યું એ તો સામવેદ અને વેદાંતશાસ્ત્રમાં ગુણ છે, પણ તેમાં એમ સમજાય જે ‘સર્વરૂપ કહ્યા માટે પિંડ, બ્રહ્માંડ તથા જીવ, ईश्वर સર્વે પરમાત્મા છે.’ એમ સમજીને પછી પોતાના જીવને પરમાત્મા મનાય જે ‘હું પરમાત્મા છું.’ એ વેદાન્તમાં મોટો દોષ છે.

માટે તે દોષને ટાલવાને અર્થે વેદાંતને વિષે સાંખ્ય અને યોગ એ વેય શાસ્ત્રની સમજણ લેવી. તે કેવી રીતે સમજવું ? તો પ્રથમ પ્રત્યક્ષ ભગવાન રામકૃષ્ણાદિકની મૂર્તિને વિષે માયિકભાવ સમજાય તેને ટાલવાને અર્થે અને જીવ, ईश्वરના આત્માને વિષેથી પણ પિંડ બ્રહ્માંડરૂપ માયા ટાલવાને અર્થે સાંખ્યમાં કહ્યા પ્રમાણે ‘ઘટવત્ સ્વર્ગાદિ વિનશ્યતિ । કહેતાં પુરુષપ્રકૃતિથી ઉત્પન્ન થયું જે નામરૂપ પિંડ, બ્રહ્માંડ તે મિથ્યા છે.’ એમ જાણીને પોતાનો આત્મા તેથી જુદો સમજીને શુદ્ધ, નિરાકાર, વ્યાપક, નિર્ગુણ, અકર્તા, અસંગી, બ્રહ્મરૂપ માનીને પછી યો-

ગમાં કહ્યા જે પરબ્રહ્મ પરમાત્મા, બ્રહ્મના આધાર અને બ્રહ્મના પ્રકાશક
 એવા દિવ્યમૂર્તિ છે તે પરમાત્મા પ્રત્યક્ષ વસુદેવ દેવકીના પુત્ર જે શ્રી-
 કૃષ્ણ ભગવાન તેને જ કહ્યા છે.

માટે વેદાંતમાં એમ સમજવું જે વેદાન્તે નિર્ગુણ, નિરાકાર કહ્યા તે
 તો સાંખ્યે માયાનો નિપેધ કરવાને અર્થે પરમાત્માને પોતાના અંગના
 પ્રકાશરૂપ જે નિર્ગુણ, નિરાકાર, વ્યાપક, બ્રહ્મ તે રૂપ કહ્યા છે, માટે
 તેના તે ભગવાનને વેદાંતમાં નિર્ગુણ, નિરાકાર, વ્યાપક કહ્યા છે; એમ
 સમજવું અને માયાના નામરૂપને મિથ્યા કરીને આત્મા-બ્રહ્મરૂપ થઈને
 પંછી યોગમાં પ્રત્યક્ષ ભગવાનની દિવ્યમૂર્તિ-બ્રહ્મરૂપને ધ્યાન કરવા યોગ્ય
 તેની સિદ્ધિ કરી આપી છે. કહેતાં પ્રત્યક્ષ ભગવાનની દિવ્યમૂર્તિને યોગમાં
 સાકાર, સગુણ, કર્તા, એકદેશી કહ્યા છે. માટે યોગમાં કહ્યા તેના તે પ્રત્યક્ષ
 પરમાત્માને વેદાંતમાં સગુણ, સાકાર, કર્તા, એકદેશી કહ્યા છે એમ સમજવું.

માટે સાંખ્યે પરમાત્માને બ્રહ્મરૂપે નિર્ગુણ નિરાકાર, કહ્યા અને યોગ
 પરમાત્માને દિવ્યમૂર્તિરૂપે સગુણ, સાકાર, કહ્યા અને એ સાંખ્ય અને યોગ
 એ બે શાસ્ત્રના જ્ઞાનને એક કરીને પરમાત્માનું વર્ણન કરીએ ત્યારે એમ
 વર્ણન થાય જે ‘પરમાત્મા સગુણ છે, નિર્ગુણ, સાકાર છે, નિરાકાર છે,
 કર્તા છે, અકર્તા છે, એકદેશી છે, इत्यादिक પરમાત્મા પ્રત્યક્ષ દિવ્યમૂર્તિનું
 વર્ણન થાય છે.’ માટે સાંખ્ય અને યોગ એ બેય ભેગાં કરીને પરમાત્મા
 પ્રત્યક્ષ દિવ્યમૂર્તિનું વર્ણન કરવું, તેનું નામ જ સામવેદ અને વેદાંતશાસ્ત્ર
 છે, માટે સામવેદ અને વેદાંતમાં કહ્યું છે જે—

‘सर्वं खल्विदं ब्रह्म, नैह नानास्ति किञ्चन ।’

અર્થ:—“એક પ્રત્યક્ષ પરમાત્માની મૂર્તિ તે સર્વે બ્રહ્મ છે અને તે
 વિના નાના પ્રકારનું કાંઈ નથી, કહેતાં પરમાત્માની મૂર્તિ વિના વીજું
 નામરૂપ પિંડ, બ્રહ્માંડ મિથ્યા છે. જેમ જ્ઞાંશવાના જલ અને સ્વપ્નની

સૃષ્ટિ મિથ્યા છે, તેમ પ્રકૃતિપુરુષ થકી ઉત્પન્ન થયું જે નામરૂપ પિંડ, બ્રહ્માંડ તે મિથ્યા છે. અને પ્રકૃતિપુરુષથી પર એવા જે બ્રહ્મ અને પરબ્રહ્મ તે સત્ય છે.” અને તે બ્રહ્મ જે પરમાત્માનો પ્રકાશ ઇટલે પરમાત્માનું જ્ઞાન અને પરબ્રહ્મ ઇટલે તે જ્ઞાને સહિત પરમાત્માની મૂર્તિ એવી જે પરમાત્માની મૂર્તિ તે રામકૃષ્ણાદિકરૂપે પોતાના સ્વરૂપનું જ્ઞાન આપવા સારુ પ્રગટ થાય છે. માટે તે મૂર્તિ સત્ય છે અને તે વિના વીજું મિથ્યા છે. એમ સમજવું તેનું નામ વેદાંત અને સામવેદ શુદ્ધ સમજાયાં જાણવાં.

માટે સાંખ્ય, યોગ અને વેદાન્ત એ ત્રણે શાસ્ત્રને વિષે, જે એક પ્રત્યક્ષ મૂર્તિ રામકૃષ્ણાદિક ભગવાન તેને જ કહ્યા છે. એવી રીતે સમજવું તેનું નામ ત્રણે શાસ્ત્ર અને ત્રણે વેદ શુદ્ધ સમજાયાં જાણવાં અને એમ સમજીને જે પ્રત્યક્ષ ભગવાનની ભક્તિ કરે છે તેને જન્મમરણ ટળી જાય છે અને તેનું કલ્યાણ થાય છે.

હવે અથર્વવેદ અને પાંચરાત્રશાસ્ત્રમાં જે ગુણ દોષ છે તેને સમજવાની રીત કહ્યું હતું જે પાંચરાત્ર અને અથર્વવેદમાં પરમાત્માને કેવા કહ્યા છે ? તો પરમાત્મા સગુણ છે, નિર્ગુણ છે, કર્તા છે, અકર્તા છે, સાકાર છે, નિરાકાર છે, એકદેશી છે, સર્વદેશી છે; વળી સગુણ નથી, નિર્ગુણ નથી, કર્તા નથી, અકર્તા નથી, સાકાર નથી, નિરાકાર નથી; વળી સાકાર થકા નિરાકાર છે અને નિરાકાર થકા સાકાર છે, નિર્ગુણ થકા સગુણ છે અને સગુણ થકા નિર્ગુણ છે; કર્તા થકા અકર્તા છે અને અકર્તા થકા કર્તા છે, એકદેશી થકા સર્વદેશી છે અને સર્વદેશી થકા એકદેશી છે; એવા પ્રત્યક્ષ પરમાત્મા છે. તે ઉપર શ્લોક:—

અપાણિપદો જવનો ગૃહીતા પશ્યત્યચક્ષુઃ સશ્રુણોત્યકર્ણઃ ।

સ વેત્તિ વેદ્યં ન ચ તસ્ય વેત્તા તમાહુઃપ્રયં પુરુષં પુરાણમ્ ॥

અર્થ:—‘પરમાત્મા કેવા છે ? તો પગ નથી અને પગે કરીને ચાલે છે,

હાથ નથી અને હાથે કરીને ગ્રહણ કરે છે, આંખ નથી અને જુએ છે, કાન નથી અને કાને કરીને સાંભળે છે. અને પરમાત્મા સર્વને જાણે છે; તેને કોઈ જાણતું નથી. તે પરમાત્મા માયા પર છે; ઇટલે અજ્ઞાનથી પર છે અને પુરાણ ઇટલે અનાદિ છે.’ એવી રીતે પરમાત્માને માયાના ઇન્દ્રિયો-અંતઃકરણ નથી પણ દિવ્યમૂર્તિમાન પરમાત્મા છે.

એવી રીતે પ્રત્યક્ષ પરમાત્મા થકી જ્ઞાન પામીને સિદ્ધ દશાને પામ્યો એવો જે બ્રહ્મરૂપ મુક્ત તે બોલ્યો છે કે ‘આ પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનદાતા રામકૃષ્ણાદિક ભગવાનની મૂર્તિ તે જ પરબ્રહ્મ છે, પરમાત્મા છે, પરમેશ્વર છે, પુરુષોત્તમ છે, સર્વના આધાર છે, સર્વના કારણ છે, સર્વ શક્તિમાન છે, સર્વના પ્રકાશક છે, સર્વને કર્મફલના આપનારા છે, સર્વથી પર છે પણ તેથી પર કોઈ નથી; ઇટલે એના ઉપર કોઈ વીજો સમર્થ ઈશ્વર નથી.’ એવી રીતે સર્વત્રપૂર્ણ અને અદ્વૈત, કહેતાં ‘એ જેવા તો એજ છે; પણ તે જેવો કોઈ થતો જ નથી.’ એવા પરમ ઉપકાર રૂપ પ્રત્યક્ષ રામકૃષ્ણાદિક છે, એમ અથર્વવેદ અને પાંચરાત્રમાં કહ્યું છે એ તો તેમાં ગુણ છે.

પણ તે પ્રત્યક્ષ ભગવાનની નવ પ્રકારની ભક્તિ કરવાનું કહ્યું છે; તેમાં પ્રત્યક્ષ ભગવાન ખૂલ્યા થાય, તરસ્યા થાય, ટાઢ વાય, તડકો લાગે, માંદા થાય, બાલક થાય, જુવાન થાય, વૃદ્ધ થાય, કામ જણાય, ક્રોધ જણાય, લોભ જણાય, સ્વાદ જણાય, સ્નેહ જણાય, માન જણાય, હારવું જણાય, જીતવું જણાય, પારકું જણાય, પોતાનું જણાય, હસતા જણાય, રોતા જણાય, ઇત્યાદિ અનંત પ્રકારનાં પ્રત્યક્ષ પરમાત્માનાં લીલા-ચરિત્રને જોઈને તે પ્રત્યક્ષ ભગવાનને વિષે મનુષ્યભાવ આવે, એકદેશીપણું સમજાય તથા માયિકભાવ પરઠાય એ અથર્વવેદ અને પાંચરાત્રમાં મોટો દોષ છે.

તે દોષને ટાળવાને અર્થે પાંચરાત્રને વિષે સાંખ્ય, યોગ અને વેદાંત એ ત્રણે શાસ્ત્રનો ગુણ મેળવવો ત્યારે તે પાંચરાત્ર શુદ્ધ થાય છે. હવે સાંખ્યનો ગુણ એમ લેવો જે સાંખ્યમાં પરમાત્માને વ્યતિરેકપણે ચૈતન્યશક્તિ જ્ઞાનરૂપે નિર્ગુણ, નિરાકારાદિક કહ્યા છે. અને સાકાર, સગુણ નથી એમ કહ્યું છે. અને યોગમાં પરમાત્માને અન્વયરૂપે સગુણ, સાકારાદિક કહ્યા છે. અને નિર્ગુણ, નિરાકાર નથી એમ કહ્યું છે. અને વેદાંતમાં અન્વય-વ્યતિરેક ભેદે રહિત કહ્યું કે ‘પરમાત્મા સગુણ છે, નિર્ગુણ છે, સાકાર છે, નિરાકાર છે, કર્તા છે, અકર્તા છે.’ એવી રીતે સાંખ્ય, યોગ અને વેદાંત એ ત્રણેમાં કહ્યા જે પરમાત્મા તેના તે જ પરમાત્માને અર્થર્થવેદમાં કહ્યા છે.

—તે અર્થર્થવેદમાં પ્રત્યક્ષ પરમાત્માને કહ્યું કે નિર્ગુણ છે; સગુણ નથી. એટલે તે સાંખ્યમાં કહ્યા જે માયાના ગુણ તે પરમાત્માની મૂર્તિને વિષે નથી. માટે સગુણ નથી અને નિર્ગુણ છે. વળી અર્થર્થવેદમાં કહ્યું કે પરમાત્મા પ્રત્યક્ષ સગુણ છે; નિર્ગુણ નથી એમ કહ્યું તે યોગમાં કહ્યા જે અન્વયરૂપે પ્રકૃતિપુરુષાદિક સર્વના પ્રકાશક, આધાર, કર્તા અને સર્વેને ધ્યાન કરવા યોગ્ય મૂર્તિમાન છે એટલે સાકાર છે; નિરાકાર નથી. અને સગુણ છે; નિર્ગુણ નથી એમ યોગમાં કહ્યા તેના તે અર્થર્થવેદ અને પાંચરાત્રમાં સમજવા જે પરમાત્મા સગુણ છે એટલે અનંત કલ્યાણકારી દિવ્યગુણે યુક્ત પ્રત્યક્ષ પરમાત્મા છે. અને નિર્ગુણ નથી એટલે આત્મા જેવો નિર્ગુણ છે તેવા નિર્ગુણ પ્રત્યક્ષ પરમાત્મા નથી માટે દિવ્યગુણેયુક્ત પરમાત્મા છે. અને વેદાંતમાં દૃષ્ટા-દૃશ્ય ભેદે રહિત દિવ્યમૂર્તિ પરમાત્માનું વર્ણન કર્યું છે. જે પરમાત્મા સગુણ છે, નિર્ગુણ છે. સગુણ એટલે કલ્યાણકારી ગુણેયુક્ત છે. અને નિર્ગુણ છે, એટલે માયાના ગુણો રહિત છે. સાકાર છે, એટલે દિવ્યમૂર્તિ છે. અને નિરાકાર છે, એટલે માયિક-આકારે રહિત છે. એવી રીતે પ્રકાશોસહિત દિવ્યમૂર્તિનું વર્ણન વેદાંતમાં કર્યું છે. અને તેના તે પરમાત્માને પાંચરાત્રમાં

પ્રત્યક્ષ કહ્યા છે. માટે પાંચરાત્રમાં કહ્યું છે કે પ્રત્યક્ષ પરમાત્મા સગુણ છે, નિર્ગુણ છે, કર્તા છે, અકર્તા છે, સાકાર છે, નિરાકાર છે; એવી રીતે પ્રકાશમાન દિવ્યમૂર્તિ પ્રત્યક્ષ પરમાત્મા છે, એમ અથર્વવેદ અને પાંચ-રાત્રમાં કહ્યું છે.

હવે એ ત્રણે શાસ્ત્રેકરીને પ્રત્યક્ષ મૂર્તિ સિદ્ધ કરી, ત્યારે તે કેવા થયા? તો પ્રત્યક્ષ ભગવાન સગુણ થકા નિર્ગુણ છે અને નિર્ગુણ થકા સગુણ છે, સગુણ થકા નિર્ગુણ છે એટલે કલ્યાણકારી ગુણે યુક્ત થકા માયાના ગુણે રહિત છે. સાકાર થકા નિરાકાર છે અને નિરાકાર થકા સાકાર છે, એટલે દિવ્ય-મૂર્તિયુક્ત થકા માયિક-આકારે રહિત છે. કર્તા થકા અકર્તા છે અને અકર્તા થકા કર્તા છે, એટલે પોતાની ઇચ્છાએ કરીને અનંતકોટી બ્રહ્માંડને કર્તા થકા પોતે કાંઈ નથી કરતા; પ્રકૃતિપુરુષ પાસે કરાવે છે. એવા અનંત ગુણે યુક્ત જે પરમાત્મા તે પોતાના ચૈતન્યરૂપ જે અક્ષરધામ તેને વિષે અલંકાર રહ્યા થકા અનંત જીવોને પોતાના સ્વરૂપનું જ્ઞાન કરાવીને માયાના વંધન થકી મુકાવીને પોતાના અક્ષરધામને પમાડવાને અર્થે પોતાના સત્ય સંકલ્પે કરીને સર્વ મનુષ્યને પ્રત્યક્ષ દૃષ્ટિગોચર થાય છે; કહેતાં પ્રત્યક્ષ મનુષ્યાકૃતિને ધારણ કરે છે. અને તે પ્રત્યક્ષ ભગવાનને શરણે જે જીવ આવે છે તેને પોતાની ભક્તિ કરાવીને તેનાં અનંત જન્મના પાપ તેને નાશ કરવાને અર્થે તેની સેવાનું ગ્રહણ કરવા સારુ પોતે દિવ્ય-રૂપ થકા મનુષ્યની પેઢે વર્તે છે.

—માટે પોતે પ્રત્યક્ષ પરમાત્મા પરિપૂર્ણ અને સુખના ધામ છે તો પણ પોતાના ભક્તને પરિપૂર્ણ અને સુખરૂપ કરવાને અર્થે કૃપા કરીને ભક્તની સેવાનું ગ્રહણ કરે છે. તે પોતે મૂલ્યા થાય એવા નથી તો પણ ભોજનના થાક જમે છે, તરસ્યા થાય એવા નથી પણ જલ પીયે છે, જેને નિદ્રા નથી

તો પળ નિદ્રા કરે છે, પોતે સર્વે શોભારૂપ છે તો પળ ભક્તના ભાવ પ્રમાણે વસ્ત્ર, ઘરેણાં, પુષ્પ ધારણ કરે છે; પોતે પ્રત્યક્ષ પરમાત્મા સર્વના આધાર છે તો પળ ઘોડે, ગાડીયે, પાલખીયે વેસે છે. અને પોતે લક્ષ્મીના પતિ છે તો પળ પોતાના ભક્ત જનોનાં તન, મન ધનાદિક સર્વ પદાર્થ પોતાને શરણે અર્પણ કરાવે છે. તે વામનજી ભગવાને વલ્લીરાજાનું તન, મન, ધનાદિક સર્વ પદાર્થ લઈ લીધું. એવી રીતે દિવ્યમૂર્તિ થકા મનુષ્યની પેઠે વર્તે છે. અને તેને કરીને અનંત જીવનો મોક્ષ છે. કેમકે પરમાત્મા પોતે પૂર્ણકામ છે, માટે તેના સંવંધને જે જે જીવ પામે છે તે જીવ પળ પૂર્ણકામ થાય છે.

માટે પ્રત્યક્ષ પરમાત્મા મનુષ્ય થકા દિવ્યરૂપ છે. કહેતાં જેનો પૂર્ણ શબ્દ છે, જેનો પૂર્ણ સ્પર્શ છે, જેનું પૂર્ણ રૂપ છે, જેનો પૂર્ણ રસ છે, જેનો પૂર્ણ ગંધ છે; इत्यादિક પ્રત્યક્ષ પરમાત્માની મૂર્તિ સર્વત્રપૂર્ણ છે. માટે તે પ્રત્યક્ષરામકૃષ્ણાદિક પરમાત્માના શબ્દાદિકને જે જે જીવ પોતાના આત્મામાં ધારે છે તો તે ધારનારા જીવની અપૂર્ણતા ટાળીને પૂર્ણકામ થાય છે. અને તે પ્રત્યક્ષ પરમાત્માને કોઈય પૂર્ણ કર્યા નથી; એ તો પોતે પોતાની મેળે સેજ અનાદિ પૂર્ણકામ છે. અને તેનાં જન્મ, કર્મ, ચરિત્ર, સર્વે દિવ્ય છે, ઇટલે કલ્યાણકારી છે. માટે તેનાં જન્મ, કર્મ અને ચરિત્રને જે દિવ્ય જાણે છે, તો તે જાણનારાનાં પણ જન્મ, કર્મ દિવ્યભાવને પામી જાય છે. અને તે આત્મા પરમાત્માના સાધર્મ્યપણાને પામે છે.

એવી રીતે ચારે વેદ અને ચારે શાસ્ત્રના જ્ઞાને કરીને પ્રત્યક્ષ ભગવાનને જાણે છે, તેને અર્થર્થવેદ અને પાંચરાત્ર શાસ્ત્ર શુદ્ધ સમજાયું જાણવું. અને તેને પ્રત્યક્ષ ભગવાનની મૂર્તિને વિષે કોઈ દિવસ મનુષ્યભાવ આવે જ નહીં. કેમકે ભગવાનના જ્ઞાને કરીને ભગવાનને જાણ્યા માટે પ્રત્યક્ષ

મૂર્તિને વિષે અલંકાર દિવ્યભાવ રહે છે, અને તે ભક્ત પછી પ્રત્યક્ષ પરમાત્માને દિવ્યરૂપ જાણીને તેના ગુણ ગાય છે. અને તેને સગુણ, નિર્ગુણ, સાકાર, નિરાકાર, કર્તા, અકર્તા, એકદેશી, સર્વદેશી આદિક અનંત ગુણરૂપ ऐश्वर्य તે પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનદાતા સદ્ગુરુરૂપ રામકૃષ્ણાદિક મનુષ્યાકૃતિ ભગવાનની મૂર્તિ તેને વિષે સર્વે દેખાય છે. અને તેને સર્વે શાસ્ત્ર, ચાર વેદ તથા સર્વે પુરાણ તે સત્ય અને સવચ્છાં સમજાય છે.

માટે આવી રીતે પ્રત્યક્ષ ભગવાન લક્ષ્મીનારાયણના મુખથી જ્ઞાન સાંભળીને તેના સ્વરૂપનો નિશ્ચય કરીને, પ્રત્યક્ષ ભગવાનના ગુણ દિવ્યરૂપ જાણીને, પછી બ્રહ્માણ ચાર વેદે કરીને ગુણ ગાયા છે. અને ગૌતમાદિક ઋષિયોણ પણ પ્રત્યક્ષ ભગવાનના શ્રીમુખ થકી એવી રીતે જ્ઞાન પામીને પ્રત્યક્ષના સ્વરૂપને દિવ્યરૂપ જાણીને તેના ગુણ છ શાસ્ત્રે કરીને ગાયા છે. અને તેવી જ રીતે પ્રત્યક્ષ પરમાત્મા શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનના મુખ થકી જ્ઞાન સાંભળીને, તેના સ્વરૂપનો નિશ્ચય કરીને તેના ગુણ વ્યાસજીણ ચાર વેદ, અઠાર પુરાણ તથા ભારતાદિક ઇતિહાસ તેને કરીને ગાયા છે. માટે ચાર વેદ, છ શાસ્ત્ર, અઠાર પુરાણ અને તે વિના વીજાં ઋષિયોની સ્મૃતિઓ, ઉપનિષદો ય સર્વમાં પ્રત્યક્ષ પરમાત્મા પંચદેવરૂપે પ્રગટ રામકૃષ્ણાદિક ભગવાન તેના જ ગુણ ગાયા છે. પણ તે વિના વીજો કોઈ પરમાત્મા નથી. એમ સમજીને જે પ્રત્યક્ષની ભક્તિ કરશે તેનો જ મોક્ષ તત્કાલ થાય છે. અને તેનો જગતના પદાર્થ ઉપરથી મોહ ટળી જાય છે. અને તેની દૃષ્ટિ નિવારણ થઈને એક પ્રત્યક્ષ ભગવાનની મૂર્તિને જ અલંકાર દેખે છે. માટે જ્ઞાન ચક્ષુવાળા એવા જે પ્રગટ મહાત્મા પુરુષ તેનો જેને સત્સંગ થાય છે તેને જ શુદ્ધ સ્વરૂપ એવા જે પરમાત્મા તેના સ્વરૂપનું યથાર્થ જ્ઞાન થાય છે.

પછી જેને જ્ઞાન થયું એવો જે પ્રગટ ભગવાનનો ભક્ત તે જે તે પ્રત્યક્ષ

परमात्मानી प्रार्थना करे छे—‘हे प्रभु ! तमारो मारा उपर अनुग्रह न हतो, कहेतां तमे मने प्रगट न होता ओळखाया त्यां सुधी तमने पामवा सारु में ऋग्वेदमां तमारा स्वरूपनुं ज्ञान सांभळ्युं तेमांथी मने एम समजायुं जे ‘पिंड, ब्रह्मांडादिक नामरूप मिथ्या छे; कहेतां पिंड, ब्रह्मांडना आकार माया अने मिथ्या छे, तेम प्रगट भगवाननी मूर्तिना आकार पण मायानो अने मिथ्या छे.’ एम तमारा अनुग्रह विना समजतो हतो, ए मारो मोटो अपराध छे. माटे हे प्रभु ! मारा ए अपराधने माफ करो. अने एवी रीते ऋग्वेदना ज्ञाने करीने तमने निराकार जाणीने घणाक युग सुधी पिंड, ब्रह्मांडनुं निराकरण करीने तेथी वैराग पामीने तमने पामवा सारु ‘ॐ सोऽहं, ॐ सोऽहं’ एम जप कर्या. पण हे प्रभु ! तमारा अनुग्रह विना कहेतां तमे प्रगट मळ्या विना, तेमां मने लेश मात्र शान्ति थइ नहीं.

“पछी वळी बीजो यजुर्वेद, तमने पामवा सारु में सांभळ्यो त्यारे तेमांथी तमारा अनुग्रह विना एम समजायुं जे ‘भगवान मूर्तिमान छे अने तेनुं ज कर्युं सर्वे थाय छे. अने तेना हलाव्या विना पांदळुं पण हालतुं नथी. माटे हुं जे जे करुं छुं ते भगवान करावे छे तेदळुं करुं छुं,’ एम जाणीने विषयभोग करवा आसक्त थइ गयो; ए तमारो मोटो गुन्हो थयो छे. केमके कामादिक विकार तो जीवना घरनां छे, ते विकार-ने टाळवा ए तमारी आज्ञा छे. पण तमारा अनुग्रह विना ते मारार्थी समजायुं नहीं अने विषयभोग अनियमितपणें भोगव्या; ए मोटो अपराध थयो छे. माटे हे प्रभु ! ए अपराधने माफ करो.

—“अने वळी तमारो एक बीजो गुन्हो थयो छे जे तमारा अनुग्रहने पामेला अने तमारा विना सर्व मायिक पदार्थनो त्याग करीने

વૈરાગને પામેલા એવા તમારા ભક્ત સંત તેનો મેં ઉલટો અવગુણ લીધો જે 'એ તો કાંઈ સમજતા નથી. અને ભગવાન જગતના કર્તા છે અને પ્રેરક છે. માટે ભગવાને જે જે પદાર્થ ઉત્પન્ન કર્યા છે તે સર્વે ભોગવવા સારુ કર્યા છે. અને તેનો ત્યાગ કરે છે તેણે તો ભગવાનની આજ્ઞા લોપી છે.' એમ સમજીને તમારા સંતનો અવગુણ લીધો છે. અને મેં નિઃશંક થઈને વિષય ભોગવ્યા છે. માટે એ જે મોટા ગુન્હા મારાથી તમારા થયા છે, તેને હે પ્રભુ ! માફ કરો. એવી રીતે તમારા પ્રત્યક્ષ સ્વરૂપની પ્રાપ્તિ વિના યજુ-વેદમાં અવલું સમજીને ઘણાં યુગ સુધી વિષય ભોગવ્યા. અને તે વિષય ભોગની વાસનાએ કરીને જન્મ, મરણ, ગર્ભવાસ અને ચોરાશીમાં મહા દુઃખ પામ્યો. પણ તમારા અનુગ્રહ વિના, એટલે હે પ્રભુ ! તમે પ્રગટ મળ્યા વિના ક્યાંય શાન્તિ થઈ નહીં અને ઠરીને વેઠો નહીં.

“પછી વઢી તમને પામવા સારુ ત્રીજો સામવેદ તેનું જ્ઞાન સાંભળ્યું. ત્યારે તેમાં એમ કહ્યું છે જે ‘સર્વે પરમાત્મા પ્રત્યક્ષ છે.’ તેની શ્રુતિ-‘સર્વં ક્ષત્વિદં બ્રહ્મ ।’ અર્થ :—‘આ પ્રત્યક્ષ સર્વ બ્રહ્મ એટલે પરમાત્મા છે.’ તે વેદમાં તો એમ કહ્યું છે જે ‘એક પ્રત્યક્ષ રામકૃષ્ણાદિકની સૂર્તિયો છે તે સર્વે પરમાત્મા છે.’ પણ તમારી કૃપા વિના અવલું સમજાણું જે ‘સર્વ બ્રહ્મ એટલે પિંડ, બ્રહ્માંડ તથા જીવ, પ્રાણી, પશુ, પક્ષી, સર્વે પરમાત્મા છે.’ એમ સમજ્યો હતો તે તમારો મહા મોટો અપરાધ થયો છે. માટે તે અપરાધને માફ કરો. અને વઢી તે સામવેદને અવલો સમજીને મેં એમ જાણ્યું હતું જે ‘સર્વે પરમાત્મા છે તે ભેગો હું પણ પરમાત્મા છું.’ એમ સમજ્યો હતો તે પાપ હતું.

“માટે હે પ્રભુ ! મારા ઉપર તમારો હવે खरेखरो અનુગ્રહ અને કૃપા થઈ છે જે મારા સર્વે અપરાધ અને કષ્ટ ગયાં, કહેતાં તમારા સ્વરૂપની મને પ્રાપ્તિ થઈ; એટલે જાણે મારે કોઈ દહાડો દુઃખ હતું જ નહીં. માટે હે

પ્રમુ ! મારા ઉપર તમે ઘણી કૃપા કરી, ઘણી મહેર કરી મને કૃતાર્થ, કૃતાર્થ કર્યો.”

एवी રીતે જેને પરમાત્મા પ્રત્યક્ષના સ્વરૂપનો નિશ્ચય થાય છે તે મહા આનંદને પામીને પરમાત્માની પ્રાર્થના અને સ્તુતિ કરે છે. પછી તેના ઉપર પરમાત્મા ઘણાં ઘણાં પ્રસન્ન થઈને તેને દિવ્યતનૂ આપે છે અને પોતાના અક્ષરધામને પમાડે છે.”

इति श्रीमुख सिद्धांत १२५ समाप्त ।

૧૨૬ વિષય:—સાંખ્યનિષ્ઠા અને યોગનિષ્ઠા

શ્રી હરિકૃષ્ણાય નમો નમ:—સંવત્ ૧૯૧૯ના ભાદરવા સુદ ૨ ને દિવસ મહારાજ શ્રી હરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી સરવૈ મધ્યે પટેલ વસ્તા દેવજીને ઘેર ઉત્તરાદે વાર ઓરડાની ઓસરીમાં હિંડોઝાઘાટ ઉપર વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં અને ગુલાબી રંગનો ફેંટો મસ્તકે વાંધ્યો હતો. કંઠમાં પુષ્પના હાર શોભી રહ્યા હતા અને કંકુનો ચાંદલો કર્યો હતો. અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ સાધુ તથા હરિભક્તની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

પ્રશ્ન:—પછી મહારાજ વોલ્યા જે “સર્વેને એક પ્રશ્ન પૂછીએ છીએ જે ભગવાનના ભક્તને લાભનો દિવસ તે કયો છે? અને નકામો દિવસ તે કયો છે? તે કહો.” પછી કોઈથી ઉત્તર થયો નહીં ત્યારે મહારાજ વોલ્યા જે “લો એનો ઉત્તર અમે કરીએ જે એક યોગનિષ્ઠા છે અને એક સાંખ્યનિષ્ઠા છે, તે એ બે નિષ્ઠાને પરિપૂર્ણ કરી રાખે છે તે ભગવાનનો ભક્ત પૂરો છે. અને તે ભક્તને આઠે પહોર લાભનો દિવસ છે. અને બે નિષ્ઠામાંથી એક નિષ્ઠા જેને હોય તેને અડધો દિવસ લાભનો અને અડધો દિવસ નકામો છે.

—तेमां जेने एकली सांख्यनिष्ठा होय ते शून्यभावने पामी जाय छे अने जे भगवाननी प्रत्यक्ष मूर्ति तेने विपे शुष्कभाव आवी जाय छे केम के सांख्ये करीने पिंड, ब्रह्मांडादिक आकार मात्रनुं निराकरणपणुं करे ते भेगुं प्रत्यक्ष भगवाननी मूर्तिनुं पण निराकरणपणुं समजाय, माटे प्रत्यक्ष मूर्तिने विपे एकली सांख्यनिष्ठावाळाने शुष्कभाव रहे छे, अने पोताने पण अपूर्णता रही जाय तेने करीने शून्यभाव वर्ते. अने जेने एकली योगनिष्ठा होय तेने भगवाननी मूर्तिने विपे मनुष्यभाव आवी जाय अने एकदेशीपणुं समजाय, पण दिव्यभाव न रहे. माटे योग अने सांख्य वेयने सिद्ध करे तेने ज कोइ वातनी कस्तररहेती नथी. अने जेने सांख्य अने योग सिद्ध थयां ते तो अक्षरब्रह्मरूप थाय छे अने ते भक्त तो भगवानने रक्षानुं धामरूप थयो.

—केम के सांख्ये करीने पिंड, ब्रह्मांडादिक मायिक आकार मात्रनुं निराकरणपणुं करीने पोते ब्रह्मरूप थाय छे. अने पछी योगे करीने पोताने मळ्या एवा जे ज्ञानदाता प्रत्यक्ष परमात्मा तेना स्वरूपने पोताना आत्माने विपे धारीने अखंड ध्यान करे छे तेनुं नाम सांख्ये सहित योग कहिप, अने एवो सांख्ये सहित योग जेने सिद्ध थयो ते तो पूरो ज्ञानी छे. अने सांख्य—योगने अभेदपणे समजबुं तेनुं नाम वेदांत छे. अने सांख्य, योग अने वेदांत ए त्रणे सहित प्रत्यक्ष मूर्ति भगवान तेनी नवधा भक्तिए करीने सेवा करवी तेनुं नाम पांचरात्र छे.

—माटे अमारा आश्रित होय तेने अभ्यास करीने सांख्ये सहित योग सिद्ध करवो. अने जे एवी रीते योग सिद्ध करशे ते अपार सुखने पामंशे. अने तेमां जे टला प्रमाद के आळसरहेशे ते टली तेने खोट रही जशे, माटे आळस के प्रमाद राखवा नहीं अने भगवानना भक्तने

નિવૃત્તિ પામીને યોગ જરૂર સિદ્ધ કરવો. અને કદાપિ કોઈ ભક્તને પ્રાર-
બ્ધને જોગે કરીને અનંત પ્રકારની પ્રવૃત્તિ હોય તો પળ રાત્રીને વિષે
एकांतमां चेसीને एकाग्रवृत्ति કરીને सांख्य-विचारे કરીને पिंड, ब्रह्मांडा-
दिकनुं निराकरण કરીને शुद्ध चैतन्य आत्मारूप થઈને પછી યોગ-વિચારે
કરીને પોતાને પ્રાપ્ત થયું એવું જે પ્રત્યક્ષ ભગવાનનું સ્વરૂપ તેને આત્મા
જે જાણવળું તેમાં ધારીને ધ્યાન કરવું. અથવા પ્રત્યક્ષ ભગવાનની મૂર્તિના
ચરણાર્ચિંદની પૂજા કરવાને સમયે પૂર્વે કહ્યો એવો વિચાર કરીને ધ્યાન
કરવું. અને એવી રીતે જે ધ્યાનનો અભ્યાસ કરશે તેને ભગવાનની મૂર્તિનો
સાક્ષાત્કાર થશે અને તેને પંચવિપયની વાસના સહેજે ઓછી થઈ જશે
અને માયાનું આવરણ તેની દૃષ્ટિમાંથી ટળી જશે.

—અને એવો ભક્ત હોય તેનો દેહ પડે ત્યારે તેને એક ભગવાનની
મૂર્તિ અલંકાર દેખાયા કરે. અને તેને તો જેમ અંગ ઉપરથી વસ્ત્ર પડી જાય
તેમ એવા ભક્તનો દેહ પડે તેની તેને ખબર પડતી નથી. અને તે તો
એમ જાણે છે જે ‘હું આત્મા અને પરમાત્મા ભગવાન તે અનાદિના અલંકાર
આમને આમ છીએ,’ એવું વર્તે છે. પણ તેને પિંડ, બ્રહ્માંડાદિક કાંઈ સાંભ-
ળતું નથી. કેમ કે તેને દેહ છતાં પણ એવો જ નિશ્ચય કર્યો હતો જે
આત્મા અને પરમાત્મા વિના પિંડ બ્રહ્માંડાદિક સ્વપ્નતુલ્ય અને જ્ઞાંજ્ઞવા
રૂપ છે. અને એક પ્રત્યક્ષ મૂર્તિ ભગવાન તેને વિષે જ દૃઢ પ્રીતિ હતી.
માટે વેદમાં કહ્યું છે જે ‘યા મતિઃ સા ગતિર્ભવેત્ ।’

અર્થ:—‘દેહ છતાં જ્યાં મતિ હોય ત્યાં દેહ મૂકીને ગતિ કહેતાં ત્યાં
તેનો નિવાસ થાય છે.’ માટે જેની મતિમાં આત્મા અને પરમાત્મા વેજ
છે તો તે દેહ મૂકીને તેને જ પામે છે.

—અને જેને એવી રીતે ધ્યાન કરવાનો અભ્યાસ નહીં હોય તેને

મોટી ટોટ રહી જશે. કેમ કે જે ધ્યાને કરીને ભગવાનની મૂર્તિમાં જોડાણો નહીં હોય તેને અંતઃસમાની વચ્ચે આવે છે ત્યારે સર્વે દિશાઓ તે પણ ભયંકર લાગે છે અને અનંત પ્રકારના ભય પ્રાપ્ત થાય છે. અને ભગવાનની મૂર્તિ સાંભળ્યા વિના તેને દેહ મુકવા સમયે બ્રહ્માંડ ફાટે ઘવા કડાકા થાય છે માટે જેણે ભગવાનના સ્વરૂપનો અભ્યાસ નથી કર્યો તેને અંત સમયે ભગવાન ક્યાંથી સાંભળશે ? તેને તો નહીં જ સાંભળે. અને જેણે આલસ અને પ્રમાદનો ત્યાગ કરીને અભ્યાસ કરીને પ્રત્યક્ષ ભગવાનની મૂર્તિનું ધ્યાન સિદ્ધ કર્યું હશે તેને અંત સમયે પણ ભગવાનની મૂર્તિ સાક્ષાત્કાર દેખાશે અને અંત સમયની જે વ્યાધિની પીડા તે અને લેશ માત્ર જણાશે નહીં. માટે ભગવાનના ભક્ત હોય તેને તો સાંખ્યવિચારે જ્ઞાનસિદ્ધ કરીને યોગે કરીને ધ્યાનનો અભ્યાસ નિત્ય જરૂર કરવો.

—અને તે ધ્યાન પણ સમય વિના થતું નથી, માટે આજ તમારે સમય આવ્યો છે. તે લોકમાં પણ કહેવત છે જે ‘ જે મળે ટાળે તે પછી ન મળે ધરવે નાળે. ’ માટે આજ તમારે ટાળું આવ્યું છે તે વગર દાઢાં સાક્ષાત્કાર ધ્યાનમાં મૂર્તિ આવે એમ છે. અને પ્રત્યક્ષ મૂર્તિ ભગવાન ન હોય ત્યારે તો ધ્યાન કરી કરીને સુકાઈ જાય તો પણ સ્વપ્નમાં ક્યારેય પણ ભગવાનની મૂર્તિ દેખાય નહીં. કેમકે જે વસ્તુ ઢીઠી ન હોય તે ક્યાંથી ધ્યાનમાં આવે ? તે તો ન જ આવે. માટે પ્રત્યક્ષ ભગવાન હોય ત્યારે જ તે ધ્યાન સિદ્ધ થાય છે.

તે સારું જે જે પ્રગટ ભગવાનના ભક્ત વાઈ-ભાઈ હોય તેણે તો પોતાને મળ્યા જે ભગવાન તેના દર્શન કરીને અંગો અંગમાં વૃત્તિ પરીવીને પોતાના અંતઃકરણમાં ધારી રાખીને પછી કામકાજ કરતાં, હાલતાં-ચાલતાં ઉઠતાં-બેસતાં, સર્વે ક્રિયાને ત્રિપે પોતાના મનની વૃત્તિને ભગવાનના

સ્વરૂપમાં અખંડ રાખવી. અને જે સાવધ થઈને એવી રીતે અભ્યાસ રાખશે તેને પંચવિષયની વાસનાના મૂળ ઉઘડી જશે અને આત્માને વિષે પર-માત્માના સ્વરૂપનો ઉત્તમ નિર્વિકલ્પ નિશ્ચય થશે. અને તે બ્રહ્મરૂપ થઈને આત્યંતિક મોક્ષ જે અક્ષરધામ તેને પામશે.”

પ્રશ્ન:—પછી ભક્ત જેઠાણ પ્રશ્ન પૂછ્યું જે “ હે મહારાજ ! એ ધ્યાનનો અભ્યાસ અખંડ રહે તેનો શો ઉપાય છે ? તે કહો. ” પછી મહારાજ બોલ્યા જે “ એવા અભ્યાસનો ઉપાય તો એ છે જે જેને એવો અભ્યાસદૃઢ થયો હોય તેવા જે સંત તેનો મન કર્મ વચને સમાગમ કરે ત્યારે પોતાને પણ એવો ધ્યાનનો અભ્યાસ દૃઢ થાય છે. અને પાંચ દહાડા અભ્યાસ રાખે અને પછી વઢી પાંચ દહાડા ન રાખે તો તેને ધ્યાન સિદ્ધ થાય નહીં. જેમ વિદ્યા ભળવા વેસે તે પાંચ દિવસ અભ્યાસ કરે અને પાંચ દિવસ ન કરે તો તેને વિદ્યા આવડે નહીં અને પાંચ દિવસ શીખ્યો હોય તેટલું પણ મૂલી જાય. તેમ જે ધ્યાનીના સંગમાં રહીને ધ્યાનનો અભ્યાસ નિરંતર રાખે તો જ તેને અખંડ ધ્યાન સિદ્ધ થાય છે. ”

इति श्रीमुख सिद्धांत १२६ समाप्त ।

૧૨૭ વિષય:—વેદ, વેદાંતાદિક સર્વે શાસ્ત્રનો સિદ્ધાંત પટલે કલા-કૌશલ્ય

શ્રીહરિકૃષ્ણાય નમોનમ:—સંવત્ ૧૯૧૯ ના ભાદરવા વદ ૬ને દિવસ મહારાજ શ્રીહરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી સરવૈ મધ્યે પટેલ હુદા ભક્તને ઘેર ઉત્તરાદે વારના ઓરડાની ઓશરીમાં ગાદી તકિયે યુક્ત ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે કસુંબલ વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં અને પુષ્પના હાર કંઠમાં ધારણ કર્યા હતા. કકુંનો ચાંદલો કર્યો હતો અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ સંતમંડળ તથા ઘળાક હરિભક્તની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

પછી મહારાજ વોલ્યા જે “આજ તો વેદ-વેદાંતાદિક સર્વે શાસ્ત્રનો સિદ્ધાંત કહીએ છીએ તેને સુરત દેડને સાંભળજો, જે દૃષ્ટા-દૃશ્યથી પર એવા જે પરમાત્મા તેના સ્વરૂપનું જે જ્ઞાન પામવું એજ મોક્ષનો હેતું છે. અને તે પરમાત્મા જે તે માયિક એવા જે ઇન્દ્રિયો, અંતઃકરણ તેને કરીને જણાય એવા નથી તેને જાણવા. હવે તેને જાણવામાં મુખ્ય કારણો એટલે કારણોએ કરીને સમજાયો એવો જે તે જ્ઞાનનો પ્રકાર તેને કહીએ છીએ જે પ્રથમ કારણ પાંચ છે. તેનાં નામ અને તેનો અર્થ :—(૧) જે એક તો સત્ય, (૨) વીજું અસત્ય, (૩) ત્રીજું સત્યાસત્ય, (૪) ચોથું અસત્યાસત્ય, (૫) અને ઉપર કહ્યાં જે ચાર કારણો તેના આધાર અને તેના આત્મા અને તે ચારથી પર જે કર્તુમકતુમ્ અને અન્યથાકર્તુમ્ જે પરમાત્મા તે પરમ-સત્ય પાંચમું કારણ છે.

તેમાં પ્રથમ કહ્યાં જે ચાર કારણ તેને અર્થે સહિત પાંચમું કારણ જે પરમાત્મા તેને જાણવા. અને વાકી કારણ ચારસત્યાદિક છે તેનો અર્થ એ છે જે (૧) સત્ય એટલે પ્રકૃતિપુરુષથી પર જે અક્ષરબ્રહ્મ તે સત્ય છે. (૨) અને અસત્ય એટલે સત્યથી ડલટી એવી ત્રિગુણાત્મક માયા તે અસત્યનો અર્થ છે. (૩) અને અસત્યરૂપ જે માયા તે પોતે વિકાર પામીને સમાષ્ટિરૂપ શરીરે થઈને તે શરીરનો ધારણનો કરનારો દેહસ્થર આત્મા મહત્ ઉપાધિએ યુક્ત તે સત્યા-સત્યનું રૂપ છે. (૪) અને તે જે સત્યાસત્ય રૂપ જે સમાષ્ટિ તેના વિકાર-રૂપ જે કાર્ય જે વ્યષ્ટિ એટલે સ્થૂઠ, સૂક્ષ્મ-દેહાદિકને ટ્રિપે કારણ જે વાસના તેને કરીને રહ્યો એવો જે અલ્પ-બુદ્ધિ આત્મા તેને પોતાની સ્થૂઠા-દિક ઉપાધિએ યુક્ત એવું જે જીવ-ચૈતન્ય તે અસત્યાસત્યનું રૂપ છે.

હવે કારણો થકી જાણવા યોગ્ય એવો જે જ્ઞાનનો પ્રકાર તેને કહીએ છીએ જે મૂઠ-કારણોથી થયો જે જ્ઞાનનો પ્રકાર તેમાં મુખ્ય ત્રણ કારણો

છે, તેના નામ જે શ્રોતા, વક્તા અને વેદાદિક શાસ્ત્ર એ ત્રણ વહે કરીને જાણવા યોગ્ય તેને જાણીને તે તત્ત્વને સાક્ષાત્કાર પામે છે તે સનાતન અને સત્ય સિદ્ધાંત છે. હવે તેને પામવાનો પ્રકાર કહીએ છીએ, તેમાં શ્રોતા, વક્તાદિક ત્રણ કારણે સંયુક્ત તે પ્રકાર છે. અને તેની સિદ્ધાર્ત્ત એમ છે જે શાસ્ત્ર અને સિદ્ધ વક્તા તેણે કરીને શ્રોતાની સિદ્ધતા થાય છે. અને સિદ્ધ શ્રોતા અને શાસ્ત્ર તેણે કરીને વક્તા સિદ્ધ થાય છે. અને સિદ્ધ વક્તા અને સિદ્ધ શ્રોતા તેણે કરીને શાસ્ત્ર સિદ્ધ થાય છે. માટે સત્પુરુષના સત્સંગે કરીને શ્રોતા, વક્તા અને શાસ્ત્રની સિદ્ધતા તેને સિદ્ધ કરવી તેનું નામ સિદ્ધાંત છે, એટલે પરમાત્માનો પૂર્ણ વોધ છે. તે વોધે સહિત પરમાત્માનું તત્ત્વરૂપ જે સાક્ષાત્કાર જ્ઞાન ઉપાસનાએ કરીને જેને સિદ્ધાંતસિદ્ધ કર્યો તે સિદ્ધ છે, કહેતાં તે પૂર્ણ તત્ત્વ જ્ઞાનદાતા શુદ્ધ ઉપદેષ્ટા છે. અને તેનાથી શાસ્ત્રનો અર્થ જાણવો તે જ શુદ્ધ શાસ્ત્ર છે. અને એવી રીતે શુદ્ધ ઉપદેષ્ટા થકી સિદ્ધાંતરૂપ એવું જે પરમ-તત્ત્વ તેને સિદ્ધ કર્યું તે સિદ્ધ છે, અને તત્ત્વને નથી જાણતો તે અસિદ્ધ છે.

હવે અસિદ્ધને સિદ્ધ કરવો તેની રીતને કહીએ છીએ જે અસિદ્ધને સિદ્ધ કરવો તેની સિદ્ધતામાં સિદ્ધાંત, સાધક, સાધન અને સાધ્ય તેને કરીને સિદ્ધ સ્થિતિને પામે છે, અને એવી સ્થિતિને પામ્યો તે સર્વ સિદ્ધાંતને પામ્યો છે. હવે તે સિદ્ધાંતરૂપ જાણવા-પામવા યોગ્ય જે પરમાત્મા તેને શબ્દ બ્રહ્મે કરીને પૂરણ ऐश्वर्यની સિદ્ધતાએ કરીને સિદ્ધ કરે છે તેને વિજ્ઞાન કહીએ, વિદ્યા કહીએ; કહેતાં અધો અને ઉર્ધ્વ એવું જે જીવ તથા ईश्वर चैतन्य જેનો પરમાત્માથી વિરુદ્ધ વ્યવહાર છે, તે વ્યવહારમાં વર્તનારા પુરુષનું રૂપ જ્ઞાન વિરુદ્ધ છે. અને એવો અધો અને ઉર્ધ્વ ભેદ નથી જેને વિષે અને સર્વ વ્યાપક અને એક રસ ચૈતન્ય જે જ્ઞાનરૂપ તેજનો સમુહ, તે સમુહની મધ્યે તે પ્રકાશના આધાર જે પ્રકાશમાન પરમાત્મા

તેનું તેજમાં તેજે કરીને તેજરૂપ થઈને કહેતાં તેજ જે અક્ષરબ્રહ્મ આત્મા તે આત્મામાં આત્માઈ કરીને આત્મારૂપ થઈને હૃદયાકાશની મધ્યે જાણ-પણારૂપ દ્વાર તે દ્વારાઈ જે પરમાત્મા પરબ્રહ્મ પ્રત્યક્ષ ભગવાન તેનું દર્શન થાય છે. અને તેને જન્મ-મરણનું કારણ જે પંચવિષયને વિષે રાગ જે પ્રીતિ તે રૂપ અવિદ્યામાયા તે નાશ પામી જાય છે. તે ગીતામાં કહ્યું છે જે—

વિષયા વિનિવર્તન્તે નિરાહારસ્ય દેહિનઃ ।

સ્તવર્જૈ રસોપસ્ય પરં દષ્ટ્વા નિવર્તન્તે ॥

અર્થ:—‘આહારે રહિત પ્રાણી જે તેના વિષય નિવૃત્તિ પામે છે. રાગને વર્જીને રાગ જે તે પળ પરમાત્માને જોઈને નિવૃત્તિ પામે છે. કહેતાં આત્માને વિષે પરમાત્માનું દર્શન થાય ત્યારે અવિદ્યારૂપ માયાની નિવૃત્તિ થાય.’ માટે એવી રીતે આત્માને વિષે પરમાત્માને અન્વય-વ્યતિરેકને જાણીને વ્યતિરેક થઈને તેમાં તત્ત્વ જે પરમાત્મા તેનું અખંડ સહેજ સમાધિરૂપ જ્ઞાન નિર્વિકલ્પપણે પામવું તે જ વેદ, વેદાંત, સર્વે શાસ્ત્ર અને સર્વ મહાત્મા પુરુષનો પૂર્ણ મત છે.

હવે તે પૂર્ણ જ્ઞાન જે વ્યતિરેક-આત્મા તેમાં તત્ત્વ—સિદ્ધાંતને સ્થિતિ અને બુદ્ધિમાં આપવા તેની રીતને કહીઈ છીઈ જે પરમાત્મા કેવા છે ? તો અમાયારૂપ છે, તેને માયા જે બુદ્ધિ તેમાં જુદી જુદી શાખાઈ કરીને ગુણાત્મક બુદ્ધિમાં નિર્ગુણનું કઠા-કૌશલ્યે કરીને માયાથી મુક્ત થઈને, પૂર્ણ વિદ્યા-મય એવા જે પરમાત્મા તેને પરમ-સત્યના આધાર અને આત્મા તેને દેખે છે. અને તે સુખને બુદ્ધિ પર આત્મા તેનું જ્ઞાન જે અનુભવ તેમાં પરમાત્માને અખંડ અનુભવે છે.

હવે તે શાખાઓને કહીઈ છીઈ. તેમાં ચાર શાખાની કઠા-કૌશલ્યે કરીને સિદ્ધિ દેખાડીઈ છીઈ જે તે પરમાત્મા કેવા છે ? તો કાને કરીને

શબ્દના સાંભળ્યામાં આવે એવા નથી, ત્વચાના સ્પર્શમાં આવે એવા નથી, નેત્રના જોયામાં આવે એવા નથી; રસનાના વર્ણનમાં આવે એવા નથી, નાસિકાના ગંધમાં આવે એવા નથી મનના સંકલ્પમાં આવે એવા નથી, બુદ્ધિના નિશ્ચયમાં આવે એવા નથી, ચિત્તના ચિંત્વનમાં આવે એવા નથી, અને અહંકારે કરીને અભિમાનમાં આવે એવા નથી. એવી રીતે સાંખ્યની શાખા કહેવાળી અને તે વ્યતિરેક આત્મા જે અક્ષરબ્રહ્મ તેણે કરીને પરમાત્માનું વર્ણન થયું એમ જાણવું.

—અને હવે ત્રીજી યોગની શાખા કહીએ છીએ જે પરમાત્મા કેવા છે? તોજે કાને કરીને શબ્દ સંભળાવે છે, ત્વચાએ કરીને સ્પર્શ કરાવે છે, નેત્રે કરીને રૂપ દેખાડે છે, રસનાએ કરીને રસ ચલાવે છે. નાસિકાએ કરીને ગંધ લેવડાવે છે, મને કરીને સંકલ્પ કરાવે છે, બુદ્ધિએ નિશ્ચય કરાવે છે, ચિત્તે કરીને ચિંત્વન કરાવે છે અને અહંકારે અભિમાન ધરાવે છે, એવા પરમાત્મા છે. આ યોગમાં અન્વયરૂપે પરમાત્માનું વર્ણન કર્યું એમ જાણવું.

હવે ત્રીજી શાખા વેદાંતની કહીએ છીએ જે પરમેશ્વર કેવા છે? તો સર્વ શબ્દરૂપ છે, સર્વ સ્પર્શરૂપ છે, સર્વ રૂપમય છે, સર્વ રસરૂપ છે, સર્વ ગંધરૂપ છે, સર્વ મનરૂપ છે, સર્વ બુદ્ધિરૂપ છે, સર્વ ચિત્તરૂપ છે અને સર્વ અહંકારરૂપ છે, એવા પરમાત્મા છે. આ શાસ્ત્રમાં સાંખ્ય અને યોગ તે જેના ऐश्वर्य છે એવા જે ऐश्वर્યવાન તે રૂપ પરમાત્માનું વર્ણન કર્યું, કહેતાં અદ્વૈત પટલે ‘ए जेवा तो एज एक’ અને इन्द्रियो अंतःकरण અને अनु-ભવમાં આવે એવા જેના ऐश्वर्य તેને કરીને જાણવા યોગ્ય એવા જે પરમાત્મા તેનું વર્ણન વેદાંતમાં કર્યું છે, એમ જાણવું.

હવે પાંચરાત્રની ચોથી શાખા કહેવાશે જે પરમેશ્વર કેવા છે? તો જેનો પૂર્ણ શબ્દ છે, જેનો પૂર્ણ સ્પર્શ, જેનું પૂર્ણ રૂપ છે, જેનો પૂર્ણ રસ છે, જેનો પૂર્ણ ગંધ છે, જેનું પૂર્ણ મન છે, જેની પૂર્ણ બુદ્ધિ છે, જેનું પૂર્ણ

ચિત્ત છે અને જેનો પૂર્ણ અહંકાર છે, इति 'શાખા સંપૂર્ણ. આ શાખામાં વેદાંતમાં કહ્યા જે અદ્વૈત અને અક્ષરાતીત પરબ્રહ્મ પુરુષોત્તમ પરમાત્મા તે જ પ્રત્યક્ષ રામકૃષ્ણાદિક જ્ઞાનદાતા ઉપકાર્યરૂપ તેનું વર્ણન કર્યું છે, એમ જાણવું. એવી રીતે ચાર શાખારૂપ કલાઓ છે.

હવે તે ચાર શાખાની મૂળ મતલબ પ્રથમ કહેલી છે તેને દર્શાવવા સારુ સાંખ્ય, યોગાદિક કહી જે ચાર શાખાઓ તેની સોઠ કલાઓ કરવી અને પછી તે સોઠ કલાઓનું કૌશલ્ય થશે ત્યારે પરમાત્માના સ્વરૂપનું પૂર્ણ જ્ઞાન તે અસિદ્ધની બુદ્ધિમાં ઉતરશે અને ત્યારે તે પળ સિદ્ધતાને પામશે. હવે પ્રથમ કહી તે ચાર શાખાઓ તેની સોઠ કલાઓ થાય છે, અને તે સોઠ કલાઓ એકને વિષે સમજવી તેનું નામ કૌશલ્ય છે અથવા શાસ્ત્રનો પૂર્ણ વૌધ છે.

હવે તે સોઠ કલાઓને તેના નામ સહિત કહીએ છીએ જે (૧) તે પરમાત્મા કેવા છે ? તો એક છે, અદ્વૈત છે, અનાદિ છે, અનંત છે કહેતાં જેનો અંત નથી અને સર્વવ્યાપિ થકા વ્યતિરેક છે અને સર્વ શક્તિમાન છે; તેની કલા પહેલી સાંખ્ય અને યોગ તેની છે, જે પરમાત્મા કેવા છે ? તો જે શબ્દના સાંભળ્યામાં આવે એવા નથી પણ તે જ સર્વને શબ્દ સંભળાવે છે, ત્વચાના સ્પર્શમાં આવે એવા નથી પણ તે જ સર્વને સ્પર્શ કરાવે છે, નેત્રના જોવામાં આવે એવા નથી પણ તે જ સર્વને રૂપ જોવડાવે છે, જે રસનાના વર્ણનમાં આવે એવા નથી પણ તે જ સર્વને રસ ચણાડે છે, જે નાસિકાના ગંધમાં આવે એવા નથી પણ તે જ ગંધ લેવડાવે છે, જે મનના સંકલ્પમાં આવે એવા નથી પણ તે જ સર્વને સંકલ્પ કરાવે છે, જે બુદ્ધિના નિશ્ચયમાં આવે એવા નથી પણ તે જ સર્વને નિશ્ચય કરાવે છે, જે ચિત્તના ચિંત્વનમાં આવે એવા નથી પણ તે જ સર્વને ચિંત્વન

કરાવે છે. અને જે અહંકારના અભિમાનમાં આવે એવા નથી પણ તે જ સર્વને અભિમાન ધરાવે છે. એવી રીતે જે યોગ-માયા પર છે તે જ સર્વને શબ્દાદિકના દાતા છે, ઇતિ પહેલી કઢા.

(૨) હવે સાંખ્ય-વેદાંતની કઢા કહેવાશે જે પરમાત્મા કેવા છે ? તો જે શબ્દના સાંભળ્યામાં આવે એવા નથી તે જ સર્વ શબ્દરૂપ છે, જે ત્વચાના સ્પર્શમાં આવે એવા નથી તે જ સર્વ સ્પર્શરૂપ છે, ઇત્યાદિક સાંખ્ય-વેદાંતની વીજી કઢા. (૩) હવે સાંખ્ય અને પાંચરાત્રની કઢા કહેવાશે જે પરમાત્મા કેવા છે ? તો જે શબ્દના સાંભળ્યામાં આવે એવા નથી તેનો જ પૂર્ણ શબ્દ છે, જે સ્પર્શમાં આવે એવા નથી તેનો જ પૂર્ણ સ્પર્શ છે, જે નેત્રના જોયા-માં આવે એવા નથી તેનું જ પૂર્ણરૂપ છે, ઇત્યાદિક ત્રીજી કઢા છે. (૪) હવે સાંખ્યમાં સાંખ્યનું વર્ણન થશે જે પરમાત્મા કેવા છે ? તો જે શબ્દના સાંભળ્યા-માં આવે એવા નથી તેનો શબ્દ તે વીજાના જેવો નથી, ઇત્યાદિક સાંખ્યમાં સાંખ્યની ચોથી કઢા.

(૫) હવે યોગમાં સાંખ્યનું વર્ણન થશે જે પરમાત્મા કેવા છે ? તો જે સર્વને શબ્દ સંભાળાવે છે તે જ શબ્દના સાંભળ્યામાં આવે એવા નથી, ઇત્યાદિક પાંચમી કઢા. (૬) હવે યોગમાં વેદાંતની કઢા જે પરમાત્મા કેવા છે ? તો જે શબ્દ સંભાળાવે છે તે જ સર્વ શબ્દરૂપ છે, ઇત્યાદિક છઠ્ઠી કઢા. (૭) હવે યોગ અને પાંચરાત્રની કઢા જે પરમાત્મા કેવા છે ? તો જે શબ્દ સંભાળાવે છે તેનો જ પૂર્ણ શબ્દ છે, ઇત્યાદિક સાતમી કઢા. (૮) હવે યોગમાં યોગની કઢાનું વર્ણન જે પરમાત્મા કેવા છે ? તો જે શબ્દને સંભાળાવે છે તેને કોઈ શબ્દ નથી સંભાળાવતું, કહેતાં તેને કોઈના શબ્દની અપેક્ષા નથી, ઇત્યાદિક આઠમી કઢા.

(૯) હવે વેદાંત અને સાંખ્યની કઢાનું વર્ણન થશે જે પરમાત્મા કેવા છે ? તો જે સર્વ શબ્દરૂપ છે તે જ શબ્દ પર છે, ઇત્યાદિક નવમી

કઠા. (૧૦) હવે વેદાંત અને યોગની કઠા જે પરમાત્મા કેવા છે ? તો જે સર્વ શબ્દરૂપ છે તે જ સર્વને શબ્દ સંભળાવે છે, इत्यादिक દશમી કઠા. (૧૧) હવે વેદાંત અને પાંચરાત્રની કઠા જે પરમાત્મા કેવા છે ? તો જે સર્વ શબ્દરૂપ છે તેનો જ શબ્દ પૂર્ણ છે, તેનો જ સ્પર્શપૂર્ણ છે, તેનું જ રૂપ પૂર્ણ છે, તેનો જ રસ પૂર્ણ છે इत्यादिक અગિયારમી કઠા. (૧૨) હવે વેદાંતમાં વેદાંતની કઠા જે પરમાત્મા કેવા છે ? તો જે સર્વ શબ્દરૂપ છે તે જ પૂર્ણ શબ્દ છે, તે જ પૂર્ણ સ્પર્શ છે, તે જ પૂર્ણરૂપ છે, તે જ પૂર્ણ રસ છે, તે જ પૂર્ણ ગંધ છે, તે જ પૂર્ણ મન છે, તે જ પૂર્ણ બુદ્ધિ છે, તે જ પૂર્ણ ચિત્ત છે અને તે જ પૂર્ણ અહંકાર છે; કહેતાં પરમાત્માના શબ્દ, સ્પર્શાદિક સાકારના નાલિયેરની પેટે ત્યાગ કરવા જોગ નથી અને સર્વ પરમાત્મારૂપ પરિપૂર્ણ છે. અને 'તે જેવા તે એક જ છે,' इत्यादिक ચારમી કઠા.

(૧૩) હવે પાંચરાત્ર અને સાંખ્યમાં વર્ણન જે પરમાત્મા કેવા છે ? તો જેનો પૂર્ણ શબ્દ છે તે શબ્દ વર્જીત છે, કહેતાં જેના સ્વરૂપને વિષે શબ્દાદિક માયાનો ભાગ લેશમાત્ર નથી, ઇવા રામકૃષ્ણાદિક પ્રત્યક્ષ પરમાત્મા છે, इत्यादिक તેરમી કઠા. (૧૪) હવે પાંચરાત્ર અને યોગમાં વર્ણન જે પરમાત્મા કેવા છે ? તો જેનો પૂર્ણ શબ્દ છે તે જ શબ્દ સંભળાવે છે, કહેતાં પરમાત્માના મુખની વાણી જે વેદ તે થકી જ વ્યપ્તિ, સમપ્તિ રૂપ બ્રહ્માંડમાં શબ્દાદિક સર્વ વ્યવહારની પ્રવૃત્તિ થઈ છે, इत्यादिक ચૌદમી કઠા. (૧૫) હવે પાંચરાત્ર અને વેદાંતમાં વર્ણન જે પરમાત્મા કેવા છે ? તો જેનો પૂર્ણ શબ્દ છે તે જ શબ્દરૂપ છે, इत्यादિક પંદરમી કઠા. (૧૬) હવે પાંચરાત્રમાં પાંચરાત્ર વર્ણન જે પરમાત્મા કેવા છે ? તો જેનો પૂર્ણ શબ્દ છે અને તે સર્વને સંભળાવે છે કહેતાં આત્યંતિક જ્ઞાન આપે છે, इत्यादિક સોઠમી કઠા.

હવે તે સોઠે કઠાઓની મેઢવણી કરી તેનું કૌશલ્ય કરવું. તે

પરમાત્મા કેવા છે? તો જે શબ્દના સાંભળ્યામાં આવે એવા નથી તે જ શબ્દ સંભળાવે છે, તે જ શબ્દરૂપ છે અને તેનો જ શબ્દ પૂર્ણ છે, તેને કરીને અપૂર્ણને પૂર્ણ કરે છે, इत्यादिक सांख्यनुं कौशल्य थयुं त्यारे सांख्यनी शुद्धि थइ जाणवी, कहेतां सांख्य पण प्रत्यक्ष भगवानने ज गाय छे.

हवे योगनी शुद्धि जे परमात्मा केवा छे? तो जे शब्द संभळावे छे ते शब्दना सांभळ्यामां आवे एवा नथी, ते ज पूर्ण शब्दरूप छे અને तेनो ज शब्द पूर्ण छे, तेने करीने अपूर्णने पूर्ण करे छे, इत्यादिक योगनुं कौशल्य थयुं त्यारे योगनी शुद्धि थइ, कहेतां योग पण प्रत्यक्ष मनुष्याकृति भगवानने ज गाय छे.

हवे वेदांतनी शुद्धि जे परमात्मा केवा छे? तो जे सर्व शब्द रूप छे ते शब्दना सांभळ्यामां आवे एवा नथी, ते ज शब्दने सांभळાवे छे અને तेनो ज शब्द पूर्ण छे અને ते ज अपूर्णने पूर्ण करे छे, इत्यादिक वेदांतनुं कौशल्य थयुं त्यारे वेदांतनी शुद्धि थइ कहेतां वेदांतमां पण प्रगट परमात्मानुं वर्णन कर्तुं छे.

हवे पांचरात्रनी शुद्धि जे परमात्मा केवा छे? तो जेनो शब्द पूर्ण छे ते ज शब्दना सांभळ्यामां आवे एवा नथी, कहेतां शब्दादिक माયાનો भाग जेने विषे होय त्यां सुधी तेने प्रत्यक्ष स्वरूप जाण्यामां आवतुं नथी. एवी रीते शब्दना सांभळ्यामां आवता नथी. અને ते ज सर्व शब्दने સંભળાવે છે અને તે જ પૂર્ણ શબ્દ છે અને તેના શબ્દાદિકને જે જે ધારે તેની અપૂર્ણતા ટળીને પૂર્ણકામ થાય છે.

માટે પ્રગટ ભગવાન તે જ સર્વ કારણ, તે જ સર્વાધાર અને મોક્ષના દાતા છે. અને સર્વ શાસ્ત્ર પણ પ્રગટ ભગવાનને જ ગાય છે. માટે આજ અથવા અનંત યુગે પણ પ્રગટ ભગવાન મળશે અને તેનો આશરો કરશે ત્યારે જ જીવનો મોક્ષ થશે.”

इति श्रीमुख सिद्धांत १२७ समाप्त ।

૧૨૮ વિષય:-સત્ય-અસત્ય વેષધારીના ભેદ અને ત્યાગી, વિધવા, સધવા અને ગૃહસ્થના ધર્મ.

શ્રીહરિકૃષ્ણાય નમો નમઃ:-સંવત ૧૯૧૯ ના ભાદરવા વદ ૧૨ ને દિવસ મહારાજ શ્રીહરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામશ્રી પીંપળી મધ્યે ચુડાસામા મુલુભાઈ વેચરજીના દરવારમાં ઉગમળે વારઓરડાની ઓશરીમાં ઢોલિયા ઉપર ગાદીતકિયા વિહાવીને વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે જરિયાની વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં અને પુષ્પના આભૂષણો સર્વે અંગમાં શોભી રહ્યાં હતાં અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ સંતમંડલ તથા દેશદેશના હરિભક્તોની સભા ભરાઈને વેઠી હતી.

પછી સંધ્યા આરતી થયા કેડે મહારાજ વોલ્યા જે “આ જગતને વિષે વે પ્રકારના વેષધારી છે, તેમાં એક સત્ય વેષ છે અને એક અસત્ય વેષ છે, તેને જાણવા જોઈએ. પણ તે જાણવું વધુ કઠણ છે. કેમકે ઉપરથી તો વેય વેષ સરખા જણાતા હોય પણ તેના અંતરના આશયમાં ઘણો ભેદ છે. હવે તેને ઓઢાવવાની રીત એ છે જે જે અસત્ય વેષધારી છે તે ઉપરથી ધર્મની ઓથ લઈને સાધુના વેષ વનાવીને પંચવિષયને ભોગવે છે અને અજ્ઞાની લોકોમાં પૂજાય છે. એવા જે અસત્ય વેષધારી તેના ઉપર ભગવાનનો અતિશય ક્રોધ થાય છે. અને તેના જીવને ચોરાશીમાં જન્મમરણનાં અપાર કષ્ટ થાય છે. કેમકે એણે ધર્મની ઓથ લઈને અધર્મને માર્ગે પ્રવૃત્તિ કરી, કહેતાં સાધુને તો પંચવિષયનો ત્યાગ કરવો જોઈએ, તે જ સાધુ કહેવાય પણ તેણે ડાલ્યા વિષયને નિઃશંક થઈને ભોગવ્યા, માટે તે જેવો કોઈ પાપી નહીં. તે સારું જેને પોતાનું કલ્યાણ ઇચ્છવું હોય તેને એવા અસત્ય વેષધારીના સંગનો ત્યાગ કરીને વેદમાં કહ્યા જે સૌ સૌના વર્ણાશ્રમના ધર્મ તેને દૃઢ કરીને પાઢવા.

તેમાં જે ત્યાગી થયા હોય તેણે તો પંચવિષયનો ત્યાગ અતિશય

દૃઢપણે દેહ પર્યંત રાખવો, પણ તેમાં કોઈ રીતે વિષયનો સંવંધ ન કરવો. અને જો ત્યાગી થઈને ગાફલાઈ રાખે તો તેનો ધર્મ કોઈ રીતે રહે નહીં. અને તે ગાફલને ચ્ચેરેચ્ચરા દેશકાળે પંચવિષયનો જોગ થાય તો તે જરૂર ધ્રુષ્ટ થયા વિના રહે નહીં. તે પૂર્વે પણ ગાફલાઈ કરીને મોટા મોટાને કલંક લાગ્યા છે. માટે સત્પુરુષના આપેલા જે નિયમ તેને શીર સાટે કરીને રાખવા.

—અને જે શૂદ્રસ્થાશ્રમી હોય તેણે બ્રાહ્મણના ધર્મવેદમાં કહ્યા હોય તે પ્રમાણે બ્રાહ્મણને વર્તવું, ક્ષત્રિયના ધર્મ પ્રમાણે ક્ષત્રિયને વર્તવું અને વૈશ્યના ધર્મ પ્રમાણે વૈશ્યને વર્તવું. એવી રીતે જેને જેમ આજ્ઞા હોય તે પ્રમાણે તેનો વેષ પણ તેવો જ રાખવો. અને જો તે વેષને બદલાવે તો તેને દોષ લાગે છે. જેમ ભવાયા છે તે પુરુષનો વેષ બદલીને સ્ત્રીનો વેષ ધારણ કરે છે તો તે જોવાનું શાસ્ત્રમાં ઘણું પાપ કહ્યું છે. તે માટે સૌ સૌના ધર્મ પ્રમાણે પોતાનો વેષ રાખવો.

—અને જે વિધવા સ્ત્રી હોય તેણે તો જેમ સાધુ પંચવિષયનો ત્યાગ રાખે તેમ વિધવા સ્ત્રીને પણ પંચવિષયનો ત્યાગ દૃઢપણે રાખવો, તો જ તેનો ધર્મ રહેશે અને તેનું કલ્યાણ થશે. અને જો વિષયનો ત્યાગ નહીં રાખે અને સારા સારા વસ્ત્ર પહેરશે અને ષડ્ રસાદિક રસ જમશે અને પોતાના ભાઈ, બાપ અને દીકરા વિના વીજા પુરુષને અડશે કે તે સાથે ચોલશે તથા ત્રિવાહમાં જશે કે ફટાણાં—ગાણાં ગાશે તથા હોઠી રમશે તો તે વિધવા સ્ત્રીનો ધર્મ નહીં રહે અને તે જરૂર ધ્રુષ્ટ થશે. અને તેનું કલ્યાણ કોઈ કાળે થશે નહીં. માટે જે વિધવા સ્ત્રી હોય તેણે તો કોઈ પુરુષને નેત્ર ભરીને જોવો પણ નહીં. અને પરમેશ્વરની કથા, કીર્તન, સેવા સ્મરણ આદિક જે નવધાભક્તિ તે પરાયણ વર્તવું. અને જેને પ્રત્યક્ષ-ભગ-

વાન મળ્યા હોય તેને તે મૂર્તિનું અલંકાર ધ્યાન કરવું. એવી રીતની સમજણવાળી જે વિધવા સ્ત્રીઓ છે તેનો સાક્ષાત્કાર મોક્ષ થાય છે.

—અને જે સુવાસળી સ્ત્રીઓ હોય તેણે પોતાના પતિ વિના વીજા કોઈ પુરુષ સામું જોવું નહીં અને હાંસી મઝકરી પણ કોઈ પુરુષ સાથે ન કરવી. અને કોઈ સૂઝે તેવા મોટા સાધુ પુરુષ કહેવાતા હોય પણ પોતાનો ધર્મ ચૂકીને તે સાથે શ્રદ્ધા થવું નહીં. અને પોતાના ધર્મથી ચૂકી જવાય એવો ઉપદેશ કોઈ કરે તો તેને ચંડાલ તુલ્ય જાણીને તેને આંગણે પણ ઉભો રહેવા દેવો નહીં. અને જે સત્પુરુષે પોતાને જે જે નિયમ આપ્યાં હોય તેને દૃઢ કરીને પાલવા. તેવી રીતે સમજીને ભગવાનનું ભજન કરશે તો તે સુવાસળી વાઙ્મયોના કલ્યાણ થશે.

—અને જે ગૃહસ્થાશ્રમી પુરુષ હોય તેણે પોતાની પરણેલી સ્ત્રી હોય તે વિના વીજી સ્ત્રી માત્રને વિષે મા, વહેન, દીકરીનો ભાવ રાખવો અને પોતાની મા, વહેન સાથે પણ આફત કાલ વિના એકાંતમાં ન રહેવું. અને ચોરી ન કરવી તથા દારુ, માટી, ગાંજો, તમાકુ આદિક અધર્મ તેનો ત્યાગ કરીને પરમેશ્વરનો દૃઢ આશરો રાખીને તેનું ભજન સ્મરણ કામકાજ કરતાં પણ કર્યાં કરવું. અને આ સંસારના જે સુખ છે તે તો સર્વે સ્વપ્ન તુલ્ય મિથ્યા છે. કેમ કે અનંત કોટી યુગ થયાં જીવ જે તે સુખ ભોગવતો આવે છે તો પણ હજી કોઈ જીવને એ સુખમાં તૃપ્તિ થઈ નથી, માટે જરૂર સ્વપ્ન તુલ્ય અને મિથ્યા છે. પણ સત્ય અને અવિનાશી સુખ તો પરમાત્માના ચરણારવિંદને વિષે રહ્યું છે. એવી રીતે સમજીને સંસારના સુખની વાસનાનો ત્યાગ કરીને પોતાને પોતાના દેહથી નોંખી આત્મા જાણીને તે આત્માના આધાર જે પરમાત્મા તેની ભક્તિ કરવી. અને એવી સમજણવાળા જે ગૃહસ્થ હરિભક્ત હોય તેનો પરમ મોક્ષ થાય છે.

અને વઢી એમાં કોઈને એવી આશંકા થાય જે ‘ મહારાજ વીજાને તો વિષય મુકાબ્યાની વાતો કરે છે અને નિયમરચાવે છે પણ પોતે તો સારાં સારાં વસ્ત્ર, પુષ્પના આભૂષણ, ભોજન તેનું ગ્રહણ કરે છે તથા સ્ત્રીઓ સાથે વોલે છે, સામું જુએ છે, પગે લગાડે છે, તે શું કરવા કરતા હશે ? ’ એમ કોઈને દોષ જણાય તો તેનું એમ છે જે એ વાત તો અતિ-શય સમજવી અટપટી છે અને એ વાતના મર્મને તો અમારા એકાંતિક સંત છે તે જાણે છે. અને અમારું સ્વરૂપ તો એવું છે જે સારાં વસ્ત્ર પહેરીએ તેને કરીને અમારી મોટપ વધે એમ નથી અને જેવાં તેવાં ફાટેલાં તુટેલાં છુગડાં પહેરીએ તેને કરીને અમારી મોટપ ઘટે તેમ નથી, અને સારાં ભોજન જમીને રાજી થડે અને ટાઢા ટુકડા જમીને કુરાજી થડે એમ નથી, અને રૂપવાન સ્ત્રી દેખીને તેમાં મોહ પામીએ એમ નથી. અને હું તો દેવ, બ્રહ્માદિકની સ્ત્રીઓને પણ વિષ્ટામાંહે પડી હોય તેવત્ જ દેખું છું, પણ મને પ્રકૃતિ જે માયા તેના કાર્યમાં ક્યાંય મોહ થાય એમ નથી.

—અને અમારું ભજન કરીને સિદ્ધ દશાને પામ્યા એવા જે નિર્વાસ-નિક અમારા એકાંતિક સંત તે પણ પ્રકૃતિના કાર્યને કાગ-વિષ્ટા તુલ્ય જાણે છે અને એવા ભક્તજન સંત છે તે એમ જાણે છે જે ‘એક મહારાજ-ને કોઈ વંધન કરે એમ નથી. ’ એમ જાણીને જીવોના મોક્ષને અર્થે વસ્ત્ર તથા પુષ્પના હાર પહેરાવે છે. અને તે એમ જાણે છે જે ‘કોઈ પાપી હશે તંથા કામી, ક્રોધ, લોભી, સ્વાદી, માની હશે અને તે મહારાજના દર્શન કરીને વસ્ત્ર, પુષ્પાદિકને જોઈને રાજી થડેને મૂર્તિમાં વૃત્તિ રાખીને કાને કરીને પ્રત્યક્ષના શબ્દ જો પ્રીતિએ કરીને સાંભળશે તો તેને શ્રોત્ર ઇન્દ્રિય-ની વૃત્તિયો શુદ્ધતાને પામશે, કહેતાં તે શબ્દને સાંભળવે કરીને પ્રત્યક્ષ ભગવાનને વિષે દોષ-બુદ્ધિના શબ્દ સાંભળ્યા હોય તે નિર્દોષતાને પામે છે. અને નેત્રે કરીને મૂર્તિમાં જોડાય તો તેને કરીને નેત્ર ઇન્દ્રિયના પાપ

સર્વે નાશ પામે છે. એવી રીતે ઇન્દ્રિયો-અંતઃકરણે કરીને જે જે જીવ-સ્ત્રી તથા પુરુષ-તે પ્રત્યક્ષ ભગવાનના સ્વરૂપમાં જોડાય તો તેને માયાનું આચરણ ટળી જાય છે. અને દેહ છતાં તે જીવ બ્રહ્મારૂપ થઈને અભય-પદને પામે.' એમ મહા મોટો ઉપકાર જે થકી થાય છે એમ જાણીને અમારા એકાંતિક ભક્ત સંત છે તે અમારી સેવા કરે છે અને તેને પરોપકાર માટે અમે પણ ગ્રહણ કરીએ છીએ.

—અને અમારા વિના વીજો સિદ્ધદશાને પામ્યો હોય તો પણ તે પોતાનો ધર્મ ચૂકીને, કહેતાં સાધુ હોય તે સાધુનો વેપ મૂકીને અમારું આચરણ જોડીને તે પ્રમાણે આચરણ કરે તો તેને સિદ્ધદશા થકી પડ્યો જાણવો અને તેને ધર્મ ભ્રષ્ટ થયો જાણવો. માટે સાધુને સાધુનો વેપ અને દેશ રાખીને ભગવાન ભજવા અને ગૃહસ્થને ગૃહસ્થનો વેપ રાખીને ભગવાનનું ભજન કરવું, પણ પોતાના વર્ણાશ્રમના ધર્મનો જે વેપ તે થકી ભ્રષ્ટ થવું નહીં. અને એવી રીતે સમજીને જે દૃઢપણે આજ્ઞામાં વર્તે છે તેના ઉપર ભગવાન અતિશય પ્રસન્ન થાય છે અને તેનું કલ્યાણ થાય છે.”

इति श्रीमुख सिद्धांत १२८ समाप्त ।

૧૨૯ વિષય:—સજ્જન-દુરિજનનાં લક્ષણ

શ્રીહરિકૃષ્ણાય નમોનમ:—સંવત્ ૧૯૧૯ ના ભાદ્રવા વદ ૧૩ ને દિવસ મહારાજ શ્રીહરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી પીંપઢી મધ્યે તરવાડી પિતાંવર ગોવિંદજીને ઘેર આથમણાં વારના ઓરડાની ઓશરીમાં ગાદી તકિયા નખાવીને ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે જરિયાની વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં અને કંઠમાં પુષ્પના હાર પહેર્યા હતા. પાઘમાં તોરા ધારણ કર્યા હતા અને બે કાન ઉપર ગુચ્છ સ્વોસ્યા હતા. હાથને

વિષે વાજુચંધ અને ગજરા ધારણ કર્યા હતા. લલાટને વિષે કેસરની અર્ચા અને કકુંનો ચાંદલો કર્યા હતા અને પોતાના મુખારવિંદની આગલ સંત-મંડલ તથા ઘણાંક હરિભક્તની સભા ભરાઈને વેઠી હતી.

પછી મહારાજ વોલ્યા જે 'આ જગતને વિષે જીવોમાં એક સજ્જન છે અને એક દુરિજન, તેમાં જે દુરિજન છે તે તો જીવને દુઃખ ઉપજાવે તેવા છે અને પોતે પણ દુષ્ટ મનુષ્ય જે ચોરટા, છિનાલવા તથા મૂંઢા મૂંઢા વ્યસની તેનો સંગ કરીને ભ્રષ્ટ થાય છે અને મહાદુઃખને પામે છે. અને તેના ઘરના મનુષ્ય જે સ્ત્રી, છોકરાં તથા તેના જે જે સોવતી હોય તેને પણ ભ્રષ્ટ કરે છે. અને પછી તેને સ્વાવા અન્ન પણ રહેતું નથી. અને મરીને પણ જમપુરીમાં તથા ચોરાશીલાખ યોનિમાં જાય છે અને ત્યાં અપાર દુઃખને ભોગવે છે.

—અને જે સજ્જન મનુષ્ય છે તે તો જીવને સુખ થાય તેમ પોતે પણ વર્તે છે અને તેના ઘરના મનુષ્યને પણ સુખ થાય એવા માર્ગે ચલાવે છે. અને પોતે સત્પુરુષ એવા જે કલ્યાણદાતા ભગવાન અને ભગવાનના સંત તેનો સમાગમ કરીને ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય, ભક્તિ, શીલ, સંતોષાદિક જે રૂઢા ગુણ તેને શીખે છે અને પોતે મહા સુખિયો થાય છે. અને તેના જે જે સંબંધી તથા તેના જે સોવતી હોય તેને પણ રૂઢે માર્ગે ચડાવે છે અને તેને પણ મહા સુખિયા કરે. અને આલોકમાં પણ તેની આવરુ, કીર્તિ વૃદ્ધિ પામે અને વહેવારમાં પણ તે ઘણું સુખ પામે. અને દેહને મૂકીને પણ તેને ભગવાનના ધામની પ્રાપ્તિ થાય છે.

માટે જેને અતિશય સુખિયા થવું હોય તેને તો પોતાને વિષે કાંઈ દુરિજનપણું હોય તો તેનો ત્યાગ કરીને વીજા એવા દુરિજન મનુષ્ય હોય તેના સંગથી છેટે રહીને સજ્જન એવા જે ભગવાન તથા ભગવાનના એકાંતિક

મક્ત સંત તેનો દૃઢપણે મન, કર્મ, વચને સમાગમ કરવો. અને જેને કરીને આત્માનો મોક્ષ થાય એવાં ધર્મ, જ્ઞાનાદિક રૂઢા ગુણ તે શીખવા. અને પોતાના સગાં-સંવંધી હોય તેને પણ તેવી જ રીતે ઉપદેશ આપવો જે ભગવાન અને ભગવાનના સંત તેનો આશરો કરશે તો જ સુખિયા થશે. પણ તે વિના વીજે ક્યાંય સુખ નથી. અને પૂર્વે પણ જે જે મોટી-પદવીને પામ્યા છે તે પણ અધર્મ અને દુરિજન મનુષ્ય તેના સંગનો ત્યાગ કરીને સજ્જન એવા જે સત્પુરુષ ભગવાન અને ભગવાનના સંત તેના આશ્રય થકી જ પામ્યા છે.’

માટે મનુષ્યદેહે કરીને જે જે આત્માના મોક્ષનું સાધન કરશે તેનો મોક્ષ થશે, પણ પછી મનુષ્યદેહ ગયા કેડે ચોરાશીમાં વીજા કોઈ અવ-તારમાં આત્માનું રૂઢું થાય એમ નથી.”

इति श्रीमुख सिद्धांत १२९ समाप्त ।

૧૩૦ વિષય :-મનુષ્યદેહે જ ધર્મ-નિયમ પઢાય છે

શ્રીહરિકૃષ્ણાય નમોનમઃ—સંવત્ ૧૯૧૯ ના ભાદરવા વદ ૧૪ ને દિવસ મહારાજ શ્રીહરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી પીંપલી મધ્યે ઘુડાસામા નારણજી લેમાભાઈના દરવારમાં આથમણાં વારના ઓરડાની ઓશીમાં ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે જરિયાની વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં અને પુષ્પના આમૂપણો સર્વે અંગમાં શોભી રહ્યાં હતાં. અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ સંત-મંડલ તથા ઘણાંક હરિમક્તની સભા ભરાઈ-ને વેઠી હતી.

પછી સંધ્યા આરતી થયા પછી મહારાજ વોલ્યા જે “જેને મનુષ્ય-દેહ આવ્યો છે અને તેમાં કોઈ એમ કહે જે ‘અમારે તો ધર્મ-નિયમ પઢે

નહીં' તો તેને તો પાપ જાણવું. કેમકે મનુષ્યદેહે કરીને જ ધર્મ-નિયમ પાઝે એમ છે પણ પછી પશુ-પક્ષીના અવતારમાં પાઝે એમ નથી. તે કૂતરા છે તે આઠે પહોર નવરા વેઠા રહે છે પણ તેને પરમેશ્વર ભજવાનું અને વર્તમાન પાઝવાનું ભાન નથી; તેને મનુષ્યદેહે ભગવાન ભજ્યા નથી અને વર્તમાન પાઝ્યા નથી તે હવે ચોરાશીમાં પ્રારબ્ધવશ થઈને વર્તમાન પાઝવા પડે છે. તે કૂતરાને કકડા કકડા રોટલા સારુ ઘરોઘર મટકવું પડે છે તો પણ પૂરું પેટ ભરાતું નથી. અને વલ્હના અવતારમાં ગોધલા કરી નાંખે છે ત્યારે સહેજે નિષ્કામીવ્રત પાઝવું પડે છે, અને જાધા-પીધાનું પણ નિયમ પ્રમાણે ધણી જાવરાવે-પીવરાવે ત્યારે જાવાય-પીવાય પણ પોતાની મેઢે જાવાય-પીવાય નહીં. અને વઢી ભાર પણ અણ તોલ્યો તળાવે તેટલો તાળવો પડે, પણ તેમાં હા ક્રે ના કહેવાય જ નહીં. અને જાહના અવતારમાં પણ ટાહ-તડકાનું સહન કરે છે અને કુહાડો લઈને કોઈ કાપે છે તો પણ તેને ના પાડી શકતા નથી. એવી રીતે મુનિ-વ્રત પાઝે છે. તથા વીજા ઘણાક જીવ કર્મવશ થઈને અપાર કષ્ટ ભોગવે છે. એવી રીતે પ્રારબ્ધવશ થઈને નિયમ પાઝવા પડે છે, પણ તેને કરીને જીવનું કલ્યાણ થતું નથી.

કેમકે પરમેશ્વરે કૃપા કરીને જન્મ-મરણના દુઃખ થકી મુકાવવા સારુ અને પોતાનું અવિનાશી ધામ અને અવિનાશી સુખ તેને પમાડવા સારુ જીવને મનુષ્યનો દેહ આપ્યો હતો, પણ તે અમૂલ્ય એવો જે મનુષ્યદેહ તેને કરીને ભગવાન કે ભગવાનના નિર્વાસનિક એકાંતિક સંત તેના (આપેલા) વર્તમાન પાઝ્યા નહીં અને ભગવાનનું ભજન કર્યું નહીં અને નાશવંત અને સ્વપ્ન તુલ્ય એવાં જે સંસારના ચોટાં સુખ તેમાં રચી-પચી રહીને મિથ્યા એવી જે લોક-લાજ તેમાં બંધાઈને મનુષ્યદેહ વૃથા જીવે. પછી પરમેશ્વર તેના ઉપર કોપાયમાન થઈને તેને ચોરાશીલાખ જાતના

અવતાર ધરાવે છે. અને તે તે અવતારમાં જીવને અપાર અપાર કષ્ટ ભોગવવા પડે છે. તે સારુ જેને મનુષ્યનો દેહ આવ્યો હોય તેને તો સાવધાન થઈને મહાત્મા પુરુષને શરણે જવું અને તે પોતાને જે જે આજ્ઞા કરે તેને અંતર-માં ઉતારીને તે પ્રમાણે દૃઢપણે વર્તવું. અને મનુષ્યદેહે કરીને જે જે કરવાનું ધારે તે થઈ શકે એમ છે.

તે પળ આજથી ચેતીને સાવધાન થઈને પોતાનું તન, મન, ધન ભગવાન અને ભગવાનના સંત તેને અર્પણ કરે ત્યારે કામ થાય, પળ ગાફલાઈ રાખે અને એમ જાણે જે ‘હમણાં તો વર્તમાન પાઠવાની નવરાઈ નથી અને વે એક દિવસ પછી વર્તમાન પાઠીશું અને ભગવાનનું ભજન કરીશું,’ એમ કહે અને એમ સમજે તે તો મહા મૂરખ છે અને પાપી છે. કેમકે મનુષ્યદેહનો તો પલ્લમાત્રનો ક્યાં નિર્ધાર છે ? તે પળ જનક રાજાએ ભાગવતમાં કહ્યું છે જે—

દુર્લભો માનુષો દેહો દેહિનાં ક્ષણભંગુર ।

તત્રાપિ દુર્લભં મન્યે વૈકુંઠપ્રિયદર્શનમ્ ॥

અર્થ :—‘મનુષ્યનો દેહ દુર્લભ પળ ક્ષણ ભંગુર કહેતાં પલ્લવારમાં નાશ પામી જાય એવો છે, તો પળ તે દેહ છતાં પ્રગટ ભગવાન કે ભગવાનના નિર્વાસનિક સંત તેનું દર્શન અને તેનો સમાગમ થાય તે અતિશય દુર્લભ છે.’

માટે એવો સમો આવ્યો હોય તેને તો તત્કાલ ભગવાન પરાયણ થવું અને સત્સંગ કરીને પંચવિષયની વાસના ટાળીને જ્ઞાન પામવું. અને પોતાને દેહેથી નોંઘી અલંકાર વિનાશી અછેદ અને અભેદ એવો આત્મા જાણીને બ્રહ્મરૂપ થઈને પ્રત્યક્ષ ભગવાનની ભક્તિ કરવી એ જ જીવને અતિશય મોટો લાભ છે અને સર્વે શાસ્ત્રનો પળ એટલો જ સાર છે.

इति श्रीमुख सिद्धांत १३० समाप्त ।

૧૩૧ વિષય :-સુવુદ્ધિ-કુવુદ્ધિની પરીક્ષા

શ્રીહરિકૃષ્ણાય નમોનમ:-સંવત્ ૧૯૧૯ ના આસો સુદ ૨૧ને દિવસ મહારાજ શ્રીહરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી પીંપઢી મધ્યે વ્યાસ શીવરામ અંવારામને ઘેર ઉગમળે વાર ઓરહાની ઓશરીમાં હિંડોળાલાટ ઉપર વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે કસુંવલ સોનેરી વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં અને પુષ્પના આભૂષણો સર્વે અંગમાં શોભી રહ્યાં હતાં. કકુંનો ચાંદલો કર્યો હતા અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ મુનિમંડલ તથા ઘળાક હરિ-ભક્તની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

પછી મહારાજની સંધ્યા આરતી થઈ પછી તે સમે આરતી ધૂન કરીને હરિભક્ત સર્વે બેઠા. પછી મહારાજ બોલ્યા જે “આજ અમે વાત કરીશું તેમાં જેવી જેની બુદ્ધિ હશે તેવી તેને સાક્ષાત્કાર જાણ્યામાં આવશે તે વાત કહીએ તે સાંભલો. જે આ સર્વે ઘળાક પ્રકારના મનુષ્ય છે તેમાં જે જે બુદ્ધિવાળા હશે તેનો તો એવો ઠરાવ હશે જે ‘આપણે મહારાજના તથા મહારાજના સંતના દર્શન કરીને તેમને નાલ-શીલ નીરખીને અંતરમાં ધારી રાલવા છે. અને મહારાજ અને સંત જે જે વલન બોલશે તે વલનને આપણાં મોક્ષને અર્થે જતન કરીને ધારી રાલીશું.’

એમ સમજીને જે બુદ્ધિવાળા હોય તે વાતમાં સુરત રાલીને એમ વિચાર કરે જે ‘આજ મહારાજે આટલી વાત કરી અને તેમાં આટલો સાર કહેવાળો. અને કાલ આ વાત થઈ હતી અને પરમ દહાડે આ વાત થઈ હતી. અને તેમાં આટલું તો આપણે જરૂર કરવાનું છે. અને એટલું કરીશું તો જ આપણાં ઉપર ભગવાન અને સંત પ્રસન્ન થશે અને આપણાં આત્માનો મોક્ષ થશે, પણ તે વિના જીવનો મોક્ષ ન થાય.’ એમ વિચારીને ધર્મ સંબંધી જે જે વાત થઈ હોય તેને સાંભળીને જેવી રીતે વર્તવાનું કહ્યું હોય તે પ્રમાણે વર્તવાનો મનમાં દઢ ઠરાવ કરે.

—અને દેહ-આત્માના વિલેકની વાત કરી હોય તે પ્રમાણે સમજીને

દેહના ભાવથી જુદો પોતાના આત્માને જાણીને આત્મારૂપે વર્તવા લાગે. અને ચાર પ્રકારના પ્રલયની વાત સાંભળીને પ્રકૃતિનાં કાર્ય જે જે પિંડ, બ્રહ્માંડાદિક સર્વ પદાર્થ તેને વિષે વૈરાગ્ય પામે. અને ભગવાન અને ભગવાનના સંત તેનો મહિમા કહ્યો હોય તેને સાંભળીને તેને વિષે નવથા ભક્તિ કરીને અતિશય પ્રીતિ કરે. અને પોતાના મનમાં નિર્વાસનિક થવાની ઇચ્છા કરે. એવી રીતની સમજણ જેને હોય તેને બુદ્ધિવાળા જાણવા.

—અને એવી સમજણ જેને હોય તે જ જ્ઞાન સાંભળીને તત્ત્વ ગ્રહણ કરે છે. કેમકે પરમેશ્વરે તો જીવના મોક્ષ સારુ સર્વને બુદ્ધિ સર્જી આપી છે, પણ તેમાં જે સુદૃઢિ-જીવ છે તે તો બુદ્ધિ કરીને સાર-અસારનો વિવેક કરીને તેમાં જે અસાર હોય તેનો ત્યાગ કરીને સારનું ગ્રહણ કરીને પોતાના આત્માનું કામ સુધારી લે છે.

—અને જે કુબુદ્ધિવાળા હોય તે તો અહીં અમારી પાસે આવીને પણ ઇન્દ્રિયોની વૃત્તિયોને નિયમમાં રાખતા નથી. અને કુબુદ્ધિવાળા પુરુષ છે તે સ્ત્રીયોના મોઢાં જુણ અને કુબુદ્ધિવાળી સ્ત્રીયો હોય તે પુરુષના મોઢાં જુણ અને મનમાં મૂંઢા મૂંઢા સંકલ્પ કરે. પછી તે પાપે કરીને તેના આત્માનું અતિશય મૂંઢુ થાય છે. અને અમે જે જ્ઞાનવાર્તા કરીએ તેની પણ તે કુબુદ્ધિવાળાને માન રહે નહીં જે ‘શી વાત કરી.’

માટે એવી રીતે સૌસૌના મનમાં તપાસ કરીને જોશો તો સાક્ષાત્કાર સ્વરૂપે પડશે જે ‘આપણામાં તે સુબુદ્ધિના ગુણ છે કે કુબુદ્ધિના ગુણ છે,’ એમ વિચારીને સુબુદ્ધિનાં ગુણ જો પોતામાં હોય તો તેને દૃઢ કરીને રાખવા અને વળી સત્સંગ કરીને તે ગુણને વૃદ્ધિ પમાડવા. અને કુબુદ્ધિના ગુણ પોતામાં જણાય તો તેને પાપરૂપ જાણીને તેનો ત્યાગ કરવો. એ તમારા સર્વની હિતવાર્તા છે, તેને નિત્ય પ્રત્યે સંભારી રાખજો.’

इति श्रीमुख सिद्धान्त १३१ समाप्त ।

૧૩૨ વિષય-બે પ્રકારના સત્પુરુષની સમજ

શ્રીહરિકૃષ્ણાય નમો નમઃ-સંવત ૧૯૧૯ ના આસો સુદ ૩ ને દિવસ મહારાજ શ્રીહરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામશ્રી પીંપળી મધ્યે ભક્ત વીરજી સ્ત્રીમાને ઘેર ઉગમળે વાર ઓરડાની ઓશરીમાં ગાદીતક્રિયા બિછાવેલા ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે જરિયાની વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં અને કંઠમાં હાર અને પાઘમાંતોરા ધારણ કર્યા હતા. કંકુનો ચાંદલો કર્યો હતો અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ સાધુ તથા ઘણાંક હરિભક્તની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

પછી મહારાજ બોલ્યા જે “આજ અમે જે વાત કરીશું તેને જ્ઞાની હશે તે સમજશે અને તેના અંતરમાં ઘણો પ્રકાશ થશે અને તેના સંશય માત્ર ટૂંકી જશે. અને જે અજ્ઞાની હશે તેને મોહ થશે. તે વાત કહીએ તેને સાંભળો જે પૂર્વે જે જે સત્પુરુષ થઈ ગયા છે તે બે પ્રકારના સત્પુરુષ થયા છે; તેમાં એક તો ભગવાન સત્પુરુષ કહેવાય છે અને એક ભગવાનના ભક્ત એકાંતિક સંત તે પણ સત્પુરુષ છે. તેમાં નારદાદિક જે ભગવાનના ભક્ત સાધુ તે તો ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય અને મહાત્મ્યે સહિત ભગવાનની ભક્તિ તેને યુક્ત એવા જે સાધુના ચોસઠ લક્ષણ તેને સહિત હોય અને નિર્વાસનિકપણે અચંદ્ર વર્તે તો તે સત્પુરુષ કહેવાય. અને તે જો લગારે પણ ભગવાનની આજ્ઞા લોપે તો તે ભ્રષ્ટ થઈ જાય અને તે સત્પુરુષ કહેવાય નહીં. માટે તેને તો ભગવાનની આજ્ઞામાં દૃઢપણે વર્તવું પડે છે, ત્યારે જ તે સત્પુરુષ કહેવાય છે. અને તે પોતે પણ મહા મુક્ત થાય છે અને તેનો જે જે આશરો કરે તેને પણ બ્રહ્મરૂપ કરી મૂકે.

અને ઘીજા જે ભગવાન સત્પુરુષ છે. તે ભગવાનનું બે પ્રકારનું સ્વરૂપ છે, તેમાં એક તો દિવ્ય-સ્વરૂપ છે અને એક ભગવાનનું મનુષ્ય-સ્વરૂપ

છે. તેમાં દિવ્યરૂપે તો ઇન્દ્રિયો, અંતઃકરણ થકી અગોચર થકા સદાય અક્ષરધામમાં વિરાજમાન છે અને તે સ્વરૂપને વેદ પણ 'નેતિ નેતિ' કહે છે. અને તે સ્વરૂપને કોઈ જોવાને સમર્થ નથી, કેમકે તે સ્વરૂપ તો માયા પર છે અને જીવમાત્ર તો માયામાં વિટાયેલા છે. માટે માયિક ઇન્દ્રિયોએ કરીને તે દિવ્યરૂપ ભગવાનનું જોયામાં આવે નહીં. અને તે સ્વરૂપના રોમ રોમ પ્રત્યે કોટી સૂર્યના પ્રકાશને ઝાંઝો કરે તેવો તેનો પ્રકાશ છે અને તે સર્વના કર્તા છે, સર્વના આધાર છે અને સર્વના પાલક છે. અનંત ऐश्वर्य અને અનંત પાર્પદ અને અનંદ દિવ્યગુણ તેને શુક્ત થકા અક્ષરધામમાં પોતાના ઇકાંતિક ભક્તને અખંડ સુખ આપે છે.

—એવા જે પરમાત્મા પરબ્રહ્મ પુરુષોત્તમ દિવ્યમૂર્તિ ભગવાન તે જીવો ઉપર કૃપા કરીને પોતાનું સ્વરૂપ જણાવવા સારુ પોતાનો જે દિવ્યભાવ તેને છુપાવી રાખીને તે જ પોતે મનુષ્યાકૃતિનું ધારણ કરે છે અને મનુષ્યના જેવી જ ક્રિયા કરે છે. કેમકે સજાતિ થયા વિના જીવને સ્નેહ થાય નહીં અને સ્નેહ થયા વિના જીવને જ્ઞાન થાય નહીં અને જ્ઞાન વિના જીવનો મોક્ષ થાય નહીં. માટે ભગવાન પણ જીવોને જ્ઞાન આપવા સારુ મનુષ્યની પેઠે જ મૂલ, તરત, ટાઢ, તડકો, પોતાનું, પારકું એ આદિક મનુષ્યના સ્વભાવ તે જીવોના કલ્યાણને અર્થે પોતાને ત્રિપે જણાવે છે પણ પોતાનું અલૌકિક ऐश्वર્ય તેને નથી જણાવતા.

—અને જો અલૌકિક ऐश्वર્યને જણાવે તો જીવોને ઠીક પડે નહીં અને તેનું કલ્યાણ પણ થાય નહીં. કેમકે વિજાતિભાવ થાય, તે વિજાતિ-ભાવમાં જીવને સુખ થાય નહીં. તે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને અર્જુનને વિશ્વરૂપ દેખાડ્યું તો તેને જોઈને અર્જુન આકુલબ્યાકુલ થઈ ગયો અને તે રૂપ જોવાને સમર્થ ન થયો. પછી અર્જુને કહ્યું જે “હે મહારાજ ! તમારું મૂલ

રૂપ જે મનુષ્યાકૃતિ તે મને દેખાડો તો સુખ થાય.” માટે તે સારુ ભગવાન જ્યારે જ્યારે અવતાર ધારણ કરે છે ત્યારે મનુષ્યના જેવી જ ચેષ્ટા કરે છે, પણ દિવ્યભાવ જણાવતા નથી.

ત્યારે કોઈ એમ કહે જે “કૃષ્ણાવતારમાં ગોવર્ધન તોલ્યો, કુવજાનાં ત્રાંક ટાલ્યા અને રામાવતારમાં સમુદ્રમાં પાગ વાંધી, એવા એવા દિવ્ય-ભાવ જણાવ્યા તેનું કેમ સમજવું ? તો એનું તો એમ છે જે ભગવાન તો મનુષ્યની પેટે જ વર્ત્યા છે. અને દેહની ક્રિયા પણ સર્વે મનુષ્યના જેટલી જ કરતા. અને એને વિષે સર્વે મનુષ્ય કરતાં વિશેષ ભાવ તો એક જ્ઞાન હતું. તે એનું ભગવાનના જેવું જ્ઞાન કોઈ મનુષ્ય તથા દેવ, બ્રહ્માદિક પાસે પણ નથી. માટે જાડી બુદ્ધિવાળા જે જીવ તેને સૂક્ષ્મ જ્ઞાનમાં ગમ પડે નહીં તે સારુ જ્ઞાત્રમાં ભગવાનનો જે દિવ્યભાવ અને મનુષ્યભાવ તેનું અભેદપણે વર્ણન કરીને ભગવાનનો મહિમા દેખાડીને તે મનુષ્ય-મૂર્તિ ભગવાનને વિષે જાડી બુદ્ધિવાળા મનુષ્યને પ્રીતિ થાય તે સારુ મોટા પુરુષોએ જ્ઞાત્રમાં મર્મ લખ્યા છે. પણ ભગવાનનું તો દિવ્ય સ્વરૂપ અને મનુષ્ય સ્વરૂપ તે એક જ છે, પણ તે દિવ્ય અને મનુષ્ય સ્વરૂપ તેમાં એક રોમનોય ફેર નથી.

જેમ કોઈક રાજા હોય તે કોઈ કાર્યને અર્થે ફકીરનો વેપ લઈને એકલો પરદેશમાં જાય ત્યારે તે દેશના મનુષ્ય કોઈ પણ ન જાણે જે આ રાજા છે. તે તો એમ જાણે જે જગતમાં વીજા ફકીર ફરતા ફરે છે તેવો જ આ ફકીર પણ હશે. પણ તે રાજાના દેશનો જાણી તો મનુષ્ય આવે તે એમ જાણે જે આ ફકીરને વેપે જણાય છે તે તો મુલકનો વાદ-શાહ છે, પણ તે ફકીરને અને વાદશાહને જુદા ન સમજે. અને જુદા છે પણ નહીં. તેમ રાજાને ઠેકાણે તો દિવ્ય સ્વરૂપ ભગવાનનું છે, અને

ફકીરને ઢેકાળે મનુષ્ય સ્વરૂપ ભગવાનનું છે, પળ તે વેય એક છે. તેને તે ભગવાનના દેશી જે ભગવાનના એકાંતિક બ્રહ્મરૂપ મુક્ત સાધુ તે ભગવાનનું દિવ્ય સ્વરૂપ અને મનુષ્ય સ્વરૂપ તેને અભેદ જાણે છે. માટે શાસ્ત્રમાં વે સ્વરૂપને એક કરીને ભગવાનનું વર્ણન કહ્યું હોય. તે સારુ સત્પુરુષ થકી જ શાસ્ત્રના મર્મ સમજાય છે પળ તે વિના પોતાની મેળે શાસ્ત્રને ભળે-સાંભળે સમજાય નહીં. તે પળ શાસ્ત્રમાં વ્યાસજીએ કહ્યું છે જે—

અહં વેદિ શુકો વેત્તિ સંજયો વેત્તિ વા ન વા ।

મક્ત્યા ભાગવતં શાસ્ત્રં ન ચ બુધ્યાન ચ ટિક્યા ॥

માટે શાસ્ત્રના મર્મને ન જાણતા એવા અને પંચવિપયની વાસનાએ કરીને દુઘ્ધ થઈ ગયાં છે અંતઃકરણ જેના એવા જે દેહાભિમાની અને મિથ્યા માનના ધરાવવાવાળા એવા જે અજ્ઞાની મનુષ્ય તેને તો પ્રત્યક્ષ ભગવાનનું સ્વરૂપ કોઈ કાળે ઓઠલાતું નથી અને પૂર્વે પળ જેણે જેણે પ્રત્યક્ષ ભગવાન ઓઠલાયા છે તે પળ ગોપી, ગોવાળાદિકે નિર્માનીપણે આશરો કર્યો છે તેને જ ઓઠલાયા છે, પળમાની એવા જે ઋષિ તથા માની એવા જે રાજા તેને પ્રગટ ભગવાનને ઓઠાયા નથી.

માટે મનુષ્યાકૃતિ ભગવાન ધારણ કરે છે ત્યારે મનુષ્યના જેવી જ વેષ્ટા કરે છે. પછી જે જીવ નિર્માની થઈને પ્રત્યક્ષ ભગવાનને શરણે આવે છે તેને ભગવાન જ્ઞાન આપીને તેને નિવારણ દાટ્ટિ કરાવીને પોતાનો અ-લૌકિક પ્રતાપ તેને જ્ઞાને કરીને દેખાડે છે ત્યારે તે જીવને મનુષ્યમૂર્તિ ભગવાન તેને વિષે સર્વોપરિ પુરુષોત્તમપણાંનો નિશ્ચય થાય છે. પછી તેના આત્માને વિષે પ્રકાશ થાય છે, ત્યારે તે ભક્ત પ્રત્યક્ષ એવા જે મનુષ્યા-કૃતિ ભગવાન તેનો અપરિમિત મહિમા અને અનંત ऐश्वर्य તેને દેખે છે. અને તે ભક્તને માયાનું અચરણ ટઢી જાય છે. અને જેને નિશ્ચય થયો

નથી તે તો ભગવાનને વીજા મનુષ્ય જેવા જ દેશે છે પણ તેને કોઈ દહાડો દિવ્યભાવ દેખાતો નથી. માટે પ્રત્યક્ષ ભગવાનનું સ્વરૂપ જ્ઞાને કરીને ઓઠાવાય છે પણ વીજીકોઈ રીતે પ્રત્યક્ષ ભગવાન ઓઠાતા નથી.

—તે સારુ જેને પોતાના જીવનું કલ્યાણ ઇચ્છું હોય તેને તો નિર્માની થઈને જેને પ્રત્યક્ષ ભગવાનના સ્વરૂપનો નિશ્ચય હોય તેનો વિશ્વાસ રાખીને સમાગમ કરવો, તો તેને પ્રત્યક્ષ ભગવાનના સ્વરૂપનો નિશ્ચય થાય અને તેનું કલ્યાણ થાય. પણ તે વિના માર્ગી થઈને ભગવાનના નિશ્ચય વાળા જે ભગવાનના ભક્ત તેની સાથે પિતરાઈ-દાવો રાખે તેને કોઈ દહાડે નિશ્ચય થાય નહીં અને તેનું કલ્યાણ પણ થાય નહીં.

કેમકે ભગવાન સત્પુરુષ છે તે તો સ્વતંત્રપણે વર્તે છે, પણ તેને માંધે કોઈની આજ્ઞા નથી. માટે જે અજ્ઞાની હોય તેને પ્રત્યક્ષ ભગવાનની ક્રિયાને વિષે દોષ માસે છે, તેને કરીને તેનું કલ્યાણ થાય નહીં. તે સારુ સત્સંગ કરીને જ્ઞાને કરીને પ્રત્યક્ષ ભગવાનના સ્વરૂપનો નિશ્ચય કરવો એજ સર્વે જીવની હીતવાર્તા છે.”

इति श्रीमुख सिद्धांत १३२ समाप्त ।

૧૩૩ વિષય:—આપરૂપી મોટું બંધન ટાળવાનો ઉપાય.

શ્રી હરિકૃષ્ણાય નમો નમઃ:—સંવત ૧૯૧૯ના આસો સુદ ૮ ને દિવસ મહારાજ શ્રી હરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામશ્રી પીપલી મધ્યે ભક્ત વીરજી સ્ત્રીમાને ધેર ઉગમણા વારના ઓરડાની ઓસરીમાં ગાદીતકિયે શુક્ત ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે જરિયાની વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં અને કુમકુમનો ચાંદલો કર્યો હતો અને પાતાના મુખારવિંદની આગળ સાધુ તથા ઘણાંક હરિભક્તની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

પછી મહારાજની આરતી ધૂન કરીને સર્વે હરિજન બેઠા પછી મહારાજ કૃપા કરીને બોલ્યા જે “પંચવિપયનું વંધન જીવને છે, પણ તેમાં કયો વિપય જીવને ટાલવો અતિશય કઠણ છે ? એપ્રશ્ન સાધુને પૂછીએ છીએ તે કહો.” પછી ધર્માનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે “સર્વે વિપય કરતાં આવરૂનું વંધન ટાલવું તે જીવને અતિશય કઠણ છે.”

પછી મહારાજ બોલ્યા જે “એ ઉત્તર સ્વરો છે. કેમ કે વીજા વિપય છે તે તો નિર્વીજ-સાંખ્ય અને નિર્વીજ-યોગ તેને કરીને ટાલે છે પણ આવરૂ ટાલવી ઘણી કઠણ છે. અને તે લૌકિક આવરૂ તો ક્યારે ટાલે? તો પ્રત્યક્ષ ભગવાનના સ્વરૂપનો ઉત્તમ નિર્વિકલ્પ નિશ્ચય થાય ત્યારે જ તેને લોકની આવરૂ દૃષ્ટિમાં નથી આવતી અને નિશ્ચયમાં જેને લગારે પણ કસર હોય ત્યાં સુધી લોકની આવરૂ તથા મત-પંથની જે આવરૂ તે નથી ટાલતી.

તે પૂર્વે પણ મોટા મોટાને લોકની આવરૂ મૂકવી તે કઠણ પડી છે તે કૃષ્ણાવતારમાં भीष्मपिता મહા જ્ઞાની હતા તો પણ લોકની લાજે અને આવરૂએ કરીને કૌરવના પક્ષમાં રહ્યા અને શ્રીકૃષ્ણ સામું યુદ્ધ કર્યું, અને શ્રીકૃષ્ણને ભગવાન જાણતા હતા પણ ઉત્તમ નિર્વિકલ્પ નિશ્ચય ન હતો તેને કરીને આવરૂ મૂકાણી નહીં. અને શંકરાચાર્યના શિષ્ય હતા તે રામાનુજને સત્પુરુષ જાણતા હતા તો પણ મતપંથની લાજે કરીને તેનો દ્રોહ કર્યો. અને વૈષ્ણવવાળા કેટલાક સહજાનંદ સ્વામીને એમ જાણતા જે ‘એ મોટા પુરુષ તો છે.’ તો પણ કેટલાકે લાજે કરીને તેનો દ્રોહ કર્યો.

—અને આજ પણ કેટલાક સહજાનંદ સ્વામીના શિષ્ય છે તે અમને એમ જાણે છે જે ‘આ ભગવાન છે અને આ કલ્યાણ કરે એવા છે’ તો પણ મતપંથની લાજ તથા આવરૂ તેણે કરીને વંધાઈ રહ્યા છે અને તે

છાનું છાનું અમારું મજન કરે છે અને અમ થકી કલ્યાણ ઇચ્છે છે. તો પળ આવરૂપી આવરણે કરીને અમારી પાસે અવાતું નથી.

માટે કામ, લોભ, સ્વાદ, સ્નેહ, માન અને આવરૂ તે જીવને મૂકવા અતિ કઠળ છે. તેમાં પ્રથમ કામનું જીવને આવરણ છે. તે કામનો ત્યાગ કરે તો પળ તેને લોભ મૂકવો અતિ કઠળ છે, કેમ કે કેટલાક લોભ સારુ ઘર અને સ્ત્રીનો ત્યાગ કરીને પરદેશમાં કમાવા જાય છે. અને લોભ કરતાં સ્વાદનું વંધન કઠળ છે, કેમ કે કામ, લોભનો ત્યાગ કરીને ત્યાગી થયો હોય તો પળ તેને સ્વાદ મૂકાતો નથી. તે કેટલાક ભેખધારી છે તે સ્ત્રી, દ્રવ્યથી છેટે રહે છે પળ તે સ્વાદ સારુ હેરાન થાય છે. અને કામ, લોભ અને સ્વાદ કરતાં પળ સ્નેહનું વંધન ભારે છે, કેમ કે લોભે કરીને પરદેશમાં જાય અને ત્યાં કોઈની ચાકરી કરીને હેરાન થઈને રૂપિયા કમાય અને સ્નેહે કરીને સારી વસ્તુ ને ખાઈ અને તે રૂપિયા સ્ત્રી, છોકરાંને સારુ ઘેર મોકલે છે. અને સ્નેહ કરતાં માનનું આવરણ ઘણું વઢવાન છે. અને માન કરતાં જે લોકની આવરૂ છે તે તો જીવને અતિશય દુઃખની દેનારી છે.

—તે પોતાના અંતરમાં જાણતા હોય જે “આપણાં મતમાં તે હવે ધર્મ નથી અને પંચવિષયની વાસના પળ દિવસે દિવસે વધતી જાય છે. માટે આપણાં આત્માનું કલ્યાણ નહીં થાય. અને કલ્યાણ તો માયા પર ઇવા જે પ્રત્યક્ષ ભગવાન અને તેના ઇકાંતિક પંચવિષયના ત્યાગી સંત તેના સંગ થકી થાય.” એમ જાણે તો પળ આવરૂને વંધને કરીને સમાગમ કરવા અવાતું નથી.

અને શ્વેત્ય હરિમિત્ત છે તેને કામ, લોભ, સ્વાદ, સ્નેહ અને માન મૂકાવી પળ તેને કઠળ પડે નહીં, પળ તેને એમ કહી પે જે ‘લુગડાં ભગવાં

કરીને સાધુ ભેગા રહો.' તો જેને ઉત્તમ નિર્વિકલ્પ નિશ્ચયમાં કસર હોય તેને કઠણ પડે અને જેને ઉત્તમ નિર્વિકલ્પ નિશ્ચય હોય તે તો અતિશય રાજી થઈને જેમ કહીયે તેમ કરે અને એમ સમજે જે 'મારી ઉપર કૃપા કરીને મને માયાના પંદ થકી મુકાવ્યો.'

માટે પ્રત્યક્ષ ભગવાનનો મહાત્મ્યે સહિત ઉત્તમ નિર્વિકલ્પ નિશ્ચય થાય ત્યારે જ લોકની આવરૂપી મહા વજ્ર પાસલો તે ટલે, પણ તે વિના વીજાં કોટી સાધન કરે તો પણ તે આવરૂપી પાસલો ટલે નહીં. તે સારુ સંતનો સમાગમ કરીને ઉત્તમ નિર્વિકલ્પ નિશ્ચય કરવો."

इति श्रीमुख सिद्धांत १३३ समाप्त ।

૧૩૪ વિષય:-આત્માની મહત્તા અને તેને પામવાની રીત,

શ્રીહરિકૃષ્ણાય નમો નમ:-સંવત ૧૯૧૯ ના આસો સુદ ૯ ને દિવસ મહારાજ શ્રીહરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી પીંપલી મધ્યે ભક્ત વીરજી સ્ત્રીમાને ઘેર ડગમળે વાર ઓરડાની ઓશરીમાં ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન થયા હતા. શ્વેત સુરવાલ અને રેશમી ડગલી ધારણ કર્યા હતાં અને મસ્તક ઉપર મલમલનો સોનેરી કોર છેડાનો ફેટો વાંધ્યો હતો. ગુઢો રેટો અને કસુંવલ શેલું કેડે ધારણ કર્યા હતા અને ઘુણપના હાર, તોરા અને ગુચ્છ ધારણ કર્યા હતા. કંકુનો ચાંદલો કર્યો હતો અને પોતાના મુખારવિંદની આગલ સાધુ તથા ઘણાંક હરિભક્તની સભા મરાઈને વેઠી હતી.

પછી મહારાજની આરતી, ધૂન થયા કેડે મહારાજ વોલ્યા જે "સર્વે સાંભળો એક વાત કરવી છે. અને આ વાત કરીશું તે છે તો થોડિક પણ તેમાં ચમત્કાર ઘણો છે. અને તે વાત સમજાય તો અંતરમાં અપાર સુખ થાય. તે વાતને કહીયે છીયે જે એક એક જીવને વિષે કોટાનકોટી

બ્રહ્માંડની સમૃદ્ધિ ભરી છે. જેમ એક વડના એક વીજમાં અનંત કોટી વડ રહ્યા છે, તે એક વીજને વાવીએ તો તેનો એક મોટો વડ થાય અને તે વડને પેપા થાય છે અને તેમાંથી ઘણાંક અપાર વીજ થાય છે અને તે વીજમાંથી વડનો પાર રહે જ નહીં. તેમ એક એક જીવને વિષે જે કારણ માયારૂપ વીજ છે તે થકી અનંત કોટી બ્રહ્માંડ ઉપજે છે.

જેમ ચિંતામણિને પૃથ્વીમાં ડાંટી દાટી હોય અને તે ઉપર પારસ-મણિયો નાચીને તે ઉપર હીરા, મોતીની પૂરણી પૂરી હોય અને તે ઉપર સોના મહોરોનો ધાવો દડને રૂપિયાની પૂરણી પૂરી હોય અને તે ઉપર ગ્રાંવાનો ધાવો દડને લોઢાની પાટો નાચીને તે ઉપર ધૂલ વાળી હોય. પછી તે ચિંતામણિને કાઢવી હોય ત્યારે પ્રથમ ધૂલ નીસરે અને તે ધૂલને કાઢી નાચે ત્યારે લોઢું નીસરે. તે લોઢાને કાઢી નાચે ત્યારે ગ્રાંબુ નીસરે અને તે ગ્રાંવાને કાઢી નાચે ત્યારે રૂપિયા નીસરે. તે રૂપિયાને કાઢી નાચે ત્યારે સોનામહોરો નીસરે અને તે સોનામહોરોને કાઢી નાચે ત્યારે મોતી, હીરા નીસરે. તે મોતી, હીરાને કાઢી નાચે ત્યારે પારસમણિયો નીસરે અને તે પારસમણિયોને કાઢી નાચે ત્યારે ચિંતામણિ હાથમાં આવે, પણ તે વિના વગર દાઢડે ચિંતામણિ પૃથ્વીમાં હોય પણ હાથ આવે નહીં.

તેમ જીવને વિષે ચિંતામણિ રૂપ પરમાત્મા ભગવાન રહ્યા છે પણ જીવની ઉપર હીરા, મોતી, સોનામહોરો, ગ્રાંવા લોઢાદિક રૂપ માયાના પડ ચઢ્યા છે. તે માયાનો ત્યાગ કરે ત્યારે જીવ પરમાત્માને સાક્ષાત્કાર પામે અને મહા સુખિયો થાય. તેમાં જીવને પહેલું માયાનું પડ આલોકના સુખ છે. તે સુખ ધૂલને ઠેકાણે છે. માટે આલોકના સુખનો જીવ ત્યાગ કરે ત્યારે જીવને દેવલોકના સુખ પ્રાપ્ત થાય. તે દેવલોકના સુખ લોઢાને ઠેકાણે છે. અને તે દેવલોકના સુખની વાસનાનો જીવ ત્યાગ કરે ત્યારે તેને બ્રહ્માના લોકના સુખની પ્રાપ્તિ થાય. તે બ્રહ્માના લોકના સુખ ગ્રાંવાને ઠેકાણે

છે. અને સત્સંગ કરીને જીવ જે તે બ્રહ્માના લોકના સુખની વાસનાનો ત્યાગ કરે ત્યારે તેને વૈરાજના સુખની પ્રાપ્તિ થાય. તે સુખ રૂપિયાને ઠેકાણે છે. અને તે વૈરાજપુરુષના સુખનો સમજીને ત્યાગ કરે ત્યારે તે થકી કોટી ઘણાં પ્રધાનપુરુષના લોકના સુખની જીવને પ્રાપ્તિ થાય છે. તે સુખ સોનામહોરને ઠેકાણે છે. અને તે સુખની વાસનાનો ત્યાગ કરે કહેતાં મનમાંથી પંચવિપયની વાસનાનો જીવ ત્યાગ કરે ત્યારે તેને તે થકી અનંતકોટી ઘણાં પ્રકૃતિપુરુષના સુખની પ્રાપ્તિ થાય છે. તે સુખ હીરા, મોતીને ઠેકાણે છે.

—અને તે સુખની વાસનાનો ત્યાગ કરે કહેતાં સાંખ્યવિચાર કરીને પિંડ, બ્રહ્માંડાદિક માયિક આકારમાત્રનું નિરાકરણપણું કરીને બુદ્ધિમાંથી પંચવિપયની વાસનાનો ત્યાગ કરે ત્યારે તેને અક્ષરબ્રહ્મનું સુખ પ્રાપ્ત થાય, કહેતાં પોતે જીવ જે તે બ્રહ્મરૂપ થાય. તે સુખ પારસ-મણિને ઠેકાણે છે. અને તે કેવલબ્રહ્મમાં તૃપ્તિ ન પામે ત્યારે તેને આત્માના આત્મા ઇવા જે પરમાત્મા પ્રત્યક્ષ ભગવાન તેના સુખની પ્રાપ્તિ થાય છે. અને તે સર્વોપરિ સુખ ચિંતામણિને ઠેકાણે છે.

તે જેમ ધીજા સર્વ દ્રવ્યનું પ્રમાણ થાય પણ પારસમણિનું પ્રમાણ થાય નહીં અને અમૂલ્ય ઈર્ષી જે પારસમણિયો તે એક ચિંતામણિમાં અનંત લીન થઈ જાય. તેમ પૂર્વે કહ્યાં જે મનુષ્ય, દેવ, બ્રહ્મા અને પ્રકૃતિપુરુષ સુધી સર્વે લોકના સુખ તે સર્વેનું પ્રમાણ થાય પણ અક્ષરબ્રહ્મના સુખનું પ્રમાણ થાય નહીં. અને તે અક્ષરનું સુખ પણ પરમાત્મા પરબ્રહ્મ પુરુષોત્તમના સુખના લેશમાં લીન થઈ જાય, ઇવા જે પરબ્રહ્મ પુરુષોત્તમ ભગવાન તેના સુખને ક્યારે પમાય ? તો પૂર્વે કહ્યાં જે સર્વે રાજા, દેવ, બ્રહ્મા, અને પ્રકૃતિપુરુષ સુધીના સુખ તેની વાસનાનો ત્યાગ કરે અને કેવલ અક્ષરબ્રહ્મના સુખમાં તૃપ્તિ ન પામતાં આત્માના આત્મા પરમાત્મા પરબ્રહ્મ

પુરુષોત્તમના સુખને અધિક જાણે ત્યારે ભગવાનના સુખને જીવ પામે. પણ તે વિના ભગવાનના સુખને પમાય નહીં.

જેમ જ્ઞાણમાં ચિંતામણિ હોય તેને કાઢવી હોય ત્યારે તે ઉપર દાવા જે ધૂલ, લોહું, ત્રાંવાદિક સર્વેને કાઢી નાંખે ત્યારે ચિંતામણી મળે, તેમ ચિંતામણિરૂપ પરમાત્મા આત્માને વિષે રહ્યા છે. તેને ક્યારે પમાય? તો આત્માની ઉપર દાવારૂપ, જે કામ, લોભ, સ્વાદ, સ્નેહ, માન તથા શબ્દ, સ્પર્શ, રૂપ, રસ અને ગંધ તેનો ત્યાગ કરે ત્યારે પરમાત્માને પમાય. અને ત્યાગ કર્યા વિના તો કોઈ સુખને પમાતું નથી.

જેમ સેદૂત છે તે જો ઘરમાંથી એક ગાંસડી દાળાં છેતરમાં વાવી આવે છે તો તેમાંથી ગાઢા ભરી આવે અને એ ગાંસડીમાંથી હજાર ગાંસડી મળે. અને જો એક ગાંસડી દાળાંનો લોભ કરે કહેતાં વાવે નહીં તો તે ગાંસડી દાળાં પાંચ દહાડા પૂરે અને પછી મૂલ્યે મરે. તેમ જેમ જેમ વિષયનો ત્યાગ કરતો જાય છે તેમ તેમ જીવ જે તે ઉર્ધ્વગતિને પામતો જાય છે, કહેતાં મોટપને પામે છે. તે જેટલો જીવ વિષયનો ત્યાગ કરે છે તેથી કોટી ઘણી મોટપ પામે છે. અને જે કામાદિક દોષ તથા શબ્દાદિક વિષય તેનો ત્યાગ કરીને આત્મરૂપ થાય છે ત્યારે તેને આત્માને વિષે રહ્યા એવા જે પરમાત્મા તે પ્રગટ થઈને સાક્ષાત્કાર પ્રાપ્ત થાય અને તે અવિનાશી સુખને પામે.

—અને જે જે વિષયનો ત્યાગ નથી કરતા તે દિવસે દિવસે નીચી ગતિને પામતા જાય છે અને તે જીવમહા કષ્ટને પામે છે. માટે વિષયનો ત્યાગ કરવો એ જ જીવને સુખ થવાનો ઉપાય છે. અને વિષયનું ગ્રહણ કરવું એ જ જીવને દુઃખ થવાનો ઉપાય છે અને સર્વે વિષયનો ત્યાગ કરવો તે અતિ સુખ થવાનો ઉપાય છે અને સર્વે વિષયનું ગ્રહણ કરવું તે અતિ

દુઃખ થવાનો ઉપાય છે, માટે પિંડ, વ્રહ્માંડાદિક સર્વે વિષયના સુખનો ત્યાગ કરવો એ જ સર્વ જીવની હિતવાર્તા છે.

—પણ સર્વનો એક સામટો ત્યાગ કરવો તે જીવને વધુ કઠણ પડે છે તે સારુ મહાત્મા પુરુષ તે જે તે જીવને સુખનો લોભ દેખાડીને ધીરે ધીરે ત્યાગ કરાવે છે. તે સારુ વેદમાં કહ્યું છે જે “આવાં કર્મ કરે ત્યારે તેને આવું સુખ મળે અને એક ઘણું દાન કરે તો તેને હજારઘણું ફલ મળે. અને જે યજ્ઞ કરે તે દેવલોકમાં જાય. અને તીર્થમાં જઈને સુપાત્રને દાન કરે, વ્રહ્મભોજન કરે અથવા કોઈ પરવળીનો દિવસ હોય અને તે દિવસે સુપાત્ર જોડીને દાન, પુન્ય કે વ્રહ્મભોજન કરે તો તેને વધુ જ ફલ થાય અને તેને વીજે અવતારે આજનાં કરતાં ઘણું સુખ મળે.” પછી જીવ જે તે સુખનો તો લોભીયો છે માટે તે લોભે કરીને દાન, પુન્ય, વ્રત, તપ, તીર્થ, યજ્ઞ કરે. પછી એમ કરતાં કરતાં ત્યાગ કરવાનો હેવાયો થાય છે.

પછી જે સકામી જીવ છે તે ધર્મ, અર્થ અને કામને પામે છે અને જે નિષ્કામી ભક્ત છે તે જે તે મોક્ષને પામે છે. તેમાં ક્યાં સુધી જીવને સકામપણું હોય ત્યાં સુધી જે જે સુખ પ્રાપ્ત થાય છે તે સુખ દુઃખેયુક્ત પ્રાપ્ત થાય છે. કેમ કે દાન પુન્યે કરીને ભોગવવાની ઇચ્છા રહે છે ત્યાં સુધી જન્મ-મરણ ટલતું નથી. અને જે જે સુખ મળે છે તે સુખ દેહે કરીને ભોગવાય છે, તે દેહ રહે ત્યાં સુધી તે સુખ ભોગવે અને દેહ નાશ પામે ત્યારે જે જે દેહ સંબંધી સુખ હોય તે સર્વે નાશ પામી જાય છે.

—અને જે નિષ્કામ ભક્ત છે તે તો દાન, પુન્યાદિક કરે છે પણ તેના ફલને નથી ઇચ્છતો, તો તે ભક્ત જે તે અવિનાશી એવું જે ભગવાનનું ધામ તેને પામે છે. માટે જેને સુખિયા થવું હોય તેને તો પોતાનું જે સર્વ તન, મન, ધન તેનો ત્યાગ કરી દેવો. અને જે માયિક સુખ છે

તે તો ભગવાનના ધામ આગલ નરક જેવું છે, માટે નરક તો ત્યાગ કરવા યોગ્ય છે. પણ જ્યાં સુધી જીવને અજ્ઞાન છે ત્યાં સુધી તેમાં માલ માન્યો છે.

જેમ વાલક હોય તે નરકને સુખરૂપ જાણીને ચૂંથે છે અને તેના માવિતર તે નરકને મુકાવે છે ત્યારે તે વાલક રુષ છે. તેને ઘુઘરાદિક વીજાં પદાર્થ આપીને નરકનો ત્યાગ કરાવે છે. અને ડ્યારે પોતે મોટો અને સમજુ થાય ત્યારે તે નરકને તો અડે જ નહીં અને દેહીને ગ્લાની પામે. અને તે તો ઘુઘરાદિક રમકડાં તેનો પણ ત્યાગ કરે. તેમ વાલક જેવા જે અજ્ઞાની જીવ તે નરકરૂપ જે આલોકનાં પંચવિષયના સુખ તેને ભોગવે છે. અને તેને સત્પુરૂપ ત્યાગ કરાવે છે તો તે અજ્ઞાની જીવને માથું વાલ્યા જેવું લાગે છે. પછી તેને ઘુઘરાદિક દેવાદિકના સુખનો લોભ દેખાડીને આલોકનાં સુખનો ત્યાગ કરાવે છે. અને પછી તેને આત્મા, પરમાત્માના સ્વરૂપનું જ્ઞાન કરાવીને દેવાદિકના સુખ ચાર પ્રકારના પ્રલયે કરીને નાશવંત દેખાડીને તેની વાસનાનો ત્યાગ કરાવે છે અને જીવને બ્રહ્મરૂપ કરીને અક્ષરધામને પમાડે છે, ત્યારે જીવ મહાસુખિયો થાય છે. માટે જેને મહાસુખિયા થવું હોય તેને તો જરૂર સંસારના સુખનો ત્યાગ કરવો.”

इति श्रीमुख सिद्धांत १३४ समाप्त ।

૧૩૫. વિષય:—ભગવાનના કાર્ય અને કારણ અવતાર

શ્રીહરિકૃષ્ણાય નમોનમ:—સંવત્ ૧૯૧૯ ના આસો વદ ૧ ને દિવસ મહારાજ શ્રીહરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી પીંપલી મધ્યે ભક્ત વીરજી સ્ત્રીમાને ઘેર ઉગમર્ણે ચાર ઓરડાની ઓશરીમાં ગાદી તકિયે યુક્ત ઢોલિયા

ઉપર વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે સોનેરી કસુંવલ વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં અને પુષ્પના આભૂષણ સર્વે અંગમાં શોભી રહ્યાં હતાં. લલાટને વિષે કકુંનો ચાંદલો કર્યો હતો અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ સંતમંડળ તથા ઘણાક હરિભક્તની સભા ભરાઈને વેઠી હતી.

પછી મહારાજ ઘોળ્યા જે “આલોકમાં એક સત્ય માર્ગ છે અને એક અસત્ય માર્ગ છે. તેમાં સત્ય માર્ગના પ્રવર્તાવનારા સત્પુરુષ છે અને અસત્ય માર્ગના પ્રવર્તાવનારા અસત્પુરુષ છે. તેમાં જો જીવને અસત્પુરુષનો સંગ થઈ જાય તો કામ, લોભ, સ્વાદ, સ્નેહ અને માન તેમાં અને દારૂ, માટી, ગાંજો, તમાકુ, અफीणाદિક અધર્મને વિષે જોડાવીને ભ્રષ્ટ કરે છે. અને તે જીવ નરકમાં જાય છે. અને જો જીવને સત્પુરુષનો સંગ થઈ જાય તો ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય, શીલ, સંતોષાદિક જે રૂઢાં ગુણ તે વૃદ્ધિ પામે અને તે જીવ મહા પવિત્ર થઈને ભગવાનના ધામને પામે.

અને તે સત્પુરુષના અવતાર પણ બે પ્રકારના થાય છે. તેમાં એક તો કારણ અવતાર થાય છે અને એક કાર્ય અવતાર થાય છે. જેમ કોઈક મોટો શાહુકાર હોય તેના વકીલ પરદેશમાં માલ લઈને જાય ત્યારે ત્યાંના મનુષ્ય એમ કહે જે ‘શેઠ આવ્યા છે,’ પણ તે પંડે શેઠ નથી અને એ તો શેઠનું કાર્ય સ્વરૂપ કહેતાં આજ્ઞાકિંત છે, માટે તે શેઠ પણ કહેવાય. અને તે વકીલનાં પણ ઘણાંક ભેદ છે. તે કોઈક વકીલ બે રૂપિયાના મહિનાવાળો હોય, કોઈક પાંચ રૂપિયાના મહિનાવાળો હોય, કોઈક વીસ રૂપિયાના મહિનાવાળો હોય અને કોઈક સો રૂપિયાના મહિનાવાળો હોય. તેમાં જેવું જ્યાં કામ હોય તેને તેવા કામમાં પ્રેરે છે. તે વીસ રૂપિયાનો માલ વહોરવો હોય કે વેચવો હોય કે વીસ રૂપિયાની ઉઘરાણી હોય તો તે કામમાં બે રૂપિયાવાળાને મોકલે. અને સો રૂપિયાનું કામ

હોય ત્યાં પાંચ રૂપિયાવાળાને મોકલે. અને હજાર રૂપિયાનું કામ હોય ત્યાં વીસ રૂપિયાવાળાને મોકલે અને લાખ રૂપિયાનું કામ હોય ત્યાં સો રૂપિયાવાળા વકીલને મોકલે અને કરોડનું કામ પંદે ત્યારે તો પોતે પંદે શેઠ જાય. અને તે સર્વે વકીલ છે તે તો શેઠે જેને જેટલી આજ્ઞા કરી હોય તેટલું તે કામ કરે, પણ તેથી વધારે કામ થાય નહીં. અને જે પંદે શેઠ હોય તે તો ઇચ્છામાં આવે તેમ કરે.

તે તો દૃષ્ટાંત અને તેનું સિદ્ધાંત એ છે જે શેઠને ઠેકાણે તો સર્વ કારણરૂપ એવા જે પરમાત્મા પુરુષોત્તમ ભગવાન તે છે. અને તેના વકીલ-ને ઠેકાણે દેવ, બ્રહ્મા અને પ્રકૃતિપુરુષ સુધીના છે. તેમાં જે રૂપિયાના વકીલને ઠેકાણે તો બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને શીવ છે, પાંચવાળાને ઠેકાણે તો વૈરાજપુરુષ છે, વીસ રૂપિયાવાળા વકીલને ઠેકાણે પ્રધાનપુરુષ છે અને સો રૂપિયાવાળાને ઠેકાણે મૂળ પ્રકૃતિપુરુષ છે. અને જેમ શેઠનો દીકરો હોય તેને ઠેકાણે તો ભગવાનના એકાંતિક સંત અક્ષરરૂપ મુક્ત તે છે. અને જેમ શેઠને લઈને સર્વે વકીલ શેઠ કહેવાય પણ શેઠ કોઈ નથી અને શેઠ તો એક જ છે. તેમ ભગવાન પુરુષોત્તમને લઈને સર્વે ભગવાન કહેવાય પણ ભગવાન વીજો કોઈ નથી અને ભગવાન તો એક જ છે. અને વીજા સર્વે તો એ ભગવાનના ભક્ત છે. અને તેને તો ભગવાને જેટલી આજ્ઞા કરી હોય તેટલું કામ તે થકી થાય, પણ વધારે થાય નહીં. અને સર્વ-કારણરૂપ એવા જે ભગવાન તે તો વ્હાય તેમ કરવાને સમર્થ છે.

જેમ કોઈને માંથે શાહુકારનું લાખ રૂપિયાનું દેવું હોય અને તેને વાળી નાખવું હોય તો વીજા કોઈ વકીલથી વળે નહીં અને પંદે શાહુકાર વાળે તો તત્કાલ તેને માંથેથી દેવું વળી જાય. તેમ જીવને જન્મ-મરણ રૂપી કરજ છે. તેને વાળવું કહેતાં જન્મ-મરણ ટાળવું હોય અને જીવને

આત્યંતિક મોક્ષ આપવો હોય તે તો પરમાત્મા એવા જે સર્વ કારણરૂપ પ્રત્યક્ષ ભગવાન તે થકી જ અપાય છે, પણ વીજા કોઢથી જીવને આત્યંતિક મોક્ષ અપાય નહીં. અને ભગવાન વિના જીવને વીજા તો જેવા જેવા મળે તેટલે તેને યુગાડે અને જેને જે મળે તે પોતાને વિષે જોડાવીને પોત પોતાના લોકમાં લઈ જાય. અને જેમાં જોડાય છે ત્યાં તે જીવનો નિવાસ થાય છે.

જેમ ભરતજી મૃગલીના વચ્ચામાં જોડાણા તો પોતે મૃગ થયા. તેમ જો બ્રહ્માય અવતાર થયો હોય અને તેમાં જે જીવ જોડાય તો તે જીવ બ્રહ્માના લોકને પામે. એવી રીતે વૈરાજ, મહત્ત્વ, પ્રધાનપુરુષ અને પ્રકૃતિ-પુરુષ સુધીના માંથી જેનો અવતાર થયો હોય અને તેમાં જીવ જોડાય તો તેના તેના લોકને જીવ પામે. અને સર્વ કારણ એવા જે પ્રત્યક્ષ ભગવાન તેણે પૃથ્વી ઉપર મનુષ્યાકૃતિનું ધારણ કર્યું હોય અને તેમાં જીવ જે જે જોડાય અથવા ભગવાનના નિર્વાસનિક સંતમાં જોડાય તો તે જીવ માયા પર ઇચ્છું જે અક્ષરધામ તેને પામે. માટે વીજા સર્વેમાંથી પ્રીતિ તોડીને એક ભગવાન અને ભગવાનના સંતમાં જોડાવું. અને જે ભગવાન અને સંતમાં જોડાય અને તે કાંઈ ન સમજતો હોય તો પણ તે જીવ અક્ષરધામને પામે.

જેમ ગોંપી-ગવાળ કાંઈ સમજતા ન હતા અને કાંઈ ભણેલા પણ ન હતા, તો પણ જો સર્વ કારણ એવા જે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન તેમાં જોડાણા તો તે તેના ધામને પામ્યા. અને વાંદરા રામચંદ્રજીને વિષે જોડાણા તો તે પણ તેના ધામને પામ્યા. અને ઋષિ પત્નીયો જો શ્રીકૃષ્ણમાં જોડાણી તો તે પણ ભગવાનના ધામને પામી ગઈ. અને ઋષિ ઘણાં ઢાહ્યા અને ભણેલા હતા પણ જો શ્રીકૃષ્ણમાં ન જોડાણા તો તે દુર્ભાગીયા કહેવાયા. માટે પ્રગટ ભગવાન અને ભગવાનના સંતના સ્વરૂપમાં મન, કર્મ, વચ્ચને

જોડાવું એજ કલ્યાણનું મુખ્ય અવલ સાધન છે. માટે જે તે પ્રકારે :
ભગવાન અને સંતમાં જોડાવું.

અને તે ભગવાન અને સંતમાં ક્યારે જોડાવાય છે ? તો ભગવાન અને પંચવિપયના ત્યાગી એવા ભગવાનના સંત તેનો દેહે કરીને અલંકાર સંબંધ રાખે તો તે થકી ભગવાન અને સંતમાં જોડાવાય છે. કેમકે અલંકાર સંબંધે કરીને જીવને ભગવાન અને ભગવાનના સંત તેને વિષે પ્રીતિ થાય છે. અને પ્રીતિ કરીને ભગવાન અને સંતમાં સદે જે જીવને જોડાઈ જવાય છે, જેમ સંસારમાં જીવમાત્ર જોડાયા છે તે સંસારને નિત્ય અલંકાર સંબંધે કરીને જોડાયા છે. તેમ જો ભગવાન અને ભગવાનના સંતનો જીવ અલંકાર સંબંધ રાખે તો જીવ જરૂર ભગવાન અને સંતને વિષે જોડાય છે. અને તે જીવની મુક્તિ થાય છે. અને જ્યારે જીવ ભગવાન અને ભગવાનના સંતના સ્વરૂપમાં જોડાય છે ત્યારે તેને પંચવિપયની વાસના ટળી જાય છે અને તેને સંસારના સુખમાત્રને વિષે અરુચી થઈ જાય છે.

કેમકે ભગવાનના જેવો કોઈનો શબ્દ નથી અને ભગવાનના જેવો કોઈનો સ્પર્શ નથી, ભગવાનના જેવું કોઈનું રૂપ નથી અને ભગવાનના જેવો કોઈનો રસ નથી, અને ભગવાનના જેવો કોઈનો ગંધ નથી. અને ભગવાન વિના વીજાં જે માયિક પંચવિપયના સુખ છે તે તો પૃથક-પૃથક છે અને નાશવંત છે અને અનંત દુઃખે યુક્ત છે. અને તે માયિક સુખની કેડે અપાર દુઃખ રહ્યાં છે. અને તે સંસારના સુખ ભોગવ્યા પછી પણ સ્વપ્નવત્ થઈ જાય છે, કહેતાં ભોગવ્યા પછી વીજો દિવસ થાય ત્યારે જાણે જે કોઈ દિવસ સુખ ભોગવ્યું જ નથી.

—અને ભગવાનનું સુખ છે તે તો અલંકાર, પૂર્ણ અને અવિનાશી છે. અને ભગવાનના એક શબ્દમાં પાંચે વિપયનું મેળું સુખ આવે છે અને

જીવ પૂરણકામ થઈ જાય છે અને ફરીને કોઈ માયિક સુખ પામવાની ઇચ્છા રહેતી નથી. તે ગોપીયોણ ભગવાનને કહ્યું છે જે ‘હે મહારાજ ! જે દિવસથી તમારા ચરણારવિંદનો સ્પર્શ થયો છે તે દિવસથી સંસારનાં સુખ અમને ધારા દોર જેવા થઈ ગયાં છે. તેમ જે જે જીવ પ્રત્યક્ષ ભગવાન અને સંતને વિષે જોડાય છે તેને માયાનું કાર્ય સર્વે તુચ્છ થઈ જાય છે. અને તે દિવ્ય ઈશ્વરી જે ભાગવતી-તનુ તેને પામે છે. અને તે ભક્ત દેહને મૂકીને ભગવાનના અક્ષરધામને પામે છે. અને દેહમાં છે તો પણ જે ભક્ત પ્રગટ ભગવાન અને ભગવાનના સંતના સ્વરૂપમાં મન, કર્મ, વચ્ચને જોડાણ છે તે તો સ્ત્રી અથવા પુરુષ તે સર્વે ભગવાનના ધામમાં જાય છે.”

इति श्रीमुख सिद्धांत १३५ समाप्त ।

૧૩૬ વિષય-નિર્વિકલ્પ નિશ્ચય થવાની રીત અને મનમાં સારા ઓછા સંકલ્પ કોણ કરાવે છે ?

શ્રી હરિકૃષ્ણાય નમો નમઃ--સંવત્ ૧૯૧૯ના આસોવદ ૩ ને દિવસ મહારાજ શ્રી હરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી પીંપળીમધ્યે ભક્ત કાઢા સ્ત્રીમાને ઘેર ડગમળે બાર ઓરડાની ઓસરીમાં ઢોલિયા ઉપર ગાદીતકિયા વિઠા-વીને વિરાજમાન થયા હતા. શ્વેત શ્વેત અને અંગરસું ધારણ કર્યા હતા અને મસ્તક ઉપર ગુલાબી રંગનો ફેંટો વાંધ્યો હતો. ધોળી શ્વાદર અને ચકમો ભેગા કરીને ઓઢ્યા હતા અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ સાધુ તથા ઘણાક હરિભક્તની સભા ભરાઈને ઘેઠી હતી.

પ્રશ્ન--પછી મહારાજ વોલ્યા જે “આજ તમે હરિભક્તો માંહોમાંહે પ્રશ્ન-ઉત્તર કરો.” પછી ટાકોર કરસનસંગે શાહ કાઢા ભક્તને પ્રશ્ન પૂછ્યું જે “એક તો ભગવાનના સ્વરૂપનો નિશ્ચય કેમ થાય ? અને વીજું ભગવાનના માર્ગ થકી કોઈ દિવસ કેમ પાછું પહોંચ નહીં ? તે કહો.”

પછી કાઢો ભક્ત ઘડીએક વિચારી રહ્યા અને પછી કહ્યું જે “ભગવાનના સ્વરૂપનો નિશ્ચય તો બુદ્ધિએ કરીને થાય છે. તે જેને બુદ્ધિ હોય તે પ્રગટ ભગવાન અને સંતના મુખ થકી વાત સાંભળીને એમ નિશ્ચય કરે જે ‘આવું માયા પર જ્ઞાન કોઈ પાસે નથી.’ અને તે જ્ઞાન સાંભળીને પોતાને પંચવિપયની વાસના ઓછી થતી જાય અને પોતાના અંતરમાં દિવસે દિવસે શાંતિ થતી જાય, ત્યારે એમ જાણીએ જે ભગવાન છે. કેમ કે ભગવાન વિના વીજા કોઈના જ્ઞાને કરીને વાસના ટળે નહીં અને અંતરમાં શાંતિ પણ થાય નહીં. માટે એમ બુદ્ધિએ કરીને નિશ્ચય થાય છે.

અને ભગવાનના માર્ગ થકી કેમ પડાય નહીં ? તો શાસ્ત્રે કરીને ભગવાનને જાણ્યા હોય જે તે ભગવાન ગમે તેવા ચરિત્ર કરે અને પ્રગટ ભગવાન સમર્થપણે વર્તે અથવા અસમર્થપણે વર્તે તો પણ તેને જોડીને ભગવાનના માર્ગ થકી પડે નહીં, કેમ કે ભગવાનના સર્વે ચરિત્ર શાસ્ત્રમાં લખ્યાં છે. માટે શાસ્ત્રે કરીને ભગવાનને જેણે જાણ્યા હોય તે ભગવાનના માર્ગ થકી કોઈ રીતે પડે નહીં, એમ જણાય છે.”

પછી કરતનસંગજીએ કહ્યું જે “ઉત્તર તો થયોં સ્વરો પણ થોડો ફેર રહ્યો છે. અને આવી રીતે સમજે તો ભગવાનનો નિશ્ચય થાય અને ભગવાનના માર્ગ થકી પડાય નહીં જે ‘એક તો ધર્મમાં દૃઢ રહેવું અને પોતાને આત્મારૂપ માનવું અને વૈરાગ્ય પણ દૃઢ રાખવો અને દેહ અને દેહના સંબંધીમાં પ્રીતિ રાખવી નહીં. અને પ્રત્યક્ષ ભગવાન અને ભગવાનના સાધુમાં અતિશય પ્રીતિ રાખવી અને ભગવાનનો મહિમા વધુ સમજવો અને ભગવાનની આજ્ઞા લેશ માત્ર લોપવી નહીં.’ એટલા ગુણ જેમાં હોય તેને ભગવાનના સ્વરૂપનો નિશ્ચય થાય અને તે ભગવાનના માર્ગ થકી પડે નહીં.”

પછી મહારાજ વોલ્યા જે “વે જળના ઉત્તર તો દિશા ઉપર છે. પળ હવે અમે તેના ઉત્તર કરીએ તે સાંભળો જે ભગવાનના સ્વરૂપનો નિશ્ચય તો ભગવાન વતે જ થાય છે. જેમ હીરો તો હીરાએ કરીને જ વિંધાય છે અને મણિએ કરીને મણિ વિંધાય છે. તેમ ભગવાનના સ્વરૂપનો નિશ્ચય તો ભગવાન વતે જ થાય છે. કેમ કે પ્રગટ ભગવાન હોય ત્યારે જ નિશ્ચય થાય છે, પળ પ્રગટ ન હોય ત્યારે કોનો નિશ્ચય કરવો ?

જેમ કેરીનો સ્વાદ લેવો હોય ત્યારે કેરી હોય તો જ કેરીનો સ્વાદ લેવાય, પળ તે વિના કેરીનો સ્વાદ આવે નહીં. તેમ પ્રગટ ભગવાન પૃથ્વી ઉપર હોય ત્યારે જ તેના સ્વરૂપનો નિશ્ચય થાય છે તથા તે પ્રગટ ભગવાનના નિશ્ચયવાળા એવા જે ભગવાનના એકાંતિક સાધુ તેના સમાગમે કરીને પળ ભગવાનનો નિશ્ચય થાય છે. તે પૂર્વે પળગોપી, ગોવાલ, વાંદરાદિક જેને જેને પ્રગટ ભગવાન મળ્યા છે તેને જ નિશ્ચય થયો છે. માટે ભગવાન થકી જ ભગવાનનો નિશ્ચય થાય છે.

અને ભગવાનના માર્ગ થકી પડાય નહીં તેનો એ ઉપાય છે જે ભગવાનના નાનાં મોટાં વચન તેને કોઈ દિવસ લોપે નહીં અને નિરંતર ભગવાનના વચન ઉપર ચટક રહે. અને કેશ માત્ર વચન લોપાય તો અંતરમાં અતિશય પરિતાપ થાય અને તેનું સત્કાલ પ્રાયશ્ચિત્ત કરે ત્યારે નિરાંત થાય, એવું જેને વર્તાતું હોય. તેને ભગવાનના માર્ગ થકી કોઈ દિવસ પડાય નહીં. એ તમારા પ્રાંતાના ઉત્તર છે.”

પ્રશ્ન:—પછી ગામ ધોલેરા જેને વેત્તી દેવશંકરે મહારાજને પ્રશ્ન પૂછ્યું જે “મનમાં એક એવો સંકલ્પ નાય જે પાપ કરીએ. અને વળી વીજો એવો સંકલ્પ થાય જે પાપ તો ન કરવું અને પરમેશ્વર ભજવા. માટે તે પાપ કરવું કહે છે તે કોણ હશે? અને પાપ ન કરવું એમ કહે છે તે કોણ હશે ? તે કહો.”

પછી મહારાજ બોલ્યા જે “એક દૈવી માયા છે અને એક આસુરી માયા છે, તે બે પ્રકારની માયા અનાદિની છે. તેમાં ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય, ભક્તિ, શીઠ્ઠ, સંતોષ, દયા, ક્ષમા, તથા નિષ્કામ, નિર્લોભ, નિઃસ્વાદ, નિઃસ્નેહ અને નિર્માન ઇ આદિક જે રૂઢા ગુણ તે દૈવી સંપત્તિના ગુણ છે. અને કામ, લોભ, સ્વાદ, સ્નેહ, માન, દંભકપટ, હિંસા, ક્રોધ, આદિક જે દુષ્ટ ગુણ તે આસુરી સંપત્તિના ગુણ છે. તેમાં ધર્મ, જ્ઞાન વૈરાગ્યાદિક ગુણ જેને વિષે વર્તતા હોય તે દૈવી જીવ કહેવાય છે અને કામ, લોભાદિક દોષ જેને વિષે વર્તતા હોય તે આસુરી જીવ કહેવાય છે.

અને બે પ્રકારની માયા કારણપણે વીજરૂપે તો સર્વે જીવોને વિષે રહી છે પણ વહારથી જો કામ લોભાદિકને વિષે વર્તનારા ઇવા જે આસુરી જીવ તેનો સંગ થઈ જાય તો મનમાં પાપ કરવાના સંકલ્પ વૃદ્ધિ પામે છે. અને વહારથી ધર્મ, જ્ઞાનાદિકને વિષે વર્તતા ઇવા જે દૈવી ભગવાનના સંત તેનો સંગ થાય ત્યારે પાપ થકી પાછા વળીને પરમેશ્વર ભજવામાં શ્રદ્ધા થાય છે. અને આ જીવે જગતમાં કેટલાક આસુરીના શબ્દ સાંભળ્યા છે અને કેટલાક દૈવીના શબ્દ સાંભળ્યા છે. તે વેના શબ્દરૂપી વીજ અંતઃકરણમાં ભરાણાં છે. અને ડ્યારે વહારથી આસુરીનો સંગ થાય છે ત્યારે અંતઃકરણમાં આસુરીના શબ્દરૂપી વીજ તે વૃદ્ધિ પામે છે અને ત્યારે અધર્મને વિષે પ્રવર્તાય છે. અને વહારથી દૈવીનો સંગ થાય છે ત્યારે પાપથકી ભય પમાય છે અને પરમેશ્વર ભજવામાં પ્રીતિ થાય છે.

માટે જેને પોતાના આત્માનું રૂઢું કરવાની ઇચ્છા હોય તેણે અધર્મી ઇવા જે આસુરી જીવ તેનો સંગ કોઈ દિવસ કરવો નહીં, અને ધર્મવાળા અને ભગવાનના ભક્ત ઇવા જે દૈવી જીવ તેનો નિત્ય પ્રત્યે સંગ કરવો અને ઇવી રીતે આસુરીના સંગનો ત્યાગ કરીને દૈવીનો સંગ કરે છે તેને

ધર્મ, જ્ઞાનાદિક ગુણ વૃદ્ધિ પામે છે અને કામ, લોભાદિક દોષ તેના વીજ નાશ પામી જાય છે. અને તેને અંતઃકરણમાં પ્રકાશ થાય. પછી તેને સાચા સત્પુરુષ ઓળખાય ત્યારે તે થકી આત્યંતિક જ્ઞાનને પામીને તે ભગવાનના અવિનાશી ધામને પામે છે.”

इति श्रीमुख सिद्धांत १३६ समाप्त ।

૧૩૭ વિષય :-અહિંસા-ધર્મનું સાચું રૂપ અને ભક્તની અને અસુરની મુક્તિમાં ભેદ

શ્રીહરિકૃષ્ણાય નમોનમ:-સંવત્ ૧૯૧૯ ના આસો વદ ૪ ને દિવસ મહારાજ શ્રીહરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી પીંપલી મધ્યે ભક્ત કાલા સ્ત્રીમા-ને ઘેર ઉગમળે વાર ઓરડાની ઓશરીમાં ગાદી તકિયા નખાવીને વિરા-જમાન થયા હતા. સર્વે જરિયાની વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં અને કંઠમાં પુષ્પના હાર ધારણ કર્યા હતા. પાઘમાં વે કોરે તોરા લટકતા હતા અને વે કાન ઉપર પુષ્પના ગુચ્છ ઘોસ્થા હતા. લલાટને વિષે કકુંનો ચાંદલો કર્યો હતો અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ સાધુ તથા ઘણાંક હરિ-ભક્તની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

પ્રશ્ન :-પછી મહારાજની સંધ્યા આરતી, ધૂન, સ્તુતિ કરીને હરિજન સર્વે બેઠા. પછી મહારાજ વોલ્યા જે “આજ તો એક પ્રશ્ન અમે સાધુને પૂછીએ છીએ જે જગતને વિષે કેટલાક પાપ કરે છે અને કેટલાક પુન્ય કરે છે, તે એ પાપ અને પુન્ય તે નાશ પામે કે ન નાશ પામે ? તે કહો.” પછી ધર્માનંદ સ્વામીએ કહ્યું કે “નાશ પામે છે.” પછી મહારાજ વોલ્યા જે “એ ઉત્તર ધરો પણ તે પાપને તત્કાલ નાશ કરે એવું કયું પુન્ય હશે ? અને જીવે અનંત પુન્ય કર્યાં હોય તે પુન્યને તત્કાલ નાશ કરે એવું કયું પાપ હશે ? અને વળી એક એવું પુન્ય છે જે તે પુન્ય પાછું નાશ પામતું

નથી અને એક એવું કયું પાપ છે જે તે પાપ પાતું નાશ પામતું નથી, તેનો ઉત્તર જેને જેમ આવડે તેમ કહો.”

પછી અક્ષરમુક્તાનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે “જીવે ઘીજાં અનંત પાપ કર્યાં હોય તો પણ તેને પ્રત્યક્ષ ભગવાન અને તેના સંત તેનો ગુણ આવે તો તેના સર્વે પાપ તત્કાલ નાશ પામી જાય અને તે જીવ પરમ પવિત્ર થઈને ભગવાનના ધામનો અધિકારી થાય છે, અને તે પુન્ય પાતું કોઈ કાલે નાશ પામતું નથી. અને જીવે ઘીજાં અનંત પુન્ય કર્યાં હોય અને તેને જો પ્રત્યક્ષ ભગવાન અને તેના સંત તેનો અવગુણ આવે તો તેનું પુન્ય સર્વે વળીને ભસ્મ થઈ જાય અને એના અવગુણનું એવું પાપ લાગે જે તે પાપ કોઈ કાલે નાશ પામે નહીં.”

પછી મહારાજ બોલ્યા જે “એનો એજ ઉત્તર છે. પણ હવે હું તે જ વાતની પુષ્ટિ કરું છું જે કોઈ એમ કહેશે જે ભગવાનના ગુણ લીધામાં એવડું શું પુન્ય થતું હશે ? અને અવગુણ લીધામાં એવડું વધું શું પાપ લાગતું હશે ? જે સર્વે પાપ અને પુન્ય તત્કાલ નાશ પામી જાય ? તો તેનું એમ છે જે જેને પ્રત્યક્ષ ભગવાનના ગુણ આવે છે તે તો એમ સમજે છે જે ‘ભગવાનના જન્મ અને કર્મ અને ભગવાનના જે જે ચરિત્ર તે દિવ્ય છે અને અલૌકિક છે.’ એમ જાણીને તે પ્રત્યક્ષ ભગવાન અને તેના સંત તેને વિષે પ્રીતિપૂર્ણ કરીને જોડાઈ જાય છે. પછી તે ભગવાન અને સંત તેને વિષે જોડાય છે ત્યારે તેમના ગુણ તેમાં આવે છે.

જેમ જે અગ્નિમાં જોડાય છે તો તેનું શીતલપણું મટીને તપ્તવા લાગે છે. અને જે જલમાં જોડાય છે તો તેનું તપતપણું મટીને શીતલ થાય છે. તેમ જે ભગવાન અને સંત તેના ગુણ અને ચરિત્ર તેને દિવ્ય જાણીને ભગવાન અને સંતમાં જોડાય છે તો તે પણ દિવ્યરૂપ થઈ જાય છે અને

તેને વિષેથી માયા ટળી જાય છે. પછી તેને વિષે ઉત્કૃષ્ટ એવી જે ભક્તિ તે ઉદય થાય છે.

અને જે પ્રત્યક્ષ ભગવાન અને ભગવાનના સંત તેની જે ભક્તિ છે તે તો અનંત પાપને નાશ કરે એવી છે. તે જેને પ્રત્યક્ષ ભગવાન અને સંતનો ગુણ આવે છે તેનું એજ લક્ષણ છે જે જેને ગુણ આવે તેના इन्द्रियो, ઇન્દ્રિયો, ઇન્દ્રિયો અને જીવ તે ભગવાન અને ભગવાનના સંતની સેવામાં જોડાય છે. અને પ્રત્યક્ષ ભગવાન અને સંતની સેવા છે તે તો અક્ષરધામમાં જવાનો ધક્કો ધોરંધર માર્ગ છે. તે સારુ ભગવાન પણ પોતાની સેવા કરાવવા સારુ મનુષ્ય જેવા સજાતિ થાય છે અને સજાતિ થઈને ભક્તજન પાસે સેવા કરાવે છે. અને તે સેવા કરીને જીવના અનંત જન્મના જે પાપ તે નાશ પામી જાય છે અને તે જીવ ભગવાનના ધામને પામે છે.

—મોટે પ્રત્યક્ષ ભગવાન અને ભગવાનના સંતનો ગુણ લેવો એજ સર્વે પાપને તત્કાલ નાશ કરવાનો ઉપાય છે. અને પ્રત્યક્ષ ભગવાન અને સંતનો ગુણ લેવાય તેનું એવું પુન્ય થાય છે જે તે પુન્ય કોઈ કાલે પાછું નાશ પામે જ નહીં. કેમકે પ્રત્યક્ષ ભગવાન અને સંતનો ગુણ લીધા થકી તો ભગવાનના અક્ષરધામમાં જવા રૂપી પુન્ય થાય છે. તે અક્ષરધામમાં જે ગયો તે પાછો આ પૃથ્વી ઉપર આવતો નથી અને તે તો અવિનાશી સુખને પામે છે. તે પણ ગીતામાં કહ્યું છે જે ‘ભગવાનના અક્ષરધામમાં ગયો તે પાછો આવતો નથી.’

—અને વીજાં અનંત પુન્ય કર્યા હોય અને તેને દેવલોકમાં જવાનું હોય અથવા પ્રકૃતિપુરુષના લોક સુધી જવાનું હોય અથવા પરોક્ષપણે ભગવાનની સૂઝે ઇટલી ભક્તિ કરી હોય કે વૈરાગ્ય પામીને સંસારનો ત્યાગ કરીને મેલ લીધો હોય અને અનંત જપ, તપ, તીર્થ, વ્રત, દાન,

યજ્ઞાદિક ઘણાંક શુભ કર્મ કર્યાં હોય પણ જો તેને પ્રત્યક્ષ ભગવાન અને સંતનો અવગુણ આવે તો તેના સર્વે શુભ કર્મ કરવા રૂપ જે પુન્ય તે તત્કાલ નાશ પામી જાય છે.

—કેમકે ભગવાન પ્રગટ થાય છે તે તો પોતાની સેવા કરાવીને અનંત જીવોના પાપ નાશ કરવા સારુ અને અનંત જીવોએ પોતાના કલ્યાણને અર્થે શુભ કર્મ કર્યાં હોય તેને પણ પોતાની સેવા કરાવીને અક્ષરધામમાં લઈ જવા સારુ ભગવાન પ્રગટ થાય છે, તે સેવા તો ન કરી અને ઝલટો અવગુણ લીધો માટે તેને ઇવું પાપ લાગે છે જે તે પાપ કોઈ કાલે નાશ પામતું નથી. અને તે પાપે કરીને તેના શુભ-કર્મ કરવા રૂપ જે સર્વે પુન્ય માત્ર તે તત્કાલ નાશ પામી જાય છે.

જેમ કોઈક મોટો રાજા હોય અને તે મહેરબાની કરીને પોતાના મુલકમાં જાય જે ‘મારા રાજ્યમાં જે મારી વસ્તી છે તેને મોજ આપું અને સર્વેને સુખિયા કરું,’ એમ જાણીને વસ્તી દુઃખ ન પામે તે સારુ બે ચાર માણસ ભેગા લઈને પોતાના ગામોમાં ચોરો હોય ત્યાં જઈને ઉતરે અને પછી સર્વે વસ્તીને તેડાવીને કહે જે ‘અમે તમારા રાજા છીએ માટે તમને સર્વેને સુખિયા કરવા આવ્યા છીએ, તેજેને જે જોઈએ તે માગો; તેને હું કામલમાં લેખ કરી આપું, તે મારે ઘેર જઈને મોકલાવીશ. અને જે ગુનેગાર બંદીખાને હોય તેને અમારી પાસે લાવો અને તેને બંદીખાનેથી મુકાવીએ અને તેને સૌના વરાવર સુખિયા કરીએ.’ એમ રાજાએ કહ્યું ત્યારે જે ઢાહ્યા અને વિવેકી હતા તેણે તો એમ જાણ્યું જે ‘આપણે સુખ આપવા આવ્યા છે માટે આપણે જે જે ઇચ્છામાં આવે તે માગો.’ એમ સમજીને જેને જે ઇચ્છા હતી તે માગ્યું અને તે રાજાની હેતે કરીને સેવા કરી. અને જે મૂર્ખ અને અલ્પજ્ઞ હતા તેણે તો કાંઈ માગ્યું નહીં અને રાજાનું સન્માન પણ

આપશે કે નહીં આપે ?' પછી જેને રાજાના ગુણની યાદ છે તે કહે જે 'રાજા તો વધુ મોજી છે. તે પોતાના દ્રેષી હતા તેને પણ વેઠા વેઠા વચ્ચે અને રોટલા આપે છે તો તું ચાકરી કરીશ તો તને કેમ નહીં આપે ? જરૂર આપશે જ.' તેમ પામર એવા જે અજ્ઞાની જીવ જેને ભગવાનના માહાત્મ્યની યાદ નથી તેને વિશ્વાસ અણાવવા સારુ શાસ્ત્રમાં પોષણ વચ્ચે છે જે 'ભગવાન તો અધમ ઉદ્ધારણ અને પતિત-પાવન છે જે રાવણ, હિરણ્યકશિપુ અને શિશુપાલ આદિક અસુરે ભગવાનનો દ્રોહ કર્યો તો પણ ભગવાને તેને મુક્તિ આપી, તો જે પ્રીતિ કરીને ભગવાનની સેવા કરશે તેને ભગવાન કેમ મુક્તિ નહીં આપે ? આપશે જ.' એમ કહીને જીવોને ભગવાનની ભક્તિ કરાવીને અચંદ્ર સુખ પમાડવા કહ્યું છે.

—પણ ભક્તની મુક્તિમાં અને અસુરની મુક્તિમાં ઘણો ભેદ છે. જેમ એક રાજાના ઢોલિયાનો ચાકર અને એક રાજાનો દ્રેષી કેદમાં પડ્યો હોય તે વેચના સુખમાં કેટલો ભેદ છે ? તેમ ભગવાનના ભક્તના સુખમાં અને અસુરના સુખમાં ભેદ છે. અને એ અસુરના કરતાં તો જન્મ-મરણને પામતો એવો જે જીવ તે તો કોઈક દહાડે રચડતાં રચડતાં પ્રગટ ભગવાન કે ભગવાનના સંત તેનો જોગ થશે ત્યારે તેની ભક્તિ કરીને ભગવાનના ધામને પામશે. પણ જે અસુર છે તેને તો પ્રગટ સત્પુરુષના દ્રોહના પાપનું ફળ જે 'વ્રહ્મ-સુપુત્રિમાં લીન થવું' તેનો કોઈ દિવસ છૂટકો થતો નથી. માટે પ્રગટ ભગવાન અને સંતનો ગુણ લેવો તે જેવું વીજું કોઈ મોટું પુણ્ય નથી અને પ્રગટ ભગવાન અને સંતનો અવગુણ લેવો તે જેવું વીજું કોઈ મોટું પાપ નથી.

—તે સારુ સહજાનંદ સ્વામીએ પણ શીક્ષા-પત્રમાં લખ્યું છે જે "અહિંસા-ધર્મ છે તે સૌથી મોટો ધર્મ છે." તે અહિંસા ધર્મ તે શું ? તો

મન, કર્મ, વચને કરીને કોઈ જીવને દુભાવવો નહીં. ત્યારે કોઈ જીવને દુભાવવો નહીં તો કોઈ મોટા પુરુષ કહેવાતા હોય તેને તો દૂભવાય જ કેમ ? ન જ દૂભવાય. અને વઢી સહજાનંદ સ્વામીએ વચનામૃતમાં કહ્યું છે જે તે પોતે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનની પૂજા કરીને નિત્યે પાંચ દંડવત કરતા હતા અને એક દિવસ છ દંડવત કર્યા ત્યારે શુકમુનિએ કહ્યું જે ‘નિત્યે તમે પાંચ દંડવત કરતા, આજ છ દંડવત કેમ કર્યા ?’ ત્યારે સહજાનંદ સ્વામીએ કહ્યું છે જે ‘અમે નિત્યે તો ભગવાનને એમ કહેતા જે અમારા કામાદિક શત્રુ નાશ કરજો. અને આજ તો અમને એમ વિચાર થયો જે જાણે અથવા અજાણે ભગવાનના સંતનો મને, વચને કે દેહે કરીને દ્રોહ થઈ ગયો હોય તો તે અપરાધને માફ કરવા સારું એક દંડવત વધારે કર્યો છે. કેમકે વીજાં પાપનો કોઈ કાળે છૂટકો થાય પણ ભગવાન કે ભગવાનના સંત તેના અપરાધના પાપનો કોઈ કાળે છૂટકો થતો નથી.’

—અને વઢી જૈનમતના શાસ્ત્રમાં પણ લખ્યું છે જે ‘જીવમાત્ર પાસે નિત્ય ક્ષમા માગવી જે જાણે-અજાણે કોઈ જીવનો દ્રોહ થઈ ગયો હોય તો તે અપરાધને માફ કરજો.’

માટે એવી રીતે સર્વે જીવોનો ગુણ લેવાનો સ્વભાવ હોય તો કોઈ મોટા પુરુષ-ભગવાન કે ભગવાનના સંત હોય તેનો પણ ગુણ લેવાય અને તેનો ગુણ લેવા થકી આત્માનું કલ્યાણ થાય. અને જો અવગુણ લેવાનો સ્વભાવ હોય તો તેને પ્રત્યક્ષ ભગવાન અને ભગવાનના સંત તેનો પણ અવગુણ લેવાય અને તે પ્રત્યક્ષ ભગવાન અને તેના સંતના દ્રોહે કરીને તો આત્માનું અતિશય મુંડુ થાય છે. માટે જેને પોતાના આત્માનું રૂઢું કરવાની ઇચ્છા હોય તેણે તો કોઈનો અવગુણ ન લેવો અને સર્વેનો ગુણ

જ લેવા, તો તેને કોઈક દિવસ પ્રગટ ભગવાન અને ભગવાનના સંત મઝશે ત્યારે તે જીવનું કલ્યાણ થશે. તે સારુ પ્રત્યક્ષ સત્પુરુષનો અવગુણ કોઈ કાલે લેવો જ નહીં. અને જે તે પ્રત્યક્ષ ભગવાન અને સંતનો અવગુણ લે છે તે જેવો કોઈ પાપી નથી અને તે જેવો કોઈ નીચ અને દુષ્ટ નથી. માટે પ્રત્યક્ષ ભગવાન અને ભગવાનના સંતનો અવગુણ લે છે તે જેવો કોઈ પાપી નથી. અને પ્રગટ ભગવાન અને સંતનો ગુણ લે છે તે જેવો કોઈ પુન્યવાન નથી.

—અને જે પ્રગટ ભગવાન અને સંતનો ગુણ લે છે તેને જ અહિંસા—ધર્મ સંપૂર્ણ પાઢ્યો છે. અને જે પ્રગટનો અવગુણ લે છે અને તેને વીજા અનંત અહિંસા—ધર્મ પાઢ્યા હોય તે સર્વે ધર્મ તેના મિથ્યા છે, કેમકે જેના સારુ અહિંસા—ધર્મ પાઢતા હતા તેની જ હિંસા કરી માટે તેના અહિંસા—ધર્મ તે સર્વે મિથ્યા છે.”

इति श्रीमुख सिद्धांत १३७ समाप्त ।

૧૩૮ વિષય:—સુખદુઃખનું કારણ

શ્રીહરિકૃષ્ણાય નમોનમઃ—સંવત્ ૧૯૧૯ ના આસો વદ ૬ ને દિવસ મહારાજ શ્રીહરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી પીંપઢી મધ્યે ટાકોર કરસન-સંગજીના દરવારમાં ઉગમળે વાર ઓરઢાની ઓશરીમાં હિંડોઢાઢાટ ઉપર વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે જરિયાની વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતા અને કંઠમાં પુષ્પના હાર ઘળાક શોભી રહ્યા હતા. પાઘમાં વે કોરે પુષ્પના તોરાલટ-કતા હતા અને વે કાન ઉપર પુષ્પના ગુચ્છ ધારણ કર્યા હતા. લલાટને ત્રિવે કંકુનો ચાંદલો કર્યો હતો અને સંધ્યા આરતી થયા પછી પોતાના

મુખારવિંદની આગલ સાધુ તથા દેશ દેશના હરિભક્તની સભા ભરાઈને વેઠી હતી.

પછી મહારાજ વોલ્યા જે “સર્વે સાંભલો એક વાર્તા કરવી છે જે આ જગતમાં કેટલાક જીવ સુખ માને છે અને કેટલાક દુઃખ માને છે. તે સુખ શું છે ? અને દુઃખ શું છે ? તો જીવ જે તે મનનેગમતું ભોગવે તેને સુખ માને છે અને મનને અણગમતું ભોગવવું પડે તેને દુઃખ માને છે. હવે તે દુઃખ અને સુખ સાથી થાય છે ? તો બુદ્ધિને વિપેક્ષદ્વિગુણ આવે કરીને સુખ થાય છે અને બુદ્ધિને વિપેક્ષદ્વિગુણ આવે કરીને દુઃખ થાય છે.

જેમ આ લોકમાં વિશાળ બુદ્ધિવાળા હોય છે તે વેઠા વેઠા વગર દાંડા કોઈક રાજાની ચાકરી કરીને હુકમ ચલાવતા થકા કોઈક સો રૂપિયાનો મહિનો ખાય છે. અને કોઈક પાંચસો રૂપિયાનો મહિનો લે છે અને કોઈક હજાર રૂપિયાનો મહિનો ખાય છે. અને જેની મંદબુદ્ધિ હોય તે ઘણોક દાંડા કરે ત્યારે માંડ માંડ પેટ ભરાય. અને કોઈક ક્ષેત્રમાં ચાકર રહીને રાત દહાડો ટાઢ-તડકાનું સહન કરીને વરસ દહાડા સુધી દાંડા કરે ત્યારે વીસ કે પચીસ રૂપિયા પામે અને મહા હેરાન થાય છે. તેમ પરલોકમાં પણ જેની સદ્ગુણે ભરેલી બુદ્ધિ હોય તે સુખને પામે છે. અને જેની દુર્ગુણે ભરેલી બુદ્ધિ હોય તે દુઃખને પામે છે.

—તે બુદ્ધિમાં દુર્ગુણ અને સદ્ગુણ સાથી આવે છે ? તો પંચવિષયના રાગીને દેહાભિમાની એવા જે અસત્પુરુષ તેને સંગે કરીને બુદ્ધિમાં દુર્ગુણ આવે છે. અને પંચવિષયના ત્યાગીને નિર્વાસનિક અને જેને કોઈ જાતનો અહં-મમત્વ ન હોય એવા જે ભગવાનના એકાંતિક સંત અથવા પ્રત્યક્ષ પરમાત્મા ભગવાન તેના સંગ થકી બુદ્ધિને વિપેક્ષદ્વિગુણ આવે છે. અને જેને બુદ્ધિમાં સદ્ગુણ આવ્યા હોય તેને અંતઃકરણમાં પ્રકાશ થાય છે. પછી તે સત્ય અને અસત્યને સાક્ષાત્કાર દેશે જે માયા તે અસત્ય છે

અને આત્મા તે અવિનાશી છે. અને ભગવાન આત્માના આધાર છે. તે એમ જ્ઞાને કરીને એ સર્વેના સ્વરૂપને સાક્ષાત્કાર દેશે.

જેમ અંધારા ઘરમાં દીવો કરે ત્યારે સર્વે વસ્તુ દેખાય છે. પછી જે વસ્તુ સત્ય અને સુખદાયી હોય તેનું ગ્રહણ કરાય છે. અને જે વસ્તુ દુઃખદાયી હોય તેનો ત્યાગ કરાય છે. તેમ જેને જ્ઞાન થાય એ એમ જાણે જે માયા છે તે દુઃખની આપનારી છે અને કોટી કલ્પ થયા જીવને જન્મ મૃત્યુને પમાડનારી છે. અને વઢી સ્વપ્નવત્ છે. જેમ સ્વપ્નમાં અનંત પદાર્થ દેખાય તો પળ તે મિથ્યા છે. તેમ મૂઆ પછી એકે પદાર્થ સાથે આવતું નથી. જેમ જ્ઞાંજીવાના જલ દેખાય તો પળ જલ વસ્તુ ગતે નથી તેમ માયાના પદાર્થ અજ્ઞાને કરીને દેખાય છે પળ માયા મિથ્યા છે. એમ જાણીને તેની વાસનાનો ત્યાગ કરે છે. અને પોતાને દેહથી નોંખો આત્મા માને છે.

તે આત્મા કેવો છે ? તો સુખરૂપ છે, અવિનાશી છે, ચૈતન્ય છે, જ્ઞાનરૂપ છે, પ્રકાશવાન છે અને વ્યાપક છે. એવોજે આત્મા તેને પોતાનું સ્વરૂપ માનીને એ આત્માના આધાર એવા જે પ્રત્યક્ષ પરમાત્મા ભગવાન તેને વિષે પ્રીતિ કરે છે. તે પરમાત્મા કેવા છે ? તો આ પચાસ કરોડ યોજન પૃથ્વી છે તે એક લોક કહેવાય, અને એવા એવા ચૌદ લોકનું એક બ્રહ્માંડ કહેવાય. અને એવાં એવાં અનંત કોટી બ્રહ્માંડ અણુંની પેઠે ઉઠે છે જેના એક રોમના ધાડાને વિષે એવા જે સર્વાત્મા—બ્રહ્મ અક્ષર છે અને તે અક્ષરના આધાર પરમાત્મા છે. અને એવા પરમાત્માને ભજી ભજીને અનંતકોટી મુક્ત તે જ્ઞાનને પામીને સર્વાત્મા એવા જે અક્ષરબ્રહ્મ તે જેવા થાય છે. અને પરબ્રહ્મની સેવામાં અખંડ રહે છે.

એવા જે પરબ્રહ્મ પુરુષોત્તમ ભગવાન તે જે કૃપા કરીને અનંત જીવોને જ્ઞાન આપવા સારુ મનુષ્યાકૃતિનું ધારણ કરે છે. ‘તે જ ભગવાન આજ

મને સાક્ષાત્કાર મળ્યા છે ' એમ જાણીને તે ભગવાનની ભક્તિ કરીને અભયપદને પામે છે. અને જે જીવ અસત્પુરુષનો સંગ કરે છે તે જીવ આલોકમાં મહાદુઃખને પામે છે અને મરીને પરલોકમાં અપાર કષ્ટને ભોગવે છે. માટે જેને સુખિયા થવું હોય તેણે અસત્પુરુષ ઇવા જે કામી, લોભી, સ્વાદી, માની, ક્રોધી, તેના સંગનો ત્યાગ કરીને સદ્ગુરુ ઇવા જે નિષ્કામી નિર્લોભી, નિઃસ્વાદી, નિર્માની સંત તેનો સંગ કરવો.

તે ઇવા સદ્ગુરુ ક્યાં હોય ? તો જ્યાં આત્યંતિક જ્ઞાનના આપનારા ઇવા જે પરમાત્મા ભગવાન તે પ્રત્યક્ષ હોય ત્યાંજ ઇવા સદ્ગુરુ હોય પણ પ્રત્યક્ષ ભગવાનના જ્ઞાન વિના પંચવિષયના ત્યાગી સંત હોય જ નહીં. જેમ આંવા વિના કેરી થાય જ નહીં તેમ પ્રત્યક્ષ ભગવાનના જ્ઞાન વિના પંચવિષયના ત્યાગી સંત હોય જ નહીં. માટે પંચવિષયના ત્યાગી અને નિર્વાસનિક ઇવા જે સદ્ગુરુ તેને ઓછાંથી તેનો સંગ કરવો. અને જે ઇવા સદ્ગુરુનો સંગ કરે છે તે જીવ મહા અલૌકિક સુખને પામશે."

इति श्रीमुख सिद्धांत १३८ समाप्त ।

૧૩૯ વિષય :- પ્રત્યક્ષ ભગવાનને જાણવાની રીત

શ્રીહરિકૃષ્ણાય નમોનમ:-સંવત્ ૧૯૧૯ ના આસો વદ ૭ને દિવસ મહારાજ શ્રીહરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી પીંપલી મધ્યે ઠાકોર ફરસન-સંગજીના દરવારમાં ઉગમણાં ધારના ઓરહાની ઓશરીમાં હિંડોલાઘાટ ઉપર વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં અને મસ્તક ઉપર શુભાવી રંગનો ફેંટો વાંધ્યો હતો. ધોળી ચાદર અને લાલ ચકમો ઓઢ્યા હતા અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ મુનિમંડલ તથા ઘણાક હંરિભક્તની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

પ્રશ્ન:-પછી ગામ પછમનાગઢવી અલુપ્પ પ્રશ્ન પૂછ્યું જે “હે મહારાજ તમને કેટલાક મનુષ્ય છે તે તો સાક્ષાત્કાર ભગવાન જાણે છે અને કેટલાક મનુષ્ય તો તમને વીજા મનુષ્ય જેવા દેખે છે તેનું કેમ હશે ? તે કૃપા કરીને કહો.” પછી મહારાજ વોલ્યા જે “સાંભળો એનો ઉત્તર કરીએ જે વે પ્રકારની જીવની દૃષ્ટિ છે, તેમાં એક અંતરદૃષ્ટિ છે અને એક વહારદૃષ્ટિ છે. તેમાં જે અંતરદૃષ્ટિવાળા છે તે અમને ભગવાન જાણે છે અને જે વહારદૃષ્ટિવાળા છે તે વીજા મનુષ્ય જેવા અમને પણ દેખે છે. કેમકે વીજા મનુષ્યને જેમ વે હાથ છે તેમ અમારે પણ વે હાથ છે. અને વીજા મનુષ્યને જેમ મૂંઝવણ તરસ લાગે છે. તેમ અમને પણ મૂંઝવણ તરસ લાગે છે. એવી રીતે દેહના ભાવ તો વીજા સર્વે મનુષ્યના જેવા જ દેખાય છે. પણ કાંઈ વીજા માણસને વે હાથ છે અને અમારે ચાર હાથ છે એમ તો નથી ? કે વીજા મનુષ્ય જાય છે અને અમે જાતા નથી એમ પણ નથી. માટે વહારદૃષ્ટિવાળા હોય તે તો અમને વીજા માણસ જેવા જ દેખે છે. અને જે અંતરદૃષ્ટિવાળા છે તે તો જ્ઞાને કરીને જુએ છે માટે અમને ભગવાન જાણે છે.

જેમ રાજાની કચેરી વેઠી હોય તેને ઉપરથી મનુષ્યપક્ષે જુએ તો સર્વે મનુષ્ય સરખા દેખાય, પણ કોઈ નાનો મોટો દેખાય નહીં. અને અંતરમાં વિચારીને બુદ્ધિ કરીને જોઈએ ત્યારે તો એમ જણાય જે ગાદી ઉપર વેઠા છે તે રાજા છે, અને તેની પાસે વેઠા છે તે રાજાના ઢોલિયાના ચાકર છે, અને તેની પાસે વેઠા છે તે રાજાના કારભારી છે; અને તેથી નજીક વેઠા છે તે ગામડાના પટેલ છે. એવી રીતે બુદ્ધિ કરીને જુએ ત્યારે તો સર્વે સરખા ન દેખાય અને ઘણો ભેદ જણાય તેમ જે વહારદૃષ્ટિવાળા છે તે તો અમને વીજા માણસ જેવા દેખે છે અને અંતરદૃષ્ટિવાળા છે તે તો અમને જ્ઞાને કરીને જુએ છે તે પોતે એમ વિચાર કરે જે ‘આહું જ્ઞાન મારી પાસે તો નથી, ત્યારે મારા કરતાં તો મોટા છે.’ પછી વીજા મનુષ્યના

જ્ઞાને કરીને જુદા છે તો એમ જાણે જે ‘મહારાજના જેવું જ્ઞાન વીજા કોઈ પાસે નથી’ એવી રીતે બુદ્ધિ કરીને જુદા અને અમારું જ્ઞાન સાંભળે છે ત્યારે તેને તો એમ જણાય છે જે ‘વીજા માણસ જેવા તો નહીં. માણસ કરતાં તો મોટા સ્વરા’ એમ તેને જણાય છે. માટે એવી રીતે જ્ઞાન દ્રષ્ટિ કરીને જુદા તો તેને અમારા સ્વરૂપનો નિશ્ચય થાય છે; પણ બહારદ્રષ્ટિવાળાને અમે ઓઠસ્યામાં આવતા નથી. માટે જગતના સર્વે જીવોની તો બહારદ્રષ્ટિ છે.

પણ જે જીવને અમારો સંબંધ થાય છે. અને તે દૈવી જીવ હોય તેને અમે વાતો કરીને અમારી પાસે જે અક્કલ છે તે તેના અંતરમાં ઉતારી દીધી ત્યારે તે અમારી અક્કલે કરીને અમને જુદા છે ત્યારે તેને અમે જેવા છીએ તેવા ઓઠલાઈએ છીએ, માટે અમારા થકી જ અમે ઓઠલાઈએ છીએ. કેમકે જેટલો જેટલો જ્ઞાને કરીને હું તેના અંતરમાં ઉતરું છું તેટલો તે મને ઓઠલે છે.

અને જે આસુરી જીવ હોય અને તે અમારું જ્ઞાન તો અંતરમાં ઉતારે નહીં તેને તો અમે કોઈ કાળે ઓઠલાતા નથી. માટે બહારદ્રષ્ટિવાળા જે આસુરી જીવ છે તે અમને વીજા માણસ જેવા દેખે છે અને તેનું કલ્યાણ પણ કોઈ કાળે થતું નથી. અને અંતરદ્રષ્ટિવાળા એવા જે દૈવી જીવ છે તે મને મગવાન જાણે છે. અને જીવને આસુરી અને દૈવી થવાનું કારણ પણ એજ છે જે બહારદ્રષ્ટિવાળા એવા જે કામી, લોભી, સ્વાદી અસત્પુરુષ તેને સંગે કરીને આસુરી થવાય છે અને અંતરદ્રષ્ટિવાળા એવા જે નિષ્કામી, નિર્લોભી, નિઃસ્વાદી, નિર્માની, સંત તેને સંગે કરીને દૈવી થવાય છે. માટે બહારદ્રષ્ટિવાળા એવા જે આસુરી પુરુષ તેના સંગી છે તે અમને વીજા માણસ જેવા દેખે છે અને અંતરદ્રષ્ટિવાળા એવા જે સંત

તેના સંગી છે તે અમને ભગવાન જાણે છે. એ તમારા પ્રશ્નનો ઉત્તર છે.”
 એમ કહીને પછી થાઠ થયો તે મહારાજ જમવા પધાર્યા.

इति श्रीमुख सिद्धांत १३९ समाप्त ।

૧૪૦ વિષય:-હરચેયુક્ત અને શોકેયુક્ત સંસ્કાર

શ્રીહરિકૃષ્ણાય નમો નમઃ:-સંવત ૧૯૧૯ ના આસો સુદ ૮ ને દિવસ
 મહારાજ શ્રીહરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી પીંપળી મધ્યે ચુડાસામા કેશા-
 भाई कलाभाईना दरवारमां आथमणां चारना ओरडानी ओशरीमां
 ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન થયા હતા. કિનચાવનો સુરવાલ અને ડગલી
 ધારણ કર્યા હતાં અને ગુઢો રેટો અને કસુંવલ શેલું કેડે ધારણ કર્યા
 હતા. મસ્તકે કસુંવલ સોનેરી પાઘ વાંધી હતી અને કસુંવલ શેલું એક
 ચમકે નાચ્યું હતું. લલાટને વિષે કંકુનો ચાંદલો કર્યો હતો અને કંઠમાં
 પીઠા પુષ્પના હાર ધારણ કર્યા હતા. ફુલના તોરા પાઘમાં વેકોર લટ-
 કતા હતા અને વે કાન ઉપર પુષ્પના ગુચ્છ ધારણ કર્યા હતા. જમણા
 હસ્તકમલને વિષે રૂમાલ શોભી રહ્યો હતો અને પોતાના મુખારવિંદની
 આગળ સાધુ તથા ઘણાંક હરિભક્તની સભા ભરાઈને વેઠી હતી.

પછી મહારાજની આરતી ધૂન થયા પછી મહારાજ પોતાની મેલે
 ઘોળ્યા જે “જેને ઘણાંક જન્મના શુભ સંસ્કાર હોય તેને જ પ્રત્યક્ષ
 ભગવાનના સ્વરૂપનો નિશ્ચય થાય છે અને તેનું કલ્યાણ થાય છે, એમ
 સર્વે શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે તે સત્ય છે. પણ તે સંસ્કારના વે ભેદ છે. તે ભેદ
 કયા ? તો એક હરચેયુક્ત સંસ્કાર છે અને એક શોકેયુક્ત સંસ્કાર છે. તે
 સંસ્કારના ભેદ શાને કરીને પડ્યા છે ? તો પૂર્વ જન્મને વિષે અથવા આ
 જન્મને વિષે ભગવાન તથા ભગવાનના નિર્વાસનિક એવા એકાંતિક સંત

તેના સંવંધમાં પ્રથમ જે જે જીવ આવે છે, તેમાં જે જીવ નિષ્કામભાવે નિષ્કટપર્ણે આવે છે તેને હરસ્ત્રેયુક્ત સંસ્કાર વંધાય છે. અને જેને, હરસ્ત્રેયુક્ત સંસ્કાર વંધાય છે તેને સાધુની પેઠે ભગવાનને ત્રિપે અલંકાર સેવાનો સંવંધ રહે છે. અને જે સકામભાવ રાખીને ભગવાનના સંવંધમાં આવે છે તેને શોકેયુક્ત સંસ્કાર વંધાય છે. અને જેને શોકેયુક્ત સંસ્કાર વંધાય તેને ભગવાનની અલંકાર સેવાનો સંવંધ રહેતો નથી. તે એને ભગવાન સેવામાં રાખે તો પણ તેને સકામભાવ હોય તેથી સેવામાં રહેવાય નહીં. પછી તેને વીજો જન્મ આવે ત્યારે ભગવાનની સેવામાં રહેવું હોય તો પણ રહેવાય નહીં એવે ટેકાળે તેને ભગવાન જન્મ ધરાવે છે.

—તે જેમ કુંડલાવાળી વાડને અમારી સેવામાં અલંકાર રહેવું હતું પણ તેને પૂર્વ-જન્મનો શોકેયુક્ત સંસ્કાર હતા તો સેવાનો જોગ ઘન્યો નહીં. અને વીજી પણ કેટલીક ઢોશીયોને અમારી સેવામાં રહેવાનું મન હોય તો પણ રહેવાય નહીં. પછી તેને સેવામાં ન રહેવાય તે વાતનો ઘણોક પરિતાપ થાય, તેણે કરીને તેનો સકામભાવ તે ટૂટી જાય છે. પછી ત્રીજે જન્મે તેને ભગવાનની સેવામાં અલંકાર રહેવાય અને તેનો આત્મિક મોક્ષ થાય છે. અને જેને હરસ્ત્રેયુક્ત સંસ્કાર વંધાય છે તેને તો એ ને એ જન્મે જ આત્મિક મોક્ષ થાય છે.

—માટે જેને પ્રત્યક્ષ ભગવાનનો સંવંધ થયો હોય તેને તો નિષ્કામ-ભાવ રાખીને પોતાના આત્માના કલ્યાણને અર્થે પ્રત્યક્ષ ભગવાનની અલંકાર સેવા કરવી, પણ તેને સકામભાવ રાખવો નહીં. અને જે સકામભાવ રાખીને પ્રત્યક્ષ ભગવાનની સેવા કરે છે તેને અંતરમાં દુઃખ રહ્યા કરે છે. અને જે નિષ્કામભાવ રાખીને પ્રત્યક્ષ ભગવાનની સેવા કરે છે તેને અંતરમાં અલંકાર સુખ રહ્યા કરે છે. અને જે જે પ્રત્યક્ષ ભગવાન અને ભગવાનના

સંતની સેવા કરે છે તેનો ઇવો સંસ્કાર બંધાય છે જે તે જીવ નરકચોરા-શીમાં તો જાય જ નહીં. અને જ્યાં સુધી આત્મ્યંતિક જ્ઞાનને પામીને નિર્વાસનિક ન થાય ત્યાં સુધી તેને દેવમાં અને મનુષ્યમાં ભગવાન જન્મ ધરાવે છે. અને તે જ્યાં જ્યાં જન્મ ધરે છે ત્યાં ત્યાં ધર્મમાં રહીને ભગવાનની ભક્તિ જ કરે છે. પછી જ્યારે નિર્વાસનિક થાય છે ત્યારે ભગવાનના અક્ષરધામને પામે છે.

—માટે જેને પોતાના આત્માનું કલ્યાણ ઇચ્છવું હોય તેને તો વર્ણાશ્રમના ધર્મમાં રહીને પંચવિપયનો ત્યાગ કરતા-કરાવતા હોય એવા જે ભગવાનના સંત તેની સેવા અને ભગવાનની સેવા મન, કર્મ, વચ્ચને કરવી; તેની સેવા કરીને શુભ સંસ્કાર બંધાય છે અને તે સંસ્કારે કરીને આત્માનું કલ્યાણ થાય છે. માટે જેને ભગવાન અને ભગવાનના સંતની સેવા મળી છે તેના ભાગ્યનો પાર નથી.”

इति श्रीमुख सिद्धांत १४० समाप्त ।

૧૪૧ વિષય :—વે પ્રકારનો કુસંગ અને વે પ્રકારનો સત્સંગ

શ્રી હરિકૃષ્ણાય નમો નમઃ—સંવત ૧૯૧૯ ના જેટ વદ ૯ ને દિવસ મહારાજ શ્રી હરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામશ્રી પીંપલી મધ્યે પોતાના મંદિરમાં આયમણાં વારની મેડીની ઓસરીમાં હિંડોળાઝાટ ઉપર વિરાજમાન થયા હતા. અને સર્વે જરિયાની વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં. કંઠમાં ગુલાબના પુષ્પના હાર ધારણ કર્યા હતા અને કાન ઉપર પુષ્પના ગુચ્છ શોભી રહ્યા હતા. પાઘમાં ઢાઢી કોરે પુષ્પનો તોરો લટકતો હતો અને લલાટને વિષે કકુંનો ચાંદલો કર્યો હતો અને સંધ્યા આરતી થયા પછી પોતાના મુખારવિંદની આગળ સાધુ તથા ઘણાંક હરિભક્તની સમા મરાડને બેઠી હતી.

પછી મહારાજ કૃપા કરીને બોલ્યા જે “જીવને બે પ્રકારનો કુસંગ છે; તે કુસંગનો સંગ કરે તો જીવનું મુંડું થાય છે. અને બે પ્રકારનો સત્સંગ છે; તે સત્સંગનો સંગ કરે તો જીવનું રૂઢું થાય છે. તેમાં બે પ્રકારનો કુસંગ કયો ? તો એક પ્રત્યક્ષ કુસંગ છે અને એક પરોક્ષ કુસંગ છે; પરોક્ષ ઘટલે જીવથી છેટે અને પ્રત્યક્ષ ઘટલે ભેગા. તેમાં પરોક્ષ કુસંગ તે શું ? તો ભગવાનને ભજતાં જે જે અંતરાય કરે તે વહારનો કુસંગ છે. તે મા-બાપ, સગાં-સંબંધી, નાત, જાત, ગુરુ, ગોર, મતપંથાદિક જે જે વહારના મનુષ્ય ભગવાન ભજ્યામાં અને વિષયનો ત્યાગ કરવામાં રોકે અને અંતરાય કરે તે સર્વે વહારનો પરોક્ષ કુસંગ છે.

અને પ્રત્યક્ષ કુસંગ તે કયો ? તો જીવને ભેગા રહેનારા યવાં જે ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણ તે કુસંગી છે અને ભગવાનના માર્ગમાંથી જીવને પાડનારા છે. કેમકે જીવ જ્યારે ભગવાનને માર્ગે ચાલે છેત્યારે ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણના વિષય બંધ થાય છે. તે સારુ જીવને ભગવાનને માર્ગે ચાલવા દેતા નથી. માટે જેને પોતાના આત્માનું રૂઢું કરવું હોય તેને ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણ આદિક માંહેલો કુસંગ અને સગાં, સંબંધી આદિક વહારનો કુસંગ એ વેચનો વિશ્વાસ કરવો નહીં અને તેનાથી છેટે રહેવું. અને જે મોહપરાધીને કુસંગીનો સંગ કરશે તેનો સત્સંગ રહેવાનો નથી.

અને કેટલાક એમ કહે છે જે ‘અમને તો કુસંગનો સંગ ન લાગે.’ તે વાત યોગ્ય છે. કેમકે કુસંગનો સંગ તો લાગ્યા વિના રહે જ નહીં. એ તો એક ભગવાનને કુસંગ ન લાગે. જેમ કપિલદેવે માતા દેવહૂતી પ્રત્યે કહ્યું છે જે ‘કુસંગમાં રહીને નિર્લેપ રહેવાને તો એક હરિ સમર્થ છે.’ અને ધર્માનંદ સ્વામી જેવા ત્યાગી હોય પણ જો કુસંગનો સંગ કરે તો ભટ્ટ થઈ જાય, તો વીજા જીવોને તો જરૂર કુસંગ લાગે. જેમ હડકાયું

કૂતરું જેને કરડે તેને હડકવા હાલે. તેમ જે કુસંગ કરે તેનો સત્સંગ રહેવાનો નથી.

અને કુસંગનો કરનારો સત્સંગમાં આવતો હશે તો પણ તેને સત્સંગી ન જાણવો. કેમકે તેને જ્યારે કોઈક દેશકાલ આવશે અથવા ભગવાનના મનુષ્યચરિત્રને દેખશે-સાંભળશે ત્યારે તેને મોહ થશે અને ભગવાનના માર્ગ થકી પડી જશે. જેમ હડકાયા કૂતરાના કરડવાવાળાને વાયુ, અગ્નિ, જલાદિકનો જોગ થાય ત્યારે તેને રમે રમે હડકવા ચડી જાય છે અને તેના પ્રાણ જાય છે. તેમ જે કુસંગ કરતો હોય તેને જ્યારે દેશકાલ આવે ત્યારે તેને કુસંગીના શબ્દરૂપી લાલ રમે રમે પ્રવર્તી જાય છે અને તે ભગવાનના માર્ગ થકી પડી જાય છે. માટે જેને પોતાના આત્માનું રૂઢું કરવું હોય તેને બે પ્રકારના કુસંગનો ત્યાગ કરવો.

ત્યારે કોઈ કહેશે જે ‘બહારના કુસંગથી તો કદાપિ છેટે રહેવાય સ્વરૂં, પણ માંહેના કુસંગી જે ઇન્દ્રિયો, અંતઃકરણ તેથી છેટે કેમ રહેવાય?’ તો તેથી છેટે નિયમે કરીને રહેવાય છે. તે નિયમ શું? તો કાને કરીને અશુભ શબ્દ સાંભળવાનો ત્યાગ કરવો અને ભગવાન અને ભગવાનના ભક્તના શબ્દ સાંભળવા, ત્વચ્છા કરીને અશુભ સ્પર્શનો ત્યાગ કરીને ભગવાનના ચરણનો સ્પર્શ કરવો; નેત્રે કરીને માયિક રૂપજોવાનો ત્યાગ કરીને ભગવાનની મૂર્તિના દર્શન કરવાં. ઈવી રીતે ઇન્દ્રિયો, અંતઃકરણના જે માયિક અશુભ વિષયના આહાર તેનો ત્યાગ કરીને ભગવાનના સ્વરૂપમાં રાખવા. અને જ્યારે અશુભ વિષયનો ત્યાગ કરીને ભગવાનના સ્વરૂપમાં જોડાય છે ત્યારે તેના ઇન્દ્રિયો, અંતઃકરણ શુદ્ધભાવને પામે છે. અને તેને માંહેનો કુસંગ નાશ થઈ જાય છે. અને તેને પ્રત્યક્ષ સત્સંગ શુદ્ધિ પામે છે. અને તે જીવ ભગવાનના માર્ગ થકી કોઈ કાલે કોઈનો પાડ્યો પડે નહીં.

હવે પરોક્ષ અને પ્રત્યક્ષ સત્સંગ તે શું ? તો ભગવાન અને ભગવાનના ભક્ત સંત વહારથી જ્ઞાન આપે તે પરોક્ષ સત્સંગ છે. અને તે ભગવાન અને ભગવાનના સંત તેની કરેલી જ્ઞાન-વાર્તા તેને શુદ્ધ ભાવે કરીને ઇન્દ્રિયો, અંતઃકરણ ગ્રહણ કરે અને તે પ્રમાણે સાવધાન થઈને વર્તે તે પ્રત્યક્ષ સત્સંગ છે. અને એવી રીતે પરોક્ષ અને પ્રત્યક્ષ એ બે પ્રકારના સત્સંગનો જોગ હોય ત્યારે જીવનું કલ્યાણ થાય છે. કેમકે વહારથી ભગવાન અને ભગવાનના સંત જ્ઞાન આપતા હોય, પણ જો માંહેના ઇન્દ્રિયો, અંતઃકરણ તે જ્ઞાનનું ગ્રહણ ન કરે તો તે જ્ઞાન તેને લાગતું નથી. અને ઇન્દ્રિયો, અંતઃકરણ જ્ઞાનનું ગ્રહણ કરે એવાં હોય પણ જો જ્ઞાનના આપનારા એવા જે ભગવાન કે ભગવાનના જન તે ન હોય તો તેને જ્ઞાન થાય નહીં.

—માટે વહારથી ભગવાન અને ભગવાનના જન જ્ઞાન આપનારા હોય અને તે જ્ઞાનને પોતાના આત્માના કલ્યાણને અર્થે શુદ્ધ ભાવેથી ઉત્તમ શ્રદ્ધા રાખીને ગ્રહણ કરવું અને તે જ્ઞાનમાં દેહે કરીને વર્તવાનું કહ્યું હોય તે પ્રમાણે દૃઢપણે વર્તવાનો ઠરાવ કરવો. અને અંતઃકરણમાં સમજવાનું કહ્યું હોય તે પ્રમાણે સમજવાનો ઠરાવ કરવો. અને દેહે કરીને વર્તવાનો અને અંતઃકરણે કરીને સમજવાનો ઠરાવ કયોં હોય તેને શ્રવણ, મનન, નિદધ્યાસ કરીને જીવમાં સાક્ષાત્કાર કરવું; તો તે જીવ બ્રહ્મરૂપ થઈને ભગવાનના ધામને પામે છે. અને તે ભક્ત કોઈનો પાડ્યો ભગવાનના માર્ગ થકી પડતો નથી.

—અને જેને સમજવામાં અને વર્તવામાં કસર રહે છે તેને ઉત્તમ, મધ્યમ અને કનિષ્ઠ એવા ભેદ રહે છે. તેમાં જે જીવ ભગવાન અને ભગવાનના સંતની જ્ઞાન-વાતો કાને કરીને સાંભળતા હોય પણ તે વાતનું મનન મનમાં ન કરે તો તેને કનિષ્ઠ શ્રદ્ધા રહે છે. અને જે જ્ઞાન સાંભળીને મનમાં મનન કરે છે, પણ જ્યાં સુધી જીવમાં નિદધ્યાસ કરીને

સાક્ષાત્કાર થયું ન હોય ત્યાં સુધી તેને મધ્યમ શ્રદ્ધા રહે છે. અને જે શ્રવણ, મનન અને નિદધ્યાસ કરીને જીવમાં સાક્ષાત્કાર કરે છે, તેને ઉત્તમ શ્રદ્ધા ઉપજે છે. અને જેને ઉત્તમ શ્રદ્ધા ઉપજે છે તે જીવ આત્મ્યંતિક મોક્ષને પામે છે. માટે ઉત્તમ શ્રદ્ધા પામવાનો સમો આવ્યો છે, તે સાવધાન થઈને પોતાના આત્માનું કામ સુધારી લેવું.”

इति श्रीमुख सिद्धांत १४१ समाप्त ।

૧૪૨ વિષય:—ભગવાન અજન્મા અને અઘંડમૂર્તિ કેવી રીતે?

શ્રીહરિકૃષ્ણાય નમોનમ:—સંવત્ ૧૯૨૦ ના જેઠ વદ ૧૦ ને દિવસ મહારાજ શ્રીહરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી પીંપલી મધ્યે વ્યાસ અંવારામ વાલજીને ઘેર ઉગમળે ચાર ઓરડાની ઓશરીમાં હિંડોળાલાટ ઉપર વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે જરિયાની વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં. અને કંકુનો ચાંદલો કર્યો હતો. ગુલાવના પુષ્પના હાર ધારણ કર્યા હતા અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ સાધુ તથા ઘણાં હરિભક્તની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

પ્રશ્ન:—પછી વિરજી ભક્તે મહારાજને પ્રશ્ન પૂછ્યું જે “હે મહારાજ! ભગવાનનું સ્વરૂપ છે તેને વિષે તો દેહ, દેહી. એવો ભેદ નથી. અને ભગવાન તો દિવ્ય સાકાર મૂર્તિ, અઘંડ, અવિનાશી અને માયાપર છે. અને એ ભગવાન વીજા જીવની પેઠે દેહ ધરતા નથી, અને વીજા જીવની પેઠે દેહ મૂકતા પણ નથી, એવા પ્રત્યક્ષ મૂર્તિ રામકૃષ્ણાદિક ભગવાન છે. એમ સર્વે શાસ્ત્ર અને સર્વે મહાત્મા પુરુષ કહે છે. અને મનુષ્યના જોયામાં તો એમ આવે છે જે ‘શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને વસુદેવ-દેવકીને ઘેર જન્મ ધર્યો અને વ્હી તેણે પાછો દેહ મૂક્યો.’ એવી રીતે સર્વે ભગવાનના અવતાર થઈ ગયા તેના દેહનો વહેવાર તો વીજા જીવના જેવો દીઠામાં

આવે છે. માટે ભગવાન દેહ ધરતા નથી અને દેહ મૂકતા નથી તેનું પ્રમાણ શું, જે જેણે કરીને જીવને હા પડે જે ‘વાત સ્તરી જે ભગવાન તો દેહ ધરતા નથી અને દેહ મૂકતા નથી ?’ તે કૃપા કરીને કહો.”

પછી મહારાજ બોલ્યા જે “જ્યાં સુધી જીવની માયિક-દૃષ્ટિ છે ત્યાં સુધી જીવને ભગવાનનું સ્વરૂપ યથાર્થ જાણ્યામાં આવતું નથી, અને જ્યારે જીવને મહાત્માપુરુષને વિષે પ્રીતિ થાય છે ત્યારે તે જીવને તેનું જ્ઞાન અંતરમાં ઉતરે છે. પછી તેની દૃષ્ટિમાંથી માયા ઠલી જાય છે અને તે જીવ બ્રહ્મરૂપ મુક્ત થાય છે. પછી એવો મુક્ત થયો તે પોતાને વિષે માયાને દેસે નહીં તો બ્રહ્મથી પર એવા જે પરબ્રહ્મ પરમાત્મા તેને વિષે તો માયાને દેસે જ કેમ ?

અને વલી તે જ્ઞાની એમ જાણે જે ‘જેને જ્ઞાને કરીને હું માયા પર અને જન્મ-મરણ રહિત થયો તો તે જ્ઞાનદાતા એવા જે પ્રત્યક્ષ ભગવાન તેને વિષે તો માયા અને જન્મ-મરણ હોય જ કેમ ? ન જ હોય, અને એ તો સદાય માયા પર અને જન્મ-મરણ રહિત છે. તે માયા પર અને જન્મ-મરણ રહિત તો એક પરમાત્મા છે, પણ વીજો તો કોઈ પ્રકૃતિના કાર્ય માંહેનો માયા પર અને જન્મ-મરણ રહિત નથી. અને જે માયા પર ન હોય તે માયા પરનું જ્ઞાન આપી કેમ શકે ? ન જ આપી શકે, અને તે પ્રત્યક્ષ પરમાત્મા થકી જ્ઞાનને પામીને એકવાર માયા પર થાય છે તે પાછો પૃથ્વી ઉપર જન્મ ધારણ કરતો નથી. તે ગીતામાં કહ્યું છે—

ન તદ્ ભાસયતે દુર્યો ન જ્ઞાત્કો ન પાવકઃ ।
યદ્વત્સા ન નિવતંત્રે તદ્ ધામ વસં મમ ॥

અર્થ :—‘જે ભગવાનના ધામને પામ્યો તે ફરીને પૃથ્વી ઉપર જન્મ ધારણ કરતો નથી.’ માટે પરમાત્મા જ એક સ્વતંત્ર છે; તે ચ્હાય તેમ

કરવાને સમર્થ છે. તે સારુ જીવોના કલ્યાણ કરવાને અર્થે વારંવાર પોતાની ઇચ્છા કરીને પૃથ્વી ઉપર પ્રગટ થઈને મનુષ્યને જોયામાં આવે એવા મનુષ્ય સ્વરૂપનું ધારણ કરીને જ્ઞાન આપે છે. એમ જ્ઞાની જાણે છે.

અને વઢી પ્રત્યક્ષ ભગવાનને ઓઢાલવાનું એક વીજું ઇંધાણ છે. જેમ કોઈ મનુષ્ય એક ગામથી વીજે ગામ રહેવા જાય ત્યારે તેના ગુણ, વિદ્યા, સમૃદ્ધિ તે તેના ભેગું એમને એમ રહે છે. અને તે મનુષ્ય જો મરી જાય અને વીજે ઠેકાણે જન્મ ધરે તો તેને પૂર્વના ગુણ, સ્વભાવ, ધનમાલ વિદ્યા તેકાંઈ ભેગું આવે નહીં. અને ફરીને દાખડો કરીને મેલવે તો મળે. કેમકે તેને દેહ વદલો થાય છે. અને જે એક ગામમાંથી વીજે ગામ રહેવા જાય તેને દેહ તો તેનો તે રહે છે. તો તેને સર્વ સમૃદ્ધિ તેના ભેગી રહે છે.

તેમ સર્વે દેવ, મનુષ્ય, વ્રહ્માદિકને જન્મ-મરણ થાય છે, તો તેને પૂર્વનું જ્ઞાન રહેતું નથી. માટે તેને વીજા ગુરુ કરવા પડે છે. અને જે પર-માત્મા પૃથ્વી ઉપર પ્રગટ થાય છે તેને જન્મ-મરણ નથી; માટે તેની પાસે વગર શીખવ્યું અનાદિનું અખંડ જ્ઞાન રહ્યું છે. અને તે પ્રગટ ભગવાનને કોઈની પાસેથી જ્ઞાન શીખવું પડતું નથી. કેમકે ભગવાનને દેહ વદલો થતો નથી. એમ પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ ભગવાનને ઓઢાલવાનું ઇંધાણ છે. અને જેને દેહ વદલો થાય છે તેની પાસે વગર શીખવ્યું જ્ઞાન હોય નહીં. અને જે ભગવાન હોય તેની પાસે તો વગર શીખવ્યું સર્વમત-સિદ્ધાન્ત જ્ઞાન હોય છે. કેમકે ભગવાનને દેહ વદલો થતો નથી. એમ ભગવાન અજન્મા અને અખંડમૂર્તિ છે. એવી રીતે જ્ઞાને કરીને પ્રગટ ભગવાનના સ્વરૂપનો નિશ્ચય થાય છે.”

इति श्रीमुख सिद्धांत १४२ समाप्त ।

૧૪૩ ચિપચ-નિર્વિકલ્પ સ્થિતિવાળાના લક્ષણ અને અવતાર અને અવતારો અવતારમાં મેદ.

શ્રીહરિકૃષ્ણાય નમો નમઃ-સંવત ૧૯૨૦ ના જેઠ વદ ૧૧ ને દિવસ મહારાજ શ્રીહરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામશ્રી પીંપળી મધ્યે ભક્ત વિરજી સ્ત્રીમાને ઘેર ઉગમળે વાર ઓરહાની ઓશરીમાં ગાદીતકિયે યુક્ત ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન થયા હતા. શ્વેત સ્ત્રેસ પહેર્યો હતો અને શ્વેત અંગરણું અને ગુલાબી કેંટો ધારણ કર્યા હતા. અને પોતાના મુલ્લારવિંદની આગળ સાધુ તથા હરિભક્તની સભા ભરાઈને વેઠી હતી.

પ્રશ્ન:-પછી મહારાજ બોલ્યા જે “જેને નિર્વિકલ્પ સ્થિતિ થઈ હોય તેનાં શા લક્ષણ છે જે ‘જેણે કરીને એમ જાણીએ જે એને નિર્વિકલ્પ સ્થિતિ થઈ સ્ત્રી ?’ એ પ્રશ્ન સંતમંડળને પૂછીએ છીએ તે કહો ?” પછી અક્ષરમુક્તાનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે “જેને પ્રત્યક્ષ ભગવાનના સ્વરૂપનો ઉત્તમ નિર્વિકલ્પ નિશ્ચય થાય અને તે પ્રત્યક્ષના ચરિત્રને વિષે કોઈ દિવસ લેશ-માત્ર સંશય થાય નહીં ત્યારે એમ જાણીએ જે એને નિર્વિકલ્પ સ્થિતિ થઈ છે, એમ જણાય છે.”

પછી મહારાજ ઘડિકવાર વિચાર કરીને બોલ્યા જે “નિર્વિકલ્પ સ્થિતિ થઈ હોય તેનાં તો એ લક્ષણ છે જે પ્રત્યક્ષ ભગવાનની આજ્ઞા પ્રમાણે દૃઢપણે વર્તે અને ભગવાન જે જે આજ્ઞા કરે તેને વિષે રંચ માત્ર મનનાં સંશય કરે નહીં. અને ભગવાને જેમ કહ્યું હોય તેમરાજી થકો કરે પણ તેમાં વાર લગાડે નહીં. એમ જેને વર્તેતું હોય તેને નિર્વિકલ્પ સ્થિતિ થઈ જાણવી. અને જેને એવી નિર્વિકલ્પ સ્થિતિ થાય છે. તેની ઉપર ભગવાનની કૃપા અસંકલ્પ રહે છે. અને તેને અંતરમાં પણ સદાય સુખ વર્ત્યા કરે છે. અને જેને તેમાં જેટલી કસર હોય તેને તેટલું દુઃખ રહે છે.”

પ્રશ્ન:-પછી અક્ષરમુક્તાનંદ સ્વામીએ પ્રશ્ન પૂછ્યું જે “હે મહારાજ !

મનનાં તો એમ હોય જે ‘જેમ મહારાજ કહેશે તેમ કરવું છે.’ તે તમે એમ આજ્ઞા કરો જે ‘આજ તો ઉપવાસ કરજો.’ ત્યારે તેને રાજી થકો ઉપવાસ કરે. અને પોતાને જાણે ઉપવાસ કરવા માંડ્યો હોય અને તે ઉપાસની તમે ના પાડો ત્યારે મનમાં એમ વિચાર થાય જે ‘મહારાજ તો છો ના પાડે પણ આપણે તો ઉપવાસ કરવો. કેમકે તપ, ત્યાગ કરાવ્યા-માં તો મહારાજનો રાજીયો છે.’ એમ જાણીને તે વચન ન પાળે અને ના પાડી હોય તો પણ ઉપવાસ કરે; તેનું કેમ સમજવું? તે કૃપા કરીને કહો?”

પછી મહારાજ બોલ્યા જે “ઉપવાસ કરવાનું કહે તેમાં કઠણ પડે અને ઉપવાસની ના પાડે ત્યારે રાજી થાય અને વાટ જુએ જે ઉપવાસની ના પાડે તો ઠીક.’ એવા સંકલ્પનો ત્યાગ કરીને જેમ આજ્ઞા કરે તે પ્રમાણે રાજી થકા કરવું. અને તે આજ્ઞાને વિષે યોગ્ય-અયોગ્ય કે ઠીક-અઠીક એવો કાંઈ કુતર્ક કરવો નહીં. અને જે જે આજ્ઞા કરે તેને તત્કાલ રાજી થકા કરવું. એવી રીતે વર્તે તેના ઉપર અમારો વધુ રાજીપો થાય છે. અને તેને જ અમારો અર્થ સંબંધ રહે છે. અને એવો ચરેચરો આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તનારો જે ભક્ત હોય તેને તો જેટલું જરૂર કરાવવાનું હોય તેટલી જ તેને અમે આજ્ઞા કરીએ છીએ. અને જેને આજ્ઞામાં ફેર પડે છે અને આજ્ઞાને વિષે ઠીક-અઠીક સમજે છે તેને અમે પણ યથાર્થ આજ્ઞા કરતા નથી. કેમકે યથાર્થ આજ્ઞા પાલવાનો અધિકારી થયો નથી.

માટે અમારો ચરેચરો રાજીપો થવાનો અને અમારી ચરેચરી કૃપા થવાનો તો એ જ ઉપાય છે જે ‘અમે જે જે આજ્ઞા કરીએ તે પ્રમાણે નિઃસંશયપણે તત્કાલ શ્રદ્ધાપૂર્વક સહિત કરવું. અને તે આજ્ઞાને વિષે પોતાનું મોટું ભાગ્ય માનવું.’ એવી રીતે જે આજ્ઞા પાળે છે તેના ઉપર અમારો વધુ રાજીપો થાય છે. અને તેના ઉપર જ કૃપા થાય છે. અને તેને માથેથી

જન્મ-મરણનાં દુઃખ ટાળી જાય છે. અને એવા ભક્ત્યો તો અ મળમાં માત્ર પળ વેગલા રહેતા નથી, અને તે ભક્ત તો હોતે દેહે અક્ષરધામક્ષ વેઠો છે.”

પ્રશ્ન:—પટલી વાર્તા કરીને પછી વઢી મહારાજે સાધુને એક પ્રશ્ન પુછ્યું જે “ ભગવાનના રામકૃષ્ણાદિક અવતાર થઈ ગયા તે સર્વે સરખા હશે કે કાંઈ ભેદ હશે ? તે કહો.” પછી સાધુએ ઉત્તર કરવા માંડ્યો પણ થયો નહીં. પછી મહારાજે બોલ્યા જે “સાંભળો અમે તેનો ઉત્તર કરીએ જે ભગવાનના અવતાર કે પ્રકારના થાય છે. તેમાં એક તો ભગવાનના અવતાર કહેવાય છે. અને એક તો સર્વે અવતારના અવતારી અક્ષરાતીત પુરુષોત્તમ પ્રગટ થાય છે. તેમાં જેટલા અક્ષરાતીત અવતારી પ્રગટ થયા છે તેને વિષે તો લગારે પણ ભેદ નથી. અને તે અવતારી અવતાર જેટલા થાય છે તે તો સર્વે એક જ છે, પણ તેમાં રંચમાત્ર ભેદ નથી. અને તેમાં જે ભેદ સમજે છે તે તો અજ્ઞાની છે. અને તેને સત્પુરુષનો સિદ્ધાંત સમજાયો જ નથી. માટે જેટલા અવતારી અવતાર થયા છે તે તો સર્વે એક જ છે.

જેમ ભવાયો એક હોય તે વેશ અનંત કાઢે છે. તેમ પરમાત્મા અક્ષરાતીત એક છે. તે જીવોને આત્મિક જ્ઞાન આપવા સારુ અનંત વાર પ્રગટ થાય છે. માટે તેમાં ભેદ નથી. અને તે અવતારી અવતારનું આત્મિક જ્ઞાન જેના અંતરમાં ઉતર્યું એવા જે પ્રત્યક્ષ ભગવાનના ભક્ત તે સર્વે ભગવાનના અવતાર કહેવાય છે. અને તે અવતારને વિષે ભેદ છે સ્વરા, કેમ કે જ્ઞાનના ત્રણ ભેદ છે. તે ત્રણ ભેદ કયા ? તો ઉત્તમ, મધ્યમ અને કનિષ્ઠ, એ ત્રણ પ્રકારના ભેદ છે. અને તે સર્વે ભગવાનના અવતાર કહેવાય છે; અને એ સર્વેને આત્મિક જ્ઞાનના આપનારા એવા જે પરમાત્મા તે સર્વે અવતારના અવતારી છે. અને તે પ્રત્યક્ષ પરમાત્મા થકી જે ભક્ત ઉત્તમ નિર્વિકલ્પ

જ્ઞાનને પામ્યો હોય તે તો તેને તે દેહે બ્રહ્મરૂપ થઈને અક્ષરધામને પામે છે. અને તેને ફરીને જન્મ ધરવો પડતો નથી.

—અને જેને નિર્વિકલ્પ જ્ઞાનમાં થોડી ઘણી કસર રહી હોય તેને પાછો ફરીને જન્મ ધરવો પડે છે. અને તે ભક્ત ભગવાનનો અવતાર કહેવાય છે અને તે અવતાર ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય અને ભક્તિનું પ્રતિપાદન કરે છે. અને કેટલાક જીવોને મોક્ષને માર્ગે ચડાવે છે, અને જે મધ્યમ જ્ઞાનવાળા ભક્તનો અવતાર થયો હોય તો તે અવતાર વિશેષે જ્ઞાનની પ્રવૃત્તિ કરે છે. અને કનિષ્ઠ જ્ઞાનવાળા ભક્તનો અવતાર થયો હોય તો તે થોડી જ્ઞાનની પ્રવૃત્તિ કરે છે. અને તે સર્વે ભગવાનના અવતાર કહેવાય છે. અને તે અવતારને વિષે ભેદ છે સ્વરો, પણ અવતારી અવતારને વિષે ભેદ નથી. અને જેને અવતારી અવતાર મળે છે તે જ આત્મ્યંતિક મોક્ષ જે અક્ષરધામ તેને પામે છે. પણ તે વિના અક્ષરધામને પમાય નહીં.

તેમાં રામકૃષ્ણ તે અવતારી મૂર્તિઓ છે. અને તેના સંબંધમાં જે જે ભક્ત આવ્યા અને તે મૂર્તિઓને વિષે મન, કર્મ, વચને જોડાયા તે સર્વે અક્ષરધામને પામી ગયા છે. માટે આ સમે જેને મનુષ્યદેહ આવ્યો છે અને જેને આ સત્સંગનો સંબંધ થાય છે તેના વધુ જ મોટાં ભાગ્ય છે. કેમ કે પોતાને મનુષ્યનો દેહ અને અવતારી અવતારનો સંબંધ એ તો ઘણાંક જન્મનાં જેને સુકૃત હોય તેને જોગ મળે છે. માટે તે સમો આજ તમારે સર્વને આવ્યો છે."

॥ इति श्रीमुखसिद्धांत १४३ समाप्त ॥

૧૪૪ વિષય :—ત્રેવીસ પ્રશ્નોના ઉત્તર

શ્રી હરિકૃષ્ણાય નમો નમઃ—સંવત્ ૧૯૨૦ ના પ્રથમ શ્રાવણ સુદ ૮ ને દિવસ મહારાજ શ્રી હરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી પીંપલી મધ્યે પોતાના મંદિરમાં હિંદોઝાલાટે વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ સાધુ તથા હરિભક્તની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

પ્રશ્ન :—તે સમે ધ્યાસ ભાઈશંકર શ્રી લંભાતથી આવ્યા તેણે મહારાજને પગે લાગીને કહ્યું કે “લંભાતમાં એક બ્રાહ્મણ છે તેણે ત્રેવીસ પ્રશ્નનું એક કીર્તન લખીને તમને મોકલ્યું છે. તે બ્રાહ્મણને કલ્યાણનો ઘણો લ્ખ છે અને તેણે ઘણાંક મતપંથમાં જઈને કલ્યાણ સારુ જ્ઞાન સાંભળ્યું પણ તેને કાંઈ શાંતિ થતી નથી. અને શાસ્ત્ર માત્ર તેણે સાંભળ્યાં અને જોયાં અને સંસારમાંથી પણ ઉદાસ થઈને બેઠો છે. તો પણ અંતરમાં કોઈ વાતે શાંતિ થતી નથી. પછી મેં તેને તમારી વાત કરી ત્યારે તે બ્રાહ્મણ વાત સાંભળીને ઘણો રાજી થયો અને તેણે એમ કહ્યું કે ‘હું તો એવા કલ્યાણ-દાતાને જ લેખું છું. અને તે સારુ તો સ્વામીપંથીમાં જઈને વધાય સાધુને જોયાં અને સમાગમ કર્યો તથા ગોસાઈજી આદિક સર્વે ધર્મ જોયાં પણ મારા અંતરના સંશય કોઈએ ટાળ્યા નહીં. માટે આ કીર્તનમાં ત્રેવીસ પ્રશ્ન છે તેના ઉત્તર મહારાજ કરીને મને મોકલે અને મારા અંતરમાં શાંતિ થાય તો પછી હું મહારાજને શરણે આવું, એમ કહ્યું છે’ એવી રીતે ભાઈશંકરે મહારાજને કહ્યું અને કીર્તનનો ચરડો મહારાજના હસ્તકમલમાં આપ્યો.

પછી તે કીર્તન મહારાજે વાંચીને કહ્યું કે “લ્યો એના ઉત્તર અમે કરીએ છીએ. (૧) હવે પહેલું પ્રશ્ન એ છે કે ‘અનાદિનો જીવ છે કે અનાદિ શીવ છે ?’ હવે તેનો ઉત્તર કે જો શીવ અનાદિ કહીએ તો શીવ તે જીવ કેમ થાય ? અને જો અનાદિ જીવ કહીએ તો જીવ

જીવને મેલે શીવ થઈ શકે નહીં. માટે એનો ઉત્તર એમ છે જે જીવ, શીવ અને પરમશીવ એવા અનાદિ ત્રણ ભેદ છે. હવે તેમાં જીવ તે શું ? તો જેને પંચવિપયની વાસના છે અને તે વાસના આ કરીને જન્મ-મૃત્યુને પામે છે; તેનું નામ જીવ કહીએ. તે એવા જીવ અનંત અપાર છે. અને જે પરમશીવ છે તે તો એક છે અને તે અનાદિ માયા પર છે. અને જીવ-શીવના આધાર છે. અને તેને પરમાત્મા કહે છે, પરબ્રહ્મ કહે છે, પુરુષોત્તમ કહે છે, નારાયણ કહે છે, ભગવાન કહે છે, પ્રભુ કહે છે. એવા જે માયા પર પરમશીવ તે અનાદિ એક છે. અને તે જેવો વીજો કોઈ થવાને સમર્થ નથી. એવા પરમશીવરૂપ પરમાત્મા તે જે તે જીવોના ઉપર દયા કરીને પોતે માયા પર રહ્યા થકા મનુષ્યા-કૃતિનું ધારણ કરે છે ત્યારે તે પરમાત્માનો જે જીવને સંવંધ થાય છે અને જે જીવ તેનો આશ્રય કરે છે તે જીવ મટીને શીવરૂપ થાય છે. કેમકે પરમશીવરૂપ એવા જે પરમાત્મા તેનું જે જ્ઞાન તે શીવરૂપ છે. તે જ્ઞાન પરમાત્મા પાસે અનાદિનું છે. અને તે જ્ઞાનને જે જે જીવ પામે છે તે જીવ મટીને શીવ થાય છે; પણ પરમશીવ કોઈ થતો જ નથી. અને તે જીવ શીવરૂપ થયો તે પરમશીવ એવા જે પરમાત્મા તેનો દૃઢ દાસ થાય છે. માટે જીવ, શીવ અને પરમશીવ એ ત્રણેય અનાદિના છે. એ પ્રશ્નનો એજ ઉત્તર છે.

(૨) હવે વીજનું પ્રશ્ન જે ‘જલ્લ અને પૃથ્વીમાં પહેલું શું ? તેમાં પૃથ્વી પહેલી સંભવતી નથી અને જલ્લ પાત્ર વિના શામાં રહે ?’ હવે તેનો ઉત્તર જે જેમ વીજમાં વૃક્ષ રહ્યું છે તેમ આકાશમાં ચાર ભૂત રહ્યાં છે. તે જેમ વડનું વીજ નાનું હોય પણ તેમાં મોટો વડ રહ્યો છે, તેમ પૃથ્વી, જલ્લ, તેજ અને વાયુ તે આકાશમાં રહ્યા છે. અને તે આકાશ થકી ઉપજે છે. અને તે ચારેય ભૂતને કારણપણે આકાશનો જ આધાર છે. તેમાં પ્રથમ ઉત્પત્તિ સમે આકાશ થકી વાયુ થાય છે, વાયુ થકી અગ્નિ થાય છે અને તે અગ્નિ વાયુને આધારે રહ્યો છે, અગ્નિ થકી જલ્લ થાય છે અને જલ્લ

થકી પૃથ્વી થાય છે. એવી રીતે આકાશ થકી ચાર ભૂત ઉપજે છે તે તો સર્વે શાસ્ત્રમાં પણ પ્રસિદ્ધ કહેલું છે.

—પણ તેમાં તમને ઘટલી આશંકા થાય છે જે ‘પાત્ર વિના જલ કેમ રહે ?’ તો એ આશંકા તો અતિશય જ સ્થૂઠદષ્ટિવાળાની છે, પણ સૂક્ષ્મદષ્ટિવાળાની એ આશંકા હોય નહીં. કેમકે એ તો પ્રસિદ્ધ દેખાય છે જે જલનું કારણ અગ્નિ છે. તે અગ્નિનું સ્વરૂપ સૂર્ય છે અને તે સૂર્યના કિરણોને વિષે જલ અપાર ભર્યું છે. અને તેમાંથી ચોમાસું આવે ત્યારે પરમેશ્વરની ઇચ્છા પ્રમાણે ઘટે તેટલું જલ વરસે છે અને વાકી કિરણોમાં તો અપાર જલ ભર્યું છે, પણ પૃથ્વીને આધારે જલ નથી રહ્યું. અને વહી પાત્રમાં જલ રહે છે તે પણ જે પાત્રને અગ્નિનો સંયોગ થાય છે ત્યારે પાત્ર જલને રાખી શકે છે. પણ જો અગ્નિ એ પકળ્યા વિના કાચા-પૃથ્વીના ઘડામાં જલ ભરે તો તેમાં જલ રહેતું નથી. અને તલાવ કૂવામાં જે જલ રહે છે તે પણ જે પૃથ્વીમાં જેવું અગ્નિનું જોર હોય તે પ્રમાણે તેમાં જલ રહે છે. અને જે પૃથ્વીમાં અગ્નિ થોડો હોય તેમાં જલ રહેતું નથી. તે મારવાડ દેશની પૃથ્વીમાં અગ્નિ થોડો છે માટે તે દેશમાં જલ ઘણાં ડુંડા છે. માટે જલ તે અગ્નિને આધારે રહ્યું છે અને જલ પછી પૃથ્વી થાય છે એ સિદ્ધાંત છે. એ પ્રશ્નનો એજ ઉત્તર છે.

(૩) હવે ત્રીજું પ્રશ્ન જે ‘પહેલું વીજ કે પહેલું વૃક્ષ ?’ તેનો ઉત્તર જે વીજ અને વૃક્ષ એ વેય કાર્ય છે અને તેના કારણરૂપ તો પહેલી પૃથ્વી છે. તે પૃથ્વી ગંધવતી છે, માટે તેને વિષે સર્વે ઔપધિના વીજ રહ્યાં છે. તે પૃથ્વીમાંથી પહેલી સર્વે ઔપધિઓ ઉત્પન્ન થાય છે. અને પછી ‘વીજમાંથી વૃક્ષ અને વૃક્ષમાંથી વીજ’ એવી રીતે ઉત્પત્તિ થાય છે. પણ પહેલું વીજ કે પહેલું વૃક્ષ એમ કહેવાય નહીં. અને એ સર્વેનું કારણ વીજરૂપ પૃથ્વી

તે પહેલી છે. કેમકે खरसाणी, थोर तथा हाडसांकळी तथा अमरखेल तेने मुदल बीज ज नथी. माटे तेनुं बीज पृथ्वी છે.

—અને તેમ જ સર્વે આકાર માત્રનું પહેલું વીજ પૃથ્વી છે. અને પૃથ્વીનું કારણ જલ છે, જલનું કારણ અગ્નિ છે, અગ્નિનું કારણ વાયુ છે, વાયુનું કારણ આકાશ છે, આકાશનું કારણ અહંકાર છે, અહંકારનું કારણ મહત્ત્વ છે, મહત્ત્વનું કારણ પ્રધાનપુરુષ છે, પ્રધાનપુરુષનું કારણ પ્રકૃતિપુરુષ છે, પ્રકૃતિપુરુષનું કારણ અક્ષરબ્રહ્મ છે અને અક્ષરબ્રહ્મના આધાર અને કારણ પરબ્રહ્મ પરમાત્મા છે. અને જે પરમાત્મા ભગવાન છે તે સત્યસંકલ્પી છે માટે જ્ઞાન તેમ કરવાને સમર્થ છે. અને તે પરમાત્માથી પર કોઈ નથી. અને, પરમાત્મા સર્વેના વીજરૂપ છે. માટે પહેલું જે જે થયું તે પરમાત્મા થકી થયું છે. અને ત્યાર પછી વીજમાંથી વૃક્ષ અને વૃક્ષમાંથી વીજ ઈવી રીતે પરંપરા ચાલ્યું જાય છે. એ પ્રશ્નનો એજ ઉત્તર છે.

(૪) હવે ચોથું પ્રશ્ન જે ‘પહેલો દિવસ કે પહેલી રાત્રી?’ તેનો ઉત્તર જે એક જ્ઞાન છે અને એક અજ્ઞાન છે. તેમાં જ્ઞાનનું સ્વરૂપ પ્રકાશ છે અને અજ્ઞાનનું સ્વરૂપ અંધકાર છે. અને તે જ્ઞાન પરમાત્માને વિષે અનાદિનું રહ્યું છે. અને અજ્ઞાન જીવને વિષે અનાદિનું રહ્યું છે. તે જીવ સદાય ઘોર સુષુપ્તિને વિષે મહાપ્રલયમાં લીન થયા હતા તેને જ્ઞાન આપવા સારુ પરમાત્માએ ઉત્પત્તિ કરીને તેને વિષે જ્ઞાન-અજ્ઞાનનાં રૂપ દેખાડવા સારુ દિવસ અને રાત્રી પરમેશ્વરે કર્યાં છે. માટે દિવસ અને રાત્રી વેય હારે થયાં છે; પણ કોઈ મોર કે વાંસે થયું નથી. અને તેમાં કાર્ય ઉત્તર એ છે જે જે જીવનો દિવસે જન્મ થયો હોય તેને પહેલો દિવસ છે. અને જેને રાત્રીને વિષે જન્મ થયો હોય તેને પહેલી રાત છે. અને કારણપણે તાં રાત-દિવસ કહેતાં જ્ઞાન-અજ્ઞાન વેય અનાદિનું છે. એ પ્રશ્નનો એજ ઉત્તર છે.

(૫) હવે પાંચમું પ્રશ્ન જે ‘પહેલી સ્ત્રી કે પહેલો પુરુષ ?’ તેનો ઉત્તર જે સ્ત્રી અને પુરુષ વેચ અનાદિના છે. કેમકે એકલા પુરુષ થકી પણ ઉત્પત્તિ થાય નહીં અને એકલી સ્ત્રી થકી પણ ઉત્પત્તિ થાય નહીં, માટે જીવ અને માયા વેચ અનાદિના છે. તે જીવને વિષે માયા રહી છે અને માયાને વિષે જીવ રહ્યો છે. અને જે પરમેશ્વર છે તે તો માયા પર છે અને જીવ અને માયા વેચના આધાર છે. તે પરમેશ્વરે જે તે ઉત્પત્તિ સમે પોતાનો અનાદિ સેવક જે અક્ષરબ્રહ્મ તે દ્વારા માયાને વિષે લીન હતો જે પુરુષ તેને જાગૃત કરે છે. પછી તે પુરુષ જાગતાં વેંત પોતાને વિષે જે પ્રકૃતિ રહી છે તેને જગાડે છે. માટે પ્રકૃતિ અને પુરુષ વેચ સર્વ જગતના કારણ છે. એવી રીતે સ્ત્રી અને પુરુષ વેચ અનાદિના છે. એ પ્રશ્નનો એજ ઉત્તર છે.

(૬) હવે છઠ્ઠું પ્રશ્ન જે ‘ગુણ પહેલો કે અવગુણ પહેલો ?’ તેનો ઉત્તર જે જીવમાત્રને વિષે પહેલાં તો અવગુણ જ ભરેલા છે. અને જે પરમશીવ રૂપ એવા જે પરમાત્મા છે તેને વિષે સદાય ગુણ જ ભરેલા છે. તે પરમાત્માનો જીવને સંબંધ થાય ત્યારે તે પરમાત્મા જે તે જીવને જ્ઞાન આપીને તેના દોષ મુકાવીને ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્યાદિક ગુણ આપે છે ત્યારે જીવને વિષે ગુણ આવે છે અને દોષ ટલી જાય છે. એ પ્રશ્નનો એજ ઉત્તર છે.

(૭) હવે સાતમું પ્રશ્ન જે ‘પહેલું શરીર કે પહેલી છાયા ?’ તેનો ઉત્તર જે શરીર અને છાયા વેચ મેળા જ થયા છે. કેમકે આકાર ઉત્પન્ન થયો તે મેળી છાયા પણ થાય છે. જેમ વૃક્ષ નાનું હોય ત્યારે તેની છાયા પણ નાની હોય છે. અને વૃક્ષ જેમ મોટું થતું જાય છે તેમ તેમ તેની છાયા પણ મોટી થતી જાય છે. તેમ શરીર અને છાયા તે એક હારે જ ઉત્પન્ન થાય છે. એ પ્રશ્નનો એજ ઉત્તર છે.

(૮) હવે આઠમું પ્રશ્ન જે ‘ધર્મનો ત્યાગ કરીને કુકર્મ આવરે છે,

તે ઇવી મતિ શાથી થતી હશે ? કેમકે અધર્મ થકી તો જીવને દુઃખ થાય છે; તે કોઈ જીવ પોતાને દુઃખ થવાને તો ઘાતો નથી. અને પ્રભુ કોઈને દુઃખ દેતા નથી. માટે જીવને દુઃખ શાથી થાય છે ?' તેનો ઉત્તર જે તે વાત ગીતામાં કહી છે જે 'જીવ પાપ કર્મને વિષે જોડાય છે. તે કોણ જોડતું હશે ?' એમ અર્જુને પૂછ્યું ત્યારે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને કહ્યું કે 'કામ, ક્રોધ, લોભાદિક જે અંતરશત્રુ છે તે જીવને વઢાત્કારે અધર્મને વિષે જોડાવે છે ?' અને વઢી જેને કામાદિક દોષ અતિશય વૃદ્ધિ પામ્યા હોય એવા જે આસુરી જીવ તેનો જે સંગ તે થકી પણ અધર્મને વિષે જોડાય છે. અને પછી જીવ જેવાં જેવાં કર્મ કરે છે તેવું ફળ તેને પરમેશ્વર આપે છે. અને તે કર્મ પ્રમાણે જીવ જે તે ક્રિયાને વિષે જોડાય છે.' એ પ્રશ્નનો એ જ ઉત્તર છે.

(૯) હવે નવમું પ્રશ્ન જે 'નાદ-બુંદમાં પ્રાણ પ્રગટે છે તે ક્યાંથી આવે છે અને ક્યાં જાય છે ? અને તે શૂર છે કે કાયર છે ? અને તેનું સ્વરૂપ જડ છે કે ચૈતન્ય છે ?' તેનો ઉત્તર જે પંચકોશાત્મક આત્માના ત્રણ શરીર છે. તે પાંચ કોશ કયા ? તો એક અન્નમય કોશ, વીજો પ્રાણમય કોશ, ગ્રીજો મનોમય કોશ, ચોથો વિજ્ઞાનમય કોશ અને પાંચમો આનંદમય કોશ; એ પાંચ કોશ. તેમાં પ્રથમ જીવ જે તે આત્યંતિક પ્રલયને વિષે મહાકારણરૂપ જે આનંદમય કોશ તેને વિષે લીન હતો; તે જીવને પરમેશ્વર ઉત્પત્તિ સમે બુદ્ધિ, ઇન્દ્રિયો, મન અને પ્રાણ તે સર્જી આપે છે. તે ભાગવતમાં પણ કહ્યું છે જે—

શુદ્ધીન્દ્રિય મનઃ પ્રાણાન્ જનાનાસૃજત્ પ્રભુઃ ।

તાત્રાયં ચ ભવાર્થં ચ આત્મને કલ્પનાય ચ ॥

એવી રીતે ભગવાન જે તે જીવને આનંદમય કોશમાંથી જગાડીને

પ્રથમ બુદ્ધિ સર્જી આપે છે, પછી મન સર્જી આપે છે, પછી પ્રાણ સર્જી આપે છે અને પછી અન્નમય કોશ જે સ્થૂલ શરીર તથા ઇન્દ્રિયો તે સર્જી આપે છે તેમાં જીવ જે તે પહેલો આનંદમય કોશમાં રહ્યો થકો વિજ્ઞાનમય કોશરૂપ જે બુદ્ધિ તેમાં પ્રવેશ કરે છે, પછી આનંદમય અને વિજ્ઞાનમય કોશ સહિત મનરૂપ જે મનોમય કોશ તેમાં પ્રવેશ કરે છે, પછી ગ્રણે કોશે સહિત જીવ જે તે પ્રાણમય કોશમાં પ્રવેશ કરે છે અને પછી એ ચારે કોશે સહિત અન્નમય કોશ જે સ્થૂલ શરીર તેમાં પ્રવેશ કરે છે.

તેમાં દશ ઇન્દ્રિયો અને પાંચ ભૂત તેનું નામ સ્થૂલ દેહ કહેવાય છે, અને પ્રાણમય, મનોમય અને વિજ્ઞાનમય એ ગ્રણે કોશ મઠીને સૂક્ષ્મ શરીર કહેવાય છે. અને આનંદમય કોશરૂપી જે સુપુતિ તેનું નામ કારણ શરીર કહેવાય છે તેમાં પ્રાણે સહિત જીવ જે તે સ્થૂલ દેહમાં આવે છે. અને તે સ્થૂલ દેહની અવરદા આવી રહે ત્યારે પ્રાણે સહિત જીવ જે તે સૂક્ષ્મ દેહમાં પ્રવેશ કરે છે. અને જીવે સ્થૂલ દેહે કરીને જેવાં જેવાં કર્મ કર્યાં હોય તેવી તેવી ગતિને જીવ પામે છે. તે વેદમાં કહ્યું છે જે—
'મરણે યા મતિઃ સા ગતિઃ ભવેત્ ઇતિ શ્રુતિઃ ।'

અર્થ:—જે 'જેવી સ્થૂલદેહ મૂકતી વખતે જીવની મતિ હોય છે તેવી ગતિ તેની થાય છે.' કહેતાં જેને પંચવિપયની વાસના હોય છે તે જીવને ડ્યાં અધિક પ્રીતિ હોય ત્યાં પાછો સ્થૂલદેહ ધરીને પ્રાણે સહિત જીવ જે તે પ્રવેશ કરે છે. એવી રીતે સ્થૂલ દેહને વિષે પ્રાણ આવે છે અને જાય છે પણ પ્રાણનો જીવ ક્યારેય ત્યાગ કરતો નથી. અને પ્રાણ તો જીવની ભેગાને ભેગા એમને એમ સદાય રહે છે.

—અને તે જીવને જ્યારે પ્રગટ ભગવાન મળે છે અને તે ભગવાન થકી જીવ આત્મતિક જ્ઞાનને પામે છે ત્યારે તે જીવ જે તે અન્નમય,

(૧૨) હવે વારમું પ્રશ્ન જે ‘અગ્નિ ન વાળી શકે એવું કયું પદાર્થ છે ?’ તેનો ઉત્તર જે અગ્નિ વાળી શકે નહીં એવો તો એક આત્મા છે. તે પળ ગીતામાં કહ્યું છે જે ‘ન દહતિ પાવક ।’ માટે આત્મા એક અગ્નિ થકી વળે નહીં એવો છે. અને આત્મા વિના વીજાં પિંડ, વ્રહ્માંડાદિક સર્વે પદાર્થ તેને મહાપ્રલયનો અગ્નિ છે તે વાળીને ભસ્મ કરી નાખે છે. એ પ્રશ્નનો એ જ ઉત્તર છે.

(૧૩) હવે તેરમું પ્રશ્ન જે ‘શબ્દ વોલાય છે તે આત્મા વોલે છે કે જીભ વોલે છે ?’ તેનો ઉત્તર જે વોલવું છે તે તો જીભનો ધર્મ છે પણ આત્માની સત્તાએ કરીને વોલે છે. અને આત્માની સત્તા વિના તો જીભ એકલી વોલવાને સમર્થ નથી અને જીભ તો જડ છે. જેમ સારંગી, સરોદો અને શરણાઈ તેને કોઈક પુરુષ વોલાવે છે ત્યારે વોલે છે અને પુરુષ ન વોલાવે તો એની મેઢે વોલે નહીં. અને વોલાવનારો પુરુષ હોય પણ તે વાજું ન હોય તો પણ વોલે નહીં. તેમ દેહમાં જીવાત્મા હોય અને જીભ પણ સારી હોય તો વોલાય છે. અને દેહમાં જીવ હોય પણ જો જીભ ન હોય અને જીભ હોય અને જીવ દેહમાંથી નીસરી જાય તો પણ વોલાય નહીં.’ એ પ્રશ્નનો એ જ ઉત્તર છે.

(૧૪) હવે ચૌદમું પ્રશ્ન જે ‘માયા જેને વિષે નથી એવો કોણ પુરુષ છે જે માયાને દેખતો નથી ?’ તેનો ઉત્તર જે માયાથી પર તો સદાય અનાદિ એક પરમાત્મા છે. અને તે પરમાત્મા જેને પ્રગટ મળે છે અને તે જીવ પરમાત્માનો દૃઢ આશરો કરે છે અને તે જીવ જે તે પરમાત્મા થકી નિર્વીજસાંખ્ય અને નિર્વીજયોગ તેને સિદ્ધ કરે અને પછી સર્વીજ-સાંખ્ય અને સર્વીજયોગ એ ચાર પ્રકારના જ્ઞાનને સિદ્ધ કરે છે તે પુરુષ પણ માયા પર થાય છે અને તેની દૃષ્ટિમાં માયા આવતી નથી.

હવે તે નિર્વીજ સાંખ્યનું રૂપ એ છે જે દેહ-આત્માનો વિવેક કરીને દેહને મિથ્યા નાશવંત જાણીને આત્માને પોતાનું સ્વરૂપ જાણવું; તેનું નામ નિર્વીજસાંખ્ય કહેવાય છે. અને નિર્વીજયોગનું રૂપ એ છે જે કોટી કોટી બ્રહ્માંડની ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ અને પ્રલય થાય છે જેના કોઠક દેશને વિષે ઇંદુ જે અક્ષરબ્રહ્મ તેને વિષે પોતાના આત્માને એકત્વપણું કરીને તે અક્ષરને પોતાનું સ્વરૂપ માનવું; કહેતાં ‘હું અક્ષરબ્રહ્મ છું’ એમ સમજવું; તેનું નામ નિર્વીજયોગ જાણવો. અને સર્વીજસાંખ્યનું રૂપ એ છે જે એવા એવા અનંત કોટી અક્ષરરૂપ મુક્ત તે અક્ષરધામને વિષે રહ્યા છે તે મુક્તના સ્વામી એવા જે પરબ્રહ્મ પરમાત્મા ભગવાન તે જે તે સર્વેના પ્રકાશક છે, સર્વેને સુખના દાતા અને કર્મ ફઠ્ઠના આપનારા છે અને માયા પર છે, અને અનંત ऐश्वर्य, सामर्थ्य, बल, गुण, तेज, प्रताप તેના ધામરૂપ એવા ભગવાન તે દિવ્યમૂર્તિ થકા અઘંડ અક્ષરમાં રહ્યા છે, એમ સમજવું તેનું નામ સર્વીજસાંખ્ય છે. અને સર્વીજયોગનું રૂપ એ છે જે એવા અપાર મહિમાવાળા જે પરબ્રહ્મ પુરુષોત્તમ ભગવાન તે પોતાની સ્વ-ઇચ્છાએ કરીને અનંત જીવોનો ઉદ્ધાર કરવાને અર્થે રામકૃષ્ણાદિકરૂપે અવતાર ધારણ કરીને પ્રગટ થાય છે. તે પ્રગટ ભગવાનના સ્વરૂપનો ઉત્તમ નિર્વિકરૂપ નિશ્ચય કરીને પોતે આત્મા બ્રહ્મરૂપ થઈને તે ભગવાનની મૂર્તિને વિષે ધ્યાને કરીને જોડાઈ જવું તેનું નામ સર્વીજયોગ કહેવાય છે. અને એવી રીતે ચાર સાધનને સિદ્ધ કરીને પ્રત્યક્ષ ભગવાનના સ્વરૂપમાં જે પુરુષ જોડાણો છે તે પુરુષ પણ માયા પર છે. અને તે પુરુષ માયાને દેખતો પણ નથી. એ પ્રશ્નો એજ ઉત્તર છે.

(૧૫) હવે પંદરમું પ્રશ્ન જે ‘શબ્દાદિકં પંચવિપય છે તે જ્ઞાનીને પણ વિકલ કરી નાખે છે, માટે એ તે વિષય વચ્ચાણવા યોગ્ય છે કે આત્મા વચ્ચાણવા યોગ્ય છે, કહેતાં વિષય વલ્લવાન છે કે આત્મા વલ્લવાન છે ?’

(૨૧) હવે એકવીસમું પ્રશ્ન જે ‘તેજ શાથી થયું?’ તેનો ઉત્તર જે તેજ વાયુ થકી થયું છે. તે પળ પૂર્વે ઉત્પત્તિમાં કહેલું છે. એનો એ જ ઉત્તર છે. (૨૨) હવે વાવીસમું પ્રશ્ન જે ‘ચંદ્રમા શાથી થયો?’ તેનો ઉત્તર જે જલના સત્ત્વ અંશ થકી ચંદ્રમા થયો છે. એનો એ જ ઉત્તર છે. (૨૩) હવે ત્રેવીસમું પ્રશ્ન જે સૂર્ય શાથી થયો?’ તેનો ઉત્તર જે સૂર્ય તો અગ્નિના સત્ત્વ અંશ થકી થયો છે.”

એવી રીતે સર્વે પ્રશ્નના ઉત્તર કરીને મહારાજે અક્ષરમુક્તાનંદ સ્વામીને આજ્ઞા કરી જે “આ પ્રશ્નના ઉત્તર તમે લખજો. અને તેમાં ઇટલું લખજો કે વિસ્તારના ભયથી સંક્ષેપ માત્ર ઉત્તર લખ્યા છે. અને વાકી તો તમે અને અમે ભેગા થયેથી તમારા અંતરના સંશય માત્ર હશે તેટલા ટૂંકી જશે. પણ જો કલ્યાણનો સ્વપ્ન હશે તો જ સર્વે વાતની સિદ્ધિ થશે.” પછી અક્ષરમુક્તાનંદ સ્વામીએ કહ્યું કે “સારુ મહારાજ ! કૃપા કરીશ.”

इति श्रीमुख सिद्धांत १४४ समाप्त ।

૧૪૫ વિષય:—દૈવી અને આસુરી જીવ કેમ થયા હશે ?

શ્રીહરિકૃષ્ણાય નમો નમઃ:—સંવત્ ૧૯૨૧ ના માગસર સુદ ૭ ને દિવસ મહારાજ શ્રીહરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી મહીયાદ મધ્યે ભક્ત પટેલ ગણેશ લખમળને ઘેર આથમળે વાર ઓરડાની ઓશરીમાં વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં અને મસ્તકે ગુલાબી રંગનો ફેટો વાંધ્યો હતો. અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ સાધુ તથા ઘણાંક હરિભક્તની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

પ્રશ્ન:—પછી ધર્માનંદસ્વામીએ પ્રશ્ન પૂછ્યું જે “આ જગતમાં બે પ્રકારના જીવ છે; તે કેટલાક દૈવી છે અને કેટલાક આસુરી છે. તે દૈવી અને આસુરી કેમ થયા હશે ?”

પછી મહારાજ ચોલ્યા જે “એક તો અનાદિના આસુરી જીવ છે, તે તો કોઈ કાળે દૈવી થાય જ નહીં. જેમ લીંમડો અને મરચાં તે કોઈ કાળે મીઠા થાય નહીં; કેમકે તેનું વીજ જ એવું કઢવું અને તીર્ણું છે. તેમ જે અનાદિના આસુરી જીવ છે તેનાં તો મરચાં અને લીંમડાની પેટે વીજ જ મૂંડા છે. જેમ લીંમડાને અને મરચાંને સાકરનું પાણી પાઈએ તો પણ તે કઢવાં અને તીર્ણાં મટે નહીં, તેમ અનાદિના જે આસુરી જીવ છે તેને ગમે તેટલું સત્પુરુષ જ્ઞાન આપે તો પણ તે અસુરભાવ મૂકે જ નહીં. અને વઢી જેને કામ, લોભ, સ્વાદ, સ્નેહ અને માન તેને વિષે જેટલી જેટલી પ્રીતિ હશે તેટલો તેટલો તેને વિષે અસુરભાવ છે.

—અને જે દૈવી જીવ છે તે તો પ્રત્યક્ષ ભગવાન તથા ભગવાનના ઇકાંતિક સંત તેનો આશરો કરીને વાસના ટાળીને મોક્ષને પામે છે. અને જે આસુરી જીવ છે તેને તો સત્પુરુષનો સમાગમ ગમે જ નહીં. જેમ ચોરને પૂનમનો ચન્દ્રમા ગમતો નથી અને જે શાહુકાર હોય તેને તો ચન્દ્રમા અતિશય ગમે છે, તેમ આસુરી જીવને તો સત્પુરુષનો સમાગમ દુઃખરૂપ લાગે છે. કેમકે આસુરી જીવને તો ચોરી, છીનાઢી, દારૂ, માટી, આદિક મૂંડા પાપકર્મ કરવાં હોય, માટે આસુરીને સત્પુરુષનો સમાગમ કેમ ગમે ? તેને તો સત્પુરુષ ડલટા કાઢરૂપ માસે.

—અને જે દૈવી જીવ હોય તેને જ સત્પુરુષનો સમાગમ સારો લાગે છે. અને તે તો એમ સમજે જે ‘અમારાં અતિશય મોટાં ભાગ્ય જે અમને પ્રત્યક્ષ ભગવાન અને ભગવાનના સંત મળ્યા અને મહાદુઃખ થકી મૂકાવ્યા. અને જો ભગવાન અને ભગવાનના સંત ન મળ્યા હોત તો ગર્ભ-વાસના તથા ચોરાશીનાં મહાદુઃખ ભોગવવાં પડત.’ એમ સમજીને અતિ-શય કૃતાર્થ માનીને અધર્મનો સર્ગ જે કામ, લોભ, સ્વાદ, સ્નેહ અને

માન તેનો ત્યાગ કરીને ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય અને ભક્તિ તેને સત્સંગે કરીને સિદ્ધ કરીને પોતાના આત્માનું રૂઢું કરીલે છે, તેને દૈવી જીવ જાણવા અને અધર્મનો ત્યાગ નથી કરતા અને ઊલટો સત્પુરુષનો દ્રોહ કરે છે તેને આસુરી જીવ જાણવા.”

પ્રશ્ન :—પછી વઢી ધર્માનંદ સ્વામીએ પ્રશ્ન પૂછ્યું જે “હે મહારાજ ! આસુરી જીવ હોય તે દૈવી થાય કે ન થાય ?” પછી મહારાજ બોલ્યા જે “જે અનાદિના આસુરી જીવ છે તે તો કોઈ કાલે દૈવી થાય જ નહીં. અને જે અસુરને સંગે કરીને અસુરભાવને પામ્યો હોય તે તો સત્પુરુષનો સમાગમ કરે તો દૈવી થાય છે.”

પ્રશ્ન :—પછી વઢી ધર્માનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે “હે મહારાજ ! તમે એવા આસુરી જીવ કેમ કર્યા ?” પછી મહારાજ બોલ્યા જે “આ વિશ્વ છે તેમાં અનંત પ્રકારની સૃષ્ટિ છે અને તેમાં સૌ સૌના ગુણ જુદા-જુદા છે. અને તેમાં કેટલુંક સારું કહેવાય છે અને કેટલુંક નરસું કહેવાય છે. અને જો સર્વે સારું સારું જ હોય અને નરસું ન હોય તો સારું કેમ કહેવાય ? જેમ લીમડો કઢવો છે તો સાકર મીઠી કહેવાય છે, તેમ જો આસુરી જીવ છે તો દૈવી કહેવાય છે. અને તેના વચાંણ થાય છે. અને તેની કીર્તિ શાસ્ત્રમાં લખાય છે. માટે દૈવી અને આસુરી વેય ભેગાં ઉપજાવ્યા છે. જેમ કઢવું ચીમંડું અને મીઠું ચીમંડું એક ચેતરમાં ભેગાં થાય છે તેમ દૈવી અને આસુરી વેય ભેગાં થયા છે.”

પ્રશ્ન :—પછી અલંકારાનંદ સ્વામીએ પ્રશ્ન પૂછ્યું જે “હે મહારાજ ! ભગવાનના ભક્તને વિષે અનંત ગુણ રહ્યા છે. પણ તેમાં કયો ગુણ એક એવો શ્રેષ્ઠ છે જે એક ગુણ સર્વે ગુણને શોભાડે ?” પછી મહારાજ બોલ્યા જે “દયા, મિત્ર અને વિનય એ ગુણ સર્વેમાં શ્રેષ્ઠ છે. અને સર્વે ગુણને શોભાડે એવો અને સર્વેને સુખ ઉપજાવે એવો એ ગુણ છે.”

—तेमां दया ते शुं ? तो पोताथी नानो होय तेना उपर दया राखीने तेना दोष मुकावीने तेने रुढा गुण शीखववा. अने बीजा सर्व जीव, प्राणी मात्र तेना उपर यथा योग्य जेम घटे तेम दया राखवी. अने मित्राई जे पोताना बरोवरीया होय तेनी साथे मित्रभाव राखीने पोतानुं अने मित्रनुं जेम सारु थाय तेवी क्रिया करवी अने तेवा मागें चालवुं; पण पोतानुं के बरोवरीयानुं भूंडुं थाय एम न करवुं. अने जे पोताथी मोटा होय एवा जे सद्गुरु, धर्मवाळा संत तेनो विनय करवो. अने तंती माहात्म्ये सहित सेवा करवी. अने तेनी पासेथी पोताना आत्मानुं रुडुं थाय एवा गुण शीखवा.

—एवी रीते दया, मित्र अने विनयरूप जे गुण छे ते सर्वे गुणकरतां श्रेष्ठ छे अने सर्वे गुणने शोभाडे एवो गुण छे. अने ए गुण न होय अने बीजा सूझे षटला गुण होय तो पण एके गुण शोभे नहीं. अने दया, मित्र अने विनय जेने न होय तेना उपर सत्पुरुषनी कृपा पण थती नहीं. अने सत्पुरुषनी कृपा विना जीवनुं कल्याण पण थाय नहीं. ते सारु भगवानना भक्ते ए गुण जरूर शीखवो.

इति श्रीमुख सिद्धांत १४५ समाप्त ।

१४६ विषय :—जीवात्मा निराकार के साकार ? अने देहमां जीव अने जीवमां परमात्मा

श्री हरिकृष्णाय नमोनमः—संवत् १९२१ना मागशर सुद ८ ने दिवस महाराज श्री हरिकृष्ण भगवान गाम श्री भडीयाद मध्ये भक्त पटेल गणेश लखमणने धेर आयमणें बार ओरडानी ओसरीमां ढोलिया उपर विराजमान थया हता. सर्वे श्वेत वस्त्र धारण कर्यां हता. अने मस्तके कसुबल

તારાઠો ફેંટો વાંધ્યો હતો. કકુંનો ચાંદલો કર્યો હતો અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ સાધુ તથા હરિભક્તની સભા ભરાઈને વેઠી હતી.

પ્રશ્ન:-પછી મહારાજે અક્ષરમુક્તાનંદ સ્વામીને પ્રશ્ન પૂછ્યું જે “જીવ સાકાર છે કે નિરાકાર છે ?” પછી અક્ષરમુક્તાનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે “જીવ તો સાકાર છે.” પછી મહારાજે પૂછ્યું જે “જીવનો કેવો આકાર છે ?” પછી અક્ષરમુક્તાનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે “જીવનો દિવ્ય આકાર છે; તે માયિક દૃષ્ટિ કરીને જોવામાં નથી આવતો.” પછી મહારાજે ધર્માનંદ સ્વામીને પૂછ્યું કે “તમે શું કહો છો, જીવ સાકાર છે કે નિરાકાર છે ?” પછી ધર્માનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે “જીવ વસ્તુગતે તો નિરાકાર છે. અને જીવને વાસના કરીને માયિક દેહ બંધાણો છે. પછી જીવને પ્રત્યક્ષ તમારો સંબંધ થાય ત્યારે માયિક દેહનો નાશ થઈને દિવ્ય આકારને જીવ પામે છે.”

પછી મહારાજે કહ્યું કે “તમારા વેયનો ઉત્તર સાચો છે, કેમ કે અક્ષરમુક્તાનંદ સ્વામીએ જીવને સાકાર કહ્યો તે મુક્ત દશાની સ્થિતિમાં બોલ્યા છે. અને જીવને જ્યાં સુધી માયાનો સંબંધ છે ત્યાં સુધી જીવ વસ્તુગતે નિરાકાર છે, અને પરમેશ્વર અને માયિક ઇન્દ્રિયો, અંતઃકરણ સર્જી આપે છે ત્યારે જીવ કાને કરીને સાંભળી શકે, ત્વચાએ સ્પર્શ કરી શકે. નેત્રે કરીને રૂપ જોઈ શકે ઇત્યાદિક ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણે કરીને ક્રિયા કરવાને સમર્થ થાય છે, પણ તે વિના જીવ કાંઈ કરવાને સમર્થ નથી; કેમ કે જો આંખો ફુટી જાય અને દેહમાં જીવ હોય તો પણ રૂપ જોવાને સમર્થ થાય નહીં, તેમજ આંખનું કામ કાને કરીને થાય નહીં. અને કાન ફુટી જાય તો આંખે કરીને સંભળાય નહીં. એવી રીતે જીવ પરાધિન છે પણ જીવ પોતાની મેળે સ્વતંત્ર નથી.

—માટે જીવ નિરાકાર છે અને વસ્તુગતે ચૈતન્ય છે. અને જ્યારે જીવને પરમેશ્વરના સ્વરૂપનું જ્ઞાન થાય છે ત્યારે તે જીવને માયાનો આકાર ટળીને દિવ્યસ્વરૂપને પામે છે. અને પરમેશ્વરના સ્વરૂપનું જ્ઞાન તો પરમેશ્વર પોતે જીવની ઉપર કૃપા કરીને પોતાના સ્વરૂપનું જ્ઞાન કરાવે ત્યારે થાય છે. અને પોતાને સંબંધે કરીને ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણમાંથી જીવને માયાનો ભાવ ટળી જાય છે. અને જ્યારે માયિક ભાવ ટળી જાય છે ત્યારે માયિક શબ્દ સાંભળવામાં તેને આસક્તિ રહેતી નથી. અને ભગવાનના સ્વરૂપને જીવ જાણે છે ત્યારે માયિક રૂપ જોવાની જીવને ઇચ્છા રહેતી નથી એવી રીતે દશ ઇન્દ્રિયો અને ચાર અંતઃકરણ તે જે તે ભગવાનના સંબંધને પામીને ભગવાનરૂપ થઈ જાય છે. માટે ભગવાન થકી જ ભગવાનનું જ્ઞાન થાય છે. અને જ્યારે ભગવાનનું જ્ઞાન થાય છે ત્યારે તે જીવ પૂર્ણકામ થાય છે અને તેની વાસના વળી જાય છે અને બ્રહ્મરૂપ થાય છે. અને ભગવાનને ધ્યાને કરીને જીવનું પળ દિવ્ય સ્વરૂપ વંધાય છે.”

પ્રશ્ન:—પછી ગામ પીપ્પલીના કાઠા ભક્તે પ્રશ્ન પૂછ્યું જે “આ દેહને વિષે કઈ રીતે જીવ રહ્યો છે, અને જીવને વિષે ભગવાન કેવી રીતે રહ્યા છે ?” પછી મહારાજ બોલ્યા જે “દેહમાં ચોવિસ તત્ત્વ છે અને પચીસમો માંહે જીવાત્મા રહ્યો છે. તે તત્ત્વ જડ છે અને તેને વિષે જીવ જે તે ‘અહં મમતાદિ’ કરીને રહ્યો છે, અને જીવની સત્તાઈ કરીને દેહ જે તે ચાલે હાલે છે. અને જીવને વિષે ભગવાન સાક્ષીરૂપે રહ્યા છે. તે જીવ જેવાં જેવાં કર્મ કરે તેવાં તેવાં કર્મના ફળ ભગવાન પમાડે છે. તે જીવ જ્યારે સત્ત્વગુણી કર્મ કરે છે તેનું ફળ દેવલોકમાં ભોગવાવે છે. અને રજોગુણી કર્મ કરે છે તેનું ફળ મૃત્યુલોકમાં ભોગવાવે છે. અને તમોગુણી કર્મ કરે છે તેનું ફળ અધોગતિ જે નરક તેમાં ભોગવાવે છે. એવી રીતે જીવમાં

ભગવાન સાક્ષીરૂપે રહ્યા છે.”

પ્રશ્ન:-પછી વઢી કાઢા ભક્તે પૂછ્યું જે “જીવ નરકમાં જાય હે ત્યારે પરમેશ્વર જીવમાં છે કે નથી.” પછી મહારાજે કહ્યું કે “જીવમ ભગવાન છે.” પછી કાઢા ભક્તે પૂછ્યું જે “જીવને તો નરક યાવું પડે છે ત્યારે પરમેશ્વરનું કેમ સમજવું?” પછી મહારાજે કહ્યું જે “યાવું હે તે તો પ્રાણવાયુનો ધર્મ છે પણ આત્મા તો કાંઈ યાતો, પીતો નથી અને એ તો સદાય સુખરૂપ છે અને અસંગી છે. અને પરમાત્મા તેથી પણ છે અને સદાય અક્ષરધામમાં જ રહ્યા છે. અને અક્ષરમાં રહ્યા થકા જીવ જીવ પ્રત્યે સાક્ષીરૂપે રહ્યા છે.

જેમ સૂર્ય છે તે મૂર્તિમાન તો પોતાના મંડળને વિષે રહ્યો છે અને પ્રકાશરૂપે સર્વે જીવના નેત્ર નેત્ર પ્રત્યે રહ્યો છે. તે નેત્રને દુઃખે કરીને સૂર્યને દુઃખ નથી થતું અને નેત્રને નાશ સૂર્યનો નાશ નથી થતો. તેમ સૂર્યની પેઠે ભગવાન અક્ષરધામને વિષે રહ્યા થકા સર્વે જીવ પ્રાણીમાત્રમાં સાક્ષીરૂપે રહ્યા છે. તે જીવને દુઃખે કરીને પરમેશ્વરને દુઃખ નથી. અને જીવને જન્મમરણે કરીને પરમેશ્વરને જન્મમરણ નથી થતું. અને પરમેશ્વર તો સદાય માયાપર છે અને સદાય અક્ષરધામમાં જ રહ્યા છે. જેમ સૂર્યનો પ્રકાશ સૂર્ય ભેગો જ છે, તેમ પરમેશ્વર મૂર્તિમાન થકા સદાય અક્ષરધામમાં છે અને અન્વયપણે કરીને સર્વે વિશ્વમાં છે. અને અન્વય, વ્યતિરેક એક જ રૂપ છે.

इति श्रीमुख सिद्धांत १४६ समाप्त ।

૧૪૭ વિષય:- ‘યદ્ગત્વા ન નિવર્તન્તે તદ્ધામ પરમં મમ’

શ્રીહરિકૃષ્ણાય નમોનમ:-સંવત્ ૧૯૧૯ ના માગસર સુદ ૯ ને દિવસ મહારાજ શ્રીહરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી મહીયાદ મધ્યે પટેલ મેઘા હુદાને ઘેર ડગમળે વાર ઓરડાની ઓશીમાં દોલિયા ઉપર વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે જરિયાની વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતા અને કંઠમાં પુષ્પના હાર ધારણ કર્યા હતા. લલાટને વિષે કંકુનો ચાંદલો કયો હતો અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ સાધુ તથા ઘણાંક હરિભક્તની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

પ્રશ્ન:-પછી વિરજી ભક્તે પ્રશ્ન પૂછ્યું જે “હે મહારાજ ! ભગવાનના ધામને પામ્યા જે મુક્ત તે ફરીને જન્મ ધરે છે કે નથી ધરતા ?” પછી મહારાજ બોલ્યા જે “ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય અને માહાત્મ્યે સહિત પ્રત્યક્ષ ભગવાનની ભક્તિ સિદ્ધ કરીને આત્મિક જ્ઞાન પામીને વ્રહ્મરૂપ થઈને અક્ષરધામને પામ્યા જે મુક્ત તે તો કોઈ કાળે જન્મ ધરતા નથી. તે ગીતામાં શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને કહ્યું છે જે-

ન તદ્ માસયતે સૂર્યો ન શશાંકો ન પાવકઃ ।

યદ્ગત્વા ન નિવર્તન્તે તદ્ ધામ પરમં મમ ॥

‘એ શ્લોકમાં એમ કહ્યું છે જે ‘જે મારા ધામને સૂર્ય, ચંદ્ર અને અગ્નિ તે પ્રકાશ કરી શકતા નથી કહેતાં સ્વપ્રકાશ છે એવું જે અક્ષરધામ તેને જે મુક્ત પામે છે તે ફેર પાછો જન્મને નથી ધરતો. ”

પ્રશ્ન:-પછી વળી વિરજી ભક્તે પૂછ્યું જે “હે મહારાજ ! એમ કહે છે જે આ મુક્તને તો ભગવાન ભેગા તેહી આવ્યા છે, તેનું કેમ હશે ?” પછી મહારાજ બોલ્યા જે જ્યારે જ્યારે ભગવાન જીવોના કલ્યાણને અર્થે કૃપા કરીને પૃથ્વી ઉપર મનુષ્યદેહનું ધારણ કરે છે ત્યારે પોતાને શરણે

આવ્યા જે જીવ તેને જ્ઞાન આપે છે. તેમાં ચાર પ્રકારના જીવ છે; મુક્ત મુમુક્ષુ, વિપયી અને પામર. તેમાં જે મુક્ત અને મુમુક્ષુ છે તે તો પ્રત્યક્ષ ભગવાન થકી ધર્મ, જ્ઞાન, ચૈરાગ અને ભક્તિ સિદ્ધ કરીને નિર્વાસનિક થઈને આત્યંતિક મોક્ષને પામે છે. અને તે તો કોઈ કાળે પૃથ્વી ઉપર જન્મ ધરતા નથી. અને જે વિપયી અને પામર છે તે પ્રત્યક્ષ ભગવાનને શરણે આવ્યા હોય તો પણ તેને તત્કાલ આત્યંતિક જ્ઞાન થતું નથી, અને આત્યંતિક જ્ઞાન વિના નિર્વાસનિક થાય નહીં. પછી ભગવાનને ભજતાં ભજતાં જે એ ને એ દેહે કરીને નિર્વાસનિક થાય તે તો અક્ષરધામને પામે છે. અને જેને વાસના ટાલતાં ટાલતાં થોડી ઘણી વાસના રહી જાય અને તેનો દેહ પડે તો તે અક્ષરધામને ન પામે અને તે વિનાના વીજાં ભગવાનના ધામ જે વદ્રિકાશ્રમ, શ્વેતદ્વિપ તથા કૈકુંઠાદિક ઘણાં છે તેને પામે છે. અને તે પણ સર્વે મુક્ત કહેવાય છે. પછી તે મુક્તને જ્યારે ભગવાન ફરીને પૃથ્વી પર પધારે છે ત્યારે તેને ભગવાન જન્મ ધરાવે છે. અને ‘તે મુક્તને ભગવાન ભેગા લાવ્યા’ એમ કહેવાય છે.”

પ્રશ્ન:—પછી વઢી ભક્ત વિરજીએ પ્રશ્ન પૂછ્યું જે “હે મહારાજ ! ભગવાન પૃથ્વી ઉપર જ્યારે પધારે છે ત્યારે અક્ષરધામમાં રહે છે કે નથી રહેતા ?” પછી મહારાજ બોલ્યા જે “ભગવાન તો સદાય અખંડ અક્ષર-ધામમાં જ રહે છે પણ ક્યારેય અક્ષરધામનો ત્યાગ નથી કરતા. અને ભગવાન છે તે તો સત્ય-સંકલ્પી છે તે અક્ષરધામમાં રહ્યા થકા એમ સંકલ્પ કરે છે જે પૃથ્વીને વિષે મનુષ્ય સ્વરૂપે દેખાડું,’ તો તે ભગવાન અક્ષરધામમાં રહ્યા થકા પૃથ્વી ઉપર મનુષ્ય જેવાં દેખાય છે.

—તે જ્યારે જ્યારે પૃથ્વી ઉપર એકાંતિક ધર્મનો લોપ થાય છે ત્યારે તે ધર્મના સ્થાપનને અર્થે અને અનંત જન્મ થયાં ભગવાનની ભક્તિ કરતા

હોય એવા જે મુક્ત તેને આત્મિક મુક્તિ આપવા સારુ વારંવાર પ્રગટ થાય છે. અને તે ભગવાન પોતાની ઇચ્છાએ કરીને અક્ષરધામમાં અખંડ રહ્યા થકા પૃથ્વી ઉપર મનુષ્યના જેવા પોતાના દેહના ભાવ જણાવે છે. તે જેમ મનુષ્ય સ્ત્રી થકી દેહ ધરે છે અને વાઢક જેમ રૂએ છે, અને જેમ વાઢક શ્વાય, પીંચે અને રમે તેમ ભગવાન પણ વાઢકની પેઠે પોતાને વિષે ભાવ દેખાડે છે. અને જેમ મનુષ્ય જવાન થાય છે અને તેને જેમ રાગ, દ્વેષ, પક્ષપાત, પારકું, પોતાનું, હરખ, શોક, इत्यादિક જેમ મનુષ્યમાં હોય તેમ ભગવાન પણ રાગ, દ્વેષ, પક્ષપાત, પારકું, પોતાનું, હરખ, શોકાદિક ભાવ પોતાને વિષે જણાવે છે. અને જેમ મનુષ્ય દેહ મૂકે છે તેમ ભગવાન પણ દેહનો ત્યાગ કરે છે.

એવી રીતની જે ભગવાનની લીલા તેને ભગવાનના ઇકાંતિક નિર્વાસનિક સાધુ છે તે જાણે છે જે ‘ભગવાન તો જન્મ્યા જ નથી. અને ભગવાન વાઢક, જુવાન, શુદ્ધ થયા નથી. અને ભગવાનને પારકું, પોતાનું, હરખ, શોક, તે છે જ નહીં. અને ભગવાન તો સદાય અક્ષરધામમાં અખંડ વિરાજે છે. અને અહીં પૃથ્વી ઉપર દેખાય છે તે તો જીવોની ઉપર કૃપા કરીને પોતાના સત્ય-સંકલ્પે કરીને દર્શન આપે છે.’ એમ ઇકાંતિક સંત જાણે છે.

—અને વઢી વ્રહ્મરૂપ એવા જે સાધુ તે પણ દેહને જન્મે કરીને જન્મ નથી માનતા અને દેહને મરવે કરીને મરવું નથી માનતા. એવી રીતે જેને ભજને કરીને વ્રહ્મરૂપ થયા એવા જે સાધુ તેને આવવું-જવું રહેતું નથી તો તેના સ્વામી એવા જે પરમાત્મા પરવ્રહ્મ તેને વિષે આવવું-જવું કેમ હોય ? એ તો અક્ષરધામમાં રહ્યા થકા અહીં દેખાય છે. અને જે માયિક દષ્ટિવાળા છે તે ભગવાનને આવ્યા-ગયા દેખે છે.

—અને આજ પણ જેના જેવા જેવા ભાવ હશે તે તે રૂપે અમને દેખતા હશે. અને જે એકાંતિક ભક્ત છે તે અમને દિવ્યરૂપે દેખે છે. અને જે આસુરી જીવ છે તે તો અમને શત્રુ અને કાઠરૂપ દેખે છે. અને જે લોભીયા છે તે અમને લોભી દેખે છે, જે કામી છે તે અમને કામી દેખે છે, જે સ્વાદીયા છે તે અમને સ્વાદીયા દેખે છે અને જે માની છે તે અમને માની દેખે છે. એવી રીતે જેનો જેવો અંતરનો ભાવ તે તે ભાવે અમને દેખે છે.

જેમ ચિંતામણી હોય તેને વિષે જે જે ભાવે સંકલ્પ કરે તે તે પદાર્થને દેખે, તેમ ભગવાન ચિંતામણીરૂપ છે, તે તેને વિષે જે જીવ જેવો જેવો ભાવ રાખે તેવા તેવા ભગવાન તેને દેખાય છે. અને ભગવાન તો અક્ષર-ધામમાં દિવ્ય સિંહાસન ઉપર અનંત કોટી મુક્તે વિંટાળાં થકા વિરાજમાન છે.”

इति श्रीमुख सिद्धांत १४७ समाप्त ।

૧૪૮ વિષય :—‘સાહેબ સચીકા વાપ હૈ, બેટા કીસીકા નહીં’

શ્રીહરિકૃષ્ણાય નમોનમઃ—સંવત્ ૧૯૨૧ના સાગશર સુદ ૧૦ને દિવસ મહારાજ શ્રીહરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી ભડીયાદ મધ્યે પટેલ ખોડાને ઘેર ઉગમણાં ચારના ઓરડાની ઓશરીમાં સાંજને સમે ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યાં હતાં અને કંઠમાં પુષ્પતા હાર શોભી રહ્યા હતા. કંકુનો ચાંદલો કયોં હતો અને પોતાના મુખાર-વિંદની આગળ મુનિમંડલ તથા ઘણાક હરિભક્તની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

પ્રશ્નઃ—પછી ગામ ધોલેરાના શાહ ગોવરમૂતે મહારાજને પ્રશ્ન પૂછ્યું જે ‘હે મહારાજ ! અમે તો તમને ભગવાન જાણીએ છીએ અને રામકૃષ્ણાદિક

અવતાર થઈ ગયા છે તેને પણ સાક્ષાત્કાર ભગવાન જાણીએ છીએ, પણ આ એક સાચી છે તેનું કેમ સમજવું?

સાહેવ સર્વોકા વાપ હૈ, વેદા કીસીકા નહીં;
વેદા હો કર અવતરે, સો તો સાહેવ નહીં.”

પછી મહારાજ ચોલ્યા જે “ભગવાન છે તે તો સર્વેના વાપ છે અને કોઈના દીકરા થતા જ નથી. અને એ તો બે પ્રકારના જીવની સૃષ્ટિ છે, તેમાં એક દૈવી જીવની સૃષ્ટિ છે અને એક આસુરી જીવની સૃષ્ટિ છે. તે આસુરી સૃષ્ટિવાળા જીવ છે તે જે તે ભગવાનને જન્મ્યા એમ દેખે છે. અને વળી કોઈના દીકરા થયા અને વાલ, જોવન, વૃદ્ધ, દુબળા, જાડા, કાઠા, ધોળા, સાજા, માંદા, બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, ઇત્યાદિક ભેદે યુક્ત અસુરસૃષ્ટિના જીવ છે તે ભગવાનના અવતારને દેખે છે. કેમ કે તેની દૃષ્ટિમાં માયાનું આવરણ છે.

જેમ જેની આંખમાં કમળો હોય તે ધોળાને પણ પીછું દેખે અને પીળાને પણ પીછું દેખે, તેમ જેની દૃષ્ટિમાં કમળારૂપ માયાનું આવરણ છે તે પીળા વસ્ત્રરૂપ જગતના જીવ તે તો માયામાં છે તેને માયામાં દેખે છે અને ધોળા વસ્ત્રરૂપ ભગવાનના અવતાર માયા પર છે તેને પણ કમળારૂપ માયિક દૃષ્ટિ કરીને માયામાં દેખે છે. અને જે દૈવીસૃષ્ટિના જીવ છે તેની તો નિરાવરણ દૃષ્ટિ છે તે તો ભગવાનને સદાય માયા પર અને સર્વના આધાર અને અજન્મ્યા એમ દેખે છે, પણ ભગવાન જન્મ્યા કે કોઈના દીકરા થયા એમ નથી દેખતા. અને માયિક-દૃષ્ટિવાળાને ભગવાન આવ્યા, ગયા, જન્મ્યા, વાલ જોવન, વૃદ્ધ જણાય છે તે તો નટની રમતની પેટે છે.

જેમ નટ હોય તે પીંછનું પારેનું મનુષ્યને દેખાડે છે, પણ તે પારેનું પીંછનું થાય નહીં કેમ કે જો પીંછનું પારેનું થતું હોય તો તે નટ પોતાના

માણસોને શીદ સરવા દે. કેમ કે જેમ પીંછમાંથી પારેલું કરે તેમ મનુષ્યના કોઈ એક અંગમાંથી મનુષ્ય કરે, પણ તે તો થતું નથી. અને પીંછનું પારેલું પણ खोटું खोटું દેखाडे છે, પણ તે નટની રમત કોઈના જાણવામાં આવતી નથી. તો માયા પર એવા જે પરમાત્મા ભગવાન તેની યોગમાયાને કોણ જાણી શકે ? માટે ભગવાન તો સદાય અક્ષરધામમાં રહ્યા થકા દૈવી સૃષ્ટિવાળા એવા જે મુક્ત અને મુમુક્ષુ જીવ તેને આત્મ્યતિક જ્ઞાન આપીને નિરાવરણ દૃષ્ટિ કરાવવા સારુ પોતાની સ્વચ્છાએ કરીને આ પૃથ્વી ઉપર પ્રગટ થાય છે. પછી મુમુક્ષુ અને મુક્ત એવા જે દૈવીસૃષ્ટિના જીવ તે ભગવાનને શરણે આવે છે, તેને ભગવાન સાંખ્યે અને યોગે કરીને આત્મ્યતિક જ્ઞાન કરાવે છે.

હવે તેમાં પ્રથમ સાંખ્યનું જ્ઞાન કહીએ છીએ જે ભગવાન કેવા છે ? તો માયા પર છે, નિર્ગુણ છે, અકર્તા છે, નિરાકાર છે, અદ્વૈત છે, વ્યાપક છે અને તે ભગવાન જે તે માયિક એવા જે ઇન્દ્રિયો, અંતઃકરણ તેને કરીને જાણ્યામાં આવે એવા નથી. અને અનુભવે કરીને જણાય એવા ભગવાન છે. અને યોગમાં એમ કહ્યું છે જે એવા પરાત્પર ભગવાન જે તે આત્મ્યતિક પ્રલયને અંતે ઉત્પત્તિ સમે પોતે એક હતા તે અક્ષરમાં રહ્યા થકા અક્ષરમાં પ્રવેશ કરીને અક્ષરદ્વારે અનંત કોટિ પ્રકૃતિપુરુષમાં પ્રવેશ કરીને તેને જાગૃત કરે છે. અને એક એક પુરુષ જે તે અનંતકોટી પ્રધાનપુરુષમાં પ્રવેશ કરીને તેને ઉત્પન્ન કરે છે. અને પ્રધાનપુરુષ થકી મહત્ત્વ થાય છે અને મહત્ત્વ થકી ત્રણ પ્રકારનો અહંકાર છે, અને ત્રણ પ્રકારના અહંકાર થકી ચોવીસ તત્ત્વ થાય છે અને ચોવીસ તત્ત્વ થકી વૈરાટરૂપ બ્રહ્માંડ થાય છે અને બ્રહ્માંડ થકી દેવ, દૈત્ય, મનુષ્ય, પશુ, પક્ષિ આદિકના શરીર થાય છે. એવી રીતે માયા પર એવા જે ભગવાન તે જે તે

અક્ષરરૂપે કરીને અનંતકોટી બ્રહ્માંડમાં પ્રવેશ કરીને સર્વેના આધાર પ્રેરક અને સાક્ષીરૂપે અંતર્યામી સર્વેના વિષે રહ્યા છે.

અને જેમ ઉત્પત્તિ થઈ તેમ પાછો પ્રલય થાય છે ત્યારે એક ભગવાન રહે છે. તે ભગવાન થકી જ પ્રલય થાય છે. અને એવા સર્વેના કારણ જે ભગવાન તે જે તે પોતાને શરણે આવ્યા એવા જે દૈવીસૃષ્ટિના જીવ તેને જ્ઞાને કરીને પ્રલય કરાવે છે જે જીવના દેહમાં પૃથ્વી, જલ, તેજ, વાયુ, આકાશ એવા જે અલ્પ પંચભૂત તે જે તે વૈરાટરૂપ બ્રહ્માંડ તેમાં મહત્ પંચભૂત છે તે થકી ઉપજ્યા છે. તે અલ્પ પંચભૂતને મહત્ પંચભૂતમાં લય કરીને પોતાના આત્માને તેથી જુદો સમજીને દૃષ્ટારૂપ થઈને એક વૈરાટની દૃષ્ટિને પામવું, કહેતાં સર્વત્ર એક વૈરાટ છે પણ વૈરાટ વિના વીજું કાંઈ નથી. અને એવી રીતે વૈરાટ જે તે થકી જીવનો અહંકાર ઉપજ્યો છે તેને વૈરાટમાં લય કરીને વૈરાટને મહત્ત્વમાં લય કરવો. અને જીવનું ચિત્ત જે તે મહત્ત્વ થકી થયું છે તેને તેમાં લય કરવું અને મહત્ત્વને પ્રધાન-પુરુષમાં લય કરવું. અને જીવનું મન છે તે પ્રધાનપુરુષ થકી થયું છે તેને પ્રધાનપુરુષને વિષે લય કરવું. અને પ્રધાનપુરુષ છે તે મૂળ પ્રકૃતિપુરુષ થકી થયા છે તેને તેમાં લય કરવા. અને જીવની બુદ્ધિ છે તે મૂળ-માયામાંથી થઈ છે તેને તેમાં લય કરીને મૂળ પ્રકૃતિપુરુષ છે તે અક્ષરના કોક દેશમાંથી થયેલા છે તેને તેમાં લય કરવા અને પોતાના આત્માને અને મૂળપુરુષના આત્માને એક કરીને સર્વે માયાના ભાવને જ્ઞાનપ્રલય કરીને દૃષ્ટારૂપ થઈને સર્વવ્યાપક અને સર્વાધાર એવું જે અક્ષરબ્રહ્મ તેની દૃષ્ટિને પામવું.

—અને અક્ષરની દૃષ્ટિને જે પામે છે તે તો એકલું ચૈતન્યમય દેખે છે અને તેને માયાનું આવરણ ટળી જાય છે અને તેની દૃષ્ટિમાં માયા આવતી નથી.

અને જે ચૈતન્યની દૃષ્ટિને પામે છે તે તો સર્વના આત્માને ચૈતન્યરૂપ દેશે છે. અને એવી રીતે જેણે જ્ઞાનપ્રલય કરાવીને ચૈતન્યદૃષ્ટિ કરાવી એવા જે સદ્ગુરુરૂપ જ્ઞાનદાતા તેજ પરમાત્મા પરબ્રહ્મા ભગવાન છે. અને સર્વવ્યાપક એવું જે અક્ષરબ્રહ્મા તેના આધાર છે અને તેના સ્વરૂપનું પોતાના ચૈતન્યરૂપ આત્માને વિષે ધ્યાન કરે છે તેને પ્રત્યક્ષ ભગવાન અખંડ આત્માને વિષે તેજોમય અક્ષરધામને વિષે દેખાયા કરે છે.

માટે જેને ભજને કરીને તથા જેને જ્ઞાને કરીને માયાનું આવરણ ટળી જાય છે એવા જે પરમાત્મા પરમેશ્વર તેણે જન્મ થયો એમ કેમ કલ્પાય? અને જન્મ, કર્માદિક મનુષ્યભાવ જણાય છે તે તો નટની રમતની પેટે છે. તે જે અણસમજુ વાઙ્મક હોય તે નટની રમતનાં મોહ પામે પણ જે સમજુ મનુષ્ય હોય તે તો નટની સર્વે રમતને સ્ખોટી જાણે છે. તેમ ભગવાનના જન્મ અને કર્મ તે તો નટની માયાની પેટે દેખાય છે પણ ભગવાન મનુષ્ય જેવા જણાય છે તો પણ દિવ્યમૂર્તિ જ છે. અને ભગવાન કોઈના દીકરા નથી થતા તથા ભગવાનને સગું-સંવંધી, નાત-જાત કોઈ નથી અને ભગવાન તો સદાય અજન્મ્યા છે. અને એવા જે ભગવાન તેને દર્શન માત્રે કરીને માયાનું આવરણ ટળી જાય છે. અને જન્મ-મરણના ફેરા મટી જાય છે. અને બ્રહ્મરૂપ થઈને અક્ષરધામને પામે છે અને ફરીને તેને જન્મ ધરવો પડતો નથી. અને એવા બ્રહ્મરૂપ મુક્ત તેના સ્વામી જે પરબ્રહ્મા પરમાત્મા ભગવાન તેના જન્મ અને ચરિત્ર તે તો સર્વે દિવ્ય છે અને અનંત જીવોના કલ્યાણને અર્થે છે.”

इति श्रीमुख सिद्धांत १४८ समाप्त ।

૧૪૯ વિષય :—ભગવાનની મૂર્તિ અલંકાર સાંભર્યા કરે તેનો ઉપાય.

શ્રીહરિકૃષ્ણાય નમોનમઃ—સંવત્ ૧૯૨૧ ના માગશર સુદ ૧૨ ને દિવસ મહારાજ શ્રીહરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી મડીયાદ મધ્યે પટેલ લાધાને ઘેર ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે જરિયાની વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં. અને કંઠમાં પુષ્પના હાર ધારણ કર્યા હતા. પાઘમાં ફૂલના તોરાં લટકતા હતા અને બે કાન ઉપર ગુચ્છ લોસ્યા હતા. બે હાથને વિષે પુષ્પના વાજુબંધ અને ગજરા ધારણ કર્યા હતા અને કકુંનો ચાંદલો કર્યો હતો. અને પોતાના મુખારવિંદની આગલ સાધુ તથા ઘણાંક હરિ-ભક્તની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

પ્રશ્ન :—પછી ગામ તુડાના હરિભક્ત મદ્દ નારાણજીઈ મહારાજને હાથ જોડીને કહ્યું જે “તમારી મૂર્તિ અંતરમાંથી વિસરે નહીં અને અલંકાર સાંભર્યા કરે તેનો શો ઉપાય છે ?”

પછી મહારાજ બોલ્યા જે “સંતને સમાગમે કરીને ભગવાનનો મહિમા સમજે તેને અંતરમાંથી મૂર્તિ વિસરે નહીં. કેમકે ધન, દોલત, સ્ત્રી, છોકરાં રાજપાટ, આદિક જે ચૌદ લોકનું સુખ છે તેને ભગવાનના ધામના સુખ આગળ કાગવિષ્ટા તુલ્ય કહ્યું છે. માટે ભગવાનનો મહિમા જો સમજાય તો તે ભગવાનને વિષે સહેજે જ વગર રાખી ઘૃત્તિ રહ્યા કરે. જેમ કોઈક લોભીયો હોય અને તેણે દ્રવ્યને પૃથ્વીમાં દાટ્યું હોય તો તેની ઘૃત્તિ તે દ્રવ્યમાં અલંકાર રહ્યા કરે, તેમ ભગવાનને વિષે માહાત્મ્યે સહિત પ્રીતિ થાય તો તેને ભગવાન વિના વીજું કાંઈ સાંભરે નહીં અને તેની અલંકાર ઘૃત્તિ ભગવાનમાં રહ્યા કરે. અને ભગવાન વિના વીજે ઘૃત્તિ જાય છે તો તેની સમજણમાં ક્વાશ છે. તે ક્વાશને ટાલવા સારુ મન, કર્મ, વચને કરીને સંતનો સમાગમ કરે તો તેની ક્વાશ સર્વે મટી જાય છે અને ભગવાનની મૂર્તિ તેના અંતરમાં નિવાસ કરીને રહે છે.

જેમ તમારા ગામના કૈશવજીએ જો મન, કર્મ, વચ્ચે સત્સંગ કર્યો તો તેને માહાત્મ્ય જ્ઞાને સહિત પ્રત્યક્ષ ભગવાનના સ્વરૂપનો નિશ્ચય થયો. અને તેને હવે ભગવાન વિના વીજું કાંઈ સાંભરતું નથી અને વગર રાખી ભગવાનમાં અલંકાર રહ્યા કરે છે અને મહા બ્રહ્મદશાને પામી ગયા છે. તેમ જ જે પોતાના આત્માના મોક્ષનો ખપ રાખીને સત્સંગ કરે તેને પણ ભગવાનના સ્વરૂપનો માહાત્મ્યે સહિત નિશ્ચય થાય અને તેને ભગવાનની મૂર્તિ અંતરમાંથી વિસરે નહીં.”

इति श्रीमुख सिद्धांत १४९ समाप्त ।

૧૫૦ વિષય:-જગતનો ફંદ છૂટવાનો ઉપાય

શ્રીહરિકૃષ્ણાય નમો નમ:-સંવત ૧૯૨૧ ના માગશર સુદ ૧૩ ને દિવસ મહારાજ શ્રીહરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી પીંપળી મધ્યે વ્યાસ દહ્ન-ને ઘેર આથમળે ઘાર ઓરડાની ઓશરીમાં ગાદી તકિયા નલાવીને ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે કસુંવલ વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ સાધુ તથા ઘણાક હરિભક્તની સભા ભરાઈને વેઠી હતી.

પ્રશ્ન :-પછી ગામ વલ્લદાણાના પિતાંવર મામાએ પ્રશ્ન પૂછ્યું જે “હે મહારાજ ! આ જગતનો ફંદ જીવને વલગ્યો છે તે કેમ છૂટે ? તે કહો.” પછી મહારાજ બોલ્યા જે “એ ફંદ થકી જેને મુકાવાની ઇચ્છા હોય તેને એમ વિચાર કરવો જે ‘આ મનુષ્ય દેહરૂપી મૂડી પરમેશ્વરે આપી છે તે મારા ઉપર અતિશે કૃપા કરીને આપી છે, કેમકે જીવને માથે જન્મ, મરણ, ગર્ભવાસ અને ચોરાશી ફરવી તે રૂપી મહા કષ્ટ છે. તે કષ્ટને ટાલવા સારુ જો મનુષ્ય દેહરૂપી મૂડીએ કરીને સત્પુરુષનો સંગ કરે અને

તે થકી જ્ઞાન પામીને કામ, લોભ, સ્વાદ, સ્નેહ અને માન તેનો ત્યાગ કરે તો તે જીવનું કલ્યાણ થાય અને તેને માંથેથી કષ્ટ માત્ર ટળી જાય અને મહાસુખિયો જીવ થાય. અને ભગવાનની ઇર્કાંતિક ભક્તિ કરીને નિર્વાસનિક થઈને ભગવાનના અક્ષરધામને પામે.

—અને જો તે મનુષ્ય દેહરૂપી મૂડીએ કરીને સત્પુરુષનો સમાગમ તો ન કરે અને કામ, લોભાદિકમાં પ્રવર્તે તો તે દેહની આવરદારૂપી મૂડી યૂટે ત્યારે મરીને લલ્લ ચોરાશીમાં જઈને કૂતરા, ગધેડાદિક ઇવા ઘળાંક મૂંડા મૂંડા અવતાર પામીને મહાકષ્ટને ભોગવે. જેમ કોઈક રાંક વાણિયો હોય અને તેને કોઈક ભારે શાહુકાર મહેરવાની કરીને દશ, વીસ હજાર રૂપિયાની મૂડી આપીને તેને કહે જે તેમાંથી હજાર બે હજાર તારા છોકરાંને આપજે અને વાકી મૂડી લઈને પરદેશમાં વેપાર કરવા જજે. પછી તે વાણિયો પરદેશમાં જઈને વેપાર કરે તો કમાણી કરીને પોતે લલ્લેશરી થાય અને દારિદ્રપણું મટીને શાહુકાર કહેવાય અને સુખને પામે. અને જો તે મૂડીને કુફેલમાં લરચે અને સારાં સારાં લાવાના પદાર્થ કરાવીને પોતે લાય અને કોઈક રાંડ રાલીને તેને લલ્લડાવે અને તેને અર્થે ઘર, લોરડાં, વલ્લ, ઘરેણાં કરે અને તે કુફેલે કરીને મૂડી તેમાં વાલરી નાલે તો પછી જે રાંડ રાલી હોય તે પળ તેનો ત્યાગ કરે અને તેને અલ્લ પળ લાવા મલ્લે નહીં અને ઘળો દુઃલ્લને પામે.

તેમ ઇ તો દૃષ્ટાંત, અને તેનું સિદ્ધાંત ઇ છે જે રાંક વાણિયા જીવો તો જીવ છે અને શાહુકારને ઠેકાળે ભગવાન છે. તે ભગવાને જીવ ઉપર કૃપા કરીને મનુષ્ય દેહરૂપી મૂડી આપી છે અને ઇમ આજ્ઞા કરી છે જે ‘તે દેહની આયુષ્યરૂપી મૂડીમાંથી અલ્લસ્ય જેટલું ઘટે તેટલું દેહ નિર્વાહને અર્થે લાલરું કહેતાં દેહ-નિર્વાહ થાય ઇટલો સંસાર લહેવારનો

જેમ જ્ઞાડને ઉપરથી કાપી નાણે તો પાતું મૂલમાંથી કોટા ફુટીને મોટું જ્ઞાડ થાય. અને જ્યારે મૂલમાંથી ઘોડી નાણે અને મૂલના જ્ઞાડમાં અગ્નિ ભરીને વાળી મૂકે તો પાતું ફરીને જ્ઞાડ ઉગે નહીં. એ તો દૃષ્ટાન્ત અને એનું સિદ્ધાન્ત એ છે જે દુઃખનું જ્ઞાડ તો દેહ છે. અને વળી ઘોર નરક કહેવાય છે, તે પણ દેહ જ ઘોર નરક છે. તે પણ મળિરત્ન-માળામાં કહ્યું છે જે—

કો વાસ્તિ ઘોરો નરક સ્વદેહઃ ।

અર્થાત્ એમ કહ્યું છે જે ‘પાયજાનાદિક તો નરક કહેવાય અને તેમાં જે જીવ પડ્યો હોય તે નરકમાં પડ્યો કહેવાય. અને જે દેહ છે તે તો ઘોર નરક છે, અને તેમાં જે જીવ પ્રીતિ કરીને રહ્યો છે તે તો ઘોર નરકમાં પડ્યો છે.’ માટે ઘોર નરકમાં, તે કોઈ કાળે સુખ હોય જ નહીં. અને વળી નરકનો ઢગલો હોય તેને કોઈક મોટા માણસને કહીયે જે ‘તે નરકને ગંધાય નહીં એવું કરો અને તેમાં જીવડા પડવા દેશો નહીં, એવી દયા કરો.’ પણ તે વિષ્ટાનો ઢગલો કોઈ કાળે ગંધાતો આલસે નહીં અને જીવડા પણ પડ્યા વિના રહે નહીં. કેમકે એ વાત વ્રને જ નહીં, એ તો ગંધાય જ. અને વળી જીવડા પણ જરૂર પડે જ. અને વળી એવું નકારું કામ પણ મોટા માણસને વિંધાય ? ન જ વિંધાય.

તેમ દેહ જે તે નરકનો ઢગલો છે, અને તેમાં અનંત રોગરૂપી ગંધ ઉઘ્યા કરે છે, અને તેમાં કોઈ કાળે સુખ હોય જ નહીં. અને એ દેહથી નોંસો જે આત્મા તે પોતાનું સ્વરૂપ છે. તે આત્મા સુખરૂપ છે અને દેહ દુઃખરૂપ છે, અને આત્મા અવિનાશી છે અને દેહ નાશવંત છે, અને આત્મા ચૈતન્ય છે અને દેહ જડ છે અને આત્મા આનંદરૂપ છે અને દેહ કલેશ-રૂપ છે. અને આત્મા તો દેહ થકી સર્વે પ્રકારે અસંગી છે પણ જીવને

અજ્ઞાનરૂપ ધ્રાંતિએ કરીને પોતાનું સ્વરૂપ મૂલીને ‘દેહ હું હું’ એમ મનાઈ ગયું છે. અને આત્મા દેહથી નોંચ્યો છે તો પણ દેહમાં દેશાય છે.

જેમ કૂવાને કાંટે ઝાડ હોય તે કૂવાના જાડમાં દેશાય છે પણ તે કૂવામાં ઝાડ નથી અને ઝાડ તો વહાર કાંટે છે અને તેનો પડછાંયો કૂવામાં દેશાય છે. તેમ આત્મા દેહથી અત્યંત વિલક્ષણ છે અને આત્મા તો આકાશની પેટે નિર્લેપ છે. જેમ ઘડામાં આકાશ આવ્યો છે તે ઘડાને ફુટવે કરીને આકાશનો નાશ થતો નથી, તેમ દેહરૂપ ઘડામાં આત્મા રહ્યો છે તો પણ દેહને નાશ આત્માનો નાશ થતો નથી. અને દેહમાં જીવને વાસના છે તેને કરીને મહાદુઃખને પામે છે. માટે દેહ જ દુઃખનું મૂળ છે અને તેમાં પંચવિષયની વાસનાએ કરીને વંધાઈ રહ્યો છે તેને કરીને દુઃખ ભોગવે છે.

-અને દેહના દુઃખને ટાળવાના ઉપાય કરે છે તે તો જેમ ઝાડ-વાના ટાળવા કાપે તે પાછાં વમણાં ડાઘાં પાલવે અને જો મૂળમાંથી ઝાડને છોડી કાઢે ત્યારે ઝાડ પાછું ઊગે નહીં. તેમ દેહના દુઃખને ટાળવાનું કરે છે તે તો ઝાડનાં ડાઘાં કાપવા જેવું છે. તે દેહમાંથી એક દુઃખ મટે તો બીજાં વઢી અનંત દુઃખ ઉત્પન્ન થાય છે. અને ત્યારે દેહમાંથી વાસના તોડીને નિર્વાસનિક થઈને પોતાના આત્માને બ્રહ્મરૂપ માનીને પરબ્રહ્મ એવા જે પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનદાતા ભગવાન તેની એકાંતિક ભક્તિ કરે ત્યારે મહા નીરોગી થાય અને પાછું કોઈ કાળે દુઃખ આવે જ નહીં. માટે સ્વચ્છ નીરોગી અને સુખિયા થવાનો તો એ ઉપાય છે જે સત્પુરુષ પ્રગટ ભગવાન કાં તે ભગવાનના મઠેલા એવા એકાંતિક નિર્વાસનિક અને પંચવિષયના ત્યાગી સાધુ તેનો દૃઢ આશરો કરીને અધર્મનો ત્યાગ કરવો અને ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણને નિયમમાં કરવા અને શબ્દ, સ્પર્શ, રૂપ,

રસ અને ગંધ તેનું પ્રમાણ કરવું જે “કોટી યુગ થયા જીવ પંચવિપયને ભોગવે છે તો પણ હજી રંચમાત્ર જીવ ધરાણો છે ? નથી ધરાણો. માટે પંચવિપયનું સુખ તે મિથ્યા છે અને સ્વપ્નવત્ છે, માટે સ્વપ્નને સુખહે કોઈ ધરાય નહીં.” એમ જાણીને પંચવિપયની વાસના મૂકી દેવી.

—અને ‘જે દેહ છે તે તો જીવે કોટાનકોટી ધર્યાં છે. અને જ્યાં જ્યાં દેહ ધર્યાં છે ત્યાં ત્યાં કોટાનકોટી સગાં, સંવંધી, મા-વાપ કર્યાં છે, તે સર્વે દેહ અને દેહના સંવંધી નાશ પામી ગયા છે, તેમ આ દેહ અને દેહના સંવંધી તે પણ જરૂર નાશ થઈ જશે. અને જે આત્મા છે તે કોઈ કાળે નાશ થાય એવો નથી. અને તે આત્મા પોતાનું સ્વરૂપ છે’ એમ જાણીને આત્મારૂપ થઈને દેહ અને દેહના સંવંધીમાંથી પ્રીતિ ટાળીને પ્રત્યક્ષ ભગવાનનું ભજન હાલતાં ચાલતાં, ચાતાં-પીતાં, ઉઠતાં બેસતાં. નાતાં-ધોતાં, અલંકાર કર્યાં કરવું. અને એવી રીતે જે પ્રત્યક્ષ ભગવાનનું ભજન કરે તેનાં દુઃખમાત્ર ટાળી જાય છે અને તે જીવ ભગવાનના ધામને પામે છે અને મહા સુખિયો થાય છે. માટે ભગવાન ભજીને સંતનો સમાગમ કરવો પણ દુઃખ ટાળવાનો ઉપાય છે, પણ તે વિના વીજો ઉપાય નથી.”

इति श्रीमुख सिद्धांत १५१ समाप्त ।

૧૫૨ વિષય :—જન્મ-મરણરૂપી મહા રોગ ટાળવાની રીત,

શ્રીહરિકૃષ્ણાય નમોનમઃ—સંવત્ ૧૯૨૧ ના માગસર સુદ ૧૫ ને દિવસ મહારાજ શ્રીહરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી પીંપલી મધ્યે ભક્ત વિરજી સીમાને ઘેર ફાળીમાં ઢોલિયા ઉપર ગાદી તાકિયા નખાવીને વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે જરિયાની વસ્ત્ર ધારણ કર્યાં હતાં અને પુષ્પના હાર ધારણ

ર્ચા હતા. અને પોતાના મુશ્કારવિંદની આગળ સાધુ તથા ઘણાંક હરિ-
ત્કની સભા ભરાઈને વેઠી હતી.

પછી મહારાજ કૃપા કરીને ચોલ્યા જે ‘પંચવિપય છે તે હઠાહઠ
વેપ છે અને પંચવિપય ભોગવવે કરીને જીવને જન્મમરણરૂપી મહારોગ
ચ્યો છે. તે રોગ કોઈ કાળે ટલતો નથી અને જીવ મહા પીડા પામ્યા
ત્રે છે. માટે તે રોગ ક્યારે ટલે તો એ રોગને ટાલે એવા તો એક પરમા-
મા ભગવાન છે અને કાં તે ભગવાનના ઇકાંતિક સંત છે. તે ભગવાન
પ્રત્યે સંત જીવોની ઉપર કૃપા કરીને મનુષ્યદેહનું ધારણ કરે છે. અને
તે સમે જે જે જીવ તે ભગવાન અને સંત તેનો આશરો કરે છે તે તે
જીવનો રોગ ટલે છે.

—તે ભગવાન કેવી રીતે રોગને ટાલે છે ? તો પંચવિપયરૂપી રોગ છે
તેને વિષયરૂપી ઔષધિ આપીને ટાલે છે. જેમ વઘ્નમાં મેલરૂપી ધૂલ
મરાઈ હોય તેમાં ચારારૂપી ધૂલ નાખીને જઠમાં ધોવે તો વઘ્નમાંથી મેલ
નીતરી જાય છે. તેમ જીવને માયિક પંચવિપયમાં આસક્તિરૂપ રોગ છે
તેને ભગવાન પોતાના સંવંધરૂપી પંચવિપય આપીને માયિક વિષયનો
ત્યાગ કરાવે છે. પછી ભગવાનના શબ્દ સાંભળવા, ભગવાનનો સ્પર્શ કરવો,
ભગવાનનું રૂપ જોવું, ભગવાનની પ્રસાદીનો રસ લેવો, ભગવાનને ચઢ્યા
જે ચંદન-પુષ્પ તેનો ગંધ લેવો, મને કરીને ભગવાનના શબ્દ સાંભળ્યા
તેનું મનન કરવું, ચિત્તે કરીને ભગવાનની મૂર્તિનું ચિંત્વન કરવું, બુદ્ધિ
કરીને ભગવાનનો નિશ્ચય કરવો અને અહંકાર કરીને ‘હું ભગવાનનો
દાસ છું’ એવું અભિમાન ધરવું. એવી રીતે ભગવાન સંવંધી વિષયને ભોગવે
છે તેને જગત સંવંધી જે માયિક પંચવિપય તેના મૂલ ઉઘડી જાય છે
અને જન્મમૃત્યુરૂપી મહારોગ તે ટલે જાય છે.

અને ગર્ભવાસના મહા દુઃખ ભોગવવાં પડે છે. અને વઢી એમ સમજવું જે 'આ સર્વેં જીવં, પીવું, વસ્ત્ર ઘરેણાં તથા સગાં સંવંધીનો જે વહેવાર છે તે તો દેહનો છે. અને હું તો આત્મા છું તે તો દેહ થકી નોખો અસંગી છું અને બ્રહ્મરૂપ છું. અને હું આવ્યો ત્યારે કાંઈ લાવ્યો નથી અને જઈશ ત્યારે કાંઈ ભેગું આવશે નહીં.' એમ વિચારીને લોભની વાસનાનો ત્યાગ કરવો.

અને તેમ જ સ્વાદરૂપી વછનાગને આજ્ઞારૂપી ઔષધિમાં મારીને ભોગવાવીને વાસનારૂપી રોગને સત્પુરુષ ટાળે છે. તે કેવી રીતે આજ્ઞારૂપી ઔષધિમાં વછનાગરૂપી સ્વાદને ભોગવાવે છે? તો 'જેને રસાસ્વાદને વિષે અત્યંત પ્રીતિ હોય તેને પોતાના પ્રારબ્ધે કરીને પ્રાપ્ત થયો જે ઘી, ગોઠ, જાંઘ, સાકર, દૂધ, દહીં આદિક રસ તેને જમવા પળ અમક્ષ વસ્તુ જે દારૂ, માટી, અફીણ, ગાંજો, લીલાગર, તાડી, માજમ, તમાકુ, હોકો રૂત્યાદિક જે કેફ તેનો ત્યાગ કરવો. અને ઘી, ગોઠ આદિક રસને ભોગવતા થકા પળ તેમાં જે દોષ છે તેને જોવા જે 'રસમાં એક તો અનંત રોગ રહ્યા છે. અને તે રસને ભેગા કરવા પડે તેમાં પળ અનંત ક્લેશ રહ્યા છે. અને તેમાં પ્રીતિ રહે તો વિષ્ટામાં કીડો થવું પડે છે. અને રસ જમ્યા પછી પળ નરક થઈ જાય છે. અને જિહ્વા ઇન્દ્રિય ઉપર ઘડિક રહે ત્યાં સુધી સારું લાગે છે અને ગળા હેતું ઉતર્યા પછી તો કાંઈ સારું-નરસું જળાતું નથી. અને જીહ્વા ઇન્દ્રિય તો કોઈ કાળે તૃપ્ત થાય એવી નથી. અને આત્મા છે તે તો ઇન્દ્રિયો, અંતઃકરણ થકી જુદો છે અને આત્માને જીવું, પીવું જોઈતું નથી. અને જીવું, પીવું તો પ્રાણવાયુનો ધર્મ છે.' એમ વિચારીને રસની જે વાસના તેનો ત્યાગ કરવો.

અને તેમ જ સ્નેહરૂપી સીંગડીયો વછનાગ પ્રાણને કાઢે એવો છે પળ

તેને સત્પુરુષ આજ્ઞારૂપી ઔપધિમાં મારીને સ્નેહરૂપી વછનાગને ભોગવાવે છે તેને કરીને દેહ અને દેહ-સંવંધી પદાર્થ તેમાં સ્નેહની વાસનારૂપી રોગ તે ટળી જાય છે. તે કેવી રીતે નિયમ આપે છે ? તો દેહના સર્ગા-સંવંધી તથા દેહ-સંવંધી પદાર્થ તેમાં જેને અતિશય વાસના હોય ત્યાં સુધી તે ભેગું રહેવું પળ તેનો નાશ થાય તો શોક ન કરવો અને તે પ્રાપ્ત થાય તો તેનો હરખ ન કરવો. અને એવી રીતે હરખ-શોકનો ત્યાગ કરીને એમ વિચાર કરવો જે 'હું આત્મા છું, તે આત્માનું સર્ગું કોણ છે ?' એમ તપાસીને જોડે તો પરમેશ્વર વિના આત્માનું સર્ગું કોઈ નથી; એક ભગવાન અને ભગવાનના સંત આત્માના સર્ગા છે. અને વીજાં જે સર્ગા-સંવંધી છે તે તો સર્વે દેહના સર્ગા છે અને આત્માના સાચા સર્ગા તો ભગવાન અને ભગવાનના સંત છે. માટે ભગવાન અને ભગવાનના સંતને વિષે દૃઢ પ્રીતિ કરવી. અને જો ભગવાન વિના વીજે પ્રીતિ થશે તો જન્મ-મરણનાં દુઃખ ભોગવવાં પડશે. જેમ ભરતજીને મૃગલામાં સ્નેહ થયો તો મૃગલું થવું પડ્યું. તે વેદની શ્રુતિમાં પણ કહ્યું છે જે 'યા મતિઃ સા ગતિર્ભવેત્ ।' એમાં એમ કહ્યું છે જે 'જીવને જ્યાં પ્રીતિ જે સ્નેહ રહે છે ત્યાં તેનો નિવાસ થાય છે, કહેતાં ત્યાં જન્મ ધરવો પડે છે.' એમ સમજીને ભગવાન અને ભગવાનના નિર્વાસનિક સંત વિના વીજે ક્યાંય પ્રીતિ ન રાખવી. અને ભગવાન અને ભગવાનના એકાંતિક પંચવિષયના ત્યાગી અને નિર્વાસનિક સાધુ તેમાં સ્નેહ કરવો. અને એવી રીતનો વિચાર સત્પુરુષ થકી સમજીને દૃઢ કરે તેને દેહ અને દેહ સંવંધી પદાર્થ તેમાં સ્નેહરૂપી રોગ તે ટળી જાય છે અને જીવ મહાસુખિયો થાય છે.

અને તેવી જ રીતે માનરૂપી વછનાગ પણ પ્રાણને કાઢે એવો છે તેને વૈદરૂપી સત્પુરુષ છે તે મારીને ખવડાવે તો માનરૂપી રોગને ટાલી નાલે છે. તે માનને કેવી રીતે મારે છે ? તો એમ વિચાર કરવો જે 'આત્મા છે

--અને જ્યાં સુધી જીવને પંચવિપયની વાસના હોય ત્યાં સુધી જીવને શાંતિ થતી નથી અને ભગવાનનું સુખ પણ તેને આવે નહીં. અને જ્યાં સુધી વાસના હોય ત્યાં સુધી તેને ભગવાનનું સ્વરૂપ પણ ઓઠાણ્યામાં યથાર્થ આવતું નથી. માટે જે દૈવી અને મુમુક્ષુ જીવ હોય તેને તો અતિશય ઘટકો રાખીને પ્રત્યક્ષ પરમેશ્વર અને તેના સંતનો આશરો કરીને અધર્મ અનીતિનો ત્યાગ કરીને ભગવાન ભજવા અને દેહ છૂટે જ પંચવિપયની વાસના ટાળી નાખવી. કેમ કે મનુષ્યદેહે કરીને જ ઇન્દ્રિયો નિયમમાં થાય છે અને ભગવાનનું સ્વરૂપ પણ મનુષ્યદેહે જ ઓઠાણાય છે અને જીવનો મોક્ષ થાય છે, પણ પશુ, પક્ષી, કુતરા, વિલાડા તેના જન્મમાં જીવનો મોક્ષ થતો નથી. માટે મનુષ્યજન્મ તે અતિશય દુર્લભ છે. તે ભાગવતમાં જનકરાજાએ કહ્યું છે જે—

દુર્લભો માનુષો દેહો દેહિનાં ક્ષણ મંગુરઃ ।
તત્રાપિ દુર્લભં મન્યે ચૈકુંઠપ્રિયદર્શન ॥

—એ શ્લોકમાં એમ કહ્યું છે જે ‘મનુષ્યનો દેહ દુર્લભ છે, પણ ક્ષણ-માત્રમાં નાશ થઈ જાય એવો છે. તો પણ તે મનુષ્યદેહે કરીને ભગવાન કે ભગવાનના ઇકાંતિક પંચવિપયના ત્યાગી સંત તેનું દર્શન થાય એ અતિશય દુર્લભ છે. જે જેને કરીને આત્માનું કલ્યાણ થાય.’ માટે પોતાને મનુષ્યનો દેહ અને પ્રત્યક્ષ ભગવાન કે ભગવાનના સંતનો સાક્ષાત્કાર સંવંધ તેલો જેને અનંત જન્મના સુકૃત હોય તેને જ થાય છે. અને જગતમાં પણ કહેવર્તે છે જે ‘જે મળે ટાળે તે ન મળે ધરતે નાળે.’

—માટે આજ જેને મનુષ્યદેહ આવ્યો છે તેને ટાળું આવ્યું છે. અને વઢી જેના સારુ મોટા મુનિ જપ, તપ, કર્યા કરે છે તો પણ તેને સ્વપ્નમાં જેના દર્શન થતા નથી તે સ્વરૂપને તમે સાક્ષાત્કાર દેશો છે, માટે તમારા

ભાગ્ય કહ્યામાં આવે એમ નથી. કેમકે જેને પ્રત્યક્ષ ભગવાનનો સંબંધ થાય છે તેનો મહિમા તો મોટા વ્રહ્માદિક ગાય છે. તે પૂર્વે વ્રજની ગોપીયો ભરવાડળો હતી પણ તેને પ્રત્યક્ષ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણનો સંબંધ થયો હતો તો તે વેદની શ્રુતિયો કહેવાળી અને વ્રહ્મા પણ તેના ચરણની રજને ઇચ્છ્યા. માટે પ્રત્યક્ષ ભગવાનનો સંબંધ ઘણો દુર્લભ છે.

—અને એવો જે લાભ તે મળ્યા પછી નાશવંત સુખની ઇચ્છા રાખવી ઘટે નહીં. અને પોતાનું અતિશય મોટું ભાગ્ય માનીને તે પ્રત્યક્ષ ભગવાન અને તેના સાધુ તેનો સમાગમ કરીને ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ અને માહાત્મ્યે સહિત ભગવાનની ભક્તિ દૃઢ કરીને વ્રહ્મારૂપ થઈને પરમપદ એવું જે ભગવાનનું અક્ષરધામ તેને પામવું અને મહા સુખિયા થવું. માટે મનુષ્ય-દેહે કરીને ભગવાન ભજવા એજ એક સુખ થવાનો ઉપાય છે. અને તે વિનાના જે જે ઉપાય જીવ કરે છે તે દુઃખના ઉપાય છે, પણ તેમાં સુખ નથી.”

इति श्रीमुख सिद्धांत १५४ समाप्त ।

થાય નહીં, માટે સંતનો સંગ કરીને સૂઝે તો હમણાં તત્કાલ વાસના ટાલો ને સૂઝે તો ગમે તે દિવસે ટાલો પળ વાસના ટાલશો ત્યારે જ આત્યન્તિક કલ્યાણ ત્યાગીની વરોચર થશે પળ તે વિના થાય નહીં. અને આ વાર્તા વાંચી હરિભક્ત હોય તેણે પળ ઈવી રીતે વિષયમાં દોષ ને દુઃખ દેહીને નિર્વાસનિક થવું.”

॥ इति श्री मुक्तिसिद्धांत ३६ समाप्त ॥

૩૭ વિષય :—જગતની उत्पत्ति

શ્રી હરિકૃષ્ણાય નમોનમઃ—સંવત્ ૧૯૧૬ ના કારતકવદ ૧૨ ને દિવસ મહારાજ શ્રી હરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી ચોટાદ મધ્યે પટેલ પ્રેમજી કલ્થીયાને ઘેર ઉત્તરાદે વાર ઓરડામાં ઢોલીયા ઉપર વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે શ્વેતવસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં અને ગુલાબી રંગનો ફેંટો વાંધ્યો હતો અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ સાધુ તથા હરિભક્તોની સમા ભરાઈને બેઠી હતી.

પ્રશ્ન :—પછી મોરારજી વ્યાસે પ્રશ્ન પૂછ્યું જે—“ હે મહારાજ ! જીવ છે તે ત્યારે ભગવાનના અવતાર થાય છે ત્યારે તેનું ભજન કરીને નિર્વાસનિક થઈને અશ્રધામમાં જાય છે તે તો પાછા આવતા નથી. તે કેટલાકે અવતાર થઈ ગયા તેમાં ઘણાક જીવ ધામમાં ગયા છે અને હજુ કેટલાક ભગવાનના અવતાર થશે ત્યારે પળ તેનું ભજન કરીને ભગવાનના ધામને પામશે. ઈવી રીતે જીવ ઓછા થતા જણાય છે. અને જીવ નવા થતા નથી. અને અનાદિના છે અને અવિનાશી છે અને અજન્મ્યા છે. તે ઈવી રીતે ઓછા થતા થતા તે જીવ સંસારમાંથી સૂટી રહેશે કે નહીં સૂટી રહે ? તે કહો ”

પછી મહારાજ વોલ્યા જે “લો एनो उत्तर करीए, जे भगवान छे तेनी जड अने चैतन्य वे शक्तिओ छे ते वे शक्तिओ वडे करीने जगत नी उत्पत्ति स्थिति अने प्रलय करे छे. अने तेमां चैतन्यशक्ति जे जीव-शक्ति तेने विषे जडशक्ति जे माया ते कारणपणे रही छे अने मायाने विषे जीव अनादिना रखा छे. ते अनंत रखा छे. जेस पृथ्वीमां बीज रह्युं छे तेस कारण मायाने विषे सुषुप्ति अवस्थामां शून्यभावे अनादिना जीव रखा छे. ते तो उत्पत्तिमां आव्या ज नथी, अने आत्यंतिक प्रलय मां अनादिना छे; पण उदय थया ज नथी, कहेतां सृष्टिमां आव्या ज नथी. अने ए तो सदाय मायामांने मायामां छे. अने ज्यारे भगवानने उत्पत्ति करवानी इच्छा थाय त्यारे अक्षर सामी दृष्टि करे छे कहेतां प्रत्यक्ष मनुष्यस्वरूप एवा जे भगवान ते जे ते मनुष्य देहने धारण करी रह्यो एवो जे पोतानो एकांतिक भक्त, अक्षररूप, तेने आत्यंतिक ज्ञान आपे छे. पछी ते अक्षरमुक्त जे ते मूलपुरुषने जगाडे छे. कहेतां वासनावाळा जीव छे तेने ज्ञान आपीने तेने अनादिनुं जे अज्ञान ते थकी जगाडे छे. पछी ते पुरुषने विषे अनादिनी जे कारण माया रही छे ते जाग्रत थाय छे. ते मायाने विषे अनंत जीव रखा छे ते सर्वे पुरुषने संबंधे करीने उत्पन्न थाय छे. कहेतां अनादि कालना सुषुप्तिरूप कारण मायाने विषे जीव हता तेने जाग्रत कर्या कहेतां इन्द्रियो अंतःकरण सर्जी आप्यां. ते शा सारु सर्जी आप्यां ? तो धर्म, अर्थ, काम अने मोक्षने अर्थे सर्जी आपे छे. हवे ते प्रकृतिपुरुष थकी अनंत कोटि प्रधान पुरुष थाय छे कहेतां पुरुषरूप एवो जे वासनिक भगवाननो भक्त तेनो जेने संबंध थाय छे ते सर्वे जीव जाग्रतने पामे छे कहेतां अज्ञानरूपी तमः जे अंधकाररूप माया थकी जागीने भगवानने भजे छे. अने ते प्रधानपुरुष रूप जे भगवानना भक्त तेने विषे जे कारण माया छे ते मायामां

અનંતકોટી જીવ રહ્યા છે. તે સર્વે જાગૃતિને પામે છે. એવી રીતે એક જીવ ભગવાન સન્મુખ થાય તો તેને જે વાસનારૂપ કારણ માયા તેમાં જે અનંતકોટિ જીવ રહ્યા છે તે ઉત્પન્ન થાય છે. માટે જીવ તો છે ઇટલાને ઇટલા જ છે પણ જે જીવ મુક્ત થાય છે તો તેની વાસના પણ મુક્ત થાય છે, ત્યારે તે વાસનારૂપ જે કારણ માયા તેને વિષે જે અનંતકોટિ જીવ રહ્યા હોય તે સર્વે ઉત્પન્ન થાય છે.

જેમ વડનું વીજ હોય તેને પૃથ્વી અને જલનો સંબંધ થાય ત્યારે એક વીજ થકી તેના ફોતરાંરૂપ જે કારણ માયા તેમાંથી વૃક્ષ થઈને અનંત નવાં વીજ થાય છે અને તે વીજ મુક્ત થાય છે કહેતાં તે વીજ ફરીને ડગતું નથી. તેમ એક જીવ મુક્ત થાય છે ત્યારે તેની કારણ માયામાંથી અનંત જીવ રહ્યા હતા તે ઉદય થાય છે માટે અનંતકોટિ મુક્ત થઈ ગયા અને અનંતકોટિ ભગવાનને ભજીને મુક્ત થશે પણ જીવ કોઈ દિવસ છુટી રહે એમ નથી. અને એમ ઓછા થતા હોય તો આજ છુટી પણ રહ્યા હોત, માટે અનંત મુક્ત થશે પણ જીવ કોઈ દહાડે છુટી રહે એમ નથી. એ તમારા પ્રશ્નનો ઉત્તર છે.”

પ્રશ્ન :—પછી અક્ષર મુક્તાનંદ સ્વામીએ પ્રશ્ન પૂછ્યું જે—“હે મહારાજ તમે પ્રથમજે ઉત્પત્તિ કહી તેને સારી પેટે સમજાણી નહીં, તે ફરીને કહો.”

ઉત્તર :—પછી મહારાજ બોલ્યા જે “પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ એવા જે મનુષ્યાકૃતિ ભગવાન તેજ સર્વના કારણ છે અને સર્વના આધાર છે અને સર્વેના સ્વામી છે અને તે ભગવાનનો જેને ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણ અને અનુભવે કરીને સાક્ષાત્કાર સંબંધ થાય છે તે જીવ અક્ષરસ્વરૂપ મુક્ત થાય છે અને એવો જે અક્ષર મુક્ત તે અલંબ ભગવાનની સેવામાં રહે છે. અને ભગવાન પણ તેના ઊરમાં અલંબ નિવાસ કરીને રહે છે એવો જે અક્ષરમુક્ત તે ભગવાનની ઇચ્છા ને જાણે છે.

—તે ભગવાનની શી ઇચ્છા છે? તો સર્વે જીવોનો મોક્ષ કરવો એમ ઇચ્છા છે. એમ જાણીને પુરુષરૂપ જે વાસનાવાળા જીવ તેને અજ્ઞાન થકી જગાડે છે ને જ્ઞાન આપે છે. પછી તે પુરુષરૂપ જે ભક્ત તે પોતાની વાસનારૂપ જે મૂળપ્રકૃતિ તે વડે કરીને તે અક્ષરમુક્ત રૂપસાધુ તેની સેવા કરે છે. તે સેવાઈ કરીને વાસનારૂપ માયાને વિષે અનંતકોટિ જીવ રહ્યા છે તે સર્વે ઉત્પન્ન થાય છે. અને તે મૂળ માયા થકી ઉત્પન્ન થયા એવા જે અનંત કોટિ જીવ તેનું નામ પ્રધાનપુરુષ કહેવાય છે. એવી રીતે ઉત્પત્તિ થાય છે. ને જેને પ્રત્યક્ષ ભગવાનનો સાક્ષાત્કાર સંવંધ થાય કહેતાં આત્યંતિક જ્ઞાનને પામે તે સર્વે અક્ષરધામમાં જાય છે. અને તે અક્ષરને પામ્યો એવો જે મુક્ત તેની વાસનારૂપ જે માયા તે નાશ પામી ત્યારે તેને વિષે હતા જે અનંત કોટિ જીવ તે સર્વે પ્રકૃતિ પુરુષના લોકને પામે છે ને તે મુક્ત આ લોકમાં હોય ત્યાં સુધી જે જે જીવને સંવંધ થાય તથા અન્નાદિક દેહરક્ષણ સારુ જમે તથા નદી તટાવમાં ન્હાય ને તે જલમાં માછલાં આદિક જીવ હોય તથા તે જલને જે જે પશુ, પક્ષી, મનુષ્ય આદિક પીઈ, એવી રીતે જે જે જીવને સંવંધ થાય તે સર્વે જીવ મોક્ષને માર્ગે ચાલે છે. એવી રીતે પ્રત્યક્ષ ભગવાનના સંવંધમાં જે જે જીવ આવી જાય તે સર્વે મુમુક્ષુ થાય છે અને પુરુષરૂપ જે વાસનાવાળા ભગવાનના ભક્ત છે તેના સંવંધમાં જે જે જીવ આવે છે તે સર્વે પ્રધાનપુરુષના લોકને પામે છે. એવી રીતે જગતની ઉત્પત્તિ થાય છે.

અને પ્રત્યક્ષ ભગવાન ને ભગવાનના એકાન્તિક અક્ષરરૂપ સાધુ તેના સંવંધમાં જે જે જીવ આવે છે તે સર્વે જીવ મોક્ષને માર્ગે ચાલે છે. તેમાં મનુષ્ય છે અને તેને ભગવાનના નિર્વાસનિક સંતનો સંવંધ થાય અને તે મનકર્મવચને કરીને ભગવાન અને ભગવાનના સંતની સેવા કરે તો તે જ્ઞાનને પામીને વાસના ટાળીને અક્ષરધામને પામે છે. અને પશુ જે ઘોડા,

વઝડ, હાથી તે ભગવાન અને ભગવાનના સંતની સેવામાં આવે તથા ગાય
 મેંસનું દુધ જમાય તથા નદી તઢાવમાં ન્હાય અને તેમાં જે જીવ હોય
 તથા તે જઢને જે જે પીણ તે સર્વે વીજે જન્મે મનુષ્યનો અવતાર ધરીને
 ભગવાન ભર્જીને મોક્ષને પામે છે. અને જે પ્રત્યક્ષ ભગવાનના સકામ
 ભક્ત છે ને તેના સંબંધમાં જે જે જીવ આવે છે અને તે ભક્તનો જેવો જેવો
 સંકલ્પ તે તે લોકમાં કર્મમાર્ગે જીવ ચાલે છે અને તે ભક્તને દેવલોકની
 વાસના હોય તો પોતે ઇન્દ્ર થાય છે. ને પોતાની જે કારણ માયા તેને
 વિપે અનંત જીવ રહ્યા છે તે સર્વે ઉત્પન્ન થઈને દેવલોકવધું ભરાઈ જાય
 છે. અને જેને બ્રહ્માના લોકની વાસના હોય તે તેવી રીતે બ્રહ્મા થઈને
 બ્રહ્મલોક વસાવે છે. અને જેને વૈરાટના લોકની વાસના હોય તે વૈરાટનો
 લોક વસાવે છે. અને પ્રધાન પુરુષના લોકની વાસના હોય તે પ્રધાનપુરુષ
 પોતે થઈને તે લોક વસાવે છે અને જેને પ્રકૃતિ પુરુષના લોકની વાસના
 હોય તે પ્રકૃતિપુરુષનો લોક વસાવે છે. અને ં સર્વે સૌ સૌની આવરદા
 છૂટે ત્યારે પાછા પ્રલયમાં જાય છે.

તેમાં નિત્યપ્રલયમાં દેવ, દૈત્ય, મનુષ્યના દેહનો જે ક્ષણ ક્ષણ
 પ્રત્યે નાશ થાય તથા સુષુપ્તિમાં જાય તે પળ નિત્યપ્રલય છે. ને નિમિત્ત
 પ્રલયમાં બ્રહ્માની રાત્રિ પડે છે ત્યારે અગીયાર લોકનો નાશ થાય છે. ને
 પ્રાકૃત પ્રલયમાં વૈરાટ નાશ પામી અને પ્રકૃતિનું કાર્ય પ્રકૃતિને વિપે લય
 પામે છે. અને આત્યંતિક પ્રલય જે જ્ઞાનપ્રલય થાય છે ત્યારે પ્રકૃતિપુરુષનો
 લોક નાશ પામે છે અને તે પુરુષ અક્ષરને પામે છે કહેતા પ્રત્યક્ષ ભગવાનને
 મઢીને જે જીવ તે ભગવાન થકી જ્ઞાનને પામીને મૂઢ પ્રકૃતિ રૂપ જે
 વાસના તેને ટાઢી તેનો આત્યંતિક પ્રલય થયો અને તે ભક્ત અક્ષરધામને
 પામે છે અને તેની માયામાં હતા જે જીવ તે સર્વે મુમુક્ષુ થાય છે. અને

તે જીવ એક, બે, ત્રણ, ચાર, જન્મે પળ પ્રત્યક્ષ ભગવાનને મઠીને જ્ઞાનને પામીને અક્ષરધામને પામે છે.

—માટે એક ભક્ત નિર્વાસનિક થઈને અક્ષરધામને પામે છે તો તેની વાંસે અનંતકોટિ જીવ નિર્વાસનિક થઈને અક્ષરધામને પામે છે. માટે ભગવાનનો સંકલ્પ જે “ઘણાક જીવોનો ઉદ્ધાર કરવો” તે એ ભક્ત થકી ઘણાક જીવોનો ઉદ્ધાર થયો. તે સારુ નિર્વાસનિક ભક્ત ઉપર ભગવાન ઘણા ઘણા પ્રસન્ન થાય છે. અને એવા નિર્વાસનિક ભક્ત તો ભગવાનને પળ પ્રાણ જેવા વંદાલા છે. અને પૂર્વે કહ્યા જે સકામ ભક્ત તે તો પોતે ત્રણ પ્રકારના પ્રલયમાં કોટિ કોટિ ફેરા ઉપજે છે અને કોટિ કોટિ ફેરા નાશ પામે છે અને મહાક્લેશને પામે છે. અને પોતપોતાની માયામાંથી ઉત્પન્ન થયા જે જીવ તે પળ તેને સંબંધે કરીને સર્વે વિષયી થાય છે અને તે ભેગા સર્વે જીવઉત્પત્તિ, સ્થિતિ, અને પ્રલયમાં કોટિ કોટિ ફેરા આવે છે અને મહાકષ્ટને પામે છે. માટે એક ભક્ત પ્રગટ ભગવાનના સંબંધને પામીને સકામ રહ્યો તથા વાસના ન ટળી તો તેની વાસનારૂપ જે મૂળ માયા તે થકી અનંતકોટિ બ્રહ્માંડ ઉપજ્યાં તે સર્વે જીવ વિષયી થઈ ગયા. તે વારંવાર ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ અને પ્રલયમાં આવ્યા કરે છે માટે એક ભક્ત સકામી થયો તો અનંતકોટિ જીવોને સકામી કર્યા તેને કરીને ભગવાન તેના ઉપર અત્યંત કુરાજી થાય છે. કેમ કે ભગવાનને પ્રગટ થવાનું કારણ શું છે ? તો જીવોને નિર્વાસનિક કરીને અક્ષરધામમાં લઈ જવા તે સારુ ભગવાન પ્રગટ થાય છે. તે તો તે ભક્તે ઉલટા અનંત જીવોને સકામી કરીને ભગવાનથી છેદું પાડ્યું તે સારુ ભગવાન તેના ઉપર અત્યંત કુરાજી થઈને મૂળ પ્રકૃતિપુરુષ કરે છે તે કોટિ-કોટિ યુગ વહી જાય તો પળ ત્યાંથી છુટકો થાય નહીં. તે સારુ પ્રત્યક્ષ ભગવાનને પામીને તે થકી જ્ઞાન

સિદ્ધ કરીને વાતના ટાઢીને અને વ્રહ્મરૂપ થઈ અને અઘંડ ભગવાનની સેવામાં રહેવું અને આ જે વાર્તા તે અવશ્ય જરૂર સમજવાની છે. અને એ વાર્તા અમારા અંતરનો ગલિત અર્થ છે. તે આજ તમને કહ્યો છે તેને સત્સંગમાં પ્રવર્તાવ જો.”

॥ ઇતિ શ્રી મુખસિદ્ધાન્ત ૩૭ સમાપ્ત ॥

૩૮ વિષય:—કામરૂ દેશ વિષે

શ્રી હરિકૃષ્ણાય નમોનમઃ—સંવત ૧૯૧૬ ના કારતક વદ ૧૩ ને દિવસ મહારાજ શ્રી હરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી ઘોટાદમધ્યે પટેલ પ્રેમજી કલ્લથીયાને ઘેર ઉત્તરાદે વાર ઓરડાની ઓસરીમાં ઢોલીયા ઉપર વિરાજમાન થયા હતા. શ્વેત સુરવાલ અને અંગરણું પહેર્યા હતાં, ગુઢો રેંટો અને સોનેરી પાઘ ધારણ કરી હતી. એક કસુંવલ શેલુ કેડે અને એક સ્વભે ધારણ કર્યું હતું. સર્વ અંગને વિષે પુષ્પનાં આભૂષણો ધારણ કર્યા હતાં. કંકુનો ચાંદલો કર્યો હતો, અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ સાધુ તથા દેશદેશના હરિભક્તોની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

પ્રશ્ન:—પછી મહારાજ બોલ્યા જે “આજ તો કામરૂ દેશની વાત કહેવી છે જે કામરૂ દેશમાં એમ કહે છે જે તે દેશમાં સ્ત્રીઓનું રાજ્ય છે તે પુરુષને દિવસે વઢવ કરે છે અને રાત્રી પડે છે ત્યારે ધણી કરે છે. તે કામરૂ દેશ તે કયો ?”

તો કામ રૂપી કામરૂ દેશ છે, તે કામ સ્ત્રીને વિષે છે, અને કામને વશ એવા જે કામી પુરુષ તે કામને વશ થયો થકો સ્ત્રીને આધિન થઈને દિવસે વઢવની પેઠે તે સ્ત્રી સારુ રાત દિવસ કમાયા કરે છે, અને રાત્રીને વિષે સ્ત્રી છે તે પણ કામને વશ થઈને પુરુષને ધણી કરે છે, અને વઢવને તો કોઈક જુદો હાંકનારો સ્વેદુત જોડણ છીણ, તે તેને રાસોદો કરીને,

ધોંસરામાં જોડીને, જોતર વાળીને, પરોળો લઈને હાંકે છે ત્યારે ચાલે છે; તે પળ પહોર વે પહોરનું નિમિત્ત હોય ત્યાં સુધી હાંકીને છોડી મુકે છે, અને કામને વશ એવા જે કામી પુરુષ તે તો કામનાઈ કરીને સ્ત્રીને આધીન થઈને વગર પરોળે અને વગર રાસે અને વગર હાંકે એની મેળે રાતને દિવસ વહ્યા કરે છે, તે રાજા, રંક, શેઠ, શાહુકાર, પંડિત, પુરાણી, તથા ભારે ભારે બુદ્ધિવાળા તથા યોગી, યતિ, તપસ્વી, સન્યાસી, આદિક સર્વે વિષયની વાસના રૂપી કામનાઈ કરીને જે જે સ્ત્રીને આધીન થયા છે તે સર્વે કામરૂ દેશમાં છે, તથા દેવલોકમાં તથા બ્રહ્માના લોકમાં તથા વૈરાટના લોકમાં તથા પ્રધાનપુરુષના લોકમાં તથા મૂળ પ્રકૃતિ પુરુષના લોક સુધી સર્વે કામરૂ દેશમાં છે, અને એ કહ્યા જે લોક અને તે તે લોકમાં પુરુષને સ્ત્રીની કામના છે તો તે કામરૂ દેશમાં જ છે, અને સ્ત્રીને જ્યાં સુધી પુરુષની કામના છે ત્યાં સુધી તે સ્ત્રી કામરૂ દેશમાં છે અને સ્ત્રીઓ કામવશ થઈને પુરુષની દાસીઓ થઈ છે અને પુરુષ કામને વશ થઈને સ્ત્રીઓના દાસ થયા છે, માટે કામનાઈ કરીને સ્ત્રીને વશ પુરુષ અને પુરુષને વશ સ્ત્રી તેજ કામરૂ દેશમાં છે, પણ તે વિના ઘીજો કામરૂ દેશ નથી, અને સ્ત્રી અને પુરુષ એવો જે આકાર વંધાળો છે, તે પણ કામનાઈ કરીને વંધાળો છે અને જે આત્મા છે તે તો સ્ત્રીએ નથી અને પુરુષ નથી, અને કામના રૂપી જે મહામાયા તેથી પર એવું જે અક્ષરબ્રહ્મ ત્યાં કામરૂ દેશ નથી, અને ત્યાં સ્ત્રી પુરુષ એવો આકાર પણ નથી, અને અક્ષરધામને વિષે તો બ્રહ્મમય તનુવાળા અનંત કોટિ મુક્ત રહ્યા છે, અને એ સર્વેના આધાર અને સર્વેના સ્વામી અને ઉપાસના કરવા યોગ્ય એવા જે પરમાત્મા પુરુષોત્તમ ભગવાન તેને સુખે કરીને સર્વે મુક્ત મહાસુખીયા છે, અને તે સુખ અવિનાશી છે, અને અખંડ છે, અને તે સુખ માયા પર છે, અને એવા જે પરમાત્મા તેજ કૃપા કરીને મનુષ્યાકૃતિનું ધારણ કરીને પૃથ્વી

ઉપર પધારે છે ત્યારે તે ભગવાન જે તે સ્ત્રી પુરુષને મળે અને તેને સુખે કરીને સર્વ મુક્ત મહા સુખીયા છે, અને તે સુખ અવિનાશી છે, અને અખંડ છે અને તે સુખ માયા પર છે. એવા જે પરમાત્મા તેજ કૃપા કરીને મનુષ્યાકૃતિનું ધારણ કરીને પૃથ્વી ઉપર પધારે છે ત્યારે તે ભગવાન જે તે સ્ત્રી પુરુષને મળે અને તેને જ્ઞાને કરીને ભગવાન પોતાના સ્વરૂપનો નિશ્ચય કરાવે છે ત્યારે તેનીજ કામરૂ દેશ રૂપી વાસના ટળે છે અને તેજ કામરૂ દેશનો ત્યાગ કરે છે, અને તે ભક્ત અક્ષર બ્રહ્મરૂપ મહામુક્ત થાય છે, માટે પૂર્વે કહ્યા જે દેવ બ્રહ્મા અને પ્રકૃતિપુરુષ સુધી સર્વને પ્રત્યક્ષ ભગવાનનો સાક્ષાત્કાર સંબંધ થશે અને તે ભગવાનના સ્વરૂપનો જ્ઞાને કરીને નિશ્ચય થશે ત્યારે તે સર્વેની કામનારૂપી વાસના ટળશે. તે કામરૂ દેશનો ત્યાગ કરે છે તથા તે પ્રત્યક્ષ ભગવાન થકી જ્ઞાનને પામીને સિદ્ધદશાને પામ્યા એવા જે ભગવાનના એકાન્તિક સાધુ તે પળ જેને જ્ઞાન આપીને ભગવાનના સ્વરૂપનો નિશ્ચય કરાવે છે તો તેની કામના રૂપી વાસના ટળે છે, અને તે કામરૂ દેશનો ત્યાગ કરે છે, અને બ્રહ્મ રૂપ થઈને અક્ષરધામને પામે છે, માટે કામને વશ થઈને પુરુષ સ્ત્રીને વશ અને સ્ત્રી પુરુષને વશ, તેજ કામરૂ દેશ છે, અને કામરૂપી વાસના જેની ટળે તે કામરૂ દેશમાં નથી, પણ એમ કોઈ કહેજે ક્યાંક વીજા મુલકમાં કામરૂ દેશ છે તે વાત ટોટી છે, અને કોઈ એમ કહે જે “હું જોઈ આવ્યો છું” એમ કહેનારો દંભી છે અને ધુત્તો છે. પણ વીજે ક્યાંય કામરૂ દેશ નથી, અને કોઈક મોટે પુરુષે કામરૂ દેશ કહ્યો હશે તે પણ “આ અમે કહ્યો જે કામરૂપી કામરૂ દેશ તેજ કહ્યો છે.” પણ વીજે ક્યાંય કામરૂ દેશ નથી. માટે તે મહત્પુરુષનો આશ્રય કરીને જ્ઞાન પામીને કામરૂપી વાસના ટાળે તેજ કામરૂ દેશને તજે છે, અને જે કામને વશ છે તે કામરૂ દેશમાં છે અને તે જન્મ મરણના દુઃખને પામે છે.

માટે આજ કામરૂ દેશનો ત્યાગ કરવાનો સમો આવ્યો છે તે સાવધાન થઈને પ્રત્યક્ષ અમારો દૃઢ આશરો કરીને, ધર્મમાં રહીને, દેહથી જુદો પોતાના આત્માને માનીને, પ્રકૃતિનું કાર્ય સર્વેને નાશવંત જાણીને, પંચવિપયની વાસનારૂપી કામરૂ દેશનો ત્યાગ કરીને, ભગવાન ભજીને અક્ષરધામને પામવું.”

इति श्रीमुख सिद्धांत ३८ समाप्त ।

૩૯ વિપય:—જીવને સારું શું છે અને તે કેમ થાય ?

શ્રી હરિકૃષ્ણાય નમોનમ:—સંવત ૧૯૧૬ ના કારતક વદ ૧૪ ને દિવસ મહારાજ શ્રી હરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી વોટાદ મધ્યે પટેલ વાઙ્ગ સોનવાને ઘેર જમવા પધાર્યા હતા અને ઉગમણે વાર ઓરડાની ઓસરીમાં સાંજને સમે ઢોલીયા ઉપર વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે સોનેરી વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં, અને પુષ્પના આભૂષણો સર્વે અંગમાં શોભી રહ્યાં હતાં. પોતાના મુખારવિંદની આગલ સાધુ તથા હરિભક્તની સભા ભરાઈને વેઠી હતી, પછી મહારાજની આરતી ધુન્ય કરીને સર્વે સભા વેઠી.

પ્રશ્ન:—પછી હરલ્લચંદ અને મોતી, વે ભાઈ વોલ્યા જે—“હે મહારાજ જીવનું અતિશય સારું કેમ થાય ” તે કૃપા કરીને કહો ?

પછી મહારાજ વોલ્યા જે “જીવને સારું તે શું છે? તો સુખ થાય તે સારું છે અને દુઃખ થાય તે મુંઝું છે, માટે દુઃખ શું છે? તો જીવ પંચ વિપયની વાસના કરીને જન્મ મૃત્યુને પામે છે તેજ મહા દુઃખ છે. જેમ કોઈક મનુષ્યને આ લોકમાં લાલ્લો રૂપીયાનું કરજ થઈ ગયું હોય અને તે જેમ કરજમાં વંધાઈ જાય ને તે મહાદુઃખને પામે છે અને તેને લાલ્લ રૂપીયાનું કરજ છે અને સો રૂપીયાનું ઘરમાં ચરચ છે અને પચાસ

રૂપીયાનો કમાઉ છે તે કોઈ દિવસ કરજ વહાર થાય જ નહીં, માટે એને કરજ વહાર થવાનો એક ઉપાય છે તે જે કરજનો માગનારો જે શાહુકાર છે તે જો કોઈક રીતે રાજી થઈને તે એમ કહે જે “તું અમારા ભેગો રહે અને અમારું કામકાજ કહીંણ તે પ્રમાણે કર. તારે માથે કરજ છે તે વાઢી નાઁવીશું અને અન્ન વઁછ પળ આપીશું.” માટે પઢી ઁવી રીતે નકરજો થઈને સુઁવીયો થાય, પળ તે વિના સુઁવીયો થાય નહીં.

તે દૃષ્ટાંતનું સિદ્ધાંત ઁ છે જે જીવે અજ્ઞાને કરીને વિપયની વાસના વઁડે અનંત પાપ કર્યા છે તે પાપરૂપી જે કરજ તેમાં જીવ ગુંવાળો છે અને તે પાપે કરીને જીવની બુદ્ધિ અતિશય મલીન થઈ ગઈ છે તેને કરીને તે સુકૃત કરવાને સમર્થ થતો નથી, અને ઁલટો જીવ દિવસે દિવસે પાપકર્મ કરીને વધારે વધારે વંધાતો જાય છે, અને તેને કરીને જન્મમૃત્યુરૂપ મહાકષ્ટને પામે છે, તે કષ્ટરૂપી કરજ થકી પોતાની મેઢે કોઈ જીવ મુકાવાને સમર્થ નથી, તે તો સર્વે કારણ ઁવા જે કર્તુમ-કર્તુમન્યથા કર્તુમ્ સમર્થ જે હરિ તે જીવની ઁપર કૃપા કરીને તેના પાપ રૂપી કર્મને જ્ઞાને કરીને વાઢે ત્યારેજ તે જીવ વાસનારૂપી મહાકરજ થકી મુકાય છે અને જીવનું અતિશય સારું થાય છે અને મહા સુઁવીયો થાય છે.

માટે પંચ વિપયની વાસના ઢઢે તેજ જીવનું અતિશય સારું છે, અને વિપયની વાસના છે ઁજ જીવનું અતિશય મુંઢું છે, તે કેવી રીતે વાસના થકી જીવને મુકાવે છે? તો પોતાને શરણે આવ્યો જે જીવ તેની અધર્મે કરીને ઁન્દ્રિયો મષ્ટ થઈ ગઈ છે. તેને જ્ઞાનદાતા છે તે નિયમે કરીને ધર્મમાં રઁવાવે છે. તેને કરીને ઁન્દ્રિયોનાં પાપ વઢે છે, અને અજ્ઞાને કરીને આત્માના સ્વરૂપને મૂઢીને દેહને વિપે “અહમ્ બુદ્ધિ” અને દેહ સંવંધી પદાર્થને વિપે “મમત્વ બુદ્ધિ” તથા દેહના સગા સંવંધીમાં અજ્ઞાને

કરીને જીવ એક રસ થઈ ગયો છે તેને સાંખ્યશાસ્ત્રને જ્ઞાને કરીને આત્માને વિષે સ્થિતિ કરાવે છે, અને દેહાદિક સર્વેથી જીવને જુદો પાડે છે, તેને કરીને અંતઃકરણનાં પાપ વહે છે, અને જીવને અનાદિની કારણ વાસના છે તેને ભગવાનનો અલૌકિક મહિમા તથા ભગવાનના ધામનું જે અલૌકિક સુખ તેનું જ્ઞાન કરાવીને પછી ભગવાનના સ્વરૂપનો ઈન્દ્રિયો, અંતઃકરણ, અનુભવ અને સાક્ષાત્કાર પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન કરાવીને કારણ વાસના ટલાવે છે તેને કરીને જીવનાં સર્વે પાપ વહી જાય છે, અને એવો જે નિર્વાસનિક ભક્ત થયો તે ભગવાનના સ્વરૂપમાં મહાત્મજ્ઞાને સહિત જોડાય છે, અને તે ભક્ત બ્રહ્મરૂપ થઈને ભગવાનના સાધર્મ્યપણાને પામે છે અને અપાર સુખીયો થાય છે. માટે ભગવાન ભજીને વાસના ટાલીને ભગવાનના એકાંતિક ભક્ત થવું એજ જીવનું અતિશય સારું છે.”

इति श्रीमुख सिद्धांत ३९ समाप्त ।

૪૦ વિષય :—મુક્તનાં લક્ષણ અને શુદ્ધ વિચારની ઉત્પત્તિ

શ્રી હરિકૃષ્ણાય નમોનમઃ—સંવત્ ૧૯૧૬ ના કારતક વદ ૩૦ ને દિવસ મહારાજ શ્રીહરિકૃષ્ણભગવાન ગામ શ્રી બોટાદ મધ્યે પટેલ સ્ત્રી વા પુતલીને ઘેર ઉત્તરાદે વાર ઓરડાની ઓસરીમાં ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન થયા હતા. શ્વેત સુરવાલ અને અંગરચું ધારણ કર્યાં હતાં. ગુઢો રેંટો પહેરીને ઉપર કસુંવલ શેલું વાંધ્યું હતું અને એક સ્ત્રી નાચ્યું હતું. સોનેરી પાઘ વાંધી હતી અને તેમાં ફુલના તોરા લટકતા હતા. કંકુનો ચાંદલો કર્યો હતો અને કંઠમાં ઘણાક પુષ્પના હાર ધારણ કર્યા હતા. વે કાન ઉપર પુષ્પના ગુચ્છ ધારણ કર્યા હતા અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ સાધુ તથા ઘણાક હરિભક્તોની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

પ્રશ્ન :- પછી જ્ઞાલા જસામાઈએ પ્રશ્ન પૂછ્યું જે-“ હે મહારાજ ! ભગવાન પ્રગટ થાય ત્યારે તે ભેગા મુક્ત પળ કેટલાક જન્મ ધરતા હશે તે શા લક્ષણે કરીને ઓઢાવવા-‘જે આ મુક્ત છે’ ? તે કહો ”

પછી મહારાજ વોલ્યા જે-“ જે મુક્તે દેહ ધર્યો હોય તેને યથાર્થ તો ભગવાન એક જાણે છે પણ વીજો યથાર્થ ન જાણે અને તે મુક્તને પણ સ્વર ન પડે જે “ હું મુક્ત છું.” કેમ કે ભગવાને એનું ઐશ્વર્ય છુપાવી રાખ્યું છે. માટે જે દૈવી અને મુમુક્ષુ જીવ હોય તે ઉપલા આચરણે કરીને ઓઢાવાય છે. તે ઉપલા કેવા લક્ષણ હોય ? તો જે મુક્ત હોય તે સંસારમાં ઉદાસ રહેતો હોય, દેહ અને દેહના સંબંધીમાં વધુ હેત ન હોય અને પંચવિધ્યમાં પણ લોહુપ ન હોય અને ભગવાનની કથા વાર્તા સાંભળવામાં તેને હેત હોય અને દેવમંદિરે દર્શને જઇ તથા સાધુની પરીક્ષા કરીને ધર્મવાળા હોય તેનો સમાગમ કરીને જ્ઞાન પામવાનો આશક હોય અને તીર્થ ત્રતાદિક કર્યામાં શ્રદ્ધા હોય અને સર્વ ઇન્દ્રિયો તેને નિયમમાં હોય અને મનુષ્યાકૃતિ એવા જે રામ કૃષ્ણાદિક ભગવાનના અવતાર તેને વિષે તેને અતિશય આસ્થા હોય અને પૂર્વે રામકૃષ્ણાદિક પ્રગટ ભગવાનને પામ્યા જે ભક્ત તેનો પણ મહિમા વધુ સમજે અને પોતાને પ્રગટ ભગવાન મેળવવાની અતિશય મનમાં આતુરતા હોય અને તે ભગવાન પ્રગટ થયા એવું કાને સંભળાય તો તત્કાલ સંસારનો ત્યાગ કરીને પ્રત્યક્ષ ભગવાન પાસે જાય. અને તેને વિષે હેતે કરીને અતિશય ચોટી જાય પણ કોઈ મતપંથનો રોક્યો રોકાય નહીં તથા મા-ચાપનો રોક્યો રોકાય નહીં, એવાં જેનાં લક્ષણ હોય તેને એમ જાણવો જે આ પૂર્વનો મુક્ત છે તે “ આ ધર્માનંદ સ્વામી તથા અક્ષરમુક્તાનંદ સ્વામીને વિષે એવા મુક્તના ગુણ સર્વે છે. માટે એ વે સાધુ પૂર્વના મુક્ત છે અને એ વે સાધુને વિષે કોઈ કાલે માયા પ્રવેશ કરી શકે એમ નથી. માટે

“એ વે સાધુને વિષે જેને પ્રીતિ થશે તે જીવ માયાથી મુકાઈ ને મહામુક્ત થઈને મારા અવિનાશી ધામને પામશે.”

અમ ઉત્તર કરીને પછી વઢી મહારાજ વોલ્યા જે “ચિદાકાશ છે તેને વિષે પુરુષ રહ્યો છે, તે પુરુષના સંકલ્પે કરીને અનંત બ્રહ્માંડની ઉત્પત્તિ થાય છે. જેમ આકાશને વિષે વાયુ રહ્યો છે તે એક એવો વાયુ વાય તે આકાશમાં અનંત વાદળ ઉપજે છે અને વઢી એક એવો વાયુ વાય તે સર્વે વાદળ નાશ થઈ જાય. અને જ્યારે વાદળ થાય છે ત્યારે આકાશ ભરાઈ જાય છે અને સૂર્ય પળ ઢંકાઈ જાય છે. અને સૂર્યનો પ્રકાશ તો ઘળો છે તો પળ વાદળાં વડે કરીને દેખાતો નથી. તેમ સૂર્યને ઠેકાળે જીવાત્મા છે, અને વાસનારૂપી વાયુ છે, તે વાસનારૂપી વાયુ કરીને વાદળારૂપી દેહ ઉત્પન્ન થાય છે. તે દેહ દેખાય છે પળ આત્મા નથી દેખાતો. અને જ્યારે શુદ્ધ વિચાર જે જ્ઞાન તે રૂપી વાયુ વાય તો વાદળાં રૂપી જે દેહ તેનો અહંકાર ટળી જાય છે ત્યારે સૂર્યરૂપ જે આત્મા તે સાક્ષાત્કાર દેખાય છે. અને તે આત્મા બ્રહ્મરૂપ થાય છે. અને પરબ્રહ્મ જે ભગવાન તે સાક્ષાત્કાર દેખાય છે. અને તે ભગવાનના સ્વરૂપમાં હેતે કરીને જોડાઈ જાય છે.

માટે શુદ્ધ વિચારરૂપી વાયુ કરીને વાદળારૂપી વાસના થકી ઉપન્યો જે દેહ તેનો અહંકાર ટળી જાય છે. તે શુદ્ધ વિચારરૂપી વાયુ તો માયા પર જે ચિદાકાશ કહેતાં અક્ષરબ્રહ્મ તેમાં રહ્યો છે. જેમ વાયુ આકાશમાં રહ્યો છે, તેમ શુદ્ધ વિચાર અક્ષરથકી આવે છે પળ તે વિના શુદ્ધ વિચાર આવે નહીં અને અક્ષર છે તે તો ભગવાન પુરુષોત્તમના અંગનો પ્રકાશ છે કહેતાં પ્રત્યક્ષ ભગવાનનો જે પ્રકાશ જે આત્મિક જ્ઞાન તે જેના આત્મામાં સાક્ષાત્કાર થયું એવા જે સંત તેને વિષે શુદ્ધ વિચાર

રહ્યો છે અને તે સંતને અને ભગવાનને અલંકાર સંબંધ છે. માટે ભગવાન પાસેજ શુદ્ધ વિચાર છે. તે ભગવાન જ્યારે કૃપા કરીને અનંત કોટિ જીવોનો ઉદ્ધાર કરવા સારુ પોતાના સંત સહિત મનુષ્યાકૃતિનું ધારણ કરે છે ત્યારે ભગવાન અને ભગવાનના સંતને શરણે જે જીવ આવે છે તેને શુદ્ધ વિચાર આપીને અધર્મ થકી મુકાવીને ત્રણ દેહ અને ત્રણ અવસ્થા અને ત્રણ ગુણ અને તે ગુણ થકી થયાં જે ચોવિસ તત્ત્વ તે સર્વે વાદળારૂપી માયા છે. અને તે સાંખ્ય વિચારરૂપી વાયુષ્ કરીને નાશ કરાવીને સૂર્ય-રૂપી જે આત્મા તેને શુદ્ધ કરીને પોતાના સ્વરૂપનો ઉત્તમ નિર્વિકલ્પ નિશ્ચય કરાવે છે ત્યારે તે જીવ માયાને તરીને બ્રહ્મરૂપ થઈને અક્ષરધામને પામે છે. માટે કુવિચાર અને દુરાચરણ તેનો ત્યાગ કરીને સદાચરણ અને શુદ્ધ વિચાર રાખીને ભગવાન ભજવા એ જ જીવની અતિ હિત વાર્તા છે.”

इति श्रीमुख सिद्धांत ४० समाप्त ।

૪૧ વિષય :—ભગવાનના ધામમાં જવાનો ઉપાય

શ્રી હરિકૃષ્ણાય નમો નમઃ--સંવત્ ૧૯૧૬ના માગશરસુદ ૧ ને દિવસ મહારાજ શ્રી હરિકૃષ્ણ ભગવાન ગામ શ્રી ઘોટાદમધ્યે ભક્ત સ્વેતાજીની સ્ત્રી જામવાને ઘેર જમવા પધાર્યા હતા અને ત્યાં ઉગમણે વાર ઓરડાની ઓસરીમાં ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન થયા હતા. સર્વે જરીયાની વસ્ત્રો ધારણ કર્યા હતાં. અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ સાધુ તથા દેશ દેશના હરિભક્તોની સભા ભરાઈને ઘેઠી હતી. પછી ભક્ત સ્વેતોજી ભાથી મહારાજને પગે લાગીને એક જાડના પુષ્પનો ગુચ્છ કરેણની કાંચમાં ગુંથેલો તે મહારાજના હસ્તકમલમાં આપીને સભામાં વેઠા.

પ્રશ્ન:—પછી તેણે હાથ જોડીને પ્રશ્ન પૂછ્યું જે “હે મહારાજ ! શાસ્ત્રમાં

એમ કહે છે જે “ ભગવાનના ધામમાં અહીંથી પાધરું નથી જવાતું પણ પ્રથમ દેવલોકમાં જવું પડે છે. પછી વૈરાટના લોકમાં જવાય છે, અને પછી પ્રધાનપુરુષના લોકમાં જવું પડે છે અને પછી પ્રકૃતિ પુરુષના લોકમાં જવાય છે અને પછી અક્ષરધામમાં જવાય છે. માટે તમે અક્ષર-ધામના અધિપતિ મળ્યા છો અને ત્યાં જવું પડે ત્યારે તો હેરાન થવાય તે કેમ હશે ? તે કહો.”

પછી મહારાજ બોલ્યા જે “જેમ અહીંથી ભાવનગર જવું હોય ત્યારે વચમાં જે જે ગામ આવે ત્યાં થઈને જ જવાય પણ તે વિના પાધરા જવાય નહીં. તેમ ભગવાનના ધામ આડાં જીવને નવ આવરણ છે. તે આવરણ ભેદીને ભગવાનના ધામમાં જવાય છે, તે નવ આવરણ કયાં ? તો પૃથ્વી, જલ, તેજ, વાયુ, આકાશ, અહંકાર, મહત્ત્વ, પ્રધાનપુરુષ અને પ્રકૃતિપુરુષ, એવી રીતે નવ આવરણ છે.

હવે તે આવરણ કહીએ છીએ. જે જેમ બ્રહ્માંડમાં આવરણ કહ્યાં ને તેથી પર ભગવાનનું ધામ છે અને તેમાં ભગવાન રહ્યા છે. તેમ આપિંડમાં પણ નવ આવરણ છે અને તેથી પર જીવાત્મા છે. અને તે જીવાત્માને વિષે ભગવાન રહ્યા છે. અને તે ભગવાન અક્ષરધામને વિષે રહ્યા થકા અનંત કોટિ બ્રહ્માંડમાં સર્વે જીવો પ્રત્યે અંતર્યામીપણે રહ્યા છે. પણ જીવને જ્યાં સુધી માંયાનું આવરણ છે ત્યાં સુધી જીવ ભગવાનને જાણતો નથી. અને પંચ-વિષયની વાસનાએ કરીને જન્મ-મરણના કષ્ટને પામે છે. તે કષ્ટને ભગવાન જાણે છે. તે ભગવાન મહા દયાલુ છે. તે કૃપા કરીને અનંતકોટિ જીવોના કષ્ટ ટાળવા સારુ પૃથ્વી ઉપર મનુષ્યાકૃતિનું ધારણ કરે છે ત્યારે તે ભગવાનને શરણે જે જીવ આવે છે તેને પોતાના સ્વરૂપનો નિશ્ચય કરાવીને માયાના આવરણ ભેદાવે છે.

તેમાં પ્રથમ ઇન્દ્રિયોમાં નિશ્ચય કરાવે છે અને પછી અંતઃકરણમાં નિશ્ચય કરાવે છે. અને પછી જીવમાં નિશ્ચય કરાવે છે.

(૧) તેમાં જેને ઇન્દ્રિયોમાં ભગવાનના સ્વરૂપનો નિશ્ચય થયો હોય તેની ઇન્દ્રિયો સર્વે નિયમમાં હોય, પણ ભગવાનની આજ્ઞા કોઈ રીતે લોપે નહીં, કહેતાં માયિક ઉત્તમ પંચવિપયનું ગ્રહણ ઇન્દ્રિયો કરે નહીં. ત્યારે તેને દેવલોકનું આવરણ ટલ્લું જાણવું. અને પ્રગટ ભગવાનને શરણે આવ્યો હોય અને ભજન કરતો હોય પણ જો ઇન્દ્રિયો નિયમમાં ન હોય કહેતાં માયિક ઉત્તમ પંચવિપયનો ત્યાગ કર્યો ન હોય તો તે દેવલોકમાં જાય છે.

(૨) અને વૈરાટનું આવરણ ટલ્લું કેમ જાણવું? તો આ દેહનો અહંકાર ટલ્લે તથા નાતજાતનો તથા વર્ણાશ્રમનો તથા ગામ, ગરાસ, મોટપ, માન, લાજ આવરૂનો તથા મત પંથાદિક સર્વેનો અહંકાર મેલીને પ્રત્યક્ષ ભગવાનનો દાસ થઈને તેની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તે છે તેને વૈરાટનું આવરણ ટલ્લું જાણવું. (૩) અને અંતઃકરણમાં પોતાને મઠ્યા જે ભગવાન તેનું ચિંત્વન થયા કરે અને પંચવિપયને દુઃસ્વરૂપ અને નાશવંત જાણીને તેનું ચિંત્વન કરે નહીં તેને મહત્ત્વનું આવરણ ટલ્લું જાણવું. (૪) અને પ્રત્યક્ષ ભગવાન ગમે તેવાં મનુષ્ય ચરિત્ર કરે તથા કુસંગીનાં ગમે તેવાં નિંદાનાં વચન સાંભળે તો પણ કોઈ દિવસ મનમાં સંશય થાય નહીં. આવો અડગ શિર સાટે પ્રત્યક્ષ ભગવાનના સ્વરૂપનો નિશ્ચય હોય અને કોઈ કાળે પંચવિપયમાં લેવાય નહીં તેને પ્રધાનપુરુષનું આવરણ ટલ્લું જાણવું. (૫) અને ત્રણ દેહ અને ત્રણ અવસ્થા તેથી જુદો ઇવો જે શુદ્ધ ચૈતન્ય આત્મા તેને પોતાનું સ્વરૂપ જાણીને પછી અનંતકોટિ બ્રહ્માંડની ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ અને પ્રલય થાય છે જેને વિષે યંત્ર જે અક્ષરબ્રહ્મ તેને

પોતાનું સ્વરૂપ માનવું કહેતાં “ હું અક્ષર હું ” એમ સમજીને “ તે અક્ષરના અધિપતિ એવા જે પરમાત્મા પુરુષોત્તમ ભગવાન તેજ આ પ્રત્યક્ષ મને મળ્યા છે. ” એમ જાણીને તે ભગવાનની માહાત્મ્યે સહિત ભક્તિ કરે છે તેને સર્વ આવરણ ટળી ગયાં જાણવાં. અને તે છતે દેહે વ્રહ્મરૂપ મુક્ત થઈ રહ્યો છે. અને તે દેહ મૂકીને અક્ષરધામને પામશે પણ તેને ક્યાંય વીજા લોકમાં નહીં જવું પડે. કેમકે એને જ્ઞાનદાતા મહાત્મા પુરુષ તેણે અહીં જ જ્ઞાને કરીને સર્વે લોકને દેખાડીને તેનો ત્યાગ કરાવ્યો છે.

તે કેવી રીતે લોક દેખાડે છે ? તો જે ઇન્દ્રિયોના વિષય છે તે દેવલોક છે. તેમાં બે પ્રકારના ભક્ત છે, એક નિષ્કામ ભક્ત છે અને એક સકામ ભક્ત છે. તેમાં જે સકામ ભક્ત છે તે તો ઇન્દ્રિયોના વિષયમાં લોહુત વર્તે છે. પણ નિયમમાં રહીને તે વિષય ભોગવવા ઉપર પ્રીતિ હોય તે દેવલોકને પામે છે. અને દેવલોકની આવરદા પૂરી થાય ત્યારે પાછો વૈરાટના લોકમાં જાય છે એવી રીતે સકામ ભક્તને તો તે લોકમાં જવું પડે છે અને તે સકામ ભક્ત તો અક્ષરધામને પામતો જ નથી. એ તો જ્યારે પ્રત્યક્ષ ભગવાનના ચરણને પામીને તેની નિષ્કામ ભક્તિ કરશે ત્યારે જ અક્ષરધામને પામશે. માટે જે નિષ્કામ ભક્ત છે તે ઇન્દ્રિયોના વિષયમાં નથી લેવાતા ત્યારે તેણે દેવલોકનો ત્યાગ કર્યો કહેવાય અને કોઈ પ્રકારના અહંકારે કરીને ભગવાનના માર્ગ થકી મોઢો ન પડે તેણે વૈરાટના લોકનો ત્યાગ કર્યો જાણવો. અને ચિત્તમાં ભગવાનનું જેને ચિંત્વન થયા કરે પણ વિષયનું ચિંત્વન ન થાય તેણે મહત્તત્વનો ત્યાગ કર્યો જાણવો. અને મનમાં કોઈ દિવસ પ્રત્યક્ષ ભગવાનના સ્વરૂપમાં સંશય થાય નહીં તેણે પ્રધાન પુરુષનો ત્યાગ કર્યો જાણવો. અને કોટિ કોટિ વ્રહ્માંડ રહ્યાં છે જેના કોઈક દેશને વિષે એવા જે અક્ષર વ્રહ્મા તે રૂપ પોતે થઈને તે અક્ષરને વિષે એવા અનંત કોટિ અક્ષર મુક્ત રહ્યા છે

તે સર્વે મુક્તના સ્વામી જે પુરુષોત્તમ ભગવાન તેજ ભગવાન “આ પ્રત્યક્ષ મળ્યા છે” એમ જાણીને આશ્રય કર્યો છે તેણે પ્રકૃત્તિપુરુષનો લોક ત્યાગ કર્યો છે અને એવા ભક્તને ક્યાંય જવું પડતું નથી અને તેનાં સર્વે સાધન પુરા થઈ રહ્યાં છે. અને જે વીજાલોકમાં જવું પડે છે એમ કહ્યું છે તે તો જેમ કોઈક વે પુરુષ કાશીએ ચાલ્યા તેમાં એક તો તીર્થ કરવા ગયો અને એક તો રૂપિયા કમાવા ગયો. તેમાં જે તીર્થ કરવા ગયો તે તો રસ્તામાં ક્યાંય રોકાય નહીં અને ઠેઠ કાશીએ પુગી રહે અને ક્યાંય માંદો પડે અને પાંચદિવસ રહેવું પડે તો પળ ઉદાસ થકો રહે અને સાજો થાય કે તરત ચાલીને કાશીએ જાય. અને જે રૂપિયા કમાવા ચાલ્યો છે તેને તો જ્યાં જ્યાં કમાણી મળે છે ત્યાં ત્યાં રહી જાય પણ કાશીએ પુગે જ નહીં. તેમ જે સકામ ભક્ત છે તે તો પંચવિષયને ભોગ-વવા સારુ ભગવાનને ભજે છે. તે દેવાદિકમાં જાય છે અને જે નિષ્કામ ભક્ત છે તેને તો એમ હોય જે પંચવિષયની વાસના ટાળીને ભગવાનના ધામમાં જવું છે. તો તે આને આ દેહે બ્રહ્મરૂપ થઈને અક્ષરધામને પામે છે. અને કોઈક ભક્ત અમારે શરણે નિષ્કામ ભાવે આવ્યો હોય અને તેનો દેહ તરત પડ્યો અથવા કોઈક દેશ કાઢે કરીને વાસના ટાળતાં ટાળતાં થોડીક વાસના રહી ગઈ અને તેનો દેહ પડ્યો તો તે ભક્ત યોગ-શ્રદ્ધ કહેવાય છે. તેને ભગવાન વીજો તત્કાલ દેહ ધરાવે છે તે જે બ્રહ્માંડમાં ભગવાન પ્રગટ હોય ત્યાં જન્મ ધરાવે છે. પછી ભરતજીની પેટે તત્કાલ જ્ઞાનને પામીને બ્રહ્મરૂપ થઈને અક્ષરધામને પામે છે.

—માટે ભગવાનનો આશ્રય કરવો તે નિષ્કામભાવે પોતાના જીવના કલ્યાણને અર્થે કરવો અને પંચવિષયની વાસના ટાળવી એમ ઇચ્છા રાખીને જે અમારે આશરે આવ્યા છે તેને તો ક્યાંય નહીં જવું પડે અને તેને તો કાંઈ કરવું રહ્યું નથી. અને અનંત જન્મનો જેને શુભ સંસ્કાર

होय तेने ज अमारो जोग वने छे. माटे पंचविषयमांथी प्रीति टाळीने अमारं भजन करवुं ते ज तमारा हितनी वार्ता छे.” एवी रीते महाराजे तो घणीक वार्ता करी छे पण तेमांथी आ तो लेशमात्र लखी छे.

इति श्रीमुख सिद्धांत ४१ समाप्त ।

४२ विषय :—भगवानना धामनुं सुख अने प्रगट भगवानने ओळखवानी रीत

श्री हरिकृष्णाय नमोनमः—संवत् १९१६ना मागसर सुद २ ने दिवस महाराज श्रीहरिकृष्ण भगवान गाम श्री वोटादमध्ये शाह कानजी पीतांबर ने घेर उगमणे वार मेडीनी ओसरीमां ढोलिया उपर गादी तकिया बिछावीने विराजमान थया होता. सर्वे जरीयानी वस्त्र धारण कर्यां हतां. पुष्पनां आभूषणो सर्वे अंगमां शोभी रखां हतां. कंकुनो चांदलो कर्यो हतो अने पोताना मुखारविंदनी आगळ साधु तथा घणाक हरिभक्तोनी सभा भराइने वेठी हती.

प्रश्न :—पछी शाह वेलसी पीतांबरे महाराजने प्रश्न पूछ्युं जे “भगवानना धामने पाम्या जे मुक्त तेने त्यां वधारे सुख हशे कै ते भगवान प्रगट पृथ्वी उपर पधार्या होय अने ते भेगा भक्त होय तेने वधारे सुख हशे ? ते कहो”

पछी महाराज वोल्या जे—“एनो उत्तर एम छे जे भगवानना धामने पाम्या जे मुक्त ते तो धर्म, ज्ञान, वैराग्य अने महाम्त्ये सहित प्रगट भगवाननी भक्ति सिद्ध करीने, निर्वासनिक थइने, ब्रह्मस्थितिने पामीने भगवानना धाममां गया. तेनुं सुख तो अपरिमित छे, अने अविनाशी छे अने ते सुखने कोइ उपमा देवाय एम नथी.

जेम बीजा द्रव्य जे रुपिया, सोनामहोर, मोती, हीरा, मणिओ

તે સર્વેનું પ્રમાણ થાય જે આટલાનો માલ છે. પણ ચિંતામણિનું પ્રમાણ થાય નહીં. તેમ મનુષ્ય, દેવ, બ્રહ્મા અને પ્રકૃતિપુરુષના લોક સુધી સર્વે લોકના સુખનું પ્રમાણ થાય પણ એક ભગવાનના અક્ષરધામના સુખનું પ્રમાણ થાય નહીં. માટે અક્ષરધામને પામ્યા જે મુક્ત તેનું સુખ તો સર્વોપરિ છે. પણ તે સુખની વરોવર કોઈ સુખ થાય નહીં. અને એવું અક્ષરધામ તેના રાજાધિરાજ એવા જે પરમાત્મા ભગવાન તે પોતે અનંત જીવોનો ઉદ્ધાર કરવાને અર્થે ત્યાં રહ્યા થકા પોતાના સત્યસંકલ્પે કરીને પૃથ્વી ઉપર મનુષ્યસ્વરૂપે પ્રગટ થાય છે. પછી તે ભગવાનને શરણે આવ્યા જે ભક્તજન તે કામલોભાદિક દોષને ટાલીને, ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય અને માહાત્મ્યે સહિત ભગવાનની ભક્તિ સિદ્ધ કરીને નિર્વાસનિક થઈને પ્રત્યક્ષ ભગવાનને વિષે જોડાણો હોય તેને તો જેવું અક્ષરધામના મુક્તને સુખ છે તેવું જ સુખ અહીં પ્રગટ ભગવાનને વિષે ભક્તને છતી દેખે સુખ આવે છે. કેમ કે અક્ષરધામમાં ને અહીં એ બે ઠેકાણે ભગવાન તો એક જ છે પણ ભગવાન બે નથી. અને “અહીં અને ત્યાં” એમ જે કહેવાય છે તે તો જેને માયાનું આવરણ છે તેની દૃષ્ટિને ભેદે કરીને કહેવાય છે પણ જેની જ્ઞાને કરીને નિરાવરણ દૃષ્ટિ થઈ હોય તેને “અહીં અને ત્યાં” એવો ભેદ રહે તો નથી. માટે જેની જ્ઞાને કરીને નિરાવરણ દૃષ્ટિ થઈ છે, એવા જે પ્રગટ ભગવાનના ભક્ત સંત તેને તો જેવું અક્ષરધામના મુક્તને અક્ષરધામમાં સુખ છે એવું તેને પણ આવે છે. અને વીજા સાધન દશાવાળા પ્રગટ ભગવાનના ભક્ત છે તેને તો જેને જેટલો ભગવાનના સ્વરૂપનો નિશ્ચય અને જેટલા જેને કામાદિક દોષ ટાળ્યા હોય તેટલું તેને સુખ આવે છે કેમ કે ભગવાન છે તે સમદૃષ્ટિ વાળા છે તે જેટલો જેને વૈરાગ્ય અને જેટલી જેની શ્રદ્ધા અને જેટલી જેની સેવા તેટલું તે ભક્તને ભગવાન સુખ આપે છે. એ ઉપર તુલસીદાસની સાચી છે:—

રામ શરૂએ વેઠકે સવકા મુજરા લેત ।
જાકી જૈસી ચાકરી તારૂ તૈસા દેત ॥

ए तमारा प्रश्ननो उत्तर छे.”

प्रश्नः—पछी वळी शाह कानजीए प्रश्न पुछ्यो जे—“हे महाराज अमारे तो तमारा स्वरूपनो निश्चय जे तमे साक्षात्कार अक्षरधामना राजाधिराज परमात्मा छो पण बीजा माणसने केम भगवानपणानो तमारा स्वरूपनो निश्चय थाय अने शा लक्षणे करीने भगवान ओळखाय ? ते कृपा करीने कहो ”

पछी महाराज बोल्या जे—“ज्ञाने करीने भगवान ओळखाय छे. पण जेने ज्ञान न होय तेने भगवान कोइ काळे ओळखाता नथी. जेम सूर्य उदय थाय त्यारे जगतमां प्रकाश थाय छे पण ते प्रकाश घुबडने तथा आंधळी चाकोरने तथा चामाचीडीया आदि जे दिवसअंधा जीव तेने सूर्य देखातो नथी. अने जे देखतां प्राणी होय तेने सूर्य तथा सूर्यनो प्रकाश देखाय छे. तेम सूर्यनी पेटे भगवान पृथ्वी उपर प्रगट थाय छे त्यारे दिवसअंधा जेवा जे आसुरी जीव तेने तो कोइ काळे प्रगट भगवान ओळखता नथी. जेम घुबड आदिकने सूर्यनो प्रकाश देखातो नथी तेम आसुरजीवने भगवाननो अलौकिक एवो जे ज्ञान प्रकाश ते जाणयामां आवतो नथी. ते कृष्णावतारमां पण ऋषिने विषे विद्या अने कुळना अभिमानरूपी आसुरभाव हतो तो तेणे श्रीकृष्णभगवानने ओळख्या नहीं अने जरासंधने पण राज्य अने परोक्ष भगवाननी भक्ति अने सदाव्रत आपतो अने सत्यवादीपणुं तेना मानरूपी जे आसुरभाव तेणे करीने प्रगट श्रीकृष्ण भगवानने ओळख्या नहीं अने उलटो घणोक द्रोह कयों. तेम आज पण जेने मत पंथनुं मान तथा परोक्ष भगवाननी

ભક્તિનું, રાજ્યનું, દ્રવ્યનું, વિદ્યાનું ઇત્યાદિનું માન જેને હશે તેને પ્રગટ ભગવાન નહીં ઓઢાયાય. અને જે દૈવી જીવ હશે તેને ભગવાન ઓઢાયાશે. અને દૈવી જીવ હોય તેને જ પ્રગટ ભગવાનનો જ્ઞાન પ્રકાશરૂપી અલૌકિક પ્રતાપ જાણ્યામાં આવે છે.

—તે કેવી રીતે જાણે છે ? તો પ્રગટ ભગવાન પાસે સર્વોપરિ જ્ઞાન હોય તથા સર્વદેશી જ્ઞાન હોય અને તે સર્વેના મતના સિદ્ધાંતને જાણતા હોય અને જેની પાસે સર્વે શાસ્ત્રનું સંપૂર્ણ જ્ઞાન હોય અને વઢી અપાર જ્ઞાન હોય અને તે જ્ઞાનને જે જે મન, કર્મ અને વચને સાંભળે તો તે સાંભળનારાના અંતરના સંશય માત્ર ટઢી જાય અને તેના અંતરમાં પરમ-શાન્તિ થાય અને તેને પંચવિષય પામવાની જે તૃષ્ણા તે ટઢી જાય છે. તેને કરીને જે દૈવી અને મુમુક્ષુ જીવ હોય તેને પ્રગટ ભગવાનના સ્વરૂપનો નિશ્ચય થાય છે અને જ્યારે ભગવાન પ્રગટ થાય છે ત્યારે કેટલાક મુક્ત દેહ ધરે છે. તે મુક્ત જે તે કામલોભાદિક અંતરશત્રુનો ત્યાગ કરીને પ્રગટ ભગવાનને શરણે આવીને ભગવાન થકી આત્યંતિક જ્ઞાન સિદ્ધ કરીને અક્ષર—બ્રહ્મરૂપ થઈને ભગવાનની સેવામાં અલ્પ રહે છે અને એવા બ્રહ્મરૂપ મુક્ત તો જ્યાં પ્રગટ ભગવાન હોય ત્યાં જ હોય છે. પણ ભગવાન વિના વીજે ઠેકાણે એવા પંચવિષયના ત્યાગી અને આત્યંતિક જ્ઞાનને પામીને સિદ્ધદશાને પામેલા સંત તે પ્રગટ ભગવાન વિના હોય નહીં.

જેમ માનસરોવર હોય ત્યાં હંસ હોય અને જ્યાં હંસ હોય ત્યાં જંઝૂર માનસરોવર હોય. તેમ જ્યાં પ્રગટ ભગવાન હોય ત્યાં જ એવા હંસરૂપ પંચવિષયના ત્યાગી અને બ્રહ્મરૂપ સાધુ હોય. અને જ્યાં એવા સાધુ હોય ત્યાં જંઝૂર ભગવાન હોય.

એવી રીતે જ્ઞાને કરીને પ્રગટ ભગવાન ઓઝાવાય છે. અને તે જ્ઞાન-વિષે અનંત પ્રતાપ અને અનંત ऐश्वर्य અને અનંત શક્તિઓ અને અનંત સિદ્ધિઓ રહી છે. અને પૂર્વે જે જે ભગવાનના અવતાર થઈ ગયા તેણે પણ પોતાના ભક્તોને જ્ઞાન જ આપ્યું છે. તે શ્રીકૃષ્ણે ઉદ્ધવજીને તથા અર્જુનને જ્ઞાન આપ્યું છે. ને જ્ઞાને કરીને પોતાના સ્વરૂપનો નિશ્ચય કરાવ્યો છે. અને કપિલદેવ ભગવાને દેવહૂતિને પણ જ્ઞાને કરીને નિશ્ચય કરાવ્યો છે. અને રામચંદ્રજી ભગવાને પણ લક્ષ્મણને તથા ભરતજીને જ્ઞાન આપીને પોતાના સ્વરૂપનો નિશ્ચય કરાવ્યો છે. અને ઋષભદેવ ભગવાને પણ પોતાના પુત્રોને જ્ઞાન આપ્યું છે. અને વેદમાં પણ ભગવાનના સ્વરૂપને જાણવાને અર્થે જ્ઞાન જ કહ્યું છે. અને શાસ્ત્રમાં પણ પરમાત્માને જાણવાને અર્થે જ્ઞાન જ કહ્યું છે. માટે જ્ઞાને કરીને જ પ્રગટ ભગવાન ઓઝાવાય છે.

અને જેણે જ્ઞાને કરીને ભગવાનને ઓઝાવા તેણે જ નક્કી ઓઝાવા છે, અને તેની જ મુક્તિ થાય છે. તે વેદમાં પણ કહ્યું છે જે “ઋતે જ્ઞાનાન્ન મુક્તિઃ” એ શ્રુતિનો એમ અર્થ છે જે “પરમાત્માના સ્વરૂપના જ્ઞાન વિના મુક્તિ થાય નહીં.” માટે જ્ઞાને કરીને ભગવાનને જાણવા એજ સર્વે શાસ્ત્રનો તથા ચાર વેદનો સિદ્ધાંત છે, અને તે જ્ઞાન વિના જે પરચા માગે છે તે તો મુરખ છે અને જ્ઞાનહીન છે. કેમ કે પરચા છે તે તો માયાનો છોટો પ્રપંચ છે, તે ઢોંગી જગતને ધૂતનારા હોય છે તે કરે છે, પણ खरा સત્-પુરુષ એવા ઢોંગ કરે નહીં, અને પૂર્વે જે જે સત્પુરુષ થઈ ગયા છે તેણે જ્ઞાન સિવાય વીજો પરચા આપવાનો ઢોંગ કર્યો જ નથી. માટે જ્ઞાને કરીને જ પ્રગટ ભગવાન ઓઝાવાય છે, પણ વીજે કોઈ પ્રકારે ભગવાન ઓઝાવાતા નથી.

ત્યારે તેમાં કોઈને એમ શંકા થાય જે ભગવાન વિના વીજા કોઈ